ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קרני הוד תורה
קה"ת
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיח.

בו יסופר גודל הבטחון שהיה לדוד והרבה תהלות להש״י שקיים לנו מה שהבטיח אותנו:

א הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ב יֹאמַר־
נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ג יֹאמְרוּ־נָא בֵית־אַהֲרֹן
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ד יֹאמְרוּ־נָא יִרְאֵי יְהוָה כִּי לְעוֹלָם
חַסְדּוֹ: ה מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ עָנָנִי בַּמֶּרְחָב יָהּ: ו יְהוָה
לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: ז יְהוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי
אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: ח טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם:

המשך מזמור קיח בעמוד עה

קיט

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א״ב וכל אות ח׳ פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא (פר״ץ ב״ן דמ״ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי״ו חולם):

א א אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דֶרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת יְהוָה:
ב אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ: ג אַף
לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ: ד אַתָּה צִוִּיתָה פִּקֻּדֶיךָ
לִשְׁמֹר מְאֹד: ה אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ: ו אָז
לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־מִצְוֹתֶיךָ: ז אוֹדְךָ בְיֹשֶׁר
לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ: ח אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר

המשך מזמור קיט בעמוד עה

נקודות משיחות קודש - מזמור קיח מתוך ״תהילות מנחם״

ה - מן המיצר קראתי י-ה ענני במרחב י-ה

להוציא את ה״מיצר״ ל״מרחב״

א. הפירוש בפסוק[1] ״מן המיצר - רצה לומר, זהו החסד, כי כאשר קראתי לו מן המצר והדוחק, ענה לי ה׳ והעמיד אותי במרחב״.

בחסידות[2] מפרשים ש״במרחב״ הוא לא רק המשכה מלמעלה (שבא כתוצאה מהעבודה), אלא זהו המשך של עבודת האדם, שבעבודתו לוקח את ״המיצר״ ומביאו ל״מרחב״.

ויובן זה בהקדם ענין ה״מצר״ וה״מרחב״ כפי שהוא בספירות למעלה: ספירת החכמה היא בחי׳ נקודה בלבד[3] להיותה בביטול, ומצד זה נקראת גם ״מיצר״, ואילו ספירת הבינה שהיא הרחבה והתפשטות, להיותה במציאות, נקראת ״מרחב״.

והנה עם היות שחכמה ובינה הם הפוכים זה מזה, מ״מ יש ביניהם קשר ושייכות, ועד כדי כך שהם ״תרין רעין דלא מתפרשין״[4]. כי גילוי אמיתת החכמה (״מיצר״), היא כאשר

המשך בעמוד עט

1) ראה מצו״ד ראב״ע כאן.
2) ראה ד״ה מן המצר תר״ס.
3) ראה תניא רפ״ג.
4) ראה זח״ג ד, א. לקו״ת נשא כב, א.

ב״ה. נוסח המברק שהואיל כ״ק אדמו״ר שליט״א
לשלוח לאנ״ש שי׳ בכל מרחבי תבל
לקראת חג השבועות, ה׳תשכ״ה

שבתא ויומא טבא ולקבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

מנחם שניאורסאהן

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיח, קיט ..... ג

ג) מאמר ד״ה בשעה שעלה משה למרום
ליל א׳ דחג השבועות (לפנות בוקר), ה׳תשכ״ה..... ו

ד) שיחת שבת פרשת במדבר,
ערב חג השבועות, ה׳תשכ״ה..... כה

ה) משיחת יום ב׳ דחג השבועות ה׳תנש״א ..... לג

ו) לקוטי-שיחות פרשת במדבר כרך יג..... מו

ז) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... נא

ח) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת במדבר..... נב

ט) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת במדבר ..... נג

י) שיעורי תהלים לשבוע פרשת במדבר .....עח

יא) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת במדבר .....פ

יב) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת במדבר .....צ

יג) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....צב

שיעורי רמב״ם

יד) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת במדבר ..... צה

טו) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת במדבר ..... קסג

טז) – ספר המצוות לשבוע פרשת במדבר..... קעח

יז) מסכת סוטה עם ביאורים
מדף מג עד דף מט ..... קפ

יח) נביאים וכתובים
ירמיה פרק טו, קהלת פרק ד .....ריא

יט) משניות – מסכת שבועות
ביאור קהתי..... ריג

כ) עין יעקב מסכת מגילה ..... רכא

כא) מסכת בכורות עם ביאורים
מדף מו עד דף נב..... רכב

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כב) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן .....רנג

כג) שולחן ערוך הלכות תפילין/ברכות השחר
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רנד

כד) לקוטי תורה ד״ה וידבר ה׳ אל משה במדבר סיני [ב]
אדמו״ר הזקן .....רנו

כה) שערי תשובה
אדמו״ר האמצעי .....רסג

כו) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ .....רסג

כז) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רסד

כח) קונטרס עץ החיים
אדמו״ר מוהרש״ב.....רסה

כט) ספר המאמרים – ה׳תש״ט
אדמו״ר מוהריי״צ..... רסז

ל) ספר השיחות ה׳תש״ב-תש״ג בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ..... ער

לא) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ..... ערב

לב) חומש לקריאה בציבור .....עדר

לג) קריאה התורה למנחת שבת-קודש.....רפב

לד) ביאורים לפרקי אבות פרק ו.....רפד

לה) לוח זמנים לשבוע פרשת במדבר ..... רפה

לו) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש וחג
השבועות ..... רפז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

הוראות כ"ק אדמו"ר שליט"א לחג השבועות

על פי הוראת חז"ל[1] דמזכירים "ומזרזין . . בשעת מעשה" — כאן המקום להזכיר ולזרז עוד הפעם אודות הענינים דלקמן שהזמן גרמא:

א) ב"תיקון ליל שבועות" — בכל הדפוסים שראיתי — הסיום דספר יצירה הוא: "... נאמנת בפנים . . אחד בפה ואחד בלב".

ולפי עניות דעתי, אינו נכון. כי (נוסף לזה שחסר סיום בדבר טוב, הרי) נוסח זה אינו מובן כלל.

וצריך להיות, כמו שהוא בכמה וכמה הוצאות דספר יצירה הנדפס בפני עצמו: "... נאמנת. ג' רעות ללשון, דיבור רע והמלשין והמדבר אחד בפה ואחד בלב. ג' טובות ללשון, שתיקה ושמירת הלשון ודיבור אמת".

ומענין לענין: ב"תיקון" שנדפס בסלאוויטא (ועוד) בהעתקת מאמרו של רשב"י: "אנן בחביבותא תליא מילתא דכתיב כו'", הובאו רק ב' פסוקים.

וצ"ל כבזהר: "אנן בחביבותא תליא מילתא דכתיב ואהבת את ה' אלקיך, וכתיב מאהבת ה' אתכם, וכתיב אהבתי אתכם אמר ה'"[2].

ב) כמדובר כמה פעמים — על פי מאמר רז"ל[3] "אמר הקב"ה לישראל, בני היו קורין את הפרשה הזאת בכל שנה ואני מעלה עליכם כאילו אתם עומדים לפני הר סיני ומקבלין את התורה" — כשם שאמירת עשרת הדברות בפעם הראשונה היתה בנוכחות כל עם ישראל, אנשים נשים וטף, גם הקטני קטנים — כדאי להשתדל אשר בעת קריאת הפרשה הזאת בזמן מתן תורה בכל שנה ושנה,

כל בני ישראל, גם הקטני קטנים(ות), יהיו בבית הכנסת (לכל הפחות) בעת קריאת עשרת הדברות.

ולהעיר אשר מתן תורה הוא על־ידי אשר "בנינו עורבים אותנו"[4].

ג) הרגילים בנתינת צדקה בכל יום — בערב חג השבועות זה, יתנו גם בעד שני הימים דחג השבועות. ועל־דרך־זה בכל ערב שבת קודש[5] וערב יום־טוב כו'[6].

(משיחת יום ב' דחה"ש תשמ"ג)

1) מכילתא (ורש"י) יתרו יט, כד.
2) עיין לקוטי לוי"צ הערות לזהר פ' נשא ס"ע שנה ואילך — ביאור ג' פסוקים אלו.
3) פסיקתא דר"כ פ' בחודש השלישי (הובא ברוקח סרצ"ו).
4) שהש"ר פ"א, ד (א).
5) אף ד"פרש שבתכם לא קאמר" ואצ"ל הכנסת אורחים כביו"ט (זח"ב פח, ב. סידור עם דא"ח רא, א. שם ד"ה יגלה לן — רג, ג ואילך).
6) ועיין תניא פל"ז (מח, ב).

המשך ביאור למס' בכורות ליום רביעי עמ' א

בְּנוֹ פָּדוּי, שהרי עדיין לא הגיע זמן חיובו, והכסף שניתן לכהן אינו אלא מתנה. ואם נתן על מנת שיחול הפדיון **לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם,** וַעדיין **אִיתַּנְהוּ** [–ישנן] **לְמָעוֹת** אלו ביד הכהן כעבור שלושים יום, **וַדַּאי** יהיה **בְּנוֹ פָּדוּי** לאחר שלושים יום. **כִּי פְּלִיגִי** – מתי נחלקו רב ושמואל, באופן שנתן את המעות על מנת שיחול הפדיון **לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם,** וְעד שהגיע זמן הפדיון כבר **נִתְעַכְּלוּ** [–כלו] **הַמָּעוֹת** וכבר אינם ביד הכהן. **רַב אָמַר,** אף שהמעות אינן בעין **בְּנוֹ פָּדוּי, מִידֵּי דַּהֲוָה** [–כמו] **אַקִּידּוּשֵׁי אִשָּׁה,** שהרי **הָתָם** בנותן מעות לאשה ואמר לה התקדשי לי לאחר שלושים יום, **לָאו אַף עַל גַּב דְּנִתְעַכְּלוּ הַמָּעוֹת הָווּ קִידּוּשֵׁי** – וכי לא יחולו הקידושין אפילו שבזמן שהם צריכים לחול כבר הוציאה את המעות ואינן ברשותה.

בס"ד. ליל א' דחג השבועות (לפנות בוקר), ה'תשכ"ה*

1 **בְּשָׁעָה**[1] שֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם, אָמְרוּ מַלְאֲכֵי
2 הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, רִבּוֹנוֹ
3 שֶׁל עוֹלָם, מַה לִּילוּד אִשָּׁה בֵּינֵינוּ. אָמַר לָהֶן,
4 לְקַבֵּל תּוֹרָה בָּא. אָמְרוּ לְפָנָיו, חֶמְדָּה[2] גְּנוּזָה כוּ׳
5 אַתָּה מְבַקֵּשׁ לִתְּנָהּ לְבָשָׂר־וָדָם כוּ׳ תְּנָה הוֹדְךָ עַל
6 הַשָּׁמַיִם[3], אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה
7 הַחֲזִיר לָהֶן תְּשׁוּבָה כוּ׳. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל
8 עוֹלָם, תּוֹרָה שֶׁאַתָּה נוֹתֵן לִי, מַה כְּתִיב בָּהּ[4] אָנֹכִי
9 ה׳ אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כוּ׳,
10 לְמִצְרַיִם יְרַדְתֶּם כוּ׳ תּוֹרָה לָמָּה תְּהֵא לָכֶם. שׁוּב,
11 מַה כְּתִיב בָּהּ[5] לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹקִים אֲחֵרִים, בֵּין
12 עַמִּים אַתֶּם שְׁרוּיִין שֶׁעוֹבְדִין עֲבוֹדָה־זָרָה. שׁוּב,
13 מַה כְּתִיב בָּהּ[6] זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ,
14 כְּלוּם אַתֶּם עוֹשִׂים מְלָאכָה שֶׁאַתֶּם צְרִיכִין שְׁבוּת.
15 שׁוּב, מַה כְּתִיב בָּהּ[7] לֹא תִשָּׂא, מַשָּׂא וּמַתָּן יֵשׁ
16 בֵּינֵיכֶם. שׁוּב, מַה כְּתִיב בָּהּ[8] כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת
17 אִמֶּךָ, אָב וָאֵם יֵשׁ לָכֶם. שׁוּב, מַה כְּתִיב בָּהּ[9] לֹא
18 תִּרְצַח לֹא תִּנְאָף לֹא תִּגְנֹב, קִנְאָה יֵשׁ בֵּינֵיכֶם, יֵצֶר
19 הָרַע יֵשׁ בֵּינֵיכֶם. וַיֵּשׁ לוֹמַר, שֶׁבִּתְּשׁוּבָה דְּמֹשֶׁה
20 רַבֵּנוּ עַל טַעֲנַת הַמַּלְאָכִים, שְׁנֵי עִנְיָנִים בִּכְלָלוּת.
21 "לְמִצְרַיִם יְרַדְתֶּם" הִיא תְּשׁוּבָה בְּנוֹגֵעַ לִכְלָלוּת
22 הַתּוֹרָה, דְּכֵינָן שֶׁהַטַּעַם עַל כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּמַתַּן־
23 תּוֹרָה הוּא אָנֹכִי ה׳ אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, לָכֵן, כֵּינָן שֶׁ"לְמִצְרַיִם
24 יְרַדְתֶּם" (בִּתְמִיהָה) תּוֹרָה לָמָּה תְּהֵא לָכֶם. וּלְאַחֲרֵי־זֶה מוֹסִיף, "שׁוּב מַה כְּתִיב
25 בָּהּ", שֶׁגַּם הַצִּוּוּיִים הַפְּרָטִים שֶׁבַּתּוֹרָה (לֹא יִהְיֶה לְךָ, זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת,
26 וְכוּ׳) שַׁיָּכִים לְיִשְׂרָאֵל וְלֹא לַמַּלְאָכִים].
27 **וְצָרִיךְ** לְהָבִין, דְּבַקָּשַׁת הַמַּלְאָכִים "תְּנָה הוֹדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם" הָיְתָה שֶׁתִּנָּתֵן
28 לָהֶם תּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּרוּחָנִיּוּת, וּמַה הֵשִׁיב לָהֶם מֹשֶׁה "כְּלוּם אַתֶּם

ביאור בדרך אפשר

1 אמרו חכמינו ז"ל בגמרא:
2 **בְּשָׁעָה**[1] שֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם לקבל את התורה מהקדוש־ברוך־הוא,
3 **אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל**
4 **עוֹלָם, מַה לִּילוּד אִשָּׁה בֵּינֵינוּ,** על מה ולמה בא אלינו למרום ילוד
5 אשה שמקומו למטה. **אָמַר לָהֶן** ענה להם הקדוש־ברוך־הוא למלאכי
6 השרת, **לְקַבֵּל תּוֹרָה בָּא. אָמְרוּ** מלאכי השרת **לְפָנָיו** לפני הקדוש־
7 ברוך־הוא, **חֶמְדָּה**[2] **גְּנוּזָה כוּ׳** היא
8 התורה **אַתָּה מְבַקֵּשׁ לִתְּנָהּ**
9 **לְבָשָׂר־וָדָם כוּ׳ תְּנָה הוֹדְךָ עַל**
10 **הַשָּׁמַיִם**[3] ותן לנו את התורה, **אָמַר**
11 **לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה**
12 **הַחֲזִיר לָהֶן** למלאכי השרת
13 **תְּשׁוּבָה כוּ׳. אָמַר** משה **לְפָנָיו,**
14 **רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, תּוֹרָה שֶׁאַתָּה**
15 **נוֹתֵן לִי, מַה כְּתִיב** כתוב **בָּהּ**[4]
16 בתורה **אָנֹכִי ה׳ אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר**
17 **הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כוּ׳,**
18 וכי אתם המלאכים **לְמִצְרַיִם**
19 **יְרַדְתֶּם כוּ׳ תּוֹרָה לָמָּה תְּהֵא**
20 **לָכֶם. שׁוּב** עוד, **מַה כְּתִיב** כתוב
21 **בָּהּ**[5] **לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹקִים**
22 **אֲחֵרִים,** וכי **בֵּין עַמִּים אַתֶּם**
23 המלאכים **שְׁרוּיִין שֶׁעוֹבְדִין**
24 **עֲבוֹדָה־זָרָה. שׁוּב** עוד, **מַה**
25 **כְּתִיב** כתוב **בָּהּ**[6] בתורה **זָכוֹר אֶת**
26 **יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ, כְּלוּם**
27 **אַתֶּם עוֹשִׂים מְלָאכָה שֶׁאַתֶּם**
28 **צְרִיכִין שְׁבוּת** הפסקה ממלאכה.
29 **שׁוּב** עוד, **מַה כְּתִיב** כתוב **בָּהּ**[7]
30 בתורה **לֹא תִשָּׂא** האיסור להישבע
31 לשקר, **וכי מַשָּׂא וּמַתָּן יֵשׁ**
32 **בֵּינֵיכֶם** שאתם נזקקים לשבועה.
33 **שׁוּב** עוד, **מַה כְּתִיב** כתוב **בָּהּ**[8]
34 בתורה **כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת**
35 **אִמֶּךָ,** וכי **אָב וָאֵם יֵשׁ לָכֶם**
36 המלאכים. **שׁוּב** עוד, **מַה כְּתִיב**
37 כתוב **בָּהּ**[9] בתורה **לֹא תִּרְצַח לֹא**
38 **תִּנְאָף לֹא תִּגְנֹב,** וכי **קִנְאָה יֵשׁ**
39 **בֵּינֵיכֶם, יֵצֶר הָרַע יֵשׁ בֵּינֵיכֶם**

ביאור בדרך אפשר

40 ובנימוקים אלה דחה משה רבינו את טענת המלאכים ׳תנה הודך על השמים׳.
41 **וַיֵּשׁ לוֹמַר, שֶׁבִּתְּשׁוּבָה דְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עַל טַעֲנַת הַמַּלְאָכִים,**
42 **שְׁנֵי עִנְיָנִים** שונים **בִּכְלָלוּת** באופן כללי (ואילו בפרטיות יש בה יותר
43 משני עניינים). טענתו של משה כלפי המלאכים **"לְמִצְרַיִם יְרַדְתֶּם" הִיא**
44 **תְּשׁוּבָה בְּנוֹגֵעַ לִכְלָלוּת**
45 **הַתּוֹרָה,** מדוע באופן כללי לא ראוי
46 לתת את התורה למלאכים **דְּכֵינָן**
47 **שֶׁהַטַּעַם עַל כְּלָלוּת הָעִנְיָן**
48 **דְּמַתַּן־תּוֹרָה הוּא אָנֹכִי ה׳**
49 **אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ**
50 **מִצְרַיִם,** ויציאת מצרים היא ההסבר
51 למתן תורה **לָכֵן, כֵּינָן**
52 **שֶׁ"לְמִצְרַיִם יְרַדְתֶּם"**
53 **(בִּתְמִיהָה** כלומר, משה רבנו טוען
54 כלפי המלאכים – וכי ירדתם
55 למצרים?!) **תּוֹרָה לָמָּה תְּהֵא**
56 **לָכֶם. וּלְאַחֲרֵי־זֶה מוֹסִיף** משה
57 רבנו וטוען, **"שׁוּב מַה כְּתִיב**
58 **בָּהּ",** שֶׁגַּם הַצִּוּוּיִים הַפְּרָטִים
59 **שֶׁבַּתּוֹרָה (לֹא יִהְיֶה לְךָ** איסור
60 עבודה זרה, **זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת**
61 והמצווה לשבות בשבת, **וְכוּ׳)**
62 **שַׁיָּכִים לְיִשְׂרָאֵל** דווקא **וְלֹא**
63 **לַמַּלְאָכִים].**
64 **וְצָרִיךְ לְהָבִין, דְּבַקָּשַׁת**
65 **הַמַּלְאָכִים "תְּנָה הוֹדְךָ עַל**
66 **הַשָּׁמַיִם" הָיְתָה שֶׁתִּנָּתֵן לָהֶם**
67 **תּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּרוּחָנִיּוּת**
68 שהרי המלאכים הם רוחניים ונמצאים
69 בעולמות עליונים ("על השמים")
70 רוחניים, ובוודאי לא בקשו לקבל את
71 התורה כפי שירדה מדרגה לדרגה
72 ונתלבשה בדברים גשמיים, **וּמַה**

---

*) המאמר הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א ויצא לאור בקונטרס חג השבועות - תנש"א. 1) שבת פח, סע"ב ואילך. 2) בש"ס שם: חמודה, אבל כ"ה (חמדה) בעין יעקב כאן. ועוד. 3) תהלים ח, ב. 4) יתרו כ, ב. 5) שם, ג. 6) שם, ח. 7) שם, ז. 8) שם, יב. 9) שם, יג.

ביאור בדרך אפשר

הֵשִׁיב לָהֶם מֹשֶׁה ״כְּלוּם אַתֶּם עוֹשִׂים מְלָאכָה״ וְכוּ׳ והרי מלכתחילה לא היתה להם בקשה לקבל את התורה למטה, בעולם הזה שבו עושים מלאכה?

גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁהֵשִׁיב מֹשֶׁה בְּנוֹגֵעַ לַמִּצְוֹת ״לֹא תִרְצַח לֹא תִנְאָף לֹא תִגְנוֹב, שאי אפשר לצוות ציוויים אלה למלאכים, וטען כלפיהם, **קִנְאָה יֵשׁ בֵּינֵיכֶם יֵצֶר הָרַע יֵשׁ בֵּינֵיכֶם״** (בתמיהה), ותוכן המענה הוא **דְּכֵינָן שֶׁהַמַּלְאָכִים אֵין קִנְאָה בֵּינֵיהֶם וְאֵין לָהֶם יֵצֶר הָרַע, לָכֵן אֵין צָרִיךְ לְצַוּוֹת וּלְהַזְהִיר אוֹתָם עַל מִצְוֹת אֵלּוּ** כי גם ללא הציווי אין כל אפשרות שיעברו על איסורים אלו, ועל טענה זו יש לתמוה, **דְּלְכְאוֹרָה עֲדִיפָא הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר,** טענה עדיפה מזו היה לו, למשה רבנו, לומר, והיא **שֶׁגַּם הַמִּצְוֹת** של לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב **עַצְמָם (כְּמוֹ שֶׁהֵם בְּגַשְׁמִיּוּת** לאחר שהרצון האלוקי העליון לאסור דברים אלו ירד והתלבש בדברים גשמיים בעולם הזה) **אֵינָם שַׁיָּכִים לַמַּלְאָכִים (כְּמוֹ שֶׁאָמַר לִפְנֵי־זֶה בְּנוֹגֵעַ לְמִצְוַת שַׁבָּת, לֹא תִשָּׂא, וְכִבּוּד אָב וָאֵם** שכל אלה שייכים רק בחיים בעולם הזה וקיומם לא ייתכן בעולמות הרוחניים העליונים בהם נמצאים המלאכים) ולמה אם כן בחר משה רבינו לומר שאין לתת למלאכים מצוות אלה כי אין להם יצר הרע שעלול להביא אותם לידי כך?

וְהָעִנְיָן הוּא, דְּבַטַּעַם הפנימי **עַל זֶה שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּנָה לְמַטָּה בָּאָרֶץ דַּוְקָא** ולא למלאכים בשמים, **שְׁנֵי עִנְיָנִים.** עניין אחד, **לְפִי שֶׁהַהַמְשָׁכָה** של אור אלוקי מלמעלה למטה **שֶׁעַל־יְדֵי** קיום **הַמִּצְוֹת הִיא כְּשֶׁקִּיּוּם הַמִּצְוֹת הוּא בְּגַשְׁמִיּוּת** בהתאם לרצון האלוקי, **וְגַם לְפִי שֶׁעַל־יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת לְמַטָּה נַעֲשָׂה הַבֵּרוּר דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית**[10] כשהאדם מקיים מצוות בעולם הזה הגשמי, עם אברי גופו שמקבלים את החיות הגשמית שלהם מ׳הנפש החיונית׳, היא נפש הבהמית, גם הנפש הבהמית משתתפת בקיום המצוות ועל־ידי־זה הטוב שבה נברר ונפרד מהרע והיא מתעלית לקדושה. **וְזֶהוּ שֶׁאָמַר מֹשֶׁה** למלאכים **״כְּלוּם אַתֶּם עוֹשִׂים מְלָאכָה כוּ׳ יֵצֶר הָרַע יֵשׁ בֵּינֵיכֶם״, דְּהַטַּעַם שֶׁהַתּוֹרָה לֹא נִתְּנָה בַּשָּׁמַיִם לַמַּלְאָכִים הוּא כִּי אָז** אילו התורה כן הייתה ניתנת למלאכים **הָיוּ חֲסֵרִים שְׁנֵי הָעִנְיָנִים** האמורים, המשכת האור האלוקי מלמעלה למטה ובירור הנפש הבהמית. ולכן ענה משה רבנו למלאכים, **״כְּלוּם אַתֶּם עוֹשִׂים מְלָאכָה שֶׁאַתֶּם צְרִיכִים שְׁבוּת״, וְלָכֵן אֵין שַׁיָּךְ שֶׁיְּקַיְּמוּ בְּגַשְׁמִיּוּת, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ לֹא תִשָּׂא, כִּבּוּד אָב וָאֵם** שגם קיום מצוות אלה לא שייך אצל המלאכים בגשמיות. והדבר הנוסף שטען משה כלפי המלאכים, **יֵצֶר הָרַע יֵשׁ בֵּינֵיכֶם**[11] הוא הנימוק השני מדוע אין ראוי לתת את התורה למלאכים, כי כיוון שאין להם יצר הרע **וְלָכֵן אֵין שַׁיָּךְ אֶצְלָם בֵּרוּר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית.**

ב) וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּבַשַּׁיָּכוּת דְּבֵרוּר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית (שלכך התכוון משה רבנו באמרו **יֵצֶר הָרַע יֵשׁ בֵּינֵיכֶם) לְמַתַּן־תּוֹרָה** עד כדי כך שזו אחת הסיבות למתן תורה, **שְׁנֵי עִנְיָנִים** שונים. העניין האחד **שֶׁעַל־יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ בְּמַתַּן־תּוֹרָה נַעֲשָׂה בֵּרוּר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית** שהיא שותפה לקיום המצוות, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** והעניין השני **שֶׁבֵּרוּר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית** קודם שניתנה תורה **הוּא גַּם הַכָּנָה** של כל אחד ואחד מישראל **לְמַתַּן־תּוֹרָה. שֶׁלָּכֵן** גם בשנים הבאות, בכל

ביאור בדרך אפשר

1 עוֹשִׂים מְלָאכָה״ וְכוּ׳. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַה
2 שֶׁהֵשִׁיב מֹשֶׁה בְּנוֹגֵעַ לַמִּצְוֹת ״לֹא תִרְצַח לֹא
3 תִנְאָף לֹא תִגְנוֹב, קִנְאָה יֵשׁ בֵּינֵיכֶם יֵצֶר הָרַע יֵשׁ
4 בֵּינֵיכֶם״, דְּכֵינָן שֶׁהַמַּלְאָכִים אֵין קִנְאָה בֵּינֵיהֶם
5 וְאֵין לָהֶם יֵצֶר הָרַע, לָכֵן אֵין צָרִיךְ לְצַוּוֹת
6 וּלְהַזְהִיר אוֹתָם עַל מִצְוֹת אֵלּוּ, דְּלְכְאוֹרָה עֲדִיפָא
7 הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר, שֶׁגַּם הַמִּצְוֹת עַצְמָם (כְּמוֹ שֶׁהֵם
8 בְּגַשְׁמִיּוּת) אֵינָם שַׁיָּכִים לַמַּלְאָכִים (כְּמוֹ שֶׁאָמַר
9 לִפְנֵי־זֶה בְּנוֹגֵעַ לְמִצְוַת שַׁבָּת, לֹא תִשָּׂא, וְכִבּוּד
10 אָב וָאֵם).
11 **וְהָעִנְיָן** הוּא, דְּבַטַּעַם עַל זֶה שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּנָה
12 לְמַטָּה בָּאָרֶץ דַּוְקָא, שְׁנֵי עִנְיָנִים. לְפִי
13 שֶׁהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הַמִּצְוֹת הִיא כְּשֶׁקִּיּוּם
14 הַמִּצְוֹת הוּא בְּגַשְׁמִיּוּת, וְגַם לְפִי שֶׁעַל־יְדֵי קִיּוּם
15 הַמִּצְוֹת לְמַטָּה נַעֲשָׂה הַבֵּרוּר דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית[10].
16 וְזֶהוּ שֶׁאָמַר מֹשֶׁה ״כְּלוּם אַתֶּם עוֹשִׂים מְלָאכָה
17 כוּ׳ יֵצֶר הָרַע יֵשׁ בֵּינֵיכֶם״, דְּהַטַּעַם שֶׁהַתּוֹרָה לֹא
18 נִתְּנָה בַּשָּׁמַיִם לַמַּלְאָכִים הוּא כִּי אָז הָיוּ חֲסֵרִים
19 שְׁנֵי הָעִנְיָנִים. ״כְּלוּם אַתֶּם עוֹשִׂים מְלָאכָה
20 שֶׁאַתֶּם צְרִיכִים שְׁבוּת״, וְלָכֵן אֵין שַׁיָּךְ שֶׁיְּקַיְּמוּ
21 מִצְוַת שַׁבָּת בְּגַשְׁמִיּוּת, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ
22 לֹא תִשָּׂא, כִּבּוּד אָב וָאֵם. יֵצֶר הָרַע יֵשׁ בֵּינֵיכֶם[11]
23 וְלָכֵן אֵין שַׁיָּךְ אֶצְלָם בֵּרוּר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית.
24 ב) **וְיֵשׁ** לוֹמַר, דְּבַשַּׁיָּכוּת דְּבֵרוּר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית
25 (יֵצֶר הָרַע יֵשׁ בֵּינֵיכֶם) לְמַתַּן־תּוֹרָה,
26 שְׁנֵי עִנְיָנִים. שֶׁעַל־יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ
27 בְּמַתַּן־תּוֹרָה נַעֲשָׂה בֵּרוּר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, כַּנִּזְכָּר
28 לְעֵיל. וְשֶׁבֵּרוּר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית הוּא גַּם הַכָּנָה
29 לְמַתַּן־תּוֹרָה. שֶׁלָּכֵן סוֹפְרִים סְפִירַת הָעוֹמֶר לִפְנֵי

---

10) להעיר מסה״מ תרע״ח ע׳ קסז ואילך וסה״מ תש״ו ע׳ 104 ואילך, דזה שהמצוות דהאבות ריחות היו, אבל אנו שמן תורק שמך (שהש״ר פ״א, ג (א)), הוא, מצד שני ענינים: כי אצל האבות לא היו העלמות והסתרים מצד הגוף (נה״ב), ולא הי׳ להם מצוות בגשמיות. 11) וגם ״בין עמים אתם שרויין שאתם עובדין ע״ז״ הוא דוגמת ״יצר הרע יש ביניכם״, ואדרבה יצה״ר שהוא דוגמת ״שד משדין נוכראין״ (בין עמים אתם שרויין), ועד שצריך להזהירו שלא יעבוד ע״ז.

ביאור בדרך אפשר

הדורות שאחרי מתן תורה, מידי שנה בשנה, **סוֹפְרִים סְפִירַת הָעוֹמֶר לִפְנֵי חַג הַשָּׁבוּעוֹת** יום מתן תורה, **כִּי** העבודה הרוחנית של ימי **סְפִירַת הָעוֹמֶר הוּא בֵּרוּר** עידון וזיכוך **הַמִּדּוֹת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְעַל־יְדֵי־זֶה** שבימי ספירת העומר עוסקים בבירור וזיכוך המידות **זוֹכִים בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת לְמַתַּן־תּוֹרָה**[12]. **וְעַל־פִּי־זֶה, הָעִנְיָן דְּיֵצֶר הָרַע יֵשׁ בֵּינֵיכֶם (עִנְיָן הָאַחֲרוֹן שֶׁבִּתְשׁוּבַת מֹשֶׁה)** המתייחס לכך שאם התורה תינתן למלאכים לא יהיה בירור היצר הרע **הוּא עַל־דֶּרֶךְ** דומה ומקביל אל **הָעִנְיָן דְּ"לְמִצְרִים יְרַדְתֶּם" (עִנְיָן הָרִאשׁוֹן שֶׁבִּתְשׁוּבַת מֹשֶׁה)** המתייחס לכך שהקדוש־ברוך־הוא רוצה בקיום המצוות בגשמיות, והדברים דומים ומקבילים, כיון **שֶׁבַּשַּׁיָּכוּת דִּיצִיאַת מִצְרַיִם לְמַתַּן־תּוֹרָה, שְׁנֵי עִנְיָנִים.** עניין אחד **שֶׁעַל־יְדֵי מַתַּן־תּוֹרָה, הַמְשָׁכַת** שתוכנו ועניינו הפנימי הוא מלמעלה למטה **וְגִילוּי "אָנֹכִי הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ"** הקדוש־ברוך־הוא בעצמו בעולם, **נַעֲשָׂה** נפעל **"אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם"**[13], ביציאת מצרים, **וְ**העניין השני הוא **שֶׁיְּצִיאַת מִצְרַיִם הִיא הַקְדָּמָה וַהֲכָנָה לְמַתַּן־תּוֹרָה, כְּפֵירוּשׁ הַפָּשׁוּט בְּ"אָנֹכִי הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם", דְּ"אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" הוּא טַעַם עַל "אָנֹכִי הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ"**[14].

וְצָרִיךְ לְהָבִין, דְּעִנְיַן התוכן הפנימי של **מַתַּן־תּוֹרָה הוּא (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפִּתְיָחָה דְּמַתַּן־תּוֹרָה** בפסוק הפותח את דברי ה' בעשרת הדברות שנאמרו במתן תורה) **"אָנֹכִי הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ", שֶׁ"אָנֹכִי" הוּא מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ** של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו, **נַעֲשָׂה "הֲוָיָ'** אֱלֹקֶיךָ"[15], כלומר, עצמיות האלוקות נמשכת למטה אל האדם ונעשית "אלוקיך", אלוקים שלך, **וְאֵיךְ שַׁיָּךְ** ייתכן **שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּבֵרוּר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית** שלכאורה היא עבודה בדרגה נחותה, **תִּהְיֶה הַמְשָׁכַת "אָנֹכִי"**, עצמיות האלוקות?

1 חַג הַשָּׁבוּעוֹת, כִּי סְפִירַת הָעוֹמֶר הוּא בֵּרוּר
2 הַמִּדּוֹת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְעַל־יְדֵי־זֶה זוֹכִים בְּחַג
3 הַשָּׁבוּעוֹת לְמַתַּן־תּוֹרָה[12]. וְעַל־פִּי־זֶה, הָעִנְיָן
4 דְּיֵצֶר הָרַע יֵשׁ בֵּינֵיכֶם (עִנְיָן הָאַחֲרוֹן שֶׁבִּתְשׁוּבַת
5 מֹשֶׁה) הוּא עַל־דֶּרֶךְ הָעִנְיָן דְּ"לְמִצְרַיִם יְרַדְתֶּם"
6 (עִנְיָן הָרִאשׁוֹן שֶׁבִּתְשׁוּבַת מֹשֶׁה), שֶׁבַּשַּׁיָּכוּת
7 דִּיצִיאַת מִצְרַיִם לְמַתַּן־תּוֹרָה, שְׁנֵי עִנְיָנִים. שֶׁעַל־
8 יְדֵי מַתַּן־תּוֹרָה, הַמְשָׁכַת וְגִילוּי "אָנֹכִי הֲוָיָ'
9 אֱלֹקֶיךָ", נַעֲשָׂה "אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ
10 מִצְרַיִם"[13], וְשֶׁיְּצִיאַת מִצְרַיִם הִיא הַקְדָּמָה וַהֲכָנָה
11 לְמַתַּן־תּוֹרָה, כְּפֵירוּשׁ הַפָּשׁוּט בְּ"אָנֹכִי הֲוָיָ'
12 אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם", דְּ"אֲשֶׁר
13 הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" הוּא טַעַם עַל "אָנֹכִי
14 הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ"[14]. וְצָרִיךְ לְהָבִין, דְּעִנְיַן מַתַּן־תּוֹרָה
15 הוּא (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפִּתְיָחָה דְּמַתַּן־תּוֹרָה) "אָנֹכִי
16 הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ", שֶׁ"אָנֹכִי" הוּא מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ,
17 נַעֲשָׂה "הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ"[15], וְאֵיךְ שַׁיָּךְ שֶׁעַל־יְדֵי
18 הָעֲבוֹדָה דְּבֵרוּר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, תִּהְיֶה הַמְשָׁכַת
19 "אָנֹכִי".
20 ג) **וְהִנֵּה** אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[16] עַל הַפָּסוּק[17] וּסְפַרְתֶּם
21 לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת גו' שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת
22 תְּמִימוֹת תִּהְיֶינָה, אֵימָתַי הֵן תְּמִימוֹת, בִּזְמַן
23 שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם. וְעַל־פִּי
24 הַמְבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[18] דְּעִנְיַן "עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ
25 שֶׁל מָקוֹם" הוּא דַּוְקָא עַל־יְדֵי הָאַהֲבָה דְּ"בְכָל
26 מְאֹדֶךָ", לְמַעְלָה מִמִּדִּידָה וְהַגְבָּלָה, מוּבָן דְּמַה
27 שֶׁכָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ "אֵימָתַי הֵן תְּמִימוֹת, בִּזְמַן
28 שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם" הוּא
29 כְּשֶׁהֲעֲבוֹדָה דִּסְפִירַת הָעוֹמֶר קְשׁוּרָה עִם הָאַהֲבָה
30 דְּ"בְכָל מְאֹדֶךָ". [וּלְהָעִיר, דִּבְמָקוֹם אַחֵר אָמְרוּ רַז"ל[19] דְּ"שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת
31 תְּמִימוֹת" הוּא דְּשֶׁבַע הַשַּׁבָּתוֹת דִּסְפִירַת הָעוֹמֶר מַתְחִילוֹת בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת
43 אֱלֹקֶיךָ"[15], כלומר, עצמיות האלוקות נמשכת למטה אל האדם ונעשית
44 "אלוקיך", אלוקים שלך, **וְאֵיךְ שַׁיָּךְ** ייתכן **שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּבֵרוּר**
45 **נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית** שלכאורה היא עבודה בדרגה נחותה, **תִּהְיֶה הַמְשָׁכַת**
46 **"אָנֹכִי"**, עצמיות האלוקות?
47 **ג) וְהִנֵּה אִיתָא** מובא **בַּמִּדְרָשׁ**[16]
48 **עַל הַפָּסוּק**[17] בתורה העוסק
49 במצוות ספירת העומר **וּסְפַרְתֶּם**
50 **לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת גו'** החל
51 מיום ט"ז בניסן, למחרת היום הראשון
52 של חג הפסח שחל בט"ו בניסן **שֶׁבַע**
53 **שַׁבָּתוֹת** שבועות **תְּמִימוֹת** שלימות
54 **תִּהְיֶינָה, אֵימָתַי הֵן תְּמִימוֹת,**
55 מתי ימי ספירת העומר הם שלמים
56 **בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ**
57 **שֶׁל מָקוֹם** עד כאן דברי המדרש.
58 **וְעַל־פִּי הַמְבֹאָר בְּכַמָּה**
59 **מְקוֹמוֹת**[18] בתורת החסידות **דְּעִנְיַן**
60 **"עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם"**
61 **הוּא דַּוְקָא עַל־יְדֵי הָאַהֲבָה**
62 **דְּ"בְכָל מְאֹדֶךָ"**, כלומר, עבודת
63 ה' ראוייה לשמה היא דווקא על־ידי
64 אהבת ה' בדרגה של "בכל מאודך",
65 ו"מאד" משמעו בלי גבול, **לְמַעְלָה**
66 **מִמִּדִּידָה וְהַגְבָּלָה**, ומזה **מוּבָן**
67 **דְּמַה שֶׁכָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ "אֵימָתַי**
68 **הֵן** השבועות של ספירת העומר,
69 **תְּמִימוֹת** והתוכן שלהם מלא ושלם,
70 **בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ**
71 **שֶׁל מָקוֹם" הוּא כְּשֶׁהֲעֲבוֹדָה**
72 הרוחנית הפנימית **דִּסְפִירַת הָעוֹמֶר**
73 **קְשׁוּרָה עִם הָאַהֲבָה** של האדם
74 אל הקדוש־ברוך־הוא **דְּ"בְכָל**
75 **מְאֹדֶךָ"**, למעלה ממדידה והגבלה.
76 **[וּלְהָעִיר, דִּבְמָקוֹם אַחֵר**
77 **אָמְרוּ רַז"ל**[19] **דְּ"שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת**
78 **תְּמִימוֹת"** פירושו **הוּא דְּשֶׁבַע**
79 **הַשַּׁבָּתוֹת דִּסְפִירַת הָעוֹמֶר**
80 **מַתְחִילוֹת בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת** ביום

---

12) לקו"ת במדבר טז, ד. ובכ"מ. 13) תו"א יתרו סז, סע"ב. 14) פירש"י עה"פ (יתרו כ, ב). 15) תו"א שם. לקו"ת שם. 16) ויק"ר פכ"ח, ג. 17) אמור כג, טו. 18) או"ת להמגיד פ' עקב ד"ה מפני מה. לקו"ת שלח מב, ג. ובכ"מ. וראה גם חדא"ג מהרש"א ברכות לה, ב. 19) פסיקתא דר"כ פ"ח. פסיקתא רבתי פי"ח. קה"ר פ"א, ג. יל"ש אמור שם, י (רמז תרמג). וראה ראב"ן סי' פ. ראבי"ה פסחים סתקכ"ו. רוקח סרצ"ה (הובא במ"כ לקה"ר שם).

ביאור בדרך אפשר

ראשון בשבוע (כאשר היום הראשון של חג הפסח חל בשבת והתחלת ספירת העומר היא במוצאי שבת), **וּמְסִימוֹת בַּשַּׁבָּת** היום השביעי **שֶׁבַּשַּׁבָּת** (וחג השבועות חל ביום ראשון בשבוע), כמו בשנת אמירת המאמר, תשכ״ה, ובשנה זו, תשע״ו **שֶׁאָז הֵם שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימוֹת** ושלימות ועניין ה׳תמימות׳ מתבטא באופן מיוחד.

וְיֵשׁ לוֹמַר הַקֶּשֶׁר דִּשְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים ב׳שבע שבתות תמימות׳, האחד שהעבודה היא שלימה, למעלה ממדידה והגבלה. והשני שה׳תמימות׳ ניכרת בכך שימי ספירת העומר מתחילים ביום ראשון ומסתיימים בשבת, **דִּבְאוֹתָם הַשָּׁנִים שֶׁשֶּׁבַע שַׁבָּתוֹת דִּסְפִירַת הָעוֹמֶר מַתְחִילוֹת בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת וּמְסִימוֹת בְּשַׁבָּת**[20], **בְּנֶקֶל יוֹתֵר,** ניתן כוח מיוחד לאדם **שֶׁהָעֲבוֹדָה דִּסְפִירַת הָעוֹמֶר תִּהְיֶה בְּאוֹפֶן דִּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״** ואכן תהיה להם מעלת ה׳תמימות׳].

וְלִכְאוֹרָה יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַשַּׁיָּכוּת דִּ״עוֹשִׁין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם״ (שהיא, כאמור, כאשר עבודת ה׳ היא מתוך אהבת ה׳ **״בְּכָל מְאֹדֶךָ״) לִסְפִירַת הָעוֹמֶר הִיא, כִּי סְפִירַת הָעוֹמֶר הִיא הֲכָנָה לְמַתַּן־תּוֹרָה, וְכֵיוָן שֶׁהַהֲכָנָה לְמַתַּן־תּוֹרָה צְרִיכָה לִהְיוֹת בִּשְׁנֵי עִנְיָנִים, יְצִיאַת מִצְרַיִם וּבֵרוּר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית** כמבואר לעיל, **לָכֵן, צָרִיךְ לִהְיוֹת בִּסְפִירַת הָעוֹמֶר (נוֹסָף לְהָעִנְיָן דְּבֵרוּר הַמִּדּוֹת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, גַּם) הָעֲבוֹדָה דִּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״, לְמַעְלָה מִמִּדִּידָה וְהַגְּבָלָה, הַיְצִיאָה מִמִּצְרַיִם מִלְּשׁוֹן מֵיצַר וְהַגְּבָלָה. וְצָרִיךְ לְהָבִין, דִּלְפִי־זֶה הָעֲבוֹדָה דִּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״ הִיא הֲכָנָה מוּכְרַחַת לְמַתַּן־תּוֹרָה, וּמִזֶּה שֶׁאָמְרוּ ״אֵימָתַי הֵן תְּמִימוֹת״ כוּ׳ מַשְׁמַע שֶׁעִקַּר הָעִנְיָן דִּסְפִירַת הָעוֹמֶר, הֲכָנָה לְמַתַּן־תּוֹרָה, הוּא בֵּרוּר הַמִּדּוֹת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְהָעֲבוֹדָה דִּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״ שַׁיֶּכֶת רַק לִשְׁלֵמוּת הַהֲכָנָה לְמַתַּן־תּוֹרָה. וּבְיוֹתֵר אֵינוֹ מוּבָן, דְּכֵיוָן שֶׁעִנְיַן מַתַּן־תּוֹרָה הוּא הַגִּילוּי דִּ״אָנֹכִי״, מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת[21], הֲרֵי הָעֲבוֹדָה הַמַּתְאִימָה לְהַמְשָׁכַת גִּילוּי זֶה, הִיא לִכְאוֹרָה הָעֲבוֹדָה דִּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״, לְמַעְלָה מִמִּדִּידָה וְהַגְּבָלָה, הַיְצִיאָה מִמִּצְרַיִם מִלְּשׁוֹן מֵיצַר וְהַגְּבָלָה וגם עניין זה של עבודת ה׳ מתוך יציאה מגדרי המציאות האישית היא עבודה ששייכת במיוחד לימי ספירת העומר. **וְצָרִיךְ לְהָבִין, דִּלְפִי־זֶה הָעֲבוֹדָה דִּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״ הִיא הֲכָנָה מוּכְרַחַת לְמַתַּן־תּוֹרָה** כמובן מדברי משה רבינו שלכן יש לתת את התורה לבני ישראל ולא למלאכים, **וּמִזֶּה שֶׁאָמְרוּ** חכמינו ז״ל בגמרא **״אֵימָתַי הֵן תְּמִימוֹת״ כוּ׳ מַשְׁמַע שֶׁעִקַּר הָעִנְיָן דִּסְפִירַת הָעוֹמֶר, הֲכָנָה לְמַתַּן־תּוֹרָה, הוּא בֵּרוּר הַמִּדּוֹת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית** שהיא עבודה השייכת בספירת העומר בכל השנים, גם כאשר יום התחלת ספירת העומר, ט״ז ניסן, לא חל ביום ראשון בשבוע, **וְהָעֲבוֹדָה דִּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״,** יציאה מהגבלות והמצרים, **שַׁיֶּכֶת רַק לִשְׁלֵמוּת הַהֲכָנָה לְמַתַּן־תּוֹרָה** ענין ה׳תמימות׳.

וּבְיוֹתֵר אֵינוֹ מוּבָן, דְּכֵיוָן שֶׁעִנְיַן מַתַּן־תּוֹרָה הוּא הַגִּילוּי דִּ״אָנֹכִי״, מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו **שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת**[21] הסדר שבו האור האלוקי יורד ומשתלשל ממדריגה למדריגה בריבוי צמצומים והגבלות, **הֲרֵי הָעֲבוֹדָה הַמַּתְאִימָה לְהַמְשָׁכַת גִּילוּי זֶה** גילוי מהותו ועצמותו, **הִיא לִכְאוֹרָה הָעֲבוֹדָה דִּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״ (לְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁבָּאָדָם,** אהבת ה׳ של יציאה מהגדרים**), וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, עִקַּר הָעֲבוֹדָה דִּסְפִירַת הָעוֹמֶר הוּא בֵּרוּר הַמִּדּוֹת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית [שֶׁבִּכְדֵי לְבָרֵר הַמִּדּוֹת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית הוּא דַּוְקָא עַל־יְדֵי שֶׁנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית מִתְלַבֶּשֶׁת בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית**[22] והתלבשות זו מחייבת את הנפש האלוקית לצמצם ולמעט את ההתגלות שלה**], וְעַל־יְדֵי־זֶה** דווקא על ידי העבודה של בירור נפש הבהמית, ולא על ידי העבודה של ״בכל מאודך״ **נִמְשָׁךְ הַגִּילוּי דִּ״אָנֹכִי״** וצריך להבין מהו טעם הדבר, והרי לכאורה מתאים יותר שהמשכת עצמותו תהיה כתוצאה מהעבודה של ״בכל מאודך״? **ד) וְיוּבָן זֶה בְּהַקְדִּים מַה שֶּׁכָּתוּב**[23] בספר משלי **כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים, כֵּן לֵב הָאָדָם**

1 וּמְסִימוֹת בַּשַּׁבָּת שֶׁבַּשַּׁבָּת, שֶׁאָז הֵם שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת
2 תְּמִימוֹת. וְיֵשׁ לוֹמַר הַקֶּשֶׁר דִּשְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים,
3 דִּבְאוֹתָם הַשָּׁנִים שֶׁשֶּׁבַע שַׁבָּתוֹת דִּסְפִירַת הָעוֹמֶר
4 מַתְחִילוֹת בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת וּמְסִימוֹת בְּשַׁבָּת[20], בְּנֶקֶל
5 יוֹתֵר, שֶׁהָעֲבוֹדָה דִּסְפִירַת הָעוֹמֶר תִּהְיֶה בְּאוֹפֶן
6 דִּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״]. וְלִכְאוֹרָה יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַשַּׁיָּכוּת
7 דִּ״עוֹשִׁין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם״ (״בְּכָל מְאֹדֶךָ״)
8 לִסְפִירַת הָעוֹמֶר הִיא, כִּי סְפִירַת הָעוֹמֶר הִיא
9 הֲכָנָה לְמַתַּן־תּוֹרָה, וְכֵיוָן שֶׁהַהֲכָנָה לְמַתַּן־תּוֹרָה
10 צְרִיכָה לִהְיוֹת בִּשְׁנֵי עִנְיָנִים, יְצִיאַת מִצְרַיִם וּבֵרוּר
11 נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, לָכֵן, צָרִיךְ לִהְיוֹת בִּסְפִירַת הָעוֹמֶר
12 (נוֹסָף לְהָעִנְיָן דְּבֵרוּר הַמִּדּוֹת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית,
13 גַּם) הָעֲבוֹדָה דִּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״, לְמַעְלָה מִמִּדִּידָה
14 וְהַגְּבָלָה, הַיְצִיאָה מִמִּצְרַיִם מִלְּשׁוֹן מֵיצַר
15 וְהַגְּבָלָה. וְצָרִיךְ לְהָבִין, דִּלְפִי־זֶה הָעֲבוֹדָה דִּ״בְכָל
16 מְאֹדֶךָ״ הִיא הֲכָנָה מוּכְרַחַת לְמַתַּן־תּוֹרָה, וּמִזֶּה
17 שֶׁאָמְרוּ ״אֵימָתַי הֵן תְּמִימוֹת״ כוּ׳ מַשְׁמַע שֶׁעִקַּר
18 הָעִנְיָן דִּסְפִירַת הָעוֹמֶר, הֲכָנָה לְמַתַּן־תּוֹרָה, הוּא
19 בֵּרוּר הַמִּדּוֹת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְהָעֲבוֹדָה דִּ״בְכָל
20 מְאֹדֶךָ״ שַׁיֶּכֶת רַק לִשְׁלֵמוּת הַהֲכָנָה לְמַתַּן־תּוֹרָה.
21 וּבְיוֹתֵר אֵינוֹ מוּבָן, דְּכֵיוָן שֶׁעִנְיַן מַתַּן־תּוֹרָה הוּא
22 הַגִּילוּי דִּ״אָנֹכִי״, מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁלְּמַעְלָה
23 מִמֶּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת[21], הֲרֵי הָעֲבוֹדָה
24 הַמַּתְאִימָה לְהַמְשָׁכַת גִּילוּי זֶה, הִיא לִכְאוֹרָה
25 הָעֲבוֹדָה דִּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״ (לְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת
26 שֶׁבָּאָדָם), וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, עִקַּר הָעֲבוֹדָה דִּסְפִירַת
27 הָעוֹמֶר הוּא בֵּרוּר הַמִּדּוֹת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית
28 [שֶׁבִּכְדֵי לְבָרֵר הַמִּדּוֹת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית הוּא דַּוְקָא
29 עַל־יְדֵי שֶׁנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית מִתְלַבֶּשֶׁת בַּנֶּפֶשׁ
30 הַבַּהֲמִית[22]], וְעַל־יְדֵי־זֶה נִמְשָׁךְ הַגִּילוּי דִּ״אָנֹכִי״.
31 ד) **וְיוּבָן** זֶה בְּהַקְדִּים מַה שֶּׁכָּתוּב[23] כַּמַּיִם
32 הַפָּנִים לַפָּנִים, כֵּן לֵב הָאָדָם לָאָדָם,

20) להעיר, שכן הי׳ בשנה שבה נאמר המאמר (תשכ״ה). וכ״ה בשנה זו (תנש״א). 21) כ״ה הלשון בלקו״ת שבהערה 12. 22) סה״מ ה׳שי״ת ע׳ 23. ובכ״מ. 23) משלי כז, יט.

בשעה שעלה משה למרום

ביאור בדרך אפשר

לָאָדָם, וכמבואר בספר התניא (פרק מו) "פירוש, כמו שכדמות וצורת הפנים שהאדם מראה במים, כן נראה לו שם במים אותה צורה עצמה. ככה ממש לב האדם הנאמן באהבתו לאיש אחר, הרי האהבה זו מעוררת אהבה בלב חבירו אליו גם כן להיות אוהבים נאמנים זה לזה, בפרט כשרואה אהבת חבירו אליו", וכן באהבת ה', כאשר האדם מעורר אהבה לה', מתעוררת אהבת ה' אליו.

וּמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת[24] **דְּ"לֵב הָאָדָם לָאָדָם" קָאֵי** הכוונה **לא רַק עַל שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם, דְּלֵב הָאָדָם** המרגיש **בְּאַהֲבָתוֹ לַחֲבֵרוֹ מְעוֹרֵר** את הרגש של **אַהֲבַת חֲבֵרוֹ אֵלָיו, אֶלָּא גַּם עַל אָדָם הַתַּחְתּוֹן** האדם למטה **וְאָדָם הָעֶלְיוֹן** הקדוש־ברוך־הוא, **דִּכְפִי אוֹפֶן הָעֲבוֹדָה שֶׁל אָדָם הַתַּחְתּוֹן, אִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא,** התעוררות מלמטה, מצד האדם, להתקרב לאלוקות, **כֵּן הוּא אוֹפֶן הָאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא** ההתעוררות מלמעלה להמשיך על האדם גילוי והארה אלוקית, **הַהַמְשָׁכָה מֵאָדָם הָעֶלְיוֹן לָאָדָם הַתַּחְתּוֹן, "כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים"**[25].

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַדִּמְיוֹן דְּ"לֵב הָאָדָם לָאָדָם" לַ"מַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים" והטעם הפנימי לכך שעניין זה שרגש האדם כלפי חברו מעורר את רגש חברו כלפיו, והנמשל לגבי 'אתערותא דלתתא' מצד האדם שמעוררת 'אתערותא דלעילא' מצד האלוקות, נמשל דווקא למים **הוּא**[26]**, דִּכְמוֹ שֶׁבַּ"מַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים", זֶה שֶׁנִּרְאֶה לְהָאָדָם** השתקפות מהמים שהוא מביט בהם **אוֹתָהּ הַצּוּרָה שֶׁהוּא** עצמו **מַרְאֶה בַּמַּיִם הוּא לְפִי שֶׁעַל־יְדֵי הִסְתַּכְּלוּתוֹ בַּמַּיִם**

ביאור בדרך אפשר

נַעֲשִׂים (נִרְאִים ומשתקפים) **בַּמַּיִם צוּרַת הַפָּנִים הַמִּסְתַּכֵּלֶת בָּהֶם, וְצוּרָה זוֹ** עצמה **נִרְאֵית אַחַר־כָּךְ לָאָדָם הַמִּסְתַּכֵּל** במים, **כֵּן הוּא בְּ"לֵב הָאָדָם לָאָדָם",** בנמשל ברוחניות, **דְּזֶה שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה וְהָאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא** התעוררות מלמטה **שֶׁל אָדָם הַתַּחְתּוֹן** מצידו, **נַעֲשֶׂה אִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא** התעוררות מלמעלה **וְהַמְשָׁכָה** מלמעלה למטה **מֵאָדָם הָעֶלְיוֹן** הקדוש־ברוך־הוא **לָאָדָם הַתַּחְתּוֹן - הוּא, כִּי הָעֲבוֹדָה דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן עוֹלָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, לָאָדָם הָעֶלְיוֹן, וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה בּוֹ** למעלה כביכול **(דּוּגְמַת) עִנְיָן זֶה, וְאַחַר־כָּךְ נִמְשָׁךְ עִנְיָן זֶה (שֶׁנַּעֲשָׂה בָּאָדָם הָעֶלְיוֹן) מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, לָאָדָם הַתַּחְתּוֹן** כשם שבמשל תחילה האדם מסתכל במים, אחר־כך צורתו נשקפת בהם ואחר־כך הוא רואה זאת במים.

וּלְהוֹסִיף שלאמיתו של דבר יש הבדל משמעותי בין המשל לנמשל, **דְּבִמְשַׁל הַמַּיִם, זֶה שֶׁפְּנֵי הָאָדָם שֶׁמִּסְתַּכֵּל בַּמַּיִם נִרְאִים בַּמַּיִם, הוּא רַק שֶׁנִּרְאֶה כֵּן לְעֵין הָרוֹאֶה** אבל מובן שפניו לא נמצאים בתוך המים ורק צורת פניו משתקפת בהם. **וּבַנִּמְשָׁל** ביחס בין 'אדם התחתון' ו'אדם העליון', **עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן - נַעֲשֶׂה**[27] **(דּוּגְמַת) עִנְיָן זֶה בָּאָדָם הָעֶלְיוֹן** שאכן יש למעלה התעוררות של המשכה והתקרבות אל האדם **(וְלֹא רַק שֶׁנִּרְאֶה כֵּן)**[28]**. וְהִנֵּה**[29] **כְּמוֹ שֶׁ"לֵּב הָאָדָם לָאָדָם" הוּא (לֹא רַק כִּפְשׁוּטוֹ** בין שני אנשים למטה בעולם הזה, **אֶלָּא) גַּם בְּרוּחָנִיּוּת (בָּאָדָם הָעֶלְיוֹן וְאָדָם הַתַּחְתּוֹן), כְּמוֹ**

1 וּמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת[24] דְּ"לֵב הָאָדָם לָאָדָם" קָאֵי לֹא
2 רַק עַל שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם, דְּלֵב הָאָדָם בְּאַהֲבָתוֹ
3 לַחֲבֵרוֹ מְעוֹרֵר אַהֲבַת חֲבֵרוֹ אֵלָיו, אֶלָּא גַּם עַל
4 אָדָם הַתַּחְתּוֹן וְאָדָם הָעֶלְיוֹן, דִּכְפִי אוֹפֶן הָעֲבוֹדָה
5 שֶׁל אָדָם הַתַּחְתּוֹן, אִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא, כֵּן הוּא
6 אוֹפֶן הָאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא, הַהַמְשָׁכָה מֵאָדָם
7 הָעֶלְיוֹן לָאָדָם הַתַּחְתּוֹן, "כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים"[25].
8 וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַדִּמְיוֹן דְּ"לֵב הָאָדָם לָאָדָם" לַ"מַּיִם
9 הַפָּנִים לַפָּנִים" הוּא[26], דִּכְמוֹ שֶׁבַּ"מַּיִם הַפָּנִים
10 לַפָּנִים", זֶה שֶׁנִּרְאֶה לְהָאָדָם אוֹתָהּ הַצּוּרָה שֶׁהוּא
11 מַרְאֶה בַּמַּיִם הוּא לְפִי שֶׁעַל־יְדֵי הִסְתַּכְּלוּתוֹ בַּמַּיִם
12 נַעֲשִׂים (נִרְאִים) בַּמַּיִם צוּרַת הַפָּנִים הַמִּסְתַּכֵּלֶת
13 בָּהֶם, וְצוּרָה זוֹ נִרְאֵית אַחַר־כָּךְ לָאָדָם הַמִּסְתַּכֵּל,
14 כֵּן הוּא בְּ"לֵב הָאָדָם לָאָדָם", דְּזֶה שֶׁעַל־יְדֵי
15 הָעֲבוֹדָה וְהָאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא שֶׁל אָדָם הַתַּחְתּוֹן,
16 נַעֲשֶׂה אִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא וְהַמְשָׁכָה מֵאָדָם
17 הָעֶלְיוֹן לָאָדָם הַתַּחְתּוֹן — הוּא, כִּי הָעֲבוֹדָה
18 דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן עוֹלָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, לָאָדָם
19 הָעֶלְיוֹן, וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה בּוֹ (דּוּגְמַת) עִנְיָן זֶה,
20 וְאַחַר־כָּךְ נִמְשָׁךְ עִנְיָן זֶה (שֶׁנַּעֲשָׂה בָּאָדָם הָעֶלְיוֹן)
21 מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, לָאָדָם הַתַּחְתּוֹן. וּלְהוֹסִיף,
22 דְּבִמְשַׁל הַמַּיִם, זֶה שֶׁפְּנֵי הָאָדָם שֶׁמִּסְתַּכֵּל בַּמַּיִם
23 נִרְאִים בַּמַּיִם, הוּא רַק שֶׁנִּרְאֶה כֵּן לְעֵין הָרוֹאֶה.
24 וּבַנִּמְשָׁל, עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן -
25 נַעֲשֶׂה[27] (דּוּגְמַת) עִנְיָן זֶה בָּאָדָם הָעֶלְיוֹן (וְלֹא רַק
26 שֶׁנִּרְאֶה כֵּן)[28].
27 וְהִנֵּה[29] כְּמוֹ שֶׁ"לֵּב הָאָדָם לָאָדָם" הוּא (לֹא רַק
28 כִּפְשׁוּטוֹ, אֶלָּא) גַּם בְּרוּחָנִיּוּת (בָּאָדָם
29 הָעֶלְיוֹן וְאָדָם הַתַּחְתּוֹן), כְּמוֹ כֵּן הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ

---

24) ראה ד"ה לרוקע תקס"ב (סה"מ תקס"ב ח"א ע' קצד ואילך. ח"ב ע' תלה ואילך. ועם הגהות וכו' - בסהמ"צ להצ"צ קנט, סע"ב ואילך). ד"ה כמים הפנים לפנים באוה"ת בשלח (ע' תעז ואילך). המשך תער"ב ח"ב ע' תתקסד ואילך. 25) וראה תורת מנחם - ספר המאמרים שבט, ע' שכה ובהנסמן שם. 26) ראה אוה"ת והמשך תער"ב שם. 27) אלא שאין זה שינוי (ח"ו) באדם העליון, כדלקמן הערה 58. 28) ראה סהמ"צ להצ"צ נד, ב. 29) בכמה ענינים דלקמן - ראה אוה"ת והמשך תער"ב שם.

ביאור בדרך אפשר

כֵּן הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְהַתְחָלַת הַכָּתוּב ״כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים״, שֶׁמְּדַבֵּר (לֹא רַק בְּמַיִם כִּפְשׁוּטָם, אֶלָּא) הדבר מהווה משל גַּם בַּמַּיִם הָעֶלְיוֹנִים, הַיְנוּ הַפְּשִׁיטוּת דְּאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִצִּיּוּר אָדָם האור האלוקי הבלי גבול שהוא ׳פשוט׳, היינו נעלה ומופשט מכל הגדרה והוא למעלה מדרגת האלוקות הנקראת ׳אדם העליון׳ על שם שיש ׳ציור׳, צורה והגדרה מסויימת שנמשלה ל׳אדם׳. וְעִנְיַן ״כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים״ בנמשל הוּא, דַּהֲגַם שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף הוּא פָּשׁוּט בְּתַכְלִית הַפְּשִׁיטוּת נעלה ומופשט לחלוטין מכל צורה והגדרה מכל סוג שהוא וְאֵין שַׁיָּךְ בּוֹ צִיּוּר דְּסִפִּירוֹת ואין בו שום שייכות ל׳ספירות׳ שהן הגדרה ו׳ציור׳ (כמו ׳חכמה׳ או ׳חסד׳ וכד׳), מִכָּל־מָקוֹם עַל־יְדֵי הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ דְּהַסְפִּירוֹת לְאוֹר־אֵין־סוֹף, כאשר יש התעוררות מצד הספירות להתעלות ולהתקרב לאלוקות (התעוררות הנקראת ׳העלאת מיין נוקבין׳, היינו התעוררות מצד המקבל הנקרא ׳נקבה׳, לקבל מהמשפיע הנקרא ׳זכר׳) נַעֲשִׂים בּוֹ באין־סוף שמצד עצמו לא שייך ל׳ציור׳ והגדרה, סְפִירוֹת – אלא שבאין־סוף הספירות אינם באותה צורה כפי שהן בעולמות תחתונים יותר אלא באופן של עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת[30], כמבואר בקבלה וחסידות עשר הספירות העליונות קיימות ופועלות בצורה מוגדרת בעיקר החל מעולם האצילות ומטה, אבל באופן ׳נעלם׳ (״עשר ספירות הגנוזות״) הן קיימות גם באור אין־סוף שלמעלה מהאצילות כי בעצם כל המשכה והתגלות מאלוקות היא באמצעות עשר הספירות, וְעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת הֵם כְּמוֹ מָקוֹר אם כי לא מקור גלוי וישיר שֶׁמֵּהֶם נִמְשָׁכִים עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּלוּיוֹת [עַל־דֶּרֶךְ שְׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּ״כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים״ בְּמַיִם כִּפְשׁוּטָם, הענין האחד שֶׁדְּמוּת הַפָּנִים הַמִּסְתַּכֶּלֶת בָּהֶם נִרְאֵת בַּמַּיִם, הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה מהאדם לְמַעְלָה אל המים,

ביאור בדרך אפשר

לְהַתְחָלַת הַכָּתוּב ״כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים״, שֶׁמְּדַבֵּר (לֹא רַק בְּמַיִם כִּפְשׁוּטָם, אֶלָּא) גַּם בַּמַּיִם הָעֶלְיוֹנִים, הַיְנוּ הַפְּשִׁיטוּת דְּאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִצִּיּוּר אָדָם. וְעִנְיַן ״כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים״ הוּא, דַּהֲגַם שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף הוּא פָּשׁוּט בְּתַכְלִית הַפְּשִׁיטוּת וְאֵין שַׁיָּךְ בּוֹ צִיּוּר דְּסִפִּירוֹת, מִכָּל־מָקוֹם עַל־יְדֵי הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ דְּהַסְפִּירוֹת לְאוֹר־אֵין־סוֹף, נַעֲשִׂים בּוֹ סְפִירוֹת - עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת[30], וְעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת הֵם כְּמוֹ מָקוֹר שֶׁמֵּהֶם נִמְשָׁכִים עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּלוּיוֹת [עַל־דֶּרֶךְ שְׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּ״כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים״ בְּמַיִם כִּפְשׁוּטָם, שֶׁדְּמוּת הַפָּנִים הַמִּסְתַּכֶּלֶת בָּהֶם נִרְאֵת בַּמַּיִם, הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה].

וְצָרִיךְ לְהָבִין, דְּמִזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר ״כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים, כֵּן לֵב הָאָדָם לָאָדָם״ מַשְׁמַע, דְּעִנְיַן ״מַיִם הַפָּנִים לַפָּנִים״ הוּא פָּשׁוּט יוֹתֵר מֵעִנְיַן ״לֵב הָאָדָם לָאָדָם״, וְלִכְאוֹרָה, הֲרֵי הָאֵין־עָרוּךְ דְּצִיּוּר (״פָּנִים״) לְגַבֵּי פְּשִׁיטוּת (״מַיִם״) הוּא הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵהָאֵין־עָרוּךְ שֶׁל הַצִּיּוּר דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן לְגַבֵּי הַצִּיּוּר דְּאָדָם הָעֶלְיוֹן [כַּמַּאֲמָר הַיָּדוּעַ[31] יוֹתֵר מִשֶּׁאֵין־עָרוּךְ עֲשִׂיָּה לְגַבֵּי אֲצִילוּת, אֵין־עָרוּךְ אֲצִילוּת לְגַבֵּי אוֹר־אֵין־סוֹף], וְעַל־פִּי־זֶה, זֶה שֶׁעַל־יְדֵי הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ נַעֲשֶׂה צִיּוּר דְּסִפִּירוֹת בְּאוֹר־אֵין־סוֹף הוּא לְכְאוֹרָה חִדּוּשׁ גָּדוֹל הַרְבֵּה יוֹתֵר מִזֶּה שֶׁהַצִּיּוּר דְּאָדָם

ביאור בדרך אפשר

וְשֶׁהַדְּמוּת הַנִּרְאֵת בַּמַּיִם הִיא נִרְאֵת אַחַר־כָּךְ לָאָדָם הַמִּסְתַּכֵּל, הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה מהמים לְמַטָּה אל האדם].

וְצָרִיךְ לְהָבִין, דְּמִזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר ״כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים, כֵּן לֵב הָאָדָם לָאָדָם״ מַשְׁמַע, דְּעִנְיַן ״מַיִם הַפָּנִים לַפָּנִים״ הוּא פָּשׁוּט יוֹתֵר מֵעִנְיַן ״לֵב הָאָדָם לָאָדָם״, וְלִכְאוֹרָה, הֲרֵי הָאֵין־עָרוּךְ דְּצִיּוּר (״פָּנִים״) לְגַבֵּי פְּשִׁיטוּת (״מַיִם״) הוּא הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵהָאֵין־עָרוּךְ דְּצִיּוּר דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן לְגַבֵּי הַצִּיּוּר דְּאָדָם הָעֶלְיוֹן [כַּמַּאֲמָר הַיָּדוּעַ[31] יוֹתֵר מִשֶּׁאֵין־עָרוּךְ עֲשִׂיָּה לְגַבֵּי אֲצִילוּת, אֵין־עָרוּךְ אֲצִילוּת לְגַבֵּי אוֹר־אֵין־סוֹף], וְעַל־פִּי־זֶה, זֶה שֶׁעַל־יְדֵי הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ נַעֲשֶׂה צִיּוּר דְּסִפִּירוֹת בְּאוֹר־אֵין־סוֹף הוּא לְכְאוֹרָה חִדּוּשׁ גָּדוֹל הַרְבֵּה יוֹתֵר מִזֶּה שֶׁהַצִּיּוּר דְּאָדָם

הוא פער גדול הרבה יותר], וְעַל־פִּי־זֶה, זֶה שֶׁעַל־יְדֵי הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ התעוררות מלמטה, כאמור נַעֲשֶׂה צִיּוּר דְּסִפִּירוֹת בְּאוֹר־אֵין־סוֹף עצמו שמצד מהותו הוא מופשט לחלוטין מכל ׳ציור׳ והגדרה, הוּא לְכְאוֹרָה חִדּוּשׁ גָּדוֹל הַרְבֵּה יוֹתֵר מִזֶּה שֶׁהַצִּיּוּר דְּאָדָם

---

30) והגם שע״ס הגנוזות היו לפני ע״ס הגלויות, הי׳ זה ע״י העלאת מ״ן מיני׳ ובי׳ - ראה המשך תער״ב שם ס״ע תתקסה ואילך. תתקעב. 31) ספר אלימה להרמ״ק - הובא בפלח הרמון על הפרדס ש״ג פ״א.

ביאור בדרך אפשר

הַתַּחְתּוֹן נַעֲשֶׂה בָּאָדָם הָעֶלְיוֹן, שהרי הפער בין האין־סוף לספירות גדול לאין שיעור מזה שבין ׳אדם התחתון׳ ל׳אדם העליון׳ **וּמִזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר ״כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים, כֵּן לֵב הָאָדָם לָאָדָם״ מַשְׁמַע, דְּעִנְיָן ״מַיִם הַפָּנִים לַפָּנִים״ הוּא פְּשׁוּט יוֹתֵר**[32] ולכן הוא משל לעניין ׳לב האדם לאדם׳ הנעלה יותר.

ה) וְלִכְאוֹרָה אֶפְשָׁר לְבָאֵר זֶה בְּהַקְדִּים דְּהַטַּעַם עַל זֶה שֶׁכְּשֶׁמִּסְתַּכְּלִים בַּמַּיִם נִרְאֵת בָּהֶם דְּמוּת הַפָּנִים הַמִּסְתַּכֶּלֶת בָּהֶם, הוּא לְפִי שֶׁהַמַּיִם הֵם חוֹמֶר זַךְ וְצָלוּל שֶׁפָּשׁוּט מִכָּל הַגְּוָנִים[33] שאינו מוגדר באף אחד מהצבעים **[מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁמִּסְתַּכְּלִים בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צִיּוּר, הַצִּיּוּר (הַגְּוָן)** הצורה והצבע **שֶׁל הַדָּבָר הוּא סוֹתֵר לַצִּיּוּר שֶׁל הַפָּנִים שֶׁמִּסְתַּכֵּל בּוֹ**[34] ולכן אין הפנים נראות בו אלא המביט בדבר רואה את הדבר עצמו**], וְלָכֵן, הָעִנְיָן דְּ״מַיִם הַפָּנִים לַפָּנִים״ (שֶׁעַל־יְדֵי הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ נַעֲשֶׂה צִיּוּר בְּאוֹר־אֵין־סוֹף), הוּא פָּשׁוּט מֵהָעִנְיָן דְּ״לֵב הָאָדָם לָאָדָם״. אֲבָל בֵּאוּר זֶה צָרִיךְ לְבֵאוּר נוֹסָף, דְּלִכְאוֹרָה, זֶה שֶׁבַּדָּבָר הַפָּשׁוּט נִרְאִים כָּל הַצִּיּוּרִים, הוּא דַּוְקָא כְּשֶׁהַגְּוָנִים וְהַ׳דָּבָר פָּשׁוּט׳ הֵם בְּאוֹתוֹ הַסּוּג, הַיְנוּ שֶׁשְּׁנֵיהֶם הֵם גַּשְׁמִיִּים (כְּמוֹ הַמַּיִם וְהַפָּנִים שֶׁמִּסְתַּכְּלִים בָּהֶם) אוֹ שֶׁשְּׁנֵיהֶם הֵם רוּחָנִיִּים [עַל־דֶּרֶךְ סְבָרָא פְּשׁוּטָה שֶׁמִּצַּד פְּשִׁיטוּתָהּ הִיא יְכוֹלָה לְהִצְטַיֵּר הֵן בְּצִיּוּר דְּחֶסֶד וְהֵן בְּצִיּוּר דִּגְבוּרָה**[35], **שֶׁשְּׁנֵיהֶם (הַסְּבָרָא וְהַצִּיּוּרִים דְּחֶסֶד וּגְבוּרָה) הֵם רוּחָנִיִּים], אֲבָל אֵין שַׁיָּךְ שֶׁבַּדָּבָר הַפָּשׁוּט יִהְיוּ נִרְאִים צִיּוּרִים שֶׁמִּסּוּג אַחֵר [כְּמוֹ סְבָרָא שִׂכְלִית, שֶׁאֵין שַׁיָּךְ שֶׁתִּצְטַיֵּר בְּלוֹבֶן וְאוֹדֶם (גַּשְׁמִיִּים), וְכֵן לְאִידָךְ שֶׁאֵין שַׁיָּךְ שֶׁבְּמַיִם גַּשְׁמִיִּים יִהְיוּ נִרְאִים צִיּוּרִים דְּחֶסֶד וּגְבוּרָה],**

ביאור בדרך אפשר

1 **הַתַּחְתּוֹן נַעֲשֶׂה בָּאָדָם הָעֶלְיוֹן,**
2 ״כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים, כֵּן לֵב הָאָדָם לָאָדָם״
3 מַשְׁמַע, דְּעִנְיָן ״מַיִם הַפָּנִים לַפָּנִים״ הוּא פָּשׁוּט
4 יוֹתֵר[32].

5 ה) **וְלִכְאוֹרָה** אֶפְשָׁר לְבָאֵר זֶה בְּהַקְדִּים דְּהַטַּעַם
6 עַל זֶה שֶׁכְּשֶׁמִּסְתַּכְּלִים בַּמַּיִם
7 נִרְאֵת בָּהֶם דְּמוּת הַפָּנִים הַמִּסְתַּכֶּלֶת בָּהֶם, הוּא
8 לְפִי שֶׁהַמַּיִם הֵם חוֹמֶר זַךְ וְצָלוּל שֶׁפָּשׁוּט מִכָּל
9 הַגְּוָנִים[33] [מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁמִּסְתַּכְּלִים בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ
10 בּוֹ צִיּוּר, הַצִּיּוּר (הַגְּוָן) שֶׁל הַדָּבָר הוּא סוֹתֵר
11 לַצִּיּוּר שֶׁל הַפָּנִים שֶׁמִּסְתַּכֵּל בּוֹ[34]], וְלָכֵן, הָעִנְיָן
12 דְּ״מַיִם הַפָּנִים לַפָּנִים״ (שֶׁעַל־יְדֵי הַעֲלָאַת ׳מַיִן
13 נוּקְבִין׳ נַעֲשֶׂה צִיּוּר בְּאוֹר־אֵין־סוֹף), הוּא פָּשׁוּט
14 יוֹתֵר מֵהָעִנְיָן דְּ״לֵב הָאָדָם לָאָדָם״. אֲבָל בֵּאוּר זֶה
15 צָרִיךְ לְבֵאוּר נוֹסָף, דְּלִכְאוֹרָה, זֶה שֶׁבַּדָּבָר
16 הַפָּשׁוּט נִרְאִים כָּל הַצִּיּוּרִים, הוּא דַּוְקָא
17 כְּשֶׁהַגְּוָנִים וְהַ׳דָּבָר פָּשׁוּט׳ הֵם בְּאוֹתוֹ הַסּוּג, הַיְנוּ
18 שֶׁשְּׁנֵיהֶם הֵם גַּשְׁמִיִּים (כְּמוֹ הַמַּיִם וְהַפָּנִים
19 שֶׁמִּסְתַּכְּלִים בָּהֶם) אוֹ שֶׁשְּׁנֵיהֶם הֵם רוּחָנִיִּים
20 [עַל־דֶּרֶךְ סְבָרָא פְּשׁוּטָה שֶׁמִּצַּד פְּשִׁיטוּתָהּ הִיא
21 יְכוֹלָה לְהִצְטַיֵּר הֵן בְּצִיּוּר דְּחֶסֶד וְהֵן בְּצִיּוּר
22 דִּגְבוּרָה[35], שֶׁשְּׁנֵיהֶם (הַסְּבָרָא וְהַצִּיּוּרִים דְּחֶסֶד
23 וּגְבוּרָה) הֵם רוּחָנִיִּים], אֲבָל אֵין שַׁיָּךְ שֶׁבַּדָּבָר
24 הַפָּשׁוּט יִהְיוּ נִרְאִים צִיּוּרִים שֶׁמִּסּוּג אַחֵר [כְּמוֹ
25 סְבָרָא שִׂכְלִית, שֶׁאֵין שַׁיָּךְ שֶׁתִּצְטַיֵּר בְּלוֹבֶן וְאוֹדֶם
26 (גַּשְׁמִיִּים), וְכֵן לְאִידָךְ שֶׁאֵין שַׁיָּךְ שֶׁבְּמַיִם
27 גַּשְׁמִיִּים יִהְיוּ נִרְאִים צִיּוּרִים דְּחֶסֶד וּגְבוּרָה],

ביאור בדרך אפשר

38 **הוּא דַּוְקָא כְּשֶׁהַגְּוָנִים** והמים מסוגלים לשקף כל צורה המסתכלת בהם,
39 **וְהַ׳דָּבָר פָּשׁוּט׳** הצבעים השונים המשתקפים (הפנים) שבו הם משתקפים
40 **הֵם בְּאוֹתוֹ הַסּוּג, הַיְנוּ שֶׁשְּׁנֵיהֶם הֵם גַּשְׁמִיִּים (כְּמוֹ**
41 **הַמַּיִם וְהַפָּנִים** (המים) הגשמיות הגשמיים **שֶׁמִּסְתַּכְּלִים בָּהֶם) אוֹ**
42 **שֶׁשְּׁנֵיהֶם** הדבר המביט ומתקרב
43 והדבר שבו מביטים ואליו מתקרבים,
44 **הֵם רוּחָנִיִּים [עַל־דֶּרֶךְ**
45 **סְבָרָא פְּשׁוּטָה** מופשטת ולא
46 מוגדרת ו׳מצוירת׳ **שֶׁמִּצַּד**
47 **פְּשִׁיטוּתָהּ** בגלל שאינה מוגדרת
48 בציור מסויים **הִיא יְכוֹלָה**
49 **לְהִצְטַיֵּר הֵן בְּצִיּוּר דְּחֶסֶד וְהֵן**
50 **בְּצִיּוּר דִּגְבוּרָה**[35], כמו שמצינו
51 שלפעמים אותה סברא עצמה יכולה
52 להיות גם נימוק לזכות וגם נימוק
53 לחובה (ראו דוגמא בהערה 35)
54 **שֶׁשְּׁנֵיהֶם (הַסְּבָרָא וְהַצִּיּוּרִים**
55 **דְּחֶסֶד וּגְבוּרָה) הֵם** דברים
56 **רוּחָנִיִּים], אֲבָל אֵין שַׁיָּךְ** לא
57 ייתכן **שֶׁבַּדָּבָר הַפָּשׁוּט** מצד עצם
58 מהותו **יִהְיוּ נִרְאִים צִיּוּרִים** צורות
59 והגדרות **שֶׁמִּסּוּג אַחֵר** שהרי
60 הצורות וההגדרות של הדברים
61 הגשמיים הן מהות אחרת, שונה
62 לחלוטין, מהצורות וההגדרות של
63 הדברים הרוחניים **[כְּמוֹ סְבָרָא**
64 **שִׂכְלִית,** שהיא מהות רוחנית
65 מופשטת **שֶׁאֵין שַׁיָּךְ** לא ייתכן
66 **שֶׁתִּצְטַיֵּר** תקבל צורה והגדרה
67 **בְּלוֹבֶן וְאוֹדֶם** ומובן שלא ייתכן
68 שסברא שכלית תוגדר כ׳סברא לבנה׳
69 או ׳סברא אדומה׳ שהם הגדרות של
70 צבעים **(גַּשְׁמִיִּים), וְכֵן לְאִידָךְ**
71 **שֶׁאֵין שַׁיָּךְ** לא ייתכן **שֶׁבְּמַיִם**
72 **גַּשְׁמִיִּים** עם צורה והגדרה גשמיות
73 **יִהְיוּ נִרְאִים צִיּוּרִים** והגדרות
74 **דְּחֶסֶד וּגְבוּרָה** שהם מהות

---

32) באוה״ת שם (ריש ע׳ תפ), שבענין מים הפנים לפנים ״הדבר פשוט יותר״ ש״אין השינוי בו באמיתית״. אבל לכאורה, עיקר תוכן החידוש דהכתוב הוא שע״י העלאת מ״ן דהתחתון נעשה הציור דהתחתון בהעליון (ולא שע״י הציור אינו משתנה), ומזה מובן, דזה שמשמע מהכתוב שמים הפנים לפנים הוא פשוט יותר הוא גם בנוגע לענין העיקרי שהציור דהתחתון נעשה בהעליון. 33) כ״ה הלשון בהמשך תער״ב שם ע׳ תתקסד. 34) להעיר מהמשך תער״ב ח״א פקי״ז (ע׳ רכז) ״שכל הציורים מציירים על גוון לבן דוקא.. לפי שהוא פשוט מכל הגוונים, ע״כ כל הגוונים והצירים ניכרים עליו דוקא״.

35) כהסברא ״כל יצר מחשבות לבו רק רע גו׳״ (בראשית ו, ה) שהוא טעם לחוב ״אמחה גו׳״ (שם, ז), וסברא זו היא טעם המזכה, כמ״ש (נח ח, כא) ״כי יצר לב האדם רע מנעוריו, ו(לכן) לא אוסיף להכות גו׳״. וראה תו״ח וירא קא, סע״ב ואילך.

ביאור בדרך אפשר

רוחנית], **וְכֵיוָן שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף הוּא מוּפְשָׁט** ונעלה לחלוטין **לֹא רַק מֵהַצִּיּוּר** והגדרה המסויימת **דִּסְפִירוֹת** כמו ההגדרות של ׳חכמה׳ או ׳חסד׳ ששייכות למהות מוגדרת **אֶלָּא גַּם מֵהַמְּציאוּת דִּסְפִירוֹת** האין־סוף מופשט גם מעצם המציאות של ספירות (כוחות של אורות המלובשים בכלים) אפילו לפני שהוגדרו בהגדרה פרטית כזו או אחרת **[דִּכְמוֹ שֶׁעֵנְיָן רוּחָנִי** איזה שיהיה, בכל דרגה שהיא, **הוּא מוּפְשָׁט מֵהַמְּציאוּת דְּגַשְׁמִיּוּת**[36] ולא חלה עליו שום הגדרה גשמית, **עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ לְאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁהוּא מוּפְשָׁט מֵהַמְּציאוּת דִּסְפִירוֹת** ואין לייחס לו מציאות כזו. **כִּי הַמְּציאוּת דִּסְפִירוֹת הוּא שֶׁהֵם נִתְפָּסִים בְּאֵיזֶה גֶּדֶר** (הגדרה פרטית מסויימת כמו **חָכְמָה, בִּינָה, וְכוּ׳**), **וְכֵיוָן שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף הוּא פָּשׁוּט בְּתַכְלִית הַפְּשִׁיטוּת וְאֵין שַׁיָּךְ בּוֹ תְּפִיסָא**, כי אין לו הגדרה, **הֲרֵי הוּא מוּפְשָׁט מֵהַמְּציאוּת דִּסְפִירוֹת], וְאֵיךְ שַׁיָּךְ שֶׁעַל־יְדֵי הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳** מלמטה למעלה, מצד האדם, **יִצְטַיְּרוּ בּוֹ סְפִירוֹת** והרי כל העניין לא שייך בו כלל ומופרך ממנו לחלוטין כמו שלסברא שכלית אין צבע, ואם כן חוזרת השאלה, הכיצד ׳כמים הפנים לפנים׳ מהווה משל ל׳לב האדם אל האדם׳ והרי לכאורה ׳כמים הפנים לפנים׳ הוא לא פשוט יותר אלא חידוש גדול יותר (כמבואר לעיל באריכות)? **וְהַבֵּאוּר בָּזֶה, עַל־פִּי הַיָּדוּעַ**[37] בתורת החסידות **דְּזֶה שֶׁאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא** מצד האדם **מְעוֹרֶרֶת וּמַמְשֶׁכֶת** מלמעלה למטה **אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא** מצד האלוקות **[גַּם** אפילו **הָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא שֶׁבִּבְחִינַת אָדָם הָעֶלְיוֹן, אֲצִילוּת** וכל־שכן ההמשכה של ׳אתערותא דלעילא׳ שלמעלה מהאצילות], **הוּא לֹא עַל־פִּי טַעַם וְשֵׂכֶל**, אלא עניין שלמעלה מטעם ודעת, **דְּכֵיוָן שֶׁ׳נִּבְרָא׳ הוּא בְּאֵין־עֲרוֹךְ לְגַבֵּי ׳בּוֹרֵא׳**, והפער והריחוק בין ׳נברא׳ ו׳בורא׳ הוא ללא כל יחס והשוואה **הֲרֵי עַל־פִּי שֵׂכֶל** והיגיון **אֵין מָקוֹם שֶׁעֲבוֹדַת הַנִּבְרָאִים תְּעוֹרֵר (תִּפְעוֹל שְׁנוּי**[38] למעלה ביחס למצב שהיה קודם ההתעוררות) **בְּהָעִנְיָנִים דִּלְמַעְלָה** באלוקות, **אֶלָּא** הסיבה לכך ש׳אתערותא דלתתא׳ גורמת ומעוררת ׳אתערותא דלעילא׳ היא אכן לא מפני שכך מתחייב על פי ההיגיון אלא **לְפִי שֶׁכֵּן עָלָה בַּמַּחֲשָׁבָה הַקְּדוּמָה דְּ׳אָדָם־קַדְמוֹן׳** כמבואר בחסידות שכשם שלכל עולם ומדריגה פרטית ב׳סדר ההשתלשלות׳ קדם רצון להתהוות עולם ומדרגה זו, כן גם ביחס לכללות כל סדר ההשתלשלות קדם רצון כללי, והוא מדרגת ״אדם קדמון״ (״א״ק״), הנקרא גם ״אור כללי״ (שלמעלה מהתחלקות לפרטים מוגדרים) בו כל הנבראים נסקרים בסקירה אחת כללית **[שֶׁלִּפְנֵי** שלמעלה מעולם **הָאֲצִילוּת],** ובמדריגה זו עלה ברצונו של הקדוש־ברוך־הוא **שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַנִּבְרָאִים** התחתונים למטה, ׳באתערותא דלתתא׳, **תִּהְיֶה הִתְעוֹרְרוּת וְהַמְשָׁכַת הָעִנְיָנִים דַּאֲצִילוּת,** ׳אתערותא דלעילא׳. **וּמִזֶּה מוּבָן בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן** וקל־וחומר **בָּעִנְיָן דְּ״מַיִם הַפָּנִים לַפָּנִים״, דְּזֶה שֶׁעַל־יְדֵי הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳** מלמטה **דִּבְחִינַת פָּנִים, עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת,** עם כל ההגדרות של הספירות **נַעֲשֶׂה אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא בִּבְחִינַת מַיִם הָעֶלְיוֹנִים, בַּפְּשִׁיטוּת דְּאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת אָדָם,** שזהו חידוש ופלא גדול בהרבה מהחידוש והפלא בכך ש׳באתערותא דלתתא אתערותא דלעילא׳, קל־וחומר שדבר זה **הוּא לְפִי שֶׁכֵּן עָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, בְּעִצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת מַיִם** שהם משל לפשיטות האין־סוף, ואילו כאן מדובר על עצמותו ית׳ שלמעלה גם מאור האין־סוף.

---

36) ראה סה״מ תרפ״ח ע׳ קעא. ובכ״מ. 37) סהמ״צ להצ״צ שם (קס, א). המשך תער״ב שם ע׳ תתקעב. 38) דגם כשהאתערותא דלעילא היא שתחי׳ ההמשכה למטה, הרי ההתעוררות שתחי׳ ההמשכה היא למעלה (אתערותא דלעילא), שינוי. ובפרט לפני המבואר לעיל ס״ד שהאתערותא דלעילא שנתעוררה ע״י אתערותא דלתתא, היא זה שלמעלה נראית הדמות של האתעדל״ת.

ביאור בדרך אפשר

1 **וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּעַל־יְדֵי שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ** של הקדוש־ברוך־הוא **יִתְבָּרֵךְ**
2 **שֶׁעַל־יְדֵי הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ דִּבְחִינַת פָּנִים** שיש להם צורה
3 והגדרה **(עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת) תִּהְיֶה הַהַמְשָׁכָה** מלמעלה
4 **מִבְּחִינַת מַיִם הָעֶלְיוֹנִים,** הדרגה הפשוטה ללא צורה, **עַל־יְדֵי־זֶה**
5 **נַעֲשֶׂה לָהֶם** ל׳מים׳ המופשטים מכל
6 צורה **שַׁיָּכוּת לִבְחִינַת הַפָּנִים**
7 **שֶׁמַּמְשִׁיכִים אוֹתָם** וכביכול
8 נעשית ב׳מים׳ צורה פרטית מסויימת,
9 **בְּדוּגְמַת מַיִם כִּפְשׁוּטָם, שֶׁהֵם**
10 המים עצמם **וְהַפָּנִים**
11 **(שֶׁמִּסְתַּכְּלִים בָּהֶם) הֵם**
12 **בְּאוֹתוֹ הַסּוּג** אף שהמים ׳פשוטים׳
13 והפנים ׳מצויירים׳, אחרי הכול מדובר
14 באותו סוג. **וְלָכֵן,** כך גם בנמשל,
15 **הָאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא בִּבְחִינַת**
16 **הַמַּיִם** כלומר, ההמשכה וההשפעה
17 הבאה מאור אין־סוף מלמעלה למטה
18 **שֶׁעַל־יְדֵי הַעֲלָאַת ׳מַיִן**
19 **נוּקְבִין׳ דְּהַסְּפִירוֹת** כתוצאה
20 מהתעוררות מלמטה להתקרב למעלה
21 שבאה מצד הספירות **הוּא (לֹא רַק**
22 **הִתְעוֹרְרוּת שֶׁתִּהְיֶה הַמְשָׁכַת**
23 **אוֹר־אֵין־סוֹף בַּסְּפִירוֹת, אֶלָּא**
24 פעולתה היא **גַּם** בכיוון השני)
25 **שֶׁבִּפְשִׁיטוּת דְּאוֹר־אֵין־סוֹף**
26 **עַצְמוֹ נַעֲשֶׂה עִנְיַן הַסְּפִירוֹת,**
27 אלא שבאור אין־סוף הספירות לא
28 מוגדרות ו׳מצויירות׳ כמו באצילות
29 אלא הן באופן של **עֶשֶׂר סְפִירוֹת**
30 **הַגְּנוּזוֹת** והמציאות וההגדרה שלהן
31 היא בהעלם, **בְּדוּגְמַת מַיִם**
32 **כִּפְשׁוּטָם,** שמצד עצמם הם
33 ׳פשוטים׳ **שֶׁנִּרְאֵת בָּהֶם עַצְמָם**
34 למרות שמצד עצמם הם ׳פשוטים׳,
35 דמות וצורת **הַפָּנִים הַמִּסְתַּכֶּלֶת**
36 **בָּהֶם.**
37 **ו) וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהַטַּעַם עַל זֶה**
38 **שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ** של הקדוש־ברוך־
39 הוא בעצמו **שֶׁהַהַמְשָׁכָה**
40 **דִּלְמַעְלָה** להשפיע ולגלות למטה

1 **שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁעַל־יְדֵי הַעֲלָאַת ׳מַיִן**
2 **נוּקְבִין׳ דִּבְחִינַת פָּנִים (עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת)**
3 **תִּהְיֶה הַהַמְשָׁכָה מִבְּחִינַת מַיִם הָעֶלְיוֹנִים, עַל־**
4 **יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה לָהֶם שַׁיָּכוּת לִבְחִינַת הַפָּנִים**
5 **שֶׁמַּמְשִׁיכִים אוֹתָם, בְּדוּגְמַת מַיִם כִּפְשׁוּטָם, שֶׁהֵם**
6 **וְהַפָּנִים (שֶׁמִּסְתַּכְּלִים בָּהֶם) הֵם בְּאוֹתוֹ הַסּוּג.**
7 **וְלָכֵן, הָאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא בִּבְחִינַת הַמַּיִם שֶׁעַל־**
8 **יְדֵי הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ דְּהַסְּפִירוֹת הוּא (לֹא רַק**
9 **הִתְעוֹרְרוּת שֶׁתִּהְיֶה הַמְשָׁכַת אוֹר־אֵין־סוֹף**
10 **בַּסְּפִירוֹת, אֶלָּא גַּם) שֶׁבִּפְשִׁיטוּת דְּאוֹר־אֵין־סוֹף**
11 **עַצְמוֹ נַעֲשֶׂה עִנְיַן הַסְּפִירוֹת, עֶשֶׂר סְפִירוֹת**
12 **הַגְּנוּזוֹת, בְּדוּגְמַת מַיִם כִּפְשׁוּטָם, שֶׁנִּרְאֵת בָּהֶם**
13 **עַצְמָם הַפָּנִים הַמִּסְתַּכֶּלֶת בָּהֶם.**
14 **ו) וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהַטַּעַם עַל זֶה שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ**
15 **שֶׁהַהַמְשָׁכָה דִּלְמַעְלָה (אִתְעָרוּתָא־**
16 **דִּלְעֵילָא) תִּהְיֶה עַל־יְדֵי אִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא דַּוְקָא**
17 **- הוּא**[39] **כִּי הַשֹּׁרֶשׁ דְּיִשְׂרָאֵל (דְּעִקַּר עִנְיָן**
18 **אִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא הוּא עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם שֶׁל**
19 **יִשְׂרָאֵל) הוּא בָּעַצְמוּת. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַב**
20 **הַמַּגִּיד**[40] **בְּפֵירוּשׁ מַאֲמַר רַז״ל**[41] **יִשְׂרָאֵל עָלוּ**
21 **בַּמַּחֲשָׁבָה, שֶׁהוּא כְּמְשַׁל אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן,**
22 **שֶׁמִּצַּד גּוֹדֶל אַהֲבָתוֹ אֵלָיו, נֶחְקְקָה צוּרַת הַבֵּן**
23 **בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ. וְכֵיוָן שֶׁאֲצָלוֹ יִתְבָּרֵךְ הֶעָבָר וְהֶעָתִיד**
24 **אֶחָד, לָכֵן נֶחְקְקָה צוּרָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ**
25 **יִתְבָּרֵךְ, גַּם קוֹדֶם שֶׁנִּבְרְאוּ. דְּזֶהוּ גַּם עִנְיַן ״בְּמִי**
26 **נִמְלַךְ בְּנִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל צַדִּיקִים״**[42]**, שֶׁהַתַּעֲנוּג**
27 **דְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בַּעֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים הָיָה גַּם**
28 **לִפְנֵי הַבְּרִיאָה (וְעַל־יְדֵי־זֶה הָיְתָה הַבְּרִיאָה)**[43]**.**
29 **וְכֵיוָן שֶׁהַתַּעֲנוּג דַּעֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל הוּא בְּעַצְמוּתוֹ**
30 **יִתְבָּרֵךְ שֶׁלְּמַעְלָה מִכָּל הַגִּילוּיִים**[44]**, לָכֵן עָלָה**

ביאור בדרך אפשר

41 **(אִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא) תִּהְיֶה עַל־יְדֵי אִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא**
42 **דַּוְקָא,** אף על פי שלכאורה אין זה מובן על פי טעם ודעת, כמבואר לעיל
43 **- הוּא**[39] **כִּי הַשֹּׁרֶשׁ** והמקור **דְּיִשְׂרָאֵל** למעלה באלוקות **(דְּעִקַּר**
44 **עִנְיָן אִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא** להתקרב לאלוקות על ידי העלאה מלמטה
45 למעלה **הוּא עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם**
46 **שֶׁל יִשְׂרָאֵל) הוּא בָּעַצְמוּת**
47 מהותו ועצמותו של הקדוש־ברוך־הוא
48 בעצמו. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַב**
49 **הַמַּגִּיד**[40] ממעזריטש **בְּפֵירוּשׁ**
50 **מַאֲמַר רַז״ל**[41] במדרש **יִשְׂרָאֵל**
51 **עָלוּ בַּמַּחֲשָׁבָה, שֶׁהוּא כְּמְשַׁל**
52 **אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן, שֶׁמִּצַּד גּוֹדֶל**
53 **אַהֲבָתוֹ** של הבן **אֵלָיו** אל האב,
54 **נֶחְקְקָה צוּרַת הַבֵּן בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ**
55 של האב. **וְכֵיוָן שֶׁאֲצָלוֹ** אצל
56 הקדוש־ברוך־הוא **יִתְבָּרֵךְ הֶעָבָר**
57 **וְהֶעָתִיד אֶחָד** שהרי הוא למעלה
58 מהגבלות הזמן, **לָכֵן נֶחְקְקָה**
59 **צוּרָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ**
60 **יִתְבָּרֵךְ, גַּם קוֹדֶם שֶׁנִּבְרְאוּ**
61 בפועל וגם כאשר עלה במחשבתו
62 ורצונו לברוא אותם. **דְּזֶהוּ גַּם עִנְיָן**
63 מאמר חכמינו ז״ל במדרש **״בְּמִי**
64 **נִמְלַךְ** הקדוש־ברוך־הוא והתייעץ,
65 כביכול, האם לברוא את העולם
66 **בְּנִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל צַדִּיקִים״**[42]**,**
67 ופירוש הדברים בפנימיות העניין הוא
68 **שֶׁהַתַּעֲנוּג דְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־**
69 **הוּא בַּעֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים הָיָה**
70 **גַּם לִפְנֵי הַבְּרִיאָה** ועבודת
71 הצדיקים בפועל **(וְעַל־יְדֵי־זֶה**
72 בגלל הרצון והעונג של הקדוש־ברוך־
73 הוא מעבודת הצדיקים **הָיְתָה**
74 **הַבְּרִיאָה** בפועל, כדי שיהיה עולם
75 שתהיה בו עבודת הצדיקים)[43]**.**
76 **וְכֵיוָן שֶׁהַתַּעֲנוּג דַּעֲבוֹדַת**
77 **יִשְׂרָאֵל הוּא בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ**
78 **שֶׁלְּמַעְלָה מִכָּל הַגִּילוּיִים**[44]
79 שהם רק הארה והתפשטות מהעצם אך
80 לא העצם עצמו, **לָכֵן** כיוון שהעונג

---

39) ראה עד״ז המשך תער״ב ח״ב ריש ע׳ תתקג. 40) או״ת (הוצאת קה״ת) ב, סע״ג (בהוצאת קה״ת תש״מ ואילך - ס״ו) - הובא בהמשך הנ״ל שם ס״ע תתקב. וראה גם המשך תרס״ו ע׳ רלא. 41) ב״ר פ״א, ד. 42) ב״ר פ״ח, ז. רות רבה פ״ב, ג. 43) בכ״מ (המשך תער״ב ח״ב ס״ע תתקעא. המשך ר״ה תש״ג פ״ג ופ״ו ועוד) דבמי נמלך הו״ע העלאת מ״ן מיני׳ ובי׳. היינו, שגם במי נמלך הוא העלאת מ״ן, אלא שהוא ״מיני׳ ובי׳״. ולפי מ״ש בפנים, דבמי נמלך הוא במקום שאין צריך להעלאת מ״ן, ואדרבה, הוא הסיבה לזה שעלה ברצונו שההמשכה תהי׳ ע״י העלאת מ״ן. 44) כמובן גם מזה שההמלכה

ביאור בדרך אפשר

מעבודת הצדיקים מגיע עד ה׳עצמות׳ ממש **עָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ** (**גַּם בִּבְחִינַת הַגִּילוּיִים** כפי שהרצון יורד ומתגלה בגלוי) **שֶׁהַהַמְשָׁכָה וְהַגִּילוּי דִּלְמַעְלָה** בחינת ׳אתערותא דלעילא׳ שמשפיעה למטה, **תִּהְיֶה עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה** של בני ישראל למטה **דַּוְקָא. וְעַל־יְדֵי־זֶה** שעלה ברצונו ש׳אתערותא דלעילא׳ תבוא ותומשך על ידי ׳אתערותא דלתתא׳ בעבודת האדם **נַעֲשֶׂה עַל־דֶּרֶךְ־זֶה גַּם בְּנוּגֵעַ לִכְלָלוּת הָעִנְיָן דְּהַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳** התעוררות של בחינת המקבל והדרגות הנמוכות באלוקות, להתעלות ולהתקרב לבחינת המשפיע והדרגות הגבוהות באלוקות (כמו למשל **הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳** מים נקביים, התעוררות מצד המקבל, **דְּסִפִּירוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה** להתקרב לדרגות נעלות באור אין סוף שלמעלה מהספירות), **שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁהַהַמְשָׁכָה דְּאוֹר־אֵין־סוֹף תִּהְיֶה עַל־יְדֵי הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ דְּהַסְּפִירוֹת. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא גַּם בַּמַּחֲשָׁבָה הַקְּדוּמָה דְּ׳אָדָם־קַדְמוֹן׳**, שענייננה נתבאר לעיל **דְּזֶה שֶׁעָלָה בַּמַּחֲשָׁבָה הַקְּדוּמָה דְּ׳אָדָם־קַדְמוֹן׳ שֶׁהַהַמְשָׁכָה דִּלְמַעְלָה תִּהְיֶה עַל־יְדֵי אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא דַּוְקָא - הוּא כִּי הַשֹּׁרֶשׁ דְּיִשְׂרָאֵל הוּא בְּ׳עַצְמוּת אָדָם־קַדְמוֹן׳** הדרגה שבה מושרשים בני ישראל היא הדרגה שבה עלה ברצונו ומחשבתו של הקדוש־ברוך־הוא שההמשכה מלמעלה למטה תהיה על ידי עבודתם **[וְכַמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר**[45] בחסידות **דְּזֶה שֶׁ׳אָדָם־קַדְמוֹן׳** עם היותו בחינה כללית, שלמעלה מגדרים פרטיים, **הוּא** בכל זאת **בְּצִיּוּר של ׳אָדָם׳**[46] (ונקרא **׳אָדָם־קַדְמוֹן׳) הוּא הַצִּיּוּר דְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁעָלוּ** והרצון לברוא אותם והתענוג מעבודתם התעורר **בַּמַּחֲשָׁבָה הַקְּדוּמָה דְּ׳אָדָם־קַדְמוֹן׳** וה׳ציור׳ של הנשמות כ׳אדם׳ חקוק ב׳אדם קדמון׳], **וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ גַּם בַּמַּחֲשָׁבָה דְּ׳אָדָם־קַדְמוֹן׳ שֶׁבְּנוּגֵעַ לַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** שהרי ׳אדם קדמון׳ הוא רצון כללי לכל המדריגות, כולל אלו שב׳סדר השתלשלות׳, **שֶׁכָּל הַהַמְשָׁכוֹת** שב׳סדר השתלשלות׳ עצמו **[הַהַמְשָׁכָה מֵאֲצִילוּת לִבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה** שהם עולמות עם ספירות ומדריגות מוגדרות ר׳מצויירות׳, **וְגַם הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת לַאֲצִילוּת** שכדי לרדת לאצילות היא עוברת צמצום כדי לרדת לספירות מוגדרות**] יִהְיוּ עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה, הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳** מלמטה למעלה, בחינת ׳אתערותא דלתתא׳.

ביאור בדרך אפשר

1 בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ (גַּם בִּבְחִינַת הַגִּילוּיִים)
2 שֶׁהַהַמְשָׁכָה וְהַגִּילוּי דִּלְמַעְלָה תִּהְיֶה עַל־יְדֵי
3 עֲבוֹדָה דַּוְקָא. וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה עַל־דֶּרֶךְ־זֶה גַּם
4 בְּנוּגֵעַ לִכְלָלוּת הָעִנְיָן דְּהַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳
5 (הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ דְּסִפִּירוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה),
6 שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁהַהַמְשָׁכָה דְּאוֹר־אֵין־
7 סוֹף תִּהְיֶה עַל־יְדֵי הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳
8 דְּהַסְּפִירוֹת. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא גַּם בַּמַּחֲשָׁבָה
9 הַקְּדוּמָה דְּ׳אָדָם־קַדְמוֹן׳, דְּזֶה שֶׁעָלָה בַּמַּחֲשָׁבָה
10 הַקְּדוּמָה דְּ׳אָדָם־קַדְמוֹן׳ שֶׁהַהַמְשָׁכָה דִּלְמַעְלָה
11 תִּהְיֶה עַל־יְדֵי אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא דַּוְקָא — הוּא
12 כִּי הַשֹּׁרֶשׁ דְּיִשְׂרָאֵל הוּא בְּ׳עַצְמוּת אָדָם־קַדְמוֹן׳
13 [וְכַמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[45] דְּזֶה שֶׁ׳אָדָם־קַדְמוֹן׳
14 הוּא בְּצִיּוּר ׳אָדָם׳[46] (׳אָדָם־קַדְמוֹן׳) הוּא הַצִּיּוּר
15 דְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁעָלוּ בַּמַּחֲשָׁבָה הַקְּדוּמָה
16 דְּ׳אָדָם־קַדְמוֹן׳], וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ גַּם בַּמַּחֲשָׁבָה
17 דְּ׳אָדָם־קַדְמוֹן׳ שֶׁבְּנוּגֵעַ לַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁכָּל
18 הַהַמְשָׁכוֹת [הַהַמְשָׁכָה מֵאֲצִילוּת לִבְרִיאָה־יְצִירָה־
19 עֲשִׂיָּה, וְגַם הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת
20 לַאֲצִילוּת] יִהְיוּ עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה, הַעֲלָאַת ׳מַיִן
21 נוּקְבִין׳.
22 ז) **וּבְאוֹר** הָעִנְיָן דְּשָׁלֹשׁ מַדְרֵגוֹת הַנַּ״ל בְּאוֹר־
23 אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵעֵשֶׂר סְפִירוֹת
24 הַגְּנוּזוֹת [לְאַחֲרֵי שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ שֶׁיִּהְיֶה תְּפִיסַת
25 מָקוֹם לְהַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ [שֶׁגַּם דַּרְגָּא זוֹ הִיא
26 לְמַעְלָה מֵעֵשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת, כֵּיוָן שֶׁעֵשֶׂר
27 סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת הֵם ״הַפָּנִים״ שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּאוֹר־
28 אֵין־סוֹף עַל־יְדֵי (לְאַחֲרֵי) הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳],
29 כְּמוֹ שֶׁהוּא מִצַּד עַצְמוֹ (לִפְנֵי עֲלִיַּת רָצוֹן הַנַּ״ל)
30 שֶׁבְּדַרְגָּא זוֹ אֵין שַׁיָּךְ הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳,

ביאור בדרך אפשר

41 דְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁעָלוּ
42 בַּמַּחֲשָׁבָה הַקְּדוּמָה דְּ׳אָדָם־קַדְמוֹן׳
43 כ׳אדם׳ חקוק ב׳אדם קדמון׳], וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ גַּם בַּמַּחֲשָׁבָה דְּ׳אָדָם־
44 קַדְמוֹן׳ שֶׁבְּנוּגֵעַ לַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שהרי ׳אדם קדמון׳ הוא רצון כללי
45 לכל המדריגות, כולל אלו שב׳סדר
46 השתלשלות׳, שֶׁכָּל הַהַמְשָׁכוֹת
47 שב׳סדר השתלשלות׳ עצמו
48 [הַהַמְשָׁכָה מֵאֲצִילוּת
49 לִבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה שהם
50 עולמות עם ספירות ומדריגות מוגדרות
51 ר׳מצויירות׳, וְגַם הַהַמְשָׁכָה
52 מִלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת לַאֲצִילוּת
53 שכדי לרדת לאצילות היא עוברת
54 צמצום כדי לרדת לספירות מוגדרות]
55 יִהְיוּ עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה, הַעֲלָאַת
56 ׳מַיִן נוּקְבִין׳ מלמטה למעלה,
57 בחינת ׳אתערותא דלתתא׳.
58 ז) וּבְאוֹר הָעִנְיָן דְּשָׁלֹשׁ
59 מַדְרֵגוֹת הַנַּ״ל בְּאוֹר־אֵין־סוֹף
60 עצמו, שֶׁלְּמַעְלָה מֵעֵשֶׂר סְפִירוֹת
61 הַגְּנוּזוֹת שאין בו ׳ציור׳ והגדרה של
62 ספירות כלל, אפילו לא בהעלם
63 [לְאַחֲרֵי שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ
64 שֶׁיִּהְיֶה תְּפִיסַת מָקוֹם
65 לְהַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ [שֶׁגַּם
66 דַּרְגָּא זוֹ שבה יש תפיסת מקום
67 לעבודה של המקבל הִיא לְמַעְלָה
68 מֵעֵשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת, כֵּיוָן
69 שֶׁעֵשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת הֵם
70 ״הַפָּנִים״ שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּאוֹר־אֵין־
71 סוֹף עַל־יְדֵי (לְאַחֲרֵי) הַעֲלָאַת
72 ׳מַיִן נוּקְבִין׳ אבל קודם שהייתה
73 נתינת ותפיסת מקום לבחינה זו, לא
74 הייתה באור אין־סוף בחינת ׳פנים׳
75 שהיא ׳ציור׳ מסויים], כְּמוֹ שֶׁהוּא
76 האור האין־סוף מִצַּד עַצְמוֹ (לִפְנֵי
77 עֲלִיַּת רָצוֹן הַנַּ״ל לעבודה מלמטה
78 למעלה) שֶׁבְּדַרְגָּא זוֹ אֵין שַׁיָּךְ
79 הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳, והמדרגה
80 הנעלית יותר וְעַצְמוּת אוֹר־אֵין־

דבמי נמלך היא גם על גילויים הכי נעלים (כיון שהם ברצון ולא בהכרח ח״ו). 45) ראה המשך תרס״ו ע׳ רלג. והמבואר שם הוא בהמשך להמבואר שם ע׳ רלא בענין ישראל עלו במחשבה. 46) וזה (ציור אדם) הוא ענינו, שלכן נקרא בשם אדם. ראה המשך תרס״ו שם ע׳ רלב ״שכל הפרצופים יש להם שמות פרטים.. ופרצוף א״ק אין לו שם פרטי כ״א נק׳ בשם אדם״.

1 וְעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁשָּׁם מוּשְׁרָשׁ הָעִנְיָן
2 דְּהַעֲלָאַת מַיִן נוּקְבִין׳] בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, יוּבָן
3 בְּהַקְדִּים אוֹפֶן הַהֶעְלֵם דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת47.
4 דִּבְהֶעְלֵם יֵשׁ שְׁנֵי אוֹפַנִּים48, הֶעְלֵם שֶׁיֶּשְׁנוֹ
5 בִּמְצִיאוּת, כְּמוֹ אֵשׁ שֶׁבְּתוֹךְ הַגַּחֶלֶת, שֶׁעֵם הֱיוֹתוֹ
6 נֶעְלָם וּמְכוּסֶה בַּגַּחֶלֶת - הוּא מְצִיאוּת אֵשׁ, וְלָכֵן
7 בִּכְדֵי לְגַלּוֹת אוֹתוֹ מֵהֶעְלְמוֹ אֵין צָרִיךְ לְטִרְחָא
8 (דְּעַל־יְדֵי שֶׁנּוֹפְחִים בַּגַּחֶלֶת מִתְגַּלָּה הָאֵשׁ).
9 וְהֶעְלֵם שֶׁאֵינוֹ בִּמְצִיאוּת, כְּמוֹ אֵשׁ שֶׁבְּצוּר
10 הַחַלְמִישׁ, שֶׁאֵינוֹ מְצִיאוּת אֵשׁ וְרַק כֹּחַ הָאֵשׁ,
11 וְלָכֵן הוֹצָאַת אֵשׁ מֵהַצּוּר הִיא עַל־יְדֵי הַכָּאָה,
12 בְּטִרְחָא וִיגִיעָה. וּבְכֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ הוּא הַחִלּוּק בֵּין
13 כֹּחוֹת הַנֶּעְלָמִים לְכֹחוֹת הַכְּלוּלִים בַּנֶּפֶשׁ.
14 שֶׁהַהֶעְלֵם דְּכֹחוֹת הַנֶּעְלָמִים, כְּמוֹ כֹּחַ הַמַּשְׂכִּיל,
15 הוּא הֶעְלֵם שֶׁיֶּשְׁנוֹ בִּמְצִיאוּת, וְהַהֶעְלֵם דְּכֹחוֹת
16 הַכְּלוּלִים בַּנֶּפֶשׁ, כְּמוֹ כֹּחַ הַשֵּׂכֶל הַהִיּוּלִי הָעַצְמִי,
17 הוּא הֶעְלֵם שֶׁאֵינוֹ בִּמְצִיאוּת. וְהַהֶעְלֵם דְּעֶשֶׂר
18 סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת הוּא הֶעְלֵם שֶׁאֵינוֹ בִּמְצִיאוּת49.
19 כִּי זֶה שֶׁהָעֶשֶׂר סְפִירוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת הֵן
20 גְּנוּזוֹת וְנֶעְלָמוֹת הוּא לְפִי שֶׁהֵן כְּלוּלוֹת בְּאוֹר־
21 אֵין־סוֹף, עַל־דֶּרֶךְ הִתְכַּלְּלוּת הַכֹּחוֹת בַּנֶּפֶשׁ,
22 וְהַהֶעְלֵם דְּכֹחוֹת הַכְּלוּלִים בַּנֶּפֶשׁ הוּא הֶעְלֵם
23 שֶׁאֵינוֹ בִּמְצִיאוּת, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.
24 **וְהִנֵּה** גַּם הֶעְלֵם שֶׁאֵינוֹ בִּמְצִיאוּת הוּא אֵיזֶה
25 מְצִיאוּת, אֶלָּא שֶׁהַמְּצִיאוּת שֶׁלּוֹ הִיא זֶה
26 שֶׁהוּא מָקוֹר לַמְּצִיאוּת. וּכְמוֹ כֹּחַ הָאֵשׁ שֶׁבְּצוּר
27 הַחַלְמִישׁ, שֶׁהוּא כֹּחַ וּמָקוֹר לָאֵשׁ. וּמִזֶּה מוּבָן,

ביאור בדרך אפשר

1 **סוֹף שֶׁשָּׁם מוּשְׁרָשׁ הָעִנְיָן דְּהַעֲלָאַת מַיִן נוּקְבִין׳** אבל אין העניין
2 ניכר בגלוי, כמבואר לעיל] והסבר ההבדלים בין שלוש מדרגות אלו
3 **בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, יוּבָן בְּהַקְדִּים אוֹפֶן הַהֶעְלֵם דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת**
4 **הַגְּנוּזוֹת**47 שכאמור בדרגה זו יש עשר ספירות שונות ולכל אחת יש ׳ציור׳
5 מיוחד לה, אבל מציאות הספירות
6 בבחינה זו היא בהעלם. **דִּבְהֶעְלֵם**
7 **יֵשׁ שְׁנֵי אוֹפַנִּים**48 שונים,
8 **הֶעְלֵם שֶׁיֶּשְׁנוֹ בִּמְצִיאוּת,** היינו
9 שאמנם הדבר נעלם ואינו נראה וניכר
10 אבל הוא קיים וישנו **כְּמוֹ אֵשׁ**
11 **שֶׁבְּתוֹךְ הַגַּחֶלֶת, שֶׁעֵם הֱיוֹתוֹ**
12 **נֶעְלָם וּמְכוּסֶה בַּגַּחֶלֶת** והאש
13 אינה נראית בגלוי מחוץ לגחלת – בכל
14 זאת **הוּא מְצִיאוּת אֵשׁ** ומובן שזו
15 אש שקיימת במציאות, **וְלָכֵן בִּכְדֵי**
16 **לְגַלּוֹת אוֹתוֹ מֵהֶעְלְמוֹ** ולהפוך
17 את האש שנעלמת בגחלת לאש גלוייה
18 לעין **אֵין צָרִיךְ לְטִרְחָא (דְּעַל־**
19 **יְדֵי שֶׁנּוֹפְחִים בַּגַּחֶלֶת** בלבד
20 **מִתְגַּלָּה הָאֵשׁ). וְהֶעְלֵם שֶׁאֵינוֹ**
21 **בִּמְצִיאוּת, כְּמוֹ אֵשׁ שֶׁבְּצוּר**
22 אבן **הַחַלְמִישׁ, שֶׁאֵינוֹ מְצִיאוּת**
23 **אֵשׁ** קיימת בפועל **וְרַק** אלא יש
24 באבן רק את **כֹּחַ הָאֵשׁ** בלבד, **וְלָכֵן**
25 **הוֹצָאַת אֵשׁ מֵהַצּוּר** האבן **הִיא**
26 **עַל־יְדֵי הַכָּאָה, בְּטִרְחָא**
27 **וִיגִיעָה** ונפיחה בלבד לא תועיל כדי
28 להוציא את האש הזו מהכוח אל
29 הפועל.
30 **וּבְכֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ הוּא** הבדל זה בין
31 ׳העלם שישנו במציאות׳ ל׳העלם שאינו
32 במציאות׳ **הַחִלּוּק** ההבדל **בֵּין**
33 **כֹּחוֹת הַנֶּעְלָמִים לְכֹחוֹת**
34 **הַכְּלוּלִים בַּנֶּפֶשׁ. שֶׁהַהֶעְלֵם**
35 **דְּכֹחוֹת הַנֶּעְלָמִים, כְּמוֹ כֹּחַ**
36 **הַמַּשְׂכִּיל,** הכוח של הנפש להבין
37 ולהשכיל דברי שכל, **הוּא הֶעְלֵם**

ביאור בדרך אפשר

38 **שֶׁיֶּשְׁנוֹ בִּמְצִיאוּת** כי בנפש אכן קיים כוח של שכל אלא שאינו פועל בצורה
39 גלוייה וניכרת, **וְהַהֶעְלֵם דְּכֹחוֹת הַכְּלוּלִים בַּנֶּפֶשׁ,** כוחות הנפש כפי
40 שהם כלולים בתוך הנפש **כְּמוֹ כֹּחַ הַשֵּׂכֶל הַהִיּוּלִי הָעַצְמִי,** האפשרות
41 להבין ולהשכיל הקיימת בעצם הנפש **הוּא הֶעְלֵם שֶׁאֵינוֹ בִּמְצִיאוּת**
42 בבחינה זו הכוח להשכיל נעלם במידה
43 כזו שאינו נחשב מציאות קיימת.
44 **וְהַהֶעְלֵם דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת**
45 **הַגְּנוּזוֹת** באין־סוף **הוּא הֶעְלֵם**
46 **שֶׁאֵינוֹ בִּמְצִיאוּת**49 והספירות
47 ׳גנוזות׳ ונעלמות במידה כזו שאינן
48 קיימות במציאות (כמו האש בצור
49 החלמיש, ולא כמו האש בגחלים,
50 כמבואר לעיל). **כִּי זֶה שֶׁהָעֶשֶׂר**
51 **סְפִירוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת**
52 **הֵן גְּנוּזוֹת וְנֶעְלָמוֹת** ולא ניכרות
53 ולא פועלות **הוּא** לא משום שהן מציידן
54 קיימות אלא יש משהו שמסתיר עליהן
55 ועל פעולתם אלא **לְפִי שֶׁהֵן**
56 **כְּלוּלוֹת בְּאוֹר־אֵין־סוֹף** עצמו,
57 **עַל־דֶּרֶךְ הִתְכַּלְּלוּת הַכֹּחוֹת** של
58 הנפש (כמו למשל כוח השכל) **בַּנֶּפֶשׁ**
59 עצמה, **וְהַהֶעְלֵם דְּכֹחוֹת**
60 **הַכְּלוּלִים בַּנֶּפֶשׁ הוּא הֶעְלֵם**
61 **שֶׁאֵינוֹ בִּמְצִיאוּת, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.**
62 **וְהִנֵּה גַּם הֶעְלֵם שֶׁאֵינוֹ**
63 **בִּמְצִיאוּת הוּא אֵיזֶה מְצִיאוּת**
64 כלומר, גם מה שקיים ב׳העלם שאינו
65 במציאות׳ לאמיתו של דבר קיים
66 ובמובן מסויים הוא מציאות, **אֶלָּא**
67 **שֶׁהַמְּצִיאוּת שֶׁלּוֹ הִיא זֶה**
68 **שֶׁהוּא מָקוֹר לַמְּצִיאוּת** ולא
69 המציאות הניכרת והמוגדרת עצמה.
70 **וּכְמוֹ כֹּחַ הָאֵשׁ שֶׁבְּצוּר**
71 **הַחַלְמִישׁ, שֶׁהוּא** לא מציאות של
72 אש (בניגוד לאש שבתוך הגחלת
73 שהיא אש ממש) אלא **כֹּחַ וּמָקוֹר**
74 **לָאֵשׁ** ויש לו את היכולת להיות אש.

---

47) בהבא לקמן, ראה סהמ״צ להצ״צ קפב, א ואילך. המשך מים רבים תרל״ו פס״ד ואילך. המשך תער״ב ח״ב ע׳ תתקסח.
48) ראה בארוכה ד״ה ואברהם זקן תרס״ו (המשך תרס״ו ע׳ פ ואילך). ובכ״מ. 49) ומ״ש בספר יצירה (פ״א מ״ז) ע״ס בלי מה כשלהבת הקשורה בגחלת, דע״ס הגלויות הם דוגמת שלהבת שעל גבי הגחלת וע״ס הגנוזות הם דוגמת השלהבת שבגחלת - הוא, כי משל זה בא בעיקר לבאר הקשר דע״ס הגלויות עם ע״ס הגנוזות, אבל בנוגע לאופן ההעלם דע״ס הגנוזות, המשל דאש שבצור החלמיש הוא מכוון יותר, כי ההעלם דע״ס הגנוזות הוא העלם שאינו במציאות. - כ״ה בסהמ״צ ובהמשך מים רבים שם (נעתק בקיצור בסה״מ תש״ח ע׳ 243, בהערה). ולהעיר מסה״מ תרס״ח ע׳ רג, דג׳ המשלים על ע״ס הגנוזות - שלהבת הטמונה בגחלת, צור החלמיש, ושמות (ראה לקמן בפנים) - הם ג׳ מדריגות בע״ס הגנוזות.

ביאור בדרך אפשר

ומזה מובן, דזה שייש בצור כח האש הוא דבר נוסף על הצור עצמו ולא חלק בלתי נפרד מעצם המהות שלו. **וכמו־כן הוא בכחות הכלולים בנפש, שהם כחות (ולא נפש),** כלומר שעם היותם כלולים בנפש ולא מציאות בפני עצמה, בכל זאת הם נחשבים מציאות וסוף סוף הרי הם כוחות הנפש ולא הנפש עצמה, **ויתרה מזו, שהם כמו מקור לכחות הגלויים** הזיקה שלהם לכוחות הגלויים המוגדרים היא שייכות ממשית עד כדי כך שאם כי השייכות לא ניכרת בצורה גלוייה וישירה, בכל זאת הם ׳כמו מקור׳ לכוחות כפי שהם באים בגילוי. **ולכן, המשל דכחות הכלולים בנפש על עשר ספירות הגנוזות הוא בעשר ספירות ד׳עקודים׳,** בעולם זה שבו יש עשר ספירות מוגדרות, שונות זו מזו, אלא שהן ׳עקודים בכלי אחד׳ וההבדלים והשינויים ביניהם הם רק בדקות ולא באופן ניכר וגלוי ומודגש **אבל בדרגות דעשר הגנוזות שלמעלה מ׳עקודים׳**[50], כפי שהספירות הן באין־סוף עצמו **אין שייך לומר גם שהם בהעלם שאינו במציאות, אלא שאינם מציאות** מוגדרת וניכרת **כלל, כלשון (המובא בכמה מקומות**[51]**) אין מציאות לגנוזות** אלא כלולות לגמרי בתוך השורש והמקור בו הן נעלמות. **כי זה שנתחדש בענין דעשר ספירות הגנוזות** והוא חידוש לגבי דרגות נעלות עוד יותר שם אין כלל מציאות של עשר ספירות שונות, אפילו לא באופן של ׳גנוזות׳, אבל החידוש **הוא רק יכולת** אפשרות **- שיכול להיות התהווה עשר ספירות, וכל זמן שלא נתהווה הספירות לא ישנה** כלומר, אין

1 דזה שייש בצור כח האש הוא דבר נוסף על
2 הצור. וכמו־כן הוא בכחות הכלולים בנפש,
3 שהם כחות (ולא נפש), ויתרה מזו, שהם כמו
4 מקור לכחות הגלויים. ולכן, המשל דכחות
5 הכלולים בנפש על עשר ספירות הגנוזות הוא
6 בעשר ספירות ד׳עקודים׳, אבל בדרגות דעשר
7 ספירות הגנוזות שלמעלה מ׳עקודים׳[50], אין
8 שייך לומר גם שהם בהעלם שאינו במציאות,
9 אלא שאינם מציאות כלל, כלשון (המובא
10 בכמה מקומות[51]) אין מציאות לגנוזות. כי זה
11 שנתחדש בענין דעשר ספירות הגנוזות הוא רק
12 יכולת - שיכול להיות התהווה עשר ספירות,
13 וכל זמן שלא נתהווה הספירות לא ישנה מציאות
14 דספירות, גם לא מציאות דמקור לספירות.
15 והמשל על זה הוא משם האדם[52], דזה
16 שנתחדש באדם על־ידי שייש לו שם, הוא רק
17 שבאם יקראו אותו בשמו, יהיה פונה (נמשך)
18 לקוראים אותו. דמציאותה של המשכה זו
19 (שנפנה לקוראיו בשמו) מתחילה בעת שקוראין
20 אותו בשמו, ולפני שקוראין אותו בשמו לא
21 ישנה ההמשכה, גם לא מקור להמשכה, וזה
22 שנתחדש על־ידי שייש לו שם הוא רק יכולת -
23 שיכולה להיות ההמשכה דנפנה לקוראיו בשמו.
24 **והנה** כמו שהוא בנוגע לשם האדם (ראובן,
25 שמעון), על־דרך־זה הוא בנוגע לשמות
26 התואר והמעלה, דכשקוראין לאדם בשם חכם
27 או חסיד וכיוצא בזה, על־ידי שבחים אלה
28 מעוררים את כח החכמה והחסד שבו שיומשכו
29 מההעלם אל הגילוי. ומבאר ב׳תורה אור׳[53]

ביאור בדרך אפשר

מציאות דספירות כלל, **גם לא מציאות דמקור לספירות. והמשל על זה** על הספירות כפי שהן למעלה מ׳עקודים׳ ואינם מציאות אפילו כמקור לספירות **הוא משם האדם**[52]**, דזה שנתחדש באדם** החידוש נפעל בגדרי המציאות שלו **על־ידי שייש לו שם, הוא רק** בסך הכול **שבאם יקראו אותו בשמו, יהיה פונה (נמשך) לקוראים אותו. דמציאותה** של המשכה זו **(שנפנה לקוראיו בשמו) מתחילה בעת שקוראין אותו בשמו, ולפני שקוראין אותו בשמו לא ישנה ההמשכה** והפנייה של האדם למי שקורא לו בשמו, ובשלב זה, כאשר אמנם יש לו שם, אבל אף אחד לא קורא לו בשמו, אזי השם של האדם לא פועל דבר לגבי פנייה והמשכה של המציאות שלו, **גם לא מקור להמשכה, וזה שנתחדש על־ידי שייש לו שם הוא רק יכולת** - אפשרות **שיכולה להיות ההמשכה דנפנה לקוראיו בשמו** אבל למעשה (בשלב זה) אין פנייה ואין המשכה.

והנה כמו שהוא בנוגע לשם האדם (ראובן, שמעון) שעצם העובדה שהאדם נקרא בשם מסויים אינה פועלת שום המשכה ופנייה של מציאותו, **על־דרך־זה הוא בנוגע לשמות התואר והמעלה** שמות שנועדו לשבח אדם ולתת ביטוי למעלתו, **דכשקוראין לאדם בשם חכם או חסיד וכיוצא בזה,** הרי **על־ידי** שאומרים עליו **שבחים אלה מעוררים את כח החכמה והחסד שבו שיומשכו מההעלם אל הגילוי** אבל עד שיתגלו, השמות עצמן לא פועלים את ההמשכה והגילוי.

---

50) בכ״מ, דזה שע״ס הגנוזות הם רק שמות (״אין מציאות לגנוזות״) הוא לפני הצמצום, אבל בהמשך תער״ב שם ע׳ תתקסח ואילך מפורש שגם אחר הצמצום יש ענין זה. וצ״ע. 51) סה״מ תרנ״ט ע׳ קפז. המשך תער״ב ח״ב ע׳ תתקסט. סה״מ תרס״ח ע׳ רב. ועוד. 52) ראה בארוכה המשך תער״ב שם ע׳ תתקסט ואילך. וראה גם תו״א (הוספות) ויחי קג, ג. אוה״ת ויחי (השמטות) תכז, ב. ועוד. 53) ויחי שם.

ביאור בדרך אפשר

וכמו במשל, בשמות ובתארים של האדם, כך גם בנמשל, בעשר ספירות הגנוזות, כפי שממשיך.

וּמְבֹאָר בְּ'תוֹרָה אוֹר'[53] לאדמו"ר הזקן **וּבְכַמָּה דְּרוּשִׁים**[54], מאמרי חסידות, **דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת הֵם עֲשָׂרָה שֵׁמוֹת** של עשרה עניינים ובחינות באלוקות, **שֶׁעַל־יְדֵי הַקְּרִיאָה בָּהֶם** בשמות אלו, **תִּהְיֶה הִתְהַוּוּת הַסְּפִירוֹת** כשם שבמשל הקריאה בשם 'חכם' מעוררת חכמה. **וְהַיְנוּ, דְּכְשֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ לְהַוּוֹת הַסְּפִירוֹת, הֶאֱצִיל תְּחִלָּה עֲשָׂרָה שֵׁמוֹת**[55], **שֶׁכָּל עִנְיָנָם** של עשרה שמות אלו אינו מציאות מוגדרת של ספירות אלא **הוּא רַק דְּכַאֲשֶׁר יִקְרְאוּ אוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּאֶחָד מִשֵּׁמוֹת אֵלֶּה, תִּתְהַוֶּה אָז (עַל־יְדֵי הַקְּרִיאָה) אוֹתָהּ הַסְּפִירָה הַשַּׁיֶּכֶת לְשֵׁם זֶה** [ולדוגמה **דְּעַל־יְדֵי שֶׁיִּקְרְאוּ אוֹתוֹ בְּשֵׁם חָכָם, תִּתְהַוֶּה סְפִירַת הַחָכְמָה, וְעַל־יְדֵי שֶׁיִּקְרְאוּ אוֹתוֹ בְּשֵׁם חָסִיד, תִּתְהַוֶּה סְפִירַת הַחֶסֶד] - בְּדוּגְמַת אָדָם, שֶׁעַל־יְדֵי שֶׁקּוֹרְאִין אוֹתוֹ חָכָם וְחָסִיד, נַעֲשֶׂה הַמְשָׁכַת הַחָכְמָה וְהַחֶסֶד. אֶלָּא** שיש הבדל גדול בין המשל מהאדם למטה לנמשל למעלה באלוקות **שֶׁבָּאָדָם** למטה, **הַהַמְשָׁכָה עַל־יְדֵי שֶׁקּוֹרְאִין אוֹתוֹ חָכָם וְחָסִיד, הִיא רַק מִן הַהֶעְלֵם אֶל הַגִּילוּי** והקריאה רק מגלה דבר שכבר היה קיים קודם לכן בהעלם. **וּלְמַעְלָה** באלוקות, **עַל־יְדֵי קְרִיאַת הַשֵּׁמוֹת נַעֲשֶׂה עֶצֶם מְציאוּת הַסְּפִירוֹת, דְּקוֹדֶם הַקְּרִיאָה** בשמות אלו ('חכם' או 'חסיד' וכד') **לֹא הָיוּ סְפִירוֹת כְּלָל** במציאות, **גַּם לֹא בְּהֶעְלֵם** והייתה רק התעוררות רצון שיהיו ספירות. **עַל־דֶּרֶךְ הַהַמְשָׁכָה** שהאדם פונה ונמשך **שֶׁעַל־יְדֵי קְרִיאַת שֵׁם הָאָדָם (שֶׁנִּפְנֶה כְּשֶׁקּוֹרְאִין אוֹתוֹ בִּשְׁמוֹ), שֶׁכָּל מְצִיאוּתָהּ נַעֲשֵׂית** נוצרה והתרחשה **עַל־יְדֵי הַקְּרִיאָה בְּשֵׁם, וְלִפְנֵי הַקְּרִיאָה בְּשֵׁם לֹא הָיְתָה** אפילו **בְּהֶעְלֵם (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל).**

ביאור בדרך אפשר

1 וּבְכַמָּה דְּרוּשִׁים[54], דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת הֵם
2 עֲשָׂרָה שֵׁמוֹת, שֶׁעַל־יְדֵי הַקְּרִיאָה בָּהֶם, תִּהְיֶה
3 הִתְהַוּוּת הַסְּפִירוֹת. וְהַיְנוּ, דְּכְשֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ
4 יִתְבָּרֵךְ לְהַוּוֹת הַסְּפִירוֹת, הֶאֱצִיל תְּחִלָּה עֲשָׂרָה
5 שֵׁמוֹת[55], שֶׁכָּל עִנְיָנָם הוּא רַק דְּכַאֲשֶׁר יִקְרְאוּ
6 אוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּאֶחָד מִשֵּׁמוֹת אֵלֶּה, תִּתְהַוֶּה אָז
7 (עַל־יְדֵי הַקְּרִיאָה) אוֹתָהּ הַסְּפִירָה הַשַּׁיֶּכֶת לְשֵׁם
8 זֶה [דְּעַל־יְדֵי שֶׁיִּקְרְאוּ אוֹתוֹ בְּשֵׁם חָכָם, תִּתְהַוֶּה
9 סְפִירַת הַחָכְמָה, וְעַל־יְדֵי שֶׁיִּקְרְאוּ אוֹתוֹ בְּשֵׁם
10 חָסִיד, תִּתְהַוֶּה סְפִירַת הַחֶסֶד] - בְּדוּגְמַת אָדָם,
11 שֶׁעַל־יְדֵי שֶׁקּוֹרְאִין אוֹתוֹ חָכָם וְחָסִיד, נַעֲשֶׂה
12 הַמְשָׁכַת הַחָכְמָה וְהַחֶסֶד. אֶלָּא שֶׁבָּאָדָם,
13 הַהַמְשָׁכָה עַל־יְדֵי שֶׁקּוֹרְאִין אוֹתוֹ חָכָם וְחָסִיד,
14 הִיא רַק מִן הַהֶעְלֵם אֶל הַגִּילוּי. וּלְמַעְלָה, עַל־יְדֵי
15 קְרִיאַת הַשֵּׁמוֹת נַעֲשֶׂה עֶצֶם מְציאוּת הַסְּפִירוֹת,
16 דְּקוֹדֶם הַקְּרִיאָה לֹא הָיוּ סְפִירוֹת כְּלָל, גַּם לֹא
17 בְּהֶעְלֵם. עַל־דֶּרֶךְ הַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי קְרִיאַת שֵׁם
18 הָאָדָם (שֶׁנִּפְנֶה כְּשֶׁקּוֹרְאִין אוֹתוֹ בִּשְׁמוֹ), שֶׁכָּל
19 מְצִיאוּתָהּ נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי הַקְּרִיאָה בְּשֵׁם, וְלִפְנֵי
20 הַקְּרִיאָה בְּשֵׁם לֹא הָיְתָה בְּהֶעְלֵם (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל).
21 ח) **וְהִנֵּה** מְבֹאָר לְעֵיל (סְעִיף ד־ה) בְּפֵירוּשׁ
22 הַכָּתוּב "כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים", דִּכְמוֹ
23 שֶׁבְּמַיִם כְּפְשׁוּטָם, עַל־יְדֵי הַהִסְתַּכְּלוּת בָּהֶם,
24 נִרְאֵת בָּהֶם דְּמוּת הַפָּנִים שֶׁמִּסְתַּכֶּלֶת בָּהֶם, עַל־
25 דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בַּמַּיִם הָעֶלְיוֹנִים, פְּשִׁיטוּת דְּאוֹר־
26 אֵין־סוֹף, שֶׁעַל־יְדֵי הַעֲלָאַת 'מַיִן נוּקְבִין'
27 דְּהַסְּפִירוֹת ("פָּנִים") לְאוֹר־אֵין־סוֹף, נַעֲשֶׂה בּוֹ
28 עִנְיַן הַסְּפִירוֹת — עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת. וְזֶה
29 שֶׁעַל־יְדֵי הַעֲלָאַת 'מַיִן נוּקְבִין' נַעֲשֶׂה סְפִירוֹת
30 בְּאוֹר־אֵין־סוֹף הוּא מִפְּנֵי שֶׁגַּם לִפְנֵי־זֶה יֵשׁ לוֹ שַׁיָּכוּת לַסְּפִירוֹת [בְּדוּגְמַת מַיִם,
31 דְּזֶה שֶׁנִּרְאֵת בָּהֶם דְּמוּת הַפָּנִים שֶׁמִּסְתַּכֶּלֶת בָּהֶם, הוּא לְפִי שֶׁהַמַּיִם וְהַפָּנִים הֵם

ביאור בדרך אפשר

43 שֶׁעַל־יְדֵי קְרִיאַת שֵׁם הָאָדָם (שֶׁנִּפְנֶה כְּשֶׁקּוֹרְאִין אוֹתוֹ
44 בִּשְׁמוֹ), שֶׁכָּל מְצִיאוּתָהּ נַעֲשֵׂית של ההמשכה נוצרה והתרחשה
45 עַל־יְדֵי הַקְּרִיאָה בְּשֵׁם, וְלִפְנֵי הַקְּרִיאָה בְּשֵׁם לֹא הָיְתָה אפילו
46 בְּהֶעְלֵם (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל).
47 ח) **וְהִנֵּה** מְבֹאָר לְעֵיל (סְעִיף
48 ד־ה) בְּפֵירוּשׁ הַכָּתוּב "כַּמַּיִם
49 הַפָּנִים לַפָּנִים", דִּכְמוֹ שֶׁבְּמַיִם
50 כְּפְשׁוּטָם, עַל־יְדֵי הַהִסְתַּכְּלוּת
51 של האדם בתוך המים, נִרְאֵת
52 בָּהֶם דְּמוּת הַפָּנִים שֶׁמִּסְתַּכֶּלֶת
53 בָּהֶם וזאת על אף שהמים מצד עצמם
54 הם 'פשוטים' ואין בהם שום צורה,
55 עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בַּמַּיִם
56 הָעֶלְיוֹנִים, פְּשִׁיטוּת דְּאוֹר־
57 אֵין־סוֹף, שֶׁעַל־יְדֵי הַעֲלָאַת
58 'מַיִן נוּקְבִין' דְּהַסְּפִירוֹת
59 ("פָּנִים") כאשר הספירות מתעלות
60 להיות נמשכות ומתקרבות לְאוֹר־
61 אֵין־סוֹף, נַעֲשֶׂה בּוֹ באין־סוף
62 עצמו עִנְיַן הַסְּפִירוֹת — אלא
63 שכיוון שמדובר באין־סוף שלמעלה
64 מכל 'ציור' והגדרה, הספירות אינן
65 ספירות מצויירות ומוגדרות כמו בעולם
66 האצילות ובעולמות שלמטה מאצילות
67 אלא מציאות הספירות היא בהעלם,
68 עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת. וְזֶה
69 שֶׁעַל־יְדֵי הַעֲלָאַת 'מַיִן
70 נוּקְבִין' נַעֲשֶׂה סְפִירוֹת בְּאוֹר־
71 אֵין־סוֹף אף שלכאורה תמוה איך
72 ההתעוררות מלמטה, מצד המקבל,
73 יכולה לפעול במשפיע העליון עניין
74 של 'ציור' שלא היה בו קודם לכן,
75 הוּא מִפְּנֵי שֶׁגַּם לִפְנֵי־זֶה קודם
76 ההתעוררות מלמטה, יֵשׁ לוֹ לאין־
77 סוף עצמו שַׁיָּכוּת לַסְּפִירוֹת
78 [בְּדוּגְמַת מַיִם כפשוטם, המשל
79 לעניין זה למעלה, דְּזֶה שֶׁנִּרְאֵת
80 בָּהֶם דְּמוּת הַפָּנִים שֶׁמִּסְתַּכֶּלֶת

---

54) אוה"ת ויחי שם. סהמ"צ להצ"צ קמט, א ואילך. סה"מ תרנ"ט ע' קפו ואילך. המשך תרס"ו ע' קפד. סה"מ תרס"ח ע' רב. המשך תער"ב שם ע' תתקע. 55) כ"ה בסהמ"צ שם. וראה לקמן ס"ח.

ביאור בדרך אפשר

בָּהֶם, הוּא לְפִי שֶׁהַמַּיִם וְהַפָּנִים הֵם בְּאוֹתוֹ סוּג הַמְּצִיאוּת שניהם הם מציאות גשמית].

וְצָרִיךְ בֵּאוּר, דְּכֵיוָן שֶׁגַּם עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת (הַפָּנִים הַנִּרְאִים בַּמַּיִם) הֵם רַק יְכוֹלֶת לַסְּפִירוֹת ולא מציאות של ספירות ממש (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ז), **וּלְאִידָךְ** מצד שני, **גַּם הָאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת** (ובמשל היינו **הַמַּיִם שֶׁבָּהֶם נִרְאִים הַפָּנִים) יֵשׁ לוֹ שַׁיָּכוּת לַסְּפִירוֹת, מַהוּ הַחִילּוּק שֶׁבֵּין שְׁנֵי הָעִנְיָנִים** כלומר, אם גם ׳עשר ספירות הגנוזות׳ הם רק יכולת לספירות ולא מציאות מוגדרת, וגם האין סוף לא מופשט לגמרי מהספירות, אם כן מה ההבדל הספירות הגנוזות לאין־סוף עצמו?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה, דְּעִנְיַן הַיְכוֹלֶת עַל אֵיזֶה דָּבָר האפשרות (הפוטנציאל) לדבר מסויים **הוּא - שֶׁהַדָּבָר יָכוֹל לִהְיוֹת. דַּהֲגַם שֶׁיְּכוֹלֶת אֵינוֹ מָקוֹר לַדָּבָר** אלא רחוק מהדבר יותר מאשר היחס שבין דבר למקורו הישר, **וְעִנְיָנוֹ** של ״יכולת״ **הוּא זֶה שֶׁהָעֶצֶם הוּא יָכוֹל [כַּיָּדוּעַ הַחִלּוּק בֵּין כֹּחַ לִיכוֹלֶת**[56] ש״כוח״ הוא כוח פרטי מוגדר ואילו ״יכולת״ היא חלק מהעצם, כמבואר בספר המאמרים תש״ג הנסמן בהערה כאן: ״דזהו ההפרש בין כוח ויכולת, דכוח הוא פרטי ופועל פעולתו לפי מה שהוא וכמו כוח החכמה הוא פרטי ופועל להתחכם ואופן פעולתו הוא בהשכלה אבל יכולת אינה כוח פרטי בבעל היכולת כי אם מצד העצם שיש ביכולתו כך וכך, והיינו דמפני שהעצם הוא כך וכך לכן הנה יש ביכולתו כך וכך, ועם היות דגם הכוחות הם מצד העצם והיינו דמצד שלימות עצמותו הנה משום זה צריך להיות בו כוחות, בכל זה הרי הם כוחות הנפש לא מצד עצמות הנפש, מה־שאין־כן יכולת היא מצד עצמותו, וממילא מובן דיכולת מתאחד עם העצם הרבה יותר מהתאחדות הכוחות עם העצם דמאחר

ביאור בדרך אפשר

בְּאוֹתוֹ סוּג הַמְּצִיאוּת]. וְצָרִיךְ בֵּאוּר, דְּכֵיוָן שֶׁגַּם עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת (הַפָּנִים הַנִּרְאִים בַּמַּיִם) הֵם רַק יְכוֹלֶת לַסְּפִירוֹת (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ז), וּלְאִידָךְ, גַּם הָאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת (הַמַּיִם שֶׁבָּהֶם נִרְאִים הַפָּנִים) יֵשׁ לוֹ שַׁיָּכוּת לַסְּפִירוֹת, מַהוּ הַחִילּוּק שֶׁבֵּין שְׁנֵי הָעִנְיָנִים. וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה, דְּעִנְיַן הַיְכוֹלֶת עַל אֵיזֶה דָּבָר הוּא - שֶׁהַדָּבָר יָכוֹל לִהְיוֹת. דַּהֲגַם שֶׁיְּכוֹלֶת אֵינוֹ מָקוֹר לַדָּבָר, וְעִנְיָנוֹ הוּא זֶה שֶׁהָעֶצֶם הוּא יָכוֹל [כַּיָּדוּעַ הַחִלּוּק בֵּין כֹּחַ לִיכוֹלֶת[56]], מִכָּל־מָקוֹם, זֶה שֶׁהָעֶצֶם הוּא יָכוֹל, הוּא - שֶׁבִּיכוֹלֶת הָעֶצֶם הוּא שֶׁיִּהְיֶה כָּךְ וְכָךְ. וְהַשַּׁיָּכוּת דְּאוֹר־אֵין־סוֹף לַסְּפִירוֹת (דְּ״מַיִם לַפָּנִים״) הוּא (לֹא שֶׁמִּצַּד הָאוֹר־אֵין־סוֹף יָכוֹל לִהְיוֹת סְפִירוֹת, אֶלָּא אַדְּרַבָּה) שֶׁצִּיּוּר הַסְּפִירוֹת יָכוֹל לִהְיוֹת בְּאוֹר־אֵין־סוֹף. וַהֲגַם שֶׁגַּם עִנְיָן זֶה הוּא יְרִידָה לְגַבֵּי אוֹר־אֵין־סוֹף כְּמוֹ שֶׁהוּא מִצַּד עַצְמוֹ, דְּבְאוֹר־אֵין־סוֹף מִצַּד עַצְמוֹ אֵין יַחַס כְּלָל לְעִנְיַן הַסְּפִירוֹת [וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ה, שֶׁהוּא עַל־דֶּרֶךְ סְבָרָא שִׂכְלִית שֶׁאֵין לָהּ שׁוּם שַׁיָּכוּת עִם גְּוָנִים, לוֹבָן וְאוֹדֶם], אֶלָּא שֶׁלְּאַחֲרֵי שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ שֶׁיִּהְיֶה תְּפִיסַת מָקוֹם לְהַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ דְּהַסְּפִירוֹת עַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה לוֹ שַׁיָּכוּת לַסְּפִירוֹת (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), מִכָּל־מָקוֹם הַ׳תְּפִיסַת מָקוֹם׳ דְּהַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ דְּהַסְּפִירוֹת הוּא שֶׁהַ׳מַיִן נוּקְבִין׳ שֶׁלָּהֶם יִתְפּוֹס מָקוֹם אֲצִלוֹ, שֶׁעַל־יְדֵי הַהַעֲלָאָה תִּהְיֶה הַמְשָׁכַת אוֹר־אֵין־סוֹף, וְלָכֵן, הַשַּׁיָּכוּת דְּאוֹר־אֵין־סוֹף לַסְּפִירוֹת שֶׁנַּעֲשִׂית עַל־יְדֵי שֶׁהַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ דְּהַסְּפִירוֹת תּוֹפֶסֶת מָקוֹם אֲצִלוֹ, הִיא זֶה שֶׁבְּאוֹר־אֵין־סוֹף אֶפְשָׁר

ביאור בדרך אפשר

שהיכולת הוא מצד העצם הרי הוא מתאחד ממש עם העצם, מה שאין כן הכוחות עם היותם מיוחדים עם העצם מכל־מקום הנה אין זה בהתאחדות ממש״], **מִכָּל־מָקוֹם, זֶה שֶׁהָעֶצֶם הוּא יָכוֹל,** פירושו **הוּא - שֶׁבִּיכוֹלֶת הָעֶצֶם הוּא שֶׁיִּהְיֶה כָּךְ וְכָךְ. וְהַשַּׁיָּכוּת דְּאוֹר־אֵין־סוֹף לַסְּפִירוֹת (דְּ״מַיִם לַפָּנִים״) הוּא (לֹא שֶׁמִּצַּד הָאוֹר־אֵין־סוֹף יָכוֹל לִהְיוֹת סְפִירוֹת, אֶלָּא אַדְּרַבָּה) שֶׁצִּיּוּר הַסְּפִירוֹת יָכוֹל לִהְיוֹת בְּאוֹר־אֵין־סוֹף** ונמצא שהשייכות של אור אין־סוף לספירות היא הרבה יותר ישירה וקרובה מאשר השייכות של העצם ליכולת. **וַהֲגַם שֶׁגַּם עִנְיָן זֶה** באור אין־סוף, היינו השייכות שלו לספירות, **הוּא יְרִידָה לְגַבֵּי אוֹר־אֵין־סוֹף כְּמוֹ שֶׁהוּא מִצַּד עַצְמוֹ,** לפני שהייתה התעוררות מלמטה (העלאת מיין־נוקבין שמעוררת את האור אין־סוף לשייכות לספירות) **דְּבְאוֹר־אֵין־סוֹף מִצַּד עַצְמוֹ אֵין יַחַס כְּלָל לְעִנְיַן הַסְּפִירוֹת [וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ה, שֶׁהוּא עַל־דֶּרֶךְ סְבָרָא שִׂכְלִית שֶׁאֵין לָהּ שׁוּם שַׁיָּכוּת עִם גְּוָנִים, לוֹבָן וְאוֹדֶם], אֶלָּא שֶׁלְּאַחֲרֵי שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ שֶׁיִּהְיֶה תְּפִיסַת מָקוֹם לְהַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ דְּהַסְּפִירוֹת עַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה לוֹ שַׁיָּכוּת לַסְּפִירוֹת (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), מִכָּל־מָקוֹם הַ׳תְּפִיסַת מָקוֹם׳ דְּהַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ דְּהַסְּפִירוֹת הוּא שֶׁהַ׳מַיִן נוּקְבִין׳ שֶׁלָּהֶם יִתְפּוֹס מָקוֹם אֲצִלוֹ, שֶׁעַל־יְדֵי הַהַעֲלָאָה תִּהְיֶה הַמְשָׁכַת אוֹר־אֵין־סוֹף, וְלָכֵן, הַשַּׁיָּכוּת דְּאוֹר־אֵין־סוֹף לַסְּפִירוֹת שֶׁנַּעֲשִׂית עַל־יְדֵי שֶׁהַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ דְּהַסְּפִירוֹת תּוֹפֶסֶת מָקוֹם אֲצִלוֹ, הִיא זֶה שֶׁבְּאוֹר־אֵין־סוֹף אֶפְשָׁר** יכול **לִהְיוֹת צִיּוּר הַסְּפִירוֹת.**

---

56) סה״מ קונטרסים ח״א צז, א ואילך. תרפ״ח ע׳ ע. ה׳תש״ג ע׳ 32. ובכ״מ.

לְהִיוֹת צִיּוּר הַסְּפִירוֹת. וְלָכֵן, הַיְכוֹלֶת לַסְּפִירוֹת, כֵּיוָן שֶׁעִנְיָנָהּ הִיא שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת סְפִירוֹת, נִקְרָא בְּשֵׁם סְפִירוֹת, עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת [וְכַמּוּבָא לְעֵיל סְעִיף ז מֵהַדְּרוּשִׁים "הֶאֱצִיל עֲשָׂרָה שֵׁמוֹת"], וְיִתְרָה מִזֶּה, דְּזֶה שֶׁנַּעֲשָׂה בְּאוֹר־אֵין־סוֹף הַיְכוֹלֶת לַסְּפִירוֹת, הוּא לֹא מִצַּד הָאוֹר־אֵין־סוֹף אֶלָּא עַל־יְדֵי הַעֲלָאַת 'מַיִן נוּקְבִין' דְּהַסְּפִירוֹת. וְהַיְרִידָה כִּבְיָכוֹל בְּאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹפֶן שֶׁעַל־יְדֵי הַעֲלָאַת 'מַיִן נוּקְבִין' נִרְאִים בּוֹ הַפָּנִים דְּהַסְּפִירוֹת, אֵין זֶה שֶׁנֶּאֱצַל בּוֹ אֵיזֶה עִנְיָן, אֶלָּא הוּא הָאוֹר־אֵין־סוֹף עַצְמוֹ, דּוּגְמַת הַמַּיִם שֶׁהֵם בְּאוֹפֶן כָּזֶה שֶׁנִּרְאֵת בָּהֶם הַפָּנִים הַמִּסְתַּכְּלֶת בָּהֶם.

ט) **וְהִנֵּה** מְבֹאָר בַּדְּרוּשִׁים[57], שֶׁהַפָּנִים הַנִּרְאִים בַּמַּיִם, מִכֵּיוָן שֶׁהֵם מִצַּד הַפָּנִים הַמִּסְתַּכְּלִים וְלֹא מִצַּד הַמַּיִם, לָכֵן הֵם לֹא דָּבָר נִבְדָּל מֵהַמַּיִם אֶלָּא הַמַּיִם עַצְמָם. דִּבְאֹם הַפָּנִים הַנִּרְאִים הָיוּ נִמְשָׁכִים מֵהַמַּיִם, אֲזַי הָיוּ דָּבָר מוּבְדָּל שֶׁנִּתְהַוָּה מֵהַמַּיִם (וְעַל־דֶּרֶךְ דָּגִים שֶׁבַּיָּם). אֲבָל כֵּיוָן שֶׁהַפָּנִים הַנִּרְאִים הֵם לֹא מִצַּד הַמַּיִם, אֵינָם דָּבָר נִבְדָּל שֶׁנִּתְהַוָּה מֵהַמַּיִם אֶלָּא הַמַּיִם עַצְמָם. — וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בַּנִּמְשָׁל, דְּכֵיוָן דְּזֶה שֶׁבְּאוֹר־אֵין־סוֹף יֶשְׁנָם עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת הוּא עַל־יְדֵי הַעֲלָאַת 'מַיִן נוּקְבִין' דְּהַסְּפִירוֹת (וְלֹא שֶׁנִּתְהַוּוּ מֵאוֹר־אֵין־סוֹף), לָכֵן אֵינָם דָּבָר נִבְדָּל מֵאוֹר־אֵין־סוֹף אֶלָּא הוּא אוֹר־אֵין־סוֹף עַצְמוֹ. וְעַל־פִּי־זֶה, בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת - שְׁנֵי עִנְיָנִים. דִּבְחִיצוֹנִיּוּת, עִנְיָנָם הוּא - יְכוֹלֶת לְסְפִירוֹת. וּבִפְנִימִיּוּת, הֵם — אוֹר־אֵין־סוֹף.

וְהִנֵּה מְבֹאָר לְעֵיל סְעִיף ד', דְּבַ"מַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים", שְׁנֵי עִנְיָנִים. שֶׁדְּמוּת הַפָּנִים הַמִּסְתַּכְּלֶת בַּמַּיִם נִרְאֵת בַּמַּיִם, וְשֶׁדְּמוּת זוֹ נִרְאֵת אַחַר־כָּךְ לָאָדָם הַמִּסְתַּכֵּל בָּהֶם. הַיְנוּ, שֶׁהַדְּמוּת הַנִּרְאֵת לָאָדָם הִיא הַדְּמוּת הַנִּרְאֵת בַּמַּיִם. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בַּנִּמְשָׁל, שֶׁעַל־יְדֵי הַעֲלָאַת 'מַיִן נוּקְבִין' דְּ'פָנִים הַתַּחְתּוֹנִים', מֵהַמַּיִם אֶלָּא הַמַּיִם עַצְמָם. - וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בַּנִּמְשָׁל, דְּכֵיוָן דְּזֶה שֶׁבְּאוֹר־אֵין־סוֹף יֶשְׁנָם עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת הוּא עַל־יְדֵי הַעֲלָאַת 'מַיִן נוּקְבִין' דְּהַסְּפִירוֹת (וְלֹא שֶׁנִּתְהַוּוּ מֵאוֹר־אֵין־סוֹף), לָכֵן אֵינָם דָּבָר נִבְדָּל מֵאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁהוּא מצידו לא נשתנה כלל כשנוצרו בו ספירות. וְעַל־פִּי־זֶה, שאופן התהוות 'עשר ספירות הגנוזות' באור אין־סוף הוא כך שלא חל שום שינוי באור אין־סוף עצמו, נמצא כי בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת - שְׁנֵי עִנְיָנִים. דִּבְחִיצוֹנִיּוּת, כפי שהדבר משתקף לרואה (על־דרך עניין הפנים הנראים במים) עִנְיָנָם הוּא - יְכוֹלֶת לְסְפִירוֹת דבר שלכאורה שונה מהמהות הפשוטה של אור אין־סוף. וּבִפְנִימִיּוּת, הֵם - אוֹר־אֵין־סוֹף כפי שהוא מצד מהותו, ללא שינוי (על־דרך שהמים נשארו בפשיטותם גם כאשר משתקפת מהם צורה). וְהִנֵּה מְבֹאָר לְעֵיל סְעִיף ד', דְּבַ"מַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים", שְׁנֵי עִנְיָנִים. הענייַן האחד שֶׁדְּמוּת הַפָּנִים הַמִּסְתַּכְּלֶת בַּמַּיִם נִרְאֵת בַּמַּיִם עצמם, והענייַן השני וְשֶׁדְּמוּת זוֹ נִרְאֵת אַחַר־כָּךְ לָאָדָם הַמִּסְתַּכֵּל בָּהֶם. הַיְנוּ, שֶׁהַדְּמוּת הַנִּרְאֵת לָאָדָם הִיא אותה הַדְּמוּת עצמה הַנִּרְאֵת בַּמַּיִם. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בַּנִּמְשָׁל, שֶׁעַל־יְדֵי

ביאור בדרך אפשר

וְלָכֵן, מאחר והספירות תופסות מקום באין־סוף באופן כזה שהדבר גורם 'ציור' של ספירות באין־סוף, כיוון שכך **הַיְכוֹלֶת לַסְּפִירוֹת, כֵּיוָן שֶׁעִנְיָנָהּ הִיא שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת סְפִירוֹת, הרי היכולת עצמה נִקְרָא בְּשֵׁם סְפִירוֹת, עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת, וְנֶאֱמַר בָּזֶה לְשׁוֹן הַאֲצָלָה** והפרשה, לשון שנאמר על התהוות שיש לה 'ציור' וגדר [וְכַמּוּבָא לְעֵיל סְעִיף ז מֵהַדְּרוּשִׁים ממאמרי חסידות "הֶאֱצִיל עֲשָׂרָה שֵׁמוֹת"], **וְיִתְרָה מִזֶּה, דְּזֶה שֶׁנַּעֲשָׂה בְּאוֹר־אֵין־סוֹף הַיְכוֹלֶת לַסְּפִירוֹת, הוּא לֹא מִצַּד הָאוֹר־אֵין־סוֹף** מצד עצמו **אֶלָּא עַל־יְדֵי הַעֲלָאַת 'מַיִן נוּקְבִין' דְּהַסְּפִירוֹת. וְהַיְרִידָה כִּבְיָכוֹל בְּאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹפֶן שֶׁעַל־יְדֵי הַעֲלָאַת 'מַיִן נוּקְבִין' נִרְאִים בּוֹ הַפָּנִים דְּהַסְּפִירוֹת, אֵין זֶה שֶׁנֶּאֱצַל בּוֹ אֵיזֶה עִנְיָן** חדש, ונתהווה **בּוֹ אֵיזֶה עִנְיָן, אֶלָּא הוּא הָאוֹר־אֵין־סוֹף עַצְמוֹ, דּוּגְמַת הַמַּיִם שֶׁהֵם בְּאוֹפֶן כָּזֶה שֶׁנִּרְאֵת בָּהֶם** עצמם **הַפָּנִים הַמִּסְתַּכְּלֶת בָּהֶם.**

ט) **וְהִנֵּה** מְבֹאָר בַּדְּרוּשִׁים[57], מאמרי חסידות, **שֶׁהַפָּנִים** של האדם **הַנִּרְאִים בַּמַּיִם, מִכֵּיוָן שֶׁהֵם** נוצרים ונראים במים **מִצַּד הַפָּנִים הַמִּסְתַּכְּלִים וְלֹא מִצַּד הַמַּיִם, לָכֵן הֵם לֹא דָּבָר נִבְדָּל מֵהַמַּיִם אֶלָּא הַמַּיִם עַצְמָם** משתקפים בציור ודמות הפנים המסתכלים בהם. **דִּבְאֹם הַפָּנִים הַנִּרְאִים** ומשתקפים במים **הָיוּ נִמְשָׁכִים מֵהַמַּיִם, אֲזַי הָיוּ דָּבָר מוּבְדָּל** מהמים עצמם **שֶׁנִּתְהַוָּה מֵהַמַּיִם (וְעַל־דֶּרֶךְ דָּגִים שֶׁבַּיָּם** ששואבים חיות מהמים אבל הם דבר נבדל ונפרד מהמים עצמם). **אֲבָל כֵּיוָן שֶׁהַפָּנִים הַנִּרְאִים הֵם לֹא מִצַּד הַמַּיִם** ששינו את צורתם להיות בצורת הפנים אלא המים נשארו כפי שהיו, לכן **אֵינָם דָּבָר נִבְדָּל** ונפרד **שֶׁנִּתְהַוָּה מֵהַמַּיִם אֶלָּא הַמַּיִם עַצְמָם. - וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בַּנִּמְשָׁל, דְּכֵיוָן דְּזֶה שֶׁבְּאוֹר־אֵין־סוֹף יֶשְׁנָם עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת הוּא** למעלה באלוקות, **דְּכֵיוָן דְּזֶה שֶׁבְּאוֹר־אֵין־סוֹף יֶשְׁנָם עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת הוּא** לא מצד שינוי שהתרחש באור האין־סוף, אלא דבר שנוצר מסיבת גורם אחר, **עַל־יְדֵי הַעֲלָאַת 'מַיִן נוּקְבִין' דְּהַסְּפִירוֹת (וְלֹא שֶׁנִּתְהַוּוּ** ספירות **מֵאוֹר־אֵין־סוֹף), לָכֵן אֵינָם דָּבָר נִבְדָּל מֵאוֹר־אֵין־סוֹף אֶלָּא הוּא אוֹר־אֵין־סוֹף עַצְמוֹ** שהוא מצידו לא נשתנה כלל כשנוצרו בו ספירות. **וְעַל־פִּי־זֶה,** שאופן התהוות 'עשר ספירות הגנוזות' באור אין־סוף הוא כך שלא חל שום שינוי באור אין־סוף עצמו, נמצא כי **בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת - שְׁנֵי עִנְיָנִים. דִּבְחִיצוֹנִיּוּת,** כפי שהדבר משתקף לרואה (על־דרך עניין הפנים הנראים במים) **עִנְיָנָם הוּא - יְכוֹלֶת לְסְפִירוֹת** דבר שלכאורה שונה מהמהות הפשוטה של אור אין־סוף. **וּבִפְנִימִיּוּת, הֵם - אוֹר־אֵין־סוֹף** כפי שהוא מצד מהותו, ללא שינוי (על־דרך שהמים נשארו בפשיטותם גם כאשר משתקפת מהם צורה). **וְהִנֵּה** מְבֹאָר לְעֵיל סְעִיף ד', **דְּבַ"מַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים", שְׁנֵי עִנְיָנִים.** הענייַן האחד **שֶׁדְּמוּת הַפָּנִים הַמִּסְתַּכְּלֶת בַּמַּיִם נִרְאֵת בַּמַּיִם** עצמם, והענייַן השני **וְשֶׁדְּמוּת זוֹ נִרְאֵת אַחַר־כָּךְ לָאָדָם הַמִּסְתַּכֵּל בָּהֶם. הַיְנוּ, שֶׁהַדְּמוּת הַנִּרְאֵת לָאָדָם הִיא** אותה **הַדְּמוּת** עצמה **הַנִּרְאֵת בַּמַּיִם. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בַּנִּמְשָׁל,** למעלה באלוקות, **שֶׁעַל־יְדֵי**

---

57) המשך תער"ב ח"ב ע' תתקסד ואילך. וראה גם אוה"ת בשלח ע' תעט ואילך.

ביאור בדרך אפשר

הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ דְּ׳פָּנִים הַתַּחְתּוֹנִים׳, עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת הנמשכים להתעלות ולהתקרב אל האין־סוף, נפעלים שני עניינים, עניין אחד, **נַעֲשִׂים ״פָּנִים״ (עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת) בַּמַּיִם (פְּשִׁיטוּת דְּאוֹר־אֵין־סוֹף)**, והעניין השני

1 עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, נַעֲשִׂים ״פָּנִים״ (עֶשֶׂר
2 סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת) בַּמַּיִם (פְּשִׁיטוּת דְּאוֹר־אֵין־
3 סוֹף), וְאַחַר־כָּךְ נִמְשָׁכִים וּמִתְגַּלִּים הַ׳פָּנִים
4 הָעֶלְיוֹנִים׳ שֶׁבַּמַּיִם (עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת)
5 מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, וּמִזֶּה נַעֲשִׂים ׳פָּנִים
6 הַתַּחְתּוֹנִים׳, עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת. הַיְנוּ
7 שֶׁעִנְיָנָם דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּלוּיוֹת (בִּפְנִימִיּוּת) הוּא
8 - הַגִּילוּי דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת, בְּדוּגְמַת דְּמוּת
9 הַפָּנִים הַנִּרְאֵת לָאָדָם הַמִּסְתַּכֵּל בַּמַּיִם שֶׁהִיא
10 הַדְּמוּת הַנִּרְאֵת בַּמַּיִם (עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת).
11 וְעַל־פִּי הַנַּ״ל שֶׁהַדְּמוּת הַנִּרְאֵת בַּמַּיִם הִיא הַמַּיִם
12 עַצְמָם, מוּבָן, שֶׁגַּם הַ׳פָּנִים הַתַּחְתּוֹנִים׳ (עֶשֶׂר
13 סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת), שֶׁהֵם הַגִּילוּי דְּ׳פָּנִים
14 הָעֶלְיוֹנִים׳, עִנְיָנָם הַפְּנִימִי הוּא - מַיִם, פְּשִׁיטוּת
15 דְּאוֹר־אֵין־סוֹף. וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן מַה שֶׁכָּתוּב
16 ״כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים, כֵּן לֵב הָאָדָם לָאָדָם״,
17 דִּכְמוֹ שֶׁבְּמַיִם (פְּשִׁיטוּת דְּאוֹר־אֵין־סוֹף), עַל־יְדֵי
18 הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ נַעֲשָׂה בָהֶם ״פָּנִים״
19 (סְפִירוֹת), כְּמוֹ־כֵן הוּא בָּאָדָם הָעֶלְיוֹן, שֶׁעַל־יְדֵי
20 הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן, נַעֲשָׂה
21 הַצִּיּוּר וְהַדְּמוּת דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן בָּאָדָם הָעֶלְיוֹן.
22 דְּלְכְאוֹרָה, הֲרֵי הַטַּעַם עַל זֶה שֶׁבַּמַּיִם נִרְאֵת דְּמוּת
23 הַפָּנִים הַמִּסְתַּכֶּלֶת בָּהֶם, הוּא לְפִי שֶׁמַּיִם הֵם
24 פְּשׁוּטִים, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁמִּסְתַּכְּלִים בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ
25 בּוֹ צִיּוּר, הַצִּיּוּר שֶׁל הַדָּבָר הוּא סוֹתֵר לְצוּרַת
26 הַפָּנִים הַמִּסְתַּכֶּלֶת בּוֹ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ה),
27 וְכֵיוָן שֶׁ׳אָדָם הָעֶלְיוֹן׳ (עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת)
28 הוּא בְּחִינַת צִיּוּר, אֵיךְ שַׁיָּךְ שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ הַצִּיּוּר
29 דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן. וְהַבֵּאוּר בָּזֶה, דְּעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה
30 שֶׁל אָדָם הַתַּחְתּוֹן, מִתְגַּלִּית הַפְּנִימִיּוּת דְּ׳אָדָם
31 הָעֶלְיוֹן׳, עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, שֶׁעִנְיָנָם הוּא -
32 הַגִּילוּי דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת (פָּנִים הַנִּרְאִים
33 בַּמַּיִם), וְעַד שֶׁהֵם הַמַּיִם (פְּשִׁיטוּת דְּאוֹר־אֵין־
34 סוֹף) עַצְמָם. וְעַל־יְדֵי שֶׁמִּתְגַּלָּה (עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה

ביאור בדרך אפשר

הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ ההתעוררות מלמטה **דְּ׳פָּנִים הַתַּחְתּוֹנִים׳**, **עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת** הנמשכים להתעלות ולהתקרב אל האין־סוף, נפעלים שני עניינים, עניין אחד, **נַעֲשִׂים ״פָּנִים״ (עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת) בַּמַּיִם (פְּשִׁיטוּת דְּאוֹר־אֵין־סוֹף)**, והעניין השני **וְאַחַר־כָּךְ נִמְשָׁכִים וּמִתְגַּלִּים הַ׳פָּנִים הָעֶלְיוֹנִים׳ שֶׁבַּמַּיִם (עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת) מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, וּמִזֶּה נַעֲשִׂים ׳פָּנִים הַתַּחְתּוֹנִים׳, עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת. הַיְנוּ שֶׁעִנְיָנָם דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּלוּיוֹת (בִּפְנִימִיּוּת) הוּא - הַגִּילוּי דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת**, כלומר, גם אם לכאורה נראה שעשר ספירות דאצילות הם ספירות בציור מוגדר, לאמיתו של דבר אין זה אלא גילוי (ומעין השתקפות) של עשר ספירות הגנוזות **בְּדוּגְמַת דְּמוּת הַפָּנִים הַנִּרְאֵת לָאָדָם הַמִּסְתַּכֵּל בַּמַּיִם שֶׁהִיא הַדְּמוּת הַנִּרְאֵת בַּמַּיִם** עצמם **(עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת).**

וְעַל־פִּי הַנַּ״ל במשמעות העמוקה של המשל **שֶׁהַדְּמוּת הַנִּרְאֵת בַּמַּיִם הִיא הַמַּיִם עַצְמָם, מוּבָן** שכן הוא גם בנמשל, **שֶׁגַּם הַ׳פָּנִים הַתַּחְתּוֹנִים׳ (עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת), שֶׁהֵם הַגִּילוּי דְּ׳פָּנִים הָעֶלְיוֹנִים׳, עִנְיָנָם הַפְּנִימִי הוּא - מַיִם, פְּשִׁיטוּת דְּאוֹר־אֵין־סוֹף** ואף שבחיצוניות נראה שהספירות מצויירות ומוגדרות, לאמיתו של דבר, בפנימיות גם הן פשוטות.

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן מַה שֶׁכָּתוּב ״כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים, כֵּן לֵב הָאָדָם לָאָדָם״, ומשמעות הכתוב היא ש׳כמים הפנים לפנים׳ שבהם הדבר מובן כך גם ב׳לב האדם לאדם׳ שבזה הדבר הוא חידוש, **דִּכְמוֹ שֶׁבְּמַיִם** (ובנמשל היינו **פְּשִׁיטוּת דְּאוֹר־אֵין־סוֹף), עַל־יְדֵי הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ נַעֲשָׂה בָהֶם ״פָּנִים״ (סְפִירוֹת), כְּמוֹ־כֵן הוּא בָּאָדָם הָעֶלְיוֹן, שֶׁעַל־יְדֵי הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן, נַעֲשָׂה הַצִּיּוּר וְהַדְּמוּת דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן בָּאָדָם הָעֶלְיוֹן. דְּלְכְאוֹרָה, הֲרֵי הַטַּעַם עַל זֶה שֶׁבַּמַּיִם נִרְאֵת דְּמוּת הַפָּנִים הַמִּסְתַּכֶּלֶת בָּהֶם, הוּא לְפִי שֶׁמַּיִם הֵם פְּשׁוּטִים, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁמִּסְתַּכְּלִים בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צִיּוּר, הַצִּיּוּר שֶׁל הַדָּבָר הוּא סוֹתֵר לְצוּרַת הַפָּנִים הַמִּסְתַּכֶּלֶת בּוֹ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ה), וְכֵיוָן שֶׁ׳אָדָם הָעֶלְיוֹן׳ (עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת) הוּא בְּחִינַת צִיּוּר, אֵיךְ שַׁיָּךְ שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ הַצִּיּוּר דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן. וְהַבֵּאוּר בָּזֶה, דְּעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה שֶׁעַל־יְדֵי הַעֲלָאַת ׳מַיִן נוּקְבִין׳ דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן, נַעֲשֶׂה הַצִּיּוּר וְהַדְּמוּת דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן בָּאָדָם הָעֶלְיוֹן** ודבר זה ש׳אדם התחתון׳ פועל ׳ציור׳ ב׳אדם העליון׳ (׳לב האדם אל האדם׳) הוא פלא וחידוש. **דְּלְכְאוֹרָה, הֲרֵי הַטַּעַם עַל זֶה שֶׁבַּמַּיִם נִרְאֵת דְּמוּת הַפָּנִים הַמִּסְתַּכֶּלֶת בָּהֶם, הוּא לְפִי שֶׁמַּיִם הֵם פְּשׁוּטִים** ובכיצולתם לשקף כל ציור וכל דמות, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁמִּסְתַּכְּלִים בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צִיּוּר** מיוחד ומוגדר משל עצמו, **הַצִּיּוּר שֶׁל הַדָּבָר** המסויים **הוּא סוֹתֵר לְצוּרַת הַפָּנִים הַמִּסְתַּכֶּלֶת בּוֹ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ה)** ולכן אין צורת הפנים המביטה בו משתקפת ממנו, **וְכֵיוָן שֶׁ׳אָדָם הָעֶלְיוֹן׳ (עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת) הוּא בְּחִינַת צִיּוּר** עם תכונות והגדרות מסויימות (ציור ׳אדם׳), **אֵיךְ שַׁיָּךְ** ייתכן **שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ הַצִּיּוּר דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן** וכאשר תהיה התעוררות ב׳אדם התחתון׳ להתקרב ל׳אדם העליון׳, אזי ׳אדם העליון׳ יקבל את ההגדרות של ׳אדם התחתון׳?

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה, שבעצם אין כאן פעולה של שינוי במהותו של ׳אדם העליון׳ ויצירת דבר חדש שלא היה קיים בו לפני ההתעוררות של ׳אדם התחתון׳ ולכן הדבר אפשרי, כפי שממשיך ומבאר, **דְּעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה שֶׁל אָדָם הַתַּחְתּוֹן** לא נוצר ב׳אדם העליון׳ עניין שלא היה בו כלל, אלא **מִתְגַּלִּית הַפְּנִימִיּוּת דְּ׳אָדָם הָעֶלְיוֹן׳, עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, שֶׁעִנְיָנָם הוּא - הַגִּילוּי דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת (פָּנִים הַנִּרְאִים בַּמַּיִם)**, כמבואר לעיל שעשר ספירות הגלויות (הספירות דאצילות) הן בעצם התגלות של הספירות הגנוזות, **וְעַד שֶׁהֵם הַמַּיִם (פְּשִׁיטוּת דְּאוֹר־אֵין־סוֹף) עַצְמָם. וְעַל־יְדֵי שֶׁמִּתְגַּלָּה (עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן) הַפְּנִימִיּוּת דְּ׳אָדָם הָעֶלְיוֹן׳, שֶׁהוּא הַפְּשִׁיטוּת דְּאוֹר־אֵין־סוֹף,**

ביאור בדרך אפשר

אֶפְשָׁר יכול לִהְיוֹת בּוֹ הַצִּיּוּר דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן[58] כמו שבמים הפשוטים מצורה יכולה להיות צורה, כמבואר לעיל באריכות.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר דְּ"כַמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים" הוּא לא רק משל גשמי לעניין הרוחני אלא גַּם טַעַם וּבֵאוּר עַל "כֵּן לֵב הָאָדָם לָאָדָם". דְּעִנְיַן "מַיִם הַפָּנִים לַפָּנִים" לפי משמעותו הפנימית הוּא שֶׁהַ"פָּנִים הַתַּחְתּוֹנִים" הַנִּרְאִים מִחוּץ לַמַּיִם (עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּלוּיוֹת) הֵם "חַד" מציאות אחת ממש עִם הַ"פָּנִים הָעֶלְיוֹנִים" הַנִּרְאִים בַּמַּיִם (עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת), וְעַד שֶׁהֵם "חַד" מציאות אחת ממש עִם הַמַּיִם עַצְמָם (פְּשִׁיטוּת דְּאוֹר־אֵין־סוֹף), וכאמור שהספירות הגלויות הן התגלות של הספירות הגנוזות, וממילא גם מציאות אחת עם האין־סוף עצמו שבו נמצאות הספירות הגנוזות, וְזֶהוּ הַטַּעַם עַל "לֵב הָאָדָם לָאָדָם", שֶׁבָּ"אָדָם הָעֶלְיוֹן" נַעֲשֶׂה הַצִּיּוּר דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן.

וּלְהוֹסִיף, עוד עניין בזה, דְּעַל־פִּי הַמְּבֹאָר לְעֵיל (סְעִיף ו) דְּזֶה שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ שֶׁהַהַמְשָׁכָה דִּלְמַעְלָה תִּהְיֶה עַל־יְדֵי אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא הוּא לא בגלל שאכן ל'אתערותא דלתתא' יש כוח לעורר את ה'אתערותא דלעילא' שהרי אין־ערוך בין שני העניינים, כמבואר לעיל, אלא, כִּי שֹׁרֶשׁ הָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא גבוה מאד, הוּא בְּעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵהָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא מִצַּד־עַצְמוֹ קוֹדֶם שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ עִנְיַן הָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא, וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר, דְּנוֹסָף לְזֶה שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן מִתְגַּלָּה הַפְּנִימִיּוּת דְּ'אָדָם הָעֶלְיוֹן' שֶׁהוּא "חַד" עִם הַפְּשִׁיטוּת דְּאוֹר־אֵין־סוֹף כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּבְחִינַת מַיִם [הָאוֹר שֶׁיֵּשׁ לוֹ שַׁיָּכוּת לְצִיּוּר, דּוּגְמַת מַיִם כִּפְשׁוּטָם שֶׁגַּם לִפְנֵי שֶׁמִּסְתַּכְּלִים בָּהֶם, הֵם בְּאוֹפֶן שֶׁאֶפְשָׁר לִהְיוֹת נִרְאֶה בָּהֶם הַפָּנִים שֶׁמִּסְתַּכְּלֶת בָּהֶם], הִנֵּה עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן, נִמְשָׁךְ גַּם גִּילוּי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵהָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא מִצַּד־עַצְמוֹ.

יו"ד) **וְהִנֵּה**[59] הָעֲבוֹדָה שֶׁעַל־יָדָהּ מִתְגַּלָּה הַפְּנִימִיּוּת דְּ'אָדָם הָעֶלְיוֹן' הִיא בִּכְלָלוּת הָעֲבוֹדָה דְּבִרּוּר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית. כִּי זֶה שֶׁעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּלוּיוֹת הֵם (בְּחִיצוֹנִיּוּת) כְּמוֹ דָּבָר נִבְדָּל שֶׁנִּתְהַוּוּ מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת, הוּא מִצַּד הַפַּרְסָא בֵּין עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת לְעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּלוּיוֹת. וְעַל־יְדֵי זִכּוּךְ נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית נַעֲשֶׂה זִיכּוּךְ הַפַּרְסָא שֶׁבֵּין לְמַעְלָה מֵאֲצִילוּת (עֶשֶׂר סְפִירוֹת

ביאור בדרך אפשר

אֵין־סוֹף כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּבְחִינַת מַיִם [הָאוֹר שֶׁיֵּשׁ לוֹ שַׁיָּכוּת לְצִיּוּר, דּוּגְמַת מַיִם כִּפְשׁוּטָם שֶׁגַּם לִפְנֵי שֶׁמִּסְתַּכְּלִים בָּהֶם, הֵם בְּאוֹפֶן שֶׁאֶפְשָׁר לִהְיוֹת נִרְאֶה בָּהֶם הַפָּנִים שֶׁמִּסְתַּכְּלֶת בָּהֶם], הִנֵּה בנוסף לכך עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן, נפעל חידוש גדול בהרבה, נִמְשָׁךְ גַּם גִּילוּי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵהָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא מִצַּד־עַצְמוֹ ולא שייך בו ציור וכמובן נעלה מכפי שהוא בחינת מים.

יו"ד) וְהִנֵּה[59] הָעֲבוֹדָה של האדם למטה שֶׁעַל־יָדָהּ מִתְגַּלָּה הַפְּנִימִיּוּת דְּ'אָדָם הָעֶלְיוֹן' הִיא בִּכְלָלוּת הָעֲבוֹדָה דְּבִרּוּר באופן כללי נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית. כִּי זֶה שֶׁעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּלוּיוֹת הֵם (בְּחִיצוֹנִיּוּת) כְּמוֹ דָּבָר נִבְדָּל שֶׁנִּתְהַוּוּ מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת, הוּא מִצַּד הַפַּרְסָא בֵּין עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת לְעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּלוּיוֹת. וְעַל־יְדֵי זִכּוּךְ נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית נַעֲשֶׂה זִיכּוּךְ הַפַּרְסָא שֶׁבֵּין לְמַעְלָה מֵאֲצִילוּת (עֶשֶׂר סְפִירוֹת

---

58) והציור דאדם התחתון שבאדם העליון אינו דבר מובדל מאדם העליון אלא הוא אדה"ע עצמו, ע"ד הפנים הנראים במים שהם המים עצמם (כנ"ל בפנים). ועפ"ז מובן שאין שינוי (ח"ו) באדם העליון ע"י הציור דאדם התחתון שבו - ראה המשך תער"ב ח"ב ע' תתקסה. וראה גם אוה"ת בשלח ע' תפ. 59) בהבא לקמן, ראה המשך תער"ב ח"ב ע' תתקעה-ו.

ביאור בדרך אפשר

הַגְּנוּזוֹת) וַאֲצִילוּת (עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּלוּיוֹת), והמסך המבדיל ומעלים נהיה יותר זך ופחות מסתיר, **וְעַל־יְדֵי־זֶה נִרְגָּשׁ בְּגִילוּי בָּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת** למרות שהן ב׳ציור׳ ו׳גדר׳ **שֶׁהֵם הַגִּילוּי דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת** שלא מוגדרות ו׳מצוירות׳, **וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל שֶׁהַפָּנִים שֶׁבַּמַּיִם הֵם הַנִּרְאִים לְהָאָדָם** מתוך המים ולא דמות הפנים שהביטו במים שהם בציור מוגדר ומציאות נבדלת. **וּלְהוֹסִיף, דְּעַל־יְדֵי בֵּרוּר וְזִכּוּךְ נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית** של כל אדם פרטי, **נַעֲשֶׂה זִכּוּךְ כָּל הַפַּרְסָאוֹת,** ולא רק הפרסא שבין הספירות הגלויות לספירות הגנוזות **וְגַם הַזִּכּוּךְ דְּצִמְצוּם הָרִאשׁוֹן** התחלת כל הצמצום שהוא צמצום גדול מאוד, **וְעַל־יְדֵי־זֶה** שכל הצמצומים מזדככים וכבר אינם מעלימים ומסתירים, הרי **הַחִבּוּר דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּלוּיוֹת עִם עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת הוּא עִם כָּל הַדְּרָגוֹת שֶׁבְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת, כּוֹלֵל גַּם** הדרגה הכי נעלית, **עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם** (כמבואר בחסידות שלאמיתו של דבר כל גילוי והמשכה הם באמצעות עשר ספירות, ובעצם המושג עשר ספירות קיים גם בדרגות הכי עליונות, ועד לבחינות שלפני הצמצום). **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה** כשם שהעבודה של בירור נפש הבהמית פועלת חיבור של הספירות הגלויות עד לדרגה הכי עליונה של הספירות הגנוזות, **הוּא לְאִידָךְ** לצד שני, לגבי זיכוך התחתון, **שֶׁעַל־יְדֵי זִכּוּךְ נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, מִזְדַּכְּכָת** לא רק הפרסא המבדלת בין הספירות, בין הספירות הגלויות והגנוזות אלא **גַּם הַפַּרְסָא שֶׁבֵּין אֲצִילוּת לִבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה [דְּעִקַּר הַהֶעְלֵם הוּא עַל־יְדֵי פַּרְסָא זוֹ], וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה הַחִבּוּר דְּאָדָם הַתַּחְתּוֹן עִם ׳אָדָם הָעֶלְיוֹן׳.**

ביאור בדרך אפשר

וְהָעֲבוֹדָה שֶׁעַל־יָדָהּ נִמְשָׁךְ הַגִּילוּי דְּעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף הִיא הָעֲבוֹדָה הנעלית יותר מהעבודה של זיכוך הנפש הבהמית, היא העבודה **שֶׁמִּצַּד הַנְּשָׁמָה** עצמה **(שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְלַבְּשׁוּת בְּגוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית), דְּבִכְלָלוּת הוּא הָעֲבוֹדָה דְּ׳רְעוּתָא דְּלִבָּא׳** רצון הלב להיות נמשך לאלוקות. **כִּי זֶה שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּיִשְׂרָאֵל נִמְשָׁךְ גִּילוּי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף הוּא מִצַּד מַעֲלַת הַנְּשָׁמוֹת, דְּ״עָלוּ בַּמַּחֲשָׁבָה״ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ו), וְלָכֵן הַמְשָׁכַת גִּילוּי זֶה הוּא עַל־יְדֵי ׳רְעוּתָא דְּלִבָּא׳** המשיכה להתקרב לאלוקות שקיימת רק בנשמות, וכמובן לא קיימת בנפש הבהמית, ולכן העבודה עם הנפש הבהמית לא יכולה לעורר אותה.

יא) וְהִנֵּה בַּחִדּוּשׁ שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בְּמַתַּן־תּוֹרָה [בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּמַתַּן־תּוֹרָה הראשונה כבר סיני, לאחר יציאת מצרים, **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּמַתַּן־תּוֹרָה שֶׁבְּכָל שָׁנָה** כאשר ענייני מתן תורה בפעם הראשונה חוזרים ומאירים מחדש], **שְׁנֵי עִנְיָנִים** שונים. העניין האחד, **הַמְשָׁכַת וְגִילוּי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף לְיִשְׂרָאֵל** - כלשון הכתוב הפותח את עשרת הדברות **״אָנֹכִי** היינו עצמותו ית׳, נעשה **הָוָי׳ אֱלֹקֶיךָ״** מאיר לכל אחד ואחד מישראל, **וְהַמְשָׁכַת גִּילוּי זֶה הוּא עַל־יְדֵי ׳רְעוּתָא דְּלִבָּא׳** התעוררות והתגלות הרצון לאלוקות שנמצא בנשמות ישראל. והעניין השני **וּבִטּוּל הַגְּזֵרָה וְהַמְחָצָה בֵּין עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים**[60], כדברי המדרש שמתן תורה נמשל לשתי מדינות שהמלך גזר שבני האחת לא יעלו לשנייה ובני השנייה לא ירדו לראשונה ואחר־כך התבטלה הגזירה, וכך היה במתן תורה שעד אז הייתה מחיצה שלא אפשרה חיבור בין עליונים ותחתונים ואילו במתן תורה הגזירה בטלה (כאשר עליונים ירדו לתחתונים – ״וירד ה׳ על הר סיני״, ותחתונים עלו לעליונים – ״ואל משה אמר עלה״) ובמתן תורה, עם ביטול

---

60) תנחומא וארא טו. שמו״ר פי״ב, ג. ועוד.

ביאור בדרך אפשר

הגזירה המפרידה בין עליונים ותחתונים, בטלה המחיצה **בְּכָל הָעוֹלָמוֹת.**

וְהַמְשָׁכַת גִּילוּי זֶה שמחבר עליונים ותחתונים **הוּא עַל־יְדֵי בֵּרוּר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית.**

וְלָכֵן בִּסְפִירַת הָעוֹמֶר, שֶׁהִיא הַהֲכָנָה לְמַתַּן־תּוֹרָה, צָרִיךְ לִהְיוֹת שְׁנֵי הָעִנְיָנִים, העניין האחד **בֵּרוּר** וזיכוך **הַמִּדּוֹת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית** שהיא העבודה המבטלת את הצמצומים והמחיצות ומחברת בין עליונים ותחתונים, **וְהָאַהֲבָה דְּ"בְכָל מְאֹדֶךָ" ('רְעוּתָא דְּלִבָּא')** שהיא הפועלת את המשכת עצמותו ("אנוכי") למטה.

וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב וּסְפַרְתֶּם לָכֶם גּוֹ' מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה גּוֹ', דְּעִנְיַן עֹמֶר הַתְּנוּפָה גּוֹ' הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[61] **וְהֵנִיף אֶת הָעֹמֶר גּוֹ' לִרְצוֹנְכֶם, לִרְצוֹנְכֶם הוּא 'רְעוּתָא דְּלִבָּא', וְעַל־יְדֵי רָצוֹן זֶה (דְּהָאָדָם) "עוֹשִׂים" וּמַמְשִׁיכִים "רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם". וְזֶהוּ "אֵימָתַי הֵן תְּמִימוֹת, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם", וזו המשמעות הפנימית של דברי המדרש המובאים בתחילת המאמר שספירת העומר היא במעלה ומדריגה של 'תמימות', ככתוב 'שבע שבתות תמימות', כאשר בני ישראל 'עושין רצונו של מקום' **דְּהַמְשָׁכָה זוֹ** המשכת ה'עצמות' על עבודת הנשמות ב'רעותא דליבא' **הוּא עִנְיַן הַתְּמִימוּת, אֲמִתִּית הַשְּׁלֵמוּת.**

ביאור בדרך אפשר

גִּילוּי זֶה הוּא עַל־יְדֵי בֵּרוּר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית. וְלָכֵן בִּסְפִירַת הָעוֹמֶר, שֶׁהִיא הַהֲכָנָה לְמַתַּן־תּוֹרָה, צָרִיךְ לִהְיוֹת שְׁנֵי הָעִנְיָנִים, בֵּרוּר הַמִּדּוֹת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְהָאַהֲבָה דְּ"בְכָל מְאֹדֶךָ" ('רְעוּתָא דְּלִבָּא').

וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב וּסְפַרְתֶּם לָכֶם גּוֹ' מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה גּוֹ', דְּעִנְיַן עֹמֶר הַתְּנוּפָה גּוֹ' הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[61] וְהֵנִיף אֶת הָעֹמֶר גּוֹ' לִרְצוֹנְכֶם, לִרְצוֹנְכֶם הוּא 'רְעוּתָא דְּלִבָּא', וְעַל־יְדֵי רָצוֹן זֶה (דְּהָאָדָם) "עוֹשִׂים" וּמַמְשִׁיכִים "רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם". וְזֶהוּ "אֵימָתַי הֵן תְּמִימוֹת, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם", דְּהַמְשָׁכָה זוֹ הוּא עִנְיַן הַתְּמִימוּת, אֲמִתִּית הַשְּׁלֵמוּת.

---

61) אמור כג, יא.

המשך ביאור למס' בכורות ליום שבת קודש עמ' ב

שאכן **מַאי** ששנינו שכולם 'חוֹזְרִין' היינו שחוֹזְרִין **לְבַטֵּלָה,** שהחזרתם מבטלת את זכותם לקבל חלק כפול בירושה. ואילו היה יודע זאת, לא היה תמה על כך.

שנינו במשנה: **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר הַיּוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ יַחֲזִיר** ביובל **לִבְנֵי וכו'** משפחה וינכה מהן את הדמים.

בפשטות נראה שכוונתו לומר שהבעל מחזיר את הקרקע בעד תשלום מועט. מקשה הגמרא: **מַאי קָסָבַר, אִי קָסָבַר שִׁירוּשַׁת הַבַּעַל** היא **דְּאוֹרַיְיתָא,** אם כן **אַמַּאי** אמר שהבעל **יַחֲזִיר** ביובל את הקרקע שירש מאשתו **לִבְנֵי מִשְׁפָּחָה,** והרי לדעת כולם ירושה אינה חוזרת ביובל. **וְאִי קָסָבַר שִׁירוּשַׁת הַבַּעַל** היא **מִדְּרַבָּנָן,** ועל כן הוא מחזירה ביובל לבני משפחת האשה, עדיין קשה במה שאמר שמנכה להם מן הדמים, **דָּמִים מַאי עֲבִידְתַּיְיהוּ** – מה מעשיהם כאן, כלומר, איזה חיוב דמים יש להם, והרי הקרקע חוזרת ביובל בחינם. מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם קָסָבַר** רבי יוחנן בן ברוקה שִׁירוּשַׁת **הַבַּעַל דְּאוֹרַיְיתָא,** ואין הבעל צריך להחזירה ביובל, **וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, כְּגוֹן שֶׁהוֹרִישַׁתּוֹ אִשְׁתּוֹ בֵּית הַקְּבָרוֹת** שקבורים בו בני המשפחה שלה, שהיה שייך לה, **וּמִשּׁוּם פְּגַם מִשְׁפָּחָה,** שאין זה כבוד המשפחה שתהיה אחוזת קברותיהם ביד אדם אחר שאינו ממשפחתם ויאלצו להקבר באחוזת קבר של אחרים, **אָמוּר רַבָּנָן לִשְׁקוֹל דְּמֵי וְלִיהַדֵּר** – שהבעל יקח דמים ממשפחת אשתו, ויחזיר להם את בית הקברות, אף שמעיקר הדין לא היה צריך לעשות כן. **וְכִדְתַנְיָא, הַמּוֹכֵר קִבְרוֹ, וְדֶרֶךְ קִבְרוֹ, או מָקוֹם מַעֲמָדוֹ, וּבֵית הֶסְפֵּדוֹ, בָּאִים בְּנֵי מִשְׁפָּחָה** של המוכר, **וְקוֹבְרִים אוֹתוֹ** בקברו **בְּעַל כָּרְחוֹ** של הקונה ממנו את מקום קברו, **מִשּׁוּם פְּגַם מִשְׁפָּחָה.** ומטעם זה תקנו חכמים גם זאת, שבעל היורש מאשתו בית קברות של משפחתה, יחזיר לבני משפחתה את בית הקברות והם ישלמו לו עליו את שוויו בניכוי דמים. **וּמַאי יְנַכֶּה לָהֶם מִן הַדָּמִים,** הכוונה **לִדְמֵי קֶבֶר אִשְׁתּוֹ,** שהבעל חייב בקבורתה, ואינו יכול לתבוע מבני משפחתה תשלום עבור קברה.

הדרן עלך יש בכור

בס"ד. שיחת ש"פ במדבר, ערב חג השבועות, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. בהתחלת הפרשה (שהיא גם התחלת ספר רביעי), מעתיק רש"י את התיבות: "וידבר (ומדלג התיבות "ה' אל משה") במדבר סיני (ומדלג התיבות "באוהל מועד") באחד לחודש", ומפרש: "מתוך חבתן לפניו מונה אותם כל שעה, כשיצאו ממצרים מנאן, וכשנפלו בעגל מנאן לידע מנין הנותרים, וכשבא להשרות שכינתו עליהם מנאם. באחד בניסן הוקם המשכן, ובאחד באייר מנאם", והיינו, שהמנין שבפרשה זו, "באחד לחודש השני", אחד באייר, היה בקשר להשראת השכינה על־ידי המשכן (עליו נאמר[1] "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"), שהוקם זה עתה - באחד בניסן.

וצריך להבין:

א) כיון שרש"י בא לבאר טעם מנין בני ישראל בפרשתנו, היה לו להעתיק רק התיבות "וידבר וגו'" שבהתחלת הפרשה, ולמה מעתיק גם את התיבות "במדבר סיני באחד לחודש"? - ובפרט שמדלג התיבות שבינתיים (כנ"ל), שבזה מודגש יותר הדיוק שבהעתקת תיבות אלו דוקא.

ב) מה שכתב רש"י בנוגע למנין כשנפלו בעגל, שטעם המנין הוא "לידע מנין הנותרים", הרי זה בסתירה לכאורה למה שכתב בתחלת פירושו, שהמנין הוא "מתוך חבתן". וממה־נפשך: אם יש צורך בטעם נוסף מלבד "מתוך חבתן" - היה צריך רש"י לפרש טעם המנין "כשיצאו ממצרים"; ואם בנוגע למנין "כשיצאו ממצרים" מספיק הטעם ד"מתוך חבתן" - למה בנוגע למנין "כשנפלו בעגל" צריך להוסיף שטעם המנין הוא "לידע מנין הנותרים"?

ג) קלאָץ־קשיא: מנא־ליה לרש"י שהמנין הנ"ל (אודותיו מסופר בפרשת תשא[2]) היה "לידע מנין הנותרים" - הרי מנין זה היה לאחר יום הכיפורים[3], ואילו מה שנפלו בעגל היה בי"ז בתמוז, ואם נאמר שהמנין הוא "לידע מנין הנותרים", היה צריך למנותם מיד, ולא לאחרי שמונים יום - ב' פעמים ארבעים יום! ובפשטות אפשר לומר שהמנין שלאחר יום הכפורים לא היה קשור עם חטא העגל, אלא עם התחלת נדבת המשכן - "שנתנו כל אחד ואחד מחצית השקל .. ומהם נעשו האדנים"[4]. ומהו הכרחו של רש"י לפרש שמנין זה קשור עם חטא העגל - "לידע מנין הנותרים"?

[ומה שכתוב בירושלמי[5] בפירוש הכתוב[6] "כל העובר על הפקודים", שהיה זה כפרה על חטא העגל - הרי זה על דרך הדרוש, ואינו שייך לפשוטו של מקרא, ומה גם שלפירוש הירושלמי שזהו ענין של כפרה, אין זה שייך לטעם המנין "מתוך חיבתן"].

ד) מהו דיוק הלשון "כשנפלו בעגל", ולא "כשחטאו בעגל", "אחר מעשה העגל"[3], וכיוצא בזה?

ה) מהו דיוק הלשון "לידע מנין הנותרים" - לשון שמורה על היותו דבר טפל, כמו בקרבן, שה"נותר" הוא החלק הטפל שנשאר לאחרי הקרבת הקרבן ואכילתו, ואילו בנדון דידן, הרי הנופלים בעגל היו "כשלשת אלפי איש"[7], ומלבדם היו שש מאות אלף מישראל, כך, שבכמות היה מספרם הרבה יותר מאלו שנפלו בעגל, וגם באיכות, הרי אלו שלא חטאו ולא מתו, היו במדריגה נעלית יותר מאלו שנפלו בעגל. ואם כן, איך אפשר לקרותם בשם "הנותרים"?!

ו) מהי אריכות הלשון בפירוש רש"י, שלאחרי שמפרש סיבת המנין שבפרשתנו, "כשבא להשרות שכינתו עליהם מנאם", מוסיף כמו ענין חדש: "באחד בניסן הוקם המשכן, ובאחד באייר מנאם" (ולא

1) תרומה כה, ח.
2) ל, יב ואילך.
3) פרש"י שם, טז.
4) פרש"י שם, טו.
5) שקלים פ"ב ה"ג.
6) שם, יד.
7) שם לב, כח.

כחלק מהפיסקא הקודמת, כמו: כשבא להשרות שכינתו במשכן שהוקם באחד בניסן, מנאם באחד באייר, וכיוצא בזה), וכמדובר כמה פעמים אודות גודל הדיוק בפירוש רש"י בכל תיבה, ומודגש ביותר בנדון דידן, שמוסיף פיסקא שלימה כמו ענין חדש.

ב. ויובן בהקדם הביאור בדברי רש"י "מתוך חבתן לפניו מונה אותם כל שעה" - כמדובר פעם[8] שלכאורה אינו מובן: לאחרי ג' מנינים הנ"ל - לא נימנו בני ישראל עד שנת הארבעים (בפרשת פינחס[9]), ובמשך כל הדורות נימנו בני ישראל ט' פעמים בלבד[10] (כדאיתא במדרש[11]), ומהו הפירוש ש"מונה אותם כל שעה"?

ועל־כן צריך לומר, ש"חבתן לפניו" היא אמנם ענין תמידי, אבל המנין בפועל הוא "כל שעה" מיוחדת שבה נעשה שינוי עיקרי בהדגשת "חבתן" של בני ישראל.

וזהו שמוסיף רש"י ומפרט הזמנים המיוחדים שבהם נימנו בני ישראל - לא בתור ספר דברי הימים (שאין זה ענינו של פירוש רש"י), אלא כדי להדגיש את השינוי העיקרי שנעשה אז אצל בני ישראל:

"כשיצאו ממצרים מנאן" - כיון שביציאת מצרים נעשה שינוי עיקרי אצל בני ישראל, שהרי קודם יציאת מצרים היו בני ישראל עבדי פרעה, ועל ידי יציאת מצרים נעשו עבדי ה' - במתן־תורה [שזהו הגמר והתכלית דיציאת מצרים, כמו שכתוב[12] "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה", ומזה מובן גם לאידך גיסא, שיציאת מצרים היתה התחלת הענין דמתן־תורה, וכמובן גם מדברי הגמרא במסכת יבמות[13], שהגירות של בני ישראל התחילה על־ידי המילה כשיצאו ממצרים, ונסתיימה בהזאה וטבילה בהר סיני], כמו שכתוב[14] "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", "כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי".

ועל־דרך־זה "כשבא להשרות שכינתו עליהם מנאם" - שגם אז נעשה שינוי עיקרי אצל בני ישראל, כמבואר בארוכה במאמר ההילולא[15] בפירוש מאמר רז"ל[16] "באתי לגני .. לגנוני למקום שהיה עיקרי בתחלה דעיקר שכינה בתחתונים היתה, ועל־ידי חטא עץ הדעת נסתלקה השכינה וכו'", ומאז לא היתה שכינה בתחתונים אלא באופן של חיצוניות ומקיף, ורק על־ידי הקמת המשכן נעשה הענין ד"ושכנתי בתוכם"[1].

ג. ובנוגע למנין שבפרשת תשא:

אין לומר שגם מנין זה קשור עם המשכן, לפי שאז היתה התחלת נדבת המשכן (כנ"ל סעיף א) - דכיון שהמנין שבפרשתנו קשור עם המשכן, היינו, שמנין זה הוא בגלל השינוי העיקרי שנעשה אצל בני ישראל על־ידי הקמת המשכן, אין מקום לומר שגם המנין שלפני־זה קשור עם המשכן[17].

ומה גם שמסתבר לומר שמנין שבא בגלל שינוי עיקרי אצל בני ישראל צריך להיות לאחרי השינוי, כמו ביציאת מצרים, שבתחילה יצאו ממצרים, ככל פרטי המאורעות החל מ"ויהי בחצי הלילה וגו'"[18], באופן של חפזון כו', ורק לאחרי־זה נזכר המנין - "כשש מאות אלף רגלי הגברים"[19]. ולכן, לא מסתבר לומר שהמנין שבפרשת תשא שהיה לאחר יום הכפורים קשור עם התחלת נדבת המשכן לצורך הקמתו באחד בניסן.

---

8) שיחת ש"פ במדבר, עחה"ש דאשתקד בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות ח"מ בתחילתו). וש"נ.

9) כו, ב ואילך.

10) כולל גם המנינים שהיו בימי שאול ובימי דוד, אף שלכאורה אינם שייכים להמנין ד"מתוך חבתן לפניו", שהרי לא מנו את כל בנ"י, אלא רק את היוצאים לצבא.

11) תנחומא תשא ט. במדב"ר פרשתנו פ"ב, יא. וש"נ.

12) שמות ג, יב ובפרש"י.

13) מו, א־ב.

14) יתרו כ, ב ובפרש"י.

15) סה"מ תש"י ע' 111 ואילך.

16) שהש"ר רפ"ה.

17) ראה לקו"ש ח"ח ע' 2 בשוה"ג הג' להערה 9.

18) בא יב, כט.

19) שם, לז.

ועל־כן צריך לומר, שהמנין דפרשת תשא קשור עם היותו "אחר מעשה העגל"; אך אינו מובן: איזה שינוי עיקרי למעליותא (כמו "כשיצאו ממצרים") נעשה אצל בני ישראל "אחר מעשה העגל", שבגלל זה יהיה צורך למנותם "מתוך חבתן" - דלכאורה אדרבה, מעשה העגל הוא היפך חבתן?!

ד. ועל זה מבאר רש"י, ש"מנאן לידע מנין הנותרים":

ובהקדים פירוש רש"י על הפסוק[20] "וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים" - דלכאורה אינו מובן: למה נקראים אלעזר ואיתמר בשם "נותרים", שמורה על דבר טפל (כנ"ל), הרי מצד הכמות, שוים הם לנדב ואביהוא, ומצד האיכות, יש מקום לומר שיש בהם מעלה יתירה מנדב ואביהוא שהקריבו אש זרה כו' - "הנותרים, מן המיתה, מלמד שאף עליהם נקנסה מיתה על עון העגל, הוא שנאמר[21] ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו, ואין השמדה אלא כילוי בנים .. ותפלתו של משה בטלה מחצה כו'", והיינו, שנקראים בשם "נותרים" בגלל "שאף עליהם נקנסה מיתה", ומה שנשארו בחיים הרי זה דבר פלא.

ועל־פי־זה יש לבאר גם דיוק לשון רש"י "מנאן לידע מנין הנותרים" - הנותרים מן המיתה, כי בגלל חטא העגל נגזרה גזירה על כל בני ישראל, כמו שכתוב[22] "ויחר אפי בהם ואכלם" (ורק על משה לבדו נאמר "ואעשה אותך לגוי גדול"[22]), ומה שנשארו בחיים הרי זה דבר פלא, ולכן נקראים בשם "נותרים".

ומזה מובן השינוי העיקרי למעליותא שנעשה אצל "הנותרים", שלכן מנאן "מתוך חבתן":

איתא בגמרא במסכת מגילה[23] בנוגע לנס פורים: "ומה מעבדות לחירות (ביציאת מצרים) .. ממיתה לחיים לא כל־שכן".

ועל־דרך־זה בנדון דידן: אם "כשיצאו ממצרים מנאן" בגלל השינוי העיקרי שנעשה בהם בצאתם מעבדות לחירות (אף שמצב העבדות במצרים היה על־פי תורה, כמו שכתוב[24] "ועבדום גו'") - על־אחת־כמה־וכמה ש"מנאן לידע מנין הנותרים" (מן המיתה), בגלל השינוי הכי עיקרי שנעשה בהם, שלמרות שנגזרה עליהם גזירה, נשארו בחיים.

וזהו גם הדיוק בלשון רש"י "כשנפלו בעגל מנאן כו'", ולא כשחטאו בעגל וכיוצא בזה:

הזכרת ענין העגל היא (לא כדי להודיע באיזה פרק זמן היה המנין, אלא) כדי להדגיש את הצורך במניין בגלל השינוי העיקרי למעליותא שנעשה אצל בני ישראל.

ולכן כותב רש"י (לא "כשחטאו בעגל", אלא) "כשנפלו בעגל מנאן לידע מנין הנותרים" - דכיון שהיה ענין של מיתה, "נפלו בעגל", כמו שכתוב[7] "ויפול מן העם גו' כשלשת אלפי איש", והיינו, שכבר התחילה בפועל הגזירה שנגזרה על בני ישראל,

- ובפרט על פי הידוע שהתחלת הפעולה בגשמיות פועלת תוקף בכללות הענין, כמבואר בדרשות הר"ן[25] בנוגע לענין הנבואה, שלכן נצטווה הנביא לעשות איזו פעולה גשמית בשייכות להנבואה כו' -

הרי מובן גודל החידוש והשינוי אצל כל בני ישראל, שלמרות שגם עליהם נגזרה הגזירה, אף־על־פי־כן נשארו בחיים, ולכן "מנאן לידע מנין הנותרים".

אמנם, אימתי נתברר שהם "נותרים" מן המיתה (שלא ימותו כמו אלו שנפלו בעגל) - ביום הכיפורים, לאחרי ארבעים יום האחרונים שהיו "כימים הראשונים"[26], "מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון"[27], שאז "נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו למשה סלחתי כדברך"[28]. ולכן לא נימנו מיד לאחרי שנפלו בעגל, אלא רק לאחר יום הכיפורים[29].

---

20) שמיני יו"ד, יב.
21) עקב ט, כ.
22) תשא לב, יו"ד.
23) יד, א (ובפרש"י).
24) לך לך טו, יג.
25) דרוש ב. וראה רמב"ן לך לך יב, ו. לבוש על הרקאנטי לך לך שם.
26) עקב יו"ד, יו"ד.
27) פרש"י שם ט, יח.
28) פרש"י תשא לג, יא.
29) ראה גם לקו"ש שם הערה 9.

ה. ובהקדמה לפירושו שסיבת המנין שבפרשתנו היא "מתוך חבתן לפניו .. כשבא להשרות שכינתו עליהם" - מוסיף רש"י ומעתיק גם את התיבות "במדבר סיני באחד לחודש":

לכאורה היה אפשר לומר שסיבת המנין היא בגלל שינוי המקום והזמן כו'. וענין זה בא רש"י לשלול על־ידי־זה שמעתיק את התיבות "במדבר סיני באחד לחודש":

יודע אני - אומר רש"י - שבפסוק נאמר "במדבר סיני", שמורה על שינוי המקום, שמקודם לכן היו בהר סיני, ועתה היו במדבר סיני, וכן נאמר "באחד לחודש", שמורה על שינוי הזמן,

[ולכן לא הוצרך רש"י להעתיק גם תיבת "השני" ("באחד לחודש השני"), כי התיבות "באחד לחודש" כשלעצמן, עוד לפני שיודעים באיזה חודש המדובר, מורים כבר על שינוי הזמן],

ואף־על־פי־כן, סבורני, שטעם המנין אינו בגלל שינוי המקום והזמן, כיון שאין זה שינוי עיקרי אצל בני ישראל (כמו השינוי דיציאת מצרים) שבגללו יש צורך במנין חדש, אלא טעם המנין הוא בגלל ש"בא להשרות שכינתו עליהם".

ו. אמנם, על־פי האמור שכוונת רש"י בהעתקת התיבות "באחד לחודש" היא לשלול את ה'קא סלקא דעתך' שטעם המנין הוא בגלל שינוי הזמן - היה לו להעתיק גם את התיבות "בשנה השנית", שבהם מודגש שינוי הזמן עוד יותר, לא רק חודש אחר, אלא גם שנה אחרת?

והביאור בזה - על־פי פירוש רש"י בפרשת תשא (וכאן רואים איך שפירושי רש"י קשורים ושייכים זה לזה):

בנוגע לשני המנינים, המנין שבפרשת תשא, והמנין שבפרשתנו - שואל רש"י[3]: "וא"ת וכי אפשר שבשניהם היו ישראל שוים, ו' מאות אלף וג' אלפים וה' מאות ונ' .. והלא בשתי שנים היו, ואי אפשר שלא היו בשעת מנין הראשון בני י"ט שנה שלא נמנו ובשניה נעשו בני כ'. תשובה לדבר, אצל שנות אנשים בשנה אחת נמנו, אבל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים, לפי שליציאת מצרים מונין מניסן .. ונבנה המשכן בראשונה והוקם בשניה, שנתחדשה שנה באחד בניסן, אבל שנות האנשים מנויין למנין שנות עולם המתחילין מתשרי, נמצאו שני המנינים בשנה אחת, המנין הראשון היה בתשרי, לאחר יום הכפורים .. והשני באחד באייר".

וכיון ששינוי הזמן ד"שנה השנית" (לפי המנין מניסן, "לצאתם מארץ מצרים") אינו פועל שינוי במנין בני ישראל (למנין שנות עולם המתחילין מתשרי), שזוהי עדיין שנה אחת - לכן לא העתיק רש"י את התיבות "בשנה השנית", כיון שאין בהם כדי להדגיש שינוי בזמן שבגללו יהיה צורך במנין נוסף.

ז. אך עדיין צריך להבין:

כיון שטעם המנין שבפרשתנו הוא "מתוך חבתן .. כשבא להשרות שכינתו עליהם" - למה לא היה המנין מיד לאחרי הקמת המשכן בראש חודש ניסן (על־כל־פנים למחרתו, אם לא היתה אפשרות שיהיה בו ביום[30])?

ועל זה מוסיף רש"י, "באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאם"[31]:

בנוגע להקמת המשכן באחד בניסן, פירש רש"י (בפסוק[32] "ויהי ביום השמיני") ש"נטל עשר עטרות", והרי אחד מהם הוא - היותו "באחד לחודש"[33].

וכיון שהמנין שבפרשתנו קשור עם הקמת המשכן ("כשבא להשרות שכינתו עליהם") - רצה הקב"ה שגם הוא יהיה "באחד לחודש", שהוא יום זכאי (כמאמר רז"ל[34] "מגלגלין זכות ליום זכאי"), ולכן מנאם "באחד לחודש השני" (כיון שלא היתה אפשרות למנותם ביום הקמת המשכן[30]) - דוגמא קצת על־כל־פנים ליום הקמת המשכן.

* * *

30) ראה לקו"ש שם הערה 10.
31) ראה לקו"ש שם הערה 11.
32) ר"פ שמיני.
33) פקודי מ, ב. יז.
34) תענית כט, א. וש"נ.

ח. ויש להוסיף ולבאר ההוראה מכללות ענין המנין:

בענין המנין נכללו כל בני ישראל, כולל גם אלו שהענין דיציאת מצרים ("כשיצאו ממצרים מנאן") לא היה בשלימות אצלם, ולדוגמא: אלו שאמרו "זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם"[35], וכן המוכר עצמו, כמובא בפירוש רש"י בפרשת משפטים[36]: "אוזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים .. דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו כו'".

וטעם הדבר - לפי שענין המנין קשור עם עצם הנשמה, שהיא בשוה אצל כל בני ישראל, מבלי הבט על מעמדם ומצבם בפועל ובגלוי[37].

ט. ומזה יכול כל אחד מישראל ללמוד הוראה בנוגע לעבודתו - ולדוגמא:

בנוגע לעבודת התפילה, שצריכה לפעול שינוי כו' - ישנו מי שטוען שאינו מרגיש שום שינוי בין קודם התפילה ולאחר התפילה, ואם כן, מה רוצים ממנו?!...

אומרים לו שקודם התפילה אסור לו לאכול שום דבר, להיותו במעמד ומצב ד"נשמה באפו"[38], ורק לאחרי התפילה יוכל לאכול (ועד שאפשר שתהיה מצוה באכילתו) ולברר את המאכל כו'; וכן אסור לעסוק במסחר קודם התפילה, מה־שאין־כן לאחרי התפילה - הרי אדרבה: "הנהג בהן מנהג דרך ארץ" (כדברי ר' ישמעאל, אשר "הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן")[39], ובאופן ש"בכל דרכיך דעהו"[40]. אבל, הוא טוען שאינו מרגיש שום שינוי בין קודם התפילה ולאחר התפילה!

ומוסיף לטעון:

נוסח התפילה הוא בכל יום בשוה (כולל גם שבתות וימים טובים) - ג' ראשונות וג' אחרונות כו'; בנוסח זה התפלל גם אביו וזקנו ואבי זקנו כו', ועד שקרוב לשלשת אלפים שנה - מאז שאנשי כנסת הגדולה תיקנו את נוסח התפילה - מתפללים בכל יום באותו נוסח.

ואם כן, איך יתכן - טוען הוא - שיורגש אצלו שינוי על־ידי התפילה, בה בשעה שזהו ענין התלוי בעיקר ברגש הלב, והרי רגש הלב אינו בכל יום בשוה. - היום הוא רוצה להשתפך ("אויסגיסן זיך") בתפילה מעומק לבו, ולבטא זאת בנוסח שלו... ומה גם שמן התורה יכולים לצאת ידי חובת מצות התפילה באיזה נוסח שיהיה, אפילו בתיבה אחת, ובלבד שיהיה זה מעומק הלב ("עבודה שבלב")[41].

בשלמא בימות החול - ממשיך לטעון - יכול להתפלל תפלת נדבה, שאז צריך לחדש איזה דבר בתפלתו[42]; מה־שאין־כן בשבת, "שבת להוי'"[43] - שדוקא אז עסוק הוא בעבודת ה' במשך כל היום (עד שאין לו זמן להוסיף משלו) - שאז אין מתפללין תפלת נדבה[42], אינו יכול לעשות זאת!

והמענה על זה - שכל מה שטוען אודות מה שנרגש ומתקבל ("ווי עס לייגט זיך") אצלו, הרי זה רק בנוגע לענינים של הבנה והשגה כו', מה־שאין־כן כאשר מדובר אודות ענין הקשור עם עצם הנשמה, כמו ענין התפילה, הרי זה באופן שלמעלה מהזמן ולמעלה משינויים כו'[44].

י. והוראה נוספת - בנוגע לאורחים שהגיעו לכאן:

אמרו רז"ל[45] שהדרך גורמת לשלשה דברים כו' ממעטת את השם, שזהו ענין הביטול.

אבל ישנו מי שטוען, שלמרות שהיה בדרך כו', אינו מרגיש את ענין הביטול; ואדרבה: הוא יושב בכותל המזרחי, ומכבדים אותו לעלות לתורה ל"ששי", ובודאי שלא נרגש אצלו ענין הביטול באופן

35) בהעלותך יא, ה.
36) כא, ו.
37) ראה גם לקו"ש שם ע' 3 ואילך. שיחת ש"פ במדבר שבהערה 8. תורת מנחם - התוועדויות חמ"ב ע' 288. וש"נ.
38) ישעי' ב, כב. וראה ברכות יו"ד, ב. יד, א.
39) שם לה, ב.
40) משלי ג, ו. וראה שם סג, א.
41) ראה רמב"ם ריש הל' תפלה.
42) ראה שו"ע אדה"ז או"ח רסק"ז. וש"נ.
43) יתרו כ, יו"ד. ועוד.
44) חסר קצת (המו"ל).
45) ב"ר פל"ט, יא. הובא בפרש"י לך לך יב, ב.

שלא יהיה איכפת לו שכיבדו את חבירו בעליה חשובה, שלישי או ששי, ועל־אחת־כמה־וכמה מפטיר[46], ואילו אותו לא כיבדו בכך!...

- האמת היא, שכיון שה"דרך" פועלת ביטול, כדברי רז"ל, היה צריך להרגיש את עצמו שפל מכל אדם, ובמילא, אף אם חבירו ראוי לכבוד מחמת עבודתו, אולי הוא אינו ראוי לכך; ואם לדעתו גם חבירו אינו ראוי לכבוד, מחמת מעשיו הלא־טובים, הרי כל־שכן שהוא אינו ראוי לכך. ואם כן, מה איכפת לו שאין מכבדים אותו?!... -

ועל זה אומרים לו, שלמרות שאינו מרגיש את ענין הביטול - "זאָל ער זיך אַריינוואַרפן" במניין של כל בני ישראל, וילך לקבל את התורה עם כולם ביחד.

יא. ולהעיר, שאף שנתבאר לעיל (סעיף ג) שהמנין בא דוקא לאחרי גמר הענין שבגללו הוא המנין (ובנדון דידן: הענין דמתן־תורה) - הרי אין זמן להמתין...

ובפרט על־פי המבואר ב'תורה אור'[47] על הפסוק[48] "בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה" (ראש חודש), ש"בצאת ישראל ממצרים התחילו לספור ספירת העומר .. הכנה להיות קבלת התורה בשבועות .. ובשבוע הז' ביום ג' בו (ראש חודש סיון) הוא כאילו כבר נכנסה כל השבוע, ונעשו אז ישראל מוכנים כו'".

וכפי שמבאר רבינו הזקן ב'שולחן ערוך'[49] ש"מיד אחר ראש־חודש התחיל משה להתעסק עמהם בענין קבלת התורה", וכיון שמשה התעסק עמהם, בודאי פעל עליהם כו'.

ובפרט שנמצאים כבר לאחרי "שלישי בשבת (ש)אמר להם ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו'", ולאחרי "רביעי (ש)אמר להם מצות הגבלה השמרו לכם עלות בהר וגו'", ולאחרי "חמישי (ש)אמר להם מצות פרישה כו'", וכבר עומדים עתה בערב חג השבועות, שאז אמרו "נעשה ונשמע"[50],

- וכיון שמסתמא היתה אמירת נעשה ונשמע קודם חצות היום (ככל עניני משה שהיו בהשכמה[51]), הרי עומדים כבר לאחרי הזמן דאמירת נעשה ונשמע; וגם אם אמירת נעשה ונשמע היתה לאחר חצות היום, עומדים אנו בעיצומה של המעת־לעת דאמירת נעשה ונשמע -

הרי בודאי שזמן זה שייך כבר למתן־תורה, ובמילא יכולים "אַריינוואַרפן זיך" בענין המנין כו'[52].

ומה גם שבודאי למדו ה"לקוטי תורה" דפרשת במדבר, שבה ישנם דרושי חג השבועות.

* * *

יב. מאמר כעין שיחה[53].

[כ"ק אדמו"ר שליט"א הורה שהאורחים יאמרו "לחיים", וכן כל אלו שסיימו את לימוד פרשת השבוע ב'לקוטי תורה', יאמרו "לחיים"[54]].

* * *

יג. הביאור בפירוש רש"י סוף פרשתנו, "ולא יבואו לראות כבלע את הקודש", "לתוך נרתק שלו, כמו שפירשתי למעלה בפרשה זו, ופרשו עליו בגד פלוני וכסו אותו במכסה פלונית, ובלוע שלו הוא כסויו" - שאין לפרש "כבלע את הקודש" מלשון פירוק, שהרי זה בסתירה למה שנאמר "ולא יבואו לראות", שגם לאחרי הפירוק אסור להם לראות. ועל־כן צריך לומר ש"בלוע שלו הוא כסויו", היינו,

46) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חי"ג ע' 54. וש"נ.
47) יתרו סז, ג.
48) יתרו יט, א (ובפרש"י).
49) או"ח סתצ"ד ס"כ.
50) מכילתא ופרש"י יתרו יא, יא. פרש"י משפטים כד, ד־ז.
51) ראה פרש"י יתרו יט, ג.
52) חסר הסיום (המו"ל).
53) המאמר לא הגיע לידינו לע"ע (המו"ל).
54) ראה גם לעיל ע' 323. וש"נ.

שלאחרי שהכניסו כל כלי לתוך נרתק שלו, "ופרשו עליו בגד פלוני", שתפור לפי מדתו ("כליין"), היו צריכים להמתין עד שגם "כסו אותו במכסה פלונית" [מלבד כלי המזבח החיצון, שכיון שקדושתו פחותה מקדושת המזבח, היה מספיק להם כיסוי אחד. ושאני כלי שרת של מזבח הזהב שהי' להם ב' כיסויים - כיון ש"ישרתו בם בקודש", (לא רק במזבח הפנימי, אלא) גם "בתוך המשכן שהוא קודש"[55]], שהיה יכול לשמש ככיסוי לכל הכלים ("אינו כליין"), וכיסוי זה (אינו מתבטל אל הכלי, אלא אדרבה) בולע את הכלי.

אלא, שגם ההכנסה בנרתק היא (לא רק גורם, אלא) חלק מהבליעה ("כבלע, לתוך נרתק שלו"), שלכן, גם הארון נקרא בלוע, אף שהכלי החיצוני הוא "בגד" (כליין), כיון שהבליעה נעשית גם על־ידי הכלי הפנימי. וזהו מקור הדין ב"כלי בתוך כלי", ש"לא שנא בין עליון כליין ותחתון אינו כליין כו'"[56] (מהענינים המופלאים ע"ד ההלכה) - הוגה על־ידי כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק ח עמוד 8 ואילך.

יד. ויש להוסיף גם בנוגע לענינים המופלאים בפירוש רש"י זה - בפנימיות התורה:

כאשר המלאכים טענו "תנה הודך על השמים"[57] - לא הסתפקו במענה שאין להם גוף גשמי, "אב ואם יש לכם", אלא הוסיפו וענו להם: "למצרים ירדתם כו' יצר הרע יש ביניכם"[58].

והענין בזה:

החידוש שבמצרים ויצר הרע לגבי הגוף הוא (לא רק שישנו כיסוי נוסף, כלי בתוך כלי, אלא גם) - שהכיסוי של הגוף הוא מיוחד לנשמה, כמבואר בארוכה בהמשך תער"ב[59] שמזג הגוף הוא לפי אופן הנשמה, וגם בעבודה, הנה עבודת הנשמה היא לפי אופן הגוף, כמבואר בקונטרס ומעין[60] בענין "לפום גמלא שיחנא"[61]; מה־שאין־כן מצרים ויצר הרע - הרי הם היפך ענין הנשמה, כי מצרים הוא מלשון מיצרים וגבולים, ואילו ענינו של יהודי (נשמה) הוא בלי גבול, "ופרצת"[62]; וכן יצר הרע ענינו רע, ואילו יהודי כולו טוב.

אמנם, מבלי הבט על ההעלם של מצרים ויצר הרע, הנה דוקא על־ידי ההעלם ש"למצרים ירדתם כו' יצר הרע יש ביניכם", קיבלו בני ישראל את התורה.

טו. וההוראה מזה בעבודתינו:

ישנם הטוענים: הן אמת שהתורה לא ניתנה למלאכי השרת, ויש צורך לעסוק בענינים גשמיים, אבל בשביל זה מספיקה העובדה שהנשמה נמצאת בגוף גשמי, שלכן יש צורך באכילה ושתיה ולינה, כך, שהבירור של ענינים גשמיים אלו מספיק בשביל לקבל את התורה, ומי יאמר שצריך להתעסק גם עם העולם שמסביבו?! - די לו בהעלם והסתר שמצד גופו ונפשו הבהמית, ולמה לו גם ההעלם דמצרים - מוטב לו לילך למדבר, וכפסק־דין הרמב"ם[63] שיש מעמד ומצב שצריך לצאת למערות ולחוחים ולמדברות!

והמענה על זה: רצונו של הקב"ה - שיהודי לא יהיה מסוגר בד' אמות של תורה וד' אמות של תפילה, אלא יהיה ב"מצרים", "ערות הארץ"[64], באמריקא... ושם יפעל בירור וזיכוך, ודוקא באופן כזה הוא מקבל את התורה.

---

55) ד, יב ובפרש"י - וי"ל שהכוונה גם לכלים שהיו משרתים בקדש הקדשים, שהן אותם הכלים (כלי הקטורת) שמשרתין בהם במזבח הפנימי.

56) ב"י לטואו"ח ס"מ (ד"ה בית). רמ"א או"ח שם ס"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ג.

57) תהלים ח, ב.

58) שבת פח, סע"ב ואילך.

59) ח"א ע' תרח ואילך.

60) מי"ג ספ"א.

61) כתובות סז, רע"א. וש"נ.

62) ויצא כח, יד.

63) הל' דעות רפ"ו.

64) מקץ מב, ט. שם, יב. וראה קה"ר פ"א, ד (בסופו).

טז. וזהו גם תוכן הפסוק "ולא יבואו לראות כבלע את הקודש ומתו":

הקודש - צריך להיות מכוסה, באופן שלא יוכלו לראותו, והכיסוי הוא לא רק על־ידי "בגד", אלא גם על־ידי "מכסה", והמכסה צריך להיות מעור (שסתם עור הוא עבה, ועוד זאת, שצריך להיות עור) תחש דוקא, שמעלים ביותר, ועד שפועל "כבלע את הקודש", כב' הפירושים: מלשון בליעה, וגם מלשון הירוס וחורבן (כמו "בלע ה' ולא חמל"[65]) רחמנא־ליצלן.

ותכלית הכוונה שבהעלם זה היא - "וחיו ולא ימותו"[66]: אם תהיה ראיית הקודש ("לראות") - אזי יכול להיות ענין של מיתה ("ומתו"), מצד כלות הנפש, והרי לא זו היא הכוונה, כי־אם "וחיו", "על כרחך אתה חי"[67], חיים בגוף גשמי, במצרים ויצר הרע כו'.

אמנם, יכול יהודי להתיירא: כיצד יהיה בכחו לברר העלם עבה וגס כזה? - והמענה על זה, שצריך לדעת שכל מציאותו של התחש נבראת בשבילו! והיינו, שהעלם מצד עצמו אינו מציאות, וכל מציאות ההעלם אינה אלא כדי שיתברר על־ידי עבודתו של יהודי, ובמילא, אין מה להתיירא מפני ההעלם.

וכאשר מתעסקים עם ההעלם ופועלים בו בירור וזיכוך, אזי זוכים לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות, על כל השנה כולה.

יז. המשך הביאור ב"יינה של תורה" שבפירוש רש"י, שג' הכיסויים שעל הארון הם כנגד ג' החלוקות שבעשרת הדברות שבגללם ניתנה התורה למטה: פרוכת המסך, שהיא חלק מקדש הקדשים - מצד הגוף, שעל ידו דוקא נעשה קיום המצוות בגשמיות - "אתם עושים מלאכה .. משא ומתן יש ביניכם .. אב ואם יש לכם"[58]; בגד תכלת, שהיה מיוחד אל הארון ("כליין"), ולכן אינו בולע - מצד נפש הבהמית, שלכן "קנאה .. יצר הרע יש ביניכם"[58], אבל היא בהתאם לנפש האלוקית, ולכן לא צריכים להזהירה על עבודה־זרה; וכסוי עור תחש, שאינו כליין, ועל ידו נשלם "כבלע את הקודש" - מצד זה ש"בין עמים אתם שרויין כו'"[58]. אבל דוקא כאשר הארון מכוסה בכל ג' הכיסויים אזי יכול להיות ענין המסעות, בעילוי אחר עילוי - הוגה על־ידי כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק ח עמוד 17 ואילך.

---

65) איכה ב, ב.
66) פרשתנו ד, יט.
67) אבות ספ"ד.

המשך ביאור למס' בכורות ליום שישי עמ' ב

לָתֵת לוֹ פִּי שְׁנַיִם', ויש ללמוד מהכתוב שבכור נוטל פי שנים בנכסי אביו. המשנה מבארת מאלו נכסים נוטל הבכור את החלק הנוסף, ומאלו נכסים אינו נוטל אותו: **הַבְּכוֹר** הנולד ראשון לאביו, **נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּנִכְסֵי הָאָב, וְאֵינוֹ נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּנִכְסֵי הָאֵם,** כלומר, שאין לו חלק נוסף אלא בנכסים שהותיר האב אחריו, ולא בנכסים שהותירה האם שבהם הרי הוא ככל האחים ונוטל חלק אחד בלבד.

וְאֵינוֹ נוֹטֵל הבכור חלק נוסף **בַּשֶּׁבַח** שהשביחו הנכסים לאחר מיתת האב קודם שחלקו את הירושה, אלא עושים שומא כמה היו שוים הנכסים בעת מיתת האב, והבכור נוטל מהשבח רק חלק אחד, כבן פשוט, ומשלם על השבח שהשביח חלקו השני שנטל מדין בכור, ותשלום זה מתחלק בין כל האחים. **וְלֹא** נוטל הבכור חלק נוסף **בָּרָאוּי** – בנכסים שלא היו שייכים לאב בעת מיתתו אלא רק היו ראויים ליפול לרשותו לאחר זמן, **כַּאשר** הוא נוטל חלק נוסף **בַּמּוּחְזָק** – בנכסים שהיה האב מוחזק בהם בעת מיתתו.

בס"ד. משיחת יום ב' דחג השבועות* ה'תנש"א.

- בענין תורה חדשה מאתי תצא –

א. מהחידושים העיקריים בימות המשיח – כפס"ד הרמב"ם ש"באותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת . . שאותו המלך שיעמוד מזרע דוד (המלך המשיח) בעל חכמה יהי' יתר משלמה, ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו, ולפיכך ילמד כל העם ויורה אותם דרך ה'"[1], "ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם"[2].

ובלשון חז"ל - מיוסד על הפסוק[3] "כי תורה מאתי תצא" שנאמר ביעודי הגאולה – "תורה חדשה מאתי תצא, חידוש תורה מאתי תצא"[4], "עתיד[5] הקב"ה להיות יושב . . ודורש תורה חדשה שעתיד ליתן ע"י משיח"[6].

ויש לומר, שענין זה מרומז בדברי הרמב"ם שמלך המשיח "בעל חכמה יהי' יתר משלמה ונביא גדול הוא . . ולפיכך ילמד כל העם" – שכיון ש"נביא גדול הוא" לכן תתגלה אליו ה"תורה חדשה (ש)מאתי תצא", וילמדה לכל העם.

ב. ובביאור הענין ד"תורה חדשה" דלעתיד לבוא – ב' פירושים־אופנים:

א) החידוש הוא בהתגלות טעמי וסודות התורה – כדאיתא בירושלמי[7] "יש דברים שמשיקין עליהם את הפה (משיקין השפתים עליהם וסותמין את הפה ואין לגלותן[8]) כד"א[9] ישקני מנשיקות פיהו", וענינים אלו יתגלו ב"תורה חדשה" דלעתיד לבוא, ש"מובטחים[10] מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמי' ומסתר צפונותי'"[11], וכפי שמצינו בכ"מ[12] שמשיח ילמד פנימיות התורה את כל העם.

ב) חידוש (גם) בהלכות התורה – כדאיתא במדרש[4] בנוגע ללויתן ושור הבר, "כיצד הם נשחטים, בהמות נותץ ללויתן בקרניו וקורעו ולויתן נותץ לבהמות בסנפיריו ונוחרו . . זו היא שחיטה כשירה (בתמי'), ולא כך תנינן[13] הכל שוחטין ובכל שוחטין ולעולם שוחטין חוץ ממגל קציר והמגרה והשנים מפני שהן חונקין . . אמר הקב"ה תורה חדשה מאתי תצא, חידוש תורה מאתי תצא" – חידוש בהלכות התורה ששחיטה כזו תהי' כשירה.

ג. וצריך להבין:

"דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת, שנאמר[14] את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו, ונאמר[15] והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת, הא למדת שכל דברי תורה מצווין אנו לעשותן עד עולם, וכן הוא אומר[16] חוקת עולם לדורותיכם, ונאמר[17] לא בשמים היא, הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה"[18].

ועפ"ז צריך ביאור בהענין ד"תורה חדשה מאתי תצא", "ע"י משיח" ש"נביא גדול הוא" – הרי כלל ש"לא בשמים היא", ו"אין נביא ראי לחדש דבר"?

ובפרטיות יותר – הן בנוגע להתגלות טעמי וסודות התורה, והן (ועאכו"כ) בנוגע לחידוש בהלכות התורה:

---

*) בתור השתתפות ב"כינוס תורה" מתקיים באסרו־חג (וראה לקמן סי"ד).

1) הל' תשובה פ"ט ה"ב.
2) סוף הל' מלכים.
3) ישעי' נא, ד.
4) ויק"ר פי"ג, ג.
5) יל"ש ישעי' רמז תכט.
6) וראה גם פי' הרד"ק ומצו"ד עה"פ: "כי המלך המשיח יורה כו'".
7) ע"ז פ"ב סוף ה"ז.
8) פי' פני משה.
9) שה"ש א, ב.
10) פרש"י עה"פ.
11) ראה תניא אגה"ק סי"ט: "טעמי מצוות לא נתגלו . . וגם באיזהו מקומן שנתגלה ונתפרש איזה טעם המובן לנו לכאורה, אין זה הטעם המובן לנו לבדו תכלית הטעם וגבולו, אלא בתוכו מלובש פנימיות ותעלומות חכמה כו'".
12) ראה לקו"ת צו יז, א ואילך. שער האמונה פנ"ו ואילך. ועוד.
13) חולין טו, ב – במשנה.
14) פ' ראה יג, א.
15) נצבים כט, כח.
16) אמור כג, כד.
17) נצבים ל, יב.
18) רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ט.

בנוגע להתגלות טעמי וסודות התורה – כיון שטעמים וסודות אלו אינם מתגלים ע״י הלימוד והיגיעה בפרד״ס שבתורה[19], כי אם, עי״ז ש״תורה חדשה מאתי תצא״, ״ע״י משיח״ ש״נביא גדול הוא״, ה״ז לכאורה גדר של ״נבואה״, ולא גדר של ״תורה[20]?

ובנוגע לחידוש בהלכות התורה – כיון שמפורש בתורה ששחיטה בסכין פגומה אינה כשרה, איך יתכן שלעתיד לבוא תהי׳ שחיטה זו מותרת, היפך הכלל שהתורה ״אין לה לא שינוי כו׳, כל דברי תורה מצווין אנו לעשותן עד עולם, וכן הוא אומר חוקת עולם לדורותיכם, ונאמר לא בשמים היא״?

ד. ויובן בהקדם הביאור בחידושי תורה בזמן הזה, כמארז״ל[21] ״כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש[22] הכל ניתן למשה מסיני״ – ״לחדש״ דייקא, חידוש של התלמיד ותיק, וביחד עם זה ״ניתן למשה מסיני״:

במתן־תורה ניתנו למשה כללי התורה[23] שעל ידם יודעים ״לסבור סברות בהלכות ולפלפל בהן בקושיות ופירוקים לירד לעומק הסברות וטעמי ההלכות להבין דבר מתוך דבר ולדמות דבר לדבר ולחדש חידושי הלכות . . וכן בדרשות ההגדות להתבונן מתוכם מוסר השכל לידע את ה׳ . . כי רוב סודות התורה שהיא חכמת הקבלה וידיעת ה׳ גנוזים באגדות״[24]. ולכן: מצד זה שהתלמיד ותיק התייגע בשכלו למצוא ולגלות דבר זה (ע״פ כללי התורה), ה״ז חידוש שלו; ומצד זה שמציאות וגילוי ה״חידוש״ נעשית ע״פ כללי התורה שניתנו למשה בסיני, ה״ז כלול (בהעלם) בתורה וניתן למשה מסיני.

ועד״ז יש לומר בנוגע ל״תורה חדשה״ שתתגלה לעתיד לבוא - שבמתן תורה (שהו״ע חד־פעמי, שהרי לא יהי׳ עוד הפעם מתן־תורה[25]) ניתנו כל עניני התורה כולה, גם הענינים ד״תורה חדשה מאתי תצא״ שיתגלו ע״י משיח, טעמי וסודות התורה שניתנה כולה (יחד עם ״סוד טעמי׳ ומסתר צפונותי׳״) למשה מסיני, וכלולים בהעלם בתורה שניתנה למשה מסיני, אלא שיש חילוק יסודי ועיקרי בין החידושים שמתגלים ע״י תלמיד ותיק בזמן הזה ל״תורה חדשה״ שתתגלה לעתיד לבוא:

החידושים בתורה שמתגלים בזמן הזה – כיון שהתגלותם היא ע״י היגיעה בשכלו (המוגבל) של תלמיד ותיק, מובן, שגם קודם התגלותם (בהיותם בהעלם) ה״ה כלולים בתורה באופן שיש ביכולת האדם למוצאם ולגלותם (העלם שישנו במציאות) מן ההעלם אל הגילוי.

משא״כ ה״תורה חדשה״ שתתגלה לעתיד לבוא – כיון שאין ביכולת האדם (תלמיד ותיק) לגלותם, כי אם ע״י הקב״ה בעצמו, ״תורה חדשה מאתי תצא״, מובן, שהתכללותם בתורה היא באופן של העלם לגמרי שאינו שייך לגילוי (העלם שאינו במציאות), ולכן ״התגלותם״ לעתיד לבוא ע״י הקב״ה הו״ע של חידוש, ״תורה חדשה״, באין־ערוך לגמרי לתורה שבזמן הזה, כמארז״ל[26] ״תורה שאדם למד בעוה״ז הבל היא לפני תורתו של משיח״.

ה. ועפ״ז מובן שההתגלות ד״תורה חדשה מאתי תצא״, ״ע״י משיח״ ש״נביא גדול הוא״, היא חלק ובכלל התורה שניתנה למשה מסיני, ש״אין לה לא שינוי כו׳ לא בשמים היא״, ו״אין נביא רשאי לחדש דבר״:

א) בנוגע להתגלות טעמי וסודות התורה ע״י הקב״ה, ״מאתי תצא״ – אף שדרגת התורה שאינה יכולה להתגלות ע״י האדם אלא ע״י הקב״ה בעצמו (״מאתי״) היא שלא בערך כלל לשכלו של האדם למטה, והתורה ״לא בשמים היא״[27], הרי עז״נ

---

19) כמו בפנימיות התורה שנתגלתה בזמן הזה – ש״רוב סודות התורה שהיא חכמת הקבלה וידיעת ה׳ גנוזים באגדות״ (הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ב ה״ג), ״דברי חכמים שהסמיכום על מדרש הפסוקים שהן ההגדות״ (שם פ״א ה״ד). וראה בארוכה שומר אמונים (להר״י אירגס) וויכוח ראשון.

20) בביאור החילוק שביניהם – ראה בארוכה לקו״ש חי״ט ע׳ 177 ואילך. וש״נ.

21) ראה מגילה יט, ב. ירושלמי פאה פ״ב ה״ד. שמו״ר רפמ״ז. ויק״ר רפכ״ב. קה״ר פ״א, ט (ב). פ״ה, ח (ב). ועוד.

22) ולהעיר, ש״כל איש ישראל יכול לגלות תעלומות חכמה ולחדש כל חדש הן בהלכות הן באגדות הן בנגלה הן בנסתר . . ומחוייב בדבר״ (תניא אגה״ק סכ״ו (קמה, א). וראה הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ב ה״ב).

23) ראה שמו״ר פמ״א, ו: ״וכי כל התורה למדה משה כו׳ אלא כללים למדוהו כו׳״ (וראה בארוכה לקו״ש חי״ט ע׳ 252 ואילך. וש״נ).

24) לשון אדה״ז בהל׳ ת״ת שם.

25) סה״מ תרנ״ו ע׳ שנו. המשך תרס״ו ע׳ כג. תקמו. תער״ב ח״א ע׳ שסו. סה״מ עטר״ת ע׳ רצא. תרפ״ה ע׳ קצט. תש״ט ע׳ 57. ועוד.

26) קה״ר פי״א, ח. ועד״ז שם רפ״ב.

27) ראה ב״מ נט, ב.

״תורה חדשה מאתי תצא״ (״תצא״ דייקא, ולא ״תנתן״ וכיו״ב), שתצא מן השמים (״מאתי״) ותבוא למטה בארץ, בהבנה והשגה דשכל האדם.

ויש לומר, שהיציאה מן השמים (״מאתי תצא״) לבוא למטה בארץ מודגשת בהתגלות ה״תורה חדשה״ ע״י מלך המשיח, שעם היותו ״נביא גדול הוא״, יהי׳ גם בעל חכמה . . יתר משלמה (״החכם מכל האדם״[28]). . ולפיכך ילמד כל העם״, היינו, שהתורה חדשה שתתגלה אצלו באופן של נבואה תומשך ותתלבש גם בחכמת בשר ודם, והוא ״ילמד כל העם״, ש״יהיו חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם״, היינו, שגם העניינים הכי נעלים ד״תורה חדשה״ יהיו מושגים וחדורים בשכל האדם[29].

ב) ובנוגע להחידוש בהלכות התורה (היתר שחיטת שור הבר בסנפיריו של הלוייתן) — אולי יש לומר, שהחידוש הוא שדיני שחיטה שבתורה (שיהיו גם לעתיד לבוא[30]) לא נאמרו מלכתחילה על שחיטה מיוחדת זו:

ובהקדם המבואר במפרשים[31] שהיתר שחיטה זו הוא באופן דהוראת שעה, אבל ענין זה אינו בגדר ״תורה חדשה״, שהרי ״למדנו מחכמים ראשונים מפי השמועה בכל אם יאמר לך הנביא עבור על דברי תורה . . שמע (חוץ מע״ז), והוא שיהי׳ הדבר לפי שעה״[32].

ויש לומר, שהיתר שחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן אינו ככל הוראת שעה, כי אם ״חידוש תורה״ (ש״מאתי תצא״) שדיני שחיטה שבתורה לא נאמרו מלכתחילה על שחיטה זו.

[ויש להוסיף, שמצינו דוגמתו גם בהוראת שעה — כמ״ש הרגצ׳ובי[33] בנוגע להוראת שעה דאליהו בהר הכרמל שנלמדת ממ״ש[34] ״השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה״, ״אבל אתה מעלה בכל מקום שיאמר לך הנביא כדרך שהעלה אליהו בהר הכרמל״ [דלכאורה מהו הצורך בלימוד מיוחד נוסף על כללות הלימוד דהוראת שעה ממ״ש[35] ״אליו תשמעון״, ״אפילו אומר לך עבור על אחת מכל מצות שבתורה . . הכל לפי שעה שמע לו״[36]], שהחידוש בזה ש״אין עליו שם שחוטי חוץ כלל והוה קרבן״, היינו, שאין זה היתר לעבור על האיסור דשחוטי חוץ, כי אם שבזה לא נאמר מלכתחילה האיסור דשחוטי חוץ[37]. וי״ל שעד״ז יהי׳ החידוש דהיתר שחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן — שהקב״ה יגלה ״חידוש תורה״ (חידוש שאינו יכול להתגלות בזמן הזה ע״י תלמיד ותיק, כי אם ע״י הקב״ה) שדיני שחיטה לא נאמרו מלכתחילה על שחיטה זו].

ואף שחידוש זה שאינו יכול להתגלות ע״י תלמיד ותיק שלומד ע״פ כללי התורה, כי אם ע״י הקב״ה, אינו בכלל התורה ש״לא בשמים היא״[38] -

---

28) ע״פ מ״א ה, יא.

29) ועפ״ז יומתק הצורך בהוספה ״כפי כח האדם״ (אף שעי״ז מתמעטת לכאורה ההפלאה דהשגת דעת בוראם) — כיון שבלאה״כ אין זה מתאים עם הכלל שהתורה ״לא בשמים היא״.

30) ראה גם תניא אגה״ק שם (קמג, א): ״איך אפשר שלימות המשיח לא יצטרכו לידע הלכות איסור והיתר . . כי איך ישחטו הקרבנות וגם חולין אם לא ידעו הלכות דרסה וחלדה ושהי׳ הפוסלים השחיטה ופגימת הסכין, וכי יולד איש בטבעו שיהא שוחט בלי שהי׳ ודרסה וגם הסכין תהי׳ בריאה ועומדת בלי פגימה לעולם ועד״.

31) חידושי הרד״ל לויק״ר שם. חידושי מהר״ץ חיות לחולין סז, ב. ולנדה סא, ב. וש״נ.

32) רמב״ם הל׳ יסוה״ת פ״ט ה״ג.

33) צפע״נ עה״ת עה״פ. וש״נ. וראה בארוכה לקו״ש חי״ד ע׳ 70 ואילך.

34) פ׳ ראה יב, יג.

35) שופטים יח, טו.

36) יבמות צ, ב. ספרי עה״פ.

37) דוגמא לדבר: החילוק בין היתר חילול שבת בפיקוח נפש, ״אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כו׳״ (שבת קנא, ב. וש״נ), שלפי שעה התירה התורה לחלל השבת, להקרבת שני כבשים ביום השבת, שאין זה דחי׳ או היתר דחילול שבת, אלא שהדין ד״מחללי״ לא נאמר מלכתחילה בנוגע להקרבת שני כבשים (וראה בארוכה לקו״ש חט״ז ע׳ 237 ואילך. וש״נ).

38) ויתירה מזה: אפילו בענין שנחלקו חכמי ישראל (שב׳ הסברות הם בשכל האדם שלומד ע״פ כללי התורה) יש חילוקי דעות אם אפשר לסמוך על הודאה משמים (בת קול, וכיו״ב) שאומרת שהלכה כפלוני. וראה לקמן ס״ז.

ולהעיר מפלוגתת הפוסקים בהסוגיא ד״קא מיפלגי במתיבתא דרקיעא כו׳״ (ב״מ פו, א) אם ההלכה היא כהקב״ה שאומר טהור — כמ״ש רבינו הזקן בלקו״ת ס״פ תזריע: ״הרמב״ם ספ״ב מהט״צ פסק כהמתיבתא דספיקו טמא, וכתב הכ״מ משום דת״ק ור׳ יהושע פליגי בזה ספ״ד דנגעים, והלכה כת״ק, ואע״ג דקוב״ה אומר טהור, לא בשמים היא כו׳, אמנם בהר״ש ספ״ד דנגעים משמע דהלכה כר׳ יהושע משום דקוב״ה אמר טהור״, ומבאר, שדרגתו של רבה בר נחמני שאמר ״אני יחיד בנגעים״, למעלה מרוב החכמים שבדורו, שייכת לדרגת התורה כפי שהיא אצל הקב״ה, וההלכה בתורה (ש״לא בשמים היא״) כדעת הרוב, ״אחרי רבים להטות״, ולכן פסק הרמב״ם כת״ק, והר״ש פסק כר׳ יהושע, ד״י״ל דהכא שאני דאין זה דומה להא דאחרי רבים להטות, דהיינו דוקא בפלוגתא דחכמי המשנה זע״ז, אבל הכא שאני דקוב״ה אומר טהור״. ואכ״מ.

יש לומר, שהמלך המשיח (ש״בעל חכמה יהי׳ יתר משלמה״) יבאר וילמד ה״חידוש תורה״ ב״בית דין הגדול שבירושלים״ באופן שיתקבל אצלם בהבנה והשגה בשכלם של הסנהדרין (ע״פ כללי התורה), וכיון ש״הם עיקר תורה שבעל פה והם עמודי ההוראה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל״[39], יהי׳ גם ה״חידוש תורה (ש)מאתי תצא״ כ״דברים שלמדו אותם מפי השמועה . . דברים שלמדום מפי דעתם באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן ונראה בעיניהם שדבר זה כך הוא״[40].

ו. וכיון שב׳ ענינים אלו — החידוש בהתגלות טעמי וסודות התורה, והחידוש בהלכות התורה (היתר שחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן) — הם ב׳ פירושים ב״תורה חדשה״, מסתבר לומר, שיש קשר ושייכות ביניהם[41], היינו, שהחידוש בהלכות התורה שייך ובא כתוצאה מהתגלות טעמי וסודות התורה.

וצריך ביאור:

מהי השייכות דה״חידוש תורה״ שדיני שחיטה לא נאמרו בנוגע לשחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן להתגלות הטעמים והסודות שבתורה, שלכן יתגלה חידוש זה לעתיד לבוא דוקא, כש״תורה חדשה מאתי תצא״, כשיתגלו ״סוד טעמי׳ ומסתר צפונותי׳״?

ז. ויש לבאר זה בהקדמת דוגמא להנ״ל — שינוי בהלכות התורה לעתיד לבוא שקשור עם דרגא נעלית יותר בתורה — בנוגע לפלוגתות דב״ש וב״ה:

איתא בגמרא[42] ״שלש שנים נחלקו ב״ש וב״ה, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו, יצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלקים חיים והלכה כב״ה״.

ואף ש״אין משגיחין בבת קול״, כיון שהתורה ״לא בשמים היא״[27] - הרי, ההלכה כב״ה היא מפני ש״ב״ה[43] הוו רובא, ולא הוצרכו בת קול אלא משום דב״ש הוו חריפי טפי״ (״מחדדי טפי״[44]), כלומר, כשה״בת קול״ באה לחלוק על דברי תורה[45], ״אין משגיחין בבת קול״ כיון שהתורה ״לא בשמים היא״, אבל כשה״בת קול״ באה להכריע במקום של ספק, כבפלוגתא דב״ש וב״ה, שע״פ הכלל ד״אחרי רבים להטות״[46], צ״ל הלכה כב״ה שהם הרוב, אלא שנסתפקו בדבר מפני שב״ש היו חריפים יותר מב״ה, סומכים על ה״בת קול״ כיון שאין זה נגד כללי התורה[47].

ובהקדם כללות הביאור בהפלוגתות שבתורה — כדאיתא בגמרא[48] ״דברי חכמים כדרבונות גו׳ בעלי אסופות ניתנו מרועה אחד[49] . . אלו תלמידי חכמים שיושבים אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין, שמא יאמר אדם איך אני למד תורה מעתה, תלמוד לומר כולם ניתנו מרועה אחד א־ל אחד נתנן פרנס אחד אמרן מפני אדון כל המעשים ברוך הוא, דכתיב[50] וידבר אלקים את כל הדברים האלה״, וכדאיתא במדרש[51] ״על כל דבר ודבר . . הי׳ אומר לו (הקב״ה למשה) מ״ט פנים טמא ומ״ט פנים טהור, אמר משה רבש״ע מתי נעמוד על בירורן של דברים, א״ל הקב״ה אחרי רבים להטות, רבו המטמאין טמא רבו המטהרין טהור״ — ש(כו״כ מ)עניני התורה כפי שהם מצד עצם (חכמתו של הקב״ה) יכולים להיות בב׳ אופנים הפכיים[52], ושניהם אמת, ״אלו ואלו דברי אלקים חיים״[42], וההכרעה בזה היא ע״פ דעתם ושכלם של חכמי ישראל[53], כדעת הרוב, כפי

39) רמב״ם ריש הל׳ ממזרים.
40) לשון הרמב״ם שם ה״ב.
41) כידוע הראי׳ מ״שעטנז״ — ראה לקו״ש ח״ג ע׳ 782. וש״נ.
42) עירובין יג, ב.
43) תוד״ה כאן — עירובין ו, סע״ב. וראה תוד״ה רבי יהושע — יבמות יד, א. תוד״ה לא בשמים — ב״מ נט, ב.
44) יבמות שם.

45) כבב״מ שם, בנוגע להפלוגתא דר׳ אליעזר וחכמים, שהבת קול אמרה שהלכה כדעת היחיד, היפך הכלל בתורה שהלכה כרבים.
46) משפטים כג, ב. רמב״ם הל׳ סנהדרין רפ״ח.
47) פרטי הדעות בזה — ראה אנציק׳ תלמודית ערך בת קול. וש״נ.
48) חגיגה ג, ב.
49) קהלת יב, יא.
50) יתרו כ, א.
51) ירושלמי סנהדרין פ״ד ה״ב. מדרש תהלים יב, ז. ועוד.
52) וכפי שרואים ששכל א׳ יכול להביא ב׳ מדות הפכיות, ולדוגמא: ״כל יצר מחשבות לבו רק רע וגו׳ אמחה את האדם גו׳״ (בראשית ו, ה־ז), ״כי יצר לב האדם רע מנעוריו ולא אוסיף עוד להכות גו׳״ (נח ח, כא) — שאותו הטעם שהי׳ תחילה לחוב נתהפך לזכות.
53) ובדברים שבעיון וסברא אין נביא עדיף מחכם, ואלף נביאים כאליהו ואלישע, ואלף חכמים ואחד, הלכה כחכמים, שנאמר אחרי רבים להטות (הקדמת הרמב״ם לפיה״מ ד״ה והחלק השני בסופו).

ראות עיניהם (״אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות״[54]) בכל דבר ודבר לפי ענינו[55].

וזוהי גם ההסברה בהפלוגתות דב״ש וב״ה, שבריבוי ההלכות שנחלקו בהם נוטים ב״ש לחומרא וב״ה לקולא — כיון שבאותם ענינים שבהם יש פנים לכאן ולכאן, לחומרא או לקולא, נטיית שכלם (בטבע בריאתם, שנעשית ע״פ שרש נשמתם למעלה) היא (בדרך כלל[56]) באופן שזה נוטה לחומרא וזה לקולא, וזהו הצד השוה והנקודה המשותפת בהפלוגתות שביניהם, וההכרעה בזה — כדעת הרוב, ״אחרי רבים להטות״, ובמקום שיש ספק בהכרעת הרוב משום שהמיעוט ״מחددי טפי״, סומכים על ה״בת קול״.

והנה, כלל זה ש״הלכה כב״ה״, ועד ש״ב״ש במקום ב״ה אינה משנה״[57], אינו אלא בזמן הזה, אבל לעתיד לבוא תהי׳ הלכה כב״ש[58].

ויש לומר הביאור זה — דלכאורה, כיון שנפסקה הלכה כב״ה, כדעת הרוב, איך יתכן שינוי שתהי׳ הלכה כב״ש, היפך הכלל ד״אחרי רבים להטות״ — שההלכה כב״ש תהי׳ לאחרי שב״ד הגדול שבירושלים יעמדו למנין ודעת הרוב תהי׳ כב״ש[59], ועי״ז (לא יבטל אלא) ישתנה הפס״ד הקודם שהלכה כב״ה, כיון שאז יהי׳ דעת הרוב כב״ש[60].

ובטעם הדבר שלעתיד לבוא ישתנה שיקול הדעת דחכמי ישראל לנטות לדעת ב״ש — יש לומר, ע״פ דברי הגמרא ש״ב״ש מחددי טפי״, שמעלתם בחכמת התורה גדולה ממעלת ב״ה, אלא, שבזמן הזה אין הלכה כמותם כיון שרוב חכמי ישראל שמכריעים ההלכה ע״פ דעתם לא הגיעו למעלה זו, וע״ד מארז״ל[42] שלא קבעו הלכה כר״מ אף ש״אין בדורו . . כמותו״, משום ש״לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו״[61], משא״כ לעת״ל ש״יהיו כל ישראל (ועאכו״כ אלו שיבחרו מכל ישראל לב״ד הגדול שבירושלים) חכמים גדולים״, תהי׳ אצל רובם (ואולי אצל כולם) מעלת החכמה דב״ש ש״מחددי טפי״, ולכן יפסקו ע״פ כללי התורה כדעת ב״ש.

ונמצא, שלעתיד לבוא יהי׳ שינוי בהלכות התורה ע״פ טבע שכל האדם כתוצאה מדרגא נעלית יותר בלימוד התורה, וע״י זה במקום הלכה כב״ה תהי׳ הלכה כב״ש, בגלל וע״י שיתוסף בחכמת התורה כדרך ב״ש ש״מחددי טפי״ — ע״ד ובדוגמת היתר שחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן כש״תורה חדשה מאתי תצא״.

---

54) סנהדרין ו, סע״ב. וש״נ. רמב״ם הל׳ סנהדרין פכ״ג ה״ט.

55) וגם ע״פ המבואר בכ״מ (ביאוה״ז לאדהאמ״צ וישלח כ, ב) שתנאים ואמוראים הגדולים היו מביטים בהלכות התורה כפי שהם למעלה, ולפי זה היו פוסקים ההלכה — י״ל שזהו לאחרי שראייתם למעלה ירדה ונתלבשה בשכל האנושי, שלכן, אין זה בסתירה להכלל ש״לא בשמים היא״.

56) מלבד מיעוט דברים שהם מקולי ב״ש ומחומרי ב״ה (עדיות פ״ד־ה), מצד ההתכללות שבכל עניני קדושה.

57) ברכות לו, ב. וש״נ.

58) ראה מד״ש לאבות פ״ה מי״ט. מק״מ לזח״א יז, ב. לקו״ת קרח נד, סע״ב ואילך. תוספות חדשים לאבות בתחלתו.

59) כמו בזמן הזה — בהדברים ש״נמנו ורבו ב״ש על ב״ה״, ״באו למנין ונמצאו של ב״ש מרובין״ (שבת יג, ב (במשנה) ובפרש״י), ועד״ז בהדברים ש״חזרו ב״ה להורות כדברי ב״ש״ (ראה לדוגמא עדיות פ״א מי״ב־יד. ועוד).

60) ובמכ״ש וק״ו מזה ש״ב״ד גדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך (שבענינים כאלו פליגי ב״ש וב״ה) ודנו דין, ועמד אחריהם ב״ד אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו, הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו, שנאמר (שופטים יז, ט) אל השופט אשר יהי׳ בימים ההם, אינך חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך״. ועאכו״כ כשהב״ד שעמד אחריהם ״גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין״*, שאז יכול לבטל גם גזירה או תקנה ומנהג** שפשט בכל ישראל (רמב״ם הל׳ ממרים פ״ב ה״א־ב).

ולהעיר מיומא פ, א: ״שמא יבוא בית דין אחר וירבה בשיעורין״, ״שמא יבנה בית המקדש בימיו ויתחדש בית דין ותתחדש הלכה כו׳״ (פרש״י שם).

61) וזהו הטעם ש״קא מיפלגי במתיבתא דרקיעא . . הקב״ה אומר כו׳ וכולהו מתיבתא דרקיעא אמרי כו׳״ (ראה לעיל הערה 38) — דלכאורה, כששומעים שהקב״ה אומר כך, איך אומרים דלא כהקב״ה - אלא שכיון שהפס״ד שלהם צ״ל ע״פ דעתם, לכן, כשלא השיגו בדעתם הטעם של הקב״ה, הוכרחו לפסוק כפי שמתקבל בדעתם (ראה לקו״ת תזריע כד, ב ואילך).

---

*) ומסתבר לומר, שהב״ד גדול דלעתיד לבוא יהי׳ גדול מכל בתי דינים שבכל הדורות שלפנ״ז בחכמה ובמנין, דכיון שלעתיד לבוא ״יהיו כל ישראל חכמים גדולים״, יהי׳ מנין חכמי הדור שמסכימים ומקבלים דברי הב״ד (כדברי הרמב״ם (שם ה״ב) בפירוש ״גדול במנין״) גדול יותר ממנין חכמי הדור שקיבלו דברי הב״ד בכל הדורות שלפנ״ז, ואלו שיבחרו מכל ישראל (ש״יהיו חכמים גדולים״) לב״ד הגדול בודאי יהיו חכמים הכי גדולים, יותר מהדורות שלפנ״ז, ונאכו״כ שראש הישיבה, אב בית דין, הנשיא שעומד תחת משה רבינו – מלך המשיח – יהי׳ מופלג בחכמה יותר מכל האב״ד בדורות שלפנ״ז (כדברי הרמב״ם בפיהמ״ש (עדיות פ״א מ״ה) בפירוש ״גדול בחכמה״), כולל גם משה רבינו, שהרי משיח ילמד תורה גם עם התנאים ואמוראים כו׳ ומשה רבינו (ראה לקו״ת שבהערה 12. ובכ״מ).

**) מלבד דברים שראו ב״ד לגזור ולאסרם לעשות סיג (שם ה״ג), כדאיתא בגמרא (ע״ז לו, א) ״בכל יכול לבטל בית דין דברי בית דין חבירו חוץ משמונה עשר דבר (ב״ש וב״ה יחד נמנו וגזרו עליהם בפ״ק דשבת), שאפילו יבוא אליהו ובית דינו אין שומעין לו״.

ח. ובביאור הקשר והשייכות דב׳ הענינים הנ״ל שיתחדשו לעתיד לבוא – הלכה כב״ש (ש״מחדדי טפי״), והיתר שחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן (כיון ש״תורה חדשה מאתי תצא״) – צריך להבין:

א) החידוש דהלכה כב״ש הוא לחומרא, לאסור את המותר, שדבר שהי׳ מותר בזמן הזה כדעת ב״ה המתירים, יהי׳ אסור לעתיד לבוא כדעת ב״ש המחמירים, ואילו בשחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן החידוש הוא לקולא, שהקב״ה יתיר שחיטה זו שאינה כשירה בזמן הזה?

ב) איך יתכן שדוקא לעתיד לבוא יתחדשו כו״כ איסורים וחומרות דב״ש (במקום ההיתרים והקולות דב״ה בזמן הזה), בה בשעה שלעתיד לבוא לא יהי׳ צורך באיסורים וחומרות (ועאכו״כ לא יהי׳ צורך לחדש איסורים וחומרות) שענינים לשלול האפשרות ונתינת־מקום לענין בלתי־רצוי, כיון שלעתיד לבוא יתבטלו הענינים הבלתי־רצויים, כמ״ש[62] ״את רוח הטומאה אעביר מן הארץ״ ולא יהי׳ אלא הוספה וחידוש בקדושה, החל מכללות הענין ד״תורה חדשה מאתי תצא״?

ג) בנוגע לסיבת החידוש דהלכה כב״ש, ששיקול הדעת אז דרוב חכמי ישראל יהי׳ כשיטת ב״ש שמחדדי טפי – מצינו דוגמתו בזמן הזה בהלכות שבהם ״נמנו ורבו ב״ש על ב״ה״, ״באו למנין ונמצאו של ב״ש מרובין״[63], ומפורש בגמרא[64] ש״אותו היום[65] . . הי׳ קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל״, דבר הכי חמור, והיפך בתכלית מהשלימות ד״תורה חדשה מאתי תצא״ לעתיד לבוא?

ט. ויש לבאר תחילה המקור להוספה וחידוש במצוות התורה בימות המשיח בהלכה[66] - בהלכות מלכים ומלחמות ומלך המשיח[67] בספר הי״ד:

לאחרי שהרמב״ם[68] מבאר ש״התורה העידה״ על המלך המשיח, ״שנאמר[69] ושב ה׳ אלקיך את שבותך כו׳״, וממשיך ״אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא כו׳״ (ומאריך בפירוש הכתובים), מוסיף בהלכה שלאח״ז[70] ״אף בערי מקלט הוא אומר[71] אם ירחיב ה׳ אלקיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו׳, ומעולם לא הי׳ דבר זה, ולא צוה הקב״ה לתוהו״, ועכצ״ל, שציווי זה יתקיים בימות המשיח, שאז תהי׳ הוספה (ושלימות) במצות ערי מקלט.

ונתבאר בארוכה במק״א[72] שבהוספת הראי׳ מערי מקלט מודגש שביאת המשיח הו״ע המוכרח גם מצד מצוות התורה (נוסף על כללות הענין ש״התורה העידה עליו״), שקיום מצות ערי מקלט בשלימות (״ויספת לך עוד שלש ערים״) תהי׳ כש״ירחיב ה׳ אלקיך את גבולך״ בימות המשיח, וכיון שהבטחת הגאולה היא פרט וגדר במצוות התורה, נעשה בה תוקף הנצחיות דמצוות התורה, כמ״ש הרמב״ם בסיום הענין ״ועיקר הדברים ככה הן, שהתורה הזאת חוקי׳ ומשפטי׳ לעולם ולעולמי עולמים, ואין מוסיפין עליהן ולא גורעין מהן״[73] (״מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת״, כנ״ל ס״ג).

ויש לומר, שבהדגשת ענין הגאולה כפרט וגדר במצוה שבתורה ש״אין לה . . הוספה״ ע״י הוספה בהמצוה בימות המשיח, כלשון הכתוב ״ויספת לך עוד שלש ערים גו׳״, מרומז שבכל מקום שמצינו שבימות המשיח יהי׳ שינוי גרעון והוספה בעניני תומ״צ [ולדוגמא: השינוי דהלכה כב״ש, הגרעון בדיני שחיטה ע״י היתר שחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן, וההוספה ד״תורה חדשה״], אין זה שינוי גרעון והוספה בתורה, אלא ע״ד ובדוגמת ההוספה דערי מקלט (המקור בהלכה להוספה בתומ״צ בימות המשיח), שהוספה זו היא חלק מהמצוה עתה (שגדר המצוה היא שבימות המשיח יוסיפו עוד שלש ערים), שעי״ז נעשית שלימות המצוה, כדלקמן.

---

62) זכרי׳ יג, ב.
63) שבת שם.
64) שם יז, א.
65) יום שגזרו הי״ח דבר כשנמנו ורבו ב״ש על ב״ה – תוספתא שם פ״א ה״ח. ירושלמי שם פ״א ה״ד.
66) משא״כ ההיתר דשחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן – מקורו במדרש (דרש שבתורה), והלכה כב״ש – שמקורו בספרי קבלה (סוד שבתורה).
67) כ״ה לשון הכותרת – בדפוס וינציאה רפד. שי׳.
68) פי״א ה״א.
69) נצבים ל, ג.
70) הלכה ב׳.
71) שופטים יט, ח־ט.
72) לקו״ש חי״ח ע׳ 280. לקו״ש חלק לד ע׳ 114 ואילך.
73) כולל גם שתוקף הנצחיות הוא (לא רק בתוכנו הרוחני, אלא גם) כפשוטם של דברים – כהמשך דברי הרמב״ם (בדפוסים שלא שלטה בהם יד הצנזור): ״וכל המוסיף או גורע או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצוות מפשוטן, הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורוס״.

י. ובהקדם הביאור בהוספת שלש ערי מקלט בימות המשיח – דלכאורה אינו מובן:

א) מהו הענין המיוחד שבהוספת שלש ערי מקלט בימות המשיח, עד כדי כך שבזה תלוי תוקף ונצחיות הבטחת ביאת המשיח שנעשית פרט וגדר במצות ערי מקלט?

ב) יתירה מזה: תוכן מצות ערי מקלט הוא בניגוד (לכאורה) לתוכן דביאת המשיח – כי, הצורך בערי מקלט הוא ״לנוס שמה כל רוצח״[74], ואילו בימות המשיח בודאי לא תהי׳ המציאות דהורג נפש, אפילו לא בשוגג[75] [וכידוע השקו״ט בביאור הצורך דערי מקלט (אפילו שש ערים, ועאכו״כ ״ויספת לך עוד שלש ערים״ תשע ערים) בימות המשיח[76]], ואעפ״כ, מודגשת הבטחת ביאת המשיח בהוספת שלש ערי מקלט דוקא?

יא. ויש לומר הביאור בהנ״ל:

בתורה ישנם (בכללות) ב׳ ענינים: (א) ״חמודה גנוזה שגנוזה לך״[77] - ענינה של התורה שהיא חכמתו של הקב״ה (שלמעלה מהעולם, אלא שירדה למטה בארץ), (ב) ״נתתי׳ לארץ״[78] - נתינתה למטה בארץ כדי לפעול שהעולם יהי׳ ע״פ הוראת התורה, הן ע״י פעולה חיובית, ״עשה טוב״, והן ע״י פעולה שלילית, ״סור מרע״.

ובפרטיות יותר – החילוק שבין תורה למצוות: תורה היא חכמתו של הקב״ה, ומצוות (עשה ולא תעשה) הם הוראות להאדם איך להתנהג בעולם. ועד״ז בתורה עצמה – לימוד חכמת התורה כשלעצמה שאינו נוגע למעשה בפועל, ״יגדיל תורה ויאדיר״[79], ״דרוש וקבל שכר״[80], והלימוד לידע את המעשה אשר יעשון ואלה אשר לא תעשינה.

ובלימוד חכמת התורה כשלעצמה גופא – ה״ז החילוק שבין נגלה דתורה לנסתר דתורה[81]: בנגלה דתורה מודגשת בעיקר הפעולה דבירור העולם ע״י פרטי הדינים דאיסור והיתר טומאה וטהרה כשר ופסול, שלכן נקראת ״אילנא דטוב ורע״[82] (״עץ הדעת טוב ורע״[83]), ע״ש ההתלבשות לברר הטוב מהרע, להבדיל בין הפסול האסור והטמא להכשר המותר והטהור, וכן ההתלבשות בטענות של שקר (לברר האמת מן השקר) בדיני חיוב ופטור שבין אדם לחבירו[84]; משא״כ נסתר דתורה נקראת ״אילנא דחיי״ (״עץ החיים״[85]), ״דלית תמן . . מסטרא דרע . . מרוח הטומאה״[82], כיון שאינה עוסקת בבירור הטוב מהרע, אלא מדברת בעניני אלקות, ״דע את אלקי אביך״[86].

ובענין זה מודגש כללות החילוק שבין זמן הזה לימות המשיח:

בזמן הזה – עיקר העבודה היא בבירור העולם, שנעשית בעיקר ע״י לימוד נגלה דתורה, ששה סדרי משנה (כולל הפלפול והשקו״ט בגמרא ובפוסקים, ראשונים ואחרונים) בעניני איסור והיתר טומאה וטהרה חיוב ופטור (אלא שגם בשביל עבודת הבירורים בנגלה דתורה יש צורך בלימוד נסתר שבתורה שעי״ז יאיר בנפשו האלקות שבתורה);

משא״כ בימות המשיח – לאחרי שלימות עבודת הבירורים, שיופרד הרע מן הטוב – ״לא יהי׳ עסק התורה והמצוות לברר בירורין, כי אם לייחד יחודים עליונים יותר . . והכל ע״י פנימיות התורה לקיים המצוות בכוונות עליונות . . פנימיות המצוות וטעמיהם הנסתרים״[87] (אלא שגם אז ״יצטרכו לידע הלכות איסור והיתר טומאה וטהרה״[88], ״אבל הנגלות יהיו גלויים וידועים לכל

---

74) שופטים יט, ג.

75) הן מצד ההורג – שגם שוגג צריך כפרה (פרש״י נח ט, ה. פרש״י שבועות ב, א (ד״ה תולה)), וכידוע שגם שוגג הוא מהתגברות הרע כו׳ (ראה לקו״ת להאריז״ל פ׳ ויקרא. תניא אגה״ק סו״ס כח); והן מצד הנהרג – שהריגתו בשוגג היא מפני שנתחייב מיתה על הריגה במזיד ללא עדים (מכות יו״ד, ב. פרש״י משפטים כא, יג. וראה פרש״י נח שם).

76) ראה בארוכה בלקו״ש חכ״ד ע׳ 107 ואילך. וש״נ.

77) שבת פח, ב.

78) שם פט, א.

79) ישעי׳ מב, כא. חולין סו, ב.

80) סוטה מד, א. וש״נ.

81) בהבא לקמן – ראה תניא אגה״ק סכ״ו. ובארוכה – קונטרס עץ החיים פי״א ואילך. וראה גם לקו״ת שה״ש מח, א ואילך.

82) זח״ג קכד, ב – ברע״מ.

83) בראשית ב, יז.

84) וגם הלימוד באופן ד״יגדיל תורה ויאדיר״, ״דרוש וקבל שכר״, הוא בענינים הקשורים עם טוב ורע.

85) שם ג, כב

86) דה״א כח, ט. וראה תניא קו, א קנו, ב.

87) אגה״ק שם (קמה, סע״א).

88) שם (קמג, א).

איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שכחה וא״צ לעסוק בהם״[89]).

יב. ויש לומר, שזהו גם תוכן החילוק שבין שש ערי מקלט שבזמן הזה ל״ויספת לך עוד שלש ערים״ בימות המשיח:

מצות עיר מקלט קשורה עם תיקון חטא עה״ד (השורש לכל החטאים[90]), כדאיתא במדרש[91] ״למה נתגרש (אדה״ר מג״ע לאחר חטא עה״ד) על שהביא מיתה על הדורות והי׳ חייב למות מיד אלא שרחמת עליו וגרשתו כדרך הרוצח בשגגה שגולה למקומו לערי מקלט״.

ובפרטיות יותר ה״ז קשור עם התיקון דכל חטא ועון[92]:

ידוע שכל חטא ועון הוא מעין ודוגמת ״מכה נפש (בשגגה)״[93], כמ״ש[94] ״שופך דם האדם באדם״, שהו״ע ״שפיכת דם וחיות אדם דקדושה באדם דקליפה״[95], אלא שזהו באופן ד״(מכה נפש ב)שגגה״, שלא ברצונו, כי, רצונו האמיתי של כאו״א מישראל הוא ״לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות״[96] (אלא ש״יצרו הוא שתקפו״[96], כמו אונס), ומעשה החטא הוא ״בבלי דעת״[97], כמארז״ל[98] ״אין אדם עובר עבירה אא״כ נכנס בו רוח שטות״, ועוד וג״ז עיקר — ש״האלקים אנה לידו״[99], כמ״ש[100] ״נורא עלילה על בני אדם״, ״עלילה נתלה בו״[101].

והתיקון לזה הוא ע״י הגלות לעיר מקלט — שרומז על התורה, כמארז״ל[102] ״דברי תורה קולטין״[103], היינו, שהתורה קולטת את האדם העוסק בה להגן עליו ולהצילו מפני גואל הדם, ״הוא[104] שטן הוא יצה״ר״[105], ולא עוד אלא שעל ידה נעשה התיקון לשפיכת דם וחיות האדם דקדושה שנמשך מהתורה, חיות חדש מ״תורת חיים״[106].

ובימות המשיח לאחרי שלימות בירור העולם — יהי׳ הענין דערי מקלט באופן נעלה יותר:

ידוע[107] שגם בימות המשיח, כשתושלם עבודת בנ״י בבירור הטוב מן הרע ויגיעו לשלימות שהיתה לפני חטא עה״ד — תהי׳ עדיין מציאות הרע בעולם[108], ולכן ישאר הצורך בערי מקלט[109] כדי לשלול אפשרות לענין בלתי־רצוי שיכול להיות כתוצאה ממציאות הרע בעולם (כמו שלפני חטא

---

89) שם (קמה, ב). ובהמשך הענין: ״וגם אפשר וקרוב הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית, כמו אברהם אבינו ע״ה, ולכן א״צ לעסוק בהם כלל״.

90) ראה סה״מ קונטרסים ח״א קצא, ב ואילך. ועוד.

91) במדב״ר פכ״ג, יג.

92) בהבא לקמן — ראה אוה״ת מסעי ע׳ א׳תיד ואילך. ד״ה דבר אל בנ״י וגו׳ כי אתם עוברים וגו׳ תרנ״א (סה״מ תרנ״א ע׳ קצז ואילך). ד״ה וידבר גו׳ והקריתם לכם ערים גו׳ תרס״ה (סה״מ תרס״ה ע׳ שכה ואילך). ד״ה הנ״ל תשי״ב (סה״מ תשי״ב ע׳ 261 ואילך). תשי״ז (סה״מ תשי״ז ע׳ 223 ואילך).

93) מסעי לה, יא.

94) נח טו, ו.

95) לקו״ת במדבר יג, ג.

96) רמב״ם הל׳ גירושין ספ״ב.

97) שופטים יט, ד.

98) סוטה ג, רע״א.

99) משפטים כא, יג.

100) תהלים סו, ה.

101) תנחומא וישב ד.

102) מכות יו״ד, א.

103) ופירוש ״עיר מקלט״: ״עיר״ — שנעשית מקיבוץ בתים, וכל בית נעשה מאבנים, שאבנים קאי על אותיות התורה (כדאיתא בספר יצירה (פ״ד מי״ב) ״שתי אבנים בונות שתי בתים וכו׳״), ומצירופם נעשים בתים, תיבות התורה, ובצירוף כולם יחד נעשית עיר, כל התורה כולה; ו״מקלט״ — מלשון קליטה, שרומז על הקליטה דשכל האדם בתורה והקליטה דתורה בשכל האדם (כמבואר בתניא (פ״ה) שהשכל תופס ומקיף את המושכל, וגם מלובש ומוקף בו).

104) ב״ב טז, א.

105) ועד״ז אמרו חז״ל ״בראתי יצה״ר ובראתי לו תורה תבלין״ (ב״ב שם. קידושין ל, ב), ״אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש כו׳״ (קידושין שם. סוכה נב, ב).

106) ולהעיר, שהתורה נמשלה לדם שהוא הנפש, שעל ידו נמשך חיות הנפש, וזהו מ״ש ״זאת התורה אדם״, אותיות א׳ דם (של״ה בהקדמת בית ישראל בית דוד (כא, א). לקו״ת שם, א).

107) ראה תשובות וביאורים (קה״ת תשל״ד) סי״א ס״א.

108) ורק לאח״ז, בעולם התחי׳, יבטל הקב״ה מציאות הרע מן העולם, כמ״ש ״את רוח הטומאה אעביר מן הארץ״, ועל תקופה זו אמרו חז״ל (נדה סא, ב) ש״מצוות בטלות לע״ל״* (ראה הגהות יעב״ץ ר״ה ל, א. אגה״ק סו״ס כו). — ועפ״ז צ״ל שהסעודה דלויתן ושור הבר (שבה יאכלו משחיטה זו שיתירה הקב״ה) תהי׳ בימות המשיח, לפני תחה״מ**, כי, לאחרי ש״מצוות בטלות״ אין מקום לשקו״ט אם ״זו היא שחיטה כשירה״, ואין צורך ב״חידוש תורה״.

109) וע״ד שגם בימות המשיח ״יצטרכו לידע הלכות איסור והיתר טומאה וטהרה״, אף שלא יצטרכו לעסוק בהם כיון ש״יהיו גלויים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שכחה״, כנ״ל סי״א.

---

*) פרטי הדעות והשקו״ט במאמר זה – ראה בארוכה בספרים שהובאו בשדי חמד (כללים וד״ח) בענין מצות אם בטלות. תשובות וביאורים שם (והערה 9).

**) פרטי הדעות והשקו״ט בזמנה של סעודה זו – ראה הנסמן בתשובות וביאורים שם סי״א בסופו (הערה 23).

עה״ד היתה אפשרות לענין החטא ע״י מציאות הרע בעולם[110]).

וענין זה (שלילת האפשרות לענין בלתי־רצוי) נעשה עי״ז ש״ויספת לך עוד שלש ערים״, הוספת סוג חדש של ערי מקלט, התגלות חדשה ב״דברי תורה קולטין״ — שזהו״ע ד״תורה חדשה מאתי תצא״, התגלות טעמי תורה דפנימיות התורה, דכיון שפנימיות התורה היא למעלה משייכות לבירור טוב ורע, לכן קולטת את האדם באופן ששוללת גם האפשרות לענין בלתי־רצוי.

ויש לומר, שערי מקלט שבזמן הזה, שש ערים, הם כנגד ששה סדרי משנה (כולל פירושן בגמרא), שבהם נתבארו כל פרטי הדינים דאיסור והיתר טומאה וטהרה חיוב ופטור שעל ידם נעשה בירור העולם. וערי מקלט שיתוספו בימות המשיח, שלש ערים, הם כנגד ההוספה והחידוש בכללות התורה — ״אוריאן תליתאי״, שלש ערים — ע״י ההתגלות דפנימיות התורה[111].

ויומתק יותר — ששלש הערים שיתוספו בימות המשיח הם ״בערי הקיני והקניזי והקדמוני שנכרת לאברהם אבינו ברית עליהן ועדיין לא נכבשו, ועליהן נאמר בתורה ואם ירחיב ה׳ את גבולך״[112], וידוע[113] שכיבוש ארץ ז׳ אומות בנפש הו״ע בירור המדות, שזוהי כללות העבודה בזמן הזה, וכיבוש ארץ ג׳ אומות (קיני קניזי וקדמוני) בנפש הו״ע בירור המוחין שיהי׳ בימות המשיח, שאז תהי׳ ההתגלות ד״תורה חדשה מאתי תצא״[114].

יג. עפ״ז יש לבאר גם החידוש שבימות המשיח תהי׳ הלכה כב״ש:

ובהקדם ביאור הפלוגתות דב״ש וב״ה, ב״ש אוסרים וב״ה מתירים — שהפלוגתא היא בנוגע לאופן פעולת התורה בבירור העולם:

בדברים שהם בודאי בלתי־רצויים, לכו״ע הבירור הוא באופן של דחי׳, ״שמאל דוחה״[115] - טמא אסור ופסול; בדברים שהם בודאי מותרים, עניני הרשות, לכו״ע הבירור הוא באופן של קירוב, ״ימין מקרבת״[115] - טהור מותר וכשר, ע״י ההשתמשות בהם לשם שמים, ״כל מעשיך יהיו לשם שמים״[116] ו״בכל דרכיך דעהו״[117], שעי״ז נעשה בהם בירור וזיכוך ועלי׳ לקדושה; ובדברים שיש ספק האם צריכים לדחותם או שיכולים (ובמילא צריכים) לקרבם ולהעלותם לקדושה, משום שהרע אינו ניכר ונראה בפועל ובגלוי, כי אם בכח ובהעלם בלבד, וכיו״ב — פליגי ב״ש וב״ה[118]:

ב״ש[119] (ששרש נשמתם מבחי׳ הגבורות) — נטיית שכלם היא להחמיר, לדחות ולאסור גם הענינים שהרע שבהם הוא בכח ובהעלם בלבד, וב״ה (ששרש נשמתם מבחי׳ החסדים) — נטיית שכלם היא להקל, לקרב ולהתיר הדברים שאין בהם רע בפועל ובגלוי.

וחילוק זה מרומז גם בשמותיהם[120]: ״שמאי״ — מלשון ״השם אורחותיו״[121], ששוקל דרכיו בתכלית הזהירות גם מענינים דרע הנעלם, וכשמוצא שיש בהם רע הנעלם דוחה ואוסר אותם. ו״הלל״ — מלשון ״בהלו נרו עלי ראשי״[122], שהו״ע של אור וגילוי, המשכת אור הקדושה גם במקום שיש רע בכח ובהעלם[123].

ויש להוסיף, שהחילוק בין ב״ש וב״ה הוא גם בדרגת התורה שעל ידה נעשה בירור העולם:

״ב״ש מחדדי טפי״ — דרגא נעלית יותר בלימוד התורה (ה״בכח״ שבתורה, פנימיות התורה), שבכחה יכולים לברר (לא רק רע הגלוי, אלא גם) רע הנעלם, משא״כ ב״ה שלומדים התורה כפי

110) ראה גם סה״מ עטר״ת ע׳ תטו.

111) ראה אוה״ת שם: ״ששה ערי מקלט י״ל עד״ז ששה סדרי משנה . . ג׳ ערי מקלט י״ל ע״ד אוריאן תליתאי . . כשירחיב ה׳ גבולנו צריך להוסיף ג׳ ערי מקלט והוא התגלות טעמי תורה לע״ל״.

112) רמב״ם הל׳ רוצח ושמירת נפש פ״ח ה״ד.

113) ראה בארוכה ד״ה אל תצר את מואב במאמרי אדהאמ״צ דברים בתחלתו.

114) ראה גם סה״מ עטר״ת ותש״ט שבהערה 25. ועוד.

115) סנהדרין קז, ב. וש״נ. הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ד הי״ז.

116) אבות פי״ב מי״ב. רמב״ם הל׳ דעות ספ״ג.

117) משלי ג, ו. רמב״ם שם. שו״ע אדה״ז או״ח סקנ״ו ס״ב.

118) ולהעיר מביאור הלשיטתייהו דב״ש וב״ה, שב״ש אזלי בתר בכח, וב״ה אזלי בתר בפועל (ראה בארוכה ״הדרן על ששה סדרי משנה״ (סה״ש תשמ״ח ח״ב ע׳ 645 ואילך)).

119) ראה זח״ג רמה, א. טעמי המצוות להאריז״ל פ׳ תצא. תניא בהקדמה. שם אגה״ק סי״ג. ובכ״מ.

120) להעיר ממארז״ל ״ר״מ הוה דייק בשמא״ (יומא פג, ב. וראה בארוכה (ע״ד הענין דמדרש שמות) תשובות וביאורים הנ״ל ס״א. וש״נ).

121) מו״ק ה, סע״א. וש״נ.

122) איוב כט, ג.

123) ראה לקו״ת שה״ש מח, סע״ב ואילך. ובכ״מ.

שהיא בפועל ובגלוי (נגלה דתורה), אין ענינם לברר רע הנעלם, ובמצב כזה שאין הענין לברר הרע הנעלם, אסור לדחות ולרחק דברים שיכולים לקרבם ולהעלותם לקדושה.

ולכן:

בזמן הזה, שמצב העולם הוא שרוב בני־אדם אינם שייכים לדרגתם של ב״ש לשקול ולדקדק דרכיהם בתכלית הזהירות גם מרע הנעלם ולבררו ע״י דרגא נעלית בתורה — הלכה כב״ה, וב״ש במקום ב״ה אינה משנה, ועד שכש״נמנו ורבו ב״ש על ב״ה״, ״אותו היום . . הי׳ קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל״, כי, עי״ז שדוחים ומרחקים מגבול הקדושה דברים שהיו יכולים לקרבם ולהעלותם לקדושה במילא ניתוסף כח בלעו״ז.

אבל בימות המשיח תהי׳ הלכה כב״ש — כיון שישתנה שיקול הדעת בטבע השכל דחכמי ישראל בהתאם לשינוי מצב העולם בימות המשיח[124] (ע״פ הכלל ש״אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות״) כדעת ב״ש — כי, לאחרי שיושלם בירור הטוב מן הרע, יהיו כולם במעמד ומצב ד״השם אורחותיו״, לדקדק ולשקול דרכיהם בתכלית הזהירות גם מרע הנעלם (בהעלם ובכח), ועד לשלילת האפשרות דענין בלתי־רצוי — ע״י דחיית וריחוק הדברים שיש בהם רע הנעלם (כיון שנשאר עדיין בעולם מציאות הרע, כנ״ל סי״ב); וענין זה יהי׳ ע״י התגלות דרגא נעלית יותר בתורה (״מחדדי טפי״) אצל כל בנ״י — ״תורה חדשה מאתי תצא״, טעמי וסודות התורה, שלהיותם למעלה משייכות לבירור העולם, נשללת על ידם אפילו האפשרות לענינים בלתי־רצויים.

יד. ויש להוסיף, שגם בקשר ובשייכות לחג השבועות, ״זמן מתן תורתנו״ — שבו ניתנה כל התורה כולה, כולל גם ה״תורה חדשה (ש)מאתי תצא״ (כנ״ל ס״ד) — מצינו דוגמת הענין דהלכה כב״ש, מעין ודוגמת החידוש דהלכה כב״ש בימות המשיח[125]:

בסיום הלכות חג השבועות[126] כותב רבינו הזקן: ״במוצאי חג השבועות אסור להתענות מעיקר הדין לפי שהי׳ יום טבוח בזמן שביהמ״ק קיים, דהיינו, שבו ביום היו מקריבין עולות ראי׳ שלא היו יכולים להקריב ביו״ט עצמו לפי שאין בהם שום צורך אוכל נפש . . ואע״פ שזה הוא לדברי ב״ש אבל לדברי ב״ה מותר להקריבן אף ביו״ט עצמו, מ״מ, כיון שבדבר זה עשו ב״ה כדבריהם והרבה מישראל נהגו כמותם להקריבן אחר יו״ט ונעשה להם יום זה הוא מוצאי יו״ט כמו יו״ט עצמו להאסר בו בהספד ותענית א״כ אף עתה משחרב ביהמ״ק לא הותר ההספד והתענית בו ביום״.

ויש לומר הביאור בזה — בפנימיות הענינים[127]:

איתא בגמרא[128]: ״מעלי יומא דעצרתא סכנתא (להקיז דם) . . משום דנפיק בי׳ זיקא ושמי׳ טבוח דאי לא קבלו ישראל תורה הוה טבח להו לבשרייהו ולדמייהו״[129]. והקשה בחדא״ג מהרש״א[130] ״לכאורה . . לא ה״ל לקרותו טבוח אלא טובח, שבא לטבוח אחרים״, ומתרץ ש״ההוא זיקא שהוא השטן הוא היצר הרע הוא רוח מ״ה שבא לטבוח את ישראל אילו לא קיבלו התורה, אבל כיון שקבלו התורה וכבשו את יצרם הרי אדרבה זבחו ישראל את היצה״ר״.

ויש לומר, שזהו גם תוכן הענין ד״יום טבוח״ (מוצאי חג השבועות) — זביחת היצה״ר. כלומר, ב״מעלי יומא דעצרתא״ (ערב חג השבועות), לפני קבלת התורה, ״נפיק בי׳ זיקא״ ״שבא לטבוח את ישראל אילו לא קיבלו התורה״, ובמוצאי חג השבועות, לאחרי שקבלו התורה, נעשה ״יום טבוח״, ע״ש ש״זבחו ישראל את היצה״ר״.

והטעם ש״בדבר זה עשו ב״ה כדבריהם (כדברי ב״ש) והרבה מישראל נהגו כמותם להקריבן אחר יו״ט — יש לומר, שביו״ט עצמו, זמן מתן תורתנו, שכולל (בהעלם) גם ה״תורה חדשה (ש)מאתי תצא״, טעמי וסודות התורה שלמעלה משייכות

124) להעיר מטעמי המצוות שבהערה 119: ״אלו ואלו דברי אלקים חיים, כי כל אחד ואחד דיבר אמת לפי מקומו (דרגתו), אלא שההלכה הוא לפי הזמן״.

125) ובלשון רבינו הזקן בתניא פל״ו: ״וכבר הי׳ לעולמים מעין זה בשעת מתן תורה״.

126) או״ח סתצ״ד סי״ט.

127) הביאור ע״ד הנגלה — ראה בארוכה לקו״ש חכ״ח ע׳ 24 ואילך. וש״נ.

128) שבת קכט, ב.

129) וראה מחה״ש לאו״ח סו״ס תסח: ״ונודע דבכל הזמנים שאירע לאבותינו ענין מה כשיגיע זמן ההוא שוב מתעורר קצת מעין אותו דבר וענין ההוא״.

130) לסנהדרין מג, ב.

לבירור הרע, אין (מקום ו)צורך לזביחת היצה״ר[131] (כשיטת ב״ש, שמצד מעלתם בלימוד התורה, ״מחددי טפי״, שוללים ומבטלים גם רע הנעלם והאפשרות לענין בלתי־רצוי), ולכן מוצאי חג השבועות (דוקא) הוא ״יום טבוח״.

טו. ונוסף על החידוש בימות המשיח דהלכה כב״ש, שדבר שהי׳ מותר כדעת ב״ה יאסר כדעת ב״ש, יהי׳ גם ״חידוש תורה״ לעתיד לבוא בהיתר דדבר האסור[132] - שהקב״ה יתיר שחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן:

ובהקדמה — שנוסף על דברי המדרש ״זו שחיטה היא (בתמי׳) ולא כך תנינן הכל שוחטין ובכל שוחטין ולעולם שוחטין חוץ ממגל קציר והמגרה והשנים מפני שהן חונקין״, קשה גם (ולכל לראש) מ״הכל שוחטין״, שזוהי שחיטה שאינה בידי אדם (כי אם ע״י הלויתן), ותנן[133] ״נפלה סכין ושחטה . . פסולה, שנאמר[134] וזבחת ואכלת מה שאתה זובח אתה אוכל״[135].

ויש לומר הביאור בזה — ששחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן לעתיד לבוא תהי׳ ע״י הקב״ה[136], היינו, שסנפירי הלויתן הם הסכין שבו ישחט הקב״ה את שור הבר. וכיון שתוכן ה״חידוש תורה״ הוא שבשחיטה זו לא נאמרו מלכתחילה דיני שחיטה (כנ״ל ס״ה), ה״ז כולל גם שבשחיטה זו לא נאמר הדין ד״מה שאתה זובח אתה אוכל״ (שחיטת אדם דוקא), להיותה ע״י הקב״ה[137].

ובביאור הטעם ששחיטתו של הקב״ה אינה כשחיטת האדם ע״פ דיני התורה (אף ש״מגיד דבריו ליעקב גו׳״[138], ״מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות״[139]) — יש לומר:

תוכנה של שחיטה — ״אין ושחט אלא ומשך״[140], שעי״ז נעשה בירור ומשיכת והעלאת הבעל־חי, שנעשה מוכשר וראוי למאכל האדם להיות דם ובשר כבשרו, ובכח זה יעבוד עבודתו לשמש את קונו ע״י קיום התומ״צ. ונמצא, שבתוכן השחיטה מודגש כללות הענין דבירור והעלאת עניני העולם לקדושה, ועד לתכלית השלימות — זביחת היצה״ר (כנ״ל סי״ב).

ועפ״ז מובן החילוק בין שחיטת האדם לשחיטת הקב״ה — שבשחיטת האדם, כיון שפעולת הבירור היא בכחו של האדם, ישנם כו״כ הגבלות באופן פעולת הבירור שמתבטאים בפרטי דיני השחיטה שבתורה, ובלעדם השחיטה פסולה; משא״כ בשחיטת הקב״ה, כיון שפעולת הבירור נעשית ע״י הקב״ה, לא שייך בזה הגבלות, ולכן בכל האופנים השחיטה כשרה[141].

טז. ויש להוסיף ולבאר כנ״ל (ההוספה דג׳ ערי מקלט בימות המשיח, ההלכה כב״ש, והיתר שחיטת שור הבר) בעומק יותר:

ובהקדם המבואר במק״א[142] בנוגע לכללות הענין דמצוות לא תעשה שיהיו גם בימות המשיח, כשעיקר העבודה תהי׳ בעשה טוב — שאז יהי׳

---

131) כלשון רבינו הזקן ״לא היו יכולין להקריב ביו״ט עצמו לפי שאין בהם צורך אוכל נפש״ — די״ל ש״אוכל נפש״ רומז על הענינים השייכים לנפש האלקית מצ״ע, ולא בשייכות לבירור היצה״ר.

132) וע״ד שמצינו אצל ר׳ מאיר ״שהוא אומר על טמא טהור ומראה לו פנים, על טהור טמא ומראה לו פנים״ (עירובין יג, ב. וראה לקו״ת ס״פ תזריע).

133) חולין לא, א — במשנה.

134) תבוא כז, ז.

135) כקושיית הרש״ש בויק״ר שם.

136) ראה ב״ב ע״ה, רע״א: ״אלמלא הקב״ה עוזרו אין יכול לו, שנאמר (איוב מ, יט) העושו יגש חרבו״, ״בבהמות כתיב . . וה״ה עם לויתן״ (פרש״י שם. וראה חדא״ג מהרש״א שם).

137) בפי׳ ידי משה ויק״ר שם: ״להקב״ה הוא מותר לשחוט גם בסנפירין, אבל לבני אדם אשר להם נתנה התורה לצרף את לבבם* ולקבוע בהם רחמנות, להם אסור בסנפירין, כי הוא צער בעלי חיים״. אבל: (א) טעם זה אינו שייך לחידוש תורה לעתיד לבוא דוקא, (ב) ועיקר: מאי שנא משאר המצוות שמקיים הקב״ה אף שלא שייך אצלו הטעם דלצרף כו׳.

וראה שו״ת חת״ס חיו״ד סי״ט: ״אפילו אנן נמי נשחוט במגירה אם הי׳ אפשר לומר ברי לי שלא פגעתי ולא קרעתי, אלא שאין אדם יכול לאמר כן . . כי מי יכול לשער זה, אבל הקב״ה ששוחט בעצמו יכול לומר ברי לי״. וגם טעם זה אינו שייך לחידוש תורה דלעתיד לבוא דוקא.

ולכן לכאורה נראה לומר שהחידוש תורה הוא שבנוגע לשחיטה זו לא נאמרו דיני שחיטה, כבפנים.

138) תהלים קמז, יט.

139) שמו״ר פ״ל, ט.

140) חולין ל, ב. וראה לקו״ש חי״ט ע׳ 206. וש״נ.

141) ראה לקו״ת שמיני יח, ד: ״היום שחיטה כזו פגומה גמורה היא מחמת ההפסק כו׳, אבל לעתיד צ״ל כן דוקא, כי ענין השחיטה זו היא בחי׳ עליות שור הבר למעלה מעלה ע״י הלויתן המעלהו בסנפיריו, ולכן צ״ל הפסק בינתיים, שהרי א״א להיות כל העליות בבת אחת . . בפעם א׳, אלא הפסק בין היכל להיכל, ולכן יתיר הקב״ה פגימה זו״.

142) ראה ספר השיחות תנש״א ח״א ע׳ 305 ואילך. ועוד.

*) כמ״ש בהתחלת הענין: ״לא ניתנו המצוות לישראל אלא לצרף בהן את הבריות״.

קיומן ״בשרשן למעלה שהן גבורות קדושות״[143], גבורות שלמעלה מחסדים, כידוע[144] שהשורש דמצוות לא תעשה הוא למעלה מהשורש דמצוות עשה, ע״ד ובדוגמת המעלה דהשגת השלילה לגבי השגת החיוב, שלכן קיומם אינו באופן של חיוב, קום ועשה, אלא באופן של שלילה, שב ואל תעשה.

ועפ״ז יש לבאר גם פלוגתת ב״ש וב״ה — בשרש הענינים: ב״ש ששרש נשמתם מבחי׳ הגבורות, גבורות קדושות שלמעלה מחסדים, ראו ענינים אלו בשרשם (בכח), בבחי׳ גבורות קדושות שאינם מתגלים כי אם באופן של השגת השלילה (שלמעלה מהשגת החיוב, ״מחדדי טפי״), שב ואל תעשה — ב״ש אוסרים, וב״ה ששרש נשמתם מבחי׳ החסדים, ראו ענינים אלו כפי שהם בגלוי (בפועל), ענינים שנמשכים ומתגלים באופן של השגת החיוב, קום ועשה — ב״ה מתירים[145].

ולכן:

בזמן הזה שרוב בני־אדם אינם שייכים לדרגתם של ב״ש לשקול ולדקדק בשורש הענינים למעלה בבחי׳ גבורות קדושות (השגת השלילה), כי אם כפי שהם בפועל ובגלוי שמהם יכולים להשתלשל ענינים בלתי־רצויים - יש להגביר החסדים על הגבורות. ולכן נפסקה ההלכה כב״ה (חסדים), ועד שב״ש במקום ב״ה אינה משנה. ועד כדי כך, שבנוגע להלכות ש״נמנו ורבו ב״ש על ב״ה״ (התגברות הגבורות על החסדים), אמרו חז״ל ש״אותו היום . . הי׳ קשה לישראל כיום שנעשה בן העגל״ (השורש דכל ענינים בלתי־רצויים), כיון שמהתגברות הגבורות (ב״ש) על החסדים (ב״ה) יכולים להשתלשל ענינים בלתי־רצויים[146].

אבל בימות המשיח, כשיושלם בירור הטוב מן הרע, ולא יהי׳ מקום לחשש מענינים בלתי־רצויים, יהיו כולם במעמד ומצב שיוכלו לדקדק ולשקול בשרש הענינים למעלה בבחי׳ גבורות קדושות, בחינת השגת השלילה, ולכן, אותם ענינים שיהיו מותרים בזמן הזה כדעת ב״ה, יהיו אסורים בימות המשיח כדעת ב״ש, כיון שיתגלה בהם העילוי והשלימות דגבורות קדושות שלמעלה מחסדים, שהמשכתם היא ע״ד השגת השלילה.

ועפ״ז יש לבאר גם תוכן הענין דערי מקלט למכה נפש בימות המשיח:

מכה נפש (השורש לכל ענינים הבלתי־רצויים שעליהם נצטווינו בלא תעשה) מורה על השורש דמעלת מצוות לא תעשה, גבורות קדושות שלמעלה מחסדים, השגת השלילה.

וישיבתו של מכה נפש בעיר מקלט, מורה שע״י לימוד התורה (״דברי תורה קולטין״), ובפרט ע״י התגלות חדשה בתורה, ״ויספת לך עוד שלש ערים״, טעמי וסודות התורה (כנ״ל סי״ב), נמשך ומתגלה גם השורש דלא תעשה שהו״ע דהשגת השלילה באופן של קליטה בפנימיות, היינו, שגם הענינים הכי נעלים שמצד עצמם אינם יכולים להתגלות באופן דהשגת החיוב, כי אם באופן דהשגת השלילה, נמשכים ומתגלים בכחו של הקב״ה באופן דהשגת החיוב[147].

ויש לומר, שענין זה מודגש גם במעשה בפועל (נוסף על לימוד התורה) בענין אחד עכ״פ — בהיתר דשחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן — שגם דבר שהוא באופן של השגת השלילה, שאינו יכול לבוא בהשגת החיוב, שלכן אסור באכילה כיון שאינו יכול לבוא באופן שיהי׳ דם ובשר כבשרו, יומשך ויתגלה באופן של השגת החיוב, שלכן יהי׳ מותר באכילה, שיבוא בפנימיות ויהי׳ דם ובשר כבשרו.

ובביאור הטעם שענין זה מודגש דוקא בהיתר שחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן — יש לומר:

מבואר בדרושי חסידות[148] החילוק שבין לויתן לשור הבר בעבודת האדם, שלויתן שמקומו בים, עלמא דאתכסייא, מורה על העבודה ברוחניות ביחוד יחודים עליונים וכו׳, ושור הבר שנמצא ביבשה, עלמא דאתגלייא, מורה על העבודה בגשמיות בבירור העולם. ויש בזה מה שאין בזה: העבודה ברוחניות (לויתן) היא באופן של העלאה למעלה, שמשיגים אורות נעלים ביותר, אבל אין בה השלימות דהמשכה למטה, ואילו העבודה

143) תניא קו״א קס, א.
144) ראה לקו״ת פקודי ג, ב ואילך. ובכ״מ.
145) ומרומז בשמותיהם: ב״ש, ״השם אורחותיו״ — לשקול ולדקדק בשורש הענינים בבחי׳ גבורות שלמעלה מהחסדים, וב״ה, ״בהלו נרו״ — ראיית הדבר כמו שהוא בגלוי ובפועל.
146) ראה לקו״ת קרח נד, ג.

147) ראה גם ספר השיחות שם ע׳ 5־311.
148) ראה לקו״ת ר״פ שמיני. ובכ״מ.

בגשמיות היא באופן של המשכה למטה, אבל אין בה מעלת האורות הנעלים יותר. ולעתיד לבוא יתחברו ב׳ המעלות יחדיו – שגם למטה יומשכו ויתגלו האורות הנעלים ביותר, עי״ז שהלויתן ישחוט ויעלה (״אין ושחט אלא ומשך״) השור הבר, היינו, שתתגלה מעלת האורות העליונים (העלי׳ שע״י הלויתן) בעניני העבודה למטה (שור הבר).

היינו, ששחיטת שור הבר היא תוכן הסך־הכל דכללות מעשינו ועבודתינו בבירור העולם, ולכן, יתגלה בזה תכלית השלימות דכללות העבודה, שגם הענינים הכי נעלים דהשגת השלילה (לויתן, עלמא דאתכסייא) יומשכו באופן של השגת החיוב (שור הבר, עלמא דאתגלייא), שלכן יתיר הקב״ה אכילת שור הבר בשחיטה אסורה, עי״ז ש״תורה חדשה מאתי תצא, חידוש תורה מאתי תצא״, שגם הדרגא הכי נעלית בתורה, ״מאתי״ דייקא, שאינה יכולה להתגלות בזמן הזה, ושייך בה רק השגת השלילה בלבד – ״(מאתי) תצא״, שתצא ותומשך ותבוא למטה באופן של השגת החיוב, ש״יהיו כל ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר[149] כי מלאה הארץ (עלמא דאתגלייא) דעה את ה׳ כמים לים (עלמא דאתכסייא) מכסים״[150].

149) ישעי׳ יא, ט.
150) רמב״ם בסיום וחותם ספרו ״משנה תורה״.

אגרות קודש

ב״ה, ר״ח סיון, ה׳תשכ״ב
ברוקלין, נ. י.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מיום כ״ג אייר.

ובעמדנו בריש ירחא תליתאי בו יהיב רחמנא אורין תליתאי לעמא תליתאי,

יהי רצון שכאו״א בתוך כלל ישראל יעשה ויבשר טוב בכל שלשת הדברים עליהם העולם (כפשוטו, והעולם קטן - זה האדם) עומד, תורה עבודה וגמ״ח.

וימשיך זה ויוסיף בברכת רחמנא בכל צרכי-אדם, אתם קרוים אדם, הנחלקים בשלשת הסוגים - בני חיי ומזוני רוויחי,

ובנקודה התיכונה שבכל הנ״ל הוא ענין התורה וקבלתה. וכלשון הרב הוא כ״ק מו״ח אדמו״ר,

קבלת התורה בשמחה ובפנימיות,

בברכת החג ולבשו״ט בעניני הכלל והפרט

מ. שניאורסאהן

* * *

מהנכון שבתים **הפרטים** בכחב״ד - לא יהיו גבוהים יותר משתי קומות.

לקוטי שיחות פרשת במדבר כרך יג

א. על הפסוק[1] "איש על דגלו באתת לבית אבתם יחנו בני ישראל מנגד סביב לאהל מועד יחנו", מעתיק רש"י תיבת "מנגד" ומפרש: "מרחוק מיל, כמו שנאמר ביהושע[2] אך רחוק יהיה ביניהם וביניו כאלפים אמה, שיוכלו לבא בשבת. משה[3] ואהרן ובניו והלוים חונים בסמוך לו".

וצריך להבין:

א) מזה שרש"י מוסיף בהתחלת פירושו תיבת "מרחוק" (ואינו כותב "מנגד - מיל כמש"נ וכו'") משמע[4] שכוונתו לא רק לפרש שיעור הריחוק, אלא לומר ש"מנגד" פירושו "מרחוק" - ואינו מובן: על הפסוק[5] "והיו חייך תלויים לך מנגד" - לא פירש רש"י כלום. ועל־כרחך צריך לומר שהוא מפני שהפירוש מובן מעצמו[6] או שסומך עצמו על זה שכבר פירש כאן - ואם כן גם בפרשתנו אין צריך פירוש או שיסמוך על זה שכבר פירש על הפסוק[7] "ותלך ותשב לה מנגד - מנגד מרחוק", ולמה פרשו כאן עוד הפעם[8]? (ועל דרך זה קשה בפירוש רש"י על הפסוק[9] "כי מנגד תראה את הארץ וגו'" שגם שם פירש "מנגד - מרחוק").

ב) מה חסר בפירוש פשטות הכתובים - שלכן מבאר רש"י שיעור הריחוק (מיל) שבין האוהל מועד למחנה ישראל (ובמילא מוכרח גם להביא הטעם לזה)? ובפרט שב"ותלך ותשב לה מנגד וגו'" אינו מפרש השיעור (אף שבמדרש[10] מבואר שגם שם היה - מיל[11]) - הרי, שלא בכל מקום שכתוב בתורה "מנגד" נוגע לפשוטו של מקרא לידע שיעורו[12].

ג) מה נוגע[13] להבנת פירוש הכתוב כאן ש"משה ואהרן ובניו והלויים חונים בסמוך לו"[14]?

[לכאורה היה מקום לומר שרש"י בא לתרץ מעין סתירה שבהכתובים: לפני זה כתוב[15] "והלויים יחנו סביב **למשכן העדות", שבפשטות כוונת הכתוב לומר שהיו קרובים ("סביב") להמשכן, וכאן כתוב "**מנגד סביב **לאוהל מועד יחנו", שפירושו ד"סביב" זה יהיה** מרחוק **— ועל זה מתרץ רש"י, שמרחוק מיל היו שאר בני ישראל, מה שאין כן "משה ואהרן ובניו והלוים חונים בסמוך לו".**

אבל אי אפשר לומר כן, כי:

(א) בהכתוב שלפני זה מפורש **"והלוים יחנו סביב למשכן גו'"[16], ובכתוב זה** מפורש **"יחנו** בני ישראל **גו'" — ואין צריך בזה לתירוץ.**

(ב) לפי זה הסתירה היא בתיבת "סביב", שלפני זה פירושה "סביב" ממש, וכאן פירושה "מנגד

---

1) פרשתנו ב, ב. וראה גם פרש"י תשא לג, ה. וראה לקמן הערה 12.

2) ג, ד. וראה פרש"י שם.

3) בכמה דפוסים: "ומשה כו'" (בוא"ו). ובס' הזכרון (להר"א בקראט הלוי) מדייק שכצ"ל. וכ"ה בתנחומא.

4) אבל אי"ז מוכרח, כי י"ל שזהו התחלת הפירוש (כמה הי' הריחוק) ובא ביחד עם תיבת מיל וכן מתאים יותר מצד הסגנון.

5) תבוא כח, סו.

6) ואז יקשה למה פירשו בוירא (כא, טז) — הובא לקמן בפנים.

7) וירא שם.

8) אבל ראה לקמן הערה 34.

9) האזינו לב, נב.

10) במדב"ר פ"ב, ט. ב"ר פנ"ג, יג.

11) ואף שבמדרש יליף לה מגז"ש (ומכיון שלא נזכרה בפרש"י מובן שע"ד הפשט אין לדון גז"ש זו), מ"מ אם להבנת הכתוב נוגע לידע השטח, הי' צריך רש"י להכריח השטח ע"ד הפשט, או לומר ורבותינו אמרו וכיו"ב, מאחר שזה נוגע לפשש"מ.

12) משא"כ בפ' תשא שם פי' "הרחק — אלפים אמה כענין שנאמר כו'" כי שם הרי מסיים בהכתוב "והי' כל מבקש ה' (באיזה יום שיהי') יצא אל מחוץ למחנה" ומבאר שכן הוא, כי מותר הי' ללכת שם בשבת.

13) ובפרט לפי הגירסא (ראה לעיל הערה 3) "ומשה כו'" (בוא"ו) — הרי מדגיש רש"י שזה בא בהמשך למ"ש לפנ"ז.

14) ברע"ב עה"פ תירץ "דבא לתת טעם למה הקפיד גם כאן שיוכלו לבוא בשבת אל אוה"מ — דהיינו טעם שמשה ואהרן ובניו והלויים חונין סמוך לו והיו ישראל צריכין לבא שם ללמוד תורה ולכן הקפיד" (ועד"ז פי' במשכיל לדוד).

אבל קשה לפרש שזוהי כוונת רש"י, כי לפי"ז הרי אין נוגע מה ש(אהרן ובניו — ובפרט) הלויים היו חונין בסמוך.

ולכן מוכרח לומר שרש"י מביאו כאן בשביל טעם אחר (כדלקמן), ובדרך ממילא מתורצת גם קושיא הנ"ל.

15) א, נג.

16) ועפ"ז מובן שגם אין לומר שכוונת רש"י לתרץ הקושיא: מכיון שבנ"י היו רחוקים מן המשכן מיל, נמצא שהמשכן הי' מבלי כל שמירה כלל*, וגם אין זה דרך כבוד (ולהעיר מרמב"ם הל' ביהב"ח רפ"ח: "אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין"), וע"ז מתרץ רש"י ש"משה ואהרן ובניו והלויים חונים בסמוך לו"

- כי מכיון שמפורש לפנ"ז שהלוים חנו סביב למשכן, הרי אין מקום לקושיא זו.

*) להעיר מפרש"י לקמן (ג, ו) ושמרו כו' שלא יקרב זר. וראה פרש"י בראשית (ג, כד) לאיים עליו מלכנוס.

(מרחוק) סביב" – ואם כן היה רש"י צריך להעתיק מן הכתוב גם תיבת "סביב"?

(ג) הסתירה בפירוש "סביב" אין רש"י מתרצה.

(ד) על פי הנ"ל אין ענין זה בא בהמשך למה שכתב רש"י לפני זה - וכמדובר כמה פעמים[17] במקום שרש"י מסביר ב' ענינים נפרדים בפירושה של תיבה אחת (או תיבות אחדות) מהכתוב, מעתיק הוא תיבה זו עוד הפעם, לפני כל ענין בפני עצמו; ובנדון־דידן אין רש"י מעתיק "מנגד (סביב)" עוד הפעם?]

ד) הטעם לריחוק מיל "שיוכלו לבא בשבת" – הרי הוא טעם למה לא היה רחוק יותר ממיל. שמזה מובן שבעצם היה מחנה ישראל צריך להיות רחוק יותר[18] (אלא בכדי שיוכלו לבא בשבת היו רחוק רק מיל) – וצריך להבין: מאי טעמא תיסק אדעתין מעיקרא שמחנה ישראל צריך להיות רחוק יותר[19]?

ה) למה פרט רש"י "משה ואהרן ובניו", והוה ליה למימר בקיצור "והלויים" - שמשמעותו כל בני שבט לוי? ובפרט שפשט המקרא משמע שמה שכתוב לפני זה "והלויים יחנו סביב למשכן העדות" קאי גם על משה ואהרן ובניו, שהרי גם הם בכלל מה שנאמר "סביב למשכן העדות וגו' ושמרו הלוים את משמרת משכן העדות" (וכמפורש אחר כך[20] "והחונים לפני המשכן וגו' משה ואהרן ובניו שומרים משמרת המקדש וגו'"), אלא שלא נפרט עדיין מקומם במיוחד, ואחר כך פרט הכתוב שמשה ואהרן ובניו יהיה מקומם (שבכלל הוא "סביב למשכן העדות") "לפני המשכן קדמה לפני אוהל מועד מזרחה"; ואם כן גם רש"י הוה ליה למימר "והלויים" (ותהיה כוונתו למה שכתוב לפני זה "והלוים יחנו וגו'") והיו נכללים בזה גם "משה ואהרן ובניו" - ולמה מפרטם?

17) ראה לקו"ש חי"א שיחה ב' לפ' וארא ס"ג ובכ"מ.

18) ואין לומר, שמכיון שכתוב שהי' מרחוק בלי נתינת שיעור, הרי אפשר להיות גם רחוק ביותר, ולכן מסביר רש"י למה הגבילו אותו לאלפים אמה דוקא – כי בפשטות מובן, שמכיון שלא ניתן שיעור לזה בתורה, היו צריכים לקרב את המחנה להמשכן (עליו נאמר "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם") עד כמה שאפשר (ובלבד שיהי' שם "רחוק" עליו), ולא לרחקה (ולהעיר מפרש"י קרח יז, כח).

19) ובפרט שבפשטות (ראה הערה הקודמת) היו רוצים קרוב להמשכן.

20) ג, לח.

ב. הביאור בכל זה:

מובן מכמה וכמה פסוקים בתורה[21] שפירוש תיבת "נגד" הוא: "נוכח" ("בפני", "לפני" וכיוצא בזה). מזה מובן גם כשכתוב "כנגד", "מנגד" וכיוצא בזה, הפירוש הוא על דרך זה, שהרי זה[22] אותה התיבה בתוספת אחת מאותיות השימוש כ, מ כו'. ואף שלפעמים מצינו משמעות אחרת להתיבה, כדלקמן - אין הכוונה שפירוש התיבה משתנה, כי אם רק שנתסופה עוד משמעות בזה (נוסף על הפירוש "נוכח"[23]), מתאים להתוכן המדובר בקרא זה - היינו שה"נוכח" שבפסוק זה הוא באופן מיוחד. בסגנון אחר: "נוכח" - הוא מושג כללי, אפשר לומר: רחוק, סביב או מצד אחד, ועוד. ובכל מקום - משמעות הכתוב קובעת שבנדון־דידן הוא רק באופן אחד מהנ"ל.

וכמו בכתוב[24] "עזר כנגדו", ופירש רש"י: "זכה עזר לא זכה כנגדו להלחם", היינו שגם כאן פירש "נגד" הוא "נוכח"[25], אלא שבנדון־דידן מובן מהכתוב[26] (ובפרט על ידי הוספת אות כ"ף) ש"נוכח" זה הוא באופן של "להלחם". כן מה שכתוב[27] "נגד ההר" ופירש רש"י: "למזרחו, וכל מקום שאתה מוצא נגד פנים למזרח", כוונתו שבאם המדובר הוא בצד מסוים, אז ה"נגד" (ה"נוכח") הלזה הוא מזרח[28] דוקא[29].

על פי זה מובן בנוגע ל"מנגד" - שפירושו "מלפני"[30]. אמנם לפעמים משמעות הכתוב ש"מלפני" הלזה הוא בריחוק, ואז יהיה פירושו (נוסף על הענין דנוכח בכלל, גם[31]) "מרחוק". וכמו

21) ראה (כמצויין בקונקורדנציא): ויצא לא, לב. שם, לז. ויגש מז, טו. בא י, י. תשא לד, י. בלק כה, ד (וראה פרש"י שם). וילך לא, יא.

22) ראה לקמן הערה 31.

23) ולהעיר מפרש"י וישלח לג, יב. בלק כב, לב.

24) בראשית ב, יח. שם, כ.

25) וכן פי' בראש"ם שם.

26) "דאל"כ כנגדו למ"ל" – כן פי' בגו"א שם.

27) יתרו יט, כ.

28) וכ"פ בראש"ם כאן וביתרו שם. ומתרץ עפ"ז קושיית הראב"ע ביתרו שם.

29) ראה במפרשים הראיות.

30) המ"ם ד"מלפני" – הוא המ"ם ד"מנגד". וראה לקמן הערה 35.

31) בספר השרשים לרד"ק ערך "נגד" ס"ל דנגד פי' לפני ו"מנגד" ענינו מרחוק, ומפרש "אעשה לו עזר כנגדו כלומר שתהי' לפניו ולעומתו תמיד לשרתו והכ"ף ככ"ף כהיום". וכן משמע מגו"א (כאן ובפ' יתרו) ד"מנגד" ו"נגד" אינם באותו הפירוש. וכ"ה במשכיל לדוד ס"פ האזינו.

בהגר – שממה שכתוב "ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת", מוכח שבפסוק זה פירושו "מרחוק" (שאז מובן ההמשך - ביאור: וכמה רחוק? הרחק כמטחוי קשת). ואם כן פירש הכתוב לאחרי זה "ותשב מנגד" ש"הוסיפה להתרחק"[32].

על־דרך־זה מובן בנדון־דידן: פירוש תיבת "מנגד" היא "לפני", כבכל המקומות. אמנם באם נפרשו באופן כללי הרי תיבה זו מיותרת כי תיכף ומיד אומר "סביב לאוהל מועד יחנו", היינו - לפני אוהל מועד[33], לכן מוכרח לומר שה"מלפני" דכאן הוא (מודיע שזהו) "מרחוק".

על פי זה מובן שצריך רש"י לפרש "מרחוק" בפסוק דילן, אף שפירש כן לפני זה בהגר, כי אין "מרחוק" פירוש התיבה, אלא כי אם שבמקום שהוא מוכרח מהכתוב צריך לומר שיש ב"מנגד" זה - פרט נוסף זה[34]. ובכל מקום בפני עצמו שיש פרט נוסף - רש"י מפרשו.

[ועל דרך זה מוכרח רש"י לפרשו במה שכתוב "כי מנגד תראה את הארץ וגו'". כי ממשמעות הכתוב דשם מוכח שאין כוונת "מנגד" "מלפני" סתם, כי אין זה מתאים לסיום הכתוב "ושמה לא תבוא וגו'" - לכן מוכרח לומר (ובמילא מוכרח רש"י לפרשו) שכוונתו "מרחוק", ואז מובנת כוונת הכתוב: מרחוק תראה את הארץ אבל "ושמה (מקרוב) לא תבוא"][35].

ג. אמנם עדיין אין תיבת "מנגד" בפסוק דילן מובנת כל צרכה: גם אם נאמר שפירושה "מרחוק", מיותרת היא, דהרי גם זה פשוט שמחנה ישראל היה רחוק מן המשכן, כיון שמפורש לפני זה "והלוים יחנו סביב למשכן העדות", ואם כן הרי אי אפשר שבני ישראל יהיו קרובים להמשכן שהרי הלוים מפסיקים?

לכן מוכרח לומר שכוונת הכתוב היא שירחיקו הרבה, יותר ממה שהיו רחוקים בלאו־הכי (על ידי חניית הלוים).

והטעם על זה מובן בפשטות[36]: מכיון שכתוב לפני זה "ולא יהיה קצף על עדת בני ישראל וגו'" ופירש רש"י: "ואם לאו שיכנסו זרים בעבודתם זו יהי' קצף וכו'", לכן צוה הקב"ה שירחיקו מחנה ישראל מהמשכן הרבה, להרחיק יותר האפשריות שיכשלו זרים בכניסה וכו'.

- לכן פירש רש"י שהריחוק היה מיל, שבזה מדגיש ב' ענינים:

א) שכוונת הכתוב בכתיבת "מנגד" היא שיהיו רחוקים יותר מהמרחק מצד חניית הלוים - כי שבט לוי היו חונים רק מג' צדדי המשכן, וגם הי' מועט באוכלסין ולא תפסו שטח גדול. ומחנה ישראל רחוק מיל מן המשכן הרי זה יותר מהמרחק שמצד מחנה לוי'.

ב) לא יהיו רחוקים יותר ממיל.

ומפרש רש"י שמקורו שהריחוק היה (רק) מיל הוא מזה שביהושע כתוב "אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה".

אבל אין כן דעת רש"י כנ"ל בפנים. וכדמוכח גם מזה שהראב"ע ביתרו שם מקשה על פרש"י שם "נגד" מזה שכתוב כאן "מנגד". ולהעיר גם מת"א ותרגום יונתן שעל הרוב פי' תיבת "נגד" (נסמנו בהערה 20) "קבל" או "קביל", הנה גם בתיבת מנגד פי' עד"ז (כאן, ובפ' וירא, תבוא, האזינו) "מקביל" או "מלקביל". וכדמוכח גם ממש"כ אדה"ז באגה"ת (ראה לקמן הערה 35).

32) פרש"י שם.

33) וראה באר מים חיים (על פרש"י) עה"פ, ובדבק טוב.

34) וי"ל שלכן אין רש"י מפרש כלום עה"פ "והיו חייך וגו'" (ראה לעיל ס"א), כי שם אפ"ל הפי' "מלפניך" בקירוב, וכפרש"י "חייך תלואים לך – על הספק כו'", היינו שחייו תלואים לפניו בספק.

35) ע"פ כהנ"ל סרה הקושי' (הובאה בבית רבי ע' פא) עמש"כ אדה"ז באגה"ת (פי"א) "ומ"ש וחטאתי נגדי תמיד אין המכוון להיות תמיד עצב נבזה ח"ו דהא כתיב בתרי' תשמיעני ששון ושמחה וכו' אלא נגדי דייקא כמו ואתה תתיצב מנגד מנגד סביב לאוה"מ יחנו ופרש"י מרחוק", שהקשו דמהי הראי' מ"מנגד" ל"נגד", והרי "מנגד" הוא מרחוק, ו"נגד" הוא קרוב (ראה לעיל הערה 31).

- כי כנ"ל "מנגד" פי' "נוכח", ואפ"ל בקירוב (כבהערה הקודמת), או מרחוק, וכמו"כ הוא בפי' "נגד" – לפעמים פי' קרוב (כמו ב"נגד ההר" ולפעמים רחוק. וכוונת אדה"ז באגה"ת אינה שבכל מקום "נגד" פי' "רחוק", כ"א רק ש"נגד" אפשר לפרשו רחוק, וע"ז מביא ראי' שכמו ש"מנגד" לפעמים פי' רחוק כמו"כ מובן שגם "נגד" לפעמים פי' "רחוק", דהרי הם אותה התיבה אלא שניתוספה מ"ם ולכן "וחטאתי נגדי תמיד", אפ"ל פירושו "רחוק ממני".

וההכרח שבנדו"ד הפי' רחוק מביא אדה"ז ממ"ש בתרי' "תשמיעני ששון ושמחה וכו'", שמזה מוכח שהחטא צ"ל בריחוק ממנו, ואחר שמכריח שהתוכן כן הוא, מביא ראי' שתיבת "נגד" אפשר לפרשה כן "כמו כו' מנגד סביב לאוה"מ יחנו ופרש"י מרחוק".

ועפ"ז יומתק מ"ש אדה"ז "ופרש"י מרחוק" – כי בראב"ע מפרש עד"ז, אלא שהוא פי' "מנגד – רחוק" (בלא מ"ם – ולפ"ז אין ראי' מ"מנגד" ל"נגד"), משא"כ רש"י שמפרש "מרחוק" (במ"ם), שהמ"ם הזה הוא המ"ם של "מנגד" – מובן ש"נגד" פי' "רחוק".

36) אבל מ"מ בלא היתור ד"מנגד" לא הי' מובן מעצמו שצריכים להרחיק הרבה, כי ישנה גם סברא להיפך (ראה לעיל הערה 18, 19).

אבל לכאורה מאי ראיה שבמדבר היו רחוקים מיל ממה שביהושע היה כן?

לכן ממשיך רש"י, שביהושע היו רחוקים מיל כדי "שיוכלו לבוא בשבת". וטעם זה הרי בתקפו גם במדבר, ולכן מובן שגם במדבר היו רחוקים מיל.

ד. אמנם צריך להבין:

למה לא היו בני ישראל יכולים לבא להמשכן גם אם היו רחוקים יותר מאלפיים אמה, שהרי מחנה ישראל היה מכל ד' הצדדים, כמבואר בפרשתנו. ואם כן נחשבת כולה כעיר אחת[37] וגם בפשטות הענין - ובעיר עצמה הרי אין האיסור דתחומין[38]?

והביאור בזה:

כבר הודגש כמה פעמים, דרש"י בפירושו על התורה מפרש הכתובים רק על דרך הפשט, ואינו מביא ההלכות הנלמדות על ידי רמז ודרוש כו'. ומזה מובן, דגם כשמביא הלכה מסויימת, הרי זה מפני שמוכרח הוא בפשוטו של מקרא. ועוד זאת: פרטי ההלכה כפי שהם על דרך הפשט אין הכרח שיתאימו לכפי שהם בחלק ההלכה שבתורה.

ועל דרך זה באיסור תחומין, שאיסורו מבואר בפשוטו של מקרא, כפירוש רש"י על הפסוק[39] "אל יצא איש ממקומו - אלו אלפיים אמה של תחום שבת כו'"[40]:

עם היות דמובנו של "(אל יצא איש מ)מקומו" הוא (לא רק מקומו הפרטי של האיש, אלא) עירו[41], בכל זאת צריך לומר כפשט הכתוב "מקומו" של "איש", היינו מקום מושב בני אדם. אבל אם יש שטח גדול שלא כרגיל באמצע עיר שאינו מושב בני אדם, שוב חל על אותו שטח האיסור ד"אל יצא איש ממקומו", ואסור לילך בו יותר מאלפיים אמה.

ועל־דרך־זה בנדון־דידן: עם היות דכל המחנה (ישראל לוי' ומשכן) נחשבת כעיר אחת (מכיון שדגלי ישראל היו מכל הד' צדדים), בכל זאת אם היה יותר מאלפיים אמה בין הדגלים להמשכן היה אסור[42] לבוא ממחנה ישראל אל המשכן[43].

ה. אלא שלפי זה (שעל פי פשוטו של מקרא[44]

37) ראה עירובין נה, ב.

38) ראה במשכיל לדוד ופנים יפות עה"פ שהקשו עד"ז מעירובין (שם) עיי"ש.

39) בשלח טז, כט.

40) אף שמסיים "ולא במפורש שאין תחומין אלא מדברי סופרים ועיקרו של מקרא על לוקטי המן נאמר" – הרי מזה שרש"י מביאו שם בפי' הכתוב (והביאו בפשטות כאן ובפ' תשא. ועוד) מובן שדין תחום שבת ישנו ע"פ פשש"מ*, ומ"ש "מדברי סופרים" היינו שאי"ז עיקר פשש"מ, וס"ל דגם "דברי סופרים" הם מן התורה ע"ד שיטת הרמב"ם כו' – ראה בכ"ז לקו"ש ח"ו ע' 208 הערה 32, 33.

41) ראה טור (וכ"ה בשו"ע, ובשו"ע אדה"ז) ר"ס שצז: "כל אדם יש לו אלפים אמה לכל רוח חוץ מד' אמותיו או מהמקום שבת בו כו'", היינו "שאם שבת בעיר או בקרקף חשבינן כולה כד' אמות (ראה רש"י עירובין מא, ב ד"ה כאילו. גמרא שם מז, ב ועוד) וחוצה לו נותנים לו אלפים כו'" (פרישה שם סק"א).

42) משא"כ ע"ד ההלכה – ראה עירובין (נה, ב) ובפרש"י שם "מהלכין את כל המחנה כארבע אמות".

43) ועפ"ז יובן מה שיש להקשות עוד: למה הוצרך רש"י להביא ראי' מיהושע שלא הי' יותר מאלפים אמה, הרי טעם זה "שיוכלו לבוא בשבת" מספיק להוכיח שכאן לא הי' יותר ממיל?

אך הראי' מיהושע היא לשלול סברא הנ"ל (בתחלת הסעיף) שכאן הי' הריחוק יותר ממיל ובכ"ז יכלו לבוא בשבת מכיון שהדגלים היו מד' צדדים.

והביאור: ביהושע לא הי' נוסע הארון אחר ב' הדגלים כבזמן משה, אלא "הארון הי' נוסע תחלה" לפני כל המחנה (פרש"י יהושע שם. וראה רד"ק שם. ועוד). ומזה שנאמר ביהושע "אך רחוק יהי' ביניכם ובינו כאלפים אמה", משמע שכוונת השוטרים היתה שירחיקו את הארון יותר מכפי שהי' נעשה בלי אמירה זו, ואם קודם האמירה הי' הריחוק יותר מאלפים אמה (מכיון שבהמחנה שבמדבר הי' המשכן מוקף מד' צדדים, והיו יכולים לבא בשבת גם אם הי' יותר ממיל) – היו השוטרים צריכים לומר "אך קרוב יהי' ביניכם גו'", כיון שעכשיו צ"ל קרוב יותר מכפי שהי' ע"ע; ומזה שאמרו "אך רחוק יהי' גו'" משמע שעד אז לא הי' רחוק יותר מאלפים אמה. ובהכרח לומר כבפנים שאף שנחשב כעיר אחת (מכיון שהיו הדגלים מד' צדדים), מ"מ בהשטח שלא הי' מושב בנ"א אסור לילך יותר מאלפים אמה. ורק עכשיו ביהושע הי' אפ"ל סברא שצ"ל קרוב יותר, מכיון שהארון נוסע תחלה, לכן אמרו שצ"ל רחוק אלפים אמה, כי עד אלפים אמה מותר לילך בכל אופן.

ואא"פ לרש"י להביא רק מ"ש ביהושע, כי שם אין מפורש שכן הי' במדבר – וע"כ צריך להוסיף גם הטעם "שיוכלו לבוא בשבת" – שגם במדבר בתקפו הוא.

44) ע"פ דרך ההלכה, אם הי' אסור לילך מסוף מחנה ישראל להמשכן יותר מאלפים אמה [יש] מקום לשקו"ט אם הי' מועיל זה שמחנה לוי' ביניהם, כי מכיון שב' עיירות שיש ביניהן יותר מקמ"א אמה ושליש אין מצטרפין (עירובין נז, א. שו"ע סי' שצח ס"ז. שו"ע אדה"ז שם סי"א) – ובפשטות הי' יותר מקמ"א אמה ושליש ריוח בין מחנה ישראל ומחנה לוי' כי ה"ה ב' מחנות – לשילוח טמאים וכו' (ודוחק לחלק שרק בנוגע לשבת (תחומין) יחשבו כעיר א') – במילא נפק"מ בין כלתה מדתו (האלפים אמה שמסוף עיר הא') באמצע או בסוף העיר (הב') – (ראה שו"ע או"ח סי' תח ס"א ובמג"א שם סק"ב). ואכ"מ.

*) הכרחו של רש"י לפרש כן: אם כוונת הכתוב היא רק על לוקטי המן הו"ל לכתוב א) "אל תלקטו ביום השביעי". ב) בל' נוכח כשאר הפרטים שבכתוב. ומזה ששינה הכתוב מוכח שכוונתו להגיד דין כללי, ולא רק ללוקטי המן.

גדר "מקומו" הוא מקום מושב בני אדם) אינו מובן לאידך גיסא: למה היה צריך להיות לא יותר מאלפים אמה בין מחנה ישראל להמשכן כדי שיוכלו לבוא בשבת, והרי מכיון שמחנה לוי' היה סביב המשכן, ופשוט שגם מחנה לוי' הוא בכלל "מקומו" של (איש) בני ישראל, אם כן הרי יוכלו לבוא בשבת גם אם מחנה ישראל יהיה אלפים אמה ממחנה לוי', היינו יותר מאלפים אמה מהמשכן. ועל פי הנ"ל הרי הסברא נותנת שצריך להרחיק מחנה ישראל עד כמה שאפשר?

לזה מסיים רש"י "משה ואהרן ובניו והלויים חונים בסמוך לו". היינו שלא רק הלוים (כללות השבט) חנו סמוך להמשכן, אלא גם "משה ואהרן ובניו". ובהם הרי מפורש תיכף לקמן שהם (ורק הם) חנו מצד המזרח של המשכן, וכל שאר הלוים חנו בשאר ג' הצדדים, ואם כן הרי בצד המזרח לא היה אפשר להיות מחנה ישראל רחוק מהמשכן יותר מאלפים אמה (לבד מפורתא שתפסו אהלי משה ואהרן ובניו), ומכיון שמצד המזרח היה מוכרח להיות כן, לא חלקו בשבטים וכולם היו במרחק שווה, אלפים אמה, מן המשכן בכל צד[45].

ו. ההוראה לכל אחד ואחד שבפירוש רש"י דילן:

תובעים מכל אחד ואחד מבני ישראל שעליו לא רק לקיים את כל המצות דאורייתא ודרבנן והסייגים וכו', אלא גם שיהיו "כל מעשיך לשם שמים"[46], ועוד יותר[47] "בכל דרכיך דעהו"[48], היינו שגם כל עניני הרשות שעושה בכל זמן יהיו חדורים עבודת ה'.

אמנם יש טוענים שקשה הדבר מאד: בשלמא בשבת ויום טוב, וכן בזמני התורה והתפלה בימות החול (שהם בדוגמת שבת ויום טוב), שפנויים אז מענינים גשמיים, אפשר להיות תוכו רצוף אהבה ועוסק בעבודת ה', אבל כשעסוקים בענינים גשמיים, איך אפשר לקיים זאת[49].

על זה בא הרמז בפירוש רש"י: למה היה המחנה רחוק מהמשכן רק אלפים אמה - כדי "שיוכלו לבוא בשבת". מטעם זה היה כן תמיד, אף ששייך זה רק לשבת (ויום טוב) - שמזה הרמז, שהמצב כמו שהוא בשבת (ויום טוב) - נמשך (משפיע) גם בשאר ימות השנה; והכוונה בזה, שמדרגת הקדושה שאדם עומד בה בשבת ויום טוב נמשכת ונותנת כח בעניני ימות החול של כל השנה, שגם אז יהיה חדור עבודת ה'.

ובא הרמז בפירוש רש"י בקשר לשיעור הסמיכות והקירוב של מחנה ישראל להמשכן, כי המשכן שהוא מקום מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות ובו שורה השכינה, הרי הוא רומז לעבודת ה', והרי על ידי כל מצוה[50] ודבר טוב וקדושה מתקרב ומתאחד האדם עם ה' - ומרמז רש"י שאופן הקירוב וכו' שישנו להאדם (מחנה ישראל) להקב"ה (המשכן) ביום השבת, אותו הקירוב נמשך גם בימות החול, שתמיד יהיה קרב קרב אל הוי'[51].

(משיחות שבת פרשת במדבר תש"ל)

45) בדוחק י"ל שהי' כן רק מצד המזרח, משא"כ בשאר הצדדים הי' יותר מאלפים אמה וכיון שרק בצד מזרח הי' מוכרח להיות שטח קבוע וגם העיקר הי' צד מזרח, שלשם הלכו כל בנ"י ללמוד כי שם הי' משה, לכן נקט רש"י השעור של צד הזה.

46) אבות פ"ב מי"ב.

47) ההפרש בין ב' עבודות אלו נתבאר בלקו"ש ח"ג ע' 907, 932. ובארוכה בלקו"ש ח"י ע' 104 ואילך.

48) משלי ג, ו. וראה טושו"ע או"ח סי' רלא, שו"ע אדה"ז סי' קנו ס"ב.

49) ראה לקו"ש ח"ג ע' 790 ואילך. ובכ"מ.

50) דהרי מצוה היא מל' צוותא וחיבור (לקו"ת בחקותי מה, ג). ולפני כל מצוה מברכים "אשר קדשנו כו'" (ראה תניא פמ"ו (סה, ב)).

51) להעיר מאוה"ת פרשתנו ע' לו (ביאוה"ז ע' תסב).

בראשית לט, ו - ויעזב כל אשר לו ביד יוסף ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה

לה

ביאור דדוקא ר' יוחנן (ברכות כ, א) "יתיב אשערי דטבילה... זרעא דשפירי כוותי", שהוא מזרעא דיוסף (ב"מ פד, א) יפה תואר וכו'

רב[1] יוחנן הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי טבילה אמר כי סלקו בנות ישראל ואתין מטבילה מסתכלן בי ונהוי להו זרעא דשפירי כוותי.

ברכות כ, א

ר'[2] יוחנן שהוא מזרעא דיוסף[3] ורחל, הי' יושב בשערי טבילה שהנשים טובלות, שיסתכלו בו שיהיו להם זרע נאה ויפה כמוהו, שהי' [4]יפה תואר ויפה מראה.

על דרך כמו יוסף שהי' יפה תואר ויפה מראה, וכן רחל היתה יפת תואר ויפת[5] מראה.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד רז

לו

ר' יוחנן מזרעא דיוסף בחי' יסוד - זית רענן, ולכן ר' יוחנן דוקא דרש (הוריות יג, ב) שמן זית משיב לימוד ע' שנה

ר' יוחנן אתא מזרעא[6] דיוסף, והי' יפה תואר כמו יוסף שהי' יפה תואר ויפה מראה, והוא בחינת[7] זית רענן יפה[8] תאר.

וזהו שר' יוחנן דוקא דרש בהוריות דף י"ג ע"ב דאמר ר' יוחנן כשם שהזית[9] משכח לימוד של ע' שנה כך שמן זית משיב לימוד של ע' שנה.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות–דברים עמוד קלז

---

1) [תרגום ללה"ק] ר"י הוה אזיל ויתיב אשערי טבילה (ר"י הי' רגיל ללכת ולשבת ע"י הכניסה לבית הטבילה (למקוה) שבו היו נשים טובלות להיטהר לבעליהן), אמר (הי' מסביר למה הוא יושב שָׁם), כי סלקן (כשעולות) בנות ישראל מטבילת מצוה, לפגעו בי (ביציאתן), ותשאר דמותי (במחשבתן), כי היכי דלהוו להו בני שפירי כוותי (כדי שיהיו להן בנים יפים כמוני).

2) מרמז ומבאר כאן, למה דוקא "ר' יוחנן הוה רגיל אשערי טבילה, ואמר זרעא דשפירי כוותי'".

3) ברכות כ, א "אנא מזרעא דיוסף קאתינא". ראה גם לקמן סימן לו. ילקוט לוי יצחק על התורה חלק א סימן נט. חלק ב סימן מא.

4) ראה גם לקוטי לוי יצחק אגרות קודש עמוד רעא וז"ל: ר' יוחנן שהוא מזרעא דרחל . . וזהו שהי' יפה תואר, בלי זקן, כמו שריש לקיש אמר עליו (ב"מ פד, א) שופרך לנשי, היינו כמו רחל שהיתה יפת תואר ויפת מראה, ובאשה אין זקן ע"ש.

5) בראשית כט, יז.

6) ברכות כ, א "אנא מזרעא דיוסף קאתינא". ראה גם לעיל סימן לה. ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א סימן נט. חלק ב סימן מא.

7) ירמי' יא, טז. זית רענן יפה פרי תאר קרא ה' שמך: [ירמי' הנביא אמר לבנ"י] לשעבר כשהייתם מקיימין את התורה הייתם דומין לזית רענן שצילו נאה ופריו הדור ועכשיו כשאתם עוברין את תורתי הריני עושה לכם כמו שעושין לאילן שפוסק מלעשות פירות שאין בעליו נהנין ממנו מה עושין לו משברין דליותיו לצורך האש, כמו כן אני עושה לכם. (מהר"י קרא)

8) ראה אור התורה פרשת וישלח עמוד רמא וז"ל: בלקוטי תורה [להאריז"ל] ס"פ חיי שרה שיוסף הי' יפ"ת ויפ"מ ע"י שבו מאיר מבחי' יופי הפנים העליונים כו' ויוסף יסוד ולכן הסריס אין לו הדרת פנים וזהו שיוסף נק' יפ"ת . . .

וזהו שנאמר זית רענן יפה פרי תאר קרא ה' שמך בירמי' סי' י"א ט"ז הובא ברבות ר"פ תצוה. ושם ד"א זית רענן הה"ד יפה נוף משוש כל הארץ. בתלים מ"ח. ובחי' זית הוא ביסוד כמ"ש בלקוטי תורה פרשת עקב ע"פ ארץ זית שמן וז"ל כי כל הידור הפנים הוא תלוי באבר זה לפי שהוא מקבל ש"ע נהורין שהם בפנים כו', וזהו ג"כ ענין זית שמן כמ"ש להצהיל פנים משמן שהוא בחי' חכמת אדם תאיר פניו וכו'. ועיין מענין יפה נוף משוש כו' בזהר ויגש דף ר"ו ע"ב. והיינו כי בחי' יסוד זהו מדת צדיק שהוא ההתקשרות באלקות תמיד ולפי ערך זה הוא שונא התאוות וההתקשרות בתאוות העוה"ז ומואס בהם בתכלית כמ"ש בתניא חלק א' פרק י' בענין צדיק וטוב לו שזהו בחי' יוסף הנקרא צדיק עליון ולכן על ידי זה ממשיך בחינת באור פני מלך חיים ורצונו כו'. ע"ש.

ראה גם תהלים - יהל אור עמוד קפט וז"ל: בזח"א ויגש דף ר"ו ע"ב בענין ויגש אליו יהודה כי הנה המלכים נועדו. חיבור זו"נ, יפה נוף דא איהו יוסף הצדיק דכתיב בי' ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה. עמ"ש ע"פ בן פורת יוסף כו' אלה תולדות יעקב יוסף כי יעקב בריח התיכון כו' ולהיות תולדות יעקב גילוי בבי"ע הוא על ידי יוסף, וזהו יפה נוף לשון ענף יפה ענף ביחזקאל ל"א ג'. והנה הפירות גדלים על הענפים דוקא ולא על גוף האילן, אף שעצם האילן הוא עיקר והיינו כי התולדות שהם הנשמות הנק' פרי נמשכים מן היסוד דוקא בסוד אלה תולדות יעקב יוסף דוקא ולכן הנוף דוקא הוא משוש כל הארץ, ע"ש.

9) ראה תורת שמואל - מאמרי אדמו"ר המהר"ש - תר"ם (א) עמוד נז ואילך (קה"ת תשס"ו). ילקוט לוי יצחק עה"ת פרשת עקב ח, ח.

א, ב – וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחודש השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים לאמר

א. איש על דגלו באותות לבית אבותם יחנו בני ישראל מנגד סביב לאהל מועד יחנו יובן בס"ד על פי מה שכתבו המפרשים ז"ל דשמירת המועדים הוא תיקון לעון העגל שהי' בשש שעות דהם ט"ו יום[1] שעולים ש"ס שעות ונתבטל איסור שש שעות דעגל בש"ס שעות של מועדים.

והנה ידוע שהמועד נקרא אות גם ידוע דשלש רגלים הם כנגד שלשה אבות פסח בחינת יצחק, ושבועות יעקב, וסוכות אברהם. וז"ש **באותות** הם שלש רגלים שנקראו אותות שהם מתייחסים **לבית אבותם, יחנו בני ישראל** בקדושתם ושמירתם, ואז אף על פי שהם חטאו והי' **מנגד** במעשה העגל הנה בעתה יהי' תיקון **סביב**. [אותיות] ביב ס', ר"ל חלל ס', כי ביב ר"ל חלל כמ"ש רז"ל עומדת על פי הביב שהוא ר"ל על פי החלל ודומה לזה (איוב יא, יב) איש נבוב ילבב. נבוב ר"ל חלול דיתבטל איסור העגל בששים כדין איסור שנפל לתוך ששים שהוא בטל, ועל ידי זה **לאהל מועד** מקום השראת שכינה יחנו.

או יובן בס"ד [מנגד] אותיות **מן ג"ד** רמז לשם שדי שהוא ג' אותיות ושם אדני שהוא ד' אותיות שנפגמו בחטא אדם וחוה כמ"ש המקובלים[2] ז"ל בפסוק (בראשית ג, יד) הנחש **השיאני** [בשם הראב"ד ז"ל דבחטא אדם הראשון נפגמו ב' דלתי"ן משם אדנ"י ושם שד"י, ונשאר משם שד"י ש"י, ומשם אדנ"י אנ"י] שנשאר ש"י ואנ"י אותיות **השיאני**, הנה בעתה בתיקון שני שמות אלו אז יתקרבו ישראל אל פני הקודש **וסביב לאהל מועד יחנו**.

בן איש חי – דרשות

ב. במד"ר[3] (במדב"ר פ"ב, יד) והי' מספר בני ישראל כחול הים, אתה מוצא אברהם שנתברך בכוכבים שנאמר (בראשית טו, ה) הבט נא השמימה וספור הכוכבים, יצחק נתברך בחול הים כו' (בראשית טז, י) ארבה את זרעך וגו' כחול אשר על שפת הים, יעקב נתברך בעפר וכו' הי' נצרך לומר בני יצחק ואינו אומר כן אלא והי' מספר בני ישראל אלא בשעה וכו' מסר יצחק ליעקב וכו', עוד איתא במד"ר שם מה דרכו של חול מכניסו לאור ומוציאו בולים ועושין הימנו כלי זכוכית וכו' ויש להבין מה ענין חשיבות ישראל לזכוכית, ועיין מגילה דף ו' חול זו זכוכית לבנה.

1) ימי השלש רגלים, סוכות ז' ימים, פסח ז' ימים, שבועות יום א'.

2) **כמ"ש המקובלים ז"ל בפסוק הנחש השיאני":** עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת נשא סימן נא. פרשת ויצא סימן רצא. פרשת תצוה סימן צב.

3) **במד"ר והי' מספר בני ישראל:** עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת במדבר סימן נב, ובהנסמן שם.

ונראה עפמ"ש במש"ז או"ח סי' תק"ס בשם מהרי"ט דמה ששוברין כלי זכוכית בנישואין להראות שכלי זכוכית שנשבר עדיין יש לו תקנה[4] להתיכו מחדש, וכן בנישואי כנסת ישראל להקב"ה הגם שישראל חוטאים וגלו עתידין לחזור כשיחזרו בתשובה, וזהו שנמשלו ישראל לחול שעושין ממנו זכוכית (ועיין שבת ט"ו ע"ב ושם ט"ז ע"א ותבין) לפי שיש להם תקנה גם כשנשברו.

ודבר זה הורה להם יצחק באמרו פלגא עלי ופלגא עלך כדאיתא בשבת פ"ט דגם כשנשברו מחצה למחצה יש להם תקנה, ויש לרמז ולהבין הענין דנודע שיש חטא מצד חלק החומר המתאוה ודבר זה נגרם בבריאתו ית"ש את האדם על אופן זה ולכן אמרו חז"ל בסוכה נ"ב שהקב"ה מתחרט על שברא יצר הרע, ואמנם אם האדם חוטא בשכלו זה אינו בטבע היצירה אדרבא ראוי לשכל לנטות אחר שרשו העליון, וזה שכתוב פלגא עלי כי החלק השכלי תיקן יצחק בעקדה שמסר נפשו באמונתו לדברי אברהם אביו שאמר בשם ד' וכמ"ש בשו"ת החתם סופר חלק אורח חיים סימן ר"ח, דזהו שאומרים ועקדת יצחק לזרעו היום וגו' לפי שאצל אברהם ששמע מפי הקב"ה אין הנסיון גדול כל כך כמו ביצחק שלא שמע רק מפי אביו הנביא והאמין לקולו ופלגא עלך זהו חלק החומרי שנגרם מצד טבע הבריאה.

וזה שכתוב והי' מספר בני ישראל כחול הים שאם יחזרו בתשובה יש להם תקנה, וזה שכתוב (הושע ב, א) והי' במקום וגו' יאמר להם בני אל חי, וזה שכתוב ושמו להם ראש אחד זהו זכותו של יצחק לבד שהי' בנו יחידו של אברהם וכמו שכתוב קח נא את בנך את יחידך כי אברהם ויעקב אמרו ימחו על קדושת שמך ורק יצחק הגין בעדם.

ובזה יש לומר מה שכתוב בתענית כ"ד ב' בעובדא דר"י דשלף מסאנו ונחית מיטרא וחזת ר"מ אגודא דנהר פפא מה"ש בדמות מלחי דקא מלי ארבי בחול ונעשה קמח, דהכוונה בזה שנמשלו ישראל לחול הים שממנו מתהוה הזכוכית שגם בנשבר יש לו תקנה על ידי זה נעשה להם קמח בנס שאם אין תורה אין קמח משא"כ אם יש תורה יש קמח.

תכלת מרדכי

ג, מה – קח את הלוים תחת כל בכור בבני ישראל ואת בהמת הלוים תחת בהמתם והיו לי הלוים אני ה'

ג. "והיו "לי "הלוים "אני "ה' ראשי-תיבות "א"ל"י"ה"ו, כי הוא יברר לעתיד ייחוס המשפחות כאז"ל. (משנה סוף עדיות).

שבט מיהודה

4) **שכלי זכוכית שנשבר עדיין יש לו תקנה:** עיין בענין זה ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת נשא סימן לא.

◆ יום ראשון כ"ח אייר ◆

א (א) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר:**

א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּמַדְבְּרָא דְסִינַי בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא בְּחַד לְיַרְחָא תִּנְיָנָא בְּשַׁתָּא תִּנְיָתָא לְמִפַּקְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְמֵימָר:

רש"י ◄ **וַיְדַבֵּר בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ •** מִתּוֹךְ חִבָּתָן לְפָנָיו, מוֹנֶה אוֹתָם כָּל שָׁעָה: כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם מְנָאָן, וּכְשֶׁנָּפְלוּ בָּעֵגֶל - מְנָאָן לֵידַע מִנְיַן הַנּוֹתָרִים, וּכְשֶׁבָּא לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתוֹ עֲלֵיהֶם - מְנָאָן. בְּאֶחָד בְּנִיסָן הוּקַם הַמִּשְׁכָּן, וּבְאֶחָד בְּאִיָּר - מְנָאָן•.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך ח עמ' 1 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

גִּלּוּי חִבָּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל

בְּמִדְבַּר סִינַי . . בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ

מִתּוֹךְ חִבָּתָן לְפָנָיו מוֹנֶה אוֹתָם כָּל שָׁעָה (א, א. ובפרש"י)

לִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ הַדָּבָר, הֲרֵי טַעַם הַדָּבָר שֶׁסּוֹפְרִים דְּבָרִים הַחֲבִיבִים הוּא שֶׁמִּפְּנֵי יָקְרָם רוֹצֶה הָאָדָם לָדַעַת מִנְיָנָם הַמְּדֻיָּק, אַךְ הַקָּבָּ"ה שֶׁ"לְפָנָיו נִגְלוּ כָּל תַּעֲלוּמוֹת" בְּוַדַּאי יוֹדֵעַ אֶת מִסְפָּרָם הַמְּדֻיָּק שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאִם כֵּן מַדּוּעַ הוּא מוֹנֶה אוֹתָם כָּל שָׁעָה?

וְיֵשׁ לְבָאֵר בָּזֶה, דְּהִנֵּה חֲבִיבוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַמָּקוֹם שֶׁמִּפְּנֵי כֵּן מוֹנֶה אוֹתָם, אֵינָהּ נוֹבַעַת מִמַּעֲלָתָם בַּעֲבוֹדַת השי"ת, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בָּהּ בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת שׁוֹנוֹת, וְאֵין אֶחָד דּוֹמֶה לַחֲבֵרוֹ בְּדַרְגָּתוֹ.

וּמִזֶּה שֶׁבְּעֵת מִנְיָן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה חִלּוּק בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ, וְכָלָם - מֵהַ"גָּדוֹל שֶׁבַּגְּדוֹלִים" עַד הַ"פָּחוּת שֶׁבַּפְּחוּתִים" - נִמְנוּ בְּשָׁוֶה, נִמְצָא שֶׁחֲבִיבוּתָם לִפְנֵי הַמָּקוֹם שֶׁלִּשְׁמָהּ נִמְנוּ הִיא הַנְּקֻדָּה שֶׁבָּהּ שָׁוִים כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאֵין בְּזֶה חִלּוּקִים. וְהִיא נְקוּדַת הַיַּחֲדוּת ("דֶּער פִּינְטְעלֶע איד") שֶׁבְּלֵב כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנִּמְצֵאת בְּכָל אֶחָד בְּשָׁוֶה.

אַךְ נְקוּדָה זוֹ שֶׁבְּלֵב, דַּרְגָּתָהּ נַעֲלֵית עַד מְאֹד, וְגָבוֹהַּ מֵעַל גָּבוֹהַּ הִיא, וְלָכֵן אֵין "חִבָּתָם" זוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל בָּאָה לִידֵי גִּלּוּי, וְאֵינָהּ נִכֶּרֶת (ע"ד הָרְגִיל).

וְלָכֵן מוֹנֶה אוֹתָם הַקָּבָּ"ה כָּל שָׁעָה, שֶׁמִּמְּנְיָן זֶה הוּא "לְהוֹדִיעַ חִבָּתָן" (רש"י ר"פ שמות), דְּחִבָּתָן זוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא נְקוּדַת הַיַּחֲדוּת, תָּבוֹא לִידֵי גִּלּוּי, וְתִוָּדַע לַכֹּל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ח עמ' 2)

בְּאֶחָד בְּנִיסָן הוּקַם הַמִּשְׁכָּן וּבְאֶחָד בְּאִיָּר מְנָאָם (רש"י א, א)

וְקָשֶׁה, לָמָּה לֹא מְנָאָם בְּיוֹם הֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה בְּנוֹגֵעַ לַהֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן מַדְגִּישׁ הַכָּתוּב בִּפְרָשַׁת פְּקוּדֵי שֶׁהָיְתָה "בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ", וְזוֹהִי אַחַת הָעֲטָרוֹת שֶׁנָּטַל אוֹתוֹ יוֹם. וְרָצָה ה', שֶׁגַּם הַמִּנְיָן הַשַּׁיָּךְ לַמִּשְׁכָּן יִהְיֶה בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ, בְּיוֹם זַכַּאי. וּמִכֵּיוָן שֶׁבְּיוֹם הֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן לֹא הָיָה שַׁיָּךְ עִנְיָן אַחֵר (מִצַּד גֹּדֶל עִלּוּי הַמִּשְׁכָּן), מְנָאָם בְּאֶחָד בְּאִיָּר, שֶׁדּוֹמֶה קִצָּת לְיוֹם הֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן.

(ב) **שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת כָּל־זָכָר לְגֻלְגְּלֹתָם:**

ב קַבִּילוּ יָת חֵשְׁבַּן כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזַרְעַיְתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן כָּל דְּכוּרָא לְגֻלְגֻלַתְהוֹן:

רש"י ◄ **לְמִשְׁפְּחֹתָם •** דַּע מִנְיַן כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט. **לְבֵית אֲבֹתָם •** מִי שֶׁאָבִיו מִשֵּׁבֶט אֶחָד וְאִמּוֹ מִשֵּׁבֶט אַחֵר, יָקוּם עַל שֵׁבֶט אָבִיו. **לְגֻלְגְּלֹתָם •** עַל־יְדֵי שְׁקָלִים בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת.

בעל הטורים

א (א) **בְּמִדְבַּר סִינַי.** לְעֵיל מִינֵּיהּ (וַיִּקְרָא כו, לד) כְּתִיב "אֵלֶּה הַמִּצְוֹת", וּסְמִיךְ לֵיהּ "בְּמִדְבַּר". לוֹמַר, אִם אֵין אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ כְּמִדְבָּר, אֵינוֹ יָכוֹל לֵידַע תּוֹרָה וּמִצְוֹת.

שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ. לְמַעְלָה (שָׁם שָׁם, לב) כְּתִיב "וְכָל מַעֲשַׂר בָּקָר וָצֹאן", וּסְמִיךְ לֵיהּ "שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ". עַל שֵׁם מַה שֶׁנֶּאֱמַר (יִרְמְיָה לג, יג) "עוֹד תַּעֲבֹרְנָה הַצֹּאן עַל יְדֵי מוֹנֶהָ". תורה ב

(ב) **בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת.** כְּתִיב כָּאן, וּבְפָרָשַׁת פִּנְחָס (לְהַלָּן כו, ב) לָא כְּתִיב כְּתִיב "בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת". אֶלָּא כְּתָבוֹ כָּאן לְהוֹדִיעַ שֶׁלֹּא שִׁנּוּ שְׁמוֹתָם בְּמִצְרַיִם. וּלְכָךְ כְּתִיב "לְבֵית אֲבֹתָם", לוֹמַר לְךָ שֶׁנִּקְרְאוּ בִּשְׁמוֹת אֲבוֹתָם. תורה ג

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך יח עמ' 25 – מתוך 'לקראת שבת')

חֲשִׁיבוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי הַמִּנְיָן

שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל (א, ב)

גַּבֵּי הַצַּרְוָ לְמִנּוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַף שֶׁוַּדַּאי מִנְיָנָם יָדוּעַ הוּא לִפְנֵי הַמָּקוֹם, כָּתַב בַּשֵּׁל"ה (שמז, סע"א ואילך) שֶׁעַל יְדֵי הַסִּפּוּרָה נַעֲשׂוּ יִשְׂרָאֵל "דָּבָר שֶׁבְּמִנְיָן", וְ"דָּבָר שֶׁבְּמִנְיָן לֹא בָּטֵל" (ביצה ג, ב).

וְלִכְאוֹרָה מַדּוּעַ הָצְרְכוּ לְמִנְיָן דַּוְקָא, וַהֲרֵי יֶשְׁנָם דְּבָרִים נוֹסָפִים שֶׁמַּחֲמַת חֲשִׁיבוּתָם אֵינָם בְּטֵלִים, כִּ'בְּרִיָּה' (חולין ק, א), 'בע"ח' (זבחים עג, א) וְעוֹד.

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה: בִּשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁאֵינָם בְּטֵלִים, הֲרֵי חֲשִׁיבוּתָם נִכֶּרֶת בָּהֶם עַצְמָם בְּגָלוּי, וּלְכָךְ אֵינָם בְּטֵלִים. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עִנְיַן הַ'מִּנְיָן' הוּא שֶׁגַּם דָּבָר שֶׁכְּשֶׁלְּעַצְמוֹ אֵין נִכֶּרֶת בּוֹ חֲשִׁיבוּתוֹ, הֲרֵי כְּשֶׁהוֹלְכִים וּמוֹנִים אוֹתוֹ, מְקַבֵּל חֲשִׁיבוּת וְאֵינוֹ בָּטֵל.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: מִנְיָנָם עַל־יְדֵי הַקָּבָּ"ה, מְגַלֶּה דַּרְגָּה נַעֲלֵית בְּעַם יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר גַּם כְּשֶׁבְּחִיצוֹנִיּוּתָם לֹא נִרְאֵית מַעֲלָתָם בְּגָלוּי וְלִכְאוֹרָה שָׁוִים הֵם לַגּוֹיִם רַחֲמָנָא־לִצְלָן, הֲרֵי גַּם אָז לֹא יִתְבַּטְּלוּ. שֶׁכֵּיוָן שֶׁהַקָּבָּ"ה מָנָה וְסָפַר אוֹתָם, נִכָּר שֶׁחֲבִיבִים הֵם לְפָנָיו.

(ג) מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצִבְאֹתָם אַתָּה וְאַהֲרֹן׃

ג מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כָּל נָפֵק חֵילָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּמְנוּן יָתְהוֹן לְחֵילֵיהוֹן אַתְּ וְאַהֲרֹן׃

רש"י◄ **כָּל־יֹצֵא צָבָא** • מַגִּיד, שֶׁאֵין יוֹצֵא בַּצָּבָא פָּחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים.

(ד) וְאִתְּכֶם יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמַּטֵּה אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית־אֲבֹתָיו הוּא׃

ד וְעִמְּכוֹן יְהוֹן גַּבְרָא גַּבְרָא לְשִׁבְטָא גְּבַר רֵישׁ לְבֵית אֲבָהָתוֹהִי הוּא׃

רש"י◄ **וְאִתְּכֶם יִהְיוּ** • כְּשֶׁתִּפְקְדוּ אוֹתָם, יִהְיוּ עִמָּכֶם נְשִׂיא כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט.

(ה) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יַעַמְדוּ אִתְּכֶם לְרְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃

ה וְאִלֵּין שְׁמָהַת גֻּבְרַיָּא דִּי יְקוּמוּן עִמְּכוֹן לְרְאוּבֵן אֱלִיצוּר בַּר שְׁדֵיאוּר׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך יח עמ' 1 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

נְשִׂיאֵי הַמַּטּוֹת כִּנְשִׂיאֵי כָּל יִשְׂרָאֵל

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יַעַמְדוּ אִתְּכֶם (א, ה)

פָּרָשַׁת מִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נֶאֱמְרָה לְמֹשֶׁה בְּרֹאשׁ חוֹדֶשׁ אִיָּר, "בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית" (פָּרָשָׁתֵנוּ א, א), וְאִם כֵּן יֵשׁ לְעַיֵּן, הֲרֵי כְּבָר בְּחֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁלִּפְנֵי זֶה, כְּשֶׁהֵבִיאוּ הַנְּשִׂיאִים אֶת נִדְבַת הַמִּשְׁכָּן הָיוּ כְּבָר יְדוּעִים לְמֹשֶׁה (ראה נשא ז, א ואילך), וְאִם כֵּן לְאֵיזֶה צֹרֶךְ נֶאֱמְרוּ לוֹ כָּאן שְׁמוֹת הַנְּשִׂיאִים?

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה, דְּהִנֵּה עַל הַפָּסוּק (א, ד) "וְאִתְּכֶם יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמַּטֶּה", פֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י "כְּשֶׁתִּפְקְדוּ אוֹתָם יִהְיוּ עִמָּכֶם נְשִׂיא כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט", שֶׁכָּל י"ב הַנְּשִׂיאִים הָיוּ צְרִיכִים לְהִשְׁתַּתֵּף בְּמִנְיַן כָּל יִשְׂרָאֵל, וְלֹא רַק בְּמִנְיַן הַשֵּׁבֶט שֶׁלָּהֶם.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּעֵת מִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִתְמַנּוּ הַנְּשִׂיאִים בְּמִנּוּי חָדָשׁ שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם לִפְנֵי זֶה. דְּעַד אָז הִנְהִיגוּ הַנְּשִׂיאִים רַק אֶת הַשֵּׁבֶט שֶׁלָּהֶם, וּבְעֵת מִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִתְמַנּוּ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל.

וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָז נִקְרְאוּ הַנְּשִׂיאִים "אֵלֶּה קְרוּאֵי הָעֵדָה", דְּפֵרוּשׁוֹ שֶׁיִּהְיוּ "נִקְרָאִים לְכָל דְּבַר חֲשִׁיבוּת שֶׁבָּעֵדָה" (א, טז ובפירש"י). וַהֲינוּ, שֶׁאָז נִתְמַנּוּ הַנְּשִׂיאִים לִהְיוֹת "נִקְרָאִים" לֹא רַק לַדְּבָרִים הַנּוֹגְעִים לִשְׁבָטֵיהֶם, כִּי־אִם לְכָל דְּבַר חֲשִׁיבוּת "שֶׁבָּעֵדָה" כֻּלָּהּ.

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן מַה שֶּׁנֶּאֱמְרוּ כָּאן שְׁמוֹת הַנְּשִׂיאִים, דַּהֲרֵי מָצִינוּ שֶׁמִּנּוּיֵי הַקָּבָּ"ה בָּאִים עַל־יְדֵי קְרִיאָה בְּשֵׁם, וּכְמוֹ

בעל הטורים

(ג) **אַתָּה וְאַהֲרֹן.** לְמַעְלָה בְּפָרָשַׁת 'כִּי תִשָּׂא' (ל, יא) לֹא סִיֵּעַ אַהֲרֹן בְּאוֹתוֹ מִנְיָן, לְפִי שֶׁעַל יָדוֹ נַעֲשָׂה הָעֵגֶל שֶׁבְּשִׁבִּילוֹ הוּצְרְכוּ לְמִנְיָן, לְכָךְ לֹא מְנָאָם הוּא. תורה ד

(ד) **וְאִתְּכֶם.** ג' בַּמְּסוֹרָה. "וְאִתְּכֶם יִהְיוּ", "וְאִתְּכֶם בְּנֵי אֲדֹנֶיכָם, וְאִתְּכֶם הָרֶכֶב וְהַסּוּסִים" (מְלָכִים ב' י, ב). שֶׁאֵלּוּ הַשְּׁנַיִם עָשָׂר הָיוּ גְּדוֹלִין שֶׁבַּשְּׁבָטִים, כִּדְכְתִיב "וְאִתְּכֶם בְּנֵי אֲדֹנֶיכָם", וְהָיוּ שָׂרֵי אֲלָפִים, כִּדְכְתִיב "וְאִתְּכֶם הָרֶכֶב וְהַסּוּסִים". תורה ה

שֶׁכָּתוּב (תשא לא, ב ואילך) "רְאֵה קָרָאתִי בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל גו' וָאֲמַלֵּא אוֹתוֹ רוּחַ אֱלֹקִים". וּכְמוֹ כֵן בְּנִדּוֹן דִּידַן, דְּעַל יְדֵי הַקְּרִיאָה בִּשְׁמוֹת הַנְּשִׂיאִים נִתְמַנּוּ לִהְיוֹת "קְרוּאֵי הָעֵדָה", לְכָל דְּבַר חֲשִׁיבוּת שֶׁבָּעֵדָה כֻּלָּהּ.

(ו) לְשִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃

ו לְשִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בַּר צוּרִישַׁדָּי׃

(ז) לִיהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃

ז לִיהוּדָה נַחְשׁוֹן בַּר עַמִּינָדָב׃

(ח) לְיִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃

ח לְיִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בַּר צוּעָר׃

(ט) לִזְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃

ט לִזְבוּלֵן אֱלִיאָב בַּר חֵלוֹן׃

(י) לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃

י לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בַּר עַמִּיהוּד לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בַּר פְּדָהצוּר׃

(יא) לְבִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃

יא לְבִנְיָמִן אֲבִידָן בַּר גִּדְעוֹנִי׃

(יב) לְדָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃

יב לְדָן אֲחִיעֶזֶר בַּר עַמִּישַׁדָּי׃

(יג) לְאָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃

יג לְאָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בַּר עָכְרָן׃

(יד) לְגָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃

יד לְגָד אֶלְיָסָף בַּר דְּעוּאֵל׃

(טו) לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃

טו לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע בַּר עֵינָן׃

(טז) אֵלֶּה קְרוּאֵי הָעֵדָה נְשִׂיאֵי מַטּוֹת אֲבוֹתָם רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל הֵם׃

טז אִלֵּין מְעַרְעֵי כְנִשְׁתָּא רַבְּרְבֵי שִׁבְטֵי אֲבָהַתְהוֹן רֵישֵׁי אַלְפַיָּא דְיִשְׂרָאֵל אִנּוּן׃

רש"י◄ אֵלֶּה קְרוּאֵי הָעֵדָה • הַנִּקְרָאִים לְכָל דְּבַר חֲשִׁיבוּת שֶׁבָּעֵדָה.

(יז) וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת׃

יז וּדְבַר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יָת גֻּבְרַיָּא הָאִלֵּין דִּי אִתְפְּרָשׁוּ בִּשְׁמָהָן׃

רש"י◄ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה • אֶת שְׁנֵים עָשָׂר נְשִׂיאִים הַלָּלוּ. אֲשֶׁר נִקְּבוּ • לוֹ כָּאן בְּשֵׁמוֹת.

בעל הטורים

(ה) לִרְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן שְׁדֵיאוּר הַנְּשִׂיאִים מַתְחִיל בֶּאֱלִיצוּר וּמְסַיֵּים בְּעֵינָן, עַל שֵׁם "יִצְרָנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ" (דברים לב, י) עַל יְדֵי הֶעָנָן. תורה ו

(טז) קְרִיאֵי הָעֵדָה. וְי"ו קְטִיעָא, וּקְרֵי "קְרוּאֵי"; בִּשְׁבִיל שְׁלֻמִיאֵל בֶּן צוּרִי שַׁדָּי, שֶׁהוּא זִמְרִי בֶּן סָלוּא. וְכֵן בַּעֲדַת קֹרַח (לְהַלָּן טז, ב) "קְרֵאֵי" כְּתִיב, חָסֵר ו'. וּלְשֶׁם הַוָּי"ו חָסֵר לְגַמְרֵי, לְפִי שֶׁהָיוּ כּוּלָּם רְשָׁעִים, אֲבָל בְּכָאן הָיוּ אֲחֵרִים צַדִּיקִים. תורה יז

(יח) וְאֵת כָּל־הָעֵדָה הִקְהִילוּ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּתְיַלְּדוּ עַל־מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְגֻלְגְּלֹתָם:

יח וְיָת כָּל כְּנִשְׁתָּא אַכְנָשׁוּ בְּחַד לְיַרְחָא תְנִינָיָא וְאִתְיַחָסוּ עַל זַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא לְגַלְגַּלַתְהוֹן:

רש"י ◄ **וַיִּתְיַלְּדוּ עַל־מִשְׁפְּחֹתָם** • הֵבִיאוּ סִפְרֵי יִחוּסֵיהֶם וְעֵדֵי חֶזְקַת לֵדָתָם כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְהִתְיַחֵס עַל הַשֵּׁבֶט.

(יט) כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וַיִּפְקְדֵם בְּמִדְבַּר סִינָי: ס

יט כְּמָא די פַּקִיד יְיָ יָת מֹשֶׁה וּמְנָנוּן בְּמַדְבְּרָא דְסִינָי:

◆ יום שני כ"ט אייר ◆

(כ) וַיִּהְיוּ בְנֵי־רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת לְגֻלְגְּלֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

כ וַהֲווֹ בְנֵי רְאוּבֵן בּוּכְרָא דְיִשְׂרָאֵל תּוּלְדַתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן לְגַלְגַּלַתְהוֹן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

(כא) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה רְאוּבֵן שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: פ

כא מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְרְאוּבֵן אַרְבְּעִין וְשִׁתָּא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה:

(כב) לִבְנֵי שִׁמְעוֹן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם פְּקֻדָיו בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת לְגֻלְגְּלֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

כב לִבְנֵי שִׁמְעוֹן תּוּלְדַתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן מִנְיָנוֹהִי בְּמִנְיַן שְׁמָהָן לְגַלְגַּלַתְהוֹן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

(כג) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה שִׁמְעוֹן תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת: פ

כג מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן חַמְשִׁין וְתִשְׁעָה אַלְפִין וּתְלַת מְאָה:

(כד) לִבְנֵי גָד תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

כד לִבְנֵי גָד תּוּלְדַתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

בעל הטורים

(יט) **כְּמִדְבַּר סִינָי.** שְׁנַיִם דִּסְמִיכִי בְּסוֹף פָּסוּק. "וַיִּפְקְדֵם בְּמִדְבַּר סִינָי", "בְּיוֹם צַוּתוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת קָרְבְּנֵיהֶם לַה' בְּמִדְבַּר סִינָי" (ויקרא ז, לח). לְפִי שֶׁכְּשֶׁהָיוּ נִמְנִין הָיוּ מַקְרִיבִין עֲלֵיהֶם קָרְבָּנוֹת כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁלוֹט בָּהֶם דֶּבֶר, כְּדִכְתִיב (שמות ל, יב) "כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם, וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ". תורה כ

(כב) **לִבְנֵי שִׁמְעוֹן וגו' לְגֻלְגְּלֹתָם.** הַלָּמֶ"ד עֲקוּמָה לְמַטָּה, לְפִי שֶׁהַמְלַמֵּד שֶׁלּוֹ זִמְרִי בֶּן סָלוּא חָטָא וְנָפְלוּ מִשִּׁבְטוֹ. וְהַלָּמֶ"ד הִיא גְּבוֹהָה מִכָּל הָאוֹתִיּוֹת, כָּךְ חָסֵר מִשִּׁבְטוֹ, שֶׁלֹּא הֶעֱמִיד לֹא מֶלֶךְ וְלֹא שׁוֹפֵט. הַלָּמֶ"ד הַשֵּׁנִי דְּ'גֻלְגְּלֹתָם' דְּשִׁמְעוֹן עֲשׂוּיָה כִּמְגֵירָה, וּזְקוּפָה, וְאֵין לָהּ כּוֹבַע בְּרֹאשָׁהּ, לְפִי שֶׁהוֹרָה נְשִׂיא בֵּית אָב לִשִּׁמְעוֹנִי זְנוּת בְּיִשְׂרָאֵל, וּבְגִילוּי הָרֹאשׁ וּבְקוֹמָה זְקוּפָה. תורה כג

(כה) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה גָד חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים: פ

כה מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְגָד אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה וְחַמְשִׁין:

(כו) לִבְנֵי יְהוּדָה תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

כו לִבְנֵי יְהוּדָה תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

(כז) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה יְהוּדָה אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת: פ

כז מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה שַׁבְעִין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה:

(כח) לִבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

כח לִבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

(כט) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: פ

כט מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר חַמְשִׁין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:

(ל) לִבְנֵי זְבוּלֻן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

ל לִבְנֵי זְבוּלֵן תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

(לא) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה זְבוּלֻן שִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: פ

לא מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דִזְבוּלֵן חַמְשִׁין וּשְׁבַע אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:

(לב) לִבְנֵי יוֹסֵף לִבְנֵי אֶפְרַיִם תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

לב לִבְנֵי יוֹסֵף לִבְנֵי אֶפְרַיִם תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

(לג) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה אֶפְרַיִם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: פ

לג מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְאֶפְרַיִם אַרְבְּעִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה:

בעל הטורים

(לב) **לִבְנֵי יוֹסֵף לִבְנֵי אֶפְרַיִם.** וְלֹא אָמַר 'לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם', לְפִי שֶׁיּוֹסֵף לֹא נָשָׂא בְּמִטַּת אָבִיו מִשּׁוּם כְּבוֹד מַלְכוּת, לָכֵן לֹא רָצָה לִמְנוֹתוֹ בַּדְּגָלִים, וְנִקְרָא הַדֶּגֶל עַל שֵׁם בָּנָיו. לָכֵן אָמַר 'לִבְנֵי אֶפְרַיִם' כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹמֵר בְּכוּלָּן. תורה לג

(לד) לִבְנֵי מְנַשֶּׁה תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

לד לִבְנֵי מְנַשֶּׁה תּוּלְדַתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

(לה) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּמָאתָיִם: פ

לה מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דִּמְנַשֶּׁה תְּלָתִין וּתְרֵין אַלְפִין וּמָאתָן:

(לו) לִבְנֵי בִנְיָמִן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

לו לִבְנֵי בִנְיָמִן תּוּלְדַתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

(לז) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה בִנְיָמִן חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: פ

לז מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְּבִנְיָמִן תְּלָתִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:

(לח) לִבְנֵי דָן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

לח לִבְנֵי דָן תּוּלְדַתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

(לט) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה דָן שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת: פ

לט מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְּדָן שִׁתִּין וּתְרֵין אַלְפִין וּשְׁבַע מְאָה:

(מ) לִבְנֵי אָשֵׁר תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

מ לִבְנֵי אָשֵׁר תּוּלְדַתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

(מא) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה אָשֵׁר אֶחָד וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: פ

מא מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְּאָשֵׁר אַרְבְּעִין וְחַד אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה:

(מב) בְּנֵי נַפְתָּלִי תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

מב בְּנֵי נַפְתָּלִי תּוּלְדַתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

בעל הטורים

(מב) **בְּנֵי נַפְתָּלִי.** בְּכוּלָּן אוֹמֵר 'לִבְנֵי' לְבַד מִנַּפְתָּלִי שֶׁהוּא אוֹמֵר 'בְּנֵי', לְפִי שֶׁבְּשֵׁבֶט נַפְתָּלִי הָיוּ בָּנוֹת יוֹתֵר מִבָּנִים. וּלְכָךְ רָמַז בְּבִרְכַּת נַפְתָּלִי **אש"ה, א**'יָלָה **שׁ**'לֻחָה **הַ**'נֹּתֵן (בְּרֵאשִׁית מט, כא) רָאשֵׁי תֵּיבוֹת **אִשָּׁה.** וּלְפִיכָךְ בְּפָרָשַׁת פִּנְחָס כְּתִיב בְּכוּלָּן "בְּנֵי", לְפִי שֶׁמֵּתוּ הָאֲנָשִׁים וְנִתְרַבּוּ הַנָּשִׁים וּלְכָךְ לֹא אָמַר "לִבְנֵי". תורה מג

~ נקודות משיחות קודש ~ (שיחת ש"פ במדבר תשמ"ז)

בְּנֵי נַפְתָּלִי (א, מב) כָּתַב הָאֲרִיז"ל: בְּעֵת הַמִּנְיָן רָשְׁמוּ בְּפִנְקָס שִׁשִּׁים רִבּוֹא שֵׁמוֹת - פְּלוֹנִי מִשֶּׁבֶט פְּלוֹנִי, וּפְלוֹנִי מִשֶּׁבֶט פְּלוֹנִי. לְאַחַר מִכֵּן הוֹצִיאוּ כָּל הַשֵּׁמוֹת שֶׁל שֶׁבֶט רְאוּבֵן וְכָתְבוּ אוֹתָם בְּגִלְיוֹן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְאָמְרוּ: אֶת הַשֵּׁם הַזֶּה יֵשׁ לְחַבֵּר **לִבְנֵי** רְאוּבֵן. וְכָךְ עָשׂוּ בְּכָל שֵׁבֶט. אַךְ כְּשֶׁנִּשְׁלְמוּ כָּל הַשְּׁבָטִים וְלֹא נִשְׁאַר רַק נַפְתָּלִי, לֹא הָיָה צָרִךְ לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁמוֹת בְּגִלְיוֹן נִפְרָד, אֶלָּא אָמְרוּ: **בְּנֵי** נַפְתָּלִי אֵלּוּ שֶׁנִּשְׁאֲרוּ - כָּךְ מִסְפָּרָם.

(מג) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה נַפְתָּלִי שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ פ

מג מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְנַפְתָּלִי חַמְשִׁין וּתְלַת אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה׃

(מד) אֵלֶּה הַפְּקֻדִּים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר אִישׁ אִישׁ־אֶחָד לְבֵית־אֲבֹתָיו הָיוּ׃

מד אִלֵּין מִנְיָנָיָא דִּי מְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְרַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל תְּרֵין עֲשַׂר גֻּבְרִין גַּבְרָא חַד לְבֵית אֲבָהָתוֹהִי הֲווֹ׃

(מה) וַיִּהְיוּ כָּל־פְּקוּדֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל׃

מה וַהֲווֹ כָּל מִנְיָנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כָּל נָפֵק חֵילָא בְּיִשְׂרָאֵל׃

(מו) וַיִּהְיוּ כָּל־הַפְּקֻדִּים שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃

מו וַהֲווֹ כָּל מִנְיָנָיָא שִׁית מְאָה וּתְלָתָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וְחַמְשִׁין׃

(מז) וְהַלְוִיִּם לְמַטֵּה אֲבֹתָם לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹכָם׃ פ

מז וְלֵוָאֵי לְשִׁבְטָא דַאֲבָהָתְהוֹן לָא אִתְמְנִיאוּ בֵּינֵיהוֹן׃

(מח) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃

מח וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃

(מט) אַךְ אֶת־מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד וְאֶת־רֹאשָׁם לֹא תִשָּׂא בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

מט בְּרַם יָת שִׁבְטָא דְּלֵוִי לָא תִמְנֵי וְיָת חֵשְׁבַּנְהוֹן לָא תְקַבֵּל בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

רש"י◄ אַךְ אֶת־מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד • (במדבר רבה, ב"ב קכא) כְּדַאי הוּא לִגְיוֹן שֶׁל מֶלֶךְ לִהְיוֹת נִמְנֶה לְבַדּוֹ. דָּבָר אַחֵר: צָפָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁעֲתִידָה לַעֲמֹד גְּזֵרָה עַל כָּל הַנִּמְנִין מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה שֶׁיָּמוּתוּ בַּמִּדְבָּר, אָמַר: אַל יִהְיוּ אֵלּוּ בַּכְּלָל, לְפִי שֶׁהֵם שֶׁלִּי, שֶׁלֹּא טָעוּ בָּעֵגֶל.

(נ) וְאַתָּה הַפְקֵד אֶת־הַלְוִיִּם עַל־מִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְעַל כָּל־כֵּלָיו וְעַל כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ הֵמָּה יִשְׂאוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְהֵם יְשָׁרְתֻהוּ וְסָבִיב לַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ׃

נ וְאַתְּ מַנִּי יָת לֵוָאֵי עַל מַשְׁכְּנָא דְסַהֲדוּתָא וְעַל כָּל מָנוֹהִי וְעַל כָּל דִּי לֵהּ אִנּוּן יִטְלוּן יָת מַשְׁכְּנָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי וְאִנּוּן יְשַׁמְּשֻׁנֵּהּ וּסְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁכְּנָא יִשְׁרוּן׃

רש"י◄ וְאַתָּה הַפְקֵד אֶת־הַלְוִיִּם • כְּתַרְגּוּמוֹ: "מַנִּי", לְשׁוֹן מִנּוּי שְׁרָרָה עַל דָּבָר שֶׁהוּא מְמֻנֶּה עָלָיו, כְּמוֹ (אסתר ב): "וַיַּפְקֵד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים".

בעל הטורים

(נ) **הַפְקֵד.** ב' בַּמְּסוֹרָה. "הַפְקֵד אֶת הַלְוִיִּם", וְאִידָךְ: "הַפְקֵד עָלָיו רָשָׁע" (תהלים קט, ו). וְזֶה הוּא שֶׁאָמְרוּ, אֵין אָדָם נַעֲשֶׂה שׁוֹטֵר מִלְּמַטָּה אֶלָּא אִם כֵּן נַעֲשֶׂה רָשָׁע מִלְּמַעְלָה. וְזֶהוּ "הַפְקֵד אֶת הַלְוִיִּם", שֶׁנַּעֲשׂוּ שׁוֹטְרִים, "הַפְקֵד עָלָיו רָשָׁע". תורה נא

(נא) **וּבִנְסֹ֣עַ הַמִּשְׁכָּ֗ן יוֹרִ֤ידוּ אֹתוֹ֙ הַלְוִיִּ֔ם וּבַחֲנֹ֖ת הַמִּשְׁכָּ֑ן יָקִ֣ימוּ אֹתוֹ֔ הַלְוִיִּ֖ם וְהַזָּ֣ר הַקָּרֵ֥ב יוּמָֽת׃**

נא וּבְמִטַּל מַשְׁכְּנָא יְפָרְקוּן יָתֵהּ לֵוָאֵי וּבְמִשְׁרֵי מַשְׁכְּנָא יְקִימוּן יָתֵהּ לֵוָאֵי וְחִלּוֹנֵי דְּיִקְרַב יִתְקְטָל׃

רש״י ◄ **יוֹרִידוּ אֹתוֹ•** כְּתַרְגּוּמוֹ: ״יְפָרְקוּן״. כְּשֶׁבָּאִין לִסַּע בַּמִּדְבָּר מִמַּסָּע לְמַסָּע הָיוּ מְפָרְקִין אוֹתוֹ מֵהֶקְמָתוֹ וְנוֹשְׂאִין אוֹתוֹ עַד מָקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן שָׁם הֶעָנָן וְיַחֲנוּ שָׁם וּמְקִימִין אוֹתוֹ. **וְהַזָּר הַקָּרֵב•** לַעֲבוֹדָתָם זוֹ. **יוּמָת•** בִּידֵי שָׁמַיִם.

(נב) **וְחָנֻ֨ו בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֜ל אִ֣ישׁ עַל־מַחֲנֵ֗הוּ וְאִ֤ישׁ עַל־דִּגְלוֹ֙ לְצִבְאֹתָֽם׃**

נב וְיִשְׁרוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר עַל מַשְׁרוֹהִי וּגְבַר עַל טִקְסֵהּ לְחֵילֵיהוֹן׃

רש״י ◄ **וְאִישׁ עַל־דִּגְלוֹ•** כְּמוֹ שֶׁהַדְּגָלִים סְדוּרִים בְּסֵפֶר זֶה; שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים לְכָל דֶּגֶל.

(נג) **וְהַלְוִיִּ֗ם יַחֲנֻ֤ו סָבִיב֙ לְמִשְׁכַּ֣ן הָעֵדֻ֔ת וְלֹא־יִהְיֶ֥ה קֶ֖צֶף עַל־עֲדַ֣ת בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֑ל וְשָׁמְרוּ֙ הַלְוִיִּ֔ם אֶת־מִשְׁמֶ֥רֶת מִשְׁכַּ֖ן הָעֵדֻֽת׃**

נג וְלֵוָאֵי יִשְׁרוּן סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁכְּנָא דְּסַהֲדוּתָא וְלָא יְהֵי רוּגְזָא עַל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִטְרוּן לֵוָאֵי יָת מַטְרַת מַשְׁכְּנָא דְּסַהֲדוּתָא׃

רש״י ◄ **וְלֹא־יִהְיֶה קֶצֶף•** אִם תַּעֲשׂוּ כְּמִצְוָתִי לֹא יִהְיֶה קֶצֶף, וְאִם לָאו - שֶׁיִּכָּנְסוּ זָרִים בַּעֲבוֹדָתָם זוֹ - יִהְיֶה קֶצֶף, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּמַעֲשֵׂה קֹרַח (במדבר יז): ״כִּי יָצָא הַקֶּצֶף וְגוֹ׳״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כח ענ׳ 1)

וְאִם לָאו, שֶׁיִּכָּנְסוּ זָרִים בַּעֲבוֹדָתָם זוֹ, יִהְיֶה קֶצֶף (רש״י א, נג)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ מוֹסִיף ״וְאִם לָאו . . יִהְיֶה קֶצֶף״, וַהֲרֵי מִכְּלָל לָאו אַתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁרש״י רוֹמֵז שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי שְׁלָבִים בַּקֶּצֶף. א. אִם לֹא נִשְׁמֹר עַל הַמִּחְצוֹת בֵּין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל לְמַחֲנֵה לְוִיִּם - יִהְיֶה קֶצֶף, אֲבָל אֵין הֶכְרֵחַ שֶׁזֶּה יִתְבַּטֵּא בְּפֹעַל מַמָּשׁ, בְּעֹנֶשׁ. ב. אִם נַעֲשֶׂה **מַעֲשֶׂה** שֶׁל פְּרִיצַת הַמִּחְצוֹת, ״שֶׁיִּכָּנְסוּ זָרִים בַּעֲבוֹדָתָם״ - יִהְיֶה קֶצֶף בְּפֹעַל.

(נד) **וַיַּעֲשׂ֥וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל כְּכֹ֑ל אֲשֶׁ֣ר צִוָּ֣ה יְהוָ֔ה אֶת־מֹשֶׁ֖ה כֵּ֥ן עָשֽׂוּ׃**

נד וַעֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה כֵּן עֲבָדוּ׃

◆ יום שלישי א׳ סיון ◆

ב (א) **וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֑ה וְאֶל־אַהֲרֹ֥ן לֵאמֹֽר׃**

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר׃

(ב) **אִ֣ישׁ עַל־דִּגְלוֹ֮ בְּאֹתֹת֒ לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֗ם יַחֲנ֤וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵל֙ מִנֶּ֣גֶד סָבִ֔יב לְאֹ֖הֶל מוֹעֵ֥ד יַחֲנֽוּ׃**

ב גְּבַר עַל טִקְסֵהּ בְּאַתְוָן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן יִשְׂרוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִלְּקֳבֵל סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁכַּן זִמְנָא יִשְׂרוּן׃

רש״י ◄ **בְּאֹתֹת•** כָּל דֶּגֶל יִהְיֶה לוֹ אוֹת: מַפָּה צְבוּעָה תְּלוּיָה בּוֹ, צִבְעוֹ שֶׁל זֶה לֹא כְּצִבְעוֹ שֶׁל זֶה, צֶבַע כָּל אֶחָד כִּגְוַן אַבְנוֹ הַקְּבוּעָה בַּחֹשֶׁן, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יַכִּיר כָּל אֶחָד אֶת דִּגְלוֹ. דָּבָר אַחֵר: ״בְּאֹתֹת לְבֵית אֲבֹתָם״,

בעל הטורים

ב (ב) **אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאֹתֹת.** שֶׁיַּעֲקֹב רָמַז לָהֶם מִי יִהְיֶה רֹאשׁ דֶּגֶל, שֶׁכָּל מִי שֶׁדָּבָר עָמוֹ לְנוֹכֵחַ הָיָה רֹאשׁ דֶּגֶל, כְּמוֹ: ״רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה״ (בראשית מט, ג); ״יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ״ (שם שם, ח); יוֹסֵף, ״מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ״ (שם שם, כה); דָּן, ״לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי ה׳״ (שם שם, יח). **מִנֶּגֶד סָבִיב לְאֹהֶל.** בְּגִימַטְרִיָּא: **לְאַלְפִּים אַמָּה.) סָבִיב לְאֹהֶל מוֹעֵד יַחֲנוּ. וְהַחֹנִים.** לוֹמַר, כְּשֵׁם שֶׁחֲנִיָּתָן לְמַעְלָה ד׳ דְּגָלִים סָבִיב לְכִסֵּא הַכָּבוֹד, כָּךְ הָיוּ לְמַטָּה ד׳ דְּגָלִים סָבִיב לַמִּשְׁכָּן.

בָּאוֹת שֶׁמָּסַר לָהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם כְּשֶׁנִּשָּׁאוּהוּ מִמְּצָרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית נ): "וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם": יְהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבוּלֵן יְשֹׁאוּהוּ מִן הַמִּזְרָח, וּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְגָד מִן הַדָּרוֹם וְכוּ׳, כִּדְאִיתָא בְּ׳תַּנְחוּמָא׳ בְּפָרָשָׁה זוֹ. מִגֶּגֶד • מִרְחוֹק מִיל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּיהוֹשֻׁעַ (יהושע ג): "אַךְ רָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינָיו כְּאַלְפַּיִם אַמָּה", שֶׁיּוּכְלוּ לָבֹא בְּשַׁבָּת, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו, וְהַלְוִיִּם חוֹנִים בְּסָמוּךְ לוֹ.

(ג) וְהַחֹנִים קֵדְמָה מִזְרָחָה דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי יְהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב:

ג וְדִי שְׁרַן קִדּוּמָא מַדִּינְחָא טֵקַס מַשְׁרִית יְהוּדָה לְחֵילֵיהוֹן וְרַבָּא לִבְנֵי יְהוּדָה נַחְשׁוֹן בַּר עַמִּינָדָב:

רש״י◄ קֵדְמָה • לְפָנִים, הַקְּרוּיָה "קֶדֶם". וְאֵיזוֹ? זוֹ רוּחַ מִזְרָחִית, וְהַמַּעֲרָב קָרוּי "אָחוֹר".

(ד) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת:

ד וְחֵילֵה וּמִנְיָנֵיהוֹן שַׁבְעִין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה:

(ה) וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה יִשָּׂשכָר וְנָשִׂיא לִבְנֵי יִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר:

ה וְדִי שְׁרַן סְמִיכִין עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר וְרַבָּא לִבְנֵי יִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בַּר צוּעָר:

(ו) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת:

ו וְחֵילֵה וּמִנְיָנוֹהִי חַמְשִׁין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:

(ז) מַטֵּה זְבוּלֻן וְנָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן:

ז שִׁבְטָא דִזְבוּלֵן וְרַבָּא לִבְנֵי זְבוּלֵן אֱלִיאָב בַּר חֵלוֹן:

(ח) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו שִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת:

ח וְחֵילֵה וּמִנְיָנוֹהִי חַמְשִׁין וְשִׁבְעָא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:

(ט) כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה יְהוּדָה מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנִים אֶלֶף וְשֵׁשֶׁת־אֲלָפִים וְאַרְבַּע־מֵאוֹת לְצִבְאֹתָם רִאשֹׁנָה יִסָּעוּ: ס

ט כָּל מִנְיָנָיָא לְמַשְׁרִית יְהוּדָה מְאָה וּתְמָנָן וְשִׁתָּא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה לְחֵילֵיהוֹן בְּקַדְמֵיתָא נָטְלִין:

רש״י◄ רִאשֹׁנָה יִסָּעוּ • כְּשֶׁרוֹאִין הֶעָנָן מִסְתַּלֵּק, תּוֹקְעִין הַכֹּהֲנִים בַּחֲצוֹצְרוֹת וְנוֹסֵעַ מַחֲנֵה יְהוּדָה תְּחִלָּה, וּכְשֶׁהוֹלְכִין הוֹלְכִין כְּדֶרֶךְ חֲנָיָתָן: הַלְוִיִּם וְהָעֲגָלוֹת בָּאֶמְצַע, דֶּגֶל יְהוּדָה בַּמִּזְרָח, וְשֶׁל רְאוּבֵן בַּדָּרוֹם, וְשֶׁל אֶפְרַיִם בַּמַּעֲרָב, וְשֶׁל דָּן בַּצָּפוֹן.

בעל הטורים

וְזֶהוּ "אֵיָמָה כַּנִּדְגָּלוֹת" (שיר השירים ו, ד), וְזֶהוּ "וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה" (שם ב, ד) שֶׁיִּשְׂרָאֵל רָאוּ בִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה הַדְּגָלִים שֶׁל מַעְלָה וְנִתְאַוּוּ לְאוֹתָם דְּגָלִים. וְזֶהוּ "וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל" (תְּהִלִּים כ׳, ו). תורה ג

(ז) **מַטֵּה זְבוּלֻן.** וְלֹא אָמַר "וּמַטֵּה" כְּדַרְכּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּאֲחֵרִים, לְפִי שֶׁזְּבוּלוּן הָיָה מְפַרְנֵס לְיִשָּׂשכָר, וְרָאִיתִי בְּ׳תַּנְחוּמָא׳ הַטַּעַם שֶׁלֹּא אָמַר "וּמַטֵּה" בִּזְבוּלוּן כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּכוּלָּן, לְלַמֶּדְךָ שֶׁהָיָה זְבוּלוּן עוֹסֵק בִּפְרַקְמַטְיָא וְנוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל יִשָּׂשכָר, לְפִיכָךְ לֹא רָצָה הַכָּתוּב לַעֲשׂוֹת טָפֵל לוֹ, לוֹמַר שֶׁשְּׂכָרוֹ גָּדוֹל כְּמוֹתוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר "עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר" (מִשְׁלֵי ג, יח). וּכְתִיב "כִּי בְּצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכָּסֶף" (קֹהֶלֶת ז, יב). לָכֵן חָשׁוּב הַכֹּל כְּמַטֶּה אֶחָד, וּכְאִלּוּ אָמַר "יִשָּׂשכָר מַטֵּה זְבוּלֻן". **מַטֵּה.** ב׳ רָאשֵׁי פְּסוּקִים. "מַטֵּה זְבוּלֻן", "מַטֵּה עֻזְּךָ יִשְׁלַח ה׳ מִצִּיּוֹן, רְדֵה בְּקֶרֶב אֹיְבֶיךָ" (תְּהִלִּים קי, ב). שֶׁהֵם הָיוּ רוֹדִין בְּקֶרֶב אוֹיְבֵיהֶם, דִּכְתִיב (יְהוֹשֻׁעַ ב, ט) "וְכִי נָמֹגוּ כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם". תורה ח

(י) דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן תֵּימָנָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃

י טֵקֵס מַשְׁרִית רְאוּבֵן דָּרוֹמָא לְחֵילֵיהוֹן וְרַבָּא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בַּר שְׁדֵיאוּר׃

(יא) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃

יא וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנוֹהִי אַרְבְּעִין וְשִׁתָּא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃

(יב) וְהַחוֹנִם עָלָיו מַטֵּה שִׁמְעוֹן וְנָשִׂיא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃

יב וְדִי שָׁרַן סְמִיכִין עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן וְרַבָּא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בַּר צוּרִישַׁדָּי׃

(יג) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת׃

יג וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן חַמְשִׁין וּתְשַׁע אַלְפִין וּתְלַת מְאָה׃

(יד) וּמַטֵּה גָד וְנָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בֶּן־רְעוּאֵל׃

יד וְשִׁבְטָא דְגָד וְרַבָּא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בַּר רְעוּאֵל׃

(טו) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃

טו וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה וְחַמְשִׁין׃

(טז) כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה רְאוּבֵן מְאַת אֶלֶף וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים לְצִבְאֹתָם וּשְׁנִים יִסָּעוּ׃ ס

טז כָּל מִנְיָנַיָּא לְמַשְׁרִית רְאוּבֵן מְאָה וְחַמְשִׁין וְחַד אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה וְחַמְשִׁין לְחֵילֵיהוֹן בְּתִנְיָתָא נָטְלִין׃

(יז) וְנָסַע אֹהֶל־מוֹעֵד מַחֲנֵה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֹת כַּאֲשֶׁר יַחֲנוּ כֵּן יִסָּעוּ אִישׁ עַל־יָדוֹ לְדִגְלֵיהֶם׃ ס

יז וְנָטֵל מַשְׁכַּן זִמְנָא מַשְׁרִית לֵוָאֵי בְּגוֹ מַשְׁרִיתָא כְּמָא דְשָׁרַן כֵּן נָטְלִין גְּבַר עַל אַתְרֵהּ לְטִקְסֵיהוֹן׃

רש״י ◄וְנָסַע אֹהֶל־מוֹעֵד• לְאַחַר שְׁנֵי דְּגָלִים הַלָּלוּ. כַּאֲשֶׁר יַחֲנוּ כֵּן יִסָּעוּ• כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, הַלִּיכָתָן כַּחֲנָיָתָן, כָּל דֶּגֶל מְהַלֵּךְ לָרוּחַ הַקְּבוּעָה לוֹ. עַל־יָדוֹ• עַל מְקוֹמוֹ. וְאֵין לְשׁוֹן ״יָד״ זֶה מִמַּשְׁמָעוֹ. רוּחַ שֶׁל צִדּוֹ קָרוּי ״עַל יָדוֹ״, הַסְמוּכָה לוֹ לְכָל הוֹשָׁטַת יָדוֹ. אינשו״ן איש״א בְּלַעַז.

(יח) דֶּגֶל מַחֲנֵה אֶפְרַיִם לְצִבְאֹתָם יָמָּה וְנָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃

יח טֵקֵס מַשְׁרִית אֶפְרַיִם לְחֵילֵיהוֹן מַעַרְבָּא וְרַבָּא לִבְנֵי אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בַּר עַמִּיהוּד׃

(יט) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃

יט וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃

בעל הטורים

(יח) **דֶּגֶל מַחֲנֵה אֶפְרַיִם.** הַפָּסוּק מַתְחִיל בְּד׳ וּמְסַיֵּים בְּד׳, לְפִי שֶׁיַּעֲקֹב הִקְדִּים בְּד׳ מְקוֹמוֹת אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה, וּכְנֶגְדּוֹ קוֹדֵם בְּד׳ מְקוֹמוֹת אֶפְרַיִם לְמְנַשֶּׁה: **בַּדְּגָלִים, וּבַנְּשִׂיאִים, וּבַקָּרְבָּנוֹת, וּבַשְּׁבָטִים.** תורה יט

(כ) וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה וְנָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצּוּר׃

כ וְדִי סְמִיכִין עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דִּמְנַשֶּׁה וְרַבָּא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בַּר פְּדָהצּוּר׃

רש״י◄ וְעָלָיו • כְּתַרְגּוּמוֹ: ״וְדִסְמִיכִין עֲלוֹהִי״.

(כא) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּמָאתָיִם׃

כא וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן תְּלָתִין וּתְרֵין אַלְפִין וּמְאָתָן׃

(כב) וּמַטֵּה בִּנְיָמִן וְנָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃

כב וְשִׁבְטָא דְּבִנְיָמִן וְרַבָּא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בַּר גִּדְעוֹנִי׃

(כג) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃

כג וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן תְּלָתִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה׃

(כד) כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה אֶפְרַיִם מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנַת־אֲלָפִים וּמֵאָה לְצִבְאֹתָם וּשְׁלֹשִׁים יִסָּעוּ׃ ס

כד כָּל מִנְיָנֵיָא לְמַשְׁרִית אֶפְרַיִם מְאָה וְתַמְנֵי אַלְפִין וּמְאָה לְחֵילֵיהוֹן בִּתְלִיתֵתָא נָטְלִין׃

(כה) דֶּגֶל מַחֲנֵה דָן צָפֹנָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃

כה טֵקַס מַשְׁרִית דָּן צִפּוּנָא לְחֵילֵיהוֹן וְרַבָּא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בַּר עַמִּישַׁדָּי׃

(כו) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת׃

כו וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן שִׁתִּין וּתְרֵין אַלְפִין וּשְׁבַע מְאָה׃

(כז) וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה אָשֵׁר וְנָשִׂיא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃

כז וְדִי שְׁרַן סְמִיכִין עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דְּאָשֵׁר וְרַבָּא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בַּר עָכְרָן׃

(כח) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם אֶחָד וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃

כח וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וְחַד אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃

(כט) וּמַטֵּה נַפְתָּלִי וְנָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃

כט וְשִׁבְטָא דְּנַפְתָּלִי וְרַבָּא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בַּר עֵינָן׃

(ל) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃

ל וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן חַמְשִׁין וּתְלָתָא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה׃

(לא) כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה דָן מְאַת אֶלֶף וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת לָאַחֲרֹנָה יִסְעוּ לְדִגְלֵיהֶם׃ פ

לא כָּל מִנְיָנֵיָא לְמַשְׁרִית דָּן מְאָה וְחַמְשִׁין וְשַׁבְעָא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה בְּבַתְרָתָא נָטְלִין לְטַקְסֵיהוֹן׃

בעל הטורים

(לא) **לָאַחֲרֹנָה.** שְׁנַיִם בַּמְּסוֹרָה. ״לָאַחֲרֹנָה יִסְעוּ״, וְאֵידָךְ: ״לֹא יִהְיֶה לָהֶם זִכָּרוֹן עִם שֶׁיִּהְיוּ לָאַחֲרֹנָה״ (קֹהֶלֶת א, יא). שֶׁעֲמָלֵק הָיָה מְסֻרָס שֵׁבֶט דָּן בַּעֲוֹן פֶּסֶל מִיכָה שֶׁעִמָּהֶם. ״יִהְיֶה **לָהֶם** זִכָּרוֹן״ – סוֹפֵי תֵּיבוֹת **הָמָן**, שֶׁגַּם הוּא בִּיקֵּשׁ לְאַבֵּד זִכְרָם. תורה לב

(לב) אֵלֶּה פְּקוּדֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־פְּקוּדֵי הַמַּחֲנֹת לְצִבְאֹתָם שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים:

לב אִלֵּין מִנְיָנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן כָּל מִנְיָנֵי מַשְׁרִיתָא לְחֵילֵיהוֹן שִׁית מְאָה וּתְלָתָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וְחַמְשִׁין:

(לג) וְהַלְוִיִּם לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

לג וְלֵוָאֵי לָא אִתְמְנִיאוּ בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:

(לד) וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן־חָנוּ לְדִגְלֵיהֶם וְכֵן נָסָעוּ אִישׁ לְמִשְׁפְּחֹתָיו עַל־בֵּית אֲבֹתָיו: פ

לד וַעֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה כֵּן שָׁרַן לְטִקְסֵיהוֹן וְכֵן נָטְלִין גְּבַר לְזַרְעַיָתְהוֹן עַל בֵּית אֲבָהָתוֹהִי:

◆ יום רביעי ב׳ סיון ◆

ג (א) וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי:

א וְאִלֵּין תּוּלְדַת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה בְּיוֹמָא דְּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּטוּרָא דְסִינָי:

רש״י ◄ **וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה** • וְאֵינוֹ מַזְכִּיר אֶלָּא בְּנֵי אַהֲרֹן. וְנִקְרְאוּ ״תּוֹלְדוֹת מֹשֶׁה״, לְפִי שֶׁלִּמְּדָן תּוֹרָה. מְלַמֵּד, שֶׁכָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ יְלָדוֹ. **בְּיוֹם דִּבֶּר ה׳ אֶת־מֹשֶׁה** • נַעֲשׂוּ אֵלּוּ הַתּוֹלְדוֹת שֶׁלּוֹ, שֶׁלִּמְּדָן מַה שֶּׁלָּמַד מִפִּי הַגְּבוּרָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ לקו״ש כרך כג עמ׳ 8 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

הַמְּלַמֵּד בֵּן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה כְּאִלּוּ יְלָדוֹ

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה
מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַמְּלַמֵּד בֶּן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ יְלָדוֹ (ג, א. ובפרש״י)

לִכְאוֹרָה יֵשׁ לִתְמֹהַּ, הֲרֵי כְּמוֹ שֶׁבְּלִידָה גַּשְׁמִית רַק אִמּוֹ הִיא הַמּוֹלִידָה אוֹתוֹ, כְּמוֹ כֵן בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הָיָה צ״ל שֶׁרַק זֶה שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה הוּא זֶה שֶׁ״כְּאִלּוּ יְלָדוֹ״, וְאִם כֵּן מַדּוּעַ ״כָּל הַמְּלַמֵּד בֶּן חֲבֵרוֹ״ (וְלֹא רַק בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה) ה״ז ״כְּאִלּוּ יְלָדוֹ״?

וְיֵשׁ לְבָאֵר בָּזֶה, ע״פ תּוֹרָתוֹ הַיְּדוּעָה שֶׁל הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב שֶׁכָּל רֶגַע וְרֶגַע מְחַיֶּה הַקָּבָּ״ה אֶת הָעוֹלָם, וּבוֹרֵא אוֹתוֹ מֵחָדָשׁ (עַיֵּן בָּזֶה בַּאֲרֻכָּה בְּסֵפֶר הַתַּנְיָא שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה פ״א).

וְנִמְצָא עַל־פִּי־זֶה, שֶׁגַּם חַיּוּת הָאָדָם מִתְחַדֶּשֶׁת בְּכָל רֶגַע וְרֶגַע מַמָּשׁ.

וְהִנֵּה חַיֵּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּלוּיִים וְעוֹמְדִים בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַק׳, וּכְמוֹ שֶׁאוֹמְרִים (בְּרָכוֹת ק״ש של ערבית) ״כִּי הֵם חַיֵּינוּ וְאֹרֶךְ יָמֵינוּ״. וְהַפּוֹרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה עָנְשׁוֹ כָּרֵת (סנהדרין צט, א), כִּי ה״ז כְּפוֹרֵשׁ מִן הַחַיִּים ר״ל.

וְעַל־פִּי־זֶה יְבֹאַר הָא דְּ״כָּל הַמְּלַמֵּד בֶּן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה״ ה״ז ״כְּאִלּוּ יְלָדוֹ״, כִּי אִם לֹא הָיָה מְלַמְּדוֹ תּוֹרָה בְּרֶגַע זֶה, לֹא הָיָה ״בֶּן חֲבֵרוֹ״ מְקַבֵּל אֶת חַיּוּתוֹ הַמְחֻדֶּשֶׁת מֵהַקָּבָּ״ה הַתְּלוּיָה בַּתּוֹרָה, וְרַק מִכֵּיוָן שֶׁלִּמְּדוֹ מְקַיֵּם הַקָּבָּ״ה וּבוֹרֵא אֶת ״בֶּן חֲבֵרוֹ״ מֵחָדָשׁ. וּמּוּבָן שֶׁהַרֵי זֶה ״כְּאִלּוּ יְלָדוֹ״ מַמָּשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יג עמ׳ 9)

וְאֵינוֹ מַזְכִּיר אֶלָּא בְּנֵי אַהֲרֹן (רש״י ג, א)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ הִפְסִיקָה הַתּוֹרָה בֵּין מִנְיָן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְדִגְלֵיהֶם וּבֵין שֶׁבֶט לֵוִי וּמִנְיָנָם בְּ״תּוֹלְדוֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה״. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה רַשִׁ״י כָּתַב לְגַבֵּי שֶׁבֶט לֵוִי שֶׁ״כְּדַאי הוּא לִגְיוֹן שֶׁל מֶלֶךְ לִהְיוֹת נִמְנֶה לְבַדּוֹ״, וּמּוּבָן אִפּוֹא, שֶׁאַף אַהֲרֹן וּבָנָיו, ״הַכֹּהֲנִים הַמְּשֻׁחִים״ (שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִשֵּׁבֶט לֵוִי), צְרִיכִים לִהְיוֹת נִמְנִים לְבַדָּם. וְלָכֵן לֹא נִמְנוּ בְּנֵי מֹשֶׁה, כִּי הַכָּתוּב מְדַבֵּר רַק בְּכֹהֲנִים, שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִן הַלְוִיִּם.

בעל הטורים

(לג) **לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** יֵשׁ תַּגִּין עַל הַהֵ״א, לוֹמַר שֶׁבְּה׳ מְקוֹמוֹת שֶׁנִּמְנוּ יִשְׂרָאֵל לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹכָם. תורה לד

(ב) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־אַהֲרֹן הַבְּכֹר נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר׃

ב וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי אַהֲרֹן בּוּכְרָא נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר׃

(ג) אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים הַמְּשֻׁחִים אֲשֶׁר־מִלֵּא יָדָם לְכַהֵן׃

ג אִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי אַהֲרֹן כָּהֲנַיָּא דְּאִתְרַבִּיאוּ דִּי אִתְקָרַב קָרְבַּנְהוֹן לְשַׁמָּשָׁא׃

(ד) וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא לִפְנֵי יְהוָה בְּהַקְרִבָם אֵשׁ זָרָה לִפְנֵי יְהוָה בְּמִדְבַּר סִינָי וּבָנִים לֹא־הָיוּ לָהֶם וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר עַל־פְּנֵי אַהֲרֹן אֲבִיהֶם׃ פ

רש״י◄ עַל־פְּנֵי אַהֲרֹן • בְּחַיָּיו.

ד וּמִית נָדָב וַאֲבִיהוּא קֳדָם יְיָ בְּקָרוֹבֵיהוֹן אֶשָּׁתָא נוּכְרִיתָא קֳדָם יְיָ בְּמַדְבְּרָא דְסִינַי וּבְנִין לָא הֲווֹ לְהוֹן וְשַׁמֵּשׁ אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר עַל אַפֵּי אַהֲרֹן אֲבוּהוֹן׃

(ה) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃

ה וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃

(ו) הַקְרֵב אֶת־מַטֵּה לֵוִי וְהַעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְשֵׁרְתוּ אֹתוֹ׃

ו קָרֵב יָת שִׁבְטָא דְלֵוִי וּתְקִים יָתֵהּ קֳדָם אַהֲרֹן כַּהֲנָא וִישַׁמְּשׁוּן יָתֵהּ׃

רש״י◄ וְשֵׁרְתוּ אֹתוֹ • וּמַהוּ הַשֵּׁרוּת? וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתּוֹ. לְפִי שֶׁשְּׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ עָלָיו שֶׁלֹּא יִקְרַב זָר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח): ״אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבֵית־אָבִיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֹן הַמִּקְדָּשׁ״, וְהַלְוִיִּם הַלָּלוּ מְסַיְּעִין אוֹתָם, זוֹ הִיא הַשֵּׁרוּת.

(ז) וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתּוֹ וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת כָּל־הָעֵדָה לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן׃

ז וְיִטְרוּן יָת מַטַּרְתֵּהּ וְיָת מַטְּרַת כָּל כְּנִשְׁתָּא קֳדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא לְמִפְלַח יָת פָּלְחַן מַשְׁכְּנָא׃

רש״י◄ וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתּוֹ • כָּל מִנּוּי שֶׁהָאָדָם מְמַנֶּה עָלָיו וּמֵטָּל עָלָיו לַעֲשׂוֹתוֹ, קָרוּי ״מִשְׁמֶרֶת״ בְּכָל הַמִּקְרָא וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּבִגְתָן וָתֶרֶשׁ (מגילה י״ג ב׳): וַהֲלֹא אֵין מִשְׁמַרְתִּי וּמִשְׁמַרְתְּךָ שָׁוָה, וְכֵן מִשְׁמְרוֹת כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה.

(ח) וְשָׁמְרוּ אֶת־כָּל־כְּלֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן׃

ח וְיִטְרוּן יָת כָּל מָנֵי מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת מַטְּרַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִפְלַח יָת פָּלְחַן מַשְׁכְּנָא׃

רש״י◄ וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל • שֶׁכֻּלָּן הָיוּ זְקוּקִין לְצָרְכֵי הַמִּקְדָּשׁ, אֶלָּא שֶׁהַלְוִיִּם בָּאִים תַּחְתֵּיהֶם בִּשְׁלִיחוּתָם, לְפִיכָךְ לוֹקְחִים מֵהֶם הַמַּעֲשְׂרוֹת בִּשְׂכָרָן, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יח) ״כִּי־שָׂכָר הוּא לָכֶם חֵלֶף עֲבֹדַתְכֶם״.

(ט) וְנָתַתָּה אֶת־הַלְוִיִּם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו נְתוּנִם נְתוּנִם הֵמָּה לוֹ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

ט וְתִתֵּן יָת לֵוָאֵי לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי מְסִירִין יְהִיבִין אִנּוּן לֵהּ מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

בעל הטורים

ג (ב) **בְּנֵי אַהֲרֹן הַבְּכֹר נָדָב.** יֵשׁ פְּסָק בֵּין הַבְּכוֹר לְנָדָב, לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר עַל נָדָב, כִּי נָדָב מֵת בְּלֹא בָנִים (פסוק ד) וְאֵין נִפְקוּתָא בַּבְּכוֹרָה שֶׁלּוֹ; אֶלָּא חוֹזֵר עַל אַהֲרֹן שֶׁהוּא הַבְּכוֹר לְמֹשֶׁה. תורה ג

רש״י◄ **נתונים המה לו • לעזרה. מאת בני ישראל •** כמו ״מתוך בני ישראל״. כלומר, משאר כל העדה נבדלו לכך בגזרת המקום והוא נתנם לו, שנאמר (שם ח): ״ואתנה את־הלוים נתנים וגו׳״.

(י) **וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּפְקֹד וְשָׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנָּתָם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת: פ**

יז וְיָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי תְּמַנֵּי וְיִטְּרוּן יָת כְּהֲנַתְהוֹן וְחֵלוֹנַי דְּיִקְרַב יִתְקְטָל:

רש״י◄ **ואת־אהרן ואת־בניו תפקד •** לשון ׳פקידות׳, ואינו לשון ׳מנין׳. **ושמרו את כהנתם •** קבלת דמים וזריקה והקטרה, ועבודות המסורות לכהנים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ לקו״ש כרך יח בתחילתו – מתוך ׳לקראת שבת׳)

שלילת זרים מכל עבודות הכהנים

ואת־אהרן ואת־בניו תפקד ושמרו את־כהנתם והזר הקרב יומת:

ושמרו את כהונתם - קבלת דמים וזריקה והקטרה ועבודות המסורות לכהנים (ג, י. ובפרש״י)

וצריך להבין:

א) מדוע נכתב פסוק זה המזהיר את הכהנים לשמור את כהונתם, בין הפסוקים העוסקים בעבודת הלוים.

ב) כן תמוה מה שבחר רש״י כדגמא לעבודות עליהם צריכים הכהנים לשמור, דוקא ג׳ עבודות אלו: קבלת דמים, זריקה והקטרה.

והבאור: לכשנתבונן נמצא, שרק בשלש עבודות מכל העבודות המסורות לכהנים, מצאנו ראינו שעשאום בני ישראל בעצמם, והם שלש העבודות שזכר רש״י: קבלת דמים וזריקה והקטרה, והוא בזמן הקרבת קרבן הפסח במצרים (בא יב, ד-ט). ועל כן הי׳ מקום לומר, שגם לדורות עבודות אלו יוכלו להעשות אף על־ידי הלוים בשליחותם של בני ישראל, שהרי כללות עבודת בני לוי היא בתור שליחות כלל בני ישראל, שלכן קרויה עבודתם (פרשתנו ג, ו) ״משמרת בני ישראל״ (ראה לקו״ש חי״ג עמ׳ 9).

ובכדי לשלל סברא זו, כתבה התורה אזהרה מיוחדת לכהנים לשמור עבודתם ולא לתנה לזר, בעת עוסקה אודות עבודת הלוים. להורות, דאף שבפסח מצרים היתה העבודה שייכת לישראל, הרי כעת הם עבודת הכהנים בלבד, ו״הזר הקרב יומת״. ולכן הדגיש רש״י דוקא ג׳ עבודות אלו, בהם יש יותר מקום לסברא שאף הלוים יהיו כשרים בעבודתה.

(יא) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:**

יא ומליל יי עם משה למימר:

(יב) **וַאֲנִי הִנֵּה לָקַחְתִּי אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת כָּל־בְּכוֹר פֶּטֶר רֶחֶם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם:**

יב ואנא הא קרבית ית לואי מגו בני ישראל חלף כל בוכרא פתח ולדא מבני ישראל ויהון משמשין קדמי לואי:

רש״י◄ **ואני הנה לקחתי • ואני מהיכן זכיתי בהן?. מתוך בני ישראל •** שיהיו ישראל שוכרין אותן לשרות שלי, על־ידי הבכורות זכיתי בהם ולקחתים תמורתם. לפי שהיתה העבודה בבכורות, וכשחטאו בעגל נפסלו, והלוים שלא עבדו עבודת אלילים נבחרו תחתיהם.

(יג) **כִּי לִי כָל־בְּכוֹר בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִקְדַּשְׁתִּי לִי כָל־בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה לִי יִהְיוּ אֲנִי יְהוָה: פ**

יג ארי דילי כל בוכרא ביומא דקטלית כל בוכרא בארעא דמצרים אקדישית קדמי כל בוכרא בישראל מאנשא עד בעירא דילי יהון אנא יי:

◆ יום חמישי ג׳ סיון ◆

(יד) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי לֵּאמֹר:**

יד ומליל יי עם משה במדברא דסיני למימר:

(טו) פְּקֹד אֶת־בְּנֵי לֵוִי לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקְדֵם׃

רש״י◄ מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה • מִשֶּׁיָּצָא מִכְּלַל נְפָלִים, הוּא נִמְנֶה לִיקָּרֵא שׁוֹמֵר מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי שָׁלוֹם: לָמוּד הוּא אוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט לִהְיוֹת נִמְנֶה מִן הַבֶּטֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כה): ״אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם״ עִם כְּנִיסָתָהּ בְּפֶתַח מִצְרַיִם יָלְדָה אוֹתָהּ וְנִמְנֵית בְּשִׁבְעִים נְפָשׁוֹת, שֶׁכְּשֶׁאַתָּה מוֹנֶה חֶשְׁבּוֹנָם לֹא תִּמְצָאֵם אֶלָּא שִׁבְעִים חָסֵר אַחַת, וְהִיא הִשְׁלִימָה אֶת הַמִּנְיָן.

טו מְנֵי יָת בְּנֵי לֵוִי לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָא תִּמְנְנוּן׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ לקו״ש כרך יח עמ׳ 6 הע׳ 4 – מתוך ׳לקראת שבת׳)

מִנְיַן יוֹכֶבֶד מִן הַבֶּטֶן

פְּקֹד אֶת־בְּנֵי לֵוִי . . מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקְדֵם:
מִשֶּׁיָּצָא מִכְּלַל נְפָלִים הוּא נִמְנֶה כוּ׳, לָמוּד הוּא אוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט לִהְיוֹת נִמְנֶה מִן הַבֶּטֶן, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר יָלְדָה אוֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם, עִם כְּנִיסָתָהּ לְמִצְרַיִם יָלְדָה אוֹתָהּ, וְנִמְנֵית בְּשִׁבְעִים נְפָשׁוֹת (ג, טו. ובפרש״י)
יֵשׁ לְעַיֵּן, מַאי שֶׁנָּא יוֹכֶבֶד שֶׁנִּמְנְתָה כְּבָר ״מִן הַבֶּטֶן״ עוֹד לִפְנֵי שֶׁהָיְתָה בַּת חֹדֶשׁ, מִמִּנְיַן בְּנֵי לֵוִי שֶׁהָיָה רַק ״מִבֶּן חֹדֶשׁ״ מִפְּנֵי שֶׁאָז ״יָצָא מִכְּלַל נְפָלִים״?

וּבַמִּפְרָשִׁים (גו״א, שפ״ח, משכיל לדוד, ועוד) בֵּאֲרוּ בְּאוֹפַנִּים שׁוֹנִים.
וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה עַל־דֶּרֶךְ הַצַּחוּת:
בְּדֶרֶךְ כְּלָל ״אַזְלִינָן בָּתַר רוּבָּא״, וְלָכֵן נִמְנֵית יוֹכֶבֶד כְּבָר ״מִן הַבֶּטֶן״, דְּאֵין חוֹשְׁשִׁים לְמִעוּט שֶׁהֵם נְפָלִים, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן מִנְיַן הַלְוִיִּים הָיָה נוֹגֵעַ לְפִדְיוֹן בְּכוֹרוֹת, וְהַכְּלָל הוּא שֶׁ״אֵין הוֹלְכִין בְּמָמוֹן אַחַר הָרֹב״ (בבא קמא כז, רע״ב), וְלָכֵן נִמְנוּ רַק ״מִבֶּן חֹדֶשׁ״, כְּשֶׁיָּצְאוּ בְּוַדָּאוּת מֵחֲשַׁשׁ נֵפֶל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כג עמ׳ 256)

נִמְנֶה לִיקָּרֵא שׁוֹמֵר מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ (רש״י ג, טו)
יֵשׁ לִשְׁאֹל, כֵּיצַד נִקְרָא לֵוִי קָטָן, בֶּן חֹדֶשׁ, ״שׁוֹמֵר מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ״. וְיֵשׁ לְבָאֵר עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב ״וְהַלְוִיִּם יַחֲנוּ סָבִיב לַמִּשְׁכָּן . . (וְעַל יְדֵי זֶה) וְשָׁמְרוּ הַלְוִיִּם אֶת מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן הָעֵדוּת״, הַיְינוּ שֶׁהֶפְסֵק מַחֲנֵה הַלְוִיִּם הוּא אֶחָד מֵאוֹפַנֵּי שְׁמִירַת הַמִּשְׁכָּן. וַהֲרֵי הַחֲנִיָּה סָבִיב לַמִּשְׁכָּן הִיא גַּם עַל־יְדֵי הַקְּטַנִּים, וְעוֹד יוֹתֵר מֵהַגְּדוֹלִים, שֶׁיָּצְאוּ תְּכוּפוֹת מֵהַמַּחֲנֶה לַעֲבֹד עֲבוֹדָתָם בַּמִּשְׁכָּן וְכַדּוֹמֶה.

(טז) וַיִּפְקֹד אֹתָם מֹשֶׁה עַל־פִּי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צֻוָּה׃

רש״י◄ עַל־פִּי ה׳ • אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: הֵיאַךְ אֲנִי נִכְנָס לְתוֹךְ אָהֳלֵיהֶם לָדַעַת מִנְיַן יוֹנְקֵיהֶן? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: עֲשֵׂה אַתָּה שֶׁלְּךָ וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה שֶׁלִּי, הָלַךְ מֹשֶׁה וְעָמַד עַל פֶּתַח הָאֹהֶל וְהַשְּׁכִינָה מְקַדֶּמֶת לְפָנָיו, וּבַת־קוֹל יוֹצֵאת מִן הָאֹהֶל וְאוֹמֶרֶת: כָּךְ וְכָךְ תִּינוֹקוֹת יֵשׁ בְּאֹהֶל זֶה, לְכָךְ נֶאֱמַר: ״עַל־פִּי ה׳״.

טז וּמְנָא יָתְהוֹן מֹשֶׁה עַל מֵימְרָא דַיְיָ כְּמָא דְּאִתְפַּקַּד׃

(יז) וַיִּהְיוּ־אֵלֶּה בְנֵי־לֵוִי בִּשְׁמֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי׃

יז וַהֲווֹ אִלֵּין בְּנֵי לֵוִי בִּשְׁמָהַתְהוֹן גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי׃

(יח) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־גֵרְשׁוֹן לְמִשְׁפְּחֹתָם לִבְנִי וְשִׁמְעִי׃

יח וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי׃

(יט) וּבְנֵי קְהָת לְמִשְׁפְּחֹתָם עַמְרָם וְיִצְהָר חֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל׃

יט וּבְנֵי קְהָת לְזַרְעַיַתְהוֹן עַמְרָם וְיִצְהָר חֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל׃

(כ) וּבְנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְבֵית אֲבֹתָם׃

כ וּבְנֵי מְרָרִי לְזַרְעַיַתְהוֹן מַחְלִי וּמוּשִׁי אִלֵּין אִנּוּן זַרְעַית לֵוָאֵי לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן׃

(כא) לְגֵרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי וּמִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי׃

כא לְגֵרְשׁוֹן זַרְעִית לִבְנִי וְזַרְעִית שִׁמְעִי אִלֵּין אִנּוּן זַרְעַיַּת גֵּרְשׁוֹן׃

רש״י◄ לְגֵרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי • כְּלוֹמַר, לְגֵרְשׁוֹן הָיוּ הַפְּקוּדִים מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי וּמִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי. פְּקוּדֵיהֶם כָּךְ וְכָךְ•

(כב) פְּקֻדֵיהֶם בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה פְּקֻדֵיהֶם שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃

כב מִנְיָנֵיהוֹן בְּמִנְיַן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָא מִנְיָנֵיהוֹן שַׁבְעָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃

(כג) מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ יָמָּה׃

כג זַרְעַיַּת גֵּרְשׁוֹן אֲחוֹרֵי מַשְׁכְּנָא יִשְׁרוּן מַעַרְבָּא׃

(כד) וּנְשִׂיא בֵית־אָב לַגֵּרְשֻׁנִּי אֶלְיָסָף בֶּן־לָאֵל׃

כד וְרַב בֵּית אַבָּא לְבֵית גֵּרְשׁוֹן אֶלְיָסָף בַּר לָאֵל׃

(כה) וּמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי־גֵרְשׁוֹן בְּאֹהֶל מוֹעֵד הַמִּשְׁכָּן וְהָאֹהֶל מִכְסֵהוּ וּמָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃

כה וּמַטְרַת בְּנֵי גֵּרְשׁוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא מַשְׁכְּנָא וּפְרָסָא חוֹפָאֵהּ וּפְרָסָא דִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃

רש״י◄ הַמִּשְׁכָּן • יְרִיעוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת. וְהָאֹהֶל • יְרִיעוֹת עִזִּים הָעֲשׂוּיוֹת לְגַג. מִכְסֵהוּ • עוֹרוֹת אֵילִים וּתְחָשִׁים. וּמָסַךְ פֶּתַח • הוּא הַוִּילוֹן.

(כו) וְקַלְעֵי הֶחָצֵר וְאֶת־מָסַךְ פֶּתַח הֶחָצֵר אֲשֶׁר עַל־הַמִּשְׁכָּן וְעַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֵת מֵיתָרָיו לְכָל עֲבֹדָתוֹ׃

כו וּסְרָדֵי דְּדַרְתָּא וְיָת פְּרָסָא דִּתְרַע דַּרְתָּא דִּי עַל מַשְׁכְּנָא וְעַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר וְיָת אַטּוּנוֹהִי לְכֹל פָּלְחָנֵהּ׃

רש״י◄ וְאֵת מֵיתָרָיו • שֶׁל מִשְׁכָּן וְהָאֹהֶל, וְלֹא שֶׁל חָצֵר•

(כז) וְלִקְהָת מִשְׁפַּחַת הָעַמְרָמִי וּמִשְׁפַּחַת הַיִּצְהָרִי וּמִשְׁפַּחַת הַחֶבְרֹנִי וּמִשְׁפַּחַת הָעֻזִּיאֵלִי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי׃

כז וְלִקְהָת זַרְעִית עַמְרָם וְזַרְעִית יִצְהָר וְזַרְעִית חֶבְרוֹן וְזַרְעִית עֻזִּיאֵל אִלֵּין אִנּוּן זַרְעַיַּת קְהָת׃

(כח) בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה שְׁמֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ׃

כח בְּמִנְיַן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָא תְּמַנְיָא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה נָטְרֵי מַטַּרְתָּא דְקוּדְשָׁא׃

(כט) מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־קְהָת יַחֲנוּ עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן תֵּימָנָה׃

כט זַרְעַיַּת בְּנֵי קְהָת יִשְׁרוּן עַל צִדָּא דְמַשְׁכְּנָא דָּרוֹמָא׃

רש״י◄ מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־קְהָת יַחֲנוּ וְגוֹ׳ תֵּימָנָה • וּסְמוּכִין לְשִׁכְנוֹ״, לְכָךְ לָקוּ מֵהֶם דָּתָן וַאֲבִירָם וּמָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים אִישׁ עִם קֹרַח וַעֲדָתוֹ, שֶׁנִּמְשְׁכוּ עִמָּהֶם בְּמַחְלֹקְתָם•

(ל) וּנְשִׂיא בֵית־אָב לְמִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי אֱלִיצָפָן בֶּן־עֻזִּיאֵל׃

ל וְרַב בֵּית אַבָּא לְזַרְעַיַּת קְהָת אֱלִיצָפָן בַּר עֻזִּיאֵל׃

(לא) וּמִשְׁמַרְתָּם הָאָרֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנֹרָה וְהַמִּזְבְּחֹת וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ בָּהֶם וְהַמָּסָךְ וְכָל עֲבֹדָתוֹ׃

לא וּמַטַּרְתְּהוֹן אֲרוֹנָא וּפָתוֹרָא וּמְנַרְתָּא וּמַדְבְּחָא וּמָנֵי קוּדְשָׁא דִּי יְשַׁמְּשׁוּן בְּהוֹן וּפְרָסָא וְכֹל פָּלְחָנֵהּ׃

רש״י◄ וְהַמָּסָךְ • הִיא הַפָּרֹכֶת, שֶׁאַף הִיא קְרוּיָה פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ.

(לב) וּנְשִׂיא נְשִׂיאֵי הַלֵּוִי אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן פְּקֻדַּת שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ׃

לב וַאֲמַרְכְּלָא דִּמְמַנָּא עַל רַבְּרְבֵי לֵוָאֵי אֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא דְּמִתְחוֹת יְדוֹהִי מְמַנָּן נָטְרֵי מַטְּרַת קוּדְשָׁא׃

רש״י◄ וּנְשִׂיא נְשִׂיאֵי הַלֵּוִי • מְמֻנֶּה עַל כֻּלָּם; וְעַל מַה הִיא נְשִׂיאוּתוֹ? פְּקֻדַּת שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ - עַל־יָדוֹ הָיָה פְּקֻדַּת כֻּלָּם.

(לג) לִמְרָרִי מִשְׁפַּחַת הַמַּחְלִי וּמִשְׁפַּחַת הַמּוּשִׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת מְרָרִי׃

לג לִמְרָרִי זַרְעִית מַחְלִי וְזַרְעִית מוּשִׁי אִלֵּין אִנּוּן זַרְעֵית מְרָרִי׃

(לד) וּפְקֻדֵיהֶם בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה שֵׁשֶׁת אֲלָפִים וּמָאתָיִם׃

לד וּמִנְיָנֵיהוֹן בְּמִנְיַן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָא שִׁתָּא אַלְפִין וּמְאָתָן׃

(לה) וּנְשִׂיא בֵית־אָב לְמִשְׁפְּחֹת מְרָרִי צוּרִיאֵל בֶּן־אֲבִיחָיִל עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ צָפֹנָה׃

לה וְרַב בֵּית אַבָּא לְזַרְעֵית מְרָרִי צוּרִיאֵל בַּר אֲבִיחָיִל עַל צַדָּא דְּמַשְׁכְּנָא יִשְׁרוּן צִפּוּנָא׃

(לו) וּפְקֻדַּת מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי מְרָרִי קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו וְעַמֻּדָיו וַאֲדָנָיו וְכָל־כֵּלָיו וְכֹל עֲבֹדָתוֹ׃

לו וְדִי מְסִיר לְמַטְּרַת בְּנֵי מְרָרִי דַּפֵּי מַשְׁכְּנָא וְעַבְרוֹהִי וְעַמּוּדוֹהִי וְסַמְכוֹהִי וְכָל מָנוֹהִי וְכֹל פָּלְחָנֵהּ׃

(לז) וְעַמֻּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאַדְנֵיהֶם וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם׃

לז וְעַמּוּדֵי דְּרַתָּא סְחוֹר סְחוֹר וְסַמְכֵיהוֹן וְסִכֵּיהוֹן וְאַטּוּנֵיהוֹן׃

(לח) וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה לִפְנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִזְרָחָה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו שֹׁמְרִים מִשְׁמֶרֶת הַמִּקְדָּשׁ לְמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת׃

לח וְדִי שְׁרַן קֶדֶם מַשְׁכְּנָא קִדּוּמָא קֶדֶם מַשְׁכַּן זִמְנָא מַדִּינְחָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְנוֹהִי נָטְרִין מַטְּרַת מַקְדְּשָׁא לְמַטְּרַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְחִלּוֹנַי דְּיִקְרַב יִתְקְטָל׃

רש״י◄ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו • וּסְמוּכִין לָהֶם דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה וְהַחוֹנִים עָלָיו יִשָּׁשכָר וּזְבוּלֻן, "טוֹב לַצַּדִּיק טוֹב לִשְׁכֵנוֹ". לְפִי שֶׁהָיוּ שְׁכֵנָיו שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, נַעֲשׂוּ גְּדוֹלִים בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ס) : "יְהוּדָה מְחֹקְקִי" (ד״ה א יב) : "וּמִבְּנֵי יִשָּׁשכָר יוֹדְעֵי בִינָה וְגוֹ׳" מָאתַיִם רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת, וּמִזְּבוּלֻן (שופטים ה) : "מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סוֹפֵר".

בעל הטורים

(לח) **וְהַחֹנִים וגו׳ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד מִזְרָחָה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן.** יֵשׁ פֶּסֶק בֵּין מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן, לוֹמַר: מֹשֶׁה בְּמָקוֹם אֶחָד לְבַד, וְאַהֲרֹן וּבָנָיו בְּמָקוֹם אֶחָד לְבַד. תורה לט

(לט) כָּל־פְּקוּדֵי הַלְוִיִּם אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה לְמִשְׁפְּחֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אָלֶף׃

לט כָּל מִנְיָנֵי לֵוָאֵי דִּי מְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל מֵימְרָא דַיְיָ לְזַרְעַיָתְהוֹן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָא עַשְׂרִין וּתְרֵין אַלְפִין׃

רש״י◄ אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן • נָקוּד עַל ״וְאַהֲרֹן״, לוֹמַר שֶׁלֹּא הָיָה בְּמִנְיַן הַלְוִיִּם (בכורות ד)◆. שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אָלֶף • וּבִפְרָטָן אַתָּה מוֹצֵא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת יְתֵרִים: בְּנֵי גֵרְשׁוֹן - שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת, בְּנֵי קְהָת - שְׁמוֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת, בְּנֵי מְרָרִי - שֵׁשֶׁת אֲלָפִים וּמָאתַיִם. וְלָמָּה לֹא כְּלָלָן עִם הַשְּׁאָר, וְיִפְקֹד אֶת הַבְּכוֹרוֹת וְלֹא יִהְיוּ זְקוּקִים הַשְּׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים וּמָאתַיִם בְּכוֹרוֹת הָעוֹדְפִים עַל הַמִּנְיָן, לְפִדְיוֹן? אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (ה): אוֹתָן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת לְוִיִּם - בְּכוֹרִים הָיוּ, וְדַיָּם שֶׁיַּפְקִיעוּ עַצְמָם מִן הַפִּדְיוֹן◆.

◆ יום שישי ד׳ סיון ◆

(מ) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּקֹד כָּל־בְּכֹר זָכָר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה וְשָׂא אֵת מִסְפַּר שְׁמֹתָם׃

מ וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה מְנֵי כָּל בּוּכְרָיָא דִּכְרָיָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָא וְקַבֵּל יָת מִנְיַן שְׁמָהַתְהוֹן׃

רש״י◄ פְּקֹד כָּל־בְּכֹר זָכָר וְגוֹ׳ מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה • מִשֶּׁיָּצָא מִכְּלַל סְפֵק נְפָלִים◆.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יח עמ׳ 7)

מִשֶּׁיָּצָא מִכְּלַל סְפֵק נְפָלִים (רש״י ג, מ) וּלְעֵיל (פסוק טו), אֵצֶל מִנְיַן הַלְוִיִּם, נָקַט ״מִשֶּׁיָּצָא מִכְּלַל נְפָלִים״. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה בְּמִנְיַן הַלְוִיִּם יָצְאָה בַּת־קוֹל מִן הָאֹהֶל וְהוֹדִיעָה ״כָּךְ וְכָךְ תִּינוֹקוֹת יֵשׁ בְּאֹהֶל זֶה״, וְלָכֵן כָּתַב שֶׁם ״נְפָלִים״, כִּי כְּלַפֵּי שֶׁמַּיָּא אֵין סָפֵק (וּמַה שֶּׁלֹּא נִמְנוּ גַּם הַפְּחוּתִים מִבֶּן חֹדֶשׁ - הוּא מִשּׁוּם ׳לֹא פְּלוּג׳). אַךְ מִנְיַן הַבְּכוֹרוֹת לֹא הָיָה ״עַל פִּי ה׳״, אֶלָּא עַל־יְדֵי מֹשֶׁה, וְאָצְלוֹ הֲרֵי זֶה ״**סָפֵק** נְפָלִים״.

(מא) וְלָקַחְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִי אֲנִי יְהוָה תַּחַת כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵת בְּהֵמַת הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל־בְּכוֹר בְּבְהֵמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

מא וּתְקָרֵב יָת לֵוָאֵי קֳדָמַי אֲנָא יְיָ חֲלַף כָּל בּוּכְרָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָת בְּעִירָא דְּלֵוָאֵי חֲלַף כָּל בּוּכְרָא בִּבְעִירָא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

(מב) וַיִּפְקֹד מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ אֶת־כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

מב וּמְנָא מֹשֶׁה כְּמָא דִי פַּקִיד יְיָ יָתֵהּ יָת כָּל בּוּכְרָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

(מג) וַיְהִי כָל־בְּכוֹר זָכָר בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה לִפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף שְׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים וּמָאתָיִם׃ פ

מג וַהֲווֹ כָּל בּוּכְרָיָא דִּכְרָיָא בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָא לְמִנְיָנֵיהוֹן עַשְׂרִין וּתְרֵין אַלְפִין מָאתָן וְשַׁבְעִין וּתְלָתָא׃

(מד) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃

מד וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃

בעל הטורים

(מ) **וְשָׂא,** ג׳ בַּמָּסוֹרָה. ״וְשָׂא אֵת מִסְפַּר שְׁמֹתָם״, ״וְשָׂא עֵינֶיךָ יָמָה וְצָפֹנָה״ (דברים ג, כז), וְאִידָךְ: ״רְאֵה עָנְיִי וַעֲמָלִי וְשָׂא לְכָל חַטֹּאוֹתַי״ (תהלים כה, יח). שֶׁהָיָה דָּוִד מִתְפַּלֵּל עַל שֶׁנָּשָׂא מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְזֶהוּ ״וְשָׂא אֵת מִסְפַּר שְׁמוֹתָם״, וְהַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן עֵינָיו לְמַטָּה. וְזֶהוּ ״וְשָׂא עֵינֶיךָ יָמָה״, שֶׁיִּתֵּן עֵינָיו לְמַטָּה וְלֹא יָרִים עֵינָיו לְמַעְלָה. תורה מא

(מה) קַח אֶת־הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל־בְּכוֹר בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־בְּהֵמַת הַלְוִיִּם תַּחַת בְּהֵמְתָם וְהָיוּ־לִי הַלְוִיִּם אֲנִי יְהוָה:

מה קָרֵב יָת לֵוָאֵי חֲלַף כָּל בּוּכְרָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָת בְּעִירָא דְּלֵוָאֵי חֲלַף בְּעִירְהוֹן וִיהוֹן מְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי לֵוָאֵי אֲנָא יְיָ:

רש״י◄ וְאֶת־בְּהֵמַת הַלְוִיִּם וְגוֹ׳• לֹא פָּדוּ בַּהֲמוֹת הַלְוִיִּם אֶת בְּכוֹרֵי בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא אֶת פִּטְרֵי חֲמוֹרֵיהֶם, וְשֶׂה אֶחָד שֶׁל בֶּן לֵוִי פָּטַר כַּמָּה פִּטְרֵי חֲמוֹרִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל. תֵּדַע, שֶׁהֲרֵי מָנָה הָעוֹדְפִים בָּאָדָם וְלֹא מָנָה הָעוֹדְפִים בַּבְּהֵמָה.

(מו) וְאֵת פִּדוּיֵי הַשְּׁלֹשָׁה וְהַשִּׁבְעִים וְהַמָּאתַיִם הָעֹדְפִים עַל־הַלְוִיִּם מִבְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

מו וְיָת פֵּרְקַן מְאָתָן וְשַׁבְעִין וּתְלָתָא דְּיַתִּירִין עַל לֵוָאֵי מִבּוּכְרַיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש״י◄ וְאֵת פִּדוּיֵי הַשְּׁלֹשָׁה וְגוֹ׳• וְאֶת הַבְּכוֹרוֹת הַצְּרִיכִין לְהִפָּדוֹת בָּהֶם - אֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים וּמָאתַיִם הָעוֹדְפִים בָּהֶם וְיִתְרִים עַל הַלְוִיִּם, מֵהֶם תִּקַּח חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת. כָּךְ הָיְתָה מְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, עֶשְׂרִים כֶּסֶף, שֶׁהָיָה בְּכוֹר שֶׁל רָחֵל.

(מז) וְלָקַחְתָּ חֲמֵשֶׁת חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ תִּקָּח עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשָּׁקֶל:

מז וְתִסַּב חָמֵשׁ חָמֵשׁ סְלְעִין לְגֻלְגַּלְתָּא בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תִּסַּב עַשְׂרִין מָעִין סִלְעָא:

(מח) וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו פִּדוּיֵי הָעֹדְפִים בָּהֶם:

מח וְתִתֵּן כַּסְפָּא לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי פֵּרְקַן דְּיַתִּירִין בְּהוֹן:

(מט) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת כֶּסֶף הַפְּדִיֻּם מֵאֵת הָעֹדְפִים עַל פִּדוּיֵי הַלְוִיִּם:

מט וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת כְּסַף פֵּרְקַנְהוֹן מִן דְּיַתִּירִין עַל פְּרִיקֵי לֵוָאֵי:

רש״י◄ הָעֹדְפִים עַל פִּדוּיֵי הַלְוִיִּם• עַל אוֹתָן שֶׁפָּדוּ הַלְוִיִּם בְּגוּפָן.

(נ) מֵאֵת בְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקַח אֶת־הַכֶּסֶף חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וָאֶלֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ:

נ מִן בּוּכְרָיָא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְסִיב יָת כַּסְפָּא אַלַף וּתְלַת מְאָה וְשִׁתִּין וְחָמֵשׁ סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא:

רש״י◄ חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וָאֶלֶף• כָּךְ סְכוּם הַחֶשְׁבּוֹן: חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת, לְמָאתַיִם בְּכוֹרוֹת - אֶלֶף שֶׁקֶל, לְשִׁבְעִים בְּכוֹרוֹת - שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל, לְשָׁלֹשׁ בְּכוֹרוֹת - חֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁקֶל. (במדבר רבה. סנהדרין יז) אָמַר: כֵּיצַד אֶעֱשֶׂה? בְּכוֹר שֶׁאֹמַר לוֹ: ״תֵּן חֲמִשֶּׁת שְׁקָלִים!״, יֹאמַר לִי: ״אֲנִי מִפְּדוּיֵי הַלְוִיִּם!״. מֶה עָשָׂה? הֵבִיא שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף פְּתָקִין וְכָתַב עֲלֵיהֶן: ״בֶּן לֵוִי״. וּמָאתַיִם וְשִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה פְּתָקִין כָּתַב עֲלֵיהֶם: ״חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים״, בְּלָלָן וּנְתָנָן בְּקַלְפֵּי, אָמַר לָהֶן: בּוֹאוּ וּטְלוּ פִּתְקֵיכֶם לְפִי הַגּוֹרָל.

(נא) וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־כֶּסֶף הַפְּדוּיִם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו עַל־פִּי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פ

נא וְיַהֵב מֹשֶׁה יָת כְּסַף פְּרִיקָיָא לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי עַל מֵימְרָא דַּיְיָ כְּמָא די פַּקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:

◆ שבת קודש ה׳ סיון ◆

ד (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר:

(ב) נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי קְהָת מִתּוֹךְ בְּנֵי לֵוִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם:

ב קַבִּילוּ יָת חֵשְׁבַּן בְּנֵי קְהָת מִגּוֹ בְּנֵי לֵוִי לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן:

רש״י◄ נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ וְגוֹ׳ • מְנֵה מֵהֶם אֶת הָרְאוּיִין לַעֲבוֹדַת מַשָּׂא, וְהֵם מִבֶּן שְׁלֹשִׁים עַד בֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה; וְהַפָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים לֹא נִתְמַלֵּא כֹּחוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ: ״בֶּן שְׁלֹשִׁים לְכֹחַ״. וְהַיּוֹתֵר עַל בֶּן חֲמִשִּׁים, כֹּחוֹ מַכְחִישׁ מֵעַתָּה.

(ג) מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־בָּא לַצָּבָא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד:

ג מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵלָא וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל דְּאָתֵי לְחֵילָא לְמֶעְבַּד עִבְדְּתָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא:

(ד) זֹאת עֲבֹדַת בְּנֵי־קְהָת בְּאֹהֶל מוֹעֵד קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים:

ד דֵּין פּוּלְחַן בְּנֵי קְהָת בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא קֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא:

רש״י◄ קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים • הַמִּקְדָּשׁ שֶׁבְּכֻלָּן: הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה וְהַמִּזְבְּחוֹת וְהַפָּרֹכֶת וּכְלֵי שָׁרֵת.

(ה) וּבָא אַהֲרֹן וּבָנָיו בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה וְהוֹרִדוּ אֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ וְכִסּוּ־בָהּ אֵת אֲרֹן הָעֵדֻת:

ה וְיֵעוֹל אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי בְּמִטַּל מַשְׁרִיתָא וִיפַרְקוּן יָת פָּרֻכְתָּא דְּפָרְסָא וִיכַסּוּן בַּהּ יָת אֲרוֹנָא דְּסַהֲדוּתָא:

רש״י◄ וּבָא אַהֲרֹן וּבָנָיו וְגוֹ׳ • יַכְנִיסוּ כָּל כְּלִי וּכְלִי לְגַרְתֵּקוֹ הַמְּפֹרָשׁ לוֹ בְּפָרָשָׁה זוֹ, וְלֹא יִצְטָרְכוּ הַלְוִיִּם בְּנֵי קְהָת אֶלָּא לָשֵׂאת. בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה • כְּשֶׁהֶעָנָן מִסְתַּלֵּק, הֵם יוֹדְעִים שֶׁיִּסְעוּ.

(ו) וְנָתְנוּ עָלָיו כְּסוּי עוֹר תַּחַשׁ וּפָרְשׂוּ בֶגֶד־כְּלִיל תְּכֵלֶת מִלְּמַעְלָה וְשָׂמוּ בַדָּיו:

ו וְיִתְּנוּן עֲלוֹהִי חוּפָאָה דְּמִשַּׁךְ סַסְגּוֹנָא וְיִפְרְסוּן לְבוּשׁ גְּמִיר תְּכֵלָא מִלְּעֵלָא וִישַׁוּוּן אֲרִיחוֹהִי:

(ז) וְעַל שֻׁלְחַן הַפָּנִים יִפְרְשׂוּ בֶגֶד תְּכֵלֶת וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת־הַקְּעָרֹת וְאֶת־הַכַּפֹּת וְאֶת־הַמְּנַקִּיֹּת וְאֵת קְשׂוֹת הַנָּסֶךְ וְלֶחֶם הַתָּמִיד עָלָיו יִהְיֶה:

ז וְעַל פָּתוֹרָא דְּלֶחֱם אַפָּיָא יִפְרְסוּן לְבוּשׁ תְּכֵלָא וִיתְּנוּן עֲלוֹהִי יָת מַגִּיסָיָא וְיָת בָּזִיכָיָא וְיָת מְכִילָתָא וְיָת קַסְווֹת נִסוּכָא וּלְחֵם תְּדִירָא עֲלוֹהִי יְהֵי:

רש״י◄ קְעָרֹת וְכַפֹּת קְשָׂוֹת וּמְנַקִּיֹּת • כְּבָר פֵּרַשְׁתִּי בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן. הַנָּסֶךְ • הַכִּסּוּי, לְשׁוֹן מָסָךְ, אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֶם.

(ח) וּפָרְשׂוּ עֲלֵיהֶם בֶּגֶד תּוֹלַעַת שָׁנִי וְכִסּוּ אֹתוֹ בִּמְכִסֵּה עוֹר תַּחַשׁ וְשָׂמוּ אֶת־בַּדָּיו:

ח וְיִפְרְסוּן עֲלֵיהוֹן לְבוּשׁ צְבַע זְהוֹרִי וִיכַסּוּן יָתֵהּ בְּחוּפָאָה דְּמִשַּׁךְ סַסְגּוֹנָא וִישַׁוּוּן יָת אֲרִיחוֹהִי:

(ט) וְלָקְחוּ בֶגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אֶת־מְנֹרַת הַמָּאוֹר וְאֶת־נֵרֹתֶיהָ וְאֶת־מַלְקָחֶיהָ וְאֶת־מַחְתֹּתֶיהָ וְאֵת כָּל־כְּלֵי שַׁמְנָהּ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־לָהּ בָּהֶם:

ט וְיִסְּבוּן לְבוּשׁ תְּכֵלָא וִיכַסּוּן יָת מְנָרְתָּא דְּאַנְהוֹרֵי וְיָת בּוּצִינָהָא וְיָת צִבְתָהָא וְיָת מַחְתּוֹתָהָא וְיָת כָּל מָנֵי מִשְׁחָא דִּי יְשַׁמְּשׁוּן לַהּ בְּהוֹן:

רש״י◄ מַלְקָחֶיהָ • כְּמִין צְבָת שֶׁמּוֹשֵׁךְ בָּהּ אֶת הַפְּתִילָה לְכָל צַד שֶׁיִּרְצֶה. מַחְתֹּתֶיהָ • כְּמִין כַּף קְטַנָּה, וְשׁוּלֶיהָ פְּשׁוּטִין וְלֹא סְגַלְגַּלִּים וְאֵין לָהּ מְחִצָּה לְפָנֶיהָ אֶלָּא מִצַּדֶּיהָ, וְחוֹתֶה בָּהּ אֶת דֶּשֶׁן הַנֵּרוֹת כְּשֶׁמֵּיטִיבָן. נֵרֹתֶיהָ • לוּצִי״ש בְּלַעַז, שְׁנוֹתְנִים בָּהֶן הַשֶּׁמֶן וְהַפְּתִילוֹת.

(י) וְנָתְנוּ אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ אֶל־מִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְנָתְנוּ עַל־הַמּוֹט:

י וְיִתְּנוּן יָתַהּ וְיָת כָּל מָנָהָא לְחוֹפָאָה דִּמְשַׁךְ סַסְגּוֹנָא וְיִתְּנוּן עַל אֲרִיחָא:

רש״י◄ אֶל־מִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ • (כלים לב) כְּמִין מַרְצוּף.

(יא) וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב יִפְרְשׂוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אֹתוֹ בְּמִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְשָׂמוּ אֶת־בַּדָּיו:

יא וְעַל מַדְבְּחָא דְּדַהֲבָא יִפְרְסוּן לְבוּשׁ תְּכֶלָא וִיכַסּוּן יָתֵהּ בְּחוֹפָאָה דִּמְשַׁךְ סַסְגּוֹנָא וִישַׁוּוּן יָת אֲרִיחוֹהִי:

(יב) וְלָקְחוּ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַשָּׁרֵת אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־בָם בַּקֹּדֶשׁ וְנָתְנוּ אֶל־בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אוֹתָם בְּמִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְנָתְנוּ עַל־הַמּוֹט:

יב וְיִסְּבוּן יָת כָּל מָנֵי שְׁמוּשָׁא דִּי יְשַׁמְּשׁוּן בְּהוֹן בְּקוּדְשָׁא וְיִתְּנוּן לִלְבוּשׁ תְּכֶלָא וִיכַסּוּן יָתְהוֹן בְּחוֹפָאָה דִּמְשַׁךְ סַסְגּוֹנָא וְיִתְּנוּן עַל אֲרִיחָא:

רש״י◄ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַשָּׁרֵת אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־בָם בַּקֹּדֶשׁ • בְּתוֹךְ הַמִּשְׁכָּן שֶׁהוּא קֹדֶשׁ, וְהֵן כְּלֵי הַקְּטֹרֶת שֶׁמְּשָׁרְתִין בָּהֶן בַּמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי.

(יג) וְדִשְׁנוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וּפָרְשׂוּ עָלָיו בֶּגֶד אַרְגָּמָן:

יג וְיִסְּפוּן יָת קִטְמָא דְּמַדְבְּחָא וְיִפְרְסוּן עֲלוֹהִי לְבוּשׁ אַרְגְּוָן:

רש״י◄ וְדִשְׁנוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ • מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת. וְדִשְׁנוּ • יִטְלוּ אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעָלָיו. וּפָרְשׂוּ עָלָיו בֶּגֶד אַרְגָּמָן • (יומא כא) וְאֵשׁ שֶׁיָּרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם רְבוּצָה תַּחַת הַבֶּגֶד כַּאֲרִי בִּשְׁעַת הַמַּסָּעוֹת וְאֵינָהּ שׁוֹרֶפְתּוֹ, שֶׁהָיוּ כוֹפִין עָלֶיהָ פְּסַכְתֵּר (עירובין קד) שֶׁל נְחֹשֶׁת.

(יד) וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת־כָּל־כֵּלָיו אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ עָלָיו בָּהֶם אֶת־הַמַּחְתֹּת אֶת־הַמִּזְלָגֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת כֹּל כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ וּפָרְשׂוּ עָלָיו כְּסוּי עוֹר תָּחַשׁ וְשָׂמוּ בַדָּיו:

יד וְיִתְּנוּן עֲלוֹהִי יָת כָּל מָנוֹהִי דִּי יְשַׁמְּשׁוּן עֲלוֹהִי בְּהוֹן יָת מַחְתְּיָתָא וְיָת צִנּוֹרְיָתָא וְיָת מַגְרוּפְיָתָא וְיָת מִזְרְקָיָא כֹּל מָנֵי מַדְבְּחָא וְיִפְרְסוּן עֲלוֹהִי חוֹפָאָה דִּמְשַׁךְ סַסְגּוֹנָא וִישַׁוּוּן אֲרִיחוֹהִי:

רש״י◄ מַחְתֹּת • שֶׁבָּהֶן חוֹתִים גֶּחָלִים לִתְרוּמַת הַדֶּשֶׁן, הָעֲשׂוּיָה כְּמִין מַחֲבַת שֶׁאֵין לָהּ אֶלָּא שָׁלֹשׁ מְחִצּוֹת, וּמִלְּפָנֶיהָ שׁוֹאֶבֶת אֶת הַגֶּחָלִים. מִזְלָגֹת • צִנּוֹרִיּוֹת שֶׁל נְחֹשֶׁת, שֶׁבָּהֶן מַכִּין בָּאֵיבָרִים שֶׁעַל הַמִּזְבֵּחַ לְהָפְכָן כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכְּלוּ יָפֶה וּמַהֵר. יָעִים • הֵם מַגְרֵפוֹת, וּבְלַעַז ווידי״ל איינע שופעל, וְהֵן שֶׁל נְחֹשֶׁת וּבָהֶן מְכַבְּדִין אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ.

(טו) וְכִלָּה אַהֲרֹן וּבָנָיו לְכַסּוֹת אֶת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה וְאַחֲרֵי־כֵן יָבֹאוּ בְנֵי־קְהָת לָשֵׂאת וְלֹא־יִגְּעוּ אֶל־הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ אֵלֶּה מַשָּׂא בְנֵי־קְהָת בְּאֹהֶל מוֹעֵד:

טו וִישַׁצֵּי אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי לְכַסָּאָה יָת קוּדְשָׁא וְיָת כָּל מָנֵי קוּדְשָׁא בְּמֵטַל מַשְׁרִיתָא וּבָתַר כֵּן יֵעֲלוּן בְּנֵי קְהָת לְמִטַּל וְלָא יִקְרְבוּן לְקוּדְשָׁא וְלָא יְמוּתוּן אִלֵּין מַטּוּל בְּנֵי קְהָת בְּמִשְׁכַּן זִמְנָא:

רש״י◄ לְכַסּוֹת אֶת־הַקֹּדֶשׁ • הָאָרוֹן וְהַמִּזְבֵּחַ. וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ • הַמְּנוֹרָה וּכְלֵי שָׁרֵת. וָמֵתוּ • שֶׁאִם יִגְּעוּ - חַיָּבִין מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם.

בעל הטורים

ד (יא) **אֶת בַּדָּיו.** בְּאָרוֹן (פסוק ד) וּבְמִזְבֵּח הַנְּחֹשֶׁת (פסוק יג) כְּתִיב ׳בַּדָּיו׳, וּבַשֻּׁלְחָן (פסוק ח) וּבְמִזְבַּח הַזָּהָב כְּתִיב ׳אֶת בַּדָּיו׳. לְפִי שֶׁהַשֻּׁלְחָן וּמִזְבַּח הַזָּהָב כְּתִיב ״לְבָתִּים לְבַדִּים״ (שמות כה, כז; ל, ד), כְּתִיב ׳אֶת׳ לְרַבּוֹת הַבָּתִּים. תורה יב

(טז) וּפְקֻדַּ֣ת אֶלְעָזָ֗ר בֶּן־אַהֲרֹ֤ן הַכֹּהֵן֙ שֶׁ֣מֶן הַמָּאוֹר֔ וּקְטֹ֖רֶת הַסַּמִּ֑ים וּמִנְחַ֣ת הַתָּמִ֗יד וְשֶׁ֣מֶן הַמִּשְׁחָ֔ה פְּקֻדַּ֥ת כָּל־הַמִּשְׁכָּ֖ן וְכָל־אֲשֶׁר־בּ֑וֹ בְּקֹ֖דֶשׁ וּבְכֵלָֽיו׃

טז וְדִי מְסִיר לְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא מִשְׁחָא דְּאַנְהָרוּתָא וּקְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא וּמִנְחָתָא תְּדִירָא וּמִשְׁחָא דִּרְבוּתָא מַטְרַת כָּל מַשְׁכְּנָא וְכָל דִּי בֵהּ בְּקוּדְשָׁא וּבְמָנוֹהִי׃

רש״י◄ **וּפְקֻדַּת אֶלְעָזָר•** שֶׁהוּא מְמֻנֶּה עֲלֵיהֶם לָשֵׂאת אוֹתָם: שֶׁמֶן וּקְטֹרֶת וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וּמִנְחַת הַתָּמִיד, עָלָיו מֻטָּל לְצַוּוֹת וּלְזָרֵז וּלְהַקְרִיב בְּעֵת חֲנִיָּתָן. **פְּקֻדַּת כָּל־הַמִּשְׁכָּן•** וְעוֹד הָיָה מְמֻנֶּה עַל מַשָּׂא בְּנֵי קְהָת לְצַוּוֹת אִישׁ אִישׁ עַל עֲבוֹדָתוֹ וְעַל מַשָּׂאוֹ וְהוּא הַמִּשְׁכָּן וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ, כָּל הַסְּדוּרִים לְמַעְלָה בְּפָרָשָׁה זוֹ. אֲבָל מַשָּׂא בְּנֵי גֵרְשׁוֹן וּמְרָרִי, שֶׁאֵינָן מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים, עַל־פִּי אִיתָמָר הָיָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת נָשֹׂא.

(יז) וַיְדַבֵּ֥ר יְהֹוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֑ה וְאֶל־אַהֲרֹ֥ן לֵאמֹֽר׃

יז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר׃

(יח) אַל־תַּכְרִ֖יתוּ אֶת־שֵׁ֣בֶט מִשְׁפְּחֹ֑ת הַקְּהָתִ֖י מִתּ֥וֹךְ הַלְוִיִּֽם׃

יח לָא תְשֵׁיצוּן יָת שִׁבְטָא זַרְעַית קְהָת מִגּוֹ לֵוָאֵי׃

רש״י◄ **אַל־תַּכְרִיתוּ•** אַל תִּגְרְמוּ לָהֶם שֶׁיָּמוּתוּ.

(יט) וְזֹ֣את עֲשׂ֗וּ לָהֶם֙ וְחָיוּ֙ וְלֹ֣א יָמֻ֔תוּ בְּגִשְׁתָּ֖ם אֶת־קֹ֣דֶשׁ הַקֳּדָשִׁ֑ים אַהֲרֹ֤ן וּבָנָיו֙ יָבֹ֣אוּ וְשָׂמ֔וּ אוֹתָ֖ם אִ֣ישׁ אִ֑ישׁ עַל־עֲבֹדָת֖וֹ וְאֶל־מַשָּׂאֽוֹ׃

יט וְדָא עַבִּידוּ לְהוֹן וִיחוֹן וְלָא יְמוּתוּן בְּמִקָּרְבְּהוֹן לְקֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יֵעֲלוּן וִימַנּוּן גְּבַר גְּבַר עַל פָּלְחָנֵהּ וּלְמַטּוּלֵהּ׃

(כ) וְלֹא־יָבֹ֣אוּ לִרְאֹ֔ות כְּבַלַּ֖ע אֶת־הַקֹּ֑דֶשׁ וָמֵֽתוּ׃

כ וְלָא יֵעֲלוּן לְמֶחֱזֵי כַּד מְכַסָּן יָת מָנֵי קוּדְשָׁא וְלָא יְמוּתוּן: פ פ פ

רש״י◄ **וְלֹא־יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבַלַּע אֶת־הַקֹּדֶשׁ•** לְתוֹךְ נַרְתֵּק שֶׁלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה בְּפָרָשָׁה זוֹ, וּפָרְשׁוּ עָלָיו בֶּגֶד פְּלוֹנִי וְכִסּוּ אוֹתוֹ בְּמִכְסֶה פְּלוֹנִי, וּבְלוּעַ שֶׁלּוֹ הוּא כִּסּוּיוֹ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ח עמ׳ 9)

כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה בְּפָרָשָׁה זוֹ (רש״י ד, כ) רַשִׁ״י מְדַיֵּק "בְּפָרָשָׁה **זוֹ**". וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ: בְּפָרָשַׁת תִּשָּׂא מְפָרֵשׁ רַשִׁ״י שֶׁבִּגְדֵי הַשָּׁרֵד, הַיְינוּ "בִּגְדֵי הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי הָאֲמוּרִים בְּפָרָשַׁת מַסָּעוֹת", הָיוּ עֲשׂוּיִים "נְקָבִים נְקָבִים". וּלְפִי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר, לִכְאוֹרָה, שֶׁעַל־יְדֵי כִּסּוּי הַבְּגָדִים, אַף שֶׁהָיוּ כְּנַרְתֵּק, **לֹא** 'נִבְלַע' הַקֹּדֶשׁ (שֶׁמַּשְׁמָעוֹ שֶׁנִּתְכַּסָּה מִכָּל צַד, כְּדָבָר הַבָּלוּעַ).

קנ״ט פסוקים, חלקיה״ו סימן. חסלת פרשת במדבר

ההפטרה לקריאה בציבור ולשמו״ת לקמן עמודים רעט - רפב

בעל הטורים

(יט) **וְחָיוּ.** ב׳. "וְחָיוּ וְלֹא יָמֻתוּ", "וְחָיוּ אֶת בְּנֵיהֶם וְשָׁבוּ" (זְכַרְיָה י, ט) בְּעִנְיַן הַגְּאוּלָה. מְלַמֵּד שֶׁמַּלְאַךְ הַמָּוֶת בָּטֵל לֶעָתִיד לָבֹא. וְזֶהוּ "וְחָיוּ אֶת בְּנֵיהֶם וְשָׁבוּ" – "וְחָיוּ וְלֹא יָמֻתוּ". תורה כ

המשך מזמור קיח מעמוד ג

ט טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: י כָּל־גּוֹיִם
סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילֵם: יא סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי
בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילֵם: יב סַבּוּנִי כִּדְבוֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ
קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילֵם: יג דָּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל
וַיהוָה עֲזָרָנִי: יד עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה:
טו קוֹל | רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יְהוָה עֹשָׂה
חָיִל: טז יְמִין יְהוָה רוֹמֵמָה יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל:
יז לֹא־אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יח יַסֹּר יִסְּרַנִּי
יָהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: יט פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־בָם
אוֹדֶה יָהּ: כ זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ:
כא אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה: כב אֶבֶן מָאֲסוּ
הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: כג מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה זֹּאת
הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: כד זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נָגִילָה
וְנִשְׂמְחָה בוֹ: כה אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְהוָה
הַצְלִיחָה נָּא: כו בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית
יְהוָה: כז אֵל | יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים
עַד־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: כח אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי
אֲרוֹמְמֶךָּ: כט הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

המשך מזמור קיט מעמוד ג

אַל־תַּעֲזֹבֵנִי עַד־מְאֹד: **ב** ט בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ
לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ: י בְּכָל־לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי
מִמִּצְוֹתֶיךָ: יא בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־
לָךְ: יב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: יג בִּשְׂפָתַי
סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ: יד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֹתֶיךָ שַׂשְׂתִּי כְּעַל
כָּל־הוֹן: טו בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה אׇרְחֹתֶיךָ:
טז בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח דְּבָרֶךָ: **ג** יז גְּמֹל
עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה דְבָרֶךָ: יח גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה
נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ: יט גֵּר אָנֹכִי בָאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי
מִצְוֹתֶיךָ: כ גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־
עֵת: כא גָּעַרְתָּ זֵדִים אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִّצְוֹתֶיךָ: כב גַּל
מֵעָלַי חֶרְפָּה וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי: כג גַּם יָשְׁבוּ שָׂרִים
בִּי נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ: כד גַּם־עֵדֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי
אַנְשֵׁי עֲצָתִי: **ד** כה דָּבְקָה לֶעָפָר נַפְשִׁי חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ:
כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: כז דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ
הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ: כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה
קַיְּמֵנִי כִּדְבָרֶךָ: כט דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי:
ל דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי: לא דָּבַקְתִּי
בְּעֵדְוֹתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי: לב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ אָרוּץ כִּי
תַרְחִיב לִבִּי: **ה** לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ וְאֶצְּרֶנָּה
עֵקֶב: לד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב:
לה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי: לו הַט־לִבִּי
אֶל־עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל אֶל־בָּצַע: לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא
בִּדְרָכֶךָ חַיֵּנִי: לח הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ:
לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ טוֹבִים:
מ הִנֵּה תָאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי: **ו** מא וִיבֹאֻנִי
חֲסָדֶךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ: מב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי
דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ: מג וְאַל־תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת
עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטֶךָ יִחָלְתִּי: מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ
תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: מה וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ
דָרָשְׁתִּי: מו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ:
מז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי: מח וְאֶשָּׂא־כַפַּי
אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְּחֻקֶּיךָ: **ז** מט זְכָר־
דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי: נ זֹאת נֶחָמָתִי בְעָנְיִי
כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי: נא זֵדִים הֱלִיצָנִי עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ
לֹא נָטִיתִי: נב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ מֵעוֹלָם | יְהוָה
וָאֶתְנֶחָם: נג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי מֵרְשָׁעִים עֹזְבֵי תוֹרָתֶךָ:
נד זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ בְּבֵית מְגוּרָי: נה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה
שִׁמְךָ יְהוָה וָאֶשְׁמְרָה תּוֹרָתֶךָ: נו זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי
פִקֻּדֶיךָ נָצָרְתִּי: **ח** נז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר
דְּבָרֶיךָ: נח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ:
נט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ: ס חַשְׁתִּי
וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ: סא חֶבְלֵי רְשָׁעִים
עִוְּדָנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי: סב חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם
לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ: סג חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר
יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי פִקּוּדֶיךָ: סד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ
חֻקֶּיךָ לַמְּדֵנִי: **ט** סה טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה
כִּדְבָרֶךָ: סו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ
הֶאֱמָנְתִּי: סז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ
שָׁמָרְתִּי: סח טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: סט טָפְלוּ
עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אָנִי בְּכָל־לֵב | אֶצֹּר פִּקּוּדֶיךָ: ע טָפַשׁ
כַּחֵלֶב לִבָּם אָנִי תּוֹרָתְךָ שִׁעֲשָׁעְתִּי: עא טוֹב־לִי
כִּי־עֳנִיתִי לְמַעַן אֶלְמַד חֻקֶּיךָ: עב טוֹב־לִי תּוֹרַת־פִּיךָ
מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף: **י** עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי

וְאֶלְמְדָה מִצְוֹתֶיךָ: עד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה
עִנִּיתָנִי: עו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֻנִי כְּאִמְרָתְךָ לְעַבְדֶּךָ:
עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־תוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי: עח יֵבֹשׁוּ
זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ: עט יָשׁוּבוּ
לִי יְרֵאֶיךָ וְיֹדְעֵי עֵדֹתֶיךָ: פ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ
לְמַעַן לֹא אֵבוֹשׁ: כ פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי
לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי: פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי
תְּנַחֲמֵנִי: פג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי: פד כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי
מִשְׁפָּט: פה כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׂיחוֹת אֲשֶׁר לֹא כְתוֹרָתֶךָ:
פו כָּל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי עָזְרֵנִי: פז כְּמְעַט
כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא־עָזַבְתִּי פִקֻּדֶיךָ: פח בְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי
וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ: ל פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב
בַּשָּׁמָיִם: צ לְדֹר וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אָרֶץ וַתַּעֲמֹד:
צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ: צב לוּלֵי
תוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי: צג לְעוֹלָם לֹא־
אֶשְׁכַּח פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי: צד לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי
פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי: צה לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי עֵדֹתֶיךָ
אֶתְבּוֹנָן: צו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה מִצְוָתְךָ
מְאֹד: מ צז מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם הִיא
שִׂיחָתִי: צח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי לְעוֹלָם הִיא־לִי:
צט מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי:
ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ נָצָרְתִּי: קא מִכָּל־אֹרַח
רָע כָּלֵאתִי רַגְלָי לְמַעַן אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ: קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ
לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה הוֹרֵתָנִי: קג מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי
אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי: קד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן
שָׂנֵאתִי | כָּל־אֹרַח שָׁקֶר: נ קה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר
לִנְתִיבָתִי: קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קז נֶעֱנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ: קח נִדְבוֹת פִּי
רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי: קט נַפְשִׁי בְכַפִּי תָמִיד
וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי: קי נָתְנוּ רְשָׁעִים פַּח לִי
וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי: קיא נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם
כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה: קיב נָטִיתִי לִבִּי לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ
לְעוֹלָם עֵקֶב: ס קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי:
קיד סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי: קטו סוּרוּ־מִמֶּנִּי
מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת אֱלֹהָי: קטז סְמָכֵנִי כְּאִמְרָתְךָ
וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי מִשִׂّבְרִי: קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה
וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ תָמִיד: קיח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ
כִּי־שֶׁקֶר תַּרְמִיתָם: קיט סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָּל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ
לָכֵן אָהַבְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ: קכ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְּשָׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי: ע קכא עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק
בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי: קכב עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־יַעֲשְׁקֻנִי
זֵדִים: קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת צִדְקֶךָ:
קכד עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְּחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ לַמְּדֵנִי: קכה עַבְדְּךָ־
אָנִי הַבִּינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ: קכו עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה
הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ: קכז עַל־כֵּן אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז:
קכח עַל־כֵּן | כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר
שָׂנֵאתִי: פ קכט פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי:
קל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים: קלא פִּי־פָעַרְתִּי
וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי: קלב פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי
כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ: קלג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל־תַּשְׁלֶט־בִּי כָּל־אָוֶן: קלד פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ: קלה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי
אֶת־חֻקֶּיךָ: קלו פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ
תוֹרָתֶךָ: צ קלז צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ:
קלח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד: קלט צִמְּתַתְנִי
קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי: קמ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד
וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ: קמא צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי: קמב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת:
קמג צַר־וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי: קמד צֶדֶק
עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הַבִּינֵנִי וְאֶחְיֶה: ק קמה קָרָאתִי
בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה: קמו קְרָאתִיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ: קמז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף וָאֲשַׁוֵּעָה
לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי: קמח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת לָשִׂיחַ
בְּאִמְרָתֶךָ: קמט קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶךָ
חַיֵּנִי: קנ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ רָחָקוּ: קנא קָרוֹב
אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת: קנב קֶדֶם יָדַעְתִּי
מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם יִסַּדְתָּם: ר קנג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי
כִּי־תוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי: קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי
לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי: קנה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ
לֹא דָרָשׁוּ: קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים | יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי:
קנז רַבִּים רֹדְפַי וְצָרַי מֵעֵדוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי: קנח רָאִיתִי
בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ: קנט רְאֵה
כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי: קס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ
אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ: ש קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי
חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי: קסב שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ
כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב: קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וַאֲתַעֲבָה תּוֹרָתְךָ

אָהֲבְתִּי: קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין־לָמוֹ מִכְשׁוֹל:
קסו שִׁבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי:
קסז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד: קסח שָׁמַרְתִּי
פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ: ת קסט תִּקְרַב
רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי: קע תָּבוֹא תְחִנָּתִי
לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי: קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי
תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־
מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק: קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָחָרְתִּי:
קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי: קעה תְּחִי־
נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעְזְרֵנִי: קעו תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד
בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ארבעים ושישה לעומר עמוד א

תאמר כך. משיבה הגמרא, **וְכִי תֵּימָא, אִיכָּא** לְמִיפְּרַךְ על קל וחומר זה, **מַה** לְעֶגְלָה שלכך פוסלת בה עבודה, שחמורה היא בכך **שֶׁכֵּן שְׁנַיִם פּוֹסְלוֹת בָּהּ** שהרי אינה קרויה עגלה אלא בת שנתה, תאמר בפרה שקלה היא בכך שאין השנים פוסלות בה, לכך לא יפסלו בה שאר עבודות. **אִי נַמִּי** עוד ניתן לפרוך את הקל וחומר, **קָדְשִׁים יוֹכִיחוּ, שֶׁמּוּם פּוֹסֵל בָּהֶן, וְאֵין עֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהֶן,** הרי שאין פסול המום גורם שעבודות יפסלו בה, לכך אמרה הברייתא שיש ללמוד זאת מגזרה שוה, **נֶאֱמַר כָּאן** 'עוֹל', **וְנֶאֱמַר לְהַלָּן** 'עוֹל', **מַה לְהַלָּן** בעגלה, אף **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת** פוסלות, **אַף כָּאן** בפרה, אף **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת** פוסלות. ועתה, אחר שנתבארה הברייתא, מקשה ממנה הגמרא על דברי רב, **וּמִמָּקוֹם שֶׁבָּאתָה** – הרי המקור שיפסלו בפרה שאר עבודות מלבד עול, אינו אלא מעגלה, ואם כך, **מַה** לְהַלָּן בעגלה, אין עבודת משא פוסלת בה **עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ, אַף כָּאן** בפרה, לא תפסול בה עבודת משא **עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ**, ומדוע חילק רב בכך בין פרה לעגלה.

מתרצת הגמרא, **תַּנָּאֵי הִיא** – דבר זה, מהו המקור ששאר עבודות מלבד עול פוסלות בפרה, שנוי במחלוקת תנאים, **דְּאִיכָּא** תנא **דְּמַיְּיתִי לָהּ** בגזרה שוה **מֵעֶגְלָה** והיא הברייתא האמורה, **וְאִיכָּא** תנא **דְּמַיְּיתִי לָהּ** ששאר עבודות פוסלות בפרה **מִנּוּפָה דְּפָרָה** – מפרשת פרה אדומה עצמה, **דְּתַנְיָא,** נאמר בפרה 'אשר לא עלה עליה עול', **אֵין לִי** שיפסול בה **אֶלָּא עוֹל, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר,** 'אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל', ולא נאמר 'אשר לא עלה עול עליה', לכן דורשים 'אשר לא עלה עליה' **מִכָּל מָקוֹם** גם אם אינה עול, **אִם כֵּן,** כיון שלאו דווקא עול פוסל בה, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** 'עוֹל', לומר, **עוֹל פּוֹסֵל** בה **בֵּין בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה,** כלומר שהניח העול לצורך שהפרה תישא את העול, **בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** – שאינו צריך שהפרה תישא עכשו את העול, אלא הניח העול על הפרה כדי להקל משאו מידו, ואילו **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת אֵין פּוֹסְלוֹת** בה **אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** – כגון שהניח עליה משא כדי להוליכו, ולא כשהניח עליה באקראי להקל משאו מידו. ומעתה, רב שחילק בין פרה לעגלה, שפרה פוסלת משעת עליית המשא, ובעגלה עד שתמשוך, לא למד פסול שאר עבודות בפרה מעגלה, אלא סבר כברייתא זו, שלמדה שאר עבודות בפרה מפרשת פרה אדומה עצמה.

מקשה הגמרא, לדברי הברייתא שלמדה את שאר העבודות מגופה של פרה, מדוע אתה מרבה שאר עבודות בפרה, **וְאִימָּא,** 'אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ' שמשמע כל דבר מלאכה, הרי הוא **כְּלָל,** ומה שנאמר אחריו 'עוֹל', הרי הוא **פְּרָט,** נמצא שהוא **כְּלָל וּפְרָט,** והרי **אֵין בְּכְלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבְּפְרָט,** נמצא **עוֹל אֵין** – יפסול בה, אבל **מִידֵּי אַחֲרִינָא לֹא** יפסול בה. מתרצת הגמרא, 'אֲשֶׁר' שנאמר כאן **רַבּוּיָא הוּא** ומרבה את שאר העבודות, ולכך אין דורשים כאן כלל ופרט.

אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, בָּעֵי מִינֵּיהּ מֵרַבִּי יוֹחָנָן – שאלתי את רבי יוחנן, **מְשִׁיכַת עוֹל** שפוסלת בעגלה, **בְּכַמָּה** היא פוסלת. **אָמַר לִי** משתמשוך **כְּמְלֹא עוֹל** היא נפסלת. **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – הסתפקו בני בית המדרש, 'כמלא עול' שאמר רבי יוחנן, האם **לְאָרְכּוֹ** של עול אמר, **אוֹ לְרָחְבּוֹ. אָמַר לְהוּ הַהוּא מֵרַבָּנַן וְרַבִּי יַעֲקֹב שְׁמֵיהּ, לְדִידִי מְפָרְשָׁא לִי מִינֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן** – לי פירש רבי יוחנן, **מְשִׁיכַת עוֹל לְרָחְבּוֹ** שהוא **טָפַח.** שואלת הגמרא, **וְלֵימָא** אם כך ששיעור המשיכה הוא **טָפַח** ולשם מה הוזכר עול. משיבה הגמרא, **הָא קָא מַשְׁמַע לָן** רבי יוחנן בכך, **שִׁיעוּרָא דְּעוֹל** לרחבו **טָפַח הָוֵי, לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** בכך ששיעור עול הוא טפח, **לְמִקָּח וּמִמְכָּר** – שהפוסק עם חברו למכור לו עול סתם, צריך לתת לו עול ברוחב טפח.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן שָׁאוּל, מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה הָבִיא עֶגְלָה בְּנַחַל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבֹא עגלה שהיא **דָּבָר שֶׁלֹּא עָשָׂה** עדיין **פִּירוֹת** שהרי בת שנתה היא ולא ילדה, **וְיֵעָרֵף** בנחל איתן שהוא **בִּמְקוֹם** קשה **שֶׁאֵין עוֹשֶׂה פֵּירוֹת, וִיכַפֵּר עַל מִי שֶׁלֹּא הִנִּיחוּ** לחלל זה **לַעֲשׂוֹת פֵּירוֹת.** מבררת הגמרא, **מַאי** כוונת רבי יוחנן בן שאול שלא הניחו לו לעשות **פֵּירוֹת, אִילֵימָא** פירות **פֵּרְיָה וּרְבִיָּה** שלא הניחו להרוג לעסוק בה, **אֶלָּא מֵעַתָּה אַזְקֵן וְאַסְרִים** שנמצאו חללים, **הָכִי נַמִּי דְּלֹא עָרְפִינַן** – וכי אין עורפים עליהם עגלה, מכיון שאינם ראויים ללדת, **אֶלָּא** פירות אלו הכוונה שלא הניחו לו לעשות עוד **מִצְוֹת.**

שנינו במשנה, **וּמוֹרִידִין אוֹתָהּ אֶל נַחַל אֵיתָן, אֵיתָן כְּמַשְׁמָעוֹ קָשֶׁה. תָּנוּ רַבָּנַן, מִנַּיִן לְאֵיתָן שֶׁהוּא** קָשֶׁה, **שֶׁנֶּאֱמַר** בפרשת בלעם, כשראה את הקיני,

אומרת הגמרא, **וְתַנְיָא נַמִּי גַּבֵּי עֶגְלָה כִּי הַאי גַּוְונָא** – כאותם דרשות ששנינו בפרה, נאמר בעגלה ערופה 'אשר לא משכה בעול', **אֵין לִי** שפוסל בה **אֶלָּא עוֹל, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן** שפוסלות בה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** לפני זה בפסוק, 'אֲשֶׁר לֹא עָבַד בָּהּ', הרי שעבודה **מִכָּל מָקוֹם** פוסלת בה, **אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** בהמשך הפסוק 'עוֹל', לומר, **עוֹל פּוֹסֵל** בה **בֵּין בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** – אפילו אם הניחו דבר עליה שלא לשם עבודה, כגון להקל משאו מידו, ואילו **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת אֵין פּוֹסְלוֹת** בה **אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** – כגון שהניח עליה משא כדי להוליכו, ולא כשהניח עליה באקראי.

מקשה הגמרא, מדוע מרבים שאר עבודות בעגלה, **וְאִימָּא** שמה שנאמר בתחילת הפסוק 'אֲשֶׁר לֹא עָבַד בָּהּ' שמשמע כל עבודה, הרי הוא **כְּלָל,** ומה שנאמר אחר כך 'עוֹל', הרי הוא **פְּרָט,** נמצא שהוא **כְּלָל וּפְרָט,** והרי **אֵין בְּכְלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבְּפְרָט,** נמצא **עוֹל אֵין** – יפסול בה, אבל **מִידֵּי אַחֲרִינָא לֹא** יפסול בה. מתרצת הגמרא, 'אֲשֶׁר' שנאמר כאן **רַבּוּיָא הוּא** ומרבה את שאר העבודות, ולכך אין דורשים כאן כלל ופרט.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ח אייר מפרק קלה עד סוף פרק קלט	**יום רביעי - ב' סיון** פרק כ, מפרק י עד סוף פרק יז
יום שני - כ"ט אייר מפרק קמ עד סוף פרק קנ	**יום חמישי - ג' סיון** פרק כ, מפרק יח עד סוף פרק כב
יום שלישי - א' סיון פרק כ, מפרק א עד סוף פרק ט	**יום שישי - ד' סיון** פרק כ, מפרק כג עד סוף פרק כח
שבת קודש - ה' סיון פרק כ מפרק כט עד סוף פרק לד	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

באה ב"בינה" ("רחובות הנהר"[5]). ולאידך, אמיתת ענין ה"בינה" היא כאשר באה עם נקודת החכמה, "נקודה בהיכלא"[6].

כמו"כ בעבודת האדם: אמיתת ענין החכמה, ביטול, אינה כאשר האדם אינו מחשיב עצמו למציאות כלל, ואומר "מי אני ומה אני"[7], אלא כשהוא מציאות חשובה, ובכל זאת חודר בו הביטול בתוך מציאותו, וגם בו נרגש ענין הביטול[8].

ב. מענין זה שלמעלה (חכמה - "מיצר", בינה - "מרחב") השתלשל גם למטה בעוה"ז ענין "מיצר" ו"מרחב" בגשמיות[9], וגם בזה רואים שתכלית ה"מיצר" היא להביא את האדם ל"מרחב". כמ"ש[10] "כאשר יענו אותו (עי"ז דוקא) כן ירבה וכן יפרוץ".

ומהדוגמאות לזה: א) מצינו במדרשי חז"ל[11] שהסיבה לכך ששבט לוי הי' "מועט באוכלסין" (בכמות), הוא לפי ש"לא היו במלאכת שעבוד מצרים", שכן הענין ד"כן ירבה וכן יפרוץ" אצל כל בנ"י, הי' רק עי"ז ש"יענו אותו".

וכאשר מתבוננים בזה, הרי זה דבר פלא: הרי שבט לוי הי' מעולה מכל שבטי ישראל, "שהובדל לעבוד את ה' ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים"[12], "עבדיו וחסידיו ברוכי ה'"[13], ולמרות זאת הי' זה שבט הכי "מועט באוכלוסין", מפני שהמצרים לא עינו אותם!

ב) אמרו חז"ל[14] "כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר", ועד"ז "הזהרו בבני עניים שמהן (דוקא) תצא תורה"[15]. דלכאורה אינו מובן, למה דוקא "המקיים את התורה מעוני", ועד"ז "בני עניים שמהן תצא תורה", וכי אדם שמצבו בינוני לא יכול לזכות "לקיימה מעושר" וש"תצא (ממנו) תורה"? אולם עפ"י הנ"ל מובן, כי דוקא ע"י המצב של עוני ומיצר מגיעים לעושר ומרחב.

ג) מצינו אצל רבותינו נשיאנו שדוקא בתקופה שהי' "מיצר" בגשמיות ודוחק בפרנסה, הם אמרו יותר מאמרי חסידות. ולדוגמא, בזמנו של אדמו"ר האמצעי הי' דוחק גדול מאוד, וזה בוודאי השפיע עליו, ואעפ"כ דוקא אז גילה את תורת החסידות באופן של "רחובות הנהר". ואותם מאמרים של אדמו"ר הזקן שנאמרו בקיצור ובתמצית (כפי שכותב בהקדמה לספריו "אין כאן רק דברים מלוקטים ומיוסדים על דרכי אור האמת שהאיר לנו אבא מארי הגאון ז"ל") היו אצלו באופן של "רחובות הנהר"[16].

ומזה מובן, שכאשר רואים את ה"מיצר" של עניני העולם, שלא נראית בהם הקדושה בגילוי, אלא היא בהעלם והסתר, הנה על האדם להעלותם ולהפכם ל"מרחב" האמיתי, עד להפיכת כללות ענין הגלות לענין של גאולה, בקרוב ממש[17].

---

5) ל' הפסוק וישלח לו, לז. ראה זח"ג קמב, א. לקו"ת שה"ש לט, ב. ובכ"מ.
6) זח"א ו, רע"א. תקו"ז ת"ה (יט, א). וראה לקו"ת שם כד, סע"ד. וש"נ.
7) מל' הפסוק דברי הימים-א יז, טז.
8) ולהעיר משיחת שבת חול המועד סוכות ה'תשי"א שהעבודה ד"מן המיצר" היא העבודה בקבלת עול, ולאחרי' באים ל"עניני במרחב", עבודה בהבנה והשגה, ולאחרי זה באים לידי השגה והכרה במעלה דקבלת עול, שמגעת במרחב האמיתי.
9) ראה תניא רפ"ג.
10) שמות א, יב.
11) במדב"ר פ"ה, ב. תנחומא במדבר יז.
12) רמב"ם סוף הל' שמיטה ויובל.
13) ל' הרמב"ן שם.
14) אבות פ"ד מ"ט. אדר"נ רפ"ל.
15) נדרים פא, רע"א.
16) בשיחה כאן דובר הרחבה על האושפיזין של אותו היום משה רבנו - תורה ואדמו"ר האמצעי - בינה. עיי"ש.
17) נערך משיחת ליל ד' דחה"ס ה'תשמ"ה.

יום ראשון כ"ח אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 144, פרק נב וכמו... עד עמ' עג, האור מהשמש.

ליקוטי אמרים

פרק נב וכמו שבנשמת האדם עיקר גילוי כללות החיות הוא במוחין וכל האברים מקבלים אור וכח לבד המאיר להם ממקור גילוי החיות שבמוחין ככה ממש עד"מ עיקר גילוי כללות המשכת החיות להחיות העולמות והברואים שבהם הוא מלובש ונכלל ברצונו וחכמתו ובינתו ודעתו ית' הנק' בשם מוחין והן הן המלובשים בתורה ומצותיה וגילוי כללות המשכה זו הוא מקור החיות אשר העולמות מקבלי' כל א' בפרטות רק הארה מתפשטת ומאירה ממקור זה כדמיון אור המתפשט מהשמש עד"מ וכחות אברי הגוף מהמוח הנ"ל ומקור זה הוא הנקרא עלמא דאתגליא ומטרונית' ואימא תתאה ושכינה מלשון ושכנתי בתוכם

פֶּרֶק נב. בפרק הקודם, החל רבנו הזקן להסביר, ענין השראת השכינה שהיתה בקדשי־קדשים ובמקומות מסויימים נוספים, כאשר יש להבין לכאורה: מה משמעות "השראת השכינה" – במקום זה או אחר, והרי "מלא כל הארץ כבודו"? ורבנו הזקן הסביר ש"מבשרי אחזה" – מגופו ונפשו יודע האדם, שנשמתו נמצאת בכל גופו ובכל אבריו – ובכל זאת, עיקר מקום הנשמה, הוא במוחין שבראש. והרי, כלפי עצם הנשמה, אי אפשר לומר כך, שכן עצם הנשמה נמצא בכל האברים באופן שווה, הוא לא נמצא במוחין שבראש יותר מאשר ברגלים; אלא, הכוונה להמשכה הכללית והגלויה של החיות, הנמשכת מהנשמה להחיות את הגוף, לפני שהיא מתפשטת בגוף לפי מזגו ותכונתו של כל אבר – על המשכה כללית וגלויה זו שמן הנשמה, אומרים שעיקר מקומה, הוא במוחין שבראש, ומשם נמשכת ומתפשטת הארה בלבד אל כל שאר אברי הגוף. כך – הסביר רבנו הזקן – גם בנמשל של אלקות ועולם. מבחינת 'עצמות ומהות אין־סוף ברוך־הוא', אין מקום לחלק בין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים – כי גם הימצאותו של אור אין־סוף בעולמות העליונים – הוא בהעלם, עד כדי כך, ששום מחשבה, גם של הנבראים שבעולמות העליונים, אין באפשרותה "לתפוס" ולהשיג אותו; ובאשר לעצם הימצאותו של אור אין־סוף – הרי הוא נמצא באופן שווה בעולמות התחתונים ובעולמות העליונים. ההתחלקות בין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים (כמו שהדבר במשל של ההתחלקות באברים) היא מצד המשכת וגילוי החיות מאין־סוף ברוך־הוא, להתהוות העולמות והנבראים ולהחיותם: החיות בעולמות העליונים היא בהתגלות יותר מאשר בעולמות התחתונים. בפרק הבא, אותו אנו מתחילים ללמוד, ממשיך רבנו הזקן להסביר בנמשל (של אלקות ועולם) מה שנאמר במשל, שהגילוי של החיות הכללית, הוא במוחין שבראש.

וּכְמוֹ שֶׁבְּנִשְׁמַת הָאָדָם עִקַּר גִּלּוּי כְּלָלוּת הַחַיּוּת הוּא בַּמֹּחִין, וְכָל הָאֵבָרִים מְקַבְּלִים אוֹר וְכֹחַ לְבַד, הַמֵּאִיר לָהֶם מִמְּקוֹר גִּלּוּי הַחַיּוּת שֶׁבַּמֹּחִין - כָּכָה מַמָּשׁ, עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, עִקַּר גִּלּוּי כְּלָלוּת הַמְשָׁכַת הַחַיּוּת, לְהַחַיּוֹת הָעוֹלָמוֹת וְהַבְּרוּאִים שֶׁבָּהֶם - הוּא מְלֻבָּשׁ וְנִכְלָל בִּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ וְדַעְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, – של הקב"ה, **הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם "מֹחִין"**, – ספירות כתר (רצון), חכמה, בינה ודעת – נקראות "מוחין" למעלה, ובהן מלובשת ונכללת ההמשכה הכללית של החיות, והיא ההתגלות הראשונה של אין־סוף ברוך־הוא בעולמות, **וְהֵן הֵן** – הרצון, החכמה, הבינה והדעת שלמעלה, **הַמְלֻבָּשִׁים בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ.** – שכן, ההלכה עצמה או המצוה עצמה, – זהו רצונו של הקב"ה, שרוצה שההלכה תהיה כך וכך, או שהמצוה תהיה באופן כזה; והשכל וההבנה של ההלכות וטעמי המצוות – הם ה"חכמה־בינה־דעת" שלמעלה – הרי, בתורה ובמצוות מלובשים המוחין שלמעלה, שבהם ישנה ההמשכה הכללית של החיות האלקית לעולמות. **וְגִלּוּי כְּלָלוּת הַמְשָׁכָה זוֹ** – כשההמשכה הכללית שבמוחין – באה לידי התגלות, שכפי שרבנו הזקן מסביר להלן, הרי כשההמשכה מהמוחין באה בספירת המלכות, **הוּא מְקוֹר הַחַיּוּת, אֲשֶׁר הָעוֹלָמוֹת מְקַבְּלִים כָּל אֶחָד בִּפְרָטוּת. רַק הֶאָרָה מִתְפַּשֶּׁטֶת וּמְאִירָה מִמְּקוֹר זֶה,** – לא מדובר כאן על ההמשכה **הכללית** שבמוחין, אלא – על **התגלותה** – של המשכה זו. התגלות זו – היא מקור החיות שמקבלים כל העולמות והנבראים, כל אחד מהם – ההארה הפרטית השייכת אליו. הארה והתפשטות זו, היא: **כְּדִמְיוֹן אוֹר הַמִּתְפַּשֵּׁט מֵהַשֶּׁמֶשׁ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל,** – כמשל האור שהוא הארה בלבד מהשמש, וכמשל **וְכֹחוֹת אֵבְרֵי הַגּוּף** – המתפשטים, **מֵהַמֹּחַ הַנִּזְכָּר לְעֵיל.** – בפרק נ"א. **וּמָקוֹר זֶה** – שהוא כבר **התגלות** מההמשכה הכללית שבמוחין, **הוּא הַנִּקְרָא** – בתורת הקבלה, **"עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא",** – עולם של התגלות, כי כאן מתחילה ההתגלות של אלקות בעולמות, וכן הוא נקרא **וּ"מַטְרוֹנִיתָא",** – מלכה, המקבלת מהקב"ה – המלך של המלכה, **וְ"אִמָּא תַּתָּאָה",** – המדריגה התחתונה יותר של "אימא", כי גם "בינה" נקראת "אימא" (כבתוב[1]: "אֵם (אַם) לבינה תקרא"), אלא – בינה היא "אימא עילאה", המדריגה העליונה שב"אימא", ומלכות נקראת "אימא תתאה", **וּ"שְׁכִינָה"** – **מִלְּשׁוֹן "וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם"**[2], – שכינה והתגלות[3]. להלן יסביר

---

1. ראה משלי ב, ג; ברכות נז, א (וחדושי אגדות מהרש"א, שם). **2.** שמות כה, ח. **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכל זה אין מזכיר שהוא מלכות דאצילות ודבר הוי' רק אח"כ כהקדמה להענין דק"ק ותורה איך הם משתלשלים מעולם לעולם, אז אומר שהיא מלכות דאצי' וכו' דבריאה וכו' וכיון שמסתייע בזה מע"ח מביא ל' הע"ח "מלכות" (ולא שכינה וכו') – משא"כ בל' התניא מצ"ע – שאינו בל' ס' הקבלה".

רבנו הזקן – כפי שהרבי שליט"א מפרש זאת[4] משמעותם של כל התואר האמורים, המתארים את תכונתו ופעולתו של מקור החיות: מקור החיות נקרא "עלמא דאתגליא" – **עַל שֵׁם שֶׁמָּקוֹר זֶה הוּא רֵאשִׁית הִתְגַּלּוּת אוֹר אֵין־סוֹף,** – ומכיוון שהמקור **עצמו** הוא ענין של התגלות, לכן הוא **עצמו** (מצד תכונתו **העצמית**) נקרא בשם "עלמא דאתגליא" (עולם של התגלות), ולא משום שהוא **מחיה** עלמא דאתגליא; מקור החיות נקרא גם "מטרוניתא" (מלכה), מפני שהוא **אֲשֶׁר מַמְשִׁיךְ וּמֵאִיר לָעוֹלָמוֹת בִּבְחִינַת גִּלּוּי,** – ולכן, זה בדוגמת "מטרוניתא" (מלכה) שעל־ידה נמשכים ומתגלים עניניו של מלך. הרי, שמקור החיות, הוא התחלת ההתגלות של אור אין־סוף, המתגלה מאור אין־סוף ב"מטרוניתא" (מלכה). **וּמִמָּקוֹר זֶה נִמְשָׁךְ לְכָל אֶחָד** – מהעולמות והנבראים, **הָאוֹר וְחַיּוּת פְּרָטֵי הָרְאוּי לוֹ,** – שלכן, נקרא מקור החיות גם בשם "אימא תתאה", מפני שהוא ה"אם", מקור החיות הפרטית של כל נברא, **וְשׁוֹכֵן וּמִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹכָם** – בעולמות ובנבראים, **לְהַחֲיוֹתָם.** – שלכן, נקרא מקור החיות גם בשם "שכינה", על שם ששוכנת ומתלבשת בעולמות ובנבראים, להחיותם. עד כאן למדנו, איך הוא מקור לעולמות ונבראים בכלל, להלן – נלמד איך הוא מקור לנשמות ישראל: **וְלָכֵן** – הוא **נִקְרָא** – גם כן, **"אֵם הַבָּנִים" עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל,** – "בנים" היינו "נשמות ישראל", ונקרא גם **ו"כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל",** **שֶׁמִּמָּקוֹר זֶה נֶאֱצְלוּ נְשָׁמוֹת דַּאֲצִילוּת** – שהם אינם נבראים, אלא "נאצלים", **וְנִבְרְאוּ נְשָׁמוֹת דִּבְרִיאָה וְכוּ'. וְכֻלָּן** – גם העולמות והנבראים וגם הנשמות, **אֵינָן רַק מֵהִתְפַּשְׁטוּת הַחַיּוּת וְהָאוֹר** – המתפשטים ונמשכים, **מֵהַמָּקוֹר הַזֶּה הַנִּקְרָא "שְׁכִינָה", כְּהִתְפַּשְׁטוּת הָאוֹר מֵהַשֶּׁמֶשׁ.** – שהוא הארה בלבד מהשמש – כך גם כל אלה הם הארה בלבד ממקור **זה.**

ליקוטי אמרים

על שם שמקור זה הוא ראשית התגלות אור א"ס אשר ממשיך ומאיר לעולמות בבחי' גילוי וממקור זה נמשך לכל א' האור וחיות פרטי הראוי לו ושוכן ומתלבש בתוכם להחיותם ולכן נקרא אם הבנים עד"מ וכנסת ישראל שממקור זה נאצלו נשמות דאצי' ונבראו נשמות דבריאה וכו' וכולן אינן רק מהתפשטות החיות והאור מהמקור הזה הנק' שכינה כהתפשטות האור מהשמש

יום שני כ"ט אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' עג, אבל השכינה... עד עמ' עג, השמש בלבד.

אֲבָל הַשְּׁכִינָה עַצְמָהּ, שֶׁהִיא רֵאשִׁית הַגִּלּוּי וְעִקָּרוֹ, מַה שֶּׁאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מֵאִיר לָעוֹלָמוֹת בִּבְחִינַת גִּלּוּי, וְהִיא – השכינה, **מְקוֹר כָּל הַמְּשָׁכוֹת הַחַיּוּת שֶׁבְּכָל הָעוֹלָמוֹת [שֶׁכָּל הַחַיּוּת שֶׁבָּהֶם** – שבעולמות, **אֵינוֹ רַק אוֹר הַמִּתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה** – מהשכינה, **כָּאוֹר הַמִּתְפַּשֵּׁט מֵהַשֶּׁמֶשׁ]** – הרי השכינה עצמה, שהיא מקור כל החיות של העולמות – **אִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָמוֹת לְסֹבֵל וּלְקַבֵּל אוֹר שְׁכִינָתָהּ, שֶׁתִּשְׁכֹּן וְתִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹכָם מַמָּשׁ, בְּלֹא לְבוּשׁ הַמַּעֲלִים וּמַסְתִּיר אוֹרָהּ מֵהֶם,** – אין הם יכולים לקבל את אור השכינה, אם הוא יתגלה אליהם שלא על ידי לבוש המעלים ומסתיר את האור, **שֶׁלֹּא יִתְבַּטְּלוּ בִּמְצִיאוּת לְגַמְרֵי בִּמְקוֹרָם, כְּבִטּוּל אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ בִּמְקוֹרוֹ בְּגוּף הַשֶּׁמֶשׁ,** – שאז, כשאור השמש נמצא במקורו, בשמש עצמה – הרי הוא באופן – **שֶׁאֵין נִרְאֶה שָׁם אוֹר זֶה, רַק עֶצֶם גּוּף הַשֶּׁמֶשׁ בִּלְבַד.** – כך גם, מכיוון שהשכינה היא מקור החיות של כל העולמות והנבראים, שחיותם היא הארה בלבד מהשכינה (כמו אור השמש שהוא הארה מהשמש), הרי, אם השכינה (המקור עצמו) היתה מאירה בהם, היו הם נמצאים אז במקורם,

ליקוטי אמרים

אבל השכינה עצמה שהיא ראשית הגילוי ועיקרו מה שא"ס ב"ה מאיר לעולמות בבחי' גילוי והיא מקור כל המשכות החיות שבכל העולמות [שכל החיו' שבהם אינו רק אור המתפשט ממנה כאור המתפשט מהשמש] א"א לעולמות לסבול ולקבל אור שכינתה שתשכון ותתלבש בתוכם ממש בלא לבוש המעלים ומסתיר אורה מהם שלא יתבטלו במציאות לגמרי במקורם כביטול אור השמש במקורו בגוף השמש שאין נראה שם אור זה רק עצם גוף השמש בלבד.

---

4. בלשון כ"ק אדמו"ר שליט"א: "התיבות "על שם שמקור זה הוא ראשית התגלות אוא"ס" הם ביאור על מה שאמר שמקור זה עצמו נקרא דאתגליא (ולא מפני שמחי' עלדאת"ג) "אשר ממשיך ומאיר לעולמות בבחי' גילוי" (בדוגמת מטרוניתא שע"י נמשכים ונתגלים עניני המלך); והתיבות "וממקור זה נמשך לכל אחד האור וחיות פרטי הראוי לו", הוא ביאור על "אימא תתאה"; והתיבות "ושוכן ומתלבש בתוכם להחיותם", הם ביאור על מה שאמר שנקרא שכינה מלשון ושכנתי בתוכם, ומוסיף אח"כ עוד ענין בנוגע לנשמות (כהקדמה ל"הנגלות לנו ולבנינו כו'") "ולכן נקרא אם הבנים וכנסת ישראל" (בתחלה מדבר בעולמות וברואים בכלל ואין זה הענין דכנס"י או הבנים)".

והיו בטלים במציאות, כמו שאור השמש בטל במציאות בהיותו במקור **שלו**. וכדי שהשכינה תתלבש בעולמות ובנבראים, מן ההכרח שהיא תתלבש בלבוש המעלים ומסתיר על האור שלה, שדוקא אז – בכוח העולמות והנבראים "לקלוט" ולקבל את האור ולא להתבטל במציאות. אך, נשאלת השאלה: באיזה לבוש מדובר, שיש ביכולתו להעלים ולהסתיר על אור השכינה, ושהוא עצמו לא יתבטל במציאות? מכיוון שהשכינה היא הרי מקור **כל** הנבראים, הרי היא מקור **גם** ללבוש זה, ובשעה שהשכינה מאירה באותו לבוש, והוא נמצא במקורו – הרי על הלבוש להתבטל במציאות? אלא – מסביר רבנו הזקן להלן – לבוש זה, הוא רצונו וחכמתו של הקב"ה שבתורה ומצוות, והוא מדריגה עליונה יותר מאשר מקור החיות של העולמות הנקרא "שכינה". לכן – אין לבוש זה מתבטל בפני אור השכינה, בהיותו מדריגה שלמעלה מהאור. "אלא שעפ"ז אדרבה עוד **תוגדל** הקושיא שאם אור השכינה א"א לסבול כו' עאכו"כ מה שלמע' מזה – ומתרץ: "רק שירדה.." – **לשון כ"ק אדמו"ר שליט"א.**

יום שלישי א' סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' עג, ומהו הלבוש... עד עמ' עג, מצות התורה.

ובלשון ה"תניא": **וּמַהוּ הַלְּבוּשׁ שֶׁיּוּכַל לְהַסְתִּירָהּ וּלְהַלְבִּישָׁהּ**, – שיהיה בכוחו להסתיר על אור השכינה, **וְלֹא יִתְבַּטֵּל** – הלבוש עצמו, **בִּמְצִיאוּת בְּאוֹרָהּ? הוּא רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ וְחָכְמָתוֹ וְכוּ'** – ובינתו ודעתו, שכאמור הם כולם מהווים ענין המוחין למעלה, **הַמְלֻבָּשִׁים בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, הַנִּגְלֵית לָנוּ וּלְבָנֵינוּ,** – הם יכולים להיות "לבוש" לאור השכינה, ושלבוש זה לא יתבטל באור השכינה – וכל כך למה? **דְּאוֹרַיְיתָא מֵחָכְמָה נָפְקַת,** – שכן, התורה באה מן ה"חכמה", **הִיא חָכְמָה עִלָּאָה** – חכמה עליונה, ספירת החכמה של "עולם האצילות", **דְּלְעֵילָא לְעֵילָא מֵעַלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא,** – שלמעלה מעלה מהעולם של התגלות. "עלמא דאתגליא" הוא, כאמור, בחינת "שכינה" – "ראשית הגילוי" – ו"חכמה עילאה", שלמעלה מהתגלות בכלל, הרי היא למעלה ולמעלה מ"עלמא דאתגליא", **דְּאִיהוּ חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָה וְכוּ',** – הקב"ה חכם (בבחינת חכמה ד"אצילות") אבל לא ב"חכמה" הידועה, **וְכָמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, שֶׁאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מְלֻבָּשׁ וּמְיֻחָד בְּחָכְמָה עִלָּאָה,** – בחכמה העליונה, **וְהוּא יִתְבָּרֵךְ וְחָכְמָתוֹ אֶחָד.** – הרי שחכמה, וכן גם שאר הבחינות של מוחין שלמעלה (כמו בינה ודעת) הם למעלה בהרבה מאשר מדריגת אור השכינה, ולכן יכולים הם להיות לבוש לאור השכינה ולא להתבטל במציאות באור זה. ברם, כיצד יכולים המוחין שלמעלה לשמש בתור לבוש, וכיצד יכולים הנבראים לקבל לבוש זה – בשעה שהוא למעלה גם מאור השכינה? – **רַק** – זהו מפני שחכמה עילאה ותורה[5] **שֶׁיְּרִדָה בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגוֹת מִמַּדְרֵגָה** – עליונה, **לְמַדְרֵגָה** – תחתונה, **בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת, עַד שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, שֶׁהֵן תַּרְיַ"ג** – 613, **מִצְוֹת הַתּוֹרָה.** – שבהם ירדה ונתלבשה התורה, ובירידתה במדריגות ובדברים הגשמיים התחתוניים – יש בכוחה להיות לבוש **המסתיר** על אור השכינה.

ליקוטי אמרים

ומהו הלבוש שיוכל להסתירה ולהלבישה ולא יתבטל במציאות באורה הוא רצונו ית' וחכמתו וכו' המלובשים בתורה ומצותיה הנגלית לנו ולבנינו דאורייתא מחכמה נפקת היא חכמה עילאה דלעילא לעילא מעלמא דאתגליא דאיהו חכים ולא בחכמה ידיעה וכו' וכמש"ל שאור א"ס ב"ה מלובש ומיוחד בחכמה עילאה והוא ית' וחכמתו אחד רק שירדה בסתר המדרגות ממדריגה למדריגה בהשתלשלות העולמות עד שנתלבשה בדברים גשמיים שהן תרי"ג מצות התורה.

יום רביעי ב' סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' עג, ובירידתה בהשתלשלות... עד עמ' עד, בשם שכינה:

וּבִירִידָתָהּ בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת מֵעוֹלָם לְעוֹלָם - גַּם הַשְּׁכִינָה יָרְדָה וְנִתְלַבְּשָׁה בָּהּ בְּכָל עוֹלָם וְעוֹלָם, – בהשתלשלו' מעולם לעולם גם השכינה ירדה ונתלבשה בה בכל עולם ועולם וזהו היכל ק"ק שבכל עולם בחכמה שלמעלה, הנמצאת בתורה שבכל עולם, מלובש אור השכינה, **וְזֶהוּ הֵיכַל קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים שֶׁבְּכָל עוֹלָם וְעוֹלָם,** – קדשי־קדשים הוא מקומה של השראת השכינה בכל עולם ועולם – המוחין שלמעלה, המלובשים בתורה שבכל עולם, הם היכל קדשי־קדשים שבאותו עולם, ושם שורה השכינה,

ליקוטי אמרים

ובירידתה בהשתלשלו' מעולם לעולם גם השכינה ירדה ונתלבשה בה בכל עולם ועולם וזהו היכל ק"ק שבכל עולם

---

5. "ואולי הכוונה רק לתורה ראה פ"ד ל' זה ממש. ועיין רפנ"ג: ח"ע דאצי' שהיא כללות התורה וצ"ע" – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.**

ליקוטי אמרים

ועולם וכמ"ש בזהר וע"ח שהשכינה שהיא מלכות דאצילות [שהיא בחי' גילוי אור א"ס ב"ה וחיות שמאיר לעולמות ולכן היא נקראת דבר ה' ורוח פיו כביכול עד"מ כמו שבאדם הדבור הוא מגלה מחשבתו הסתומה ונעלמה להשומעים] היא מתלבשת בהיכל ק"ק דבריאה שהיא חב"ד דבריאה ובהתלבשותן במלכות דבריאה נבראו הנשמות והמלאכי' שבבריאה וגם משם נמשך התלמוד שלפנינו וכמש"ל בשם התיקונים שבעולם הבריאה מאירות ומשפיעות שם חכמתו ובינתו ודעתו של א"ס ב"ה בבחי' צמצום עצום בכדי שיוכלו הנשמות והמלאכים שהם בעלי גבול ותכלית לקבל השפעה מבחי' חב"ד אלו ולכן נמשך משם התלמוד שהוא ג"כ בחי' חב"ד שהתלמוד הוא טעמי ההלכות על בוריין והטעמים הם בחי' חב"ד וההלכות עצמן הן ממדותיו של א"ס ב"ה שהן חסד דין רחמים כו' שמהן נמשך ההיתר והאיסור והכשר והפסול והחיוב והפטור כמ"ש בתיקוני'. ובהתלבשות מלכות דאצי' במלכות דבריאה מתלבשת בהיכל ק"ק דיצי' שהוא חב"ד דיצירה ובהתלבשותן במלכות דיצירה

1 השוכנת ומתגלה באותו עולם. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ'זֹהַר' וְ'עֵץ**
2 **חַיִּים', שֶׁהַשְּׁכִינָה שֶׁהִיא** – בספירות העליונות – בחינת וספירת
3 **מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת [שֶׁהִיא** – מלכות דאצילות, **בְּחִינַת גִּלּוּי**
4 **אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא וְחִיּוּת שֶׁמֵּאִיר לָעוֹלָמוֹת, וְלָכֵן** –
5 מפני שהיא בחינת **גילוי**
6 מאור אין־סוף ומהחיות,
7 לכן **הִיא נִקְרֵאת "דְּבַר**
8 **ה'" וְ"רוּחַ פִּיו", כְּבִיכוֹל**
9 – שכן, "דיבור" הוא ענין
10 הגילוי – לגלות בדיבור
11 מה שהיה נעלם במחשבה,
12 **עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּמוֹ**
13 **שֶׁבְּאָדָם הַדִּבּוּר הוּא**
14 **מְגַלֶּה מַחֲשַׁבְתּוֹ**
15 **הַסְּתוּמָה וְנֶעְלָמָה**
16 **לְהַשּׁוֹמְעִים]** - כך גם
17 למעלה, שבחינת מלכות
18 ד"אצילות", שהיא בחינת
19 הגילוי של אור אין־סוף
20 ושל החיות שהיו לפני זה
21 בהעלם – נקראת "דבר
22 ה'", זהו כביכול הדיבור
23 שלמעלה המגלה אלקות
24 בעולמות. ובכן, "שכינה"
25 זו, שהיא "מלכות
26 דאצילות" – **הִיא**
27 **מִתְלַבֶּשֶׁת בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי־**
28 **קָדָשִׁים דִּבְרִיאָה שֶׁהִיא חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דִּבְרִיאָה,**
29 **וּבְהִתְלַבְּשׁוּתָן** – כשחכמה־בינה־דעת של "עולם הבריאה"
30 ["יחד עם מלכות דאצילות שבתוכן (כנ"ל, **שממקור זה** –
31 ונבראו' כו') – הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א] מתלבשים **בְּמַלְכוּת**
32 **דִּבְרִיאָה - נִבְרְאוּ הַנְּשָׁמוֹת וְהַמַּלְאָכִים שֶׁבְּבְרִיאָה.** –
33 הנשמות והמלאכים של אותו עולם, הם כבר בבחינת **נבראים**
34 של אותו עולם, ולא אלקות של אותו עולם, והם מתהווים
35 מבחינת ה"מלכות" של אותו עולם[6]; הרי, שהנשמות והמלאכים
36 של "עולם הבריאה" מתהווים מבחינת "מלכות" של "עולם
37 **הבריאה"; וְגַם מִשָּׁם** – מספירת המלכות של "עולם הבריאה",
38 שבה מלובשת בחינת השכינה – מלכות ד"אצילות", שהתלבשה
39 בתחילה בחכמה־בינה־דעת שב"עולם הבריאה", ולאחר מכן
40 התלבשה ב"מלכות" שב"עולם הבריאה", **נִמְשַׁךְ הַתַּלְמוּד**
41 **שֶׁלְּפָנֵינוּ[7], וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּשֵׁם הַ'תִּקּוּנִים', שֶׁבְּעוֹלָם**
42 **הַבְּרִיאָה מְאִירוֹת וּמַשְׁפִּיעוֹת שָׁם חָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ וְדַעְתּוֹ שֶׁל**
43 **אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בִּבְחִינַת צִמְצוּם עָצוּם,** – הם יורדים
44 ונמשכים באופן של
45 צמצום חזק ועצום, **בִּכְדֵי**
46 **שֶׁיּוּכְלוּ הַנְּשָׁמוֹת**
47 **וְהַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם בַּעֲלֵי**
48 **גְּבוּל וְתַכְלִית לְקַבֵּל**
49 **הַשְׁפָּעָה מִבְּחִינַת**
50 **חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת אֵלּוּ,**
51 – מחכמה־בינה־דעת של
52 אין־סוף ברוך־הוא, כפי
53 שהן בעצם, לא היה
54 ביכולת הנשמות
55 והמלאכים לקבל; אלא,
56 דוקא כפי שהן יורדות
57 ונמשכות ב"עולם
58 הבריאה" באופן מצומצם
59 ביותר – הם יכולים לקבל.
60 **וְלָכֵן נִמְשָׁךְ מִשָּׁם** –
61 מ"עולם הבריאה",
62 **הַתַּלְמוּד,** – לא
63 ה"משנה", אלא
64 ה"תלמוד" – גמרא, **שֶׁהוּא**
65 – ה"תלמוד", **גַּם־כֵּן**
66 **בְּחִינַת חָכְמָה־בִינָה־**
67 **דַּעַת, שֶׁהַתַּלְמוּד הוּא טַעֲמֵי הַהֲלָכוֹת עַל בּוּרְיָן, וְהַטְּעָמִים**
68 – ענין של טעם ושכל, **הֵם בְּחִינַת חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת,** – מוחין;
69 **וְהַהֲלָכוֹת עַצְמָן** – שב"משנה", **הֵן מִמִּדּוֹתָיו שֶׁל אֵין־סוֹף**
70 **בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהֵן:** – בחינות, **חֶסֶד דִּין רַחֲמִים** – תפארת, **כו'**,
71 **שֶׁמֵּהֶן** – מהמדות, **נִמְשָׁךְ הַהֶתֵּר וְהָאִסּוּר, וְהַכָּשֵׁר וְהַפָּסוּל,**
72 **וְהַחִיּוּב וְהַפְּטוּר,** – היתר וכשר – חסד, איסור ופסול – גבורה,
73 **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ'תִּקּוּנִים'.** – שההלכות הן מהמדות שלמעלה.
74 **וּבְהִתְלַבְּשׁוּת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת בְּמַלְכוּת דִּבְרִיאָה[8],** – היא
75 לאחר מכן, **מִתְלַבֶּשֶׁת בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים דִּיצִירָה שֶׁהוּא**
76 **חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דִּיצִירָה.** – כך, שישנה השראת השכינה
77 ממלכות ד"אצילות" ב"עולם היצירה", **וּבְהִתְלַבְּשׁוּתָן** – לאחר
78 מכן, **בְּמַלְכוּת דִּיצִירָה** – בשעה שמלכות ד"אצילות" כפי

---

6. באגרת הקודש דף קלט, א. **7.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי הדיוק שלא יוקשה ממש"כ בפכ"ג דהתורה היא **אא"ס** כי הוא היודע כו' כולא חד – לכן כ' לפנינו וע"ד מש"כ בפכ"ג: ההלכות הן... המשכות כו' ולהעיר מהגהה (נה, א): ושם מאיר כו' אך עיקר כו' והארתן לבד כו'". **8.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כופל עוה"פ (אף שכבר אמר "ובהתלבשותן במל' דבריאה") כי: 1) התלבשות שלפני' קלה היא והנמשך עי"ז הם ענינים דברי' (עלדאתכ"ס) – משא"כ התלבשות זו שמעלימה כ"כ עד שהנמשך עי"ז הם ענינים דיצירה (עלדאת"ג). 2) י"ל דאין בזו – התלבשות בחב"ד דבריאה, כ"א – מל' במל' (ראה לקמן "מל' דאצי' מלובשת במל'" ובהג"ה "מל' מלכות") – משא"כ בנוגע לעניני עולם הבריאה – **כל** עניניו – מוכרחת התלבשות **בחב"ד** דברי' (ועד"ז **בכל** עולם – בנוגע לעניני עולם זה) וכמו במשל – **דכל** עניני הגוף נמשכים מהראש ומוחין – וכנ"ל בארוכה. ואפילו את"ל שגם להתלבשות זו במל' דבריאה (שלצורך עולם היצירה) – צ"ל מקודם התלבשות בחב"ד דבריאה (וכ"מ קצת בסי' בדרוש שלאחר עלינו (שער הת"ת)) – הרי בזה פעולת חב"ד דבריאה רק במדה שתוכל מל' דבריאה לפעול בענין דיצירה – רחוק הערך מבריאה (במשל – המשכה ממוחין

ליקוטי אמרים

נוצרו הרוחות והמלאכים שביצירה וגם משם היא המשנה שלפנינו שהיא הלכות פסוקות הנמשכות ג"כ מחב"ד של א"ס ב"ה רק שבחי' חב"ד שהם טעמי ההלכות הם מלובשים וגנוזי' בגופי ההלכות ולא בבחי' גילוי וגופי ההלכו' שהן בבחי' גילוי הן הן הארת מדותיו של א"ס ב"ה בבחי' גילוי כמש"ל בשם התיקוני' דשית ספירן מקננין ביצירה שהן דרך כלל שני קוין ימין ושמאל להקל מסטרא דחסד דהיינו להתיר שיוכל לעלות אל ה' או להחמיר כו' והכל ע"פ חכמה עילאה דאצי' ובינה ודעת כלולות בה ומיוחדות בא"ס ב"ה כי בתוך כולן מלובשות חב"ד דאצילות שאור א"ס ב"ה מיוחד בהן בתכלית היחוד וכן בדרך זה ירדה השכינה ונתלבשה בהיכל ק"ק דעשיה וכל עולם מג' עולמות אלו מתחלק לרבבות מדריגות הנקראות גם כן עולמות פרטים ומלכות דאצילו' מלובשת במלכות

*** של כל עולם פרטי יורדת ומתלבשת בהיכל ק"ק שהוא חב"ד שבעולם**

הגהה

(וכזה יובן לשון הכתוב מלכותך מלכות כל עולמים):

1 שהיא מלובשת במלכות ד"בריאה" ובחכמה־בינה־דעת
2 ד"יצירה" – מתלבשת ב"מלכות" של "עולם היצירה" – **נוֹצְרוּ**
3 **הָרוּחוֹת** – בחינות הנשמות הנקראות "רוח", שכן ישנן שלש
4 מדריגות בנשמות – נפש, רוח ונשמה, והרי "נפש" היא
5 מ"עשיה", "רוח" –
6 מ"יצירה", ו"נשמה" –
7 מ"בריאה". כשלמדנו 1
8 אודות "עולם הבריאה", 2
9 נאמר שממלכות 3
10 ד"בריאה" נוצרות 4
11 ה"נשמות" – המדריגה של 5
12 "נשמה". ועתה, כשאנו 6
13 לומדים אודות "מלכות 7
14 דיצירה" – אומר רבנו 8
15 הזקן, שממנה נוצרות 9
16 ה"רוחות" – המדריגה של 10
17 "רוח", **וְהַמַּלְאָכִים** 11
18 **שֶׁבִּיצִירָה.** – גם בחינות 12
19 ה"רוח" שבנשמות וגם 13
20 המלאכים של "עולם 14
21 היצירה" – נתהוו ממלכות 15
22 ד"יצירה"; **וְגַם מִשָּׁם** – 16
23 ממלכות ד"יצירה", **הִיא** 17
24 **הַמִּשְׁנָה שֶׁלְּפָנֵינוּ, שֶׁהִיא** 18
25 **הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת,**

ומדת החסד – בא פסק ההלכה להקל, **דְּהַיְינוּ לְהַתִּיר שֶׁיּוּכַל** – 46
הדבר המותר, **לַעֲלוֹת אֶל ה',** – שתוכל להיות עליה לאותו 47
דבר בקדושה. שכן, דבר המותר שיהודי משתמש בו לענין של 48
קדושה ומצוה – עולה החיות שבו בקדושה, והרי זה ענין של 49
חסד, **אוֹ לְהַחְמִיר כּוֹ';** – 50
שהדבר אינו היתר, 51
ובמילא אי אפשר שתהיה 52
לו עליה לקדושה, והרי זה 53
ענין של "גבורה" ו"דין", 54
שאותו דבר לא יוכל 55
לעלות. אלה הם שני 56
הקווים הכלליים של 57
המדות שלמעלה, שמהן 58
באות ההלכות שבמשנה, 59
וְהַכֹּל, – גם תלמוד גם 60
משנה, **עַל־פִּי חָכְמָה** 61
עֶלְיָה – חכמה עליונה, 62
דְּאֲצִילוּת, וּבִינָה וָדַעַת 63
כְּלוּלוֹת בָּהּ, – ב"חכמה", 64
וּמְיֻחָדוֹת – המשנה 65
והתלמוד, וכן ההארה 66
שמחכמה־בינה־דעת 67
ומדות שממנה נמשכים 68
המשנה והתלמוד, **בְּאֵין־** 69
סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כִּי 70
בְּתוֹךְ כֻּלָּן מְלֻבָּשׁוֹת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת דַּאֲצִילוּת, שֶׁאוֹר 71
אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מְיֻחָד בָּהֶן בְּתַכְלִית הַיִּחוּד. – הרי, 72
כשהשכינה מתלבשת בהיכל קדשי־קדשים של "עולם היצירה", 73
ולאחר מכן בבחינת מלכות של "עולם היצירה" – נמשך חלק מן 74
התורה, שהוא "משנה", – שהוא הכלי לאור השכינה כפי שהוא 75
מתגלה ב"עולם היצירה". **וְכֵן בְּדֶרֶךְ זֶה** – שבתחילה מתלבשת 76
השכינה בבחינת מלכות של "עולם היצירה", **יֶרְדָה הַשְּׁכִינָה** 77
וְנִתְלַבְּשָׁה בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים דַּעֲשִׂיָּה. וְכָל עוֹלָם מִשְּׁלֹשָׁה 78
עוֹלָמוֹת אֵלּוּ – בריאה, יצירה, עשיה, **מִתְחַלֵּק לְרִבְבוֹת** 79
מַדְרֵגוֹת, הַנִּקְרָאוֹת גַּם־כֵּן עוֹלָמוֹת פְּרָטִים, וּמַלְכוּת 80
דַּאֲצִילוּת – שהיא, כאמור, בחינת ה"שכינה", **מְלֻבֶּשֶׁת** 81
בַּמַּלְכוּת הגהה *(וְכָזֶה יוּבָן לְשׁוֹן הַכָּתוּב: "מַלְכוּתְךָ 82
מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים" – מלשון הפסוק, משמע, שיש "מלכותך", 83
המלכות **שלך**, ויש "מלכות כל עולמים", המלכות של כל 84
העולמות, ועל כך אומרים, שמלכותך, המלכות **שלך**, היא 85
הפנימיות של מלכות כל העולמות, כי בבחינת "מלכות" של כל 86
העולמות – מלובשת **מלכותך** – מלכות ד"אצילות"): **שֶׁל כָּל** 87
עוֹלָם פְּרָטִי – א) היא מתלבשת בבחינת מלכות שבכל עולם 88
פרטי; **יוֹרֶדֶת** – ב) מלכות ד"אצילות" (על־ידי ההתלבשות 89
האמורה) יורדת, **וּמִתְלַבֶּשֶׁת** ג) מלכות ד"אצילות" מתלבשת, 90

דהאדם במדה שיוכל לפעול בענין רחוק הערך ממנו – שאינו שייך כלל לשכל)". **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שהרי כל התורה היא חכ' של אוא"ס ב"ה (שלכן אורייתא וקב"ה כולא חד, וגדול ענין ת"ת וכו' כמשנ"ת בכ"מ בתניא לפ"ז)".

בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים, שֶׁהוּא חָכְמָה־בִינָה־דַעַת שֶׁבְּעוֹלָם שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ בְּמַדְרֵגָה. – בחינת מלכות של "עולם האצילות", כפי שהיא מלובשת ב"מלכות" של עולם עליון יותר, מתלבשת בחכמה־בינה־דעת, של עולם שלמטה במדריגה[10]. וְהִנֵּה, מֵהַשְּׁכִינָה – מלכות ד"אצילות", הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים שֶׁל כָּל עוֹלָם וְעוֹלָם, כְּלָלִי אוֹ פְּרָטִי, נִמְשָׁךְ וּמִתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה אוֹר וְחִיּוּת לְכָל הָעוֹלָם וְהַבְּרוּאִים שֶׁבּוֹ, נְשָׁמוֹת וּמַלְאָכִים וְכוּ', – וכן שאר הנבראים שבאותו עולם, כמו ההיכלות וכו', כולם מקבלים אור וחיות מבחינת **שכינה** זו (המלובשת בהיכל קדשי־קדשים שבאותו עולם), שכן, כִּי כֻּלָּם נִבְרְאוּ בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית[11], שֶׁהֵם – עשרת המאמרות, "דִּבֵּר ה'" הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "שְׁכִינָה" – כפי שלמדנו שענינו של "דבר ה'" הוא לגלות את מה שהיה מוסתר ונעלם. שזהו גם כן ענין השכינה – התגלות האור האלקי שלמעלה מהעולם, בתוך העולם. הרי, שבחינת מלכות של "עולם האצילות" (הנקראת בשם "שכינה", והיא "דבר ה'" שנתגלה בעשרת המאמרות), היא זו שממנה נמשכים ומתפשטים אור וחיות בכל העולמות והנבראים. המשכה והתפשטות זו באה על־ידי התורה, שהיא היכל קדשי־קדשים (בו מתלבשת שכינה בתחילה) בכל עולם, והיא המשמשת כ"לבוש" לאור השכינה:

ליקוטי אמרים

שלמטה ממנו במדרגה. והנה מהשכינה המלובשת בהיכל ק"ק של כל עולם ועולם כללי או פרטי נמשך ומתפשט ממנה אור וחיות לכל העולם והברואים שבו נשמות ומלאכים וכו' כי כולם נבראו בעשרה מאמרות שבמעשה בראשית שהם דבר ה' הנקרא בשם שכינה:

יום חמישי ג' סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' עד, פרק נג והנה כשהיה... עד עמ' 148, כנודע לי"ח].

פֶּרֶק נג. בפרק הקודם, הסביר רבנו הזקן, שאור השכינה, שהוא אור שלמעלה מהעולם בכלל, זקוק ל"לבוש" כדי שיוכל להאיר בעולם. לבוש זה, הוא – "תורה"; ובכל עולם, מהווים המוחין והתורה, שהם החכמה, בינה ודעת של אותו עולם – "היכל קדשי קדשים" של אותו עולם, שבו שורה שכינה; ולאחרי שחכמה־בינה־דעת של אותו עולם (שבהן שורה השכינה) יורדות בבחינת "מלכות" של אותו עולם – מתהווים הנבראים והענינים של אותו עולם. על־ידי ההתלבשות ב"מלכות" של אותו עולם, נמשך ויורד גם אור השכינה, שיוכל להאיר ב"היכל קדשי קדשים" של אותו עולם, שהוא למטה במדריגה. כך מוסברים הדברים ביחס לכל העולמות, עד לעולם העשיה הרוחני. בפרק נ"ג, אותו אנו מתחילים ללמוד, יסביר רבנו הזקן, שאור השכינה מאיר גם בעולם הזה הגשמי. בזמן שבית המקדש היה קיים, האיר אור השכינה ב"היכל קדשי קדשים" שבבית המקדש. ואילו, לאחרי חורבן בית המקדש – התורה שיהודי לומד והמצוות שיהודי מקיים, הן הם "היכל קדשי קדשים", שבו שורה השכינה כיום. בהמשך פרק נ"ג, יסביר רבנו הזקן, את ההבדלים שבין מדריגת אור השכינה שהאירה בבית המקדש הראשון, לבין מדריגת אור השכינה שהאירה בבית המקדש השני, ולבין מדריגת השכינה המאירה כיום על־ידי תורה ומצוות.

ליקוטי אמרים

פרק נג והנה כשהיה בית ראשון קיים שבו היה הארון והלוחות בבית ק"ק היתה השכינה שהיא מלכות דאצילות שהיא בחי' גילוי אור א"ס ב"ה שורה שם ומלובשת בעשרת הדברות ביתר שאת ויתר עז בגילוי רב ועצום יותר מגילויה בהיכלות ק"ק שלמעלה בעולמות עליונים כי עשרת הדברות הן

וְהִנֵּה, כְּשֶׁהָיָה בַּיִת רִאשׁוֹן קַיָּם, שֶׁבּוֹ הָיָה הָאָרוֹן וְהַלּוּחוֹת בְּבֵית קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים - הָיְתָה הַשְּׁכִינָה, שֶׁהִיא מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, שֶׁהִיא בְּחִינַת גִּלּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, – שאור שהוא בעצם "אין־סוף" ולמעלה מ"עולם" – מתגלה בעולם, הרי שכינה זו היתה – שׁוֹרָה שָׁם, – בקדשי־קדשים שבבית המקדש, וּמְלֻבֶּשֶׁת בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, – שבלוחות הברית, שהיו מונחים בארון שבקדשי־קדשים, בְּיֶתֶר שְׁאֵת וְיֶתֶר עֹז, בְּגִלּוּי רַב וְעָצוּם יוֹתֵר מִגִּלּוּיָהּ – של השכינה, בְּהֵיכְלוֹת קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים שֶׁלְּמַעְלָה בְּעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים. – הכוונה לעולמות "עשיה" ו"יצירה"[1], כי גם ב"עולם היצירה" הרי מאירה רק מדריגת שכינה כפי שהיא **לאחרי**

---

10. החלוקה ל-א)ב)ג) היא מכ"ק אדמו"ר שליט"א, כמו החזרה על "מלכות דאצילות" בכל אחד מהם; וכפי הנראה מציין בכך הרבי שליט"א שההתלבשות בקדשי־קדשים **שבכל** עולם – מתייחסת למלכות **דאצילות** – ולא לבחינת מלכות שבעולמות שלמטה מ"אצילות", בהן מתלבשת מלכות דאצילות. זהו גם מה שרבנו הזקן אומר: "והנה **מהשכינה** המלובשת בהיכל ק"ק...". **11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "כי קודם לזה לא הי' עולמות – שזהו **בראשית** – כפשוטו התחלת של **ברא - מאין ליש**)". **1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "לכאורה כן משמע מפשטות הלשון (דהכוונה רק ליצירה ועשי') וכהטעם "**כי** עשה"ד כו' דאצי' ובריאה **לבדן** והן **לבדן** כו'", אלא 1) עפ"ז צע"ג כל האריכות שעשה"ד הן כללות כו', 2) צ"ע האריכות **שלפ"ז** "ביתר שאת ויתר עז בגילוי רב ועצום" איך זה ביתר וכו' וכו' באם החילוק רק ההתלבשות במלכות דיצירה, 3) ועיקר – בשער הת"ת (סידור צ"ח, ד) משמע כמעט בפי' **שהפי' בתניא** – דעלי' קאי – שזהו למע' מכל עולמות עליונים, וכ"מ ג"כ באוה"ת לבמדבר (סוף ע' ט"ז) וצע"ק שם ריש ע' רלג.

התלבשותה בהיכל קדשי־קדשים שב"עולם הבריאה", ולאחרי התלבשותה ב"מלכות" שב"בריאה" (שהתלבשות זו, מאפשרת שתוכל להאיר בהיכל קדשי־קדשים של "עולם היצירה"). ואילו, השכינה ששרתה בבית המקדש הראשון, הגם שאף שם, היה זה על־ידי התלבשותה ב"מלכות" שב"עולם הבריאה", אך היה זה באופן שההסתרה מהתלבשות **זו**, היתה מעטה יותר, ואותו אור שהאיר (בבית המקדש) אחרי הסתרה זו, עדיין שייך רק ל"עולם הבריאה" ולא ל"עולם היצירה". – ולמרות שבית המקדש הוא הרי בעולם הזה הגשמי, ואם כן, כיצד האירה שם מדריגת שכינה, בצורה נעלה, וחזקה יותר וביתר גילוי, מאשר בעולמות

ליקוטי אמרים

כללות התורה כולה דנפקא מגו חכמה עילאה דלעילא לעילא מעלמא דאתגליא וכדי לחקקן בלוחות אבנים גשמיים לא ירדה ממדרגה למדרגה כדרך השתלשלות העולמות עד עוה"ז הגשמי כי עוה"ז הגשמי מתנהג בהתלבשות הטבע הגשמי והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא למעלה מהטבע של עוה"ז הגשמי הנשפע מהארת השכינה שבהיכל ק"ק דעשיה שממנה נמשך אור וחיות לעולם העשיה שגם עוה"ז בכללו אלא בחי' חכמה עילאה דאצילות שהיא כללות התורה שבי' הדברות נתלבשה במלכות דאצי' ודבריא' לבדן והן לבדן המיוחדות באור א"ס שבתוכן הן הנקראות בשם שכינה השורה בק"ק דבית ראשון ע"י התלבשותה בי' הדברות החקוקות בלוחות שבארון

העליונים? – הרי זה, משום: **כִּי עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הֵן כְּלָלוּת הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ,** – הן כוללות את כל התורה כולה, כפי שמוסבר באזהרות רבי סעדיה גאון, כיצד כלולות בעשרת הדברות, כל תרי"ג מצוות התורה, (ולהעיר מהתחלת פרק כ'), **דְּנָפְקָא מִגּוֹ חָכְמָה עִלָּאָה,** – שהיא (התורה) באה מ"חכמה עילאה" (חכמה שב"עולם האצילות"), **דִּלְעֵילָא לְעֵילָא מֵעָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא,** – שלמעלה מעלה מהעולם של התגלות, כמו "מלכות" של "עולם האצילות", בחינת ה"שכינה", הנקראת "עלמא דאתגליא", כי זוהי ההתגלות של אור אין־סוף בעולמות – והרי, תורה היא למעלה מ"עלמא דאתגליא", למעלה מ"שכינה"; ולכן יש בכוח התורה להיות "לבוש" שלא יתבטל בפני אור השכינה המתלבש באותו לבוש. אך, לבוש המסתיר, הוא דוקא כשהוא יורד בענין שלמטה משכינה, שלכן הוא מסתיר על אור השכינה שיוכל להתקבל; ברם, התורה, כפי שבאה בעשרת הדברות שבלוחות, איננה באופן שתהיה כמו הענינים שבעולם הגשמי, אלא – כפי שיוסבר להלן – היא נשארה באותה מדריגה שלמעלה מהעולמות העליונים האמורים. **וּכְדֵי לְחָקְקָן** – את עשרת הדברות, **בְּלוּחוֹת אֲבָנִים גַּשְׁמִיִּים - לֹא יָרְדָה** – "חכמה עילאה" שהיא תורה, **מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, כְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת** – המשתלשלים מעולם עליון יותר לעולם תחתון יותר, שכך הוא הרי הסדר, שעד שהיא יורדת לעולם הזה הגשמי, היא צריכה לעבור ההשתלשלות של עולמות יצירה ועשיה הרוחניים, שלמעלה מהעולם הזה הגשמי, ורק אז, זה בא לעולם הזה הגשמי, **עַד עוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, כִּי עוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי מִתְנַהֵג בְּהִתְלַבְּשׁוּת הַטֶּבַע הַגַּשְׁמִי,** – ההשפעה האלקית היורדת בעולם הזה הגשמי, מתלבשת בלבוש של "טבע", ואילו ב"לוחות", לא היה כך, אלא, **"וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה,** – יצירה אלקית, שבה נראית אלקות, ולא טבע, **וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא"**[2], – כתב אלקי, שבו נראית אלקות, **לְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, הַנִּשְׁפָּע** – העולם הזה הגשמי מקבל השפעתו, **מֵהָאָרַת הַשְּׁכִינָה שֶׁבְּהֵיכַל קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים דַּעֲשִׂיָּה, שֶׁמִּמֶּנָּה** – מהארת שכינה **זו**, – **נִמְשָׁךְ אוֹר וְחַיּוּת לְעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה, שֶׁגַּם עוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי בְּכִלְלוֹ,** – העולם הזה הגשמי, שהוא הוא העולם הזה, כלול ב"עולם העשיה" המקבל את חיותו מהארת השכינה שבהיכל קדשי־קדשים של "עולם העשיה" (לאחרי התלבשותה ב"מלכות" ד"עשיה"); אך, ב"לוחות", לא היה כך, **אֶלָּא בְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה** – חכמה עליונה, **דַּאֲצִילוּת, שֶׁהִיא כְּלָלוּת הַתּוֹרָה שֶׁבַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, נִתְלַבְּשָׁה בְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת וְדִבְרִיאָה לְבַדָּן,** – בלעדי התלבשותה בעולמות שלמטה מהם, **וְהֵן לְבַדָּן** – "חכמה דאצילות" כפי שהיא מלובשת במלכות דאצילות ובמלכות דבריאה, בלעדי ההתלבשות שלאחריהן, **הַמְיֻחָדוֹת בְּאוֹר אֵין־סוֹף שֶׁבְּתוֹכָן** - **הֵן הַנִּקְרָאוֹת בְּשֵׁם "שְׁכִינָה", הַשּׁוֹרָה בְּקָדְשֵׁי־קָדָשִׁים דְּבֵית רִאשׁוֹן, עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָהּ** – של השכינה, **בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הַחֲקוּקוֹת בַּלּוּחוֹת שֶׁבָּאָרוֹן בְּגֵם** – האותיות החקוקות בלוחות, היה בהן משום ענין של "נס", כמאמר חכמינו ז"ל[3], שהאותיות "מ" ו"ס" שבלוחות – "בנס היו עומדים", כי בהיותן חקוקות מעבר לעבר, לא יכלו לעמוד – רק בנס, שהרי לא ניתן להן במה להיתפס, ועשרת הדברות

ולכן נלפענ"ד – דמפרש בתניא **ב'** מעלות שבביהמ"ק: 1) מצד האור – עשה"ד הן כללות כו' (ראה ג"כ בביאור הר"י שי' קארף). 2) מצד אופן המשכתו ("וכדי לחקקן") – **לא** ירדה כו' [בסי' שם – מעלה שלישית – שבדברים תחתונים]. והמעלה לגבי כל עולמות העליונים: 1) גילוי עצמות אוא"ס כו' "מפני הלוחות שהיו שם ומטעם הנ"ל" (**סי' שם אלא שהלוחות פעלו שעי"ז ניתוסף גם בהיכל** ק"ק דבריאה – כצ"ל כדי שלא יוקשה בסי' מיני' ובי', וכמוש"כ באוה"ת (עט"ז) בחילוק – בריאה מצ"ע או כשמאיר מאצי'), 2) השגת המהות **לא** רק ידיעת המציאות (כ"מ באוה"ת עט"ז), 3) בחי' שלמע' מסובב וממלא, בחי' עונג העליון (כ"מ באוה"ת ערל"ג) [וכיון שממלא נמשך מקום, ומסובב – למע' ממקום, הרי הבחי' שלמע' משניהם ממנה נמשך: מקום ארון (**וביחד עם זה**) **אינו** מן המדה]". **2.** שמות כה, טז. **3.** מגילה ב, ב.

שבלוחות, היו **וּמַעֲשֵׂה אֱלֹהִים חַיִּים** – הוא השם שבספירת "בינה" של "עולם האצילות", המאיר ב"עולם הבריאה", כדלהלן: [**הוא** – "אלקים חיים" בספירות, הוא ספירת הבינה של עולם האצילות, הנקראת **"עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא"**, – העולם המכוסה, **הַמְקֻנָּן** – ומאיר, **בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, כַּנּוֹדָע לְיוֹדְעֵי חֵן** – חכמה נסתרה, היא תורת הקבלה] שספירת "בינה" של "עולם האצילות", מאירה ב"עולם הבריאה", שהוא עדיין ענין של "עלמא דאתכסיא" (עולם מכוסה ונעלם), כלומר: "בריאה" הוא "עולם", אבל עדיין לא במציאות של "יש", דבר שבהתגלות.

ליקוטי אמרים

בנם ומעשה אלהים חיים [הוא עלמא דאתכסיא המקנן בעולם הבריאה כנודע לי"ח]

יום שישי ד' סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 148, ובבית שני... עד עמ' 148, יסד ברתא.

וּבְבַיִת שֵׁנִי שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ הָאָרוֹן וְהַלּוּחוֹת, – בין חמשת הדברים שחסרו בבית שני, היו הארון והלוחות, **אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[4] **שֶׁלֹּא הָיְתָה שְׁכִינָה שׁוֹרָה בּוֹ, פֵּרוּשׁ** – לא, שבבית המקדש השני לא היתה השראת השכינה כלל, אלא הכוונה: **מַדְרֵגַת שְׁכִינָה שֶׁהָיְתָה שׁוֹרָה בְּבַיִת רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת,** – אותה מדריגת השכינה – לא היתה שורה בבית השני, אלא בחינה קטנה יותר של שכינה, שאינה בערך כלל למדריגת השכינה שבבית ראשון, **אֶלָּא בְּבַיִת שֵׁנִי הָיְתָה שׁוֹרָה** – השכינה, **כְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְהִתְלַבְּשׁוּת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת** – כפי שהיא מתלבשת **בְּמַלְכוּת דִּבְרִיאָה, וְדִבְרִיאָה** – מלכות של עולם הבריאה, **בְּמַלְכוּת דִּיצִירָה, וְדִיצִירָה** – ומלכות של "עולם היצירה" כפי שהיא מתלבשת **בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים דַּעֲשִׂיָּה,** – בחכמה־בינה־דעת, הנקראות "היכל קדשי־קדשים", של עולם העשיה, **וְקָדְשֵׁי־קָדָשִׁים דַּעֲשִׂיָּה** – בלי ההתלבשות של **מלכות** של "עולם העשיה", **הָיָה מִתְלַבֵּשׁ בְּקָדְשֵׁי־קָדָשִׁים שֶׁבְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלְּמַטָּה, וְשָׁרְתָה בּוֹ** – בבית המקדש השני, **הַשְּׁכִינָה** – אותה מדריגת שכינה של **מַלְכוּת דִּיצִירָה הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּקָדְשֵׁי־קָדָשִׁים דַּעֲשִׂיָּה. וְלָכֵן** – מפני שבקדשי־קדשים שבבית המקדש, היתה השראת השכינה, **לֹא הָיָה רַשַּׁאי שׁוּם אָדָם לִכָּנֵס שָׁם,** – בקדשי־קדשים שבבית ראשון ושני, **לְבַד כֹּהֵן גָּדוֹל** – היה מותר לו להיכנס שם, **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וּ"מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ** – כולל גם "היכל קדשי קדשים" שבבית המקדש, הרי באיזה היכל של קדשי־קדשים מתלבשת השכינה? שהרי, כאמור, התלבשות השכינה היא רק ב"היכל קדשי־קדשים" שהוא לבוש לאור השכינה – יסביר רבנו הזקן להלן, שתורה ומצוותיה הן הם "היכל קדשי־קדשים" וה"לבוש" לאור השכינה, **אֵין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא ד' אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה בִּלְבַד"**[5], – תורה, היא ה"היכל קדשי־קדשים" המאחדת את הקב"ה עם העולם, ש"הקדוש", אור שהוא קדוש ומובדל, אור השכינה, יהיה "ברוך" (מלשון המשכה) – יימשך בעולם. **וַ"אֲפִלּוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה - שְׁכִינָה עִמּוֹ", כִּדְאִיתָא** – כמו שכתוב **בִּבְרָכוֹת פֶּרֶק קַמָּא,** – בפרק ראשון של מסכת ברכות[20] – **פֵּרוּשׁ "שְׁכִינָה עִמּוֹ"** – שבהיותו נברא של עולם הזה הגשמי, מאיר בו אור השכינה, – באיזו מדריגה של הארת השכינה, מדובר? – **כְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְהִתְלַבְּשׁוּת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת בְּמַלְכוּת דִּבְרִיאָה וִיצִירָה וַעֲשִׂיָּה.** – שלא כהשראת השכינה בקדשי־קדשים (אפילו) של בית שני, שלא היתה על־ידי התלבשות במלכות ד"עשיה". ההבדל שבין השראת השכינה שבתורה לבין המשכת והארת השכינה בעולם בכלל, שבאה גם כן דרך אותו סדר השתלשלות – מתבטא בכך שבעולם, זה בא על־ידי לבוש של "קליפת נוגה", מה־שאין־כן בתורה ומצוות. טעמו של דבר, מדוע השראת השכינה שעל־ידי תורה, צריכה גם כן לעבור דרך ההתלבשות במלכות של "עולם העשיה" – יוסבר

ליקוטי אמרים

ובבית שני שלא היה בו הארון והלוחות אמרז"ל שלא היתה שכינה שורה בו. פי' מדרגת שכינה שהיתה שורה בבית ראשון שלא כדרך השתלשלות העולמות אלא בבית שני היתה שורה כדרך השתלשלות והתלבשות מלכות דאצי' במלכות דבריאה ודבריא' במלכו' דיצירה ודיצי' בהיכל ק"ק דעשי' וק"ק דעשי' היה מתלבש בק"ק שבבהמ"ק שלמטה ושרתה בו השכינה מלכות דיצירה המלובשת בק"ק דעשיה. ולכן לא היה רשאי שום אדם ליכנס שם לבד כהן גדול ביה"כ ומשחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה בלבד ואפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שכינה עמו כדאית' בברכו' פ"ק פי' שכינה עמו כדרך השתלשלות והתלבשות מלכות דאצילות במלכות דבריאה ויצירה ועשיה כי תרי"ג מצות התורה רובן ככולן הן מצות

---

4. יומא ט, ב. 5. ברכות ו, א.

להלן, שהוא, מפני שהמצוות והתורה, הן ברובן הגדול, מצוות מעשיות – מצוות שיש לעשותן ב"מעשה" – הרי שאור השכינה בא כאן בענין של "מעשה" ו"עשיה", לכן זה צריך להיות על־ידי התלבשות גם ב"מלכות" שב"עולם **העשיה**"; **כִּי תַרְיַ"ג** – 613, **מִצְוֹת הַתּוֹרָה, רֶבֶן כְּלָלָן הֵן מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, וְגַם** – המצוות, **הַתְּלוּיוֹת בְּדִבּוּר וּמַחֲשָׁבָה, כְּמוֹ תַלְמוּד תּוֹרָה וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן וּקְרִיאַת־שְׁמַע וּתְפִלָּה** – שהגם שמצוות אלו קשורות במחשבה – לחשוב ולהבין מה שלומדים ולחוש ולהרגיש בכוונה שבקריאת שמע ושבתפילה – הרי שאין הן לכאורה שייכות ל"עשיה", **הָא קַיְמָא לָן** – מקובל עלינו, **דְּ"הַרְהוּר לָאו כְּדִבּוּר דָּמֵי"**, – מחשבה איננה כמו דיבור, **וְאֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּהַרְהוּר וְכַוָּנָה לְבַד** – גם לא בהרהור הקרוב לדיבור, לחשוב כיצד לדבר, שזה נקרא "הרהור", **עַד שֶׁיּוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו, וְקַיְמָא לָן** – ומקובל עלינו באופן הברור ביותר, **דַּ"עֲקִימַת שְׂפָתָיו** – בשעת הדיבור, **הָוֵי** – הוא, **מַעֲשֶׂה"** – כך, שגם במצוות **אלו**, ישנו הענין של מעשה ועשיה. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "ועדיין צ"ל הדיוק דד"א של **הלכה** דוקא בא במקום **קה"ק**, ולא עוסק בתורה סתם אף שגם אז השכינה עמו – ומבאר שבזה יש גם מעלת **הרצון**, – בארוכה באגה"ק סכ"ט". **וְתַרְיַ"ג** – 613, **מִצְוֹת הַתּוֹרָה עִם שֶׁבַע מִצְוֹת דְּרַבָּנָן בְּגִימַטְרִיָּא "פֶּתֶר"**, 620, **שֶׁהוּא רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא** – רצון נקרא כתר, כי רצון הוא ענין של מקיף, כמו הכתר שהוא מקיף על הראש והמוחין – ראה בארוכה לקמן ב"אגרת הקודש" סימן כ"ט, **הַמְלֻבָּשׁ** – הרצון העליון מלובש, **בְּחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ**, – כלומר: לזה שהתורה היא חכמתו יתברך – שבירידתה בהשתלשלות העולמות, היא מהווה "היכל קדשי־קדשים" לשכינה – מיתוסף כאן גם הענין של רצון העליון שהוא למעלה מחכמה, וזהו במיוחד ב"דבר הלכה" ומצוות שהם רצון הקב"ה, **הַמְיֻחָדוֹת** – חכמתו ורצונו יתברך, **בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּתַכְלִית הַיִּחוּד.** – בהקשר למה שלמדנו שתורה באה מ"חכמה עילאה" – יסביר רבנו הזקן להלן, שגם תורה שבעל־פה באה מ"חכמה", ובלשון ה"תניא": **וְ"ה' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ"**[6] - **הִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה** – שנקראת "ארץ", ו"ארץ" זו "יסד" הקב"ה ב"חכמה", **דְּנַפְקָא** – "ארץ" זו, שהיא תורה שבעל־פה, יוצאת **מֵחָכְמָה עִלָּאָה** – מחכמה העליונה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר דְּ"אַבָּא** – חכמה, **יָסַד בְּרַתָּא"** – מלכות; שהיא תורה שבעל־פה, "מלכות פה, תורה שבעל־פה קרינן לה".

ליקוטי אמרים

מעשיות וגם התלויות בדבור ומחשבה כמו ת"ת ובהמ"ז וק"ש ותפלה הא קיימא לן דהרהור לאו כדבור דמי ואינו יוצא ידי חובתו בהרהור וכוונה לבד עד שיוציא בשפתיו וקי"ל דעקימת שפתיו הוי מעשה ותרי"ג מצות התורה עם שבע מצות דרבנן בגימטריא כת"ר שהוא רצון העליון ב"ה המלובש בחכמתו יתברך המיוחדות באור א"ס ב"ה בתכלית היחוד וה' בחכמה יסד ארץ היא תורה שבעל פה דנפקא מחכמה עילאה כמ"ש בזהר דאבא יסד ברתא.

יום שבת קודש ה' סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 148, וז"ש הינוקא... עד עמ' עה, ית' וית'.

להלן, מסיים רבנו הזקן, מה שהחל להסביר (בפרק נ"א) בתוספת ביאור, לשון ה"ינוקא" ב"זוהר", שאמר שאור השכינה המאיר על ראש האדם – צריך ל"משחא", לשמן, והינוקא מוסיף "ואינון עובדין טבין" – ואלה הם מעשים טובים, מעשה המצוות; בכל מקום מציין "שמן" את הענין ה"חכמה" – איזו שייכות, איפוא, יש המצוות, למעשה ל"חכמה" הנקראת "משחא" – שמן? – יוסבר להלן, שעל אור השכינה להתלבש בחכמה, שהיא שמן, מפני שחכמה, מוחין, היא כלי ולבוש לאור השכינה, והיא החכמה המלובשת בתורה; ברם, כדי להמשיך את אור השכינה שיאיר בנפשו האלקית של יהודי – צריכים לא רק לשמן (חכמה) הנהפך כולו לאור, אלא גם ל"פתילה" שהיא (על־ידי השמן) פועלת שהאש (שטבעה להימשך למעלה) תחזיק עצמה בנר – ה"פתילה" בנפש האדם, היא הנפש החיונית המחיה את הגוף, בחיים גשמיים, זוהי הפתילה הנשרפת על־ידי תורה ומצוות: כמו ב"פתילה" גשמית, שהחלק העליון שלה – נשרף מהאש, כך גם באדם, שעל־ידי תורה ומצוות, נשרפים הלבושים של מחשבה, דיבור ומעשה של הנפש הבהמית, באש של אור השכינה, על־ידי המחשבה, דיבור ומעשה של תורה ומצוות; ולכן, על ה"שמן" להתבטא ב"עובדין טבין", מעשה המצוות, הבאים **מחכמתו** יתברך, ולא די בתורה בלבד (**שהיא** הרי חכמה) שתשמש ל"שמן", כי מעשה המצוות דוקא מביאים לכך שאור השכינה יימשך ב"פתילה" – בנפש החיונית, וזאת על־ידי שהנפש החיונית נשרפת באור השכינה המאיר על ראשו. ובלשון ה"תניא": **וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַיָּנוּקָא:** – ב"זוהר", מובא לעיל בפרק ל"ה: **"דְּנָהוֹרָא עִלָּאָה דְּאַדְלִיק עַל רֵישֵׁיהּ"** - **הִיא שְׁכִינָתָא** - **"אִצְטְרִיךְ לְמִשְׁחָא"**, – האור העליון המאיר על ראשו (של יהודי), שהוא "שכינה" – צריך ל"שמן", **פֵּרוּשׁ לְהִתְלַבֵּשׁ בַּחָכְמָה, הַנִּקְרֵאת "שֶׁמֶן מִשְׁחַת קָדֶשׁ"**, – "קדש"

ליקוטי אמרים

וז"ש הינוקא דנהורא עילאה דאדליק על רישיה היא שכינתא אצטריך למשחא פי' להתלבש בחכמה הנק'

---

6. משלי ג, יט.

זה "חכמה", **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר** – ש"שמן משחת קדש" הוא "חכמה" – ואור השכינה ש"על ראשו", צריך ל"שמן", כלומר: עליו להתלבש בחכמה שהיא הלבוש, הכלי, לאור השכינה – וה"זוהר" מסיים שם, את דברי הינוקא: **וְ"אִינוּן עוֹבְדִין טָבִין"** – ואלה (השמן) הם, מעשים טובים, מעשה המצוות, **הֵן תַּרְיַ"ג** 613, **מִצְוֹת** – לכאורה, צריך להבין: איזו שייכות יש למעשה המצוות – ל"שמן", חכמה? אלא, מפני שהן תרי"ג המצוות, **הַנִּמְשָׁכוֹת מֵחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** – ומדוע לא מספיקה לכך, תורה בלבד, שהיא שמן, חכמה, וצריכים גם ל"עובדין טבין" – למעשה המצוות **הנמשכות** מחכמה? - **כְּדֵי לֶאֱחֹז אוֹר הַשְּׁכִינָה בַּפְּתִילָה, הִיא נֶפֶשׁ הַחִיּוּנִית שֶׁבַּגּוּף, הַנִּקְרֵאת פְּתִילָה עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל. כִּי כְּמוֹ שֶׁכְּנֵר הַנִּשְׁמִי הָאוֹר מֵאִיר עַל־יְדֵי כְּלָיוֹן וּשְׂרֵפַת הַפְּתִילָה הַנֶּהֱפֶכֶת לְאֵשׁ - כָּךְ אוֹר הַשְּׁכִינָה שׁוֹרֶה עַל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית** – שהיא "נר" – "נר ה' נשמת אדם", **עַל־יְדֵי כְּלָיוֹן נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְהִתְהַפְּכוּתָהּ מֵחָשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא** – מחושך (הקליפה) לאור (הקדושה), **וּמִמְּרִירוּ לְמִתְקָא** – ממרירות (הקליפה) למתיקות (הקדושה) **בְּצַדִּיקִים,** – שבהם הדבר כך, כאמור לעיל פרק י', שהם מהפכים את מהות ועצמות נפש הבהמית, מדותיה ושכלה, מרע לטוב וקדושה, **אוֹ לְפָחוֹת עַל־יְדֵי כְּלָיוֹן לְבוּשֶׁיהָ** – של הנפש הבהמית, **שֶׁהֵן מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה,** – שהיו לפני כן לבושים של הנפש הבהמית, שהיא נפש של קליפה, **וְהִתְהַפְּכוּתָן מֵחֹשֶׁךְ הַקְּלִפּוֹת לְאוֹר ה' אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** - **הַמְלֻבָּשׁ וּמְיֻחָד בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה, בַּבִּינוֹנִים** – כפי שלמדנו בפרק י"ב, שב"בינונים" לא נהפכות מהות ועצמות הנפש הבהמית לטוב ולקדושה, כפי שהדבר בצדיקים, אלא רק הלבושים, מחשבה, דיבור ומעשה של הנפש הבהמית, נהפכים לטוב על־ידי מחשבה, דיבור ומעשה של התורה והמצוות שלהם – וביחס ל"בינונים" זה נקרא כליון ה"פתילה", של הנפש החיונית שלהם, הנהפכת לאור ולקדושה. **כִּי עַל־יְדֵי הִתְהַפְּכוּת נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית הַבָּאָה מִקְּלִפַּת נֹגַהּ מֵחֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא וְכוּ'** – הנהפכת מחושך הקליפה לאור הקדושה, **נַעֲשֶׂה בְּחִינַת "הַעֲלָאַת מַיִן נוּקְבִין",** – כפי שכבר למדנו, והכוונה להתעוררות שהעבודה של המקבל, מעוררת למעלה, **לְהַמְשִׁיךְ אוֹר הַשְּׁכִינָה,** – לא רק שמן־חכמה – תורה – שהיא כלי לאור השכינה, "לקלוט" את האור, אלא היא ממשיכה את אור השכינה, **הִיא בְּחִינַת גִּלּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, עַל נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית שֶׁבְּמֹחִין שֶׁבְּרֹאשׁוֹ** – שלכן אומר ה"ינוקא" "ההוא נהורא דעל רישיה" – האור שעל ראשו (על המוחין) של יהודי – "איצטריך למשחא" – צריך ל"שמן", "ואינון עובדין טבין" – ואלה הם מעשים טובים. **וּכְזֶה יוּבָן הֵיטֵב מַה שֶּׁכָּתוּב[7]: "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא",** – כלומר: כמו שאי־אפשר לאש להיאחז בדבר, רק על־ידי שאותו דבר נשרף ונכלה על־ידי האש – כך מאיר אור השכינה, שה' יהיה **אלקיך** – אלקה **שלך**, שיאיר על נפש יהודי – הרי זה דוקא על־ידי שהוא "אש אוכלה", אש שורפת ומכלה את הפתילה של הנפש החיונית, שהנפש החיונית שהיא באה מקליפה – נשרפת ונהפכת לאש של קדושה, **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[8]** – שדוקא התבטלותו של יהודי, שמבטל את עצמו להקב"ה, ומתבטל ממציאותו – כמו דבר ש"נשרף" ומאבד את מציאותו – דבר זה דוקא ממשיך עליו את אור השכינה:

ליקוטי אמרים

שמן משחת קדש כמ"ש בזהר ואינון עובדין טבין הן תרי"ג מצות הנמשכות מחכמתו ית' כדי לאחוז אור השכינה בפתילה היא נפש החיונית שבגוף הנקראת פתילה עד"מ כי כמו שבנר הגשמי האור מאיר ע"י כליון ושריפת הפתילה הנהפכת לאש כך אור השכינה שורה על נפש האלהית על ידי כליון נפש הבהמית והתהפכותה מחשוכא לנהורא וממרירו למתקא בצדיקים או לפחות ע"י כליון לבושיה שהן מחשבה דבור ומעשה והתהפכותן מחשך הקליפות לאור ה' א"ס ב"ה המלובש ומיוחד במחשבה דבור ומעשה תרי"ג מצות התורה בבינונים כי ע"י התהפכות נפש הבהמית הבאה מקליפ' נוגה מחשוכא לנהורא וכו' נעשה בחי' העלאת מ"ן להמשיך אור השכינה היא בחי' גילוי אור א"ס ב"ה על נפשו האלהית שבמוחין שבראשו ובזה יובן היטב מ"ש כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא וכמ"ש במ"א:

נשלם חלק ראשון בעז"ה ית' וית'

---

7. דברים ד, כד. **8.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי הכוונה להנדפס בלקו"ת ר"פ אחרי".

ידוע שקול מעורר הכוונה, והיינו, לא רק קול ניגון, אלא אפילו קול פשוט, שגם זה מעורר הכוונה הפנימית.

ממאמר שבת פרשת נשא ה'תשכ"ח

יום ראשון

יום רביעי **כח אייר, מג לעומר** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: במדבר, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: פרק נב. וכמו . . . ־עג־ האור מהשמש.

בְּאַחַד הַחֲזִיוֹנוֹת לַיְלָה שֶׁרָאָה הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ אֶת רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים לְהִסְתַּלְּקוּתוֹ, אָמַר לְפָנָיו הַמַּאֲמָר ״עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד״. אַחֲרֵי הַמַּאֲמָר, אָמַר לוֹ: ״אִישׁ מַזְרִיעַ תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת נְקֵבָה״ – זֶהוּ אִמְּךָ. ״אִשָּׁה מַזְרַעַת תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת זָכָר״ – זֶהוּ אַתָּה.

יום שני

יום חמישי **כט אייר, מד לעומר** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: במדבר, חמישי עם פירש״י.
תהלים: קמ־קנ.
תניא: אבל השכינה . . . ־עג־ השמש בלבד.

עֲלִיַּת הַנְּשָׁמָה הִיא שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם בְּהַג׳ תְּפִלּוֹת, וּבִפְרָט נִשְׁמַת הַצַּדִּיקִים דְּיֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל. וְדָבָר יָדַאי, אֲשֶׁר בְּכָל עֵת וּבְכָל מָקוֹם קָדוֹשׁ הֵיוֹתָם, נוֹשְׂאִים רִנָּה וּתְפִלָּה בְּעֵד הַמְקַשְּׁרִים אֲלֵיהֶם וְאֶל פִּקֻּדָתָם וְשׁוֹמְרִים פִּקֻּדֵיהֶם, וּבִפְרָט בְּעֵד תַּלְמִידֵיהֶם וְתַלְמִידֵי תַּלְמִידֵיהֶם, לְהִוָּשַׁע בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת.

יום שלישי

יום ששי **א סיון, מה לעומר, ר״ח** ה׳תש״ג

עַד י״ב בַּחֹדֶשׁ – וְעַד בְּכְלָל – אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

שיעורים. חומש: במדבר, ששי עם פירש״י.
תהלים: א־ט.
תניא: ומהו הלבוש . . . ־עג־ התורה.

״זְרוֹק חוּטְרָא לַאֲוִירָא, אַעִקְרֵיהּ קָאֵי״ [=זְרֹק מַקֵּל לַאֲוִיר – עַל ׳עִקָּרוֹ׳ לִמְקוֹרוֹ הוּא תָּמִיד יַחֲזֹר]. נַחֲלָה בְּלִי מְצָרִים הִנְחִילוּ אֲבוֹתֵינוּ רַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים לְכָבוֹד חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים, אֲשֶׁר בְּנֵי בְּנֵיהֶם וּבְנֵי בְּנוֹתֵיהֶם לְדוֹרוֹתֵיהֶם, בְּאֵיזֶה מְדִינָה וּסְבִיבָה שֶׁיִּהְיוּ, יִהְיֶה אֶצְלָם אוֹתוֹ הָ״עִקָּרֵיהּ״, וְהוּא הַמְשָׁכַת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב אֶל צוּר מַחְצַבְתּוֹ. לִפְעָמִים הָ״עִקָּרֵיהּ״ מְכֻסֶּה וְנֶעְלָם בְּכַמָּה לְבוּשִׁים, וְזֹאת הִיא עֲבוֹדַת הֶחָפֵץ בַּחַיִּים, לְהָסִיר אֶת הַכִּסּוּיִים וְלִקָּבֵעַ לוֹ זְמַנִּי לִמּוּד בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת וְלִנְהֹג בְּמִנְהָגֵי עֲדַת הַחֲסִידִים.

יום רביעי

שבת **ב סיון, מו לעומר** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: במדבר, שביעי עם פירש״י.
תהלים: י־יז.
תניא: ובירידתה . . . בשם שכינה.

אָנָּא בְּכֹחַ – דְּקַבָּלַת שַׁבָּת – אוֹמְרִים בְּלַחַשׁ.
וּפְרוֹשׁ עָלֵינוּ כו׳ – בְּקַבָּלַת שַׁבָּת – בְּעֲמִידָה.

בִּשְׁנַת תקפ״ט חָל שַׁבָּת פָּרָשַׁת בַּמִּדְבָּר ה׳ בְּסִיוָן. קֹדֶם הַדְּלָקַת נֵרוֹת שֶׁל שַׁבָּת אָמַר הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ מַאֲמָר ״שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ גּוֹ׳ אֲבוֹתָם״. פֵּרֵשׁ ׳שְׂאוּ׳ כְּפֵרוּשׁ הָרַב אִבֶּן־עֶזְרָא, מֵעִנְיָן ״כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ״. וּבֵאוּר הָעִנְיָן, שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָרֶת הַנְּשָׁמָה שֶׁבַּגּוּף, נַעֲשֶׂה עֲלִיָּה בְּרֹאשׁ וְעֶצֶם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה. וְהִסְבִּיר כַּמָּה פְּסוּקִים וּמַאֲמְרֵי זֹהַר וּמִדְרָשׁ. בְּשַׁבָּת בַּצָּהֳרַיִם אָמַר רַבֵּנוּ הַדְּרוּשׁ ״וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם״ וּבֵאוּרוֹ שֶׁנִּדְפְּסוּ בְּ״לִקּוּטֵי תּוֹרָה״. בְּיוֹם א׳ דְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת אָמַר רַבֵּנוּ אֶת

הַדְּרוּשׁ "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם" וּבֵאוּרוֹ – שֶׁנִּדְפְּסוּ בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה". בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי דְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת בִּסְעוּדַת יוֹם־טוֹב אָמַר רַבֵּנוּ אֶת הַדְּרוּשׁ "וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא", וְהוּא בֵּאוּר הַשֵּׁנִי בְּעִנְיַן "תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם" הַנִּדְפָּס בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה".

יום חמישי

יום ראשון — **ג סיון, מז לעומר** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: נשא, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: יח־כב.
תניא: פרק נג. והנה . . . ־148־ לי"ח.

בְּשֶׁהִסְתַּפְּרוּ בִּימֵי הַגְּבָלָה, קֹדֶם עֶרֶב חַג הַשָּׁבוּעוֹת, לֹא הָיְתָה רוּחַ אֲדוֹנִי־אָבִי־מוֹרִי־וְרַבִּי [הָרַשַּׁ"ב] נוֹחָה מִזֶּה.

הַמְעַיֵּן בְּשִׁיטַת 'תּוֹסָפוֹת' דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל "תּוֹרָה" (שַׁבָּת פט. א) יָבִין, שֶׁחַג הַשָּׁבוּעוֹת הוּא זְמַן עֵת רָצוֹן לְמַעְלָה, וַה' יִתְבָּרֵךְ מַטְרִיד אֶת הַמְקַטְרֵג עַל עַם יִשְׂרָאֵל, כְּדֶגְמַת הַטְרָדָתוֹ בִּשְׁעַת הַתְּקִיעוֹת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַקָּדוֹשׁ דְּצוֹם כִּפּוּרִים.

יום שישי

יום שני — **ד סיון, מח לעומר** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: נשא, שני עם פירש"י.
תהלים: כג־כח.
תניא: ובבית שני . . . ־148־ ברתא.

חַג הַשָּׁבוּעוֹת הוּא זְמַן הַמֻּכְשָׁר לַעֲשׂוֹת הַכֹּל לְטוֹבַת לִמּוּד הַתּוֹרָה וְהָעֲבוֹדָה בְּיִרְאַת שָׁמַיִם, וְכֵן לְהִתְעַסֵּק בִּתְשׁוּבָה בְּהַנּוֹגֵעַ לְתוֹרָה בְּאֵין מַפְרִיעַ מִשָּׁטָן הַמְקַטְרֵג, כְּדֶגְמַת זְמַן הַתְּקִיעוֹת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַקָּדוֹשׁ דְּצוֹם הַכִּפּוּרִים.

שבת קודש

יום שלישי — **ה סיון, עחה"ש, מט לעומר** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: נשא, שלישי עם פירש"י.
תהלים: כט־לד.
תניא: וז"ש הינוקא . . . במ"א.

ערב חג השבועות תקנ"ז אמר רבינו הזקן תורה:

וקדשתם היום ומחר גו' וקדשתם היום ומחר זהו מלמעלה, אבל וכבסו שמלותם דאָס דארף מען אליין. דאָס איז געווען די גאַנצע תורה. דער צ"צ האָט מבאר געווען: וקדשתם איז געזאָגט געוואָרען צו משה'ן, און אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא, וואָס זיי קענען הייליג מאַכען דעם היינט און דעם מאָרגען, אָבער מ'דארף דערצו וכבסו שמלותם – לבושי מחשבה דבור ומעשה, וואָס דאָס דארף מען אליין.

עֶרֶב חַג הַשָּׁבוּעוֹת תקנ"ז אָמַר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן 'תּוֹרָה':

"וְקִדַּשְׁתֶּם הַיּוֹם וּמָחָר גו'". "וְקִדַּשְׁתֶּם הַיּוֹם וּמָחָר" זֶהוּ מִלְּמַעְלָה, אֲבָל "וְכִבַּסוּ שִׂמְלֹתָם" זֶה צָרִיךְ [לַעֲשׂוֹת] לְבַד. זוֹ הָיְתָה כָּל הַ'תּוֹרָה'. הַ"צֶּמַח צֶדֶק" בֵּאֵר: "וְקִדַּשְׁתֶּם" נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה, וְאִתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה בְּכָל דָּרָא וְדָרָא – שֶׁהֵם יְכוֹלִים לְקַדֵּשׁ אֶת 'הַיּוֹם' וְאֶת הַ'מָּחָר'; אַךְ נָחוּץ לְכָךְ "וְכִבַּסוּ שִׂמְלֹתָם" – לְבוּשֵׁי מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, שֶׁזֶּה צָרִיךְ [לַעֲשׂוֹת] לְבַד.

מתנה שאי אפשר לסרב לה

יום ראשון כ"ח אייר ה'תשע"ט

הלכות זכיה ומתנה פרק ט, הלכה יג-יד: שְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו לְאַחֵר, וְאָמַר הַלָּה: 'אֵינִי רוֹצֶה בָּהֶן' - לֹא קָנָה. שָׁתַק, וְאַחַר כָּךְ צָוַח - קָנָה; שֶׁדִּבְרֵי שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין; וְכֵיוָן שֶׁשָּׁתַק, אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ.

אם "שתק ואחר כך צווח", היינו שכאשר השכיב מרע כתב את כל נכסיו לאחד ולאחר מכן 'צווח' שאינו חפץ במתנה – קנה את כל נכסיו של השכיב מרע, כיון "שדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין", ואינו יכול לחזור בו ולהוציאם מרשותו וממילא אף אחד לא יוכל לזכות בהם אלא אם כן יתן אותם במתנה או יפקיר אותם (רשב"ם ב"ב קלח, א, ד"ה כאן בשתק).

והקשה ה'קצות החושן' (סי' רמ"ה ס"ק ד):

מתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתת הנותן. ואם כן, כשם שבאומר "משוך פרה זו ולא תקנה אלא לאחר שלושים יום", יכול המקבל לסרב לקבל את הפרה כיון שעדיין לא זכה בה, כך גם במתנת שכיר מרע, אף אם שתק והסכים לקבל – מדוע לא תועיל 'צווחת' המקבל ויוכל לחזור בו בחייו של הנותן, שהרי עדיין לא זכה בה?

ותירץ על פי שיטת הרא"ש (גיטין פ"א סי"ט) הסובר כי אף שבמתנת שכיב מרע חל הקנין רק לאחר מיתת הנותן, הרי כאשר זוכה בה בשעת המיתה – הנתינה חלה למפרע משעת הנתינה, ולכן אין המקבל יכול לחזור בו.

ומוסיף, שאמנם הרשב"א (גיטין יד, ב) והר"ן (שם י, ב) חולקים על הרא"ש וסוברים שבמתנת שכיב מרע אין הקנין חל למפרע אלא רק לאחר מיתה, ולכן אף אם ירצה בפירוש לקבל את המתנה, יוכל לחזור בו קודם מיתת הנותן שהרי אז עדיין לא זכה בה.

ולפי זה הביא ב'נתיבות המשפט' (שם, משפט האורים סק"ו) את דברי ה'נימוקי יוסף' (ב"ב ס"ב, ב, מדפי הרי"ף, ד"ה משזכה), שאף כי 'צווחת' המקבל שאינו חפץ במתנה אינה מועילה כאשר השתיקה היתה לאחר מיתה, כי מיד לאחר מיתת הנותן הסכים המקבל בשתיקתו לזכות במתנה, אבל אם 'צווח' ואמר שאינו חפץ במתנה עוד בחיי הנותן, אף ששתק קודם לכן, מועילה 'צווחתו' ולא קנה. וזו גם כוונת הרמב"ם "שתק ואחר כך צווח קנה" – שהשתיקה היתה לאחר מיתת הנותן, אחרי שהמקבל כבר קנה את המתנה.

איך נקבעת חלוקת הירושה?

יום שני כ"ט אייר ה'תשע"ט

הלכות זכיה ומתנה פרק יא, הלכה ג: בָּאוּ שְׁנַיִם לִתְבֹּעַ, וְכָל אֶחָד מֵהֶן מָחֲזִיק שְׁמוֹ 'טוֹבִיָּה' - אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן תַּלְמִיד חֲכָמִים, תַּלְמִיד חֲכָמִים קוֹדֵם; אֵין בָּהֶן תַּלְמִיד חֲכָמִים, וְהָיָה בָּהֶן שָׁכֵן אוֹ קָרוֹב - הוּא קוֹדֵם; הָיָה אֶחָד שָׁכֵן וְאֶחָד קָרוֹב, הַשָּׁכֵן קוֹדֵם.

מי שיש בידו כסף לצדקה ולפניו שני נזקקים, האחד קרובו ואילו השני תלמיד חכם – למי עדיף לתת?

ניתן ללמוד זאת מהלכה זו: מי שציווה לפני מותו לתת את נכסיו לאדם ששמו 'טוביה' וספק לאיזה מבין שני אנשים התכוון – אם אחד מהם תלמיד חכם מניחים שהתכוון אליו, כי מצווה ליהנות תלמיד חכם מנכסיו ובוודאי התכוון לזכות בכך לפני מותו (רש"י כתובות פה, ב), ואם אין בהם תלמיד חכם, הולכים על פי השכנות או הקרבה.

ומאחר שאם אחד מהם תלמיד חכם, הרי הוא קודם לקרוב (כי רק כשאין בהם תלמיד חכם נותנים לקרוב), למדנו שתלמיד חכם קודם לקרוב.

אך יש להקשות: אם אומדן דעת האדם למי התכוון לתת את נכסיו נקבעת על פי סדר הקדימה ההלכתי, מדוע נפסק בהמשך ההלכה שאם אחד מהם שכן והשני קרוב השכן קודם, והרי בצדקה קרוב קודם לשכן! (ראה שו"ת חכם צבי א, ע).

והביאור: ההחלטה של האדם למי להעניק את כספו מורכבת משיקולים שונים. בראש ובראשונה, על פי יחסי הקרבה, ובנוסף גם על פי קיום המצווה בנתינה זו.

ולכן, בשכן וקרוב, יש להניח שכוונתו לשכן מחמת יחס הקרבה שביניהם ('טוב שכן קרוב מאח רחוק'), למרות שמצד המצווה יש עדיפות לקרוב.

אך כאשר אף אחד מהם אינו שכן, מניחים כי התכוון לתלמיד חכם, משום המצווה שבדבר. ומאחר ונפסק שתלמיד חכם קודם לקרוב, הרי שמצד המצווה יש עדיפות לתלמיד חכם על קרוב (שו"ת משיב דבר ב, מז).

חלוקה על פי גורל

יום שלישי א' סיון ה'תשע"ט

הלכות שכנים פרק ב, הלכה יא: הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ, וְעָשׂוּ בֵּינֵיהֶן גּוֹרָל - כֵּיוָן שֶׁעָלָה הַגּוֹרָל לְאֶחָד מֵהֶן, קָנוּ כֻּלָּן.

כלומר, "בירורו שנים ושלשה חלקין שוין ואחר כך יפילו גורלות" (רשב"ם בבא בתרא קו, ב) - "כיון שעלה הגורל לאחד מהן - קנו כולן".

הראב"ד השיג וכתב: "לא נתחוורו דבריו", ה'מגיד משנה' תמה מה כוונתו, וה'לחם משנה' ביאר:

לדעת הרשב"ם (שם, ד"ה אמר רב אשי) הגורל עושה גם את הקנין ואין צורך שיחזיק או יעשה קנין אחר, כי בהנאה ש"נשמעין זה לזה לחלוק בגורל כדי שיטול כל אחד חלקו... אין רוצין שיהא עוד עכוב בדבר וגמרו ומקנו אהדדי". וזו גם שיטת הרמב"ם שכתב "כיון שעלה הגורל לאחד מהן - קנו כולן". אך לדעת הרא"ש אין הגורל עושה קנין אלא צריך שיחזיק כל אחד בחלקו. ואף שבדרך כלל חזקה קונה גם בלי

גורל, הרי זה רק כשחלקו קודם שהחזיקו, ואילו בגורל אם "שעלה הגורל והלך והחזיק בלא מחאת חבירו... מהני כאילו חלקו ואח"כ החזיקו".

ועל פי זה כוונת הראב"ד לומר שדברי הרמב"ם, שהגורל עושה את הקנין ואין צריך להוסיף קנין, אינם מחוורים, אלא גם לאחר שהחלקים התבררו על ידי הגורל, צריך שכל אחד יחזיק בחלקו (כשיטת הרא"ש).

וה'אבן האזל' פירש:

לשיטת הרמב"ם כאשר עלה הגורל לראשון - קנו כולם, ומדובר שהאחים הסכימו לחלק לפי סדר מסוים; לאחר שהראשון יעלה בגורל יהיה חלקו של השני על ידו ושל השלישי על יד השני, וכשעלה הגורל לראשון כל אחד קנה את חלקו המסומן (כשיטה הראשונה שהביא המגיד משנה).

והראב"ד סובר (כשיטה השניה במגיד משנה) ששאר האחים לא קנו לפני שעשו גורל (אף שהסכימו על סדר החלוקה). ומה שנאמר בגמרא "כיון שעלה הגורל לאחד מהן, קנו כולן", פירושו שזה שעלה לו הגורל זכה בחלקו אך שאר האחים קנו רק לענין שחייבים להתחלק על פי גורל שיטילו בחלקים שקבעו קודם, ואין אחד מהם יכול לחזור בו ולבקש חלוקה לא ע"י גורל אלא באופן אחר.

מרפאה בבניין מגורים

יום רביעי ב' סיון ה'תשע"ט

הלכות שכנים פרק ו, הלכה יא: אֶחָד מִבְּנֵי מָבוֹי שֶׁאֵינוֹ מְפֻלָּשׁ שֶׁבִּקֵּשׁ לְהַעֲשׂוֹת רוֹפֵא, אֲמָן... בְּנֵי מָבוֹי מְעַכְּבִין עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁמַּרְבֶּה עֲלֵיהֶם הַנִּכְנָסִין וְהַיּוֹצְאִין.

האם מותר לפתוח מרפאה בבנין מגורים כאשר השכנים מתנגדים לכך?

בהלכה זו מבואר שבני המבוי יכולים לעכב על אחד הדיירים לעסוק ברפואה, כי ריבוי הנכנסים והיוצאים יפריע את מנוחתם. וכן נפסק בשולחן ערוך (חו"מ סי' קנו ס"א).

אך לכאורה יש לתמוה על כך, שהרי בהלכה הבאה מבואר שאדם רשאי לפתוח תלמוד תורה בביתו ואין השכנים יכולים לעכב בעדו משום שזהו דבר מצוה, וה'טור' והשולחן ערוך (שם ס"ג) הוסיפו שהוא הדין לכל דבר מצוה, ובמה נשתנה דין הרופא שעוסק במצוות ריפוי?

ומבאר הט"ז (חו"מ שם ס"א) כי ההיתר הוא רק לצורך מצוה שאנשים צריכים להתקבץ בשבילה למקום אחד, כגון תפילה בציבור או לימוד בצוותא, אך מצוותו של הרופא אינה מחייבת שהחולים יבואו אליו אלא אפשר שהוא יבוא לבתיהם, ולכן לא התירו שהחולים יבואו אל הרופא אם על ידי כך תיפגע מנוחת השכנים.

ולפי זה, כאשר מדובר במרפאה מתקדמת המצוידת במכשירים רפואיים ואי אפשר שהרופא יבוא עם כל המכשירים לבית המטופלים ובהכרח שהם יבואו למרפאה, הרי זה כשאר מצוות שנדרש להן מקום מיוחד ולכן יש להתיר.

וטעם נוסף להתיר, על פי דברי הטור (חו"מ שם) בשם הרמ"ה שהשכנים יכולים לעכב פתיחת עסק וכדומה, הגורם לריבוי נכנסים ויוצאים שאין להם קצבה ואין זמנים קבועים לכניסתם ויציאתם, ולכן הם מהווים מטרד גדול לשכנים, אך אין באפשרותם לעכב את השכרת ביתו לכמה אנשים למרות שגורם בכך מעט יותר תנועה של נכנסים ויוצאים.

ולפי זה נראה כי מאחר שבימינו מקובל שיש למרפאה שעות קבלה קבועות, ובשאר הזמן היא סגורה ואין בה תנועת אנשים כלל, הרי זה כהשכרת דירה למגורים שאין השכנים יכולים למחות על כך.

(שבט הלוי ח"ט סי' רצט)

הרחקת נזיקין מכותל חברו

יום חמישי ג' סיון ה'תשע"ט

הלכות שכנים פרק ט, הלכה ב: מַרְחִיקִין אֶת הַגַּפָּת... מִכָּתְלוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים... וְאֶת הַגֻּמָּה שֶׁמִּתְקַבֵּץ בָּהּ מֵי רַגְלַיִם מִן הַכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים.

כתב ה'מגיד משנה':

לדעת רש"י (בבא בתרא יט, ב ד"ה בשופכין), פירוש דברי המשנה (שם יז, א) "מרחיקין מי רגלים מן הכותל שלשה טפחים" הוא שאסור לשפוך כלי מלא שופכין בפחות משלושה טפחים מן הכותל (ואדמו"ר הזקן (חו"מ הל' נזקי ממון סי"ד) הוסיף: "וכן אסרו לשפוך מים").

אבל לדעת הרמב"ם ההרחקה של שלושה טפחים מן הכותל צריכה להיות דווקא כשיש שם גומא "שמתקבץ בה מי רגלים" כדוגמת בריכת הכיבוס (כמובא לעיל ה"א, והיא חפירה שמי גשמים מתכנסים בה לכבס בגדיהם – רש"י), אבל כששופך מים בלא גומא והמים עוברים לזמן מועט ומתייבשים, אין צריך להרחיק. ויתירה מזו: גם בגומא של מים, אם אינה קבועה והמים אינם תדירים בה – אין צריך להרחיק שלושה טפחים, ורק כשהשימוש בה היא בתדירות, כמו בריכת הכיבוס, צריך להרחיק.

וב'שולחן ערוך' (חו"מ סי' קנה ס"ה) פסק כהרמב"ם וכתב כי גומא שמתקבצים בה מי רגלים יש להרחיקה מכותל חברו שלושה טפחים. והוסיף הסמ"ע (שם סק"כ) שאם שופך מן הכלי בלא גומא, דינו כמשתין בצד כותל חברו (להלן ה"ו) שדי בהרחקת טפח מכותל של אבנים.

והרמ"א (שם) פסק כרש"י שאסור לשפוך מי רגלים פחות משלושה טפחים סמוך לכותל אפילו בלא גומא. ובגומא לא די בהרחקת שלושה טפחים אלא צריך גם לסוד בסיד, כדין בריכת הכיבוס שצריך להרחיקה וגם לסוד אותה בסיד (לעיל ה"א). מה שאין כן לדעת ה'שולחן ערוך' והרמב"ם, גם בגומא די בהרחקת שלושה טפחים ואין צריך לסוד בסיד (נתיבות המשפט שם סק"ו).

ולהלכה כתב אדמו"ר הזקן (שם) ש"ירא שמים יחמיר לעצמו כסברא הראשונה", ואסור לשפוך מים בפחות משלושה טפחים סמוך לכותל חברו, אפילו דרך מקרה.

מתי אין דין 'בר מצרא'?

יום שישי ד' סיון ה'תשע"ט

הלכות שכנים פרק יב, הלכה ו: הַמּוֹכֵר כָּל נְכָסָיו לְאֶחָד - אֵין בַּעַל הַמֶּצֶר שֶׁל שָׂדֶה אַחַת מֵהֶן מְסַלֵּק אֶת הַלּוֹקֵחַ מֵאוֹתָהּ הַשָּׂדֶה, שֶׁהֲרֵי הִיא וַאֲחֵרֶת קָנָה כְּאֶחָד.

ופירש רש"י (בבא מציעא קח, ב ד"ה ליתן): תקנו חכמים שכאשר יש 'בר מצרא', על הקונה להסתלק מהקניה משום 'ועשית הישר והטוב', אך זהו רק אם אין הפסד למוכר, וכאן שיש לו הפסד, כי הקונה לא ירצה לקנות את שאר הנכסים כשלא יקבל גם שדה זו - "במקום פסידא דמוכר, לא תקון דינא דבר מצרא".

ולפי זה כתב ה'בית יוסף' (חו"מ סי' קעה סנ"ד) שאם המצרן רוצה לקנות את כל השדות וכן אם כל המצרנים של כל השדות רוצים לקנות כל אחד את השדה שבמיצר שלו - יש להם דין 'בר מצרא' ויכולים לסלק את הקונה שהרי במקרים אלו אין הפסד למוכר. והביא מ'תרומת הדשן' (סי' שלח) שגם הרמב"ם סובר כן אבל לדעת הרא"ש (ב"מ שם) והטור (חו"מ שם), גם אם המצרן רוצה לקנות את כל השדות אינו יכול לסלק את הקונה, לפי שאין מצוי מי שיקנה את כל נכסיו יחד וכשמזדמן קונה הרוצה את כל הנכסים אינו צריך להודיע לבעל המצר, שמא בינתיים יתחרט הקונה והמוכר יפסיד "ולא תיקנו לעשות 'הטוב והישר' למצרן - שיהא רע למוכר".

וה'שיטה מקובצת' (ב"מ שם) כתב לחלק: כאשר כל אחד מבני המצר רוצה לקנות את השדה הסמוכה לו, אין כאן דין 'בר מצרא' ואינם יכולים לסלק את הקונה כי יכול המוכר לומר איני מעוניין להרבות עלי שטרי מכירה אבל אם אמרו מכור לאחד מאתנו או לכולנו בשטר אחד - הדין אתם ומסלקים את הקונה.

והט"ז (חו"מ שם סקל"ו) דייק מלשון ה'שלחן ערוך' שדין זה (שהמוכר כל נכסיו אין בו דין 'בר מצרא') הוא לאו דוקא במוכר הרבה שדות, אלא גם אם היו לו רק שתי שדות, כי יש לחשוש שמא עד שיודיע לבעל המצר הקונה יתחרט ולא ירצה לקנות את שתי השדות והמוכר יפסיד.

והש"ך (שם סק"ב) סובר שרק אם היו למוכר הרבה שדות אין המצרן יכול לסלק את הקונה, כישרי לא מצוי שאדם אחד יקנה את כולן, אבל בשתי שדות מצוי שאחד יקנה את שתיהן, ולכן עליו להודיע תחילה למצרן כי הוא קודם.

אימתי צריך להמתין לבן המצר?

שבת קודש ה' סיון ה'תשע"ט

הלכות שכנים פרק יד, הלכה ג: הָיָה בֶּן הַמֶּצֶר בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, אוֹ חוֹלֶה, אוֹ קָטָן, וְאַחַר זְמַן הִבְרִיא הַחוֹלֶה, אוֹ הִגְדִּיל הַקָּטָן, וּבָא הַחוֹלֵךְ - אֵינוֹ יָכוֹל לְסַלְּקוֹ.

אם בן המצר שוהה בחו"ל ועומד לחזור בתוך ימים ספורים – האם ניתן למכור את השדה לאדם אחר בהעדרו או צריך להמתין שישוב כדי לאפשר לו לקנות אותה?

והנה, בהלכה זו נפסק שאם בן המצר היה במדינה אחרת בעת המכירה, אין הוא יכול לטעון לביטולה כשיחזור. וכן נפסק בשלחן ערוך (חו"מ סי' קעה סל"ד) ללא חולק.

מאידך, כתב הרמ"א (שם, סל"ב) שאם בן המצר היה אנוס מלתבוע את ביטול המכירה, לא איבד את זכותו ויכול לתבוע זאת לאחר מכן. ולכאורה הדברים סותרים זה לזה!

ומבאר ה'נתיבות המשפט' (שם, חידושים כט):

כאן מדובר במקרה שבן המצר היה חולה או אנוס בעת המכירה, ומאחר ולא היתה אפשרות למכור לו, לא חל דין מצרנות והותר למכור לאדם אחר ושוב לא יוכל לטעון לביטול המכירה לאחר מכן, כי זכות המצרנות חלה רק בעת המכירה ולא לאחר זמן.

אך דברי הרמ"א אמורים במקרה שהיה נוכח בעת המכירה והביע את רצונו לקנות וממילא חל החיוב למכור לו, ולכן אף אם התעכב זמן מה בהבאת המעות, אם העיכוב היה מחמת אונס, לא איבד את זכותו.

ויש שביארו באופן אחר:

בהלכה זו מדובר באונס מתמשך, כגון שנמצא במדינת הים ואין ידוע מתי יחזור. ולכן אין המוכר צריך להמתין לשובו כי שמא בינתיים יפסיד את הלוקח. אך אם העיכוב הוא זמני ואין חשש שהלוקח ימנע מחמתו מקיום העסקה – יש להמתין לשובו של בן המצר, ואם לא עשו כן ומכרו את הקרקע בהעדרו, יוכל לתבוע את ביטול העסקה בשובו (ראה 'נתיב המצרנות' ע' קט, 'בית אהרן וישראל' קנ, ע' נד).

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ארבעים ושמונה לעומר עמוד א

1 אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַשּׁוֹתֶה יַיִן בְּאַרְבָּעָה מִינֵי זֶמֶר, מַבִּיא חָמֵשׁ
2 פּוּרְעָנִיּוֹת לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר, "הוֹי מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ,
3 מְאַחֲרֵי בַנָּשֶׁף יַיִן יַדְלִיקֵם, וְהָיָה כִנּוֹר וָנֵבֶל תֹּף וְחָלִיל וָיַיִן
4 מִשְׁתֵּיהֶם, וְאֶת פֹּעַל ה' לֹא יַבִּיטוּ", הרי ארבעה מיני זמר ביין,
5 כנור ונבל תוף וחליל. מַה פורענות כְּתִיב אַחֲרָיו, 'לָכֵן גָּלָה עַמִּי
6 מִבְּלִי דָעַת', זו פורענות אחת שֶׁגּוֹרְמִין גָּלוּת לָעוֹלָם. 'וּכְבוֹדוֹ מְתֵי
7 רָעָב', זו פורענות שניה שֶׁמְּבִיאִין רָעָב לָעוֹלָם. 'וַהֲמוֹנוֹ צִחֵּה צָמָא',
8 זו פורענות שלישית שֶׁגּוֹרְמִין לַתּוֹרָה שֶׁתִּשְׁתַּכַּח מִלּוֹמְדֶיהָ,
9 שנמשלה תורה למים. 'וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל אִישׁ', זו פורענות רביעית
10 שֶׁגּוֹרְמִין כביכול שִׁפְלוּת לְשׁוֹנְאוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בלשון סגי
11 נהור, וְאֵין אִישׁ האמור כאן אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'ה'
12 אִישׁ מִלְחָמָה'. 'וְעֵינֵי גְבוֹהִים תִּשְׁפַּלְנָה', זו פורענות חמישית
13 שֶׁגּוֹרְמִין שִׁפְלוּת שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וּמַה כְּתִיב אַחֲרָיו – אחר כל חמש
14 הפורעניות, "לָכֵן

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"ח אייר־ה' סיון תשע"ט

יום ראשון כ"ח אייר ה'תשע"ט

הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבארו בו משפטי השושבינות - והוא מנהג ברוב המדינות ששולחים החברים זה לזה מעות ביום חתונתן - ויש ביניהם משפט ודין לפי שאינן מתנה גמורה אלא על דעת להשתלם, וכל הנמשך בזה.

1 **א. מִנְהָג[2] פָּשׁוּט בְּרֹב הַמְּדִינוֹת, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיִּשָּׂא אָדָם**
2 **אִשָּׁה מְשַׁלְּחִין לוֹ רֵעָיו וּמְיֻדָּעָיו מָעוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּתְחַזֵּק**
3 **בָּהֶן עַל הַהוֹצָאָה שֶׁמּוֹצִיא בְּאִשְׁתּוֹ, וּבָאִים אוֹתָן**
4 **הָרֵעִים וְהַמְיֻדָּעִים שֶׁשָּׁלְחוּ לוֹ וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין עִם**
5 **הֶחָתָן בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה אוֹ בְּמִקְצָתָן, הַכֹּל כְּמִנְהַג**
6 **הַמְּדִינָה. וְאֵלּוּ הַמָּעוֹת[3] שֶׁמְּשַׁלְּחִין נִקְרָאִין**
7 **שׁוֹשְׁבִינוּת[4]; וְאוֹתָם שֶׁשָּׁלְחוּ הַמָּעוֹת וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין**
8 **עִם הֶחָתָן נִקְרָאִים שׁוֹשְׁבִינִין.**

2) דין השושבינות במשנה בבא בתרא קמד: ובגמרא שם קמה: 3) ש"לא נאמרו דיני שושבינות אלא במעות בלבד" (להלן הלכה טו, מהמשנה שם). 4) מלשון ריעות. וראה רשב"ם שם דיבור המתחיל הכי גרסינן האחין.

9 **ב. הַשּׁוֹשְׁבִינוּת[5] אֵינָהּ מַתָּנָה גְּמוּרָה. הַדְּבָרִים**
10 **יְדוּעִים, שֶׁלֹּא שָׁלַח זֶה עַשָּׂרָה דִינָרִין בִּשְׁבִיל שֶׁיֹּאכַל**
11 **וְיִשְׁתֶּה בָּזֶה[6]; וְלֹא שָׁלַח אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבְּדַעְתּוֹ הָיָה,**
12 **שֶׁאִם יִשָּׂא הוּא אִשָּׁה - יַחֲזֹר וְיִשְׁלַח לוֹ כְּמוֹ שֶׁשָּׁלַח**
13 **לוֹ. לְפִיכָךְ, אִם נָשָׂא זֶה אִשָּׁה וְלֹא הֶחֱזִיר לוֹ**
14 **הַשּׁוֹשְׁבִינוּת - הֲרֵי זֶה תּוֹבְעוֹ בַּדִּין[7] וּמוֹצִיא מִמֶּנּוּ.**

5) משנה וגמרא שם קמה: 6) [בכתב יד אברבנאל: "בזוז", ובכתב יד תימן: "בזוז אחד". וראה בגמרא שם: "עד זוזא"]. 7) משנה ובברייתא שם.

15 **ג. וְאֵין יָכוֹל לְתָבְעוֹ עַד שֶׁיִּשָּׂא כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּשָׂא הוּא[8].**
16 **כֵּיצַד? רְאוּבֵן שֶׁנָּשָׂא בְּתוּלָה[9], וְשָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן**
17 **שׁוֹשְׁבִינוּת, וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא שִׁמְעוֹן אַלְמָנָה[10] - אֵינוֹ**
18 **יָכוֹל לְתָבֵעַ לְהַחֲזִיר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינוּת; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר**
19 **לוֹ: אֵינִי מַחֲזִיר לְךָ אֶלָּא בִּבְתוּלָה, כְּמוֹ שֶׁנָּתַתָּ לִי.**
20 **וְכֵן אִם שָׁלַח לוֹ בְּנִשּׂוּאֵי אַלְמָנָה - אֵינוֹ יָכוֹל לְתָבְעוֹ**
21 **לְהַחֲזִיר לוֹ בְּנִשּׂוּאֵי בְּתוּלָה.**

8) כלומר, באותם התנאים ממש, לא גרועים ולא מעולים, כמו שמפרש להלן. ומקור דבריו בברייתא שם: "עשו עימו בשנייה (=בנישואי אשתו שנייה), וביקש לעשות עימו בראשונה, יכול לומר לו לכשתינשא אשה אחרת, אעשה עמך". ומזה מוכח שאם עשה עימו בשמחה קטנה אינו יכול לתבעו לשמחה גדולה. אבל צריך עיון שהשמיט רבינו בבא זו. 9) ששמחתה מרובה. 10) ששמחתה מועטת.

22 **ד. עָשָׂה[11] רְאוּבֵן מִשְׁתֶּה בְּגָלוּי וּבְפַרְהֶסְיָא, וְעָשָׂה**
23 **שִׁמְעוֹן בְּצִנְעָה, אוֹ[12] שֶׁעָשָׂה רְאוּבֵן בְּצִנְעָה, וְשִׁמְעוֹן**
24 **בְּפַרְהֶסְיָא - אֵינוֹ יָכוֹל לְתָבְעוֹ; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: אֵינִי**
25 **עוֹשֶׂה עִמְּךָ אֶלָּא כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי.**

11) שם בברייתא. 12) אף זה לא הוזכר בברייתא.

26 **ה. רְאוּבֵן שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה, וְשָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן שׁוֹשְׁבִינוּת**
27 **וְאָכַל וְשָׁתָה עִמּוֹ[13], וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא שִׁמְעוֹן כְּנִשּׂוּאֵי**
28 **רְאוּבֵן עַצְמָן, וּבָא רְאוּבֵן וְאָכַל וְשָׁתָה עִמּוֹ; אוֹ**
29 **שֶׁקָּרָא לוֹ שִׁמְעוֹן וְלֹא רָצָה לָבוֹא[14]; אוֹ שֶׁהָיָה**
30 **בַּמְּדִינָה וְשָׁמַע קוֹל טַבְלָא[15], בְּמָקוֹם שֶׁאֵין דַּרְכָּן**
31 **לִקְרוֹת אֶחָד אֶחָד אֶלָּא כָּל הַשּׁוֹמֵעַ יָבוֹא, וְשָׁמַע וְלֹא**
32 **בָּא - חַיָּב לְהַחֲזִיר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינוּת כֻּלָּהּ[16]; שֶׁהֲרֵי**
33 **יָדַע[17] וְלֹא בָּא, אוֹ קָרָא לוֹ בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לִקְרוֹת**
34 **אֶחָד אֶחָד וְלֹא בָּא.**

13) בזה בוודאי מחזיר לו כל השושבינות. 14) גם בזה אין ספק שמחזיר לו כל השושבינות ואינו מנכה לו כלום, שהרי קרא לו ולא בא. 15) לוח חלק שעליו מכים בקורנוס להזמנת האורחים. [וכנראה שלפני רבינו הייתה הגירסא בבבא בתרא קמה: "הווה במתא (=היה בעיר) ושמע קול טבלא, איבעי ליה למיתא (=הרי עליו לבוא)". ולפנינו גירסה אחרת]. 16) כלומר, בלי ניכוי כלל. 17) על ידי קול הטבלא, במקום שאין קוראין כל אחד.

35 **ו. לֹא[18] הָיָה רְאוּבֵן בַּמְּדִינָה - מְנַכִּין[19] לוֹ דְּמֵי מַה**
36 **שֶׁאָכַל וְשָׁתָה שִׁמְעוֹן אֶצְלוֹ, וּמַחֲזִיר לוֹ שְׁאָר**
37 **הַשּׁוֹשְׁבִינוּת[20]. וְכֵן אִם הָיָה בַּמְּדִינָה וְלֹא קְרָאָהוּ[21] אוֹ**
38 **לֹא הוֹדִיעוֹ[22] - מְנַכִּין לוֹ; וְיֵשׁ לוֹ עָלָיו תַּרְעֹמֶת[23]**
39 **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הוֹדִיעוֹ.**

18) נלמד מתוך ראשית המימרא שם, שדווקא אם היה במדינה צריך לבוא. 19) שם בגמרא. 20) ואין לו עליו תרעומת, על שלא קראו לו ולא הודיעו לו, שהרי לא היה במדינה. 21) נראה שרבינו גרס שם כגירסת כתב־יד מינכן: "לא ידע, איבעי ליה לאודועיה, לא אודעיה תרעומת אית ליה". והיינו, במקום שדרכן לקרות כל אחד ואחד. 22) על ידי קול טבלא במקום שאין קוראים לכל אחד ואחד. ונלמד מהרישא שם שאם שמע קול טבלא היה עליו לבוא - ומזה מוכח שאם לא שמע, יש לו עליו תרעומת על שלא הודיעו. 23) שם בגמרא.

40 **ז. וְכַמָּה[24] מְנַכִּין? נָהֲגוּ[25] בְּנִכּוּי: אִם דִּינָר אֶחָד שָׁלַח**
41 **לוֹ שִׁמְעוֹן[26] - אֵינוֹ מַחֲזִיר לוֹ כֻּלּוּם, שֶׁהֲרֵי[27] זֶה דְּמֵי**
42 **מַה שֶׁאָכַל; וְאִם יָתֵר עַל הַדִּינָר עַד סֶלַע[28] - מְנַכֶּה**
43 **לוֹ מֶחֱצָה[29].**

24) שם. 25) כך אמר שם אביי, שכן נהגו בני גננא. 26) בתור שושבינות. 27) כרגיל אוכל אדם בסעודת חתן

בעד דינר אחד, אם שלח לו רק דינר. 28) שאז מאכילים אותו בריווח יותר. 29) [ומכיוון שהסכום הוא קטן אין אומדין דעת המשלח, ואין חוששין שמא הוא צר עין, עיין לחם משנה].

ח.[30] **מִסֶּלַע וּלְמַעְלָה - אוֹמְדִין דַּעַת הַמְשַׁלֵּחַ וְשִׁעוּר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת: אִם אָדָם חָשׁוּב - מְנַכֶּה לוֹ מֶחֱצָה[31]; וְאִם צַר עַיִן וּמְדַקְדֵּק בְּהוֹצָאָתוֹ - אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ אֶלָּא שִׁעוּר מַה שֶּׁאָכַל וְשָׁתָה[32], וּמְשַׁלֵּם לוֹ הַשְּׁאָר.**

30) [ציון הלכה ח כאן הוא טעות, שהכול קשור ביחד: "אומדין דעת המשלח ושיעור השושבינות (רש"ש). כלומר, אומדין דעתו אם הוא צר עין. וכמו כן מחשבין כמה שלח לו, בכדי לדעת כמה היא מחצה, באופן שהוא אדם חשוב. וכן בכתב־יד תימן ובדפוס רומי הכול מחובר כנ"ל. וכן נראה בבית יוסף אבן העזר סימן ס]. 31) אף שמסכום גדול הרי המחצית הרבה יותר ממה שאכל, אין מדרכו של אדם חשוב לעשות חשבון מדוייק. והוא מוכן להעניק יותר ממה שהוא מקבל. 32) [כלומר, דינר אחד ולא יותר. ואף על פי שאם שלח שלושה דינרין מנכה לו דינר ומחצה כמבואר למעלה, זה אינו אלא באופן הנ"ל שאין אומדין ואין מחשבין כלל, אבל כאן שאומדין ומחשבין - מחשבין בדיוק, כעין מה שכתב רבינו בפרק יח מהלכות מכירה הלכה יא, שאם בא לנפות מנפה את הכל, עיין שם].

ט. מֵת[33] **שִׁמְעוֹן קֹדֶם שֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה, אוֹ[34] שֶׁנָּשָׂא וּמֵת בְּתוֹךְ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה - אֵין רְאוּבֵן חַיָּב לְהַחֲזִיר לְיוֹרְשֵׁי שִׁמְעוֹן כְּלוּם; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לָהֶם: תְּנוּ לִי שׁוֹשְׁבִינִי וְאֶשְׂמַח עִמּוֹ.**

33) שם קמד: בגמרא. 34) יוצא מתוך דברי רב יוסף (שם קמה.) שדווקא אחרי שכלו כל שבעת ימי המשתה אפשר לדרוש את השושבינות.

י. לְפִיכָךְ[35], **אִם שָׂמַח עִמּוֹ[36] וְאַחַר כָּךְ מֵת שִׁמְעוֹן, אוֹ קָרָא לוֹ וְלֹא בָא[37], אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה בַּמְּדִינָה[38], אוֹ שֶׁלֹּא הוֹדִיעוֹ[39] - הוֹאִיל וְשָׁלְמוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וְאַחַר כָּךְ מֵת שִׁמְעוֹן, חַיָּב רְאוּבֵן לְהַחֲזִיר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת לְיוֹרְשָׁיו; אוֹ כֻּלָּהּ[40], אוֹ בְּנִכּוּי אִם לֹא הוֹדִיעוֹ אוֹ לֹא הָיָה עִמּוֹ בַּמְּדִינָה[41].**

35) מימרא של רב יוסף (שם). 36) שכבר נתחייב להחזיר השושבינות. 37) כאמור למעלה הלכה ה שבמקרה זה מחזיר לו כל השושבינות. 38) שמחזיר לו השושבינות בניכוי מה שאכל ושתה (למעלה הלכה ו). 39) שגם בזה מנכה לו (שם). 40) כשקרא לו ולא בא. 41) שאינו חייב לשלם ליורשים, אלא כמה שהיה משלם לשושבין עצמו.

יא. מֵת[42] **רְאוּבֵן וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא שִׁמְעוֹן אִשָּׁה, וְשָׁלְמוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה: מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְבּוֹת הַשּׁוֹשְׁבִינוּת מִיּוֹרְשִׁין - כּוֹפִין יוֹרְשֵׁי רְאוּבֵן לְהַחֲזִיר בְּנִכּוּי[43]; וּמָקוֹם שֶׁלֹּא נָהֲגוּ - אֵין הַיּוֹרְשִׁין מְשַׁלְּמִין כְּלוּם.**

42) כבר העיר הראב"ד שאין מקור בגמרא למנהג בעניין שובינות. אולם רבינו למד כן מדיני סבלונות בקידושין כשם שלמדו משם (מה שנאמר בהלכה ט) שאם מת שמעון אין ראובן חייב להחזיר מפני שאומר ליורשי שמעון: תנו לי שושביני ראובן ואשמח בו, וזה נלמד כמו שאמרו שם לעניין קידושין שאם מת הבעל אין האשה חייבת להחזיר המתנות מפני שאומרת להם תנו לי בעלי ואשמח עימו - כמו כן למד רבינו דין זה של מת ראובן שתלוי במנהג, ממה שאמרו שם שאם מתה האשה "מקום שנהגו להחזיר קידושין מחזירין, מקום שנהגו שלא להחזיר אין מחזירין". וכן כתב ר"י מיגאש. 43) שהרי אביהם לא היה ולא אכל שם, וכבר כתב למעלה (הלכה ו) שאם לא היה ראובן במדינה מנכין לו דמי מה שאכל ושתה שמעון אצלו.

יב. מֵת[44] **רְאוּבֵן אַחַר שֶׁנָּשָׂא שִׁמְעוֹן אִשָּׁה, וְשָׁלְמוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[45] - כּוֹפִין אֶת יוֹרְשָׁיו וּמְשַׁלְּמִין הַשּׁוֹשְׁבִינוּת בְּכָל מָקוֹם; שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב אֲבִיהֶן לְשַׁלֵּם. וְאִם כֻּלָּהּ הָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם - מְשַׁלְּמִין כֻּלָּהּ; וְאִם בְּנִכּוּי - מְשַׁלְּמִין בְּנִכּוּי.**

44) המגיד־משנה מביא את דברי הר"י מיגאש ומסתמך על הסברה הפשוטה, שכיוון שנתחייב האב - חייבים היורשים לשלם את חובו, אבל באמת אפשר למצוא מקור מפורש להלכה זו, והיא: המימרא של רב אסי בשם רבי יוחנן (בבבא בתרא שם) כפירוש למשנה, ושם שאם מת השושבין, נגבית השושבינות מבניו, והיינו באופן הנ"ל כשמת ראובן אחרי שבעת ימי המשתה, שהרי באופן אחר - זה תלוי במנהג (למעלה הלכה יא). 45) או כגון ששמח עימו ואחר כך מת (למעלה הלכה י). שאם לא שמח ומת בתוך ימי המשתה אין ראובן חייב (למעלה הלכה ט).

יג. חֲמִשָּׁה[46] **דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בְּשׁוֹשְׁבִינוּת: נִגְבֵּית בְּבֵית דִּין, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא כְּמוֹ מִלְוָה[47]. וְאֵינָהּ מִשְׁתַּלֶּמֶת אֶלָּא בְּעוֹנָתָהּ[48] כְּעֵין נִשּׂוּאֵי רִאשׁוֹן[49]; שֶׁזֶּה כְּמוֹ תְּנַאי הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ שֶׁעַל דַּעַת זֶה שִׁלָּחָהּ[50]. וְאֵין בָּהּ מִשּׁוּם רִבִּית. אֲפִלּוּ שָׁלַח לוֹ דִּינָר וְהֶחֱזִיר לוֹ עֲשָׂרָה - מֻתָּר; שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְהוֹסִיף[51] לוֹ שָׁלַח. וְאֵין הַשְּׁבִיעִית מְשַׁמַּטְתָּהּ[52]; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִגֹּשׁ אוֹתוֹ וּלְתָבְעוֹ עַד שֶׁיִּשָּׂא כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּשָׂא הוּא[53]. וְאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בָּהּ פִּי שְׁנַיִם[54] כְּשֶׁתַּחֲזֹר לַיּוֹרְשִׁין; מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי[55], וְאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בְּרָאוּי, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[56].**

46) ברייתא שם קמה. וההנמקה שלה בגמרא שם קמה: 47) כלומר, ולא כמתנה. 48) כשמגיעה עונת הנישואין לחבירו. 49) כמו שכתב רבינו למעלה הלכה ג והלכה ה. 50) שיחזיר לו בעת נישואיו ולא קודם לכן "שיכול לומר לו: איני רוצה לקבל [עתה] שאני רוצה לשמוח עימך, כדרך ששמחת עימי (מגיד משנה). 51) שיכול היה גם לתת פחות, והוסיף לו מרצונו הטוב, מחמת ידידות וריעות. 52) ויכול לתבוע את השושבינות אחרי שמיטה. 53) והרי זה דומה למלווה את חבירו לעשר שנים, היינו, שזמן

הפירעון מאוחר לשביעית, שאין השביעית משמטתו (פרק ט מהלכות שמיטה ויובל הלכה ט), אחרי שאינו יכול ליגוש אותו עכשיו בהגיע השנה השביעית. ואמנם אם היו הנישואין בשנה השביעית - השביעית משמטתה בסופה, שהרי הגיע זמנה (מגיד משנה). 54) כדין בכור, שנוטל חלק כפול בירושה. 55) שאינו מוחזק ביד המוריש בעת מיתתו, וחוב שהוא ביד אחרים הרי הוא ראוי (פרק ג מהלכות נחלות הלכה א). 56) בהלכות נחלות שם.

יד. הַשּׁוֹלֵחַ תְּשׁוּרָה[57] לַחֲבֵרוֹ[58], אוֹ שֶׁנָּתַן לוֹ מָעוֹת כְּשֶׁמָּטָה יָדוֹ[59], וְהוּא מְמָאֵן לִקַּח, וְזֶה נִשְׁבַּע שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּקַּח, וְהִפְצִיר בּוֹ עַד שֶׁלָּקַח[60], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ, הֲרֵי אֵלּוּ מַתָּנָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר הוּא[61] וְלִתְבַּע, עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ שֶׁהוּא מִלְּוָה.

57) [היא מנחה שלוחה ממיני אוכלים כמו שנאמר (שמואל־א ט, ז): "כי הלחם אזל מכלינו ותשורה אין להביא". ולא פירש שהיא מתנה אלא שלח לו בסתם]. 58) [ואף על פי שלא מיאן לקבל, ולא הפציר בו. לפי שתשורה ממיני אוכלים, לעולם היא מתנה, וכמו שכתב להלן הלכה טו בדין שולח לחבירו כדי יין]. 59) שאינו מצווה לתת לו צדקה דווקא אלא להחזיק בידו גם על ידי הלוואה או עשיית שותפות איתו או להמציא לו מלאכה - כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות, כמפורש בפרק ח מהלכות מתנות עניים הלכה ז]. 60) [דווקא אם נתן בצורה זאת של הפצרה, אבל אם נתן מעות סתם הרי זו הלוואה כמו בשושבינות (למעלה הלכה א ולהלן הלכה טו). ונראה שלכך תיקנו במשלוח מנות בפורים שישלח בשר או תבשיל או מיני אוכלים (פרק ב מהלכות מגילה הלכה טו, ועיין ביצה יד: במשנה), שמשלוח זה הוא למתנה ואילו מעות הם להלוואה כנ"ל. פרט למתנות לאביונים, שאף על פי שהן מעות, כיוון שנותנן לעני הפושט יד ומבקש, בוודאי כוונתו למתנה ולא להלוואה. ומסתבר, לפי זה, שעני הנותן לחבירו אפילו פירות בוודאי כוונתו על מנת להחזיר. ולפיכך כתב רבינו בפרק ו מהלכות מתנות עניים הלכה יז: "מעשר עני וכו' ואין עושין שושבינות", הרי שגם בנתינת פירות יש דין שושבינות, כיוון שהנותן הוא עני. ואילו בהלכות שמיטה ויובל, שלא מדובר בעני, כתב (פרק ו שם הלכה י): "דמי שביעית וכו' ואין עושין בהן שושבינות", דקדק לכתוב "דמי שביעית", שרק בדמים יש דין שושבינות, אבל בפירות אין דין שושבינות כנ"ל. וכמו כן בהלכות מעשר שני (פרק ג הלכה כא), שאף שם לא מדובר בעני, נראה שהמדובר בדמי מעשר שני (עיין שם) ועליהם כתב ש"אין עושין בהן שושבינות", אבל בפירות אין דין שושבינות. וכן מדוקדקים דברי התוספתא שדין מעשר עני המדבר בפירות נשנה לחוד במסכת פאה שם, ואילו דיני מעשר שני ושביעית, שהמדובר בהם בדמים, נשנו ביחד בשביעית פרק ז. וראה בתוספתא כפשוטה, בפאה שם עמוד 40]. 61) בכתב יד תימן חסרה תיבת "הוא".

טו. וְכֵן הַשּׁוֹלֵחַ[62] לַחֲבֵרוֹ כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן וּפֵרוֹת בְּעֵת הַנִּשּׂוּאִין - אֵין נִגְבִּין בְּבֵית דִּין, מִפְּנֵי שֶׁהִיא גְּמִילוּת חֲסָדִים; וְלֹא נֶאֱמְרוּ דִּינֵי שׁוֹשְׁבִינוּת אֶלָּא בְּמָעוֹת בִּלְבַד[63].

62) שם קמד: בסוף המשנה. 63) הראב"ד כתב על שתי ההלכות (הלכה יא והלכה טו) שדבר זה אינו מחוור, לפי שהוא מפרש כרשב"ם, שכאן מדובר שלא בעת הנישואין או כשאינו אוכל אצלו, ולפי זה אין הבדל בין מעות ליין, ועיין באור שמח.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) נתבאר אי זה אדם נידון כבריא ואי זה נידון כשכיב מרע לעניין חילופי דיניהן במתנות, והחילוק שיש בין שכיב מרע למצווה מחמת מיתה ומשפטיהם ומתנותיהם.

א. הַסּוּמָא אוֹ הַפִּסֵּחַ[2] אוֹ הַגִּדֵּם[3], אוֹ הַחוֹשֵׁשׁ בְּרֹאשׁוֹ אוֹ בְּעֵינוֹ אוֹ בְּיָדוֹ אוֹ בְּרַגְלוֹ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[4] - הֲרֵי הוּא כְּבָרִיא לְכָל דְּבָרָיו[5] בְּמִקָּחוֹ אוֹ בְּמִמְכָּרוֹ וּמַתְּנוֹתָיו.

2) שנקטעו רגליו. 3) שנקטעו ידיו. 4) שאינו חושש בכל גופו. 5) שכן כתוב בשטר שכיב מרע (בבא־בתרא קנג.): "כד הוה קציר ורמי בערסיה (=כשהיה חולה ושוכב במיטה)". ומכאן, שכל שלא הגיע למצב זה אינו נחשב כשכיב מרע.

ב. אֲבָל הַחוֹלֶה שֶׁתָּשַׁשׁ כֹּחַ כָּל הַגּוּף וְכָשַׁל כֹּחוֹ מֵחֲמַת הֶחָלִי עַד שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַלֵּךְ עַל רַגְלָיו בַּשּׁוּק, וַהֲרֵי הוּא נוֹפֵל עַל הַמִּטָּה - הוּא [הַנִּקְרָא] שְׁכִיב מְרַע[6], וּמִשְׁפְּטֵי מַתְּנוֹתָיו אֵינָם כְּמַתְּנַת בָּרִיא. כֵּיצַד?[7] שְׁכִיב מְרַע שֶׁצִּוָּה וְאָמַר לִתֵּן לְפִלּוֹנִי כָּךְ וְכָךְ, בֵּין בְּחֹלִי[8] בֵּין בְּשִׁבְתָּ[9], בֵּין כָּתַב[10] בֵּין לֹא[11] כָּתַב - זָכוּ הַכֹּל כְּשֶׁיְּמוּת[12] בְּכָל מַה שֶׁנָּתַן לָהֶם, וְאֵינוֹ[13] צָרִיךְ קִנְיָן; שֶׁדִּבְרֵי שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין[14] וְכִמְסוּרִין[15] הֵן[16]. וְדָבָר זֶה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[17]. וְאַף עַל פִּי[18] שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, עָשׂוּ אוֹתָהּ כְּשֶׁל תּוֹרָה[19], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטָּרֵף[20] דַּעְתּוֹ עָלָיו כְּשֶׁיֵּדַע שֶׁאֵין דְּבָרָיו קַיָּמִים[21].

6) כלומר, "שוכב חולה". "ואלישע חלה את חליו" (מלכים־ב יג, יד) תורגם: "ואלישע מרע ית מרעיה". 7) כחכמים, ולא כרבי אליעזר (שם קנו.). וכרבי יהושע, ולא כרבי אליעזר (שם קנו:). 8) שיכול לכתוב. 9) שאינו יכול לכתוב. 10) שם קנג. עובדא במתנת שכיב מרע, שהיה כתוב בה, ועוד מקומות. [ואם עבר וכתב בשבת, ראה בפרק ל מהלכות מכירה הלכה ז]. 11) משנה, שם קנו: וכן שם קעה. 12) שם קלז. וראה להלן הלכה ח. 13) שם קנא: מימרא של רב נחמן. 14) היינו, כקרקע שקונים בשטר. 15) היינו, כמטלטלין שקונין במסירה או במשיכה. 16) שם, קנא. 17) שם, קמז: כרבא בשם רב נחמן, ולא כרבי זירא בשם רב, וכרב נחמן בשם רבה בר אבוה, שלמדו זאת מן התורה. ויש אומרים שגם לדעתם הוא מדברי סופרים, והפסוקים שמצאו אינם אלא אסמכתא, וראה ב'תוספות' שם קמז. ד"ה מנין. 18) מסקנת הגמרא שם, על רקע של סתירה בין שתי מימרות של רב נחמן.

19) לענין מחילת שטר חוב (שם). וראה להלן פ"י הלכה ב. 20) תבולבל. 21) שם בדברי רב נחמן, ולפי הפירוש השני של הרשב"ם שם ד"ה מתנת. וכמו שכתב שם ד"ה ועשאוה כשל תורה, שמאותו הטעם, שלא תטרף דעתו, עשאוה כשל תורה.

1 **ג. לְפִיכָךְ[22], אִם[23] אָמַר 'קְנוּ[24] מִמֶּנִּי' - אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[25]**
2 **קוֹנִין[26] מִמֶּנּוּ; שֶׁזֶּה הַקִּנְיָן אֵינוֹ צָרִיךְ[27].**

22) כלומר, כיון שחששו שמא תטרף דעתו עליו. 23) מימרא של רבי לוי, בבבא־בתרא קנו: 24) שאין לו בטחון גמור שיקיימו את דבריו באמירתו גרידא. 25) שאסור לעשות בו קנין, וכל פעולה של מקח וממכר (פרק כג מהלכות שבת הלכה יב). [ואע"פ שזה הקנין אינו צריך ואינו מועיל - אסור, מפני שנראה כקונה. ועיין שם הלכה יד]. 26) אם כי הקנין מיותר - עושים זאת כדי להפיס דעתו (גמרא שם). 27) והריהו כאילו אינו, ולפיכך התירוהו בשכיב מרע. ומכאן, שאם הקנין הכרחי כגון במתנת שכיב מרע במקצת (להלן הלכה טו) - לא התירוהו אף בשכיב מרע, בנגוד לשיטת הרשב"ם שם ד"ה קונין משכיב ומרע וכו', וה'תוספות' שם, ד"ה קונין משכ"מ. ומה שהתירו בגט שכיב מרע שתסגור ותפתח הדלת ותקנה הגט בשבת (גיטין עז:) - שם אין קנין החזקה ניכר כל־כך אלא דומה כנועל בית לשמרו, ולפיכך התירוהו בשכיב מרע (מאירי שם, ולחם־משנה כאן).

3 **ד. וְאֵין[28] שְׁכִיב מְרַע צָרִיךְ לוֹמַר 'אַתֶּם עֵדַי'[29], אֶלָּא**
4 **כָּל הַשּׁוֹמֵעַ אֶת דְּבָרָיו הֲרֵי זֶה עֵד; שֶׁאֵין[30] אָדָם**
5 **מְשַׁטֶּה בִּשְׁעַת מִיתָה[31].**

28) בבא־בתרא קעה. מסקנה סופית של רבא. 29) כדין כל הודאה שצריך לומר כן, שאם לא - אומר לו: "משטה הייתי בך" (סנהדרין כט: ופ"ו מהלכות טוען ונטען הלכה ו). 30) כך נמק רבא את מסקנתו, אחר שפתר את הבעיא (וראה הגהות הב"ח שם אות א). 31) אבל בריא, אם לא אמר "אתם עדי", יכול לומר משטה אני בך, כמבואר למעלה. [ושם בגמרא הכריעו גם, שאין צריך לומר "כתובו", ורבינו השמיטו. וראה במגיד־משנה בשם הרשב"א, וצ"ע].

6 **ה. שְׁכִיב מְרַע[32] שֶׁצִּוָּה לָתֵת מַתָּנָה לְעֶבֶד שֶׁבְּמֵעֵי**
7 **אִמּוֹ - זָכָה[33] הָעֶבֶד; מִפְּנֵי[34] שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה**
8 **אֵצֶל בְּנוֹ[35], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[36].**

32) הוא־הדין לבריא, כמו שנראה מדברי רבינו בפכ"ב מהלכות מכירה הלכה י (ראה מגיד־משנה שם), אלא שבשכיב מרע מספיק באמירה, ואילו בבריא צריך קנין. וראה פירוש המשניות לרבינו, בבבא־בתרא פרק מי שמת (קמ:) [ואע"פ שמטעם זה ש"דעתו של אדם קרובה אצל בנו", אמרו שפסיקות דמים לבן ולבת בעת הקידושין נקנית באמירה (למעלה פ"ו הלכה יז, ובפכ"ג מהלכות אישות הלכה יד) - אין זה אלא בדבר שבא לעולם (למעלה פ"ו הי"ז), אבל אם ישנם "תרתי לריעותא" (=שני חסרונות): דברים בעלמא בלי קנין, וגם אינו בעולם כמו בריא האומר לתת מתנה לעובר - לא קנה, ולא מועילה הסברא שדעתו של אדם קרובה אצל בנו, וראה למעלה פ"ו הערה קלז]. 33) אע"פ שהמזכה לעובר לא קנה, שהרי הוא כמי שלא בא לעולם (הלכות מכירה, שם). 34) כרבי יצחק בשם רבי יוחנן, שם קמב: שהעלה נימוק זה להסביר את המשנה שם קמ: שרבינו מביא את תוכנה להלן הלכה ו. 35) ויש כאן גמירות דעת גמורה, וזה מועיל אף שאינו בעולם. 36) בהלכות מכירה, שם.

9 **ו. אָמַר[37]: אִם[38] יָלְדָה[39] אִשְׁתִּי זָכָר - יִטֹּל מָנֶה, וְאִם**
10 **נְקֵבָה - מָאתַיִם[40], וְיָלְדָה זָכָר - נוֹטֵל מָנֶה; יָלְדָה**
11 **נְקֵבָה - נוֹטֶלֶת מָאתַיִם; יָלְדָה זָכָר וּנְקֵבָה[41] - הַזָּכָר**
12 **נוֹטֵל מָנֶה, וְהַנְּקֵבָה מָאתַיִם; יָלְדָה טֻמְטוּם[42]**
13 **וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[43] - נוֹטֵל כַּפְּחוּת שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם[44].**

37) משנה שם קמ: והיינו, שכיב מרע, הנזכר לעיל, שהרי בבריא צריך קנין ולא די באמירה בלבד. וראה במגיד־משנה מה שכתב בשם ר"י מיגאש. 38) שם. 39) כלומר אם תלד, וכ"ה במשנה שם. 40) כן דרכו של אב לדאוג יותר לבתו, שאינה יכולה לחזר אחר מזונותיה, כבן (שם קמא.). 41) כלומר, תאומים. [ונראה שלפני רבינו היתה הנוסחא במשנה שם: "האומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה, ילדה זכר יטול מנה. נקבה מאתים, ילדה נקבה נוטלת מאתים. ילדה זכר ונקבה, זכר נוטל מנה, נקבה נוטלת מאתים". וכן הוא בכ"י מינכן (והמילים "אם זכר מנה, אם נקבה מאתים" שלפני המילים "ילדה זכר ונקבה" - חסרות) ולפי"ז על־כרחנו נפרש "ילדה זכר ונקבה" - היינו שילדה תאומים, ומה שאמרו ברישא "האומר אם ילדה אשתי וכו'", היינו שאמר שני הדברים ביחד: אם ילדה זכר יטול מנה, נקבה מאתים. ורשב"ם שם גרס במשנה כמו שהוא לפנינו, ופירש ששתי בבות הן במשנה. וילדה זכר ונקבה, היינו ילדה זכר או נקבה, אבל בתאומים אין להם כלום. והוכיח כן מהגמרא, שם קמא: באומר "המבשרני". ורבינו סובר שרק שם אין להם כלום, מפני שלידת תאומים אינה בשורה בשבילו. אבל כשמזכה לבניו - מזכה גם לתאומים, שהרי הם ילדיו – לחם־משנה]. 42) אדם שמקומם של אברי המין - אטום. ולא ידוע אם הוא זכר או נקבה. וראה בפ"ב מהלכות שופר הלכה א. 43) זה שיש לו שני אברי המין, גם של זכר וגם של נקבה. ודעת רבינו, שדינו כספק זכר וספק נקבה, ראה בפ"ב מהלכות אישות הלכה כד. ולגבי קדושת הבכור, נתמעט בפירוש (בכורות מב. וראה בפ"ב מהלכות בכורות, הלכה ה). 44) כן פסק גם בפ"ה מהלכות נחלות, הלכה ב. ומקור הדברים, מהרישא של המשנה שם: "הניח בנים ובנות וטומטום וכו' הזכרים דוחים אותו אצל נקבות וכו' הנקבות דוחות אותו אצל זכרים", ובדעת רבא בגמרא שם ש"דוחים אותו ויש לו", כפחות שבשניהם. ומה שאמרו במשנה שם: "האומר אם תלד אשתי זכר וכו' ילדה טומטום אינו נוטל" - הוא לדעת רבן שמעון בן גמליאל, שאמר בדין מקדיש עובר אם זכר ואם נקבה, ש"אם ילדה טומטום ואנדרוגינוס, אין קדושה חלה עליהן", שלדעתו אין כוונת המקדיש אלא לזכר ודאי או לנקבה ודאית. ואין הלכה כמותו, אלא שאם אמר "אם זכר לעולה, ואם נקבה לשלמים" אין קדושה חלה על

הטומטום, שהרי אפילו אם הקדישו בפירוש לכך אינו קדוש, לפי שאינו ראוי לקרבן, אמנם אם יאמר "אם זכר ואם נקבה - הרי אלו למזבח", וילדה טומטום - ימכר ויביא בדמיו כל קרבן שירצה. שכן הדין במקדיש טומטום ואנדרוגינוס (ראה בפ"ג מהלכות איסורי מזבח, הלכה י). ולזה נתכוון רבינו במה שכתב בפט"ו מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח, ש"אם אמר אם תלד זכר וכו' וילדה טומטום וכו' הרי הן חולין כמו שביארנו", וזה ודאי נמשך למה שכתב לפני־זה בהלכה ו "כמו שביארנו בהלכות איסורי מזבח", והיינו בפ"ג שם הלכה י, כלומר שאינו קדוש מצד שאינו ראוי למזבח, וזה תלוי באיזה לשון אמר, אם אמר "לעולה" - אין עליו קדושה כלל. ואם אמר "למזבח" - ימכר ויביא בדמיו כל קרבן שירצה. שכן הדין במקדיש טומטום ואנדרוגינוס (ראה בפ"ג מהלכות איסורי מזבח, הלכה י). ולזה נתכוון רבינו במה שכתב בפט"ו מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח, ש"אם אמר אם תלד זכר וכו' וילדה טומטום וכו' הרי הן חולין כמו שביארנו", וזה ודאי נמשך למה שכתב לפני־זה בהלכה, ו"כמו שביארנו בהלכות איסורי מזבח", והיינו בפ"ג שם הלכה י, כלומר שאינו קדוש מצד שאינו ראוי למזבח, וזה תלוי באיזה לשון אמר, אם אמר "לעולה" אין עליו קדושה כלל ואם אמר "למזבח" - ימכר ויביא בדמיו איזה קרבן שירצה, כנ"ל, אבל לעולם כוונת המקדיש גם לטומטום ואנדרוגינוס. וכמו שכתב כאן. ועיין מגיד־משנה ולחם־משנה כאן, ובלח"מ בהלכות איסורי מזבח שם.

1 **ז. שְׁכִיב מְרַע[45] שֶׁאָמְרוּ לוֹ: נְכָסָיו לְמִי? וְאָמַר לָהֶם:**
2 **דּוֹמֶה[46] שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן אוֹ שֶׁאִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת, עַכְשָׁו[47]**
3 **שֶׁאֵין לוֹ בֵּן אוֹ שֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת נְכָסָיו לִפְלוֹנִי[48];**
4 **וְנוֹדַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן אוֹ שֶׁהָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת, אַף עַל**
5 **פִּי שֶׁהִפִּילָה אוֹ מֵת הַבֵּן אַחַר כָּךְ - אֵין[49] מַתְּנָתוֹ**
6 **מַתָּנָה.**

45) שם, קמו: - קמז. 46) עד עכשיו חשב. 47) ששאלתם העמידה אותו על הטעות. 48) "נכסיו" ולא "כל נכסיו" - הרי ששייר לעצמו כל שהוא, וראה להלן. 49) בגמרא שם אמרו שזה אפילו לחכמים שחולקים על רבי שמעון בן מנסיא, ואינם הולכים אחרי אומד הדעת, באופן שהלך בנו למדינת הים ושמע שמת ועמד וכתב כל נכסיו לאחר ואחר־כך בא בנו - מודים הם כאן כיון שגילה דעתו מפורש. ואע"פ שרבינו פוסק כרבי שמעון בן מנסיא (לעיל פ"ו הלכה א) - הביא גם הלכה זו, להשמיענו שאע"פ שלענין אומדנא (בפ"ו שם) יש הבדל בין כתב כל נכסיו לבין שייר לעצמו כל שהוא - כאן במפרש, אפילו אם שייר לעצמו, אין מתנתו מתנה.

7 **ח. מַתְּנַת[50] שְׁכִיב מְרַע אֵינָהּ קוֹנָה אֶלָּא לְאַחַר**
8 **מִיתָה[51]. וְאֵין אַחַר זוֹכֶה בַּדָּבָר שֶׁצִּוָּה לוֹ, בֵּין**
9 **בְּמִקַּרְקְעֵי בֵּין בְּמִטַּלְטְלֵי, אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[52].**

50) בבא־בתרא קלה. ויותר מפורש שם קלז. 51) כלומר, לאחר גמר המיתה, ולא עם גמר המיתה. וכרבא ולא כאביי, ואף אביי חזר בו (שם). 52) כלומר, לא זו בלבד שאין קנינו אלא לאחר מיתה - אלא שגם אינו זוכה בזה למפרע משעת אמירה ולא כדעת ה'תוספות' (גיטין יד: ד"ה הא) שזוכה למפרע. וראה 'קצות החושן' סימן רנ ס"ק א שהאריך בזה.

10 **ט. לְפִיכָךְ[53] מוֹצִיאִין לִכְתֻבַּת[54] הָאִשָּׁה וּמְזוֹן**
הָאַלְמָנָה וְהַבָּנוֹת[55] מִיַּד אֵלּוּ שֶׁצִּוָּה לָתֵת לָהֶם[56];
שֶׁהֲרֵי בְּמִיתָתוֹ[57] נִתְחַיְּבוּ הַנְּכָסִים בִּכְתֻבָּה וּבַמְּזוֹנוֹת,
וְאֵלּוּ שֶׁנָּתַן לָהֶם לֹא יִקְנוּ אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה.

53) כלומר, לפי שמתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה. 54) היינו, "כתובת בנין דכרין" (פט"ז מהלכות אישות הלכה ז), שהיא כירושה ואינה גובה מנכסים משועבדים (=לקוחות ומקבלי מתנה) כמפורש בכתובות נב: ונה. וכן פסק רבינו בפי"ט שם הלכה ט. אבל סתם כתובה - גובה אף ממשועבדים (פט"ז שם הלכה י). ועיין מגיד־משנה. 55) שאין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדים (גיטין מח: ופרק יח מהלכות אישות הלכה יג). 56) בבא־בתרא קלג. מימרא של רבא, לגבי מזון האלמנה. וסובר רבינו שהוא־הדין למזון הבנות ולכתובת בנין דכרין. והראב"ד בפי"ט מהלכות אישות שם חולק על רבינו בזה, עיין שם. 57) אין הכוונה ל"עם גמר מיתה", לעומת מתנת שכיב מרע שהיא "לאחר גמר מיתה" (ראה בבא־בתרא קלז.), שהרי כתובת בנין דיכרין היא כירושה (למעלה הערה נג) וירושה אינה אלא לאחר גמר מיתה (ועיין 'קצות החושן' סימן רנב ס"ק א) - אלא בשניהם, גם בכתובת בנין דיכרין ומזון האשה והבנות, וגם במתנת שכיב מרע, אין הדבר נגמר אלא לאחר גמר מיתה. ומה שכתב "במיתתו" היינו לאחר גמר המיתה, ולפי ששניהם באים כאחד - אין מתנת שכיב מרע יכולה לבטל מזון האשה והבנות וכתובת בנין דיכרין. וכן כתב הרי"ף בבבא־בתרא פרק ח (קלג.) וכן כתב גם רבינו בעצמו בפי"ט מהלכות אישות שם: "הואיל ומתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה - הרי המתנה וחיוב הנכסים בתנאים אלו (=מזון האלמנה והבנות וכתובת בנין דיכרין) באין כאחד, ולפיכך אלמנתו ובנותיו ניזונות מנכסיו, ובניו יורשים כתובת אמן שמתה בחיי בעלה". וב'קצות החושן' שם הטעים הלכה זו, שמתנת שכיב מרע שבאה בבת אחת עם התנאים הנ"ל אינה מבטלת אותם, מפני שמתנת שכיב מרע אינה אלא "דברי תלמיד", כלומר מרצונו של האדם עצמו, ואילו מזון האשה והבנות וכתובת בנין דיכרין הם "דברי הרב", כלומר תקנת חכמים, וכלל הוא בידינו - דברי הרב ודברי התלמיד, דברי הרב קודמין, ומקור לזה דברי הגמרא בתמורה כה. "אמר על הבכור עם יציאת רובו (=שאז נתקדש מאליו בקדושת בכורה), עולה (=יתקדש לעולה) - דברי הרב (=קדושת בכורה שהיא במצות התורה) ודברי התלמיד (=קדושת עולה שהיא בנדבת לבו של האדם) דברי מי שומעים?" כלומר, חלה עליו קדושת בכורה. וראה בלחם־משנה כאן. ועיין בהלכות אישות שם הערה נז. ולהלן פרק יב הלכה י ובהערה מג.

11 **י. מַתְּנַת[58] שְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתוּב בָּהּ קִנְיָן[59], בֵּין שֶׁהָיְתָה**
12 **בְּמִקְצָת[60] נְכָסָיו בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּכָל נְכָסָיו[61] - חוֹשְׁשִׁין**

לָהּ שֶׁמָּא לֹא גָּמַר לְהַקְנוֹתוֹ אֶלָּא בִּשְׁטָר[62]; וְהוֹאִיל[63] וּמַתָּנָה זוֹ לֹא תִּקְּנָה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה - אֵין שְׁטָר לְאַחַר מִיתָה, וְהֲרֵי הַמַּתָּנָה בְּטֵלָה[64].

58) בבא־בתרא קנב. כשמואל, שהלכה כמותו בדיני ממונות, ולא כרב. 59) והוא־הדין לקנין גרידא בלי כתיבה (הגהות מיימוניות). 60) והיינו, שגילה דעתו בפירוש שנותן מחמת מיתה, שאז אינו צריך קנין (להלן הלכה יז), אבל באופן אחר, הקנין אינו מיותר אלא אדרבה - הכרחי, כמבואר להלן הלכה טו (מגיד־משנה). וראה ברשב"ם וב'תוספות' שם ד"ה מתנת שכיב מרע. 61) שאין צריך קנין (למעלה הלכה ב). 62) שוויתר על הזכות של שכיב־מרע, ורוצה להקנות לו בקנין רגיל. 63) שהרי עם כל זה, אינו מכוון אלא למתנת שכיב מרע, שהיא לאחר מיתה, כנ"ל. 64) יש אומרים, שאף אם נמסר השטר למקבל בחיי הנותן, אינו קונה, אחרי שכוונת הנותן היתה שיקנה אחר מיתה (הגהות מיימוניות). וראה להלן הלכה יב, ובמה שכתבנו שם. [ומה שכתב להלן פרק יב (הלכה טו) שזמנו של שטר מוכיח עליו שכוונתו להקנות הגוף מהיום, ומה שכתב "לאחר מיתה" אינו אלא לפירות - אין זה אלא במתנת בריא, אבל במתנת שכיב מרע, אין זמנו מוכיח עליו, שמקנה לו הגוף מהיום, - שוודאי לא נתכוון להקנות לו אלא לאחר מיתה].

יא. וְאִם[65] קָנוּ מִמֶּנּוּ כְּדֵי[66] לְיַפּוֹת כֹּחַ הַמְקַבֵּל[67], כְּגוֹן[68] שֶׁכָּתוּב: וְקָנִינוּ מִמֶּנּוּ מוֹסִיף עַל מַתָּנָה זוֹ - הֲרֵי הִיא קַיֶּמֶת[69].

65) שם בגמרא, דברי רבא ואחרים. 66) והדגיש את זה מפורש בעת הקנין או בשטר כדלהלן. 67) ולא לבטל זכות מתנת שכיב־מרע. 68) על נוסח אחר, ראה להלן הלכה יג. 69) והיא מתנת שכיב מרע.

יב. שְׁכִיב מְרַע[70] שֶׁאָמַר 'כִּתְבוּ[71] וּתְנוּ לִפְלוֹנִי מָנֶה'[72], וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ לוֹ[73] - אֵין כּוֹתְבִין וְאֵין נוֹתְנִין; שֶׁמָּא לֹא גָּמַר לְהַקְנוֹתוֹ אֶלָּא בִּשְׁטָר, וְאֵין שְׁטָר לְאַחַר מִיתָה.

70) שם קלה: מימרא של רבי אלעזר, והסכים לו רבי יוחנן. 71) שטר קנין. 72) קרקע שוה מנה, שקנינה בשטר (וראה לחם־משנה). [והמדובר במצווה מחמת מיתה שאינו צריך קנין (להלן הלכה יז). וראה למעלה הלכה י]. 73) שאם כתבו ומסרו בחיים, קנה המקבל מיד, שאינה גרועה ממתנת בריא, ומכאן שמדובר בשטר קנין, ומנה היינו קרקע שוה מנה (לחם־משנה).

יג. וְאִם אָמַר 'כִּתְבוּ' כְּדֵי לְיַפּוֹת כֹּחַ הַמְקַבֵּל, כְּגוֹן[74] שֶׁאָמַר 'תְּנוּ מָנֶה לִפְלוֹנִי', וְאָמַר 'וְאַף כִּתְבוּ וּתְנוּ לוֹ' - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין וְחוֹתְמִין וְנוֹתְנִין לְאַחַר מִיתָה.

74) שם קלו.

יד. שְׁכִיב מְרַע[75] שֶׁכָּתַב כָּל[76] נְכָסָיו מַתָּנָה סְתָם[77], וְלֹא שִׁיֵּר כְּלוּם[78], אִם עָמַד - חוֹזֵר[79]. וַאֲפִלּוּ[80] קָנוּ מִיָּדוֹ כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ[81]. בֵּין שֶׁהִקְנָה כָּל נְכָסָיו לְאֶחָד[82] בֵּין שֶׁכְּתָבָם לְשְׁנַיִם[83]. שֶׁאֹמֶד דַּעַת הוּא, שֶׁלֹּא נָתַן זֶה הַכֹּל[84], אֶלָּא שֶׁנִּתְכַּוֵּן שֶׁלֹּא יִקְנוּ כְּלוּם אֶלָּא לְאַחַר מוֹתוֹ.

75) משנה, שם קמו: ומימרא של שמואל שם קנא: 76) ודוקא כל, כדלקמן. 77) שלא כתב מפורש שזו היא מתנת שכיב מרע, וראה להלן הלכה יז. 78) במשנה, שם: "ולא שייר בקרקע", אבל בגמרא שם קנ: שקרקע לאו דוקא, ואפילו מטלטלין - הם שיור. וראה להלן הלכה טו. 79) כלשונו של שמואל. ובמשנה שם: "אין מתנתו קיימת", שאפילו לא חזר במפורש, המתנה בטלה מאליה, אם עמד, וראה להלן הלכה כו, ובשו"ע סימן רנ סעיף ב. 80) שם, כדברי שמואל. 81) שבלי זה אינו קונה אפילו לאחר מיתה, כמבואר למעלה הלכה יא. 82) גיטין ט. מימרא של רב נחמן. 83) במשנה, ובמימרא של שמואל: "הכותב כל נכסיו לאחרים", - לשון רבים. וראה בשו"ע שם סעיף יא, ובסמ"ע שם ס"ק לב. 84) כלומר בחייו, שאין אדם נותן כל נכסיו לאחרים כל זמן שהוא חי.

טו. שִׁיֵּר[85] כְּלוּם לְעַצְמוֹ, בֵּין קַרְקַע[86] בֵּין מִטַּלְטְלִין[87] - הֲרֵי[88] זוֹ מַתָּנָה בְּמִקְצָת, וּסְתָמָהּ[89] כְּמַתְּנַת בָּרִיא, שֶׁקּוֹנֶה מִזְּמַן הַכְּתִיבָה[90]. לְפִיכָךְ אֵינוֹ חוֹזֵר[91]. וְהוּא שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ; שֶׁמַּתְּנַת שְׁכִיב מְרַע בְּמִקְצָת צְרִיכָה קִנְיָן[92], בֵּין עָמַד[93] בֵּין לֹא עָמַד.

85) משנה, שם קמו: וגמרא שם קנא: 86) משנה, שם. 87) גמרא שם קנ: 88) משנה, שם. 89) כשלא כתב מפורש כי היא מתנת שכיב מרע. 90) [בפ"א מהלכות מכירה הלכה ז, כתב רבינו בשטר מכירה או מתנה: "כיון שהגיע השטר לידו קנה", וכן כתב להלן הלכה יח. וכן הוא בשו"ע חושן־משפט סימן קצא סעיף א (ועיין שם בביאור הגר"א ס"ק ב), ואם כן צריך להיות כאן: "מזמן הנתינה", כלומר: נתינת השטר ליד המקבל]. 91) כיון שכבר קנה מחיים. והמגיד־משנה (להלן הלכה טז) הביא כן בלשון הגמרא בבא־בתרא קנא: ובמשנה (שם קמו:) "שייר קרקע כל שהוא - מתנתו קיימת". 92) גמרא שם קנא: 93) ככל מתנת בריא.

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנָּתַן סְתָם; שֶׁהֲרֵי אָנוּ אוֹמְדִין דַּעְתּוֹ וְאוֹמְרִין: הוֹאִיל וְשִׁיֵּר[94], לֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְהַקְנוֹת לוֹ מֵחַיִּים כְּמַתְּנַת בָּרִיא.

94) וזהו סימן שלא מחמת מיתה נתן, שהרי שייר לעצמו, אלא האמין שיחיה עוד ויצטרך לשיור זה.

יז. אֲבָל[95] אִם נָתַן לוֹ הַמִּקְצָת בְּפֵרוּשׁ כְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע[96], שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה - אֵינוֹ צָרִיךְ קִנְיָן. וְאִם עָמַד - חוֹזֵר; וְאִם לֹא עָמַד - קָנָה זֶה הַמִּקְצָת. וְאִם הָיָה בָּהּ קִנְיָן - לֹא קָנָה אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה מְיַפֶּה כֹּחוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[97].

95) שם בגמרא. 96) זהו "מצוה מחמת מיתה" בגמרא שם, ולהלן הלכה כג. וראה בהשגת הראב"ד. 97) למעלה הלכה י־יא.

יח. אַל תִּטְעֶה בִּשְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו וּפֵרֵשׁ שֶׁנָּתַן הַכֹּל מֵעַכְשָׁו וְהִקְנָה מֵחַיִּים[98]; שֶׁאֵין[99] זֶה מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, אֶלָּא כִּשְׁאָר כָּל מַתְּנוֹת הַבְּרִיאִים, שֶׁאִם הִגִּיעַ הַשְּׁטָר לְיַד הַמְקַבֵּל אוֹ שֶׁקָּנוּ מִיַּד הַנּוֹתֵן - קָנָה הַכֹּל, וְאֵין יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ.

98) כלומר, אל תטעה שזוהי מתנת שכיב מרע. 99) כלומר, אלא דע שאין זה מתנת שכיב מרע, כיון שפירש שמקנה לו מחיים. וזה נלמד מתוך ההלכה הבאה, שאם כתב לו מחיים בלבד הרי זו מתנת בריא. וכן הוא בכמה מקומות בתלמוד, שישנה מתנת שכיב מרע שהיא במתנת בריא (מגיד־משנה).

יט. הַנּוֹתֵן[100] מַתָּנָה כְּשֶׁהוּא שְׁכִיב מְרַע, וְכָתַב בָּהּ 'בַּחַיִּים וּבַמָּוֶת', אוֹ 'מֵחַיִּים[101] וּבַמָּוֶת', בֵּין בַּכֹּל בֵּין בְּמִקְצָת[102] - הוֹאִיל וְכָתוּב בּוֹ 'וּבַמָּוֶת', הֲרֵי זוֹ מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע. שֶׁזֶּה שֶׁכָּתוּב בָּהּ 'וּבַמָּוֶת' - שֶׁלֹּא יִקְנֶה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[103]; וְזֶה שֶׁכָּתוּב בָּהּ 'מֵחַיִּים' - סִימָן לְיַשֵּׁב אֶת דַּעְתּוֹ שֶׁיִּחְיֶה מֵחֳלִי זֶה[104].

100) בבא־בתרא קנג. ושם מחלוקת רב ושמואל על רקע עובדא מסויימת, ונהרדעי פסקו כרב. 101) כאמימר ולא כרבא, שאם כתב "מחיים" כוונתו שיקנה מחיים, אלא גם בזה, כאומר "בחיים", כוונתו לסימן טוב וליישב דעתו, כדלהלן. 102) שהרי כתב בפירוש "ובמות" (וראה למעלה הלכה טז). וראה במגיד־משנה ולחם־משנה. 103) כיון שהוא שכיב מרע. ואולם, בריא הכותב כן, כוונתו להקנות לו מהיום ועד עולם (לקמן פי"ב הלכה טז). 104) גמרא שם. שלפי שהזכיר מיתתו, לא רצה להיות פותח פיו לשטן, ולפיכך כתב שם "בחיים" או "מחיים", לאמר: המקום יצילני מחולי זה ולא אמות (רשב"ם שם).

כ. שְׁכִיב מְרַע[105] שֶׁנָּתַן הַנְּכָסִים[106], שֶׁהַדָּבָר גָּלוּי[107] שֶׁהֵן כָּל נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמַתָּנָה בְּמִקְצָת, וְאִם קָנוּ מִיָּדוֹ[108] וְעָמַד[109] - אֵינוֹ חוֹזֵר; חוֹשְׁשִׁין[110] אָנוּ, שֶׁמָּא[111] נִשְׁאֲרוּ לוֹ נְכָסִים אֲחֵרִים בִּמְדִינַת הַיָּם. עַד שֶׁיֹּאמַר 'כָּל נְכָסַי שֶׁהֵן אֵלּוּ'[112], אוֹ[113] שֶׁהָיָה מֵחֲזִק[114] שֶׁאֵין לוֹ נְכָסִים אֶלָּא אֵלּוּ, וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה הַמַּתָּנָה בַּכֹּל.

105) שם קמח: מימרא של רב אחא בר מניומי בשם רב נחמן. 106) ולא כתב בשטר "כל נכסי נתונים לך". ומה שאמרו שם: "שכתב כל נכסיו לאחרים", היינו שפירט כל הנכסים הידועים לנו (רשב"ם ור"י מיגאש שם). 107) כלומר, שעד כמה שגלוי וידוע לנו, אין לו כאן נכסים אחרים. 108) שהרי מתנה במקצת צריכה קנין. 109) ואם מת זוכה המקבל אף בלי קנין, כדין מתנת שכיב מרע בכולה. וכל החשש, שמא היא מתנה במקצת, אינו אלא לטובת המקבל (מגיד־משנה). ויש חולקים עליו. וראה הגהת הרמ"א לחושן־משפט סימן רנ סעיף ט. 110) בספרות התלמודית, משתמשים בביטוי "חוששים" אף להקל, וראה סמ"ע שם ס"ק כט. 111) אחרי שלא כתב מפורש: "כל הנכסים". ויש אומרים שגם הקנין מראה שהתכוון למתנת בריא (משנה־למלך בשם הרשב"א). 112) כעין גירסת הר"ח והרי"ף: "כל נכסיי אלו הן". ובנוסחתו שם: "כל נכסי". ויש אומרים שאם הלשון "כל נכסיי אלו הן" אינו נותן מקום לשיור, כל־שכן שהלשון "כל נכסיי" מוכיח שאין לו יותר (מגיד־משנה בשם ר"י מיגאש, וראה בכסף־משנה). 113) כתשובת מר בר רב אשי, שם. 114) והיינו, שמקובל בסביבה זו, שאדם זה אין לו נכסים יותר, ולא שצריך עדים על כך. וראה סמ"ע שם ס"ק לא.

כא. שְׁכִיב מְרַע[115] שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו לַאֲחֵרִים - רוֹאִין: אִם כְּמִחַלֵּק[116] כְּתָבָם: מֵת - קָנוּ[117] כֻּלָּן, עָמַד - חוֹזֵר[118] בְּכֻלָּן; וְאִם[119] כְּנִמְלַךְ[120], אַחַר שֶׁשִּׁיֵּר חָזַר וְכָתַב, וְקָנוּ[121] מִיָּדוֹ עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד: מֵת - קָנוּ כֻּלָּן[122], עָמַד - אֵינוֹ חוֹזֵר אֶלָּא בָּאַחֲרוֹן; שֶׁהֲרֵי נָתַן לוֹ כָּל הַנְּכָסִים הַנִּשְׁאָרִים.

115) מימרא של רב יוסף בר מניומי בשם רב נחמן (שם). 116) שלכתחילה היה בדעתו לחלק את כל נכסיו, כגון שחילק לכולם בבת אחת, בלי הפסק. ראה שו"ע סימן רנ סעיף יא. 117) אפילו בלי קנין, כדין שכיב מרע (שו"ע שם). 118) אף אם היה קנין בייפוי כח (ראה שו"ע שם). 119) לשון המימרא. 120) שלכתחילה לא היה בדעתו לחלק כל נכסיו. וההוכחה לכך היא ההפסקה שבין מתן למתן, ויוצא שלראשונים היתה זו מתנה במקצת, ולאחרון היא מתנה בכולה. 121) כדין מתנת שכיב מרע במקצת, שצריכה קנין. 122) גם האחרון, ואע"פ שאצלו היא מתנת שכיב מרע בכולה. וצריך לאמר שקנינו היה בייפוי כח, כנ"ל הלכה י־יא (ראב"ד ומגיד־משנה).

כב. הַכּוֹתֵב[123] כָּל נְכָסָיו[124] לְעַבְדּוֹ[125] וְעָמַד - חוֹזֵר בַּנְּכָסִים, וְאֵינוֹ חוֹזֵר בָּעֶבֶד; שֶׁהֲרֵי יָצָא[126] עָלָיו שֵׁם בֶּן חוֹרִין.

123) גיטין ט. מימרא של רב יוסף בר מניומי בשם רב נחמן. 124) דוקא כל נכסיו, אבל אם שייר - אף עצמו לא קנה (פ"ז מהלכות עבדים הלכה א). 125) שנכסיו קנויים לו, וגם הוא עצמו קנוי לעצמו ויוצא לחרות (הלכות עבדים שם הלכה ב). 126) ואין בן חורין חוזר ונעשה עבד, ואדוניו יודעים זאת, ולפיכך יש להניח שכוונתם היתה לשחרר העבד מיד. וראה 'תוספות' שם ד"ה ואינו (מגיד־משנה בשם הרשב"א, ובשו"ע חושן־משפט סימן רנ סעיף טו, וסמ"ע שם ס"ק מח).

כג. שְׁכִיב מְרַע[127] שֶׁצִּוָּה מֵחֲמַת מִיתָה, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה דַעְתּוֹ נוֹטָה שֶׁהוּא מֵת וַדַּאי, וְנִכַּר[128] דָּבָר זֶה מִכְּלַל דְּבָרָיו[129], אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[130] בְּמִקְצָת, אִם עָמַד - חוֹזֵר.

127) שם קנא: פסק דין של רב נחמן. ודוקא שכיב מרע, אבל בריא שציוה מחמת המיתה, אין דינו כמצוה מחמת מיתה, אלא־אם־כן מת סמוך לצוואתו יום או יומיים (הגהות מיימוניות להלן הכ"ד). 128) אף שלא אמר מפורש, וכל־שכן אם אמר כן מפורש, וראה בשו"ע שם

כד. וְהַמְפָרֵשׁ[131] בַּיָּם[132], וְהַיּוֹצֵא בְּשַׁיָּרֵא[133], וְהַיּוֹצֵא בְּקוֹלָר[134], וְהַמְסֻכָּן[135], וְהוּא שֶׁקָּפַץ עָלָיו הֶחָלִי[136] וְהִכְבִּיד עָלָיו חָלְיוֹ[137] - כָּל אֶחָד מֵאַרְבַּעְתָּן[138] כְּמְצַוֶּה מֵחֲמַת מִיתָה, וַהֲרֵי דְּבָרָיו כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין, וּמְקַיְּמִין אוֹתָן אִם מֵת[139]; וְאִם נִצַּל וְעָמַד[140], אֲפִלּוּ קָנוּ מִיָּדוֹ בְּמִקְצָת - חוֹזֵר, כְּדִין כָּל מְצַוֶּה מֵחֲמַת מִיתָה.

131) המפליג לדרך רחוקה. משנה גיטין סה: לענין גט. ובגמרא שם סו. הביאו המימרא של רב הונא, המשווה מתנה לגט. והיינו, שגם במתנה - דין אלו כמצוה מחמת מיתה. 132) שהדרך בים היא הרת סכנות. 133) עם חבר אנשים למדבר, וראה פירוש המשניות לרבינו, שם. 134) מובל מטעם המלכות מבית הסוהר לגרדום, וראה פירוש המשניות, שם. 135) הוספה של רבי שמעון שזורי במשנה שם. ובחולין עה: פסקו כמותו. 136) ירושלמי גיטין פ"ו הלכה ז (הובא בר"ן לגיטין שם). 137) היינו, שתש כל הגוף. 138) זו היא שיטת הרי"ף, שמה שאמר רב הונא שמתנה דומה לגט, שהוא כמצוה מחמת מיתה, היינו בכל ארבעת הדברים האלו, ואע"פ שהיוצא בשיירה והמפרש בים, דעתם לחזור, ואינם הולכים למות - אף הם כמצוי מחמת מיתה הם, לפי שדעתם לעזוב מקום זה, ולהשתקע במקום אחר, לפיכך אם חזרו לכאן, מתנתם בטלה אפילו אם נתנו מקצת מנכסיהם ובקנין (נמוקי־יוסף לב"ב פ"ט בשם רבינו יונה, וראה סמ"ע סימן רנ ס"ק כב). ויש חולקים על זה ואומרים שרק מסוכן ויוצא בקולר שהולכים למות, דינם כמצוי מחמת מיתה (הרא"ש בגיטין שם). 139) [זהו ביוצא בקולר ובמסוכן, ואילו יוצא בשיירא ומפרש בים - כשהגיעו למחוז חפצם והשתקעו שם, וראה בהערה למעלה]. ועיין 'באר היטב' סימן רנ ס"ק יז. 140) ויוצא בשיירא ומפרש בים שחזרו למקומם הראשון, כנ"ל.

כה. שְׁכִיב מְרַע[141] שֶׁנִּתַּק מֵחֲלִי לְחָלִי, אִם[142] לֹא עָמַד[143] וְלֹא הָלַךְ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ בַּשּׁוּק[144] - מַתְּנָתוֹ מַתָּנָה[145].

141) שנתן כל נכסיו, או ציוה מחמת מיתה וחילק מקצת נכסיו. גיטין עג. מימרא של רבי אלעזר בשם רב, וכן מסקנת הגמרא שם. 142) מסקנת הגמרא שם. 143) בין החולי הראשון לבין החולי השני. 144) דוקא בשוק. אבל הלך במשענת בבית אין זו עמידה (חושן־משפט סימן רנ סעיף ב בהגהת הרמ"א). 145) שבוודאי יש בו עדיין מחולי ראשון, ומת מחמתו.

כו. עָמַד[146] בֵּין הֶחָלִי שֶׁצִּוָּה בּוֹ וּבֵין הֶחָלִי שֶׁמֵּת מִמֶּנּוּ וְהָלַךְ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ[147] - אוֹמְדִין אוֹתוֹ עַל פִּי רוֹפְאִים[148]: אִם מֵחֲמַת חֳלִי הָרִאשׁוֹן מֵת - מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת; וְאִם[149] לָאו - אֵין מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת. וְאִם הָלַךְ בַּשּׁוּק בְּלֹא מִשְׁעֶנֶת - אֵינוֹ צָרִיךְ אֹמֶד[150], אֶלָּא בָּטְלוּ[151] מַתְּנוֹתָיו הָרִאשׁוֹנוֹת.

146) גיטין עב. במשנה, לענין גט. ובגמרא (שם עב:) אמר רב הונא שגיטו של שכיב מרע כמתנתו, וכתב הר"ן שם שלכל הענינים שווים הם. 147) כיון שלא הלך עוד כדרכו בלי משענת, מתעורר אצלנו ספק, שמא עוד לא הבריא מחולי ראשון. 148) זה לא נזכר במשנה, והיא תוספת של רבינו, כי אמידה של בריאות יכולה להיות רק על־פי מומחים לה. ובפ"ט מהלכות גירושין הלכה יח, לא הביא זאת רבינו. 149) יוצא מתוך השקלא־וטריא, שם. 150) [כן אמרו בגיטין שם לענין גט, לדעת רב הונא הסובר שגם בגיטו של שכיב מרע, אם עמד חוזר כמו במתנתו - שאם הלך בלי משענת אינו צריך אומד, ופשוט שהוא־הדין במתנה. ואף־על־פי שגם בהלך בלי משענת, יתכן שהחולי הראשון גרם לו ליפול לחולי השני אשר ממנו מת - אין אנו חוששים לכך, אלא כיון שעמד מחוליו הראשון, בטלה המתנה, וכמו כן בטל הגט לדעת רב הונא, שגם אם עמד חוזר. אבל לפי דברי רבה ורבא שחלקו על רב הונא (שם עג.) וסוברים שבגט אפילו אם עמד אינו חוזר, וכל הספק אינו אלא מפני שאמר בתנאו: "זה גיטך מהיום אם מתי מחולי זה" - יש חשש אף בהלך בלי משענת שמא גרם לו החולי הראשון ליפול לחולי השני, ונמצא שמת מחולי זה שעליו דיבר. ולפיכך לא חילק רבינו בפ"ט מהלכות גירושין הלכה יח בדין זה של "האומר הרי זה גיטך מעכשיו אם מתי מחולי זה" בין הלך במשענת לבין הלך בלי משענת, שבכל אופן צריך אומד, שאע"פ שלענין "עמד" הרי זה "עמד" כנ"ל, לענין "אם מתי מחולי זה" יש חשש שמותו נגרם לו מחוליו הראשון, ועיין כסף־משנה]. 151) היינו מאליהן, אע"פ שלא אמר שחזר בו. וכן הוא בשו"ע חושן־משפט סימן רנ סעיף ב, ועיין שם בביאור הגר"א ס"ק ה שהביא מקור לזה.

כז. מַתְּנַת[152] שְׁכִיב מְרַע שֶׁאֵין כָּתוּב בָּהּ[153] שֶׁמִּתּוֹךְ הֶחָלִי הַזֶּה שֶׁצִּוָּה בּוֹ מֵת[154], וְאֵין הָעֵדִים מְצוּיִין לִשְׁאֹל לָהֶם[155], אַף עַל פִּי שֶׁהֲרֵי זֶה הַמְצַוֶּה מֵת[156] - הֲרֵי הַמַּתָּנָה בְּטֵלָה[157]. שֶׁאֵין מִיתָתוֹ רְאָיָה[158]; שֶׁמָּא מֵחֳלִי שֶׁנָּתַן בּוֹ הַמַּתָּנָה נִרְפָּא[159], וְאַחַר כָּךְ חָלָה חֳלִי אַחֵר וָמֵת[160]. לְפִיכָךְ הַנְּכָסִים בְּחֶזְקַת הַיּוֹרְשִׁין[161], עַד שֶׁיָּבִיא[162] רְאָיָה[163] שֶׁמִּתּוֹךְ הֶחָלִי הַזֶּה שֶׁנָּתַן בּוֹ מַתָּנָה זוֹ מֵת.

152) שם קנג. וכאביי ולא כרבה, שאת שיטת רבה העמידו כרבי נתן, ואת רבי נתן זיהו אחרי כן עם רבי מאיר שהוא יחיד ואין הלכה כמותו, אלא כחכמים (רי"ף שם), בניגוד לרשב"ם שם ד"ה חולים, שפוסק כרבה וכרבי נתן, שהוא מפורסם בספרות התלמודית כדיין מומחה. 153) וכיון שלא כתבו בו כן, אפשר שנתרפא מאותו חולי ושוב מת מחולי אחר, ואין למקבל כלום כנ"ל הלכה כו. 154) אחרי מות המצווה, היו עושים שטר שישמש לראיה ביד המקבל,

והיו כותבים בו שמתוך אותו חולי מת (רשב"ם שם). 155) שאם יש עדים שמת מתוך חולי זה - זוכה המקבל. כן יוצא מתוך דברי רבי יעקב שם קנג: (וראה 'תוספות' שם ד"ה והן). וכן נראה מדברי רב הונא שם קנד. 156) והיה לנו לומר שקברו מוכיח עליו, כלומר, הרי הוא מת לפנינו, ויש כאן "חזקה דהשתא" (=חזקה של עכשיו), שמכיון שרואים אותו עכשיו מת, בוודאי מת מחולי זה - אין אנו אומרים כן, אלא חוששים שמא מת מחולי אחר, כדלהלן. 157) שהרי אם עמד מחולי ראשון - נתבטלה המתנה, כמבואר בהלכה הקודמת. 158) כאביי שם, שרוב החולים חיים, ולפיכך אין אנו מתחשבים עם המצב של עכשיו, שהוא מת לפנינו, אלא מניחים שהבריא מחוליו הראשון ומת אחרי־כן ממחלה אחרת. 159) כלומר, אין כאן הנחה ודאית, אלא ספק הדבר בידינו. 160) ואם כן, המתנה בטלה, כנ"ל. 161) מכיון שהדבר ספק, כאמור, מעמידים הנכסים בחזקת הבעלים הראשונים, כדין כל ספק, וראה להלן פ"ט הלכה כג שאם החזיק המקבל במטלטלין, על הנותן להביא ראיה. 162) המקבל. 163) בעדים.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) נתבארו בו משפטי שכיב מרע שציווה להסתיר מתנתו, ומשפט הלשון שהוא מועיל באמירתו, ואיכות המקבלים כגוי ועבד וגר, ואם המקבל רוצה במתנה, ודיני חזרת השכיב מרע בפירוש או שהיא ניכרת מתוך מעשיו והנמשך אחר זה, וכן גם כן אם כתב חלוקת נכסיו ולא יצא הכתב מרשותו, והדומה לזה.

א. שְׁכִיב מְרַע[2] שֶׁצִּוָּה וְאָמַר: לֹא תְּגַלּוּ מַתָּנָה זוֹ וְלֹא תּוֹדִיעוּ בָהּ אָדָם אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[3] - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה קַיֶּמֶת, וְאֵינָהּ מַתָּנָה מְסֻתֶּרֶת; שֶׁבְּעֵת שֶׁהִקְנָה[4], שֶׁהוּא אַחַר מוֹתוֹ, הֲרֵי אָמַר[5] 'גַּלּוּ אוֹתָהּ'.

2) רי"ף בבבא־בתרא פרק ג בשם רב האי גאון - ומקור לזה בתוספתא שם פ"ח: "הכותב דייתיקי (=מתנת שכיב מרע) והיה מתיירא מן היורשין, נכנסין אצלו כמבקרין אותו ושומעין דבריו מבפנים ויוצאין וכותבין מבחוץ". הרי שאע"פ שנזהר שלא לגלות, אין זו "מתנה טמורה" שלהלן, שאינה מתנה (רמב"ן בבבא־בתרא מ:). 3) מכאן שאם צוה להעלים אף לאחר מיתה, אינה מתנה, כמו כל "מתנה טמורה", ולפיכך כלל רבינו לעיל פ"ה הלכה א יחד את הבריא ואת השכיב־מרע בדין זה של מתנה גלויה (מגיד־משנה). ואף־על־פי שכל עיקר פסול "מתנה טמורה" אינו אלא שמא יחזור הנותן וימכור לאחר, אחר נתינה זו, ונמצא מפסיד ללוקח (למעלה שם), וזה לא שייך כאן, שהרי מחיים יכול הוא לחזור בו (למעלה פ"ח הלכה יד). וגם לאחר מיתה אין חשש, כי רק הנותן מתנה טמורה, עורר עליו את החשד, בנתנו מתנה טמורה, אבל את היורשים אין לחשוד בכך - וצריך לומר שלא חילקו חכמים בגזירתם, וכיון שתיקנו כן בבריא - גזרו גם בשכיב מרע ('קצות החושן' סימן רמב ס"ק ד). 4) שהקנין חל. 5) והיינו, שלא רק שלא צוה להעלים אחר מותו כמו שצוה לעשות את זה לפני מותו, אלא גם אמר מפורש שיגלו אותה אחרי מותו, וראה למעלה פ"ה הלכה ב, שכל שלא אמר כן מפורש - הרי היא מתנה טמורה, ואינה מתנה.

ב. מְצַוֶּה[6] מֻחֲמַת מִיתָה אֵין צָרִיךְ לוֹמַר 'גַּלּוּ אֶת הַמַּתָּנָה'[7], אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁהִיא כְּתוּבָה סְתָם - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא מְסֻתֶּרֶת הִיא[8].

6) הרי"ף, שם בשם רב האי גאון. 7) שמתוך טרדתו אינו יכול להאריך, וכמו כן לא הצריכו בו, לענין גט, לומר "תנו" כמפורש בגיטין סו: (כסף־משנה). 8) אבל אם אמר להם במפורש: "אל תגלו" - הרי זו מתנה טמורה ואינה כלום ('קצות החושן' שם).

ג. שְׁכִיב מְרַע[9] שֶׁצִּוָּה וְאָמַר: יִטֹּל פְּלוֹנִי[10] כָּל נְכָסַי, אוֹ מִקְצָת נְכָסַי[11], אוֹ 'יַחֲזִיק', אוֹ 'יִזְכֶּה', אוֹ 'יִקְנֶה' - כֵּלָּן לְשׁוֹן מַתָּנָה הִיא[12]. וְכֵן[13] אִם אָמַר[14] 'יַחְסֵן'[15] אוֹ 'יִירַשׁ' עַל[16] מִי שֶׁרָאוּי[17] לְיָרְשׁוֹ - הֲרֵי זֶה קָנָה.

9) בבא־בתרא קמח: מימרא של רב ששת. 10) אם כי לשון עתיד הוא, ואינו קונה בבריא (למעלה פ"ב מהלכות מכירה הלכה ח). 11) [לפי המבואר להלן, צריך לפרש כאן באופן שציוה במפורש שהוא נותן לו במתנת שכיב־מרע (ראה למעלה פ"ח הלכה יז). שאם לא כן, דינה כמתנת בריא ולא מועילה בה לשון עתיד]. 12) בכ"י תימן: "הן". [ואע"פ שכל אלו לשון עתיד הן, ואינן מועילות במתנת בריא (ראה פ"ב מהלכות מכירה הלכה ח, ובראב"ד שם) - במתנת שכיב מרע הן מועילות, לפי שאין אדם משטה בשעת מיתה ובוודאי מכוון הוא להקנאה גמורה (רמ"ה שם). ויש מפרשים, מפני שבשכיב־מרע אין הקנין נגמר אלא לאחר מיתה, ולפיכך מועילה לשון עתיד (ב"ח סימן רנג), או מפני שבשכיב מרע הקילו שלא תטרף דעתו עליו (לבוש שם, ולפי כל הטעמים הנ"ל אין הדברים אמורים אלא במתנת שכיב מרע בכולה, אבל במתנת שכיב מרע במקצת נכסיו, שדינה כמתנת בריא, אינה מועילה לשון עתיד, וראה בהערה שלמעלה]. 13) ברייתא שם. 14) ואף אלו לשונות של עתיד הן. 15) לשון ירושה בארמית. 16) לפי שיטת רבי יוחנן בן ברוקה (שם קל.), שהלכה כמותו, ששכיב מרע יכול לעשות אחד הראוי ליורשו כיורש יחידי (ראה להלן פ"ו מהלכות נחלות הלכה ב). 17) שראוי באותה השעה להיות אחד מן היורשין, כגון בן בין הבנים או אח בין האחים כשאין בן.

ד. אָמַר[18] 'יֵהָנֶה[19] פְּלוֹנִי בָּהֶן', 'יַעֲמֹד בָּהֶן', 'יִשָּׁעֵן בָּהֶן' - לֹא קָנָה[20].

18) בבא־בתרא שם, בעיא שלא נפתרה. 19) יש מקום לספק, אם כוונתו להנאה של מתנה או לאיזו הנאה כל שהיא, וכן בביטויים הסמוכים: "יעמד" "ישען" לא ברור אם התכוון למתנה, או לאיזה שמושים מסויימים, וזו היא הבעיא. 20) כבכל ספק משפטי, שהמוציא מחבירו - עליו להביא ראיה.

ה. שְׁכִיב מְרַע[21] שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו לְאַחֵר[22]: אִם אֵינוֹ רָאוּי לְיָרְשׁוֹ - נוֹטְלָן מִשּׁוּם מַתָּנָה[23]; וְאִם רָאוּי

לְיָרְשׁוֹ - נוֹטְלָן מִשּׁוּם יְרֵשָׁה[24]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הַיּוֹרֵשׁ הַזֶּה אַחַת מִבְּנוֹתָיו, אוֹ אֶחָד מִכְּלַל בְּנֵי בָנָיו, אוֹ אֶחָד מִכְּלַל אֶחָיו, וְכֵיוֹצֵא בָהֶן מִשְּׁאָר יוֹרְשִׁין; אֲבָל אִם כְּתָבָהוּ לְאֶחָד מִבָּנָיו - לֹא עָשָׂהוּ אֶלָּא אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[25].

21) שם קלג. מימרא של רב הונא. 22) אפילו כתב מפורש בלשון מתנה (ראב"ד להלן הלכה ו. וכ"כ רבינו להלן פי"ב הלכה ד). 23) ואם אמר לזה: "אחריך לפלוני" - אחרי מות זה, שייכים הנכסים לפלוני האחר, כמבואר להלן פי"ב ה"ד. 24) ואפילו אמר לו: "אחריך לפלוני", אין לאותו פלוני כלום בנכסים אחרי מות הראשון, כיון שמקבל בירושה, וירושה אין לה הפסק (ראה להלן שם). כן הוא בגמרא בבא־בתרא שם בביאור ההבדל בענין זה בין ירושה ומתנה. 25) למעלה פ"ו הלכה ב־ג.

ו. מִי[26] שֶׁאָמְרוּ לוֹ בִּשְׁעַת[27] מִיתָתוֹ: נְכָסֶיךָ לְמִי הֵן? שֶׁמָּא לִפְלוֹנִי? וְאָמַר לָהֶן: אֶלָּא לְמִי? רוֹאִין: אִם רָאוּי לְיָרְשׁוֹ - נוֹטְלָן מִשּׁוּם יְרֵשָׁה; וְאִם לָאו - נוֹטְלָן מִשּׁוּם מַתָּנָה[28].

26) בבא־בתרא שם. מימרא של רב נחמן. 27) תשובה בלשון תמיהה. וזה נחשב כהסכמה לדבריהם, וכאילו אמר מעצמו לתת את נכסיו לפלוני. 28) ראה למעלה, בהבדל שבין ירושה לבין מתנה.

ז. גֵּר[29] שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן שֶׁאֵין הוֹרָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה[30] - הוֹאִיל וְאֵינוֹ יוֹרְשׁוֹ[31], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[32], כָּךְ אֵינוֹ יָכוֹל לִתֵּן לוֹ כָּל נְכָסָיו בְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, לֹא כָּל נְכָסָיו וְלֹא מִקְצָתָן[33]. שֶׁלְּשׁוֹן יְרֵשָׁה וּמַתָּנָה לְגַבֵּי יוֹרֵשׁ אֶחָד הֵן[34]; וְאִם תֹּאמַר יִקְנֶה, נִמְצָא זֶה יוֹרֵשׁ אֶת אָבִיו[35].

29) בבא־בתרא קמט. מימרא של רבא, על רקע העובדא של איסור גיורא (איסור הגר). 30) כלומר, נתעברה ממנו בעודו גוי, ואחר־כך נתגיירו. 31) בבא־בתרא שם. שהרי גם הבן וגם האב הם גרים, וגר אינו יורש גר, לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים (קידושין יז:) 32) פ"ו מהלכות נחלות, הלכה י. 33) [אם נתן לו בפירוש במתנת שכיב מרע שאינו אלא לאחר מיתה, שאם לא כן דינה כמתנת בריא, כמבואר למעלה פ"ח הלכות טז־י ('ערוך השלחן' סי' רנו ס"ק א). וראיה לכך מסוגיית הגמרא בבבא־בתרא שם, ממה שאיסור גיורא לא נתן מתנת שכיב מרע במקצת. ודברי הגר"א סימן רנו ס"ק א צ"ע]. 34) כלומר, שכל דין מתנת שכיב מרע ביורשים, הוא רק מתורת ירושה, שהרי אפילו אומר לו בלשון מתנה, הרי זה כירושה (להלן פי"ב הלכה ד). והוא מלשון הרי"ף שם. 35) גזירת חכמים היא ('בית יוסף' סימן רנו) שמי ששמע שנתן לבן זר מתנת שכיב מרע, בין בלשון ירושה ובין בלשון מתנה, יחשוב שבן זה יורש את אביו והוא בנו גמור לכל דבר, ואם יהיו לו עוד שני אחים שהורתם ולידתם בקדושה, וימות אחד מהם בלי בנים, והוא יחלוץ לאשתו - יאמרו שתנשא לשוק (עיין 'תוספות' קידושין יח. ד"ה כאן, ו'ערוך השולחן' שם).

ח. לְפִיכָךְ[36], אִם נָתַן לְגֵר מִשְּׁאָר הַגֵּרִים[37] - מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת[38].

36) כן מפורש בדברי הרי"ף שם. 37) שהורתם שלא בקדושה, ואינו בדין ירושה גם מאביו. 38) שאין בזה שום גזירה שמא יחשבוה לבנו יורשו, ראה למעלה. וכל־שכן שיכול ליתן מתנת שכיב מרע לישראל. וראה ב'תוספות' בבא־בתרא שם ד"ה כל, שכתבו שגר שאין לו יורשין - אינו יכול לתת מתנת שכיב מרע לשום אדם, כיון שהוא אינו בר ירושה, כלומר אינו מוריש.

ט. שְׁכִיב מְרַע[39] שֶׁהוֹדָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִפְלוֹנִי אֶצְלִי כָּךְ וְכָךְ[40], תְּנוּהוּ לוֹ[41]; אוֹ שֶׁאָמַר: כְּלִי פְלוֹנִי פִּקָּדוֹן הוּא בְּיָדִי לִפְלוֹנִי, תְּנוּהוּ לוֹ; חָצֵר פְּלוֹנִית שֶׁל פְּלוֹנִי הוּא; חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיַד פְּלוֹנִי אֵינוֹ שֶׁלִּי, שֶׁל פְּלוֹנִי הוּא - בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכֵיוֹצֵא בָהֶן הוֹדָאָתוֹ הוֹדָיָה[42]. וַאֲפִלּוּ[43] הוֹדָה הַגֵּר לִבְנוֹ שֶׁאֵין הוֹרָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה - דְּבָרָיו קַיָּמִין[44]. אֲפִלּוּ הוֹדָה שְׁכִיב מְרַע לְעַכּוּ"ם[45] - נוֹתְנִין[46] לוֹ.

39) בבא־בתרא שם. 40) מדברי רב ושמואל שם. 41) שאם לא אמר כן, יש חשש שהתכוון רק שלא להשביע את בניו (להלן פ"י הלכה ד), ובמקום שאין חשש זה אמנם לא צריך שיאמר "תנו" (עיין שם). 42) שהודאת בעל הדין - כמאה עדים, והיא כהודאת בריא, שאם עמד אינו חוזר, שאין זו מתנה אלא הודאה שהדבר של המקבל (מגיד־משנה בשם ר"י מיגאש). 43) בבא־בתרא שם, שאיסור הגר הודה שנכסיו שייכים לבנו שלא היתה הורתו בקדושה. 44) שאין זו מתנה אלא הודאה שהנכסים שייכים למקבל, כנ"ל. ואין כאן ענין מתנת שכיב מרע. 45) שאסור לתת לו מתנת חנם, ואין בו דין מתנת שכיב מרע, כמבואר להלן. 46) שאין כאן מתנה אלא הודאה שהנכסים שייכים לגוי, כנ"ל.

י. אֲבָל שְׁכִיב מְרַע שֶׁצִּוָּה לִתֵּן לְעַכּוּ"ם מַתָּנָה - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁצִּוָּה לַעֲבֹר עֲבֵרָה[47] מִנְּכָסָיו.

47) כמבואר למעלה פ"ג הלכה יא, שאסור לתת מתנה לגוי. ואע"פ שלא נמצא מקור להלכה זו בגמרא (באר הגולה סימן רנו אות ח) - סברא היא: כיון שמתנת שכיב מרע היא תקנת חכמים - לא תיקנו חכמים במקום איסור (משנה־למלך).

יא. אָמַר[48]: פְּלוֹנִי עַבְדִּי עֲשׂוּ אוֹתוֹ בֶּן חוֹרִין[49], אוֹ[50] שֶׁאָמַר[51]: עָשִׂיתִי אוֹתוֹ בֶּן חוֹרִין[52], אוֹ הֲרֵי הוּא בֶּן חוֹרִין[53] - כּוֹפִין[54] אֶת הַיּוֹרְשִׁין וּמְשַׁחְרְרִין אוֹתוֹ[55]; שֶׁעֶבֶד יֶשְׁנוֹ בְּמִקְצָת מִצּוֹת[56].

48) תוספתא גיטין פ"ה (הוצאת צוקמ. עמ' 330.14): "האומר עשו פלוני עבדי בן חורין לאחר מיתה - לא אמר כלום, וכופין את היורשים לקיים דברי המת". וכן הוא בירושלמי שם פ"א הלכה ה, שאם אמר מפורש שחררו (בלשון ציווי), הכל מודים שכופין את היורשים. וכן פסק רבינו להלן פ"ו מהלכות עבדים הלכה ד. וכן בבבלי גיטין

מ. 49) כוונתו לצוות שישחררוהו לאחר מותו, כלשון התוספתא הנ"ל, שהרי מתנת שכיב מרע אינה אלא לאחר מיתה, והמדובר במתנת שכיב מרע בכל נכסיו או במצוה מחמת מיתה (למעלה פ"ח הלכות יד־טז). 50) ירושלמי שם. וכן בבבלי שם מ: 51) בירושלמי ובבבלי שם אמרו, שכל זה בשטר, וכן כתב רבינו בפ"ז מהלכות עבדים הלכה ב. ברם, כל זה אינו אלא שיהא משוחרר לגמרי, אבל שיהא דינו כהפקר ושיכופו היורשים לשחררו - די באמירה בלבד. 52) כלומר, בלשון זה רוצה לשחרר אותו, ושיחול השחרור לאחר מיתה, כנ"ל. 53) אף זה לשון שחרור, וראה להלן. 54) תוספתא שם ("לענין עשו אותו בן חורין") וירושלמי שם (לענין "עשיתי" ו"הרי הוא"). 55) בלשון "עשו אותו בן חורין" עדיין הוא עבד גמור, אלא שכיון שציוה לשחררו, מצוה לקיים דברי המת. ובלשון "עשיתי אותו בן חורין" ו"הרי הוא בן חורין" הרי הוא כאילו הפקירו, כנ"ל, והמפקיר עבדו ומת, היורש כותב לו גט שחרור (פ"ח מהלכות עבדים הלכה יג, וכ"ה בשו"ע יו"ד סימן רסז סעיף עד), ולפי שגילה דעתו לשחררו - מצוה על היתומים לקיים דברי אביהם. ואע"פ שהמשחרר עבדו עובר בעשה (פ"ט מהלכות עבדים הלכה ו), והיאך אנו כופים את היורשים (באומר "עשו אותו בן חורין") לעבור על דברי תורה - כל האיסור לשחרר עבדו אינו אלא בשחרור בחינם, כעין מה שאמרה תורה בגויים "לא תחנם", ודרשו חכמים (ע"ז כ.): "לא תתן להם מתנת חינם", אבל אם עשה לו העבד טובה, אין איסור זה. וכיון שאמר שישחררוהו בוודאי עשה לו טובה, שהרי הוא בחזקת כשרות, ובוודאי לא יצווה לעבור על איסור 'עשה' (מגיד־משנה בשם רשב"א. וראה בהשמטות הרמב"ן לגיטין לח:). 56) אלו שהאשה חייבת בהן. כלומר, אע"פ שלגוי אסור לתת שום מתנה, אף באופן שהגוי נתן לו פעם מתנה, שהרי איסור מתנה לגוי נלמד מהפסוק (דברים יד, כא) "לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי" - "לנכרי במכירה ולא בנתינה" (פ"י מהלכות ע"ז הלכה ד), וזו אינה מכירה, שהרי אינו חייב לתת לו מתנה זו - כיון שעבד ישנו במקצת מצוות, מותר ליתן לו מתנה (אבן־האזל). [אבל עדיין לא מבורר, למה הוצרך רבינו לטעם זה, שעבד ישנו במקצת מצוות, הרי גם לגר תושב מותר ליתן מתנה, כמפורש למעלה פ"ג הלכה יא].

1 **יב. אָמַר[57]: פְּלוֹנִית שִׁפְחָתִי[58] עֲשׂוּ לָהּ קֹרַת רוּחַ -**
2 **עוֹשִׂין לָהּ קֹרַת רוּחַ, וְאֵינָהּ עוֹבֶדֶת אֶלָּא עֲבוֹדָה**
3 **שֶׁהִיא רוֹצָה בָּהּ מִכָּל הָעֲבוֹדוֹת הַיְדוּעוֹת לַעֲבָדִים**
4 **בְּאוֹתוֹ מָקוֹם[59].**

57) גיטין מ. מימרא של רב שמואל בר יהודה בשם רבי יוחנן. 58) והוא־הדין לעבד (מגיד־משנה). 59) כדעת הרי"ף שם. ולדעת רש"י שם, ד"ה ועושין לה קורת רוח, אם אין רוחה מתקררת אלא בשחרור, כופין את היורשין לשחרר. וכל זה משום מצוה לקיים את דברי המת (גמרא שם).

5 **יג. שְׁכִיב מְרַע[60] שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו לְאַחֵר, וְאָמַר**
6 **הַלָּה: אֵינִי רוֹצֶה בָּהֶן - לֹא קָנָה.**

60) בבא־בתרא קלז: קלח. מימרות מנוגדות של שמואל ורבי יוחנן, והכריע רבי אבא בר ממל שם, שאם אמר מיד, אינו רוצה - לא קנה. וכתב שם הרי"ף שהמדובר בשכיב מרע שדבריו ככתובים וכמסורים. אבל בבריא, לא מספיק מה שכתב אלא צריך למסור השטר למקבל. וראה למעלה פ"ד הלכה א בדין מתנת בריא.

7 **יד. שָׁתַק[61] וְאַחַר כָּךְ צָוַח - קָנָה; שֶׁדִּבְרֵי שְׁכִיב מְרַע**
8 **כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין הֵן, וְכֵיוָן שֶׁשָּׁתַק אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר**
9 **בָּהֶן.**

61) שם, כדברי ההכרעה של רבי אבא בר ממל. והמדובר כששתק גם לאחר מיתה, אבל אם שתק מחיים ושוב צווח - לא קנה, שהרי מתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה. וכן כתב הנמוקי־יוסף בבבא־בתרא פ"ט דפוס ווילנא דף סב. ד"ה משזכה (נתיבות־המשפט סימן רמה, ב'משפט האורים' ס"ק ו).

10 **טו. שְׁכִיב מְרַע[62] שֶׁכָּתַב לָזֶה, וְחָזַר וְכָתַב לְאַחֵר -**
11 **הָאַחֲרוֹן קָנָה[63]; שֶׁיֵּשׁ[64] לוֹ לַחֲזֹר עַד שֶׁיָּמוּת[65]. בֵּין**
12 **בַּכֹּל בֵּין בְּמִקְצָת[66], בֵּין לְעַצְמוֹ בֵּין לְאַחֵר[67]. וַאֲפִלּוּ[68]**
13 **כָּתַב וְזִכָּה[69] לָרִאשׁוֹן, וְכָתַב וְזִכָּה לָאַחֲרוֹן - הָאַחֲרוֹן**
14 **קָנָה; שֶׁשְּׁכִיב מְרַע שֶׁזִּכָּה, עֲדַיִן מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע**
15 **הִיא.**

62) שם קנב: מימרת רב דימי, ש"דייתיקי מבטלת דייתיקי". 63) שהכתיבה השניה ביטלה את הראשונה. 64) שם קמו: במשנה. 65) שהרי אין המתנה חלה כי־אם אחר מיתה. 66) כוונת רבינו למתנת שכיב מרע בכל נכסיו, וחזר בו ממקצת נכסיו. ומקור הדברים שחזרה מועילה במקצת נכסיו, הוא מהלכה יז, עיין שם (הגר"א סימן רנ ס"ק ל. ועיין כסף־משנה כאן). 67) כגון כאן, שהוא חוזר בו מהמתנה כדי לתת אותה לאחר. 68) שם קנב: כשמואל ולא כרב. 69) לדעת ר"י בן מיגאש שם, היינו שזיכה לו על־ידי אחר, ועשה כן כדי לייפות כחו (ראה למעלה פ"ח הלכה י, ולהלן הלכה יז, ובסמ"ע שם ס"ק מג).

16 **טז. אֲבָל[70] שְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתַב וְזִכָּה וְקָנוּ[71] מִיָּדוֹ -**
17 **אֵין לְאַחֵר קִנְיָן כְּלוּם, וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ לֹא לְאַחֵר**
18 **וְלֹא לְעַצְמוֹ[72], בֵּין שֶׁנְּתָנָן הַכֹּל בֵּין שֶׁנְּתָנָן מִקְצָת[73].**

70) מימרא של שמואל, שם. 71) היינו, שיש שני דברים: זיכוי וקנין. ומכיון שטרח כל־כך - סימן הוא שהתכוון למתנת בריא, וקנה מיד. 72) שם קנג. בשם רב הונא מכופרי. 73) לדעת הש"ך (רנ ס"ק טז) היינו כשפירש שנותן במתנת שכיב מרע, שבאופן אחר דינה כמתנת שכיב מרע (למעלה פ"ח הלכה יז) שאם לא כן למה לנו זיכוי וקנין, הרי מתנה במקצת לעולם היא כמתנת בריא. ברם, דעת ר"י בן מיגאש, שאם פירש דינה כמתנת שכיב מרע - אע"פ שזכה וקנה.

19 **יז. שְׁכִיב מְרַע[74] שֶׁחָזַר בְּמִקְצָת - חָזַר בַּכֹּל[75]. כֵּיצַד?**
20 **נָתַן[76] כָּל נְכָסָיו לָרִאשׁוֹן, וְקָנוּ[77] מִיָּדוֹ כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת**
21 **כֹּחוֹ[78], וְחָזַר וְנָתַן מִקְצָתָן לְאַחֵר, וְקָנוּ מִיָּדוֹ כְּדֵי**

לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ[79] - הַשֵּׁנִי קָנָה[80], אֲבָל הָרִאשׁוֹן לֹא קָנָה כְּלוּם[81], בֵּין שֶׁעָמַד בֵּין שֶׁמֵּת.

74) שם קמח: בעיא שנפשטה. 75) [ב'שולחן ערוך' שם סעיף יב כתב: "מסתמא חזר בכל", כנראה שאין זה דבר ברור, ואעפי"כ אין להוציא ממון מספק מן היורשים. וראה למעלה פ"ח הלכה כז, ולהלן הערה עח]. 76) ברייתא שם. 77) כלומר, אף שגם קנו מידו (מגיד־משנה). 78) שאם לא כן, הקנין גורע, כמו שכתב למעלה פ"ח הלכה י. 79) [מכיון שהדבר ספק (ראה למעלה הערה עג) - כתב רבינו "וקנו מידו" שמא היא מתנה במקצת, ו"כדי לייפות את כחו" שמא היא "מתנה בכולה" ואינה צריכה קנין, והקנין גורע כדלעיל פ"ח הלכה י, אלא־אם־כן ייפה את כחו (שם הלכה יא) וראה ב'אור שמח']. 80) [גבי ראשון, כתב שלא קנה בין שעמד בין שמת, וכאן לא פירש, ונראה שאינו קונה אלא לאחר מיתה, שהרי ספק הוא שמא היא מתנה בכולה, שאינה קונה אלא לאחר מיתה, ראה למעלה הערה עג]. 81) שהרי חזר בו הנותן.

יח. נָתַן[82] מִקְצָת נְכָסָיו[83] וְקָנוּ[84] מִיָּדוֹ, וְאַחַר כָּךְ נָתַן כֻּלָּן לְאַחֵר[85], וְקָנוּ[86] מִיָּדוֹ כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ[87]: אִם מֵת - קָנָה הָרִאשׁוֹן הַמִּקְצָת, וְקָנָה הַשֵּׁנִי אֶת הַשְּׁאָר[88]; וְאִם עָמַד - רִאשׁוֹן קָנָה[89], שֵׁנִי לֹא קָנָה[90].

82) ברייתא שם, ולפי מסקנת הגמרא. 83) שדינה כמתנת בריא. 84) סתם בלי יפוי כח כדין מתנה במקצת (למעלה פ"ח הלכה טו). 85) וזו היא מתנת שכיב מרע בכולה, ראה למעלה פ"ח הלכה כא. 86) אף שקנו. 87) שאם לא כן, הקנין גורע - כדלעיל פ"ח הלכה י. 88) כדין מתנת שכיב מרע בכולה. 89) שהיא מתנה במקצת, שדינה כמתנת בריא. 90) כדין מתנת שכיב מרע בכולה, שאם עמד חוזר (למעלה פ"ח הלכה יד).

יט. שְׁכִיב מְרַע[91] שֶׁהִקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו וְלֹא שִׁיֵּר כְּלוּם, אוֹ הִפְקִיר אוֹ חִלְּקָן לַעֲנִיִּים, אִם[92] עָמַד - חוֹזֵר בַּכֹּל[93].

91) שם קמח: בעיות שלא נפשטו, אם אף אלו דינם כדין כל מתנת שכיב מרע, או שמא ביחס להקדש ועניים והפקר שהוא גם לעניים וגם לעשירים - מתכוון הוא להקנות בלב שלם, בין אם יחיה ובין אם ימות. 92) הבעיות שלא נפתרו בגמרא, ונשארו בתיקו. 93) כדין כל ספק בממון, שהמוציא מחבירו - עליו להביא ראיה. ולדעת רבינו, ההקדש או העניים והזוכים מן ההפקר, הם ה"מוציאים" בניגוד לדעת הרא"ש (הביאו הגהות מיימוניות), שאין מבטלים מעשה על יסוד אומדנא של ספק.

כ. מָכַר[94] כְּשֶׁהוּא[95] שְׁכִיב מְרַע - מִמְכָּרוֹ קַיָּם כַּבְּרִיא.

94) נלמד ממה שנאמר בהלכה הבאה. 95) השו"ע (סימן רנ סעיף ג) מוסיף כאן: "אם מקצתם מכר". שהרי אם מכר הכל, זהו הדין בהלכה הבאה.

כא. מָכַר[96] כָּל נְכָסָיו: אִם הַמָּעוֹת עַצְמָן קַיָּמוֹת[97], אִם עָמַד - חוֹזֵר; וְאִם הוֹצִיא הַמָּעוֹת - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר.

96) שם קמט. 97) הרי כאילו יש לנו הוכחה שהתכוון לחזור בו, אם יעמוד, שלפיכך שמר במיוחד על כסף המכירה, להחזירו עם הבראתו. ור"י מיגאש פירש להיפך: אם המעות קיימות, אינו חוזר, שהמעות הללו הן שיור, ואין זו "מתנה בכולה". ועיין מגיד־משנה.

כב. מַתָּנָה[98] שֶׁהִיא סְתָם, וְלֹא נִתְפָּרֵשׁ בָּהּ שֶׁהָיָה בָּרִיא כְּשֶׁנְּתָנָן אוֹ שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע, הוּא אוֹמֵר: שְׁכִיב מְרַע הָיִיתִי[99], וַהֲרֵי עָמַדְתִּי[100], וְאֶחֱזֹר בְּמַתְּנָתִי; וּמְקַבֵּל מַתָּנָה אוֹמֵר: בָּרִיא הָיָה[101], וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר - עַל הַמְקַבֵּל[102] לְהָבִיא רְאָיָה[103] שֶׁבָּרִיא הָיָה. לֹא מָצָא רְאָיָה - נִשְׁבָּע[104] הַנּוֹתֵן שְׁבוּעַת הֶסֵּת[105] וְיִפָּטֵר, וְתַעֲמֹד הַקַּרְקַע בְּחֶזְקַת הַנּוֹתֵן[106].

98) שם קנג. במשנה, כחכמים ולא כרבי מאיר. 99) כלומר, ונתתי כל נכסיי שיזכה בהם המקבל לאחר מיתה. 100) אף שעכשיו הוא בריא, אין אנו מעמידים אותו בחזקת בריא, ודלא כרבי נתן שם קנג: 101) ונתן נכסיו בקנין. 102) כדין כל ספק בממון, שהמוציא מחבירו - עליו להביא ראיה. 103) בעדים. 104) כדין כל כופר בכל. 105) מתקנת חכמים. 106) שקרקע עומדת תמיד בחזקת בעליה הראשונים.

כג. אֲבָל אִם הָיוּ מִטַּלְטְלִין בְּיַד הַמְקַבֵּל - מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר 'שֶׁלִּי הֵן'[107], יִשְׁבַּע הֶסֵּת[108] שֶׁבָּרִיא הָיָה כְּשֶׁנְּתָנָן לוֹ מַתָּנָה זוֹ.

107) כדין כל מחזיק במטלטלין (פ"ח מהלכות טוען ונטען הלכה א). וראה במגיד־משנה. 108) שהרי גם הטוען "שלי הן", נשבע היסת (הלכות טוען ונטען שם).

כד. מִי[109] שֶׁמֵּת וְנִמְצֵאת[110] מַתָּנָה קְשׁוּרָה עַל יְרֵכוֹ[111], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בְּעֵדִים, וְקָנוּ מִיָּדוֹ לְיַפּוֹת כֹּחַ אֵלּוּ שֶׁנְּתָנָן לָהֶם[112] - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ כְּלוּם; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: כְּתָבָהּ וְנִמְלַךְ[113].

109) בבא־בתרא קלה: 110) בכת"י תימן: "ונמצאת". 111) מה שמסלק את החשש, שמא השטר מזויף. 112) והואיל וייפה כחם, אין לחשוש שמא לא גמר להקנות להם אלא בשטר, ואין שטר לאחר מיתה - כמפורש למעלה פ"ח הלכה יא. ולפיכך הוצרך רבינו לטעם שמא נמלך, וכן פירש ר"י מיגאש. [וכ"ה במשנה בבבא־מציעא יח. "מצא דייתיקי וכו' הרי זה לא יחזיר, שאני אומר כתובין היו ונמלך עליהן שלא ליתנן"]. אבל הרשב"ם שם פירשה, כנראה, בלי יפוי כח, שהרי כתב שם בטעם הדברים, שכיון שלא אמר השכיב־מרע שיתנו, אלא כתב שטר - שמא לא גמר להקנות אלא בשטר, ואין שטר לאחר מיתה. 113) התחרט. וחוששין כן, כיון שלא ציוה בפיו. וכן פירש ר"י מיגאש.

כה. וְאִם[114] זָכָה בָּהּ לְאַחֵר[115], בֵּין מִן הַיּוֹרְשִׁין[116]

1 **בֵּין שֶׁאֵינוֹ מִן הַיּוֹרְשִׁין - כָּל הַדְּבָרִים שֶׁבָּה**
2 **קַיָּמִין[117], כְּכָל מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע.**

114) משנה, שם. 115) כגון שהמתנה כללה כמה אנשים שהזכירם בשטר, וזיכה את המתנה לאחד מהם. ולדעת התוי"ט (בבא־בתרא פ"ח משנה ו) צ"ל "לאחד", וכ"ה בכ"י תימן. 116) והחידוש שבדבר, שאף זיכוי השטר ליורש, משמש גילוי דעת גם למי שאינו יורש, וראה סמ"ע שם. 117) שהמסירה לאחד, משמשת גילוי דעת על רצונו של הנותן לקיים את הדברים הכתובים בשטר, ושאין דעתו לחזור בו.

3 **כו. וְכֵן[118] מִי שֶׁכָּתַב שְׁטַר חוֹב עַל עַצְמוֹ בְּשֵׁם**
4 **אַחֵר[119], אוֹ בְּשֵׁם אֶחָד מִבָּנָיו [אוֹ] מִן הַיּוֹרְשִׁין, וְנָתַן**
5 **הַשְּׁטָר עַל[120] יַד שָׁלִישׁ, וְאָמַר לוֹ: יִהְיֶה זֶה אֶצְלְךָ,**
6 **וְלֹא פֵּרֵשׁ לוֹ כְּלוּם[121], אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ: הַנַּח עַד שֶׁאֹמַר**
7 **לְךָ מַה תַּעֲשֶׂה, וָמֵת - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ כְּלוּם.**

118) משנה בבבא־מציעא כ. "מצא שטר בין שטרותיו, ואינו יודע מה טיבו - יהא מונח עד שיבוא אליהו", שמא הפקידו הלוה אצלו וכתב ללוות ולא לוה (באר הגולה סימן רנ סעיף כה, ועיין במגיד־משנה וכסף־משנה). 119) בשביל אחר, שהוא חייב ממון לאותו אחר. 120) כ"ה בדפוס רומי ובכ"י תימן. ובדפוסים חדשים נדפס בטעות "עד". 121) שמא כתב ללוות ולא לוה, כנ"ל.

יום שני כ"ט אייר ה'תשע"ט

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) נתבארו בו משפטי שכיב מרע הנותן מעות או חובות או המודה בהן לאחרים, ומה שנמשך אחר זה, וכן אם נאמר ליורש בחלום שהן של אחרים, ודין אם אמרו היתומים שעשו כדבר אביהם, או שאמרו שחזרו בו אם נאמנין, ודין שכיב מרע השולח מתנה לאחר ולא הגיע לידו, ודין הנותן מתנות לאחרים הרבה ולא הספיקו הנכסים לשיעורי המתנות, או שיצא עליהן חוב כיצד דינן, ודין שכיב מרע הנותן דבר שאין בו ממש.

8 **א. שְׁכִיב מְרַע[2] שֶׁאָמַר: תְּנוּ[3] מָנֶה[4] לְפְלוֹנִי, וּמֵת -**
9 **יִתְּנוּ לְאַחֵר מִיתָתוֹ; שֶׁדִּבְרֵי שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין**
10 **וְכִמְסוּרִין דָּמוּ[5], וְאֵין[6] חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא עַל מָנֶה קָבוּר[7]**
11 **הוּא אוֹמֵר[8].**

2) גיטין יג. במשנה, ולפי פירושו של רב פפא. 3) לעומת מה שכתב למעלה פרק ח הלכה יב שאם אמר: "כתבו ותנו לפלוני מנה", שאין כותבין ונותנין אחר מיתה, שכיוון שאמר גם "כתבו", לא גמר להקנות אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה. 4) בין "מנה זו" בין מנה סתם. 5) בגמרא שם, ועוד בכמה מקומות בש"ס. ומדובר כאן במחלק כל נכסיו, שלאחד יצאה בחלקו מנה, או אף בנותן לאחד מנה בלבד, אלא שמצווה מחמת מיתה (ראה למעלה שם הלכה יז), שאם לא כן, הרי זו כמתנת בריא שצריכה קניין (שם הלכה טו), וכאן אפילו קניין לא יועיל, שהרי מטבע אינה נקנית בחליפין (פרק ו מהלכות מכירה הלכה א), וראה שולחן־ערוך סימן רנג סעיף יח. 6) מסקנת הגמרא שם, בניגוד לדעת רב. 7) טמון אי־שם. 8) אלא נותנים מהרכוש הגלוי שיש לו. ברם לדעת הרשב"א (הובא במגיד־משנה) אין זה אלא אם יש כסף בעין, נותנים, אבל אם אין כסף בעין, אין מוכרים מהנכסים לתת לו את תמורתם, כי "מנה" פירושה: כסף מזומן, ולא שווה מנה. וכן נראה מדברי רבינו בפרק ג מהלכות טוען ונטען הלכה ח (מגיד משנה, ועיין שם).

12 **ב. וְכֵן[9] שְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר: הַלְוָאָה[10] אוֹ פִּקָּדוֹן[11]**
13 **שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיַד פְּלוֹנִי תְּנוּ אוֹתָהּ לְפְלוֹנִי - דְּבָרָיו קַיָּמִין,**
14 **וְאֵין צָרִיךְ לְמַעֲמַד שְׁלִשְׁתָּן[12]. וְכֵן[13] אִם אָמַר: תְּנוּ**
15 **שְׁטָר פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי - זָכָה בַּמֶּה שֶׁיֵּשׁ בַּשְּׁטָר[14], וּכְאִלּוּ**
16 **כָּתַב[15] וּמָסַר[16], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָשַׁךְ הַשְּׁטָר. וְאֵין[17]**
17 **הַיּוֹרֵשׁ[18] יָכוֹל לִמְחֹל שְׁטָר זֶה שֶׁנָּתַן בְּמַתְּנַת שְׁכִיב**
18 **מְרַע. וּמִפְּנֵי מָה הַמּוֹכֵר אוֹ נוֹתֵן שְׁטַר חוֹב לַחֲבֵרוֹ,**
19 **וְחָזַר וּמְחָלוֹ הַיּוֹרֵשׁ - מָחוּל[19]; וּשְׁכִיב מְרַע שֶׁנָּתַן**
20 **שְׁטַר חוֹב, אֵין הַיּוֹרֵשׁ יָכוֹל לִמְחֹל? מִפְּנֵי שֶׁקִּנְיַן**
21 **הָרְאָיָה בִּשְׁטָר מִדִּבְרֵיהֶם[20], לְפִיכָךְ הַיּוֹרֵשׁ עֲדַיִן זֶה**
22 **הַשְּׁטָר שֶׁלּוֹ הוּא מִן הַתּוֹרָה וּמוֹחֲלוֹ; וּמַתְּנַת שְׁכִיב**
23 **מְרַע, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מִדִּבְרֵיהֶם, עָשׂוּ אוֹתָהּ כְּשֶׁל**
24 **תּוֹרָה, וּכְאִלּוּ קָנָה מָמוֹן שֶׁבִּשְׁטָר מִן הַתּוֹרָה וְהִגִּיעַ**
25 **לְיָדוֹ וְלֹא נִשְׁאַר לַיּוֹרֵשׁ בּוֹ קִנְיָן, וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ מוֹחֵל.**

9) בבא בתרא קמז: וקמח. מימרא של רבא בשם רב נחמן. אף כאן במחלק כל נכסיו או במצווה מחמת מיתה. 10) יש אומרים שאין דין זה אמור אלא בהלוואה שביד ישראל, אבל בהלוואה שביד גוי, שנאמר עליו (תהלים קמד, ח): "אשר פיהם דיבר שווא וימינם ימין שקר", אין אמון לישראל בהם, ואף השכיב מרע אין דעתו סומכת עליו, שיפרע חובו (הגהות מיימוני בשם רבינו אליעזר ממיץ). 11) קל וחומר הוא מהלוואה, שאינה בעין (ועיין בבבא בתרא שם שישנה סברא ש"מעמד שלושתן" אינו מועיל אלא בפיקדון ולא בהלוואה), ואף על פי כן, מועילים דברי שכיב מרע כקניין בבריא - כל שכן שדבריו מועילים בפיקדון שהוא בעין. וכן נראה בבבא בתרא קמט. בעניין איסור גיורא. 12) מדברי הרי"ף שם. כלומר, דברי שכיב מרע הם כאילו מסר ב"מעמד שלושתן", המועיל בבריא (למעלה פרק ג הלכה ג). וכן מבואר בגמרא (בבא בתרא שם). 13) שם קנא. פסק הלכה של רב נחמן. 14) כלומר, לא רק בנייר של השטר, אלא גם במה שכתוב בו. 15) שטר מתנה על השטר הזה. 16) ראה בפרק ו מהלכות מכירה הלכה יא. ואף על פי ששם מפורש שאינו קונה אלא אם כתב בשטר המכירה (או המתנה) "קנה שטר פלוני וכל השעבוד שיש בו" - כאן בשכיב מרע, אף על פי שלא פירש שיקנה השטר וכל שעבודו, אנו תולים שהכביד עליו חליו ולפיכך לא באה מחשבתו לידי ביטוי, וכן אמרו גם לעניין גיטין שאף על פי שבריא האומר "כתבו גט לאשתי" אין כותבים ונותנים עד שיאמר "תנו" - בשכיב מרע, כותבים ונותנים אף באופן זה כמו שכתב רבינו בפרק

ב מהלכות גירושין הלכה יב (כסף משנה בשם הר"ן). 17) שם קמז: מימרא של רב נחמן. 18) דווקא היורש, אבל השכיב־מרע עצמו הרי הוא יכול גם לחזור בו ממתנתו, וכך מפורש ברי"ף בפרק מי שמת (בבא בתרא שם). 19) כמפורש בפרק ו מהלכות מכירה הלכה יב. 20) כלומר, התוכן הכתוב בו אינו דבר ריאלי (וראה להלן הלכה טו), וכלשונו של רבינו (למעלה פרק ו מהלכות מכירה הלכה י): "ואין הראייה נתפסת ביד", ולפיכך אין בו קניין מן התורה.

1 **ג. שְׁכִיב מְרַע[21] שֶׁאָמַר: מָנֶה לִפְלוֹנִי בְּיָדִי, אִם אָמַר**
2 **'תְּנוּ'[22] - נוֹתְנִין, לֹא אָמַר 'תְּנוּ' - אֵין נוֹתְנִין; שֶׁמָּא[23]**
3 **לֹא אָמַר 'מָנֶה יֵשׁ לִפְלוֹנִי בְּיָדִי' אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא**
4 **יֹאמְרוּ עַל יוֹרְשָׁיו שֶׁיֵּשׁ לָהֶן מָמוֹן[24].**

21) שם קעד: מימרא של רב ושמואל. 22) ששוב אין חשש שמא עושה כן כדי שלא יאמרו על יורשיו שיש להם ממון. 23) שם בגמרא. 24) בלשון הגמרא שם: "אדם עשוי שלא להשביע את בניו".

5 **ד. לְפִיכָךְ[25], אִם אָמַר זֶה דֶּרֶךְ הוֹדָאָה[26], וְלֹא הָיָה**
6 **שָׁם חֲשַׁשׁ הַעֲרָמָה - נוֹתְנִין אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר**
7 **'תְּנוּ'.**

25) כן הוא ברי"ף בפרק גט פשוט, והוכיח זאת ממימרא אחרת שם (הובאה להלן הלכה ח): "שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי ואמרו יתומים חזר ואמר לנו אבא פרעתיו נאמנין", הרי שאם לא אמרו כן - נותנין, ולפיכך חילק בין אמר כן דרך הודאה לבין אמר כן דרך הערמה. 26) היינו, שניכר מדבריו שזו היא הודאה רצינית. ואף על פי שבבריא שהודה יש טענת "השבעה" אפילו אם הודה בדרך הודאה, כמפורש בדברי רבינו בפרק ז מהלכות טוען ונטען הלכה א - בשכיב מרע אין חוששים כל כך. והא ראייה, שהרי טענת "השטאה" ישנה בבריא ואינה בשכיב מרע כלל (למעלה פרק ח הלכה ד). ועיין לחם משנה כאן.

8 **ה. כַּיּוֹצֵא[27] בּוֹ: רָאוּ אֶת אֲבִיהֶם שֶׁהִטְמִין מָעוֹת**
9 **בְּשֶׂדֶה[28] תֵּבָה וּמִגְדָּל, וְאָמַר 'שֶׁל פְּלוֹנִי הֵן', 'שֶׁל**
10 **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי הֵן': אִם כְּמוֹסֵר[29] - דְּבָרָיו קַיָּמִין; אִם**
11 **כְּמַעֲרִים[30] - לֹא אָמַר כְּלוּם.**

27) ברייתא בסנהדרין ל. ואף הרי"ף שם, נתן הלכה זו כדוגמא להלכה הקודמת. 28) ארון מסויים. 29) בלשון צוואה (רש"י שם). ולפיכך אין חוששים כל כך ל"השבעה". 30) שלא יראוהו כעשיר.

12 **ו. וְכֵן[31] אִם בָּא אֶחָד[32] וְאָמַר לָהֶם: אֲנִי רָאִיתִי אֶת**
13 **אֲבִיכֶן שֶׁהִטְמִין מָעוֹת בְּשֶׂדֶה תֵּבָה וּמִגְדָּל, וְאָמַר**
14 **'שֶׁל פְּלוֹנִי הֵם', 'שֶׁל מַעֲשֵׂר[33] הֵן': אִם הָיוּ טְמוּנִין**
15 **בַּבַּיִת[34] - לֹא אָמַר כְּלוּם[35]; בַּשָּׂדֶה[36] - דְּבָרָיו קַיָּמִין[37].**
16 **כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כֹּל שֶׁאִלּוּ יָכוֹל לְטֹל - דְּבָרָיו קַיָּמִין;**
17 **וְאִם לָאו - לֹא אָמַר כְּלוּם.**

31) אף זה בברייתא שם. ורוצה לומר שחוץ ממה שאמרנו למעלה שאם אמר דבריו כמוסר - נאמן, כמו כן ישנה נאמנות בהא דלהלן אף על פי שלא אמר מפורש כמוסר אלא שהעניין מוכיח כן. 32) דווקא באחד צריך "מיגו", אבל שניים יכולים להוציא ממון אפילו בלי "מיגו". 33) בכתב יד תימן: "מעשר שני". 34) במקום שהעד אינו יכול להגיע אליו. 35) שאין מוציאין ממון על פי עד אחד. 36) במקום שהוא יכול ליטול בעצמו. 37) שהרי יש לו מיגו, שיכול הוא ליטלם בעצמו ולעשות בהם כרצונו, ולפיכך נאמן לאמר כי אביהם אמר לו כן. ואף על פי שלא אמר דבריו כמוסר, אין חשש של "השבעה", מאחר שהטמין הכסף בפני העד הזה ובמקום שהעד יכול ליטלו משם, בוודאי דברי אמת מסר לו (נימוקי יוסף שם).

18 **ז. הֲרֵי[38] שֶׁהָיָה מִצְטַעֵר עַל מָעוֹת שֶׁהִנִּיחַ לוֹ אָבִיו**
19 **וְלֹא יָדַע הֵיכָן הֶחְבִּיאָם, וְאָמְרוּ לוֹ בַּחֲלוֹם: כָּךְ וְכָךְ**
20 **הֵם, בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי הֵן, וְשֶׁל פְּלוֹנִי הֵן, וְשֶׁל מַעֲשֵׂר**
21 **שֵׁנִי הֵן, וּמְצָאָן בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ וּבַמִּנְיָן**
22 **שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ - זֶה הָיָה מַעֲשֶׂה, וְאָמְרוּ חֲכָמִים: דִּבְרֵי**
23 **חֲלוֹמוֹת לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין.**

38) אף זה בברייתא שם.

24 **ח. שְׁכִיב מְרַע[39] שֶׁהוֹדָה[40] שֶׁיֵּשׁ לִפְלוֹנִי בְּיָדוֹ מָנֶה,**
25 **וְאָמְרוּ יְתוֹמִים: חָזַר וְאָמַר לָנוּ אָבִינוּ 'פְּרַעְתִּיו'[41] -**
26 **נֶאֱמָנִין, וְנִשְׁבָּעִין[42] עַל זֶה שְׁבוּעַת הֶסֵּת.**

39) בבא בתרא קעה. מימרא של רבה. 40) בגמרא שם: "שכיב מרע שאמר". אבל רבינו רצה להדגיש בזה, שהיה בדרך הודאה, וכמו שכתב למעלה הלכה ד. 41) כלומר: בעת שאמר להם "מנה לפלוני בידי" סבור היה שעודנו חייב לו ואחר כך נזכר שפרע לו (תוספות שם דיבור המתחיל חזר) ורק שכיב מרע, שאין דעתו מיושבת עליו, נאמן בזה, ולא בריא (תוספות שם). ואם אמר שפרע אחר כך נאמן אפילו אם היה בריא (תוספות שם, וראה בהגהות מיימוני). 42) כדין כל כופר הכל. והיינו, כשהתובע טוען שלא זזה ידו מתחת ידו של אביהם וברי לו שלא אמר פרעתי, כי אחרת אין נשבעים היסת על טענת שמא (פרק א מהלכות טוען ונטען הלכה ז).

27 **ט. אָמַר[43] 'תְּנוּ', וְאָמְרוּ יְתוֹמִים: חָזַר וְאָמַר לָנוּ**
28 **אָבִינוּ 'פְּרַעְתִּיו'[44] - אֵין נֶאֱמָנִין[45].**

43) המשך המימרא של רבה לפי המסקנה בגמרא שם. 44) כלומר, נזכר אחר כך שפרע כנ"ל. 45) שכיוון שאמר "תנו", ודאי דקדק היטב בדבר וידע שלא פרע, ואינו נאמן לומר שנזכר אחר כך. אולם, אם טוענים שאמר להם אביהם שפרע אחר כך ודאי נאמנים, וראה ש"ך שם סעיף קטן יד.

29 **י. אָמַר[46]: מָנֶה לִפְלוֹנִי בְּיָדִי[47], וְאָמְרוּ יְתוֹמִים:**
30 **נָתַנּוּ[48] - אֵין נֶאֱמָנִין; שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר 'תְּנוּ'[49], וּמִנַּיִן**
31 **יָדְעוּ שֶׁחַיָּבִין לִתֵּן[50]?**

46) בבא בתרא שם בסוגיית הגמרא. 47) והיינו, בדרך הודאה, שאם לא כן יש חשש של "השבעה" שהרי המדובר כשלא אמר "תנו" כדלהלן, אלא שהיתומים לא ידעו מזה,

ראה להלן. 48) שהם פרעו בעצמם, בניגוד להלכות הקודמות, שטענתם הייתה שאביהם פרע. 49) ויש חשש של "השבעה", כמבואר למעלה הלכה ג אלא שנתברר לבסוף שאמירתו הייתה בדרך הודאה, כנ"ל. 50) שהרי לא ידעו שאמירתו הייתה בדרך הודאה עד שנתברר הדבר לבסוף, ואם כן ודאי סברו שאמר כן שלא להשביע את בניו ובוודאי לא נתנו. דוגמא לכך מה שאמרו בבבא מציעא יז. "אמרו לו (=בית הדין) צא תן לו (=לבעל חובך) ואמר פרעתי, נאמן - חייב אתה ליתן לו ואמר פרעתי אינו נאמן", לפי ש"צא תן לו" הוא פסק־דין ברור ויודע שעליו ליתן, אבל "חייב אתה ליתן לו" אינו פסק־דין ברור ולפיכך אינו נאמן לומר פרעתי, שוודאי לא פרע כיוון שלא ברור לו שצריך לשלם (מגיד משנה). וראה בראב"ד.

1 **יא. אָמַר 'תְּנוּ', וְאָמְרוּ יְתוֹמִים 'נָתַנּוּ' - נֶאֱמָנִין,**
2 **וְנִשְׁבָּעִין שְׁבוּעַת הֶסֵּת שֶׁנָּתְנוּ.**

3 **יב. שְׁכִיב מְרַע[51] שֶׁנָּתַן מָנֶה לְאֶחָד וְאָמַר לוֹ: הוֹלֵךְ[52]**
4 **מָנֶה זֶה לְפְלוֹנִי, וְהָלַךְ וּמְצָאוֹ שֶׁמֵּת: אִם קַיָּם הָיָה**
5 **בְּשָׁעָה שֶׁנָּתַן לוֹ הַשְׁכִיב מְרַע[53] - יִנָּתְנוּ לְיוֹרְשֵׁי מִי**
6 **שֶׁנִּשְׁתַּלְּחוּ לוֹ; שֶׁדִּבְרֵי[54] שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין**
7 **וְכִמְסוּרִין[55] הֵן. וְאִם לֹא הָיָה קַיָּם[56] - יַחְזְרוּ לְיוֹרְשֵׁי**
8 **מְשַׁלֵּחַ; שֶׁאֵין קִנְיָן לְמֵת[57].**

51) גיטין יד: 52) וכלל הוא ש"הולך לאו כזכי", ואין המקבל זוכה עד שיגיע לידו (למעלה פרק ד הלכה ד) - זה אינו אלא בבריא אבל בשכיב מרע אמרו "הולך כזכי" (גמרא שם). 53) שאז יכול היה השליח לזכות בעבורו. 54) מדברי הרי"ף שם. 55) ואינו צריך קניין. ואף על פי שמתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה (למעלה פרק ח הלכה ח) וכאן הרי מת המקבל בחיי השכיב מרע? - כיוון שטרח ונתן המנה לשליח בוודאי דעתו שיקנה מיד (ש"ך בחושן משפט סימן קכה סעיף קטן לו בשם בית יוסף). 56) בשעה שנתן השכיב־מרע לשליח. 57) מדברי הרי"ף שם.

9 **יג. שְׁכִיב מְרַע[58] שֶׁאָמַר: תְּנוּ[59] מָאתַיִם זוּז לְפְלוֹנִי,**
10 **וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת זוּז לְפְלוֹנִי, וְאַרְבַּע מֵאוֹת זוּז לְפְלוֹנִי -**
11 **אֵין אוֹמְרִין: הַקּוֹדֵם בַּשְּׁטָר זָכָה[60]. לְפִיכָךְ[61], אִם לֹא**
12 **הִגִּיחַ תְּשַׁע מֵאוֹת - חוֹלְקִין הַנִּמְצָא לְפִי[62] מַה שֶׁכָּתַב**
13 **לָהֶן. וְאִם[63] יָצָא עָלָיו שְׁטַר חוֹב - גּוֹבֶה מִכֻּלָּן[64],**
14 **מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי מַה שֶׁכָּתוּב לָהֶן[65]. כֵּיצַד[66]?**
15 **הָיָה הַחוֹב אַרְבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים - בַּעַל הַמָּאתַיִם**
16 **נוֹתֵן מֵאָה, וּבַעַל הַשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, וּבַעַל**
17 **הָאַרְבַּע מֵאוֹת נוֹתֵן מָאתַיִם.**

58) בבא בתרא קלח. 59) והיינו, במחלק כל נכסיו ללא שיור, או במצווה מחמת מיתה. 60) שאין אדם יכול להוציא שני משפטים כאחד, והוא התכוון בעצם לתת לכולם בבת אחת, אלא שהכרחי היה לו לפרט את שמות המקבלים בזה אחרי זה. ויש אומרים שאם הסכום שווה בכולם, שהיה יכול לכוללם יחד, ולא לפרט בזה אחרי זה, - יש כאן דין קדימה (מגיד משנה). 61) מדברי הרי"ף. 62) היינו, לפי האחוזים, כמו שמסביר הרי"ף, שחלוקה זו מעמידה אותנו על רצונו של הנפטר, לתת לזה כפליים או פעם וחצי מן השני. ולעניין כתובה, עיין פרק י"ז מהלכות אישות הלכה ח. ולעניין חוב, עיין בפרק כ מהלכות מלוה ולוה הלכה ד. 63) המשך הברייתא שם. 64) אחרי שכולם קיבלו את המתנה בעת אחת. והמדובר כשלא הניח נכסיו ליורשים, שאם הניח להם, גובה מהם (מגיד משנה להלן הלכה יד בשם הרשב"א). 65) היינו, לפי האחוזים כדלהלן. 66) מדברי הרי"ף, שם.

18 **יד. אֲבָל[67] אִם אָמַר: תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לְפְלוֹנִי,**
19 **וְאַחֲרָיו[68] שְׁלֹשׁ מֵאוֹת לְפְלוֹנִי, וְאַחֲרָיו אַרְבַּע מֵאוֹת**
20 **לְפְלוֹנִי - כָּל הַקּוֹדֵם[69] בַּשְּׁטָר זָכָה. לְפִיכָךְ, אִם יָצָא**
21 **עָלָיו שְׁטַר חוֹב - גּוֹבֶה מִן הָאַחֲרוֹן; אֵין לוֹ - גּוֹבֶה**
22 **מִשֶּׁלְּפָנָיו; אֵין לוֹ - גּוֹבֶה מִשֶּׁלְּפָנֵי פָּנָיו.**

67) לשון הברייתא, שם. 68) שכאן הוא מדגיש את הקדימה והאיחור. 69) שאם אין סכום מספיק בעיזבונו לחלוקת כולם, ייקח הראשון, שקיבל את המתנה, קודם לאלו שבאים אחריו.

23 **טו. שְׁכִיב מְרַע[70] שֶׁאָמַר: יָדוּר פְּלוֹנִי בְּבֵית זֶה, יֹאכַל**
24 **פְּלוֹנִי פֵּרוֹת דֶּקֶל זֶה - לֹא אָמַר כְּלוּם; שֶׁלֹּא[71] הִקְנָה**
25 **לָהֶם דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַמָּשׁ, שֶׁהַדִּירָה וְהָאֲכִילָה וְכַיּוֹצֵא**
26 **בָּהֶן הֲרֵי הֵן כְּדִבּוּר וּכְשֵׁנָה שֶׁאֵין נִקְנִין[72]. אֲבָל[73] אִם**
27 **אָמַר: תְּנוּ בַּיִת זֶה לְפְלוֹנִי כְּדֵי שֶׁיָּדוּר בּוֹ עַד זְמַן**
28 **פְּלוֹנִי, אוֹ: תְּנוּ דֶּקֶל זֶה לְפְלוֹנִי כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל פֵּרוֹתָיו**
29 **- דְּבָרָיו קַיָּמִין; שֶׁהֲרֵי הִקְנָה לָהֶם הַגּוּף לַפֵּרוֹת[74],**
30 **וְהַגּוּף דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַמָּשׁ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.**

70) שם קמז: מימרא של רב נחמן. 71) מדברי הר"י מיגאש. ולרשב"ם (שם דיבור המתחיל אמר רב נחמן) טעם אחר על אכילת פירות. 72) כלומר, אף בבריא בקניין. ואם כן גם האמירה בשכיב־מרע, שהיא במקום קניין, אינה מועילה (גמרא שם). 73) המשך המימרא שם. 74) ראה פרק כג מהלכות מכירה הלכה א.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו משפטי שכיב מרע שלא ביאר בדבריו, אם שלא ביאר מי הם המקבלים, אם שלא ביאר שיעור הדבר הניתן להם או עניינו, וכל הנמשך אחר זה, וכן לדון כוונתו במתנותיו וכל התלוי בזה ומה שהוא נמשך בזה.

31 **א. שְׁכִיב מְרַע[2] שֶׁאָמַר: נְכָסִים אֵלּוּ לְבָנַי - אֵין**
32 **הַבָּנוֹת בִּכְלָלָם[3]. הָיָה[4] לוֹ בֵּן אֶחָד וּבַת, אוֹ בֵּן וּבֵן**
33 **הַבֵּן[5], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָמַר 'לְבָנַי', שֶׁהוּא לְשׁוֹן**
34 **רַבִּים - אֵין נוֹתְנִין אֶלָּא לִבְנוֹ; שֶׁהַבֵּן הָאֶחָד נִקְרָא**
35 **בָּנִים[6].**

2) יוצא מתוך המשך ההלכה שלפנינו. 3) דווקא בשכיב מרע אין הבנות בכלל בניו, לפי שבשעת מיתה אינו רוצה לעקור נחלה דאורייתא, אבל במתנת בריא - אף הבנות

בכלל, כמפורש למעלה פרק ו הלכה יד, ועיין שם הערה פח. 4) בבא־בתרא קמג: בעיא שנפתרה על־ידי רבא ורב יוסף. 5) שאינו בכלל בניו (בבא־בתרא שם) בלשון בני אדם (רשב"ם שם). 6) כמו בבמדבר כו, ח: "ובני פלוא אליאב".

1 **ב. שְׁכִיב מְרַע[7] שֶׁאָמַר 'נְכָסַי לְטוֹבִיָּה', וָמֵת, וּבָא**
2 **אֶחָד שֶׁשְּׁמוֹ טוֹבִיָּה וְאָמַר 'אֲנִי הוּא' - נוֹטְלָן[8]. וְאִם**
3 **הֶחֱזַק[9] שְׁמוֹ רַב[10] טוֹבִיָּה - אֵינוֹ נוֹטְלָן[11]. וְאִם הָיָה**
4 **שְׁכִיב מְרַע גַּס[12] בּוֹ וְקוֹרֵא אוֹתוֹ בִּשְׁמוֹ[13] - נוֹטְלָן[14].**

7) כתובות פה: מימרא של רבי יוחנן. 8) אע"פ שיש בסביבה עוד אחד ושמו טוביה, שגם אותו אפשר להביא בחשבון - כיון שזה שלפנינו הזדרז לבוא, נותנים לו (שו"ע חושן־משפט סימן רנג סעיף כט). שוודאי כיוון לו, ואין חשש לרמאות, שהרי סוף הדבר להגלות (סמ"ע שם ס"ק סג). 9) שם בגמרא. 10) מוסמך להוראה. 11) מפני שאין לזהות אותו עם טוביה סתם, שלרב לא היה קורא בשמו. 12) רגיל בו. 13) בינו לבין עצמו (משנה־למלך). 14) אע"פ שקרא לו כן בפני אחרים - כיון שרגיל לקראו תמיד כן בינו לבין עצמו (משנה־למלך).

5 **ג. בָּאוּ[15] שְׁנַיִם לִתְבֹּעַ, וְכָל אֶחָד מֵהֶן מֻחְזָק שְׁמוֹ**
6 **טוֹבִיָּה, אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶם תַּלְמִיד חָכָם - תַּלְמִיד**
7 **חָכָם קוֹדֵם[16]. אֵין בָּהֶן תַּלְמִיד חָכָם, וְהָיָה אֶחָד מֵהֶן**
8 **שָׁכֵן[17] אוֹ קָרוֹב - הוּא קוֹדֵם. הָיָה[18] אֶחָד שָׁכֵן וְאֶחָד**
9 **קָרוֹב - שָׁכֵן קוֹדֵם[19]. שְׁנֵיהֶם[20] קְרוֹבִים אוֹ שְׁנֵיהֶם**
10 **שְׁכֵנִים אוֹ שְׁנֵיהֶם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים - יַעֲשׂוּ[21] הַדַּיָּנִין**
11 **כְּמוֹ שֶׁיִּרְאֶה לָהֶם; כָּל מִי שֶׁדַּעְתָּן נוֹטָה שֶׁעַל זֶה**
12 **אָמַר - נוֹתְנִין לוֹ. וְכֵן אִם הָיוּ רַבִּים.**

15) המשך הסוגיא שם. 16) כי מן הסתם רוצה אדם, ההולך למות, להנות תלמיד־חכם מנכסיו, שמצוה רבה היא (ברכות לד: - רש"י). 17) כלומר, חבר הרגיל אצלו במשא ומתן (רמ"א שם). 18) בעיא שנפתרה, שם. 19) בהתאם למה שנאמר במשלי כז, י: "טוב שכן קרוב מאח רחוק". והמדובר כשהקרוב אינו ראוי ליורשו, שאם ראוי ליורשו - הוא קודם לשכן (ש"ך סימן רנג ס"ק לח בשם ה'טור'). 20) שם. 21) זהו פירושו של רבינו למונח התלמודי: שודא דדייני. והוא, שהדיינים יעשו לפי אומד דעתם, למי היתה כוונת הנותן לתת. וכן פירש רש"י שם. ברם ה'תוספות' שם, ד"ה שודא דדייני, פירשו: שהדיינים נותנים למי שהם רוצים. וראה למעלה פרק כא מהלכות מכירה הלכה טו. ומה שאמרו בתוספתא (בבא־בתרא פרק יא צוק"מ עמ' 414.18): "האומר תנו מאתים דינר ליוסף בן שמעון, והיו שם שני יוסף בן שמעון, אין דורשין לשון הדיוט לומר לזה היה אוהב ולא לזה היה אוהב, אלא שניהם חולקים בשוה". - "התוספתא - כדעת רב בשני שטרות [שאמר: יחלוקו] (כתובות צד.) ואין הלכה כן [אלא כשמואל שם שאמר שודא דדייני]" - מאירי בכתובות פה: עמוד 380. וכן כתב הרא"ה שם שהתוספתא "משובשת, מדלא מייתינן לה בגמרא דילן". ועיין כסף־משנה. וכתב הש"ך (שם ס"ק לט) שהמדובר באופן שהיורשים מסכימים לשלם לאחד מהם, אבל אם רוצים לדחותם, - יכולים הם לעשות כן כמו בשני יוסף בן שמעון שיצא שטר חוב על אחד מהם, ששניהם יכולים לדחותו (פכ"ד מהלכות מלוה ולוה הלכה ח). וראה בלחם־משנה כאן.

13 **ד. שְׁכִיב מְרַע[22] שֶׁאָמַר: נְכָסַי לְפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי**
14 **- חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה.**

22) יוצא מתוך ההלכה הבאה. ומדובר במחלק או במצוה מחמת מיתה.

15 **ה. אָמַר[23]: נְכָסַי לְפְלוֹנִי וּלְבָנַי - חוֹלְקִין: פְּלוֹנִי נוֹטֵל**
16 **מֶחֱצָה, וְכָל בָּנָיו מֶחֱצָה[24]. וּמַעֲשֶׂה[25] בְּאֶחָד שֶׁאָמַר**
17 **לְאִשְׁתּוֹ: נְכָסַי לִיךְ וְלִבְנָיִךְ; וְאָמְרוּ חֲכָמִים: תְּטֹל הִיא**
18 **מֶחֱצָה, וְכָל הַבָּנִים מֶחֱצָה.**

23) בבא־בתרא קמג. כדעת רב יוסף. 24) וכך הם דברי רבי בברייתא שם: "והיתה לאהרן ולבניו - מחצה לאהרן ומחצה לבניו". 25) בבא־בתרא שם.

19 **ו. אָמַר: לִפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְלִבְנֵי פְּלוֹנִי - נוֹטְלִין בְּנֵי**
20 **פְּלוֹנִי מֶחֱצָה[26], וְהַשְּׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים מֶחֱצָה.**

26) לשיטת רבינו, הכלל נוטל תמיד מחצה, לא רק במקום פרט אחד כבהלכה הקודמת, אלא אף כלפי כמה פרטים.

21 **ז. שְׁכִיב מְרַע[27] שֶׁאָמַר: יַחֲלֹק פְּלוֹנִי בִּנְכָסַי - יִטֹּל**
22 **מֶחֱצָה[28]. תְּנוּ[29] חֵלֶק[30] לִפְלוֹנִי בִּנְכָסַי - יִטֹּל אֶחָד**
23 **מִשִּׁשָּׁה עָשָׂר[31]. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה: יִטֹּל רְבִיעַ**
24 **הַנְּכָסִים[32].**

27) בבא־בתרא סג. ושם לא נזכר מפורש "שכיב מרע", אלא מכיון שהובא שם "האומר" - סובר רבינו שמדובר בשכיב מרע, שדבריו ככתובים וכמסורים, שהרי בבריא צריך קנין. 28) שזה כלול במילה: "יחלוק". 29) בעיא שם, שנפתרה מברייתא, שתוכנה הובא בהלכה הבאה. 30) ולא ידוע לנו "חלק" מהו? 31) והוא הפחות שבשיעורים שבהלכה הבאה. וזו היתה הכוונה של רבינא בר קיסי לפתרון הבעיא. 32) כמו שכתב הרי"ף: "שאין דרך בני אדם לומר חלק סתם על פחות מרביע". וכוונת רבינא בר קיסי בפתרון הבעיה, היתה לפתור מתחילת הברייתא "תנו חלק לפלוני בבור - אין פחות מרביע".

25 **ח. שְׁכִיב מְרַע[33] שֶׁאָמַר: תְּנוּ חֵלֶק לִפְלוֹנִי בְּבוֹר**
26 **הַיַּיִן[34] שֶׁיֵּשׁ לִי - יִטֹּל רְבִיעַ הַיַּיִן. אָמַר: תְּנוּ לוֹ בּוֹ**
27 **חֵלֶק לֶחָבִית[35] - הֲרֵי מְעוּט[36], וְיִטֹּל שְׁמִינִית[37] הַיַּיִן.**
28 **אָמַר: תְּנוּ לוֹ בּוֹ חֵלֶק לַקְּדֵרָה[38] - נוֹטֵל חֵלֶק מִשְּׁנֵים**
29 **עָשָׂר מִן הַיַּיִן. אָמַר: תְּנוּ לוֹ בּוֹ חֵלֶק לַטָּפִיחַ[39] -**
30 **נוֹטֵל חֵלֶק מִשִּׁשָּׁה עָשָׂר מִן הַיַּיִן שֶׁבַּבּוֹר; שֶׁהֲרֵי גְּלָה**
31 **דַּעְתּוֹ שֶׁלְּחֵלֶק מוּעָט נִתְכַּוֵּן[40].**

33) ברייתא שם. 34) ברי"ף וברשב"ם: בור של מים. 35) למלאות מן הבור לתוך החבית. 36) שמילת ל"חבית" באה למעט ממדת הבור. כלומר, שלא צריך מן הבור, אלא

בכדי למלאות חבית. 37) שכך שיערו חכמים (רי"ף שם). 38) מה שצריך לשים בקדרה, הקטנה מחבית. 39) כד קטן לשתייה. 40) שיטת הר"ח, שהלכה זו רק במתנה, אבל במקח - הדמים מודיעים, היינו, שהוא מקבל חלק לפי חשבון המעות שנתן (מגיד־משנה). אבל רבינו אינו סובר שהדמים מודיעים, כמו שנראה למעלה פכ"ז מהלכות מכירה הלכה ג (לחם־משנה).

1 **ט. וְאֵין[41] גּוֹמְרִין מִן הַשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ לְדִין אַחֵר.**

41) מדברי הרי"ף שם. לפי שאין אנו יודעים יפה לנמק את השיעורים האלו שנתנו כאן חכמים. ורק לענין "תנו חלק לפלוני בנכסי", למדו בכאן (רי"ף שם).

2 **י. שְׁכִיב מְרַע[42] שֶׁאָמַר: תִּטֹּל[43] אִשְׁתִּי כְּאֶחָד מִן**
3 **הַבָּנִים[44] - נוֹטֶלֶת כְּאֶחָד מִבָּנָיו. וְאִם[45] נוֹלְדוּ[46] לוֹ**
4 **בָּנִים אַחַר הַצַּוָּאָה - מִצְטָרְפִין עִם אֵלּוּ שֶׁהָיוּ בִּשְׁעַת**
5 **הַצַּוָּאָה, וְנוֹטֶלֶת חֵלֶק עִם כֻּלָּן. כֵּיצַד? הָיוּ שְׁלֹשָׁה**
6 **בָּנִים בִּשְׁעַת הַצַּוָּאָה, וּלְאַחַר זְמַן נוֹלְדוּ לוֹ שְׁנַיִם -**
7 **נוֹטֶלֶת כְּאֶחָד מִן הַחֲמִשָּׁה, שֶׁהוּא שְׁתוּת כָּל הַמָּמוֹן.**

42) בבא־בתרא קכח: מימרא ששלח רבי אבא לרב יוסף בר חמא. ואף שם לא הוזכר שכיב מרע, וראה למעלה הלכה ז והערה כו, ולהלן בהערה הבאה. 43) וזהו לשון המועיל רק בשכיב מרע (ראה למעלה פרק ט הלכה ג). 44) היינו, חלק שוה כאחד מן הבנים. 45) כדברי התוספת של רבא, בגמרא שם. 46) ואם מתו אחר הצוואה, ונתרבה חלקם של אלה שנשארו - נוטלת אף היא כאחד מהם (רשב"ם). ויש מפקפקים בזה (מגיד־משנה בשם הראב"ד).

8 **יא. וְאֵינָהּ[47] נוֹטֶלֶת עִמָּהֶם אֶלָּא בִּנְכָסִים שֶׁהָיוּ לוֹ**
9 **בִּשְׁעַת הַצַּוָּאָה. אֲבָל נְכָסִים שֶׁבָּאוּ לוֹ אַחַר זְמַן**
10 **הַצַּוָּאָה[48] - אֵין לָהּ בָּהֶן חֵלֶק; שֶׁאֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר**
11 **שֶׁלֹּא בָּא בִּרְשׁוּתוֹ.**

47) מדברי רבא. 48) כן גם ברשב"ם שם, ד"ה ובנכסים של עכשיו.

12 **יב. שְׁכִיב מְרַע[49] שֶׁאָמַר: מִטַּלְטְלִין שֶׁיֵּשׁ לִי לְפִלּוֹנִי**
13 **- נוֹטֵל כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ[50], אֲבָל לֹא חִטִּים וּשְׂעוֹרִים**
14 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[51]. אָמַר[52]: כָּל מִטַּלְטְלִין שֶׁלִּי - נוֹטֵל**
15 **הַכֹּל[53].**

49) שם קנ. וגם שם לא הוזכר "שכיב מרע" אלא שמכיון שלא הוזכרה אלא אמירה בלי קנין, ע"כ שמדובר בשכיב מרע. 50) תשמישי הבית, שרק אלו הם בכלל "מטלטלין" בלשון בני אדם. 51) כגון בהמות (רשב"ם שם ד"ה לבד מחיטי ושערי) וסחורות ופרקמטיאות (רמ"ה), שאינם בכלל "מטלטלין". 52) שם. 53) שמילת "כל" באה לרבות, אף אלו.

16 **יג. וְהָעֲבָדִים[54] בִּכְלַל[55] הַמִּטַּלְטְלִין, אֲבָל לֹא רֵחַיִם**
17 **הַתַּחְתּוֹנָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ, שֶׁהֲרֵי הִיא מְחֻבֶּרֶת לָאָרֶץ[56].**

54) בעיא בגמרא שם, שלא נפשטה, אך הרי"ף פתר אותה ממה שאמרו שם קכח. שאין המלוה גובה חובו מיתומים ומעבדים, הרי שהם כמטלטלין, כיון שאפשר להסתירם, אע"פ שמן הדין הם כקרקע. ועיין נמוקי־יוסף שם. 55) והיינו, אם אמר "כל מטלטלין שלי". שאם לא כן, הם כחיטים ושעורים (מגיד־משנה). 56) כלומר, אין נוהגים לטלטלה. אבל הריחיים העליונה, שרגילים לטלטלה כדי לתקנה, - היא בכלל מטלטלין (גמרא ורי"ף שם).

18 **יד. אָמַר[57]: כָּל הַמִּטַּלְטְלִין[58] - נוֹטֵל אַף רֵחַיִם**
19 **הַתַּחְתּוֹנָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ.**

57) שם. 58) משמע, כל מה שאפשר לטלטלו, אם כי אין נוהגים לעשות כן.

20 **טו. שְׁכִיב מְרַע[59] שֶׁאָמַר: נְכָסַי לִפְלוֹנִי - נוֹטֵל כָּל**
21 **הַמִּטַּלְטְלִין[60] וְכָל הַקַּרְקָעוֹת[61] וְהַבְּגָדִים[62] וְהָעֲבָדִים**
22 **וְהַבְּהֵמָה וְהָעוֹפוֹת[63]. וְהַתְּפִלִּין עִם שְׁאָר סְפָרִים -**
23 **הַכֹּל בִּכְלַל הַנְּכָסִים. אֲבָל סֵפֶר תּוֹרָה - יֵשׁ בּוֹ סָפֵק[64]**
24 **אִם הוּא בִּכְלַל[65] נְכָסִים אוֹ אֵינוֹ[66]; לְפִיכָךְ, אִם תְּפָסוֹ**
25 **- אֵין מוֹצִיאִין[67] מִיָּדוֹ.**

59) שם קנ: וקנא. 60) לא נאמר מפורש בגמרא, אבל יוצא מתוך פירוט הדברים דלהלן. 61) מפורש שם. 62) גם זה מפורש שם. 63) כל זה מפורש שם. והעיר בלחם־משנה על "כספים ושטרות" שנזכרו בגמרא שם, והשמיטם רבינו. 64) בעיא שם בגמרא. 65) שהרי יכול למוכרו לצרכים מסויימים, כגון לישא אשה (שם). 66) שהרי אין לו רשות למוכרו לכל דבר. ואין להעיר: אם אינו בכלל הנכסים, למה אינו שיור במתנת השכיב־מרע, שיצריך קנין כמתנת בריא (למעלה פ"ח הלכה טו)? - שכיון שאינו בכלל הנכסים, אין זה שיור (אור־שמח). 67) למעלה (פרק ט הלכה ד) בדין ספק במתנת שכיב מרע, פסק רבינו "לא קנה", ולא כתב ש"אם תפס אין מוציאין מידו" - שם כל המתנה מוטלת בספק, אבל כאן אין ספק על עיקר המתנה, אלא על ספר־התורה אם גם הוא בכלל או לא (לחם־משנה). [וראה בפ"ט מהלכות טוען ונטען הלכה יב, וצ"ע].

26 **טז. שְׁכִיב מְרַע[68] שֶׁאָמַר: תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לִפְלוֹנִי**
27 **בְּכוֹרִי כָּרָאוּי לוֹ[69] - נוֹטְלָן וְנוֹטֵל בְּכוֹרָתוֹ.**

68) בבא־בתרא קלח. בברייתא. 69) אלו הן מילים מיותרות, ולפיכך הן באות לרבות שנוטלן נוסף על חלק בכורה שלו. וראה בסמוך אם לא הזכיר מילה מיותרת זו.

28 **יז. אָמַר[70] 'בִּבְכוֹרָתוֹ'[71] - יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה: רָצָה**
29 **חֵלֶק בְּכוֹרָה - נוֹטֵל[72], רָצָה[73] מָאתַיִם זוּז - נוֹטֵל.**

70) שם, המשך הברייתא. 71) ולא אמר: כראוי לו. 72) אם חלק הבכורה הוא יותר ממאתיים זוז, שאינו יכול לסלק אותו מהבכורה, אם כי יכול לגרוע מחלקם של יתר היורשים. ראה בפ"ו מהלכות נחלות הלכה ג, ובסמ"ע סימן רנג ס"ק יח. 73) ואם לא הזכיר לא "כראוי לו" ולא "בבכורתו", ראה לקמן.

30 **יח. וְכֵן[74] אִם אָמַר: תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לִפְלוֹנִית אִשְׁתִּי**

כָּרָאוּי לָהּ[75] - נוֹטַלְתָּן וְנוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ. וְאִם אָמַר 'בִּכְתֻבָּתָהּ' - יָדָהּ עַל הָעֶלְיוֹנָה[76].

74) המשך הברייתא שם. 75) ושוב יש כאן מילים מיותרות, הבאות לרבות את העודף על הכתובה. 76) שאינו יכול לבטל את כתובתה, ואם הכתובה יותר מהמתנה - נוטלת הכתובה.

יט. אָמַר: תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לִפְלוֹנִי בַּעַל חוֹבִי כָּרָאוּי לוֹ - נוֹטְלָן וְנוֹטֵל אֶת חוֹבוֹ. אָמַר 'בְּחוֹבוֹ' - אֵין לוֹ אֶלָּא חוֹבוֹ[77].

77) ואין ידו על העליונה לקחת את המתנה, אם היא יותר מחובו, מפני שאם הוא לוקח יותר מחובו, זה נראה כריבית, אחרי שהוא הזכיר "בחובו", משא"כ כשאומר "כראוי לו", שהוא דיבור המוכיח, שחייב לו הכרת תודה בעד איזו גמילות חסד, ולא כתוספת בעד ההלואה, וראה בסמ"ע שם ס"ק טז.

כ. שְׁכִיב מְרַע[78] שֶׁאָמַר: תְּנוּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז לִפְלוֹנִי וְיִשָּׁא בִתִּי - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁנָּתַן לוֹ שְׁתֵּי מַתָּנוֹת, כָּל אֵיזֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה יִקַּח[79]. לְפִיכָךְ, אִם רָצָה לִקַּח הַמָּעוֹת וְלֹא יִשָּׂא הַבַּת - יִקַּח. אֲבָל אִם אָמַר: יִקַּח בִּתִּי וּתְנוּ לוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז - הֲרֵי זֶה תְּנַאי[80], וְלֹא יִזְכֶּה בַּמָּעוֹת עַד שֶׁיִּקַּח הַבַּת.

78) ביצה כ. מימרא של רב פפא. על רקע עובדא מסויימת, ולפי ביאורו של הרי"ף בבבא־בתרא פרק מי שמת (דפוס ווילנא דף סו ע"ב). 79) [לולא טעם זה, היה צריך לקיים את התנאי, אע"פ שאין התנאי קיים אלא אם הוא קודם למעשה (בבא־מציעא צד.) - לדעת רבינו (בפ"ו מהלכות אישות הלכה ד) כל שלא הקדים ממש את המעשה, כלומר כל זמן שלא נתן - תנאו קיים, אע"פ שהזכיר את המעשה לפני התנאי, ועיין עוד להלן בדברי הרמב"ן]. 80) אע"פ שלא כפל תנאו, וכל תנאי שאינו כפול אינו תנאי (הלכות אישות שם הלכה ב), ואף בממון הלכה כן (עיין שם הלכה יד) - בשכיב מרע, לא הצריכו דיני תנאי כשם שלא הצריכו בו קנין, שלא תיטרף דעתו עליו (רמב"ן במלחמות שם, וראה בהערה שלמעלה).

כא. שְׁכִיב מְרַע[81] שֶׁאָמַר: תְּנוּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז לִבִתִּי בִּכְתֻבָּתָהּ, אוֹ לִכְתֻבָּתָהּ, אִם דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי הָעִיר לְהוֹסִיף[82] בְּשׁוּמַת הַנְּדוּנְיָא[83] וְלִכְתֹּב שְׁוֶה מָנֶה בְּמָאתַיִם - אֵינָהּ נוֹטֶלֶת אֶלָּא מָאתַיִם זוּז; שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז סְתָם, אֶלָּא בִּכְתֻבָּתָהּ. כְּלוֹמַר: תְּנוּ לָהּ מַה שֶּׁתִּהְיֶה שׁוּמָתוֹ בִּכְתֻבָּתָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז.

81) בבא־מציעא קד: לפי מסקנת הגמרא. 82) משום כבוד הכלה. 83) שהיא מכניסה לו, ושהוא זוכה בהם, בגוף ובפירות, והוא אחראי להם ומשעבד נכסיו לשם כך, ועם פרידתה ממנו או לאחר מיתתו היא מקבלת בחזרה את תמורתם, והם "נכסי צאן ברזל" (פרק טז מהלכות אישות הלכה א) ומשום כבודה של האשה היו שמים את ערך הנדוניה שהיא מכניסה בשליש או חצי יותר משויים (פרק כג שם הלכה יא, כרבן שמעון בן גמליאל בכתובות סו:). וכמובן כשהיא יוצאת היו מנכים מן הסכום כפי המנהג שהיה להוסיף (שם הלכה יב).

כב. אָמַר[84]: תְּנוּ נְדוּנְיָא לְבִתִּי כָּךְ וְכָךְ בְּגָדִים, כָּךְ וְכָךְ כֵּלִים; הוּזְלוּ הַבְּגָדִים וְהַכֵּלִים אַחַר כֵּן - הָרֶוַח לַיְתוֹמִים, וְנוֹתְנִין לָהּ כְּשַׁעַר הַזּוֹל. וְכֵן[85] אִם אָמַר: תְּנוּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז דְּמֵי הַיַּיִן[86] לְבִתִּי, וְהוּקַר הַיַּיִן - הָרֶוַח לַיְתוֹמִים, וְנוֹתְנִין לָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז[87]. מַעֲשֶׂה[88] בְּאֶחָד, שֶׁהָיָה יוֹצֵא בְּקוֹלָר[89] וְאָמַר: תְּנוּ לְפִלוֹנִי אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז מֵהַיַּיִן[90] שֶׁל מָקוֹם פְּלוֹנִי; וְאָמְרוּ חֲכָמִים: יִטֹּל אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז מִדְּמֵי אוֹתוֹ הַיַּיִן. שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה לִתֵּן לוֹ מִן הַיַּיִן מִשְׁקַל אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז[91], וְלֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְדָמִים[92]; וְזֶה שֶׁיִּחְדָּן[93], כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ[94]. וְשׁוּב[95] מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁאָמַר: הַדֶּקֶל לְבִתִּי, וְהִנִּיחַ שְׁנֵי חֲצָאֵי דֶקֶל[96]; אָמְרוּ חֲכָמִים: תִּטֹּל הַשְּׁנֵי חֲצָאִים. שֶׁלָּזֶה נִתְכַּוֵּן, וְהֵם שֶׁקָּרָא דֶקֶל. וְשׁוּב מַעֲשֶׂה[97] בְּאֶחָד שֶׁאָמַר: תְּנוּ לְפִלוֹנִי בַּיִת הַמַּחֲזִיק מֵאָה כּוֹרִין[98], וְנִמְצָא הַבַּיִת שֵׁשׁ לְזֶה הַמְצַוֶּה מַחֲזִיק מֵאָה וְעֶשְׂרִים; וְאָמְרוּ חֲכָמִים: זָכָה בְּבַיִת זֶה[99]. שֶׁהַדְּבָרִים מַרְאִין שֶׁכַּוָּנָתוֹ לָזֶה[100] הָיְתָה; שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן[101] - בְּעַיִן יָפָה נוֹתֵן[102]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ.

84) כתובות נד. מימרא של רב אידי בר אבין. ואין אנו אומרים, שיתנו לה דמים לפי השער של שעת הצוואה. ואם הוקרו הבגדים והכלים, הפסידו היתומים, וצריכים לתת כשעת היוקר (מגיד־משנה). 85) אף זה שם נד: מימרא של רב יוסף. 86) בגמרא שם: "מן חמרא" (=מן היין), ורבינו גרס שם "מדמי חמרא". וכן גרסו הרי"ף, הראב"ד (הובא ברשב"א לגיטין סו.) והמאירי שם. שאילו אמר "מן חמרא" - דינו מבואר להלן. וראה 'תוספות' שם ד"ה ארבע. 87) שהרי דמי היין ציוה לתת לה, ולא יין. 88) גיטין סה: סו. 89) בסוגר שעל הצואר מבית הסוהר לגרדום. 90) לא אמר "דמי היין", ולא אמר "יין במשקל". 91) שהרי לא הזכיר "משקל". 92) אע"פ שלא הזכיר "דמי היין". 93) לומר: "של מקום פלוני", שזה מוכיח כאילו הכוונה למשקל ארבע מאות זוז מאותו יין, שאם היתה כוונתו לדמי היין, למה הזכיר יין של מקום פלוני. 94) [שלא יוכלו היתומים לדחותו (רמב"ן ורשב"א שם בשם ר"ח) כלומר: אם היה אומר "ארבע מאות זוז מיין שלי", ולא היה מפרש "מהיין של מקום פלוני" - היו יכולים לדחותו שליין קבור שיש לו באיזה מקום, התכוון. וכמו שאמרו בגיטין יג. "שכיב מרע שאמר תנו מנה לפלוני מנכסי, מנה זה נותנין, מנה סתם אין נותנין, חיישינן שמא מנה קבור קאמר". ואע"פ שבמסקנא שם אמרו: "והלכתא - לקבורה לא חיישינן", וכן פסק רבינו למעלה פרק י הלכה א - כתב כן לייפות את כחו "להסתלק מן הדינים והטענות", כלשון רבינו בפכ"ד מהלכות מכירה הלכה יד. ובגמרא שם שלפנינו שם: "מחמרא, כדי לייפות כחו", ופירש"י לא הזכיר בפירוש לא "יין" ולא "דמי יין" (ועיי"ש מה שכתב

במה שאמרו "כדי לייפות כחו"). ומתוך דברי רבינו, נראה שגרס שם: "מחמרא דנהר פניא, כדי לייפות כחו"]. 95) כתובות קט: בעיית רב אשי שנפשטה על־ידי אבימי מהגרוניא בשם רבא. 96) שיש לו שותפות בשני דקלים נפרדים, בכל אחד מהם - חצי. ונחלקו המפרשים בדבר: יש אומרים שהניח גם דקלים אחרים, והספק היה אם יכולים היורשים לדחותה ולתת לה שני חצאים אלה, ופסקו להלכה שידה על התחתונה (רש"י שם). ויש מפרשים, שלא הניח אלא שני חצאים אלה, והספק היה אם יכולה ליטלם, כיון שאינו דקל שלם, ופסקו להלכה שיכולה ליטלם. ולפי דעה זו, אם יש לו דקלים אחרים בוודאי יכולה לתבוע דקל שלם (רא"ש שם סימן יד). וכתב הבית־יוסף בסימן רנג, שדעת רבינו נוטה כדעה השניה, ועיין מגיד־משנה. 97) בבא־בתרא עא. כדעת רב אשי. 98) בכ"י תימן: "כדין", וכ"ה בדפוס רומי. והיינו "מאה גולפי" שבגמרא שם. שאפשר לסדר על פני השטח שלו, באורך וברוחב - מאה כדים. 99) אם אין לו אחר פחות מזה. 100) למרות שהוא יותר גדול משהוא אמר. 101) שם, בדברי רב אשי. 102) ואין אנו אומרים כמר זוטרא שהתכוון לתת לו רק שטח של מאה כורים מתוך הבית, והיתר השאיר ליורשים (רשב"ם שם ד"ה מאה ועשרים).

1 **כג. שְׁכִיב מְרַע[103] שֶׁאָמַר: תְּנוּ לְבָנַי שֶׁקֶל[104] בְּכָל**
2 **שַׁבָּת, אוֹ[105] שֶׁאָמַר: אַל תִּתְּנוּ לָהֶם אֶלָּא שֶׁקֶל,**
3 **וְנִמְצָא שֶׁאֵינוֹ מַסְפִּיק לָהֶם אֶלָּא סֶלַע בְּכָל שַׁבָּת -**
4 **נוֹתְנִים לָהֶם כָּל צָרְכָּן[106]; שֶׁלֹּא[107] נִתְכַּוֵּן זֶה לְהַרְעִיב**
5 **אֶת בָּנָיו, אֶלָּא לְזָרֵז אוֹתָם, שֶׁמָּא יַרְוִיחוּ בְּהוֹצָאָה[108]**
6 **יוֹתֵר מִדַּי.**

103) ברייתא בכתובות סט: 104) חצי סלע. 105) כרב חסדא בשם מר עוקבא (שם ע.) שסיכם את ההלכה בניגוד לנאמר בברייתא. 106) שבוודאי זה היה רצונו, כדלקמן. 107) גמרא שם. 108) כלומר, ירחיבו ויגדילו הוצאתם.

7 **כד. שְׁכִיב מְרַע שֶׁצִּוָּה וְאָמַר: אַל תִּסְפְּדוּהוּ - אֵין**
8 **סוֹפְדִין אוֹתוֹ[109]. אַל[110] תִּקְבְּרוּהוּ מִנְּכָסָיו[111] - אֵין**
9 **שׁוֹמְעִין לוֹ שֶׁיְּחוּס עַל מָמוֹן בָּנָיו וְיַפִּיל עַצְמוֹ עַל**
10 **הַצִּבּוּר, שֶׁאָסוּר לְהַנִּיחוֹ בְּלֹא קְבוּרָה[112], אֶלָּא כּוֹפִין**
11 **אֶת הַיּוֹרְשִׁין לְקָבְרוֹ מִנְּכָסָיו.**

109) בסנהדרין מו: נסתפקו בזה אם כבוד המת הוא ויכול לוותר עליו, או הוא כבוד החיים, ואין בידו לוותר, ונפשטה מברייתא של רבי נתן שהוא כבוד המת. וכן פסק רבינו בפרק יב מהלכות אבל, הלכה א. 110) כתובות מח. מימרא של רב מתנה. 111) אלא מן הצדקה (רש"י שם). 112) שהקבורה מצוה הי, א שנאמר כי קבור תקברנו (הלכות אבל שם). וכל המלין מתו עובר עליו בלא־תעשה (סנהדרין מז:). ואם ציוה שלא לקברו כלל, בעיא היא בסנהדרין שם, וראה בהלכות אבל שם.

פֶּרֶק שְׁנַיִם עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו משפטי שכיב מרע שנתן נכסיו ליורשיו או לאחד מהן והתנה בהן, וכן כל הנותן נכסיו לאחר ואחריו לאחר מה דינן, והנותן נכסיו לאחר מותו, וכל הדומה לזה. ונסתיים הפרק בביאור שראוי לחסידים להסתפק במה שיש להם ולא יקבלו מתנות שנאמר ושונא מתנות יחיה.

12 **א. שְׁכִיב מְרַע[2] שֶׁאָמַר[3]: בְּנִי[4] פְּלוֹנִי יִירָשֵׁנִי[5] - הֲרֵי**
13 **זֶה יוֹרֵשׁ אוֹתוֹ לְבַדּוֹ[6], וְלֹא יִירָשׁוּהוּ שְׁאָר הַבָּנִים.**
14 **וְכֵן[7] אִם אָמַר עַל בַּת בֵּין הַבָּנוֹת, אוֹ אָח בֵּין הָאַחִין,**
15 **אוֹ שְׁאָר יוֹרְשִׁין[8] - דְּבָרָיו קַיָּמִין.**

2) בבא־בתרא קל. במשנה, וכרבי יוחנן בן ברוקה, שנפסקה הלכה כמותו, שם בגמרא. ודוקא שכיב מרע, אבל בריא - לא (להלן הלכה ב). 3) דוקא אמר, אבל כתב - לא קנה בנו, שלא כתב אלא לעשותו אפוטרופוס (למעלה פ"ו הלכה ב, ולהלן פ"ו מהלכות נחלות הלכה ב). 4) אבל למי שאינו ראוי ליורשו, אינו יכול להוריש במקום שיש יורשים (גמרא שם, וכ"ה בפ"ו מהלכות נחלות הלכה א). 5) דוקא כשאומר בלשון ירושה, אבל אם אמר בלשון מתנה - אין הבדל בין בריא לשכיב מרע, ובין מי שראוי ליורשו לבין מי שאינו ראוי ליורשו - בכל אופן יכול ליתן כאוות נפשו (להלן הלכה ה, והלכות נחלות שם הלכה ה). 6) ולמדו כן מהפסוק (דברים כא, טז) "והיה ביום הנחילו את בניו" - "התורה נתנה רשות להנחיל לכל מי שירצה" (בבא־בתרא שם) שהרי לא נאמר שינחלו בניו אלא הנחילו את בניו - הרי שהוא המנחיל לכל מי שירצה מבניו (רשב"ם שם). והמדובר במקרה שאין בכור, שאם יש בכור - לא אמר כלום, שנאמר "לא יוכל לבכר וגו'" (הלכות נחלות שם הלכה ב). 7) ברייתא שם. 8) בבת בין הבנות, כשאין בנים; באח בין האחים, כשאין לא בנים ולא בנות. ובשאר יורשין, כשרק הם היורשים, ואין אחרים קודמים להם.

16 **ב. אֲבָל הַבְּרִיא[9] - אֵין דְּבָרָיו קַיָּמִין[10].**

9) שנתן כל נכסיו לאחד מיורשיו, בלשון ירושה, ובקנין, כדין מתנת בריא. 10) שם קלא. בעיא של רבא. ולדעת רב האי, הרי"ף ור"י מיגאש, היא בעיא שלא נפתרה "ולא עבדינן בה עובדא" (=לא עושים בה מעשה), וראה 'נמוקי יוסף', שאפילו תפס המקבל מוציאים ממנו, וכן נראה מלשון רבינו. וראה למעלה פי"א הלכה טו והערה סו. ולהלן בהלכות נחלות שם הלכה ד, ובלחם־משנה שם.

17 **ג. שְׁכִיב מְרַע[11] שֶׁאָמַר: נְכָסַי לִפְלוֹנִי[12], וְאַחֲרָיו[13]**
18 **לִפְלוֹנִי - אֵין לַשֵּׁנִי אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁיֵּר רִאשׁוֹן[14].**

11) בבא־בתרא קלז. בברייתא, וכרבן שמעון בן גמליאל, שכן פסק רבי יוחנן שם, הלכה כמותו. ודוקא שכיב מרע. 12) כלומר: נכסי במתנת שכיב מרע לפלוני, שאינו ראוי ליורשו. 13) אחרי מותו של פלוני, והוא־הדין אם אמר לו "אם תמות" ('טור' חושן־משפט סימן רמח, בשם רבינו יונה). 14) שכל זמן שהמתנה בידו - היא כולה שלו, גם הגוף וגם הפירות, ולפיכך יכול למכרה. ואז אין לו לשני כלום, ראה להלן הלכה י. אבל מה ששייר יש לו, לפי שאמר "ואחריו לפלוני", והמקבל הראשון אינו ראוי ליורשו, ואין זו אלא מתנה שיש לה הפסק.

19 **ד. וְאִם[15] הָיָה הָרִאשׁוֹן רָאוּי לְיָרְשׁוֹ[16], כְּגוֹן שֶׁהָיָה**

בֵּן מִכְּלַל הַבָּנִים[17] - אֵין לַשֵּׁנִי כְּלוּם[18]; שֶׁכָּל לְשׁוֹן מַתָּנָה[19] לְיוֹרֵשׁ הֲרֵי הוּא כִּלְשׁוֹן יְרֻשָּׁה, וִירֻשָּׁה אֵין לָהּ הֶפְסֵק[20], וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַר 'וְאַחֲרָיו לִפְלוֹנִי'.

15) שם קלג. בשם רב אחא בנו של רב עויא. 16) אע"פ שגם השני ראוי ליורשו (מגיד־משנה). 17) ובאופן שאין חשש שלא עשאו אלא אפוטרופוס, כגון ששייר משהו, שלא נתן לו כל נכסיו (לעיל פ"ו ה"ב) או שהיה באמירה בלבד (פ"ו מהלכות נחלות הלכה ב). והוא־הדין לבת בין הבנות במקום שאין בנים, ולאח בין האחים אם אין לו בנים ובנות. 18) אם מת הראשון, אלא הכל ליורשין. 19) כן דעת הגאונים, שאפילו כתב במפורש לשון מתנה, הרי זו ירושה (אם לא שכתב במפורש שאינו נותן בירושה אלא במתנה, כדלהלן). ויש חולקים על זה (מגיד־משנה). 20) מימרא של רב אחא שם, שמכיון שעשאו ליורש, אינו יכול שוב להפסיק את שלשלת הירושה, ומגלה את רצונו בזה, שאין אדם מתנה לעקור דבר מן התורה (רשב"ם שם).

ה. אֲבָל הַבְּרִיא שֶׁנָּתַן מַתְּנַת בְּרִיא[21] עַל דֶּרֶךְ זֶה, וְכָתַב לָזֶה: נְכָסַי לָךְ, וְאַחֲרֶיךָ לִפְלוֹנִי - אֵין לַשֵּׁנִי אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁיֵּר רִאשׁוֹן, בֵּין שֶׁהָיָה הָרִאשׁוֹן[22] רָאוּי לִירָשׁוֹ בֵּין שֶׁלֹּא הָיָה רָאוּי לִירָשׁוֹ[23].

21) דוקא בלשון מתנה, שהרי בלשון ירושה אין דבריו קיימים כלל, כמבואר למעלה הלכה ב. 22) [כוונת רבינו להשמיענו, שמה ששייר ראשון יש לו לשני, וכפי הנוסח שכתב להלן הלכה ו: "השני קונה מה שמשייר הראשון"]. 23) אחרי שבריא אין בכחו להנחיל למי שירצה בתורת ירושה, וכל כחו אינו אלא בלשון מתנה - מתנה יש לה הפסק, ויש לשני מה ששייר ראשון.

ו. שְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר: נְכָסַי לָךְ, וְאַחֲרֶיךָ לִפְלוֹנִי, וְהָיָה רִאשׁוֹן רָאוּי לִירָשׁוֹ, וּפֵרַשׁ וְאָמַר: לֹא מִשּׁוּם יְרֻשָּׁה אֲנִי נוֹתֵן לָךְ, שֶׁאֵין לָהּ הֶפְסֵק, אֶלָּא בְּמַתָּנָה, וַהֲרֵי הִפְסַקְתִּיהָ - הַשֵּׁנִי קוֹנֶה מַה שֶּׁמְּשַׁיֵּר הָרִאשׁוֹן[24]. לְפִיכָךְ, אִם נָתַן הַמָּעוֹת עַל יַד שָׁלִישׁ[25], אוֹ שֶׁאָמַר: תְּנוּ לְבָנַי שֶׁקֶל בְּכָל שַׁבָּת, וְלֹא מִשּׁוּם יְרֻשָּׁה אֲנִי נוֹתְנָם לָהֶם, וְהַנִּשְׁאָר מִן הַנְּכָסִים אַחַר מוֹתָם יִהְיֶה לִפְלוֹנִי - אֵין נוֹתְנִין לָהֶם אֶלָּא שֶׁקֶל[26], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַסְפִּיק לָהֶם[27].

24) דבר זה למד רבינו, ממה שאמרו (בבא־בתרא קכט:): "האומר תנו שקל לבני בשבת, וראויין ליתן להם סלע, נותנין להם סלע וכו' ואם אמר אם מתו יירשו אחרים תחתיהם כו' אין נותנים להם אלא שקל" - הרי שאפילו בבנו אם אמר אם מתו יירשו אחרים תחתיהם - יורשים האחרים, ושם בברייתא במימרא של רב אחא בריה דרב עויא מפורש שאמר למי שראוי ליורשו: נכסי לך ואחריך לפלוני - אין לשני במקום ראשון כלום (הובא למעלה הלכה ד) - אלא על־כרחנו שכאן באומר תנו שקל לבני, מדובר כשפירש ואמר לא משום ירושה אני נותן, אלא משום מתנה, ועיין ראב"ד. וראה להלן הערה הבאה. 25) אפילו אם נתן סתם, ולא פירש שאין זה בירושה אלא במתנה שיש לה הפסק - כיון שלא בא ליד היורשים אלא מסר לשליש עבורם, יעשה שליש מה שהושלש בידו. וכן כתב ה'בית יוסף' סימן רמח, בשם הר"ן. ובסברא זו מתרץ שם את הסתירה שהובאה למעלה בהערה הקודמת. 26) בניגוד למה שכתב בפרק יא הלכה כג. 27) שבשני האופנים הנ"ל אין אנו אומרים שכוונת הצמצום היתה לזרז אותם (כמו בפרק יא שם), אלא לחסוך מן הנכסים למען האחרים, המקבלים נכסיו לאחרי מותם של אלה.

ז. נְכָסַי[28] לִפְלוֹנִי, וְאַחֲרָיו לִפְלוֹנִי: מֵת רִאשׁוֹן - קָנָה שֵׁנִי; מֵת שֵׁנִי - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל יוֹרְשֵׁי הַשֵּׁנִי[29]; מֵת שֵׁנִי בְּחַיֵּי רִאשׁוֹן - יִהְיוּ הַנְּכָסִים שֶׁל יוֹרְשֵׁי רִאשׁוֹן.

28) ברייתא בבבא־בתרא קכט: ושם מעשה בשלשה מקבלים, ורבינו כתב בשנים והוא־הדין לשלשה (ראה מגיד־משנה). 29) שכיון שבשעת מותו של ראשון אין השני בחיים, אינו זוכה בנכסים אלו. שהנותן לא כיון ליורשי השני אלא לשני עצמו.

ח. וְאַף עַל פִּי[30] שֶׁאֵין לַשֵּׁנִי אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁיֵּר רִאשׁוֹן, אָסוּר[31] לָרִאשׁוֹן לִמְכֹּר וְלִתֵּן גּוּפוֹ, אֶלָּא אוֹכֵל הַפֵּרוֹת[32] עַד שֶׁיָּמוּת וְיִזְכֶּה הַשֵּׁנִי.

30) שם קלז. כרשב"ג בברייתא השנייה, הנראית כסותרת לברייתא הראשונה (שבהלכה ז). וכפי שפורשו הדברים בשקלא־וטריא שם. 31) שברייתא ראשונה - בדיעבד, וברייתא שניה - לכתחילה. כדי שיתקיים רצונו של הנותן, שהשני יזכה אף הוא בנכסים. 32) או מוכר אותם לאחרים.

ט. וְאִם[33] עָבַר הָרִאשׁוֹן וּמָכַר וְנָתַן בְּמַתָּנָה - אֵין הַשֵּׁנִי מוֹצִיא מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת; שֶׁאֵין לַשֵּׁנִי לֹא מִן הַגּוּף וְלֹא מִן הַפֵּרוֹת אֶלָּא הַנִּשְׁאָר. וְכָל הַמַּשִּׂיא[34] עֵצָה לָרִאשׁוֹן לִמְכֹּר - נִקְרָא רָשָׁע[35]. וַאֲפִלּוּ הָיָה בָּהֶן עֲבָדִים וְהוֹצִיאָן הָרִאשׁוֹן לְחֵרוּת[36], אוֹ כֵּלִים וַעֲשָׂאָן תַּכְרִיכִים לְמֵת[37] - מַעֲשָׂיו קַיָּמִין.

33) כרשב"ג בברייתא הראשונה שם. 34) מימרא של אביי, שם. 35) רק המשיא נקרא רשע, אחרי שהוא חוטא ולא לו, אבל מקבל המתנה עצמו שמכר, שעשה זאת להנאתו - אף כי עשה איסור, אינו נקרא רשע (רשב"ם שם). 36) מימרא של רבי זירא בשם רבי יוחנן, שם. ואע"פ שהמשחרר עבדו עובר ב'עשה' (פ"ט מהלכות עבדים הלכה ו), ויש כאן טענה שמא לא נתן לו על־מנת שיעשה עבירה בנכסיו - בכל זאת מה שעשה עשוי (שם בגמרא). 37) מימרא של רב יוסף בשם רבי יוחנן, שם. ואע"פ שהם אסורים בהנאה כדין כלי המת (פי"ד מהלכות אבל, הלכה כא) ויש כאן טענה שמא לא נתן אלא על־מנת שיהנו בני אדם מנכסיו, ולא על־מנת לאסרם בהנאה - בכל זאת מה שעשה עשוי (גמרא שם).

י. בַּמֶּה[38] דְּבָרִים אֲמוּרִים?[39] בְּשֶׁמָּכַר הָרִאשׁוֹן אוֹ נָתַן מַתָּנָה[40] לַאֲחֵרִים; אֲבָל אִם מְכָרָן הָרִאשׁוֹן אוֹ נְתָנָן לִבְנוֹ מַתָּנָה אוֹ לְאֶחָד מִיּוֹרְשָׁיו - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[41].

וְכֵן[42] אִם נְתָנוֹ[43] מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, אֲפִלּוּ לַאֲחֵרִים - לֹא עָשָׂה כְּלוּם; שֶׁאֵין מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע קוֹנֶה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[44], וּכְשֶׁיָּמוּת[45] יִקְנֶה הַשֵּׁנִי[46].

38) שם קלז: מימרא של רב הונא בנו של רב יהושע, במעשה שהיה. 39) שאם עבר ומכר - אין השני מוציא מיד הלקוחות. 40) מתנת בריא. 41) שכוונת הנותן כשאמר "ואחריך לפלוני", לא היה בדעתו שיוכל המקבל הראשון לתתם לבניו או ליורשיו, שאם כן לא עשה ולא כלום - שכל מה שיש לאדם הוא נותן לבניו. אבל כשאינו יכול לתתם לבניו או ליורשיו, אע"פ שיוכל לתתם לאחרים, אין אדם חוטא (שהרי אסור למכור ולתת לאחרים כנ"ל הלכה ח) ונותן לאחרים (מגיד־משנה). ולרשב"ם והראב"ד פירוש אחר בדברי הגמרא שם. 42) שם קלז. מימרא של רבי יוחנן. 43) מקבל־מתנה ראשון זה. 44) מימרא של אביי שם. וכן פסק רבינו למעלה פ"ח הלכה ט. 45) היינו, בשעת מיתה, לפני גמר המיתה, שהנותן רצה לְזַכּוֹת בנכסים את המקבל הראשון רק כל זמן שהוא זקוק להם, ולא כשהוא עומד למות, ואינו יכול להנות מהם, שאז רוצה הוא שיעברו לאחרים. אבל שכיב מרע הנותן נכסיו לאחרים, מעוניין הוא להחזיק בהם עד הרגע האחרון, ולפיכך אינו זוכה המקבל אלא לאחר גמר המיתה, ראה רשב"ם שם ד"ה וכבר קדמו. [והמדובר כשהנותן נתן לראשון ולשני במתנת שכיב מרע, אבל אם נתן במתנת בריא ובקנין, אין צריך לדקדק שהשני קודם למקבל מהראשון, אלא אפילו שניהם שווים - השני קודם, שהרי הוא קונה מן התורה, ואילו המקבל מהראשון אינו זוכה אלא מדין מתנת שכיב מרע, שחכמים עשו דבריו ככתובים וכמסורים, וראה למעלה פ"ח הלכה ט, ובהערה נו שם]. 46) שהוא, הזוכה בגמר מיתה, קודם למקבל מן הראשון בתורת מתנת שכיב מרע, שאינו זוכה אלא לאחר מיתה.

יא. הָיָה חוֹב עַל הָרִאשׁוֹן אוֹ כְּתֻבַּת אִשָּׁה[47], וּבָאוּ לְבֵית דִּין לְהַכְּרַע מִנְּכָסִים אֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהָרִאשׁוֹן קַיָּם - אֵין בֵּית דִּין מַגְבִּין אוֹתָם מִגּוּף הַנְּכָסִים[48], אֶלָּא מִן הַפֵּרוֹת בִּלְבַד[49] שָׁמִין לָהֶם. מֵת הָרִאשׁוֹן, וּבָא בַּעַל חוֹבוֹ וְאִשְׁתּוֹ לִגְבּוֹת מִנְּכָסִים אֵלּוּ - אֵין מַגְבִּין לָהֶם כְּלוּם[50]. אֲפִלּוּ עֲשָׂאָן אַפּוֹתֵיקִי[51], אוֹ שֶׁיִּחֲדָן לְאִשְׁתּוֹ בִּכְתֻבָּתָהּ - אֵינָן גּוֹבִין מִנְּכָסִים אֵלּוּ כְּלוּם, אֶלָּא הֲרֵי הֵן שֶׁל שֵׁנִי.

47) כגון שגירש את אשתו. 48) אע"פ שאמרנו לעיל (הלכה ט) שאם עבר ומכר או נתן, אין השני מוציא מיד הלקוחות - כל זמן שלא גבה המלוה בחובו ולא גבתה האשה בכתובתה, אע"פ שהנכסים משועבדים להם, אין זה כעבר ומכר או נתן במתנה, שהרי יכול לסלק חובו במעות, וכן יכול לסלק הכתובה במעות (מגיד־משנה). ומהר"ם מרוטנבורג חולק על רבינו ('טור' סימן רמח). 49) שהם שלו, והוא יכול למכרם אפילו לכתחילה (למעלה הלכה ח). 50) לא מן הגוף ולא מן הפירות, שלאחר מותו אין לו כלום, שהכל שייך לשני (סמ"ע שם סעיף־קטן יח). 51) שמייחד נכסים מסויימים לגביית החוב. והיא מילה יוונית, ופירושה משכון ושעבוד (מוסף הערוך, ערך אפתק ב). ויש אומרים שהיא נוטריקון "אפה (=על פה) תהא קאי", כלומר, ממנה תתבע חובך (ערוך שם, ורש"י ב"ק יא:).

יב. שְׁכִיב מְרַע[52] שֶׁאָמַר לְאִשָּׁה פְּנוּיָה: נְכָסַי לָךְ, וְאַחֲרַיִךְ לִפְלוֹנִי, וְעָמְדָה וְנִשֵּׂאת[53] - בַּעַל לוֹקֵחַ הוּא[54], וְאֵין הַשֵּׁנִי מוֹצִיא מִיַּד הַבַּעַל[55]. וְאִם[56] אָמַר לָהּ כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה: נְכָסַי לִיךְ, וְאַחֲרַיִךְ לִפְלוֹנִי, וָמֵתָה - הַשֵּׁנִי מוֹצִיא מִיַּד הַבַּעַל; שֶׁכֵּיוָן שֶׁזָּכְתָה בִּנְכָסִים עַל תְּנַאי זֶה כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה, נִמְצָא כְּאִלּוּ אָמַר לָהּ בְּפֵרוּשׁ: אַחֲרַיִךְ יִקְנֶה פְּלוֹנִי, לֹא הַבַּעַל. לְפִיכָךְ, אִם מָכְרָה[57] נְכָסִים אֵלּוּ כְּשֶׁהִיא תַּחַת בַּעְלָהּ[58], וּמֵתָה תַּחַת בַּעְלָהּ - יַעַמְדוּ נְכָסִים בְּיַד הַלּוֹקֵחַ[59]. שֶׁאִם יוֹצִיא הַבַּעַל מִיַּד הַלּוֹקֵחַ מִפְּנֵי שֶׁמָּכְרָה כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה[60] - הֲרֵי הַשֵּׁנִי מוֹצִיא מִיַּד הַבַּעַל[61], וְהַלּוֹקֵחַ חוֹזֵר וּמוֹצִיא מִיַּד הַשֵּׁנִי, שֶׁהֲרֵי מָכְרָה לוֹ, וְאֵין לוֹ אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁיֵּר רִאשׁוֹן, וְאֵין בִּשְׁלָשְׁתָּן מִי שֶׁהוֹצִיא מָמוֹן אֶלָּא הַלּוֹקֵחַ[62], וּלְפִיכָךְ תַּעֲמֹד בְּיָדוֹ. מַעֲשֶׂה[63] בְּאֶחָד שֶׁאָמַר: נְכָסַי לְאִמִּי[64], וְאַחֲרֶיהָ לְיוֹרְשַׁי, וְהָיְתָה לוֹ בַּת נְשׂוּאָה, וּמֵתָה הַבַּת בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ וּבְחַיֵּי אֵם אָבִיהָ, וְאַחַר כָּךְ מֵתָה הַזְּקֵנָה; וְאָמְרוּ חֲכָמִים[65]: אֵין הַבַּעַל יוֹרֵשׁ אוֹתָן נְכָסִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין לְאִשְׁתּוֹ, וְלֹא זָכְתָה בָּהֶן הָאִשָּׁה אֶלָּא אַחַר שֶׁמֵּתָה[66]. אֲבָל אִם הִנִּיחָהּ[67] הַבַּת בֵּן אוֹ בַּת, הָיוּ יוֹרְשִׁין הַנְּכָסִים; שֶׁמַּשְׁמַע יוֹרְשִׁין וַאֲפִלּוּ יוֹרְשֵׁי יוֹרְשִׁין[68]. וְאִלּוּ אָמַר: וּכְשֶׁתָּמוּת הַזְּקֵנָה הֲרֵי הֵן לְבִתִּי מֵעַכְשָׁו, הָיָה[69] הַבַּעַל יוֹרֵשׁ אוֹתָן אַחַר מִיתַת אִשְׁתּוֹ[70].

52) כתובות צה: מימרא ראשונה של אביי, וכמו שפירשו אותה בשקלא־וטריא שם. 53) אבל אין להשיא לה עצה זו כדי להבריח את הנכסים מן השני (שם בגמרא, וכמו שאמרנו למעלה הלכה ט). 54) מתקנת אושא (כתובות נ.). 55) כאילו מכרה לאחר (למעלה הלכה ט). 56) מימרא שניה של אביי, וכמו שפירשוה שם. 57) זו שאמר לה שכיב מרע, כשהיא נשואה: "נכסי ליך ואחריך לפלוני". 58) שאם היה המדובר בנכסיה (=נכסי מלוג או נכסי צאן ברזל) הבעל מוציא מיד הלקוחות (פכ"ח מהלכות אישות הלכה ז). 59) היינו שלכתחילה מעמידים הנכסים בידי הלוקח, שהרי בסופו של דבר הם עתידים לעמוד בידו, ולמה צריך לטרוח בחינם (מגיד־משנה). וזה בניגוד לפירוש רש"י שם ד"ה ומוקמינן. וראה 'תוספות' שם ד"ה ומוקמינן. 60) שאילו מכרה כשהיא ארוסה, אינו מוציא מיד הלוקח, שאין לבעל בנכסי ארוסתו כלום עד שיכנוס (הלכות אישות שם הלכה ח). 61) שכיון שהשכיב־מרע אמר לה כשהיא נשואה, הרי זה כאילו אמר לה: אחריך ולא הבעל, כנ"ל. 62) לפי שבאמת הדברים חוזרים וסובבים, שהרי מיד כשהלוקח מחזיקם בא שוב הבעל ונוטל, ושוב בא השני ומוציא מיד הבעל, ושוב הלוקח מוציא מיד השני וחוזר חלילה וכו' וכו' ולפיכך קבעו חכמים שהנכסים נשארים

ביד מי שהוציא ממון, הוא הלוקח (גמרא שם). 63) בבא־בתרא קכה: 64) שם: "לסבתא", ומפרש הרשב"ם: "לזקנתי". ורבינו מפרש: "סבתא" ביחס לבתו, והיא - אמו. 65) בבא־בתרא שם. 66) וכן פסק רבינו בפ"א מהלכות נחלות הלכה יא. 67) כ"ה בכ"י תימן. 68) כרב הונא, שם. אחרת היו זוכים בהם יורשי הסבתא, כדין מת שני בחיי הראשון (למעלה הלכה ז). 69) יוצא מתוך הסברת רבי אלעזר לדברי רב הונא, וכן דייק הרי"ף שם. ויש חולקים בזה (מגיד־משנה). 70) שאין זה "ראוי" אלא מוחזק ביד הבת למפרע. ושכתוצאה מזה אם מכרה האם, בטל המכר למפרע (רשב"ם שם).

1 **יג. הַכּוֹתֵב[71] נְכָסָיו לִבְנוֹ[72] וּלְאַחַר[73] מוֹתוֹ[74] - הֲרֵי**
2 **הַגּוּף שֶׁל בֵּן מִזְּמַן הַשְּׁטָר, וְהַפֵּרוֹת לָאָב עַד**
3 **שֶׁיָּמוּת[75]. לְפִיכָךְ[76]: הָאָב אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר[77], מִפְּנֵי**
4 **שֶׁהֵן נְתוּנִין לַבֵּן; וְהַבֵּן אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר[78], מִפְּנֵי שֶׁהֵן**
5 **בִּרְשׁוּת הָאָב. מֵת הָאָב וְהִנִּיחַ[79] פֵּרוֹת מְחֻבָּרִים**
6 **לַקַּרְקַע[80] - הֲרֵי הֵן שֶׁל בֵּן[81], מִפְּנֵי[82] שֶׁדַּעְתּוֹ[83] שֶׁל**
7 **אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל בְּנוֹ[84]. הָיוּ[85] תְּלוּשִׁין אוֹ שֶׁהִגִּיעוּ**
8 **לְהִבָּצֵר[86] - הֲרֵי הֵן שֶׁל יוֹרְשִׁין[87]. עָבַר[88] הָאָב וּמָכַר[89]**
9 **- מְכוּרִין[90] עַד שֶׁיָּמוּת, וּכְשֶׁיָּמוּת הָאָב מוֹצִיא הַבֵּן**
10 **מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת. וְאִם[91] הָיוּ שָׁם פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין[92] -**
11 **שָׁמִין[93] אוֹתָם לַלּוֹקֵחַ[94], וְנוֹתֵן הַבֵּן דְּמֵיהֶם. הָיוּ**
12 **תְּלוּשִׁין אוֹ שֶׁהִגִּיעוּ לְהִבָּצֵר - הֲרֵי הֵן שֶׁל לוֹקֵחַ.**
13 **עָבַר[95] הַבֵּן וּמָכַר - אֵין לַלּוֹקֵחַ כְּלוּם[96] עַד שֶׁיָּמוּת**
14 **הָאָב. מָכַר[97] הַבֵּן בְּחַיֵּי הָאָב, וּמֵת הַבֵּן וְאַחַר כָּךְ מֵת**
15 **הָאָב - כְּשֶׁיָּמוּת הָאָב קָנָה הַלּוֹקֵחַ; שֶׁאֵין לָאָב אֶלָּא**
16 **פֵּרוֹת, וְקִנְיָן[98] פֵּרוֹת אֵינוֹ כְּקִנְיַן הַגּוּף[99].**

71) בבא־בתרא קלו. במשנה, כדעת ר' יוסי. 72) והיו לו עוד בנים אחרים. 73) בכ"י תימן: "לאחר". וכ"ה במגדל־עוז ובמגיד־משנה. 74) ובשטר כתוב זמן הנתינה, והרי זה כאילו היה כתוב: "מהיום ולאחר מותו", לפי שיטת רבי יוסי (שם), שהלכה כמותו, וראה להלן הלכה טו. 75) כן פירשו בגמרא שם, את שני הביטויים האלה: "מהיום" ו"לאחר מותו", שלכאורה הם סותרים זה את זה, - שכוונתם: גוף מהיום, ופירות לאחר מיתה, שכל זמן שאפשר לנו לפרש את דבריו, שלא תהיה בהם סתירה, אנו עושים זאת. ועיין רשב"ם שם ד"ה גט ואינו גט, וראה בהלכה הבאה. 76) משנה, שם. 77) כלומר: מכירה סתם, שמשמע גם הגוף וגם הפירות. 78) אף כאן מכירה סתם, כנ"ל. 79) יוצא מתוך המשנה, שם קלח: כמו שהסיקו בגמרא (שם קלט.). 80) שעל־פי הדין הם שייכים לכל היורשים, שהרי הפירות הם של האב ולא של הבן המקבל. 81) של בן זה, שלו כתב נכסיו, ולא של בניו האחרים. 82) מימרא של עולא, בגמרא שם. 83) ואנו אומרים שבשעת מיתתו מחל לבנו (הרי"ף). 84) ראה למעלה פרק ח הלכה ה. ואלמלא סברא זו - שייכים הפירות לכל היורשים, ראה להלן הערה צב. 85) משנה, שם. 86) שהם כתלושים, ראה בפ"א מהלכות מכירה הלכה יז. 87) שהרי לא נתן לבן אלא גוף הקרקע, ואילו הפירות נשארו לאב, ובמותו נפלו לירושה לפני כל בניו. 88) משנה, שם קלו. 89) סתם ולא פירש שמוכר רק הפירות (רשב"ם). 90) היינו, הפירות. אבל גוף הקרקע, אינו מכור, שהרי אינו שלו, מכיון שנתנה לבנו. ואם רצה הלוקח לחזור בו מן המקח, חוזר בו, שהרי הוא רצה לקנות גם הגוף וגם הפירות (נמוקי־יוסף). 91) בבא־בתרא קלט. 92) לקרקע, וצריכים לה, שלא הגיעו להבצר. 93) מה שוים במצב זה, שהם מחוברים וצריכים עוד לקרקע. 94) שהרי על־פי הדין הם של האב, וכשמכר האב ללוקח - הכל ללוקח. אלא שאם עודם ברשות האב בשעת מיתתו, הוא מוחל אותם לבנו, מפני שדעתו קרובה אליו, כמבואר למעלה, וראה מגיד־משנה. 95) בבא־בתרא קלו. במשנה. 96) כלומר: בפירות. 97) בבא־בתרא שם, פלוגתת רבי יוחנן וריש לקיש, והלכה כריש לקיש. 98) בגמרא שם תלו הלכה זו בעיקרון זה, אם קנין הפירות כקנין הגוף, ואז אינו יכול למכור, או לאו כקנין הגוף, ואז יכול היה הבן למכור. 99) כריש לקיש שם. שהלכה זו היא בין שלושת ההלכות שרבא פסק כריש לקיש ביבמות לו. ולרבי יוחנן הסובר קנין פירות כקנין הגוף, אין מכירתו של הבן מכירה, אלא אם מת האב בחייו, שבאו הנכסים לרשותו, אבל אם מת הבן בחיי האב, שלא באו הנכסים לרשותו של הבן, הרי הנכסים נחשבים כאילו הם של האב, אע"פ שאין לו אלא פירותיהם - שקנין פירות כקנין הגוף.

17 **יד. מַתְּנַת[100] בְּרִיא[101] שֶׁכָּתוּב בָּהּ 'מֵהַיּוֹם וּלְאַחַר**
18 **מִיתָה[102]' - הֲרֵי הִיא כְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה**
19 **אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה; שֶׁמַּשְׁמַע דְּבָרִים אֵלּוּ: שֶׁאַף עַל**
20 **פִּי שֶׁקָּנָה הַגּוּף מֵהַיּוֹם, אֵינוֹ זוֹכֶה בּוֹ וְאוֹכֵל פֵּרוֹת**
21 **אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה.**

100) ברייתא שם קלה: וכפירושה על־ידי אביי. 101) והיינו, שעשה בה קנין ככל בריא, ראה סמ"ע סימן רנז ס"ק יא. 102) רק לענין זה, דינה כמתנת שכיב מרע, אבל לענין חזרה, אין דינה כמתנת שכיב מרע שיכול לחזור בו, אלא מכיון שעשה קנין אינו יכול לחזור בו. וכן פירשו רשב"ם ורמב"ן. ויש אומרים, שגם לענין חזרה - דינה כמתנת שכיב מרע (מגיד־משנה).

22 **טו. שְׁטָר[103] מַתָּנָה[104] שֶׁכָּתוּב בּוֹ שֶׁיִּקְּנֶה פְּלוֹנִי שָׂדֶה**
23 **פְּלוֹנִית לְאַחַר מִיתָה, בֵּין שֶׁהָיָה בַּשְּׁטָר קִנְיָן[105] בֵּין**
24 **שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ קִנְיָן[106], כֵּיוָן שֶׁכָּתוּב בּוֹ זְמַן וּבִזְמַן זֶה**
25 **חַי הָיָה, הַזְּמַן מוֹכִיחַ[107] שֶׁמֵּחַיִּים הִקְנָה לוֹ[108], וְאֵינוֹ**
26 **זוֹכֶה[109] אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[110]; שֶׁאִלּוּ הָיָה בְּדַעְתּוֹ**
27 **לְהַקְנוֹת לוֹ בִּשְׁטָר זֶה לְאַחַר מִיתָה, לֹא הָיָה כּוֹתֵב**
28 **בּוֹ זְמַן[111]. לְפִיכָךְ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין כָּתוּב בּוֹ 'מֵהַיּוֹם**
29 **וּלְאַחַר מִיתָה' - קוֹנֶה לְאַחַר מִיתָה. וְזֶה שֶׁכּוֹתְבִין**
30 **בְּכָל הַמַּתָּנוֹת וְהַמִּמְכָּרוֹת 'מֵעַכְשָׁו' וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ**
31 **בַּשְּׁטָר הַזְּמַן - לְהַרְוִיחַ הַדָּבָר כּוֹתְבִין בּוֹ, אַף עַל פִּי**
32 **שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ[112].**

103) כרבי יוסי, שם קלו. במשנה, ולא כרבי יהודה החולק עליו שם. וכמו שפסק רב הלכה כמותו (שם). 104) של

בריא (סמ"ע סימן רנז ס"ק א). ואילו מתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין - כיון שאינו צריך קנין, יש חשש שנתכוון להקנות בשטר לאחר מיתה (למעלה פרק ח הלכה י). ולדעת ה'נמוקי יוסף' (בבא־בתרא פרק ט דפוס ווילנא עא ע"ב) מתנת שכיב מרע שכתוב בה מהיום, דינה כמתנת בריא וזקוקה לקנין, וראה להלן הערה קט. 105) שזה אף רבי יהודה מודה, כמו שהעלו בשקלא־וטריא שם. 106) אלא השטר עצמו משמש קנין כשהגיע ליד המקבל (פ"א מהלכות מכירה הלכה ז). 107) כדברי רב נחמן בשיטת רבי יוסי, וכן מפורש בברייתא של רבי יוסי שם. 108) גוף הקרקע. 109) לאכול פירותיה. 110) וכלל הוא בידינו: "אין שטר לאחר מיתה" (בבא־בתרא קנב.). 111) [כל זה אינו אלא במתנת בריא, אבל במתנת שכיב מרע אין הזמן מוכיח, כי ודאי לא נתכוון להקנות אלא לאחר מיתה, ראה למעלה פ"ח הלכה י, והערה סב]. 112) ראה ברשב"ם (שם קלו.) ד"ה מוכיח.

1 **טז. בְּרִיא[113] שֶׁנָּתַן מַתָּנָה וְכָתַב בַּשְּׁטָר 'מֵחַיִּים**
2 **וּבַמָּוֶת' - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה גְּמוּרָה[114] מֵחַיִּים, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב**
3 **בּוֹ 'מֵחַיִּים'[115]; וְזֶה שֶׁכָּתוּב בּוֹ 'וּבַמָּוֶת' - כְּמִי שֶׁאוֹמֵר**
4 **'מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם', וּכְמוֹ נוֹיֵי הַשְּׁטָר הוּא זֶה.**

113) יוצא מתוך פלוגתת רב ושמואל (שם קנג.), שבו נפסקה ההלכה כרב, הובאה למעלה פרק ח הלכה יט, ונראה משם שרק בשכיב מרע כוונתו לאחר מיתה, וזה שכתב "מחיים" הוא לסימן יפה, אבל בבריא אנו אומרים להיפך, שעיקר כוונתו מחיים, וזה שכתוב "ובמות", הוא כמו שאומרים "מעתה ועד עולם", וכמו שכתב רבינו. 114) לגוף ולפירות. 115) ובבריא אין לומר שכתב כן "ליישב דעתו שיחיה מחולי זה", כמו שאמרו בשכיב מרע (פ"ח הלכה יט).

5 **יז. הַצַּדִּיקִים[116] הַגְּמוּרִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה לֹא יְקַבְּלוּ**
6 **מַתָּנָה מֵאָדָם, אֶלָּא בּוֹטְחִים בַּה' בָּרוּךְ שְׁמוֹ, לֹא**
7 **בִּנְדִיבִים[117]. וַהֲרֵי נֶאֱמַר: וְשׁוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה.**

116) קידושין נט. ושם מעשה ברב גידל שלא רצה לקבל מתנה. ובחולין מד: אמרו: "רבי אלעזר כי הוו משדרי ליה מבי נשיאה מידי לא שקיל, וכי הוו מזמני ליה לא אזיל" (כששלחו לו מבית הנשיא איזו מתנה, לא היה מקבל. וכשהזמינו אותו לסעודה, לא היה הולך), אמר: לא קא בעי מר דאיחי? (אינו רוצה שאחיה?) דכתיב ושונא מתנות יחיה, רבי זירא - כי הוו מזמני ליה אזיל, אמר אתייקורי הוא דמתייקרו בי (=מתכבדים הם בי)". [ורבינו לא כתב שאם מזמינים אותו - מותר, מפני שפסק כרבי אלעזר החולק על רבי זירא, וראה בהגהות מיימוניות]. 117) על־פי הפסוקים: "ברוך הגבר אשר יבטח בה', והיה ה' מבטחו" (ירמיה יז, ז) ו"אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה" (תהלים קמו, ג). וכתב במגדל־עוז, שכתבו כאן רבינו בסוף הלכות זכיה ומתנה, כדי לחתום ההלכות האלו בענין טוב ויפה.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום שלישי א' סיון ה'תשע"ט

הִלְכוֹת שְׁכֵנִים

8 **עִנְיַן אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת לְיַדֵּעַ דִּין חִלּוּק הַקַּרְקָעוֹת בֵּין**
9 **הַשֻּׁתָּפִין. וְהַרְחָקַת נֵזֶק כָּל אֶחָד מֵהֶם מִשְּׁכֵנוֹ[1] וּמִבַּעַל**
10 **הַמֶּצֶר שֶׁלּוֹ[2]. וְדִין בַּעַל הַמֶּצֶר.**

11 **וּבֵאוּר כָּל הַדִּינִין הָאֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:**

1) כולל היזק ראייה וכיוצא בו. 2) כולל נזקי רכוש.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[3]

3) נתבארו בו משפטי חלוקת השותפין באלו דברים כופין זה לזה לחלוק או שיישאר לאחד מהם הכול ויקנה חלק חבירו בדמים, והנמשך אחר זה.

12 **א. אֶחָד[4] הַקּוֹנֶה מֵחֲבֵרוֹ חֲצִי שָׂדֵהוּ, אוֹ שְׁנַיִם שֶׁקָּנוּ**
13 **מֵאֶחָד שָׂדֶה, אוֹ שֶׁיָּרְשׁוּ, אוֹ שֶׁנִּתְּנָה לָהֶן בְּמַתָּנָה, אוֹ**
14 **שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ מִן הַהֶפְקֵר[5], אוֹ נִכְסֵי גֵּר, כְּלָלוֹ[6] שֶׁל**
15 **דָּבָר: כֹּל שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם שֻׁתָּפוּת בְּקַרְקַע, וּבִקֵּשׁ אֶחָד**
16 **מִן הַשֻּׁתָּפִין לַחֲלֹק וְלִטֹּל חֶלְקוֹ לְבַדּוֹ: אִם[7] יֵשׁ**
17 **בְּאוֹתָהּ קַרְקַע דִּין חֲלֻקָּה[8] - כּוֹפֶה אֶת שְׁאָר הַשֻּׁתָּפִין**
18 **וְחוֹלְקִין עִמּוֹ; וְאִם אֵין בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה - אֵין אֶחָד**
19 **מֵהֶן יָכוֹל לָכֹף אֶת חֲבֵרוֹ לַחֲלֹק. וְכֵן הַדִּין**
20 **בְּמִטַּלְטְלִין[9]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[10]? בְּשֶׁאֵין אֶחָד**
21 **מֵהֶן מַכִּיר אֶת חֶלְקוֹ[11] בַּמָּקוֹם שֶׁהֵן שֻׁתָּפִין בּוֹ, אֶלָּא**
22 **יַד כֻּלָּן מְשֻׁתַּמֶּשֶׁת בְּכָל הַמָּקוֹם; אֲבָל אִם הָיָה אֶחָד**
23 **מֵהֶן מַכִּיר חֶלְקוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה -**
24 **כּוֹפֶה כָּל אֶחָד מֵהֶן אֶת חֲבֵרוֹ לְהַבְדִּיל[12] בֵּין חֶלְקוֹ**
25 **לְחֵלֶק חֲבֵרוֹ[13].**

4) בבא בתרא ב. לפי פירושו של רבי אסי בשם רבי יוחנן (שם ג.) ושם יא. במשנה. 5) כן נראה בבבא מציעא ז: ובפירוש רבינו חננאל שם (אור שמח). 6) כלשון המשנה בראש המסכת: "השותפין", לשון סתמית ללא כל הבדל, איך הוקמה שותפות זו. 7) משנה שם יא. ושם ג. לפי פירושו של רבי אסי בשם רבי יוחנן במשנה שם ב. 8) פרטי דין חלוקה - להלן הלכה ד. 9) במשנה שם יא. מפורטים גם דברים שהם מטלטלין. וראה להלן הלכה ה. 10) הרי"ף, סמוך למשנה הנ"ל יא. ולמד זאת מהמימרא של רב אשי שם ג. "שהלך זה בתוך שלו והחזיק" (וראה תוספות שם דיבור המתחיל רב אשי) וכן כתב רבינו להלן פרק ב הלכה י: "וכן אם הלך זה בעצמו והחזיק בחלקו וכו' אף על פי שלא קנו מידם, אין אחד מהם יכול לחזור בחבירו". ועיין להלן. 11) ברי"ף שם נוסף: "ואינו יכול להשתמש בחלקו של חבירו", וראה להלן. 12) כי מאחר ששניהם מכירים כל אחד ואחד חלקו - הרי התקיימה כאן חלוקה ביניהם ואינם שותפים עוד בחצר. ואף על פי שלא עשו זאת בקניין, אינם יכולים לחזור עוד אחר שחלקו, כי הרי כל השותפות הייתה מתחילה רק עד שיתחלקו ואף על פי שאנו פוסקים להלכה "האחים שחלקו לקוחות הם" ואין

אנו אומרים שהוברר הדבר למפרע שכל אחד ואחד קיבל חלקו המיוחד לו - מכל מקום מעכשיו אנו קובעים כי כל אחד ואחד קיבל חלקו המיועד לו מתחילה בעת התחלת השותפות לכשיתחלקו ביניהם, ולפיכך אינם צריכים קניין (אבן האזל להלן פרק ב הלכה י). 13) הבדלה זו מחיצה היא, אלא שיש הבדל בין מקום שיש בו היזק ראייה, שצריכה להיות גבוהה ארבע אמות (כדלהלן פרק ב הלכה טז) לבין מקום שאין בו היזק ראייה, שדי לה בגובה כל שהוא (מגיד משנה).

1 **ב. אֶחָד[14] מִן הַשֻּׁתָּפִין[15] שֶׁאָמַר לַחֲבֵרוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין**
2 **בּוֹ דִּין חֲלֻקָּה, אוֹ[16] בְּדָבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיַּחְלְקוּ, כְּגוֹן**
3 **שִׁפְחָה אוֹ כְּלִי: מִכֹּר לִי חֶלְקְךָ בְּכָךְ וְכָךְ, אוֹ קְנֵה**
4 **מִמֶּנִּי[17] בַּשַּׁעַר הַזֶּה[18] - הַדִּין עִמּוֹ, וְכוֹפִין אֶת הַנִּתְבָּע**
5 **לִמְכֹּר לַחֲבֵרוֹ אוֹ לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ. אֲבָל אִם אֵין הַתּוֹבֵעַ**
6 **רוֹצֶה לִקְנוֹת, אוֹ לֹא יִמְצָא בַּמֶּה יִקְנֶה - אֵינוֹ יָכוֹל**
7 **לָכֹף אֶת חֲבֵרוֹ לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ, אֲפִלּוּ כַּשַּׁעַר הַזּוֹל;**
8 **שֶׁהֲרֵי חֲבֵרוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: אֵין רְצוֹנִי שֶׁאֶקְנֶה, אֶלָּא**
9 **שֶׁאֶמְכֹּר[19]. לְפִיכָךְ[20]: שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד**
10 **עָשִׁיר, שֶׁהִנִּיחַ לָהֶם אֲבִיהֶם מֶרְחָץ אוֹ בֵּית הַבַּד: אִם**
11 **עֲשָׂאָן הָאָב[21] לְשָׂכָר - הַשָּׂכָר לָאֶמְצַע[22], כָּל זְמַן**
12 **שֶׁיִּרְצוּ לַעֲמֹד בַּשֻּׁתָּפוּת[23]; עֲשָׂאָן[24] הָאָב לְעַצְמוֹ -**
13 **אֵינוֹ יָכוֹל לָכֹף אָחִיו לְהַשְׁכִּיר אוֹתָם, אֶלָּא**
14 **מִשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶם כְּדֶרֶךְ שֶׁהִשְׁתַּמֵּשׁ אֲבִיהֶם. וַהֲרֵי**
15 **עָשִׁיר אוֹמֵר לֶעָנִי: קַח לְךָ זֵיתִים, וּבוֹא וַעֲשֵׂה אוֹתָם**
16 **בְּבֵית הַבַּד; קְנֵה לְךָ עֲבָדִים, וְיָבוֹאוּ וְיִרְחֲצוּ**
17 **בַּמֶּרְחָץ[25]. וְאֵין הֶעָנִי כּוֹפֶה אֶת הֶעָשִׁיר לִקְנוֹת**
18 **חֶלְקוֹ[26]. אֶלָּא אִם כֵּן אָמַר לוֹ: קְנֵה מִמֶּנִּי אוֹ מְכֹר**
19 **לִי, וַהֲרֵינִי לוֶה וְקוֹנֶה[27] אוֹ מוֹכֵר[28] לַאֲחֵרִים וְקוֹנִין**
20 **- הַדִּין עִמּוֹ. אָמַר כָּל אֶחָד מֵהֶן: אֵינִי קוֹנֶה, אֶלָּא**
21 **הֲרֵינִי מוֹכֵר חֶלְקִי - מוֹכְרִין אוֹתָהּ לַאֲחֵרִים. אָמַר כָּל**
22 **אֶחָד מֵהֶם: אֵינִי מוֹכֵר, אֶלָּא כָּל אֶחָד מֵהֶן רוֹצֶה**
23 **שֶׁיִּקְנֶה חֵלֶק חֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁאֵין אֶחָד מֵהֶן רוֹצֶה לֹא**
24 **לִקְנוֹת חֵלֶק חֲבֵרוֹ וְלֹא לִמְכֹּר חֶלְקוֹ, אֶלָּא יִשָּׁאֲרוּ**
25 **שֻׁתָּפִין בַּגּוּף - הֵיאַךְ הֵן עוֹשִׂין? אִם הָיָה הַמָּקוֹם**
26 **עָשׂוּי לְשָׂכָר[29] - מַשְׁכִּירִין אוֹתוֹ וְחוֹלְקִין שְׂכָרוֹ; וְאִם**
27 **אֵינוֹ עָשׂוּי לְשָׂכָר: אִם חָצֵר הוּא - שׁוֹכְנִין בָּהּ שָׁנָה**
28 **שָׁנָה[30], שֶׁאִי־אֶפְשָׁר שֶׁיִּשְׁכְּנוּ שְׁנֵיהֶם כְּאַחַת, מִפְּנֵי**
29 **הֶזֵּק רְאִיָּה, שֶׁהֲרֵי אֵין בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה[31], וְאֵין אָדָם**
30 **עָשׂוּי לִטְרֹחַ כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם לְפַנּוֹת מֵחָצֵר לְחָצֵר,**
31 **אֶלָּא מִשָּׁנָה לְשָׁנָה; וְאִם מֶרְחָץ הוּא - נִכְנָסִין לָהּ**
32 **שְׁנֵיהֶם תָּמִיד בְּכָל יוֹם[32]. וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁרָאוּי**
33 **לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ תָּמִיד[33], וְאֵינוֹ עָשׂוּי לְשָׂכָר, כְּגוֹן**
34 **מֶרְחָץ אוֹ מַצָּע אוֹ סֵפֶר תּוֹרָה - אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ:**
35 **הִשְׁתַּמֵּשׁ אַתָּה יוֹם וַאֲנִי יוֹם, שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: בְּכָל**
36 **יוֹם אֲנִי רוֹצֶה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ.**

14) שם יג. ושם, פלוגתת רב יהודה ורב נחמן אם אומרים "גוד או אגוד" (ראה להלן), והלכה כרב יהודה, כמו שפסק אמימר (שם יג:) וכברייתא שהובאה שם. 15) היינו, אלה שנזכרו למעלה: קונה מחבירו חצי שדה, שניים שקנו שדה, ירשו, ניתנה לה מתנה, זכו מן ההפקר. ובכולם יש דין של "גוד או אגוד". והראב"ד להלן הלכה ג חולק על זה וכתב שלא אמרו "גוד או אגוד" אלא בירושה ומתנה, אבל במקח וממכר לא אמרו כן, שהרי השני אומר לו: על דעת כן נשתתפנו, שלא ניחלק, ועיין שם. 16) נלמד מדברי רבא לרב נחמן, שם יג. 17) זהו "גוד או אגוד" שבגמרא שם. וכפירוש הערוך (ערך גד ב, לפי נוסחת הכסף־משנה): גוד: משוך, כלומר, קנה. אגוד: אמשוך, כלומר, אקנה, היינו מכור. 18) ואם כן התובע את החלוקה הוא הוא הקובע את השער, בין לעצמו, במקרה שהוא קונה, ובין לחבירו כשיקנה הוא (בניגוד לרש"י שם דיבור המתחיל אית דינא, שפירש גוד: קוץ. אגוד: אקוץ, שלעולם, הקונה קובע את השער וראה כסף משנה). ונראה מדברי רבינו שאפשר לקבוע גם שער העולה על שוויו האמיתי של החפץ, ויש חולקים על זה (ראה במגיד משנה). 19) והכול תלוי בתובע האומר "גוד או אגוד", שיוכל לומר כן בשני הצדדים: גם גוד, שהאחר יקנה, וגם אגוד שהוא יקנה. אבל אם הנתבע הוא עני ואינו יכול לקנות, אין זה מפריע לתובע להגיד לו "או קנה או מכור". כן הכריע הרי"ף שם בניגוד לדעת החולקים על זה (מגיד משנה). 20) משנה שם קעב. והובאה שם יג. 21) מפשטות דברי רבינו נראה שהכול תלוי בהתנהגות האב המוריש (כסף משנה). ויש אומרים שהעיקר תלוי בגדלם ובקטנם, שאם הם גדולים וראויים להשכיר, משכירים והשכר לאמצע. ואם הם קטנים, שאינם ראויים להשכיר, אינו יכול לכופו להשכיר (מגיד משנה. וראה בתוספות שם יג: דיבור המתחיל אם). 22) ואין העשיר יכול לומר, שהוא רוצה להשתמש בחלקו, כי הרי זה יפריע להשכיר את החלק השני (מגיד משנה בשם הרשב"א). 23) אבל אם ירצה העשיר יכול לבטל את השותפות על ידי זה שיאמר לו "גוד או אגוד", ור"י מיגאש השאיר זאת בספק, מאחר שהדבר עומד לשכר ואולי דינו כדבר שיש בו דין חלוקה, וראה מגיד־משנה. 24) משנה שם. 25) כלומר, אף על פי שאין העני יכול להשתמש בבית הבד או בבית המרחץ - אומר לו העשיר: מה איכפת לי אם אינך יכול, מצידי תוכל לקחת זיתים או עבדים ולהשתמש בהם. 26) שכל שאינו נותן אפשרות משני הצדדים: "גוד או אגוד" - אינו יכול להכריחו. 27) אף על פי שאין לו משלו. וכן נראה שם יג. שגם עבד כנעני שאין לו לשלם הרי הוא בכלל "אגוד" על ידי שילווה מאחרים. 28) כלומר: אף שאין לו כסף, יכול הוא לבקש מהשותף שיאפשר לו זאת על ידי מכירה לאחרים. ויש חולקים על זה (שולחן ערוך סימן קעא, סעיף ו). 29) מכאן משמע שמה שאמר למעלה "אם עשאם האב" לאו דווקא עשאה האב כפירושו של הכסף־משנה אלא כדעת האומרים שהכול תלוי אם ראוי להשכיר או לאו וכמו שכתב המגיד־משנה. 30) את עיקרון החלוקה לזמנים, למד הר"י מיגאש מתשובת רב נחמן (שם יג.) הסובר שאין אומרים "גוד או אגוד", לשאלת רבא, מה יעשו בחפץ השייך לבכור ופשוט, ועל כך ענה רב נחמן שזה משתמש בו יום אחד וזה יומיים. והוא הדין למקום שאין אפשרות

של גוד או אגוד (מגיד משנה). והראב"ד בהשגתו חולק על זה ואומר שאין האחד יכול להכריח את השני לחלוקת שנים, שהשני יכול לטעון, שהוא אינו מוכן להיות נע ונד. ועוד, אם אין לו להיכן יפנה, מה תהא עליו, אלא: או תסבול היזק ראייה או תחלוק. 31) ואי־אפשר לכוף על חלוקה, אף על פי שיש היזק ראייה. 32) מקור לדברים אלו בברייתא (שם יג. והובאה למעלה) שבמרחץ שעשה האב לעצמו משתמשים בה ביחד כדרך שהשתמש בה אביהם (מגיד משנה בשם ר"י מיגאש). ועוד ראייה ממה ששאלו שם מה עושים בבכור ופשוט שהניח להם עבד ובהמה טמאה - מכלל שבפשוט ופשוט לא הייתה כל בעייה, מפני ששניהם יכולים להשתמש יחד (ר"י מיגאש, וראה בתוספות שם דיבור המתחיל בכור ופשוט). ואם אינו ראוי להשתמש בו יחד, יש אומרים שמחלקים אותו לימים (ר"י מיגאש). 33) שאם רק מזמן לזמן, הרי אפשר לקיים חלוקה בין השותפים בשימוש לזמנים נפרדים.

1 **ג. אֶחָד הַשּׁוֹכֵר מֵחֲבֵרוֹ מִקְצָת חָצֵר אוֹ שָׂדֶה שֶׁאֵין**
2 **בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה[34], אוֹ שְׁנַיִם שֶׁשָּׂכְרוּ מָקוֹם אֶחָד**
3 **בְּשֻׁתָּפוּת - כָּל אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לָכֹף אֶת חֲבֵרוֹ וְלוֹמַר**
4 **לוֹ: אוֹ שְׂכֹר מִמֶּנִּי חֶלְקִי, אוֹ הַשְׂכֵּר לִי חֶלְקְךָ[35]. וְאִם**
5 **יֵשׁ בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה - חוֹלְקִין.**

34) כלומר, לא בחצר ולא בשדה (ובשולחן־ערוך חושן משפט סימן קעא סעיף ט היפך הסדר: "מקצת שדה או חצר שאין בה דין חלוקה"). 35) הראב"ד חולק על זה ולדעתו, אין מקום להלכות אלו, של גוד או אגוד אלא בירושה ומתנה, אבל לא בשכירות ובמקח־וממכר מפני שיכול השותף לטעון, שעל מנת כן שכרו או קנו לכתחילה בשותפות, שימשיכו ככה. ורבינו סובר כי התובע יכול לדחות את טענת השותף בטענה נגדית, שבזמן השכירות חשב אמנם שיוכל להיות בשותפות עם זה, ורק אחרי כן נתברר לו שזה אינו לפי רוחו (מגיד משנה בשם הרשב"א).

6 **ד. אֵי זֶהוּ דִּין חֲלֻקָּה? כֹּל[36] שֶׁאִלּוּ יֵחָלֵק לְפִי**
7 **הַשֻּׁתָּפִין, יַגִּיעַ לַפָּחוּת[37] שֶׁבָּהֶם חֵלֶק שֶׁשָּׁם הַכֹּל קָרוּי**
8 **עָלָיו; אֲבָל אִם אֵין שֵׁם הַכֹּל נִקְרָא עַל הַחֵלֶק - אֵין**
9 **בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה. כֵּיצַד[38]? כָּל חָצֵר[39] שֶׁאֵין בָּהּ אַרְבַּע**
10 **אַמּוֹת[40] עַל אַרְבַּע אַמּוֹת - אֵינָהּ קְרוּיָה חָצֵר. וְכָל**
11 **שָׂדֶה שֶׁאֵין בָּהּ כְּדֵי זְרִיעַת תִּשְׁעָה קַבִּין[41] - אֵינָהּ**
12 **קְרוּיָה שָׂדֶה[42]. וְכָל גִּנָּה[43] שֶׁאֵין בָּהּ כְּדֵי זְרִיעַת חֲצִי**
13 **קַב - אֵינָהּ קְרוּיָה גִּנָּה. וְכָל [44]פַּרְדֵּס[45] שֶׁאֵין בּוֹ כְּדֵי**
14 **זְרִיעַת שְׁלֹשָׁה קַבִּין - אֵינוֹ קָרוּי פַּרְדֵּס. לְפִיכָךְ[46]: אֵין**
15 **חוֹלְקִין אֶת הֶחָצֵר, עַד שֶׁיִּהְיֶה אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל אֶחָד**
16 **וְאֶחָד מִן הַשֻּׁתָּפִין; וְלֹא אֶת הַשָּׂדֶה, עַד שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ**
17 **כְּדֵי זְרִיעַת תִּשְׁעָה קַבִּין [לְכָל אֶחָד וְאֶחָד]; וְלֹא אֶת**
18 **הַגִּנָּה, עַד שֶׁיִּהְא בָּהּ חֲצִי קַב לְכָל אֶחָד וְאֶחָד; וְלֹא**
19 **אֶת הַפַּרְדֵּס, עַד שֶׁיִּהְא בּוֹ בִּית שְׁלֹשָׁה קַבִּין לְכָל אֶחָד**
20 **וְאֶחָד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[47]? בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְכַיּוֹצֵא**
21 **בָּהּ[48]; אֲבָל בְּבָבֶל וְכַיּוֹצֵא בָּהּ[49] - אֵין חוֹלְקִין אֶת**
22 **הַשָּׂדֶה, עַד שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ כְּדֵי[50] חֲרִישַׁת יוֹם לָזֶה[51]**
23 **וַחֲרִישַׁת יוֹם לָזֶה; וְלֹא אֶת הַפַּרְדֵּס[52], עַד שֶׁהָיָה בּוֹ**
24 **שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אִילָנוֹת לָזֶה [וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אִילָנוֹת**
25 **לָזֶה], כְּדֵי עֲבוֹדַת אָדָם אֶחָד בְּיוֹם אֶחָד; וְשָׂדֶה[53]**
26 **שֶׁמַּשְׁקִין אוֹתָהּ בְּכֶלִי - עַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ כְּדֵי שֶׁיְּמַלֵּא**
27 **הַפּוֹעֵל יוֹם אֶחָד לָזֶה וְיוֹם אֶחָד לָזֶה.**

36) משנה בבבא בתרא יא. 37) היינו, אם יש הרבה שותפים, ויש ביניהם אחד, שאין לו אלא חלק קטן - אף הוא צריך לקבל בשיעור של דין חלוקה. ואם לאו, מעכב הוא את החלוקה (סמ"ע קעא סעיף קטן ה). 38) משנה שם. 39) ובית - כחצר (הגהות מיימוני אות ה). 40) חוץ מארבע אמות של פתחים (להלן פרק ב הלכה א). 41) היינו סאה (=שישה קבין) וחצי סאה אורך על רוחב סאה והוא שטח של שלושת אלפים שבע מאות וחמישים אמה (רבינו בפירוש המשניות שם). 42) שלא כדאי להשקיע מאמצים בחרישה וזריעה בשטח קטן מזה (תוספות שם דיבור המתחיל ולא את השדה). 43) שזורעין בה ירקות, והיא חשובה אף בשטח קטן. 44) גמרא שם יב. 45) כרם (רש"י דיבור המתחיל פרדסא) או שדה אילן אחר, כמבואר בסוף ההלכה (מגיד משנה). 46) משנה שם יא. 47) גמרא שם יב. 48) שהקרקע חשובה ושווייה דומה לזה שבארץ ישראל. 49) שהקרקע אינה חשובה כל כך. 50) מסקנת רב יוסף שם יב. 51) שאין פועל לפחות מיום (רש"י שם). ובגמרא שם דנו בדבר אם הכוונה ליום חרישה בעונת החרישה, או ליום חרישה בעונת הזריעה. ורבינו לא ציין כלל, אם כוונתו לזו או לזו, ובפירוש המשניות כתב שהעיקר שיהיה בכל חלק שיעור של עבודת יום אחד, "בחרישה או זריעה וכיוצא בהן", וראה לחם־משנה. 52) מימרת רבא בר קטינא שם. 53) שם מימרת רב נחמן, וכפירוש הר"ח (תוספות שם דיבור המתחיל דוולא) והיינו, בבבל, בהקבלה לגינה בארץ ישראל (לחם משנה וסרה בזה קושיית התוספות שם).

28 **ה. אֵין[54] חוֹלְקִין אֶת הַטְּרַקְלִין, וְלֹא אֶת הַמּוֹרָן[55],**
29 **וְלֹא אֶת הַשּׁוֹבָךְ, וְלֹא אֶת בֵּית הַבַּד, וְלֹא אֶת**
30 **הַמֶּרְחָץ, וְלֹא אֶת הַטַּלִּית, עַד שֶׁיְּהֵא בְּכָל חֵלֶק מֵהֶן**
31 **כְּדֵי לָזֶה וּכְדֵי לָזֶה[56]. אִם מֶרְחָץ חָלְקוּ - עַד שֶׁיְּהֵא**
32 **בְּכָל חֵלֶק מֵהֶן כְּדֵי מֶרְחָץ. וְאִם שׁוֹבָךְ - עַד שֶׁיְּהֵא**
33 **כָּל חֵלֶק שׁוֹבָךְ בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְכֵן בְּטַלִּית וּבִשְׁאָר כָּל**
34 **הַדְּבָרִים. אֵין[57] בָּהֶן כְּדֵי לָזֶה וּכְדֵי לָזֶה - מַעֲלִין[58]**
35 **אוֹתוֹ בְּדָמִים, וְיֵשׁ [לוֹ] לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ: אוֹ מְכֹר לִי אוֹ**
36 **קְנֵה מִמֶּנִּי. אָמַר[59] אֶחָד מֵהֶם: חֵלֶק זֶה, אַף עַל פִּי**
37 **שֶׁאֵין הַחֲלָקִין שָׁוִים[60], אֲנִי אֶטֹּל אֶת הַפָּחוּת וְטֹל**
38 **אַתָּה אֶת הַיָּתֵר[61] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ:**
39 **אֵין רְצוֹנִי לִקַּח מַתָּנָה[62], אֶלָּא הוֹאִיל וְאֵין בָּהּ דִּין**
40 **חֲלֻקָּה בְּשָׁוֶה הֲרֵי אָנוּ מַעֲלִין בְּדָמִים.**

~ נקודות משיחות קודש ~

על פי מה שכתב הרמב"ם בסוף הלכות תמורה ש"רוב דיני התורה אינן אלא לתקן הדעות ולישר כל המעשים" ומתוך הדינים וההלכות למדים עניינים והוראות בעבודת ה', יש

לומר, שעניין השכנים בעבודת ה' הוא שאין להסתפק בעבודה עם עצמו וצריך לפעול גם על כל אלו שבסביבתו שיהיו "שכנים" שלו בענייני יהדות, תורה ומצוותיה.

(על פי לקו"ש חלק כ"ו ע' 307)

54) משנה שם יא. 55) "מין ממיני ארמונים" (רבינו בפירוש המשניות). 56) ולא פורש כמה השיעורים של כל חלק וחלק בדברים אלו. 57) ברייתא שם יג: 58) והיינו, לפי העיקרון של גוד או אגוד, כמבואר בסמוך. 59) כרבן שמעון בן גמליאל שם ש"מסתבר טעמו" (רי"ף שם). ויש חולקים ופוסקים כתנא קמא שיכול לומר לו טול אתה שיעור ואני פחות (הגהות מיימוני אות ט). 60) ויש אחד מהם גדול ואחד קטן. 61) ויש בו כשיעור. 62) בהתאם לכתוב: "ושונא מתנות יחיה", כמו שנימקו בגמרא שם. וראה למעלה בסוף הלכות זכייה ומתנה. וכסף מחיר הדבר - אין לי (גמרא שם).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבארו בו משפטי חלוקת החצר המשותפת לבעלי בתים מיוחדים כל בית לכל אחד מהם, וכן אם רצו השותפין לחלוק דבר שאין בו דין חלוקה, ומה שיש לשותפין זה על זה משמירת הנזקין אחר שחלקו, והנמשך אחר זה.

1 **א. חֲצֵרוֹת[2] הַכְּפָרִים[3], שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד בּוֹנֶה לוֹ בַּיִת[4]**
2 **וְנִמְצֵאת הֶחָצֵר שֶׁבֵּין שְׁנֵי הַבָּתִּים[5] מְשֻׁתֶּפֶת לְכָל בְּנֵי**
3 **הַבָּתִּים - הֲרֵי יֵשׁ לְכָל פֶּתַח וָפֶתַח[6] אַרְבַּע אַמּוֹת[7]**
4 **לְפָנָיו[8] בְּרֹחַב כָּל הַפֶּתַח[9]; וְהַנִּשְׁאָר מִן הֶחָצֵר: אִם**
5 **יֵשׁ בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל שֻׁתָּף וְשֻׁתָּף**
6 **- חוֹלְקִין אוֹתָהּ; וְאִם לָאו - אֵין חוֹלְקִין אוֹתָהּ. שֶׁכָּל**
7 **חָצֵר שֶׁאֵין לָהּ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת - אֵינָהּ**
8 **קְרוּיָה חָצֵר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[10]. כֵּיצַד? הָיוּ שְׁנֵי שֻׁתָּפִין,**
9 **לָזֶה שְׁנֵי בָּתִּים[11] וְלָזֶה בַּיִת אֶחָד: זֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי**
10 **בָּתִּים - מוֹדִדִין לוֹ מִן הֶחָצֵר אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל בַּיִת**
11 **וָבַיִת עַל כָּל רֹחַב הַפֶּתַח, אֲפִלּוּ הָיָה עֶשֶׂר אַמּוֹת;**
12 **וְזֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּיִת אֶחָד - נוֹתְנִין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת**
13 **בְּרֹחַב פִּתְחוֹ לְפְנֵי פִּתְחוֹ; וְהַנִּשְׁאָר מִן הֶחָצֵר: אִם יֵשׁ**
14 **בָּהּ שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא לָזֶה אַרְבַּע אַמּוֹת עַל**
15 **אַרְבַּע אַמּוֹת וְלָזֶה אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת חוּץ**
16 **מִן הַפְּתָחִים - יֵשׁ בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה, וְחוֹלְקִין; פָּחוֹת**
17 **מִזֶּה - אֵין בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה.**

2) בבא־בתרא יא. ברייתא ומימרא של רבי אסי בשם רבי יוחנן. 3) דוקא של הכפרים והדומה להם, וזה לפי שיטת הר"י מיגאש, ראה בסמוך. 4) כלומר, כל אחד ואחד בונה בקרקע הפקר וכל אחד זוכה בחצר, ולפיכך זה שיש לו פתח אחד, זוכה הוא בארבע אמות כנגד פתחו, ואם יש לו שני פתחים זכה בשמונה אמות, אבל שנים שקנו חצר בשותפות, בין שיש לו פתח אחד בין שיש לו שני פתחים, אין לו אלא ארבע אמות בלבד, וכן דעת ר"י מיגאש בבבא־בתרא שם, והובא במגיד־משנה, ועיין לחם־משנה. 5) היינו, שמקודם היתה אדמת הפקר, כנ"ל, ואחרי שהקימו הבתים הקיפו את השטח, ואז זכה כל אחד בחצר, בהתאם למספר הפתחים שלו. 6) היינו פתח לכל בית, כמבואר להלן, ואם היו כמה פתחים בבית אחד, אם כל פתח ברוח אחרת, יש לכל פתח ופתח ארבע אמות, כמבואר להלן הלכה ב, עיין שם. 7) לפרק שם משאו (להלן הלכה ג). ויתר החצר יש לו תשמישים אחרים. 8) כלומר, בעומק החצר. 9) כמדת רחבו, כן מדת השטח. ויש אומרים, שלעולם יש לו רוחב ארבע אמות, אף באופן שהפתח אינו רחב ארבע אמות, לפי שאי־אפשר לפרק משאו בפחות מד' אמות (רא"ש שם סימן לח). ונחלקו הראשונים, מה זכותו בד' אמות אלו: יש אומרים שאע"פ שהן מיוחדות לו - גם חבירו יכול להשתמש בהם לפרקים, ויש אומרים שהן קנויות לו לגמרי (ראה במגיד־משנה להלן הלכה ג). 10) למעלה פ"א הלכה ד. 11) בברייתא שם: "לזה פתח אחד, ולזה שני פתחים". ומפרש רבינו "פתחים": בתים. שאם יש שני פתחים בבית אחד, אין לו אלא ארבע אמות בשביל פתח אחד בלבד, אם לא שהם בשני רוחות כדלהלן הלכה ב.

18 **ב. בַּיִת[12] שֶׁיֵּשׁ לוֹ פְּתָחִים רַבִּים מִכָּל רוּחוֹתָיו - יֵשׁ**
19 **לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ[13]. וְאִם[14] יִחֵד לוֹ[15] פֶּתַח -**
20 **אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת כְּנֶגֶד פִּתְחוֹ[16].**

12) שם יא. מימרא של אמימר, בחפירה (כן הנוסחא ברי"ף ובר"י מיגאש שהובא במגיד־משנה) דסופלי (=מקום שמעבדים בו עורות - ר"י מיגאש) שיש לה ארבעה פתחים מכל צד ויש לה ארבע אמות לכל פתח. הרי לפנינו חידוש כפול: א' שמקום זה דינו כבית, ויש לו ארבע אמות (ר"י מיגאש). ב' שיש ארבע אמות לכל פתח ופתח כשכל אחד ואחד ברוח אחר. וזהו מקורה של הלכה זו שבדברי רבינו [והשמיט את החידוש הראשון, שגם לחפירה דסופלי יש ארבע אמות - שממה שכתב להלן (הלכה ה) שלול של תרנגולין אין לו ארבע אמות, וכפי ההסברה בגמרא שם שהתרנגולים מטפסים ועולים בעצמם, מוכח שמקומות אחרים שאינם דומים ללול של תרנגולים - יש להם ארבע אמות]. 13) פתח אחד לכל רוח ורוח, כנ"ל. 14) שם, במימרא של אמימר. 15) כלומר, השאיר כל הפתחים ואינו משתמש אלא באחד מהם. ועיין להלן הלכה ז ובהערה שם. 16) הראב"ד השיג כאן על דברי רבינו, וכתב שלא אמרו בגמרא שייחוד מפקיע שאר הרוחות אלא בחפירה דסופלי, אבל בבית אינו מפקיע, ויש לו ארבע אמות לכל רוח.

21 **ג. אַכְסַדְרָה[17]: אִם אֶפְשָׁר לוֹ לְהִכָּנֵס לְתוֹכָהּ בְּמַשָּׂאוֹ**
22 **- אֵין לָהּ אַרְבַּע אַמּוֹת; וְאִם לָאו - יֵשׁ לָהּ אַרְבַּע**
23 **אַמּוֹת. שֶׁלֹּא אָמְרוּ שֶׁיֵּשׁ לְכָל פֶּתַח וָפֶתַח אַרְבַּע**
24 **אַמּוֹת, אֶלָּא לִפְרֹק שָׁם מַשָּׂאוֹ.**

17) שם יא: מימרא של רב הונא. "אכסדרא", שאין לה דפנות כלל (רש"י), או שיש לה רק שלשה דפנות ופתוחה מצד רביעי (תוספות שם ד"ה הכא).

25 **ד. בַּיִת[18] שַׁעַר[19] אוֹ מִרְפֶּסֶת[20] - יֵשׁ לָהֶם אַרְבַּע**
26 **אַמּוֹת[21]. הָיוּ[22] חֲמִשָּׁה בָּתִּים פְּתוּחִים לַמִּרְפֶּסֶת,**

וְהַמִּרְפֶּסֶת פְּתוּחָה לֶחָצֵר - אֵין לָהּ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת[23].

18) ברייתא שם. 19) חדר קטן (שיש בו ארבע אמות לפחות, ראה להלן הלכה ח) שהוא על יד השער הגדול והוא שייך לאחד מבני החצר, וכל בני החצר עוברים דרך החדר הזה, ואעפ"כ יש לו דין בית ויש לו ארבע אמות בחצר [ואע"פ שמכניסים המשאוי דרך החדר - צריך הוא ארבע אמות בחצר, בכדי לפרק את המשאוי, וכ"ה להלן בבית שחציו מקורה וקירויו כלפי חוץ, ועיין יד רמ"ה]. 20) מקום גבוה בחצר, שפתחי העליות פתוחים אליו. 21) למטה ליד החצר, לצורך המפרסת. 22) ברייתא שם. 23) שהרי כולם נכנסים דרך המרפסת, ונחשב הכל כבית אחד וכפתח אחד.

ה. לוּל[24] שֶׁל תַּרְנְגוֹלִים - אֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת[25].

24) שם, בעיא שנפתרה. 25) שהתרנגול מטפס ועולה מטפס ויורד, ואינו זקוק לארבע אמות כמו חמור, שמפרקים אותו ממשאו (גמרא שם).

ו. בַּיִת[26], חֶצְיוֹ מְקֻרֶה[27] וְחֶצְיוֹ שֶׁאֵינוֹ מְקֻרֶה[28], בֵּין שֶׁקֵּרוּיוֹ כְּלַפֵּי פְּנִים[29] בֵּין שֶׁקֵּרוּיוֹ כְּלַפֵּי חוּץ[30] - אֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת[31].

26) שם, בעיא שנפתרה. 27) מכוסה בתקרה. 28) ויש בו ארבע אמות על ארבע אמות. שאם לא כן, אין בו מקום לפרק משאו, ובוודאי יש לו בחצר (מגיד־משנה בשם הרשב"א). 29) שוודאי יכול לפרק בחוץ בחלק שאינו מקורה. 30) שצריך להכניסו דרך החלק המקורה אל החלק שאינו מקורה ולפרקו שם. 31) בחצר. אלא מפרק את החמור בבית, כנ"ל.

ז. בַּיִת[32] סָתוּם[33] - יֵשׁ לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת[34]. פָּרַץ אֶת פְּצִימָיו[35] - אֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת[36].

32) שם, יב. 33) שהיה בו פתח אחד בלבד וסתמו אותו (כסף־משנה למעלה הלכה ב). 34) בחצר. ואע"פ שאמרנו למעלה (הלכה ב) שאם יש לו פתחים בכל רוח ואינו משתמש אלא באחד מהם, אע"פ שלא סתמם, אין לו ארבע אמות אלא כנגד הפתח שהוא משתמש בו - כאן, שאין לו אלא פתח אחד בלבד וסתמו, בוודאי עומד הוא לפתחו היום או מחר, שהרי אין לו פתח אחר (כסף־משנה שם). 35) מסגרת הפתח. 36) שכיון שביטלו מתורת פתח, הסתלק מארבע אמותיו שבחצר. ויש אומרים, שארבע אמות שבחצר חוץ מאלה שבפתח - יש לו (רמ"א סימן קעב, סעיף ז).

ח. בַּיִת[37] שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[38] - אֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת בֶּחָצֵר[39]. אֶלָּא אִם יֵשׁ בֶּחָצֵר אַרְבַּע אַמּוֹת לָזֶה וְאַרְבַּע אַמּוֹת לָזֶה[40] עַד פֶּתַח הַבַּיִת הַזֶּה - חוֹלְקִין. וְהַזֶּבֶל[41] שֶׁל חָצֵר[42] מִתְחַלֵּק לְפִי הַפְּתָחִים[43]. אֲבָל[44] אַכְסַנְיָא[45] שֶׁל מֶלֶךְ - לְפִי בְּנֵי אָדָם.

37) סוכה ג: ברייתא, ולפי שפירשוה שם. 38) שאז אין עליו תורת בית, והוא עומד ליהרס (סוכה, שם). 39) היינו ארבע אמות של הפתח. אבל ארבע אמות בחצר, חוץ משל פתח - יש לו, כדלהלן. 40) המדובר, כגון ששני השותפים יש להם בתים קטנים, פחות מארבע אמות כל אחד, ולפיכך כופה אחד את השני לחלוק בחצר, אם יש בו ארבע אמות לזה וארבע אמות לזה, אע"פ שאין לאף אחד מהם ארבע אמות בשביל הפתח, חוץ מארבע אמות הנ"ל (מגיד־משנה, וראה בראב"ד). 41) ברייתא בבבא־בתרא יא: 42) שנערם בחצר במשך הזמן על־ידי השכנים הזורקים מתוך בתיהם, וכל אחד ואחד מהם רוצה לזכות בו, לזבל בו שדותיו (רש"י שם). 43) שהרי דרך הפתחים השליכוהו שם (רש"י שם). 44) בעיא שנפתרה מברייתא שם. 45) הרי"ף מביא שם שני פירושים למילה "אכסניא": א' זבל של אכסניא (וכן פירשו הר"ח והר"י מיגאש). ב' אכסניא של מלך כשגובים אותם (וכן פירש"י שם: "חיל של מלך המוטל על בני העיר לתת להם אכסניא בבתיהם"). ומכיון שכתב רבינו "אכסניא של מלך" נראה שהיינו כפירוש השני שברי"ף וביפרש"י (מגיד־משנה), באופן ששני הדינים הנ"ל אינם דומים: "זבל של חצר" הוא לזכות לבני החצר, ואילו "אכסניא של מלך" הוא לחובה לבני החצר. ועיין סמ"ע סימן קעב, ס"ק כ.

ט. הַשְּׁתָפִין[46] שֶׁרָצוּ לַחֲלֹק דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ דִּין חֲלֻקָּה אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מַפְסִידִין[47] אֶת שְׁמוֹ - חוֹלְקִין[48]. וּבְכִתְבֵי[49] הַקֹּדֶשׁ[50], אַף עַל פִּי שֶׁרָצוּ - לֹא יַחֲלֹקוּ[51]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[52] בְּכֶרֶךְ אֶחָד[53]; אֲבָל בִּשְׁתֵּי כְּרִיכוֹת - חוֹלְקִין[54].

46) משנה, שם יא. 47) שהחלק לא יהיה ראוי לשאת את השם הקודם של העצם השלם. 48) בזה אין כל חידוש, אלא בא להשמיענו שבכתבי הקודש אע"פ שרצו אין חולקין (מגיד־משנה בשם רש"י). 49) שם. 50) היינו, עשרים וארבעה ספרי התנ"ך, ובזמנם היו רגילים לכתבם בגליון כספר־תורה (רש"י שם ד"ה כתבי הקודש). 51) שחלוקה זו יש בה משום בזיון כתבי הקודש (רש"י שם). ויש שכתבו, שאפילו אם יגיע לכל אחד ספר שלם, ואפילו אם יגיע לזה תורה ולזה נביאים - אין כבודם של ספרי הקודש שיחלקו בב"ד אחר שנתחברו בכרך אחד (מגיד־משנה בשם רשב"א). 52) מימרא של שמואל, שם יג: 53) שיש שם בזיון, כנ"ל. 54) אע"פ שבכל כריכה ספר אחר מכתבי הקודש. והיינו, אם רצו לחלוק, כמו שכתב בתחילת ההלכה, וכמו שאמר רב שלמן, בגמרא שם. וכן כתב רבינו בפירוש המשניות שם: "ורצו לחלוק, שיקח אחד מהם ספר־תורה זה, וחבירו ספר אחר", וראה בלחם־משנה.

י. מָקוֹם[55] שֶׁאֵין בּוֹ דִּין חֲלֻקָּה שֶׁרָצוּ שֶׁתָּפִין לְחָלְקוֹ, אַף עַל פִּי[56] שֶׁקָּנוּ מִיָּדָם - כָּל אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ; שֶׁזֶּה קָנָיִן דְּבָרִים[57] הוּא, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ[58]. אֲבָל[59] אִם קָנוּ מִיָּדָם שֶׁזֶּה רָצָה בְּרוּחַ פְּלוֹנִי וְזֶה רָצָה בְּרוּחַ פְּלוֹנִי - אֵינָן יְכוֹלִים לַחֲזֹר בָּהֶם[60]. וְכֵן[61] אִם[62] הָלַךְ זֶה בְּעַצְמוֹ[63] וְהֶחֱזִיק[64] בְּחֶלְקוֹ, וְזֶה בְּעַצְמוֹ וְהֶחֱזִיק

בְּחֶלְקוֹ[65], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָנוּ מִיָּדָם - אֵין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לַחֲזֹר בַּחֲבֵרוֹ.

55) משנה בבבא־בתרא ב. וכפי פירושה בגמרא שם ג. לפי רב אסי בשם רבי יוחנן. 56) כמו שבירורו בשקלא־וטריא שם. 57) שאין קנין חל אלא על דבר שיש בו ממש, כגון על חפץ, או אף על שעבוד של קרקעות. ואילו פעולה של חלוקה - אין בה ממש, ואין הקנין חל עליה. 58) בפ"ה מהלכות מכירה, הלכה יד. וזה־לשונו שם: "הרי שכתב בשטר: וקנינו מפלוני - שיחלקו השדה שביניהם - הרי זה קנין דברים ואינו מועיל כלום, שהרי לא הקנה לחבירו דבר מסויים וידוע". 59) מסקנת הגמרא שם, לבירור המימרא של רבי יוחנן. 60) שהרי נחלקו, וזכה כל אחד בחלקו, בקנין שיש בו ממש. 61) מימרא של רב אשי, לבירור דבריו של רבי יוחנן, שם. 62) היינו, אחרי שהסכימו ביניהם על החלוקה. 63) לפנינו בגמרא אין המלים "בעצמו" - "בעצמו", שבדברי רבינו, אבל ישנם בגמרא כ"י מינכן וברי"ף ובעוד ראשונים. [וראה להלן, שלדברי רבינו אין צריך לשום קנין בחלוקת השותפות. ולפיכך אין צריך שיאמר כל אחד לחבירו "לך חזק וקני", אלא אף אם הלכו כל אחד ואחד בעצמו - אע"פ שאין זה קנין - הרי זו חלוקה]. 64) לדעת רבינו והרי"ף אין כאן קנין חזקה, אלא מכיון שכל אחד ואחד נטל חלקו, הרי נתחלקו ביניהם, וחלוקה אינה צריכה קנין, כמבואר למעלה פ"א הלכה א הערה יב. 65) [מאחר שלא היה כאן שום קנין חזקה, אלא זוהי חלוקה, כנ"ל, - לא די בזה שאחד ילך ויחזיק, אלא צריך ששניהם יחזיקו כל אחד בשלו, ועיין מגיד־משנה].

יא. הָאַחִין[66] שֶׁחָלְקוּ[67], וְעָשׂוּ בֵּינֵיהֶם גּוֹרָל - כֵּיוָן שֶׁעָלָה גּוֹרָל לְאֶחָד מֵהֶן קָנוּ כֻּלָּן[68]. בַּהֲנָיָה[69] שֶׁנַּעֲשֵׂית לָהֶם, שֶׁשָּׁמְעוּ זֶה מִזֶּה לַדָּבָר שֶׁהִסְכִּימוּ[70] עָלָיו, גָּמַר כָּל אֶחָד מֵהֶן וּמַקְנֶה לַחֲבֵרוֹ[71].

66) בבא־בתרא קו: ברייתא של רבי יוסי. 67) היינו, שבירורו חלקים שוים, והגורל צריך להכריע למי שייך כל חלק. 68) אם הם שנים, קנה השני חלקו. ואם הם שלשה - הראשון קנה חלקו, והשנים את שני החלקים האחרים, כשאינם מחולקים ביניהם, ואם רוצים לחלוק - יחלקו. ויש מפרשים, כשסומנו החלקים לפי תולדותם: ראובן, שמעון, לוי וכו' וכיון שראובן זכה בחלק זה וזה, זכה שמעון על־ידו ואח"כ לוי וכו' וכו' (מגיד־משנה). 69) מסקנת רב אשי, שם. 70) לחסל את השותפות, ובוודאי מעוניינים הכל שדבר ביצוע החלוקה יקום מהר ולא יתעכב עוד. 71) דעת רבינו, שהגורל הוא קנין. וכן נראה בגמרא שם, שלמדו זאת מחלוקת הארץ בגורל. ואע"פ ששאלו שם: מה לחלוקת ארץ ישראל שהיתה גם ב'אורים ותומים' - הרי תירץ שם רב אשי שבמקום 'אורים ותומים' יש לנו היום ההנאה מההסכמה ההדדית. אולם הרא"ש בתשובה (הובאה בחושן־משפט סימן קעג סעיף ב ברמ"א) כתב שגורל אינו אלא בירור ולא קנין. ונראה שלפניו היתה הנוסחא בגמרא שם "אלא אמר רב אשי בהיא הנאה וכו'" - שלפי"ז חזרו בהם ממה שלמדו מחלוקת ארץ ישראל (הגר"א שם ס"ק ד), וכן דעת הראב"ד בהשגה, שכתב שלא נתחוורו לו דברי רבינו (לחם־משנה, ואור־שמח כתב שהשגת הראב"ד שייכת להלן בהלכה יב, עיין שם בהערה עו).

יב. הָאַחִין[72] שֶׁחָלְקוּ - הֲרֵי הֵן כְּלָקוֹחוֹת זֶה מִזֶּה[73], וְאֵין לָהֶם דֶּרֶךְ[74] זֶה עַל זֶה, וְלֹא סֵלְמוֹת זֶה עַל זֶה[75], וְלֹא חַלּוֹנוֹת זֶה עַל זֶה, וְלֹא אַמַּת הַמַּיִם זֶה עַל זֶה; שֶׁכֵּיוָן שֶׁחָלְקוּ, לֹא נִשְׁאַר לְאֶחָד מֵהֶן זְכוּת בְּחֵלֶק חֲבֵרוֹ. לְפִיכָךְ יֵשׁ לוֹמַר לָאַחִין: כְּשֶׁהָיְתָה הַשָּׂדֶה כֻּלָּהּ לְאֶחָד - הָיָה מַעֲבִיר בָּהּ אַמַּת הַמַּיִם הַזֹּאת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם; אֲבָל עַתָּה, שֶׁנַּעֲשֵׂית זֶה חֶלְקִי - יֵשׁ לִי[76] לְהָסִיר אַמַּת הַמַּיִם מֵעָלַי. וְכֵן סוֹתֵם הַחַלּוֹן[77] הַמַּשְׁקִיף עַל חֶלְקוֹ, וּבוֹנֶה[78] בְּצַד הַסֵּלָּם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְבַטֵּל תַּשְׁמִישׁוֹ. וְהוּא הַדִּין בִּשְׁנַיִם שֶׁקָּנוּ[79] שָׂדֶה מֵאֶחָד, וְחָלְקוּ - לֹא נִשְׁאַר לְאֶחָד מֵהֶם זְכוּת בְּחֵלֶק חֲבֵרוֹ, וּמַפְסִיק אַמַּת הַמַּיִם מֵחֶלְקוֹ וְסוֹתֵם הַחַלּוֹנוֹת[80].

72) שם ז: ועוד. מימרא של רב נחמן בשם שמואל, בניגוד לשיטת רב. 73) ואין אנו אומרים "ברירה": הוברר הדבר למפרע שזהו חלקו של זה וזהו חלקו של זה אלא לקוחות הם זה מזה בעת החלוקה, גיטין כה. ורמב"ם פי"א מהלכות שמיטה ויובל הלכה כ. והקדים זאת בהלכה זו, מפני שזהו יסודה, שכיון שהם כלקוחות זה מזה, הם מוכרים זה לזה בעין יפה, ואינם משיירים כלום אחד אצל חבירו, כדין כל מוכר (בבא־בתרא סד: ופכ"ה מהלכות מכירה הלכה ג), ואע"פ שאין זה מפורש בגמרא, שזהו טעמה של הלכה זו - נראה כן בסוגיית הגמרא ב"ב סה. ועיין מגיד־משנה. 74) שאם אחד קבל חצר חיצונה ואחד פנימית, אין הפנימי יכול לדרוש דרך מהחצר החיצונה, אף כי דרך כזו היתה קיימת בחיי אביו, שהרי עם החלוקה כאילו מכר את חלקו, היינו, החצר החיצונה לאחים, ומכר כדרך המוכרים בעין יפה ולא השאיר לעצמו דרך, ובעל החצר החיצונה, ביחס לחצר שלו, אינו מוכר, שנאמר גם עליו שמכר בעין יפה. אלא לוקח הוא (רשב"ם שם סה. ד"ה אין להם דרך ו'תוספות' ז: ד"ה אין להם דרך). 75) שאחד קיבל בית וחצר, והשני - עלייה, ונמצא הסולם עומד בחצרו של השני (רש"י שם ז: ד"ה ולא סולמות). או שאחד קיבל בית, והשני - חצר ועלייה, ונמצא הסולם נשען על ביתו של השני ('תוספות' שם). 76) [בכ"י תימן: "יש לו". ולפי"ז יכול לכוף לבעל אמת המים להסירה מעליו. וכן כתב הרא"ש (ב"ב פ"א סימן כ) בשם רבינו "שצריך לסתום החלון ולהסיר אמת המים מעליו". והכסף־משנה השמיט מדברי הרא"ש את המילים "ולהסיר אמת המים מעליו", ומתוך זה יצא לו, שבאמת המים אינו יכול לכופו. והוכיח כן מהלשון "יש לי להסיר" שהמדובר על הניזק, ולפיכך בא לפרש בדברי רבינו שגם בחלון סותם הוא בעצמו. ומוכיח כן ממה שכתוב להלן: "ובונה בצד הסולם" שוודאי הכוונה לבעל החצר ולא לבעל העלייה]. 77) לדעת הרא"ש (שם) כוונת רבינו שיכול לכוף לבעל החלון שיסתום חלונו, וכן כתב הריב"ש (הובא בכסף־משנה). אבל הראב"ד (בהרא"ש שם) סובר שאינו יכול לכופו לסתום חלונותיו, אלא שאם רצה

לבנות כותל סמוך להם - יכול לעשות זאת. והטעים הרשב"א בחידושיו משום "שהוא לא נתחייב לו בבנין", כלומר לא נתחייב לתת לו הוצאות הסתימה. ובהסתמך על דברי הראב"ד הנ"ל שהובאו ברא"ש כתב ב'אור שמח' שכן גם כוונת דברי הראב"ד בהשגה כאן, שכתב בהלכה יא: "לא נתחוורו דבריו", והשגה זו אינה שייכת להלכה יא אלא להלכה יב, וההתחלות הדומות "האחין שחלקו" - "האחין שחלקו" הן שגרמו לדברים להעתק ממקומם. וראה למעלה, שלפי פירוש הכסף־משנה בדברי רבינו - דעתו כדעת הראב"ד. 78) בעל החצר, וראה למעלה. 79) שהרי כל עיקר הטעם באחים שחלקו הוא מפני שהם כלקוחות המוכרים בעין יפה, כמפורש בבבא־בתרא סה. (הגר"א סימן קעג ס"ק ה). 80) והוא־הדין שבונה בצד הסולם, כנ"ל.

1 **יג. אֲבָל[81] שְׁנַיִם שֶׁקָּנוּ שָׂדֶה מִשְּׁנֵי אֲנָשִׁים[82] אוֹ מִשְּׁנֵי**
2 **אַחִין[83] - אֵין לְאֶחָד מֵהֶן לְהַפְסִיק אַמַּת הַמַּיִם, וְלֹא**
3 **לְשַׁנּוֹת דָּבָר מִן הַנְּזָקִים שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהֶן הַמּוֹכְרִין[84].**

81) (מגיד־משנה בשם ר"י מיגאש). 82) שלא היו שותפים (מגיד־משנה בשם הר"י מיגאש). 83) אף כאן שלא היו בשותפות (שם). 84) שהרי כל קנינם מהמוכרים, ואינם קונים זה מזה ואינם מוכרים זה לזה כלל, ולפיכך הם מקבלים את כל הזכויות של המוכרים.

4 **יד. חֲצַר[85] הַשֻּׁתָּפִין שֶׁיֵּשׁ[86] בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה, אוֹ[87]**
5 **שֶׁחָלְקוּהָ בִּרְצוֹנָם[88] אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהּ חֲלֻקָּה - יֵשׁ**
6 **לְכָל אֶחָד מֵהֶן לָכֹף אֶת חֲבֵרוֹ לִבְנוֹת הַכֹּתֶל[89]**
7 **בָּאֶמְצַע[90], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאֵהוּ חֲבֵרוֹ בְּשָׁעָה שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ**
8 **בְּחֶלְקוֹ; שֶׁהֲזֵק רְאִיָּה - הֲזֵק הוּא[91]. וְאֵין לוֹ חֲזָקָה**
9 **בְּחֲצַר, אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁעָמְדוּ כָּךְ שָׁנִים רַבּוֹת בְּלֹא**
10 **מְחִיצָה - כּוֹפֵהוּ לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה[92].**

85) משנה בבבא־בתרא ב. וכפי פירושה בגמרא שם ג. לפי הלשון השניה. 86) יוצא מתוך השקלא־וטריא שם, שאם יש דין חלוקה - יש כפייה לעשות מחיצה, משום שהיזק ראיה שמו היזק. 87) מימרא של רב אסי בשם רבי יוחנן, כפי שפירשוה במסקנא שם. 88) שהסכימו לחלוק ובקנין, או שחלקוהו כבר, כמו שכתב רבינו למעלה (הלכה י). 89) שגבהו ארבע אמות, כדלהלן. 90) היינו, שיש כפייה על שני דברים: א' על עצם בניית הכותל. ב' על בנייתו באמצע, בחלקם של שניהם. וראה להלן. 91) כלשון אחרון בגמרא שם ג. שגם רבי יוחנן סובר כמותו. וראה בהגהות מיימוניות כמה הוכחות שהלכה כדעה זו. 92) "לפי שאין דעתו של אדם סובלת נזק [זה] (מאלו), וחזקתו שאינו מוחל, שהיזקו היזק קבוע" (להלן פי"א הלכה ז). וראיה לכך ממה שאמרו בגמרא (ב"ב ב:) שלפי המפרש במשנה שם "השותפין שרצו לעשות מחיצה - בונין את הכותל באמצע" - "מחיצה־כותל" - על כרחנו שהיזק ראיה לאו שמיה היזק, שהרי נאמר במשנה שרק אם רצו שניהם בונים את המחיצה. ואם יש חזקה בהיזק ראיה, אין ראיה מהמשנה שהיזק ראיה לאו שמיה היזק, שהרי כאן החזיקו כמה שנים בלי מחיצה. אלא על־כרחנו שלמאן־דאמר היזק ראיה שמיה היזק - לא מועילה חזקה (ר"י מיגאש). ומה שאמרו להלן (פ"ז הלכה א־ו) שמועילה חזקה בחלון, אע"פ שיש שם היזק ראיה - כאן אחד מזיק את השני, ולפיכך לא מיחה בו, שאומר לו הרי גם אתה ניזוק ממני, והייתי מצפה שאתה תתבע את בנין המחיצה, כמו שכתב ר"י מיגאש בתחלת בבא־בתרא. ועיין עוד ברא"ש שם סימן ב. [וראה במגיד־משנה שהביא עוד בשם ר"י מיגאש שמחלק בין חלון לחצר, בזה שבחלון עשה מעשה בפתיחת החלון, אבל ראה להלן פ"ז הלכה א והערה ב].

11 **טו. רֹחַב[93] מְקוֹם הַכֹּתֶל - מִשֶּׁל שְׁנֵיהֶם. וְכַמָּה יִהְיֶה**
12 **רָחְבּוֹ? הַכֹּל[94] כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה[95]. וַאֲפִלּוּ[96] נָהֲגוּ[97]**
13 **לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה בֵּינֵיהֶם בְּקָנִים וּבְהוּצִין[98]. וּבְלִבַּד**
14 **שֶׁלֹּא יִהְיֶה אָוִיר שֶׁיִּסְתַּכֵּל בּוֹ וְיִרְאֶה אֶת חֲבֵרוֹ.**

93) משנה, שם ב. 94) שם. 95) היינו, כמנהג השותפים לבנות כשחולקים ביניהם, ולא כמנהג שאר הבנינים במדינה (מגיד־משנה). 96) שם ד. 97) אבל אם המנהג הוא פחות מזה, אין משגיחים בו. שאם לא כן, למה צריכה הגמרא לפרוט את אלו דוקא (הגהות מיימוניות אות כ בשם ה'תוספות'), ומכאן שאף במקום שאמרו "הכל כמנהג המדינה" אין הכל בכלל. ויש גם יוצאים מן הכלל. וראה ב'תוספות' שם ב. ד"ה בגויל. 98) כפות תמרים (רש"י ורבינו גרשום).

15 **טז. כַּמָּה[99] גֹּבַהּ הַכֹּתֶל? אֵין פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת[100].**
16 **וְכֵן בְּגִנָּה[101], כּוֹפֵהוּ[102] לְהַבְדִּיל גִּנָּתוֹ מִגִּנַּת חֲבֵרוֹ**
17 **בִּמְחִיצָה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים[103]. אֲבָל[104] בְּבִקְעָה -**
18 **אֵין צָרִיךְ לְהַבְדִּיל בִּקְעָתוֹ מִבִּקְעַת חֲבֵרוֹ, אֶלָּא**
19 **בְּמָקוֹם שֶׁגְּבָהֲגוּ[105]. רָצָה[106] לְהַבְדִּיל בִּקְעָתוֹ מִבִּקְעַת**
20 **חֲבֵרוֹ - כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וּבוֹנֶה. וְעוֹשֶׂה חֲזִית[107]**
21 **כְּמוֹ[108] אַמָּה בְּסִיד מִבַּחוּץ[109], כְּדֵי לְהוֹדִיעַ שֶׁהַכֹּתֶל**
22 **שֶׁלּוֹ. לְפִיכָךְ[110], אִם נָפַל הַכֹּתֶל - הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים**
23 **שֶׁלּוֹ. וְאִם[111] עָשׂוּ מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם - בּוֹנִים הַכֹּתֶל**
24 **בָּאֶמְצַע, וְעוֹשִׂין חֲזִית מִכָּאן וּמִכָּאן[112]. לְפִיכָךְ, אִם**
25 **נָפַל הַכֹּתֶל - הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶן.**

99) שם ה. במשנה. 100) מפני שבמחיצה פחותה מזה, עדיין אפשר להסתכל מעליה [ואע"פ שגבהו של אדם אינו, בדרך כלל, יותר משלש אמות - יכול הוא להגביה עצמו על ראשי אצבעותיו ולהציץ עד גובה ארבע אמות – 'תוספות' חגיגה יא. ד"ה ברום]. 101) משנה שם ב. לפי הפירוש הפשוט שהמדובר בשתי גינות סמוכות זו לזו. וראה להלן הערה קיב. 102) אפילו בסתם, שאין שם מנהג לגדור, בניגוד לבקעה, ראה להלן. ועיין עוד להלן הלכה יז (והערה קיז) שאפילו במקום שנהגו שלא לגדור - מחייבין אותו. 103) "כדי שיתפוס אותו כגנב, אם נכנס לרשותו", כמו בין גג לגג (בבא־בתרא ו: ולהלן פרק ג הלכה ו). אבל היזק ראיה "שלא יראה חבירו בשעה שמשתמש" (מלשון רבינו למעלה הלכה יד) אין בגינה, שהרי אין משתמשים בה יותר מבגג, שעליו אמרו שדי במחיצה עשרה טפחים (רבינו בתשובה). ומה שאמרו בגמרא (שם ב:) בשקלא־וטריא בסוגיית "היזק ראיה", שמה שנאמר במשנה "וכן

בגינה במקום שנהגו לגדור מחייבין אותו" הוא משום היזק ראיה, והקשו מזה למאן־דאמר היזק ראיה לאו שמיה היזק, ותירצו: "גינה שאני, כדרבי אבא אמר רב הונא אמר רב אסור לאדם לעמוד בשדה חבירו בשעה שהיא עומדת בקמותיה", "שלא יזיקנו בעין רעה" (רש"י). הרי שגינה חמורה מחצר לענין זה? - כבר נשאל על זה רבינו, והשיב שיש הבדל גדול בין היזק ראיה שהוא היזק גדול, שיראה אדם חבירו בעת שהוא עומד ויושב ועושה צרכיו, ובין היזק ראיה שיראה קמת חבירו משום עין רעה, שאלו דברי חסידות הם שלא יעיין בו בעין רעה, ואותו התירוץ אינו אליבא דהלכתא, שעיקר היזק ראיה בחצר מקום שבני אדם דרין, עכ"ד רבינו. [ויש להוסיף בביאור דבריו: שאע"פ שרב אמר "אסור לאדם לעמוד וכו'", הרי שזהו איסור גמור ולא מדת חסידות - רב לשיטתו שאמר (בבא־מציעא קז:) "והסיר ה' ממך כל חולי - זו עין [רעה], תשעים ותשעה [מתים] בעין רעה". שלפי"ז דין הוא שאסור להסתכל, ולפיכך כופין אותו לעשות כותל גבוה ארבע אמות. אבל שמואל חולק עליו (שם) ואומר "והסיר ה' ממך כל חולי - זה הרוח (= רוח רעה)". ו"הכל [מתים] ברוח [רעה]". ולפי דבריו, אין איסור בהסתכלות בקמת חבירו. ולפי הכלל הידוע, שהלכה כשמואל בדיני ממונות, אין לכוף לעשות כותל גבוה ארבע אמות לגינה, מאחר שאין איסור בהסתכלות. ואין כאן אלא מדת חסידות בלבד. כמו שאמרו בפסחים קי: בעניני "זוגות" (= סכנה לשתות שני כוסות ביחד), שמי שאינו מקפיד על זה, אינו ניזוק, ואעפי"כ "למיחש מיבעי" (= טוב לחשוש). ואם כן, על־כרחנו שפירוש המשנה "וכן בגינה - מחייבין אותו" היינו לגדור בגדר של עשרה טפחים בלבד כדי שלא ייתפס עליו כגנב, ולא בכותל של ארבע אמות משום עין רעה. וגם שינוי הלשון במשנה מוכיח כן, שבחצר אמרו "כותל", ובגינה אמרו לגדור מלשון "גדר". וסתם גדר הוא עשרה טפחים, ראה בכלאים פ"ב משנה ח, ובפאה פ"ב משנה ג ברמב"ם ורע"ב שם. אבל להלן בפ"ג הלכה ג, כלל רבינו "גדר" ו"כותל" ביחד, עיין שם. וראה להלן פ"ג הלכה ח ובהערה עא]. 104) משנה שם, ולפי מסקנת הגמרא, שם ד. 105) מפני שבבקעה אין עומדים הזרעים כל השנה כמו בגינה (סמ"ע סימן קנח, ס"ק ג בשם הרמב"ן). 106) האחד, ובמקום שאין מנהג. 107) מלשון מראה, היינו דבר בולט (רבינו בפירוש המשניות). 108) כרבי יוחנן, שם ד. ד: 109) אבל לא מבפנים, שמא יעשה גם חבירו בפנים. אבל שמא יקלוף חבירו סימן זה, אין לחשוש, שהרי יכירו זאת, ובמחיצה של קנים והוצים (ראה למעלה הלכה טו) נתנו בגמרא שם סימנים מיוחדים ורבינו השמיטם, וצ"ע (כסף־משנה). 110) משנה, שם ב. 111) שם. 112) ובלי סימן כלל אי־אפשר, שמא יעשה אחד בצד חבירו ויאמר שלו הוא. ולקלוף אי־אפשר, שהרי ניכר הוא, כנ"ל (גמרא שם, וראה סמ"ע סימן קנח, ס"ק ט).

1 **יז. הַמּוֹכֵר[113] גִּנָּה לַחֲבֵרוֹ סְתָם[114], וְהָיְתָה מְעֹרֶבֶת עִם**
2 **גִּנּוֹת אֲחֵרוֹת[115] - כּוֹפִין אֶת הַלּוֹקֵחַ לִבְנוֹת אֶת**
3 **הַכֹּתֶל[116] בֵּינֵיהֶם[117], וַאֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא**
4 **לִגְדֹּר בַּגִּנּוֹת[118]. אֲבָל אִם מָכַר בִּקְעָה סְתָם - אֵין**
5 **מְחַיְּבִים אוֹתוֹ לִגְדֹּר, אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ.**

113) כן פירש רבינו בפירוש המשניות בתחילת בבא־בתרא, מה ששנו שם "וכן בגינה מקום שנהגו לגדור מחייבין אותו". וראה במגיד־משנה, ולהלן הערה קיז. 114) היינו שלא הזכיר לו את דבר עשיית המחיצה. 115) שנשארו בידו של מוכר (ועיין ראב"ד ומגדל־עוז). 116) ראה למעלה הלכה טז, שבגינה אין צריך אלא מחיצה גבוהה עשרה טפחים. 117) כלומר, כופין את הלוקח שישתתף בבנין זה עם המוכר (כן דעת הראב"ד, וכן יש לפרש בדברי הרמב"ם, ועיין מגיד־משנה). 118) כן הוא בירושלמי: "תני: בגינה בין מקום שנהגו לגדור, בין מקום שנהגו שלא לגדור - כופין". והגר"א (סימן קנח ס"ק א) כתב שכן מפרש רבינו גם בבבלי (שם ד.) ושגירסתו שם שונה מזו שלפנינו. ועיין ראב"ד ומגיד־משנה.

6 **יח. מָקוֹם[119] שֶׁנָּהֲגוּ לִבְנוֹת כְּתָלִים הַמַּבְדִּילִין[120]**
7 **בַּחֲצֵרוֹת אוֹ בַּגִּנּוֹת[121] בַּאֲבָנִים שֶׁאֵינָן גָּזִית[122] - זֶה**
8 **נוֹתֵן[123] שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, וְזֶה נוֹתֵן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים.**
9 **בְּגָזִית[124] - זֶה נוֹתֵן טִפְחַיִם וּמֶחֱצָה, וְזֶה נוֹתֵן טִפְחַיִם**
10 **וּמֶחֱצָה. בִּכְפִיסִין[125] - זֶה נוֹתֵן טִפְחַיִם[126], וְזֶה נוֹתֵן**
11 **טִפְחַיִם. בִּלְבֵנִים[127] - זֶה נוֹתֵן טֶפַח וּמֶחֱצָה[128], וְזֶה**
12 **נוֹתֵן טֶפַח וּמֶחֱצָה. וְכָל הַשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ - עֲבִי הַכֹּתֶל**
13 **עִם הַסִּיד[129]. וְהוֹאִיל[130] וּמְקוֹם הַכֹּתֶל מֻשָּׁל שְׁנֵיהֶם,**
14 **אִם נָפַל הַכֹּתֶל - חֲרֵי הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶם.**
15 **וַאֲפִלּוּ[131] נָפַל לִרְשׁוּת אֶחָד מֵהֶן, אוֹ שֶׁפִּנָּה אֶחָד מֵהֶן**
16 **אֶת כָּל הָאֲבָנִים לִרְשׁוּתוֹ, וְטָעַן שֶׁמָּכַר לוֹ חֲבֵרוֹ חֶלְקוֹ**
17 **אוֹ נְתָנוֹ לוֹ בְּמַתָּנָה - אֵינוֹ נֶאֱמָן[132], אֶלָּא חֲרֵי הֵן**
18 **בִּרְשׁוּת שֶׁל שְׁנֵיהֶם עַד[133] שֶׁיָּבִיא רְאָיָה[134].**

119) משנה בבא־בתרא ב. 120) היינו, לא כתלים סתם, אלא כתלים המבדילים בנכסי שותפים (מגיד־משנה). 121) שם במשנה: "וכן בגינה". ופירשו בגמרא, שזה מוסב על גויל וגזית, כלומר רחבי הכתלים. 122) והיינו "גויל" שבמשנה. כלומר, אבנים בלתי מהוקצעות. 123) כלומר, אם המנהג בגויל - דין הוא ברוחב ששה טפחים ולא פחות. ואם נהגו בפחות, אין הולכין אחר מנהג זה (מגיד־משנה). 124) אבנים מהוקצעות, שעל־ידי הקיצוע מתמעט רחבן מששה טפחים לחמשה. 125) חצי לבנה מכאן וחצי לבנה מכאן וטיט באמצע. 126) שלשה טפחים לשני חצאי הלבנה (שהרי הלבנה שלשה טפחים כדלהלן) וטפח לטיט שביניהם. 127) היינו, לבנים שלמות. 128) שהלבנה שלשה טפחים. 129) כלומר עם הטיח. וכתב הרי"ף, שכן מסקנת הגמרא. ולפנינו שם ג: היא בעיא שלא נפשטה, אלא שרב נחמן בר יצחק אמר שם שמסתבר ש"הן וסידן". 130) משנה, שם. 131) שם ד. שזהו כל חידושה של פסקא זו במשנה. 132) שכיון ששותפים הם - שותפים אינם מקפידים אחד על השני. ולפיכך, אם דבר הידוע לשניהם נמצא אצל אחד מהם, אין ראיה שמכרו לו. 133) ואם אין האבנים תחת ידו - נאמן הוא במיגו, שהיה

יכול לטעון שהחזירם לחבירו (מגיד־משנה ולחם־משנה). 134) בעדים שהם שלו.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבארו בו משפטי המחיצות שיש בין השותפין אם נפלו, וקצת הדינין ממה שיש לשכנים לעשות זה לזה מגדירת המחיצה ומתיקון הרשות המשותף.

1 **א. כֹּתֶל[2] חָצֵר, הַמַּבְדִּיל בֵּין שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, שֶׁנָּפַל - יֵשׁ**
2 **לְכָל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם לָכוּף עַל חֲבֵרוֹ לִבְנוֹתוֹ עַד גֹּבַהּ**
3 **אַרְבַּע אַמּוֹת[3], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאוּ זֶה אֶת זֶה; אֲבָל[4] יָתֵר**
4 **עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[5] - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ[6]. רָצָה הָאֶחָד**
5 **וְהִגְבִּיהַּ הַכֹּתֶל[7] יוֹתֵר עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, אִם[8] בָּא חֲבֵרוֹ**
6 **וּבָנָה כֹּתֶל אֶחָד גָּבוֹהַּ כְּנֶגֶד הַכֹּתֶל שֶׁבֵּינֵיהֶן - מְחַיְּבִין**
7 **אוֹתוֹ לִתֵּן חֶלְקוֹ[9] בַּגֹּבַהּ שֶׁכְּנֶגֶד כָּתְלוֹ[10]. כֵּיצַד? בָּנָה**
8 **אֶחָד כֹּתֶל שֶׁבֵּינֵיהֶן וְהִגְבִּיהוֹ עֶשֶׂר אַמּוֹת, וּבָא חֲבֵרוֹ**
9 **וּבָנָה כֹּתֶל אֶחָד כְּנֶגְדּוֹ אוֹ בְּצִדּוֹ[11] לַעֲשׂוֹת לוֹ בַּיִת[12],**
10 **וְהִגְבִּיהַּ הַכֹּתֶל הָאַחֵר שֵׁשׁ אַמּוֹת - מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן**
11 **חֶלְקוֹ בִּשְׁתֵּי אַמּוֹת שֶׁמּוֹסִיף עַל אַרְבַּע אַמּוֹת; שֶׁהֲרֵי**
12 **נִרְאֶה מִמַּעֲשָׂיו[13] שֶׁהוּא רוֹצֶה בָּהֶן[14]. וְכֵן אִם חָקַק**
13 **בְּרֹאשׁ הַכֹּתֶל שֶׁבֵּינֵיהֶן[15] מָקוֹם לְהַנִּיחַ בּוֹ הַקּוֹרוֹת[16],**
14 **אוֹ שֶׁבָּנָה עָלָיו קוֹרָה[17] גְּדוֹלָה שֶׁהַקּוֹרוֹת נִשְׁעָנִין**
15 **עָלֶיהָ - מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן חֶלְקוֹ בְּשֵׁשׁ הָאַמּוֹת כֻּלָּן[18]**
16 **שֶׁהוֹסִיף חֲבֵרוֹ עַל הָאַרְבַּע אַמּוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
17 **בָּנָה כָּל הַכֹּתֶל[19]; שֶׁהֲרֵי גִּלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁהוּא רוֹצֶה בְּכָל**
18 **הַגֹּבַהּ הַזֶּה.**

2) בבא־בתרא ה. במשנה. 3) שזהו השיעור למניעת היזק ראיה, כמבואר למעלה פ"ב הלכה טז. ואין כל חידוש בהלכה זו, אחרי שכבר פסק רבינו (למעלה פ"ב הלכה ד) שהיזק ראיה שמיה היזק, ושותפין שחלקו כופים זה את זה לעשות כותל גבוה ארבע אמות ביניהם — קל־וחומר אם כבר היה כותל ביניהם ונפל, שיכולים לכוף אחד את השני לבנותו מחדש, אלא עיקר החידוש הוא, שלמעלה מארבע אמות אין כופים זה את זה (גמרא בבא־בתרא ב:). 4) משנה, שם. 5) שאז אין עוד היזק ראיה. 6) אע"פ שמקודם היה הכותל יתר על ארבע אמות (כסף־משנה). 7) על הוצאותיו בלא השתתפותו של השני. 8) משנה, שם. 9) החצי שעליו לשלם. ובתשלום זה, הוא זוכה בחצי הכותל, שהרי המקום של שניהם, שכשם שמחייבין אותו לשלם, כן מחייבין את חבירו, ונוטל הוא חצי הכותל על־כרחו (מגיד־משנה ומשנה־למלך). 10) אבל למעלה מכתלו אינו חייב, כהדגמת רבינו בסמוך, וכרב נחמן (שם ו.) שאמר: "למאי דסמך - סמך, למאי דלא סמך - לא סמך", ודלא כרב הונא שאמר: "סמך לפלגא, סמך לכולה". ומפרשה רבינו לעניין שיעור הגובה (ועיין שם ב'תוספות' ד"ה סמך). 11) [שהרי במשנה (שם ה.) נאמר סתם "סמך לו כותל אחר - מגלגלין עליו את הכל", משמע בין סמך לו מכנגדו ובין סמך לו מן הצד. ולפי זה, שהמדובר גם בסמך מן הצד, על־כרחנו שהפלוגתא של רב הונא ורב נחמן (ראה הערה הקודמת) אינה אלא בגובה ולא באורך].

12) שהוא רוצה להשתמש בכותל האמצעי לשים עליו ועל הכותל הנגדי - תקרה, כמו שנראה ממעשיו, אף שלא השתמש עדיין ולא עשה עוד את התקרה. 13) בניית הכותל. 14) אבל אין לחייבו בארבע אמות הנותרות, שהרי לא גילה דעתו אלא על השתים בלבד. 15) בניגוד לפרש"י שם, שחקק בכותל שסמך. 16) זהו "קבעתא דכשורי", שעליו אמרו (שם ו.) שאף רב נחמן, שרבינו פסק כמותו, מודה ש"סמך לפלגא - סמך לכולה". 17) עץ ארוך ועב, שעליו שמים את הקורות, והוא מגן עליהם מלחלוחית הכותל. וזהו "אפרזתא" (שם) שגם בזה מודה רב נחמן. 18) שהרי כאן מעשיו משמשים גילוי דעת ברור, שברצונו להשתמש בכל הכותל האמצעי. 19) בכ"י תימן: "שלא בנה כנגד הכותל". כלומר, לא בנה עשר אמות כנגד כל גבהו של כותל, אלא שש אמות בלבד, כנ"ל (ועיין סמ"ע סימן קנז, ס"ק כז).

19 **ב. אֶחָד[20] מִן הַשֻּׁתָּפִין שֶׁבָּנָה[21] הַכֹּתֶל שֶׁמַּבְדִּיל בֵּינוֹ**
20 **וּבֵין חֲבֵרוֹ עַד אַרְבַּע אַמּוֹת, וְתָבַע חֲבֵרוֹ לִתֵּן חֶלְקוֹ**
21 **בַּהוֹצָאָה, וְאָמַר 'נָתַתִּי[22] חֶלְקִי' - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת**
22 **שֶׁנָּתַן[23], וְנִשְׁבָּע הֵסֵת[24] שֶׁנָּתַן וְנִפְטַר, עַד שֶׁיָּבִיא**
23 **רְאָיָה הַתּוֹבֵעַ שֶׁלֹּא נָתַן[25]. אֲבָל[26] אִם בָּא לִתְבַּע אוֹתוֹ**
24 **לִתֵּן חֶלְקוֹ בְּהוֹצָאַת שְׁאָר הַגֹּבַהּ שֶׁהוֹסִיף עַל אַרְבַּע**
25 **אַמּוֹת, מִפְּנֵי שֶׁסָּמַךְ לוֹ[27] אוֹ כְּנֶגְדּוֹ, וְאָמַר 'נָתַתִּי' -**
26 **אֵינוֹ נֶאֱמָן[28]; אֶלָּא[29] חֲבֵרוֹ נִשְׁבָּע[30] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[31]**
27 **שֶׁלֹּא נָתַן לוֹ וְנוֹטֵל מִמֶּנּוּ, כְּדִין כָּל הַנִּשְׁבָּעִין**
28 **וְנוֹטְלִין[32], עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה זֶה שֶׁנָּתַן לוֹ.**

20) משנה, שם. 21) שידוע לנו בוודאות, שרק אחד בנה את הכותל בלי השתתפות השני, וכל־שכן אם לא ידוע לנו שהאחד בנה לבדו, שהשני נאמן. 22) היינו, אחרי שזה תבע ממנו את ההוצאות. 23) "והטעם, לפי שהואיל ששניהם חייבין לבנות, וזה ידוע לכל העולם, יש לומר שנתן חלקו" (רבינו בפירוש המשנה, שם). 24) מדרבנן, בלי נקיטת חפץ, כדין כופר הכל (שבועות מ:). 25) כלומר, שיעידו עדים, שהיו כל הזמן עם הנתבע מהתחלת הבנייה ואילך, וראו שלא נתן. וראה בשו"ע סימן קנז, סוף סעיף ח. 26) משנה, שם. 27) היינו, בצדו. 28) "לפי שנאמר לו: האיך ידעת שאתה חייב לשלם, כדי שתתן לו קודם שתעמדו בדין?" (רבינו בפירוש המשניות), וכלשון הגמרא (ב"ב ה:) "מי יימר דמיחייבו לי רבנן". 29) מתוספת רבינו. 30) אע"פ שהתובע חובו מן הלוה בתוך זמנו, וטען הלה: פרעתי, גובה בלא שבועה, אפילו מן היתומים (ב"ב שם ורמב"ם פי"ד מהלכות מלוה ולוה הלכה א) - שם ישנה "חזקה" שוודאי לא שילם בתוך זמנו, אבל כאן בנידון שלנו אין "חזקה" שוודאי לא שילם. ומה שנראה בסוגיית הגמרא (ב"ב שם) שהסברא של "מי יימר דמיחייבו לי רבנן" עדיפה מהסברא של "אין אדם פורע תוך זמנו" שנחלקו בה אביי ורבא שם - זהו רק לפי ה"סלקא דעתין" שלא ידעו עוד מ"חזקה - אין אדם פורע תוך זמנו" (אבן־האזל). 31) באחיזת חפץ של קדושה, כגון ספר־תורה או תפילין (שבועות לח:). 32) אף־על־פי שאין למצוא שבועה כזו ברשימת הנשבעין ונוטלין שבמסכת

שבועות פרק ז - יש מקור אחר לשבועה זו בבבא־קמא קיד: "המכיר כליו וספריו ביד אחר, ישבע לו לוקח כמה נתן ויטול", שמשם למדו הגאונים לתובע מחבירו חוב שיש לו עליו משכון - שנשבע בנקיטת חפץ ונוטל כדרך נשבעין ונוטלין (פי"ג מהלכות מלוה ולוה הלכה ג, ועיין בראב"ש פ"ז דשבועות סימן ד), וכמו־כן בנידון־דידן שידוע לכל שהראשון בנה הכותל, שהרי זה כאילו מוחזק בו, ודינו כתובע חוב שיש לו עליו משכון, כנ"ל (אבן־האזל, ועיין מגיד־משנה).

ג. מִי שֶׁהָיָה[33] לוֹ חָרְבָּה בֵּין חָרְבוֹת חֲבֵרוֹ, וְעָמַד חֲבֵרוֹ וְגָדַר רוּחַ רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, עַד שֶׁנִּמְצֵאת חָרְבָּה זוֹ מְשֻׁלֶּשֶׁת רוּחוֹתֶיהָ גְּדוּרָה - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן לוֹ הַהוֹצָאָה כְּלוּם; שֶׁהֲרֵי לֹא הוֹעִיל לוֹ, וַהֲרֵי חָרְבָּתוֹ פְּתוּחָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים[34] כְּשֶׁהָיְתָה. לְפִיכָךְ, אִם גָּדַר לוֹ[35] רוּחַ רְבִיעִית, עַד שֶׁנִּמְצֵאת חָרְבָּתוֹ מֻקֶּפֶת גָּדֵר - מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל, וְנוֹתֵן חֲצִי הַהוֹצָאָה שֶׁהוֹצִיא זֶה בְּאַרְבַּע רוּחוֹת[36] עַד אַרְבַּע אַמּוֹת[37]. וּבְלִבַּד שֶׁיִּהְיֶה מְקוֹם הַכֹּתֶל שֶׁל שְׁנֵיהֶם[38].

33) במשנה (בבא־בתרא ד:): "המקיף את חבירו משלש רוחותיו וגדר את הראשונה ואת השניה ואת השלישית - אין מחייבין אותו. רבי יוסי אומר, אם עמד וגדר את הרביעית - מגלגלין עליו את הכל". ואמרו שם בגמרא "אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה כרבי יוסי דאמר אם עמד וגדר את הרביעית מגלגלין עליו את הכל, לא שנא עמד ניקף, לא שנא עמד מקיף". ויש אומרים, שמשנה זו מדברת בבקעה ובמקום שלא נהגו לגדור, שאילו בחצר יכול לכוף אותו לבנות הכתלים באמצע כמפורש למעלה פ"ב הלכה יד־טז (רשב"ם ועוד). אבל לדעת רבינו, כיון שבבקעה לא נהגו לגדור - אין לחייבו אפילו אם עמד וגדר. ולפיכך הוצרך רבינו להעמיד הלכה ז בחורבה, כלומר חצר שחרבה ולא משתמשים בה עכשיו, ואם עמד המקיף וגדרה מכל ארבע רוחותיה, הרי הוא כיורד לשדה חבירו שלא ברשות ונטעה, שאם היתה שדה העומדת ליטע, שמין לו ונוטל כאריסי העיר (בבא־מציעא קא. ופ"י מהלכות גזילה ואבידה הלכה ד), שהרי חצר חרבה עומדת להיגדר (כסף־משנה הלכה ד, והגר"א סי' קנח ס"ק ז בשם ירושלמי), [וכ"ה בירושלמי בבא־מציעא פ"י הלכה ג]. ואע"פ שבית חרב אינו עומד להבנות (הלכות גזילה ואבידה שם הלכה ט, אבן־האזל). ולדעת חכמים החולקים על רבי יוסי, ואינם מחייבים אלא באופן שהניקף עמד וגדר, שגילה דעתו שרוצה בגדר - חצר חרבה אינה עומדת להיגדר, ודינה כשדה שאינה עומדת ליטע, שרק אם בעל השדה גילה דעתו חייב לשלם לו וידו על העליונה (בבא־מציעא שם).

34) רבינו מפרש במשנה שם, כפירש"י בבבא־קמא כ: שגדרו היה בין המקיף לבין הניקף. ועיין ב'תוספות' שם ד"ה את, שפירשו שהקיף מסביב. 35) המקיף, וכדעת רבי יוסי, כנ"ל. 36) כרב הונא (שם) ולא כחייא בר רב שאמר שמשלם רק דמי קנים בזול [ואף שבשדה העשויה ליטע, אומדים כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו ליטעה ונוטל מבעל השדה (הלכות גזילה שם ה"ד) - כאן בחורבה שהנאתם שווה, גם הוצאתם שווה]. 37) כגובה הכותל שבין חצרות (למעלה פ"ב הלכה טז). 38) שיכול להשתמש בכתלים, כמבואר להלן הלכה ד. ובביאור הגר"א סימן קנח, ס"ק יא הביא מקור לדברי רבינו מהירושלמי בבא־בתרא למשנה הנ"ל.

ד. אֲבָל אִם הָיָה הַכֹּתֶל שֶׁל זֶה שֶׁבָּנָה, וּבְחֶלְקוֹ בָּנָה - יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶלָּא דָּבָר מוּעָט כְּמוֹ שֶׁיִּרְאוּ הַדַּיָּנִין; שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יָכוֹל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּכְּתָלִים[39]. וְכֵן[40] אִם הַנִּקָּף עַצְמוֹ הוּא שֶׁגָּדַר רוּחַ רְבִיעִית - הֲרֵי גִּלָּה דַּעְתּוֹ, וְנוֹתֵן חֲצִי הַהוֹצָאָה שֶׁל שָׁלֹשׁ רוּחוֹת[41], אִם הָיוּ הַכְּתָלִים[42] שֶׁל שְׁנֵיהֶם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

39) והראב"ד חולק על רבינו, ולדעתו להיפך. אם בנה הראשון על שלו, הרי הקל בזה על השני שהרויח לו את מקור הכותל, ולפיכך אין לו להפסיד בשביל כך את ההוצאות. 40) כלומר, לא רק באופן שהמקיף גדר כל ארבע הרוחות, אלא אפילו אם המקיף לא גדר אלא שלש רוחות שלא הועילו מעשיו כלום, בכל זאת חייב הניקף לשלם אם הוא עצמו גמר לגדור (סמ"ע סימן קנח, ס"ק טו). 41) בניכוי הוצאת חצי הכותל הרביעי (ערוך־השולחן). 42) בכ"י תימן ובדפוס רומי: "היו הכתלים". ובאבן־האזל תיקן "היה מקום הכתלים".

ה. וְכֵן[43] שְׁנֵי[44] בָּתִּים זֶה בְּצַד זֶה[45], וְהָיוּ גַּגֵּיהֶן עֲשׂוּיִין לְדִירָה[46], אֲפִלּוּ הָיוּ בִּשְׁנֵי צִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים[47] - זֶה עוֹשֶׂה מַעֲקֶה[48] לַחֲצִי גַּגּוֹ שֶׁהוּא דָּר בּוֹ, וְזֶה עוֹשֶׂה מַעֲקֶה לַחֲצִי גַּגּוֹ, וְזֶה שֶׁלֹּא[49] כְּנֶגֶד זֶה[50], וּמַעֲדִיף[51], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאוּ זֶה אֶת זֶה[52]. וְאַף עַל פִּי[53] שֶׁבְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים רוֹאִין אוֹתוֹ, יָכוֹל כָּל אֶחָד לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ: אֵלּוּ אֵין רוֹאִין אוֹתִי אֶלָּא בַּיּוֹם[54] בְּעֵת שֶׁאֶעֱמֹד עַל גַּגִּי, וְאַתָּה רוֹאֶה אוֹתִי תָּמִיד[55].

43) [בכ"י תימן חסרה מילה זו, ולפי נוסחתנו (וכ"ה גם בדפוס רומי) זה נמשך להלכה הקודמת, שכשם שאין לחייב בהוצאות חצי הכותל אלא־אם־כן הוא עומד על מקום של שניהם, כמו כן בשני גגות אין לחייב אחד להשתתף בהוצאות חצי הכותך שיבנה חבירו על גגו, שהרי לא יוכל להשתמש בכותל זה, אלא כל אחד בונה על חצי גגו ומעדיף]. 44) שם ו: מימרא של אביי. 45) היינו, שאחד סמוך לשני ואין רשום הרבים מפסקת ביניהם, בניגוד לשיטת ה'תוספות' שם, ד"ה בשני צדי ר"ה, שדווקא בשני צדי רשות הרבים חייבים לגדור שאין האחד מרגיש בחבירו כשעולה בגגו, שיזהר ממנו. אבל אם אין רשות הרבים מפסקת ביניהם - אין צריך לגדור, והיינו דאמר רב נחמן: "אבל בין גג לגג, לא (=אין צריך לגדור)" וראה להלן שלדעת רבינו מיושבת הסתירה הנ"ל, בין מימרתו של אביי לבין מימרתו של רב נחמן, באופן אחר. 46) כלומר, גגים שטוחים ולא משופעים. ובזה מיושבת הסתירה הנ"ל בין מימרת אביי לבין מימרת רב נחמן. 47) שבני רשות הרבים רואים אותם (גמרא שם, ולהלן בדברי רבינו),

וכל־שכן כשרשות היחיד מפסיקה ביניהם (שם בגמרא). 48) מחיצה על הגג נקראת "מעקה" בלשון התורה (דברים כב, ח). 49) כגון אחד לצד צפון, ואחד לצד דרום. 50) בכ"י תימן "זה שלא כנגד זה". וצ"ל "זה שלא כנגד זה, וזה שלא כנגד זה". 51) כל אחד מושך קצת יותר מהמחצית, וכמובן שהעדפה זו אינה אלא כשהם זה כנגד זה. ולא כשהם זה בצד זה (סמ"ע סימן רנט, ס"ק ה). 52) ולא יהיה ביניהם היזק ראיה. 53) וזהו החידוש שיש בשני צדי ר"ה (גמרא שם). 54) שאז רואים גם על גג גבוה. אבל בלילה, שאין אור מספיק לעוברים ושבים, אינם יכולים לראות למעלה בגגות. אבל בחלון הבית יכולים לראות גם בלילה, כמפורש להלן פ"ה הלכה ו (לחם־משנה). 55) לדעת הסמ"ע (שם ס"ק ו) מילה אחרונה זו באה לרבות גם את הנימוק האחרון בגמרא. והיינו, שאנשי ר"ה רואים רק בעיון והתאמצות, ורק כשהוא עומד. ואילו אנשי הגגות רואים תמיד, היינו גם כשישובים, וגם ללא מאמץ.

1 **ו. גַּג[56] הַסָּמוּךְ[57] לַחֲצַר חֲבֵרוֹ - עוֹשֶׂה[58] לוֹ מַעֲקֶה**
2 **גָּבוֹהַּ אַרְבַּע אַמּוֹת. אֲבָל[59] בֵּין גַּג לְגַג מִשְּׁאָר הַגַּגִּין[60]**
3 **- אֵינוֹ זָקוּק לְאַרְבַּע אַמּוֹת; שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם דָּרִין**
4 **בַּגַּגּוֹת, לְפִיכָךְ אֵין בַּגַּגּוֹת הֶזֵּק רְאִיָּה. אֲבָל[61] צָרִיךְ**
5 **לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה בֵּין שְׁנֵי הַגַּגִּין גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה**
6 **טְפָחִים, כְּדֵי שֶׁיִּתְכַּס אוֹתוֹ כְּגַנָּב אִם נִכְנַס לִרְשׁוּתוֹ.**

56) שם ו: מימרא של רב נחמן בשם שמואל. ואף כאן בגג העשוי לדירה, כנ"ל (סמ"ע סימן קס, ס"ק ב). 57) היינו, שקרקעית הגג שוה לזו של החצר, שהרי לענין היזק ראיה אין הבדל בין רחוק ובין סמוך, כמו שנראה בהלכה הקודמת, בדין שני גגות בשני צדי רשות הרבים (ועיין מגיד־משנה שם) - סמ"ע סימן קנט, ס"ק ז. 58) היינו בעל הגג, שהוא מזיק לבעל החצר, ולא בעל החצר שאינו מזיק, כמו שאמרו בבבא־בתרא ב: שבעל החצר שקבוע לו תשמישו, אינו יודע להזהר מפני בעל הגג שלא קבוע לו תשמישו. ונראה מדברי רבינו להלן (סוף הלכה ז), שבעל החצר אינו משתתף אפילו בעשרה טפחים שלא ייתפס עליו כגנב (ראה להלן בדין שני גגות) שכיון שבעל הגג שהוא המזיק בהיזק ראיה, חייב לעשות כותל גבוה ארבע אמות כדי לסלק היזק ראיה - שוב אין בעל החצר נתפס עליו כגנב, שהרי הכותל מפסיק ביניהם (סמ"ע סימן קנט, ס"ק ז). ודעת הרשב"א שבעל החצר משתתף אתו במחיצה בת עשרה טפחים (מגיד־משנה), וראה להלן הערה סט. 59) המשך מימרא של רב נחמן בשם שמואל (שם). 60) "פירוש: שאין ראויים לתשמיש" (ראב"ד). 61) מדברי התוספת של רב נחמן עצמו (שם).

7 **ז. שְׁתֵּי[62] חֲצֵרוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ[63] - לֹא יֹאמַר**
8 **הָעֶלְיוֹן: הֲרֵינִי בּוֹנֶה מִכְּנֶגְדִּי[64] וְעוֹלֶה; אֶלָּא בּוֹנִים**
9 **שְׁנֵיהֶם מִלְּמַטָּה[65] וְעוֹלֶה[66], וּבוֹנֶה הָעֶלְיוֹן לְבַדּוֹ**
10 **מִכְּנֶגְדּוֹ[67] וָמַעְלָה. וְאִם[68] הָיְתָה חֲצֵרוֹ לְמַעְלָה מִגַּגּוֹ**
11 **שֶׁל חֲבֵרוֹ[69] - אֵין הָעֶלְיוֹן זָקוּק לַתַּחְתּוֹן כְּלָל[70].**

62) כרב חסדא, בניגוד לרב הונא, וכן הוא בברייתא שם. 63) ושניהם מזיקים אחד לשני בהיזק ראיה. 64) שאינני צריך לסבול משפלות הקרקע של השני. 65) אף העליון, שאם אין יסוד - אין בנין (מגיד־משנה). והיינו, עד ארבע אמות מקרקעית החצר שלמטה. צריכים שניהם יחד לבנות, כדין כל שני שותפים בחצרות, ואולי כאן צריך יותר מארבע אמות. עד כמה שהתחתון יכול עוד להזיק לעליון אם זה עומד (מגיד־משנה לפי הפירוש השני, וראה ב'תוספות' שם ד"ה שתי חצרות). 66) בב"ח סימן קס, חסרה מילה זו. 67) היינו, מן המקום שכלה היזק ראיה של הראשון, ומשם והלאה בונה הוא לבדו ארבע אמות שלא יזיק הוא בראיה את התחתון (מגידמשנה). 68) ברייתא שם. 69) שאין בעל החצר מזיק לבעל הגג, כמבואר למעלה (הלכה ו הערה נז). 70) ברם התחתון, בעל הגג, זקוק לעליון, שהרי הוא מזיק לבעל החצר. ונראה מדברי רבינו, שאין העליון זקוק אפילו למחיצת עשרה טפחים, שמכיון שהתחתון חייב לבנות כותל כדי להסיר היזק ראייתו, שוב אין העליון יכול לרדת למטה לגגו, ראה למעלה הערה נז. והראב"ד כתב בהשגה: "אין דבריו ברורין כלל". ואמנם זהו בניגוד למה שאמרו בסוגיא שם, שאין העליון זקוק למחיצת ארבע אמות, אבל זקוק הוא למחיצת עשרה טפחים כדי שייתפס עליו כגנב (מגיד־משנה). וה'דרישה' סימן קס ס"ק א, מיישב סוגיית הגמרא הנ"ל לפי שיטת הרמב"ם, עיין שם.

12 **ח. מִי[71] שֶׁהָיָה כָּתְלוֹ סָמוּךְ לְגִנַּת חֲבֵרוֹ[72], וְנָפַל -**
13 **כּוֹפִין אוֹתוֹ לְפַנּוֹת אֲבָנָיו. אָמַר לוֹ[73]: הִגִּיעוּךָ, וַהֲרֵי**
14 **הֵן שֶׁלְּךָ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[74]. וְאִם[75] רָצָה בָהֶן בַּעַל**
15 **הַגִּנָּה, וְאָמַר לוֹ 'הֵן': אִם פִּנָּה אוֹתָם[76] - קָנָה, וְאֵינוֹ**
16 **יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ; וַאֲפִלּוּ אָמַר: הֵילָךְ יְצִיאוֹתֶיךָ וְאֶטֹּל**
17 **אֲבָנַי - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. אֲבָל אִם לֹא פִּנָּה - לֹא קָנָה;**
18 **שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ אֶלָּא לִדְחוֹתוֹ.**

71) בבא־מציעא קיז: וקיח. במשנה. 72) [נקט גינה, מפני שבגינה אינו כופה חבירו אלא למחיצה בת עשרה טפחים בלבד (למעלה פ"ב הט"ז), וכשרצה לעשות כותל גבוה ארבע אמות, בנה אותו לבדו ('פרישה' סימן קסו, ס"ק א), וראה בסמ"ע שם ס"ק א]. 73) בעל הכותל לבעל הגינה. 74) שאינו יכול להכריח חבירו לקנות, אם אינו רוצה. 75) הבדל זה בשקלא־וטריא בגמרא שם. 76) בפני הבעלים, שאז יש לנו הוכחה ברורה, שהתכוון באמת להקנות לו (מגיד־משנה בשם הרשב"א, וש"ך סימן קסו ס"ק א). אבל אם פינה שלא בפניו, או שלא פינה כלל - לא קנה, שלא נתכוון בעל הכותל להקנות לו, אלא משתמט הוא מתביעתו, לפנות האבנים מגינתו, ומדחה אותו לאמר: הן שלך (גמרא שם).

19 **ט. חָמֵשׁ[77] גְּנוֹת הַמְסַפְּקוֹת מַיִם מִמַּעְיָן אֶחָד,**
20 **וְנִתְקַלְקֵל הַמַּעְיָן - כֻּלָּן מִתַּקְּנוֹת עִם הָעֶלְיוֹנָה[78].**
21 **נִמְצֵאת הַתַּחְתּוֹנָה מְתַקֶּנֶת עִם כֻּלָּן, וּמְתַקֶּנֶת**
22 **לְעַצְמָהּ[79]; וְהָרִאשׁוֹנָה[80] אֵינָהּ מְתַקֶּנֶת עִם הַשְּׁנִיָּה,**
23 **וְלֹא מֵהַשְּׁנִיָּה וּלְמַטָּה. וְכֵן חָמֵשׁ חֲצֵרוֹת שֶׁשּׁוֹפְכִין[81]**
24 **מַיִם לְבִיב[82] אֶחָד, וְנִתְקַלְקֵל הַבִּיב - כֻּלָּן מִתַּקְּנוֹת עִם**

הַתַּחְתּוֹנָה[83]. נִמְצֵאת הָעֶלְיוֹנָה מְתַקֶּנֶת עִם כֻּלָּן, וּמְתַקֶּנֶת לְעַצְמָהּ[84]; וְהַתַּחְתּוֹנָה אֵינָהּ מְתַקֶּנֶת עִם הַשְּׁנִיָּה, וְלֹא מֵהַשְּׁנִיָּה וּלְמַעְלָה.

77) בבא־מציעא קח. בברייתא. [וכתבה כאן אגב הלכה ז, שהעליון בונה הכותל מלמטה עם התחתון]. 78) שאם אין מים בעליונה - לא יהיו לתחתונות. 79) ואין העליונות משתתפות בתיקונה. 80) כלומר, העליונה. 81) מלוכלכים. 82) לביב של שופכין. תעלה שמעבירה את המים המלוכלכים. 83) שהרי כאן להיפך, כולן מעוניינות שהמים יצאו מן התחתונה ללא תקלה, שלא יתעכבו בגינות העליונות. 84) ואין התחתונות משתתפות אתה בתיקונה, שהרי אינן מעוניינות בזה שמי השופכים של העליונה ירדו אליהן.

י. בְּנֵי[85] הַנָּהָר[86] - מַשְׁקִין עַל הַסֵּדֶר[87]. רָצָה[88] אֶחָד מֵהֶן[89] לִסְכֹּר, כְּדֵי שֶׁיַּחֲזֹר לוֹ הַמַּיִם, וְיַשְׁקֶה תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ יִפְתַּח, וְאַחֵר רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹת תְּחִלָּה - כָּל הַמִּתְגַּבֵּר זָכָה[90]. וּבוֹר[91] הַקָּרוֹב[92] לָאַמָּה[93] - מִתְמַלֵּא רִאשׁוֹן[94], מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם[95].

~ נקודות משיחות קודש ~

הרמב"ם שינה מלשון הגמרא בגיטין (ס, ב.) - "כל דאלים גבר", ומכאן הוראה ל"תיקון הדעות" שיש להשתדל תמיד להשתמש בלשון נקיה דוקא כפי שהשתמש הרמב"ם בלשון עדינה יותר, ובמקום "אלים" מלשון אלימות נקט "מתגבר" לשון גבורה שישנו גם בקדושה, וכמו"כ הלשון "זכה" מלשון זכות, טוב יותר מהלשון "גבר".

(על פי 'יין מלכות' ספר קנין סימן טז)

85) גיטין ס: 86) בעלי שדות שנהר עובר על פניהם. 87) היינו שראשון ראשון קודם [וכנראה שגם זה מפני דרכי שלום], בניגוד לפירוש רש"י (שם ד"ה במיזל) שמפרש שכולם שוים בהשקאה. 88) מחלוקת רב ושמואל (שם). 89) בגמרא שם העמידו את המחלוקת בין רב לשמואל בבעל שדה עליון לבעל שדה תחתון, ועיין ב"ח סימן קע, שכתב שרק הם באים בטענה ולא האמצעים. אבל רבינו לא כתב כלל עליון ותחתון, ועיין סמ"ע שם ס"ק ב. 90) מימרא של רב הונא בר תחליפא (גיטין שם) שמכיון שלא הוכרעה ההלכה, במחלוקתם של רב ושמואל, יש לנקוט כאן בכלל הידוע: "כל דאלים גבר", היינו: כל המתגבר זכה. 91) משנה, שם נט: 92) שהיו רגילים לחפור בורות סמוך לאמת המים, לעצור את המים בתוכם לעת מצוא. והמדובר שהבור נחפר לאחרי שכבר עברה כאן אמת המים, ראה להלן. 93) תעלה המוליכה מים מן הנהר לשדות. 94) בגמרא פירשו משפט זה של המשנה לפי רב, שהמדובר ב"אמה המהלכת על פי הבור", והיינו כשקדם הבור לאמת המים (רשב"א). ברם, לפי המסקנא שאנו פוסקים להלכה שכל המתגבר זכה - גם כאן, כיון שחפר הבור, אע"פ שעשה שלא כדין, כיון שעשה – עשה, שגם זה בכלל כל המתגבר זכה (ראה ראב"ד ומגיד־משנה ולחם־משנה). 95) שזהו הטעם לכל דיני קדימה בענינו, וכמו כן בסדר הקריאות בתורה, במשנה שם.

יום רביעי ב' סיון ה'תשע"ט

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבארו בו משפטי השותפין שהאחד הוא אדון ממקום עליון והשני ממקום תחתון, כגון הבית והעלייה וכל דיניהן בשלימות, להדומה לזה משטף נהר זיתיו ושתלן בשל חבירו שזה בעל האילן וזה בעל הקרקע, והנמשך לזה מדין המוכר אילנות לקוץ ועשה פירות טרם יקצץ.

א. מִי שֶׁהָיְתָה לוֹ עֲלִיָּה לְמַעְלָה מִבֵּיתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ[2], וְנָפַל כֹּתֶל מִכָּתְלֵי הַבַּיִת - אֵין בַּעַל הָעֲלִיָּה נוֹתֵן לוֹ כְּלוּם בִּיצִיאוּתָיו[3], וְכוֹפֶה[4] אֶת בַּעַל הַבַּיִת לְבְנוֹתוֹ כְּשֶׁהָיָה. אֲבָל[5] אֵין בַּעַל הַבַּיִת כּוֹפֶה לְבַעַל הָעֲלִיָּה לִבְנוֹת כֹּתֶל עֲלִיָּה שֶׁנָּפַל. וְהַתִּקְרָה[6] שֶׁל בַּיִת - חֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[7], וְהַמַּעֲזִיבָה[8] שֶׁעַל הַתִּקְרָה - חֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הָעֲלִיָּה[9].

2) כגון אחים שחלקו ירושת אביהם, באופן שאחד קיבל בית ואחד עלייה, וראה בבא מציעא קיז. ברש"י דיבור המתחיל של שנים. 3) שכן אמרו במשנה שם: "הבית והעלייה של שניים שנפלו אמר בעל העלייה לבנות [את ביתו]" - הרי שבעל הבית בונה לבדו בלי השתתפותו של בעל העלייה (כסף משנה). 4) כלומר, על ידי בית־הדין שיורדין לנכסיו (כסף משנה). ומקור דברים אלו בירושלמי (פרק י דבבא מציעא הלכה ד) בדין בית הבד שהוא בנוי בסלע וגינת אחר על גביו ונפחת גגו של בית הבד, היא קרקעיתה של הגינה, שאמרו במשנה שם שבעל הגינה יורד וזורע למטה עד שיתקן בעל בית הבד את גגו, ואמרו על כך בירושלמי שכל זה אינו אלא כשאין בעל בית הבד לפנינו, אבל אם הוא לפנינו אין צריך לירד ולזרוע אלא כופין אותו לתקן. 5) זהו דבר פשוט, שהרי אין לבעל הבית כל עניין בתיקון העלייה, ואדרבה אם אין עלייה על גביו - הבית שווה יותר (מגיד משנה). 6) הנסרים (בבא מציעא קיז.). 7) כלומר, הוא צריך לתקנה, שהיא חלק מן הבית ולא מן העלייה. 8) "והוא הטיט והעפר שטוחין על התקרה [כרצפה לבעל העלייה]" (פירוש המשניות לרבינו שם) והוא מלשון הפסוק (נחמיה ג, ח) "ויעזבו ירושלים" (רש"י שם). 9) הוא צריך לעשותה, שהיא עשוייה להשוות את הגומות ברשותו ולפיכך תיקונה מוטל עליו. ואף על פי שלעניין שוכר ומשכיר פסק רבינו (פרק ו מהלכות שכירות הלכה ד) שהתחתון, הוא המשכיר, חייב לתקן גם את המעזיבה שברשות העליון מפני "שהמעזיבה חיזוק התקרה היא", וכדעת חכמים במשנה (שם קטז:) - סובר רבינו שלא נחלקו חכמים ורבי יוסי אלא בשוכר ומשכיר אבל בשותפין הכול מודים שבעל העלייה מתקן את המעזיבה שברשותו. והרשב"א בבא בתרא ז. כתב שגם בשותפין על התחתון לתקן את המעזיבה (מגיד משנה).

ב. נָפְלוּ[10] שְׁנֵיהֶם, הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה[11] - חֲרֵי שְׁנֵיהֶם חוֹלְקִין בָּעֵצִים וּבָאֲבָנִים וּבֶעָפָר[12]. וְאִם[13] נִשְׁתַּבְּרוּ

מִקְצָת הָאֲבָנִים - רוֹאִין[14] אֵי זוֹ רְאוּיָה לְהִשְׁתַּבֵּר, אִם אַבְנֵי הַבַּיִת אוֹ אַבְנֵי הָעֲלִיָּה. וְדָבָר זֶה יָדוּעַ מִדֶּרֶךְ הַנְּפִילָה: אִם נָפַל הָעֶלְיוֹן עַל הַתַּחְתּוֹן וַהֲרָסוֹ[15], אוֹ נִשְׁמַט הַתַּחְתּוֹן וְנָפַל הָעֶלְיוֹן וְנֶהֱרַס[16]. וְאִם אֵינָן יוֹדְעִין כֵּיצַד נָפַל[17] - חוֹלְקִין הָאֲבָנִים הַשְּׁלֵמוֹת וְהַשְּׁבוּרוֹת.

10) משנה שם קטז: 11) ושניהם הסכימו ביניהם שלא לבנותם מחדש, וראה להלן הלכה ג. [ונראה מדברי רבינו שכתב בסמוך: "ואם נשתברו מקצת האבנים", - שכאן מדובר באופן שכולן שלימות, או שכולן שבורות, ואם כן אין הבעייה על כמה שלימות ושבורות לזה, וכמה לזה, אלא על הכמות שתגיע לכל אחד מהם. וראה להלן שבנוסחת הרי"ף ורש"י וכתב־יד מינכן לא גרסינן בגמרא "עלייתא איתבור" (=העלייה נשברה) ו"תתייתא איתבור" (=התחתונה נשברה) אלא הפירוש הוא כנ"ל, וראה עוד להלן]. 12) [חלק כחלק, חצי לכל אחד ואחד (וראה בפרק י"א מהלכות זכייה ומתנה הלכה ז ש"יחלוק" הוא מחצה). ובגמרא שם הקשו: "רישא אמאי חולקין ניחזי אי בחבסא נפיל, אי בחבטא נפיל, לא צריכא דנפיל בליליא, וליחזינהו בצפרא דפנינהו" (כן הנוסחא ברי"ף, ברש"י ובכתב־יד מינכן, ועיין רמב"ן). כלומר: הגמרא סברה שאין כאן סכסוך על האבנים השלימות והשבורות אלא על הכמות שתגיע לכל אחד מהם, וכמו שכתבנו למעלה. וסברה כמו כן, שלפי זה, אם נפרש שיש לשניהם חלקים שווים - אין כאן חידוש שחולקים בשווה. אלא על כורחנו שהאחד גבוה מחבירו ואבניו ועפרו מרובה משל חבירו וכמו שפירש רש"י (לפי הנוסחא שהביא הרמב"ן והרשב"א בדבריו. ועיין במגיד משנה ובמלאכת שלמה ובב"ח סימן קסד). וצריך לומר שזהו אחד מתנאי השותפות שבמקרה של נפילה יתחלקו ביניהם (ועיין רמב"ן ורשב"א שם), ועל זה מקשה הגמרא: "ניחזי אי בחבסא נפיל" = נראה אם נפלה החומה תחתיה, וודאי העליונים לבעל העלייה והתחתונים לבעל הבית, "אי בחבטא נפיל" = אם נפלה העלייה למרחוק - הרחוקים לבעל העלייה והמקומיים לבעל הבית, ועל זה מתרץ שנפל בלילה ופינו אותם משם ולא ידוע. אולם רבינו הביא המשנה כלשונה ולא פירשה כשנפלה בלילה ופינוה, כמו שאמרו בגמרא, מפני שסמך על התוספתא (פרק י"א דבבא מציעא הלכה א) המפרשת משנתנו כשיש לשניהם חלקים שווים, ולפי זה לא קשה כלל "ניחזי אי בחבסא נפיל, אי בחבטא נפיל" ואין צורך לפרש כשנפלה בלילה ופינוה. וזה לשון התוספתא: "הבית והעלייה של שניים שנפלו [שניהם חולקין בעצים ובאבנים ובעפר - כן הוא בכתב־יד ווין ובדפוס ראשון] במה דברים אמורים בזמן שהיו שניהם שווין, אבל אם היה אחד גדול ואחד קטן, זה נוטל שלו וזה נוטל שלו", ועיין עוד ברמב"ן ובמגיד משנה בשם רשב"א]. 13) משנה שם, ולפי פירושה בשקלא וטריא בגמרא. 14) כגון, שנפל הבית ביום, או שאפילו נפלו בלילה, אבל עדיין לא פונו. 15) שאז העליונות משתברות. 16) שאז התחתונות משתברות. 17) משנה שם, והוסברה בגמרא, כגון שנפל בלילה והאבנים פונו, וזה שפינה הלך ואיננו שישאלו אותו.

ג. אָמַר[18] בַּעַל הָעֲלִיָּה לְבַעַל הַבַּיִת לִבְנוֹת[19], כְּדֵי שֶׁיִּבְנֶה עֲלִיָּתוֹ עַל גַּבָּיו, וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה - הֲרֵי בַּעַל הָעֲלִיָּה בּוֹנֶה אֶת הַבַּיִת כְּשֶׁהָיָה, וְיוֹשֵׁב וְדָר בְּתוֹכוֹ עַד אֲשֶׁר יִתֵּן כָּל יְצִיאוֹתָיו[20], וְאַחַר כָּךְ יֵצֵא וְיִבְנֶה עֲלִיָּתוֹ אִם רוֹצֶה.

18) משנה שם קיז. וכחכמים ולא כרבי יהודה. 19) על חשבון בעל הבית בלבד. 20) ואינו צריך להעלות לו שכר דירה מפני שהבית משועבד לעלייה (בבא קמא כ:) [ומה שכתב רבינו למעלה הלכה א שכופה בעל העלייה את בעל הבית לבנות את הכותל שנפל - אין זה אלא משום שהבית קיים, שהרי "ביתא לעלייה משתעבד" (בבא קמא שם), ויכול בעל העלייה לכוף אותו לבנות הכותל שנפל (ודלא כדעת הרשב"א שהביא המגיד־משנה שרק הבית משתעבד ולא בעל הבית), אבל כאן שנפל הבית אין בעל העלייה כופה לבעל הבית לחזור ולבנות שמכיוון שנפל הבית אין בעל הבית משועבד עוד (כעין סברת הרשב"א, וראה במגיד משנה וכסף משנה). ובבית הבד הבנוי בסלע וגינה על גביו ונפחת גגו של בית הבד - וודאי יכול לכופו לבעל בית הבד שיתקן גגו, וכן מפורש בירושלמי שם. אבל יש להבין למה השמיט זאת רבינו להלן בהלכה ח, ולא כתב שיכול לכופו].

ד. וְאִם[21] אֵין אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לִבְנוֹת[22] - בַּעַל הָעֲלִיָּה נוֹטֵל[23] שְׁלִישׁ[24] הַקַּרְקַע, וּבַעַל הַבַּיִת שְׁנֵי שְׁלִישִׁים.

21) שם בברייתא וכרבי נתן וכרבא שהכריע כמותו. 22) שהם עניים. 23) כגון, שהם רוצים לזרוע על שטח, או שרוצים שניהם למכור אותו, וראה תוספות שם דיבור המתחיל לא לזה ולא לזה, וסמ"ע שם סעיף קטן יד, טו. 24) וכפי שמנמקת הגמרא. שהעלייה אוכלת בקרקע שליש, היינו, שאם היה הבית ראוי לעמוד תשעים שנה, אינו ראוי כעת לעמוד אלא שישים שנה, וכן יש לו בקרקע (תורת חיים שם).

ה. רָצָה[25] בַּעַל הַבַּיִת לִבְנוֹת בֵּיתוֹ - בּוֹנֶה כְּשֶׁהָיָה[26]. וְאִם בָּא לְשַׁנּוֹת בַּכְּתָלִים: אִם חִזֵּק אוֹתָן וְהִרְבָּה[27] בְּרָחְבָּן יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהָיוּ[28] - שׁוֹמְעִין לוֹ; רָצָה לְמַעֵט בְּרָחְבָּן אוֹ לִפְחֹת מֵחֲזָקָן, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ אֲבָנִים וּבִקֵּשׁ לְהַחֲזִיר לְבֵנִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[29] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. בָּא[30] לְשַׁנּוֹת אֶת הַתִּקְרָה לְקוֹרוֹת כְּבֵדִין וַחֲזָקִין - שׁוֹמְעִין לוֹ; לִפְחֹת בְּרָחְבָּן פָּחוֹת מִמַּה שֶׁהָיוּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. הִרְבָּה בַּחֲלוֹנוֹת[31] אוֹ שֶׁהוֹסִיף בְּגֹבַהּ[32] הַבַּיִת - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; מִעֵט בַּחֲלוֹנוֹת אוֹ שֶׁמִּעֵט בְּגֹבַהּ הַבַּיִת - שׁוֹמְעִין לוֹ. וְכֵן[33] בַּעַל הָעֲלִיָּה בּוֹנֶה אוֹתָהּ, אִם רָצָה, כְּשֶׁהָיְתָה. וְאִם בָּא לְשַׁנּוֹת הַכְּתָלִים, לְהַרְחִיב וּלְהַחֲזִיק - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַכְבִּיד עַל כֹּתֶל הַתַּחְתּוֹן; אֲבָל לְמַעֵט - שׁוֹמְעִין לוֹ. וְכֵן בְּקוֹרוֹת תִּקְרָה הָעֶלְיוֹנָה: אִם שִׁנָּה אוֹתָם לְקַלִּים מִמַּה שֶׁהָיוּ - שׁוֹמְעִין לוֹ; לִכְבֵדִים מֵהֶן - אֵין

שׁוֹמְעִים לוֹ. הִרְבָּה בַּחֲלוֹנוֹת אוֹ שֶׁמֵּעֵט בְּגֹבַהּ הָעֲלִיָּה - שׁוֹמְעִין לוֹ; אֲבָל אִם מִעֵט בַּחֲלוֹנוֹת אוֹ הִרְבָּה בְּגָבְהָהּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.

25) שם מימרא של רב אחא בר אדא משמו של עולא. 26) אבל אסור לו למעט ממידת חוסנו כבסמוך. 27) כלומר, או שהרבה ברוחב. 28) כגון, שהיו לבנים שאין רוחבם אלא שלושה טפחים (למעלה פרק ב הלכה יח) ועשאם אבנים שרוחבם שישה טפחים (שם). וראה להלן. 29) כגון מגזית שרחבה חמישה טפחים (שם) לגוויל שרוחבו שישה טפחים (שם). כן הוא בגמרא בבא מציעא שם. 30) מימרא שם. 31) במימרא הנ"ל. ואף זה גורע מהחוזק של הבית. 32) שבית נמוך יותר חזק מגבוה. 33) היינו, לעיקרון שלא לשנות, אבל ביחס הפוך: בעל הבית אסור לו למעט בחוזק הבית וברוחבו, ומותר לו להרבות, ואילו בעל העלייה אסור לו להרבות בכובד העלייה ומותר לו למעט. ומן הכלל הזה נובעים כל הפרטים דלהלן.

ו. נִתְדַּלְדְּלוּ[34] קוֹרוֹת הַבַּיִת וְיָרְדוּ לַאֲוִיר הַבַּיִת: אִם הִגִּיעוּ לְתוֹךְ[35] עֲשָׂרָה טְפָחִים - סוֹתֵר[36] וּבוֹנֶה[37]; וְאִם לֹא הִגִּיעוּ - יָכוֹל בַּעַל הָעֲלִיָּה לְעַכֵּב עָלָיו. וַאֲפִלּוּ אָמַר לוֹ בַּעַל הַבַּיִת: אֲנִי אֶשְׂכֹּר לְךָ מָקוֹם כְּדֵי שֶׁתָּדוּר בּוֹ עַד שֶׁאַתַּקֵּן הַתִּקְרָה - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: אֵינִי רוֹצֶה שֶׁאֶטְרַח מִמָּקוֹם לְמָקוֹם כְּדֵי שֶׁתְּתַקֵּן אֶת בֵּיתְךָ.

34) בבא בתרא ו: ז. וכרב חמא. נתדלדלו, היינו, שהכתלים נשארו חזקים ורק התיקרה ירדה, שלא כרש"י המפרש שהכתלים טבעו בקרקע. 35) שאין אדם יכול לדור למטה מעשרה טפחים, ואין זה יכול לדחותו מרשותו (סמ"ע סימן קסד סעיף קטן ו). 36) את התקרה הרעועה. 37) היינו, בעל הבית בונה את התקרה, והעליון את המעזיבה כמו בהלכה א (מגיד משנה).

ז. הִתְנוּ[38] בֵּינֵיהֶם דָּבָר זֶה[39]: אִם נִשְׁאַר בְּגֹבַהּ הַבַּיִת כְּדֵי שֶׁיִּקַּח אָדָם חֲבִילָה[40] בֵּינוֹנִית עַל רֹאשׁוֹ וְיִכָּנֵס בָּהּ תַּחַת קוֹרוֹת אֵלּוּ שֶׁנֶּעֱקְמוּ - אֵינוֹ סוֹתֵר; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהִכָּנֵס בָּהּ עַד שֶׁיָּכַף אֶת רֹאשׁוֹ - סוֹתֵר וּמְתַקֵּן וּבוֹנֶה, וְאֵין בַּעַל הָעֲלִיָּה יָכוֹל לְעַכֵּב, שֶׁהֲרֵי הִתְנוּ בֵּינֵיהֶם תְּחִלָּה.

38) במימרא של רב חמא שם. 39) כלומר, כשחלקו התנו שאם תשפל העלייה יסתרו ויבנו מחדש. כרב הונא בנו של רב יהושע, שם. 40) רש"י (שם דיבור המתחיל איסורייתא) מפרש: "חבילת קנים".

ח. בֵּית[41] הַבַּד[42] שֶׁהוּא בָּנוּי בָּעֲבִי הָהָר וְגִבְנָה אַחַת[43] עַל גַּבָּיו[44], וְנִפְחֲתוּ שְׁמֵי בֵּית הַבַּד[45] כְּאַרְבָּעָה טְפָחִים[46] אוֹ יוֹתֵר - הֲרֵי בַּעַל הַגִּבְנָה יוֹרֵד וְזוֹרֵעַ לְמַטָּה, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה זֶה לְבֵית בַּדּוֹ כִּפִּין[47], וִיתַקֵּן הָעֶלְיוֹן[48] קַרְקַע גִּבְנָתוֹ וְיִזְרַע כָּל גִּבְנָתוֹ.

41) בבא מציעא קיז: במשנה. 42) מקום שעוצרים בו זיתים, להוציא מהם שמנם. 43) והיא שייכת לאחר. 44) באופן שתקרת בית הבד היא קרקעיתה של הגינה. 45) תקרת בית הבד. 46) כשמואל ולא כרב (שם קיח.). לפי שאין אדם זורע חציו למעלה וחציו למטה (שם). ואם נפחת בפחות מארבעה טפחים - לא איכפת לנו לפי שאין לך מקום חשוב בפחות מארבעה טפחים כמו שאמרו בכמה מקומות בתלמוד. 47) תקרה. 48) שתיקון המעזיבה שייך לעליון, כשיטת רבינו למעלה הלכה א.

ט. שְׁתֵּי[49] גְּנוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ[50], וְהַיֶּרֶק בֵּינְתַּיִם בְּגֹבַהּ עֲבִי הָאָרֶץ שֶׁבֵּינֵיהֶם[51]: כֹּל שֶׁהָעֶלְיוֹן יָכוֹל לִפְשֹׁט אֶת יָדוֹ וְלִטֹּל אוֹתוֹ מֵעִקָּרוֹ[52] - הֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ[53], וּבִלְבַד[54] שֶׁלֹּא יֵאָנֵס אֶת עַצְמוֹ[55]; וְהַשְּׁאָר - שֶׁל תַּחְתּוֹן[56]. הָיָה[57] מַגִּיעַ לְנוֹפוֹ, וְאֵינוֹ מַגִּיעַ לְעִקָּרוֹ - לֹא יִטֹּל הָעֶלְיוֹן[58]; וְאִם נָטַל - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִיָּדוֹ. אֲבָל הָאִילָן[59] הָעוֹמֵד עַל הַמֶּצֶר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹטֶה לְתוֹךְ שְׂדֵה אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי שְׁנֵיהֶם חוֹלְקִין[60] בְּפֵרוֹתָיו.

49) שם קיח: במשנה. 50) ששתיהן סמוכות במורד ההר, וקרקעית האחת גבוהה משל חברתה. 51) ונתעורר דין־ודברים ביניהם: העליון אומר שלי הוא, שבקרקעי גדל, והתחתון אומר שלי הוא, שבאוויר שלי גדל, שאם רצה ממלא בעפר עד למעלה ואין כאן ירק. 52) אף שאינו מגיע לנופו, ומה שנמצא בגמרא שם: "מגיע לעיקרו ואין מגיע לנופו, מאי, תיקו" ואם כן זה נשאר בספק, ויש לפסוק שלא ייטול העליון כדלהלן - נראה שרבינו לא גרס לה. 53) כרבי שמעון במשנה שם, שכן פסק ריש לקיש שם קיט. ומעיקר הדין סובר רבי שמעון כרבי יהודה שם שהכול לתחתון, שאם ירצה התחתון למלאות גינתו עפר אין כאן ירק". אלא כל מה שיכול עליון לפשוט את ידו וליטול - מפקיר הוא לגבי תחתון. 54) מימרת דבי רבי ינאי שם קיט. 55) כלומר, שלא יתפשט כל כך עד שיגיע לידי סכנה (פרוש המשניות לרבינו שם). 56) [אפילו השורשים. ומה שאמר רבא (שם קיח:) ששורשי הירק הם של עליון אפילו לדעת רבי יהודה - אין זה אלא אם הוא יכול לפשוט ידו וליטול, אבל אם אינו יכול לפשוט ידו וליטול, הרי הוא מפקירו לתחתון, ועיין רש"י שם במשנה דיבור המתחיל והשאר]. 57) שם קיט. בעייה של רב ענן שלא נפתרה. 58) לא פסק שיחלוקו, כדין כל ספק בממון, מפני שהתחתון הוא המוחזק (כסף משנה). ועוד שהרי הלכה כרבי יהודה שהכול לתחתון, כנ"ל, אלא שהוא מפקיר לעליון וכיוון שספק הוא אם מפקיר לעליון הרי הוא בחזקתו (=בחזקת התחתון). 59) שם קז. כשמואל ולא כרב. כלומר ענפיו נוטים, אבל שורשיו בתוך המצר, שהוא של שניהם (תוספות שם דיבור המתחיל אילן). 60) כיוון שהוא יונק מקרקע של שניהם.

י. שָׁטַף[61] נָהָר אֶת זֵיתָיו וּשְׁתָלָם בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ, וְאָמַר הַלָּה: זֵיתַי אֲנִי נוֹטֵל - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, מִשּׁוּם[62] יִשּׁוּב הָאָרֶץ[63], אֶלָּא יַעֲמִדוּ בִּמְקוֹמָן[64]. וְאִם[65] עָקְרָן הַנָּהָר בְּגוּשֵׁיהֶן[66], כְּשֶׁשְּׁתָלָן - יַחְלְקוּ הַפֵּרוֹת בַּעַל

הַשָּׂדֶה עִם בַּעַל הַזֵּיתִים כָּל שָׁלֹשׁ שָׁנִים[67], וּלְאַחַר שָׁלֹשׁ - הַכֹּל לְבַעַל הַשָּׂדֶה[68]. וְאִם לֹא נֶעֱקְרוּ בְּגוּשֵׁיהֶן - הַכֹּל לְבַעַל הַקַּרְקַע מִיָּד[69].

61) ברייתא שם קא. 62) ראה סמ"ע סימן קסח סעיף קטן א. שהראשון שנטע עד עכשיו אף להבא ייטע, ואילו זה שהביא הנהר את הזיתים לרשותו, לא היה נוטע מעצמו, ואנו מעוניינים להרבות במטעים בארץ. 63) מימרא של רבי יוחנן בגמרא שם. אבל בחו"ל שומעים לו, ויכול ליטול את זיתיו (שם קא:), וכן הוא בשולחן ערוך סימן קסח סעיף א. ועיין אור שמח. 64) אם בעל השדה רוצה בהם (סמ"ע סעיף קטן ה). 65) מימרא בשם ריש לקיש שם קא. 66) גושי העפר שסביב האילנות ואף אם לא ניטעו היו יכולים לחיות מאותו עפר, והרי הם כמו שלא נעקרו ואין בהם משום ערלה (פרק י מהלכות מעשר שני ונטע רבעי הלכה יב). 67) שאף על פי שיכולים לחיות מהגושים בלבד - אינם יכולים לגדל פירות בלי הקרקע של זה (מגיד משנה בשם הרשב"א). ובלי הגושים, היו אסורים מחמת ערלה (גמרא שם) ולפיכך יש לשניהם חלק בהם. ואף על פי שהמוצא אבידה בזוטו של ים ובשלוליתו של נהר הרי היא שלו שוודאי נתייאשו הבעלים ממנה (פרק י"א מהלכות גזילה ואבידה הלכה י) - אין זה אלא במטלטלין, אבל בקרקע אין הייאוש מועיל (פרק ח שם הלכה יד) וכיוון שנעקרו עם גושיהם יש להם דין קרקע (משנה למלך). 68) שהרי הוא אומר לבעל הזיתים: אם הייתי אני נוטע אותם לפני שלוש שנים, האם לא הייתי אוכל פירותיהם? (גמרא שם). 69) שכיוון שנעקרו בלי גושיהם - דין מטלטלין להם, וזכה בהם בעל השדה בייאוש כדין זוטו של ים (משנה למלך). והמדובר בגוף העצים ובשבחם, שהרי הפירות אסורים בערלה עד השנה הרביעית (סמ"ע סימן קסח סעיף קטן ד).

יא. כֵּיוֹצֵא בּוֹ[70], הַמּוֹכֵר[71] זֵיתָיו לְעֵצִים[72]: אִם[73] פָּסַק עִמּוֹ לָקֹץ מִיָּד - כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁיַּעֲשׂוּ הֲרֵי הֵן לְבַעַל הַקַּרְקַע[74]; וְאִם[75] הִתְנָה עִמּוֹ לָקֹץ כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה - כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁיּוֹצִיאוּ לְבַעַל הָעֵצִים. מָכַר סְתָם: אִם עָשׂוּ פָּחוֹת[76] מֵרְבִיעִית לְסָאָה[77] חוּץ מִן הַהוֹצָאָה[78] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַזֵּיתִים[79]; עָשׂוּ רְבִיעִית לְסָאָה חוּץ מִן הַהוֹצָאָה - הֲרֵי אֵלּוּ יַחֲלֹקוּ[80].

70) כלומר, כשם שאמרנו שלאחר שלוש שנים הכל לבעל השדה, כמו כן בהא דלהלן הכל לבעל הקרקע. 71) בבא מציעא ק: במשנה. 72) להסקה או לבניין, ולא לגדל פירות. 73) התברר בשקלא וטריא שם, כדבר פשוט. 74) היינו, הכל במשמעות הלשון (ולא כשיטת הרשב"א, שהביא המגיד־משנה, שלבעל הזיתים יש תמיד חלק בהם). 75) אף זה בשקלא וטריא שם, כדבר פשוט. 76) שאז אין הבעלים מקפידים מזה. 77) שהם רעים כל כך, עד שסאה מהם אינו מוציא רביעית הלוג שמן. 78) של המסיקה והעצירה, וכדומה, שם ק: קא. מימרא של רבי שמעון בן פזי. 79) שלפי שהם רעים כל כך אין בעל הקרקע מקפיד אם בעל הזיתים נוטלם לעצמו (גמרא שם). 80) שיש לשניהם חלק בהם: זה אומר זיתי גדלו וזה אומר ארצי גדלה (משנה שם).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבאר בו מה שיש לשותפין בחצר לעשותו שכופין בו זה את זה, והדברים שיכול האחד למנוע לחבירו לעשות בחצרו, וכן מה שכופין בני מבוי זה לזה לעשות, ומה שמונעין האחד לאחר לעשותו.

א. חָצֵר[2] הַשֻּׁתָּפִין - כָּל אֶחָד מֵהֶן כּוֹפֶה[3] אֶת חֲבֵרוֹ לַעֲשׂוֹת בָּהּ בֵּית שַׁעַר[4] וָדֶלֶת[5], וְכֵן[6] כָּל הַדְּבָרִים שֶׁהֶחָצֵר צְרִיכָה לָהֶם צֹרֶךְ גָּדוֹל, אוֹ דְּבָרִים שֶׁנָּהֲגוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה לַעֲשׂוֹתָם; אֲבָל שְׁאָר הַדְּבָרִים, כְּגוֹן צִיּוּר וְכִיּוּר[7] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - אֵינוֹ כּוֹפֵהוּ[8]. עָשָׂה אֶחָד מֵהֶן מֵעַצְמוֹ, אִם גִּלָּה הַשֵּׁנִי דַּעְתּוֹ שֶׁנּוֹחַ לוֹ בַּמֶּה שֶׁעָשָׂה חֲבֵרוֹ - מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל[9], וְנוֹתֵן חֶלְקוֹ בַּהוֹצָאָה.

2) בבא־בתרא ז: במשנה, וכדעת תנא־קמא ולא כרבן שמעון בן גמליאל, כי הכלל הנמסר בשם רבי יוחנן, בכמה מקומות בתלמוד, שהלכה כרשב"ג במשנה, אינו מוסכם, ויש מן האמוראים שלדעתם לא אמר כן רבי יוחנן מעולם (כסף־משנה בשם הר"ן, וכ"ה בחידושי ר"י מיגאש. וראה בבבא־מציעא לח:). 3) אם השני אינו רוצה להשתתף מרצונו הטוב בהוצאות אלו. 4) תא, ששומר החצר יושב בו לשמור מפני עוברים ושבים שלא יזיקו בחצר בראייתם (בבא־בתרא ב:). ובגמרא שם לא התירו עשיית בית שער זה, אלא אם הוא בחוץ ואין לו דלת וכו', שאם לא כן לא יוכלו העניים להכנס. ורבינו השמיט כל זה. 5) וכן נגר ומנעול ('נתיבות' סימן קסא. וכל־שכן מהלכה ב). 6) תוספתא בבא־מציעא פרק יא (הובאה ברי"ף ב"ב פ"א, ותוכנה בהלכה הבאה), שאם היה שרוי עמהם באותה חצר משעבדין אותו על הכל. 7) אף הוא מין ציור. 8) למד כן ממה שאמרו במשנה בבא־בתרא ה. (הובא למעלה פ"ג הלכה א) שלמעלה מארבע אמות אין מחייבין אותו לבנות - הרי שדבר שאינו הכרחי, אין לכסותו (הגר"א סימן קסא, ס"ק ג). 9) למדה רבינו ממה שאמרו בכותל שהוא גבוה מארבע אמות, שאם סמך לו כותל אחד מגלגלין עליו את הכל, בבא־בתרא שם (הובא למעלה בפ"ג שם). וראה בהגהות מיימוניות ומגיד־משנה וכסף־משנה.

ב. מִי[10] שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּיִת בְּחָצֵר אַחֶרֶת[11] - בְּנֵי הֶחָצֵר מְשַׁעְבְּדִין אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם דֶּלֶת[12] וְנֶגֶר[13] וּמַנְעוּל; אֲבָל בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים - אֵין מְשַׁעְבְּדִין אוֹתוֹ. וְאִם הָיָה שָׁרוּי עִמָּהֶם בְּאוֹתָהּ חָצֵר - מְשַׁעְבְּדִין אוֹתוֹ עַל הַכֹּל.

10) תוספתא שם, הובאה ברי"ף בבא־בתרא פ"א. 11) ואינו גר שם. 12) כן הוא בתוספתא. ו"בית שער" לא נזכר, כי הרי בית שער הוא שמירה מחמת היזק ראיה, וכיון שאינו גר בחצר אינו בכלל זה, אבל נגר ומנעול שהם שמירה גם לדברים הקבועים בחצר, גם הוא בכלל החיוב ('נתיבות' שם). 13) בריח.

ג. אֶחָד מִן הַשֻּׁתָּפִין בֶּחָצֵר שֶׁבִּקֵּשׁ לְהַעֲמִיד בָּהּ

בְּהֵמָה אוֹ רֵחַיִם, אוֹ לְגַדֵּל בָּהּ תַּרְנְגוֹלִין - חֲבֵרוֹ מְעַכֵּב עָלָיו[14]. וְכֵן[15] שְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁאֵין דֶּרֶךְ אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם לַעֲשׂוֹתָן בְּחַצְרוֹתֵיהֶן - בְּכֻלָּן הַשֻּׁתָּפִין מְעַכְּבִין זֶה עַל זֶה, חוּץ מִן הַכְּבִיסָה[16], לְפִי שֶׁאֵין דַּרְכָּן שֶׁל בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְהִתְבַּזּוֹת עַל גַּב הַנָּהָר[17].

14) להלן הלכה ה מביא רבינו, שהתשמישים הנ"ל אין להם דין חזקה בחצר השותפין, ומקור הדברים בבבא־בתרא נז. נז: שאין דרך השותפים להקפיד אחד על השני כשהוא עושה דברים אלו, ולפיכך אין הוא יכול לטעון שהחזיק. אבל ברור הדבר שאם הוא מקפיד גם בדברים אלו - יכול לעכב בידי חבירו שלא יעשה אותם בחצר, וכן נראה מדברי המשנה (שם נז. שהובאה להלן הלכה ה) "ואלו דברים שאין להם חזקה, היה מעמיד בהמה בחצר תנור ריחיים וכיריים ומגדל תרנגולים" - הרי שאין להם חזקה ויכול לעכב עליו. וכן נראה להלן בדין הכביסה, עיין הערה טו. וכן כתב הר"ן בנדרים מו. ד"ה ושניהם אסורים. ועיין רמב"ם פ"ז מהלכות נדרים הלכה ד. 15) מימרא של רבי יוחנן בשם רבי בנאה, שם נז: 16) כלומר, אפילו יש מנהג בעיר זו, שהנשים מכבסות על יד הנהר, יכול אחד מן השותפין לשנות המנהג ולעשות בחצר (סמ"ע סימן קפא, ס"ק ז). 17) משמע שלולא טעם זה - השותפין מעכבין זה על זה, אע"פ שאין כאן עשיית מחיצה ואין דרך השותפין להקפיד בכך (ראה להלן הלכה ה) - שגם בכגון זה יכול לעכב אם ירצה (הגר"א שם ס"ק ז), וראה למעלה.

ד. אֶחָד חֲצַר הַשֻּׁתָּפִין וְאֶחָד מָבוֹי[18] שֶׁאֵינוֹ מְפֻלָּשׁ[19] - כָּל בְּנֵי הַמָּבוֹי מְעַכְּבִין זֶה עַל זֶה שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּמָּבוֹי אֶלָּא בִּדְבָרִים שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי הַמְּדִינָה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בַּמְּבוֹאוֹת.

18) תוספתא בבא־בתרא פרק ב (הוצאת צוק"מ עמ' 401, 6) "כשם שבני חצר יכולין למחות זה על ידי זה בחצר של שותפין, כך בני מבוי יכולין למחות זה בזה במבוי של שותפין". ובמגיד־משנה הביא מתוספתא בבא־מציעא פרק יא (צוק"מ עמ' 396, 9) "כופין בני מבוי זה את זה שלא להושיב ביניהם לא חייט ולא בורסי (=מעבד עורות)". וראה להלן פרק ו הלכה ח, והלכה יא. 19) היינו, שהוא סתום משלשה צדדים. שאם הוא פתוח משני צדדים ומפולש לרשות הרבים, דינו כרשות הרבים. וכן כתב הרי"ף בבבא־בתרא פרק א (דפוס ווילנא ז ע"ב).

ה. אֶחָד[20] מִן הַשֻּׁתָּפִין בֶּחָצֵר שֶׁהֶעֱמִיד בְּהֵמָה אוֹ רֵחַיִם וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[21] בֶּחָצֵר[22], וְלֹא מִחָה בּוֹ שֵׁתָּפוֹ - הֲרֵי זֶה מְעַכֵּב עָלָיו כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה[23]. וְאִם[24] הֶעֱמִיד בִּפְנֵי בְּהֵמָה זוֹ וְכַיּוֹצֵא בָהּ מְחִיצָה גְבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים - הֶחֱזִיק[25]. שֶׁהַשֻּׁתָּפִין מַקְפִּידִין עַל הַמְּחִיצָה, וְהוֹאִיל וְהִנִּיחוֹ - מָחַל[26]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּחֲצַר הַשֻּׁתָּפִין; אֲבָל בַּחֲצַר חֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ הֶעֱמִיד בְּהֵמָתוֹ וְעָשָׂה לוֹ מְחִיצָה - לֹא הֶחֱזִיק. שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ, שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא דֶּרֶךְ שְׁאֵלָה. וְהוּא הַדִּין לְכָל מַעֲמִיד תַּנּוּר וְכִירַיִם וּמְגַדֵּל תַּרְנְגוֹלִין וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. שֶׁאִם תֹּאמַר: הֶחֱזִיק - אֵין לְךָ אָדָם שֶׁמַּשְׁאִיל מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ[27].

20) בבא־בתרא נז. במשנה וכפירושה ע"י רב נחמן בשם רבה בר אבוה, וראה בסמוך. 21) כגון, תנור וכיריים או גידול תרנגולין. 22) כנוסח הראשון של מימרת רב נחמן, ולא כתיקונה וכרב פפא שם, ועיין ברי"ף שם. 23) היינו, אפילו אחר שלש שנים. שאין דרך השותפין להקפיד על זה, ויכול לומר לו: עד עכשיו לא הקפדתי, ומעכשיו אני מקפיד. 24) שם במשנה. וכמימרת רב נחמן. 25) היינו, מיד, ולא לאחר שלש שנים. וכן משמע מדברי הר"י מיגאש שרבינו הולך בעקבותיו, ראה במגיד־משנה. ועיין עוד להלן פרק ח הלכה א, ופרק יא הלכה ד ובמגיד־משנה שם. 26) מלשון זה של רבינו, נראה שאע"פ שהמחזיק אינו טוען שמכר לו או שמחל לו הרי זו חזקה, שאע"פ שבחזקת קרקעות אמרו "כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה" (בבא־בתרא מא. ופי"ד מהלכות טוען ונטען הלכה יב) - בחזקת תשמישים כבנידון־דידן, אין צריך טענה. וראה להלן פרק יא הלכה ד ובמגיד־משנה שם. ועיין רשב"ם בבא־בתרא מא. 27) כל זה מדברי ר"י מיגאש (הובאו במגיד־משנה). והיינו, בחזקה מיידית ובלי טענה, אבל חזקת שלש שנים שיש עמה טענה - הרי היא חזקה גם בנידון זה, וכמ"ש רבנו בפי"ב מהל' טוען ונטען הי"ד. וראה בהשגת הראב"ד.

ו. אֶחָד[28] מִן הַשֻּׁתָּפִין שֶׁבִּקֵּשׁ לִכְּתֹּחַ לוֹ חַלּוֹן בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ לֶחָצֵר - חֲבֵרוֹ מְעַכֵּב עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁמִּסְתַּכֵּל[29] בּוֹ מִמָּנּוּ[30]. וְאִם[31] פָּתַח - יִסְתֹּם[32]. וְכֵן[33] לֹא[34] יִפְתְּחוּ[35] הַשֻּׁתָּפִין בֶּחָצֵר, פֶּתַח בַּיִת כְּנֶגֶד[36] פֶּתַח בַּיִת אוֹ חַלּוֹן כְּנֶגֶד חַלּוֹן. אֲבָל[37] פּוֹתֵחַ אָדָם לִרְשׁוּת הָרַבִּים פֶּתַח כְּנֶגֶד פֶּתַח וְחַלּוֹן כְּנֶגֶד חַלּוֹן; מִפְּנֵי[38] שֶׁאוֹמֵר לוֹ: הֲרֵינִי כְּאֶחָד מִבְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים שֶׁרוֹאִין אוֹתְךָ[39].

28) משנה בבבא־בתרא נט: 29) ויש בזה משום היזק ראיה. 30) שאף שבין כך ובין כך יכול הוא להזיקו בראיה על־ידי הסתכלות מן החצר - הרי עכשיו יזיקנו גם בהסתכלות מן הבית (רשב"ם שם ד"ה אבל לחצר השותפין, ו'תוספות' שם ד"ה בבית לא בעינא). וכל־שכן שאסור לפתוח חלון לחצר חבירו שאינו שותפו (גמרא שם). 31) עובדא שם. וכרבי חייא ולא כרבי ישמעאל ברבי יוסי. וכן פסק הרי"ף. 32) דוקא אם מחה לאלתר, אבל אם ראה ושתק - החזיק. ראה להלן פי"א הלכה ד (כסף־משנה). 33) שם ס. במשנה. 34) בגמרא שם, בשם רבי יוחנן, שאיסור זה הוא מטעם צניעות. וסמך ענין זה למה שנאמר בבלעם (במדבר כד, ב) "וירא את ישראל שוכן לשבטיו. מה ראה, ראה שאין פתחי אהליהם מכוונין זה לזה, אמר: ראויין הללו שתשרה עליהם שכינה". 35) במשנה, שם בלשון יחיד: "לא יפתח אדם", ורבינו שינה וכתב בלשון רבים בכדי לציין, שכאן מדובר ששניהם פתחו ביחד, ואין כאן איסור משום היזק ראיה, ואעפ"כ אסור מטעמי צניעות, וכן הוא בירושלמי (פ"ג הלכה י). 36) יש אומרים שצריך להרחיק רק משהו (רשב"ם), ויש אומרים שצריך להרחיק

מלוא אפשרות הראיה (רשב"א), ודעת רבינו לא ברורה. 37) משנה, שם. 38) בגמרא שם. 39) וחלונות גבוהים שאין בני רשות הרבים רואים אותו אלא בהתאמצות יתירה אסור לפתוח, שהרי אומר לו: בני רשות הרבים אינם רואים אותי אלא בהתאמצות יתירה, ואתה רואה אותי תמיד, ראה למעלה פ"ג הלכה ה, ועיין מגיד־משנה.

ז. וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא יִפְתַּח אָדָם חַנּוּת כְּנֶגֶד פֶּתַח חֲצַר חֲבֵרוֹ[40], שֶׁזֶּה הֶזֵּק קָבוּעַ תָּמִיד; שֶׁהֲרֵי בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים עוֹבְרִים וְשָׁבִים, וְזֶה יוֹשֵׁב בַּחֲנוּתוֹ כָּל הַיּוֹם וּמַבִּיט בְּפֶתַח חֲבֵרוֹ.

40) תוספתא ב"ב פ"ב (צוקמ. עמ' 4. 401) והובאה ברי"ף ב"ב פרק שלישי. ושוב לא הבהיר רבינו כמה להרחיק, ובשו"ע סימן קנד, סעיף ג: "עד שלא יכול לראות כלל".

ח. אֶחָד[41] מִן הַשֻּׁתָּפִין בֶּחָצֵר שֶׁלָּקַח בַּיִת בְּחָצֵר אַחֶרֶת - אֵינוֹ יָכוֹל לִפְתּוֹחַ פִּתְחוֹ לַחֲצַר הַשֻּׁתָּפִין[42] שֶׁלּוֹ. אֲפִלּוּ[43] בָּנָה עֲלִיָּה עַל גַּבֵּי בֵּיתוֹ - לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ פֶּתַח לְתוֹךְ הֶחָצֵר, לְפִי[44] שֶׁמַּרְבֶּה עֲלֵיהֶן אֶת הַדֶּרֶךְ[45]. נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁהָיָה לָזֶה שָׁכֵן אֶחָד, וְנַעֲשׂוּ לוֹ שְׁכֵנִים הַרְבֵּה. אֲבָל[46] פּוֹתֵחַ הוּא פֶּתַח עֲלִיָּה[47] לְתוֹךְ בֵּיתוֹ. וְאִם[48] רָצָה לַחֲלֹק חַדְרוֹ לִשְׁנַיִם - חוֹלֵק.

41) בבא־בתרא נט: במשנה. 42) אבל לביתו יכול הוא לפתוח, כדעת הרי"ף בתשובה (כסף־משנה) כשם שהוא פותח עליה לתוך ביתו, אלא שצריך לסתום את פתח הבית שבחצר האחרת, בכדי שלא יעברו מן החצר האחרת לחצר זו (הרי"ף שם). 43) משנה, שם. 44) ההנמקה, בגמרא שם ס. 45) שעל־ידי הוספת שכנים - צריך אחד לחכות לשני, וכאילו נעשית הדרך ארוכה יותר. 46) משנה, שם. 47) כן דעת הרי"ף בתשובתו (הובאה במגיד־משנה) שגם עליה ממש מותר לבנות על ביתו, אם אינו פותחה לחצר. לפי שאינו עשוי להשכיר לאחרים מקום כזה שיעברו דרך עליו, ואינו מרבה עליהם את הדרך, וכן נראה בתוספתא בבא־בתרא פ"א (צוק"מ עמוד 19, 398): "יש לו גג ברשות הרבים ומבקש לבנות על גביו עלייה וכו' עושה לו וכו' ופותחה לתוך ביתו". ומה שאמרו בגמרא (שם ס.) "ומאי עליה אפתאי", שלפי"ז סובר רשב"ם שם שרק "אפתאי", כלומר יציע בתוך הבית, שאינו מוסיף על הבנין כלל, אלא מחלק גובה הבית לשנים, רק זה מותר, אבל לא עליה ממש, - צריך לומר, לדעת רבינו והרי"ף שלא נקטו זאת בגמרא אלא לדוגמא, כלומר רק עליה כזו שהיא כמו "אפתאי" שאין פתחה אלא בתוך הבית - מותר, ולעולם מותר אפילו עליה ממש על גבי הגג, אם פתחה בבית כנ"ל, ועיין 'נמוקי יוסף' שם. 48) היא הדוגמא הראשונה שהביאה הגמרא שם. ובשו"ע סימן קנד סעיף א, כתב: "ואין צריך לומר שאם רצה לחלוק לשניים" ואמנם כל־שכן הוא מעליה.

ט. מִכָּאן[49] אַתָּה לָמֵד: שֶׁאֶחָד מִן הַשֻּׁתָּפִין שֶׁהֵבִיא אֶצְלוֹ לְבֵיתוֹ אַנְשֵׁי בַּיִת אַחֶרֶת[50] - יֵשׁ לַחֲבֵרוֹ לְעַכֵּב עָלָיו[51], מִפְּנֵי שֶׁמַּרְבֶּה עָלָיו אֶת הַדֶּרֶךְ. וְכֵן הַמַּשְׁכִּיר בֵּיתוֹ לְבַעַל בַּיִת אֶחָד, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא עִמּוֹ קְרוֹבָיו אוֹ מְיַדְּעָיו לִשְׁכֹּן[52] עִמּוֹ כְּאֶחָד בְּבַיִת זֶה - הֲרֵי הַמַּשְׁכִּיר מְעַכֵּב עָלָיו.

49) היינו, מן המחצית הראשונה של ההלכה הקודמת. 50) בכ"י תימן: "אחרים", וכן נכון. 51) שזה הכלל לשיטת רבינו: אסור להרבות בדיורים, ומותר להרבות בבנין אם אינו מרבה בדיורים כנ"ל. וכל זה אינו אלא בדיורים קבועים, אבל להכניס אורחים עוברים ושבים מותר, וראה להלן. אולם לדעת הראב"ד והרשב"ם (הביאו הגהות מיימוניות אות ה) הדבר מהופך: מותר להרבות בדיורים, ואסור להרבות בבנינים. 52) היינו, שיכון קבוע, אבל אורחים הסמוכים על שולחנו - מותר ללא ספק. ולחינם תמה על כך הראב"ד.

י. הָיָה[53] פֶּתַח שֶׁל אֶחָד מִן הַשֻּׁתָּפִין קָטָן - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַרְחִיבוֹ; שֶׁהֲרֵי[54] שֶׁתָּפוֹ אוֹמֵר לוֹ: בְּפֶתַח קָטָן אֲנִי יָכוֹל לְהִסָּתֵר מִמְּךָ בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ, וְאֵינִי יָכוֹל לְהִסָּתֵר מִמְּךָ בְּפֶתַח גָּדוֹל[55]. וְאִם[56] הָיָה הַפֶּתַח גָּדוֹל - לֹא יַעֲשֶׂנּוּ שְׁנַיִם; שֶׁהֲרֵי[57] אוֹמֵר לוֹ: בְּפֶתַח אֶחָד אֲנִי יָכוֹל לְהִסָּתֵר, בִּשְׁנַיִם - אֵינִי יָכוֹל[58].

53) שם ס. במשנה. 54) כהנמקת רבא שם, ולא כזו של רמי בר חמא, ראה להלן. 55) ולפי זה, אפילו פתח בין שתי אמות אסור להרחיבו עד ארבע אמות. אף שעל־ידי־זה אינו מרויח כלום ביחס לשטח הניתן לכל פתח, שהרי גם לפתח בן שתי אמות נותנים השטח (ולדעת רמי רב חמא שם, אין הדבר כן). 56) שם במשנה. 57) ושוב כהסברתו של רבא, ולא כזו של רמי בר חמא. 58) ומטעם זה, אסור אפילו לעשות שנים מפתח גדול בן שמונה אמות, אף כי אינו מרויח כלום בשטח שעל יד הפתח.

יא. אֲבָל[59] מִי שֶׁהָיָה לוֹ פֶּתַח קָטָן לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְרָצָה לְהַרְחִיבוֹ, אוֹ הָיָה רָחָב וְרָצָה לַעֲשׂוֹתוֹ שְׁנַיִם - אֵין[60] חֲבֵרוֹ שֶׁכְּנֶגְדּוֹ מְעַכֵּב עָלָיו; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְעַכֵּב עָלָיו.

59) משנה, שם. 60) וכמו שאמרו בגמרא שם, שהרי בין כך ובין כך חייב הוא להשמר מפני בני רשות הרבים.

יב. כּוֹפִין[61] בְּנֵי מָבוֹי זֶה אֶת זֶה לַעֲשׂוֹת לָהֶן לֶחִי אוֹ קוֹרָה לַמָּבוֹי[62].

61) תוספתא בבא־מציעא פרק יא (צוק"מ עמ' 369, 13) והובאה ברי"ף בבא־בתרא פרק א. וכן הוא בגמרא עירובין פ. 62) שאינו מפולש, שאפשר להתיר הטלטול בו בשבת על־ידי לחי או על־ידי קורה (פי"ז מהלכות שבת הלכה ב), ואילו מבוי מפולש אין להתיר אלא על־ידי צורת הפתח מצד אחד נוסף ללחי או קורה מצד שני (שם הלכה ג). ועיין בסמ"ע סימן קסב ס"ק א שכתב, שגם במבוי מפולש כופין זה את זה להכשירו ולהתירו בטלטול כדינו [אע"פ שלענין עיכוב תשמישים שונים - דינו כרשות הרבים, כמבואר למעלה הלכה ד].

יג. מִי[63] שֶׁיֵּשׁ לוֹ פֶּתַח לַמָּבוֹי[64] - אֵין בְּנֵי מָבוֹי כּוֹפִין

אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת דֶּלֶת לַמָּבוּי[65]; שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר: רְצוֹנִי שֶׁאֶכָּנֵס בַּחֲבִילָתִי עַד פִּתְחִי[66]. וּמָבוּי[67] הַמְפֻלָּשׁ לִרְשׁוּת הָרַבִּים[68], וּבִקְשׁוּ בְּנֵי הַמָּבוּי לְהַעֲמִיד לָהֶם דְּלָתוֹת - בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים מְעַכְּבִין עֲלֵיהֶם, מִפְּנֵי[69] שֶׁפְּעָמִים[70] דּוֹחֲקִין הָרַבִּים וְנִכְנָסִין בּוֹ[71].

63) תוספתא (שם עמוד 7, 369) מובאת ברי"ף שם. 64) [כלומר, החזיק בפתח זה ברשות, שהרי לכתחילה אסור לפתוח פתח במבוי שאינו מפולש בלי הסכמתם של בני המבוי, כמבואר להלן הלכה יד]. 65) במטרה למעט בהילוך רבים ממבוי למבוי. וב'טור' ושו"ע סימן קסב העתיק הלכה זו בניסוח אחר: "אם באו [בני המבוי] להעמיד לו (=למבוי) דלתות (=משני צידיו), אפילו אחד מהם יכול לעכב ולומר אני רוצה ליכנס בחבילתי עד פתחי". 66) ה'נמוקי יוסף' מביא "על כתפי עד פתחי". וברור שאם הם רוצים לעשות דלת למבוי בלי השתתפותו - יכול הוא לעכב על ידם (מגיד־משנה בשם ר"י מיגאש ורשב"א, וכן כתב ה'נמוקי יוסף'). 67) מימרא של רב ענן בשם שמואל, בבבא־בתרא יב. 68) יש אומרים שאינו מפולש אלא לצד אחד לרשות הרבים (מגיד־משנה בשם רשב"א). 69) גמרא שם. 70) כגון בימי השוק (סמ"ע סימן קסב, ס"ק ו). 71) והדלתות יפריעו להם.

יד. מִי[72] שֶׁבִּקֵּשׁ לִפְתֹּחַ פֶּתַח בְּמָבוּי שֶׁאֵינוֹ מְפֻלָּשׁ[73] - בְּנֵי מָבוּי מְעַכְּבִין עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁמַּרְבֶּה עֲלֵיהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ. וְאִם הָיָה מָבוּי מְפֻלָּשׁ[74] - פּוֹתֵחַ כָּל פֶּתַח שֶׁיִּרְצֶה לְכַתְּחִלָּה[75].

72) בבא־בתרא יא: בברייתא: "אחד מבני מבוי שביקש להחזיר פתחו למבוי אחד - בני מבוי מעכבין עליו". וכתב שם הרי"ף, שכל זה במבוי שאינו מפולש, אבל במבוי מפולש אינם יכולים לעכב, שהרי הוא כרשות הרבים. 73) שהוא סתום משלשה צדדים. 74) משני צדדיו. 75) היינו, שלא היה קיים הפתח מעולם.

טו. הָיָה[76] לוֹ פֶּתַח סָתוּם בְּמָבוּי שֶׁאֵינוֹ מְפֻלָּשׁ[77] - הֲרֵי זֶה פּוֹתְחוֹ[78] בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה; וְאִם פָּרַץ אֶת פְּצִימָיו[79] - בְּנֵי מָבוּי מְעַכְּבִין עָלָיו[80]. וְכֵן[81] אֶחָד מִבְּנֵי מָבוּי שֶׁבִּקֵּשׁ לִסְתֹּם[82] פִּתְחוֹ וּלְהַחֲזִירוֹ[83] לְמָבוּי אַחֵר[84] - בְּנֵי מָבוּי מְעַכְּבִין עָלָיו; שֶׁמָּא יָבוֹא עֲלֵיהֶם מַס, וּמִתְמַעֵט מֵחֶלְקָן מִן הַמַּס הַקָּצוּב עַל בְּנֵי הַמָּבוּי. לְפִיכָךְ, מָקוֹם שֶׁאֵין הַמַּס קָצוּב עַל בְּנֵי הַמָּבוּי - הֲרֵי זֶה סוֹתֵם פִּתְחוֹ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה.

76) שם יא: כרבי בברייתא. 77) שאם הוא מפולש, מותר אף לכתחילה, כמו שכתב בהלכה הקודמת. 78) שהרי היה פעם פתוח, ועל־ידי־זה שסתמו לא אבד את זכותו. 79) המסגרות, שבהן נתונה הדלת, היינו המשקוף והמזוזות. שעל־ידי פריצה זו מתבטל הפתח לגמרי (מימרא של רבא שם). 80) כאילו פותח הפתח לכתחילה. ויתכן כי גם בני המבוי שבו הפתח הסתום מעכבים, וגם בני המבוי הראשון מעכבים, אם יש ענין של מס, וראה בהמשך דברי רבינו, ועיין הגהות מיימוניות אות ט. 81) שם יא: שתי בעיות של רב הונא, שהן אחת: "אחד מבני מבוי, שביקש להחזיר פתחו למבוי אחר, בני מבוי מעכבין עליו או אין מעכבין עליו, אכסניא לפי בני אדם מתחלקת או לפי פתחים מתחלקת, אמר לו: בני מבוי מעכבין עליו, ואכסניא לפי בני אדם מתחלקת" (כן הגירסא ברי"ף דפוס קושטא, וכן הובא בשמו במגיד־משנה וכסף־משנה וכן בעוד כמה נוסחאות, ראה בדקדוקי סופרים) - הרי שטעם העיכוב הוא בזה שאכסניא מתחלקת לפי בני אדם, ולפיכך מעכבין עליו שממעט מחלקם מן המס הקצוב. ואם נכריע שאכסניא מתחלקת לפי פתחים, לא מיעט מחלקם כלל שהרי לא פרץ את פצימיו של הפתח ולא ביטל, ואם כן עודנו חייב במס באותו מבוי, ועיין כסף־משנה בשם רמב"ן. 82) אפילו לסתום בלבד ולא לפרוץ את פצימיו, ולא ביטל לגמרי את הפתח, שעל זה היתה הבעיא, שאם פרץ אין כאן בעיא כלל, שאף אם מתחלק לפי פתחים, הרי ביטל את הפתח. ראה למעלה הערה עט. 83) שלא יהיה יותר פתוח למבוי ראשון, אלא לזה. 84) בהסכמת בני המבוי האחר, שהרי אף הם יכולים לעכב, כמו שהביא רבינו למעלה. או שהמדובר במבוי מפולש, שאינם יכולים לעכב, כמבואר למעלה.

טז. חָמֵשׁ[85] חֲצֵרוֹת הַפְּתוּחוֹת לְמָבוּי שֶׁאֵינוֹ מְפֻלָּשׁ[86] - כֻּלָּן מִשְׁתַּמְּשׁוֹת עִם הַחִיצוֹנָה[87], וְהַחִיצוֹנָה מִשְׁתַּמֶּשֶׁת לְעַצְמָהּ[88]. וְכֵן הַשְּׁנִיָּה[89] מִשְׁתַּמֶּשֶׁת לְעַצְמָהּ[90], וּמִשְׁתַּמֶּשֶׁת עִם הַחִיצוֹנָה, וְאֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּשֶׁת עִם הַשְּׁאָר. נִמְצֵאת הַפְּנִימִית מִשְׁתַּמֶּשֶׁת עִם כֻּלָּן וּמִשְׁתַּמֶּשֶׁת לְעַצְמָהּ. לְפִיכָךְ, אִם בַּעַל הַשְּׁנִיָּה בָּנָה אִצְטַבָּא[91] כְּנֶגֶד פִּתְחוֹ וּסְתָמוֹ - אֵין הַחִיצוֹנָה יְכוֹלָה לְעַכֵּב עָלָיו[92]; אֲבָל כָּל הַפְּנִימִיּוֹת מְעַכְּבִין עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁמַּרְבֶּה עֲלֵיהֶן אֶת הַדֶּרֶךְ בָּאֹרֶךְ, שֶׁהֲרֵי מַקִּיפִין הָאִצְטַבָּא. וְכֵן בַּעַל הַשְּׁנִיָּה שֶׁפָּתַח לַחֲצֵרוֹ פֶּתַח שֵׁנִי בֵּינוֹ וּבֵין הַחִיצוֹנָה[93] - אֵין הַחִיצוֹנָה מְעַכֶּבֶת עָלָיו, שֶׁאֵין לוֹ[94] לְהִשְׁתַּמֵּשׁ אֶלָּא מִפִּתְחוֹ וְלַחוּץ[95]. אֲבָל אִם פָּתַח הַפֶּתַח הַשֵּׁנִי בֵּינוֹ וּבֵין הַשְּׁלִישִׁי - הַפְּנִימִית[96] מְעַכֶּבֶת עָלָיו, שֶׁאֵין לוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּמָּבוּי אֶלָּא מִפֶּתַח חֲצֵרוֹ הָרִאשׁוֹן וְלַחוּץ[97]. וְכֵן הַדִּין בְּכֻלָּן[98].

85) שם יא: בברייתא, וכרבי ולא כרבי שמעון בן אלעזר. 86) שהרי מפולש הוא כרשות הרבים. וכל בני החצרות משתמשים בו בשוה. 87) הקרובה לרשות הרבים. 88) ולא עם זאת שבפנים ממנה. וראה בפירוש "לעצמה" לגבי פנימית. 89) שיש לה זכות הליכה על החיצונה, אבל אין לה זכות על הפנימית. 90) "לעצמה" בנידון זה, פירושו, רק היא ולא אחרות עמה, וראה למעלה ('תוספות' שם ד"ה והפנימית). 91) ספסל קטן לישיבה ולהנחת פרקמטיא. 92) ואינה יכולה לטעון שלפעמים יש דוחק מן העוברים והשבים, שנדחקים פנימה, וזה סותם עליהם את הדרך, ומתוך כך מעכב את התנועה בקטע של החיצונה - מפני שאין לה זכות שימוש בפנים, וכשיטת רבי, ולא כרבי

שמעון בן אלעזר ורב הונא. 93) הוא־הדין שהפנימית אינה יכולה לעכב: כיון שיכולה להשתמש מפתחה לחוץ - רשאית היא לפתוח פתח באותו שטח (כסף־משנה). 94) לבעל החיצונה. 95) אבל בשטח שלפנים מפתחו, אין לו זכות שימוש. 96) היינו, כל הפנימיות, וראה כסף־משנה. 97) אבל אם פתח מפתח חצרו ולפנים - אינם יכולים לעכב עליו, ראה למעלה. 98) וסיכום הדברים: כל חצר יכולה לפתוח פתחים חדשים בכל השטח שמפתחה ולחוץ, שבכל השטח הזה יש לה זכות שימוש. ולפיכך, לא החיצונה ממנה יכולה לעכב ולא הפנימית, אבל לפנים מפתחה, אין לה זכות, והפנימית ממנה יכולה לעכב עליה.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבאר בו מה שבני העיר כופין זה את זה לעשות, ומה שיש לכולן לעשות שקצתן פטורין, ומה שקצתן מונעין לקצתן או לבני עיר אחרת, ונמשך לזה קצת ממה שיש בין בני החצרות בזה, ודין מי שיש לו בור לפנים מביתו של חבירו וכן מי שיש לו גינה לפנים מגינת חבירו.

1 **א. כּוֹפִין[2] בְּנֵי[3] הָעִיר[4] זֶה אֶת זֶה[5] לַעֲשׂוֹת חוֹמָה**
2 **דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ[6] לָעִיר, וְלִבְנוֹת[7] לָהֶן בֵּית הַכְּנֶסֶת,**
3 **וְלִקְנוֹת סֵפֶר תּוֹרָה וּנְבִיאִים וּכְתוּבִים[8], כְּדֵי שֶׁיִּקְרָא**
4 **בָּהֶן כָּל מִי שֶׁיִּרְצֶה לִקְרוֹת מִן הַצִּבּוּר.**

2) משנה בבבא־בתרא ז: 3) ראה להלן הלכה ה, מי הם הנקראים בני העיר לענין זה. 4) משמע, כל עיר בלי יוצא מן הכלל, כחכמים וסתם משנה שם, שאף עיר רחוקה מהספר, צריכה לחומת הגנה מפני פלישה פתאומית של גייסות האויב (ולא כר"ש בן גמליאל, החולק ואומר שרק עיר הסמוכה לספר זקוקה לחומה). 5) במשנה שם: "כופין אותו לבנות לעיר חומה ודלתים ובריח" ולפי פשטות הלשון, המדובר כשהרבים כופים את היחיד המסרב, אבל רבינו בפירושו שם כתב: "כופים, רצונו לומר: כל אחד ואחד מבני העיר יכוף לחבירו על זה", ומקור הדברים בתוספתא בבא־מציעא פרק יא (צוק"מ עמ' 396, 29) גבי בית־כנסת וספר־תורה: "כופין בני העיר זה את זה לבנות להם בית־כנסת ולקנות להם ספר־תורה ונביאים", ו"זה את זה" משמע אפילו יחידים (הגר"א סימן קסג ס"ק ב) ואפילו המיעוט כופין את המרובים (רמ"א שם). 6) וכן פרשים ושומרים (להלן הלכה ה). והוא־הדין לכל יתר צרכי העיר (הגהות מיימוניות). 7) תוספתא בבא־מציעא פרק יא (ראה למעלה הערה ד) הובאה ברי"ף בבא־בתרא פ"א, סמוך למשנה הנ"ל (בדף ז:). 8) מילה זו אינה בתוספתא שלפנינו, אבל ישנה בנוסח המובא ברי"ף. בזמננו שמצויים ספרים מודפסים, הכפייה היא רק על ספר־תורה (סמ"ע סימן קסג ס"ק ב [פירוש: ספר־תורה נצרך לקרוא בו בציבור בימי הקריאה, ואילו לנביאים אינם נזקקים, שאפשר לקרוא בספר מודפס (מגן־אברהם בסימן רפד בתחילתו) וקריאה בכתובים אינה בציבור, ראה שבת קטו. וקטז:].

5 **ב. מִי[9] שֶׁלָּקַח עִיר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - כּוֹפִין אוֹתוֹ בֵּית**
6 **דִּין[10] לִקַּח לוֹ דֶּרֶךְ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ, מִשּׁוּם יִשּׁוּב**
7 **אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[11]. וְכוֹפִין[12] בְּנֵי בִּקְעָה זֶה אֶת זֶה לַעֲשׂוֹת**
8 **בֵּינֵיהֶם חָרִיץ[13] וּבֶן חָרִיץ[14].**

9) בבא־קמא פ: מימרא של רב שמואל בר נחמני בשם רבי יונתן. 10) [בגמרא שם: "כופין אותו" ולא נזכר בית־דין הם שכופין אותו, אבל סבור רבינו שעל־כרחנו שהמדובר באופן שבני העיר אינם יכולים לכופו, כגון שנותן להם בתים במתנה, ולכן הוצרכו להטעים משום ישוב ארץ ישראל, ואם־כן רק בית־דין כופין אותו על זה. שאם בני העיר קנו ממנו, שהם עצמם יכולים לכוף אותו - מה צורך בטעם משום ישוב ארץ ישראל?]. 11) שתהא מחוברת עם כל סביבותיה. 12) תוספתא בבא־מציעא פי"א (צוק"מ עמוד 396, 14) והובאה ברי"ף בבא־בתרא פרק ראשון. 13) תעלה בת ששה טפחים מסביב לבקעה (בבא־בתרא קז: וקח. ולמעלה פרק כא מהלכות מכירה, הלכה כב). 14) תעלה בת שלשה טפחים (שם ושם). ולמה הצריכו את שניהם - לשם שמירה על הבקעה.

9 **ג. מִי[15] שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָצֵר בְּעִיר אַחֶרֶת[16] - בְּנֵי הָעִיר**
10 **מְשַׁעְבְּדִין אוֹתוֹ לַחְפֹּר עִמָּהֶם בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת**
11 **וְאַמַּת הַמַּיִם[17]; אֲבָל בִּשְׁאָר כָּל הַדְּבָרִים[18] - אֵין**
12 **מְשַׁעְבְּדִין אוֹתוֹ. וְאִם הָיָה שָׁרוּי עִמָּהֶם בְּאוֹתָהּ הָעִיר**
13 **- מְשַׁעְבְּדִין אוֹתוֹ עַל הַכֹּל[19].**

15) תוספתא בבא־מציעא פרק יא (לפי כ"י ווין. ראה צוק"מ עמ' 396, 13), הובאה ברי"ף בבא־בתרא פ"א כלשונה. 16) כלומר: הוא גר בעיר זו ויש לו חצר בעיר אחרת. 17) בתוספתא שם: "ולתקן את המקוואות ואמת המים". ואם מי שאינו דר עמהם באותה עיר חייב בכל אלו, קל־וחומר למי שדר עמהם. ולא כתב זאת רבינו למעלה בהלכה א, מפני שאין דבר זה מפורש, ושם העתיק לשון המשנה שם. ראה סמ"ע סימן קסא ס"ק א. 18) לא פירש רבינו מה הם "שאר הדברים" האלו? ואם כוונתו לאלו המנויים בהלכה הקודמת, יש להבין מה בין מקוה שמשעבדין אותו (ראה למעלה) לבית־הכנסת שאין משעבדין אותו. ונראה שכוונתו לעניני שמירה, שכיון שאינו גר שם - אינו זקוק להם, ראה ב'ערוך השולחן'. 19) ראה למעלה הערה ה.

14 **ד. כְּשֶׁהֵן[20] גּוֹבִין מֵאַנְשֵׁי הָעִיר לִבְנוֹת הַחוֹמָה[21] -**
15 **גּוֹבִין לְפִי קְרִיבַת הַבָּתִּים מִן הַחוֹמָה. כָּל הַסָּמוּךְ**
16 **לַחוֹמָה נוֹתֵן יוֹתֵר.**

20) בבא־בתרא ז: בעיא של רבי אלעזר מרבי יוחנן בשתי לשונות, ופתרונה על־ידי רבי יוחנן, ופסק רבינו כלשון האחרון, שלא הזכירו אלא לפי קירוב בתים, ולא הזכירו "לפי שבח ממון" כלל, וכן דעת הרי"ף. ודעת ר"י מיגאש - שנותנין לפי קירוב בתים ולפי שבח ממון. 21) שאם החומה פרוצה, מתנפלים הלסטים תחילה על הבתים הקיצוניים.

17 **ה. וְכָל הַדָּר[22] בָּעִיר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, אוֹ שֶׁקָּנָה בָּהּ**
18 **בֵּית דִּירָה[23] - נוֹתֵן עִם בְּנֵי הָעִיר בְּכָל הַדְּבָרִים**

הַצְּרִיכִין לְתִקּוּן[24] הַחוֹמָה וְהַדְּלָתוֹת, וּשְׂכַר הַפָּרָשִׁין[25] הַשּׁוֹמְרִין אֶת הַמְּדִינָה, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁשּׁוֹמְרִין אֶת הָעִיר[26].

22) שם ז: במשנה. 23) שכיון שקנה - ודאי דעתו להשתקע בה (הגר"א סימן קסג ס"ק כ). 24) משנה, שם. 25) מימרא של רב פפא, שם ח. 26) ואילו לשאת בעול הצדקות השונות בעיר, ישנם זמנים אחרים (שם ח. ופ"ט מהלכות מתנות עניים, הלכה יב).

ו. כָּל הַדְּבָרִים[27] שֶׁצְּרִיכִין לִשְׁמִירַת הָעִיר - לוֹקְחִין מִכָּל אַנְשֵׁי הָעִיר, וַאֲפִלּוּ מִן הַיְתוֹמִים[28], חוּץ[29] מִתַּלְמִידֵי חֲכָמִים; שֶׁאֵין[30] תַּלְמִידֵי חֲכָמִים צְרִיכִין שְׁמִירָה, שֶׁהַתּוֹרָה שׁוֹמַרְתָּן[31]. אֲבָל לְתִקּוּן הַדְּרָכִים וְהָרְחוֹבוֹת - אֲפִלּוּ מִן הַחֲכָמִים[32]. וְאִם[33] כָּל הָעָם יוֹצְאִין וּמְתַקְּנִין בְּעַצְמָן[34] - לֹא יֵצְאוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים עִמָּהֶן[35], שֶׁאֵין דֶּרֶךְ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לְהִזְדַּלְזֵל לִפְנֵי עַם הָאָרֶץ.

27) שם ח. מימרות של רבי יוחנן, רב יהודה ורב פפא. 28) שכל מה שנהנים ממנו, חייבים בו אף היתומים (שם במימרא של רב פפא). 29) שם במימרות הנזכרות, וכן בדברי ריש לקיש ורבי יוחנן (שם ז:) בניגוד לרבי יהודה נשיאה (שם ז:). 30) שם. 31) כהנמקתו של רבי יוחנן, ולא כזו של ריש לקיש, משום שמעשיהם מגינים עליהם. 32) בדברי רב יהודה, שם: "הכל לכריא פתיא אפילו מרבנן" וכפירוש ה'תוספות' שם ד"ה כריא פתיא בשם ר"ח, דהיינו תיקון הרחובות. 33) רב יהודה, שם. 34) ואינם מעמידים פועלים אחרים במקומם. 35) לא הזכיר רבינו אם גובים מהם לשכור פועלים במקומם, ועיין ב'שולחן ערוך' יורה־דעה סימן רמג סעיף א, ובדברי רבינו בפ"ו מהלכות תלמוד תורה הלכה י, והערה י שם אינה מוכרחה.

ז. הָיוּ[36] חוֹפְרִין נָהָר לְהָבִיא בּוֹ מַיִם לַמְּדִינָה - גּוֹבִין אַף מִן הַיְתוֹמִים; שֶׁזּוּ[37] זְכוּת לָהֶם, כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁקוּ מִמֶּנּוּ שְׂדוֹתֵיהֶם וְכַרְמֵיהֶם[38]. לְפִיכָךְ[39][40], אִם אֵרַע לָהֶם דָּבָר שֶׁלֹּא בָּאוּ הַמַּיִם - הוֹאִיל וְלֹא נֶהֱנוּ מֵהֶן הַיְתוֹמִים, מַחֲזִירִין[41] לָהֶם כָּל מַה שֶּׁנִּלְקַח מֵהֶן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[42].

36) שם ח. מימרא של רב פפא. 37) הסברת רבינו, בהתאם לכללו של רב פפא הנזכר למעלה הערה כו. 38) והרי הם מקבלים תמורת הכסף שנתנו. 39) כתשובת רב פפא לרב שישא בנו של רב אידי. 40) מפני שיתומים אינם בני מחילה (רש"י שם ד"ה לא מידויל). 41) כלומר, דבר שיש להם הנאה ממנו. 42) בבא־בתרא כא: כברייתא.

ח. כּוֹפִין[43] בְּנֵי מָבוֹי[44] זֶה אֶת זֶה[45] שֶׁלֹּא[46] לְהוֹשִׁיב בֵּינֵיהֶן[47] לֹא חַיָּט וְלֹא בַּרְסִי[48], וְלֹא[49] אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֻמָּנֻיּוֹת. הָיָה[50] שָׁם בַּמָּבוֹי אֶחָד מִבְּנֵי מָבוֹי[51] אֻמָּן, וְלֹא מִחוּ בּוֹ[52], אוֹ שֶׁהָיְתָה[53] שָׁם מֶרְחָץ אוֹ חֲנוּת אוֹ רֵחַיִם, וּבָא חֲבֵרוֹ וְעָשָׂה מֶרְחָץ אַחֶרֶת כְּנֶגְדּוֹ אוֹ טְחוֹן[54] אַחֶרֶת - אֵינוֹ[55] יָכוֹל לְמָנְעוֹ וְלוֹמַר לוֹ: אַתָּה פּוֹסֵק[56] חַיָּי. וַאֲפִלּוּ[57] הָיָה מִבְּנֵי מָבוֹי אַחֵר - אֵינָן יְכוֹלִין לְמָנְעוֹ[58], שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בֵּינֵיהֶם אוֹתָהּ אֻמָּנוּת[59]. אֲבָל[60] גֵּר מִמְּדִינָה[61] אַחֶרֶת שֶׁבָּא לַעֲשׂוֹת חֲנוּת בְּצַד חֲנוּתוֹ שֶׁל זֶה, אוֹ מֶרְחָץ מִצַּד מֶרְחָץ שֶׁל זֶה - יֵשׁ לָהֶן לְמָנְעוֹ. וְאִם[62] הָיָה נוֹתֵן עִמָּהֶם מְנָת הַמֶּלֶךְ[63] - אֵינוֹ יָכוֹל לְמָנְעוֹ[64].

43) שאינו מפולש, ראה להלן הערה מג. 44) היינו, שאפילו היחיד יכול לעכב (סמ"ע סימן קנו ס"ק טז). וראה למעלה הלכה א והערה ד. 45) מפני הטעם שמביא רבינו להלן הלכה יא: "מפני ריבוי הנכנסים והיוצאים", והמדובר במבוי שאינו מפולש, כי מבוי מפולש הוא כרשות הרבים (ראה למעלה פרק ה הלכה יד). וראה בלחם־משנה וביאור הגר"א (שם ס"ק טו) שרבינו הוכרח לפרש בברייתא הנ"ל שלא כדעת מפרשים אחרים. 46) אפילו בן מבוי זה, כמו שנראה בסמוך, וכמפורש להלן הלכה יא. 47) מעבד עורות. 48) בברייתא שם, נוסף: "ולא מלמד תינוקות", אבל בכתב־יד מינכן שם ליתא. וראה להלן הלכה יא. 49) המשך הברייתא שם, וכתנא־קמא ולא כרשב"ג, וכרב הונא בן רבי יהושע, שהוא מן האחרונים, ולא כרב הונא, וכן פסק הרי"ף שם. 50) כתב "מבני מבוי" להשמיענו שאפילו אחד מבני מבוי אינו יכול לעכב. 51) אף־על־פי שאין החזקה מועלת כאן, ויכולים למחות תמיד, כמפורש להלן בפרק יא הלכה ה, בכל זאת כל זמן שלא מיחו בראשון, אינם יכולים לעכב לשני, וראה להלן הלכה יב. 52) תוספתא בבא־בתרא פרק ב (צק"מ עמוד 8, 401). 53) טחנת קמח. 54) כלומר, אף האומן אינו יכול למנעו אע"פ שהוא מפסיד פרנסתו, אבל הוא־הדין שבני המבוי האחרים אינם יכולים למנעו, מכיון שיש כבר אומנות זו במבוי, כמו שכתב רבינו בסמוך, וראה סמ"ע שם ס"ק טז. 55) חותך. והטעם בברייתא: "מפני שיכול לומר לו: אתה עושה בשלך, ואני עושה בשלי". 56) בעיא של רב הונא ברבי יהושע שם, שלא נפתרה, ולפיכך הכריעו רבינו והרי"ף שאינם יכולים לעכב, כדין כל תיקו, שאין משנים את המצב הקיים. 57) לא האומן עצמו, כאמור, ולא בני המבוי. 58) ואם כן, גם מקודם היו נכנסים ויוצאים. 59) מימרא של רב הונא ברבי יהושע, שם. 60) היינו עיר, ראה בפ"א מהלכות מגילה הלכה א. וכן בגמרא שם: "מתא אחריתי (=עיר אחרת). 61) מימרת רב הונא ברבי יהושע שם. 62) מס הגולגולת למלך. 63) לא בן העיר ולא בן המבוי, בניגוד לדעת ה'תוספות' שם שבן המבוי יכול למנוע, ורק בן העיר אינו יכול למנוע. 64) מוכרי בשמים לנשים.

ט. רוֹכְלִין[65] הַמַּחֲזִירִין בָּעֲיָרוֹת[66] - אֵין בְּנֵי הַמְּדִינָה יְכוֹלִין לְעַכְּבָן; שֶׁתַּקָּנַת עֶזְרָא הִיא שֶׁיִּהְיוּ מַחֲזִירִין, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַבְּשָׂמִים מְצוּיִין לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל[67]. אֲבָל[68] אֵינָן קוֹבְעִין מָקוֹם וְיוֹשְׁבִין בּוֹ[69], אֶלָּא מִדַּעַת בְּנֵי הָעִיר. וְאִם[70] תַּלְמִיד חָכָם הוּא - קוֹבֵעַ מָקוֹם בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה[71].

65) הרוכלים, ראה להלן הערה מג. 66) היינו, שאפילו היחיד יכול לעכב (סמ"ע סימן קנו ס"ק טז). וראה למעלה הלכה א והערה ד. 45) מפני הטעם שמביא רבינו להלן הלכה יא: "מפני ריבוי הנכנסים והיוצאים", והמדובר במבוי שאינו מפולש, כי מבוי מפולש הוא כרשות הרבים (ראה למעלה פרק ה הלכה יד). וראה בלחם־משנה וביאור הגר"א (שם ס"ק טו) שרבינו הוכרח לפרש בברייתא הנ"ל שלא כדעת מפרשים אחרים. 46) אפילו בן מבוי זה, כמו שנראה בסמוך, וכמפורש להלן הלכה יא. 47) מעבד עורות. 48) בברייתא שם, נוסף: "ולא מלמד תינוקות", אבל בכתב־יד מינכן שם ליתא. וראה להלן הלכה יא. 49) המשך הברייתא שם, וכתנא־קמא ולא כרשב"ג, וכרב הונא בן רבי יהושע, שהוא מן האחרונים, ולא כרב הונא, וכן פסק הרי"ף שם. 50) כתב "מבני מבוי" להשמיענו שאפילו אחד מבני מבוי אינו יכול לעכב. 51) אף־על־פי שאין החזקה מועלת כאן, ויכולים למחות תמיד, כמפורש להלן בפרק יא הלכה ה, בכל זאת כל זמן שלא מיחו בראשון, אינם יכולים לעכב לשני, וראה להלן הלכה יב. 52) תוספתא בבא־בתרא פרק ב (צק"מ עמוד 8, 401). 53) טחנת קמח. 54) כלומר, אף האומן אינו יכול למנעו אע"פ שהוא מפסיד פרנסתו, אבל הוא־הדין שבני המבוי האחרים אינם יכולים למנעו, מכיון שיש כבר אומנות זו במבוי, כמו שכתב רבינו בסמוך, וראה סמ"ע שם ס"ק טז. 55) חותך. והטעם בברייתא: "מפני שיכול לומר לו: אתה עושה בשלך, ואני עושה בשלי". 56) בעיא של רב הונא ברבי יהושע שם, שלא נפתרה, ולפיכך הכריעו רבינו והרי"ף שאינם יכולים לעכב, כדין כל תיקו, שאין משנים את המצב הקיים. 57) לא האומן עצמו, כאמור, ולא בני המבוי. 58) ואם כן, גם מקודם היו נכנסים ויוצאים. 59) מימרא של רב הונא ברבי יהושע, שם. 60) היינו עיר, ראה בפ"א מהלכות מגילה הלכה א. וכן בגמרא שם: "מתא אחריתי (=עיר אחרת). 61) מימרת רב הונא ברבי יהושע שם. 62) מס הגולגולת למלך. 63) לא בן העיר ולא בן המבוי, בניגוד לדעת ה'תוספות' שם שבן המבוי יכול למנוע, ורק בן העיר אינו יכול למנוע. 64) מוכרי בשמים לנשים.

65) ואינם משלמים מס המלך בעיר זו, ואם כן מן הדין שיהיו בכלל גר ממדינה אחרת שיכולים למנעו, כמבואר למעלה. 66) בבא־בתרא כב. וראה בבבא־קמא סב. שתקנה זו היא אחת מעשר תקנות שתיקן עזרא. 67) שם. 68) היינו, עם סחורתם למכור. וראה בסמ"ע סימן קנו, ס"ק יט. 69) מסקנת הגמרא בבבא־בתרא שם. 70) כדי שלא יבטל מתלמודו. 71) מימרא של רב כהנא ורבינא, בבבא־בתרא שם.

1 **י. הַסּוֹחֲרִים[72] שֶׁמְּבִיאִין סְחוֹרָתָם לְמִכֹּר בְּתוֹךְ**
2 **הָעֲיָרוֹת - בְּנֵי הָעִיר מְעַכְּבִין עֲלֵיהֶם[73]. וְאִם[74] מָכְרוּ**
3 **בְּיוֹם הַשּׁוּק בְּלִבַּד[75] - אֵין מוֹנְעִין אוֹתָם. וְהוּא[76]**
4 **שֶׁיִּמְכְּרוּ בַּשּׁוּק[77]; אֲבָל לֹא יְחַזְּרוּ עַל הַפְּתָחִים אֲפִלּוּ**
5 **בְּיוֹם הַשּׁוּק. וְאִם[78] יֵשׁ לָהֶן מַלְוֶה[79] בָּעִיר - מוֹכְרִין**
6 **כְּדֵי פַּרְנָסָתָם[80] אֲפִלּוּ בְּלֹא יוֹם הַשּׁוּק, עַד שֶׁיִּפְרְעוּ[81]**
7 **חוֹבָן וְיֵלְכוּ לָהֶן.**

72) שהרי אינם משלמים כאן מס המלך, כנ"ל. ואם סחורתם של הסוחרים טובה יותר או זולה יותר מזו של סוחרי העיר, ראה במגיד־משנה. 73) מסקנת הגמרא שם. 74) אבל לא בימים אחרים (גמרא שם). 75) אף זה שם. 76) שאז באים מן החוץ, ומוכרים לאנשים מן החוץ (גמרא שם). ומשמע לכאורה שלאנשי אותה העיר אסור למכור, ברם הסמ"ע (שם ס"ק כ) כתב בשם ה'טור' שמותר. 77) מסקנת רב כהנא, שם. 78) שהם חייבים לאחרים (ראה להלן הערה עח). ורש"י (שם ד"ה אית לן אשראי) מפרש, שחייבים להם. וראה סמ"ע שם ס"ק כב. 79) ובגמרא שם: "חיותם", וכתב המגיד־משנה בשם ר"ת, שאין הכוונה לשיעור חיותם בלבד, אלא שירויחו כדי מזונותם. 80) [אין לנקד "שֶׁיִּפָּרְעוּ", כלומר שאחרים יפרעו להם חוב שחייבים להם, שאם כן היה צריך להיות "שיִּפָּרַע חובם". ובכ"י תימן "שיפרעו את חובך - הרי שהמדובר בחוב שהם חייבים לאחרים, והם פורעים אותו, וראה בסמ"ע שם ס"ק כב, ולמעלה הערה עו]. 81) בבא־בתרא כא. בברייתא.

8 **יא. אֶחָד[82] מִבְּנֵי מָבוֹי[83] שֶׁאֵינוֹ מְפַלֵּשׁ[84] שֶׁבִּקֵּשׁ[85]**
9 **לְהַעֲשׂוֹת רוֹפֵא[86], אֻמָּן[87], אוֹ גַּרְדִּי[88], אוֹ מְלַמֵּד**
10 **תִּינוֹקוֹת שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[89] - בְּנֵי מָבוֹי מְעַכְּבִין[90]**
11 **עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁמַּרְבֶּה עֲלֵיהֶם הַנִּכְנָסִין וְהַיּוֹצְאִין. וְכֵן[91]**
12 **מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּיִת בַּחֲצַר[92] הַשֵּׁתָּפִין - לֹא יַשְׁכִּירֶנּוּ[93]**
13 **לֹא לְרוֹפֵא, וְלֹא לְאֻמָּן, וְלֹא לְגַרְדִּי, וְלֹא לְסוֹפֵר[94]**
14 **יְהוּדִי[95] שֶׁכּוֹתֵב הַשְּׁטָרוֹת[96], וְלֹא לְמְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת**
15 **שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.**

82) לפנינו בגמרא שם "אחד מבני חצר", ולפי זה לא נאמרו הדברים אלא באותה חצר, אבל בני מבוי אינם יכולים לעכב, וכדעת אביי (שם ב:) שבחצר אחרת מותר. ולגירסת רבינו "אחד מבני מבוי", אין הלכה כאביי אלא גם בחצר אחרת אסור, וגירסא זו היתה גם לפני בעלי ה'תוספות' שם, ודחו אותה בטענה שאין חולק על דברי אביי, אבל לרבינו צריך לומר, שרבא שם שפירש המשנה באופן אחר חולק על דברי אביי (הגר"א סימן קנו ס"ק ג). אבל יש להבין, הלא דין זה כבר כתוב למעלה בהלכה ח, ולמה נשנה כאן עוד פעם. ועיין כסף־משנה. וראה להלן הערה פה. 83) שמבוי מפולש הרי הוא כרשות הרבים, ואין בו טענת נכנסים ויוצאים, כמו שכתב הרי"ף (בבא־בתרא פ"א), וכן כתב רבינו למעלה פרק ה הלכה יד. 84) והוא־הדין אם כבר נעשה, שבעניין זה אין חזקה (סמ"ע שם ס"ק ב), וכמו שכתב רבינו להלן בפי"א ה"ה. 85) רש"י שם ד"ה רופא, מפרש: "מוהל". ואע"פ שאין למחות במלמד תינוקות של ישראל (להלן הלכה יב) וכן אין למחות בכל עושה מצוה (שו"ע חושן־משפט סימן קנו סעיף ג) - אם אפשר לעשות המצוה בלי ריבוי נכנסים, יכולים לעכב שלא ירבו הנכנסים, ואם כן במוהל, אומרים לו שלא יבוא המצוה לביתו, אלא ילך הוא לבית המילה (ט"ז שם). 86) מקיז דם (רש"י שם). וכן נראה להלן בסמוך, שכתב: "לרופא או לאומן" - ש"רופא" ו"אומן" הם שנים. ועיין סמ"ע שם ס"ק ג. 87) אורג בגדים. וראה כסף־משנה שכתב שהמגיה העיר על זה שפירט רבינו כאן רק את אלו, ואילו למעלה בהלכה ח כתב: "כל בעלי אומניות". וראה למעלה הערה פ. 88) כמסקנת הגמרא שם, ובהתאם לשיטת רבא, המובאת לקמן, בסוף ההלכה הבאה, שבמלמד תינוקות של ישראל אין למחות. ובפירוש המשניות, כתב רבינו: "אבל אם מלמד חשבון או תשבורת יש לו רשות למנעו", ולפי"ז תינוקות של גוים לאו דוקא, ואפילו תינוקות של ישראל אפשר לעכב, אם אינם לומדים תורה. כן כתב בשו"ע חושן־משפט שם סעיף א: "מלמד תינוקות לימוד שאינו של תורה". וראה להלן הערה קא. 89) ואף חזקה לא מועילה, כמפורש להלן בפי"א הלכה ה. 90) אף היא ברייתא, שם. 91) כלשון הברייתא, ולשיטת רבינו למעלה שאף במבוי יכולים לעכב, צריך לומר שבחצר אסור לו להשכיר אע"פ שעוד לא מיחו השכנים בידו, שהרי לא הזכיר רבינו: "מעכבין", אלא סתם "לא ישכירנו", מה־שאין־כן במבוי, שרק אם מישהו מוחה בידו, יכול למנעו. 92) והכל מפני טענת ריבוי הנכנסים והיוצאים. 93) כפירוש ה'תוספות' (שם, ד"ה בסופר מתא), ולא כשני הפירושים שברש"י. 94) וכל־שכן גוי. 95) משמע קצת, שרק בשטרות של חול יכול לעכב אבל לא בכתיבת ספרי תורה, תפילין ומזוזות שדינם כמלמד תינוקות, והוא־הדין לכל פעולת מצוה. וראה שו"ע שם סעיף ג, ולמעלה הערה פג. 96) משנה, שם כ: ומשמע שכבר החזיק בחנות ואף־על־פי־כן אינה חזקה, וראה להלן הערה צח.

16 **יב. חֲנוּת[97] שֶׁבֶּחָצֵר[98] - יְכוֹלִין הַשְּׁכֵנִים לִמְחוֹת[99]**
17 **בְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ: אֵין אָנוּ יְכוֹלִין לִישֹׁן מִקּוֹל הַנִּכְנָסִים**
18 **וְהַיּוֹצְאִין; אֶלָּא עוֹשֶׂה מְלַאכְתּוֹ בַּחֲנוּתוֹ וּמוֹכֵר**
19 **בַּשּׁוּק. אֲבָל אֵינָן יְכוֹלִין לִמְחוֹת בְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ: אֵין**
20 **אָנוּ יְכוֹלִין לִישֹׁן מִקּוֹל הַפַּטִּישׁ אוֹ מִקּוֹל הָרֵחַיִם;**
21 **שֶׁהֲרֵי הֶחֱזִיק[100] לַעֲשׂוֹת כֵּן. וְכֵן[101] יֵשׁ לוֹ לְלַמֵּד**
22 **תִּינוֹקוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל תּוֹרָה[102] בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְאֵין**
23 **הַשֵּׁתָּפִין יְכוֹלִין לִמְחוֹת בְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ: אֵין אָנוּ**
24 **יְכוֹלִין לִישֹׁן מִקּוֹל הַתִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן[103].**

97) כן הוא במשנה, שם. [ולשיטת רבינו למעלה בהלכה ח והלכה יא, שאף במבוי יכול לעכב, צריך לומר שנקט "חצר" להשמיענו שבתינוקות של ישראל אינו יכול לעכב אפילו בחצר]. 98) תמיד, ולא מועילה אף חזקה, כמו שיוצא מתוך ההמשך, וכמו שרבינו אומר מפורש לקמן פי"א הלכה ה. 99) משנה, שם. 100) אבל בלי חזקה - יכולים גם כאן למחות. ודעת רבינו שזהו ההבדל בין רשות המחאה ביחס לקול הנכנסים והיוצאים, שלגביהם לא מועילה חזקה, וכמו שכתב להלן פי"א הלכה ה, לבין שלילת רשות המחאה ביחס לקול הפטיש והריחיים, שלגבי עצם המלאכה מועילה החזקה, ועיין מגיד־משנה. וכתב הסמ"ע (סימן קנו ס"ק יא) שבחזקה זו לא צריך שלש שנים, לדעת רבינו, כמו שכתב להלן פרק יא הלכה ד. 101) כרבא שם כ: וכן פירשו הברייתות בגמרא, שם סא. 102) אבל לא לימודי חול, כדברי רבינו בפרוש למשניות. וראה למעלה הערה פו. 103) מתקנת יהושע בן גמלא ואילך, שהתקין להושיב מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר (שם כא.).

1 **יג. מִי[104] שֶׁיֵּשׁ לוֹ בּוֹר לִפְנִים מִבֵּיתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ -**
2 **נִכְנָס[105] בְּשָׁעָה שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם נִכְנָסִין, וְיוֹצֵא בְּשָׁעָה**
3 **שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם יוֹצְאִין[106]. וְאֵינוֹ[107] מַכְנִיס בְּהֶמְתּוֹ**
4 **וּמַשְׁקֶה מִבּוֹרוֹ, אֶלָּא מְמַלֵּא וּמַשְׁקֶה מִבַּחוּץ.**
5 **וּשְׁנֵיהֶם[108] עוֹשִׂין פּוֹתַחַת[109] עַל הַבּוֹר[110]. בַּעַל הַבּוֹר**
6 **- כְּדֵי לִשְׁמֹר[111] אֶת מֵימָיו; וּבַעַל חָצֵר - מִשּׁוּם**
7 **חֲשַׁד[112] אִשְׁתּוֹ, שֶׁלֹּא תִּכָּנֵס לְשָׁם אֶלָּא מִדַּעְתּוֹ.**

104) משנה, שם צט. 105) כגון שהתנו כך בשעת החלוקה או המכירה, שיהיה לזה דרך אל הבור (סמ"ע סימן קסט ס"ק א). 106) והיינו, ביום, כמו שכתוב בשו"ע חושן־משפט שם סעיף א. שאע"פ שהתנו שיהיה לו דרך בביתו - לא הסכים זה לקום בלילה ולפתוח לו (סמ"ע שם ס"ק ב). 107) שאין זה הכרחי להכניס בהמתו אל הבור ויכול להשקותה בחוץ, ורק לצרכים דחופים הסכים לתת לו רשות כניסה. 108) משנה, שם. 109) מנעול, שסוגר את דלת הבור. 110) כרבי יוחנן שם. 111) שלא יגנוב אותם בעל הבית. 112) שלא יסתובב זה סמוך לבורו בהעדרו של בעל הבית מתוך אמתלא, שהוא נכנס לשאוב מן הבור, ויזנה עם אשתו, או שיעורר חשד כזה אצל הבריות, מה־שאין־כן אם יש גם לבעל הבית מפתח, אינו יכול להסתובב שם ולא יכנס אלא בזמן שנמצא בעל הבית. וחשש גניבה בבית אין, שאשתו שומרת שם (רש"י שם ד"ה משום חשד אשתו).

8 **יד. מִי[113] שֶׁיֵּשׁ לוֹ גִּנָּה לִפְנִים מִגִּנָּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ -**
9 **נִכְנָס[114] בְּשָׁעָה שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם נִכְנָסִין, וְיוֹצֵא בְּשָׁעָה**
10 **שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם יוֹצְאִין. וְאֵין[115] מַכְנִיס לְתוֹכָהּ**
11 **תַּגָּרִים[116]. וְלֹא יִכָּנֵס מִתּוֹכָהּ לְשָׁדֶה אַחֶרֶת[117].**
12 **וְהַחִיצוֹן זוֹרֵעַ[118] אֶת הַדֶּרֶךְ. הֶחֱזִירוּ[119] אֶת הַדֶּרֶךְ מִן**
13 **הַצַּד[120] מְדַעַת שְׁנֵיהֶם - הֲרֵי זֶה נִכְנָס וְיוֹצֵא בְּשָׁעָה**
14 **שֶׁהוּא רוֹצֶה[121], וּמַכְנִיס לְתוֹכָהּ תַּגָּרִים[122]; וְלֹא יִכָּנֵס**
15 **מִתּוֹכָהּ לְשָׁדֶה אַחֶרֶת[123]. וְכָל אֶחָד[124] מֵהֶן יֵשׁ לוֹ**
16 **לְעַכֵּב עַל חֲבֵרוֹ בִּזְרִיעַת הַדֶּרֶךְ שֶׁנָּתְנוּ מִן הַצַּד.**

113) שם צט: במשנה. 114) שבעת החלוקה הסכים החיצוני לתת כניסה לפנימי (רש"י שם ד"ה מי שיש לו). 115) שהרי הליכה זו באמצע הגינה גורמת הפסד לבעל הגינה החיצונה, ולא הסכים אלא לצורך גדול. 116) לקנות ירקות (רש"י שם ד"ה תגרין). 117) שלא הסכים אלא להליכה לצורך הגינה ולא לצרכים אחרים. 118) אף שמעכב קצת את ההליכה - מכיון שיצא לו הפסד גדול לחיצון אם לא יזרע באמצע שדהו, מן הסתם לכתחילה הסכים רק באופן זה (סמ"ע שם ס"ק ה). 119) המשך המשנה, שם. 120) שביטלו את הדרך הראשונה שבאמצע, ועשו דרך חדשה מן הצד. 121) שאין זה מפריע כל־כך לבעל הגינה החיצונה. 122) כנ"ל, שמן הצד לא נגרם לו הפסד כל־כך על־ידי־זה, והוא מצרכי הגינה. 123) שלא הסכים לתת לו אלא לצרכי הגינה ולא לצרכים אחרים. 124) שבעל הגינה החיצונה אינו זקוק כל־כך לזרוע דרך זו, כמו אילו היתה זו באמצע הגינה, ולשם כך הסכימו להחליפה, וגם בעל הפנימית אינו יכול לזרוע, שקיבל את הדרך להליכה גרידא ולא לזריעה, וראה סמ"ע שם, ס"ק ה.

יום חמישי ג' סיון ה'תשע"ט

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבארו בו משפטי החלונות שיש לאחד על האחר, וכל ענייני החלונות בשלימות.

17 **א. מִי[2] שֶׁהָיְתָה לוֹ חַלּוֹן בִּכְתָלוֹ, וּבָא חֲבֵרוֹ וְעָשָׂה**
18 **חָצֵר[3] בְּצִדּוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לְבַעַל הַחַלּוֹן: סְתֹם**
19 **חַלּוֹן זֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּבִּיט בִּי[4]; שֶׁהֲרֵי הֶחֱזִיק בְּהֶזֵּק**
20 **זֶה[5]. וְאִם[6] בָּא חֲבֵרוֹ לִבְנוֹת כָּתְלוֹ כְּנֶגֶד הַחַלּוֹן כְּדֵי**
21 **שֶׁיָּסוּר הֶזֵּק רְאִיָּתוֹ - צָרִיךְ לְהַרְחִיק אֶת כָּתְלוֹ מִכְּנֶגֶד**
22 **הַחַלּוֹן אַרְבַּע אַמּוֹת[7], כְּדֵי שֶׁלֹּא יַאֲפִיל עָלָיו[8].**

2) בבא בתרא כב. במשנה. ושם מבואר שיש בחלונות דין חזקה. וראה למעלה פרק ב הלכה יד. 3) [לא כתב "לעשות חצר", אלא "ועשה חצר", כלומר, עשה את החצר ושתק ולא מיחה על זה שיש חלון בכתלו של חבירו, ולפיכך החזיק בו (ראה להלן הלכה ו). והשמיענו רבינו כאן שאף על פי שהחלון היה מקודם, לפני שעשה את החצר, ואז לא היה שום היזק ראייה, ולא היה דין חזקה, עד שעשה חבירו המצר, ושתק ולא מיחה בידו, ואם כן לא עשה מעשה להחזיק, ואף על פי כן הוא קונה בחזקה. ולהוציא מדברי ר"י מיגאש שכתב (בתחילת מסכת בבא בתרא) לפי תירוץ אחד, שזהו החילוק בין היזק ראייה בחצר השותפין, שאין שם חזקה, לפי שאין שם מעשה, לבין חלון שיש בו חזקה להיזק ראייה, לפי שעשה מעשה בפתיחת החלון. ואם כן מוכרחים לחלק ביניהם באופן אחר: שבחצר השותפין שניהם מזיקים זה את זה בהיזק ראייה ויכול לטעון שלפיכך לא מיחה, מפני שגם חבירו ניזוק על ידו, ואילו בחלון אין בעל החלון ניזוק כלל, וכמו שכתב הר"י מיגאש שם לפי

תירוץ אחר. או כמו שכתב הרא"ש (בבא בתרא פרק א סימן ב) שבחצר השותפין הוא היזק תמידי ואילו בחלון אינו מזיקו אלא בשעה שעומד ליד החלון ומסתכל]. 4) והיינו, היזק ראייה. 5) [כמו שכתב להלן פרק יא הלכה ד שבכל ההרחקות מועילה חזקה לאלתר, ובלי טענה, עיין שם.]. 6) משנה שם. 7) ודי בזה, אף אם הוא עוד מאפיל עליו, שכך הם שיעורי החכמים: לא פחות ולא יותר (שולחן ערוך סימן קנד, סעיף כא). 8) ברייתא שם כב:

1 **ב. הָיְתָה[9] הַחַלּוֹן לְמַטָּה בַּכֹּתֶל - כּוֹפֶה אֶת חֲבֵרוֹ**
2 **לִבְנוֹת כְּנֶגְדָּהּ בְּרִחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת[10] וּלְהַגְבִּיהַּ הַבִּנְיָן**
3 **אַרְבַּע אַמּוֹת[11], כְּדֵי[12] שֶׁלֹּא יַבִּיט בּוֹ מִן הַחַלּוֹן[13].**

9) משנה ובריתא שם. 10) כדי שלא יאפיל, כנ"ל. 11) כלומר, ארבע אמות מעל לראש החלון ויש אומרים שאין זה אלא באופן שהרחיק ארבע אמות כדין, אבל אם הרחיק יותר - יש להגביה יותר, שאם לא כן, יוכל להציץ בחלון (מגיד משנה). [וראה להלן הלכה ד]. 12) ברייתא שם. 13) היינו, דרך החלון לתוך הבית פנימה.

4 **ג. הָיְתָה[14] הַחַלּוֹן לְמַעְלָה בַּכֹּתֶל, וּבָנָה חֲבֵרוֹ כֹּתֶל**
5 **כְּנֶגֶד הַחַלּוֹן מִלְּמַטָּה: אִם הָיָה מֵרֹאשׁ הַכֹּתֶל שֶׁבָּנָה**
6 **עַד הַחַלּוֹן גֹּבַהּ אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ יוֹתֵר - אֵינוֹ יָכוֹל**
7 **לְמָנְעוֹ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִרְחִיק מִכֹּתֶל הַחַלּוֹן כְּלוּם;**
8 **שֶׁהֲרֵי לֹא הֶאֱפִיל עָלָיו[15], וְאֵינוֹ מַזִּיקוֹ בִּרְאִיָּה[16]. אֲבָל**
9 **אִם נִשְׁאַר גֹּבַהּ מֵרֹאשׁ הַכֹּתֶל עַד הַחַלּוֹן פָּחוֹת**
10 **מֵאַרְבַּע אַמּוֹת - כּוֹפֵהוּ לְמַעֵט הַכֹּתֶל, כְּדֵי שֶׁלֹּא**
11 **יַעֲמֹד עַל רֹאשׁ הַכֹּתֶל וְיַשְׁקִיף מִן הַחַלּוֹן; אוֹ יַגְבִּיהַּ**
12 **הַכֹּתֶל עַל הַחַלּוֹן אַרְבַּע אַמּוֹת, וְיִהְיֶה הַכֹּתֶל רָחוֹק**
13 **מִן הַחַלּוֹן אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַאֲפִיל וְלֹא יָצִיץ**
14 **וְיִרְאֶה.**

14) משנה ובריתא שם. 15) והמדובר, באופן שאין מקום לטענת הדוושא. המובאת לקמן פרק ט הלכה ט (סמ"ע סימן קנד סעיף קטן נב). 16) כיוון שישנה הרחקה של ארבע אמות בין הכותל והחלון.

15 **ד. בָּנָה[17] כֹּתֶל אֶחָד[18] בְּצַד[19] הַחַלּוֹן - צָרִיךְ לְהַרְחִיק**
16 **מִן הַחַלּוֹן טֶפַח[20], וּמַגְבִּיהַּ הַכֹּתֶל אַרְבַּע אַמּוֹת[21] עַל**
17 **הַחַלּוֹן, אוֹ[22] כּוֹנֵס[23] רֹאשׁ הַכֹּתֶל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵשֵׁב עָלָיו**
18 **וְיָצִיץ וְיִרְאֶה.**

17) ברייתא שם כב: ולפי פירושה בגמרא. 18) כי אם בנה שני כתלים, הוא דין אחר, ויבואר להלן הלכה ה. 19) בצידו ולא למולו, כגון שהכותל שבו החלון הוא ממזרח למערב, והכותל השני מן הצפון לדרום. 20) בגמרא שם: "כמלוא רוחב חלון". אבל ברי"ף ורא"ש שם נוסף "וכמה - טפח" (וכן הוא בכתב־יד ה' בדקדוקי סופרים שם). 21) אבל לרש"י שם דיבור המתחיל והלא מציץ, ותוספות שם דיבור המתחיל במדיר, לא מועיל כאן גובה ארבע אמות, לפי שיוכל לעמוד בסוף הכותל ולשחות ולהציץ. וראה במגיד משנה שהכריע כרבינו על רקע המציאות. [ואף על פי שכתבנו למעלה (בהלכה ב) שאם הרחיק יותר מארבע אמות צריך להגביה יותר מארבע אמות - אין זה אלא בכותל שממול אבל לא בכותל שמן הצד, ועיין מגיד־משנה]. 22) שם כרב זביד. 23) כלומר, עושה אותו צר למעלה.

19 **ה. בָּנָה[24] שְׁנֵי כְתָלִין מִשְּׁנֵי צִדֵּי הַחַלּוֹן - צָרִיךְ לִהְיוֹת**
20 **בֵּינֵיהֶן רֹחַב אַרְבַּע אַמּוֹת[25], וְהַחַלּוֹן בְּאֶמְצַע**
21 **הָאַרְבַּע[26]. וְלֹא[27] יְסַכֵּךְ עַל גַּבֵּיהֶן, אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק**
22 **הַסִּכּוּךְ מִן הַכֹּתֶל שְׁלֹשׁ בּוֹ הַחַלּוֹן אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּדֵי**
23 **שֶׁלֹּא יַאֲפִיל עָלָיו[28]. לְפִיכָךְ, מִי[29] שֶׁבָּא לִפְתֹּחַ חַלּוֹן**
24 **לַחֲצַר חֲבֵרוֹ, בֵּין חַלּוֹן גְּדוֹלָה בֵּין חַלּוֹן קְטַנָּה, בֵּין**
25 **לְמַעְלָה בֵּין לְמַטָּה - בַּעַל הֶחָצֵר מְעַכֵּב עָלָיו. שֶׁהֲרֵי**
26 **אוֹמֵר לוֹ: תַּזִּיק לִי בִּרְאִיָּה; וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא**
27 **גְּבוֹהָה, תַּעֲלֶה בְּסֻלָּם וְתִרְאֶה.**

24) משנה שם כב. וכפירושה הסופי בגמרא שם כב: 25) כי אחרת הצל מאפיל. 26) היינו, שרוחב החלון הוא בכלל הארבע (ולא כשיטת הטור, שצריך ארבע אמות מחוץ לרוחב החלון - סמ"ע סימן קנד סעיף קטן נז). ואם החלון רחב ארבע אמות, צריך להרחיק שני הכתלים מן החלון טפח, לפחות, מכל צד כמבואר למעלה (מגיד משנה). 27) אינו בתלמוד, אבל הוא פשוט, ונלמד ממה שכתב למעלה (מגיד משנה). 28) כדין כותל מכנגד שצריך ארבע אמות. והמדובר, כשאי אפשר לעלות על גבי הסיכוך, שאם לא כן יש גם חשש שמא יציץ ויראה (למעלה הלכה ב־ג). 29) שם נט. וכדעת רבי אילעא, שאמר שם שאפילו בחלון המצרית (כפירוש רבינו בסוגייה זו, ראה להלן הלכה ו־ז) ואפילו למעלה מארבע אמות - יכול בעל החצר למחות בידו.

28 **ו. הֲרֵי[30] שֶׁפָּתַח חַלּוֹן לַחֲצַר חֲבֵרוֹ, וּמָחַל[31] לוֹ בַּעַל**
29 **הֶחָצֵר; אוֹ שֶׁגִּלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁהִנִּיחוֹ, כְּגוֹן שֶׁבָּא וְסִיַּע**
30 **עִמּוֹ; אוֹ שֶׁיָּדַע הַנֶּזֶק וְלֹא עֵרְעֵר - הֲרֵי זֶה הֶחֱזִיק**
31 **בַּחַלּוֹן, וְאֵינוֹ יָכוֹל אַחַר כָּךְ[32] לַחֲזֹר וּלְעַרְעֵר עָלָיו**
32 **לְסָתְמוֹ[33]. וְכֵיצַד[34] דִּינָהּ שֶׁל חַלּוֹן זֶה, שֶׁהִנִּיחָהּ**
33 **לְפָתְחָהּ? אִם[35] רֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם יָכוֹל לִכָּנֵס מִמֶּנָּה,**
34 **אוֹ[36] שֶׁהָיְתָה לְמַטָּה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
35 **רֹאשׁוֹ נִכְנָס מִמֶּנָּה - אֵין בַּעַל הֶחָצֵר יָכוֹל לִבְנוֹת**
36 **כְּנֶגְדָּהּ אוֹ מִצִּדֶּיהָ, אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק[37] אַרְבַּע**
37 **אַמּוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[38].**

30) שם נח: במשנה, שחלון צורית יש לה חזקה, ומפרשה רבינו בחלון שיש בה היזק ראייה, ואף על פי כן יש לה חזקה. 31) רבינו לשיטתו שבנזקין אין צורך לא בחזקת שלוש שנים ולא בטענה, ראה למעלה פרק ה הלכה ה. 32) היינו, אפילו מיד, שהרי לדעת רבינו אין צורך בשלוש שנים. 33) והיינו, בכל החלונות, אף בחלון קטן, ואף אם הוא למעלה מארבע אמות, שאף על פי שאין בהם דין חזקה לעניין שלא יכול השני לבנות כותל על ידו, יש בהם חזקה לעניין זה, שאינו יכול לסתום את החלון. 34) משנה וגמרא שם נח: ונט. 35) במשנה שם, חילקו בין חלון צורית, שיש בה חזקה ובין חלון מצרית, שאין בה חזקה,

ופירשו שחלון מצרית היא קטנה, שאין ראשו של אדם יכול להיכנס בה, ואם כן חלון צורית, היא חלון שראשו של אדם יכול להיכנס בה. 36) בגמרא שם מבדילים רבי זירא ורבי אילעאי, בין חלון שהוא למטה מארבע אמות, שיש בה דין חזקה לבין חלון שהוא למעלה מארבע אמות, שאין בה דין חזקה; ולדעת רבינו (וכן כתבו התוספות שם דיבור המתחיל למטה) המדובר על חלון קטן, אבל בחלון גדול, אף למעלה מארבע אמות יש בו דין חזקה. אך הראב"ד (בהשגתו כאן) והרשב"ם (שם דיבור המתחיל אמר רבי זירא) פירשו להיפך, שהמדובר בחלון גדול, אבל בחלון קטן אף למטה מארבע אמות אין בה חזקה, וראה מגיד משנה והגהות מיימוני. 37) מכנגד, והוא הדין בגובה, וכן בצדדין לפי השיעורים המתאימים. 38) למעלה הלכות א־ה.

1 **ז. הָיְתָה[39] חַלּוֹן קְטַנָּה שֶׁאֵין רֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם נִכְנָס**
2 **מִמֶּנָּה, וְהָיְתָה לְמַעְלָה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת[40] - בַּעַל הֶחָצֵר**
3 **יָכוֹל לִבְנוֹת[41] כְּנֶגְדָּהּ וּבִצְדָדֶיהָ. שֶׁהֲרֵי טוֹעֵן וְאוֹמֵר:**
4 **לֹא הִנַּחְתִּיךְ לִפְתֹּחַ[42], אֶלָּא מִפְּנֵי[43] שֶׁהִיא קְטַנָּה**
5 **וּגְבוֹהָה; אֲבָל שֶׁתַּחֲזִיק עָלַי עַד שֶׁאַרְחִיק הַבִּנְיָן - לֹא**
6 **הִנַּחְתִּי. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[44]? בְּשֶׁפָּתְחָהּ לְתַשְׁמִישׁ[45]**
7 **אוֹ כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס בָּהּ הָרוּחַ; אֲבָל אִם פְּתָחָהּ לְאוֹרָה[46],**
8 **אֲפִלּוּ הָיְתָה קְטַנָּה[47] בְּיוֹתֵר וּגְבוֹהָה בְּיוֹתֵר, הוֹאִיל וְלֹא**
9 **עֵרְעֵר - הֶחֱזִיק, וְאֵין בַּעַל הֶחָצֵר יָכוֹל לִבְנוֹת כְּנֶגְדָּהּ**
10 **אוֹ מִצְּדָדֶיהָ עַד שֶׁיַּרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא**
11 **יַאֲפִיל עָלָיו, שֶׁהֲרֵי מָחַל לוֹ עַל הָאוֹרָה. וְכֵן[48] מִי**
12 **שֶׁהָיְתָה לוֹ חַלּוֹן מֻחְזֶקֶת, וּבָא חֲבֵרוֹ וּבָנָה[49] כְּנֶגְדָּהּ אוֹ**
13 **מִצְּדָדֶיהָ בְּלֹא הַרְחָקָה, אוֹ סְתָמָהּ, וְשָׁתַק בַּעַל הַחַלּוֹן**
14 **- אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְעַרְעֵר לִפְתֹּחַ הַחַלּוֹן אוֹ לְהַרְחִיק**
15 **הַבִּנְיָן; שֶׁכֵּיוָן שֶׁשָּׁתַק - מָחַל. שֶׁאֵין אָדָם עָשׂוּי**
16 **שֶׁסּוֹתְמִין אוֹרוֹ בְּפָנָיו וְשׁוֹתֵק, אֶלָּא אִם כֵּן מָחַל.**

39) משנה וגמרא שם. 40) רבינו לשיטתו, שרק אם מצטרפים שני התנאים האלו, אין בה דין חזקה. 41) אבל אינו יכול לדרוש את סתימת החלון. 42) ומשמע שעל הפתיחה עצמה אינו יכול לערער ואינו יכול לכוף אותו לסתום. 43) שאז אין ההיזק־ראייה גדול ביותר. והרשב"ם כתב שאם החלון קטן אין בו קבע, ולפי זה יכול הוא למחות אף על הפתיחה. 44) שם נט. מימרא של שמואל. 45) אם כי יש בה גם אור (כסף־משנה). 46) והכל תלוי בדעתו של הפותח (כסף משנה). ויש אומרים שצריך שיהא ניכר בחלון שהוא עשוי לאורה, כגון שהוא צר מבחוץ ורחב מבפנים (הגהות מיימוני). 47) וצריך שיהיה לפחות כמלוא מקדח (כסף משנה בשם הרמב"ן). 48) כלומר: כשם שיש דין חזקה בפתיחת החלון, כן יש דין חזקה בסתימתו. 49) בגמרא: "ולסתום", ולדעת רבינו, אף בניית כותל מול החלון, בכלל זה. ולדעת הראב"ד בהשגתו כאן אין חזקה בבניין כותל אלא לאחר שלושים יום, כמו בסוכה, להלן פרק ח הלכה ז (לחם־משנה).

17 **ח. מִי[50] שֶׁהָיוּ לוֹ חַלּוֹנוֹת לְמַטָּה בְּכָתְלוֹ, וּבָא חֲבֵרוֹ**
18 **לִבְנוֹת בִּפְנֵיהֶן, וְאָמַר לוֹ: אֲנִי אֶפְתַּח לְךָ חַלּוֹנוֹת**
19 **אֲחֵרוֹת בְּכֹתֶל זֶה עַצְמוֹ לְמַעְלָה מֵאֵלּוּ - הֲרֵי זֶה**
20 **מְעַכֵּב עָלָיו, וְאוֹמֵר לוֹ: בְּעֵת שֶׁתִּפְתַּח הַחַלּוֹנוֹת**
21 **תַּרְעִיד אֶת הַכֹּתֶל וּתְקַלְקֵל אוֹתוֹ. וַאֲפִלּוּ אָמַר: אֲנִי**
22 **אֶסְתּוֹר כָּל הַכֹּתֶל, וְאֶבְנֶה אוֹתוֹ לְךָ חָדָשׁ, וְאֶעֱשֶׂה בוֹ**
23 **חַלּוֹנוֹת לְמַעְלָה, וְאֶשְׂכֹּר לְךָ בַּיִת שֶׁתָּדוּר בּוֹ עַד**
24 **שֶׁאֶבְנֶה - יָכוֹל לְעַכֵּב עָלָיו, וְאוֹמֵר לוֹ: אֵין רְצוֹנִי**
25 **שֶׁאֶטְרַח מִמָּקוֹם לְמָקוֹם[51]. לְפִיכָךְ, אִם לֹא הָיָה שָׁם**
26 **טֹרַח כְּלָל[52], וְאֵין צָרִיךְ לִכָּפוֹת - אֵינוֹ יָכוֹל לְעַכֵּב**
27 **עָלָיו, וְכוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיִּהְיֶה חֲבֵרוֹ סוֹתֵם חַלּוֹן זֶה**
28 **שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ, וְעוֹשֶׂה לוֹ חַלּוֹן מִלְּמַעְלָה; שֶׁזּוֹ מִדַּת**
29 **סְדֹם[53]. וְכֵן[54] כָּל דָּבָר שֶׁזֶּה נֶהֱנֶה בּוֹ, וְאֵין חֲבֵרוֹ**
30 **מַפְסִיד וְאֵין חָסֵר כְּלוּם - כּוֹפִין עָלָיו.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"זה נהנה וזה לא חסר... וכופין אותו שזו מדת סדום"

יש לחקור מה יהיה הדין בזה נהנה וזה חסר בחסרון לאחר זמן, אלא שעל־ידי הנאת חברו יוקדם החיסרון וההיזק, ואם לא יוקדם לא ייהנה חברו כלל, ויוזק זה בוודאי לאחר זמן.

אם הטעם הוא שאין לו לעכב הנאת חברו שאינה גורמת לו לחסרון, הרי שיש לכוף אותו גם במקרה הנ"ל (שהרי החסרון יבוא ממילא).

אבל אם הטעם הוא שכופין אותו רק כאשר אין הנאת חבירו קשורה עם החסרון שלו הרי שכאן אין כופין אותו. בנוסף יש לחקור מה יהיה הדין בנוגע לקבוצה שלמה המהנים זה את זה ואינם רוצים להנות אחרים, האם יש לכופם להנות אחרים, שהרי בין כך יהיו חסרים והלא כך היה בסדום שלא רצו לגרום הנאה לאחרים אבל בינם לעצמם היו מהנים זה את זה, וכופין על מדת סדום. או שמא אין לכופם כיון שבכל־זאת מהנים זה את זה.

ויש ללמוד הוראה בעבודת ה' עד כמה נוגע לגרום הנאה לחברו עד כדי כך שכופין על עניין זה ואפילו בני נח חייבין בצדקה ועל כך נענשו אנשי סדום על ש"יד עני ואביון לא החזיקה" (יחזקאל טז, מט.) ומה שלא נמנתה בשבע מצוות יש לומר א. שנמנו רק מצוות שב ואל תעשה. ב. שכלולה במצות דינים שעניינה יישוב העולם.

(על פי 'יין מלכות' ספר קנין סימן יז).

50) שם ז. מימרא של רב חמא. 51) בגמרא שם השיבו כך על הטענה שיסתור את כל הבית, ואילו על סתירת הכותל לבדו, השיבו שכותל חדש אחד עם שלושה כתלים עתיקים לא יחזיקו מעמד. 52) מכלל שאם יש טורח כל שהוא יכול לעכב עליו, ובכלל זה גם בית התבן ובית העצים כמו שאמרו בגמרא שם (לחם משנה). 53) אין זה מפורש בגמרא, אבל יש ללמדו מהמבואר למעלה. וראה בבבא בתרא נט. 54) שם נט. בקשר לפתיחת החלון למעלה מארבע אמות, כשאין שום היזק לשני.

31 **ט. אֲבָל[55] בַּעַל הַחַלּוֹנוֹת שֶׁרָצָה לְשַׁנּוֹת מְקוֹם חַלּוֹנוֹ,**

בֵּין לְמַעְלָה בֵּין לְמַטָּה[56]; אֲפִלּוּ[57] הָיְתָה גְּדוֹלָה, וְאָמַר: אֶפְתַּח אַחֶרֶת קְטַנָּה[58], וְאֶסְתּוֹם זוֹ - בַּעַל הֶחָצֵר מְעַכֵּב עָלָיו. וְכֵן[59] אֵינוֹ יָכוֹל לְהַרְחִיב בַּחַלּוֹן כָּל שֶׁהוּא.

55) בבא בתרא ס. במשנה, ושם שאין בעל הפתח יכול לשנות את הפתח, להרחיבו או לעשותו שניים, והוא הדין, לדעת רבינו, בחלון, אם כי לא הוזכר מפורש. 56) שאם היה למעלה מארבע אמות אסור לעשותו למטה ששם מזיקו יותר בראייה, ואם היה למטה אסור לעשותו למעלה, וכן דעת רב משה גאון (מגיד משנה). שכשהיה למטה, ידע בעל החצר שבעל הכותל מצוי תמיד ליד החלון ונשמר ממנו, אבל כשעושהו ואינו מצוי תמיד ליד החלון אינו יודע להישמר ממנו בעת שעולה על דעתו לטפס על הסולם ולהופיע פתאום על יד החלון, ולא ידע לשמור ממנו (לחם משנה). 57) מפני הטעמים האמורים. 58) במקום אחר, או למעלה או למטה. 59) שם ס. במשנה, בפתח, והוא הדין בחלון.

י. שְׁנֵי[60] אַחִין[61] שֶׁחָלְקוּ חָצֵר מִדַּעְתָּן[62], וְשָׁמוּ הַבִּנְיָן[63] וְהָעֵצִים זֶה כְּנֶגֶד זֶה, וְלֹא הִשְׁגִּיחוּ עַל שׁוּמַת הָאַוִּיר[64], וְהִגִּיעַ לְאֶחָד מֵהֶן בְּחֶלְקוֹ תַּרְבִּיץ הֶחָצֵר[65], וְלַשֵּׁנִי הָאַכְסַדְרָה[66], אִם רָצָה[67] בַּעַל הֶחָצֵר לִבְנוֹת כֹּתֶל בְּסוֹף חֶלְקוֹ - בּוֹנֶה[68] בִּפְנֵי הָאַכְסַדְרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁמַּאֲפִיל עָלָיו, שֶׁהֲרֵי לֹא שָׁמוּ הָאַוִּיר.

60) שם ז. כרב חמא. 61) והוא הדין שותפים (הגהות מיימוני). 62) ושכחו לשום את האוויר, שאילו היו חולקים בבית־דין, היו וודאי עושים השומא כהוגן ולא היו מסיחים דעתם מלשום את האוויר.
63) היינו, שזה שקיבל את הבניין העלה לזה בדמים את ההפרש, ששווים הבניין והעצים נגד המגרש הריק. 64) יש אומרים שאין זה אלא אם הדגישו שהעלאת דמים זו מכוונת כלפי הייתרון של העצים והבניין, ולכן אין האוויר בכלל השומא, אבל אם שמו סתם: חלק זה נגד חלק זה - גם האוויר בכלל השומא (מגיד־משנה). 65) בגמרא שם: "תרביצא", ופירש רש"י שם: "גינה". ואם כן לדעת רבינו היא גינת החצר. 66) בגמרא שם: "איספלידא", ומפרשה רבינו "אכסדרה" וכן פירשה הר"י שם בתוספות, וכתב שם שרק באכסדרא, שיש לה שלושה כתלים והרביעית פרוצה, יכול להאפיל, שהרי יש בה הרבה אור, אבל בבית רגיל אינו יכול להאפיל, "שבית בלי אור אינו שווה כלום" (רמ"א סימן קנד סעיף כז). 67) והיינו, מיד, לפני שזה יחזיק בו, וראה רש"י שם דיבור המתחיל בדנפשאי. 68) ואין זה יכול להסתמך על חזקת האבות, שאין היורש יכול לטעון, שהוא רוצה לגור כמו שגרו אבותיו (הגהות מיימוני).

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) נתבארו משפטי הזיזין שיש לאחד על האחר, והסולמות והצינורות המקלחות מים, ונעיצת הקורות בכתלים.

א. הַמְבַקֵּשׁ[2] לְהוֹצִיא זִיז[3] מִכָּתְלוֹ עַל אַוִּיר חֲצַר חֲבֵרוֹ כָּל שֶׁהוּא[4] - בַּעַל הֶחָצֵר מְעַכֵּב עָלָיו[5]; שֶׁהֲרֵי מַזִּיקוֹ בִּרְאִיָּה[6] בְּעֵת שֶׁתּוֹלֶה בּוֹ[7] וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ[8]. הוֹצִיא אֶת הַזִּיז וְלֹא מִחָה בּוֹ לְאַלְתַּר בַּעַל הֶחָצֵר - הֲרֵי הֶחֱזִיק בַּעַל הַזִּיז[9].

2) משנה וגמרא בבא־בתרא נט. ונט: 3) "הוא הבנין היוצא מן הכותל" (רבינו בפירוש המשנה שם). 4) אפילו הוא פחות מטפח. 5) שם, בדברי רב הונא. 6) ולולא טענה זו, לא היה יכול למנוע את בעל הזיז מלהשתמש באויר חצרו, שהרי זה נהנה וזה לא חסר, וכופין אותו על מדת סדום (שם). 7) שאם כי אינו ראוי לשימוש מלא, לרגל קוטן שטחו - ראוי הוא לתלות בו חפצים, ואז בעת פעולת־שימוש זו, עלול הוא להזיקו בראיה. 8) היינו, מבלי להכנס לחצר חבירו, אלא מוציא ידו דרך חלון ותולה. ואינו יכול לטעון: אחזיר את פני ולא אזיקך, כי בעל החצר טוען כנגדו: שמא תפחד לעשות כך, או תעשה עצמך מפחד, ובינתיים תסתכל בחצר, ותזיקני בראיה (גמרא שם).
9) כלומר, מכיון שיכול היה למחות ולא מיחה, החזיק זה לאלתר ואינו צריך לחזקת שלש שנים (ראה להלן פי"א הלכה ד). ומועילה חזקה בהיזק ראיה באופן זה (ראה למעלה פ"ז הלכה א). וחזקה זו אינה אלא לענין שיכול להשתמש בזיז זה בחצר חבירו, וכן למנוע מבעל החצר מלהשתמש בו, אבל אינו יכול למחות בבעל החצר מלבנות תחת הזיז, כשם שיכול למנעו בזיז שהוא טפח (להלן הלכה ב). וזה לשון המשנה שם: "הזיז עד טפח יש לו חזקה ויכול למחות, פחות מטפח אין לו חזקה ואינו יכול למחות". ומפרשה רב הונא שם, בבעל הגג שהוא יכול למחות בבעל החצר בזיז טפח ואינו יכול למחות בפחות מטפח, אבל בעל החצר יכול למחות אפילו בפחות מטפח, וברור הדבר שאם לא מיחה בעל החצר, שוודאי החזיק בעל הגג, אפילו בזיז פחות מטפח. ואם כן, מה שאמרו במשנה שבפחות מטפח אין לו חזקה, על־כרחנו שאין זה לענין השימוש בו, שלענין זה בוודאי יש לו חזקה, מאחר שלא מיחה בו בעל החצר, אלא לענין מניעה מבעל החצר לבנות תחתיו, ועל זה אמרה המשנה שאינו יכול למחות בו, אבל לענין שימושים יש לו חזקה ויכול לעכב לבעל החצר מלהשתמש בו. וכן הוא בפירוש המשניות לרבינו שם.

ב. הָיָה[10] הַזִּיז טֶפַח[11] - הֶחֱזִיק[12] בַּאֲוִיר[13] הֶחָצֵר כְּנֶגְדּוֹ; וְאִם רָצָה בַּעַל הֶחָצֵר לִבְנוֹת תַּחַת הַזִּיז וּלְבַטֵּל תַּשְׁמִישׁוֹ - בַּעַל הַזִּיז מְעַכֵּב עָלָיו. וְאִם אֵין בַּזִּיז טֶפַח - לֹא הֶחֱזִיק בַּאֲוִיר הֶחָצֵר[14]; וְכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה בַּעַל הֶחָצֵר לִבְנוֹת תַּחְתָּיו וּלְבַטֵּל תַּשְׁמִישׁוֹ שֶׁל זִיז - אֵין בַּעַל הַזִּיז יָכוֹל לְעַכֵּב עָלָיו[15].

10) שם, במשנה. 11) שזהו מקום חשוב. 12) היינו, אם לא מיחה בעל החצר, כמבואר למעלה. 13) היינו, למניעת הבנין במקום הזיז, זכות שיש רק בזיז טפח. זהו פירוש הפסקא במשנה: "הזיז עד טפח יש לו חזקה ויכול למחות".
14) אבל החזיק בזיז להשתמש בו ולמנוע מבעל החצר מלהשתמש בו, כמבואר למעלה. 15) וזהו הפירוש של

הפסקא במשנה: "פחות מטפח אין לו חזקה ואין יכול למחות", וכדברי רב הונא.

1 **ג. הָיָה[16] הַזִּיז שֶׁהוֹצִיא רָחָב טֶפַח, וּמְשׁוּךְ בַּאֲוִיר**
2 **חֲצָרוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים[17], וְלֹא מִחָה בּוֹ -**
3 **הֶחֱזִיק בּוֹ בְּאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה[18]; וְאִם רָצָה לְהַרְחִיב**
4 **אֶת הַזִּיז עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה[19] - הֲרֵי זֶה**
5 **מַרְחִיב. וְאֵין בַּעַל הֶחָצֵר יָכוֹל לִבְנוֹת בַּאֲוִיר חֲצֵרוֹ**
6 **תַּחַת הַזִּיז כְּלוּם, אֶלָּא אִם כֵּן הִנִּיחַ לוֹ תַּחְתָּיו גֹּבַהּ**
7 **אֲוִיר עֲשָׂרָה טְפָחִים[20], כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ בַּזִּיז.**

16) שם בגמרא, מימרא של רבי אסי או רבי יעקב בשם רבי מני, וכפירושה על־ידי אביי. 17) היינו, זיז שרחבו טפח וארכו ארבעה. 18) שכיון שנתרצה לו באורך של ארבעה, שהוא מקום חשוב, נתרצה לו גם ברוחב ארבעה, שאין מקום חשוב בפחות מארבעה על ארבעה (רשב"ם). ורבינו כאן לשיטתו להלן (פי"א ה"ד) שבנזקים ושעבודים לא צריך טענה, ומספיקה מחילה או העדר מחאה. ולדעת הראב"ד, לא החזיק אלא אם הוא מחמת טענה "לפי שזה מקום חשוב, ואינו נקנה במחילה, אלא דוקא בטענת מכר או מתנה" (מגיד־משנה). 19) ורק עד ארבעה רוחב ולא יותר, ואפילו יש באורך יותר מארבעה (מגיד־משנה בשם רשב"ם). 20) שיעור זה לא נזכר בגמרא, אבל סברא היא, שהרי דירת־בית היא עשרה טפחים, וכמו כן תשמיש הזיז (מגיד־משנה). והרי"ף כתב שמשאיר לו תחת הזיז שיעור ארבעה טפחים.

8 **ד. הַמַּעֲמִיד[21] סֵלָם קָטָן[22], שֶׁאֵין[23] לוֹ אַרְבָּעָה**
9 **(חֲוָקִין) [חוֹזָקִין][24], בְּצַד כָּתְלוֹ בְּתוֹךְ חָצֵר שֶׁל**
10 **חֲבֵרוֹ[25] אוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[26] - לֹא הֶחֱזִיק בְּנֶזֶק זֶה[27];**
11 **וְכָל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה בַּעַל הֶחָצֵר - בּוֹנֶה בְּצַד סֵלָם[28]**
12 **וּמְבַטֵּל תַּשְׁמִישׁוֹ. וְאִם[29] הָיָה סֵלָם גָּדוֹל[30], שֶׁיֵּשׁ לוֹ**
13 **אַרְבָּעָה (חֲוָקִין) [חוֹזָקִין][31] אוֹ יָתֵר - הֶחֱזִיק; וְאִם**
14 **בָּא לִבְנוֹת וּלְבַטְּלוֹ - בַּעַל הַסֵּלָם מְעַכֵּב עָלָיו עַד**
15 **שֶׁיַּרְחִיק כַּשִּׁעוּר, שֶׁהֲרֵי מָחַל[32] לוֹ לְהַעֲמִיד סֵלָם**
16 **גָּדוֹל. לְפִיכָךְ[33], כְּשֶׁיָּבוֹא בַּעַל הַגָּג לְהַעֲמִיד סֵלָם**
17 **גָּדוֹל - בַּעַל הֶחָצֵר יָכוֹל לִמְחוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחֲזִיק**
18 **עָלָיו. אֲבָל אִם הֶעֱמִיד סֵלָם קָטָן - אֵינוֹ יָכוֹל**
19 **לְמָנְעוֹ[34]; שֶׁהֲרֵי אוֹמְרִין לוֹ: אֵין עָלֶיךָ הֶפְסֵד בָּזֶה[35],**
20 **כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה[36] - תִּטְּלֶנּוּ[37].**

21) שם נח: במשנה. 22) והיינו "סולם המצרי" שבמשנה, שם. 23) כפירושם של תלמידי רב ינאי, שם נט. 24) כ"ה ברמב"ם בדפוס רומי, וכן הוגה בכ"י רומי בגמרא שם, וכן הוא בעיטור ערך מחאה (דק"ס שם עמוד 180 הערה ח). אבל ברמב"ם כ"י תימן: "חווקים" = חוָקים. וכ"ה בגמרא שם בספרים שלפנינו. והם שלבים = מדריגות. 25) שסומך את הסולם על כותלו בצד השני, שבתוך חצר חבירו, וכך פירשו הרשב"ם והרא"ש. וראה בסמ"ע סימן קנג, ס"ק כט. 26) פירט גם שדה וגם חצר, להורות כי החצר הזה דומה לשדה שאין בו היזק ראיה, היינו שאין שם בית (ש"ך שם ס"ק י, בשם ב"ח). שאם לא כן, ודאי יכול למנעו מלהעמיד סולם קטן, כשם שיכול למנעו מלהוציא זיז (למעלה הלכה א), וראה להלן בסוף ההלכה. 27) מכיון שהוא קטן, אין בעל החצר מקפיד עליו, ואינו מוחה. ואין שתיקה זו נחשבת כמחילה, שהיא היסוד של החזקה. 28) אבל אינו יכול למנעו מלהשאיר את הסולם, ראה להלן בסוף ההלכה. 29) משנה, שם. 30) והיינו "סולם צורי" שבמשנה, שם. 31) ראה למעלה הערה כג. 32) רבינו לשיטתו, שמחילה לבד מספיקה לרכישת חזקה זו. 33) מסקנת רבינו, ואינה מפורש במקור התלמודי. 34) כלומר: כל זמן שאינו רוצה לבנות במקום הסולם, אינו יכול להכריח אותו לסלקו. 35) והוא בכלל מה שאמרו חז"ל בכמה מקומות: כופין על מדת סדום, שהרי זה נהנה וזה לא חסר. 36) היינו, להנות במקום הסולם. 37) ואין כאן משום היזק ראיה כמו בזיז (למעלה הלכה א), מכיון שאינו יכול להשתמש בסולם זה אלא אם נכנס לחצר חבירו, ועל זה הוא צריך לבקש רשות מחבירו, ואם צפוי לו היזק ראיה, יכול חבירו למנוע זאת ממנו תמיד (מגיד־משנה), וראה למעלה הערה כה, מה שכתבנו בשם הב"ח.

21 **ה. הָרוֹצֶה[38] לְהוֹצִיא צִנּוֹר[39] עַל חֲצַר חֲבֵרוֹ, כְּדֵי**
22 **שֶׁיִּקָּלַח שָׁם הַמַּיִם, אוֹ שֶׁעָשָׂה מַזְחִילָה[40] עַל כָּתְלוֹ,**
23 **כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַמַּיִם נִזְחָלִין וְיוֹרְדִין לַחֲצַר חֲבֵרוֹ - בַּעַל**
24 **הֶחָצֵר מְעַכֵּב עָלָיו[41]. וְאִם[42] לֹא מִחָה בּוֹ - הֶחֱזִיק זֶה**
25 **בַּצִּנּוֹר[43]. רָצָה אַחַר כָּךְ לִסְתֹּם[44] הַצִّנּוֹר - בַּעַל הֶחָצֵר**
26 **מְעַכֵּב עָלָיו; שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהֶחֱזִיק בַּעַל הַגָּג לִשְׁפֹּךְ מֵימָיו**
27 **לַחֲצַר חֲבֵרוֹ, כָּךְ הֶחֱזִיק בַּעַל הֶחָצֵר שֶׁיִּהְיוּ מֵימֵי גַגּוֹ**
28 **שֶׁל חֲבֵרוֹ בָּאִין אֶצְלוֹ לִרְשׁוּתוֹ. רָצָה בַּעַל הַגָּג לַעֲקֹר**
29 **הַצִּנּוֹר מִצַּד זֶה וּלְהַחֲזִירוֹ בְּצַד אַחֵר[45], אוֹ שֶׁהָיָה אָרֹךְ**
30 **וְרָצָה לְקַצְּרוֹ[46] - אֵין בַּעַל הֶחָצֵר יָכוֹל לְעַכֵּב עָלָיו;**
31 **שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק אֶלָּא בְּמֵימֵי הַגָּג, וַהֲרֵי הֵם בָּאִים אֶצְלוֹ**
32 **מִכָּל מָקוֹם[47]. וְכֵן[48] אִם רָצָה בַּעַל הֶחָצֵר לִבְנוֹת תַּחַת**
33 **הַצִּנּוֹר - אֵין בַּעַל הַגָּג יָכוֹל לְעַכֵּב עָלָיו; שֶׁאֵין**
34 **הַצִּנּוֹר עָשׂוּי לְתַשְׁמִישׁ כְּזִיז, כְּדֵי שֶׁיַּחֲזִיק בַּאֲוִיר**
35 **הֶחָצֵר[49], שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי אֶלָּא לְקִלּוּחַ הַמַּיִם[50].**

38) שם נח: במשנה. ויוצא גם מהמימרא של רב יהודה בשם שמואל, שם נט. 39) הוא ה"מרזב" שבמשנה שם, והוא ה"צינור" שבדברי שמואל שם, והוא עשוי כך שמימיו מקלחין מרחוק לתוך החצר ולא זוחלים על פני הכותל. וקובעים אותו פעם פה ופעם פה במזחילה (=הוא הצינור הגדול המחובר לגג). 40) משנה, שם. והוא צינור גדול נמשך לאורך הכותל, שמימיו נזחלים מעל הגג על פני הכותל. 41) מכיון שנראה במשנה שם שיש להם חזקה (ראה להלן) - ודאי יכול לעכב, שכל שיש לו חזקה - יכול הוא למחות (הגר"א סימן קנג ס"ק כב). 42) משנה, שם. 43) במשנה, שם: "המרזב אין לו חזקה ויש למקומו חזקה (ראה להלן), המזחילה יש לה חזקה". ורבינו התחיל בצינור (=במרזב) ובמזחילה, וגמר בצינור בלבד. וכוונתו לומר שאפילו צינור יש לו חזקה, וכל־שכן מזחילה, וראה ביאור הגר"א שם ס"ק כג. [ואין רבינו מחלק במרזב בינו לבין מקומו, כמו ששנו במשנה שם, משום שרבינו מפרש

משנתנו לענין חזקת בעל החצר, אם בעל הגג רשאי לעקור את המרזב ממקום למקום או לקצרו כדלהלן, ולא בחזקת בעל הגג על בעל החצר (ראה להלן). ומתוך זה, שאנו דנים אם בעל הגג יכול לעקרו או לקצרו, אנו למדים, שבעל החצר ודאי אינו יכול לעקרו, ואולי גם לא לשנותו ממקום למקום, הרי שבעל הגג החזיק בצינור]. 44) שם נט. מימרא של רב יהודה בשם שמואל. 45) רבינו מפרש מה שאמר (שם נח:) רב יהודה בשם שמואל, בפירושו למשנה שם "המרזב אין לו חזקה ויש למקומו חזקה": "הכי קאמר, המרזב אין לו חזקה מרוח אחת (שאפשר להחזירו בצד אחר), ויש למקומו חזקה משתי רוחות" (שאי־אפשר לעקרו לגמרי) - שאין המדובר בחזקת בעל הגג על בעל החצר (כמו שפירש הרשב"ם), אלא בחזקת בעל החצר על בעל הגג (וכמימרא של שמואל שם נט. שהובאה למעלה). ולפי"ז ברור הדבר כי לבעל הגג יש חזקה על המרזב, ובעל החצר אינו יכול לעקרו ואולי אף לא להחזירו מצד לצד (ראה למעלה הערה מב). אלא שהראב"ד השיג על רבינו והעיר עליו: הלא הלכה זו רב יהודה אמרה בשם שמואל, ואם כן האיך אפשר לפרשה במשנתנו? 46) כן מפרש רבינו בדברי רבי חנינא (שם נח:) בפירושו למשנה הנ"ל: "המרזב אין לו חזקה, שאם היה ארוך מקצרו, ויש למקומו חזקה, שאם בא לעוקרו אינו עוקרו" - שאף לפי דבריו אין המדובר בחזקת בעל הגג אלא שוב בחזקת בעל החצר, כנ"ל. ["והמזחילה יש לה חזקה", כלומר: אם בעל הגג רוצה לקצר את המזחילה כדי למעט את מימיו של בעל החצר - בעל החצר מעכב עליו. ועיין ראב"ד]. 47) לא כתב רבינו אלא צינור בלבד, אבל במזחילה מעכב בעל החצר שלא להחזירו ושלא לקצרו, כנ"ל. 48) שם מדברי רב ירמיה בר אבא בפירושו למשנה הנ"ל: "המרזב אין לו חזקה, שאם רוצה לבנות תחתיו בונה, ויש למקומו חזקה, שאם בא לעוקרו אינו עוקרו". [וכאן גם רבינו מודה שהמדובר בחזקת בעל הגג על בעל החצר (ראה למעלה). ומזחילה יש לה חזקה, שאם יבנה בעל החצר יערער יסודות המזחילה הבנויה על־פי הרוב באבן וטיט. ולכן לא הזכיר רבינו אלא צינור ולא מזחילה, והראב"ד חשב, כנראה, שגם בבא זו מתפרשת בחזקת בעל החצר על בעל הגג, ולכן שאל: מה לו לבעל החצר, אם בעל הגג עצמו רוצה לערער בנין המזחילה שלו?]. 49) כמבואר למעלה הלכה א. והמדובר בצינור שגדלו טפח (ראה למעלה הלכה ב, שגם בזיז הדין כן). וראה בסמ"ע סימן קנג ס"ק כא. 50) ואין הבנין מפריע לזה. מה־שאין־כן בזיז, שצריך לתלות עליו.

ו. מִי[51] שֶׁהוֹרִיד מֵי גַּגּוֹ עַל חֲצַר חֲבֵרוֹ, וְלֹא מִחָה בּוֹ, וְהֶחֱזִיק בְּדָבָר זֶה: אִם הַמַּיִם מְנַטְּפִין[52], וְרָצָה לְקַבְּצָם לְמָקוֹם אֶחָד וְלַעֲשׂוֹתָם צִנּוֹר - עוֹשֶׂה[53]. וְכֵן[54] אִם הָיוּ בָּאִין דֶּרֶךְ צִנּוֹר מִמָּקוֹם אַחֵר, וְחִלְּקָן[55] עַל רֹחַב הַכֹּתֶל וְהֶחֱזִירָן נוֹטְפִין - עוֹשֶׂה. וַאֲפִלּוּ[56] לִבְנוֹת עַל גַּגּוֹ כְּמִין צְרִיף[57], עַד שֶׁיֵּרְדוּ הַמַּיִם בְּמִהֵרָה[58] לַחֲצַר חֲבֵרוֹ - בּוֹנֶה; שֶׁהֲרֵי הֶחְזִקוּ מֵימָיו שֶׁל זֶה לֵירֵד לַחֲצַר חֲבֵרוֹ.

51) בבא־בתרא ו. ויכוח בין רב נחמן ורב יוסף, שנמסר בשני לשונות. 52) שהן יורדין טיפין טיפין על פני הכותל. 53) שהמים יורדים עכשיו במרוכז דרך הצינור, וזה יותר נוח לבעל החצר, ולפיכך הכל מודים בזה שמותר. 54) לפי הלשון הראשון, סובר כן רב יוסף. ואילו לפי הלשון השני, סובר כן גם רב נחמן. 55) שהסיר את הצינור, והמים שוב מתפשטים על פני כל הכותל. 56) כרב יוסף לפי הלשון האחרון, "ועבד עובדא בצריפא דאורבני". 57) בנין, שאין לו גג וראשי הדפנות דבוקות זו בזו, כזה: A. וראה בפ"ד מהלכות סוכה הלכה ז. 58) שמתוך שהגג משופע, יורדים המים במהירות יתר, וכן כתב ר"י מיגאש.

ז. כֹּתֶל[59] שֶׁבֵּין רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן: אִם הָיוּ שֵׁתָּפִין בָּהּ - שְׁנֵיהֶם מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ; זֶה חוֹפֵר מִצַּד זֶה וּמַכְנִיס קוֹרוֹתָיו כָּל שֶׁהֵן[60], וְזֶה חוֹפֵר מִצַּד זֶה וּמַכְנִיס קוֹרוֹתָיו. הָיָה הַכֹּתֶל שֶׁל רְאוּבֵן לְבַדּוֹ - אֵין שִׁמְעוֹן יָכוֹל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ[61]. חָפַר[62] שִׁמְעוֹן בְּכֹתֶל זֶה, וְהִכְנִיס בָּהּ קוֹרָה אַחַת, וְשָׁתַק[63] רְאוּבֵן וְלֹא מִחָה בּוֹ - הֶחֱזִיק בִּמְקוֹם הַקּוֹרָה. אֲפִלּוּ הָיְתָה קְטַנָּה, וְרָצָה שִׁמְעוֹן לְהַחֲלִיפָהּ בְּקוֹרָה גְּדוֹלָה וְעָבָה - מַחֲלִיף[64]. הָיְתָה[65] הַקּוֹרָה סַכַּת עֲרַאי[66]: כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם - לֹא הֶחֱזִיק בָּהּ סְתָם, שֶׁהֲרֵי רְאוּבֵן אוֹמֵר: לֹא מָחַלְתִּי וְהִנַּחְתִּיךָ, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא עֲרַאי; לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֶחֱזִיק, שֶׁאֵין זֶה עֲרַאי. וְאִם[67] סַכַּת יְמֵי הֶחָג הִיא: כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג[68] - לֹא הֶחֱזִיק; לְאַחַר[69] שִׁבְעָה - הֶחֱזִיק. וְאִם[70] חִבֵּר רֹאשׁ הַקּוֹרָה בַּכֹּתֶל בְּטִיט[71] - מִיָּד הֶחֱזִיק. וְהוּא[72] שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁרְאוּבֵן סִיַּע עִמּוֹ, אוֹ רָאָה וְלֹא מִחָה.

59) בבא־בתרא ה. 60) אף אם כבדים הם, אבל לא יותר על המדה, והולכים בזה אחר המנהג (רמ"א סימן קנג סעיף יד). 61) פשוט. וכן נראה במשנה שם, ובגמרא שם ו. כמימרא של רב נחמן שתוכנה הובא להלן. 62) שם ו. וראה למעלה הערה נ. 63) רבינו לשיטתו, שבחזקות אלו אין צורך לא בשלש שנים ולא בטענה (מגיד־משנה). 64) כלשון שני של רב נחמן, וכרב יוסף. 65) שם ו: מימרא של רבינא. 66) סוכה קייצית שעשויה לצל בלבד (שם). 67) שם. 68) שבעה לאו דוקא, אלא שמונה, שהרי בשמיני־עצרת אינו יכול לסתרה (הגהות מיימוניות בשם 'תוספות'). 69) מפני שסוכה זו נעשתה לשם חג, ועכשיו לא צריך יותר לסוכת חג, ואם כן ברור שדעתו לקבע, או אולי לסוכת החג לכל שנה ושנה. מה־שאין־כן בסוכת צל, שאין דרכה אלא לשלשים יום, וראה ברש"י שם ד"ה ואי סוכה דמצוה. 70) שם. 71) שזה סימן ברור שכוונתו לקבע. 72) תוספת של רבינו בהתאם לשיטתו. ומקור דבריו בבבא־בתרא מא. (הגר"א שם ס"ק מז).

ח. מִי[73] שֶׁהֶחֱזִיק בְּכֹתֶל זֶה בְּקוֹרָה אַחַת - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִיק בְּקוֹרָה שְׁנִיָּה; שֶׁהֲרֵי לֹא מָחַל לוֹ אֶלָּא עַל הָאַחַת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהוּדָה שֶׁאֵין הַכֹּתֶל זֶה[74] שֶׁלּוֹ, אֶלָּא חֲבֵרוֹ מָחַל לוֹ עַל הַכְנָסַת קוֹרָה זוֹ;

1 **אֲבָל אִם טָעַן: שֶׁכֹּתֶל זֶה[75] שֵׁתֶף אֲנִי בָּהּ[76], הוֹאִיל**
2 **וְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ בְּקוֹרָה אַחַת - נֶאֱמָן[77], וּמִשְׁתַּמֵּשׁ**
3 **בְּכֻלָּן, אַחַר שֶׁיִּשְׁבַּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[78] שֶׁהוּא שֵׁתֶף בְּכָל**
4 **הַכֹּתֶל.**

73) אין מקור מפורש להלכה זו, אך היא יוצאת מהויכוח שבין רב נחמן ורב יוסף (שם ו.) אם מחזיקים מקורה קטנה לכבדה (ראה למעלה) - הרי שאף המיקל לא היקל אלא באופן זה, אבל לענין הכנסת קורות נוספות - לא נחלקו (מגיד־משנה). 74) בכ"י תימן: "הכותל הזה". 75) שעד עכשיו היה בחזקת השני (כסף־משנה). 76) מתחילת בנייתו (מ"מ). וראה להלן. ובכ"י תימן: בו. 77) מיד, ואינו צריך חזקת ג' שנים, כיון שטוען שהוא שותף מתחילת הבנייה (מגיד־משנה), ומקור להלכה זו מה שאמרו (בבא בתרא ו.): "אמר רב הונא, בי כוי לא הוי חזקה", וזוהי ההלכה המבוארת להלן: "היו קורותיו של ראובן בתוך הכותל וכו'", ולדעת רבינו שאם החזיק בקורה אחת אינו יכול להחזיק בקורה שניה, כנ"ל, מה חידוש יש כאן בדין זה של "בי כוי" שעוד לא נשתמש כלל בכותל? אלא על־כרחנו שכאן מדובר בטענת שותפות, ומשמיענו בזה שכל זמן שלא השתמש אין לו חזקה - הרי שאם כבר השתמש יש לו חזקה (הגר"א סימן קנג, ס"ק מט). 78) כדין כל מחזיק בקרקע שלש שנים, וטוען שלקחה (פי"א מהלכות טוען ונטען הלכה א).

5 **ט. הָיוּ[79] קוֹרוֹתָיו שֶׁל רְאוּבֵן בְּתוֹךְ הַכֹּתֶל[80], וּבְצַד**
6 **שְׁמְעוֹן מְקוֹמוֹת חֲפוּרִין לְהַכְנִיס[81] בָּהֶן רָאשֵׁי**
7 **הַקּוֹרוֹת - לֹא הֶחֱזִיק[82] בָּהֶן שִׁמְעוֹן לְהַכְנִיס בָּהּ[83]**
8 **קוֹרוֹת, וְאֵינוֹ יָכוֹל לִטְעֹן שֶׁהוּא שֵׁתֶף בּוֹ. שֶׁהֲרֵי אֵין**
9 **לוֹ בּוֹ תַּשְׁמִישׁ[84], וְיָכוֹל[85] רְאוּבֵן לִטְעֹן: שֶׁאֲנִי חָפַרְתִּי**
10 **מְקוֹמוֹת אֵלּוּ בְּצִדְּךָ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ מוּכָנִים עַד שֶׁתִּזְקְנֶה**
11 **מִמֶּנִּי אוֹ שֶׁתְּבַקֵּשׁ מִמֶּנִּי וְאֶמְחַל לְךָ, וְתַכְנִיס הַקּוֹרוֹת**
12 **בְּלֹא חֲפִירָה בַּכֹּתֶל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְמַטְּמֵט[86] כָּתְלִי בְּעֵת**
13 **חֲפִירָה.**

79) שם, מימרא הנ"ל של רב הונא. 80) ובזה הוחזק הכותל בשלו. 81) מוכנות להכניס, אבל זה עדיין לא הכניס. 82) מטעם מחילה, לפי שלא היה לו עדיין מה למחול ונגד מה למחות. 83) בכ"י תימן: בהן. 84) כנ"ל, שהמדובר בטענת שותפות. 85) כן הוא שם, בסוף דברי רב הונא. 86) יתמוטט. ובכ"י תימן: "יתנדנד".

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) נתבארו קצת מן הדברים שאין אדם רשאי לעשות בתוך שלו סמוך לרשות חבירו כדי שלא יזיק את חבירו, אם בששניהם שווים כאחד, אם כשהאחד בעל עלייה והשני בעל הבית התחתון. ולא נשלמו.

14 **א. לֹא יַחְפֹּר אָדָם[2] בּוֹר[3] וְלֹא שִׂיחַ[4] וְלֹא מְעָרָה[5], וְלֹא**
15 **יָבִיא[6] אַמַּת הַמַּיִם, וְלֹא יַעֲשֶׂה בְּרֵכַת[7] הַמַּיִם לִשְׁרוֹת[8]**
16 **בָּהּ בְּגָדִים לְכַבֵּס, בְּצַד כָּתְלוֹ[9] שֶׁל חֲבֵרוֹ[10], אֶלָּא אִם**
17 **כֵּן הִרְחִיק מִכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, וְיָסִיד[11] בְּסִיד לְכֹתֶל**
18 **בּוֹר זֶה אוֹ מִקְוֵה הַמַּיִם זֶה אוֹ כֹּתֶל הָאַמָּה מִצַּד**
19 **חֲבֵרוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַבְלִיעוּ הַמַּיִם[12] וְיַזִּיקוּ[13] כֹּתֶל חֲבֵרוֹ.**

2) במשנה (בבא־בתרא יז.): "לא יחפור אדם בור סמוך לבור של חבירו ולא שיח ולא מערה ולא אמת המים ולא נברכת כובסין אלא־אם־כן הרחיק מכותל חבירו שלשה טפחים וסד בסיד". ופירש הראב"ד (ב'שיטה מקובצת' שם יט.) שהמשנה הנ"ל מחולקת לשתי בבות: א. "לא יחפור אדם בור סמוך לבורו של חבירו". ב. "ולא שיח ולא מערה וכו' וסד בסיד". והבבא הראשונה עוסקת בבור שאין בו מים, אלא שמכיון שהבור הוא עמוק הוא מזיק בחפירה, ועל זה אמרו שם: "כל מרא ומרא דקא מחיית, קא מרפית לה לארעאי" (= כל חפירה וחפירה שאתה מכה, אתה מרפה את קרקעי). ובבבא זו לא נזכר "וסד בסיד", כיון שאין מתונא (= לחות מים) אלא נדנוד על־ידי החפירה בלבד. ואילו הבבא השניה בדבר שיח ומערה, שאינם עמוקים ואין חפירתם מזקת כל כך, מדובר כשיש בהם מים, ועל זה אמרו (שם יט.): "רישא היזיקא דמתונתא" (= ברישא, ההיזק משום לחות המים). ולפיכך צריך גם הרחקה שלשה טפחים וגם לסוד בסיד. ומה שאמרו בגמרא (שם יז:) "אמר רב יהודה, מכותל בורו שנינו" אין זה אלא על הבבא הראשונה, אבל הבבא השניה שנזכר בה "מכותל חבירו" מדובר בכל כותל בנין, וכנראה שזוהי גם דעת רבינו כמו שיבואר להלן ('דגל ראובן' חלק שלישי סימן מ). 3) רבינו שינה מדרכו של התנא. שחילק המשנה לשתי בבות, ודיבר בבבא הראשונה בבור שאין בו מים, שאין בו צורך לסוד בסיד - אלא כלל בור ושיח ומערה וכו' והמדובר בבור שיש בו מים, כמו שיח ומערה ואמת המים וכו', וכמו שמסיים בסוף: "כדי שלא יבליעו המים וכו'". ודין בור שאין בו מים הביא להלן הלכה י, עיין שם ('דגל ראובן' שם). 4) אף הוא מין בור, שהוא ארוך ואינו עמוק כל־כך כמו בור. 5) אף היא כבור, אלא שהיא מרובעת ומכוסה בתקרה. 6) תעלה שרחבה אמה. 7) במשנה: "נברכת", והיא חפירה בקרקע, ובה מתקבצים מי הגשמים. ויש צורך לפרט אמת המים לחוד ובריכה לחוד, שבאמת המים, המים נגררים תמיד. ובבריכה המים נקווים ועומדים, ויש בכל אחד מהם חיוב ושלילה (גמרא שם יט.). וראה פירוש המשניות לרבינו. 8) בגמרא שם יט, חילקו בין "מחמצן" המתאים לזה שהובא כאן, לבין "נדיין" שדינו הובא להלן, הלכה ה. 9) היינו כותל בנין של חבירו, וראה למעלה הערה א. 10) כן הוא בדפוס רומי, וכעין זה בכ"י תימן, וכן נכון. 11) "ר" החיבור מורה, שצריך שני דברים: גם הרחקת שלשה טפחים, גם לסוד בסיד. וכן הוא בגמרא שם יט. "פשיטא, דוסד בסיד, תנן". כלומר, שצריך שניהם, ואע"פ שדחו זאת בסוגיא הנ"ל - סובר רבינו שאין להתחשב עם הדיחוי, וה"פשיטא" הנ"ל נשארת בתקפה. 12) שם יט. וראה למעלה הערה א. 13) וצריך לומר שזהו כמו נזק בידים, שהרי בלי זה אנו פוסקים כרבי יוסי, שעל הניזק להרחיק את עצמו, וראה דברי רבינו להלן בפרק י הלכה ה.

20 **ב. מַרְחִיקִין[14] אֶת הַגֶּפֶת[15] וְאֶת הַזֵּפֶת[16] וְאֶת הַמֶּלַח**
21 **וְאֶת הַסִּיד וְאֶת הַסְּלָעִים[17] מִכָּתְלוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ שְׁלֹשָׁה**

טְפָחִים, אוֹ[18] סָד בְּסִיד. וּמַרְחִיקִין[19] אֶת הַזְּרָעִים[20] וְאֶת הַמַּחֲרֵשָׁה[21] וְאֶת הַגֶּמָּא[22] שֶׁמִּתְקַבֵּץ בָּהּ מֵימֵי רַגְלַיִם[23] מִן הַכֹּתֶל[24] שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[25].

14) המשך המשנה, שם. 15) "פסולת הזיתים, אחרי שמוציאין את השמן" (רבינו בפירוש המשניות). [ובמסכת שבת פ"ד משנה א, כתב רבינו: "וכן פסולת השומשמין". וכן בגמרא שם מז: וראה בפ"ד מהלכות שבת הלכה א והערה ב]. 16) בכ"י תימן: "הזבל" (וכן הוא במשנה, שם). וכן הגיה מרכבת־המשנה מדעתו, וראה לחם־משנה. וכל אלו מקלקלים את הכותל מחמת החום שבהם, ראה בהלכות שבת שם. 17) והם מחלידים את האדמה מתחת לכותל, והופכים אותה עפר תיחוח (שם יט. ב'תוספות' ד"ה משום, בשם ר"ח). 18) כאן ברור, שמספיק אמצעי אחד אף לרבינו. בגירסתנו מפורש במשנתנו שם: "או סד בסיד", ואף לדברי ה'תוספות' (שם ד"ה וסד בסיד) שהעלו מתוך דיון את הגירסא: "וסד" (=ב"וו" החיבור) - יוצא מפורש, מתוך השקלא וטריא בגמרא יט. שכאן מספיק אמצעי אחד. וראה בלחם־משנה למעלה הלכה א. 19) אף זה, המשך המשנה שם. 20) בשקלא־וטריא בגמרא שם, סמכו את הטעם של כל הבבא הזאת: משום רטיבות. אך בזרעים, נאמר טעם מיוחד, והוא: "שמחלידים את הקרקע ומעלים עפר תיחוח" (שם יט:) וכתב רבינו בלשון כללית, כי המדובר גם כשזרעו במפולת יד, בלי מחרישה, שהרי אז יש טעם אחר לאסור, כמו שהעלו בגמרא. וראה בלחם־משנה. 21) בגמרא שם, ציינו, שמדובר כאן בחרישה לאילנות, ובארץ ישראל, שאין צורך בבריכת מים, כי אחרת הרי יש נימוקים אחרים לאסור. ורבינו כתב בלשון סתמית, הכוללת כל המקרים, וראה לחם־משנה. 22) במשנה, שם: "מי רגלים". ובגמרא (שם יט:) פירשוה לדעת רבה בר בר חנה, המתיר להשתין מים בצד כתלו של חבירו, ב"שופכין". ופירשה רבינו "גומא" (דלא כרש"י ור"י מיגאש שפירשו שמקבץ מי רגלים ושופכם בבת אחת). ואע"פ שרבינו פסק (להלן הלכה ו) שלא כרבה בר בר חנה, אלא "לא ישתין אדם מים בצד כתלו של חבירו אלא־אם־כן הרחיק ממנו שלשה טפחים" - כתב רבינו כאן "גומא" משום שכותל האמור כאן כולל גם כותל־אבנים שהמשתין מים אצלו אין צריך להרחיק אלא טפח אחד בלבד (ראה להלן שם), ואילו ב"גומא" צריך להרחיק גם ממנו שלושה טפחים (כסף־משנה בשם המגיה). 23) ודוקא מי רגלים, אבל לא סתם מים, ואין זה דומה לבור ונברכת הכובסין, שהם תדירים יותר (מגיד־משנה). 24) והיינו גם כותל־אבנים, ראה למעלה הערה כ. 25) ולא הזכיר רבינו "סיד". וכן אינו במשנה שם. ועיין ב'טור' סימן קנה, ובהגהת הרמ"א שם סעיף ה, וביאור הגר"א שם סעיף־קטן יד.

ג. מַרְחִיקִין[26] אֶת הָרֵחַיִם [מִן הַכֹּתֶל] שְׁלֹשָׁה טְפָחִים מִן הָרֵחַיִם הַתַּחְתּוֹנָה[27], שֶׁהֵן[28] אַרְבָּעָה מִן הָעֶלְיוֹנָה[29], כְּדֵי שֶׁלֹּא יָנִיד אוֹתוֹ[30], אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יְבַהֲלֶנּוּ בְּקוֹל הָרֵחַיִם[31].

26) המשך המשנה, שם. 27) הוא "השכב" שהוזכר במשנה. 28) שהריחיים מורכבות משתי אבנים זו על גבי זו, שהעליונה קצרה מהתחתונה טפח. 29) הוא "הרכב" שבמשנה, שם. 30) שם יח. ובאופן שהריחיים גדולים ויש בהם תנודה רבה. 31) באופן שאין תנודה גדולה, כגון בריחיים קטנים (שם כ:).

ד. מַרְחִיקִין[32] אֶת הַתַּנּוּר מִן הַכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים מִקַּרְקָעִיתוֹ[33], שֶׁהֵן אַרְבָּעָה מִשְּׁפָתוֹ[34], כְּדֵי שֶׁלֹּא יָחֵם הַכֹּתֶל.

32) סוף המשנה, שם. 33) הוא "הכליא" שבמשנה. 34) שהתנור רחב מלמטה ועולה ומתקצר, ושפתו העליונה פחותה מן הקרקעית טפח.

ה. אֶבֶן[35] שֶׁהַכּוֹבֵס מַכֶּה בְּגָדִים עָלֶיהָ עַד שֶׁיִּתְלַבְּנוּ - צָרִיךְ לְהַרְחִיק אוֹתָהּ אַרְבַּע אַמּוֹת מִכֹּתֶל שֶׁל חֲבֵרוֹ; שֶׁבְּעֵת שֶׁהַכּוֹבֵס מַכֶּה עָלֶיהָ, הַמַּיִם נִתָּזִין[36] וּמַזִּיקִין לַכֹּתֶל[37].

35) ברייתא ומימרא של רבה בר אבוה (שם יט.). 36) ואז הם נתזין אף למרחוק, ולפיכך צריכה הרחקה יותר גדולה. בניגוד ל"נברכת הכובסין" שבמשנה (שם יז.) ששורים בה הבגדים שאין צורך להרחיק אלא שלשה טפחים בלבד, כמבואר למעלה הלכה א (גמרא שם יט.). 37) מכיון שכאן לא הבדיל רבינו בין כותל אבנים לכותל לבנים (כמו שחילק להלן הלכה ו) - נראה שכאן אין חילוק בדבר (מגיד־משנה), וראה הגהות מיימוניות שיש חולקים בזה.

ו. לֹא[38] יַשְׁתִּין אָדָם מַיִם בְּצַד כָּתְלוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק מִמֶּנּוּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּכֹתֶל לְבֵנִים; אֲבָל בְּכֹתֶל אֲבָנִים[39] - יַרְחִיק טֶפַח. וְאִם הָיוּ הָאֲבָנִים[40] צְחִיחַ[41] מַלָּע - מַשְׁתִּין[42] בְּצִדּוֹ בְּלֹא הַרְחָקָה.

38) תוספתא בבא־בתרא פ"א, הובאה שם יט: 39) שהם חזקים יותר. 40) שאבנים אלו, מהם עשוי הכותל, הם ממין הסלע. ולרש"י שם פירוש אחר, וראה ביאור הגר"א סימן קנה, ס"ק לז. 41) יבש מאוד, ואין הרטיבות מזקת לה כלל. 42) כנראה מלשון רבינו שרק להשתין מותר, אבל גומא של מי רגלים צריך להרחיק. אך אין זו דעת ה'בית יוסף' לפי רבינו, וראה סמ"ע שם ס"ק כב.

ז. מַרְחִיקִין[43] אֶת הַסֶּלַע מֵהַשּׁוֹבָךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּקְפֹּץ הַנְּמִיָּה[44] בְּעֵת שֶׁמַּגִּיחַ הַסֶּלַע[45], וְתַעֲלֶה לַשּׁוֹבָךְ וְתֹאכַל הַגּוֹזְלוֹת[46].

43) שם כב: במשנה. 44) חיה קטנה, הטורפת עופות. 45) שאז נקרא זה מזיק בידים, שגם רבי יוסי (שרבינו פוסק כמותו, לקמן פ"י ה"ה) מודה בזה. 46) אם כי אין זה אלא גרם נזק בלבד, והגורם נזק פטור מלשלם - לא פטרוהו אלא כשכבר עשה ההיזק, אבל לעשות לכתחילה ההיזק - אסור (בגמרא שם). [והמדובר כשהנמיה אינה של בעל הסולם, שאם היא שלו, חייב הוא על נזקה כדין שורו שהזיק, ראה פ"א מהלכות נזקי ממון הלכה א].

ח. וּמַרְחִיקִין[47] אֶת הַכֹּתֶל מִן הַמַּזְחִילָה[48] שֶׁל חֲבֵרוֹ

1 אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מָקוֹם[49] לְבַעַל הַמַּזְחִילָה
2 לִזְקֹף[50] סֵלָם וּלְתַקֵּן[51] מַזְחִילָה שֶׁלּוֹ, הוֹאִיל[52] וְהֶחֱזִיק
3 בָּהּ[53].

47) המשך המשנה, שם. 48) הצינור הגדול המחובר מסביב לגג, ובו יורדים המים מן הגג אל החצר דרך הצינור הקטן. וראה למעלה פ"ח הלכה ה. 49) ואם כי למעלה שם מבואר שלא אסרו לבנות מתחת למזחילה אלא כדי שלא יערער את הבנין - כל זה אינו אלא בבונה תחתיה, שאינה מפריעה לזקיפת הסולם, אבל בנייה בשטח הסמוך למזחילה, מפריעה לזקיפת הסולם (מגיד־משנה). 50) להעמיד. 51) לנקות את המזחילה מהלכלוך והצרורות הנופלים בה, שמעכבים את קילוח המים. 52) ורבינו לשיטתו, שלא צריך בענינים אלו לא טענה ולא חזקת שלש שנים, בניגוד לשיטת ראשונים אחרים. 53) ואף שלא החזיק אלא במזחילה, ולא בשטח שמסביב לה - אם לא תנתן לו האפשרות לתקן את המזחילה, תתקלקל ולא יהנה ממנה כלום (מגיד־משנה). ואין כאן משום הרחקת נזק, שהרי אין כאן היזק מיידי.

4 ט. רְאוּבֵן[54] שֶׁהָיָה כָּתְלוֹ סָמוּךְ[55] לְכֹתֶל שִׁמְעוֹן[56]
5 כְּמִין גַּם[57], וּבָא רְאוּבֵן לַעֲשׂוֹת כֹּתֶל שֵׁנִי כְּנֶגֶד כֹּתֶל
6 שִׁמְעוֹן, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה הַשְּׁלִשָׁה כְּתָלִין כְּמִין בֵּי"ת -
7 הֲרֵי שִׁמְעוֹן מְעַכֵּב עָלָיו, עַד שֶׁיַּרְחִיק מִכְּנֶגְדּוֹ[58] אַרְבַּע
8 אַמּוֹת; כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַמָּקוֹם בֵּין שְׁנֵי הַכְּתָלִים רָחָב,
9 כְּדֵי שֶׁיָּדוּשׁוּ[59] בּוֹ רַבִּים וְתִתְחַזֵּק הָאָרֶץ. בַּמֶּה דְּבָרִים
10 אֲמוּרִים?[60] בְּכֹתֶל גִּנָּה[61] אוֹ[62] בְּכֹתֶל חָצֵר בְּעִיר
11 חֲדָשָׁה[63]; אֲבָל בְּעִיר יְשָׁנָה - כְּבָר נִתְחַזְּקָה, וּבוֹנֶה
12 כְּנֶגְדּוֹ בְּלֹא הַרְחָקָה. וְכֵן אִם לֹא הָיָה בְּאֹרֶךְ כֹּתֶל
13 שִׁמְעוֹן שֶׁבּוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת - אֵינוֹ מַרְחִיק,
14 אַף עַל פִּי שֶׁמּוּנַּעַ הֶרֶגֶל מִלְּהַלֵּךְ שָׁם; שֶׁהַכֹּתֶל שֶׁהוּא
15 פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת אֵינוֹ צָרִיךְ חִזּוּק הָאָרֶץ[64].

54) שם כב. במשנה: "מי שהיה כותלו סמוך לכותל חבירו - לא יסמוך לו כותל אחר, אלא־אם־כן הרחיק ממנו ארבע אמות". ובגמרא שם הקשו: "וקמא היכי סמיך?" (=הכותל הראשון האיך סמך), ומתרץ רבא: "הכי קתני, מי שהיה כותלו סמוך לכותל חבירו בארבע אמות - לא יסמוך לו כותל אחר" (כן הנוסחא שם בכ"י מינכן, ובפירוש ר"י מיגאש ובעוד כמה מקורות. ראה בדקדוקי סופרים שם, ולא גרסינן "ברחוק ארבע אמות ונפל"). ופירשה ר"י מיגאש: "שרוחב כותלו סמוך לאורך כותלו של חבירו (כמין גאם, וכמו שכתב רבינו כאן ובפירוש המשנה) לא יסמוך לו כותל אחר כנגד ארכו, כנגד אורך כתלו של חבירו לעשות ממנו (בית) [בי"ת]" (כדברי רבינו, ועיין מגיד־משנה וכסף־משנה והגר"א סימן קנה, ס"ק לב). 55) ומן הצד לא צריך הרחקה, שאין בו משום חוסר דוושא (=דריסה), גמרא הנ"ל. (ועוד שם: "הכא במאי עסקינן, מן הצד"). 56) ולשמעון היה מותר לבנות כותל זה, כיון שכותל של ראובן לא היה אז, וראה להלן הערה ע. 57) אות יוונית, דומה ל"ך" עברית. 58) מכנגד כותלו של שמעון. 59) שידרסו. ויש מפרשים, שהמדובר כאן כשקנו שניהם הקרקע מן המלך, שבסתמא נשתעבדו להם ארבע אמות קרקע חוץ מן הכותל לשם דוושא (מגיד־משנה). 60) שם, בדברי רב ורבי אושעיא. 61) מתוך שלא מרבים ללכת בגינה בפנים, צריכה היא דישה מבחוץ (רש"י שם ד"ה אלא כותל גינה). 62) רבי אושעיא, ולפי הכרעת רבי יוסי בר חנינא, אף לרב. 63) שעדיין לא הספיקו לדוש כהוגן את הקרקע, ונקראת חדשה עד חמשים שנה (רמ"א סימן קנה סעיף יג, וראה סמ"ע שם ס"ק לג). 64) כתב הראב"ד שסברא יפה היא, ולפי נוסחת ר"י מיגאש, שהובאה למעלה: "הכי קתני, מי שהיה כותלו סמוך לכותל חבירו בארבע אמות" - מפורש בגמרא שהכותל של חבירו היה ארבע אמות, הרי שאם היה פחות מארבע אמות - אין בו דין "דוושא" (הגר"א סימן קנה ס"ק לו, וראה במגיד־משנה).

16 י. מִי[65] שֶׁבָּא לַחְפֹּר בּוֹר[66] בְּסוֹף שָׂדֵהוּ לִסְמֹךְ לְמֶצֶר
17 חֲבֵרוֹ[67]: אִם שְׂדֵה חֲבֵרוֹ אֵינוֹ עָשׂוּי לְבוֹרוֹת[68] -
18 סוֹמֵךְ, וְאֵינוֹ יָכוֹל לִמְחוֹת בְּיָדוֹ[69]. וְאִם יִמָּלֵךְ חֲבֵרוֹ
19 לַחְפֹּר בּוֹר בְּצִדּוֹ - צָרִיךְ לְהַרְחִיק מִן כֹּתֶל הַבּוֹר
20 שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, עַד שֶׁיִּהְא בֵּין חֲלַל שְׁנֵי הַבּוֹרוֹת
21 שִׁשָּׁה טְפָחִים[70]. וְאִם[71] הָיְתָה שְׂדֵה חֲבֵרוֹ עֲשׂוּיָה[72]
22 לְבוֹרוֹת - אֵינוֹ סוֹמֵךְ[73], עַד שֶׁיַּרְחִיק[74] מִן הַמֶּצֶר
23 שְׁלֹשָׁה טְפָחִים וְיַחְפֹּר. וּכְשֶׁיָּבוֹא חֲבֵרוֹ לַחְפֹּר -
24 יַרְחִיק גַּם הוּא שְׁלֹשָׁה טְפָחִים בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְיַחְפֹּר.

65) בבא־בתרא יז: 66) היינו בור בלי מים, וכל ההיזק הוא עצם החפירה בלבד, וראה למעלה הערה א. 67) לגבול חבירו. ולחבירו אין שם בור. 68) שהוא בית הבעל, שדי לו במי גשמים, ואין משקים אותו בידים. 69) בטענה, שמא ימלך וירצה פעם לחפור בור. 70) כיון שהראשון עשה כדין, וסמך בהיתר - צריך השני להרחיק כשיעור, וכן כתבו ה'תוספות' (שם יז: ד"ה אביי). ויש אומרים, שזה יכול לטעון שאינו מחוייב לסבול בגלל זה, שוויתר מקודם ונתן לזה לחפור בלי הרחקה (מגיד־משנה). 71) כרבא ולא כאביי, וכפי הלשון השני. 72) כגון בית השלחין, שצריך להשקות אותה בידים. 73) מכיון שלא הזכיר רבינו דין סמיכה למצר כשאין עוד הניזק שם, אלא בבור בלבד ולא ביתר ההרחקות - סובר המגיד־משנה (למעלה הלכה ד) שרק בבור הלכה כרבא, ולא ביתר ההרחקות, לפי שהלכה כרבי יוסי שעל הניזק להרחיק את עצמו, ורק אם זהו "גירי דילייה" (=חיציו של המזיק), אז חייב הוא להרחיק, וכל זמן שאין הנזק קיים, אי־אפשר לומר שאלו הם חצים שלו, ורק בבור אמרו בגמרא שעצם החפירה מזיק לקרקע חבירו, אפילו אם אין לחבירו בה לא כותל ולא בור, וראה 'תוספות' שם יז. ד"ה לא יחפור, והגהות מיימוניות כאן אות ב, ולחם־משנה כאן. 74) לא הזכיר כאן רבינו ענין הסיד כמו בהלכה א, לפי שכאן מדובר בבור ריק שאין בו מים, שהוא עשוי לתשמישים אחרים, וכל ההיזק אינו אלא החפירה. וזוהי הבבא הראשונה שבמשנה, בתחילת פרק לא יחפור, ראה למעלה הלכה א והערה א.

25 יא. הַבַּיִת[75] וְהָעֲלִיָּה שֶׁל שְׁנַיִם[76] - לֹא יַעֲשֶׂה בַּעַל
26 הַבַּיִת תַּנּוּר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ עַל גַּבָּיו[77]

גֹּבַהּ[78] אַרְבַּע אַמּוֹת[79]. וְכֵן[80] לֹא יַעֲמִיד בַּעַל הָעֲלִיָּה תַּנּוּר, עַד שֶׁיִּהְיוּ תַּחְתָּיו מַעֲזִיבָה[81] שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[82]. וּבְכִירָה[83] - טֶפַח[84]. וְאִם[85] תַּנּוּר שֶׁל נַחְתּוֹמִים[86] הוּא - צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא תַּחְתָּיו אַרְבָּעָה טְפָחִים. וּבְכִירָה שֶׁל נַחְתּוֹמִין - שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַרְחִיק הַשִּׁעוּר[87], אִם יָצָאת הָאֵשׁ וְהִזִּיקָה - מְשַׁלֵּם מַה שֶׁהִזִּיקָה[88], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[89] בִּמְקוֹמוֹ[90].

75) שם כ: במשנה. 76) ושניהם מעכבים זה על זה, וכן פירשו ה'תוספות' בבא־קמא סא: ד"ה לא יעמוד אדם (ולא כפירוש רש"י שם ד"ה לא יעמיד, שבני העיר מעכבים, והיינו, שהבית הוא כולו של אדם אחד). 77) היינו, מפי התנור עד התקרה (רש"י לב"ב שם, ד"ה אלא אם כן). 78) חלל ריק (רש"י שם). 79) שלא תשרוף התקרה (רש"י שם). ואם לא הרחיק כשיעור הנ"ל, הרי הוא כמזיק בידים ('קצות החושן' סימן קנה ס"ק א, וראה עוד להלן הערות פד, פה, פז). 80) משנה, שם. 81) הטיח של התקרה. 82) וכמו כן ארבע אמות למעלה ממנו, שלא תשרוף התקרה (רש"י שם ד"ה עד שיהא תחתיו). 83) הוא "בנין עשוי לבשל, ששופתין בו שתי קדרות" (פירוש המשניות לרבינו), ואין האש גדולה כל־כך. 84) למטה. אבל למעלה, צריך גם בכירה ארבע אמות (סמ"ע סימן קנה ס"ק ב). 85) ברייתא שם, וכפי שפירש אותה אביי, שלא תהא סותרת את משנתנו. 86) שמסיקים בו ביתר תדירות (רש"י שם ד"ה בדנחתומין). 87) ואינו כמזיק בידים (ראה למעלה הערה עו). 88) כדעת חכמים במשנה שם, ולא כרבי שמעון. וכן פסק הרי"ף שם. ואע"פ שאם "הרחיק האש כראוי ועברה והזיקה - פטור, שזו מכה בידי שמים היא" (פי"ד מהלכות נזקי ממון הלכה ב), כרבי שמעון בבבא־קמא סא: במשנה - שם הרחיק כראוי, באופן שיצא גם מכלל היזק של "אש", אבל כאן שלא הרחיק אלא ארבע אמות, לא יצא אלא מכלל "אדם המזיק", אבל מכלל "אש" לא יצא ('קצות החושן' שם, ועיין רי"ף בבבא־קמא שם). 89) [במגדל עוז הביא "שנתבאר", וכן נכון]. 90) [בהלכות נזקי ממון שם, שאם לא הרחיק כראוי, ועברה האש והזיקה - חייב לשלם].

יב. מִי[91] שֶׁהָיְתָה לוֹ חֲנוּת תַּחַת אוֹצָר[92] חֲבֵרוֹ - לֹא יַעֲשֶׂה[93] בָּהּ לֹא נַחְתּוֹם[94] וְלֹא צַבָּע[95] וְלֹא רֶפֶת בָּקָר. וְלֹא יַכְנִיס שָׁם אַסְפַּסְתָּא[96] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מִדְּבָרִים[97] שֶׁעוֹלֶה מֵהֶם הֶבֶל חַם הַרְבֵּה, מִפְּנֵי שֶׁהַחֹם[98] מַפְסִיד פֵּרוֹת הָאוֹצָר[99]. לְפִיכָךְ, אִם[100] הָיָה אוֹצַר יַיִן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין הַחֹם מַפְסִידוֹ[101] - הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה בַּחֲנוּתוֹ כָּל מְלֶאכֶת אֵשׁ שֶׁיִּרְצֶה; אֲבָל[102] לֹא יַעֲשֶׂה רֶפֶת בָּקָר[103], מִפְּנֵי שֶׁמַּפְסִיד רֵיחַ הַיַּיִן. וְאִם[104] הֶחֱזִיקוּ הַחֲנוּת בִּתְחִלָּה לָרֶפֶת אוֹ לַנַּחְתּוֹם וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[105], וְאַחַר כָּךְ רָצָה בַּעַל הָעֲלִיָּה לַעֲשׂוֹת עֲלִיָּתוֹ אוֹצָר - אֵינוֹ יָכוֹל לִמְחוֹת בְּיָדוֹ[106].

91) סוף המשנה, שם. 92) עלייה, שאוצרים בה תבואה, שמן ויין וכדומה (פרט לשומשמין, רימונים ותמרים, שאין החום מזיק להם, ראה להלן). 93) במשנה שם: "לא יפתח", ולפיכך כתב ה'טור' (סימן קנה) בשם הרשב"ם שאפילו אם היתה לו חנות של נחתומים או של צבעים בבית אחר, אסור לפתוח אותה חנות לבית שתחת האוצר, שההבל עובר ממקום למקום. וכן הביא הרמ"א (שם, סעיף ב בהגהה). ורבינו שינה מלשון המשנה, וכתב "יעשה", ולא כתב "יפתח". ולפי"ז יתכן שדווקא לעשות בה אסור, אבל לפתוח חנות אחרת לבית שתחת האוצר - אין איסור. 94) במשנה, שם: "חנות של נחתומין". 95) מעבדה לעשיית צבע, שגם בה מסיקים הרבה. ובמשנה שם: "[חנות] של צבעין". 96) שחת, תבואה שלא הביאה שליש, והיא כרפת בקר (מימרא של רב ששת, שם). 97) כנראה שאף מרפת בקר עולה הבל, אלא שבה יש גם ריח רע, ראה לחם־משנה. 98) כן כתבו גם ה'תוספות' (שם יח, ד"ה לא יפתח). ולא כרש"י (שם ד"ה אוצר) שפירש: "שהעשן קשה להם". 99) אף יין של חוץ־לארץ בכלל שהחום מזיק לו (מימרא של רב יוסף שם), וראה להלן. 100) משנה וברייתא שם. 101) שהיין הישראלי הוא חריף, ואין החום מפסידו ואדרבא עוד משביחו, משא"כ ביין מחו"ל, שאף חום הנר מזיק לו (שם). 102) במשנה וברייתא שם. 103) שריחה רע. והשמיט רבינו כאן "אספסתא", שאע"פ שדומה לרפת בקר לענין החום - אינה דומה לענין ריח רע (לחם־משנה, וראה בסמ"ע שם ס"ק ח). 104) ברייתא שם. 105) בברייתא שם לא נזכרה אלא רפת בקר. אך אותו הטעם הוא ביתר הדברים. וכן כתבו גם ה'תוספות' (שם יח. ד"ה ואם היתה). 106) בברייתא שם, נאמר: "אם היתה רפת בקר קודמת לאוצר - מותר". הרי שאף לאחר שזה פתח את האוצר, אינו צריך זה לסלק את הרפת.

יג. כְּבֵד[107] בַּעַל הַבַּיִת וְרִבֵּץ[108] עֲלִיָּתוֹ, אוֹ[109] שֶׁרִבָּה בָּהּ חֲלוֹנוֹת[110], כְּדֵי לַעֲשׂוֹת בּוֹ אוֹצָר, וְקָדַם זֶה וְעָשָׂה תַּנּוּר קֹדֶם שֶׁיַּכְנִיס פֵּרוֹת לָאוֹצָר; אוֹ[111] שֶׁהִתְחִיל לֶאֱצֹר שׁוּמְשְׁמִין[112] אוֹ רִמּוֹנִים אוֹ תְּמָרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[113], וְקָדַם זֶה וְעָשָׂה הַתַּנּוּר קֹדֶם שֶׁאָצַר הַחִטִּין; אוֹ[114] שֶׁעָשָׂה בַּעַל הַחֲנוּת[115] מְחִלָּה[116] עַל גַּבָּהּ לְהַבְדִּיל בֵּין הַחֲנוּת וּבֵין הָאוֹצָר - בְּכָל אֵלּוּ בַּעַל אוֹצָר מְעַכֵּב עָלָיו[117], וְאִם עָבַר וְעָשָׂה תַּנּוּר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - אֵין בַּעַל הָאוֹצָר יָכוֹל לְהָסִיר הַתַּנּוּר בְּכָל אֵלּוּ.

107) שם כ: שורה של בעיות, שלא נפתרו. 108) זילף מים על פני הרצפה. 109) גם זו בעיא שם, ושתיהן של אביי. 110) והאוצר זקוק להרבה אור לחלונות. 111) בעיא של רב הונא בריה דרב יהושע, שם. 112) אין בגירסא שלנו בגמרא שם. 113) שאין החום מזיק להם (סמ"ע שם ס"ק י). 114) אף זו היא בעיא של אביי, שם. 115) ובקודמים עשה הכל בעל האוצר. 116) זהו פירושו של רבינו ל"בנה עלייה על גבי ביתו" (שם). וכן פירשו ר"ח ור"י מיגאש (מגיד־משנה). ורש"י פירש שבעל האוצר בנה אותה, עיין שם. 117) שכולן בעיות שלא נפתרו: בכיבד וריבץ וריבה, מי מהם זכה להיות הראשון ומי הוא השני. ומספק אין לו לעשות לכתחילה, ואם עבר ועשה אין מבטלים מעשיו מספק.

יום שישי ד' סיון ה'תשע"ט

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) נתבארו בו הדברים שמרחיקין מן העיר כדי שלא יזיקו לבני העיר, וקצת מהדברים שיש על השכנים להרחיק זה מזה, מאותן דברים שלא נתבארו בפרק תשיעי.

1 **א. מַרְחִיקִין[2] אֶת הָאִילָן[3] מִן הָעִיר חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים**
2 **אַמָּה, וּבֶחָרוּב[4] וּבַשִּׁקְמָה[5] - חֲמִשִּׁים[6] אַמָּה, מִפְּנֵי[7]**
3 **נוֹיֵי[8] הָעִיר[9]. וְכָל אִילָן הַנִּמְצָא קָרוֹב לָעִיר[10] פָּחוֹת**
4 **מִזֶּה - קוֹצְצִין אוֹתוֹ[11]. וְאִם הָאִילָן קָדַם - נוֹתְנִין לוֹ**
5 **בְּנֵי הָעִיר דָּמָיו[12]. וְאִם הָיָה הַדָּבָר סָפֵק, וְלֹא נוֹדַע**
6 **אֵי זֶה מֵהֶם קָדַם - אֵין[13] לְבַעַל הָאִילָן דָּמִים, אֶלָּא**
7 **נוֹטֵל עֵצָיו וְהוֹלֵךְ.**

2) בבא בתרא כד: במשנה. 3) ודין הרחקת זרעים מן העיר, ראה בפרק י"ג מהלכות שמיטה ויובל הלכה ד. ועיין לחם משנה כאן. 4) אילן שגדלים בו חרובים. 5) אילן שגדלים בו תאנים מדבריות. 6) מפני שהחרוב והשקמה ענפיהם מרובים (רש"י שם) ולדעת אבא שאול (במשנה שם) יש להרחיק כל אילן סרק חמישים אמה, [ואף על פי שבפירוש המשניות שם פסק רבינו כמותו - כאן בספרו לא הביא את דברי אבא שאול. ועיין תוספות יום טוב, בבא בתרא פרק ב משנה ז. 7) שם, דברי עולא. 8) שתפארת היא לעיר, שסביבה יימצא מגרש פנוי (רש"י שם). 9) נראה בגמרא שם שאין זה אלא בארץ ישראל, וכן פירשו רש"י והרשב"א שם (מגיד משנה). וכן כתב הטור (חושן משפט סימן קנה). ודווקא בזמן שהיא ביד ישראל (תוספות יום טוב שם). ולכן נשמטה הלכה זו ולא נכתבה בשולחן ערוך חושן משפט. 10) והעיר קדמה לאילן (משנה שם). 11) ואינו נותן דמים מאחר שנטעו האילן באיסור. 12) דמי האילן, אבל חייב הוא לקצוץ קודם שמקבל את דמיו, מפני שקדירה של שותפים לא קרה ולא חמה (גמרא שם). כלומר, אם לא יקצצנו כל זמן שלא ייתנו דמים - יסחב העניין עד לאין סוף. ולמדו מכאן, שיחיד המתדיין עם הציבור בענין מיסים שהציבור גובה ממנו - שחייב הוא לסלק מקודם מה שתובעים ממנו, ואחרי כן יבוא איתם לדין (משנה למלך בשם המרדכי). 13) שהרי לקצוץ הוא חייב בכל אופן, בין אם האילן קדם ובין אם העיר קדמה, ודמים אינו נוטל אלא אם קדם האילן, ובכל ספק בממון אמרו המוציא מחבירו עליו הראייה (גמרא שם).

8 **ב. מַרְחִיקִין[14] גֹּרֶן[15] קָבוּעַ[16] מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים[17] אַמָּה,**
9 **כְּדֵי שֶׁלֹּא יוֹלִיךְ הָרוּחַ הַתֶּבֶן בְּעֵת שֶׁזּוֹרֶה וְיַזִּיק לִבְנֵי**
10 **הָעִיר. וְכֵן[18] לֹא יַעֲשֶׂה אָדָם גֹּרֶן קָבוּעַ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ,**
11 **אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה לוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה לְכָל רוּחַ, כְּדֵי**
12 **שֶׁלֹּא יַזִּיק הַתֶּבֶן לִנְטִיעַת חֲבֵרוֹ[19] אוֹ לְנִירוֹ[20].**

14) שם במשנה. 15) מקום שדשים בו תבואה, וזורים אותה ברוח, ויש שם הרבה מוץ, תבן ועפר. 16) ונקרא קבוע אם יש בו כל כך הרבה תבואה, שצריך להשתמש ברחת לזריית המוץ (שם מימרא של רבי יוסי בר חנינא). 17) אבל בגורן שאינו קבוע אין להרחיק כלל, שאין ההיזק קבוע (כרב אשי שם, ולא כאביי שאף בגורן שאינו קבוע יש להרחיק, אלא שדי בפחות מחמישים אמה - בכדי שלא יזיק). 18) המשך המשנה שם, אמנם שם הוזכרו שתי הלכות נפרדות: א' שירחיק אדם בתוך שלו חמישים אמה מכל רוח, היינו, בגורן שיש לו בתוך העיר. ב' שירחיק מנטיעותיו של חבירו ומנירו. וכן כתבם הטור כשני דינים. אך רבינו הזכיר רק דין אחד, זה של ההרחקה מנטיעות ומניר, וכן נראה מפירושו של רב אשי בגמרא שם שאין כאן אלא בבא אחת, וכן נראה בפירוש המשניות של רבינו שאף את המשנה הוא מפרש כאילו יש בה רק הלכה זו, וראה סמ"ע סימן קנה סעיף קטן נא ולהלן בראש הפרק הבא, וראה דברינו שם. 19) שהוא שורף את לב הנטיעות (גמרא שם). 20) מקום חרוש שלו. שהמוץ מרבה זבל יותר מדי, ושורף את הזרעים שיזרעו בו (גמרא ורש"י שם).

13 **ג. מַרְחִיקִין[21] אֶת הַנְּבֵלוֹת וְאֶת הַקְּבָרוֹת וְאֶת**
14 **הַבֶּרְסְקִי[22] מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה[23].**

21) שם כה. במשנה. 22) מקום עיבוד עורות. 23) משום ריח רע (רש"י שם).

15 **ד. וְאֵין[24] עוֹשִׂין בֶּרְסְקִי[25] אֶלָּא לְמִזְרָח[26] הָעִיר, מִפְּנֵי**
16 **שֶׁרוּחַ מִזְרָחִית חַמָּה[27], וּמְמַעֶטֶת[28] הֶזֵּק רֵיחַ עִבּוּד**
17 **הָעוֹרוֹת.**

24) המשך המשנה שם. 25) אפילו אם מרחיק חמישים אמה, ודווקא בורסקי, אבל בנבילות וקברות, שכל ריחם אינו אלא לפני שכלה הבשר, לא החמירו. 26) כתנא הראשון שם ולא כרבי עקיבא. 27) ראה גיטין לא: ורש"י שם. 28) כן הוא בפירוש המשניות לרבינו "כי רוח מזרחית, ייתכן שתתקן ביאוש ריח הבורסקי (=ריח רע של בורסקי) ולא יגיע מזה נזק לבני אדם". ושם הוסיף עוד טעם שבארצות המזרח הקרוב, רוח זו ממעטת לנשוב בכלל.

18 **ה. מִי[29] שֶׁבָּא לַעֲשׂוֹת מִשְׂרָה[30] שֶׁל פִּשְׁתָּן בְּצַד יָרָק**
19 **שֶׁל חֲבֵרוֹ, שֶׁהֲרֵי מֵי הַמִּשְׂרָה נִבְלָעִין בָּאָרֶץ וְהוֹלְכִין**
20 **וּמַפְסִידִין אֶת הַיָּרָק; אוֹ שֶׁנָּטַע כְּרֵשִׁין[31] קָרוֹב מִן**
21 **הַבְּצָלִים שֶׁל חֲבֵרוֹ, שֶׁהֵן מְפִיגִין טַעְמָן; אוֹ שֶׁנָּטַע**
22 **חַרְדָּל בְּצַד כַּוֶּרֶת דְּבוֹרִים, שֶׁהֲרֵי הַדְּבוֹרִים אוֹכְלִין**
23 **הֶעָלִין[32] וּמַפְסִידִין[33] אֶת הַדֶּבֶשׁ; וְכָל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא**
24 **בָּהֶן - אֵין[34] צָרִיךְ לְהַרְחִיק בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיק[35], וְעַל**
25 **הַנִּזָּק[36] לְהַרְחִיק אֶת עַצְמוֹ, אִם יִרְצֶה, עַד שֶׁלֹּא יַגִּיעַ**
26 **לוֹ הַנֶּזֶק; שֶׁזֶּה[37] בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ הוּא עוֹשֶׂה, וְהַנֶּזֶק בָּא**
27 **לַחֲבֵרוֹ מֵאֵלָיו. בַּמֶּה[38] דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁאֵינוֹ**
28 **מַרְחִיק? כְּשֶׁהָיָה הַנֶּזֶק בָּא מֵאֵלָיו אַחַר שֶׁיִּפְסְקוּ[39]**
29 **מַעֲשָׂיו שֶׁל מַזִּיק; אֲבָל אִם הָיוּ מַעֲשָׂיו שֶׁל זֶה**
30 **שֶׁעוֹשֶׂה בִּרְשׁוּתוֹ מַזִּיקִין אֶת חֲבֵרוֹ בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּתוֹ -**
31 **הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁמַּזִּיק בְּיָדוֹ. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְמִי**
32 **שֶׁעוֹמֵד בִּרְשׁוּתוֹ וְיוֹרֶה חִצִּים לַחֲצַר חֲבֵרוֹ, וְאָמַר:**
33 **בִּרְשׁוּתִי אֲנִי עוֹשֶׂה! שֶׁמּוֹנְעִין אוֹתוֹ[40]. וְכֵן[41] כָּל**
34 **הַרְחָקוֹת הָאֲמוּרוֹת לְמַעְלָה בְּעִנְיָן זֶה, אִם לֹא**
35 **הִרְחִיקוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁהִזִּיק בְּחִצָּיו. לְפִיכָךְ[42] צָרִיךְ**

29) שם כה. 30) המשך המשנה שם. אמנם שם הוזכרו שתי הלכות נפרדות: א' שירחיק אדם בתוך שלו חמישים אמה מכל רוח, היינו, בגורן שיש לו בתוך העיר. ב' שירחיק מנטיעותיו של חבירו ומנירו. וכן כתבם הטור כשני דינים. אך רבינו הזכיר רק דין אחד, זה של ההרחקה מנטיעות ומניר, וכן נראה מפירושו של רב אשי בגמרא שם שאין כאן אלא בבא אחת, וכן נראה בפירוש המשניות של רבינו שאף את המשנה הוא מפרש כאילו יש בה רק הלכה זו, וראה סמ"ע סימן קנה סעיף קטן נא ולהלן בראש הפרק הבא, וראה דברינו שם. 31) שהוא שורף את לב הנטיעות (גמרא שם). 32) מקום חרוש שלו. שהמוץ מרבה זבל יותר מדי, ושורף את הזרעים שיזרעו בו (גמרא ורש"י שם).

1 שֶׁיִּרְחִיק מִשָּׁרָה מִן הַיֶּרֶק וּכְרִשִּׁין מִן הַבְּצָלִים וְחַרְדָּל
2 מִן הַדְּבוֹרִים שְׁלֹשָׁה טְפָחִים אוֹ יָתֵר מְעַט, כְּדֵי שֶׁלֹּא
3 יִהְיֶה הֶזֵּק בְּיָדַיִם; אֲבָל לְהַרְחִיק עַד שֶׁלֹּא יָבוֹא הַנֶּזֶק
4 מֵאֵלָיו - אֵין צָרִיךְ.

29) שם כה. במשנה. 30) מקום ששורין בו את הפשתן. 31) בעודם ירוקים הם דומים קצת לבצלים ולשומים (תוספות יום טוב כלאים פרק א משנה ב). 32) אבל לא את הגרעין, שאותו אינם מוציאים, כמו שנאמר בגמרא שם יח: בסמיכות לעניין אחר. 33) "שעושה את הדבש חריף וחד" (לשון רבינו בפירוש המשניות), ורש"י (שם יח. דיבור המתחיל ואת החרדל) מפרש שמתוך שהם אוכלים החרדל, שמחדד את פיהם, הם אוכלים את הדבש שלהם. 34) כרבי יוסי ולא כחכמים, וכמו שנפסקה הלכה כמותו בשם שמואל במשנה שאחריה (שם כה:). ואף על פי שרבי יוסי אמר דבריו רק בחרדל - נתבאר בגמרא (שם יח:) שלדברי חכמים אמר כן, אבל הוא עצמו מתיר בכולם. 35) כלומר, כל השטח, שיכול עוד לבוא נזק ממנו, אבל חייב להרחיק שיעור־מה, כמו שנזכר בסוף ההלכה. 36) בניגוד לחכמים הסוברים שעל המזיק להרחיק את עצמו. 37) כהסברת רבי יוסי בהמשך המשנה (שם כה:). 38) מימרא של רב אשי בשם רב כהנא (שם כה:) "מודה רבי יוסי בגירי דיליה (=בחיצים שלו, של המזיק)". 39) ובעת העשייה עדיין לא בא כל נזק, והוא בא רק כעבור זמן־מה. 40) שהרי הוא אדם המזיק. וראה להלן פרק יא הלכה ג לעניין חיוב תשלומין. 41) שהרי לא בא רבי יוסי לחלוק אלא במשנה זו ולא חלק על כל המשניות הקודמות שבפרק לא יחפור. 42) כן הוא ברי"ף, ולמד דין זה מדין בור שמרחיקים אותו מן הכותל שלושה טפחים (למעלה פרק ט הלכה א). ואף על פי שהרי"ף לא הזכיר אלא משרה - סובר רבינו שאין להבדיל בין משרה לכרישין וחרדל, אחרי שהמשנה כללה אותם יחד.

5 ו. בַּעַל[43] הָעֲלִיָּה שֶׁהָיָה שׁוֹפֵךְ מַיִם, וְהֵן יוֹרְדִין עַל
6 הַדֶּר לְמַטָּה: אִם[44] הָיְתָה שָׁם מַעֲזִיבָה[45], שֶׁהַמַּיִם
7 כָּלִים בָּהּ בְּעֵת שְׁפִיכָה, וְאַחַר שֶׁיַּפְסִיק עֶלְיוֹן מִלִּשְׁפֹּךְ
8 יִבְּלְעוּ הַמַּיִם וְיֵרְדוּ וְיִנָּטְפוּ עַל הַתַּחְתּוֹן[46] - צָרִיךְ
9 הַתַּחְתּוֹן[47] לְתַקֵּן וּלְהַרְחִיק[48] מִן עַצְמוֹ הַנֶּזֶק; וְאִם[49]
10 אֵין שָׁם מַעֲזִיבָה, אֶלָּא כְּשֶׁיִּשְׁפֹּךְ יֵרְדוּ הַמַּיִם מִיָּד -
11 הֲרֵי זֶה כְּמַזִּיק בְּחֲצָיו, וְהָעֶלְיוֹן מְתַקֵּן, אוֹ יִמָּנַע
12 מִלִּשְׁפֹּךְ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

43) בבא מציעא קיז. כרבי חייא בר יוסי ולא כרבי חייא בר אבא. 44) כמו שהסבירו שם, בסוף השקלא וטריא, את העובדה שהובאה שם. 45) טיח על גבי התיקרה כרצפה לבעל העלייה, ראה למעלה פרק ד הלכה א. 46) ואם כן הנזק בא רק אחרי שפסקו מעשיו של המזיק. ואין זה "גירי דיליה". 47) שהוא הניזוק. 48) כדעת רבי יוסי שעל הניזק להרחיק את עצמו. 49) כך הסיק הרי"ף מן הסוגייה שם.

13 ז. מִי[50] שֶׁהָיָה לוֹ אִילָן[51] בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ קָרוֹב[52] לְבוֹר
14 חֲבֵרוֹ - אֵין בַּעַל הַבּוֹר יָכוֹל לְעַכֵּב עָלָיו וְלוֹמַר לוֹ:
15 הֲרֵי שָׁרְשֵׁי הָאִילָן נִכְנָסִים לַבּוֹר שֶׁלִּי וּמַפְסִידִין
16 אוֹתוֹ. שֶׁזֶּה נֶזֶק הַבָּא מֵאֵלָיו הוּא לְאַחַר זְמַן, וּבְעֵת
17 שֶׁנְּטָעָהוּ אֵינוֹ מַזִּיקוֹ[53]; וּכְשֵׁם[54] שֶׁזֶּה חוֹפֵר בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ,
18 כָּךְ זֶה נוֹטֵעַ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ. וְכֵן[55] רְאוּבֵן שֶׁחָפַר בּוֹר,
19 וְיָרַד וּמָצָא שָׁרְשֵׁי אִילָן שֶׁל שִׁמְעוֹן בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ -
20 קוֹצֵץ וְחוֹפֵר, וְהָעֵצִים שֶׁלּוֹ. וְאִם[56] הָיָה קָרוֹב לְאִילַן
21 שִׁמְעוֹן בְּתוֹךְ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה[57] - הַשָּׁרָשִׁים שֶׁל
22 שִׁמְעוֹן, וְקוֹצְצָן וְנוֹתְנָן לוֹ. וְאִם[58] אֵין צָרִיךְ לַחְפֹּר
23 בּוֹר, וְיָצְאוּ הַשָּׁרָשִׁים שֶׁל שִׁמְעוֹן בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ - הֲרֵי
24 הוּא מַעֲמִיק[59] שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְעַכֵּב
25 הַמַּחֲרֵשָׁה; וְכָל שֹׁרֶשׁ שֶׁמָּצָא בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים
26 - קוֹצְצוֹ[60], וְאֵינוֹ[61] חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יִיבַשׁ הָאִילָן שֶׁל
27 חֲבֵרוֹ, שֶׁזֶּה[62] בְּתוֹךְ[63] שֶׁלּוֹ הוּא חוֹפֵר.

50) בבא בתרא כה: במשנה וכרבי יוסי וכמו שפסק שם רב יהודה בשם שמואל. 51) הטור (סימן קנה) כתב: "אם היה לחבירו בור אצל שדהו מותר ליטע לו אילן סמוך לו" (הביאו הרמ"א שם סעיף לב). [אבל מדברי רבינו נראה שלכתחילה אסור, וזהו מפני שיונק משדה חבירו ובזה מודה רבי יוסי שאסור (וראה בתוספות בבא בתרא כו: דיבור המתחיל גזלן). ואף על פי שתיקן יהושע שאילן הסמוך למיצר מביא ביכורים וקורא עליהם ואינו גזלן (בבא בתרא כז:) - לא תיקן שמותר לעשות כן, אלא שאם עשה אינו גזלן וראה בתוספות שם, אבל להלן הלכה ח שכתב שחייב להרחיק ארבע אמות מן הגפנים (מחמת עבודת הכרם) - נראה שיותר מזה אינו צריך והרי יניקת האילנות היא עד שש עשרה אמה]. 52) היינו, מחוץ לד' אמות או שיש גדר בין השדות, ראה להלן הלכה יא. 53) ואין זה "גירי דיליה". 54) מדברי רבי יוסי במשנה שם. 55) כלומר, כשם שזה נוטע בשלו, כן בעל הבור רשאי לעשות בשדה כרצונו. 56) שם כו: לפי פירוש רש"י דיבור המתחיל בתוך שש עשרה אמה, והפירוש האחרון של התוספות שם, דיבור המתחיל עד דאמרי ליה. 57) שעד כאן יונקים השורשים והם נחשבים כגופו של אילן. 58) משנה שם כו. 59) חורש בעומק. 60) ואם הוא בתוך שש עשרה אמה, נותנו לבעל האילן (סמ"ע סימן קנה סעיף קטן סט). 61) זה מוסב על כל הנאמר בהלכה זו. 62) היינו, בעל הבור ובעל שדה הניר. 63) סיום דברי רבי יוסי במשנה (שם כה:).

28 ח. מִי[64] שֶׁהָיְתָה שָׂדֵה חֲבֵרוֹ נְטוּעָה גְּפָנִים אוֹ שֶׁאָר
29 אִילָנוֹת, וּבָא הוּא לִנְטֹעַ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ גְּפָנִים בְּצַד
30 גְּפָנִים אוֹ אִילָנוֹת בְּצַד אִילָנוֹת - צָרִיךְ לְהַרְחִיק[65]
31 אַרְבַּע[66] אַמּוֹת[67]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[68]? בְּאֶרֶץ
32 יִשְׂרָאֵל[69]; אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ[70] - מַרְחִיק בֵּין גְּפָנִים
33 לִגְפָנִים שְׁתֵּי אַמּוֹת, וּבֵין[71] גְּפָנִים לִשְׁאָר אִילָנוֹת[72] אוֹ
34 בֵּין אִילָנוֹת לְאִילָנוֹת[73] - אַרְבַּע אַמּוֹת בְּכָל מָקוֹם[74].
35 הָיָה[75] גָּדֵר בֵּינְתַּיִם - זֶה סוֹמֵךְ[76] לַגָּדֵר, וְזֶה סוֹמֵךְ
36 לַגָּדֵר, בְּכָל מָקוֹם. מִי[77] שֶׁהָיָה אִילַן חֲבֵרוֹ נוֹטֶה

50) שם כה. 51) בבא מציעא קיז. כרבי חייא בר יוסי ולא כרבי חייא בר אבא. 52) כמו שהסבירו שם, בסוף השקלא וטריא, את העובדה שהובאה שם. 53) טיח על גבי התיקרה כרצפה לבעל העלייה, ראה למעלה פרק ד הלכה א. 54) ואם כן הנזק בא רק אחרי שפסקו מעשיו של המזיק. ואין זה "גירי דיליה". 55) שהוא הניזוק. 56) כדעת רבי יוסי שעל הניזק להרחיק את עצמו. 57) כך הסיק הרי"ף מן הסוגייה שם.

לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ - קוֹצֵץ כִּמְלֹא[78] מַרְדֵּעַ[79] עַל גַּבֵּי הַמַּחֲרֵשָׁה[80]. וּבֶחָרוּב וּבַשִּׁקְמָה - קוֹצֵץ כָּל הַנּוֹטֶה[81], עַד שֶׁיִּהְיֶה שָׁקוּל[82] כְּנֶגֶד הַמֻּצָּר. וְכֵן אִם הָיָה נוֹטֶה עַל בֵּית הַשְּׁלָחִין[83] שֶׁל חֲבֵרוֹ אוֹ[84] עַל בֵּית הָאֵילָן - קוֹצֵץ אֶת כָּל הַנּוֹטֶה, עַד שֶׁיִּהְיֶה שָׁקוּל כְּנֶגֶד הַמֻּצָּר.

64) שם כו. במשנה. 65) שלא יצטרך להיכנס במחרשתו לתוך שדה חבירו. 66) שזהו שיעור עבודת הכרם (ברייתא שם). 67) נראה שיותר מארבע אמות אין להרחיק. וראה להלן. 68) מימרא של שמואל שם, וכן יוצא מתוך השוואת הברייתא והמשנה הנראות כסותרות. 69) שמחרשתם רחבה וצריכה ארבע אמות. 70) שאין מחרשתם רחבה ואינם צריכים ארבע אמות לעבודת הכרם. 71) וזה לשיטת רבינו בניגוד לזו של הראב"ד, רש"י ועוד מפרשים, שכוונת רב יוסף הייתה, שבין אילנות לגפנים אף בבבל צריך יותר הרחקה, והיינו, כמו בארץ ישראל: ד' אמות. 72) מלשון זו משמע, שהמזיק יש לו גפנים ולניזק אילנות, וכן הוא בגמרא כתב־יד רומי בבבא בתרא שם: "אבל גפנים לאילנות". אבל בגמרא שלפנינו: "אבל אילן לגפנים". וכן פירש רבינו במשנה שם: "ואם היה שדה חבירו ובא לסמוך לו שדה האילן מרחיק ד' אמות בכל מקום". 73) בגמרא שם מפורש שמאילן לאילן דינו כמגפנים לגפנים, ולפיכך כתב המגיד־משנה שטעות סופר היא בדברי רבינו. ובשולחן ערוך (סימן קנה סעיף כה) העתיק: "אבל בחוצה לארץ מרחיק בין גפנים לגפנים ובין אילנות לאילנות שתי אמות ובין גפנים לשאר אילנות ארבע אמות". 74) בגמרא שם: "אבל אילן לגפנים בעי טפי" ופירש ר"י מיגאש (בשם רבו הרי"ף, שרבא הרחיק שתי אמות כדין הרחקה בבבל ועל זה אמרו לו שמאילן לגפנים צריך להרחיק יותר, כלומר ארבע אמות. 75) המשך המשנה שם. 76) שאז אין חשש שייכנס במחרשתו. וראה בסמ"ע שם סעיף קטן סג אם זה מוסב גם על סמיכת אילן לגפנים. 77) שם כז: במשנה. 78) עד הגובה הזה. 79) מלמד הבקר, ולשון רבינו בפירוש המשניות: "הוא עץ המלמד, שיש בשתי קצותיו שיני ברזל". 80) שהענפים לא יפריעו לו בעת החרישה, אבל מה שגבוה יותר ואינו מפריע לו אינו יכול לקצוץ. 81) מפני שאלו יש להם צל מרובה והוא מזיק לשדה. 82) כעין משקולת הבנאים, כלומר, שיהיה שווה עם המצר, ולא יטה כלום מחוץ למצר. 83) כמו "השלהין", והוא מלשון עייפות. "והוא עייף" (בראשית כה, כט) תירגם אונקלוס: "והוא משלהי". והוא: שדה שזקוקה למים מחוץ לגשמים ולה מזיק הצל יותר מלשדה אחרת. 84) כן הוא בתוספתא בבא בתרא סוף פרק א (לפי נוסחת הדפוס): "בית השלחין ובית האילן כנגד המשקולת".

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו גם כן הדברים שאין אדם רשאי לעשות כדי שלא יזיק לחבירו, ודיני המחזיק לעשות נזק לחבירו מה דינו בדברים אלו.

א. מִי[2] שֶׁעָשָׂה גֹּרֶן בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, אוֹ קָבַע[3] בֵּית הַכִּסֵּא, אוֹ מְלָאכָה[4] שֶׁיֵּשׁ[5] בָּהּ אָבָק וְעָפָר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - צָרִיךְ לְהַרְחִיק כְּדֵי שֶׁלֹּא יַגִּיעַ הֶעָפָר אוֹ רֵיחַ בֵּית הַכִּסֵּא אוֹ הָאָבָק לַחֲבֵרוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיקוֹ. אֲפִלּוּ[6] הָיְתָה הָרוּחַ הוּא שֶׁמְּסַיַּעַ[7] אוֹתוֹ בְּעֵת שֶׁעוֹשֶׂה מְלַאכְתּוֹ, וּמוֹלִיכָה אֶת הֶעָפָר אוֹ נְעֹרֶת הַפִּשְׁתָּן וְהַמֹּץ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן וּמַגִּיעָתָן לַחֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהַרְחִיק[8] כְּדֵי שֶׁלֹּא יַגִּיעוּ[9] וְלֹא יַזִּיקוּ וַאֲפִלּוּ עַל יְדֵי הָרוּחַ מְצוּיָה[10]; שֶׁכָּל אֵלּוּ כְּמִי שֶׁהִזִּיקוּ בְּחִצָּיוּ[11] הֵן.

2) בבא־בתרא כד: במשנה. והמדובר כאן בגורן שאינו קבוע, וכמו שאמר אביי שם שבאופן זה אינו צריך להרחיק חמשים אמה כבגורן קבוע (ראה למעלה פ"י הלכה ב) אלא בכדי שלא יזיק. ואף רב אשי לא חלק אלא בפירוש המשנה, אבל בעצם ההלכה - לא נחלק עליו (לחם־משנה, והגר"א סימן קנה, ס"ק צג). 3) כן נראה שם כג. מתוך דברי רב זביד. 4) שם כו. על רקע של עובדא מסויימת. 5) כגון ניפוץ פשתן, בעובדא הנזכרת שם. 6) שם כו. כאמימר ומר בר רב אשי, ולא כרבינא. וכן פסק הרי"ף שם. 7) שאז אין זה אלא גרמא, כדברי רב אשי בבבא־קמא ס. ושלדעת רבינא אין שום חיוב להרחיק בזה (בבא־בתרא שם). 8) שגרמא בנזקין, אע"פ שאין בו חיוב תשלומין (כדלהלן בהלכה ב) - אסור. 9) בלי רוח. 10) בכ"י תימן: "המצויה". ודוקא מצויה, אבל אין לחשוש שמא תוליכם רוח שאינה מצויה, כמו שהוכיחו ה'תוספות' שם ד"ה זיקא. 11) ואף רבי יוסי, שסובר שעל הניזק להרחיק עצמו, ורבינו פוסק כמותו (למעלה פ"י ה"ה) - מודה בזה, כיון שזה בא על־ידי חציו (למעלה שם).

ב. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב לְהַרְחִיק כָּל כָּךְ[12], אִם הוֹלִיכָה הָרוּחַ הַמְּצוּיָה הַמֹּץ וְאֶת הֶעָפָר וְהִזִּיקָה בָּהֶן - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם[13]; שֶׁהָרוּחַ הוּא שֶׁסִּיַּע אוֹתוֹ, וְאֵין נֶזֶק זֶה בָּא מִכֹּחַ מַזִּיק עַצְמוֹ[14].

12) כמו שנתבאר למעלה הלכה א. 13) בבא־קמא ס. כרב אשי, ולא כרבא ורבי זירא, וכן פסק הרי"ף בבבא־בתרא פרק לא יחפור, שהסיק מתוך השוואת המקורות של בבא־בתרא כו. ושל בבא־קמא ס. שיש לחלק בין חיוב ההרחקה וחיוב התשלומין. 14) ואע"פ שלענין ליבה וליבתה הרוח, פסק רבינו בפי"ד מהלכות נזקי ממון הלכה ז - שחייב, מפני "שהוא גרם, וכל הגורם להזיק משלם נזק שלם" - שם באש ודאי כיוון להזיק, אבל כאן בגורן ודאי לא כיוון להזיק, ורבינו לשיטתו שבדיני דגרמי אינו חייב לשלם אלא במתכוין, ראה בפ"ו מהלכות סנהדרין הלכה א והלכה ד (הגר"א סימן תיח, ס"ק יט). ועיין בפי"ח מהלכות מכירה הלכה יג ובהערות שם, ובפרק ד מהלכות נזקי ממון הלכה ב, במגיד־משנה שם.

ג. הַכּוֹתֵשׁ[15] אֶת הָרִיפוֹת[16] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, וּבְעֵת שֶׁמַּכֶּה מְנַדְנֵד לַחֲצַר חֲבֵרוֹ, עַד[17] שֶׁנִּדְנְדָה[18] כִּסּוּי הֶחָבִית עַל פִּי הֶחָבִית[19] - הֲרֵי זֶה מַזִּיק בְּחִצָּיוּ[20], וְחַיָּב לְהַרְחִיק כְּדֵי שֶׁלֹּא יְנַדְנֵד, אוֹ יְבַטֵּל מְלַאכְתּוֹ שֶׁמַּזֵּקֶת. וְאִם[21] הִזִּיק בְּעֵת הַנִּדְנוּד - חַיָּב לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי מִכֹּחוֹ בָּא הַנֶּזֶק.

15) בבא־בתרא דף כה: ודף כו. כרב אשי. 16) "חיטים כתושות" (רש"י בשמואל־ב יז, יט). ובגמרא נזכרו "שומשמים". 17) אבל אם רק החצר מתנדנדת, אין זה נזק (מגיד־משנה בשם ר"י מיגאש). 18) כלומר: החצר נדנדה את הכיסוי. 19) והיינו, כשהחבית עומדת על החצר, בניגוד לפירוש רש"י שם שהיא עומדת על החומה. וראה ביאור הגר"א סימן קנה, ס"ק לט. 20) והוא אדם המזיק, ובזה אף רבי יוסי מודה כנ"ל. 21) הלחם־משנה וכן ה'בית יוסף' בסימן קנה, התלבטו למצוא מקור לדברי רבינו כאן לחיוב התשלומין, ובביאור הגר"א (שם ס"ק מב) מביא מקור לזה מהמשנה בבבא־בתרא כ: "לא יעמיד אדם תנור בתוך הבית אלא־אם־כן יש על גביו גובה ארבע אמות - ואם הזיק משלם מה שהזיק", וראה למעלה פ"ט הלכה יא. וראה בלחם־משנה שדן בעמדת רבינו ביחס ליתר ההרחקות, אם לא הרחיק והזיק, אם חייב לשלם.

1 **ד. כָּל הַהַרְחָקוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּפְּרָקִים שֶׁל מַעְלָה[22], אִם**
2 **לֹא הִרְחִיק, וְרָאָה חֲבֵרוֹ וְשָׁתַק - הֲרֵי זֶה מָחַל[23],**
3 **וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְהַצְרִיכוֹ וּלְהַרְחִיקוֹ. וְהוּא שֶׁיְּרָאֶה**
4 **מִמֶּנּוּ שֶׁמָּחַל, כְּגוֹן שֶׁסִּיַּע עִמּוֹ מִיָּד, אוֹ[24] שֶׁאָמַר לוֹ**
5 **לַעֲשׂוֹת, אוֹ שֶׁרָאָהוּ שֶׁעָשָׂה בְּצִדּוֹ בְּלֹא הַרְחָקָה וְשָׁתַק**
6 **וְלֹא הִקְפִּיד עַל זֶה - זָכָה. שֶׁכָּל הַמַּחֲזִיק בְּנֶזֶק - זָכָה**
7 **בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[25]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהֶחֱזִיק**
8 **בִּשְׁאָר נְזָקִין, חוּץ מֵאַרְבָּעָה מִינֵי[26] נְזָקִין אֵלּוּ**
9 **הָאֲמוּרִים בְּפֶרֶק זֶה, שֶׁהֵן: הֶעָשָׁן[27], וְרֵיחַ בֵּית**
10 **הַכִּסֵּא[28], וְהָאָבָק[29] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְנִדְנוּד[30] הַקַּרְקַע;**
11 **שֶׁכָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ אֵין לוֹ חֲזָקָה, וַאֲפִלּוּ שָׁתַק הַנִּזָּק**
12 **כַּמָּה שָׁנִים - הֲרֵי זֶה חוֹזֵר וְכוֹפֵהוּ לְהַרְחִיק. וְכֵן הֵזִיק**
13 **רְאִיָּה בְּמָקוֹם שֶׁצָּרִיךְ מְחִיצָה[31] - כּוֹפֵהוּ לַעֲשׂוֹת**
14 **מְחִיצָה בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[32]. וְלָמָּה שָׁנוּ**
15 **נְזָקִים אֵלּוּ מִשְּׁאָר נְזָקִין? לְפִי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם**
16 **סוֹבֶלֶת נֶזֶק מֵאֵלּוּ, וְחֶזְקָתוֹ שֶׁאֵינוֹ מוֹחֵל, שֶׁהֶחֱזִקוּ הֵזֵק**
17 **קָבוּעַ. וְאִם[33] קָנוּ מִיָּדוֹ שֶׁמָּחַל בִּנְזָקִים אֵלּוּ - אֵינוֹ**
18 **יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ.**

22) תשיעי ועשירי. 23) שיטת רבינו שבנזקין זכו בתשמישים, בניגוד לחזקת קרקע, אין צורך לא בחזקת שלש שנים ולא בטענת מכר או מתנה. ויש חולקים על זה, ראה למעלה פרק ח הלכה ג, ובהערה יז שם. 24) והיינו, בדרך לא זו אף זו. 25) לעיל פ"ו הלכה יב, פ"ז ה"ו ועוד. 26) בכ"י אברבנאל: "ממיני". 27) בבא־בתרא כג. לדברי רב מרי. 28) לדברי רב זביד שם. 29) כן נראה שם כו. במעשה דבי בר מריון שהיו מנערים פשתן כמה פעמים ואח"כ חייבום להרחיק, והרי לדעת רבינו יש חזקה לנזקין לאלתר, ואין צורך בשלש שנים - הרי שבזה אין חזקה כלל (הגר"א סימן קנה, ס"ק קא). 30) כן נראה שם כה: שהיו כותשין שומשמין והיו מנדנדים, ואח"כ חייבום להפסיק - הרי שאין בזה דין חזקה (הגר"א שם). וראה בראב"ד. 31) שיש בה דין חלוקה, או שאין בה דין חלוקה ורצו לחלוק (למעלה פ"ב הלכה יד). 32) למעלה שם. ועיין שם הערה צא. 33) כן נראה ממה שאמרו שם: "אין חזקה לנזקין" - מכלל דראיה יש (בבא־בתרא מט:), היינו, טענת מכר או מתנה ('תוספות' שם ד"ה אין חזקה).

19 **ה. מִי[34] שֶׁהֶחֱזִיק[35] לַעֲשׂוֹת מְלֶאכֶת דָּם אוֹ נְבֵלוֹת**
20 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בִּמְקוֹמָן[36], וְבָאוּ הָעוֹרְבִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן**
21 **בִּגְלַל הַדָּם וְיֹאכְלוּ, וַהֲרֵי הֵן מְצֵרִין לַחֲבֵרוֹ בְּקוֹלָם**
22 **וְצִפְצוּפָם אוֹ בַּדָּם שֶׁבְּרַגְלֵיהֶם, שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין עַל**
23 **הָאִילָנוֹת וּמְלַכְלְכִין פֵּרוֹתֵיהֶם, אִם[37] הָיָה חֲבֵרוֹ**
24 **קַפְּדָן[38] אוֹ חוֹלֶה שֶׁצִּפְצוּף הַזֶּה מַזִּיקוֹ, אוֹ שֶׁפֵּרוֹת**
25 **שֶׁלּוֹ נִפְסָדִין לוֹ בַּדָּם - חַיָּב לְבַטֵּל אוֹתָהּ הַמְּלָאכָה,**
26 **אוֹ יַרְחִיק עַד שֶׁלֹּא יָבוֹא לוֹ הֵזֵק מֵחֲמָתוֹ; שֶׁהֵזִיק זֶה**
27 **דּוֹמֶה לְרֵיחַ בֵּית הַכִּסֵּא וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁאֵין לוֹ חֲזָקָה[39].**
28 **וְכֵן[40] בְּנֵי מָבוֹי אוֹ בְּנֵי חָצֵר שֶׁנַּעֲשָׂה אֶחָד מֵהֶן אֻמָּן,**
29 **וְלֹא מִחוּ בּוֹ, שֶׁהַרֵי הֶחֱזַק[41], וְהָיוּ הָעָם נִכְנָסִין**
30 **וְיוֹצְאִין לִקְנוֹת, וְשָׁתְקוּ - לֹא הֶחֱזִיק בְּדָבָר זֶה, וְיֵשׁ**
31 **לָהֶם בְּכָל עֵת לְעַכֵּב וְלוֹמַר: אֵין אָנוּ יְכוֹלִין לִישֹׁן**
32 **מִקּוֹל הַנִּכְנָסִין וְהַיּוֹצְאִין; שֶׁזֶּה הֵזֵק קָבוּעַ הוּא כְּמוֹ**
33 **הֶעָשָׁן וְהָאָבָק. וְכָזֶה הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים.**

34) שם כב: וכג. עובדא של רב יוסף. 35) כמו שיוצא מפורש מתוך השקלא־וטריא. 36) כן הוא ב'תוספות' שם, ד"ה אתו אומני. 37) כמסקנת הגמרא שם. 38) והוא שמוחזק ונודע שאין דעתו סובלת זאת (מגיד־משנה בשם מפרשים). 39) כיון שהוא קפדן. אבל באחר שאינו קפדן - אין זה כריח בית הכסא, ויש לו חזקה. 40) כל ההלכה הובאה למעלה פ"ו הלכה יב, בשינוי לשון קצת. ועיין שם בהערות. 41) ואינם יכולים למחות מפני הקול של כלי המלאכה שמזיק להם.

34 **ו. מִי[42] שֶׁהֶחֱזִיק בְּנֶזֶק שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲזָקָה, כְּגוֹן שֶׁפָּתַח**
35 **חַלּוֹן[43], אוֹ הֶעֱבִיר אַמַּת הַמַּיִם[44], אוֹ שֶׁלֹּא הִרְחִיק מַה**
36 **שֶּׁרָאוּי לְהַרְחִיק[45], וַהֲרֵי הַמַּחֲזִיק טוֹעֵן: אַתָּה אָמַרְתָּ**
37 **לִי לַעֲשׂוֹת, אוֹ מָחַלְתָּ לִי אַחַר שֶׁרָאִיתָ, אוֹ הֵבֵר הַנֶּזֶק**
38 **וְשָׁתַקְתָּ וְלֹא מִחִיתָ בִּי, וְהַנִּזָּק אוֹמֵר: עַכְשָׁו הוּא**
39 **שֶׁרָאִיתִי, וְלֹא יָדַעְתִּי מִקֹּדֶם, אוֹ שֶׁאָמַרְתָּ: כְּשֶׁרָאִיתִי**
40 **מִחִיתִי בְּךָ, וְאַתָּה אָמַרְתָּ: עַתָּה אַרְחִיק אוֹ אֶסְתֹּם,**
41 **וְאַתָּה מַדְחֶה אוֹתִי מִיּוֹם אֶל יוֹם כְּדֵי שֶׁתִּקָּבַע הֶזֵּקֶךָ**
42 **- בְּכָל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן עַל הַנִּזָּק לְהָבִיא רְאָיָה; וְאִם**
43 **לֹא הֵבִיא - יִשְׁבַּע הַמַּזִּיק הֶסֵּת וְיִפָּטֵר[46].**

42) יוצא לפי שיטת רבינו בהלכה ז. 43) שיש בו היזק ראיה, ויש בו חזקה (למעלה פ"ז ה"א). 44) למעלה פ"ט הלכה א. 45) כמו שנזכר בפרקים האחרונים. 46) שכשם שבחזקת שלש שנים נשבע המוחזק שבועת היסת ומעמידים השדה בידו, ועל המערער להביא ראיה (פי"א מהלכות טוען ונטען הלכה ב) - כמו כן בחזקת נזקין לאלתר (סמ"ע סימן קנה, ס"ק צג. והגר"א שם ס"ק קכה), וכדין כל תביעת ברי, שהנתבע נשבע שבועת היסת דרבנן ונפטר (מגיד־משנה).

44 **ז. הֶחֱזִיק בְּנֶזֶק שֶׁאֵין לוֹ חֲזָקָה, כְּגוֹן עָשָׁן וּבֵית**
45 **הַכִּסֵּא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְטָעַן הַמַּזִּיק שֶׁקָּנָה מִיָּדוֹ שֶׁל נִזָּק**

- עַל הַמַּזִּיק לְהָבִיא רְאָיָה[47] שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ; וְאִם לֹא הֵבִיא - יִשָּׁבַע הַנִּזָּק הֶסֵּת שֶׁלֹּא קָנוּ מִיָּדוֹ עַל כָּךְ, וִיסַלֵּק זֶה הֶזֵּקוֹ.

47) כיון שאין לו למחזיק דין חזקה - אינו מוחזק, ודינו ככל המוציא מחבירו, שעליו להביא ראיה (מגיד־משנה).

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו משפטי השותפין בשדה אחת ואחד מהם בעל המצר שלה ובאו לחלוק בה, ונמשך לזה דין המוכר קרקעו לאחד ובעל המצר רוצה לקנותו שהוא קודם לכל אדם, ונתבארו בו מקצת מדיני דבר זה.

א. הָאַחִין אוֹ הַשֻּׁתָּפִין שֶׁבָּאוּ לַחֲלֹק אֶת הַשָּׂדֶה וְלִטֹּל כָּל אֶחָד חֶלְקוֹ: אִם הָיְתָה כֻּלָּהּ שָׁוָה, וְאֵין שָׁם מָקוֹם טוֹב וּמָקוֹם רַע, אֶלָּא הַכֹּל אֶחָד - חוֹלְקִין לְפִי הַמִּדָּה בִּלְבַד. וְאִם אָמַר אֶחָד מֵהֶם: תְּנוּ לִי חֶלְקִי מִצַּד זֶה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה סָמוּךְ לְשָׂדֶה אַחֵר שֶׁלִּי, וְיִהְיֶה הַכֹּל שָׂדֶה אַחַת - שׁוֹמְעִין לוֹ[2], וְכוֹפֶה אוֹתוֹ עַל זֶה; שֶׁעִכּוּב בְּדָבָר זֶה - מִדַּת סְדֹם הִיא[3]. אֲבָל[4] אִם הָיָה חֵלֶק אֶחָד מְמֻגָּה טוֹב, אוֹ קָרוֹב לַנָّהָר יוֹתֵר, אוֹ קָרוֹב לַדֶּרֶךְ[5], וְשָׁמוּ אוֹתָהּ הַיָּפָה כְּנֶגֶד הָרַע[6], וְאָמַר: תְּנוּ לִי בַּשּׁוּמָא שֶׁלִּי[7] מִצַּד זֶה - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא נוֹטֵל בְּגוֹרָל. אָמַר לָהֶם: תְּנוּ לִי (בַּשּׁוּמָא שֶׁלִּי מִצַּד זֶה)[8] חֲצִי מִדָּתָהּ מִן הַצַּד הָרַע[9] בְּלֹא שׁוּמָא, וְטֹל אַתָּה מִן הַצַּד הַטּוֹב, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה חֶלְקִי סָמוּךְ לַשָּׂדֶה שֶׁלִּי - הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים שֶׁשּׁוֹמְעִין לוֹ[10], וְלָזֶה דַּעְתִּי נוֹטָה, וְכֵן רָאוּי לָדוּן.

2) כיון ש"היתה כולה שוה, ואין שם מקום טוב ומקום רע אלא הכל אחד". וזהו מה שאמרו בבבא־בתרא יב: "תרתי ארעתא אחד נגרא (=שתי שדות ליד נהר אחד, או ליד דרך אחת). אמר רב יוסף, כגון זה כופין על מדת סדום", שכיון ששתי השדות שוות אינם יכולים לעכב ולומר "מעלינן ליה עילויא (=מעלים אנו את מחירה, כי היא שוה אצלנו יותר) כי נכסי דבי בר מריון (שנכסיו היו משובחין, והיה מוכרם ביוקר)". וראה במגיד־משנה וכסף־משנה ולחם־משנה והגר"א סימן קעד ס"ק ג. ובאור־שמח ציין גם למשנה במסכת דמאי פרק ו משנה ח, ובפיה"מ להרמב"ם שם. 3) שזה נהנה וזה לא חסר. 4) מקור הלכה זו הוא בדברי רב יוסף (שם): "ההוא דזבן ארעא אמצרא דבי נשיה (=קנה שדה ליד השדות של בית חמיו), כי קא פלגו (=כשמת חמיהם ורצו לחלוק בנכסיו), אמר להו פליגו לי אמצראי (=חלקו לי ליד קרקעי). אמר רבה, כגון זה כופין על מדת סדום. מתקיף לה רב יוסף, אמרי ליה אחי מעלינן ליה עילויא כנכסי דבי בר מריון". ועוד שם: "תרי ארעתא אתרי נגרי (=שתי שדות על שתי דרכים), אמר רבה כגון זה כופין על מדת סדום. מתקיף לה רב יוסף, זימנין דהאי מדוויל והאי לא מדוויל (=לפעמים זו שותה מן הנהר, וזו לא שותה) והלכתא כרב יוסף" - הרי שכשיש יתרון לשדה אחת על השניה - אין שומעין לו. 5) זהו פירושו של רבינו למילה: "ניגרא", שהוזכרה בגמרא שם (לחם־משנה והגר"א שם ס"ק ז). וראה להלן הלכה ג ובסמ"ע שם ס"ק ו. 6) כלומר: יפה במדה קטנה כנגד רעה במדה יותר גדולה. 7) כלומר: היפה הקטנה. 8) [כל המוקף בסוגריים אינו בכ"י תימן, וכן אינו במגיד־משנה ובהגהת מהר"י אבוהב. ונראה שנכפל בטעות מהשורה הקודמת, וראה בשו"ע חו"מ סימן קעד סעיף א]. 9) היינו, שהוא מסכים לקבל את המחצית מן הרעה, בלי פיצוי של הכמות על חשבון האיכות, וראה להלן. 10) מקור דברים אלו בבבא־בתרא יג: "טול אתה שיעור, ואני פחות - שומעין לו (לחלק דבר שאין בו כדי חלוקה)". ואף לרשב"ג שאמר אין שומעין לו, אין זה אלא מפני שהשני טוען כנגדו: איני רוצה במתנה כי שונא מתנות יחיה (ראה למעלה פ"א הלכה ה), אבל בנידון־דידן אין זו מתנה, שהראשון מעדיף את הזיבורית הסמוכה לשדה שלו (סמ"ע שם ס"ק ז, והגר"א ס"ק ח).

ב. הַבְּכוֹר[11] שֶׁחָלַק - נוֹטֵל שְׁנֵי חֲלָקִים שֶׁלּוֹ[12] כְּאֶחָד[13]. אֲבָל[14] הַיָּבָם[15] שֶׁחָלַק עִם אֶחָיו בְּנִכְסֵי הָאָב[16] - נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק אָחִיו בְּגוֹרָל; אִם עָלוּ בְּמָקוֹם אֶחָד - עָלוּ, וְאִם עָלוּ בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת - עָלוּ[17].

11) שם יב: מימרא של רב הונא ברבי יהושע. 12) החלק שנוטל כשאר אחיו וחלק הבכורה. 13) ששני החלקים נחשבים חלק אחד, ולמדו זאת (בבא־בתרא קכד.) מן הפסוק (דברים כא, יז) "כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים" - הרי ששני החלקים הם כאחד. והמדובר כשאין החלקים שוים, שאם הם שוים - כבר השמיענו רבינו למעלה בהלכה ב, ששומעין לאחד שטוען: תנו לי חלקי בצד השדה שלי, ומה החידוש בבכור? (מגיד־משנה). 14) כרבא שם, שאמר שאע"פ שהיבם נקרא "בכור" בתורה, שנאמר (דברים כה, ו) "והיה הבכור" - אין חלוקתו כבכור. 15) אחד מן האחים, שייבם את אשת אחיו המת. 16) שיבם יורש את אחיו המת (פ"ג מהלכות נחלות הלכה ז). 17) ואף כאן המדובר כשאין החלקים שווים, שאם הם שוים - בוודאי שומעים לו כנ"ל (מגיד־משנה).

ג. אֶרֶץ[18] מְרֻבַּעַת, שֶׁהָיָה הַנָּהָר מַקִּיף לָהּ מִזְרָח וְצָפוֹן, וְהַדֶּרֶךְ[19] דָּרוֹם וּמַעֲרָב - חוֹלְקִין אוֹתָהּ בַּאֲלַכְסוֹן[20], כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ לָזֶה נָהָר וְדֶרֶךְ וְלָזֶה נָהָר וְדֶרֶךְ. וְאִם אָמַר: תְּנוּ לִי הַחֲצִי שֶׁמִּצַּד זֶה, שֶׁהוּא בְּצַד שָׂדִי - שׁוֹמְעִין לוֹ. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל דָּבָר שֶׁהוּא טוֹב לָזֶה, וְאֵין עַל חֲבֵרוֹ הֶפְסֵד כְּלָל - כּוֹפִין אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת[21].

18) שם יג. ודלא כפירוש ר"ח ורש"י שם. 19) בגמרא שם: "חד גיסא נגרא, וחד גיסא נהרא". ומפרש רבינו "נגרא" - דרך. וראה למעלה הערה ד. 20) כציור הזה: 21) כמו שכתב למעלה בהלכה א.

ד. אֶחָד[22] מִן הָאַחִין אוֹ מִן הַשֻּׁתָּפִין[23] שֶׁמָּכַר חֶלְקוֹ[24] לְאַחֵר - מְסַלְּקִין[25] אֶת הַלּוֹקֵחַ, וְנוֹתְנִין לוֹ שְׁאָר הָאַחִין אוֹ שְׁאָר הַשֻּׁתָּפִין דָּמִים שֶׁנָּתַן וְהוֹלֵךְ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס זָר בֵּינֵיהֶן.

22) בבא־מציעא קח. כרב נחמן ולא כרב יהודה בשם רב, וכפירוש רב האי ברא"ש שם (פ"ט סימן כא). 23) לדעת רב האי שם, מדובר כשהיו שלשה או ארבעה אחים או שותפים. וזהו החידוש כאן, שאם בא אחד מהם לסלק את הלוקח, והלה טוען: שמא יקבל השותף הזה חלקו בצד אחר, ולא יהיה "בר מצרא" שלו - שאין זו טענה כלל, לפי שלכל שותף יש חלק בכל השטח, וכולם נחשבים בני מצרא (סמ"ע סימן קעד ס"ק ו). וראה בהערה הבאה. 24) ממה שכתב רבינו כאן: "חלקו" ולא הזכיר "קרקע", כמו להלן בהלכה ה, למד מהרי"ק שבאחין ובשותפין נוהג דין זה אף במטלטלין (ועיין כסף־משנה). [ולדעת מהרי"ק זהו החידוש בשותפין, מה שאין בבר־מצרא אחד]. 25) מדין עשיית הישר והטוב, כבהלכה הבאה.

1 **ה. וְלֹא[26] עוֹד, אֶלָּא הַמּוֹכֵר קַרְקַע שֶׁלּוֹ לְאַחֵר - יֵשׁ**
2 **לַחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא בְּצַד הַמֶּצֶר שֶׁלּוֹ לִתֵּן דָּמִים לַלּוֹקֵחַ**
3 **וּלְסַלֵּק[27] אוֹתוֹ, וְזֶה[28] הַלּוֹקֵחַ הָרָחוֹק - כְּאִלּוּ הוּא**
4 **שְׁלִיחַ[29] שֶׁל בֶּן הַמֶּצֶר. בֵּין שֶׁמָּכַר הוּא, בֵּין שֶׁמָּכַר**
5 **שְׁלִיחוֹ[30], בֵּין שֶׁמָּכְרוּ בֵּית דִּין[31] - יֵשׁ בּוֹ דִּין בֶּן**
6 **הַמֶּצֶר. אֲפִלּוּ[32] הָיָה הַלּוֹקֵחַ תַּלְמִיד חָכָם וְשָׁכֵן[33]**
7 **וְקָרוֹב לַמּוֹכֵר, וּבֶן הַמֶּצֶר עַם הָאָרֶץ רָחוֹק - בֶּן**
8 **הַמֶּצֶר קוֹדֵם, וּמְסַלֵּק אֶת הַלּוֹקֵחַ. וְדָבָר זֶה[34],**
9 **מְשׁוּם[35] שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב. אָמְרוּ**
10 **חֲכָמִים[36]: הוֹאִיל וְהַמֶּכֶר אֶחָד הוּא[37], טוֹב וְיָשָׁר הוּא**
11 **שֶׁיִּקְנֶה מָקוֹם זֶה בֶּן הַמֶּצֶר יוֹתֵר מִן הָרָחוֹק. הָיוּ[38]**
12 **בְּנֵי הַמֶּצֶר רַבִּים - כֻּלָּם זוֹכִים בְּזוֹ הַשָּׂדֶה הַנִּמְכֶּרֶת**
13 **וְהִיא בֵּינֵיהֶם[39] לְפִי מִנְיָנָם[40], וְנוֹתְנִין מִן הַדָּמִים**
14 **לַלּוֹקֵחַ. וְהוּא שֶׁבָּאוּ כֻּלָּם בְּפַעַם אַחַת; אֲבָל[41] אִם**
15 **קָדַם אֶחָד מֵהֶן וְסִלֵּק אֶת הַלּוֹקֵחַ - זָכָה בָּהּ לְבַדּוֹ,**
16 **הוֹאִיל וְהוּא בֶּן הַמֶּצֶר[42]. וְכֵן אִם בָּאוּ מִקְצָתָן,**
17 **וּמִקְצָתָן בְּמְדִינָה אַחֶרֶת[43] - מְסַלְּקִין אוֹתוֹ אֵלּוּ**
18 **הָעוֹמְדִים כָּאן בִּלְבַד, וְהִיא לָהֶן. וְכֵן הַמּוֹכֵר לְאֶחָד**
19 **מִבְּנֵי הַמֶּצֶר, אוֹ לְאֶחָד מִן הַשֻּׁתָּפִין שֶׁלּוֹ בְּמַשָּׂא**
20 **וּמַתָּן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שֻׁתָּפוֹ בַּקַּרְקַע[44] - זָכָה בָּהּ,**
21 **וְאֵין שְׁאָר הַשֻּׁתָּפִין אוֹ שְׁאָר בְּנֵי הַמֶּצֶר נוֹטְלִין עִמּוֹ.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"טוב וישר הוא שיקנה מקום זה בן המיצר יותר מן הרחוק".

את דין בר־מצרא אפשר להסביר בשני אופנים:

א: הוא רק ענין של הנהגה טובה שחייבו חכמים את הלוקח להתנהג באופן הישר והטוב ולמכור את השדה לבר־מצרא.

ב: החיוב של "ועשית הישר והטוב" נותן גם בעלות מסוימת לבן המיצר על השדה ומטיל פגם במכר אם מכר בעל השדה לאיש אחר. (כמו שמשמע מלשון ה'נמוקי יוסף': "כאילו יש לו קצת קניין בגופו של קרקע").

ומלשון הרמב"ם משמע כאופן השני, שכתב: "טוב וישר הוא שיקנה מקום זה בן המיצר כו'" והיינו שהחיוב דבר־מצרא הוא ביחס למקום ולא ביחס לאדם.

אבל רש"י בגמרא (בבא מציעא קח, א. ד"ה ועשית) הסביר את החיוב כמונח על האדם, וכתב: "דבר שאי אתה נחסר כל כך שתמצא קרקעות במקום אחר ולא תטריח על בן המיצר להיות נכסיו חלוקים".

ובזה יובן גם לשון הרמב"ם בדין "זבין לעכו"ם" שכתב: "משמתין אותו עד שיקבל עליו כל אונס שיבוא מן העכו"ם עד שינהג העכו"ם עם בן המיצר שלו בדיני ישראל" ומשמיט את הטעם שהובא בגמרא "עכו"ם לאו בר ועשית הישר והטוב הוא" ומוסיף עד שינהג העכו"ם עם בן המיצר כו'" כי לשיטתו הדין של בר־מצרא הוא לא רק שהלוקח צריך לנהוג באופן ה"ישר והטוב" אלא שהדין הוא גם על הקרקע ולכן משפיע בה גם לאחר שנמכרה לגוי.

(על פי לקו"ש חלק י"ט ע' 56)

26) שם, כנהרדעי ולא כרב נחמן. 27) אפילו בעל־כרחו של המוכר (הגהת הרמ"א בסימן קעה סעיף ה). 28) יוצא מתוך הסוגיא בבא־מציעא קח. 29) כן נראה שם, שאמרו על בן המצר: "לתיקוני שדרתיך ולא לעוותי" - לשון הנאמר בשליח בכתובות צט: (מגיד־משנה להלן פי"ג הלכה ז). ברם אינו כשליח ממש (אור־שמח להלן פי"ג, עיין שם הלכה יא) וראה להלן הלכה יא. ובפרק יד הלכה ד והערה לא. 30) שכשם שאם הוא עצמו מוכר יש בו דין בן מצר, כן יש דין בן מצר בשלוחו שהוא כמותו, ומקור לזה ממה שאמרו בבבא־מציעא קח: שבמכירה למזונות האשה אין דין בר מצרא (ראה להלן הלכה ט), וסתם מכירה למזונות היא ע"י האלמנה שהיא כשלוחה (כתובות צח.) - הרי שרק במזונות אין דין בר מצרא, אבל באופן אחר יש דין בר מצרא בשליח (הגר"א סימן קעה ס"ק יד). 31) שמכרו לאיזה צורך שהוא, ולא לצורך מזונות, ראה להלן הלכה ט ובראב"ד ומגיד־משנה. וגם דין זה, שבב"ד יש דין בר מצרא - נלמד מדין מזונות הנ"ל, שגם ב"ד מוכרים למזונות - הרי שבאופן אחר יש דין בר מצרא גם בבית־דין (הגר"א שם). 32) בבבא־מציעא שם אמרו: "שכן ותלמיד־חכם, תלמיד־חכם קודם. קרוב ות"ח, ת"ח קודם", וממה שאמרו "קודם - קודם", ולא אמרו "אין בו דינא דבר־מצרא", כמו שאמרו שם ביתר הדברים - נראה שכאן מדובר רק בדין קדימה, וכגון ששניהם אינם בני מצרא, אבל אם השכן או הקרוב בני מצרא - הם קודמים לתלמיד־חכם, שאף הוא צריך לקיים ועשית הישר והטוב. וראה ברי"ף, ברש"י וב'תוספות' שם. 33) אבל לא בר מצרא. 34) הוא העיקרון המוסרי של עשיית הישר והטוב, שנצטוינו לעשותו. ויש שלא נצטוינו עליה, והיא ההקדמה במכר שלא בדין בר מצרא, שאינה אלא מדת חסידות. ראה להלן פי"ד הלכה ה. 35) לשון הגמרא שם קח. בדברי נהרדעי. 36) שהחכמים הם שקבעו מה הם דרכי היושר, שהתורה מצווה עליהם, אך עצם העיקרון - יסודו בתורה גופא. 37) כלומר, שלמוכר לא איכפת למי הוא מוכר, ואין לו כל הפסד בדבר, ראה להלן. 38) שם קח: בסוף הסוגיא.

39) ובגמרא אמרו שמחלקים אותה ב"קרן זיל", היינו בארבעה אלכסונית כזו: שיגיע לכל אחד מהמצרנים לצד המצר שלו. 40) היינו, לא לפי הרוחות, אחד לכל רוח, כדעת יש אומרים, אלא לפי המניין. שאם יש שנים ברוח אחד, וליתר הרוחות שלשה, אחד לכל רוח - מחלקים את השדה לחמשה חלקים. 41) שם. 42) כן מפרש רבינו מה שאמרו שם: "הני ד' בני מצרני דקדים חד מינייהו וזבין, זביניה זביני" (מגיד־משנה). 43) שאז אין להם טענת בר מצרא, כמבואר להלן פי"ד הלכה ג. 44) שם בגמרא: "ולשותפי לית בה משום דינא דבר מצרא". ולא כרש"י שפירש שהשותפות היא בקרקע, עיין שם.

1 **ו. הַמּוֹכֵר[45] כָּל נְכָסָיו[46] לְאֶחָד - אֵין בַּעַל הַמֶּצֶר שֶׁל**
2 **שָׂדֶה אַחַת מְסַלֵּק אֶת הַלּוֹקֵחַ מֵאוֹתָהּ הַשָּׂדֶה, שֶׁהֲרֵי**
3 **הִיא וְהָאַחֶרֶת[47] קָנָה כְּאֶחָד[48]. וְכֵן[49] הַמּוֹכֵר לַבְּעָלִים**
4 **הָרִאשׁוֹנִים[50], אוֹ[51] הַלּוֹקֵחַ[52] מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - אֵין**
5 **בּוֹ דִּין בֶּן הַמֶּצֶר.**

45) שם קח: 46) והם במקומות שונים. 47) [בכ"י תימן: "ואחרות". וראה בסמ"ע סימן קעה ס"ק סב, שפירש גם לפי נוסחתנו שהמדובר כשיש לו הרבה שדות, "והאחרת" ר"ל והאחרות, שאם אין לו אלא שתי שדות - יש כאן דין בר מצרא ששכיח הדבר שבן המצר יקנה את שתיהן, ואין כאן שום הפסד למוכר, ראה להלן]. 48) ואילו בן המצר, אינו רוצה לקנות אלא אחת ויש הפסד למוכר (תרומת־הדשן סימן שלח, ולחם־משנה להלן פי"ג הלכה ח). ויש אומרים שאפילו אם רוצה בן המצר לקנות את כל הנכסים אינו מסלק את הלוקח "לפי שאינו מצוי שיקנה אדם כל נכסיו ביחד, לפיכך כשיזדמן אחד שרוצה לקנותם], אין לו להודיע למצרן, שמא בתוך כך יחזור בו הלוקח, והרי זה דומה למוכר מקום רחוק כדי לגאול מקום קרוב, או שמכר רע כדי לגאול יפה בדמיו" שאין בהם דין בר מצרא (להלן הלכה ט) לפי שאין לנו להפסיד המוכר מחמת הטוב והיושר ללוקח, כמו שכתב רש"י שם קח: ד"ה אין (רא"ש פ"ט דבבא־מציעא סימן כז, וסמ"ע שם ס"ק סג בשם ה'טור'). וראה בהגהות מיימוניות ובמגיד־משנה. [ואמנם אם טען כן בן המצר לפני שמכר לאחר, יתכן ששומעין לו, וכן כתב הרמ"א סימן קעה סעיף לז לגבי "בעלים הראשונים"]. 49) שם. 50) שמן הראוי הוא שתשוב השדה לאשר קנהו מאתו, יותר משתבוא לאיש נכרי, ואפילו אם הוא בן המצר (מגיד־משנה). 51) בבא־מציעא שם. 52) שיכול הלוקח לטעון: הברחתי ארי מן המצר שלך, וחייב הנך להחזיק לי טובה בזה, כי מי יודע אם אתה היית מצליח לסלקו מן המצר שלך.

6 **ז. הַמּוֹכֵר[53] לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[54] - מְשַׁמְּתִין[55] אוֹתוֹ, עַד**
7 **שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו כָּל אֹנֶס שֶׁיָּבוֹא מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, עַד**
8 **שֶׁיְּנַהֵג הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים עִם בֶּן הַמֶּצֶר שֶׁלּוֹ בְּדִינֵי**
9 **יִשְׂרָאֵל בַּכֹּל. וְאִם אֲנָסוֹ שֶׁלֹּא כְּדִין יִשְׂרָאֵל - מְשַׁלֵּם**
10 **הַמּוֹכֵר[56].**

53) שם. 54) שאין דין בר־מצרא אלא על הלוקח ולא על המוכר (גמרא ורש"י שם). 55) מטילים עליו שמתא. 56) כיון שקיבל עליו אחריות. אבל אם לא קיבל עליו אחריות - אינו חייב לשלם (מגיד־משנה), שהרי זה כמו גרמא בנזקין (הגר"א שם ס"ק צג).

11 **ח. הַשְּׁכִירוּת - אֵין בָּהּ מִשּׁוּם דִּין בֶּן הַמֶּצֶר[57].**

57) שלשה פירושים להלכה זו: א. שהמדובר בפעולת שכירות (במקום פעולת מכירה בדין בן המצר), כגון שהשכיר חצר לראובן, ושמעון בן המצר רוצה לסלק את השוכר והוא רוצה לשכרה (כסף־משנה בשם ה'טור'), שאין כאן דין בן המצר, משום שיכול המשכיר לומר לבן המצר: ראובן נאמן עלי שיפרע דמי השכירות, ואתה אינך נאמן עלי. ועוד שלפעמים יש לבן המצר בני בית מרובים (הגר"א סימן קעה ס"ק קמח). ב. שהמדובר בפעולת מכירה (כבכל דיני בן־המצר) אלא שבן־המצר אינו אלא שוכר הדר ליד החצר המכורה (כסף־משנה), שכיון שאין גוף החצר שלו אין לו דין בר־מצרא (הגר"א שם ס"ק קמט). וראה להלן הלכה יב והערה עד. ויש חולקים בזה וסוברים שדין השכירות כדין המקח ('טור' שם בשם הרא"ש). ג. כשהקונה דר בשכירות בחצר ובן המצר רוצה לסלקו, ודבר זה נלמד ממה שכתוב בהלכה הבאה שהממשכן מקום ואח"כ מכרו לבעל המשכון, אע"פ שאין כאן אלא "מקום" ולא בית דירה, אין בו דין בר־מצרא, כיון שהמקום ממושכן אצלו – קל־וחומר לשוכר שדר באותה חצר, שוודאי אין בו דין בר־מצרא (מגיד־משנה וכסף־משנה).

12 **ט. הַמְמַשְׁכֵּן[58] מָקוֹם[59], וְאַחַר כָּךְ מְכָרוֹ לָזֶה שֶׁהוּא**
13 **מְמֻשְׁכָּן בְּיָדוֹ - אֵין בּוֹ מִשּׁוּם דִּין בֶּן הַמֶּצֶר. וְכֵן[60]**
14 **הַמּוֹכֵר מָקוֹם רָחוֹק כְּדֵי לִגְאֹל מָקוֹם קָרוֹב, אוֹ**
15 **שֶׁמָּכַר רַע כְּדֵי לִגְאֹל יָפֶה בְּדָמָיו, אוֹ שֶׁמָּכַר כְּדֵי לִתֵּן**
16 **מְנָת הַמֶּלֶךְ[61], אוֹ שֶׁמָּכַר לִקְבוּרָה[62] אוֹ לִמְזוֹן הָאִשָּׁה[63]**
17 **אוֹ הַבָּנוֹת[64] - אֵין בְּאֶחָד מֵאֵלּוּ דִּין בֶּן הַמֶּצֶר, אֶלָּא**
18 **זָכָה הַלּוֹקֵחַ.**

58) שם קח: 59) היינו, שטח קרקעי מסויים ולא בית. וראה למעלה הערה נו, ובהגהות מיימוניות אות י בשם ר"ת. 60) שם. 61) מס גולגולת. 62) שהבעל חייב בקבורת אשתו (פי"ב מהלכות אישות הלכה ב). 63) האלמנה. 64) שתנאי כתובה הוא - שבנות אשתו ממנו, ניזונות מנכסיו אחר מותו, עד שתתארסנה (הלכות אישות שם).

19 **י. וְלָמָּה אֵין בָּהֶן דִּין בֶּן הַמֶּצֶר? שֶׁכָּל אֵלּוּ טְרוּדִין[65]**
20 **הֵן לִמְכֹּר, וּמִשּׁוּם צֹרֶךְ גָּדוֹל מוֹכְרִין, וְאִם תֹּאמַר יֵשׁ**
21 **בָּהֶן דִּין בֶּן הַמֶּצֶר - לֹא יִמְצְאוּ לוֹקֵחַ, שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר:**
22 **לָמָּה אֶטְרַח וְאֶקַּח כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא זֶה וִיסַלֵּק אוֹתִי? וְאֵין**
23 **הַבְּעָלִים יְכוֹלִין לְהַמְתִּין עַד שֶׁיָּבִיא בַּעַל הַמֶּצֶר מָעוֹת**
24 **וְיִקְנֶה.**

65) בשדה קרוב ויפה, שמא בינתיים עד שיוודע למצרן, יקנה אחר אותה שדה, שהוא רוצה לקנות (שו"ע סימן קעה, סעיף מב). ובמנת המלך שמא "יכעוס שוטר המלך" (רש"י שם). במזונות, שמא בינתיים לא יהיה להן ממה להתפרנס, ובקבורה משום בזיון המת (רש"י שם).

יא. הֲרֵי שֶׁטָּעַן הַלּוֹקֵחַ וְאָמַר: מִפְּנֵי הַמַּס וְכֵיוֹצֵא בּוֹ[66] מָכַר לוֹ הַמּוֹכֵר, וּבַעַל הַמֶּצֶר אוֹמֵר: שֶׁקֶר אַתָּה טוֹעֵן, לְבַטֵּל זְכוּתִי - עַל בַּעַל הַמֶּצֶר לְהָבִיא רְאָיָה[67], וְאַחַר כָּךְ יוֹצִיא מִיַּד הַלּוֹקֵחַ; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - יִשָּׁבַע הַלּוֹקֵחַ הֶסֵּת[68].

66) באופנים שאין בהם דין בר־מצרא, כמבואר למעלה הלכה ט. 67) שזכותו של בן המצר היא רק מדבריהם (מדרבנן), ולפיכך הוא נקרא "מוציא" ועליו להביא ראיה (מגיד־משנה). ומכאן שהלוקח אינו נחשב לשליח ממש (ראה למעלה הלכה ה), שאם כן היה בן המצר נחשב למוחזק (אור־שמח). 68) כדין כל מוחזק הכופר בטענת המוציא, שנשבע שבועת כופר הכל, מדרבנן.

יב. אֲפִלּוּ[69] הָיָה שָׁם בַּדָּבָר סָפֵק[70] - אֵין הַלּוֹקֵחַ מִסְתַּלֵּק אֶלָּא בִּרְאָיָה[71] בְּרוּרָה שֶׁהֵבִיא בַּעַל הַמֶּצֶר. לְפִיכָךְ[72], אִם טָעַן הַלּוֹקֵחַ וְאָמַר[73]: גַּזְלָן אַתָּה לְשָׂדֶה זוֹ, אָרִיס[74] אַתָּה לְשָׂדֶה זוֹ, אוֹ שׂוֹכֵר אוֹ מְמַשְׁכֵּן[75] - צָרִיךְ בַּעַל הַמֶּצֶר לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁהוּא בַּעַל הַמֶּצֶר, וְשֶׁהַקַּרְקַע זוֹ בְּחֶזְקָתוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

69) זה מסברת רבינו. 70) שאין הלוקח בא בטענת ודאי, אלא טוען מספק, שמא מכר לו המוכר משום מס וכיוצא בו (סמ"ע סימן קעה, ס"ק עט). 71) שהרי הוא המוחזק, ואין מוציאין ממנו מספק. והרי זה דומה לאומר לחבירו: מנה לי בידך, והלה אומר: איני יודע אם נתחייבתי לך - שפטור (בבא־קמא קיח. ורמב"ם פ"א מהלכות טוען ונטען הלכה ח). 72) רוצה לומר, כיון שבספק אין מוציאין מידי הלוקח — הוא־הדין אם הוא טוען טענה רחוקה, כגון זו הבאה - אין מוציאין מן הלוקח. 73) לבן המצר. 74) ולאריס אין דין בן המצר, אף שיש לו חלק ביבול. 75) ראה למעלה הלכה ח והערה נו, שהשוכר אין לו טענת בן המצר, כיון שאין לו בגוף השדה. והממשכן - גם הוא אין לו בגוף השדה, והרי הוא כשוכר שאין לו טענת בן המצר, כנ"ל.

יג. הַמּוֹכֵר[76] לִיתוֹמִים קְטַנִּים[77] - אֵין בּוֹ דִּין בַּעַל הַמֶּצֶר. הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר שֶׁעוֹשִׂין חֶסֶד עִם אֵלּוּ יָתֵר מִבַּעַל הַמֶּצֶר[78].

76) שם. 77) דוקא יתומים קטנים. אבל יתומים גדולים, או קטנים ואינם יתומים - יש בהם דין בן המצר (מגיד־משנה). 78) שכל דינו, אף הוא, אינו אלא מטעם טוב ויושר (כנ"ל הלכה ה).

יד. וְכֵן[79] הַמּוֹכֵר לְאִשָּׁה[80] - אֵין בּוֹ דִּין בַּעַל הַמֶּצֶר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לִטְרֹחַ תָּמִיד וְלִקְנוֹת. הוֹאִיל וְלָקְחָה, חֶסֶד הוּא שֶׁתַּעֲמֹד הַקַّרְקַע בְּיָדָהּ.

79) שם. 80) שאינה אשת איש, שאם היא אשת איש, הרי היא שלוחה של בעלה (רי"ף). ויש אומרים שאף באשת איש הדין כן, אם ידעו שיש לה ממון, באופן שאין שום מקום לטענת ערמה, שהיא שליחת בעלה (מגיד־משנה בשם רשב"א).

טו. מָכַר[81] לְטֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס - בַּעַל הַמֶּצֶר יָכוֹל לְסַלְקָן, מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְפֵק אִשָּׁה.

81) יוצא, ממה שכתב רבינו למעלה הלכה יב, שבספק אין בעל המצר מוציא מידי הלוקח.

טז. הָיְתָה[82] הַקַּרְקַע שֶׁל אֶחָד מֵהֶן, וְהַבִּנְיָן אוֹ הָאִילָנוֹת שֶׁל אֶחָד: אִם יֵשׁ לְבַעַל הַבִּנְיָן אוֹ לְבַעַל הָאִילָנוֹת זְכוּת[83] בַּקַּרְקַע - כָּל אֶחָד מֵהֶן בֶּן הַמֶּצֶר[84] שֶׁל חֲבֵרוֹ. לְפִיכָךְ, אִם מָכַר אֶחָד מֵהֶן חֶלְקוֹ - חֲבֵרוֹ מְסַלֵּק הַלּוֹקֵחַ. אֲבָל אִם אֵין לְבַעַל הָאִילָנוֹת אוֹ לְבַעַל הַבִּנְיָן זְכוּת בַּקַּרְקַע, אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה אוֹמֵר לוֹ: עֲקֹר אִילָנְךָ אוֹ הֲרֹס בִּנְיָנְךָ, וּמָכַר בַּעַל הַשָּׂדֶה - זָכָה הַלּוֹקֵחַ, וְאֵין בַּעַל הָאִילָנוֹת אוֹ בַּעַל הַבִּנְיָן מְסַלֵּק אוֹתוֹ; וְאִם מָכַר בַּעַל הַבִּנְיָן אוֹ בַּעַל הָאִילָן - הֲרֵי בַּעַל הַקַּרְקַע מְסַלֵּק אוֹתוֹ.

82) בבא־מציעא שם, לפי דעת הרי"ף. 83) כגון שקנה שלשה אילנות, שקנה קרקע עמהן (פרק כד מהלכות מכירה הלכה א), או כגון שמכר את השדה ושייר לעצמו אילנות, שאפילו בשני אילנות השאיר קרקע לעצמו (שם הלכה ח), כמו שכתב הרי"ף שם. ויש אומרים, שאפילו אם אין לו לזה אלא זכות זמנית במקום זה, ובאותו זמן אינו יכול לומר לו עקור אילנך ובנינך - נחשב כבעל זכות בקרקע. וראה באר־הגולה סימן קעה אות ק, וסמ"ע שם ס"ק צד. 84) מהשו"ע סימן קעה סעיף נא, נראה שיש לו אף דין של שותף, שהוא יותר מבר־מצרא, וראה סמ"ע שם ס"ק צג.

יז. הָיָה[85] מַפְסִיק בֵּינוֹ וּבֵין מֶצֶר שֶׁל חֲבֵרוֹ רֶכֶב[86] דְּקָלִים אוֹ בִּנְיָן גָּבוֹהַּ[87] וְחָזָק אוֹ גֶּמָא[88] וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן - רוֹאִין: אִם יָכוֹל לְהַכְנִיס אֲפִלּוּ תֵּלֶם[89] אֶחָד בְּתוֹךְ הַדָּבָר הַמַּפְסִיק, עַד שֶׁיִּתְעָרְבוּ שְׁתֵּי הַשָּׂדוֹת - הֲרֵי זֶה בֶּן מֶצֶר שֶׁלּוֹ, וּמְסַלֵּק הַלּוֹקֵחַ; וְאִם לָאו - אֵינוֹ מְסַלֵּק הַלּוֹקֵחַ[90].

85) בבא־מציעא שם. 86) הרבה דקלים יחד, סמוכים ורכובים זה על זה. 87) כפירוש אחר ברי"ף שם למילה התלמודית: "משוניתא". 88) מלשון הפסוק באיוב ח, יא: "היגאה גמא בלא בצה"", והיינו קנה הגדל בביצה, מקום שאי־אפשר לזרוע, וראה סמ"ע סימן קעה ס"ק מו. 89) שורת המענה. 90) ואע"פ שבתים מחולקים בכתלים, ובכל זאת יש בהם דין בן המצר (ראה להלן פי"ג הלכה ד) - בתים דרכם לחברם בפתחים שבין אחד לשני (מגיד־משנה בשם רשב"א). ויש חולקים וסוברים שבבתים באמת אין דין בר־מצרא מהטעם הנ"ל (שם בשם ר"ת).

יום ש"ק ה' סיון ה'תשע"ט

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו מקצת מדיני בעל המצר במתנה ומכירה וחליפין, ולא נשלמו.

א. הַנּוֹתֵן[2] מַתָּנָה - אֵין[3] בָּהּ דִּין בֶּן הַמֶּצֶר. הָיָה[4]

כָּתוּב בִּשְׁטַר מַתָּנָה, שֶׁאַחֲרָיוּת[5] מַתָּנָה זוֹ עַל הַנּוֹתֵן - יֵשׁ בָּהּ דִּין בֶּן הַמֶּצֶר; הוֹאִיל[6] וְיֵשׁ בָּהּ אַחֲרָיוּת - מְכִירָה הִיא, וְלֹא כָּתַב מַתָּנָה אֶלָּא לְבַטֵּל זְכוּת בֶּן הַמֶּצֶר[7]. וְכַמָּה נוֹתֵן לוֹ[8]? מַה שֶּׁהִיא שָׁוָה.

2) בבא מציעא קח: 3) שאין המקבל יכול להשיג מתנה במקום אחר, ואין כאן משום עשיית הישר והטוב. ועוד שהמוכר אומר לו, לזה אני רוצה ליתן מתנה ולך אין אני רוצה, ועיין לחם משנה להלן פרק י"ד הלכה ד, וסמ"ע סימן קעה סעיף קטן קא. 4) שם, מימרא של אמימר. 5) במקרה ויחטפו את השדה ממקבל המתנה. 6) כן כתב הרי"ף שם. 7) כלומר, ויש כאן הערמה, כמו שכתב הרי"ף. 8) כמה צריך בן המצר לשלם ללוקח. ואף זה ברי"ף שם.

ב. אָמַר[9] הַלּוֹקֵחַ: כֵּן הוּא, וְהַעֲרָמָה עָשִׂינוּ, וּמְכִירָה הִיא, בְּכָךְ וָכָךְ קְנִיתִיהָ - נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[10] וְנוֹטֵל, כְּדִין הַשְּׁלוּחִין[11]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁצָּרִיךְ לִטְעֹן דָּמִים שֶׁהֵן רְאוּיִין אוֹ יָתֵר מְעַט; אֲבָל אִם אָמַר עַל שְׁוֵה מֵאָה: בְּמָאתַיִם קָנִיתִי - אֵינוֹ נֶאֱמָן[12].

9) המשך דברי הרי"ף שם. 10) באחיזת חפץ של קדושה, כגון תפילין או ספר תורה, כדין כל הנשבעים ונוטלים (פרק א מהלכות טוען ונטען הלכה ב). 11) שנשבעים ונוטלים (פרק ט מהלכות שלוחין ושותפין הלכה ה). ולוקח זה הרי הוא כאילו שלוחו של בן המצר (למעלה פרק י"ב הלכה ה). 12) חזקה אין אדם קונה שווה מנה במאתיים (מגיד משנה). ואף על פי שלהלן פרק י"ד הלכה ד כתב רבינו: "לקח שווה מנה במאתיים - טען בן המצר שעשו קנוניא ביניהם - נשבע הלוקח בנקיטת חפץ ונוטל מאתיים זוז" - כאן שנתפס בהערמה, אינו נאמן. ועוד ששם מדובר באופן שידוע שנתן מאתיים, אלא שהוא טוען שעשו קנוניא ביניהם (לחם משנה).

ג. הָיָה[13] כָּתוּב בִּשְׁטַר מַתָּנָה: וְקִבַּלְתִּי עָלַי אַחֲרָיוּת מַתָּנָה זוֹ, שֶׁאִם תֵּצֵא מִיָּדוֹ אֶתֵּן לוֹ מָאתַיִם - נוֹתֵן לוֹ בֶּן הַמֶּצֶר מָאתַיִם וְאַחַר כָּךְ מְסַלְּקוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא מָנֶה[14].

13) אף זה ברי"ף שם. 14) אף כאן לא נתפס בהערמה ולפיכך נאמן הוא על כך, כמו שכתב רבינו להלן פרק י"ד הלכה ד.

ד. הֶחֱלִיף חָצֵר[15] בְּחָצֵר - אֵין בָּהּ דִּין בַּעַל הַמֶּצֶר[16]. הֶחֱלִיף חָצֵר בְּבְהֵמָה אוֹ בְּמִטַּלְטְלִין - רוֹאִין דְּמֵי[17] אוֹתָהּ הַבְּהֵמָה אוֹ דְּמֵי אוֹתָם הַמִּטַּלְטְלִין, וְנוֹתֵן לוֹ בֶּן הַמֶּצֶר וּמְסַלְּקוֹ. וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: תֵּן לִי כַּמָּה[18] שֶׁלָּקַחְתִּי בּוֹ, שֶׁזּוֹ הַעֲרָמָה הִיא[19], וְאֵינָהּ מוֹעֶלֶת כְּלוּם.

15) מכאן שאף בבתים יש דין בן מצר (מגיד משנה, וראה למעלה פרק י"ב הלכה יז). 16) שהמוכר יכול לטעון, שהוא מעוניין רק בחצירו של הלוקח שהיא טובה בעיניו ואינו רוצה כתמורה את החצר של בן המצר. 17) ואינו חייב להמציא לו בהמה או מטלטלין כיוצא בהן. ועל אחת כמה שאינו יכול לטעון שרק בהמה זו או מטלטלין אלו טובים בעיניו, כמו שטוען כן בהחליף חצר בחצר (למעלה). וראה עוד להלן. 18) בכסף משנה להלן פרק י"ד הלכה א הביא "כמו" וכן הוא בשולחן ערוך שם סעיף כד. ופירש הסמ"ע שם סעיף קטן מא שדורש דווקא בהמה או מטלטלין, וכן הוא בכתב־יד תימן: "כמין". 19) בין המוכר והלוקח, שהרי כשיהיה לו דמי שווייה יוכל לקנות אחרים (סמ"ע שם), מה שאין כן בקרקע, שלפעמים צריך דווקא קרקע זו ולא אחרת.

ה. מָכַר[20] לוֹ קַרְקַע מְעַט בְּאֶמְצַע שָׂדֵהוּ, וְאַחַר כָּךְ מָכַר לוֹ קַרְקַע בְּצַד אוֹתָהּ שָׂדֶה שֶׁבָּאֶמְצַע[21] - רוֹאִין: אִם אוֹתוֹ הַמְּעַט שֶׁמָּכַר לוֹ תְּחִלָּה הִיא עִדִּית אוֹ זִבּוּרִית[22] לְגַבֵּי זֹאת הַקַּרְקַע שֶׁמָּכַר לוֹ בָּאַחֲרוֹנָה - זָכָה הַלּוֹקֵחַ, וְאֵין בֶּן הַמֶּצֶר יָכוֹל לְסַלְּקוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא עַצְמוֹ בֶּן מֶצֶר הוּא מִפְּנֵי אוֹתוֹ מְעַט שֶׁקָּנָה בָּאֶמְצַע; וְאִם[23] אוֹתוֹ מְעַט שֶׁקָּנָה בָּאֶמְצַע כְּמוֹ זֹאת שֶׁמָּכַר לוֹ בַּסּוֹף מִצִּדּוֹ - הֲרֵי זֶה מַעֲרִים[24], וּבֶן הַמֶּצֶר מְסַלֵּק אוֹתוֹ מִן הַשָּׂדֶה שֶׁקָּנָה בַּסּוֹף[25].

20) ושדות המוכר מקיפות מכל צד, שעדיין אין מקום לטענת בן מצר. 21) ומעכשיו יש טענות מצד בני המצר. 22) היינו, שיש איזה שינוי שהוא, בין הקרקע שקנה ויתר השטח, לטוב או לרע, שאז אנו אומרים, שיש טעם מוסבר למה קנה הלוקח דווקא חתיכת קרקע זו, וזה בגלל השוני שבה, שרצוי לו מאיזה טעם שהוא, ואין אנו חושדים בו בהערמה לסלק את טענת בן המצר. 23) בגמרא שם. 24) שכיוון שכל השטח שווה, למה בחר הלוקח דווקא בזה שבאמצע, אלא אל כורחך שיש כאן כוונת הערמה. 25) אבל אינו יכול לסלקו מן הקרקע המעט שקנה בתחילה באמצע השדה (סמ"ע שם סעיף קטן מח).

ו. הַמּוֹכֵר[26] עַל תְּנַאי, בֵּין שֶׁהִתְנָה מוֹכֵר בֵּין שֶׁהִתְנָה לוֹקֵחַ - אֵין בַּעַל הַמֶּצֶר יָכוֹל לְסַלְּקוֹ עַד שֶׁיִּתְקַיְּמוּ הַתְּנָאִים[27], וְיִזְכֶּה הַלּוֹקֵחַ בַּקַּרְקַע, וְלֹא תִּשָּׁאֵר בָּהּ עָלֶיהָ עִמּוֹ כְּלָל[28], וְאַחַר כָּךְ יְסַלֵּק אוֹתוֹ.

26) המפרשים לא ציינו כל מקור, והמגיד־משנה כותב, שזה נראה פשוט. 27) שכל זמן שלא נתקיימו התנאים, אין כאן מכירה כלל. 28) פירוש, שלא יישאר למוכר שום קשר בקרקע זו. ובכתב־יד תימן: "ולא תישאר בה עילה כלל", וכן הוא בשולחן־ערוך סימן קעה סעיף י. ובדפוס רומי: "ולא תישאר בה עילה כלל". וצריך להיות כנ"ל.

ז. הַלּוֹקֵחַ שֶׁבָּנָה[29] וְהִשְׁבִּיחַ אוֹ סָתַר וְהִפְסִיד - בֶּן הַמֶּצֶר מְסַלְּקוֹ, וְנוֹתֵן לוֹ דָּמִים הָרְאוּיִין[30] לוֹ; וַהֲרֵי הוּא בְּכָל מַעֲשָׂיו כְּמוֹ הַשָּׁלִיחַ[31]. וְכֵן אִם לָוָה הַלּוֹקֵחַ קֹדֶם שֶׁיְּסַלֵּק אוֹתוֹ בֶּן הַמֶּצֶר[32], וְסִלְּקוֹ בֶּן הַמֶּצֶר - אֵין בַּעַל חוֹב שֶׁלּוֹ טוֹרֵף מִיַּד בֶּן הַמֶּצֶר. זֶהוּ הָעִקָּר בְּכָל אֵלּוּ הַדִּינִין: שֶׁכָּל הַלּוֹקֵחַ בְּצַד מֶצֶר חֲבֵרוֹ -

הוּא כְּמוֹ שֶׁלִּיחַ לַחֲבֵרוֹ, וּלְתַקֵּן שְׁלָחוֹ וְלֹא לְעַוֵּת.
לְפִיכָךְ[33]: אִם הִשְׁבִּיחַ - נוֹטֵל הוֹצָאָה[34], וְאִם הִפְסִיד[35] וְחָפַר וְהָרַס אוֹ אָכַל הַפֵּרוֹת - מְנַכִּין אוֹתוֹ מִן הַדָּמִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁמְּחַשְּׁבִין לוֹ הַפֵּרוֹת? בְּשֶׁאֲכָלָן אַחַר שֶׁבָּא בֶּן הַמֶּצֶר וְהֵבִיא מָעוֹת לְסַלְּקוֹ; אֲבָל כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל מִקֹּדֶם[36] - שֶׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל[37], וְאֵין מְחַשְּׁבִין אוֹתָן[38].

29) ובן המצר מחה מייד, אחרת הרי זו מחילה ואיבד זכותו, ואינו יכול לסלקו עוד (כסף משנה בשם רבינו ירוחם. וכן הוא בשולחן־ערוך שם סעיף ל). 30) כמו שיבוא הפירוט בסוף ההלכה. 31) המקור לזה ממה שאמרו (בבא מציעא קח.) גבי בן מצר: "לתיקוני שדרתיך וכו'", ביטוי הנאמר (כתובות צט:) לגבי שליח (מגיד משנה. וראה למעלה פרק י"ב הלכה ה). 32) כדין כל בעל חוב הטורף מן הלקוחות של הלווה - שכאן לא קנה בן המצר מאת הלוקח, אלא מאת המוכר, על ידי הלוקח, שהיה שלוחו. 33) זהו פירוט הדברים שהובאו בתחילת ההלכה. 34) [כדין יורד לתוך שדה חבירו שלא ברשותו שידו על התחתונה (פרק י מהלכות גזילה ואבידה הלכה ד) שאם השבח יתר על היציאה נוטל את היציאה ואם היציאה יתירה על השבח נותן לו את השבח מתוך היציאה (מגיד־משנה שם, וכן נראה בבבא קמא קב.). אבל מכיוון שרבינו לא כתב שאם הייתה השדה עומדת ליטע, נוטל כדין אריס, שהרי אף יורד שלא ברשות אומדין כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו ליטע אותה (רמב"ם שם) ונותנים לו כאריס (סמ"ע סימן שעה סעיף קטן א) - נראה שאפילו בשדה העומדת ליטע ידו על התחתונה, מפני שאין לדמות יורד לתוך שדה חבירו, שהכוונה ליטול כאריס, לשליח שנוטע לטובת המשלח ואינו מתכוון כלל ליטול כדין אריס ועיין לחם משנה]. 35) שאז אומר לו: לתקן שלחתיך ולא לעוות. 36) לפני שבא בן המצר לסלקו. 37) שלפני שבאה תביעת בן המצר לסילוק הלוקח, הרי זה נחשב כלוקח ולא כשליח (מגיד־משנה ולחם־משנה), או מפני שהוא כשליח ולא שליח ממש, וראה אור שמח. 38) [אבל מה שהפסיד מנכים לו, שהוא כלוקח שקנה שדה לפירות עד זמן מסויים (למעלה פרק כ"ג מהלכות מכירה הלכה ו) שאוכל פירותיה, ואין לו רשות להרוס. ועיין לחם משנה וסמ"ע סימן קעה סעיף קטן י].

ח. אֶחָד שֶׁלִּקַּח שָׂדֶה אַחַת מִשְּׁנַיִם, וּבָא בַּעַל הַמֶּצֶר לְסַלְּקוֹ מִמַּחֲצִית בִּלְבַד שֶׁלָּקַח מִן הָאֶחָד - אֵינוֹ יָכוֹל לְסַלְּקוֹ[39]; אוֹ מְסַלְּקוֹ מִכֻּלָּהּ, אוֹ מַנִּיחַ כֻּלָּהּ. אֲבָל הַמּוֹכֵר קַרְקַע לִשְׁנַיִם - יֵשׁ לְבַעַל הַמֶּצֶר לְסַלֵּק שְׁנֵיהֶם, אוֹ לְסַלֵּק אֶחָד וּלְהַנִּיחַ אֶחָד[40].

39) מאותו חצי בלבד. שכיוון שהחצי השני בידו, הרי הוא עצמו בן המצר. 40) שהרי מסלקים אותו כולו משדה זו, ואין לו שום טענת בן המצר.

ט. בֶּן הַמֶּצֶר שֶׁבָּא לְסַלֵּק אֶת הַלּוֹקֵחַ, וְקֹדֶם שֶׁיְּסַלְּקוֹ מָכַר לוֹ[41] אֶת הַשָּׂדֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַל הַמֶּצֶר - אִבֵּד אֶת זְכוּתוֹ[42].

41) היינו, ללוקח עצמו. אבל בכתב־יד תימן חסרה המלה "לו", וכן הוא בטור ושולחן־ערוך סימן קעה סעיף טו. ומבואר שם שהמדובר כשמכר לאחר. וראה להלן. 42) וגם זה האחר שקנה (ראה למעלה), אין לו זכות בן מצר (טור ושולחן־ערוך שם) לפי שהלוקח הראשון יכול לטעון, אף הוא, טענת בן־מצר כנגדו, שהרי כל זמן שלא סילקוהו, השדה בידו.

י. שָׁלִיחַ שֶׁמָּכַר[43] וַהֲרֵי הוּא בַּעַל הַמֶּצֶר - אֵינוֹ מְסַלֵּק אֶת הַלּוֹקֵחַ; שֶׁהֲרֵי הוּא מָכַר לוֹ, וְאֵין לְךָ מְחִילָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ[44].

43) שבעל השדה עשהו שליח למכור שדהו. 44) כן נראה בגמרא בבא מציעא קח. "אתא אימליך ביה, אמר ליה איזיל אזבון ואמר ליה זיל זבון צריך למיקני מיניה" וראה להלן פרק י"ד הלכה ב. ומשמע דווקא אם אמר לו בלבד אבל אם עשה גם מעשה - בוודאי מחל לו וכן אמרו בבבא בתרא ל: שדיבור עביד איניש דמיקרי ואמר, ולא מעשה. וראה עוד להלן פרק י"ד שם.

יא. בַּעַל חוֹב שֶׁל מוֹכֵר שֶׁטָּרַף[45] הַשָּׂדֶה מִיַּד בַּעַל הַמֶּצֶר - הֲרֵי בַּעַל הַמֶּצֶר חוֹזֵר וְטוֹרֵף מִן הַלּוֹקֵחַ[46] שֶׁסִּלְּקוֹ, וְהַלּוֹקֵחַ חוֹזֵר וְנוֹטֵל מִן הַמּוֹכֵר.

45) כדין בעל חוב שטורף מן הלקוחות. 46) שהרי הלוקח אינו שליח ממש, אלא כמו שלוחו (למעלה פרק י"ב הלכה ה ופרק י"ג הלכה ז), ואם כן הוא לוקח, ובן המצר נחשב כלוקח מן הלוקח, והוא חוזר על הלוקח הראשון, במקרה של טריפה מצד בעל החוב. והמדובר, כשיש למוכר לשלם, אלא שלפי שבעל המצר אינו יכול לתבוע מהמוכר, שהרי יאמר לו: "לאו בעל דברים דידי את", - הוא תובע מהלוקח, שממנו לקח את השדה, והלוקח חוזר ותובע מהמוכר. שאם אין למוכר לשלם, אין סברא שהלוקח יפסיד, שהרי לא נהנה כלום אלא קיים המצוה של ועשית הישר ולמה יפסיד? (כסף משנה).

יב. כָּל בַּעַל חוֹב[47] שֶׁטָּרַף בְּחוֹבוֹ[48] - יֵשׁ לְבַעַל הַמֶּצֶר לְסַלְּקוֹ. לֹא יְהֵא כֹּחַ הַטּוֹרֵף גָּדוֹל מִכֹּחַ הַלּוֹקֵחַ[49]. וְאִם יִרְצֶה הַנִּטְרָף[50] לִתֵּן הַדָּמִים שֶׁהָיוּ עָלָיו בְּחוֹבוֹ - תַּחֲזֹר לוֹ שָׂדֵהוּ[51] לְעוֹלָם[52], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[53].

47) של בעל השדה. 48) שיש לו על בעל השדה. 49) שבן המצר מסלקו, כמו כן מסלק הוא את בעל החוב. 50) בעל השדה, הלווה. 51) כלומר, בעל המצר מחזיר לו, כשם שהבעל־חוב היה צריך להחזיר, שלא יהא כוח בעל־המצר שבא מכוח הבעל־חוב, גדול מבעל חוב עצמו. 52) בהתאם לכלל הידוע: "שום לעולם חוזר" (בבא מציעא לה.) 53) לקמן פרק כ"ב מהלכות מלוה ולוה הלכה טז. ושם הלכה יז מבואר שאם הגבהו הלווה מדעתו אין השדה חוזרת. וראה בלחם משנה, ובסמ"ע סימן קעה סעיף קטן לג.

יג. קָטָן שֶׁהָיָה בֶּן הַמֶּצֶר, וְרָאָה בֵּית דִּין שֶׁזְּכוּת הוּא לוֹ[54] - מְסַלְּקִין לוֹ אֶת הַלּוֹקֵחַ[55], אוֹ יִטֹּל לוֹ חֶלְקוֹ עִם שְׁאָר בַּעֲלֵי הַמֶּצֶר כְּמוֹ שֶׁיִּרְאוּ.

54) ובית דין מצווין לעשות לזכותו של הקטן (גיטין נב.). 55) כדין שדה שיש לה בני מצר רבים וקדם אחד מהם וסילק את הלוקח, שזכה בה (למעלה פרק י"ב הלכה ה) ובית הדין מקדים ומסלק עבור הקטן.

1 **יד. בַּעַל שֶׁהָיְתָה אִשְׁתּוֹ בֶּן הַמֶּצֶר - הֲרֵי זֶה מְסַלֵּק**
2 **אֶת הַלּוֹקֵחַ; שֶׁכָּל נִכְסֵי אִשְׁתּוֹ[56] בִּרְשׁוּתוֹ[57], וְכָל זְכוּת**
3 **שֶׁתָּבוֹא לְיָדָהּ - זְכוּת הוּא לוֹ[58]. אֲפִלּוּ קָנוּ מִיַּד אִשְׁתּוֹ**
4 **שֶׁמָּחֲלָה בִּזְכוּת זוֹ לַלּוֹקֵחַ - אֵינוֹ מוֹעִיל[59], אֶלָּא**
5 **הַבַּעַל מְסַלְּקוֹ. עָמְדָה הָאִשָּׁה מִדַּעְתָּהּ וְסִלְּקָה אֶת**
6 **הַלּוֹקֵחַ, וְכֵן הָעֶבֶד שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּנִכְסֵי אֲדוֹנָיו**
7 **שֶׁסִּלֵּק אֶת הַלּוֹקֵחַ: אִם רָצָה הַבַּעַל אוֹ הָאָדוֹן -**
8 **מְקַיֵּם עַל יְדֵיהֶן, וְאִם רָצָה - לֹא יְקַיֵּם[60], וְתַחֲזֹר**
9 **לַלּוֹקֵחַ וְיַחֲזִיר הַדָּמִים.**

56) אפילו נכסי מלוג וכן הוא בחושן משפט סימן קעה סעיף יד. 57) שהבעל נחשב כלוקח בנכסי אשתו, כמבואר בכתובות צה:. 58) אף על פי שבנכסי מלוג, אין לו אלא פירות. וראה למעלה פרק י"ב הלכה טז. 59) [שהיא אינה יכולה לוותר על זכותו בתור בן־מצר]. 60) כדין אשה שקנתה ועבד שקנה שאם רצה הבעל או העבד - מקיים, ואם לא רצה - מבטל (למעלה פרק ל מהלכות מכירה הלכות ב - ג).

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) נתבאר בו תשלום דיני בעל המצר ועניניו בשלימות, ונשלמו ההלכות.

10 **א. הָרוֹצֶה[2] לִמְכֹּר שָׂדֵהוּ, וְהֵבִיא בֶּן הַמֶּצֶר שֶׁלּוֹ וְזֶה**
11 **שֶׁרוֹצֶה לִקַּח מִמֶּנּוּ לְבֵית דִּין, וְאָמַר לְבֶן הַמֶּצֶר: אִם**
12 **תִּרְצֶה לִקְנוֹת בְּכָךְ וְכָךְ - עֲשֵׂה, וְאִם לָאו - סַלֵּק אֶת**
13 **עַצְמְךָ, וְהֲרֵי זֶה לוֹקֵחַ; הֲרֵי זֶה לֹא נִשְׁאֲרָה לוֹ טַעֲנָה,**
14 **אֶלָּא אוֹ מֵבִיא מָעוֹת מִיָּד[3] וְיִקְנֶה, אוֹ בָּטְלָה זְכוּתוֹ.**
15 **אָמַר[4]: אֶטְרַח[5] וְאָבִיא - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[6]. אֵלֶּךָ[7]**
16 **וְאָבִיא: אִם הוּא אָמוּד שֶׁיֵּשׁ לוֹ[8] - מַמְתִּינִין לוֹ עַד**
17 **שֶׁיֵּלֵךְ וְיָבִיא, וְאִם אֵינוֹ אָמוּד - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ,**
18 **שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה אֶלָּא לְהִשָּׁמֵט. לְפִיכָךְ אוֹמְרִים לוֹ: אוֹ**
19 **תּוֹצִיא עַתָּה זוּזִים, אוֹ בָּטְלָה זְכוּתְךָ. שֶׁאֵין[9] קוֹבְעִין**
20 **זְמַן לְבַעַל הַמֶּצֶר. הוֹצִיא[10] בֶּן הַמֶּצֶר הַמָּעוֹת, וְהוֹצִיא**
21 **הַלּוֹקֵחַ מָעוֹת, אִם הָיוּ שֶׁל לוֹקֵחַ טוֹבִים[11] מִזּוּזָיו[12]**
22 **אוֹ מְמַהֲרִים לָצֵאת יוֹתֵר מִזּוּזָיו[13] - בָּטְלָה זְכוּתוֹ,**
23 **וְאֵין לוֹ דִּין בֶּן הַמֶּצֶר. הָיָה[14] רוֹצֶה הַלּוֹקֵחַ לִקְנוֹתָהּ**
24 **לִבְנוֹת בָּהּ בָּתִּים, וּבֶן הַמֶּצֶר רוֹצֶה לִזְרָעָהּ[15] - הַלּוֹקֵחַ**
25 **זוֹכֶה, מִשּׁוּם יִשּׁוּב[16] הָאָרֶץ[17], וְאֵין בָּהּ דִּין בֶּן הַמֶּצֶר.**

2) מקור הלכה זו בבבא־מציעא קח: וראה להלן. 3) כלומר נותן מעות מיד מבלי כל טירחה ושהות, וראה להלן. 4) בבא־מציעא שם. 5) שאין לו במזומן, והוא צריך לעשות מאמצים להשיג את הכסף הדרוש. 6) שעשיית הטוב והישר הזאת אינה צריכה לגרום למוכר שום אי־נעימות ושום הפסד. 7) שהכסף מוכן בביתו, ויש רק ללכת ולהביאו. 8) כלומר, אמדוהו שעשיר הוא ויש לו ממון בביתו ('דרישה' סימן קעה אות מא). 9) וזה כולל גם את המקרה המובא בגמרא, שבן המצר המציא כסף צרור, שאין המוכר יכול לפתחם כי אם לאחר זמן, שהרי גם לזה דרוש זמן־מה, והכלל הוא שאין קובעין זמן (מגיד־משנה). 10) שם. 11) בעלי משקל יותר. 12) של בן המצר. ואף כי לזוזיו של בן המצר מעלה אחרת, שהם ממהרים לצאת (רש"י שם, ד"ה זוזי טבי). 13) של בן המצר. ואף כי זוזיו של בן המצר טובים יותר (רש"י שם). כללו של דבר: אין המוכר צריך להפסיד אף במשהו בגלל עשיית הטוב והישר. 14) שם, ולפי הגירסא והפירוש של רש"י, רי"ף ועוד ראשונים, שבתים עדיפים מזרעים. 15) ויתכן ש"לזרעה" דוקא, אבל "לנטעה", הנטיעה עדיפה מבתים, מפני שהאילנות מושרשים בקרקע יותר מבתים, משא"כ בזרעים ('טור' סימן קעה, ושו"ע שם סעיף כו). 16) שבתים קבועים ויציבים יותר מזרעים. 17) כל הארץ, ולאו דוקא ארץ ישראל (ב"י סימן קעה, באר־הגולה שם אות צ, וסמ"ע שם ס"ק מג. וראה אור־שמח למעלה פ"ד הלכה י).

26 **ב. בָּא[18] לוֹקֵחַ וְנִמְלַךְ בְּבֶן הַמֶּצֶר, וְאָמַר לוֹ: הֲרֵי**
27 **פְּלוֹנִי בֶּן הַמֶּצֶר שֶׁלְּךָ רוֹצֶה לִמְכֹּר לִי שָׂדֶה זוֹ, אֵלֶּךָ**
28 **וְאֶקַּח מִמֶּנּוּ? וְאָמַר לוֹ: לֵךְ וָקַח! - לֹא בִּטֵּל**
29 **זְכוּתוֹ[19], וְיֵשׁ לְסַלֵּק אוֹתוֹ אַחַר שֶׁיִּקְנֶה, אֶלָּא אִם כֵּן**
30 **קָנוּ מִיָּדוֹ[20]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁצָּרִיךְ קִנְיָן?**
31 **כְּשֶׁמָּחַל לוֹ קֹדֶם שֶׁיִּקְנֶה; אֲבָל[21] אִם מָחַל לוֹ זְכוּתוֹ**
32 **אַחַר שֶׁלָּקַח, כְּגוֹן שֶׁבָּא בֶּן הַמֶּצֶר וְסִיַּע עִמּוֹ[22], אוֹ**
33 **שָׂכַר[23] מִמֶּנּוּ, אוֹ שֶׁרָאָה אוֹתוֹ בּוֹנֶה וְסוֹתֵר כָּל שֶׁהוּא**
34 **וּמִשְׁתַּמֵּשׁ וְלֹא מִחָה בּוֹ וְלֹא עִרְעֵר - הֲרֵי זֶה מָחַל[24],**
35 **וְשׁוּב אֵינוֹ יָכוֹל לְסַלְּקוֹ.**

18) בבא־מציעא קח. וכנהרדעאי, וכמו שנפסקה ההלכה כמותם. 19) שבן המצר יכול לטעון שדבריו לא נאמרו ברצינות (רש"י שם ד"ה נהרדעאי). 20) ואין זה קנין דברים שאינו קנין (למעלה פ"ב הלכה י, ופ"ה מהלכות מכירה הלכה יד), כי לבן המצר זכות מסויימת בשדה חבירו, ועליה חל הקנין (סמ"ע, סימן קעה ס"ק נא, וראה באר־הגולה שם אות ג). 21) זו סברת הגאונים (מגיד־משנה) ובהתאם לשיטת רבינו (למעלה פי"א הלכה ד), שבזכות לתשמישים שונים אין צורך לא בחזקת שלש שנים ולא בטענה. 22) וכל־שכן אם אמר לו בפה מלא, שהוא מוחל לו ומוותר על זכות המצרנות, שוודאי אינו יכול עוד לסלקו (ב"ב מא. הגר"א שם ס"ק עד). 23) בבבא־בתרא ל: אמרו שאם המערער קנה מהמחזיק, אין זו הוכחה לדברי המחזיק, לפי שעשוי אדם לקנות דין ודברים שיש עליו, אבל בשכירות לא שייך לומר כן (הגר"א שם ס"ק עה). 24) שאין אדם רואה שבונים וסותרים בשדה שיש לו עליה זכות בן־מצר לקנותה - ושותק, ראה בבא־בתרא ס. (הגר"א שם ס"ק עו). ומחילה אינה צריכה קנין, ראה 'תוספות' סנהדרין ו. ד"ה צריכה קנין, וביאור הגר"א שם ס"ק עג. ויש שכתבו שאם שהה בן המצר שיעור זמן כדי שילך ויביא מעות ויתבענו בדין ולא תבעו - איבד זכותו (מגיד־משנה בשם רב האי ורי"ף), אפילו לא ראהו בונה וסותר וכו'

(כסף־משנה). וכאן בדברי רבינו מדובר כשתבעו תוך הזמן הנ"ל ואעפי"כ איבד את זכותו מכיון שסייע עמו או ראהו בונה וסותר (כסף־משנה).

ג. הָיָה[25] בֶּן הַמֶּצֶר בִּמְדִינָה אַחֶרֶת אוֹ חוֹלֶה אוֹ קָטָן[26], וְאַחַר זְמַן הִבְרִיא הַחוֹלֶה וְהִגְדִּיל הַקָּטָן וּבָא הַהוֹלֵךְ - אֵינוֹ יָכוֹל לְסַלְקוֹ. שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר כֵּן - אֵין אָדָם יָכוֹל לִמְכֹּר קַרְקָעִיתוֹ, שֶׁהֲרֵי הַלּוֹקֵחַ אוֹמֵר: לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים תֵּצֵא מִיָּדִי[27]. וְכָזֶה הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים.

25) הוראת הגאונים, כמו שמביא רבינו להלן. 26) והמדובר כשבית־דין לא ראו זכות לקטן בקנייה זו, ראה למעלה פי"ג הלכה יג (לחם־משנה). 27) ואין אומרים "ועשית הישר והטוב" באופן זה.

ד. הַמּוֹכֵר[28] שְׁוֵה מָאתַיִם בְּמָנֶה: אִם לְכָל הָעָם מוֹזִיל וּמוֹכֵר - נוֹתֵן לוֹ בֶּן הַמֶּצֶר מֵאָה וּמְסַלְקוֹ; וְאִם אֵינוֹ מוֹזִיל לְכָל הָעָם - נוֹתֵן לוֹ מָאתַיִם שֶׁהוּא שָׁוֶה, שֶׁהַמּוֹכֵר נָתַן לָזֶה מַתָּנָה[29]. לָקַח[30] שְׁוֵה מָנֶה בְּמָאתַיִם - אֵינוֹ יָכוֹל לְסַלְקוֹ עַד שִׁיתֵּן הַמָּאתַיִם[31]. טָעַן בֶּן הַמֶּצֶר, שֶׁעָשׂוּ קְנוּנְיָא[32] בֵּינֵיהֶם - נִשְׁבָּע[33] הַלּוֹקֵחַ בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[34], וְנוֹטֵל[35] מָאתַיִם זוּז[36]. וְאִם הָיָה שָׁם עֵדִים שֶׁנָּתַן מָאתַיִם, וּבֶן הַמֶּצֶר טוֹעֵן שֶׁאֲמָנָה הָיְתָה בֵּינוֹ וּבֵין הַמּוֹכֵר, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ[37] [בְּוַדַּאי] שֶׁלֹּא לָקַח מִמֶּנּוּ אֶלָּא מֵאָה - חֲרֵי זֶה נוֹתֵן[38] דָּמִים כְּמוֹ שֶׁהֵעִידוּ הָעֵדִים, וְאַחַר כָּךְ מְסַלְקוֹ, וּמַשְׁבִּיעוֹ הֶסֵּת שֶׁלָּקַח בְּמָאתַיִם וְנִפְטָר.

28) בבא־מציעא קח. 29) ולא מתנה ממש, שבמתנה אין דין בן מצר, מפני שאומר לו: לו אני רוצה לתת מתנה, ולך איני רוצה לתת. ראה למעלה פי"ג הלכה א והערה ב. וראה לחם־משנה שהאריך. 30) שם, כנהרדעאי בשם רב נחמן, וכמסקנת הגמרא. 31) שאין אונאה לקרקעות, אפילו מכר שוה דינר באלף (פי"ג מהלכות מכירה הלכה ח). וראה סמ"ע סימן קעה ס"ק יד. ואע"פ ששליח שטעה, חוזר אפילו בכל שהוא, בין במטלטלין בין בקרקע (הלכות מכירה שם הלכה ט) - כאן הרי לקח לעצמו ואינו שליח ממש (רא"ש פ"ט דבבא־מציעא סימן כה, ו'דרישה' סימן קעה אות יד) וראה למעלה פי"ב הלכה ז והערה כח. 32) הערמה. ולאמיתו של דבר, לא נתן לו אלא מאה בלבד. 33) אף אם טענתו אינה ודאית, יכול להשביעו כדין השליח שמשביעים אותו על הספק (פ"ט מהלכות שלוחין ושותפין הלכה ה, וראה ביאור הגר"א סימן קעה ס"ק כז). 34) שעשוה כשבועת התורה. וראה פ"א מהלכות טוען ונטען הלכה ב. 35) מפני שאינו טוען על גוף החפץ, היינו השדה, אלא על התשלום, נקרא נוטל - ודינו כמלוה על המשכון שנשבע בנקיטת חפץ, וראה בפי"ג מהל' מלוה ולוה הל' ג. 36) וראה למעלה פי"ג הלכה ב והערה יא. 37) ב'טור' ושו"ע סימן קעה סעיף ט, הגירסא: "והוא יודע", וכן כתב המגיד־משנה שזו היא עיקר הנוסחא (וטעות הדפוס יש בדבריו, וצ"ל "והרי הוא אומר אני יודע"). אבל אם אינו יודע אין משביעין אותו, כדין שבועת היסת שאין משביעין אלא על טענת ברי. ושבועת שליח אין כאן, שאין משביעין השליח אלא אם טוען שנשאר בידו כלום, אבל כאן שהעדים מעידים שנתן מאתים, ואין לו טענה אלא שמא אמנה היתה, אין זו אלא שבועת היסת רגילה ולא שבועת השומרים (הגר"א סימן קעה ס"ק כז). 38) כלומר, לפני השבועה, כדין שבועת היסת. ואילו בשבועת השליח, הוא נשבע ואח"כ נוטל (הגר"א שם).

ה. כָּל הָרוֹצֶה[39] לִמְכֹּר קַרְקַע, וּבָאוּ שְׁנַיִם, כָּל אֶחָד מֵהֶן אוֹמֵר: אֲנִי אֶקַּח בְּדָמִים אֵלּוּ, וְאֵין אֶחָד מֵהֶן בַּעַל הַמֶּצֶר: אִם הָיָה הָאֶחָד מִיּוֹשְׁבֵי הָעִיר, וְהָאֶחָד מִשְּׁכֵנֵי הַשָּׂדֶה - שְׁכַן הָעִיר קוֹדֵם. שָׁכֵן וְתַלְמִיד חָכָם - תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם. קָרוֹב וְתַלְמִיד חָכָם - תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם. שָׁכֵן וְקָרוֹב - הַשָּׁכֵן קוֹדֵם[40], שֶׁגַּם זֶה בִּכְלַל הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר הוּא[41]. קָדַם[42] אֶחָד וְקָנָה - זָכָה, וְאֵין חֲבֵרוֹ שֶׁרָאוּי לִקְדֹּם לוֹ יָכוֹל לְסַלְקוֹ, הוֹאִיל וְאֵין אֶחָד מֵהֶן בַּעַל הַמֶּצֶר. שֶׁלֹּא צִוּוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר הַזֶּה אֶלָּא דֶּרֶךְ חֲסִידוּת, וְנָפֵשׁ טוֹבָה הִיא שֶׁעוֹשָׂה כָּךְ.

39) בבא־מציעא קח: ולפי פירוש הרי"ף ורש"י. 40) בעיא שם שנפתרה, מן הפסוק (משלי כז, י) "טוב שכן קרוב מאח רחוק". 41) ולפיכך הובאה הלכה זו בסוגיא זו של בן המצר, אע"פ שאינם שוים, כדלהלן. 42) כדעת הרי"ף, ויש חולקים על זה (הגהות מיימוניות).

סְלִיקוּ לְהוּ הִלְכוֹת שְׁכֵנִים

הִלְכוֹת שְׁלוּחִין וְשֻׁתָּפִין

עִנְיַן אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת לִיַּדֵּעַ דִּין שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם וְשֻׁתָּפוֹ, וּמִשְׁפְּטֵיהֶן בְּמִקָּחָן וּמִמְכָּרָן, בְּהֶפְסֵדָן וּשְׁכָרָן.

וּבֵאוּר כָּל הַדִּינִין הָאֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) ביאר בו רבינו דיני שליחות, ושליח ששינה או טעה מה דינו.

א. הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ[2]: צֵא וּמְכֹר לִי קַרְקַע[3] אוֹ מִטַּלְטְלִין[4], אוֹ[5] קְנֵה לִי - חֲרֵי זֶה מוֹכֵר וְלוֹקֵחַ וְעוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ, וְכָל מַעֲשָׂיו קַיָּמִין[6]. וְאֵין הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ צָרִיךְ קִנְיָן[7] וְלֹא עֵדִים[8], אֶלָּא בַּאֲמִירָה בִּלְבַד בֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ. וְאֵין צְרִיכִין עֵדִים אֶלָּא לְגַלּוֹת הַדָּבָר, אִם כָּפַר אֶחָד מֵהֶם, כִּשְׁאָר כָּל הַטְּעָנוֹת[9].

2) ענין "שלוחו של אדם כמותו" - נידון בהרחבה בקידושין מא. מא: ומג. ושם צויינו כל המקורות המקראיים לכך. 3) כתובות צח. צט: וק. 4) שם צח: והיא ממסכת מעילה. ואם כי המדובר בה הוא במתנה - מתנה הרי היא כמכר. 5) שם צט. ממסכת מעילה. 6) ש"שלוחו של אדם כמותו" (קידושין שם). כלומר, מעשי השליח נחשבים כמעשי המשלח. אבל אין אנו אומרים שגופו נחשב כגוף המשלח, ולפיכך, באופן שדרוש לנו גופו של המשלח, כגון בהנחת

תפילין, אין אנו אומרים שהנחת תפילין של השליח מועילה למשלח, שאם כי על עצם הפעולה יש שליחות, והרי זה כאילו הניח המשלח תפילין - אין זה נחשב כאילו הניח תפילין על ידו של עצמו, אלא כאילו הניח על ידו של השליח, ראה ב'קצות החושן' סימן קפב סעיף־קטן א. 7) ראה דברי רבינו למעלה פ"ה מהלכות מכירה הלכות יא־יב. ומקור הדברים בבבא־מציעא צח: במשנה: "אמר לו השואל שלחה וכו'", הרי שבאמירה בלבד נעשה שליח (הגר"א שם ס"ק ג). 8) כן אמרו בבבא־קמא קד. בענין מינוי שליח: "היכי דמי, אי דלא עשאו בעדים, מנא ידעינן". הרי שעל עצם קיום השליחות אין פקפוק, אלא השאלה היא מהיכן אנו יודעים שמינהו שליח (הגר"א שם ס"ק ה). וכל זה בשליחות של ממון, אבל בשליחות לקבל גט או קידושין, צריך עדים, ראה בפ"ג מהלכות אישות הלכה טו. 9) בהתאם לכלל האמור בקידושין סח: "לא נבראו עדים אלא לשקרנים" (=כנגד השקרנים).

1 **ב. שָׁלִיחַ שֶׁעָבַר[10] עַל דִּבְרֵי מְשַׁלְּחוֹ - לֹא עָשָׂה**
2 **כְּלוּם[11]. וְכֵן אִם טָעָה[12] בְּכָל שֶׁהוּא[13], בֵּין בְּקַרְקַע[14]**
3 **בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין[15] - חוֹזֵר[16]; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: לְתַקֵּן**
4 **שְׁלִיחוּתִי שִׁדַּרְתִּיךָ, וְלֹא לְעַוֵּת. וְלֹא אָמְרוּ, שֶׁהַהוֹנָיָה**
5 **בְּמִטַּלְטְלִין - שְׁתוּת, וְהָעֲבָדִים וְהַשְּׁטָרוֹת וְהַקַּרְקָעוֹת**
6 **- אֵין בָּהֶן הוֹנָיָה, אֶלָּא בְּמוֹכֵר שֶׁלּוֹ אוֹ קוֹנֶה לְעַצְמוֹ;**
7 **אֲבָל שָׁלִיחַ שֶׁטָּעָה בְּכֻלָּם בְּכָל שֶׁהוּא[17] - חוֹזֵר[18].**

10) במזיד. 11) כתובות צח: וראה להלן הלכה ד. 12) בשוגג. 13) היינו, אפילו פחות משתות. 14) כתובות צט: תשובת רב נחמן. 15) קידושין מב: מימרא של רבא. 16) [כלומר, המקח בטל. וכן אמרו בכתובות ק. "והלכתא, שליח [שטעה] כאלמנה [שמכרה בטל אם טעתה]", כמבואר שם צח. במשנה. אלא שדעת רבינו בפי"ב מהלכות מכירה הלכה ד, שאף באופן שהמקח בטל, אין המאנה יכול לחזור, אלא המתאנה בלבד חוזר. וזוהי כוונת רבינו גם כאן]. 17) אפילו בפחות משוה פרוטה (יקר תפארת להרדב"ז). 18) כתובות צט: וכן כתב רבינו בפי"ג מהלכות מכירה הלכה ט.

8 **ג. נָתַן[19] מָעוֹת לִשְׁלוּחוֹ לִקְנוֹת לוֹ קַרְקַע, וְקָנָה לוֹ**
9 **שֶׁלֹּא בְּאַחֲרָיוּת[20] - הֲרֵי זֶה עִוֵּוּת, וְהַשָּׁלִיחַ לוֹקֵחַ אוֹתָהּ**
10 **לְעַצְמוֹ שֶׁלֹּא בְּאַחֲרָיוּת כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה[21], וְחוֹזֵר וּמוֹכְרָהּ**
11 **לַמְשַׁלֵּחַ[22] בְּאַחֲרָיוּת; הוֹאִיל וְקָנָה אוֹתָהּ בִּמְעוּתָיו[23],**
12 **וְהָאַחֲרָיוּת עַל הַשָּׁלִיחַ[24]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. לְפִיכָךְ[25],**
13 **אִם הִתְנָה עָלָיו שֶׁעָשָׂהוּ שָׁלִיחַ בֵּין לְתַקֵּן בֵּין לְעַוֵּת,**
14 **אֲפִלּוּ מָכַר לוֹ שִׁוֶה מֵאָה בְּדִינָר, אוֹ לָקַח שִׁוֶה דִּינָר**
15 **בְּמֵאָה - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[26], וְחַיָּב הַמְשַׁלֵּחַ לִתֵּן לוֹ**
16 **כְּפִי הַתְּנַאי.**

19) בבא־בתרא קסט: פסקו של רב נחמן. 20) שכתוב מפורש בשטר: "שלא באחריות". שאילו כתוב סתם, וחסרה המילה "באחריות", רואים את ההשמטה הזאת כטעות הסופר, וכן פסק רבינו בפי"ט מהלכות מכירה הלכה ג (כסף־משנה). 21) שהוא משאיר אותה בידו בצורה זו שלקחה, ללא אחריות, וכנראה שכוונת רבינו בתוספת מילים זו - לציין, שהשליח צריך להשאיר את המצב כמו שהוא גרם לו במעשיו, להוציא מדעת רש"י (ד"ה זיל זבניה), שהוא חייב עוד פעם לקנות מן המוכר ולכתוב על שמו שטר חדש, וראה סמ"ע סימן קפב ס"ק י. ואין אנו אומרים שהמקח בטל אחרי שהשליח טעה בשליחותו, כמו שכתב רבינו למעלה הלכה ב - שלדעת רבינו יש הבדל בין אם הודיע השליח שהוא שליח, שאז הפעולה בטלה אם לא בוצעה כראוי, לבין אם לא הודיע השליח שהוא שליח, שאז מעשה השליחות נשאר קיים, ורק השליח נושא באחריות ההוצאה של השינוי, ראה להלן פרק ב הלכה ד והערה לט, ובראב"ד וכסף־משנה כאן. 22) היינו, מרצונו של המשלח, אבל אין להכריחו על כך (כסף־משנה בשם הר"ן), וראה בסמוך. 23) של המשלח, שאם קנה השליח במעותיו, ולא במעות המשלח - אינו צריך לתקן את המעוות ולחזור ולמכור למשלח, אלא קנה לעצמו (סמ"ע סימן קפב, ס"ק יא. וראה למעלה פ"ז מהלכות מכירה, הלכה י). 24) שזהו מדיני השליחות, שהוא נושא בתוצאות כל עיוות שהוא עושה בשליחותו. 25) שבכל דבר שבממון - תנאו קיים (כסף־משנה). 26) שהרי אין אונאה לקרקעות, אפילו מכר שוה אלף בדינר או שוה דינר באלף (פי"ג מהלכות מכירה, הלכה ח), ודין שליח שטעה שחוזר אפילו בכל־שהוא אין כאן, כיון שהתנה עמו בין לתקן בין לעוות. וכל זה אינו אלא בשליח שטעה, אבל אם שינה בשליחותו - בטלה השליחות (סמ"ע שם ס"ק ז. וכן נראה מדברי הרדב"ז).

17 **ד. הָאוֹמֵר[27] לִשְׁלוּחוֹ: מְכֹר לִי מִשָּׂדֶה שֶׁלִּי בֵּית**
18 **סְאָה[28], וּמָכַר לוֹ בֵּית סָאתַיִם[29] - הֲרֵי זֶה מוֹסִיף[30] עַל**
19 **דְּבָרָיו[31], וְקָנָה הַלּוֹקֵחַ בֵּית סְאָה בִּלְבַד[32]. אָמַר[33] לוֹ:**
20 **מְכֹר לִי בֵּית סָאתַיִם, וּמָכַר לוֹ בֵּית סְאָה - הֲרֵי זֶה**
21 **מַעֲבִיר עַל דְּבָרָיו[34], וְלֹא קָנָה הַלּוֹקֵחַ[35]. אָמַר[36] לוֹ:**
22 **מְכֹר לִי שָׂדֶה לְאָדָם אֶחָד[37], וְהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ וּמְכָרָהּ**
23 **לִשְׁנַיִם[38] - מִמְּכָרוֹ בָּטֵל, שֶׁהֲרֵי עָבַר עַל דְּבָרָיו.**
24 **אָמַר[39] לוֹ: מְכֹר לִי שָׂדֶה, וְלֹא פֵּרַשׁ[40] - אֲפִלּוּ מָכַר**
25 **לְמֵאָה, מִמְּכָרוֹ מִמְּכָר[41].**

27) כתובות צח: וצט. 28) שאפשר לזרוע בו סאה או סאתיים. והוא שטח של חמשים על חמשים אמה (בבא־בתרא כו:). 29) שטח של חמשים על מאה אמה (שם). 30) אבל לא מעביר. 31) ואינו בכלל משנה מדבריו (שם צט. לפי הלשון השני). 32) אבל אינו קונה מה שהוסיף השליח. 33) היא בעיא שם, לפי הלשון השני. 34) שאע"פ שאפשר לו למכור עכשיו גם את היתר - אין בעל הקרקע מרוצה להרבות במכירות ובשטרות, שזה יערער את האימון בו, שיחשבו שהעני והוא מוכר כל נכסיו (שם). ואע"פ שלא נפשטה הבעיא שם, פסק אותה רבינו לקולא לגבי המוחזק, הוא המוכר, בעליה הראשונים של הקרקע (כסף־משנה). 35) כן גם בכ"י תימן, וכך בספרים מדוייקים (כסף־משנה). ובדפוס רומי: "וקנה הלוקח", ונוסחא משובשת היא (כסף־משנה). 36) שם צט: כדבר פשוט. 37) כן הוא לפי גירסת הר"ח והרי"ף, שהמשלח

אמר "לאחד", ולא פירש לאמר: "ולא לשנים". ולא כגירסתנו שם שאמר מפורש: "לאחד ולא לשנים". 38) אפילו שניהם בשטר אחד, כי המשלח אינו מעוניין להתעסק בשנים. 39) שם. 40) שלא הזכיר אף את המילה: "לאחד", וזה שוב בהתאם לגירסת הרי"ף והר"ח, ודלא כגירסתנו. 41) ואע"פ שאין אדם רוצה שירבו עליו שטרות (ראה למעלה) - אין זה אלא כשהשליח שינה מדבריו, אבל כאן שאמר לו מכור לי שדה ולא פירש, הרי גילה דעתו שלא איכפת לו אם ירבו עליו שטרות, וראה בשו"ע סימן קפב סעיף יא, וב'נתיבות המשפט' שם.

1 **ה. הַנּוֹתֵן[42] מָעוֹת לְשָׁלוּחוֹ לִקַּח בָּהֶם חִטִּים אוֹ מִין**
2 **מִמִּינֵי סְחוֹרָה, וְלֹא לָקַח - אֵין לוֹ עָלָיו אֶלָּא**
3 **תַּרְעֹמֶת[43]. נָתַן[44] לוֹ מָעוֹת לִקַּח בָּהֶן חִטִּים, בֵּין[45]**
4 **לַאֲכִילָה[46] בֵּין לִסְחוֹרָה[47], וְהָלַךְ וְלָקַח בָּהֶן**
5 **שְׂעוֹרִים[48]: אִם פָּחֲתוּ[49] דְּמֵי זֶה שֶׁלָּקַח - פָּחֲתוּ**
6 **לַשָּׁלִיחַ[50], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְשַׁנֶּה; וְאִם הוֹסִיפוּ דְּמֵיהֶן -**
7 **הוֹסִיפוּ לְבַעַל הַמָּעוֹת[51]. הָיָה[52] הַשַּׁעַר[53] קָצוּב[54]**
8 **וְיָדוּעַ, וְהוֹסִיפוּ לַשָּׁלִיחַ בַּמִּנְיָן[55] אוֹ בַּמִּשְׁקָל[56] אוֹ**
9 **בַּמִּדָּה[57] - כֹּל שֶׁהוֹסִיפוּ לוֹ הַמּוֹכְרִים הֲרֵי הוּא שֶׁל**
10 **שְׁנֵיהֶם[58], וְחוֹלֵק הַתּוֹסֶפֶת הַשָּׁלִיחַ עִם בַּעַל הַמָּעוֹת.**
11 **וְאִם[59] הָיָה הַדָּבָר שֶׁאֵין לוֹ קִצְבָּה[60] - הַכֹּל[61] לְבַעַל**
12 **הַמָּעוֹת.**

42) תוספתא בבא־מציעא פרק ד בסוף, הובאה בירושלמי שם פ"ה הלכה ג, וראה להלן פרק ז הלכה ו. 43) אבל אינו חייב לשלם לו בעד הנזק, שהרי לא הזיקו בידיים. 44) בבא־קמא קב: כברייתא השניה, וכרבי יהודה שאומר שאין השליח קונה בשינוי. 45) לפי רבי אליעזר שם, מחלק רבי מאיר בין לאכילה ובין לסחורה, ויוצא שלרבי יהודה לא קיים הבדל זה. 46) שכאן מקפיד המשלח, ויש כאן שינוי בולט. 47) שהמשלח מעוניין רק להרוויח, ואפשר היה לומר שלא איכפת לו אם השליח קנה חיטים שביקש או מין אחר. 48) [בכ"י תימן נוסף: "או שנתן לו לקנות שעורים, והלך ולקח חיטים", וכן בברייתא שם. וזה מה שכתב רבינו "אם פחתו דמי זה שלקח" — כלומר, או השעורים או החיטים. ראה להלן פ"ב הלכה ב]. 49) נעשו זולים יותר. ואם אירע אונס אחר שלא מחמת השינוי, פטור השליח (ש"ך סימן קפג ס"ק ט. ראה להלן פ"ה הלכה ב). 50) שהוא צריך לשאת באחריות ההפסד, כדין שליח ששינה, שאומר לו המשלח "לתקן שלחתיך ולא לעוות". ראה למעלה הלכה ג. 51) לפי שאין השליח קונה בשינוי, כנ"ל. ובגמרא שם אמרו שהם חולקים ברווח, - לפי ששם מדובר, שנתן לו מעות למחצית שכר, ואילו רבינו מדבר בשליח גרידא ולא בשותפות (הגהות מיימוניות אות ד). ולפיכך הוא הזוכה, למרות השינוי של השליח, שהרי המקח נקנה במעותיו, וראה למעלה הלכה ג. 52) כתובות צח: וכרבי יוסי. 53) המחיר. 54) קבוע, כמות מסויימת בסכום מסויים. 55) שנתנו לו מספר יותר גדול של דברים מכפי שמגיע לו לפי המחיר הידוע והקבוע. 56) שהמקח שוקל יותר מכפי שמגיע לפי התשלום. 57) שהחפץ תופס מידה יותר גדולה מכפי שיצא לפי הסכום ששולם. 58) לפי דעת רש"י (הביאו הכסף־משנה), היינו מפני שאין אנו יודעים למי התכוון כאן המוכר לוותר, למשלח או לשליח, ולפיכך אנו מקיימים חלוקה. אבל מדברי רבינו נראה שאפילו המתנה מכוונת מפורש לשליח, אנו מקיימים חלוקה, מכיון שסוף־סוף הרווח בא על־ידי המעות של המשלח (כסף־משנה, ועיין לחם־משנה). 59) כרבי יוסי של הברייתא האחרת, ואולי בזו אף רבי יהודה מודה, וראה 'תוספות' שם ד"ה כאן שנה רבי. 60) אלא לפעמים המחיר הוא גבוה יותר ולפעמים נמוך יותר. 61) שכאן אין ויתור כלל מצד המוכר, אלא שהפעם מכר יותר בזול, כפי ההזדמנות.

13 **ו. מִי[62] שֶׁהָיָה חַיָּב לַחֲבֵרוֹ מָמוֹן[63], בֵּין מִשּׁוּם מִלְוָה**
14 **בֵּין מִשּׁוּם פִּקָּדוֹן אוֹ שְׁכִירוּת, וְנָתַן הַמָּעוֹת בְּיַד**
15 **הַשָּׁלִיחַ וְאָמַר לוֹ: הוֹלֵךְ מָמוֹן זֶה לְבַעַל חוֹבִי - אֵין**
16 **הַשָּׁלִיחַ צָרִיךְ לְהִטַּפֵּל לוֹ וְלִתֵּן לוֹ בִּפְנֵי עֵדִים. וְאִם**
17 **אָמַר לַשָּׁלִיחַ: אַל תִּפְרַע חוֹב זֶה אֶלָּא בְּעֵדִים, וּפָרָעוֹ**
18 **שֶׁלֹּא בְּעֵדִים - חַיָּב לְשַׁלֵּם[64]. וְכֵן[65] אִם הָיָה הַחוֹב**
19 **בִּשְׁטָר, בֵּין שֶׁאָמַר[66] לוֹ: קַח הַשְּׁטָר וְתֵן לוֹ הַמָּעוֹת,**
20 **בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ: תֵּן הַמָּעוֹת וְקַח הַשְּׁטָר, וְנָתַן בְּלֹא**
21 **עֵדִים וְלֹא לָקַח הַשְּׁטָר - חַיָּב לְשַׁלֵּם. שֶׁהֲרֵי לְתַקֵּן**
22 **שְׁלָחוֹ, וְלֹא לְעַוֵּת.**

62) רי"ף ב'כתובות' פרק הכותב, וראה להלן. 63) שכר פעולה או שכר בהמה וכלים. 64) אם המקבל טוען שלא קיבל. והרי הוא כמזיק בידיים, שהרי מסר ממון חבירו לאחר (אור־שמח). ויתכן כי חייב גם מדין שומר. 65) כתובות פה. מסקנה סופית של הגמרא על רקע עובדא אחת, וכהסתייגות מדברי רב אשי, שנאמרו בסמיכות לעובדא זו. 66) ומכאן, שאם לא הזכיר כלל את השטר, אינו חייב (הגהות מיימוניות וכסף־משנה).

23 **ז. הַשּׁוֹלֵחַ[67] מָעוֹת שֶׁבְּיָדוֹ בְּיַד שְׁלוּחוֹ, וְאָמַר לוֹ:**
24 **הוֹלֵךְ מָמוֹן זֶה לִפְלוֹנִי שֶׁאֲנִי חַיָּב לוֹ, וְהָלַךְ וְנָתַן**
25 **שֶׁלֹּא בְּעֵדִים, הַשָּׁלִיחַ אוֹמֵר: נָתַתִּי, וּבַעַל חוֹב אוֹ**
26 **הַפּוֹעֵל אוֹמֵר: לֹא לָקַחְתִּי, וַהֲרֵי[68] שְׁלָשְׁתָּן עוֹמְדִין -**
27 **הַשָּׁלִיחַ נִשְׁבָּע הֶסֵּת[69] שֶׁנָּתַן, וּבַעַל חוֹב אוֹ הַפּוֹעֵל**
28 **נִשְׁבָּע[70] [שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה] שֶׁלֹּא לָקַח, וִישַׁלֵּם הַלָּה**
29 **לְבַעַל חוֹב אוֹ לְבַעַל הַפִּקָּדוֹן. וַאֲפִלּוּ הָיוּ הַשְּׁלוּחִין**
30 **שְׁנַיִם - אֵין עֵדוּתָן מוֹעִילָה[71], מִפְּנֵי שֶׁהֵן נוֹגְעִין**
31 **בְּעֵדוּתָן, שֶׁהֲרֵי[72] חַיָּבִין[73] לְהִשָּׁבַע הֶסֵּת. בַּמֶּה דְּבָרִים**
32 **אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הַשָּׁלִיחַ מַכְחִישׁ אֶת בַּעַל חוֹב[74]**
33 **וַהֲרֵי שְׁלָשְׁתָּן עוֹמְדִין; אֲבָל אִם בָּא הַשָּׁלִיחַ וְאָמַר:**
34 **נָתַתִּי כְּמָה שֶׁאָמַרְתָּ לִי - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁבִּיעוֹ הֶסֵּת**
35 **שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵין שָׁם טוֹעֵן עָלָיו טַעֲנַת**
36 **וַדַּאי שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ[75]. וְכֵן אִם מֵתוּ הַשְּׁלוּחִין**
37 **אוֹ הָלְכוּ לָהֶן לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָא בַּעַל חוֹב לִתְבַּע -**
38 **הַלְוָה אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁבִּיעוֹ הֶסֵּת[76] שֶׁלֹּא פָּרָעוֹ**
39 **הַשָּׁלִיחַ, שֶׁהֲרֵי אֵין כָּאן מִי שֶׁטּוֹעֵן עָלָיו טַעֲנַת וַדַּאי**

1 שֶׁלְּקַח. אֶלָּא מַחֲרִים[77] הַלּוֹוֶה חֵרֶם סְתָם, וּמְשַׁלֵּם
2 הַחוֹב שֶׁעָלָיו. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

67) קידושין מג: מסקנת הגמרא סמוך למימרא של רבא בשם רב נחמן. 68) ותנאי זה של עמידת שלשתן הוא הכרחי, כמו שמתברר בהמשך. 69) כדין כופר הכל, שהרי הוא נשבע ונפטר. 70) מעין שבועת התורה, בנקיטת חפץ, כדין "חנוני על פנקסו" (שבועות מה.) שאם אמר לחנוני: תן סאתים חיטים לפועלים ואני אחזיר לך, ואחר־כך טוען חנוני שנתן, והפועלים טוענים שלא קיבלו, שניהם נשבעים ונוטלים מבעל־הבית (פט"ז מהלכות מלוה ולוה הלכה ה), ואף כאן דין הפועל או הבעל־חוב כדין הפועלים ב"חנוני על פנקסו", שהרי הם נשבעים ונוטלין. ובנוסחאות מדוייקות מפורש כאן: "נשבע שבועת התורה" (כסף־משנה). ברם ה'תוספות' המיוחסות לר"י הזקן והר"ן הביאו בשם רבינו שאף הבעל־חוב והפועל נשבעים שבועת היסת. [וכן נראה קצת בכ"י תימן, ששם נשמטה שורה שלמה בטעות הדומות "נשבע היסת" - "נשבע היסת" - הרי שהיה כתוב כאן "היסת", וכן נראה מדברי רבינו להלן שכתב: "הלוה אינו יכול להשביעו היסת שלא פרעו השליח"]. ואע"פ שנאמן השליח בשבועתו ביחס לדין ודברים שלו עם הלוה - אינו נאמן ביחס לדין ודברים שבין הלוה והמלוה, מפני שהלוה האמין לשליח, שהרי מסר לו ממונו, אבל המלוה לא האמין לו (רש"י שם). 71) לפטרם משבועת היסת. 72) כן בגמרא שם. 73) כלומר, אלמלא היו טוענים שהחזירו ללוה היו חייבים שבועת היסת, לפיכך מעדיפים הם לומר שהחזירו למלוה להפטר משבועת היסת (והם חשודים על גרימת הפסד ממון למלוה ולא על שבועת שקר, שהיא חמורה להם יותר - רש"י שם ד"ה והשתא דתקינו). ולפיכך חייבים בשבועת היסת גם בטענה זו. וגם לאחר השבועה אינם נאמנים, אף־על־פי שאז אינם נוגעים יותר - מפני שעדים הזקוקים לשבועה אין ממש בעדותם ('תוספות' שם ד"ה והשתא). 74) שאף כי הלוה טוען 'שמא' ואין משביעין היסת על טענת 'שמא' - הרי המלוה או הנפקד טוענים 'ברי' שלא קיבלו (סמ"ע סימן קכא ס"ק כא). 75) ואין נשבעין היסת על טענת 'שמא' (להלן פ"א מהלכות טוען ונטען הלכה ז). 76) [ראה למעלה בהוספה להערה סט]. 77) תקנת הגאונים היא (רדב"ז).

3 ח. רְאוּבֵן[78] שֶׁשָּׁלַח כְּתָב[79] לְשִׁמְעוֹן וְאָמַר לוֹ[80]: מָנֶה
4 שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדְךָ, שְׁלָחֵהוּ לִי בְּיַד לֵוִי[81], אִם רָצָה
5 לְשָׁלְחוֹ[82] - אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן, בֵּין שֶׁהָיָה מִלְּוָה
6 בֵּין שֶׁהָיָה פִּקָּדוֹן[83]. וְהוּא שֶׁיַּכִּיר[84] שֶׁהוּא כְּתַב יָדוֹ.
7 וְאִם טָעַן הַמַּלְוֶה וְאָמַר: לֹא כָּתַבְתִּי וְלֹא שָׁלַחְתִּי לְךָ
8 - יִשְׁבַּע[85] הַלּוֹוֶה הֶסֵּת[86] שֶׁכְּתַב יָדוֹ בָּא אֵלָיו וּלְפִיכָךְ
9 שָׁלַח, וְיִפָּטֵר[87]. וְכָזֶה הוֹרוּ רַבּוֹתַי[88]. אֲבָל אִם לֹא
10 הָיָה הַכְּתָב כְּתַב יָדוֹ, אוֹ שֶׁאֵין הַלּוֹוֶה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא
11 כְּתַב יָדוֹ, אוֹ אֲפִלּוּ[89] הָיוּ כְּתוּבִין בּוֹ סִימָנִין וְאוֹתִיּוֹת
12 שֶׁבֵּינֵיהֶן בִּיחוּד[90], אִם טָעַן רְאוּבֵן וְאָמַר: לֹא שָׁלַחְתִּי
13 כְּתָב, וַאֲחֵרִים רְמוּ בּוֹ - שִׁמְעוֹן חַיָּב[91] בְּאַחֲרָיוּתוֹ,
14 וּמְשַׁלֵּם לוֹ רְאוּבֵן[92] אַחַר שֶׁיַּחֲרִים[93] עַל מִי שֶׁשָּׁלַח
15 כְּתָב זֶה מִדַּעְתּוֹ וְלֹא יוֹדֶה[94]. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁיִּשְׁבַּע
16 רְאוּבֵן וְאַחַר כָּךְ יִטֹּל, כְּדִין כָּל הַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין.

78) רי"ף בבא־קמא פרק הגוזל עצים. 79) שכתב וחתם, או אפילו כתב הסופר והוא חתם (ש"ך סימן קכא ס"ק יד). 80) כלומר: כך כתוב באותו כתב: "מנה שיש לי בידך וכו'". 81) ומכאן שדווקא אם סימן לו אדם מסויים, וכך היא הנוסחא ברי"ף שלפנינו, וכן הביא הכסף־משנה. 82) אבל אינו יכול להכריח את הלווה, וכך מפורש ברי"ף, וראה להלן פ"ג הלכה ה. 83) כן נראה ברי"ף, שכתב "אותו דבר שיש לי בידך" (בתרגום שלנו), משמע כל דבר, בין מלוה ובין פקדון. 84) הלוה או הנפקד, שאם לא כן אינו יכול לטעון טענת ודאי שפרע לו, והרי זה כאומר איני יודע אם פרעתיך, שחייב לשלם לו (פ"א מהלכות טוען ונטען הלכה ט. כסף־משנה). 85) היינו, שאין עדים שזה היה כתב ידו, שאילו יש עדים - אין מקום לשבועה. וראה להלן. 86) שהרי הוא כאילו טוען: ברי שפרעתיך. 87) והמדובר במלוה על־פה שיש לו מיגו לטעון לא היו דברים מעולם (סמ"ע שם ס"ק י). 88) מלשון זו נראה שהלכה היא ואינה תלויה במנהג, כמו שכותב הרי"ף. [ואע"פ שבגמרא לא נזכר דין כתב אלא שליח שעשאו בעדים (בבא־קמא קד. ולהלן פ"ג הלכה ה), סובר רבינו שכתב ידו אף־על־פי שאינו כשטר, שהרי הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו, גובה מנכסים בני חורין ולא ממשועבדים (בבא־בתרא קעו, ופי"א מהלכות מלוה ולוה הלכה ג) - הרי הוא על־כל־פנים בעדים]. 89) [בכ"י תימן: שאין הלוה יודע אם הוא כתב ידו או אינו, אפ' (= אפילו) היו כתובין בו וכו'. וכן נראה בכסף־משנה שהעתיק "אפילו היו כתובים", בהשמטת המילה "או" שלפניה. וכן הועתק בשו"ע חושן־משפט סימן קכב סעיף ד, ועיין משנה־למלך]. 90) כלומר: המלוה והלוה עשו להם סימני־היכר מיוחדים. 91) שהרי הוא כאומר איני יודע אם פרעתיך, אחרי שהוא אינו יודע אם זה היה כתב ידו (כסף־משנה). והיינו כשמואל שאמר (בבא־קמא שם) "אין משלחין מעות בדיוקני, ואפילו עדים חתומים עליה". וכן פסק הרי"ף (כסף־משנה). והיינו שהעידו העדים שזוהי חתימה שלו, אבל לא ראו שחתם. ולפיכך יש מקום לטענת המלוה, ואחרים זייפו דיוקני שלו. ולא הוצרך רבינו להזכיר שהיו עדים מכירים דיוקני שלו, מאחר שכתב "סימנים ואותיות שביניהם ביחוד", כלומר ששניהם מכירים הדיוקני, ואעפ"כ יש לטעון שאחר זייפו (לחם־משנה). 92) כן בכ"י תימן. 93) יטיל חרם, תחליף לשבועת היסת. 94) כדי שיתאמץ לזכור, שמא שלח באמת והסיח את דעתו מזה.

17 ט. לֵוִי שֶׁבָּא בִּשְׁלִיחוּת רְאוּבֵן[95] וְלָקַח חֲמִשִּׁים
18 מִשִּׁמְעוֹן, וּבָא רְאוּבֵן וְאָמַר: לֹא שְׁלַחְתִּיו לִקַּח אֶלָּא
19 עֶשְׂרִים, וְעֶשְׂרִים בִּלְבַד הֵבִיא - הֲרֵי רְאוּבֵן נִשְׁבָּע[96]
20 שֶׁלֹּא שְׁלָחוֹ לְהָבִיא אֶלָּא עֶשְׂרִים, וְעֶשְׂרִים בִּלְבַד
21 הֵבִיא לוֹ, כְּדִין כָּל מוֹדֶה מִקְצָת[97], וְלֵוִי נִשְׁבָּע הֶסֵּת[98],
22 שֶׁהַחֲמִשִּׁים שֶׁנָּתַתָּ לִי נָתַתִּי לִרְאוּבֵן, וִישַׁלֵּם שִׁמְעוֹן[99]
23 מִבֵּיתוֹ[100], אִם הָיָה חַיָּב לִרְאוּבֵן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

95) ללוות כסף משמעון (כסף־משנה). 96) בכ"י תימן נוסף: "שבועת התורה". והש"ך סימן קכא ס"ק סב, העיר: הלא אין נשבעין על טענת 'שמא'. וראה למעלה הלכה ז שטענת הוודאי של המלוה שלא קיבל חובו מהלוה על־ידי השליח, מועילה לחייב את השליח להשבע שבועת היסת, אע"פ שהלוה אינו יודע אם השליח עשה שליחותו או לא. 97) ומשלם עשרים לשמעון, כפי הודאתו. 98) שהרי שמעון הנתבע, טוען ברי שנתן. 99) כאן מתחיל ענין חדש. עד כאן היה מדובר שראובן לוה משמעון על־ידי השליח, ומכאן והלאה המדובר להיפך ששמעון לוה מראובן, וראובן קיבל חובו משמעון הלוה, ע"י השליח. וכן נראה ממה שכתב רבינו "אם היה חייב לראובן" (כסף־משנה) והיינו ששמעון טען ששילם לראובן חמשים על־ידי השליח, והשליח טוען כמותו. ואילו ראובן טוען שלא קיבל אלא עשרים, ותובע את השלושים הנשארים. 100) וכן כתב רבינו למעלה בהלכה ז, שהשליח נשבע שבועת היסת שנתן, והמלוה נשבע שלא לקח, וישלם הלוה חובו (כסף־משנה).

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ח אייר־ה' סיון תשע"ט

יום ראשון כ"ח אייר ה'תשע"ט

הִלְכוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר כיצד מקדשים המים באפר פרה, ואם צריך כוונה לקידוש כו', קידש פחות מכשיעור בכלי זה ופחות מכשיעור בכלי אחר, אפר שנגע במים אם מקדשים ממנו פעם שנית. וכלי קטן שהוא בכלי גדול שהם מלאים מים, היה ספוג במים בעת שנתן האפר ושתי שוקתות שבאבן אחת שנתנו אפר לאחת מהן, שתי אבנים שהקיפן זו לזו ועשאן שוקת, ומים מקודשים שנתערבו בהם מים אחרים, המטביל כלי לחטאת במים שאינם ראויים לקדש, מים מקודשים שנפלו לתוכם שרצים ורמשים או ששתתה מהם בהמה או חיה, מי חטאת או אפר חטאת שנשתנו מראיהם, החושב על מי חטאת לשתותם, מים שהניחם מגולים ומצאם מכוסים או איפכא, המוסר מים מקודשים לטמא לשמרם.

1 **א. כֵּיצַד מְקַדְּשִׁין[2] אֶת הַמַּיִם בְּאֵפֶר הַפָּרָה? נוֹתֵן אֶת**
2 **הַמַּיִם שֶׁנִּתְמַלְּאוּ לְשֵׁם מֵי חַטָּאת בִּכְלִי, וְנוֹתֵן אֵפֶר**
3 **עַל פְּנֵי הַמַּיִם כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה עַל פְּנֵי הַמַּיִם, אַף עַל פִּי**
4 **שֶׁהִיא חֲבִית גְּדוֹלָה מְלֵאָה מַיִם[3], וּמְעָרֵב הַכֹּל. וְאִם**
5 **נָתַן הָאֵפֶר תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ נָתַן עָלָיו הַמַּיִם - פָּסַל[4].**
6 **וּמַהוּ זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וְנָתַן עָלָיו[5] מַיִם חַיִּים? כְּדֵי**
7 **לְעָרֵב אֶת הָאֵפֶר בַּמַּיִם[6].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"... נותן את המים שנתמלאו לשם מי חטאת בכלי ונותן אפר על המים... כו'".

וצריך להבין איך עולה סדר זה עם המבואר בלקו"ת בעניין שנקראה מצות פרה אדומה "חוקת התורה" כי כללות כל התורה כולה היא רצוא ושוב, וכך גם פרה אדומה ששריפת האפר הוא ה"רצוא" ונתינת המים היא ה"שוב", והלא סדר העבודה בכללות הוא שקודם צריך להיות ה"רצוא" ואח"כ עניין ה"שוב" כסדר עבודת התפילה שבכל יום שהיא עניין ה"רצוא", ואח"כ על־ידי לימוד התורה וקיום המצוות נעשה עניין ה"שוב".

ועל־פי־זה היה צריך להיות אפר קודם למים, ומדוע אינו כן. ויתירה מזו "אם נתן האפר תחילה ואח"כ נתן עליו המים פסל". ויש לומר שכיון שהדין הוא שגם במים שנותן בתחילה צריך להיות האפר, והיינו שמצד מחשבת האדם הרי המחשבה על האפר קודמת לנתינת המים בכלי.

ועוד יש לומר שגם עניין ה'רצוא' (אפר) צריך להיות חדור ומיוסד על תנועת הביטול – 'שוב' (מים), והוא היסוד לקיום כל המצוות כולן.

(על־פי יין מלכות ספר טהרה סימן יא)

2) סוטה טז, ב. 3) אינו צריך לתת יותר מכדי שייראה על פני המים. 4) כחכמים שם, נגד דעת ר' שמעון. 5) ומשמע שנותן המים על האפר. 6) אחר נתינת האפר על המים, יערב הכול ויהיו מים על האפר. שם מבואר, שחכמים אומרים "אל כלי" דווקא. פירוש, כתוב בתורה "מים חיים אל כלי", משמע שהמים ניתנים ישר אל הכלי ולא אל האפר.

8 **ב. הַמְקַדֵּשׁ צָרִיךְ שֶׁיִּתְכַּוֵּן[7] וְיִתֵּן הָאֵפֶר בְּיָדוֹ עַל**
9 **הַמַּיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָקְחוּ לַטָּמֵא - עַד שֶׁיִּהְיֶה מִתְכַּוֵּן**
10 **לְקִדּוּשׁ וּלְמִלּוּי וּלְהַזָּיָה[8]. אֲבָל אִם נָפַל הָאֵפֶר מִן**
11 **הַכְּלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הָאֵפֶר לְתוֹךְ הַמַּיִם, אוֹ שֶׁנְּטָל הָאֵפֶר**
12 **בְּיָדוֹ וּדְחָפוֹ חֲבֵרוֹ אוֹ הָרוּחַ וְנָפַל הָאֵפֶר מִיָּדוֹ עַל**
13 **הַמַּיִם, אוֹ שֶׁנָּפַל הָאֵפֶר מִיָּדוֹ עַל צַד הַכְּלִי[9] אוֹ עַל**
14 **יָדוֹ וְאַחַר כָּךְ נָפַל לַמַּיִם - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[10].**

7) תוספתא פ"ו ה"ג. 8) "ולקחו לטמא", משמע שהלקיחה תהיה לשם טהרת הטמא. וכן שאר הפעולות. 9) משנה פרה פ"ו, מ"א. 10) מפני שנאמר "ולקחו . . . ונתן", משמע מה שלקח, יתן הוא עצמו.

15 **ג. קִדֵּשׁ[11] פָּחוֹת מִכְּדֵי הַזָּאָה בִּכְלִי זֶה וּפָחוֹת מִכְּדֵי**
16 **הַזָּאָה בִּכְלִי אַחֵר - לֹא נִתְקַדֵּשׁוּ. הָיָה הָאֵפֶר[12] צָף עַל**
17 **פְּנֵי הַמַּיִם וְכָנַס מִמֶּנּוּ מִלְּמַעְלָה[13] וְקִדֵּשׁ בּוֹ מַיִם**

אֲחֵרִים - הֲרֵי אֵלּוּ מְקַדְּשִׁין; וְכֹל שֶׁנָּגַע בַּמַּיִם - אֵין מְקַדְּשִׁין בּוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה[14], וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּגְּבוּ. וַאֲפִלּוּ נָשְׁבָה הָרוּחַ וְנָתְנָה אֶת הָאֵפֶר עַל גַּבֵּי הַמַּיִם[15] - אֵינוֹ מְנַגְּבוֹ וּמְקַדֵּשׁ בּוֹ.

11) זבחים צג, ב. 12) פרה פ"ו מ"ב. 13) אפר שלא נרטב במים. 14) כחכמים, שם. 15) ואמרנו למעלה (ה"ב) שאין המים מקודשים, אף־על־פי־כן נפסל האפר לקידוש. רבינו למד דין זה מדבריהם של חכמים במשנתנו, שאמרו: כל שנגע במים אין מקדשים בו, ומשמע אפילו לא נתקדשו המים.

ד. כְּלִי קָטָן[16] שֶׁהָיָה בְּתוֹךְ כְּלִי גָּדוֹל וְהֵן מְלֵאִין מַיִם וְהַמַּיִם מְעֹרָבִין - כֵּיוָן שֶׁנָּתַן הָאֵפֶר בַּמַּיִם שֶׁבַּכְּלִי הַגָּדוֹל נִתְקַדְּשׁוּ כָּל הַמַּיִם שֶׁבְּתוֹךְ הַכְּלִי הַקָּטָן; וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה פִּיו צַר בְּיוֹתֵר וְלֹא נִכְנַס לוֹ אֵפֶר, שֶׁהֲרֵי הַמַּיִם כֻּלָּן מְעֹרָבִין.

16) שם משנה ג.

ה. הָיָה סְפוֹג[17] בְּתוֹךְ הַמַּיִם בְּעֵת שֶׁנָּתַן הָאֵפֶר - הֲרֵי הַמַּיִם שֶׁבַּסְּפוֹג פְּסוּלִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן בִּכְלִי[18]. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? זוֹלֵף אֶת כָּל הַמַּיִם עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַסְּפוֹג, וְלֹא יִגַּע בַּסְּפוֹג. וְאִם נָגַע בַּסְּפוֹג, אַף עַל פִּי שֶׁהַמַּיִם צָפִין עַל גַּבָּיו כָּל שֶׁהֵן[19] - פְּסוּלִין, מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם שֶׁבַּסְּפוֹג יוֹצְאִין[20] וּמִתְעָרְבִין בַּמַּיִם הַכְּשֵׁרִין. נָפַל סְפוֹג לְתוֹךְ הַמַּיִם הַמְקַדְּשִׁין - נוֹטְלוֹ[21] וְסוֹחֲטוֹ חוּץ לַכְּלִי, וְהַמַּיִם שֶׁבַּכְּלִי כְּשֵׁרִין[22].

17) שם. 18) והתורה אמרה: אל כלי. 19) פירוש, בכל כמות שהיא, אפילו הרבה. 20) ע"י לחץ קל. 21) מוציאו מן המים, ואינו חושש שמא יצאו מים ע"י סחיטה קלה. 22) אבל המים שנסחטו - פסולים. הכסף־משנה בשם הר"י קורקוס מנמק: גזרו משום נפל קודם קידוש, ולא החמירו כל־כך לאסור הנגיעה בספוג. ועוד נימוק: כי המים שאינם יוצאים אלא ע"י סחיטה, הרי הם כנשפכו מן הכלי. מקור דין זה בתוספתא פרה פ"ה ה"ה (נפלו שיבושים בתוספתא זו, וגירסת רבינו היא כמו בספרים שלפנינו).

ו. שְׁתֵּי[23] שְׁקָתוֹת[24] שֶׁבְּאֶבֶן[25] אַחַת שֶׁנָּתַן אֶת הָאֵפֶר לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן - אֵין הַמַּיִם שֶׁבַּשְּׁנִיָּה מְקַדְּשִׁין. וְאִם הָיוּ נְקוּבוֹת זוֹ לָזוֹ[26] כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד[27], אוֹ שֶׁהָיוּ הַמַּיִם צָפִין עַל גַּבֵּיהֶן[28] אֲפִלּוּ כִּקְלִפַּת הַשּׁוּם, וְנָתַן אֵפֶר לְאַחַת מֵהֶן - הֲרֵי הַמַּיִם שֶׁבַּשְּׁנִיָּה מְקַדְּשִׁין[29].

23) משנה שם פ"ה, ח. 24) שני בתי קיבול חצובים. 25) לא מחוברת בקרקע. 26) היה נקב במחיצה שבין שתי השקתות, והמים עוברים דרכן מאחת לשניה. 27) כשרוצים לשפוך המשקין שבנודות של עור, נותנים שפופרת לתוך פיו וקושרים אותו יפה, כדי שלא יזלפו המשקין מן הצדדים. ושיעורה כעובי "שתי אצבעות חוזרות למקומן". פירוש, שאפשר להכניס בנקב שתי אצבעות (אצבע ואמה) ולסבב אותן ברווח. 28) על גבי המחיצה המפרידה ביניהן, ונמצאו שתיהן מחוברות במים הצפים. 29) מפני שהן ככלי אחד.

ז. שְׁתֵּי אֲבָנִים[30] שֶׁהִקִּיפָן זוֹ לָזוֹ וַעֲשָׂאָן שֹׁקֶת[31], וְכֵן שְׁתֵּי עֲרֵבוֹת[32], וְכֵן שֹׁקֶת שֶׁנֶּחְלְקָה, וְנָתַן אֵפֶר בְּחֵלֶק אֶחָד מֵהֶן - הַמַּיִם שֶׁבִּינֵיהֶן[33] אֵינָן מְקַדְּשִׁין[34]. וְאִם חִבְּרָן בְּסִיד אוֹ בְּגִפְסִיס[35] וְהֵם יְכוֹלוֹת לְהִנָּטֵל כְּאַחַת - הַמַּיִם שֶׁבֵּינֵיהֶן מְקַדְּשִׁין[36].

30) שם מ"ט. 31) כגון שבשתיהן היתה חציבה פתוחה מצד אחד ופתוחה מלמעלה, וכשהסמיכן זו לזו נוצרה שוקת. 32) כלומר, שברי עריבות (ראב"ד). 33) שכנגד החריץ שביניהן. והמדובר כשחיברן בטיט, ואם יטול לידו חלק אחד תשבר השוקת. אולם אין המים יוצאים דרך הסדק, ולפיכך המים שבשוקת מקודשים, ואם לא חיברם כלל, אין כאן כלי וכל הקידוש פסול (כסף־משנה). 34) מפני שמקום החריץ משתייך גם לחצייה השני של השוקת שמימיה נתקדשו, אבל אם נתן אפר בשני החלקים - נתקדשו גם המים שבחריץ. 35) בהרבה לשונות לועזיות - גיפס. 36) אפילו אם נתן האפר רק בחלק אחד.

ח. מַיִם מְקַדְּשִׁין[37] שֶׁנִּתְעָרְבוּ בָּהֶן מַיִם אֲחֵרִים כָּל שֶׁהוּא, אֲפִלּוּ מַיִם שֶׁנִּתְמַלְּאוּ לְקִדּוּשׁ - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין[38]. וְכֵן אִם יָרַד לְתוֹכָן טַל[39] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין. נָפַל לְתוֹכָן מַשְׁקִין[40] וּמֵי פֵּרוֹת - יְעָרֶה הַכֹּל, וְצָרִיךְ לְנַגֵּב הַכְּלִי וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן לְתוֹכוֹ מַיִם מְקַדְּשִׁין אֲחֵרִים. נָפַל לְתוֹכָן דְּיוֹ קוֹמוֹס[41] וְקַנְקַנְתּוּם[42] וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא רוֹשֵׁם - יְעָרֶה וְאֵין צָרִיךְ לְנַגֵּב[43]; שֶׁאִם יִשָּׁאֵר שָׁם דָּבָר הָרוֹשֵׁם, הֲרֵי הוּא נִרְאֶה.

37) שם פ"ט מ"א. 38) בפרה החמירו שלא יתבטלו המים הפסולים בכשרים. [פסק כחכמים, ונימוקם נתבאר בזבחים פ, א, שהזאה צריכה שיעור, וכאן אין שיעור מלא מפני שמים פסולים מעורבים בהם, ואפילו אם יזה פעמיים לא יועיל מפני שהזאות אינן מצטרפות. ואף־על־פי שרבינו (לקמן פ"י ה"ז) פסק שאם נפלה הזאה כל שהיא על הטמא נטהר, מודה הוא שעל האזוב שבו מזים - צריך להיות שיעור (הר"י קורקוס)]. 39) נגד דעת ר' אליעזר, האומר "יניחנה בחמה והטל עולה". 40) המונח "משקין" בכל הספרות התלמודית, פירושו שבעת המשקין: מים, חלב, שמן, טל, יין, דם, ודבש דבורים. אבל מיצים הנסחטים מפירות, חוץ מזיתים וענבים, נקראים "מי פירות", וגם כאן כך. ויוצא מזה, שגם בנפלו מים או טל, צריך לערות ולנגב כשרוצה לקדש מים אחרים באותו כלי. ולמה כתב רבינו בבבא ראשונה סתם "פסולים"? מפני ששם בא להשמיענו דין המים המקודשים, שהלכה כחכמים נגד ר' אליעזר שאמר: יזה שתי הזיות. ובנוגע לעירוי וניגוב, סמך על מה שיתבאר בבבא שניה (תפארת ישראל, בועז אות ג). 41) שרף־אילן צובע. 42) מים מכילים חלקיקי נחושת, ועושים מהם צבע. 43) אם לא נשארו רשמי צבע על דופני הכלי. ואם נשארו צריך להסירם, והניגוב לא יועיל.

ט. הַמַּטְבִּיל[44] כְּלִי לְחַטָּאת בְּמַיִם שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לְקַדֵּשׁ[45] - צָרִיךְ לְנַגֵּב[46] וְאַחַר כָּךְ יְקַדֵּשׁ בּוֹ. הִטְבִּילוֹ בְּמַיִם הָרְאוּיִין לְקַדֵּשׁ - אֵינוֹ צָרִיךְ לְנַגֵּב[47]. וְאִם הִטְבִּילוֹ לֶאֱסֹף בּוֹ מַיִם מְקֻדָּשִׁין - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ צָרִיךְ לְנַגֵּב[48].

44) שם פ"ה מ"ב. כל הכלים צריכים טבילה לפני שמשתמשים בהם למי חטאת. 45) שאינם מים חיים. ראה למעלה פ"ו. 46) כדי להעביר את לחלוחית המים הפסולים שעל דופני הכלי. 47) ואף־על־פי שצריכים מילוי לשם קידוש, לא הקפידו על הלחלוחית כמו במים פסולים. ועוד, מפני שהטבילו לצרכי חטאת, הרי זה כמו לשם מילוי (תפארת ישראל). 48) מפני שתערובת מים שאינם מקודשים במקודשים - פוסלת בכל שהיא.

י. קְרוּיָה[49] שֶׁהִטְבִּילָהּ בְּמַיִם הָרְאוּיִין לְקַדֵּשׁ[50] - מְקַדְּשִׁין בָּהּ[51]; אֲבָל אֵין אוֹסְפִין לְתוֹכָהּ מֵי חַטָּאת[52], מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם שֶׁהֻטְבְּלָה בָּהֶן נִבְלָעִים בְּתוֹכָהּ וְיוֹצְאִין וּמִתְעָרְבִין בְּמֵי חַטָּאת וּפוֹסְלִין אוֹתָן. נִטְמֵאת וְהִטְבִּילוּהָ - אֵין מְקַדְּשִׁין בָּהּ[53], שֶׁהַמַּשְׁקִין הַטְּמֵאִין הַנִּבְלָעִין בְּגוּפָהּ יֵצְאוּ וְיִתְעָרְבוּ בַּמַּיִם שֶׁמְּקַדְּשִׁין אוֹתָן בְּתוֹכָהּ.

49) דלעת שהוציאו את מה שבתוכה, ונשארה הקליפה העבה, וראויה לשאוב בה מים. ומפני שהיא גוף ספוגי, נבלעים בה מים ונפלטים ממנה (שם מ"ג). 50) במשניות שבידינו, הגירסא "במים שאין ראויים לקדש". ורבינו גורס "הראויים". 51) ואין חוששים שמא ספגה מים אגב טבילה, ולא נשאבו לשם מי חטאת, ונפלטים לתוך המים העומדים לקידוש. אבל אם הטבילוה במים שאינם ראויים לקדש - חוששים (ראה ההלכה הקודמת בדין ניגוב). 52) החמירו בתערובת שאינם מקודשים במקודשים, יותר מתערובת מים שנשאבו שלא לשם מילוי. 53) בטומאה החמירו יותר (כסף־משנה).

יא. מַיִם מְקֻדָּשִׁין[54] שֶׁנָּפַל לְתוֹכָן שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים וְנִתְבַּקְּעוּ אוֹ שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ מַרְאֵיהֶן[55] - פְּסוּלִין[56]. אֲפִלּוּ הָיוּ יְבֵשִׁים[57] בְּיוֹתֵר, כְּגוֹן הַנְּמָלָה וְהַדִּירָה וְהַכְּפָנָה שֶׁבַּתְּבוּאָה. נָפַל לְתוֹכָהּ חִפּוּשִׁין[58], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְבַּקְּעוּ וְלֹא נִשְׁתַּנּוּ מַרְאֵיהֶן - הֲרֵי הַמַּיִם פְּסוּלִין, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כִּשְׁפוֹפֶרֶת[59] וְהַמַּיִם נִכְנָסִין בְּתוֹכָהּ וְיוֹצְאִין מִתּוֹכָהּ עִם הַלֵּחָה שֶׁבָּהּ.

54) שם פ"ט מ"ב. 55) של המים, ואף־על־פי שלא נתבקעו. 56) שינוי מראה המים מוכיח שנפלטה לתוכם ליחותם של בעלי החיים. 57) מטבעם, ועורם קשה. 58) תולעת שחורה בעלת כנפים קשות סוככות על כנפים דקות. 59) פיה, וכן מקום יציאתה רחבים והמעי ישר.

יב. מַיִם מְקֻדָּשִׁין[60] שֶׁשָּׁתָת מֵהֶן בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה - פְּסוּלִין[61]. וְכֵן כָּל הָעוֹפוֹת - פְּסוּלִין; חוּץ מִן הַיּוֹנָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מוֹצֶצֶת[62] וְאֵין רִיר יוֹצֵא מִפִּיהָ וּמִתְעָרֵב בַּמַּיִם. וְכֵן כָּל הַשְּׁרָצִים[63] שֶׁשָּׁתוּ - אֵינָן פּוֹסְלִין; חוּץ מִן הַחֻלְדָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְלַקֶּקֶת בִּלְשׁוֹנָהּ, וְנִמְצֵאת הַלֵּחָה יוֹצְאָה מִפִּיהָ לַמַּיִם.

60) שם מ"ג. 61) מפני שמים מעורבים בריר, ניגרים מפיהן וחוזרים לכלי (רבינו במשנה). 62) כשהיא שותה, פותחת את פיה קימעה ומוצצת. 63) שמונת השרצים האמורים בתורה (ויקרא יא, כט - ל): החולד (חולדה) והעכבר והצב והאנקה והכח והלטאה והחומט והתנשמת.

יג. מֵי חַטָּאת[64] שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ מַרְאֵיהֶן[65] מִחֲמַת עַצְמָן - כְּשֵׁרִים; נִשְׁתַּנּוּ מֵחֲמַת עָשָׁן[66] - פְּסוּלִין. הִגְלִידוּ[67] וְחָזְרוּ וְנִמּוֹחוּ - כְּשֵׁרִים[68]. אֲפִלּוּ נִמּוֹחוּ[69] בַּחַמָּה. אֲבָל אִם הִמְחָן בָּאוּר - פְּסוּלִין.

64) מים מקודשים ומי חטאת היינו הך, אלא שרבינו נקט לשונם של המקורות שמהם שאב. 65) תוספתא פרה פ"ט ה"ה. 66) עשן מעכיר את המים. 67) קרשו מפני הקור. 68) שם. 69) חימום טבעי, לא בידי אדם - דינו כמו נימוח מאליו.

יד. אֵפֶר חַטָּאת[70] שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ מַרְאָיו מֵחֲמַת עַצְמוֹ אוֹ מֵחֲמַת עָשָׁן - כָּשֵׁר[71]. נִשְׁתַּנּוּ מֵחֲמַת אָבָק, אוֹ שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ סִיד אוֹ גִּפְסִיס, אוֹ שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ אֵפֶר מִקְלֶה[72] כָּל שֶׁהוּא - הֲרֵי זֶה פָּסוּל.

70) שם. 71) מפני שעשן אינו דבר זר לגבי אפר. 72) אפר פשוט, שלא משריפת פרה אדומה.

טו. הַחוֹשֵׁב[73] עַל מֵי חַטָּאת לִשְׁתּוֹתָן - לֹא פִּסְלָן, עַד שֶׁיִּשְׁתֶּה מֵהֶן[74]. וְאִם שָׁפַךְ מִן הַכְּלִי לְתוֹךְ גְּרוֹנוֹ וְלֹא נָגְעָה שְׁתוֹתוֹ בַּמַּיִם שֶׁבַּכְּלִי - לֹא פָּסַל[75].

73) משנה פרה פ"ט, ד. 74) כר' יוסי בשיטתו של ר' יהושע. והטעם, מפני שהמים כבר מקודשים אינו מסיח דעתו מהם, אולי יחזור בו ברגע האחרון. אבל אם שתה פסלם, מפני הרוק שבפיו, כמו בעלי חיים אחרים (ראה למעלה סוף פ"ז דין מים שאינם מקודשים). 75) את המים שנשארו בכלי. שם: ואם גרגר כשר. והטעם, זהירותו שלא לנגוע בשפתיו במים, מוכיחה שלא הסיח דעתו לגמרי, וחשב על הכשרן של המים שישארו.

טז. כְּלִי[76] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַיִם מְקֻדָּשִׁין שֶׁהִנִּיחוֹ מְגֻלֶּה וּבָא וּמְצָאוֹ מְכֻסֶּה - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין; שֶׁמָּא אָדָם שֶׁאֵינוֹ טָהוֹר לְחַטָּאת נָגַע בָּהֶן, שֶׁהֲרֵי אָדָם כִּסָּהוּ בְּוַדַּאי. הִנִּיחוֹ מְכֻסֶּה וּבָא וּמְצָאוֹ מְגֻלֶּה: אִם יְכוֹלָה הַחֻלְדָּה[77] לִשְׁתּוֹת מִמֶּנּוּ אוֹ שֶׁיָּרַד לוֹ טַל בַּלַּיְלָה - פְּסוּלִין, וְאִם לָאו - כְּשֵׁרִין. מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ כָּאן שְׁתֵּי סְפֵקוֹת: סָפֵק אָדָם גִּלָּה אוֹ בְּהֵמָה חַיָּה וָרֶמֶשׂ; וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר אָדָם גִּלָּהוּ, שֶׁמָּא הָיָה טָהוֹר[78] לְחַטָּאת אוֹ לֹא.

76) שם פי"א מ"א. 77) הפוסלת בשתייתה (ראה למעלה הי"ב). 78) ושני ספקות להתיר - מותר בין באיסור והיתר, ובין בטומאה וטהרה.

יז. הַמּוֹסֵר[79] מַיִם מְקֻדָּשִׁין אוֹ מַיִם שֶׁנִּתְמַלְּאוּ לְקִדּוּשׁ לְטָמֵא לְשָׁמְרָן - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין[80].

79) שם פ"ז מ"י. 80) טמא אינו שומר כראוי מן הטומאה.

יח. שְׁנַיִם[81] שֶׁהָיוּ שׁוֹמְרִין אֶת הַמַּיִם וְנִטְמָא אֶחָד מֵהֶן - כְּשֵׁרִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל שֵׁנִי[82]. טָהַר וְחָזַר לִשְׁמֹר וְנִטְמָא הַשֵּׁנִי - כְּשֵׁרִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן[83]. נִטְמְאוּ שְׁנֵיהֶן כְּאַחַת - הַמַּיִם פְּסוּלִין[84].

81) שם פ"ח מ"א. 82) השני שומר עליהם. 83) שחזר לטהרתו. 84) מפני שאין להם שומר טהור. [דינים דומים נתבארו למעלה (פ"ח ה"ב)].

יום שני כ"ט אייר ה'תשע"ט

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר הממלא מים לקידוש אם צריך שיהיה הוא בעצמו המקדש והמזה, אם ממלא ומקדש אדם מים ומניחם אצלו ואם מוליכם ממקום למקום, אם יוליכם בנהר ובספינה, ומים שנתקדשו אם מפשיל הכלי לאחוריו, מי חטאת ששקלם במשקל, ומי הוא כשר להזות, המזה וזה שמזין עליו אם צריך כוונה, ואם צריך טבילת האיזוב לכל הזייה.

א. הַמְמַלֵּא[2] מַיִם לְקִדּוּשׁ - אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הוּא עַצְמוֹ הַמְקַדֵּשׁ וְהַמַּזֶּה, אֶלָּא מְקַדֵּשׁ אֶחָד וּמַזֶּה אֶחָד. וְכֵן מְמַלֵּא אָדָם בִּכְלִי וּמְעָרֶה מִכְּלִי לִכְלִי[3] וּמְקַדֵּשׁ בִּכְלִי אַחֵר, וּמְעָרֶה הַמַּיִם הַמְקֻדָּשִׁין מִכְּלִי לִכְלִי וּמַזֶּה מִכְּלִי אַחֵר.

2) יומא מג, א. 3) תוספתא פרה פ"ט ה"א, וכן משמע בכמה משניות במס' פרה.

ב. מְמַלֵּא אָדָם[4] מַיִם וּמַנִּיחָן אֶצְלוֹ בְּלֹא קִדּוּשׁ כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה וְאֵין בְּכָךְ כְּלוּם, וּמוֹלִיכָן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּמֵעִיר לְעִיר, וְנוֹתֵן עֲלֵיהֶן אֵפֶר וּמְקַדְּשָׁן בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה. וְכֵן הַמַּיִם הַמְקֻדָּשִׁין מַנִּיחָן אָדָם אֶצְלוֹ יָמִים וְשָׁנִים וּמַזֶּה מֵהֶן בְּכָל יוֹם שֶׁהוּא צָרִיךְ עַד שֶׁיִּתַּמּוּ, וּמוֹלִיכָן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּמֵעִיר לְעִיר. וּמְשַׁמֵּר אָדָם אֵפֶר פָּרָה אֶצְלוֹ וּמוֹלִיכוֹ[5] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּמֵעִיר לְעִיר. פַּעַם אַחַת[6] הוֹלִיכוּ כְּלִי שֶׁהָיָה בּוֹ מֵי חַטָּאת בְּסִפִּינָה בַּיַּרְדֵּן, וְנִמְצָא כְּזַיִת מִן הַמֵּת בְּקַרְקַע הַסְּפִינָה וְנִטְמְאוּ הַמַּיִם. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה גָּזְרוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, שֶׁאֵין מַעֲבִירִין מֵי חַטָּאת וְלֹא אֵפֶר חַטָּאת בְּנָהָר[7] וּבִסְפִינָה, וְלֹא יְשִׁיטֵם עַל פְּנֵי הַמַּיִם, וְלֹא יַעֲמֹד בְּצַד הַנָּהָר מִכָּאן וְיִזְרְקֵם לַצַּד הַשֵּׁנִי. אֲבָל עוֹבֵר הוּא אָדָם בַּמַּיִם עַד צַוָּארוֹ[8] וּבְיָדוֹ אֵפֶר פָּרָה אוֹ מַיִם מְקֻדָּשִׁין. וְכֵן אָדָם וְכֵלִים הָרֵיקָנִים שֶׁהֵן טְהוֹרִין לְחַטָּאת, וּמַיִם שֶׁנִּתְמַלְּאוּ לְחַטָּאת וַעֲדַיִן לֹא נִתְקַדְּשׁוּ - מַעֲבִירִין אוֹתָם בְּנָהָר בִּסְפִינָה[9].

4) תוספתא חגיגה פ"ג, ט. 5) בכת"י תימן: ומוליכו. 6) חגיגה כג, א. 7) כחכמים, שם. ובמשנה פרה פ"ט מ"ה, שגזרו בכל הנהרות, נגד דעת חנניה בן עקביה "שלא גזרו אלא בירדן ובספינה כמעשה שהיה". 8) פרה, שם. 9) שם, שלא גזרו אלא על מי חטאת אחר שנתקדשו בנתינת האפר.

ג. מַעֲבִירִין מַיִם מְקֻדָּשִׁין בִּסְפִינָה בַּיָּם הַגָּדוֹל[10] וְשָׁטִין [בָּהֶם] עַל פְּנֵי הַמַּיִם; שֶׁלֹּא גָּזְרוּ אֶלָּא עַל הַמַּיִם הַמְקֻדָּשִׁין וְעַל הָאֵפֶר בְּנָהָר.

10) משמיענו, שאפילו החכמים שאינם מצמצמים את הגזירה לכמעשה שהיה, לא הרחיבוה על הים הגדול, ואפילו בספינה לא גזרו בו. ולמד זה מלשונם בברייתא: "אחד הירדן ואחד שאר הנהרות" משמע נהרות אבל לא ים.

ד. הַמּוֹלִיךְ מַיִם[11] לְקַדְּשָׁן, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מַיִם שֶׁנִּתְקַדְּשׁוּ[12], לֹא יַפְשִׁיל הַכְּלִי לַאֲחוֹרָיו אֶלָּא לְפָנָיו. שֶׁנֶּאֱמַר: לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה; בִּזְמַן שֶׁהֵן שְׁמוּרִין - הֵן מֵי נִדָּה, וְאִם לָאו - פְּסוּלִין. מִלֵּא שְׁתֵּי חֲבִיּוֹת - נוֹתֵן אַחַת לְפָנָיו וְאַחַת לַאֲחוֹרָיו, מִפְּנֵי שֶׁאִי אֶפְשָׁר[13].

11) שם, פ"ז, מ"ו. 12) בבא זו הוסיף רבינו מדעתו בהתאם לשיטתו, שפסול מלאכה ופסול היסח הדעת הם שני ענינים, והמלאכה אמנם אינה פוסלת מים שנתקדשו, אבל היסח הדעת פוסלת אותם. (נתבארה כבר שיטת הראב"ד, שמלאכה פוסלת מפני היסח הדעת משמירת המים. ומכיוון ששנינו, שמלאכה אינה פוסלת מים מקודשים, ברור שהיסח הדעת אינה פוסלת, ולפיכך השיג כאן על דברי רבינו). 13) השמירה היא אמנם מדאורייתא, אבל חובת שמירה מעולה מלפניו דווקא ולא מאחוריו – גזירת חכמים היא, ולא גזרו במקום שאי־אפשר, ולא החמירו על הממלא ללכת פעמיים (ראה למעלה פ"ז ה"ו).

ה. מֵי חַטָּאת שֶׁשְּׁקָלָן[14] בְּמִשְׁקָל[15]: אִם הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ - פְּסוּלִין[16], וְאִם לָאו - כְּשֵׁרִין. אֲבָל אִם שָׁקַל דְּבָרִים אֲחֵרִים בְּמֵי חַטָּאת, הוֹאִיל וַעֲשָׂאָן מִשְׁקֹלֶת - פְּסָלָן[17], שֶׁאֵין זוֹ מִשְׁמֶרֶת[18]. כָּל אֵלּוּ הַטְּהוֹרִים שֶׁמְּמַלְּאִין אוֹ שֶׁמְּקַדְּשִׁין אוֹ שֶׁמַּזִּין, וְכֵן כָּל הַכֵּלִים שֶׁמְּמַלְּאִין וּמְקַדְּשִׁין מֵהֶם וְשֶׁמַּזִּין מֵהֶן, אִם הָיוּ טְבוּלֵי יוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶעֱרִיב שִׁמְשָׁן - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִים[19]; שֶׁכָּל מַעֲשֵׂה הַפָּרָה וְהַמִּלּוּי וְהַקִּדּוּשׁ וְהַהַזָּיָה כָּשֵׁר בִּטְבוּל יוֹם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וּמִפְּנֵי הַצְּדוּקִין מְטַמְּאִין אֶת כָּל כְּלֵי שֶׁטֶף וּמַטְבִּילִין אוֹתָן וְאַחַר כָּךְ מִשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶן בְּמֵי חַטָּאת.

14) גיטין נג, א־ב. 15) כדי לדעת משקל המים, מסקנת הגמרא שם "כנגדן" – אם הסיח דעתו פסולים, ואם לאו – כשרים. ומפרש רבינו "שכנגדן" היינו שהניח כנגד המים משקלות בכף המאזנים. 16) מפני שהיסח הדעת פוסל גם במים המקודשים. 17) בגמרא שם אמרו "בגופם", פסולים אפילו כשלא הסיח דעתו מהם. ולפי פירוש רבינו "בגופם" הכוונה שהשתמש בהם במשקלות לשקול דברים

אחרים (לרש"י דרך אחרת בפירוש הסוגיא שם. ראה 'חזון איש' ו'אור שמח'). 18) והתורה אמרה (במדבר יט, ט) "למשמרת למי נדה". יוצא מזה שמלאכה במים עצמם פוסלת אפילו במקודשים, ומה שאמרו שמלאכה אינה פוסלת אחר הקידוש, הכוונה אם עשה מלאכה אחרת בשעת עיסוקו במים (ראה 'מנחת חינוך' מצוה שצט). 19) נתבאר למעלה פ"א הי"ג, ופ"ד, וכפלו דברים אלו כאן במקומן של ההלכות הנוגעות לבני אדם העוסקים במי חטאת.

1 **ו. הַכֹּל כְּשֵׁרִין[20] לְהַזּוֹת, חוּץ מֵאִשָּׁה וְטֻמְטוּם**
2 **וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[21] [וְחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה] וְקָטָן שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת[22];**
3 **אֲבָל קָטָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת - כָּשֵׁר לְהַזּוֹת. וְהֶעָרֵל כָּשֵׁר**
4 **לְהַזּוֹת, שֶׁאֵין הֶעָרֵל טָמֵא. קָטָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת שֶׁהִזָּה**
5 **וְהָאִשָּׁה מְסַעֲדַתּוּ[23], כְּגוֹן שֶׁאָחֲזָה לוֹ הַמַּיִם בְּיָדוֹ -**
6 **הַזָּאָתוֹ כְּשֵׁרָה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תֶּאֱחֹז בְּיָדוֹ בִּשְׁעַת הַזָּאָה.**
7 **וְאִם אָחֲזָה בְּיָדוֹ בִּשְׁעַת הַזָּיָתוֹ - פְּסוּלָה.**

20) פרה פי"ב מ"י. 21) שהם ספק אשה. 22) במשנה: "ותינוק שאין בו דעת". (ביומא מג, א - דרשו מן הכתוב, שקטן כשר להזות אף־על־פי שהוא פסול למילוי מים ולאיסוף אפר. ומובן שהכשירו רק קטן שיש בו דעת, שהרי הזאה צריכה כוונה (לקמן ה"ז). ומזה יוצא, שבאיסוף ומילוי ששנינו (פרה פ"ה מ"ד) "חוץ מחרש שוטה וקטן", פסול גם קטן שיש בו דעת ('תוספות יום־טוב' במשנה ג שם, וראה קושייתו מברייתא יומא שם)). 23) שם.

8 **ז. הַמַּזֶּה צָרִיךְ לְכַוֵּן וּלְהַזּוֹת עַל הַטָּמֵא לְטַהֲרוֹ[24];**
9 **וְאִם הִזָּה שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה - הַזָּאָתוֹ פְּסוּלָה. אֲבָל זֶה**
10 **שֶׁמַּזִּין עָלָיו[25] אֵינוֹ צָרִיךְ כַּוָּנָה, אֶלָּא מַזִּין עַל הָאָדָם**
11 **לְדַעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ. הַמִּתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת[26] לְפָנָיו וְהִזָּה**
12 **לַאֲחוֹרָיו, לַאֲחוֹרָיו וְהִזָּה לְפָנָיו - הַזָּיָתוֹ פְּסוּלָה[27].**
13 **נִתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת לְפָנָיו וְהִזָּה לַצְּדָדִין שֶׁל פָּנָיו - הַזָּיָתוֹ**
14 **כְּשֵׁרָה[28].**

24) 'ספרי' זוטא: "והזה הטהור על הטמא" (שם, יט) ולא בזמן שלא נתכוון לטמא. 25) שם מ"ב. 26) במשנה, שם. 27) מפני שלא התכוון להזאה זו. 28) הצדדים של פניו, דינם כפניו.

15 **ח. הַמַּזֶּה[29] אֵינוֹ צָרִיךְ טְבִילָה[30] לְכָל הַזָּיָה, אֶלָּא**
16 **טוֹבֵל אֶת הָאֵזוֹב וּמַזֶּה הַזָּיָה אַחַר הַזָּיָה עַד שֶׁיִּגְמְרוּ**
17 **הַמַּיִם[31]. וּמַזֶּה הַזָּיָה אַחַת עַל כַּמָּה בְּנֵי אָדָם אוֹ עַל**
18 **כַּמָּה כֵּלִים כְּאַחַת, אֲפִלּוּ מֵאָה. כֹּל שֶׁנָּגַע בּוֹ מִן**
19 **הַמַּיִם כָּל שֶׁהוּא - טָהוֹר[32], וְהוּא שֶׁיִּתְכַּוֵּן הַמַּזֶּה**
20 **לְהַזּוֹת עָלָיו. טָבַל אֶת הָאֵזוֹב[33] וְנִתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת עַל**
21 **דָּבָר שֶׁמְּקַבֵּל טֻמְאָה[34] אוֹ עַל הָאָדָם[35], וְהִזָּה מֵאוֹתָהּ**
22 **טְבִילָה עַל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה אוֹ עַל הַבְּהֵמָה,**
23 **אִם נִשְׁאֲרוּ מַיִם בָּאֵזוֹב - אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזוֹר**
24 **וּלְהַטְבִּיל[36], אֶלָּא מַזֶּה מִן הַשְּׁאָר עַל הָאָדָם אוֹ עַל**
25 **הַכֵּלִים הַטְּמֵאִים, שֶׁהֲרֵי תְּחִלַּת טְבִילָתוֹ כְּשֵׁרָה**
26 **הָיְתָה[37]. אֲבָל אִם טָבַל אֶת הָאֵזוֹב לְהַזּוֹת עַל דָּבָר**
27 **שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה אוֹ עַל הַבְּהֵמָה, וְהִזָּה עַל הָאָדָם**
28 **אוֹ עַל הַכְּלִי הַטָּמֵא - הַזָּיָתוֹ פְּסוּלָה[38], עַד שֶׁיַּחֲזֹר**
29 **וְיִטְבֹּל פַּעַם שְׁנִיָּה וְיִתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת עַל הָאָדָם אוֹ עַל**
30 **דָּבָר הַמְּקַבֵּל טֻמְאָה.**

29) שם. 30) טבילת אזוב במי חטאת. 31) שבאזוב. 32) למד זה מלשון המשנה "עד מאה". 33) שם מ"ג. 34) כלים. מלשונו של רבינו בפירושו למשנתנו, יש ללמוד שמדובר בכלים טמאים ממש, וכן באדם טמא (ראה 'ברטנורא' ו'תפארת ישראל'). 35) נקט לשון המשנה, שכתבה "אדם" בבבא בפני־עצמה (ולא נתברר לי טעם הכפילות במשנה). 36) במשנה: "לא ישנה", ומפרש רבינו, שאינו צריך להטביל פעם שנית. 37) לשם דבר שצריך הזאה. 38) מפני שהטבילה פסולה. (במשנה: "אם יש באזוב ישנה". ורבינו מפרש צריך לטבול שנית, ולפי זה, צריך לפרש מה ששנינו: "אם יש באזוב", הכוונה אפילו נשארו מים באזוב. ראה גירסת 'רבינו חננאל' ביומא יז, א. ופירושו. וראה רש"י שם).

31 **ט. הִטְבִּיל[39] אֶת הָאֵזוֹב וְנִתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת עַל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ**
32 **מְקַבֵּל טֻמְאָה - הַמַּיִם הַמְנַטְּפִים[40] כְּשֵׁרִין[41]. לְפִיכָךְ,**
33 **אִם נָטְפוּ בַּכֵּלִי וְחָזַר וְהִטְבִּיל בָּהֶן אֶת הָאֵזוֹב בְּכַוָּנָה**
34 **לְהַזּוֹת עַל דָּבָר הַמְּקַבֵּל טֻמְאָה - הַזָּיָתוֹ כְּשֵׁרָה.**

39) פרה, שם. 40) מן האזוב. 41) הטבילה בכוונה לא נכונה פסולה, שהרי התורה אמרה "וטבל... והזה", אבל המים נשארו בכשרותם. ונראה, שאפילו הזה על דבר שאינו מקבל טומאה, לא נפסלו המים שנשארו באזוב, ואם נטפו לכלי טהור לחטאת - מותר לטבול בהם את האזוב ולהזות.

35 **י. מֵי חַטָּאת[42] שֶׁנִּתְמַעֲטוּ - טוֹבֵל בָּהֶן אֲפִלּוּ רָאשֵׁי**
36 **גִּבְעוֹלִין[43] וּמַזֶּה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִסַּפֵּג[44]. צְלוֹחִית[45]**
37 **שֶׁפִּיהָ צַר - טוֹבֵל וּמַעֲלֶה כְּדַרְכּוֹ[46] וּמַזֶּה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ**
38 **לְהִזָּהֵר שֶׁמָּא יִגַּע בְּצִדֵּי הַכְּלִי[47] בְּפַעַם שְׁנִיָּה.**

42) שם מ"ב. 43) ראשי הבדים של האזוב. 44) שלא יקנח מדופני הכלי, אלא יטבול (רבינו בפירושו למשנתנו). 45) שם. 46) אפילו כמה פעמים. 47) שנדבקו שם טיפות מים אגב הוצאת האזוב בפעם הקודמת, ועכשיו יעלה האזוב את אותן הטיפות ויזה בהן ואין כאן טבילה (רבינו, במשנה שם). אמנם הסגנון מגומגם קצת, אבל הכוונה ברורה (ראה ראב"ד וכסף־משנה).

יום שלישי א' סיון ה'תשע"ט

פֶּרֶק אֶחָד עָשָׂר[1]

1) יבאר כיצד מטהרים טמא מת במי פרה, ואם טבל ביום והיזה בלילה, מי שנטמא במת ושהה כמה ימים בלא הזאה, מי שהוזה עליו בשלישי ולא בשביעי, ושכל המטמאין מקבלין הזאה, כיצד מצוות אזוב, ואם נפרדו הגבעולים ונשרו העלים או שלא אגדו, ודין מאימתי מזים באזוב, ואי זהו אזוב הכשר.

39 **א. כֵּיצַד מְטַהֲרִים טְמֵא מֵת בְּמֵי נִדָּה? לוֹקֵחַ אָדָם**
40 **טָהוֹר שְׁלֹשָׁה[2] קְלָחִין[3] שֶׁל אֵזוֹב וְאוֹגְדָן אֲגֻדָּה אַחַת,**

1 **וּבְכָל בַּד וָבַד גִּבְעוֹל אֶחָד**[4], **וְטוֹבֵל רָאשֵׁי גִבְעוֹלִין**
2 **בְּמֵי נִדָּה שֶׁבַּכְּלִי, וּמִתְכַּוֵּן וּמַזֶּה עַל הָאָדָם אוֹ עַל**
3 **הַכֵּלִים בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אַחַר שֶׁתָּנֵץ**
4 **הַחַמָּה. וְאִם הִזָּה מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר - כָּשֵׁר.**
5 **וְאַחַר שֶׁיִּזֶּה עָלָיו בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי טוֹבֵל בַּיּוֹם**[5] **וּמַעֲרִיב**
6 **שִׁמְשׁוֹ וַהֲרֵי הוּא טָהוֹר לָעֶרֶב. טָבַל אֶת הָאֵזוֹב**
7 **בַּלַּיְלָה וְהִזָּה בַּיּוֹם, אוֹ שֶׁטָּבַל אֶת הָאֵזוֹב בַּיּוֹם וְהִזָּה**
8 **בַּלַּיְלָה - הַזָּאָתוֹ פְּסוּלָה, וְהַמַּיִם מְטַמְּאִין**[6] **מִשּׁוּם מֵי**
9 **חַטָּאת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר**[7]**. עַד שֶׁתִּהְיֶה טְבִילַת הָאֵזוֹב**
10 **בַּמַּיִם**[8] **וְהַזָּאָתוֹ מִמֶּנּוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי**
11 **אַחַר שֶׁתָּנֵץ הַחַמָּה. וְאִם עָבַר וְעָשָׂה מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד**
12 **הַשַּׁחַר - כָּשֵׁר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

2) בספרי חוקת פיסקא קכח למדו זה בגזירה שווה מפסח מצרים שכתוב בו (שמות יב, כב) "ולקחתם אגודת אזוב", ואין אגודה פחות משלושה. 3) בדים עם השורש שלהם. 4) שלא יצאו כמה בדים משורש אחד ואם יש יותר מפרידם וכולם כשירים (רבינו בפירוש למשנה ח שם אמר שגבעול הוא פרח לפני שייפתח, אולם כאן אי אפשר לפרש כך, וראה שם משנה ט). 5) לא התכוון לומר שהטמא צריך לטבול ביום ולא בלילה, שהרי המשנה (פרה שם) אומרת בפירוש: "אבל הוא עצמו טובל בלילה" וכן כותב רבינו בהלכה הבאה, אלא מבאר, כיצד אפשר למהר את הטהרה (כסף משנה למעלה פרק ו הלכה ב). 6) פירוש, המים של ההזאה הפסולה מטמאים. 7) לקמן פרק ט"ו הלכה א, שמי חטאת מטמאים כל זמן שלא נעשה מצוותם, פירוש, שלא הוזו על הטמא כהלכתם. 8) למעלה כתב דין זה בהזאה וכאן מוסיף ומשמיענו שגם בטבילה כך הדין.

13 **ב. מִי שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת וְשָׁהָה כַּמָּה יָמִים בְּלֹא הַזָּאָה,**
14 **כְּשֶׁיָּבוֹא לְהַזּוֹת - מוֹנֶה בְּפָנֵינוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים, וּמַזִּין**
15 **עָלָיו בַּשְּׁלִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי, וְטוֹבֵל בַּשְּׁבִיעִי וּמַעֲרִיב**
16 **שִׁמְשׁוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעַם הָאָרֶץ שֶׁבָּא**
17 **לְהַזּוֹת, שֶׁאֲפִלּוּ אָמַר: הַיּוֹם שְׁלִישִׁי שֶׁלִּי - אֵינוֹ**
18 **נֶאֱמָן, שֶׁמָּא הַיּוֹם נִטְמָא, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לִמְנוֹת**
19 **בְּפָנֵינוּ; אֲבָל חָבֵר שֶׁבָּא לְהַזּוֹת**[9] **- מַזִּין עָלָיו אוֹ עַל**
20 **כֵּלָיו מִיָּד**[10]**. מִי שֶׁהֻזֶּה**[11] **עָלָיו בַּשְּׁלִישִׁי וְלֹא הֻזֶּה עָלָיו**
21 **בַּשְּׁבִיעִי, וְשָׁהָה כַּמָּה יָמִים - טוֹבֵל בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה**
22 **אַחַר הַשְּׁבִיעִי, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה, וּמַזִּין עָלָיו**
23 **בַּיּוֹם, בֵּין קֹדֶם טְבִילָה בֵּין אַחַר טְבִילָה. אֲפִלּוּ טָבַל**
24 **בְּלֵיל תְּשִׁעִי אוֹ בְּלֵיל עֲשִׂירִי**[12] **- מַזִּין עָלָיו לְמָחָר**
25 **אַחַר הָנֵץ הַחַמָּה**[13]**.**

9) ואומר שהיום יום שלישי לטומאתו. 10) הזאה ראשונה ואחר ארבעה ימים מזים עליו או על כליו הזאה שנייה. 11) רבינו בפירושו למשנה פרה פרק יב, משנה יא מוסר מקור דינים אלה בספרי חוקת פיסקא קכט, ויש שם כמה גירסאות, ורבינו גורס: אין לי אלא ליום שביעי, שמיני, תשיעי ועשירי מניין (פירוש אם לא היזה בשביעי לטומאתו אלא בשמיני, בתשיעי או בעשירי, מניין שהוא טהור)? תלמוד לומר "וחטאו" - מכל מקום (בכל אופן אפילו לא בשביעי). והספרי ממשיך: שהייתי אומר אם קדמה טבילה להזאה יצא, תלמוד לומר "וחטאו" ואחר כך "וכבס בגדיו ורחץ במים". ומפרש שם רבינו שדרשה אחרונה זו נאמרה רק כשהיזה בשביעי, אבל אם היזה בשמיני או תשיעי רשאי הוא לטבול קודם ההזאה, ונימוקו, מפני שהכתוב שעליו מסתמך לימוד הספרי מדבר בהזאה בשביעי. ולפיכך פסק למעלה בהלכה א, בהזאת שביעי; "ואחר שיזה עליו ביום השביעי טובל וכו'" ובהלכה זו בשהה כמה ימים כותב: "ומזין עליו ביום בין קודם טבילה בין לאחר טבילה". 12) והוא טבול יום עד שקיעת החמה של יום מחר. 13) ואינו צריך טבילה שנייה. ומכל שכן כשטבל לפני שקיעת החמה ונגמרה טהרת הטבילה.

26 **ג. כָּל הַמִּטַּמְּאִין**[14] **מְקַבְּלִין הַזָּאָה. כֵּיצַד? זָבִים**
27 **וְזָבוֹת נִדּוֹת וְיוֹלְדוֹת שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמֵת - מַזִּין עֲלֵיהֶן**
28 **בִּשְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי וַהֲרֵי הֵם טְהוֹרִין מִטֻּמְאַת מֵת, אַף**
29 **עַל פִּי שֶׁהֵן טְמֵאִין טֻמְאָה אַחֶרֶת. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִזָּה**
30 **הַטָּהֹר עַל הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהַזָּיָה**
31 **מוֹעֶלֶת לוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָמֵא. וְכֵן הֶעָרֵל מְקַבֵּל**
32 **הַזָּאָה. כֵּיצַד? עָרֵל שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת וְהֻזֶּה עָלָיו שְׁלִישִׁי**
33 **וּשְׁבִיעִי - הֲרֵי זֶה טָהוֹר מִטֻּמְאַת מֵת, וּכְשֶׁיִּמּוֹל טוֹבֵל**
34 **וְאוֹכֵל בַּקֳּדָשִׁים לָעֶרֶב**[15]**.**

14) ספרי זוטא חוקת יט ובברייתא ובזבחים צג, א אמרו: "נדה מזין עליה". ונראה שדין זה אינו שנוי במחלוקת (כסף משנה). 15) שם: "מלו וטבלו ועשו פסחיהם בטהרה".

35 **ד. מִצְוַת אֵזוֹב**[16] **- שְׁלֹשָׁה קְלָחִין, וְכָל קֶלַח וָקֶלַח**
36 **גִּבְעוֹל אֶחָד. נִמְצְאוּ שְׁלֹשָׁה גִּבְעוֹלִין. וּשְׁיָרָיו**
37 **שְׁנַיִם**[17]**. אוֹ אִם לָקַח**[18] **שְׁנַיִם בַּתְּחִלָּה וַאֲגָדָן - כָּשֵׁר.**
38 **נִתְפָּרְדוּ הַגִּבְעוֹלִין וְנָשְׁרוּ הֶעָלִין, אֲפִלּוּ לֹא נִשְׁאַר**
39 **מִכָּל גִּבְעוֹל מֵהֶם אֶלָּא כָּל שֶׁהוּא - כָּשֵׁר; שֶׁשְּׁיָרֵי**
40 **הָאֵזוֹב בְּכָל שֶׁהוּא**[19]**. קֶלַח שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה בַּדִּין**[20] **-**
41 **מְפַסְּקוֹ**[21] **וְאַחַר כָּךְ אוֹגֵד שְׁלָשְׁתָּן; שֶׁמִּצְוָתוֹ לִהְיוֹת**
42 **אֲגֻדָּה**[22]**, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה שֶׁיִּהְיֶה**
43 **אֲגֻדָּה. פִּסְקוֹ וְלֹא אֲגָדוֹ אוֹ שֶׁאֲגָדוֹ וְלֹא פִּסְקוֹ אוֹ**
44 **שֶׁלֹּא פִּסְקוֹ וְלֹא אֲגָדוֹ וְהִזָּה בּוֹ - כָּשֵׁר. הָאֵזוֹב**
45 **הַקָּצָר**[23] **- אוֹגְדוֹ**[24] **בְּחוּט עַל הַכּוֹשׁ**[25] **וְכֵיוָצֵא בּוֹ,**
46 **וְטוֹבֵל**[26] **בַּמַּיִם וּמַעֲלֶה, וְאוֹחֵז בָּאֵזוֹב וּמַזֶּה**[27]**. נִסְתַּפֵּק**
47 **לוֹ אִם מִן הַחוּט**[28] **הִזָּה אוֹ מִן הַכּוֹשׁ**[29] **אוֹ מִן**
48 **הַגִּבְעוֹל**[30] **- הַזָּאָתוֹ פְּסוּלָה**[31]**.**

16) תחילת הלכה זו נאמרה כבר למעלה ונכפלה כאן כהקדמה קצרה לדינים הבאים אחריה. 17) אם לקח שלושה ואגדם ונאבד אחד מהם מותר להזות בהם לכתחילה. 18) מצוה מן המובחר לקחת שלושה קלחים ואם לקח רק שניים ואגדם מותר להזות לכתחילה. בסוכה יג, א אמרו "לרבנן שלושה למצוה" אבל לא לעכב ופסק רבינו כרבנן. [בברייתא שם אמרו חכמים שאם נשתייר אחד גם כן כשר, ומדברי רבינו כאן משמע שרק שניים כשרים, ונראה שפסק

בזה כרבי יוסי מפני שבמשנתנו אין חולק עליו]. 19) לפני כן המדובר בשיירי מספר הבדים ופסק רבינו שצריך שניים וכאן המדובר בשיריים של כל בד ובד עצמו, ודבר זה התכוון להדגיש בסיומו זה. 20) נראה שרבינו גורס כך במשנה ומפרש, ששלושה בדים יוצאים משורש אחד. בספרי שלפנינו כתוב: איזוב שיש בו שלושה קלחים. 21) מפריד את שלושת הבדים. 22) למעלה (הלכה א בהערה הראשונה) הובאו דברי הספרי חוקת פיסקא קכח, שלמדנו בגזירה שווה מפסח מצרים שמצוותו בשלושה בדים ומגזירה שווה זו עצמה נלמד שמצוה לאגדם. 23) וכשיאחזנו בידו לא יגיע למי החטאת. 24) קושרו. 25) פלך. 26) כשהוא אוחז בכוש. 27) שצריך להזות באיזוב עצמו ולא להניעו על ידי דבר אחר. 28) שאגד בו את בדי האיזוב. 29) שקשרו בו. 30) והזאתו כשירה. 31) מפני שהוא וודאי טמא ואין ספק הזאה מוציאה אותו מידי טומאתו הוודאית.

1 **ה. אֵין מַזִּין לֹא בְּיוֹנְקוֹת הָאֵזוֹב וְלֹא בַּתְּמָרוֹת[32],**
2 **אֶלָּא בַּגְּבְעוֹלִין. אֵלּוּ הֵן הַיּוֹנְקוֹת? גִּבְעוֹלִין שֶׁלֹּא**
3 **גָּמְלוּ[33]. וּמִי שֶׁהֵזָּה עָלָיו בַּיּוֹנְקוֹת וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ -**
4 **פָּטוּר[34]. וּמֵאֵימָתַי מַזִּין בָּאֵזוֹב? מִשֶּׁיָּנֵץ[35]. וְאֵזוֹב**
5 **שֶׁהֵזָּה בּוֹ מֵי נִדָּה - כָּשֵׁר לְטַהֵר בּוֹ אֶת הַמְּצֹרָע. כָּל**
6 **אֵזוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֵׁם לְיַי[36] - פָּסוּל. וְהָאֵזוֹב שֶׁקּוֹרִין**
7 **אוֹתוֹ אֵזוֹב בִּיחוּד[37] - הוּא הַכָּשֵׁר, וְהוּא הָאֵזוֹב**
8 **שֶׁאוֹכְלִין אוֹתוֹ בַּעֲלֵי בָּתִּים; אֲבָל זֶה שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ**
9 **אֵזוֹב יָוָן וְאֵזוֹב כָּחְלִית וְאֵזוֹב מִדְּבָרִי - פָּסוּל.**

32) כיס שבו זרע האיזוב (רבינו בפירושו למשנה). 33) רכים מאוד, במשנה מפרש רבינו: "הוא אשר בארץ". 34) בשוגג מחטאת ובמזיד ממלקות אם התרו בו למלקות, מפני שגם יונקות איזוב שמם, וכשרים מן התורה, ומדרבנן לא יצא בהזאה זו וצריך הזאה שנייה. ואם הזה בתמרות חייב. פסק כתנא קמא שם. 35) יוציא ניצה (כיס קטן שהפרח טמון בו לפני פיתוחו). 36) שם נוסף המלווה את השם "איזוב". 37) בלי תוספת.

10 **ו. אֵזוֹב שֶׁל אֲשֵׁרָה[38] וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת וְשֶׁל עֲבוֹדָה**
11 **זָרָה וְשֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה[39] - פְּסוּלָה[40]. שֶׁל תְּרוּמָה**
12 **טְהוֹרָה - לֹא יַזֶּה[41], וְאִם הִזָּה - כָּשֵׁר.**

38) אילן ונטעים אחרים שניטעו לשם אליל. כיוצא בזה שנינו בסוכה כט, ב, גבי לולב ופירשו בגמרא (שם לא, ב) שהמדובר באשירה דמשה (שבזמן משה) שהתורה אמרה (דברים יב, ג): "ואשריהם תשרפון באש" ולפיכך "כתותי מיכתת שיעוריה" (ככתות וטחון הוא ואין בו שיעור) ולולב צריך שיעור. אבל האשירות שניטעו אחרי כיבוש הארץ אינן טעונות שריפה וכשירות בדיעבד אף על פי שהן אסורות בהנאה, ש"מצוות לאו ליהנות ניתנו" (המצוות חובה הן ולא הנאה). ונראה, שגם התוספתא כאן מתכוונת לאשירה שבזמן משה ופסול מפני שאיזוב צריך שיעור (הר"ש בפירושו למשנה פרק י"א ז). 39) שם. איזוב שלקטו לאכילה חייב בתרומה ומעשרות. 40) אפילו אם הוא פחות מכביצה ואינו מטמא את מי החטאת (ראה לקמן פרק י"ב הלכה ו). והטעם, מפני שאמרה תורה (במדבר יט, יא) "והזה הטהור על הטמא" למדנו שכל העיסוק בהזאה צריך להיות בטהרה (הרא"ש בפירושו למשנתנו). 41) כיוצא בזה שנינו בסוכה לד, ב גבי אתרוג של תרומה ופירשו שם בגמרא (לה, ב) מפני שמפסידה או מפני שמכשירה לקבל טומאה.

13 **ז. אֵזוֹב שֶׁלִּקְּטוֹ לְעֵצִים[42] וְנָפְלוּ עָלָיו מַשְׁקִין[43] -**
14 **מְנַגְּבוֹ[44] וְהוּא כָּשֵׁר לְהַזָּיָה[45]. לִקְּטוֹ לָאֳכָלִין[46] וְנָפְלוּ**
15 **עָלָיו מַשְׁקִין[47], אַף עַל פִּי שֶׁנִּגְּבוֹ - פָּסוּל, שֶׁהֲרֵי**
16 **נִטְמָא לְהַזָּיָה[48]; שֶׁכָּל הַמַּשְׁקִין וְכָל הָאֳכָלִין וְכָל**
17 **הַכֵּלִים[49] הֲרֵי הֵן כִּטְמֵאִים לְעִנְיַן חַטָּאת, כְּמוֹ**
18 **שֶׁבֵּאַרְנוּ. לִקְּטוֹ לְחַטָּאת - הֲרֵי זֶה כְּנִלְקָט לְעֵצִים[50],**
19 **וְאִם נָפְלוּ עָלָיו מַשְׁקִין - מְנַגְּבוֹ וּמַזֶּה בּוֹ.**

42) איזוב שלא נלקט בכוונה לאוכלו אינו מקבל טומאה, מפני שאינו מיוחד למאכל אדם ואף על פי שיש אנשים שאוכלים אותו, אבל דבר שהוא מיוחד למאכל אדם, אפילו אם לקטו להסקה - מקבל טומאה. 43) אפילו טמאים ממש. 44) כדי שלא תתערבנה טיפות המשקין במי החטאת. 45) שהרי אינו מקבל טומאה. 46) מחשבתו עושה אותו אוכל וראוי לקבל טומאה כשיוכשר באחד משבעת המשקין. 47) שלא נשמרו בטהרת חטאת. 48) בנגיעתו במשקין שלא נטהרו לחטאת ועל ידי אותם המשקין עצמם הוכשר לקבל טומאה, וההכשר והטומאה באים כאחת. 49) שלא נשמרו בטהרת חטאת. 50) רק מחשבת אכילה עושה אותו כאוכל.

יום רביעי ב' סיון ה'תשע"ט

פֶּרֶק שְׁנַיִם עָשָׂר[1]

1) יבאר אדם שנטמא במת והיזה עליו כמה הוא השיעור הצריך ליגע בו, נתכוון להזות על שני כלים או על שני בני אדם כאחת והיזה על האחד ונפל ממנו לאחר, היזה על שני כלים ונסתפק לו אם היזה על שניהם כאחת, הכלים שהם חיבור לטומאה ולהזייה או לזה ולא לזה או חיבור לטומאה ולא להזייה.

20 **א. אָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת וְהֻזֶּה עָלָיו - כֵּיוָן שֶׁנָּגַע כָּל**
21 **שֶׁהוּא מִמֵּי הַנִּדָּה בְּכָל מָקוֹם מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ שֶׁל טָמֵא**
22 **עָלְתָה לוֹ הַזָּיָה[2]. אֲפִלּוּ נָפְלָה הַהַזָּאָה עַל רֹאשׁ**
23 **אֶצְבָּעוֹ אוֹ עַל רֹאשׁ שִׁפְתּוֹ. אֲבָל אִם נָגְעָה בִּלְשׁוֹנוֹ**
24 **- אֵינָהּ כְּלוּם[3]; אַף עַל פִּי שֶׁהַלָּשׁוֹן כָּאֵיבָרִים שֶׁבַּגָּלוּי**
25 **לְעִנְיַן טֻמְאָה[4], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[5], אֵינָן כָּאֵיבָרִים שֶׁבַּגָּלוּי**
26 **לְעִנְיַן הַזָּאָה וּטְבִילָה. וְכֵן כְּלִי[6] שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת וְהֻזֶּה**
27 **עָלָיו - כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְגוּפוֹ שֶׁל כְּלִי כָּל שֶׁהוּא מִמֵּי**
28 **הַנִּדָּה עָלְתָה לוֹ הַזָּאָה.**

2) כרבא (זבחים צג, א), שמפרש דעתם של חכמים שהזאה אינה צריכה שיעור. ופירשו שם בגמרא, שבכלי צריך להיות כשיעור טבילת ראשי גבעולים של האזוב (וכן כתב רבינו לקמן בפט"ו ה"א), אבל על הטמא מספיקה טיפה כל

שהיא. 3) מפני שאינה מקום גלוי. מחלוקת רבי ורבנן בקידושין כה, א ופסק כחכמים. 4) דברי עולא שם. 5) בפ"א מהלכות טומאת מת ה"ג. 6) פרה פי"ב מ"ב: "מזין על האדם ועל הכלים אפילו הן מאה".

ב. שְׁנֵי כֵּלִים[7] אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת עַל שְׁנֵיהֶן כְּאַחַת וְהִזָּה עַל אֶחָד מֵהֶן, וְנָטְפוּ הַמַּיִם מֵעַל הָרִאשׁוֹן עַל הַשֵּׁנִי - הֲרֵי הַשֵּׁנִי בְּטֻמְאָתוֹ עַד שֶׁיִּפְּלוּ עָלָיו הַמַּיִם מֵהַזָּיַת הַמַּזֶּה, לֹא מִן הַתַּמְצִית[8]. הִזָּה עַל שְׁנֵי כֵּלִים וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם הִזָּה עַל שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד אוֹ מֵחֲבֵרוֹ נִמְצָה עָלָיו - הַזָּיָתוֹ פְּסוּלָה[9].

7) דין זה יוצא מהבבא השניה שבהלכה זו, שמקורה במשנה פרה פי"ב, ב. 8) המתמצים ממקום אחר, לא מן האזוב. 9) שספק הזאה אינה מוציאה מידי ודאי טומאה, ואנו אומרים: העמד טמא על חזקתו (ראה למעלה פי"א ה"ד).

ג. מַחַט[10] שֶׁנְּתוּנָה עַל הַחֶרֶשׂ[11] וְהִזָּה עָלֶיהָ, סָפֵק עַל הַמַּחַט הִזָּה סָפֵק מִן הַחֶרֶשׂ נִמְצָה עָלֶיהָ - הַזָּיָתוֹ פְּסוּלָה[12].

10) שם. 11) וכלי חרס אין לו הזאה. 12) שלוש בבות במשנה זו, ובכולן המדובר בספק הזאה: א. ספק מן החוט, ספק מן האזוב (ראה למעלה פי"א מ"ד); ב. שני כלים; ג. מחט על החרס. ונשנו בסדר "לא זו אף זו", כל בבא מוסיפה על קודמתה. לא רק בחוט, שהספק הוא אם בכלל נפלה הטיפה מן האזוב, אלא גם בשני כלים, שבוודאי נפלה הטיפה מן האזוב והגיעה גם לכלי השני - פסולה. ויותר מזה, לא רק בשני כלים שהטיפה שנפלה על כלי אחד נעשית מצוותה ואינה ראויה יותר להזאה, אלא אפילו במחט על החרס, שאפילו אם נפלה על החרס לא נעשית מצוותה, ואפשר לחשוב שאפילו ניתזה מן החרס ונפלה על המחט היא כשרה, משמיעה אותנו המשנה שהיא פסולה, מפני שההזאה צריכה לבוא ישר מן האזוב על הכלי הטמא (תפארת ישראל).

ד. כֵּלִים[13] הַמְּפֻצָּלִין[14] שֶׁמְּחֻבָּרִין זֶה לָזֶה בְּמַסְמְרִים, כְּגוֹן מַסְפֹּרֶת[15] שֶׁל פְּרָקִים[16] וְאִיזְמֵל שֶׁל רְהִיטְנֵי[17] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן: בִּשְׁעַת מְלָאכָה[18] - חִבּוּר לְטֻמְאָה וּלְהַזָּיָה[19], שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת מְלָאכָה[20] - אֵינוֹ חִבּוּר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה. כֵּיצַד הֵן חִבּוּר לְטֻמְאָה וּלְהַזָּיָה? שֶׁאִם נִטְמָא אֶחָד מֵהֶן בִּשְׁעַת מְלָאכָה - נִטְמָא הַשֵּׁנִי[21], וְאִם הִזָּה עַל אֶחָד מֵהֶן בִּשְׁעַת מְלָאכָה - עָלְתָה הַזָּיָה לִשְׁנֵיהֶן, וּכְאִלּוּ הֵן גּוּף אֶחָד. וְכֵיצַד אֵינוֹ חִבּוּר לֹא לְטֻמְאָה וְלֹא לְהַזָּיָה? שֶׁאִם נִטְמָא אֶחָד מֵהֶן שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת מְלָאכָה - לֹא נִטְמָא חֲבֵרוֹ, וְאִם נִטְמְאוּ שְׁנֵיהֶן וְהִזָּה עַל אֶחָד מֵהֶן שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת מְלָאכָה - לֹא טָהֵר חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְחֻבָּרִין. וְזֶהוּ דִּין תּוֹרָה. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[22] גָּזְרוּ, שֶׁיִּהְיוּ חִבּוּר לְטֻמְאָה אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת מְלָאכָה, גְּזֵרָה מִשּׁוּם שְׁעַת מְלָאכָה, וּלְעוֹלָם אִם נָגְעָה בְּאֶחָד מֵהֶן טֻמְאָה - נִטְמָא חֲבֵרוֹ. וְכֵן גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן, שֶׁלֹּא יִהְיוּ חִבּוּר לְהַזָּיָה אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת מְלָאכָה, גְּזֵרָה מִשּׁוּם שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת מְלָאכָה, וּלְעוֹלָם אִם הִזָּה עַל אֶחָד מֵהֶן - גִּזְרָה שֶׁבְּאַרְנוּ.

13) שבת מח, ב. 14) חלקי הכלי מתפרקים, ובשעת מלאכה החלקים מחוברים. 15) מספריים. 16) חלקים. 17) רש"י מפרש "דפוס של עץ שמכניסים בו איזמל, ובו מחליקים את הקרשים" (מעצד). אולם רבינו מתכוון כנראה לכלי אחר, שהרי כתב: "שמחוברים זה לזה במסמרים" ומעצד אין חלקיו מחוברים במסמרים. 18) בזמן שהאדם משתמש בהם. 19) מבואר לקמן. 20) ואפילו כשהפרקים מחוברים. 21) כאילו נגע הוא בטומאה. 22) כרבא, שם מט, א. 23) שמן התורה אין הבדל בין חיבור לטומאה ובין חיבור להזאה, וכל מה שהוא חיבור לטומאה הוא חיבור להזאה.

ה. שְׁנֵי כֵּלִים שֶׁחִבְּרָן עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ כְּגוּף אֶחָד, כְּגוֹן שֶׁתָּפַר שְׁנֵי בְּגָדִים אוֹ שְׁתֵּי יְרִיעוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ חִבּוּר לְטֻמְאָה[24] וּלְהַזָּאָה[25], מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּכְלִי אֶחָד[26].

24) לחומרא. 25) לקולא, אפילו מדרבנן. 26) ראה ההלכה הבאה.

ו. שְׁלַל[27] הַכּוּבְסִין[28] וְהַבֶּגֶד שֶׁהוּא תָּפוּר בִּכְלָאַיִם[29] וְהֵן עוֹמְדִין לְהַתִּירָן[30] - אֵינוֹ חִבּוּר לְהַזָּיָה[31], וַהֲרֵי הֵן חִבּוּר לְטֻמְאָה. וְכֵן הַסַּלִּים[32] שֶׁבַּקַּנְתָּל[33], וְהַמִּטָּה שֶׁל טַרְבָּל[34], וְקֶרֶן שֶׁל כְּלִיבָה[35], וְקַרְנַיִם שֶׁל יוֹצְאֵי דְרָכִים[36], וְשַׁלְשֶׁלֶת הַמַּפְתְּחוֹת[37] - חִבּוּר לְטֻמְאָה וְלֹא לְהַזָּאָה; אֶלָּא צָרִיךְ שֶׁיִּגְּעוּ הַמַּיִם מִן הַמַּזֶּה בְּכָל סַל וָסַל, וּבְכָל מַפְתֵּחַ וּמַפְתֵּחַ, וּבְכָל קֶרֶן וָקֶרֶן, וּבְכָל קוֹרָה וְקוֹרָה מִמִּטָּה זוֹ הַמְּפֻצֶּלֶת.

27) תפירה שנעשתה לזמן קצר. 28) דרכם של כובסים לחבר בגדים קטנים עם גדולים, כדי שלא יאבדו אגב כביסה או כדי שלא להחליפם בבגדים של אחרים. 29) שעטנז, צמר ופשתים יחדיו, כגון שתפר בגדי צמר בחוט פשתן. 30) מפני האיסור, ולפיכך אין זה חיבור גמור. ואף־על־פי שהתפירה כשהיא לעצמה היא בת קיימא. 31) אם הזה על אחד מהם לא נטהר השני, ואף־על־פי שלטומאה הם חיבור. 32) פרה פי"ב מ"ט. 33) סלים גדולים קשורים יחד, ומובילים בהם פירות על גבי חמורים, והם תלויים אחד מימין החמור והשני משמאלו (ר"ש שם. וכנראה גם רבינו בפירושו התכוון לכך, אלא שקיצר). 34) כלי לדוש בו תבואה, והוא מחובר מכמה חלקים מתפרקים. 35) מיטת מתים שרגליה מתפרקות, והרגל נקראת "קרן" (רבינו בפירושו). 36) כלים בתבנית קרן עשויים חוליות חוליות, ומשתמשים בהם לשתייה. 37) שתלויים בהם כמה מפתחות.

ז. הַמְחַבֵּר[38] שָׁלֹשׁ כְּסָתוֹת[39] שֶׁל צֶמֶר, וְשֵׁשׁ שֶׁל פִּשְׁתָּן, אוֹ שְׁלֹשָׁה סְדִינִים, אוֹ שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה מִטְפָּחוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ חִבּוּר לְטֻמְאָה וּלְהַזָּאָה[40]; יָתֵר מִכָּאן[41] - חִבּוּר לְטֻמְאָה[42] וְלֹא לְהַזָּאָה[43]. חָלוּק אֶחָד וְטַלִּית אַחַת וּקְלוּבְקָרִין אֶחָד - הֲרֵי הֵן חִבּוּר לְטֻמְאָה וּלְהַזָּיָה, אֲפִלּוּ הָיוּ אֲרֻכִּין בְּיוֹתֵר אוֹ רְחָבִין בְּיוֹתֵר, כֹּל שֶׁהֵן[44]. וְאֵי זֶהוּ קְלוּבְקָרִין? זֶה שְׁנֵי בְּגָדִים שֶׁמַּנִּיחִין צֶמֶר גֶּפֶן בֵּינֵיהֶן וְתוֹפְרִין אוֹתָן כְּאַחַת וְעוֹשִׂין מֵהֶן חָלוּק לִימוֹת הַגְּשָׁמִים.

38) כלים פכ"ט מ"ב. 39) בגד עב שמתכסים בו מפני הקור. 40) דינם כבגד גדול אחד, כמו בהלכה ה. 41) אם חיבר יותר מהמספר האמור כאן. 42) לחומרא, כדין התורה. 43) אין רגילים לחבר כל־כך הרבה בגדים ביחד, ומפני כך יפרידו אותם. וגזרו חכמים שלא תספיק הזאה על בגד אחד, כמו בשלל הכובסים. משמע, שההזאה מועילה רק לאותו בגד שעליו הזה, וכל האחרים - אפילו המספר הקבוע בראש הלכה זו - לא נטהרו. 44) כל גודל שהוא.

ח. כִּסּוּי[45] הַמֵּחַם[46] שֶׁמְּחֻבָּר בְּשַׁלְשֶׁלֶת[47]: הִזָּה עַל הַמֵּחַם - טָהַר הַכֹּל[48]; הִזָּה עַל הַכִּסּוּי - לֹא טָהַר הַמֵּחַם[49] עַד שֶׁיַּזֶּה עָלָיו.

45) פרה פי"ב ה"י. 46) כלי גדול לחמם בו מים. 47) למיחם. 48) מפני שהמיחם הוא עיקר הכלי, והכיסוי טפל לו. כבית־הלל שם. 49) בזה גם בית־הלל מודים.

ט. הַזּוּג[50] וְהָעֻנְבָּל[51] - חִבּוּר לְטֻמְאָה וּלְהַזָּאָה, וְאִם הִזָּה עַל אֶחָד מֵהֶן - טָהֲרוּ שְׁנֵיהֶן[52].

50) שם מ"ט. 51) הלשון של הפעמון המתנועע, ודופק על הזוג המקיפו. 52) מפני שהם כלי אחד ואין מפרידים אותם.

י. הַטָּוִי[53] שֶׁטָּווּם בּוֹ הַפִּשְׁתִּים אוֹ שׁוֹזְרִין בּוֹ הַחֲבָלִים - שְׁלֹשָׁה גּוּפִין יֵשׁ בּוֹ: הָעֵץ שֶׁמְּלַפֵּפִין עָלָיו הַטָּוּוי, וְהוּא הַנִּקְרָא כּוּשׁ[54]; וְהַנְּחֹשֶׁת אוֹ הַבַּרְזֶל שֶׁבְּרֹאשׁ הָעֵץ, וְהוּא הַנִּקְרָא צִנּוֹרָא, שֶׁבָּהּ פּוֹתְלִין וְטוֹוִין; וְהָרְחַיִם שֶׁבְּאֶמְצַע הַכּוּשׁ, וְהִיא הַנִּקְרֵאת פִּקָּא[55]. הַכּוּשׁ שֶׁפּוֹתְלִין בּוֹ[56] הַחֲבָלִים שֶׁנִּטְמָא - לֹא יַזֶּה[57] עַל הַפִּקָּא שֶׁלּוֹ וְלֹא עַל הַכּוּשׁ[58], אֶלָּא עַל הַצִּנּוֹרָא[59]; וְאִם הִזָּה עַל אֶחָד מִשְּׁלָשְׁתָּן - טָהַר הַכֹּל. וְשֶׁל פִּשְׁתָּן[60] - מַזֶּה עַל אֶחָד מִשְּׁלָשְׁתָּן לְכַתְּחִלָּה, שֶׁשְּׁלָשְׁתָּן חִבּוּר.

53) שם מ"ח. 54) לפעמים משתמש רבינו במונח כוש לפלך בשלימותו, וכן במשנה, אבל בעיקרו הוא מגדיר את העץ בלבד. 55) בפירושו לכלים פ"ט מ"ז, כותב רבינו שהפיקה היא בראש הכוש. פירוש, בראשו השני של הכוש, וכן פירשו כל מפרשי המשנה כאן. 56) כאן הכוונה לפלך בשלימותו. 57) לכתחילה. 58) העץ שמלפפים עליו. 59) שהיא עיקר הכלי. 60) חלקי הפלך שטווים בו פשתן, הם יותר מהודקים מאשר חלקי הכלי ששזורים בו חבלים.

יא. עוֹר[61] שֶׁל עֲרִיסָה[62] שֶׁהוּא מְחֻבָּר לְפִקּוֹת[63] - חִבּוּר לְטֻמְאָה וּלְהַזָּאָה[64]. הַמַּלְבֵּן שֶׁל מְטוֹת[65] - אֵינוֹ חִבּוּר לֹא לְטֻמְאָה וְלֹא לְהַזָּאָה[66].

61) שם. 62) רגילים היו לעשות שוליים של עור למיטות של תינוקות, וענ‍יבות יוצאות מצידיהם, וכעין כפתורים היו תלויים בדפנות העריסה ליד השוליים ומחברים אליהם את הענ‍יבות. ולפעמים, כשהשוליים מלוכלכים ביותר, מורידים את השוליים כדי לנקותם. 63) לכפתורים. 64) מפני שהכול כלי אחד, ואין מורידים את העור אלא במקרים יוצאים מן הכלל, ובהפסק זמן רב. 65) רבינו מפרש במשנתנו שמלבן הוא "מרובע של עץ מורכב למעלה מן המיטה". בהלכות כלים פרק ד הלכה ב, מבוארת תבנית המיטה וחלקיה. ראה שם. 66) מפני שחיבורו רופף, וכשמזיזים את המיטה מורידים את המלבן. [הר"ש מפרש שמלבנות מונחים תחת כרעי המיטה].

יב. כָּל יְדוֹת הַכֵּלִים[67] הַקְּדוּחוֹת[68], כְּגוֹן נְצַב הַסַּכִּין וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁהַנְּצָב נָקוּב וְהַבַּרְזֶל נִכְנָס בּוֹ - חִבּוּר לְטֻמְאָה וּלְהַזָּאָה. אֲבָל הַיְדוֹת הַחֲרוּקוֹת, כְּגוֹן עֵץ הַחֲנִית, שֶׁהָעֵץ נִכְנָס בַּבַּרְזֶל - אֵינוֹ חִבּוּר לְהַזָּאָה[69].

67) שם. 68) מלשון מקדח. יש בהן חור עמוק, וקצה הכלי תחוב בו. 69) הקדוחות מהודקות יותר ואין רגילים לנתקן, והחרוקות מתנתקות בנקל.

יום חמישי ג' סיון ה'תשע"ט

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר שמעלות יתרות עשו בטהרת החטאת ומה הן, הכל נאמנין על טהרת חטאת מפני חומרתה.

א. מַעֲלוֹת יְתֵרוֹת[2] עָשׂוּ בְּטָהֲרַת הַחַטָּאת[3]: שֶׁהָאָדָם הַטָּהוֹר, אֲפִלּוּ טָבַל לְקֹדֶשׁ וְעוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, אֵינוֹ טָהוֹר לְחַטָּאת[4] וְלֹא לְשִׂרְפַת הַפָּרָה וְלֹא לְמִלּוּי הַמַּיִם וְלֹא לְקַדְּשָׁן[5] וְלֹא לְהַזּוֹת עַד שֶׁיִּטְבֹּל לְשֵׁם חַטָּאת וְאַחַר כָּךְ יִהְיֶה טָהוֹר לְחַטָּאת. וְכֵן הַכֵּלִים, אֲפִלּוּ מִזְרָק שֶׁבַּעֲזָרָה, אֵינוֹ טָהוֹר לְחַטָּאת עַד שֶׁיִּטְבְּלוּהוּ לְשֵׁם חַטָּאת. וְכֵן כָּל הָאֳכָלִין וְכָל הַמַּשְׁקִין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן טְהוֹרִין, הֲרֵי הֵן לְעִנְיַן חַטָּאת כָּאֳכָלִין וּמַשְׁקִין הַמְטַמְּאִין.

2) דרגות טהרה יוצאות מן הכלל. 3) טהרת פרה אדומה. 4) לשחיטה, קבלת הדם והזאתו. 5) לתת את אפרה במים חיים על־מנת להזות מהם על הטמאים. מקור הלכה זו, בחגיגה כ, א.

ב. כָּל כְּלִי[6] הָרָאוּי לְמִשְׁכָּב אוֹ לְמוֹשָׁב, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָהוֹר לְגַבֵּי הַקֹּדֶשׁ, הֲרֵי הוּא לְגַבֵּי חַטָּאת כְּמִדְרַס הַזָּב[7] עַד שֶׁיִּטְבְּלוּהוּ לְשֵׁם חַטָּאת. יוֹחָנָן בֶּן

גּוּדְגֻּדָא[8] הָיָה אוֹכֵל בְּטָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ כָּל יָמָיו, וְהָיָה מִטְּפַּחְתּוֹ כְּמִדְרַס הַזָּב לְעִנְיַן הַחַטָּאת[9].

6) שם. 7) המונח "מדרס" כולל משכב, מושב, מרכב ומדרס, ודיניהם מפורשים בהל' מטמאי משכב ומושב. 8) מגדולי התנאים. 9) היה מקפיד על מאכלי חולין שלו שיהיו טהורים, כטהרת דברים קדושים.

ג. כָּל[10] וְלַד הַטֻּמְאוֹת[11], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אָדָם וְלֹא כֵּלִים אֲפִלּוּ לְקֹדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[12] - הֲרֵי הוּא מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים לְחַטָּאת. לְפִיכָךְ אָמְרוּ[13]: הַמְקַדֵּשׁ[14] אֶת מֵי חַטָּאת לֹא יִנְעַל אֶת הַסַּנְדָּל, שֶׁמָּא יִפְּלוּ מַשְׁקִין[15] עַל הַסַּנְדָּל וְנִמְצָא הַסַּנְדָּל טָמֵא, שֶׁכָּל הַמַּשְׁקִין טְמֵאִין הֵן לְגַבֵּי הַחַטָּאת, וְיִתְטַמֵּא זֶה הַמְקַדֵּשׁ בִּנְגִיעָתוֹ בַּסַּנְדָּל[16], וְנִמְצְאוּ מֵי חַטָּאת טְמֵאִים[17].

10) פרה פ"ח מ"ב. 11) הנוגע באב הטומאה נקרא ראשון, והנוגע בו הוא שני, וכן הלאה. וכולם נקראים ולד הטומאה. 12) בהל' טומאת מת פ"ה ה"ד־ח. 13) במשנה, שם. 14) הנותן את האפר על המים. 15) שאינם טהורים לחטאת, ומטמאים אדם ובגדים לחטאת. ולמה לא חששו שמא יפלו משקין על בגדיו, מפני שדרכם של משקין ליפול על הסנדלים וקשה להזהר מזה (ע"פ פירושו של ה'ברטנורא' למשנה. ראה ראב"ד וכסף־משנה. וראה 'תוספות יום־טוב' במשנתנו). 16) אם תיפול הטיפה על רגלו, לא תטמא את האדם, שמשקין מטמאים כלים בנגיעה, אבל את האדם אינם מטמאים אלא־אם־כן נגעו בידיו (לקמן ה"י), והכלי שנטמא במשקין מטמא את האדם בכל נגיעה שהיא. "והרי הוא (האדם) אומר: מטמאיך לא טימאוני, ואתה טמאתני" (מליצת המשנה). 17) שאין מונים לחטאת ראשון ושני ושלישי (לקמן ה"ו).

ד. מִי שֶׁנִּטְמְאוּ יָדָיו[18] בִּדְבָרִים הַמְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם, כְּגוֹן שֶׁנָּגַע בָּאֳכָלִין אוֹ בְּמַשְׁקִין וְכֵיוֹצֵא בָהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָהוֹר לְקֹדֶשׁ וְאֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא טְבִילַת יָדָיו[20] בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[21] - הֲרֵי נִטְמָא כָּל גּוּפוֹ לְעִנְיַן הַחַטָּאת וְצָרִיךְ טְבִילָה[22]. אֲפִלּוּ לֹא נִטְמְאַת אֶלָּא יָדוֹ אַחַת[23] - נִטְמָא כֻּלּוֹ, וַהֲרֵי הוּא רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[24].

18) שם פי"ב מ"ז. 19) וגופו לא נטמא. 20) לקודש צריכות טבילה בארבעים סאה. 21) בפ"ח מהל' אבות הטומאות ה"ז. 22) טבילת כל הגוף. 23) בפרה פ"י מ"ב, שנינו: "הטהור לחטאת שנגע באוכלין ומשקין בידו — טמא", משמע אפילו בידו אחת. 24) לא נתבארה כוונתו, הרי בחטאת אין מונים ראשון ושני כלל, כמו שיתבאר בה"ו. ראה 'חזון איש' שהתבלט בזה, ולא מצא יישוב לתמיהה זו.

ה. כָּל הַטָּעוּן טְבִילָה[25], בֵּין מִן הַתּוֹרָה בֵּין מִדִּבְרֵיהֶם, מְטַמֵּא[26] אֶת מֵי חַטָּאת[27] וְאֶת אֵפֶר הַחַטָּאת וְאֶת הַמַּזֶּה מֵי חַטָּאת בְּמַגָּע[28] וּבְמַשָּׂא[29]. וְכֵן מְטַמֵּא אֶת הָאֵזוֹב הַמֻּכְשָׁר[30], וְאֶת הַמַּיִם שֶׁנִּתְמַלְּאוּ עֲדַיִן לֹא נִתְקַדְּשׁוּ, וְאֶת הַכְּלִי הָרִיקָן הַטָּהוֹר לְחַטָּאת. מְטַמֵּא כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ בְּמַגָּע אֲבָל לֹא בְּמַשָּׂא[31]. וְטָמֵא שֶׁנָּגַע בְּמִקְצָת אֵפֶר חַטָּאת - פָּסַל אֶת כֻּלּוֹ[32].

25) שם פי"א מ"ו. 26) אפילו אם טבל לקודש, אלא שלא התכוון לטהרת חטאת. 27) שניתן עליהם האפר. 28) אם נגע בהם. 29) אם הוא נשא אותם בלא נגיעה, כגון שהכלי עם מי החטאת היה מונח על דבר שאינו מקבל טומאה, והטמא הגביהו או הזיזו ממקומו. 30) שנרטב במשקין טהורים לחטאת, שאם נרטב במשקין שאינם טהורים לחטאת, כבר נפסל לפני נגיעת הטמא. 31) לא גזרו חומרת משא אלא על דברים המקודשים לחטאת, אבל לא למזומנים לחטאת טרם שנתקדשו. פסק כחכמים, שם. (טומאת משא האמורה בכל מקום, פירושה שהטהור נשא את הטומאה, אבל כשטמא נושא את הטהור מטמא בזב בלבד, כמו ששנינו בשבת פג, א "שלא מצאנו לו חבר בכל התורה כולה", אלא שמעלה יתירה עשו בחטאת). 32) עדויות, פ"ח מ"א.

ו. אֵין מוֹנִין[33] לְחַטָּאת רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי כְּדֶרֶךְ שֶׁמּוֹנִין לִתְרוּמָה וּלְקֹדֶשׁ. כֵּיצַד? עֲשָׂרָה שֶׁטָּבְלוּ לְשֵׁם חַטָּאת וְנִטְמָא אֶחָד מֵהֶן, אֲפִלּוּ לֹא נִטְמָא אֶלָּא לְגַבֵּי חַטָּאת בִּלְבַד, כְּגוֹן שֶׁנִּטְמְאַת יָדוֹ בִּלְבַד, וְנָגַע בַּחֲבֵרוֹ וַחֲבֵרוֹ בַּחֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה - כֻּלָּן טְמֵאִין לְחַטָּאת. וְכֵן כֵּלִים[34] הַטְּהוֹרִים לְחַטָּאת שֶׁנִּטְמָא כְּלִי מֵהֶן, אֲפִלּוּ לֹא נִטְמְאוּ אֶלָּא אֲחוֹרָיו בִּלְבַד לְגַבֵּי חַטָּאת[35], כְּגוֹן שֶׁנָּגְעוּ מַשְׁקִין בַּאֲחוֹרָיו, וְנָגַע כְּלִי זֶה בִּכְלִי שֵׁנִי וְשֵׁנִי בִּשְׁלִישִׁי - נִטְמְאוּ הַכֵּלִים כֻּלָּן לְגַבֵּי הַחַטָּאת, וַאֲפִלּוּ הֵן מֵאָה.

33) פרה, פי"ב מ"ז. 34) שם מ"ח. (ראה 'תפארת ישראל' 'בועז' יד, שבכלים החמירו יותר מבאדם, שאדם שנגע בכלי שאינו טהור לחטאת אינו מתטמא אלא אם נגע בידיו, אבל אם נגע בגופו לא נטמא, וכלי מתטמא בכל נגיעה שהיא). 35) המילים "לגבי חטאת" מיותרות, ומקומן בסוף ההלכה לפני הפיסקה "אפילו הן מאה", ונכפלו כאן בטעות. אם נקיים הגירסא כמו שהיא לפנינו, אפשר לטעות ולפרש שגם לגבי חטאת לא נטמא תוכו כשנגעו באחוריו. ומשנתנו אומרת בפירוש: לגין של חטאת שנטמאו אחריו - נטמא תוכו.

ז. כָּל הָרָאוּי[36] לְהִתְטַמֵּא בְּמִדְרַס הַזָּב[37], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָהוֹר לְקֹדֶשׁ[38], אִם הֶנִּידוֹ[39] הַטָּהוֹר לְחַטָּאת - נִטְמָא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בּוֹ. וְכֵן הַטָּהוֹר לְחַטָּאת שֶׁהֵנִיד אֶת הָאָדָם שֶׁאֵינוֹ טָהוֹר לְחַטָּאת[40], אוֹ שֶׁהֵנִיד אֶת רֵקוֹ אוֹ אֶת מִימֵי רַגְלָיו שֶׁל אָדָם זֶה[41] - נִטְמָא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בּוֹ. אֲבָל כְּלִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְמִדְרָס - אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶת הַטָּהוֹר לְחַטָּאת אֶלָּא אִם כֵּן נָגַע בּוֹ.

36) שם פי"א מ"א. 37) כלים המיוחדים לשכיבה,

לישיבה ולרכיבה. פרטי דיניהם מבוארים בהל' משכב ומושב. 38) הר"ש מפרש משנתנו בטהור לתרומה, אבל הטהור לקודש אינו מטמא בלא נגיעה (ראה לקמן הערה נב, והשלמות שם). 39) הזיזו. במשנה שם שנינו: "כל הראוי לטמא מדרס – מדף לחטאת", ומפרש רבינו (וכן הר"ש) שאם הסיטו הטהור לחטאת, נטמא טומאת מדף. פירוש, טומאה קלה מדרבנן, מלשון המקרא (ויקרא כו, לז): "קול עלה נדף" (רבינו, בפירושו שם). 40) אע"פ שהוא טהור לקודש (ראה השלמות). 41) בתוספתא שם נאמר דין רוקו ומימי רגליו בשם רבי, ובטהור לתרומה. וסובר רבינו שהתרומה לאו דוקא, הוא־הדין לקודש.

1 **ח. כְּלִי[42] הַטָּמֵא[43] בִּטְמֵא מֵת[44], אִם הֻנִּידוֹ הַטָּהוֹר**
2 **לְחַטָּאת - נִטְמָא, וַאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בּוֹ, וְאַף עַל**
3 **פִּי שֶׁאֵין טְמֵא מֵת מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[45].**
4 **כֵּיצַד? מַפְתֵּחַ שֶׁהוּא טְמֵא מֵת שֶׁהָיָה תָּלוּי בְּדֶלֶת**
5 **וְסָגַר הַטָּהוֹר לְחַטָּאת אֶת הַדֶּלֶת, הוֹאִיל וְהֻנִּיד אֶת**
6 **הַמַּפְתֵּחַ הַטָּמֵא - נִטְמָא[46]. וְכֵן אִם הֵסִיט אֶת הַשֶּׁרֶץ**
7 **וְאֶת שִׁכְבַת זֶרַע[47] - הֲרֵי זֶה טָמֵא לְחַטָּאת, אַף עַל**
8 **פִּי שֶׁאֵין אֵלּוּ מְטַמְּאִין בְּמַשָּׂא, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[48].**

42) שם. 43) טמא ממש. מדובר, בדבר שאינו ראוי למדרס. 44) מן התורה. בתוספתא שם, אנו שונים: "טמא שאמרו, טמא מת ולא טמא מדף". פירוש, הדין שהנדה מטמאה בלא נגיעה נאמר רק בטומאה דאורייתא ולא בטומאה קלה מדרבנן. 45) בפ"ה מהל' טומאת מת ה"ט. 46) ראה השלמות לה"ז. 47) תוספתא שם. בתוספתא שלפנינו כתוב: "ואת הנבילה". והגר"א מוחק את המילים האלו. ונראה שגם רבינו אינו גורסן, מפני שנבילה מטמא במשא אפילו חולין. 48) שרץ – לקמן בפ"ד מהל' אבות הטומאות ה"ב. שכבת זרע – שם ה"א.

9 **ט. הַטָּהוֹר לְחַטָּאת[49] שֶׁנָּגַע בְּכֵלִים שֶׁהָיוּ לְמַעְלָה מִן**
10 **הַזָּב[50] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְהֵן הַנִּקְרָאִין מַדָּף, אַף עַל פִּי**
11 **שֶׁהוּא[51] טָהוֹר לְקֹדֶשׁ[52] - נִטְמָא לְחַטָּאת[53]. וְכֵן כְּלִי**
12 **הַטָּהוֹר לְחַטָּאת שֶׁנָּגַע בְּמַדָּף - נִטְמָא לְחַטָּאת.**

49) שם מ"ב. 50) ולא נגע בהם הזב, כגון שהיו הרבה כלים מונחים עליו זה על גבי זה, ורק התחתון נגע בו ונטמא מן התורה. אבל העליונים לא נטמאו מן התורה, אבל חכמים גזרו עליהם טומאה משום שדומים לכלים שהזב שוכב עליהם, שכולם, אפילו מאה, טמאים מן התורה. וטומאה זו נקראת "מדף" (ראה פ"ו מהל' משכב ומושב ה"ג). 51) הנוגע. 52) פירוש, לא נטמא לקודש מפני שמדף דינו כראשון לטומאה ומטמא אוכלין ומשקין בלבד, אבל לא את האדם. 53) ואף־על־פי שהכלים אינם ראויים למדרס, שאם הם ראויים למדרס מטמאים אפילו כשהנידם בלי נגיעה. (ה'כסף משנה' בשם הר"י קורקוס, שואל: הלא נגיעה מטמאה גם בכלים טהורים לגמרי אלא שאינם טהורים לחטאת (למעלה בסוף ה"ז) ומה בא להשמיענו כאן בנגיעה במדף? והשיב, שכלים טהורים מטמאים רק אם נגע בידיו, אבל נגיעה בגופו אינה מטמאה, בדומה לאוכלין ומשקין, אבל מדף מטמא גם אם נגע בגופו). (ראה השלמות).

13 **י. הַטָּהוֹר לְחַטָּאת[54] שֶׁנָּגַע בָּאָכָלִין וּמַשְׁקִין, בֵּין**
14 **טְהוֹרִין בֵּין טְמֵאִים, שֶׁכָּל אֳכָלִין וּמַשְׁקִין לְגַבֵּי**
15 **חַטָּאת אֵינָן טְהוֹרִין, אִם נָגַע בָּהֶן בְּיָדוֹ - נִטְמָא כָּל**
16 **גּוּפוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[55]. נָגַע בָּהֶן בְּרַגְלוֹ[56] אוֹ בִּשְׂאָר**
17 **גּוּפוֹ אוֹ שֶׁהֱסִיטָן בְּיָדוֹ וְלֹא נָגַע בָּהֶן - טָהוֹר[57]. וְכֵן[58]**
18 **אִם נָגַע[59] בְּתַנּוּר[60] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִשְּׁאָר כֵּלִים שֶׁאֵינָם**
19 **טְהוֹרִין לְחַטָּאת[61] - נִטְמָא כֻּלּוֹ; אֲבָל אִם נָגַע בְּרַגְלוֹ**
20 **בָּהֶן - הֲרֵי הוּא טָהוֹר לְחַטָּאת כְּמוֹ שֶׁהָיָה.**

54) משנה, שם. 55) למעלה ה"ד. 56) ה'כסף משנה' מפרש, שההבדל בין נגיעה בידיו לבין נגיעה בשאר חלקי הגוף נאמר באוכלין ומשקין טהורים, אבל לא בטמאים ממש. והביא ראיה מהלכה הקודמת בנגע בכלים, שלא חילק בין מגע ידים לבין מגע הגוף. (ב'אור שמח' דחה ראיה זו, מפני שאין לדמות אוכלין לכלים, שכלים ראויים להיות אב הטומאה ויש מקום לגזור גם כשהם וולד הטומאה, אבל אוכלין ומשקין אינם נעשים אב הטומאה. וכן משמע גם מלשונו של הר"ש בפירושו למשנתנו. והבדל זה בין ראויים להיות אב הטומאה לשאינם ראויים, כתב רבינו עצמו בפירושו למ"ד (ראה הערה אחרונה בהלכה הקודמת). 57) כחכמים, במשנה שם. וגם בזה מדובר בין בטהורים ובין בטמאים ('תפארת ישראל', וכן גם ב'אליהו רבה' שם). 58) שם מ"ד. 59) בידו. 60) של חרס, שאינו נעשה אב הטומאה לעולם (רבינו בפירושו למשנה). 61) שלא גזרו על כלי חרס שנגעו בגוף האדם, אבל כלי שטף (כלים שיש להם טהרה במקווה, נקראים בלשון חכמים "כלי שטף") גזרו (רבינו, שם).

21 **יא. הַטָּהוֹר לְחַטָּאת[62] שֶׁהִכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ לְתוֹךְ מַיִם**
22 **שֶׁנִּתְמַלְּאוּ לְחַטָּאת - נִטְמָא, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁאוּבִין[63];**
23 **וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁהַבָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין -**
24 **נִטְמָא, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[64].**

62) שם פי"א מ"ג. 63) מים הנמצאים בכלים נקראים "שאובים", ואינם מטהרים את הטובל בהם. 64) בפ"ט מהל' אבות הטומאות ה"א. מפני שאמרו, שמי חטאת אינם מטמאים את הטהור לחטאת כמו שמטמאים את שאינו טהור, אפשר לטעות ולומר שגם הבא ראשו ורובו בהם לא נטמא, מלמדת המשנה שאין דבר כן, אלא מטמאים אותו כמו מים שאובים אחרים. (רבינו בפירושו שם מבאר, שהוא נעשה ראשון לטומאה ואוכלין הנוגעים בו נעשו שני, ואף־על־פי שמים שאובים אחרים עושים את האדם שני לטומאה (רבינו בהל' אבות הטומאות, שם). והטעם מפני שהוא נטמא כשני, ונפסל לחטאת, והטמא לחטאת נטמא בנגיעה במי חטאת ונעשה ראשון (רבינו במשנתנו). ראה 'תפארת ישראל' במשנתנו, 'בועז' אות יג).

25 **יב. הַכֹּל נֶאֱמָנִין[65] עַל טָהֳרַת הַחַטָּאת, וַאֲפִלּוּ עַמֵּי**
26 **הָאָרֶץ[66], מִפְּנֵי חֲמָרָתָהּ, וּמַעֲלוֹת אֵלּוּ שֶׁעָשׂוּ בָּהּ הַכֹּל**
27 **נִזְהָרִין בָּהּ. וַהֲרֵי נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי**

1 יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת - כָּל יִשְׂרָאֵל רְאוּיִין לִשְׁמִירָה[67].
2 לְפִיכָךְ, עַם הָאָרֶץ שֶׁהֵבִיא כְּלִי מִבֵּיתוֹ, אֲפִלּוּ כְּלִי
3 חֶרֶס[68], וְאָמַר: כְּלִי זֶה טָהוֹר לְחַטָּאת - הֲרֵי זֶה
4 טָהוֹר, וּמְקַדְּשִׁין בּוֹ וּמַזִּין מִמֶּנּוּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאוֹתוֹ
5 כְּלִי טָמֵא לְקֹדֶשׁ וְלִתְרוּמָה. וְכֵן עַם הָאָרֶץ שֶׁאָמַר:
6 טָהוֹר אֲנִי לְחַטָּאת, אוֹ שֶׁהָיוּ מֵי חַטָּאת אֶצְלוֹ וְאָמַר:
7 טְהוֹרִין הֵן - נֶאֱמָן; שֶׁאֵין אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל מִזַּלְזֵל בָּהּ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"וכן עם הארץ שאמר טהור אני לחטאת או שהיו מי חטאת אצלו ואמר טהורין הן נאמן שאין אדם מישראל מזלזל בה".

וצריך להבין מדוע לא נקט הרמב"ם הטעם שהובא בגמרא לדין נאמנות עם־הארץ בפרה אדומה: "כדי שלא יהיה כל אחד ואחד הולך ושורף פרה אדומה לעצמו". ויש לבאר הטעם על־פי דיוק לשון הרמב"ם (בדין טומאת עם־הארץ ברגל) ש"עם־הארץ הרי הוא בחזקת טמא" ולא כתב שחכמים גזרו עליו טומאה, כי גזירת חכמים אינה רק מחשש טומאה (טומאת ספק) אלא שהטילו על ע"ה חזקת טומאה כיון "שאינן בקיאין בדקדוקי טהרות וטומאות" לכן הן בחזקת טומאה. מסיבה זו לא הביא הרמב"ם שם את הטעם המובא בגמרא "משום איבה" כי מטעם זה לא היו חכמים מפקיעים חזקת טומאה, אלא רק משום שמפני חומרתן אין מזלזלים בה, ולכן "הרי זה בחזקת טהורה". מאותה הסיבה לא הביא הרמב"ם טעם הגמרא בדין נאמנות עם־הארץ על טהרת פרה אדומה "שלא יהא כל אחד ואחד הולך ועושה פרה אדומה לעצמו" כי טעם זה אינו מספיק להסיר "חזקת טומאה" מעמי הארץ, ולכן נקט הטעם ש"מפני חומרתה אין מזלזלין בה".

(על־פי לקו"ש חלק ל"ז עמוד 23)

65) שם פ"ה מ"ה. 66) שאינם נזהרים במצוות, ואינם מקפידים בדיני טומאה וטהרה, וגזרו טומאה על מגעם. 67) תוספתא, חגיגה פ"ג ה"ח. 68) שאם נטמא אין לו טהרה במקווה, אף־על־פי־כן אין חוששים שמא נטמא, ומכל־שכן כלי שטף שאפילו נטמא יכול להטבילו ולטהרו.

יום שישי ד' סיון ה'תשע"ט

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר כלי חרס שהיה בו אפר חטאת ונגע בו שרץ מצידו, הניח הכלי על גבי השרץ או על גבי אוכל שני וכיוצא בו, אם אפר חטאת ניצל בצמיד פתיל, או מים שאינם מקודשים וכלי הטהור לחטאת, היה עומד במקום שאינו טהור לחטאת והוציא ידו עם כלי שיש בו מי חטאת לחוץ, הזייה שעברה על גבי טומאה, כלי שיש בו אפר חטאת וכלי שיש בו קדש שנגעו זה בזה, הגביה או הסיט שני הכלים בידו, וכל ספק טומאות שהוא טהור לגבי תרומה מה דינו לחטאת, הספיקות שתולין בהם את התרומה מה דינם לגבי חטאת.

8 א. כְּלִי חֶרֶס שֶׁהָיָה בּוֹ אֵפֶר חַטָּאת וְנָגַע בּוֹ שֶׁרֶץ
9 מִצִּדּוֹ[2] - טָהוֹר, שֶׁאֵין כְּלִי חֶרֶס מְטַמֵּא מִגַּבּוֹ אֲפִלּוּ
10 לְגַבֵּי חַטָּאת. הִנִּיחַ הַכְּלִי עַל גַּבֵּי הַשֶּׁרֶץ, אַף עַל פִּי
11 שֶׁלֹּא נִטְמָא הַכְּלִי - הֲרֵי הָאֵפֶר טָמֵא; שֶׁנֶּאֱמַר:
12 וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר, וְאֵין זֶה מָקוֹם
13 טָהוֹר. וְלֹא עַל גַּבֵּי הַשֶּׁרֶץ בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ הִנִּיחוֹ
14 עַל גַּבֵּי אֹכֶל שֵׁנִי[3] וְכֵיוֹצֵא בּוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים שֶׁטֻּמְאָתָן
15 טֻמְאָה קַלָּה וְהֵם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - הֲרֵי נִטְמָא הָאֵפֶר;
16 שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמָקוֹם טָהוֹר[4] - שֶׁלֹּא יִהְיֶה עַל [גַּבֵּי] שׁוּם
17 טֻמְאָה בָּעוֹלָם. וְכֵן כְּלִי חֶרֶס שֶׁהָיָה בּוֹ אֵפֶר חַטָּאת
18 וְנָתוּן עַל אַרֻבָּה שֶׁבְּבֵית טָמֵא[5]: אִם הָיָה הַכְּלִי
19 מְשֻׁלְּשָׁל לַבַּיִת[6] - נִטְמָא הָאֵפֶר וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין
20 בָּאַרֻבָּה פּוֹתֵחַ טֶפַח[7]; וְאִם לֹא הָיָה מְשֻׁלְּשָׁל[8], אִם
21 הָיָה בָּאַרֻבָּה פּוֹתֵחַ טֶפַח - טָמֵא[9].

2) מצד הכלי ולא מתוכו. 3) שהוא שני לטומאה ואינו עושה שלישי בחולין. [יש מקום להסתפק מה דינו של שלישי בתרומה ושל רביעי בקודש. יש פנים לכאן ולכאן. ומלשונו של רבינו, שכתב "אוכל שני" יש להסיק ששלישי ורביעי אינם נקראים מקום טמא לעניין זה]. 4) פירוש, חכמים עשו דבריהם כשל תורה וכשם שדברים הטמאים מדאורייתא פוסלים מן התורה את האפר שעל גביהם, אף על פי שהנגיעה בכלי אינה מטמאה, כך גזרו חכמים גם בדברים הטמאים מדבריהם. [ואפשר גם לפרש, שהאפר פסול מן התורה, מפני שהמקום הטמא מדברי חכמים אינו נקרא טהור. וסיוע קל לפירוש זה אתה מוצא בסיום דברי רבינו: שלא יהיה על גבי "שום טומאה בעולם". אולם זה מכניס אותנו לבעייה הסבוכה שהתלבטו בה רבים - ראשונים ואחרונים - אם גזירת חכמים מועילה לענייניים שהם דברי תורה]. 5) שיש בו דברים המטמאים באוהל. 6) לחלק הארובה הנמצא בתוך הבית ולא יצא מפי הארובה לבית. 7) טפח אורך וטפח רוחב ברום טפח ואין טומאה נכנסת בפחות משיעור זה. והטעם, מפני שאין המקום טהור. שהרי האפר בתוך הבית הטמא וזה דומה לכלי חרס העומד על השרץ. 8) אלא מונח על פי הארובה. 9) מפני שהטומאה נכנסת לארובה והכלי אינו חוצץ ונכנסת הטומאה לתוך הכלי.

22 ב. הָיָה הַכְּלִי שֶׁל אֶבֶן[10], בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פּוֹתֵחַ טֶפַח
23 בֵּין שֶׁאֵין בָּהּ - הָאֵפֶר טָהוֹר[11].

10) שאינו מקבל טומאה כלל אפילו מדברי סופרים לא מגבו ולא מתוכו. 11) כשאינו משולשל (כסף משנה). מפני שאינו מקבל טומאה כלל הוא חוצץ.

24 ג. וְכֵן כְּלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֵפֶר אוֹ מַיִם מְקֻדָּשִׁים וּמֻקָּף
25 צָמִיד פָּתִיל[12] וְנָתוּן בְּאֹהֶל הַמֵּת - הֲרֵי הָאֵפֶר וְהַמַּיִם
26 טְמֵאִים. שֶׁאֵין אֵפֶר הַחַטָּאת נִצֶּלֶת בְּצָמִיד פָּתִיל;
27 שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמָקוֹם טָהוֹר, וְאֵין זֶה מָקוֹם טָהוֹר.

12) לשון המקרא (במדבר יט, טו) ופירושו, כלי חרס מכוסה בכיסוי מהודק ומחובר.

28 ד. וְכֵן אֲכָלִין וּמַשְׁקִין שֶׁל קֹדֶשׁ[13] אֵינָן נִצָּלִין בְּצָמִיד

פְּתִיל[14]. אֲבָל מַיִם שֶׁאֵינָן מְקַדְּשִׁין וּכְלֵי רֵיקָן הַטָּהוֹר לְחַטָּאת - נִצָּל בְּצָמִיד פָּתִיל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ הַבְּעָלִים טְהוֹרִים; אֲבָל אִם נִטְמְאוּ הַבְּעָלִים - נִפְסְלוּ הַמַּיִם בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵן. כֵּיצַד? הָיוּ מֵימָיו מֻקָּפִין צָמִיד פָּתִיל וְהוּא וְהֵם[15] בְּאֹהֶל הַמֵּת - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִים. הָיָה הוּא מִבַּחוּץ וְהַמַּיִם שֶׁאֵינָן מְקַדְּשִׁין מִבִּפְנִים[16] - שְׁנֵיהֶן טְהוֹרִין[17]. הוּא בִּפְנִים וְהַמַּיִם בַּחוּץ - כְּשֵׁם שֶׁהוּא טָמֵא, כָּךְ מֵימָיו פְּסוּלִין[18].

13) חגיגה כה, א: אין הקודש ניצל בצמיד פתיל. 14) משנה שם. והטעם, מפני שלא כתבה תורה "במקום טהור" אלא באפר לבד, ומים המקודשים נפסלים מפני האפר שבהם. 15) המים שאינם מקודשים. 16) באוהל המת בצמיד פתיל. 17) נתבאר למעלה, שמים שאינם מקודשים ניצולים בצמיד פתיל. 18) מפני שאדם טמא שומר עליהם (זר זהב ומנחת בכורים, וראה למעלה פרק ט הלכה י"ז).

ה. הַטָּהוֹר לְחַטָּאת שֶׁהָיָה עוֹמֵד עַל גַּבֵּי הַתַּנּוּר[19] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִכֵּלִים שֶׁאֵינָם טְהוֹרִים לְחַטָּאת וּפָשַׁט יָדוֹ חוּץ לַתַּנּוּר וּכְלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵי חַטָּאת בְּיָדוֹ, וְכֵן קָנָה הַמֵּטָּל עַל גַּבֵּי הַתַּנּוּר וּשְׁנֵי כֵּלִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מֵי חַטָּאת תְּלוּיִין בּוֹ אֶחָד מִכָּאן וְאֶחָד מִכָּאן - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין, לְפִי שֶׁאֵינָן בְּמָקוֹם הַטָּהוֹר לְחַטָּאת, וְהוֹאִיל וְהֵם נִשְׁעָנִין עַל הַתַּנּוּר - הֲרֵי הֵן כְּאִלּוּ מֻנָּחִין עַל גַּבָּיו. אֲבָל אִם הָיָה עוֹמֵד עַל הַתַּנּוּר וּבְיָדוֹ כְּלִי רֵיקָן הַטָּהוֹר לְחַטָּאת אוֹ מַיִם שֶׁאֵינָן מְקַדְּשִׁין - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין[20] כְּמוֹת שֶׁהָיוּ. הָיָה עוֹמֵד חוּץ לַתַּנּוּר וּפָשַׁט יָדוֹ לַחֲלוֹן וְנָטַל כְּלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵי חַטָּאת וְהֶעֱבִירוֹ עַל גַּבֵּי הַתַּנּוּר - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. וְכֵן הַדָּיָה שֶׁעָבְרָה עַל גַּבֵּי טֻמְאָה[21], כְּגוֹן מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב[22] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה[23].

19) של חרס, שאינו נעשה אב הטומאה לעולם ולפיכך אינו מטמא את האדם שנגע בו ברגלו. 20) לא הקפידה תורה על מקום טהור אלא באפר בלבד, ולא נטמאו מנגיעת ידיו מפני שהאדם עצמו לא נטמא. 21) זרק את המים במקום טהור ועברו על פני טומאה ונפלו על הטמא הטעון הזאה העומד במקום טהור. 22) של זב שמטמאים טומאה חמורה, ומכל שכן אם עברה על שרץ ונבילה. 23) ומטהרת את המוזה. בתוספתא פרה פרק י הלכה ג אמרו, שבזה אף רבי עקיבא מודה, ופירש אביי בזבחים (צג, א) מפני שהטיפה כבר נעקרה מידו אין מקום לגזור שמא יניחנה במקום הטמא.

ו. כְּלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵי חַטָּאת וּכְלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קֹדֶשׁ שֶׁנָּגְעוּ זֶה בָּזֶה - הֲרֵי נִטְמָא כְּלִי שֶׁל חַטָּאת וְכֹל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, אֲבָל כְּלִי הַקֹּדֶשׁ טָהוֹר כְּשֶׁהָיָה. וְכֵן אִם נָגַע הַטָּהוֹר לְחַטָּאת בִּשְׁנֵיהֶן בִּשְׁתֵּי יָדָיו כְּשֶׁהֵן מֻנָּחִין עַל הָאָרֶץ - הֲרֵי נִטְמָא שֶׁל חַטָּאת; שֶׁהֲרֵי הַטָּהוֹר לְחַטָּאת נִטְמָא בִּנְגִיעַת הַכְּלִי שֶׁאֵינוֹ טָהוֹר לְחַטָּאת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְחָזַר וְטִמֵּא אֶת מֵי חַטָּאת.

ז. הִגְבִּיהַּ[24] שְׁנֵי הַכֵּלִים בִּשְׁתֵּי יָדָיו[25] - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין. זֶה שֶׁל חַטָּאת נִטְמָא - מִפְּנֵי שֶׁנָּגַע בּוֹ אָדָם שֶׁנָּגַע בִּכְלִי שֶׁאֵינוֹ טָהוֹר לְחַטָּאת; וְשֶׁל קֹדֶשׁ נִטְמָא - מִפְּנֵי זֶה שֶׁהִגְבִּיהוֹ וְהוּא טָמֵא בִּנְשִׂיאַת מֵי נִדָּה, שֶׁהֵן מְטַמְּאִין בְּמַשָּׂא מִפְּנֵי שֶׁנִּטְמְאוּ[26] מֵחֲמַת הַכְּלִי שֶׁל קֹדֶשׁ. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה הַכְּלִי שֶׁל קֹדֶשׁ כָּרוּךְ בְּנֵיר וְהִגְבִּיהוֹ בַּנֵּיר וְלֹא נָגַע בּוֹ[27], וְהִגְבִּיהַּ הַחַטָּאת[28] בְּיָדוֹ שְׁנֵיָּה - שְׁנֵיהֶן טְהוֹרִין; שֶׁהֲרֵי לֹא נָגַע בַּכְּלִי[29] וְלֹא נִטְמָא לְחַטָּאת. אֲבָל אִם הָיָה נוֹגֵעַ בִּכְלִי הַקֹּדֶשׁ בְּיָדוֹ, אֲפִלּוּ הָיָה שֶׁל חַטָּאת בְּנֵיר - שְׁנֵיהֶם טְמֵאִין[30].

24) האדם הטהור לחטאת. 25) והוא הדין אם נגע בשל קודש והגביה את של חטאת. 26) צריך להיות: שנטמא, פירוש מפני שהאדם נטמא לחטאת בנגיעתו בכלי של קודש מטמאים אותו מי החטאת במשא ואף על פי שלא נגע במים עצמם, אבל כל זמן שהוא טהור לחטאת, אין מי חטאת מטמאים אותו (רבינו במשנתנו שורש ז). 27) בכלי עצמו. 28) אף על פי שאינו כרוך בנייר. 29) וכלי זה אינו מטמא במשא. 30) טומאת משא פירושה אפילו בלי נגיעה. ואם כן נטמא הנושא כלי החטאת וחוזר ומטמא את כלי הקודש בנגיעתו.

ח. הִסִּיט[31] אֶת שְׁנֵי הַכֵּלִים בְּיָדוֹ וְלֹא נָגַע בָּהֶן - שְׁנֵיהֶן טְהוֹרִין; שֶׁאֵין הַכְּלִי שֶׁאֵינוֹ טָהוֹר לְחַטָּאת מְטַמֵּא אֶת הַטָּהוֹר לְחַטָּאת עַד שֶׁיִּגַּע בּוֹ בְּיָדוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה רָאוּי לְמִדְרָס, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

31) הזיז.

ט. כָּל סְפֵק הַטֻּמְאוֹת שֶׁהוּא טָהוֹר לְגַבֵּי תְּרוּמָה[32], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר - הֲרֵי הוּא טָהוֹר לְחַטָּאת; וְכָל הַסְּפֵקוֹת שֶׁתּוֹלִין בָּהֶן אֶת הַתְּרוּמָה, אִם נוֹלְדוּ בְּחַטָּאת[33] - הֲרֵי אֵלּוּ נִשְׁפָּכִין[34]. וְאִם נַעֲשׂוּ טְהָרוֹת[35] עַל גַּבֵּי אוֹתָן כֵּלִים וְאָדָם שֶׁנּוֹלְדוּ לָהֶן סְפֵקוֹת אֵלּוּ שֶׁהַחַטָּאוֹת נִשְׁפָּכִין עֲלֵיהֶן - הֲרֵי אוֹתָן הַטְּהָרוֹת תְּלוּיוֹת[36]. וְהָרְפָּפוֹת[37] אֵינָן כְּכֵלִים, וַהֲרֵי הֵן טְהוֹרוֹת לִתְרוּמָה וּלְקֹדֶשׁ וּלְחַטָּאת.

32) שלושה סוגי ספק טומאה הם לעניין תרומה: א. ספק טומאה, ששורפים את התרומה שנולד בה הספק; ב. שאין שורפים אותה אבל גם לא אוכלים אותה (בלשון המשנה: "תולים"); ג. התרומה נשארה בטהרתה, ספקות אלה לסוגיהם נתבארו במסכת טהרות פרק ה. 33) אם נולדו ספקות כאלה במי חטאת. 34) תרומה שהיא ראוייה לאכילה אסור לאבדה בידיים ולפיכך אם נולד בה ספק טומאה אסור לשורפה שמא היא טהורה, אבל מי חטאת שאפילו לא נטמאו אינם ראויים לשתייה מותר לשפוך אותם. 35) חולין שנעשו בטהרת חטאת. 36) ואין אנו אומרים הואיל ומי חטאת נשפכים על ספק זה, גם חולין על טהרת חטאת יישרפו, אלא הן תלויות. והטעם, מפני

שהמים אינם דבר מאכל ומשתה אין כל הפסד אם שופכים אותם, שהרי אינם ראויים להזאה. אבל הטהרות ראויות לאכילה ולא גזרו עליהן. 37) שבכות מעץ.

1 **י. דְּבֵלָה[38] שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּפְלָה[39] לְתוֹךְ מֵי חַטָּאת**
2 **וּנְטָלָהּ וַאֲכָלָהּ: אִם יֵשׁ בָּהּ כְּבֵיצָה[40] - הַמַּיִם טְמֵאִין,**
3 **בֵּין שֶׁהָיְתָה הַדְּבֵלָה טְמֵאָה בֵּין שֶׁהָיְתָה טְהוֹרָה; שֶׁכָּל**
4 **הָאֲכָלִין, אֲפִלּוּ אֹכֶל קֹדֶשׁ, אֵינוֹ טָהוֹר לְחַטָּאת.**
5 **וְהָאוֹכְלָהּ חַיָּב מִיתָה[41], מִפְּנֵי שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְמֵאָה[42].**
6 **וְאִם אֵין בָּהּ כְּבֵיצָה - הַמַּיִם בְּטָהֳרָתָן; שֶׁאֵין הָאֹכֶל**
7 **מְטַמֵּא אֲחֵרִים עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּבֵיצָה, בֵּין לִתְרוּמָה**
8 **בֵּין לְקֹדֶשׁ בֵּין לְחַטָּאת.**

38) תאינים יבשות שנדרסו בעיגול ונדבקו לגוש אחד. 39) מעצמה לא מרצון הבעלים. 40) אוכלים פחות משיעור זה אינם מטמאים. 41) בידי שמים. 42) יש למחוק את המלה "טמאה" ובמקומה לכתוב: והוא כבר נטמא ממי נדה (כתב יד תימן), שהאוכל תרומה טמאה אינו חייב מיתה, ובנידון שלפנינו חייב מיתה מפני שנטמא בנגיעת מי חטאת שלא לצורך הזאה. וטמא שאכל תרומה חייב מיתה בידי שמים.

יום ש"ק ה' סיון ה'תשע"ט

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר הנוגע במי חטאת שלא לצורך הזאה, וכמה שיעור הזאה, הנוגע בהן אחר שעשו מצוותן והנוגע במי חטאת שנפסלו, מי חטאת שנפלו לתוכם מי מעיין או מי פירות, ואפר פרה שנתערב באפר מקלה, אפר כשר שנתנו על גבי מים פסולים נגע בהם הטהור לתרומה, מי חטאת אם בטלים בטיט, ופרה ששתתה מי חטאת, המזה ממים שמזים עליהם לרבים ואחר כך נמצאו המים פסולים, ודין המזה באזוב הטמא לחטאת, והמגביה כלי שהיזה עליו והרי עליו מים.

9 **א. הַנּוֹגֵעַ בְּמֵי חַטָּאת שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ הַזָּאָה[2], בֵּין אָדָם**
10 **בֵּין כֵּלִים - טָמֵא, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ[3];**
11 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד הָעָרֶב. הִנֵּה**
12 **לָמַדְתָּ, שֶׁמֵּי הַנִּדָּה אָב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת שֶׁל תּוֹרָה.**
13 **וְטֻמְאַת מַגָּעָן בְּכָל שֶׁהוּא[4]. וְאִם הָיָה בָּהֶן כְּדֵי הַזָּאָה**
14 **- מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא[5], וְהַנּוֹגֵעַ בָּהֶן אוֹ שֶׁנּוֹשְׂאָן**
15 **שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ - מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ[6] אוֹ בִּשְׁעַת**
16 **מַשָּׂאוֹ עַד שֶׁיִּפְרֹשׁ מִמְּטַמְּאָיו[7]. שֶׁנֶּאֱמַר: וּמַזֶּה מֵי**
17 **הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו. אֵינוֹ מְדַבֵּר בְּמַזֶּה עַל הַטָּמֵא[8];**
18 **אִם טִהֵר אֶת הַטָּמֵא, קַל וָחֹמֶר שֶׁיִּהְיֶה הוּא טָהוֹר.**
19 **מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וּמַזֶּה מֵי**
20 **הַנִּדָּה - לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא לִשְׁעוּר[9], שֶׁהַנּוֹגֵעַ אוֹ הַנּוֹשֵׂא**
21 **מֵי נִדָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כְּדֵי הַזָּיָה שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ הַזָּאָה - טָמֵא**
22 **וּמְטַמֵּא בְּגָדִים דִּין תּוֹרָה. וְכַמָּה הוּא שִׁעוּר הַזָּאָה?**
23 **כְּדֵי שֶׁיִּטְבֹּל רָאשֵׁי גִבְעוֹלִין שֶׁל אֵזוֹב בַּמַּיִם. בַּמֶּה**
24 **דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁמֵּי חַטָּאת מְטַמְּאִין? בִּזְמַן שֶׁנָּגַע**
25 **בָּהֶן אוֹ נְשָׂאָן שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ קֹדֶם שֶׁיַּעֲשׂוּ מִצְוָתָן; אֲבָל**
26 **אַחַר שֶׁעָשׂוּ מִצְוָתָן - אֵינָן מְטַמְּאִין כְּלָל[10]. כֵּיצַד? הֲרֵי**
27 **שֶׁטָּבַל אֶת הָאֵזוֹב וְהִזָּה עַל הָאָדָם הַטָּמֵא אוֹ עַל**
28 **הַכֵּלִים, וְהָיוּ הַמַּיִם שׁוֹתְתִין וְיוֹרְדִין מֵעַל הַטָּמֵא**
29 **לָאָרֶץ, וְכֵן הַמַּיִם הַנִּתָּזִין בִּשְׁעַת הַזָּאָה עַל הָאָרֶץ אוֹ**
30 **עַל הַטָּהוֹר - הֲרֵי אוֹתָן הַמַּיִם טְהוֹרִים[11], וְהַנּוֹגֵעַ בָּהֶן**
31 **וְהַנּוֹשֵׂאָן טָהוֹר. הִטְבִּיל אֶת הָאֵזוֹב לְהַזּוֹת עַל דָּבָר**
32 **שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה[12] - הֲרֵי הַמַּיִם הַמְנַטְּפִין[13] כְּשֵׁרִין**
33 **לְהַזּוֹת מֵהֶן[14], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[15]. לְפִיכָךְ מְטַמְּאִין טֻמְאַת**
34 **מֵי חַטָּאת, לְפִי שֶׁלֹּא עָשׂוּ מִצְוָתָן, שֶׁהֲרֵי הַטְּבִילָה**
35 **הָיְתָה לְשֵׁם דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה[16].**

2) אבל לצורך הזאה אינם מטמאים (נדה ט, א). 3) כלומר, אפילו בשעת מגעו. ומכל־שכן אם נגע בכלים אחר שפירש מן המים. והמדובר, כשאין במים כשיעור הזאה. 4) אפילו טיפה קטנה מטמאה במגע. 5) בלי נגיעה, כגון הרבה כלים מונחים זה על גבי זה והמים בעליון, והגביה את כולם ונגע רק בתחתון, או שהזיזם ממקומם בלי נגיעה (ספרי חוקת, פיסקא קכט). 6) בכלים פ"א מ"ב, שנינו גבי מי חטאת: "וחשוכי בגדים במגע". ופירש רבינו, למנוע בגדים מטומאה כשנגע האדם במי חטאת ולא נשא אותם. ולכאורה דברי רבינו כאן מנוגדים למשנה זו, אולם בפ"ו מהלכות אבות הטומאות הי"ג, מפרש רבינו מה שסתם כאן, וכתב: "מי חטאת . . . הנוגע בהם מטמא בגדים בשעת מגעו משום נושא, שאי־אפשר שיגע במים שלא יסיט אותם, וכבר ביארנו שאחד הנושא ואחד המסיט", והמשנה תתפרש שאינו מיטמא משום מגע, אבל משום משא - מיטמא (כסף־משנה). 7) והבגדים שנגע בהם אחר שפירש מן הטומאה - טהורים, מפני שהאדם הוא ראשון לטומאה, וכלים אינם מיטמאים בנגיעה אלא מאב הטומאה. ב'תורת כהנים' פרשת מצורע פרשתא ב ה"ט, דרשו: "ואיש אשר יגע במשכבו יכבס בגדיו" - בשעת מגעו מטמא בגדים, פירש - אינו מטמא בגדים. ומכאן למדו לשאר מטמאים במשא. 8) נדה ט. 9) ללמדנו מה היא כמות המים המטמאה במשא ומטמאה בגדים. 10) משנה פרה פי"ב, מ"ד. 11) מפני שנעשה בהם כבר מה שציוותה תורה. 12) על הבהמה או על כלי אבנים. 13) מן האזוב לכלי טהור. 14) כשיטביל בהם את האזוב לשם הזאה על דבר המקבל טומאה, מפני שהטבילה הראשונה היא פסולה. 15) למעלה פ"י ה"ט. ראה בהערות שם. 16) כלומר, אפילו הזה על דבר המקבל טומאה לא נעשה מצוותם, מפני שכשהטבילה פסולה, גם ההזאה שלאחריה פסולה, ולפיכך המים שנשארו באזוב מטמאים.

36 **ב. אֵין מֵי חַטָּאת[17] מְטַמְּאִין אֶת הַכֹּל קֹדֶם שֶׁיַּעֲשׂוּ**
37 **מִצְוָתָן עַד שֶׁיִּהְיוּ[18] טְהוֹרִין וּכְשֵׁרִין לְהַזָּאָה. אֲבָל מֵי**
38 **חַטָּאת שֶׁנִּפְסְלוּ, כְּגוֹן שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהֶן מַיִם אוֹ שֶׁשָּׁתְתָה**
39 **מֵהֶן בְּהֵמָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מֵאֵלּוּ הַדְּבָרִים הַפּוֹסְלִין**
40 **אוֹתָן[19]: אִם נָגַע בָּהֶן הַטָּהוֹר לִתְרוּמָה - נִטְמָא[20], בֵּין**
41 **שֶׁנָּגַע בְּיָדָיו בֵּין שֶׁנָּגַע בִּשְׂאָר גּוּפוֹ[21]; נָגַע בָּהֶן אָדָם**
42 **הַטָּהוֹר לְחַטָּאת וַאֲפִלּוּ בְּיָדָיו - הֲרֵי הוּא טָהוֹר[22]**
43 **כְּמוֹת שֶׁהָיָה[23].**

17) שם פ"ט מ"ח. 18) פירוש, אלא אם הם. 19) נמנו למעלה בפ"ט הי"א, יב ויג. 20) ואסור לאכול תרומה מגזירת חכמים. אבל מן התורה, כיון שנפסלו ואינם ראויים להזאה אינם מטמאים (כסף־משנה). ולא גזרו אלא לתרומה, אבל לא לחולין. 21) ראה הלכה ג. 22) "לפי שהוא (המים) ממין מה שהוא טהור לו (להאדם)". לשון רבינו בפירושו שם. התכוון לומר, מפני שמי חטאת כשרים אינם מטמאים את הטהור לחטאת, לא גזרו חכמים בפסולים, ואף־על־פי שהוא נוגע שלא לצורך הזאה. 23) צ"ל: כמות שהיה (כת"י תימן).

1 **ג. מֵי חַטָּאת[24] שֶׁנִּטְמְאוּ וְנָגַע בָּהֶן אַחַר שֶׁנִּטְמְאוּ**
2 **אָדָם הַטָּהוֹר לִתְרוּמָה, בֵּין בְּיָדָיו בֵּין בְּגוּפוֹ -**
3 **נִטְמָא[25]. וְאִם נָגַע בָּהֶן הַטָּהוֹר לְחַטָּאת בְּיָדָיו -**
4 **נִטְמָא[26]; נָגַע בִּשְׂאָר גּוּפוֹ - הֲרֵי הוּא טָהוֹר[27] כְּמוֹת**
5 **שֶׁהָיָה.**

24) שם. 25) כמו בנפסלו. 26) כל גופו. והטעם, מפני שנגע במשקין טמאים. 27) שמשקין אינם מטמאים במגע בגוף.

6 **ד. מֵי חַטָּאת[28] שֶׁנִּפְלוּ לְתוֹכָן מֵי מַעְיָן אוֹ מֵי מִקְוֶה**
7 **אוֹ מֵי פֵּרוֹת: אִם רֹב מֵי חַטָּאת - מְטַמְּאִין בְּמַשָּׂא[29];**
8 **וְאִם רֹב מֵי פֵּרוֹת - אֵין מְטַמְּאִין; מֻחֲצָה לְמֻחֲצָה -**
9 **מְטַמְּאִין. אֵפֶר פָּרָה שֶׁנִּתְעָרֵב בְּאֵפֶר מִקְלֶה[30] וְקִדֵּשׁ**
10 **בְּכֻלָּן: אִם הָיָה הָרֹב אֵפֶר פָּרָה - מְטַמְּאִין[31] בְּמֵי**
11 **נִדָּה; וְאִם הָיָה הָרֹב אֵפֶר מִקְלֶה - אֵין מְטַמְּאִין**
12 **בְּמַגָּע[32] אֲבָל מְטַמְּאִין בְּמַשָּׂא[33].**

28) תוספתא פרה פ"ט ה"ג. 29) את הטהור לתרומה, אבל לא את הטהור לחטאת (חזון־איש, ראה ה"ב). ונראה שגם במגע מטמא, כדברי רבינו בפ"ו מהלכות אבות הטומאות הי"ג, שאי־אפשר ליגע במים ולא להסיטם. 30) אפר עצי חולין שרופים. 31) משנה פרה פ"ט, ז. 32) מפני שאפר באפר אינו נבלל יפה. ומכיוון שהרוב הוא אפר מקלה, אנו אומרים: באפר מקלה נגע. 33) בכורות כג, א. והטעם, מפני שנשא גם את אפר הפרה.

13 **ה. אֵפֶר כָּשֵׁר[34] שֶׁנִּתְּנוּ עַל גַּבֵּי הַמַּיִם שֶׁאֵינָן רְאוּיִין**
14 **לְקַדְּשָׁן וְנָגַע בָּהֶן הַטָּהוֹר לִתְרוּמָה, בֵּין בְּיָדָיו בֵּין**
15 **בְּגוּפוֹ - נִטְמָא. נָגַע בָּהֶן הַטָּהוֹר לְחַטָּאת, אֲפִלּוּ בְּיָדָיו**
16 **- הֲרֵי זֶה טָהוֹר כְּמוֹת שֶׁהָיָה[35].**

34) שם, מ"ט. 35) כל דיניהם שווים למי חטאת שנפסלו (ה"ג).

17 **ו. מֵי חַטָּאת[36] שֶׁנִּפְסְלוּ - לֹא יְגַבְּלֵם בְּטִיט, שֶׁלֹּא**
18 **יַעֲשֵׂם תַּקָּלָה לַאֲחֵרִים, שֶׁמָּא יִגַּע בַּטִּיט וְיִטְמָא; שֶׁמֵּי**
19 **חַטָּאת אֵינָם בְּטֵלִין בְּטִיט, שֶׁנֶּאֱמַר: חַטָּאת הִיא[37].**

36) שם מ"ה. 37) בפירושו למשנה מביא רבינו דרשה זו בשם הספרי, אולם בספרי שבידינו לא מצאתיה.

20 **ז. פָּרָה שֶׁשָּׁתָת[38] מֵי חַטָּאת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁחֲטָה**
21 **בְּתוֹךְ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת[39] - בְּשָׂרָהּ טָהוֹר[40].**
22 **שֶׁנֶּאֱמַר: לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה; בִּזְמַן שֶׁהֵן שְׁמוּרִין -**
23 **אֵינָן בְּטֵלִין, אֲבָל בִּזְמַן שֶׁשְּׁתָאָתַן פָּרָה - בָּטְלוּ,**
24 **שֶׁהֲרֵי אֵינָם שְׁמוּרִים[41].**

38) שם. 39) ולא נתעכלו עדיין. 40) אף־על־פי שנגע אחר שחיטה במי החטאת שבמעיה. 41) ספרי חוקת, פיסקא קכה. פסק כר' יהודה במשנתנו נגד תנא־קמא, מפני שאמרו בספרי (שם): "וכבר הלכה זו נשאלה לפני שלושים ושמונה זקנים ביבנה, וטיהרו את בשרה", וכן נאמר שם בשם ר' יוסי הגלילי ור' טרפון (כסף־משנה).

25 **ח. הַמַּזֶּה[42] מֵחֲלוֹן שֶׁמַּזִּין מִמֶּנּוּ עַל הָרַבִּים, וְהֵזָּה**
26 **עָלָיו וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ, וְאַחַר כָּךְ נִמְצְאוּ הַמַּיִם פְּסוּלִין**
27 **- הֲרֵי זֶה פָּטוּר[43]; שֶׁחֶזְקַת הַמַּיִם שֶׁמַּזִּין מֵהֶן עַל**
28 **הָרַבִּים שֶׁהֵן כְּשֵׁרִין, וַהֲרֵי זֶה כְּאָנוּס[44]. אֲבָל אִם הֵזָּה**
29 **עָלָיו מֵחֲלוֹן שֶׁל יָחִיד וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ וְנִמְצְאוּ הַמַּיִם**
30 **פְּסוּלִין - חַיָּב בְּקָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד[45], מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ**
31 **לִבְדֹּק עַל הַמַּיִם וְאַחַר כָּךְ יִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ. מַחֲלִיקִים[46]**
32 **הָיוּ הָעָם בַּמַּיִם שֶׁשּׁוֹתִתִּים בָּאָרֶץ מֵחֲלוֹן שֶׁל רַבִּים[47],**
33 **וְדוֹרְסִים אוֹתָן וְנִכְנָסִים לַמִּקְדָּשׁ, וְלֹא הָיוּ חוֹשְׁשִׁין**
34 **לָהֶן שֶׁמָּא פְּסוּלִין הֵן.**

42) שם פי"ב מ"ד. 43) מלהביא קרבן, כאדם טמא ששגג ונכנס למקדש. 44) מפני שלא היה צריך לחקור אם המים היו כשרים. [בפירושו למשנתנו, מוסיף רבינו עוד טעם ואומר, שאפילו אם היה ספק שמא הוא טמא, הרי אמרו, ספק טומאה ברשות הרבים - ספיקו טהור]. 45) עשיר מביא כשבה או שעירה, ועני מביא שתי תורים או שני בני יונה, ועני מדוכא ("דלי דלות") מביא סולת. ברוב החטאות, אין הבדל בין עשיר לעני, ונקראות "חטאת קבועה". 46) שם. 47) דרך החלון הזה היו מזים על טמאים רבים, ונאספו שם מים, והעם היו מתחלקים ובגדיהם מתלכלכים (רבינו שם).

35 **ט. הַמַּזֶּה[48] בְּאֵזוֹב הַטָּמֵא[49] לְחַטָּאת[50]: אִם יֵשׁ בּוֹ**
36 **כְּבֵיצָה - הַמַּיִם פְּסוּלִין[51] וְהַזָּיָתוֹ [פְּסוּלָה]; אֵין בּוֹ**
37 **כְּבֵיצָה - הַמַּיִם כְּשֵׁרִים[52] וְהַזָּאָתוֹ פְּסוּלָה[53]. וְאֵזוֹב**
38 **זֶה[54] מְטַמֵּא חֲבֵרוֹ וַחֲבֵרוֹ לַחֲבֵרוֹ אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה,**
39 **שֶׁאֵין מוֹנִין לְחַטָּאת[55].**

48) שם מ"ו. 49) כגון שלקטו לאכילה (ראה פרק יא ה"ז). 50) והוא טהור לקודש. 51) ואם היה טמא לתרומה או לקודש, המים טמאים ולא רק פסולים (רבינו בפירושו). 52) שאין אוכל טמא מטמא אחרים בפחות משיעור זה (הלכות טומאת אוכלים פ"ד ה"א). 53) שנאמר (במדבר יט, יט): "והזה הטהור", בין האדם המזה ובין האזוב שבו מזים. 54) כשיש בו כביצה. 55) ראה למעלה פי"ג ה"ו.

40 **י. הַמַּגְבִּיהַּ[56] כְּלִי שֶׁהֻזֶּה עָלָיו וַהֲרֵי עָלָיו הַמַּיִם כְּדֵי**
41 **הַזָּאָה - טָהוֹר; שֶׁהַמַּיִם שֶׁעָשׂוּ מִצְוָתָן אֵינָן מְטַמְּאִין,**
42 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[57].**

56) שם מ"ה "אוחז הוא הטהור בקורדום". 57) למעלה ה"א.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ח אייר־ה' סיון תשע"ט

יום ראשון כ"ח אייר ה'תשע"ט

מצות עשה רמה.

הַמִּצְוָה הָרִמ"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין מִקָּח וּמִמְכָּר, כְּלוֹמַר: הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח וְהַמִּמְכָּר בֵּין הַמּוֹכְרִים וְהַקּוֹנִים, וּכְבָר לָמְדוּ עַל אֹפֶן (קנין) זֶה מִמַּה־שֶּׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ וגו'" (ויקרא כה, יד), אָמְרוּ (בבא מציעא מז:): "דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד, כְּלוֹמַר הַמְּשִׁיכָה". וּכְבָר נִתְבָּרֵר, שֶׁדְּבַר תּוֹרָה מְעוּת קוֹנוֹת, וְאֵין הַמְּשִׁיכָה בַּמִּטַּלְטְלִין אֶלָּא תַּקָּנַת חֲכָמִים: וְכֵן הַמְּסִירָה וְהַהַגְבָּהָה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (שם צט.): כְּדֶרֶךְ שֶׁתִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּלּוֹקְחִין כָּךְ תִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּשּׁוֹמְרִין (שה"משיכה" לרשותן מטילה עליהן חיובי השומרים). הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁזֶּה שֶׁהִתְנוּ מְשִׁיכָה בְּמִקָּח וּמִמְכָּר — תַּקָּנָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ: אֲבָל שְׁאָר הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן נִקְנוֹת הַקַּרְקָעוֹת וְזוּלָתָן. כְּלוֹמַר שְׁטָר וַחֲזָקָה — הִסְמִיכוּן לַפְּסוּקִים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ מִשְׁפְּטֵי דִּין זֶה, כְּלוֹמַר: יְדִיעַת הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח בְּכָל־סוּג וָסוּג, בְּפֶרֶק א' מִקִּדּוּשִׁין וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ח' מ(בבא) מְצִיעָא וּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ה' וּפֶרֶק ו' וּפֶרֶק ז' מ(בבא) בַּתְרָא.

יום שני כ"ט אייר ה'תשע"ט

מצות עשה רמה.

הַמִּצְוָה הָרִמ"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין מִקָּח וּמִמְכָּר, כְּלוֹמַר: הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח וְהַמִּמְכָּר בֵּין הַמּוֹכְרִים וְהַקּוֹנִים, וּכְבָר לָמְדוּ עַל אֹפֶן (קנין) זֶה מִמַּה־שֶּׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ וגו'" (ויקרא כה, יד), אָמְרוּ (בבא מציעא מז:): "דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד, כְּלוֹמַר הַמְּשִׁיכָה". וּכְבָר נִתְבָּרֵר, שֶׁדְּבַר תּוֹרָה מְעוּת קוֹנוֹת, וְאֵין הַמְּשִׁיכָה בַּמִּטַּלְטְלִין אֶלָּא תַּקָּנַת חֲכָמִים: וְכֵן הַמְּסִירָה וְהַהַגְבָּהָה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (שם צט.): כְּדֶרֶךְ שֶׁתִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּלּוֹקְחִין כָּךְ תִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּשּׁוֹמְרִין (שה"משיכה" לרשותן מטילה עליהן חיובי השומרים). הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁזֶּה שֶׁהִתְנוּ מְשִׁיכָה בְּמִקָּח וּמִמְכָּר — תַּקָּנָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ: אֲבָל שְׁאָר הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן נִקְנוֹת הַקַּרְקָעוֹת וְזוּלָתָן. כְּלוֹמַר שְׁטָר וַחֲזָקָה — הִסְמִיכוּן לַפְּסוּקִים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ מִשְׁפְּטֵי דִּין זֶה, כְּלוֹמַר: יְדִיעַת הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח בְּכָל־סוּג וָסוּג, בְּפֶרֶק א' מִקִּדּוּשִׁין וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ח' מ(בבא) מְצִיעָא וּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ה' וּפֶרֶק ו' וּפֶרֶק ז' מ(בבא) בַּתְרָא.

יום שלישי א' סיון ה'תשע"ט

מצות עשה רלו.

הַמִּצְוָה הָרל"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ" (שמות כא, יח). וְאֵלּוּ הֵם הַנִּקְרָאִים: דִּינֵי קְנָסוֹת. וְיֵשׁ כָּתוּב הַכּוֹלֵל דִּינֵי קְנָסוֹת כֻּלָּם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לוֹ" (ויקרא כד, יט). הַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁלּוֹקְחִים מִמָּמוֹנוֹ (מה שהזיק לו) כְּדֵי מַה שֶׁהִזִּיק, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה: אֲפִלּוּ בִּיְשׁוּ בִּלְבַד — הֲרֵי אֵלּוּ גּוֹבִים מִמָּמוֹנוֹ כְּדֵי אוֹתוֹ הַשִּׁעוּר. וְדַע שֶׁדִּינֵי קְנָסוֹת אֵלּוּ כֻּלָּם נִזְקֵי אָדָם בְּאָדָם. וְכֵן אִם הִזִּיקָה בְּהֵמָה אֶת־הָאָדָם אוֹ אֶת־הַבְּהֵמָה — הֲרֵי כָּל־הַדִּינִים הָאֵלֶּה לֹא יָדוּן בָּהֶם וְלֹא יִפְסוֹק אֶלָּא בֵּית דִּין הַסְּמוּכִין בָּאָרֶץ (שנסמכו לסמכויות אלה ועוד — מדור לדור). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בְּפֶרֶק ח' מ(בבא) קַמָּא.

יום רביעי ב' סיון ה'תשע"ט

מצות עשה רלו.

הַמִּצְוָה הָרל"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ" (שמות כא, יח). וְאֵלּוּ הֵם הַנִּקְרָאִים: דִּינֵי קְנָסוֹת. וְיֵשׁ כָּתוּב הַכּוֹלֵל דִּינֵי קְנָסוֹת כֻּלָּם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לוֹ" (ויקרא כד, יט). הַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁלּוֹקְחִים מִמָּמוֹנוֹ (מה שהזיק לו) כְּדֵי מַה שֶׁהִזִּיק, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה: אֲפִלּוּ בִּיְשׁוּ בִּלְבַד — הֲרֵי אֵלּוּ גּוֹבִים מִמָּמוֹנוֹ כְּדֵי אוֹתוֹ הַשִּׁעוּר. וְדַע שֶׁדִּינֵי קְנָסוֹת אֵלּוּ כֻּלָּם נִזְקֵי אָדָם בְּאָדָם. וְכֵן אִם הִזִּיקָה בְּהֵמָה אֶת־הָאָדָם אוֹ אֶת־הַבְּהֵמָה — הֲרֵי כָּל־הַדִּינִים הָאֵלֶּה לֹא יָדוּן בָּהֶם וְלֹא יִפְסוֹק אֶלָּא בֵּית דִּין הַסְּמוּכִין בָּאָרֶץ (שנסמכו לסמכויות אלה ועוד — מדור לדור). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בְּפֶרֶק ח' מ(בבא) קַמָּא.

יום חמישי ג' סיון ה'תשע"ט

מצות עשה רלו.

הַמִּצְוָה הָרל"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ" (שמות כא, יח). וְאֵלּוּ הֵם הַנִּקְרָאִים: דִּינֵי קְנָסוֹת. וְיֵשׁ כָּתוּב הַכּוֹלֵל דִּינֵי קְנָסוֹת כֻּלָּם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לוֹ" (ויקרא כד, יט). הַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁלּוֹקְחִים מִמָּמוֹנוֹ (מה שהזיק לו) כְּדֵי מַה שֶׁהִזִּיק,

כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה: אֲפִלּוּ בִּיְשׁוּ בִּלְבַד — הֲרֵי אֵלּוּ גּוֹבִים מִמְּמוֹנוֹ כְּדֵי אוֹתוֹ הַשִּׁעוּר. וְדַע שֶׁדִּינֵי קְנָסוֹת אֵלּוּ כֻּלָּם נִזְקֵי אָדָם בְּאָדָם. וְכֵן אִם הִזִּיקָה בְּהֵמָה אֶת־הָאָדָם אוֹ אֶת־הַבְּהֵמָה — הֲרֵי כָּל־הַדִּינִים הָאֵלֶּה לֹא יָדוּן בָּהֶם וְלֹא יִפְסוֹק אֶלָּא בֵּית דִּין הַסְּמוּכִין בָּאָרֶץ (שנסמכו לסמכויות אלה ועוד — מדור לדור). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בְּפֶרֶק ח' מִ(בבא) קַמָּא.

יום שישי ד' סיון ה'תשע"ט
מצות עשה רלו.

הַמִּצְוָה הָרל"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־יִרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ" (שמות כא, יח). וְאֵלּוּ הֵם הַנִּקְרָאִים: דִּינֵי קְנָסוֹת. וְיֵשׁ כָּתוּב הַכּוֹלֵל דִּינֵי קְנָסוֹת כֻּלָּם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לּוֹ" (ויקרא כד, יט). הַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁלּוֹקְחִים מִמָּמוֹנוֹ (מה שהזיק לו) כְּדֵי מַה שֶׁהִזִּיק,

כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה: אֲפִלּוּ בִּיְשׁוּ בִּלְבַד — הֲרֵי אֵלּוּ גּוֹבִים מִמָּמוֹנוֹ כְּדֵי אוֹתוֹ הַשִּׁעוּר. וְדַע שֶׁדִּינֵי קְנָסוֹת אֵלּוּ כֻּלָּם נִזְקֵי אָדָם בְּאָדָם. וְכֵן אִם הִזִּיקָה בְּהֵמָה אֶת־הָאָדָם אוֹ אֶת־הַבְּהֵמָה — הֲרֵי כָּל־הַדִּינִים הָאֵלֶּה לֹא יָדוּן בָּהֶם וְלֹא יִפְסוֹק אֶלָּא בֵּית דִּין הַסְּמוּכִין בָּאָרֶץ (שנסמכו לסמכויות אלה ועוד — מדור לדור). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בְּפֶרֶק ח' מִ(בבא) קַמָּא.

יום ש"ק ה' סיון ה'תשע"ט
מצות עשה רמה.

הַמִּצְוָה הָרמ"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין מִקָּח וּמִמְכָּר, כְּלוֹמַר: הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח וְהַמִּמְכָּר בֵּין הַמּוֹכְרִים וְהַקּוֹנִים, וּכְבָר לָמְדוּ עַל אֹפֶן (קנין) זֶה מִמַּה־שֶּׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ וְגוֹ'" (ויקרא כה, יד), אָמְרוּ (בבא מציעא מז:): "דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד, כְּלוֹמַר הַמְּשִׁיכָה". וּכְבָר נִתְבָּרֵר, שֶׁדְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת, וְאֵין הַמְּשִׁיכָה בַּמִּטַּלְטְלִין אֶלָּא תַּקָּנַת חֲכָמִים: וְכֵן הַמְּסִירָה וְהַהַגְבָּהָה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (שם צט.): כְּדֶרֶךְ שֶׁתִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּלּוֹקְחִין כָּךְ תִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּשּׁוֹמְרִין (שה"משיכה" לרשותן מטילה עליהן חיובי השומרים). הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁזֶּה שֶׁהִתְנוּ מְשִׁיכָה בְּמִקָּח וּמִמְכָּר — תַּקָּנָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ: אֲבָל שְׁאָר הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן נִקְנוֹת הַקַּרְקָעוֹת וְזוּלָתָן. כְּלוֹמַר שְׁטָר וַחֲזָקָה — הִסְמִיכוּן לַפְּסוּקִים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ מִשְׁפְּטֵי דִּין זֶה, כְּלוֹמַר: יְדִיעַת הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח בְּכָל־סוּג וָסוּג, בְּפֶרֶק א' מִקִּדּוּשִׁין וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ח' מִ(בבא) מְצִיעָא וּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ה' וּפֶרֶק ו' וּפֶרֶק ז' מִ(בבא) בַּתְרָא.

המשך ביאור למס' בכורות ליום ראשון עמ' א

כי ודאי נולד לו בן בכור, אף שאינו יודע מי הוא, אולם אף אחד מהם אינו יורש את אביו, כיון שאינו יודע מי הוא אביו האמיתי, והיורשים האחרים יכולים לדחותו מספק.

ד. **וְכֵן מִי שֶׁלֹּא שָׁהֲתָה לְאַחַר בַּעְלָהּ** – אחרי שמת או גירשה, **שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים**, שהוא הזמן הנדרש כדי להבחין אם התעברה, ולדעת מאיזה בעל נולד בן זה (יבמות מא.), **וְנִשֵּׂאת**, ואחר שבעה חדשים מנישואיה השניים **יָלְדָה** בן שהוא בכור לה, **וְאֵינוֹ יָדוּעַ אִם** ולד זה הוא **בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן** – ולד של הבעל הראשון, שנולד אחר שמלאו לו תשעה חדשי הריון, או **אִם בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן** – ולד של הבעל השני, שנולד אחר שמלאו לו שבעה חדשי הריון, ובכל אופנים אלו הדין הוא שהולד נחשב **בְּכוֹר** לַכֹּהֵן וחייב בפדיון, כיון שהוא פטר רחם לאמו, **וְאֵינוֹ בְּכוֹר לַנַּחֲלָה**, כי אינו יודע מי הוא אביו.

המשך ביאור למס' בכורות ליום שני עמ' ב

גמרא

שנינו במשנה שולד ראשון שהוצא דרך דופן, והולד הנולד אחריו, לדעת תנא קמא, שניהם אין להם דיני בכור. הגמרא מבארת את המקור לכך: ולד **רִאשׁוֹן** שיצא דרך דופן, **לַנַּחֲלָה לֹא** נחשב כבכור, משום שלגבי ירושת בכורה, 'יָלְדוּ לוֹ' (דברים כא טו) **בָּעֵינַן** – צריך שיוולד הבכור דרך לידה, וזה לא נולד דרך לידה, אלא הוצא דרך דופן. לְענין חיוב פדיון **בְּחָמֵשׁ סְלָעִים, נַמִּי לֹא** נחשב היוצא דופן כבכור, שכן **'פֶּטֶר רֶחֶם' בָּעֵינַן** – צריך שיוולד דרך פתח הרחם, וזה לא יצא דרך פתח הרחם, ולא התקדש בבכורה. ואף ולד **שֵׁנִי** הבא אחריו, **לַנַّחֲלָה לֹא** נחשב כבכור, משום שלירש חלק בכורה, **'רֵאשִׁית אוֹנוֹ' בָּעֵינַן** – צריך שיהא הוא הראשון, ואילו זה שני הוא, שהרי קדם לו היוצא דופן שהוא ולד גמור. לְענין חיוב פדיון **בְּחָמֵשׁ סְלָעִים, נַמִּי לֹא** נחשב כבכור, **קָסָבַר** תנא קמא, מי שהוא **בְּכוֹר** רק **לְדָבָר אֶחָד**, כגון זה שיצא ראשון מרחם אמו, ונחשב בכור לרחם, אך אינו בכור לולדות, כי אחיו שיצא דרך דופן קדם לו, **לֹא הָוֵי בְּכוֹר** לענין חיוב פדיון הבן.

הגמרא מביאה את דברי רבי שמעון ומבארת את טעמו: **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הָרִאשׁוֹן** בכור **לַנַּחֲלָה, וְהַשֵּׁנִי לְחָמֵשׁ סְלָעִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר** (כריתות ז:) שתיבת **'תֵּלֵד'** האמורה בפסוק לגבי טומאת לידה מיותרת, ובאה **לְרַבּוֹת** ולד **יוֹצֵא דּוֹפֶן**, שלידתו נחשבת לידה גמורה, ואמו טמאה לידה, והוא הדין שנחשב לידה ובכור הוא לגבי ירושת נחלה. **וְהַשֵּׁנִי** שנולד אחר היוצא דופן, נחשב בכור **לְחָמֵשׁ סְלָעִים, דְּקָסָבַר** רבי שמעון, **בְּכוֹר לְדָבָר אֶחָד**, כגון ולד זה, שיצא ראשון מרחם אמו, ונחשב בכור לרחם, **הָוֵי בְּכוֹר** לענין חיוב פדיון הבן.

ביאורים למסכת סוטה דף מג עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

מוּנָּחִין בָּאָרוֹן שהיה יוצא עימהם למלחמה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר במלחמת מדין "וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא, אוֹתָם וְאֶת פִּינְחָס בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקודש וחצוצרות התרועה בידו", ומבארת הגמרא את הפסוק, 'אוֹתָם' אֵלּוּ הַסַּנְהֲדְרִין שיצאו גם הם למלחמה עימהם. 'פִּינְחָס בן אלעזר' זֶה מפני שהיה כהן מְשׁוּחַ מִלְּחָמָה. 'וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ' זֶה הָאָרוֹן וְלוּחוֹת שֶׁבּוֹ. 'וַחֲצוֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה' אֵלּוּ הַשּׁוֹפָרוֹת שבהם היו תוקעים בעת המלחמה.

הוזכר לעיל, שפנחס יצא למלחמה זו כיון שהיה משוח מלחמה, מביאה הגמרא טעם אחר לכך. תָּנָא, לֹא לְחִנָּם הָלַךְ דווקא פִּינְחָס ולא הלך אלעזר לַמִּלְחָמָה במדין. אֶלָּא בשביל לִיפָּרַע ממדין את דִּין – העוול שעשו לאֲבִי אִמּוֹ יוסף, שמכרוהו לעבד למצרים, וכמו שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהַמִּדְנִים – המדינים מָכְרוּ אוֹתוֹ אֶל מִצְרַיִם וְגוֹ'" ולפיכך יצא דווקא פנחס, כדי לנקום את נקמת יוסף אבי אמו.

שואלת הגמרא, לְמִימְרָא דְּפִינְחָס מִיּוֹסֵף אָתֵי, שאמו היתה משבט יוסף. וְהָא כְּתִיב "וְאֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן לָקַח לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה ותלד לו את פינחס", מַאי לָאו שכונה 'פוטיאל' משום דְּאָתֵי מִיַּתְרוֹ – שאמו היתה בת יתרו, שכונה 'פוטיאל' על שם שֶׁפִּיטֵּם עֲגָלִים כדי להקריבם לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מפני שהיה כומר לעבודה זרה. הרי שפינחס היה מיתרו ולא מיוסף. מתרצת הגמרא, לֹא, מוצאו היה מִיּוֹסֵף שגם הוא כונה בשם 'פוטיאל' על שם שֶׁפִּיטְפֵּט בִּיצָרוֹ – זלזל וכבש את יצרו במעשה אשת פוטיפר. ולפיכך ניתן לומר שאם אמו של פנחס, היתה משבט יוסף.

מקשה הגמרא, וַהֲלֹא שְׁבָטִים מְבַיְּן אוֹתוֹ – את פנחס, באמרם רְאִיתֶם בֶּן פּוּטִי זֶה – אשר מוצאו מפוטיאל, שהוא בֵּן לאדם נבזה, שהרי מצינו שֶׁפִּיטֵּם אֲבִי אִמּוֹ יתרו עֲגָלִים לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וכיצד יקום זה וַיַּהֲרֹג את זמרי, שהיה נָשִׂיא מִיִּשְׂרָאֵל, הרי יחוסו פגום ואין הוא ראוי לכך, אם כן רואים שמוצאו היה מיתרו. אֶלָּא מתרצת הגמרא, שאכן מוצאו היה מיוסף ויתרו יחד. וכיצד, אִי אֲבוּהּ דְּאִימֵּיהּ מוצאו מִיּוֹסֵף, בהכרח שאִימֵּיהּ דְּאִימֵּיהּ מוצאה מִיִּתְרוֹ, וְאִי אִימֵּיהּ דְּאִימֵּיהּ מוצאה מִיּוֹסֵף, בהכרח שאֲבוּהּ דְּאִימֵּיהּ היה מוצאו מִיִּתְרוֹ. מוסיפה הגמרא, דַּיְקָא נַמִּי שהיה מוצאו מיוסף ויתרו יחד, דִּכְתִיב 'מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל' תְּרֵי מַשְׁמַע, שהרי נאמר פוטיאל ולא פוטאל, שְׁמַע מִינָּהּ.

משנה. קודם יציאתם למלחמה "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים את דברי הכהן אֶל הָעָם לֵאמֹר, מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ – ודיין לא גר בו כלל, יֵלֵךְ וְיָשׁוּב לְבֵיתוֹ לחנוך את ביתו וְגוֹ'". מבארת המשנה את דיני החזרה בבונה בית, אֶחָד הַבּוֹנֶה בֵּית הַתָּבֵן – המיועד לשמירת תבן, או בֵּית הַבָּקָר, או בֵּית הָעֲצִים, או בֵּית הָאוֹצָרוֹת לשמירת שמן ותבואה. כל אלו דינם כבית, שחוזר עליהם אם לא חנכם. כמו כן, אֶחָד הַבּוֹנֶה בית חדש, וְאֶחָד שֶׁנָּתַן לוֹ מַתָּנָה, על כל אלו חוזר.

וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה, על כל אלו חוזר. מוסיפים השוטרים לדבר, 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ וְגוֹ'" – שלא פדה את הפירות על מעות בשנה הרביעית לנטיעתו. מבארת המשנה את דין החוזר בנוטע כרם. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ חמשה אילנות בכֶּרֶם, וְאֶחָד הַנּוֹטֵעַ חֲמִשָּׁה אִילָנֵי מַאֲכָל, משאר מיני מַאֲכָל, וַאֲפִילּוּ היו חמישה עצים מֵחֲמִשֶּׁת הַמִּינִין – מחמישה מינים שונים, הרי אלו מצטרפין. כמו כן, אֶחָד הַנּוֹטֵעַ ממש, וְאֶחָד הַמַּכְרִיחַ – המכופף ענף מהאילן מתחת לאדמה והוא צומח כאילן חדש, וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב אילן באילן. וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ כרם, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה, בכל אלו, חוזר.

מוסיפים השוטרים לדבר, 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְגוֹ'" ומבארת המשנה שאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה, אֲפִילּוּ שׁוֹמֶרֶת יָבָם – שמת אחיו בלא בנים ועדיין לא יִיבֵם את אשתו, בכל אלו חוזר מהמלחמה, ויתירה מזו וַאֲפִילּוּ שָׁמַע שֶׁמֵּת אָחִיו בַּמִּלְחָמָה וכעת עליו לייבם את אשתו, חוֹזֵר מהמלחמה וּבָא לוֹ לייבמה.

כָּל אֵלּוּ וְאֵלּוּ שהוזכרו לעיל היו שׁוֹמְעִין את דִּבְרֵי כֹּהֵן מַעַרְכֵי מִלְחָמָה – את דברי מערכי המלחמה שאמר הכהן, וְחוֹזְרִין מלהילחם, וּמַסְפִּקִין מַיִם וּמָזוֹן וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים לחיל הלוחם. וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין אף על פי שבנו ונשאו ונטעו. הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר – חדר שלפני הבית, אַכְסַדְרָה – גג בלי מחיצות, וּמִרְפֶּסֶת, שאינם ראויים לדירה. כמו כן הַנּוֹטֵעַ אַרְבַּע אִילָנֵי מַאֲכָל, או וַחֲמִשָּׁה אִילָנֵי סָרָק שאינם חשובים כרם. וכן הַמַּחֲזִיר אֶת גְּרוּשָׁתוֹ שאינה אשה חדשה עבורו. או מקדש אשה האסורה לו, כגון אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין, בכל אלו לֹא הָיָה חוֹזֵר.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שמלבד כל אלו שהוזכרו לעיל, אַף הַבּוֹנֶה בַּיִת חדש עַל מְכוֹנוֹ – שהרס את ביתו ובנאו בשנית במתכונתו הקודמת לֹא הָיָה חוֹזֵר, הואיל ולא חידש דבר בבנייתו כעת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַף הַבּוֹנֶה בֵּית לְבֵינִים בַּשָּׁרוֹן שאינו בר קיימא כיון שצריך לחדשו מידי זמן לֹא הָיָה חוֹזֵר על בית כזה. זהו דין ההולכים למלחמה ושבים על פי דברי הכהן.

וְאֵלּוּ שֶׁאֵין זָזִין מִמְּקוֹמָן ואינם יוצאים את בתיהם כלל, ואף לא עד הספר. והם מִי שֶׁבָּנָה בַּיִת וַחֲנָכוֹ ועדיין לא דר בו שנה, וכן אם נָטַע כֶּרֶם וְחִלְּלוֹ ועדיין לא תמה השנה הרביעית. וכן הַנּוֹשֵׂא אֶת אֲרוּסָתוֹ או הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ ועוד לא עברה שנה. שֶׁנֶּאֱמַר בנושא אשה חדשה 'נְקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת' ודורשים 'לְבֵיתוֹ' זֶה בֵּיתוֹ – ללמד שממתין שנה בביתו ואינו יוצא. ומתיבת 'יִהְיֶה' זֶה כַּרְמוֹ – אנו למדים כן לגבי נוטע כרם. ומה שנאמר 'וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ' זוֹ אִשְׁתּוֹ – שהנושא אשה ממתין שנה, וּ'אֲשֶׁר לָקַח' לְהָבִיא אֶת יְבִמְתּוֹ – מרבה לדין זה את כונס יבמתו. וכל אלו אֵין מְסַפִּיקִין (לָהֶם) מַיִם וּמָזוֹן וְאֵין מְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים, שאינם מחוייבים כלל בצרכי המלחמה.

גמרא. תָּנוּ רַבָּנַן נאמר בפסוק 'וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית וגו'", מבררת הברייתא, יָכוֹל שמדברים השוטרים דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן שלא על פי כהן, אי אפשר לומר כן, שהרי כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לאחר מכן את הלשון 'וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים ודברו אל העם מי האיש הירא ורך הלבב וגו'", הֲרֵי מכך משמע שרק דְּבָרִים אלו מִשֶּׁל עַצְמָן אָמוּר שלא על פי כהן. הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים 'וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים' שנאמר קודם לכן, בהכרח שבִּדְבָרֵי מְשׁוּחַ מִלְּחָמָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר ולא דברי השוטרים, הָא כֵּיצַד, כֹּהֵן מְדַבֵּר תחילה וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ את דבריו לעם.

מביאה הגמרא כמה ברייתות בזה, תָּנֵי חֲדָא, כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. וְתַנְיָא אִידָךְ, כֹּהֵן מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ. וְתַנְיָא אִידָךְ, שׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. ודברי הברייתות סותרים לכאורה. מבארת הגמרא, אָמַר אַבַּיֵי, הָא כֵּיצַד מהלך דברי הכהן והשוטרים, מִ'וְנִגַּשׁ' – מהיכן שנאמר הלשון 'וניגש' וְעַד תיבת 'וְדִבְּרוּ', דברים אלו היה הכֹּהֵן מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ את הדברים לעם. מִ'וְדִבְּרוּ' עַד תיבת 'וְיָסְפוּ' היה הכֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ את דבריו. מִ'וְיָסְפוּ' וְאֵילָךְ עד סוף פרשה זו, היה הַשּׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ.

שנינו במשנה מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַּיִת חָדָשׁ כו' אחד הבונה בית התבן וכו', ואחד הבונה ואחד הלוקח וכו'. מבארת הגמרא את מקור הדברים. תָּנוּ רַבָּנַן נאמר בדברי הכהן, 'מי האיש אֲשֶׁר בָּנָה בית', דנה הברייתא אֵין לִי לרבות מפסוק זה אֶלָּא 'אֲשֶׁר בָּנָה' ממש, לָקַח וְיָרַשׁ וְנִיתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה מִנַּיִן שאף הוא חוזר, תַּלְמוּד לוֹמַר 'מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה', תיבת 'איש' מיותרת, שיכל לכתוב 'מי אשר בנה', אלא בא לרבות קונה ויורש.

עוד דנה הברייתא, על מה שנאמר בתורה 'בַּיִת', אֵין לִי ללמוד מפסוק זה אֶלָּא בַּיִת שדרים בו, מִנַּיִן לְרַבּוֹת בֵּית הַתֶּבֶן וּבֵית הַבָּקָר וּבֵית הָעֲצִים וּבֵית הָאוֹצָרוֹת שגם עליהם חוזר, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר בָּנָה בית' ולא כתוב 'אשר בית בנה', לדרוש 'בנה' מִכָּל מָקוֹם, לרבות בית התבן ובית הבקר וכו'. אם כן, יָכוֹל שֶׁאֵנִי

המשך בעמוד רח

סוטה. פרק שמיני – משוח מלחמה דף מג עמוד א

רש"י

שֶׁפַּטְפַּט. זִלְזֵל וְכִבֵּשׁ אוֹתוֹ וְלֹא חִשְׁבוּ: וְהָלֹא שְׁבָטִים מָבְיִם אוֹתוֹ. כִּדְאָמְרִינַן בְּאֵלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין (סַנְהֶדְרִין קוּ פס.) לִפְיָכָךְ הִצְרִיךְ לְיַחְסוֹ שֵׁם, פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן: תְּרֵי פּוּטֵי. מִדְּלָא כְּתִיב פּוּטִאֵל: מַתְנִי'. בֵּית הָאוֹצָרוֹת. לְאוֹצַר יֵין שֶׁמֶן וּתְבוּאָה: וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ. בֵּית בְּנוּי, שֶׁהֲרֵי אֲצָלוֹ הוּא חָדָשׁ, וּבְגִמְרָא מִרַבִּינַן לֵיהּ מִקְּרָא: חֲמִשָּׁה אֵילֵי מַאֲכָל. דִּבְהָכִי הָוֵי בָּרֶם, שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב:

כָּזֶה

* *

* *

*

וַאֲפִלּוּ מַה' מִינִין. מִצְטָרְפִין: חִלְּלוּ. בִּשְׁנַת הָרְבִיעִית לִנְטִיעָתוֹ, שֶׁחִלֵּל אֶת הַפֵּרוֹת בְּמְעוֹת בְּדֶרֶךְ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וּמַעֲלֶה אֶת הַמְּעוֹת לִירוּשָׁלַיִם וְאוֹכְלָן כִּדְכְתִיב (וַיִּקְרָא יט) קֹדֶשׁ הִלּוּלִים, וְגָמַר קֹדֶשׁ קֹדֶשׁ מִמַּעֲשֵׂר: ה"נ כָּל אֵלּוּ שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי כֹּהֵן מַעֲרֵכֵי מִלְחָמָה וְחוֹזְרִין. כְּמוֹ שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי מַעֲרֵכֵי מִלְחָמָה שֶׁל כֹּהֵן, כְּלוֹמַר שֶׁהַכֹּהֵן אוֹמֵר לְהֶן: סָרַךְ. כְּגוֹן אֲרָזִים וְשִׁקְמִים שֶׁאֵינָן עֵץ פְּרִי: וְהַמַּחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ. וְאַרְסָהּ אֵינוֹ חוֹזֵר שֶׁאֵינָהּ חֲדָשָׁה לוֹ, וְקָרָא אִאִשָּׁה חֲדָשָׁה קָפִיד כִּדְכְתִיב כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה (דְּבָרִים כד) : אַלְמָנָה. וְאַרְסָהּ כֹּהֵן גָּדוֹל אֵינוֹ חוֹזֵר בִּשְׁבִילָהּ, דְּאִימְעוּט מִוְּלֹא לְקָחָהּ מִדְּלֹא כְּתִיב וְלֹא לָקַח: עַל מְכוֹנוֹ. סִתְרוּ וּבְנָאוּ בְּמִדָּה רִאשׁוֹנָה אֵינוֹ חוֹזֵר, דְּלָאו חָדָשׁ הוּא הוֹאִיל וְלֹא חִדֵּשׁ לְהוֹסִיף עָלָיו, וַאֲפִלּוּ אִצְלוֹ אֵינוֹ חָדָשׁ וְגָרַע מֵהֲלוֹקֵחַ וְהִיוֹרֵשׁ: אַף הַבּוֹנֶה בֵּית לְבָנִים בְּשָׂרוֹן. מָקוֹם הוּא שֶׁשְּׁמוֹ שָׂרוֹן, וְאֵין מוּנָּחִין בָּאָרוֹן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא אֹתָם וְאֶת פִּינְחָס", "אֹתָם" אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין, "פִּינְחָס" זֶה מְשׁוּחַ מִלְחָמָה, "וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ" זֶה אָרוֹן וְלוּחוֹת שֶׁבּוֹ, "וַחֲצֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה" אֵלּוּ הַשּׁוֹפָרוֹת. תָּנָא: לֹא לְחִנָּם הָלַךְ פִּינְחָס לַמִּלְחָמָה, אֶלָּא לִיפְרַע דִּין אֲבִי אִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַמְּדָנִים מָכְרוּ אֹתוֹ אֶל מִצְרָיִם" וְגוֹ' לְמִימְרָא דְּפִינְחָס מִיּוֹסֵף אָתֵי? וְהָא כְּתִיב: "וְאֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן לָקַח לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה". מַאי לָאו, דְּאָתֵי מִיתְרוֹ שֶׁפִּיטֵּם עֲגָלִים לַעֲבוֹדָה זָרָה. לֹא, מִיּוֹסֵף שֶׁפִּיטְפֵּט בְּיִצְרוֹ. וַהֲלֹא שְׁבָטִים מְבַזִּין אוֹתוֹ: רְאִיתֶם בֶּן פּוּטִי זֶה, בֶּן שֶׁפִּיטֵּם אֲבִי אִמּוֹ עֲגָלִים לַעֲבוֹדָה זָרָה, יַהֲרוֹג נָשִׂיא מִיִּשְׂרָאֵל? אֶלָּא אִי אֲבוּהּ דְּאִימֵּיהּ מִיּוֹסֵף, אִימֵּיהּ דְּאִימֵּיהּ מִיתְרוֹ. וְאִי אִימֵּיהּ דְּאִימֵּיהּ מִיּוֹסֵף, אֲבוּהּ דְּאִימֵּיהּ מִיתְרוֹ. דַּיְקָא נַמִי, דִּכְתִיב "מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל", תְּרֵי מַשְׁמַע, שְׁמַע מִינָּהּ **מתני'** "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים אֶל הָעָם לֵאמֹר מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ" וְגוֹ' אֶחָד הַבּוֹנֶה בֵּית הַתֶּבֶן, בֵּית הַבָּקָר, בֵּית הָעֲצִים, בֵּית הָאוֹצָרוֹת. אֶחָד הַבּוֹנֶה וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה. "וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ" וְגוֹ' אֶחָד הַנּוֹטֵעַ כֶּרֶם, וְאֶחָד הַנּוֹטֵעַ חֲמִשָּׁה אִילֵנֵי מַאֲכָל וַאֲפִילּוּ מֵחֲמִשָּׁת הַמִּינִין.

רש"י

הַקַּרְקַע יָפָה לִלְבָנִים, וְלֹא הָיוּ דָּבָר קַיָּמָא, שֶׁפַּעֲמִים צָרִיךְ לְחַדְּשָׁהּ בְּשֹׁבַע שָׁנִים: וְאֵלּוּ שֶׁאֵין זְזִין מִמְּקוֹמָן. דְּהָכָא דִּלְעֵיל הוֹלְכִין עַד לְסֵפֶר וְשָׁם שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי כֹּהֵן וְחוֹזְרִין מִן הַמַּעֲרֶכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֵינָם חוֹזְרִין לְבָתֵּיהֶם אֶלָּא עוֹסְקִין בְּסִפּוּק מַיִם וּמְזוֹן לְהוֹלְכֵי מִלְחָמָה, וְאֵלּוּ אֵין זְזִין מִמְּקוֹמָן אֲפִלּוּ לְלֶכֶת עַד הַסֵּפֶר וְלָשׁוּב ע"פ כֹּהֵן: הַבּוֹנֶה בַּיִת וַחֲנָכוֹ. וְלֹא דַּר בּוֹ עֲדַיִן שָׁנָה: וְכֵן הַנּוֹטֵעַ כֶּרֶם וְחִלְּלוֹ. וַעֲדַיִן לֹא עָבְרָה שְׁנַת רְבִיעִית עָלָיו שֶׁלְּמָה: נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ. בִּשְׁבִיל בֵּיתוֹ: יִהְיֶה. רִבּוּיָא הוּא, הוֹסִיף לְךָ הַיָּדָה אַחֶרֶת לְהִיוֹת כָּזוֹ: **גמ'**. יָכוֹל דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן. יָכוֹל שֶׁהַדְּבָרִים הַלָּלוּ שֶׁהֵם אוֹמְרִים מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה וְגוֹ' שֶׁל עַצְמָן הֵן וְלֹא הָיָה כֹּהֵן אוֹמֵרָן אֶלָּא הַשּׁוֹטְרִים: ת"ל וְיָסְפוּ הַשּׁוֹטְרִים. לְדַבֵּר אֶל הָעָם וְאָמְרוּ מִי הָאִישׁ וְגוֹ', וְיָסְפוּ מִשְּׁמַע שֶׁדָּבָר זֶה הֵם מוֹסִיפִים מִשֶּׁלָּהֶם: הֲרֵי דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן אָמוּר. שֶׁהַדָּבָר זֶה לְבַדּוֹ הֵן מוֹסִיפִין עַל שֶׁל כֹּהֵן. מִדְּעַד הַשְּׁתָּא גַּבֵּי נָטַע וְגַבֵּי אַרַס אִשָּׁה לֹא כְּתִיב וְיָסְפוּ וְהָכָא כְּתִיב וְיָסְפוּ, ש"מ עַד הַנָּה דִּבְרֵי כֹּהֵן וְאֵת זוֹ הֵן מוֹסִיפִין: הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים. בְּבָנָה וְנָטַע וְאַרַס: בְּדִבְרֵי מְשׁוּחַ מִלְחָמָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר. שֶׁהַכֹּהֵן אוֹמֵר וְהַשּׁוֹטְרִים מִשְׁמִיעִין אוֹתָן: מְזַנְּגֵשׁ עַד וְדִבְּרוּ. דְּהֵינוּ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים וְגוֹ' עַד לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם: מִי הָאִישׁ. רִבּוּיָא הוּא, דְּמִצִּי לְמִיכְתַּב מִי אֲשֶׁר בָּנָה, וּמִדְּלֹא כְּתִיב אֲשֶׁר בַּיִת בָּנָה דְּרוֹשׁ בֵּיהּ בָּנָה מ"מ. וְהָאי דִּכְתִיב בַּיִת, לְמִעוּטֵי בַּיִת שֵׁעַר אִכְסַדְּרָה וּמִרְפֶּסֶת שֶׁהֵם עֲשׂוּיִם לְדִרִיסַת רֶגֶל וְלֹא רָאוּיִים לְדוּר בָּהֶם: בַּיִת שַׁעַר. בַּיִת כְּנִיסַת שַׁעַר הַחֲצֵר לְהִסְתּוֹפֵף שָׁם שׁוֹמֵר הַפֶּתַח: וְלֹא חֲנָכוֹ. מִדְּלֹא כְּתִיב (וְלֹא) חֲנָךְ הָוֵי מְעוּטָא, חֲנָכוֹ לָזֶה וְלֹא לְאַחֵר פָּרַשׁ לְגוֹזֵל בַּיִת: כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. דְּמַתְנִי': מעברות

אֶחָד הַנּוֹטֵעַ, וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ, וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב, וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה. "וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה" אֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה. אֲפִילּוּ שׁוֹמֶרֶת יָבָם וַאֲפִילּוּ שָׁמַע שֶׁמֵּת אָחִיו בַּמִּלְחָמָה, חוֹזֵר וּבָא לוֹ. כָּל אֵלּוּ וְאֵלּוּ שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי כֹּהֵן מַעַרְכֵי מִלְחָמָה, וְחוֹזְרִין וּמְסַפְּקִין מַיִם וּמְזוֹן וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים. וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין: הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר, אַכְסַדְּרָה וּמִרְפֶּסֶת. הַנּוֹטֵעַ אַרְבַּע אִילָנֵי מַאֲכָל, חֲמִשָּׁה אִילָנֵי סָרָק, הַמַּחֲזִיר אֶת גְּרוּשָׁתוֹ, אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין לֹא הָיָה חוֹזֵר. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף הַבּוֹנֶה בֵּית עַל מְכוֹנוֹ, לֹא הָיָה חוֹזֵר. ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף הַבּוֹנֶה בֵּית לְבֵינִים בְּשָׂרוֹן לֹא הָיָה חוֹזֵר. אֵלּוּ שֶׁאֵין זְזִין מִמְּקוֹמָן: בָּנָה בֵּית וַחֲנָכוֹ, נָטַע כֶּרֶם וְחִלְּלוֹ, הַנּוֹשֵׂא אֶת אֲרוּסָתוֹ, הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת, "לְבֵיתוֹ" זֶה בֵּיתוֹ, "יִהְיֶה" זֶה כַּרְמוֹ, "וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ" זוֹ אִשְׁתּוֹ, "אֲשֶׁר לָקָח" לְהָבִיא אֶת יְבִמְתּוֹ. אֵין מְסַפְּקִין מַיִם וּמְזוֹן, וְאֵין מְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים: **גמ'** תָּנוּ רַבָּנַן: "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים..." יָכוֹל דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים" הֲרֵי דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים"? בְּדִבְרֵי מְשׁוּחַ מִלְחָמָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, הָא כֵּיצַד? כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. תָּנֵי חֲדָא כֹּהֵן: מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ, וְתַנְיָא אִידָךְ: כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. אָמַר אַבָּיֵי: הָא כֵּיצַד? מִ"וְנִגַּשׁ" וְעַד "וְדִבְּרוּ", כֹּהֵן מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ. מִ"וְדִבְּרוּ" עַד "וְיָסְפוּ", כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. אָמַר אַבָּיֵי: הָא כֵּיצַד? מִ"וְנִגַּשׁ" וְעַד "וְדִבְּרוּ", כֹּהֵן מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ. מִ"וְדִבְּרוּ" עַד "וְיָסְפוּ", כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. מִ"וְיָסְפוּ" וְאֵילָךְ, שׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ" כו': תָּנוּ רַבָּנַן: "אֲשֶׁר בָּנָה", אֵין לִי אֶלָּא אֲשֶׁר בָּנָה. לָקַח, יָרַשׁ, נִיתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת", אֵין לִי אֶלָּא בַּיִת, מִנַּיִן לְרִבּוֹת בֵּית הַתֶּבֶן, וּבֵית הַבָּקָר, וּבֵית הָעֲצִים, וּבֵית הָאוֹצָרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר בָּנָה" מִכָּל מָקוֹם. יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה אַף הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר, אִכְסַדְּרָה וּמִרְפֶּסֶת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בַּיִת", מַה בַּיִת הָרָאוּי לְדִירָה, אַף כָּל הָרָאוּי לְדִירָה. ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: "בַּיִת" כְּמַשְׁמָעוֹ, "לֹא חֲנָכוֹ" "וְלֹא חֲנָכוֹ", פָּרַט לְגַזְלָן. לֵימָא דְּלָא כְּר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאִי ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי, הָא אָמַר: "וְרַךְ הַלֵּבָב" זֶה הַמִּתְיָרֵא מעבירות

סוטה. פרק שמיני – משוח מלחמה דף מג עמוד ב

רש"י

מַעֲבִירוֹת שֶׁבָּיְדוֹ? אֲפִילּוּ תֵּימָא ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי, כְּגוֹן דַּעֲבַד תְּשׁוּבָה וִיהַב דְּמֵי. אִי הָכִי הָוָה לֵיהּ לוֹקַח, וְלִיחַדַּר? כֵּיוָן דְּמַעְיְקָרָא בְּתוֹרַת גְּזֵילָה אֲתָא לְיַדֵּיהּ, לֹא: "וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם" כו': תָּנוּ רַבָּנָן: "אֲשֶׁר נָטַע" אֵין לִי אֶלָּא נָטַע. לָקַח, יָרַשׁ, נִיתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם" אֵין לִי אֶלָּא כֶּרֶם, מִנַּיִן לְרַבּוֹת חֲמִשָּׁה אִילָנֵי מַאֲכָל וַאֲפִילּוּ מִשְּׁאָר מִינִין? תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲשֶׁר נָטַע". יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה הַנּוֹטֵעַ אַרְבָּעָה אִילָנֵי מַאֲכָל, וַחֲמִשָּׁה אִילָנֵי סָרָק תַּלְמוּד לוֹמַר: "כֶּרֶם". ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: כֶּרֶם כְּמִשְׁמָעוֹ, "לֹא חִילֵּל" "וְלֹא חִלְּלוֹ", פָּרַט לְמַבְרִיךְ וּלְמַרְכִּיב. וְהָא אֲנַן תְּנַן: אֶחָד הַנּוֹטֵעַ וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב? אָמַר ר' זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא: לָא קַשְׁיָא. כָּאן בְּהַרְכָּבַת אִיסּוּר, כָּאן בְּהַרְכָּבַת הֶיתֵּר. הָאי הַרְכָּבַת הֶיתֵּר, הֵיכִי דְּמֵי? אִילֵימָא יַלְדָּה בְּיַלְדָּה, תִּיפּוֹק לֵיהּ, דְּבָעֵי מֶיהֲדַר מִשּׁוּם יַלְדָּה רִאשׁוֹנָה? אֶלָּא יַלְדָּה בִּזְקִינָה, וְהָאָמַר ר' אַבָּהוּ: יַלְדָּה שֶׁסִּיבְּכָה בִּזְקִינָה, בָּטְלָה יַלְדָּה בִּזְקִינָה וְאֵין בָּהּ דִּין עֶרְלָה? אָמַר ר' יִרְמְיָה: לְעוֹלָם יַלְדָּה בְּיַלְדָּה, וּכְגוֹן דְּנָטַע לְהַדְּ קַמָּיֵיתָא לְסַיֵּיג וּלְקוֹרוֹת, דִּתְנַן: הַנּוֹטֵעַ לְסַיֵּיג וּלְקוֹרוֹת, פָּטוּר מִן הָעָרְלָה. וּמַאי שְׁנָא יַלְדָּה בִּזְקִינָה דְּבָטְלָה וּמַאי שְׁנָא יַלְדָּה בְּיַלְדָּה דְּלֹא בָּטְלָה? הָתָם, אִי מִימְלִיךְ עָלָהּ לָאו בַּת מִיהֲדַר הִיא, הָכָא, אִי מִימְלִיךְ עָלָהּ בַּת מִיהֲדַר הִיא, [דְּהָא מְעִיקְּרָא לְפִירֵי קַיְימָא], מִידֵּי דַּהֲוָה אַעֲלוּ מֵאֵילֵיהֶן, דִּתְנַן: עָלוּ מֵאֵילֵיהֶן, חַיָּבִין בְּעָרְלָה. וּלְוֹקְמָהּ בְּכֶרֶם שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין, דְּהַאי הָדַר אַדִּידֵיהּ וְהַאי הָדַר אַדִּידֵיהּ? אָמַר רַב פַּפָּא: זֹאת אוֹמֶרֶת, כֶּרֶם שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין אֵין חוֹזְרִין עָלָיו מַעֲרֵכֵי הַמִּלְחָמָה. וּמַאי שְׁנָא מֵחֲמִשָּׁה אַחִין וּמֵת אֶחָד מֵהֶן בַּמִּלְחָמָה, דְּכוּלָּן חוֹזְרִין? הָתָם, כָּל חַד וְחַד קָרֵינָא בֵּיהּ "אִשְׁתּוֹ". הָכָא, כָּל חַד וְחַד לָא קָרֵינָא בֵּיהּ "כַּרְמוֹ". רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, בְּמַבְרִיךְ אִילָן בְּיָרָק, וְהַאי תַּנָּא הוּא, דְּתַנְיָא הַמַּבְרִיךְ אִילָן בְּיָרָק, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל מַתִּיר מִשּׁוּם ר' יְהוּדָה בֶּן גִּדְּיָא אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ, כִּי

רש"י

מִשּׁוּם דְּבָעֵי לְמִהְדַּר מִשּׁוּם רִאשׁוֹנָה, לִישְׁנֵי כְּגוֹן שֶׁהַנְּטִיעָה שֶׁל רְאוּבֵן וּבָא שִׁמְעוֹן וְהִרְכִּיב בָּהּ לְהִיוֹת פְּרוֹת הַרְכָּבָה שֶׁלּוֹ: וּמַאי שְׁנָא מֵחֲמִשָּׁה אַחִין. בְּרֵיְיתָא הִיא לְקִמָּן בְּפֶרְקִין (קף מל.): כֻּלָּן חוֹזְרִין. מִפְּנֵי שֶׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם לְכֻלָּם: קָרֵינָא בֵּיהּ אִשְׁתּוֹ. שֶׁמָּא לָזֶה תִּתְיַבֵּם: כָּל חַד וְחַד לָא קָרֵינָא בֵּיהּ כַּרְמוֹ. הַמְיַחֵד לוֹ, שֶׁאֵין לְךָ בָּהּ נֶפֶן שֶׁאֵין לְשָׁנִים חֵלֶק בָּהּ: רַב נַחְמָן אָמַר. הָא דְּקָתָנֵי מַתְנִי' מַרְכִּיב חוֹזֵר, בְּמַרְכִּיב אִילָן בְּיָרָק דְּלֹא בָּעֵי לְמִיהְדַּר מִשּׁוּם קַמָּא. וְאִם תֹּאמַר מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ הוּא וְאִימַּעְיְטָא לָהּ הַרְכָּבַת אִסּוּר מְלוֹא חֵלְלוֹ פָּרַט לְמַבְרִיךְ וּמַרְכִּיב, הָאי תַּנָּא הוּא דְּאָמַר מָתְנִי': כִּפֵּר עַכּוֹ. כֵּן שְׁמוֹ: הָא מִנַּי. דְּקָתָנֵי פָּרַט לְמַבְרִיךְ וּמַרְכִּיב, לְאו סְתָמָא הִיא אֶלָּא סִיפָא דְּמִלְּתָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא וְאַפִּי' הַרְכָּבַת הֶתֵּר לֹא הָדַר עָלָהּ: פְּחוּתָה מִטֻּפַּח. שֶׁהִיא שֶׁפֵל קוֹמָה וְלֹא תִּגְבַּהּ לְעוֹלָם עַד טֶפַח: כָּל שְׁנוֹתֶיהָ. מִדְּרַבָּנָן כָּל הַיָּמִים עֲרֵלָה נוֹהֶגֶת בָּהּ דְּמִתְחַזְיָא כְּבַת שִׁתָּא וְהָרוֹאֶה שְׁאוֹכְלִין פֵּרוֹתֶיהָ אוֹמֵר שֶׁפֵּרוֹת עֲרֵלָה מְתָרִין: קָלָא אִית לֵיהּ. הַכֹּל אוֹמְרִים כֶּרֶם יֵשׁ לְפִלּוֹנִי מִשְּׁנָה מִכֹּל הַכְּרָמִים וְיוֹדְעִין שֶׁהִיא זְקֵנָה, לְהִכִּי נָקֵט שְׁתֵּים כו', דִּסְבַר לְהּ כְּמַאן דְּאָמַר בְּמִסֶּכֶת בְּרָכוֹת (קף לה.) כֶּרֶם רַבְּעֵי תְּנַן, שֶׁאֵין עֲרֵלָה נוֹהֶגֶת בְּנְטִיעָה אַחַת אֶלָּא בְּכֶרֶם שָׁלֵם: לְקִרְיַאת שְׁמַע. שֶׁאִסּוּר לְקָרוֹת בְּאַרְבַּע אַמּוֹתָיו מִשּׁוּם לוֹעֵג לָרָשׁ, שֶׁזֶּה קוֹרֵא וְזֶה אֵינוֹ יָכוֹל לְקָרוֹת: חוֹרְנִתָּא. בַּת אִשְׁתּוֹ: שֶׁנָּטְלָה בֵּין הָאַחִין. בְּנֵי הַבַּעַל מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת: דְּמִתְחַזְיָא כִּי אַחֲתֵיהוּ. מִי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר בָּהּ וְרוֹאֶה אוֹתָהּ שֶׁגְּדֵלָה אֶצְלוֹ כִּסְבוּר שֶׁהִיא אֲחוֹתוֹ וְאוֹמֵר שִׁנּוּשָׁא אַחוֹתוּ: לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה שֶׁעֲשָׂאָן. הָעָנִי גֹּרֵן, שֶׁבִּנֵּס הַרְבֵּה כְּאֶחָד וְעָשָׂה מִהֶן כָּרִי: הֶקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר. מִדְּרַבָּנָן, דְּמֵאוֹן דְּחִדֵּי סְבוּר שֶׁגָּדֵל בְּשָׂדֵהוּ: וה"מ בְּשָׂדֶה. שֶׁלֹּא יִדְעוּ הַכֹּל שֶׁבִּנַּסוֹ מֵעֵט מֵעֵט וּסְבוּרִין שֶׁגָּדֵל שָׁם, אֲבָל בָּעִיר כָּל שֶׁכֵּנָיו רָאוּ שֶׁבִּנַּס עַל יָד עַל יָד וְיוֹדְעִין שֶׁהֵן שֶׁל לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וּפָטוּר מִן הַמַּעֲשֵׂר, כִּדְתַנְיָא בְּסִפְרֵי וּבָא הַלּוֹי כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ, בְּדָבָר שֶׁאֵין לוֹ בּוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ הוּא בָּא וְנוֹטֵל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלּוֹ, יָצָא לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ, שֶׁאַף לַעֲנִיִּים לוּיִם הֵם מִפְּקָרִים כִּשְׁאָר עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל: אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת אֶת הַזְּרָעִים. מִשּׁוּם בְּלֹאֵי הַכֶּרֶם דִּכְתִיב בְּהוּ תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע. וְנִרְאֶה לִי דְּקִסְבָר כִּדְאָמְרִינַן בְּמַנְחוֹת (קף טו.) קָנְבּוֹס וְלוּף אֲסָרָה תּוֹרָה, שֶׁאֵר זְרָעִים מִדְּרַבָּנָן נִינְהוּ, וּבְכִי הַאי כֶּרֶם לֹא גָּזַר רַבָּנָן אֹשֶׁאֶר זְרָעִים: אֲבָל כְּלֵיהּ כֶּרֶם. [כֶּרֶם] גָּדוֹל שֶׁהִיא שִׁפְלַת קוֹמָה הוֹאִיל וְחַשִּׁיבָה גָּזַר עָלֶיהָ:

מת

אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר ר' יוֹחָנָן: הָא מַנִּי, ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא. לֹא אָמַר ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הָתָם "כֶּרֶם" כְּמִשְׁמָעוֹ? הָכָא נַמִּי "נָטַע" כְּמִשְׁמָעוֹ, נוֹטֵעַ אִין מַבְרִיךְ וּמַרְכִּיב לֹא. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: יַלְדָּה פְּחוּתָה מִטֻּפַּח, חַיֶּבֶת בְּעָרְלָה כָּל שְׁנוֹתֶיהָ, דְּמִתְחַזְיָא כְּבַת שִׁתָּא, וְהָנֵי מִילֵּי, שְׁתֵּים כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם, וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב, אֲבָל כּוּלֵּיהּ כֶּרֶם, קָלָא אִית לֵיהּ. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי, אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לְקִרְיַאת שְׁמַע, דִּכְתִיב: "לַעֵג לָרָשׁ חֵרֵף עֹשֵׂהוּ". אָמַר ר' יִצְחָק אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: חוֹרְגְּתָא הַנְּדִילָה בֵּין הָאַחִין, אֲסוּרָה לִינָּשֵׂא לָאַחִין, דִּמְתְחַזְיָא כִּי אַחֲתֵיהוּ. וְלָא הִיא, קָלָא אִית לֵיהּ לְמִילְּתָא. וְאָמַר ר' יִצְחָק אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה שֶׁעֲשָׂאָן בְּגוֹרָן, הוּקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר. אָמַר עוּלָּא: לֹא אָמְרַן אֶלָּא בְּשָׂדֶה, אֲבָל בָּעִיר קָלָא אִית לֵיהּ לְמִילְּתָא. וְאָמַר ר' יִצְחָק אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: יַלְדָּה הַפְּחוּתָה מִטֻּפַּח, אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת אֶת הַזְּרָעִים. וְהָנֵי מִילֵּי, שְׁתֵּים כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב, אֲבָל כּוּלֵּיהּ כֶּרֶם מִקְּדֵישׁ. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב:

מת

ביאורים למסכת סוטה דף מג עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

מֵעֲבִירוֹת שֶׁבְּיָדוֹ וחוזר, ואם כן, התמעט הגזלן מטעם זה. מתרצת הגמרא, אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, צריך מיעוט נוסף במקרה כְּגוֹן דְּעָבַר תְּשׁוּבָה על גזילתו וְיָהֵב דְּמֵי – ושילם את דמי הגזילה, ובאופן זה אינו חוזר מפני עבירה זו. שואלת הגמרא, אִי הָכִי ששילם על גזילתו, הַוָּה לֵיהּ לוֹקֵחַ על ידי כך וְלֵיהַדַּר – ויחזור לביתו כדין לוקח בית. עונה הגמרא, כֵּיוָן דְּמַעִיקָּרָא קודם ששילם בְּתוֹרַת גְּזֵילָה אָתָא לְיָדֵיהּ – הבית הגיע לידו בגזילה לֹא יחזור עבורו, וזה המיעוט של גזלן.

שנינו במשנה, 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם' אחד הנוטע כרם וכו', אחד הנוטע ואחד המבריך וכו' ואחד הלוקח כו', מבארת הגמרא את המקור לכך, תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בפרשה 'ומי האיש אֲשֶׁר נָטַע כרם', אֵין לִי לרבות מפסוק זה אֶלָּא דווקא אם נָטַע ממש, לָקַח וְיָרַשׁ וְנִיתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה מִנַּיִן שאף הוא חוזר. תַּלְמוּד לוֹמַר 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע', תיבת 'איש' מיותרת, שיכל לכתוב 'מי אשר נטע', אלא בא לרבות קונה ויורש. 'כֶּרֶם' אֵין לִי לרבות אֶלָּא כֶּרֶם דווקא, מִנַּיִן לְרַבּוֹת חֲמִשָּׁה אִילָנֵי מַאֲכָל וַאֲפִילּוּ מִשָּׁאר מִינִין שגם עליהם חוזר, כמבואר במשנה. תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר נָטַע כרם', ולא כתוב 'אשר כרם נטע' לדרוש 'נטע' מכל מקום, שכל נטיעות בכלל. אם כן יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה מפסוק זה אף הַנּוֹטֵעַ אַרְבָּעָה אִילָנֵי מַאֲכָל, או וַחֲמִשָּׁה אִילָנֵי סָרָק. תַּלְמוּד לוֹמַר 'כֶּרֶם' שמשמעה שצריך שידמה לכרם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב חולק וואוֹמֵר, ש'כֶּרֶם' הנאמר כאן הוא כְּמִשְׁמָעוֹ, שדווקא על כרם חוזר, ולא על שאר אילנות,

ממשיכה הברייתא לדרוש, שהיה יכול לכתוב 'לֹא חִילֵּל' וכתוב 'וְלֹא חִילְּלוֹ', משמע שבא למעט, 'חיללו' לזה ולא לאחר, פְּרָט לְמַבְרִיךְ וּלְמַרְכִּיב – שהמבריך אילן באדמה, או המרכיבו באחר, אינו חוזר. מקשה הגמרא וְהָא אָנָן תְּנַן במשנתינו אֶחָד הַנּוֹטֵעַ וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב שבכל אלו חוזר. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן בברייתא שאומרת שאינו חוזר, מדברת בְּהַרְכָּבַת אִיסּוּר – שהרכיב מין במין אחר כָּאן במשנתינו מדובר בְּהַרְכָּבַת הֶיתֵּר ולפיכך חוזר כדין נטיעה רגילה.

מבררת הגמרא, הָאי הַרְכָּבַת הֶיתֵּר שעליה דיברה המשנה הֵיכִי דְּמִי שיחזור עליה. אִילֵּימָא שהרכיב יַלְדָּה – נטיעה שלא הגיעה לשנתה הרביעית בְּיַלְדָּה – בנטיעה כמוה, אם כן, מדוע צריך לרבותה לחזרה, וּתֵּיפּוּק לֵיהּ דְּבָעֵי מֶיהְדַּר אף לולא ההרכבה מִשּׁוּם יַלְדָּה רִאשׁוֹנָה שעדיין לא חיללה. אֶלָּא בהכרח מדובר בהרכיב יַלְדָּה בִּזְקִינָה – נטיעה שעברו עליה ארבע שנים, וצריך לחזור משום הילדה שהרכיב. גם על זה מקשה הגמרא, וְהָאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ שנטיעה יַלְדָּה שֶׁסִּיבְּכָהּ – הרכיבה בִּזְקִינָה, בְּטֵלָה הנטיעה הִילְּדָה בִּזְקִינָה וְאֵין בָּהּ דִּין עָרְלָה ולפיכך אין בה דין חילול נטע רבעי ומדוע חוזר. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, לְעוֹלָם מדובר שהרכיב יַלְדָּה בִּילְדָּה, ומה שקשתה הגמרא הרי צריך לחזור משום הנטיעה הילדה הראשונה, מדובר כאן וּבְגוֹן דְּנָטַע לְהַדְּ נטיעה קַמַּיְיתָא לְסַיְיג – שתהיה לגדר וּלְקוֹרוֹת – או שנטע את הראשונה לקצוץ את קורותיה. ולפיכך אינו חוזר מחמתה, דְּתַנְּן, הַנּוֹטֵעַ לְסַיְיג וּלְקוֹרוֹת ולא לאכילת פירותיו פָּטוּר מִן הָעָרְלָה, וכמו כן, אין בה דין חילול רבעי, ולכך חוזר רק על הנטיעה שהרכיב.

מקשה הגמרא, וּמַאי שְׁנָא הרכיב יַלְדָּה בִּזְקִינָה דְּבְטֵלָה ולפיכך אינה חייבת בערלה, וּמַאי שְׁנָא יַלְדָּה שהרכיב בִּילְדָּה שנטעה לסייג וקורות דְּלֹא בְּטֵלָה הנטיעה החדשה בחבירתה, וחייבת בערלה, הרי הנטיעה שנטעה לסייג וקורות היא כזקינה. מתרצת הגמרא, הָתָם, בנטיעה זקינה, אִי מִיתְּלִיךְ עָלָהּ ורוצה לנהוג בה כילדה, אינו יכול, שהרי לָאו בַּת מֶיהְדַּר הִיא כיון שבמציאות היא זקינה ואין מחשבתו מועילה. ואילו הָכָא בנטיעה ילדה שנטעה לקורות, אִי מִיתְּלִיךְ עָלָהּ לייעדה לאכילה בַּת מֶיהְדַּר הִיא ותיחשב כנטיעה רגילה החייבת בערלה, [דְּהָא מַעִיקָּרָא לְפֵירֵי קַיְימָא] ולפיכך יכול לשנות את יעודה. מִידֵּי דַּהֲוָה אַעֲלוּ מֵאֵילֵּיהֶן – וכמו שמצינו באילנות שעלו מאליהן, דִּתְנַן, עֲלוּ מֵאֵילֵּיהֶן חַיָּיבִין בְּעָרְלָה הרי שיכול לייעדם לאכילה, אף שלא היו מיועדות לכך מתחילה.

שואלת הגמרא, מדוע העמיד רבי ירמיה את המשנה באופן דחוק, וְלוֹקְמָהּ במרכיב אילן בְּכֶרֶם שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין, דהיינו שהרכיב האחד בעץ חבירו, דְּהַאי הָדָר אַדִּידֵיהּ וְהַאי הָדָר אַדִּידֵיהּ – ולפיכך חוזרים שניהם על ידי הרכבה זו. עונה הגמרא, אָמַר רַב פַּפָּא, זֹאת אוֹמֶרֶת, מכך שלא תירצה כן מוכח שכֶּרֶם שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין אֵין חוֹזְרִין עָלָיו מֵעֵרְכֵי הַמִּלְחָמָה ולפיכך אין להעמיד כך.

מקשה הגמרא, וּמַאי שְׁנָא כרם של שותפין מֵחֲמִשָּׁה אַחִין וּמֵת אֶחָד מֵהֶן בַּמִּלְחָמָה וצריכים לייבם את אשתו, דְּכוּלָּן חוֹזְרִין מפני שהיא שומרת יבם לכולם, והרי הם כשותפים בה. מתרצת הגמרא, הָתָם בחמישה אחין כָּל חַד וְחַד קָרִינָא בֵּיהּ אִשְׁתּוֹ כיון שיתכן שתתייבם לו, הָכָא בכרם של שותפין כָּל חַד וְחַד לֹא קָרִינָא בֵּיהּ כַּרְמוֹ שהרי שניהם שותפים בכל עץ ועץ.

הגמרא מתרצת תירוץ נוסף על הקושיא מהמשנה האומרת שהמרכיב והמבריך חוזר, על הברייתא האומרת שאינו חוזר, רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, שמשנתינו שנקטה שחוזר במבריך ומרכיב, מדברת בְּמַבְרִיךְ – מרכיב, אִילָן שדינו לחזור עליו, בְּיָרָק שאין חוזרים עליו מצד עצמו, שהרי אין בו דיני ערלה ורבעי. ואם תקשה הרי הרכבה זו היא הרכבת איסור, ולמדנו בברייתא שאין חוזרים עליה. התירוץ וְהַאי תַּנָּא הוּא, דְּתַנְיָא, הַמַּבְרִיךְ אִילָן בְּיָרָק רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל מַתִּיר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן גַּמְדָּא אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ, ומשנתינו סברה כמותו. וַחֲכָמִים אוֹסְרִין, ולדבריהם, הרכבה זו היא הרכבת איסור.

תירוץ נוסף על הקושיא מהמשנה על הברייתא, כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָא מַנִּי – הברייתא שנקטה שאינו חוזר על הרכבה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא שאמר לפני כן בברייתא 'כרם כמשמעו', שהרי האם לֹא אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הָתָם לעיל שכֶּרֶם כְּמִשְׁמָעוֹ למעט כל נטיעה שאינה גפן, הָכָא נַמִּי דורש רבי אליעזר בן יעקב את תיבת נָטַע שהוא כמשמעו, ולפיכך נוֹטֵעַ אֵין מַבְרִיךְ וּמַרְכִּיב לֹא, ואינו חוזר על אפילו על הרכבת היתר, אבל תנא קמא של הברייתא סובר שחוזרים על הרכבה, וכדבריהם סוברת משנתינו.

מביאה הגמרא דין נוסף בשם רב אידי אמר רבי יוחנן, כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, נטיעה יַלְדָּה שהיא פְּחוּתָה בגובהה מִטֶּפַח חַיֶּבֶת בְּעָרְלָה כָּל שֶׁנּוֹתֶיהָ מדרבנן, משום דְּמִתְחַזְיָא כְּבַת שַׁתָּא, ונראה כאוכל פירות ערלה. ומוסיפה הגמרא וְהָנֵי מִילֵּי שחייבת בערלה, בִּשְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב – שיש כאן שיעור הקטן של כרם אֲבָל כּוּלֵּיהּ כֶּרֶם – אם כל הכרם הוא מנטיעות כאלו, קָלָא אִית לֵיהּ – ידוע הוא כמשונה, ואין חשד לערלה.

מביאה הגמרא עוד מימרא שנאמרה משמם של אלו, כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לִקְרִיאַת שְׁמַע, ואסור לקרותה בארבע אמותיו. והטעם, משום דִּכְתִיב 'לוֹעֵג לָרָשׁ חֵרֵף עוֹשֵׂהוּ' וכשמקיים מצווה בקרבתו, הוא כלועג עליו.

בעין מה ששנינו, מצינו דין נוסף. אָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, חוּרְגְּתָא – בת אשתו הַבְּכִירָה בֵּין הָאַחִין – שגדלה בין בניו מאשה אחרת, אֲסוּרָה לִינָּשֵׂא לְאַחִין מאשתו השניה, מפני דְּמִתְחַזְיָא כִּי אַחֲתַיְיהוּ למי שאינו מכיר באמה האמיתית. דוחה הגמרא וְלֹא הִיא – אין איסור בדבר, מפני שקָלָא אִית לֵיהּ לְמִילְּתָא וידעו כולם שאינה אחותם.

מימרא נוספת נאמרה מפי אלו. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה הפטורים ממעשר, שֶׁעֲשָׂאָן העני שקיבלם בְּגוֹרָן – שכינסם ועשה מהם כרי, הוּקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר מדרבנן, מפני הרואים שאינם יודעים את מקורם, ויחשבו שגדל בשדהו של העני. מוסיפה הגמרא, אָמַר עוּלָּא, לֹא אֲמָרָן

המשך בעמוד רט

ביאורים למסכת סוטה דף מד עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לְטוּמְאָה – מת מטמא את העומדים בארבע אמותיו מדרבנן. **וְתָנָא תּוּנָא** – ויש להביא ראיה לדין זה מהמשנה, **חֲצַר הַקֶּבֶר** – החצר אשר לפני מערות הקברים **הָעוֹמֵד בְּתוֹכָהּ** כיון שיש היכר בינו ובין המת **טָהוֹר**, ואינו נטמא כדין נמצא בקרבת המת. **וְהוּא** – מה שאינו נטמא כשעומד בחצר, רק כְּשֶׁיְּהוּ בָהּ – בחצר, **אַרְבַּע אַמּוֹת דִּבְרֵי בֵית שַׁמַּאי**, שלדעת בית שמאי, רק בגודל זה החצר נחשבת לעצמה, אבל בפחות מארבע אמות, החצר בטילה למערה, והרי הוא כעומד במערה. **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, אַרְבָּעָה טְפָחִים** הוא גודל החצר שהעומד בתוכה טהור.

ממשיכה הברייתא **כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שלדעת בית הלל סגי בארבעה טפחים, כְּשֶׁפְּתָחָה של חצר הקבר הוא **מִלְּמַעְלָה** ויורדים לה בקפיצה, **אֲבָל** אם **פִּתְחָה** של חצר הקבר הוא **מִן הַצַּד** ויורדים לה במדרגות, **דִּבְרֵי הַכֹּל** – אף בית הלל מודים, ששיעורה הוא **אַרְבַּע אַמּוֹת** ופחות מכך מטמאת.

קודם שתבואר הראיה מהמשנה, הגמרא מבארת תחילה את תוכן דברי הברייתא. מקשה הגמרא, **כְּלַפֵּי לַיָּיא** – לכאורה, דברי הברייתא הפוכים, שהרי **אַדְרַבָּה**, כשהפתח **מִן הַצַּד** צריך להיות טהור אף בפחות מארבע אמות, שהרי **מִידְּרִיד וְנָפִיק** – יוצא מהחצר דרך הפתח, ואילו כאשר הפתח הוא **מִלְּמַעְלָה** כיון שצריך לטפס בעת יציאתו **אִי אֶפְשָׁר דְּלָא מָאֲהֵיל** בידיו על חלל הפתח, ובהכרח ששיעורה של החצר הוא ארבע אמות. לפיכך, מתקנת הגמרא, **אֶלָּא, כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שמספיק שגודלה יהיה ארבעה טפחים, כְּשֶׁפִּתְחָה **מִן הַצַּד** ויכול לצאת מבלי להאהיל, **אֲבָל פִּתְחָה מִלְּמַעְלָה** כיון שבהכרח מאהיל ביציאתו, שיעורה הוא **אַרְבַּע אַמּוֹת** ורק בשיעור זה אינו מיטמא.

כעת מבארת הגמרא את הראיה מהמשנה, **וְהָנֵי מִילֵּי** – מבואר מדברי המשנה, שהאופן שטהור הוא **בְּחֲצַר הַקֶּבֶר** והטעם, **דְּמִסַּיְּימָא מְחִיצָתָא** – שהמחיצות מהוות היכר להבדילו מן המת, **אֲבָל** – משמע, שמֵת **בְּעָלְמָא** שאין מחיצה המבדילה בינו לאדם. **תָּפֵים** ומטמא סביבותיו ארבע אמות.

שנינו במשנה, 'מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה' אחד המארס את הבתולה **כו'**, מבארת הגמרא את מקור הדינים. **תָּנוּ רַבָּנַן** מה שנאמר בפרשה 'אֲשֶׁר אֵרַשׂ', פירושו, **אֶחָד הַמְּאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְּאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה, וְאֶחָד שׁוֹמֶרֶת יָבָם, וַאֲפִילּוּ חֲמִשָּׁה אַחִין וּמֵת אֶחָד מֵהֶם בַּמִּלְחָמָה** כיון שכל אחד יכול לייבמה **כּוּלָּן חוֹזְרִין**. וממה שלא נאמר הלשון 'לֹא לָקַח' אלא 'וְלֹא לְקָחָהּ', אנו ממעטים **פְּרָט לְאַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין** שכל אלו נישואיהן בעבירה ואינן חוזרים.

שואלת הגמרא **לִימָא** מה שנתבאר שצריך למעט את כל אלו **דְּלָא כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאִי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי** אין צריך מיעוט, שהרי **הָא אָמַר** שהאמור בפרשה 'הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב' אין הכוונה כפשוטו, אלא **זֶה הַמִּתְיָרֵא מֵעֲבֵירוֹת שֶׁבִּידוֹ** שעליו לחזור, ומדוע צריך למעט את אלו, אחר שעשה איסור בקידושיהן. מתרצת הגמרא, **אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי** אי אפשר למעטם בגלל האיסור, **כְּדְרַבָּה** שלדבריו אין עבירה בקידושין, **דְּאָמַר רַבָּה** על כהן המקדש את האסורה לו, שלְּעוֹלָם **אֵינוֹ חַיָּיב** על קידושיה **עַד שֶׁיִּבְעוֹל**, כיון שבקדושין גרידא אין איסור, **מַה טַּעַם** – והמקור לכך הוא **לֹא יִקַּח' מִשּׁוּם 'לֹא יְחַלֵּל'** – שהתורה נתנה טעם לאיסור הקידושין, משום חילול, **מִשּׁוּם הָכִי אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיִּבְעוֹל**, מפני שאם לא בעל, לא חילל, לכן לומדים שאין חוזר עליהן מ'לא לקחה'.

הגמרא מביאה, שניתן ללמוד מסדר הפסוקים דברים נוספים. **תָּנוּ רַבָּנַן**, ממה שהתחילה התורה **בַּאֲשֶׁר בָּנָה** ואחר כך **אֲשֶׁר נָטַע** ואחר כך **אֲשֶׁר אֵרַשׂ** כאן **לִימְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ** – הנהגה הראויה, והיא **שֶׁיִּבְנֶה** תחילה **אָדָם בַּיִת**, ואחר כך **וְיִטַּע כֶּרֶם, וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה. וְאַף שְׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ "הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לְךָ וְאַחַר כָּךְ תִּבְנֶה בֵיתֶךָ"** ומבארת הברייתא את הראיה מהפסוק 'הָכֵן בַּחוּץ' – במקום הפנוי, **מְלַאכְתֶּךָ' זֶה בַּיִת** ותעשהו למקום זה בית ופנים. **'וְעַתְּדָהּ** – והזמן **בַּשָּׂדֶה לְךָ' זֶה כֶּרֶם** – שיזמין לו שדה פנויה, לעשותה כרם, **'אַחַר'** שעשה כן **'וּבְנִיתָ** את עיקר **בֵיתֶךָ' זוֹ אִשָּׁה** שהיא עיקרו של בית.

דָּבָר אַחֵר, מה שנאמר **'הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ' זֶה** לימוד **מִקְרָא**, שהוא כהכנה ללימוד התורה. ומה שנאמר **'וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לְךָ' זֶה** לימוד **מִשְׁנָה**, שהוא כהכנה ללימוד הגמרא. ו**'אַחַר'** כל זאת **'וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ' זֶה גְּמָרָא**, לתת סברא להבין את טעמי המשנה וכמי ההלכה.

דָּבָר אַחֵר, מה שנאמר **'הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ', זֶה** לימוד **מִקְרָא** ומִשְׁנָה, **'וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לְךָ' זֶה גְּמָרָא** שהיא גם הכנה אל הנרמז בהמשך, **'אַחַר וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ' אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים** שהם העיקר, ובכך הלימוד מביא לידי מעשה שהם המעשים הטובים.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי מוסיף **וְאוֹמֵר**, ש'**הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ' זֶה** כולל **מִקְרָא** ומִשְׁנָה **וּגְמָרָא** שכולם הכנה לקיום המצוות, ומה שנאמר **'וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לְךָ' אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים** קיום המצוות, **וְאַחַר** כל אלו **'וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ' דְּרוּשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר** – ילמד את חכמת התורה בעיון.

שנינו במשנה, **וְאִלּוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר כו'** רבי יהודה אומר אף הבונה בית על מכונו, ולא שינה בו כלום, אינו חוזר. **תָּנָא** בברייתא, **שֶׁאִם הוֹסִיף בּוֹ** בבניינו מחדש **דִּימּוֹם אֶחָד** – שורת אבנים אחת, **חוֹזֵר** כדין בונה בית, שהרי הוסיף בו דבר.

שנינו במשנה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אַף הַבּוֹנֶה בֵּית לְבֵנִים בַּשָּׂרוֹן לֹא הָיָה חוֹזֵר. תָּנָא** בברייתא את טעמו של רבי אליעזר, שהוא **מִפְּנֵי שֶׁמְּחַדְּשִׁין אוֹתוֹ** – שצריכים לחדש את בניינו **פְּעָמִים בַּשָּׁבוּעַ** – פעמיים בשבע שנים, מפני שאינו מתקיים.

שנינו במשנה, **וְאִלּוּ שֶׁאֵין זָזִין מִמְּקוֹמָן בָּנָה בַּיִת חָדָשׁ וַחֲנָכוֹ וְכו'**. נתבאר במשנה את דין אלו שאין יוצאים כלל ממקומן. ומבארת הגמרא את מקור הדבר, **תָּנוּ רַבָּנַן**, נאמר בתורה שהנושא **'אִשָּׁה חֲדָשָׁה'** אינו יוצא בצבא למשך שנה. מבררת הברייתא, **אֵין לִי** לרבות ממשמעות הכתוב, **אֶלָּא** דווקא נושא **אִשָּׁה חֲדָשָׁה** – בתולה. **אַלְמָנָה, וּגְרוּשָׁה** מאיש אחר **מְנַיִן** שאם נושאם אינו יוצא בצבא, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִשָּׁה' מִכָּל מָקוֹם**, ותיבת 'אשה' כוללת גם אלמנה וגרושה. שואלת הברייתא **אִם כֵּן**, שמרבים גם אלמנה וגרושה, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִשָּׁה חֲדָשָׁה'** – לשם מה הוסיפה התורה את תיבת 'חדשה'. ומבארת הברייתא, שתיבה זו באה ללמד שדווקא **בְּמִי שֶׁחֲדָשָׁה לוֹ** אף שאינה בתולה, ולפיכך **יָצָא מַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ** מפני **שֶׁאֵין** היא **חֲדָשָׁה לוֹ**.

תָּנוּ רַבָּנַן נאמר על הנושא אשה חדשה **שֹׁלֹא יֵצֵא בַּצָּבָא** למשך שנה, **יָכוֹל** נדרוש מפסוק זה **שֶׁבַּצָּבָא** למלחמה ממש **הוּא דְּלֹא יֵצֵא, אֲבָל** יצא מחוץ לביתו **וּיְסַפֵּיק מַיִם וּמְזוֹן וִיתַקֵּן הַדְּרָכִים** כאלו החוזרים מעורכי המלחמה. **תַּלְמוּד לוֹמַר** מה שנאמר בפרשה זו **'וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר'** גם לא לספק מים ומזון שהוא צורך הצבא, ולפיכך אינו זז ממקומו. אם כן, **יָכוֹל שֶׁאֲנִי מַרְבֶּה** כמו כן **אַף הַבּוֹנֶה בַּיִת וְלֹא חֲנָכוֹ, נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ, אֵרַס אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ**, שלא יזוזו ממקומם כלל. **תַּלְמוּד לוֹמַר** לא יעבור **'עָלָיו'** ויש לדרוש מזה **שֶׁעָלָיו אִי אַתָּה מַעֲבִיר** את דבר הצבא **אֲבָל אַתָּה מַעֲבִיר עַל אֲחֵרִים** והם הבונה בית והנושא אשה וכו'. שואלת הגמרא **וּמֵאַחַר דְּכָתַב** בנושא אשה **'לֹא יַעֲבֹר** עליו לכל דבר' ללמד שאינו יוצא כלל מביתו, אם כן **'לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא' לָמָּה לִי**, עונה הגמרא, שפסוק זה נאמר כדי **לַעֲבוֹר עָלָיו** היוצא בשנה ראשונה **בִּשְׁנֵי לָאוִין**.

משנה. 'וְיָסְפוּ הַשּׁוֹטְרִים על דברי הכהן **לְדַבֵּר אֶל הָעָם** מי האיש הירא ורך הלבב' **וְגו'**. ומבארת המשנה, ממה ירא אותו איש, **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב** הוא **כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל** מרוב פחדו **לַעֲמוֹד** עם הלוחמים **בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה**, כשמתחברים

המשך בעמוד רט

סוטה. פרק שמיני – משוח מלחמה דף מד עמוד א

רש"י

מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לְטֻמְאָה. חֲכָמִים גָּזְרוּ שֶׁיְּהֵא הַמֵּת מְטַמֵּא כָּל הַנִּכְנָס בְּאַרְבַּע אַמּוֹתָיו כְּדֵי שֶׁלֹּא יַרְגִּילוּ אוֹכְלֵי טְהָרוֹת לִיקָרֵב לוֹ וִיהֵא סָבוּר שֶׁלֹּא הֶאֱהִיל וְיֵשׁ לְחוּשׁ שָׁמָא יִפְשׁוֹט יָדוֹ וְיַאֲהִיל וְלָאו אַדַּעְתֵּיהּ: וְתָנָא תּוּנָא. וְכֵן תְּנֵי תַּנָּא דִּידָן בְּמִשְׁנָה הַנִּשְׁנֵית בֵּינֵינוּ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ בְּסֵדֶר טְהָרוֹת (מהגהות פע"י מ"ת): חֲצַר הַקֶּבֶר. שֶׁלְּפָנֵי הַמְּעָרָה, כְּדַאֲמַר מַאֲהִיל עַל חֶלֶל הַפֶּתַח: וְהָנֵי מִלֵּי כוּ'. הַשְׁתָּא מַהֲדַר לְפֵרוּשֵׁי סֵיעַתֵּיהּ מָהָכָא. מִדְּאִיצְטְרִיךְ לְמִיתְנֵי הָעוֹמֵד לְתוֹכוֹ טָהוֹר, שֶׁ"מ הָנֵי מִלֵּי חָצֵר הַקֶּבֶר דְּמִסַּיְּימָא מְחִיצָתָא דְּמְעָרָה לְחוֹדֵיהּ וּדְחָצֵר לְחוֹדֵיהּ וְיֵשׁ הֶכֵּר בַּדָּבָר, אֲבָל מֵת בְּעָלְמָא הַמֻּטָּל לְאוֹרֶשׁ מוֹדוּ בֵּית הַלֵּל דְּתָפֵיס אַרְבַּע אַמּוֹת, מִדְּאִיצְטְרִיךְ לְמִיתְנֵי הָעוֹמֵד לְתוֹכוֹ טָהוֹר, דְּאִי בְּעָלְמָא לֹא גָּזוּר לָמָּה לִי לְאַשְׁמוּעִינָן הָכָא דְּטָהוֹר; וַאֲפַ' הִיא לוֹ שׁוֹמֶרֶת יָבָם. שֶׁלֹּא קִדְּשָׁהּ הוּא אֶלָּא מִכֹּחַ אֲחִיו בָּאָה לוֹ: לְקָחָהּ. מִדְּלֹא כְּתִיב לָקַח מַעֲשֶׂה הוּא, לְמַעוּטֵי לְקִיחַת אִסּוּר: כַּדְּרָבָה. דְּאָמַר אֵין עֲבֵרָה בְּקִדּוּשִׁין עַד שֶׁיִּבְעוֹל, שֶׁיְּבִיא זֶרַע אוֹ אֶת הָאִשָּׁה לִידֵי חִלּוּל, וּמִמְּזֶרֶת וּנְתִינָה אֵין עֲבֵרָה בְּקִדּוּשִׁין, דְּלֹא כְּתִיב בֵּיהּ לֹא יִקַּח אֶלָּא לֹא יָבֹא וְלֹא תִּתְחַתֵּן, אֲבָל אַלְמָנָה כְּתִיב בָּהּ לֹא יִקַּח וְקִיחָה הֵינוּ קִדּוּשִׁין, וְאִיצְטְרִיךְ דְּרָבָה, דְּלֹא תִּימְנֵי מִקִּדּוּשִׁין עֲבַד לֵיהּ אִסּוּר: וּנְתִינָה. מִן הַגִּבְעוֹנִים דִּכְתִיב בְּהוּ וַיִּתְּנֵם יְהוֹשֻׁעַ לְחוֹטְבֵי עֵצִים (יהושע ט), וְהַן מִשִּׁבְעָה אֻמּוֹת: וַעֲתִידָה בְּשָׂדֶה לָךְ. וְנִצְבָּה בִּשְׂדֶה מִלְּאַבְתָּךְ לָךְ: גְּמָרָא. לְתַת סְבָרָא לְהָבִין בְּטַעֲמֵי הַמִּשְׁנָה וְהַלְּכָה כְּדִבְרֵי מִי: אִם הוֹסִיף בּוֹ דִּימּוּם אֶחָד. שׁוּרָה שֶׁל אֲבָנִים אוֹ בְּגֹבַהּ אוֹ בְּעֹבִי תּוֹ לֹא הָיוּ עַל מְכוֹנוֹ וְקָרֵינָא בֵּיהּ חָדָשׁ: שֶׁמְּחַדְּשִׁין אוֹתוֹ. שֶׁאֵינוּ מִתְקַיֵּם: בְּשָׁמְעוּנִי. בִּשְׁמוּעָה: אֵין לִי אֶלָּא חָדָשׁ. בְּתוּלָה: אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה. מֵאַחַר וּנְשָׂאָהּ זֶה: יָכוֹל אַף בָּנָה בַּיִת. חָדָשׁ וְלֹא חֲבָרוֹ יְהֵא בָּזֶה שֶׁיְּהֵא נָקִי מִן הַכֹּל: מַתְנִי'. וְיָסְפוּ הַשּׁוֹטְרִים. עַל דִּבְרֵי כֹּהֵן: בְּקִשֵּׁרִי. כְּשֶׁמִּתְקַשְּׁרִים לַעֲמוֹד צְפוּפִים שֶׁלֹּא יַפְרִידוּם אוֹיְבִים: לְפִיכָךְ. שֶׁהַיְּרֵא זֶהוּ הַיְּרֵא מַעֲבֵרוֹת, תְּלָה הַתּוֹרָה בָּנָה וְנָטַע וְאֵרַס לְחָזוֹר בְּגִלְגֻּלָן, כְּדֵי שֶׁיִּתְלֶה בְּכָךְ הַחֲזָרָה וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ לוֹמַר מַעֲבֵרוֹת שֶׁבִּידוֹ הוּא יָרֵא וְחוֹזֵר: ר' יוֹסֵי אוֹמֵר כו'. בְּגְמָרָא מְפָרֵשׁ בְּמַאי פְּלִיג אַדְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי: וּבְעָקְבוֹ שֶׁל עַם. בְּסוֹפוֹ שֶׁל עַם שֶׁעוֹמְדִים שֶׁלֹּא יְחַזְּרוּ אַחֲרוֹנִים לְאַחֲרֵיהֶם לְנוּס: מְעַמְּדִין. זְקִיפִין מִלְּפָנֵיהֶם. בְּרֹאשָׁהּ שֶׁל צַד הַמִּלְחָמָה מְעַמְּדִין בְּנֵי אָדָם גִּבּוֹרִים מְמֻנִּים לְכָךְ, שֶׁאִם יִפּוֹל אֶחָד מִן הַנִّלְחָמִים יַעֲמִידוּהוּ וְיַזְקִיפוּהוּ וְיַגְבִּירוּ אֶת אַנְשֵׁי הַצְּבָא בְּדִבְרֵיהֶם: [וְאֲחֵרִים]. וְאַנְשִׁים אֲחֵרִים מֵאֲחוֹרֵיהֶם: וְכַשִּׁילִין שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶם. לְשִׁמּוֹר שֶׁלֹּא יָנוּסוּ. וְכַשִּׁילִין כְּעֵין חִצִּין שֶׁקּוֹרִין וורי"ש:

רש"י

מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לְטֻמְאָה. וְתָנָא תּוּנָא: חֲצַר הַקֶּבֶר הָעוֹמֵד בְּתוֹכָהּ טָהוֹר, וְהוּא שֶׁיְּהוּ בָהּ אַרְבַּע אַמּוֹת, דִּבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי. בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: אַרְבָּעָה טְפָחִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁפִּתְּחָהּ מִלְּמַעְלָה. אֲבָל פִּתְּחָהּ מִן הַצַּד, דִּבְרֵי הַכֹּל אַרְבַּע אַמּוֹת. כְּלַפֵּי לַיְיָא? אַדְּרַבָּא, מִן הַצַּד מִידְּרִיד וְנָפֵיק. מִלְּמַעְלָה אִי אֶפְשָׁר לֹא מַאֲהִיל. אֶלָּא: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁפִּתְּחָהּ מִן הַצַּד, אֲבָל פִּתְּחָהּ מִלְּמַעְלָה, אַרְבַּע אַמּוֹת. וְהָנֵי מִילֵּי, חֲצַר הַקֶּבֶר דְּמִסַּיְּימָא מְחִיצָתָא. אֲבָל מֵת בְּעָלְמָא, תָּפֵיס: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה": תְּנוּ רַבָּנָן: "אֲשֶׁר אֵרַס" אֶחָד הַמְּאֹרָס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְּאֹרָס אֶת הָאַלְמָנָה, וְאֶחָד שׁוֹמֶרֶת יָבָם. וַאֲפִילּוּ חֲמִשָּׁה אַחִין וּמֵת אֶחָד מֵהֶם בַּמִּלְחָמָה, כּוּלָּן חוֹזְרִין. "לֹא לָקַח" "וְלֹא לָקְחָהּ" פְּרָט לְאַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין, לֵימָא דְּלֹא כְּר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאִי ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי, הָא אָמַר "הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב" זֶה הַמִּתְיָרֵא מַעֲבֵירוֹת שֶׁבִּידוֹ? אֲפִילּוּ תֵּימָא ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי, כְּדַרְבָּה. דְּאָמַר רַבָּה: לְעוֹלָם אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּבְעוֹל, מַה טַּעַם "לֹא יִקָּח" מִשּׁוּם "לֹא יְחַלֵּל, מִשּׁוּם הָכִי אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיִּבְעוֹל. תְּנוּ רַבָּנָן: "אֲשֶׁר בָּנָה", "אֲשֶׁר נָטַע", "אֲשֶׁר אֵרַשׂ". לִימְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיִּבְנֶה אָדָם בַּיִת וְיִטַּע כֶּרֶם, וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה. וְאַף שְׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ: "הֵכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ וַעֲתִידָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ, אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ" "הֵכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ" זֶה בַּיִת, "וַעֲתִידָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ" זֶה כֶּרֶם, "אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ" זוֹ אִשָּׁה. דָּבָר אַחֵר, "הֵכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ" זֶה מִקְרָא, "וְעַתִּדְהָ בַּשָּׂדֶה לָךְ" זֶה מִשְׁנָה, "אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ"

זֶה גְּמָרָא. דָּבָר אַחֵר: "הֵכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ" זֶה מִקְרָא וּמִשְׁנָה, "וְעַתִּדְהָ בַּשָּׂדֶה לָךְ" זֶה גְּמָרָא, "אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ" אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים. ר' אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: "הֵכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ" זֶה מִקְרָא וּמִשְׁנָה וּגְמָרָא, "וְעַתִּדְהָ בַּשָּׂדֶה לָךְ" אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים, "אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ" דְּרוּשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר: וְאִלּוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין, הַבּוֹנֶה בַּיִת שַׁעַר כּוּ': תָּנָא, אִם הוֹסִיף בּוֹ דִּימּוּם אֶחָד, חוֹזֵר: ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף הַבּוֹנֶה בַּיִת לְבָנִים בַּשָּׁרוֹן לֹא הָיָה חוֹזֵר: תָּנָא, מִפְּנֵי שֶׁמְּחַדְּשִׁין אוֹתוֹ פְּעָמִים בַּשְּׁבוּעַ: וְאִלּוּ שֶׁאֵין זְזִין מִמְּקוֹמָן, בָּנָה בַּיִת חָדָשׁ וַחֲנָכוֹ וְכוּ': תְּנוּ רַבָּנָן "אִשָּׁה חֲדָשָׁה" אֵין לִי אֶלָּא אִשָּׁה חֲדָשָׁה. אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אִשָּׁה", מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אִשָּׁה חֲדָשָׁה"? מִי שֶׁחֲדָשָׁה לוֹ, יָצָא מֵחָזִיר גְּרוּשָׁתוֹ שֶׁאֵין חֲדָשָׁה לוֹ. תְּנוּ רַבָּנָן: "לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא" יָכוֹל בַּצָּבָא הוּא דְּלֹא יֵצֵא, אֲבָל יַסְפִּיק מַיִם וּמָזוֹן וְיִתַּקֵּן הַדְּרָכִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר". יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה אַף הַבּוֹנֶה בַּיִת וְלֹא חֲנָכוֹ, נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ, אֵרַס אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "עָלָיו", עָלָיו אִי אַתָּה מַעֲבִיר אֲבָל אַתָּה מַעֲבִיר עַל אֲחֵרִים. וּמֵאַחַר דִּכְתַב "לֹא יַעֲבוֹר", "לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא" לָמָּה לִי? לַעֲבוֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין: **מתני'** "וְיָסְפוּ הַשּׁוֹטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם" ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר: "הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב" כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמוֹד בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה וְלִרְאוֹת חֶרֶב שְׁלוּפָה. ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: "הַיָّרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב" זֶהוּ הַמִּתְיָרֵא מִן הָעֲבֵירוֹת שֶׁבִּידוֹ, לְפִיכָךְ תָּלְתָה לוֹ הַתּוֹרָה אֶת כָּל אֵלּוּ שֶׁיַּחֲזוֹר בְּגִלְגֻּלָן. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר: אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין הֲרֵי הוּא הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב. "וְהָיָה כְּכַלּוֹת הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם" וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם" וּבַעֲקִיבוֹ שֶׁל עַם, מַעֲמִידִין זְקִיפִין לִפְנֵיהֶם, וְאֲחֵרִים מֵאֲחוֹרֵיהֶם, וְכַשִּׁילִין שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶן, וְכָל הַמְבַקֵּשׁ לַחֲזוֹר הָרִשּׁוּת בְּיָדוֹ לְקַפֵּחַ אֶת שׁוֹקָיו.

סוטה. פרק שמיני – משוח מלחמה דף מד עמוד ב

רש"י

שֶׁתְּחִלַּת נִיסָּה נְפִילָה. בגמ' פְּרִיחַ אַפְּכָא מִבְּעֵי לֵיהּ, שֶׁהַנִּיסָּה הִיא תְּחִלַּת הַנְּפִילָה: בד"א. דְּדוֹרְרִין מִן הַמַּעֲרֶכָה וְיֵשׁ שֶׁאֵינָן זָזִין מִמְּקוֹמָן, בְּמִלְחֲמוֹת הָרְשׁוּת. כְּגוֹן כְּבוּשׁ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ הִכֹּל יוֹצְאִין: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כו'. מִפְּרֹשׁ בְּגְמָרָא: **גמ'.** עֲבָרָה דְּרַבָּנָן. לר"י הַגְּלִילִי אַפִּי' עֲבַר עַל דִּבְרֵי סוֹפְרִים חוֹזֵר, וּלְרַבִּי יוֹסֵי עַד שֶׁיַּעֲבוֹר עַל דָּבָר תּוֹרָה דּוּמְיָא דְּאִלְמְנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, וּכְגוֹן שְׁנִשְׂאָהּ דְּאִיכָּא אִסּוּר: סָח בֵּין תְּפִלָּה לְתְפִלָּה. בֵּין הֲנָחַת תְּפִלִּין שֶׁל יָד לְתִפְלִין שֶׁל רֹאשׁ: סָח. סִפֵּר: עֲבָרָה הִיא בְּיָדוֹ. אִם לֹא חָזַר וּבֵרַךְ, דְּהָכִי אָמְרִי בְּמַנְחוֹת (קף ט.) סָח מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם לֹא סָח מְבָרֵךְ אַחַת: וּמַיִם שׁוֹתְתִין עַל בְּרָכָיו. מִי רַגְלַיִם מְחֻמֶּת יְרֵאָה: מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה נִיסָּה מִבְּעֵי לֵיהּ. תְּחִלַּת מִשְׁמַע הַגְּרָמַת הַדִּבּוּר, וְהָכִי אִיבְּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר כְּשֶׁהַן נִסָּין זוֹ הִיא תְּחִלַּת הַגְּרָמַת הַנְּפִילָה, וּבְנִיסָּה לֹא שַׁיָּךְ לְמֵימַר תְּחִלָּה דְּהָא מַמָּשׁ קָא עָרְקִי: רְשׁוּת דְּרַבָּנָן זוֹ הִיא מִצְוָה דְּר' יְהוּדָה. וּבְאוֹתָהּ מִלְחָמָה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהִיא רְשׁוּת וְאֵין חָתָן יוֹצֵא לָהּ אָמַר נַמִּי ר' יְהוּדָה דְּאֵין חָתָן יוֹצֵא לָהּ, אֶלָּא שֶׁרַבִּי יְהוּדָה קוֹרֵא אוֹתָהּ מִצְוָה, וְנִפְקָא מִנַּהּ לְפִטְרוֹ מִשֹּׁאֵר מִצּוֹת בְּעוֹדוֹ עָסוּק בָּהּ כְּדִמְפָרֵשׁ רְבָא וְאָזֵיל: מִצְוָה דְּרַבָּנָן. דְּאָמְרוּ בָּהּ הַכֹּל יוֹצְאִין אָמַר נַמִּי ר' יְהוּדָה הַכֹּל יוֹצְאִין אֶלָּא דְּקָרֵי לָהּ חוֹבָה, וְלָאו מִידֵּי אִשְׁמַעִינָן בְּהָא אֶלָּא כְּלָּה מִשּׁוּם מִצְוָה וּרְשׁוּת נָקְטוּ פְּלוּגְתַיְהוּ, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּקָרוּ רַבָּנָן לָהָא רְשׁוּת דִּי לָהֶם אִם קָרְאוּ אֶת זוֹ מִצְוָה וַאֲפִלּוּ הִיא חוֹבָה, שֶׁהַרֵּי אֵין הַדִּבּוּר אֶלָּא לְהַעֲלוֹתָם מַעֲלָה אַחַת וְלוֹמַר אֲבָל בְּזוֹ הַכֹּל יוֹצְאִין, וְגַבֵּי רְשׁוּת דָּיֵם לִקְרוֹת אֶת שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּה מִצְוָה, וְרַבִּי יְהוּדָה דְּקָרֵי לְקַמַּיְתָא מִצְוָה לְאִשְׁמוֹעֵי דְּהָעוֹסֵק בָּהּ פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה, וְהֵצְרַךְ לְהַעֲלוֹת אֶת זוֹ מַעֲלָה אַחַת לוֹמַר אֲבָל בְּזוֹ הַכֹּל יוֹצְאִין הִלְכָּךְ קָרֵיהּ חוֹבָה כִּדְאִיתָא: אֲמַר רָבָא כו'. מִלְּתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן מִפְּרֹשׁ וְאָזֵיל, וְקָאָמַר דְּהָא דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן דְּאִיפְּלִיגוּ רַבָּנָן וְרַבִּי יְהוּדָה בְּאַחַת הַמִּלְחָמוֹת בִּקְרִיאַת הַשֵּׁם, נִפְקָא לָן מִנִּיהּ לְעִנְיַן עוֹסֵק

רש"י

בְּמִצְוָה דְּלֵמַר חוֹבָה וּלְמַר רְשׁוּת, וּפְרִישׁ לָן נַמִּי רָבָא בְּהֵי מִנַּיְהוּ אִיפְּלִיגוּ: מִלְּחֲמוֹת יְהוֹשֻׁעַ דְּלְכִבֹּשׁ. בְּהָא לֵיכָּא לְמֵאן דְּקָרֵי רְשׁוּת, דְּאֲפִלּוּ חוֹבָה נַמִּי אִיתָא וְהָעוֹסֵק בָּהּ פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה, וְרַבָּנָן הוּא דְּלֵא אִכַּפּת לְהוּ לְקָרוֹתָהּ חוֹבָה דְּדַיְּם לְקָרוֹתָהּ מִצְוָה אֵצֶל הָרְשׁוּת שֶׁהֲרֵי אֵין אָנוּ צְרִיכִין אֶלָּא לְמִצּוֹא בָּהּ מַעֲלָה אַחַת, וּמִצְוָה לְגַבֵּי רְשׁוּת מַעֲלָה הִיא: וּמִלְּחֶמֶת בֵּית דָּוִד. שֶׁנִּלְחַם בְּאֲרָם צוֹבָה לְהוֹסִיפָהּ עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִשְׁאָר סְבִיבוֹתֶיהָ לְהַעֲלוֹת לוֹ מִנְחָה וּמַס עוֹבֵד: דִּבְרֵי הַכֹּל רְשׁוּת. וְאֲפִלּוּ רַבִּי יְהוּדָה לְהָא לָאו מִצְוָה קָרֵי לָהּ, וְהָעוֹסֵק בָּהּ אֵינוֹ פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה: כִּי פְּלִיגִי. ר' יְהוּדָה וְרַבָּנָן בְּמִצְוָה וּרְשׁוּת דְּלֵמַר פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה וּלְמַר חַיָּב, בְּמִלְחֶמֶת שֶׁהִיא לְמַעוּטֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים דְּלֵא לִיתוּ עֲלֵיהוּ:

הַדְרָן עֲלָךְ מְשׁוּחַ מִלְּחָמָה

מַתְנִי'. עֲגָלָה עֲרוּפָה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. נָאֱמֶרֶת. מַה שֶּׁהַזְּקֵנִים אוֹמְרִים יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ וְהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הוּזְקְקוּ מִן הַתּוֹרָה לֵאמְרָהּ: שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יִמָּצֵא חָלָל. וּבְגְמָרָא פְּרִיחַ הֵיכִי לֵיהּ מִהָכָא: הָיוּ יוֹצְאִין. וּבְאִין שָׁם וּמוֹדְדִין מִן הַחֵלֶל לְצַד הָעֲיָרוֹת שֶׁסְּבִיבוֹתָיו לִידַע אֵיזוֹ קְרוֹבָה: בָּגֵל. גַּל שֶׁל אֲבָנִים: נִמְצָא קָמוּךְ לַכַּפָּר כו'. מְפָרֵשׁ טַעְמָא בגמ'. **גמ'.** מַאי קָאָמַר. הֵיכִי לֵיהּ לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ מֵהָכָא: וְאֵין ב"ד שָׁקוּל. אֵין עוֹשִׂין ב"ד שֶׁיְּהֵא יָכוֹל לַחֲלֹק שָׁוֶה בְּשָׁוֶה, אֶלָּא שֶׁיְּהֵא הָרוֹב לְצַד אֶחָד לְקַיֵּם אַחֲרֵי רַבִּים (שמות כג) : לְמֵיחָדִין. הָנָךְ דְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית: מִזִּקְנֵי זְקֵנָיִךְ. מִדְּמָצֵי לְמִיכְתַּב זְקֵנֵי וְכְתַב זְקֵנָיִךְ, מְיַחְדִּין שֶׁבְּזִקְנֵיךָ: זְקֵנֵי הַשּׁוּק. אע"פ שֶׁאֵינָן סַנְהֶדְרִין: שׁוֹפְטֶיךָ. זְקֵנִים שֶׁהֵם שׁוֹפְטִים אֶת יִשְׂרָאֵל: מִזִּקְנֵי הָעֵדָה. דִּסְמִיכַת פֵּר הֶעְלֵם דָּבָר, וְאִיתֵּיהּ לֵיהּ שׁוֹפְטֶיךָ לְהָבִיא עוֹד שְׁנַיִם: לְגְמָרָה לְכֶלָּה מִלְּחָא מֵהָתָם. דְּהָא רַבִּי יְהוּדָה הָתָם נַמִּי חֲמִשָּׁה קָאָמַר, וְיָלִיף לָהּ מִקְּרָאֵי בפ"ק דְּסַנְהֶדְרִין: אֶלָּא [וי"ל] וְשׁוֹפְטֶיךָ לְמִנְיָנָא. כְּלוֹמַר לא גְּמִיר גז"ש וְאִיצְטְרִיךְ שׁוֹפְטֶיךָ לְסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה כר"ש

שֶׁתְּחִלַּת נִיסָּה, נְפִילָה. שֶׁנֶּאֱמַר: "נָס יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים וְגַם מַגֵּפָה גְּדוֹלָה הָיְתָה בָעָם" וְלֹהֵלָן הוּא אוֹמֵר: "וַיָּנֻסוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים" וְגוֹ'. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּמִלְחֲמוֹת הָרְשׁוּת, אֲבָל בְּמִלְחֲמוֹת מִצְוָה הַכֹּל יוֹצְאִין, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחַדְרוֹ וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ: **גמ'** מַאי אִיכָּא בֵּין ר' יוֹסֵי לְר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, עֲבֵירָה דְּרַבָּנָן. כְּמַאן אָזְלָא, הָא דְּתַנְיָא: שָׂח בֵּין תְּפִילָה לִתְפִילָה, עֲבֵירָה הִיא בְּיָדוֹ, וְחוֹזֵר עָלֶיהָ מֵעוֹרְבֵי הַמִּלְחָמָה. כְּמַאן, כְּר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי. מַאן תָּנָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנָן: שָׁמַע קוֹל קְרָנוֹת וְחֲרִיעִיעַ, הַנִּפְגָּשׁ תְּרִיסִין וְחֲרִיעִיעַ, צִחְצוּחַ חֲרָבוֹת וּמַיִם שׁוֹתְתִין לוֹ עַל בִּרְכָּיו, חוֹזֵר. כְּמַאן? לֵימָא ר' עֲקִיבָא הִיא וְלֹא ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי? בְּהָא אֲפִילּוּ ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי מוֹדֶה, מִשּׁוּם דִּכְתִיב: "וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ": "וְהָיָה כְּכַלַּת הַשִּׂטְרִים כו'": הַאי מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלַּת נִיסָּה נְפִילָה! מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה נִיסָּה, מִבְּעֵי לֵיהּ? אֵימָא: מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה נִיסָּה: "בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּמִלְחֲמוֹת הָרְשׁוּת" כו': אָמַר ר' יוֹחָנָן: רְשׁוּת דְּרַבָּנָן, זוֹ הִיא מִצְוָה דְּרַבִּי יְהוּדָה, מִצְוָה דְּרַבָּנָן, זוֹ הִיא חוֹבָה דְּרַבִּי יְהוּדָה. אָמַר רָבָא: מִלְּחֲמוֹת יְהוֹשֻׁעַ לְכִבֹּשׁ, דִּבְרֵי הַכֹּל חוֹבָה. מִלְּחֲמוֹת בֵּית דָּוִד לְרַוְוחָהּ, דִּבְרֵי הַכֹּל רְשׁוּת. כִּי פְּלִיגִי, לְמַעוּטֵי גּוֹיִם דְּלֵא לִיתֵי עֲלֵיהוּ. מָר, קָרֵי לָהּ מִצְוָה. וּמָר, קָרֵי רְשׁוּת. נָפְקָא מִינָּהּ, לְעוֹסֵק בְּמִצְוָה שֶׁפָּטוּר מִן הַמִּצְוָה:

הדרן עלך משוח מלחמה

עֲגֵלָה עֲרוּפָה, בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ: שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ". שְׁלֹשָׁה מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹצְאִין. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר: חֲמִשָּׁה שֶׁנֶּאֱמַר "זְקֵנֶיךָ" שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד. נִמְצָא מְמוּן בְּגַל, אוֹ תְּלוּי בְּאִילָן, אוֹ צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּאֲדָמָה" וְלֹא מְמוּן בְּגַל, "נֹפֵל" וְלֹא תָּלוּי בְּאִילָן, "בַּשָּׂדֶה" וְלֹא צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם. נִמְצָא קָמוּךְ לַכַּפָּר אוֹ לְעִיר שֶׁרוּבָהּ גּוֹיִם, אוֹ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין: **גמ'** מַאי קָאָמַר? אָמַר ר' אַבָּהוּ, הָכִי קָאָמַר: שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָנוּ וְאָמְרוּ" וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "וְעָנוּ הַלְּוִיִּם וְאָמְרוּ" וְגוֹ'. מָה "עֲנִייָה" הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. וְסָרַר עֲגֵלָה עֲרוּפָה כֵּיצַד: "כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה... וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ" שְׁלֹשָׁה מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹצְאִין: ר' יְהוּדָה אוֹמֵר חֲמִשָּׁה כוּ': תָּנוּ רַבָּנָן: "וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ". "זְקֵנֶיךָ" שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן חֲמִשָּׁה, דִּבְרֵי ר' יְהוּדָה. ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: "זְקֵנֶיךָ" שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן שְׁלֹשָׁה. וְר' שִׁמְעוֹן נַמִּי, הָא כְּתִיב "וְשֹׁפְטֶיךָ"?! הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְמִיוְחַדְרִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ. וְר' יְהוּדָה מִ"זְקֵנֶיךָ" "זְקֵנֶיךָ" נָפְקָא. וְר' שִׁמְעוֹן, אִי כָּתַב רַחֲמָנָא "זְקֵנֵי" הֲוָה אָמִינָא אֲפִילּוּ זְקֵנֵי הַשּׁוּק, כָּתַב רַחֲמָנָא "זְקֵנֶיךָ". וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא "זְקֵנֶיךָ" הֲוָה אָמִינָא אֲפִילּוּ סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, כָּתַב רַחֲמָנָא "וְשֹׁפְטֶיךָ", לְמִיוְחַדְרִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ. וְר' יְהוּדָה, גְּמַר "זְקֵנֵי" "זְקֵנֵי" מִ"זְקֵנֵי הָעֵדָה". מַה לְהַלָּן מִיוְחַדְרִין שֶׁבָּעֵדָה, אַף כָּאן מִיוְחַדְרִין שֶׁבָּעֵדָה. אִי גְּמַר, לִגְמְרָהּ לְכוּלָּהּ מִילְּתָא מֵהָתָם, "זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ" לָמָּה לִי? אֶלָּא וי"ו "וְשֹׁפְטֶיךָ" לְמִנְיָנָא וְר' שִׁמְעוֹן

ביאורים למסכת סוטה דף מד עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וזה מפני שֶׁתְּחִלַּת נִיסָה נְפִילָה – שהנפילה נגרמת על ידי ניסת הלוחמים, שֶׁנֶּאֱמַר בדברי המבשר במלחמת פלישתים וישראל "וְגַם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים וְגַם מַגֵּפָה גְּדוֹלָה הָיְתָה בָעָם", הרי שהמגיפה והנפילה, נגרמו על ידי מנוסתם תחילה. עוד ראיה מביאה המשנה וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר, "וַיָּנוּסוּ [אַנְשֵׁי] יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים וְגו'" הרי שמאחר שנסו מפניהם, נפלו בקרב לפניהם.

מסיימת המשנה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שיש החוזרים מהמלחמה ויש שאין יוצאים למלחמה כלל, בְּמִלְחֲמוֹת הָרְשׁוּת, אֲבָל בְּמִלְחֲמוֹת מִצְוָה במלחמת יהושע בכיבוש הארץ, הַכֹּל יוֹצְאִין להילחם, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחֶדְרוֹ – מחופתו וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאין יוצאים כולם, בְּמִלְחֲמוֹת מִצְוָה אֲבָל בְּמִלְחֲמוֹת חוֹבָה הַכֹּל יוֹצְאִין, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ. גמרא. שואלת הגמרא, מַאי אִיבָּא בֵּין רַבִּי יוֹסִי לְרַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי, הרי לדברי שניהם היראה היא מעבירות. מתרצת הגמרא, אִיבָּא בֵּינֵיהוּ אם עבר על עֲבֵירָה דְּרַבָּנָן, לרבי יוסי הגלילי חוזר, ולרבי יוסי אינו חוזר אלא על עבירה דאורייתא, כמו כהן גדול שנשא אלמנה.

מוסיפה הגמרא, כְּמַאן אֲזָלָא הָא דְּתַנְיָא בענין חזרת עורכי המלחמה, שאם שָׁם – סיפר בֵּין תְּפִילָה – הנחת תפילין של יד לִתְפִילָה – להנחת תפילין של ראש עֲבֵירָה הִיא בְּיָדוֹ אם לא בירך שוב על של ראש, וְחוֹזֵר עָלֶיהָ מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה. אומרת הגמרא כְּמַאן בהכרח שברייתא זו היא כְּרַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי שחוזר אף על עבירות דרבנן, כגון ברכות.

מבררת הגמרא, מַאן תְּנָא לְהָא דְּתַנְיָא רַבָּנָן בחזרה מעורכי המלחמה שאם שָׁמַע קוֹל קְרָנוֹת בעת המלחמה וְהָרְתִּיעַ ונפחד מאד, וכן אם שמע הַנַּפַּת תְּרִיסִין וְהָרְתִּיעַ, או שמע צְחִצּוּחַ חֲרָכוֹת וּמַיִם שׁוֹתְתִין לוֹ עַל כִּרְכָּיו מחמת יראתו, חוֹזֵר מעורכי המלחמה. ומבררת הגמרא כְּמַאן סוברת ברייתא זו, לֵימָא רַבִּי עֲקִיבָא הִיא שלדבריו חוזרים מחמת יראה, וְלֹא רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי שלדבריו יכולים לחזור רק מפני פחד עבירות, ולא מעצם המלחמה. דוחה הגמרא, בְּהָא – בפחד גדול כזה אֲפִילּוּ רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי מוֹדֶה שחוזר גם משום זה, מִשּׁוּם דִּכְתִיב 'וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ' וכשמפחד כך, מרתיע גם את האחרים הואיל ופחדו ניכר.

שנינו במשנה 'וְהָיָה כְּכָלּוֹת הַשּׁוֹטְרִים' כו' שתחילת ניסה נפילה. שואלת הגמרא על לשון המשנה, הַאי מִפְּנֵי שֶׁתְּחִילַת נִיסָה נְפִילָה – וכי הגורם לניסה היא הנפילה, ומדוע נקטה המשנה לשון זו, הרי מִפְּנֵי שֶׁתְּחִילַת נְפִילָה נִיסָה מִבָּעֵי לֵיהּ לתנא לכתוב, שהרי הגורם לנפילה היא הניסה. מתרצת הגמרא אֵימָא בדברי המשנה מִפְּנֵי שֶׁתְּחִילַת נְפִילָה נִיסָה – הגורם לנפילה היא הניסה.

שנינו במשנה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּמִלְחֲמוֹת הָרְשׁוּת כו' אמר רבי יהודה במה דברים אמורים במלחמות מצוה וכו'. מבארת הגמרא את דבריהם ומחלוקתם. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, 'מלחמת רְשׁוּת' דְּרַבָּנָן – מה שרבנן מכנים רשות, זוֹ הִיא 'מלחמת מִצְוָה' דְּרַבִּי יְהוּדָה – היא אותה המלחמה שכונתה אצל רבי יהודה 'מצוה' ואין כולם יוצאים עליה. כמו כן, 'מלחמת מִצְוָה' דְּרַבָּנָן מה שכונה בדברי רבנן מלחמת מצוה, זוֹ הִיא 'מלחמת חוֹבָה' דְּרַבִּי יְהוּדָה – היא מלחמת החובה שעליה דיבר רבי יהודה, והכל יוצאין עליה.

ומבאר רבא את מחלוקתם, אָמַר רָבָא, מִלְחֲמוֹת יְהוֹשֻׁעַ שהיו כדי לִכְבֹּשׁ את ארץ ישראל על פי הדיבור דִּבְרֵי הַכֹּל חוֹבָה ויוצאים כולם. ואילו מִלְחֲמוֹת בֵּית דָּוִד שהיו לְרַוְוָחָה להרחיב את גבול ישראל וליטול מס מהגויים, דִּבְרֵי הַכֹּל נידונית במלחמת רְשׁוּת. כִּי פְּלִיגֵי רבנן ורבי יהודה, במלחמה שמטרתה לְמַעוּטֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים – להחליש את כוחם של הגויים דְּלֵיתֵי עֲלַיְיהוּ – כדי שלא יהיה בהם כח להילחם ביהודים. ובזה, מַר – רבי יהודה, קָרֵי לָהּ מִצְוָה, וּמַר – תנא קמא, קָרֵי למלחמה זו מלחמת רְשׁוּת, ולכולי עלמא אין כולם יוצאים למלחמה זו, והַנַּפְקָא מִינָּהּ אם היא נקראת רשות או מצוה היא לְעוֹסֵק בְּמִצְוָה שֶׁפָּטוּר מִן הַמִּצְוָה – לענין ההלכה שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, שלדברי רבי יהודה שמלחמה זו נקראת 'מצוה' העוסק בה פטור ממצוה אחרת, ולתנא קמא שמלחמה זו נקראת 'רשות' העוסק בה חייב במצוה אחרת.

הדרן עלך משוח מלחמה
עגלה ערופה פרק תשיעי

פרק זה עוסק בפרשת עגלה ערופה. פרשה זו נאמרה, שכשימצא חלל בארץ ישראל, ולא נודע מי הרגו, צוותה התורה שילכו לשם זקנים מבית דין הגדול, וימדדו ממנו לכל סביבותיו איזו עיר קרובה לו, וזקני אותה העיר מביאים עגלה, ומורידים אותה בנחל איתן, ועורפים אותה שם, וכל זקני העיר ההיא רוחצים את ידיהם במקום עריפתה, והזקנים אומרים בלשון הקודש 'ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו', והכהנים אומרים 'כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל'.

משנה. עֶגְלָה עֲרוּפָה – האמירות שבפרשת עגלה ערופה, ששנינו לעיל שנאמרת דווקא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, מנין, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה' ולא נודע מי הכהו. 'וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ' למדוד מה היא העיר הקרובה אל החלל, וכמה דיינים הם, שְׁלֹשָׁה, ואלו השלשה מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם היושב בלשכת הגזית הָיוּ יוֹצְאִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חֲמִשָּׁה דיינים הם, שֶׁנֶּאֱמַר 'זְקֵנֶיךָ' שמשמעו שְׁנַיִם שהוא מיעוט רבים, 'וְשׁוֹפְטֶיךָ' שמשמעו שְׁנַיִם הרי יש כאן ארבעה, וְאֵין בֵּית דִּין שמספרו שָׁקוּל, לכך מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד והרי כאן חמשה.

נִמְצָא ההרוג טָמוּן בְּגַל אבנים, אוֹ תָּלוּי בְּאִילָן, אוֹ צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין עגלה עליו, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי ימצא חלל בָּאֲדָמָה' וְלֹא טָמוּן בְּגַל, 'נוֹפֵל' וְלֹא תָּלוּי בְּאִילָן, 'בַּשָּׂדֶה' וְלֹא צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם.

נִמְצָא ההרוג סָמוּךְ לַסַּפַּר – עיר שהיא בגבול ישראל סמוך לנכרים, אוֹ לְעִיר שֶׁרּוּבָּהּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אוֹ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין [ומודדין]. אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין.

גמרא. שואלת הגמרא על החלק הראשון של המשנה, מַאי קָאָמַר – כיצד למד התנא ממה שנאמר 'כי ימצא חלל באדמה' שעגלה ערופה נאמרת בלשון הקודש. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, לא ממקרא זה למד זאת התנא, אלא ממקום אחר, ושני דברים נאמרו בחלק זה של המשנה, והתנא הָכִי קָאָמַר, תחילה אמר, מנין שבלשון הקודש, שֶׁנֶּאֱמַר כאן בעגלה ערופה 'וְעָנוּ וְאָמְרוּ', וּלְהַלָּן בפרשת ברכות וקללות הוּא אוֹמֵר 'וְעָנוּ הַלְּוִיִּם וְאָמְרוּ וְגו'", ויש ללמוד גזרה שוה, מָה עֲנָיֵיה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בברכות וקללות היא דווקא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף הענייה האמורה כָּאן היא דווקא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. ואחר כך אמר דין אחר, וְסֵדֶר עֶגְלָה עֲרוּפָה כֵּיצַד נעשית, נאמר 'כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ', שְׁלֹשָׁה דיינים מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹצְאִין למדוד.

שנינו במשנה, שלשה מבית דין הגדול, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר חֲמִשָּׁה וְכו'. מביאה הגמרא ברייתא המבארת את המחלוקת במשנה, תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר 'וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ', 'זְקֵנֶיךָ' הרי הם שְׁנַיִם, 'וְשׁוֹפְטֶיךָ' הרי הם עוד שְׁנַיִם, הרי כאן ארבעה, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן חֲמִשָּׁה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר 'זְקֵנֶיךָ' הרי הם שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן שְׁלֹשָׁה.

שואלת הגמרא, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן נַמִּי מדוע אינו דורש כרבי יהודה הָא כְּתִיב גם 'וְשׁוֹפְטֶיךָ', משיבה הגמרא, הַהוּא 'ושופטיך' לא נכתב לצורך מנין הדיינים, אלא מִיבָּעֵי לֵיהּ ללמוד ממנו לְמִיוְּחָדִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ – שאותם זקנים האמורים יהיו מבית דין הגדול שבלשכת הגזית.

שואלת הגמרא, וְרַבִּי יְהוּדָה שדורש מ'ושופטיך' להצריך עוד שני

המשך בעמוד רט

ביאורים למסכת סוטה דף מה עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וְ"ו לֹא מַשְׁמַע לֵיהּ לדרוש ממנה דרשה (מַאי קָאָמַר רַחֲמָנָא במה שהוסיפה 'ושופטיך', הַמְיוּחָדִין שֶׁבִּשּׁוֹפְטֶיךָ ולא למנין הדיינים).

מקשה הגמרא, אֶלָּא מֵעַתָּה שדורשים כל מלה יתירה למנין נוסף של דיינים, כמו כן נדרוש 'וְיָצְאוּ' שמשמע שְׁנַיִם, 'וּמָדְדוּ' שמשמע שְׁנַיִם, הרי ארבעה נוספים, ואם כך, לְרַבִּי יְהוּדָה שדרש מ'זקניך ושופטיך' חמשה דיינים, כשנוסיף עליהם ארבעה, הֲרֵי כָּאן תִּשְׁעָה, לְרַבִּי שִׁמְעוֹן שדרש משם שלשה, כשנוסיף עליהם ארבעה הֲרֵי כָּאן שִׁבְעָה. מתרצת הגמרא, מלים אלו 'ויצאו' 'ומדדו' אינם מיותרים למנין, אלא הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכַדְתַּנְיָא, 'וְיָצְאוּ', מלמד שרק הֵן – הדיינים יעסקו במדידה וְלֹא שְׁלוּחֵיהֶן, 'וּמָדְדוּ' מלמד שֶׁאֲפִילּוּ נִמְצָא במקום שהוא בַּעֲלִיל לָעִיר – גלוי ופשוט שסמוך לעיר זו, הָיוּ הזקנים מוֹדְדִין, שֶׁמִּצְוָה לַעֲסוֹק בִּמְדִידָה.

אומרת הגמרא, מַתְנִיתִין שאמרה שדיינים מן הסנהדרין מודדים, ולא הצריכה שאף המלך והכהן הגדול ימדדו, דְּלֹא כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, 'זְקֵנֶיךָ' זוֹ סַנְהֶדְרִין, 'שׁוֹפְטֶיךָ' זֶה מֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל, וכיצד הם רמוזים ב'שופטיך', מֶלֶךְ, דִּכְתִיב "מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ", כֹּהֵן גָּדוֹל, דִּכְתִיב "וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה וְגוֹ'", שמשמעו השופט הממונה על הכהנים שהוא כהן גדול.

מסתפקת הגמרא, אִיבַּעְיָא לְהוּ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב שחולק על משנתינו, האם בְּמֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל בלבד הוּא דְּפָלֵיג וסובר שצריך מלך וכהן, אֲבָל בְּסַנְהֶדְרֵי אינו חלוק על המשנה במנין הדיינים, אלא אִי כְּרַבִּי יְהוּדָה שאמר חמשה, אִי כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שאמר שלשה סְבִירָא לֵיהּ, אוֹ דִּלְמָא, בְּסַנְהֶדְרֵי נַמִּי פָּלֵיג על השיטות שבמשנה, ומה שאמר 'זקניך אלו סנהדרין' היינו עַד דְּאִיכָּא כּוּלְּהוּ סַנְהֶדְרֵי גדולה במדידה.

אָמַר רַב יוֹסֵף, תָּא שְׁמַע לפשוט מברייתא שנאמרה בענין זקן ממרא, מִצְּאָן זָקֵן מַמְרֵא לחכמי הסנהדרין אַבֵּי פַּגִּי – מקום בתוך חומת ירושלים וְהַמְּרָה עֲלֵיהֶן – ששאל מהם שם את שאלתו, והלך למקומו והורה אחרת ממה שהשיבו לו, יָכוֹל תֵּהֵא הַמְרָאָתוֹ הַמְרָאָה להתחייב עליה מיתה, תַּלְמוּד לוֹמַר באותה פרשה, "וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם" שהוא לשכת הגזית הסמוכה לעזרה, מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם לחיוב זקן ממרא. ומדקדק רב יוסף, דְּנָפוּק כַּמָּה – כמה דיינים מן הסנהדרין יצאו ממקומם, אִילֵּימָא דְּנָפוּק מִקְּצָתָן ומקצתן עדיין נשארו במקומם, מדוע יש בכך המראה, דִּלְמָא הָנָךְ דְּאִיכָּא גַּוַּאי כְּוָותֵיהּ סְבִירָא לְהוּ – שמא אותם שנותרו בפנים סוברים כמותו, אֶלָּא פְּשִׁיטָא מדובר כאן דְּנָפוּק כּוּלְּהוּ – שיצאו כל הסנהדרין ממקומם, וּלְמַאי – לאיזה צורך יצאו, אִי יצאו לִדְבַר הָרְשׁוּת, מִי מָצוּ נָפְקֵי – וכי מותר להם לצאת כולם וְהָכְתִיב "שֶׁרְרֶךָ אַגַּן הַסַּהַר אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג" ונדרש פסוק זה לענין הסנהדרין, שלא יחסר ממנה כדרך מזיגה שהיא שליש יין ושני שליש מים, ומכאן למדנו שֶׁאִם נִצְרַךְ אֶחָד מֵהֶם לָצֵאת מלשכת הגזית, יבדוק, אִם יֵשׁ שָׁם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דיינים כְּנֶגֶד סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה שהם שליש מסנהדרין גדולה, יוֹצֵא, וְאִם לָאו, אֵינוֹ יוֹצֵא, הרי שלא יתכן שיצאו כולם לדבר הרשות, אֶלָּא פְּשִׁיטָא שיצאו כולם לִדְבַר מִצְוָה, לְמַאי – לצורך איזו מצוה יש צורך שתצא כל הסנהדרין, לָאו לִמְדִידַת עֲגֻלָּה – האם לא לצורך מדידת העיר הקרובה להבאת עגלה ערופה, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא שאמר 'זקניך' זו סנהדרין, ונפשוט מכאן שכוונתו לכל הסנהדרין, וחולק על התנאים שבמשנה, שאמרו שלשה או חמשה.

אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרב יוסף, לֹא, אין מכאן ראיה לכך, דִּלְמָא לא יצאו הסנהדרין לצורך מדידת עגלה ערופה, אלא לְהוֹסִיף עַל הָעִיר ירושלים וְעַל הָעֲזָרוֹת שבמקדש, שדבר זה נעשה רק על ידי הסנהדרין כולה, כְּדְתַנְּן במשנה בסנהדרין, אֵין מוֹסִיפִין שטח עַל הָעִיר להתקדש בקדושת ירושלים, וְעַל הָעֲזָרוֹת להתקדש בקדושת עזרה אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד.

תַּנְיָא מפורש בברייתא כְּוָותֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף – כפי שפירש רב יוסף את הברייתא דלעיל, והוכיח משם שרבי אליעזר בן יעקב חולק על משנתינו, מִצְּאָן זקן ממרא לסנהדרין אַבֵּית פַּגִּי וְהִמְּרָה עֲלֵיהֶן, כְּגוֹן שֶׁיָּצְאוּ לִמְדִידַת עֲגֻלָּה אוֹ לְהוֹסִיף עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת, יָכוֹל תֵּהֵא הַמְרָאָתוֹ הַמְרָאָה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ' אל המקום', מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם, הרי מצינו שתנא זה סובר שצריך את כל הסנהדרין למדידה, והיינו רבי אליעזר בן יעקב.

שנינו במשנה, נִמְצָא טָמוּן בְּגַל אוֹ תָּלוּי בְּאֵילָן לא היו עורפין. שואלת הגמרא, לֵימָא מַתְנִיתִין שממעטת טמון מ'באדמה' שמשמעו על פני האדמה מעליה, רַבִּי יְהוּדָה הִיא וְלֹא רַבָּנָן שנחלקו כעין זה בענין שבחה, כשהיה העומר טמון, דְּתַנְיָא, נאמר בפסוק 'וְשָׁבַחְתָּ עוֹמֶר בַּשָּׂדֶה', 'בשדה' משמע על פני השדה, פְּרָט לְטָמוּן בתוכה שלא חל עליו דין שבחה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, 'בַּשָּׂדֶה' משמעו אף בתוך גופה של שדה, לְרַבּוֹת אף אֶת העומר הַטָּמוּן בה. הרי שלרבנן, כשם ש'בשדה' משמע בגופה של שדה, כך 'באדמה' משמע בגופה של אדמה, ואדרבא, היה לנו לרבות את הטמון.

אָמַר רַב, אֲפִילּוּ תִּימָא שהמשנה שממעטת טמון היא כשיטת רַבָּנָן, אין בכך קושי, כי המשמעות של 'בשדה' או 'באדמה' משתנית לפי ענין הפסוק, הָכָא בעגלה ערופה מֵעֲנְיָנֵיהּ דִּקְרָא – מתוך ענין הפסוקים יש ללמוד שבא למעט טמון, ואילו הָתָם בשבחה מֵעֲנְיָנֵיהּ דִּקְרָא יש ללמוד שבא לרבות את הטמון. ומבאר רב כיצד מבינים זאת מתוך הפסוקים. כאן בעגלה ערופה, דִּכְתִיב 'כִּי יִמָּצֵא חָלָל' שמשמעו הֵיכָא דִּמְשִׁתַּכַּח – בכל מקום שימצא, ואף הטמון בגל, הרי אין צורך לפסוק נוסף לרבות את הטמון, ואם כך, כשבתבה תורה אחר כך 'בָּאֲדָמָה', ודאי הכוונה על פני האדמה פְּרָט לְטָמוּן. וְהָתָם בשבחה למדים זאת מֵעֲנְיָנֵיהּ דִּקְרָא, דִּכְתִיב בו "כִּי תִקְצוֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עוֹמֶר בשדה", ומתוך הסמיכות של 'ושכחת' ל'קצירך' משמע, שענין שִׁכְחָה הוא דּוּמְיָא דְּקָצִיר, מַה קָּצִיר אינו אלא בְּגָלוּי על פני השדה, אַף שִׁכְחָה אינה נוהגת אלא בְּגָלוּי, והרי אין צורך בפסוק נוסף למעט את הטמון, וכשאחר כך כָּתַב רַחֲמָנָא 'בַּשָּׂדֶה', ודאי הכוונה לְרַבּוֹת אֶת הַטָּמוּן בגופה של שדה.

שואלת הגמרא, לְרַבִּי יְהוּדָה נַמִּי שפוטר עומר טמון מדין שבחה, מדוע הוצרך למעטו מ'בשדה', תֵּיפּוּק לֵיהּ כדברי רב מִ'שִׁכְחָה' דּוּמְיָא דְּ'קָצִיר' האמור בתחילת הפסוק. משיבה הגמרא, אֵין הָכִי נַמִּי – אכן רבי יהודה למד זאת מהיקש זה. שואלת הגמרא, וְאֶלָּא אם כך 'בַּשָּׂדֶה' שכתבה תורה, לדברי רבי יהודה שאינו מרבה את הטמון, לְמָה לִי. משיבה הגמרא, מִיבְּעֵי לֵיהּ לְרַבּוֹת ממנו שִׁכְחַת קָמָה – שאף אם היתה השכחה בתבואה מחוברת, ששכח פינה בשדה והניח מלקצרה, חל עליו האיסור של 'לא תשוב לקחתו', שכך משמע, 'ושכחת עומר' או 'ושכחת בשדה' לרבות שכחת קמה.

שואלת הגמרא, וְרַבָּנָן המרבים את העומר הטמון מ'בשדה', שִׁכְחַת קָמָה מְנָא לְהוּ לחייב, משיבה הגמרא, נַפְקָא לְהוּ מִ'כִּי תִקְצוֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ' ושכחת' ומסמיכות 'שדך' ל'ושכחת', משמע ששכח מקצת משדהו, לרבות שכחת קמה. שואלת הגמרא, וְרַבִּי יְהוּדָה שלמד לרבות שכחת קמה מ'בשדה', מה ילמד מ'בשדך ושכחת'. משיבה הגמרא, מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי אֱלִעָזָר, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי אֱלִעָזָר, שמ'בשדך ושכחת' יש למעט פְּרָט לְשֶׁצָּפוּ עוֹמָרִין באויר על ידי הרוח ונפלו לְתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵירוֹ ומתוך שהיה סבור שהם של חברו שכחם, שאין נוהג בהם דין שכחה, כיון שאינם בשדך.

שואלת הגמרא, וְרַבָּנָן שלמדו מ'בשדך' לרבות שכחת קמה, מנין ילמדו למעט צפו עומרין לשדה חבירו שאינם שכחה. משיבה הגמרא, חכמים למדים דין זה, מִ'בַּשָּׂדֶה' 'בְּשָׂדֶךָ' – ממה שהיתה יכולה תורה לכתוב כי תקצור קצירך 'בשדה', וכתבה 'בשדך', מכ"ף זו למדים רבנן שאם היתה השכחה שלא בשדך, אינה שכחה, אבל

המשך בעמוד רח

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מה עמוד א

וי"ו דִּשׁוֹטְפֵיהָ דְּרִישׁ ר' יְהוּדָה לְמִנְיָנָא לְהָבִיא עוֹד שְׁנַיִם: **בַּעֲלִיל לְעִיר.** בְּמִגְלָה. וּפְשׁוּט שֶׁאֵין עִיר קְרוֹבָה בְּזוּ: **מֵתָנֵי.** דְּלֹא קָתָנֵי מֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל דְּלֹא כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: **אי כְּרַבִּי יְהוּדָה.** חֲמִשָּׁה, אִי כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שִׁשָּׁה, וְלֹא בָּעֵי כֻּלָּהּ סַנְהֶדְרִין: **מְצָאוּ** זְקֵן מִמְּרֵא. לב"ד הִגְדּוּל. שֶׁאֵינוּ נַעֲשֶׂה מִמְּרֵא אֶלָּא בב"ד של שִׁבְעִים וְאֶחָד דִּכְדִלְיף בְּפֶרֶק קַמָּא דְּסַנְהֶדְרִין:

אַבִּי פַּאגִי. כָּל שֶׁהוּא בְּתוֹךְ הַקָּף הַחִיצוֹן שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם קְרוּי בֵּי פַּאגִי. וְלִי נִרְאֶה שֶׁהוּא לְשׁוֹן חֲבִישָׁה כְּמוֹ שְׁקוֹרִין צִיגֹ"א שֶׁל עִיר, כְּמוֹ חֲמוֹר וּבֵית פַּאגִי (כ"מ קף ט.). בשטרידור"א בֵּית ראש שֶׁל אַפְסָר קוֹרֵי כֵּן: **וְהִמְרָה עֲלֵיהֶן.** כְּלוֹמַר עַל מַה שֶּׁשְּׁאָל מֵהֶם שָׁם וְאָמְרוּ לוֹ הַהֲלָכָה הֶלֵךְ לְעִירוֹ וְהוֹרֶה לַעֲשׂוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה מוֹרֶה בְּתִחִלָּה, דַּהֲוָה לֵיהּ מַמְרֶא עַל פִּיהֶם: **הַמָּקוֹם.** הַמְיֻחָד לְמִשְׁפָּט, וְהוּא לִשְׁכַּת הַגְּזִית: **דָּנְפִיק מִנַּיְיהוּ כַּמָּה.** לְבֵי פַּאגִי, דְּאִיצְטְרִיךְ לְאִשְׁמוּעִינָן דְּפָטוּר מִשּׁוּם טְעֻמָּא דְּחוּץ לב"ד: **דִּלְמָא הָנָךְ דְּאִיכָּא גַּוָּאי בְּוָתֵיהּ סְבִירָא לְהוּ.** וּמַהֵיכָא תֵּיתֵי לָן חִיּוּבָא דְּאִיצְטְרִיךְ קְרָא לְמִיפְּטְרֵיהּ: **שָׁרֵרָךְ.** זֶה סַנְהֶדְרִין שֶׁיּוֹשֶׁבֶת בְּטִבּוּרָהּ שֶׁל א"י: **אַנַּן הַסַּהַר.** שֶׁעֲשׂוּיִין כַּחֲצִי לְבָנָה עֲגֻלָּה בְּשוּרַת יְשִׁיבָתָן כְּדֵי שֶׁיְּהוּ כֻּלָּן רוֹאִין זֶה אֶת זֶה: **הַפָּזֵג.** כְּשִׂיעוּר מֶזֶג, שְׁנֵי חֲלָקִים מַיִם וְאֶחָד יַיִן, וְאַף כָּאן צְרִיךְ שִׁשָּׁתִיר שְׁלִישׁ: **עַל עִיר.** עַל יְרוּשָׁלַיִם: **תְּנֵיא כְּרַב יוֹסֵף.** דְּאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב בְּלֵהוּ סַנְהֶדְרֵי בְּעִי: מַתְנִי'. דִּילְיָף פְּרָט לְטָמוּן רַבִּי יְהוּדָה הִיא: **בַּשָּׂדֶה.** וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה, לְרַבִּי יְהוּדָה מִשְּׁמַע בַּשָּׂדֶה עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה, וּלְרַבָּנָן מִשְּׁמַע בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה: **הָתָם מַעְנְיָנֵיהּ דִּקְרָא.** צְרִיכִין לְמִידְרְשֵׁיהּ, וְהָכָא מַעְנְיָנֵיהּ דִּקְרָא תִּדְרוֹשׁ לֵיהּ. גַּבֵּי חָלָל כְּתִיב כִּי יִמָּצֵא חָלָל, כָּל הֵיכָא דְּמִשְׁתְּכַח וְאַפִּי' טָמוּן, הִלְכָּךְ עַל בְּרֵחֵךְ בֵּיהּ אִתָּא בְּאַדְמָה לְמֵעוּטֵי טָמוּן בָּא דְּתִדְרוֹשׁ בֵּיהּ עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, דְּאִי לְרַבּוּיֵי לֹא אִיצְטְרִיךְ: **אַף שִׁכְחָה בְּגָלוּי.** וַהֲוָה מִמֵּעֵט טָמוּן מִמַּשְׁמָעוּתָא אִי לָאו דְּהָדַר רַבְּיֵיהּ:

וי"ו לָא מַשְׁמַע לֵיהּ. (מַאי קָאָמַר רַחֲמָנָא הַמְיוּחָדִין שֶׁבְּשׁוֹטְפֶיךָ). אֶלָּא מַעֲתָּה "וְיָצְאוּ" שְׁנַיִם, "וּמָדְדוּ" שְׁנַיִם, לְר' יְהוּדָה הֲרֵי כָּאן תִּשְׁעָה, לְר' שִׁמְעוֹן הֲרֵי כָּאן שִׁבְעָה! הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְדַרְתַּנְיָא: "וְיָצְאוּ" הֵן וְלֹא שְׁלוּחֵיהֶן, "וּמָדְדוּ" שֶׁאֲפִילּוּ נִמְצָא בַּעֲלִיל לָעִיר הָיוּ מוֹדְדִין, שֶׁמְּצוָה לַעֲסוֹק בְּמִדִּידָה. מַתְנִיתִין, דְּלֹא כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, דְּתַנְיָא: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: "זְקֵנֶיךָ" זוֹ סַנְהֶדְרִין, "שֹׁפְטֶיךָ" זֶה מֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל. מֶלֶךְ דִּכְתִיב: "מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ", כֹּהֵן גָּדוֹל דִּכְתִיב: וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה וגו'. אִיבָּעְיָא לְהוּ, ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב בְּמֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל הוּא דְּפָלֵיג, אֲבָל בְּסַנְהֶדְרֵי אִי כְּר' יְהוּדָה אִי כְּר' שִׁמְעוֹן סְבִירָא לֵיהּ, אוֹ דִּלְמָא בְּסַנְהֶדְרֵי נַמִי פָּלֵיג עַד דְּאִיכָּא כּוּלָּהּ סַנְהֶדְרֵי? אָמַר רַב יוֹסֵף: תָּא שְׁמַע, מְצָאָן זָקֵן מִמֵּרָא אַבֵּי פַּגֵּי וְהִמְרָה עֲלֵיהֶן, יָכוֹל תְּהֵא הַמְּרָאָתוֹ הַמְּרָאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם" מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם. דִּנְפוּק כַּמָּה? אִילִימָא דִּנְפוּק מִקְצָתָן, דִּלְמָא הָנָךְ דְּאִיכָּא גַּוָּאי, כְּוָתֵיהּ סְבִירָא לְהוּ? אֶלָּא פְּשִׁיטָא דִּנְפוּק כּוּלְּהוּ, וּלְמַאי? אִי לְדַבֵּר הָרָשׁוּת, מִי מָצוּ נְפִקִי? וְהָכְתִיב: "שָׁרֶרְךָ אַגַּן הַסַּהַר אַל יֶחְסַר הַמֶּזֶג" שֶׁאִם נִצְרְךָ אֶחָד מֵהֶם לָצֵאת, אִם יֵשׁ שָׁם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה כְּנֶגֶד סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה יוֹצֵא, וְאִם לָאו אֵינוֹ יוֹצֵא. אֶלָּא פְּשִׁיטָא לִדְבַר מִצְוָה, לְמַאי, לְאוֹ לִמְדִירַת עֶגְלָה, וְר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא? אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: לֹא, דִּלְמָא לְהוֹסִיף עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת, כִּדְתְנַן: אֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף מְצָאָן אַבֵּית פַּגֵּי וְהִמְרָה עֲלֵיהֶן, כְּגוֹן שֶׁיָּצְאוּ לְמִדִּירַת עֶגְלָה אוֹ לְהוֹסִיף עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת, יָכוֹל תְּהֵא הַמְּרָאָתוֹ הַמְּרָאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ", מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם: נִמְצָא טָמוּן בְּגַל אוֹ תָּלוּי בְּאִילָן: לֵימָא, מַתְנִיתִין ר' יְהוּדָה הִיא וְלֹא רַבָּנָן. דְּתַנְיָא "וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה" פְּרָט לְטָמוּן, דִּבְרֵי ר' יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: "בַּשָּׂדֶה" לְרַבּוֹת אֶת הַטָּמוּן. אָמַר רַב: אֲפִילּוּ תֵּימָא, רַבָּנָן. הָכָא מַעְנְיָנֵיהּ דִּקְרָא, הָתָם מַעְנְיָנֵיהּ דִּקְרָא. דִּכְתִיב "כִּי יִמָּצֵא חָלָל" הֵיכָא דְּמִשְׁתְּכַח, "בָּאֲדָמָה" פְּרָט לְטָמוּן. וְהָתָם מַעְנְיָנֵיהּ דִּקְרָא, דִּכְתִיב: "כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר" שִׁכְחָה דּוּמְיָא דְקָצִיר, מַה קָּצִיר בְּגָלוּי אַף שִׁכְחָה בְּגָלוּי, כְּתַב רַחֲמָנָא "בַּשָּׂדֶה" לְרַבּוֹת אֶת הַטָּמוּן. לְר' יְהוּדָה נַמִי, תִּיפּוֹק לֵיהּ מִשִּׁכְחָה דּוּמְיָא דְקָצִיר, אִין הָכִי נַמִי, וְאֶלָּא "בַּשָּׂדֶה", לָמָּה לִי? מִיבְּעֵי לֵיהּ לְרַבּוֹת שִׁכְחַת קָמָה. וְרַבָּנָן, שִׁכְחַת קָמָה מְנָא לְהוּ? נָפְקָא לְהוּ מִ"כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ". וְר' יְהוּדָה מִיבְּעֵי לֵיהּ לְרַבּוֹת שִׁכְחַת קָמָה. וְרַבָּנָן, שִׁכְחַת קָמָה מְנָא לְהוּ? נָפְקָא לְהוּ מִ"כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ". וְר' יְהוּדָה "בְּשָׂדֶה" "בְּשָׂדֶךָ" לָא מַשְׁמַע לֵיהּ בָּעֵי ר' יִרְמְיָה: צָפוּ עוֹמְרִין לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, מַהוּ? אֲוִיר שָׂדֶה כְּשָׂדֶה דָּמֵי, אוֹ לָאו כְּשָׂדֶה דָּמֵי? אָמַר לֵיהּ רַב כָּהֲנָא לְרַב פַּפִּי, וְאָמְרִי לֵהּ רַב זְבִיד: תִּפְשׁוֹט לֵיהּ מִדְּרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר ר' אֶלְעָזָר, דְּאָמַר: פְּרָט לְשֶׁצָּפוּ עוֹמְרִין לְתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵירוֹ. חֲבֵירוֹ אִין לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ לֹא וְלִיטַעֲמִיךְ לְתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵירוֹ, צָפוּ אִין, מוּנָּחִין לֹא? וְהָא בָּעֵינַן "בְּשָׂדֶךָ" וְלֵיכָּא! אֶלָּא לְתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵירוֹ וַאֲפִילּוּ מוּנָּחִין, וְהַאי דְּקָאָמַר צָפוּ, דְּלָא מַשְׁכַּחַת לֵהּ אֶלָּא בְּצָפוּ. תָּא שְׁמַע: עוֹמֶר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ לְהוֹלִיכוֹ לָעִיר, וְהִנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי חֲבֵירוֹ וּשְׁכָחוֹ, הַתַּחְתּוֹן שִׁכְחָה, וְהָעֶלְיוֹן אֵינוֹ שִׁכְחָה. ר' שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם ר' שִׁמְעוֹן: שְׁנֵיהֶם אֵינָן שִׁכְחָה, הַתַּחְתּוֹן מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָמוּן, וְהָעֶלְיוֹן מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף. עַד כָּאן לֹא פְּלִיגִי אֶלָּא בְּתַחְתּוֹן, אֲבָל בְּעֶלְיוֹן דִּבְרֵי הַכֹּל לָא הֲוַאי שִׁכְחָה. שָׁאנֵי הָתָם, כֵּיוָן דְּאַחֲזִיק בֵּיהּ, זָכָה בֵּיהּ. אִי הָכִי, מַאי אִירְיָא עַל גַּבֵּי חֲבֵירוֹ? אֲפִילּוּ בַּשָּׂדֶה נַמִי! אִין הָכִי נַמִי, וְהַאי דְּקָתָנֵי "עַל גַּבֵּי חֲבֵירוֹ", מִשּׁוּם תַּחְתּוֹן. וְהָא "מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף" קָאָמַר! אֵימָא: "מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּצָף". אָמַר אַבַּיֵי: הֲרֵינִי כְּבֶן עַזַּאי בִּשְׁקוּקֵי טִבְרִיָּא. אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִדְּרַבָּנָן לְאַבַּיֵי: שְׁנֵי חֲלָלִים זֶה עַל גַּבֵּי זֶה, מַהֵיכָן הוּא מוֹדֵד? מִין בְּמִינוֹ הָוֵי טָמוּן, וּמִין בְּמִינוֹ לָא הָוֵי צָף, וּמֵעֶלְיוֹן מוֹדֵד. אוֹ דִּלְמָא מִין בְּמִינוֹ הָוֵי צָף, וּמִין בְּמִינוֹ הָוֵי טָמוּן, וּמִתַּחְתּוֹן מוֹדֵד וְלֹא מֵעֶלְיוֹן מוֹדֵד? אָמַר לֵיהּ, לָא הָוֵי טָמוּן, וּמִתַּחְתּוֹן מוֹדֵד. אוֹ דִּלְמָא מִין בְּמִינוֹ הָוֵי טָמוּן, וּמִין בְּמִינוֹ הָוֵי צָף, וְלֹא מִתַּחְתּוֹן מוֹדֵד וְלֹא מֵעֶלְיוֹן מוֹדֵד? אָמַר לֵיהּ,

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מה עמוד ב

רש"י רש"י

תְּנִיתוּהָ. לְחָדָא מִנַּיְידוּ דִּפְלוּגְתָּא הִיא בְּטָמוּן, אֲבָל צָף לֹא פָּשֵׁט לָהּ מִנַּהּ דְּהָא אוֹקִימְנָא טַעְמָא דְּעֵלְיוֹן מִשּׁוּם דְּאַחֲזִיק בֵּיהּ הוּא וְצָף לֹא יָדְעִינַן מַאי הֲוֵי עֲלָהּ: סְבִרוּהָ. רַבָּנַן דְּבֵי מִדְרָשָׁא דְּבָעוּ לְמִיפְשֵׁט מִנַּהּ דִּפְלוּגְתָּא בְּטָמוּן דְּמִין בְּמִינוֹ הוּא, דְּהָנֵי תַּנָּאֵי אַפְּלוּ תַּנָּא קַמָּא דְּאָמַר תַּחְתּוֹן שֶׁכְּתוּן כֹּבֶר׳ יְהוּדָה סְבִירָא לֵיהּ דְּאָמַר בְּשֵׁדֶה פֶּרֶט לְטָמוּן, וְטַעְמָא מִשּׁוּם דְּמִין בְּמִינוֹ לֹא הֲוֵי טָמוּן: חָלָל. לֹא מִקְּרֵי אֶלָּא בִּכְלֵי בַּרְזֶל בְּעֵין חֶרֶב: בְּכֶלֶן. וְאַפְּלוּ מִפְּרַפֵּר צָף וְטָמוּן וְתָלוּי: וּמִטֶּל בָּאֲשִׁפָּה. דְּלֹא הֲוֵי צָף וְלֹא טָמוּן וְלֹא תָּלוּי וְאַפְּלוּ הָכִי אֵין עוֹרְפִין דְּחָלָל קְבָעֵי, אֵלְּמָא קְרָא בְּדִכְתִיב בְּעִיתָא: חָלָל יִתְרָא כְּתִיב. הַקְּרוֹבִים אֶל הַחָלָל וְעוֹד חֲלָלִים טוּבָא לְמִדְרַשׁ חָלָל דְּוִקָא וְלֹא חָנוּק: פֶּרֶט לְמָצוֹי. תְּדִיר, כְּגוֹן סִפֵּר אוֹ עִיר שֶׁרְבָּה עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: קמ"ל כְּדַתְנֵיָא כו'. וְהָכִי קָאָמַר, נִמְצָא סָמוּךְ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ ב"ד, אֵין מוֹדְדִין לָהּ אֶלָּא לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ ב"ד מוֹדְדִין, אֵיזוֹ הִיא עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ ב"ד קְרוֹבָה לוֹ, וְאִי לֹא הָדַר תַּנְיָא הָנֵה אֲמִינָא אֵין מוֹדְדִין כְּלָל: ת"ל וְלָקְחוּ זְקֵנֵי הָעִיר מִכָּל מָקוֹם. דְּהַאי הָעִיר קְרָא יִתְרָא הוּא, דְּמָצֵי לְמִכְתַּב וְהָיְתָה הָעִיר הַקְּרוֹבָה אֶל הַחָלָל וְלָקְחוּ זְקֵנֶיהָ עֶגְלַת בָּקָר: מַתְנִי'. מָבָן, מִצְמְצָם, שֶׁאֵין זוֹ קְרוֹבָה לוֹ מִזּוֹ אַפְּלוּ חוּט: וְאֵין יְרוּשָׁלַיִם כו'. מְפֹרָשׁ טַעְמָא בְּגֹמֶר: מוֹלִיכִין הָרֹאשׁ אֵצֶל הַגּוּף. בְּגֹמֶר מְפֹרָשׁ לְמַאי הִלְכְתָּא מוֹלִיכִין: גְּמ'. אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם. אֶפְשָׁר לְכַוֵּן הַמִּדָּה וְאַמַּת מִדָּתוֹ שֶׁאֵין זוֹ קְרוֹבָה לוֹ מִזּוֹ כְּלֹל וְהָווּ לְהוּ שְׁתֵּיהֶן קְרוֹבוֹת: וְקָסָבַר. נְמִי קְרוֹבָה דִּכְתִיב בְּקָרָא אַפְּלוּ קְרוֹבוֹת בְּמִשְׁמַע כְּמוֹ וּבְהִמָּה

תְּנִיתוּהָ: עוֹמֶר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ לְהוֹלִיכוֹ לָעִיר וְהִנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי חֲבֵירוֹ וּשְׁכָחוֹ, הַתַּחְתּוֹן שִׁכְחָה וְהָעֶלְיוֹן אֵינוֹ שִׁכְחָה. ר' שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם ר' שִׁמְעוֹן: שְׁנֵיהֶן אֵינָן שִׁכְחָה, הַתַּחְתּוֹן מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָמוּן, וְהָעֶלְיוֹן מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף. סַבְרוּהָ, דְּהָנֵי תַּנָּאֵי כְּר' יְהוּדָה סְבִירָא לְהוּ, דְּאָמַר: "בַּשָּׂדֶה" פֶּרֶט לְטָמוּן. מַאי לָאו, בְּהָא קָא מִיפַּלְגִי? דְּמָר סָבַר מִין בְּמִינוֹ הֲוֵי טָמוּן וּמָר סָבַר לָא הֲוֵי טָמוּן. לֹא, אִי כְּר' יְהוּדָה סְבִירָא לְהוּ, דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִין בְּמִינוֹ הֲוֵי טָמוּן. וְהָכָא בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה וְרַבָּנַן קָמִיפַּלְגִי, דְּרַבָּנַן כְּרַבָּנַן, וְר' שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה כְּר' יְהוּדָה. אִי הָכִי, מַאי אִירְיָא עַל גַּבֵּי חֲבֵירוֹ? אֲפִילּוּ בְּעָפָר וּבְצְרוֹר נַמִּי! אִין הָכִי נַמִּי, וּלְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר: אֲפִילּוּ מִין בְּמִינוֹ הֲוֵי טָמוּן. תָּנוּ רַבָּנַן: "חָלָל" וְלֹא חָנוּק, "חָלָל" וְלֹא מְפֹרְפָּר, "בָּאֲדָמָה" וְלֹא טָמוּן בְּגַל, "נִפֹּל" וְלֹא תָּלוּי בְּאִילָן, "בַּשָּׂדֶה" וְלֹא צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם. ר' אֶלְעָזָר אוֹמֵר: בְּכוּלָּן, אִם הָיָה חָלָל, עוֹרְפִין. תַּנְיָא: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה, אָמְרוּ לוֹ לְר' אֶלְעָזָר: אִי אַתָּה מוֹדֶה שֶׁאִם הָיָה חָנוּק וּמוּטָּל בָּאַשִּׁפָּה שֶׁאֵין עוֹרְפִין? אֵלְּמָא "חָלָל" וְלֹא חָנוּק. הָכָא נַמִּי "בָּאֲדָמָה" וְלֹא טָמוּן בְּגַל, "נִפֹּל" וְלֹא תָּלוּי בְּאִילָן, "בַּשָּׂדֶה" וְלֹא צָף עַל גַּבֵּי מַיִם. וְרַבִּי אֶלְעָזָר, "חָלָל" יְתֵירָא כְּתִיב: נִמְצָא סָמוּךְ לַסֵּפֶר אוֹ לְעִיר שֶׁרוּבָהּ גּוֹיִם כו': דִּכְתִיב: "כִּי יִמָּצֵא" פֶּרֶט לְמָצוֹי: אוֹ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין: דְּבָעֵינָא "זְקֵנֵי הָעִיר וְלֵיכָּא: אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר כו': פְּשִׁיטָא? כֵּיוָן דְּתָנָא לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין, אֲנָא יָדַעְנָא דְּאֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין! הָא קָא מַשְׁמַע לָן, כִּדְתַנְיָא: מִנַּיִן שֶׁאִם נִמְצָא סָמוּךְ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין, שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתָהּ וּמוֹדְדִין לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלָקְחוּ זְקֵנֵי הָעִיר הַהִוא" מִכָּל מָקוֹם: **מתני'** נִמְצָא מְכוּוָּן בֵּין שְׁתֵּי עֲיָירוֹת, שְׁתֵּיהֶן מְכִיאוֹת שְׁתֵּי עֶגְלוֹת, דִּבְרֵי ר' אֱלִיעֶזֶר. וְאֵין יְרוּשָׁלַיִם מְכִיאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה. נִמְצָא רֹאשׁוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד וְגוּפוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, מוֹלִיכִין הָרֹאשׁ אֵצֶל הַגּוּף, דִּבְרֵי ר' אֱלִיעֶזֶר. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר: הַגּוּף אֵצֶל הָרֹאשׁ. מַאַיִן הָיוּ מוֹדְדִין? ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִטִּיבּוּרוֹ, ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר: מֵחוֹטְמוֹ, ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: מִמָּקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה חָלָל, מִצַּוָּארוֹ: **גמ'** מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר? קָסָבַר אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם, וּ"קְרוֹבָה" וַאֲפִילּוּ קְרוֹבוֹת: וְאֵין יְרוּשָׁלַיִם מְכִיאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה: דְּאָמַר קְרָא: "לְרִשְׁתָּהּ", וְקָסָבַר יְרוּשָׁלַיִם לֹא נִתְחַלְּקָה לִשְׁבָטִים נִמְצָא רֹאשׁוֹ בְּמָקוֹם כְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? אֵילֵימָא לְעִנְיַן מְדִידָה קָמִיפַּלְגִי, הָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא "מֵאַיִן הָיוּ מוֹדְדִין", מִכְּלָל דְּרֵישָׁא לֹא בִּמְדִידָה עָסְקִינַן! אָמַר ר' יִצְחָק: בְּ"מֵת מִצְוָה קָנָה מְקוֹמוֹ" קָמִיפַּלְגִי, וְהָכִי קָאָמַר: לְקוֹבְרוֹ קָנָה מְקוֹמוֹ, וְהֵיכָא דְּנִמְצָא רֹאשׁוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד וְגוּפוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר מוֹלִיכִין הָרֹאשׁ אֵצֶל הַגּוּף, דִּבְרֵי ר' אֱלִיעֶזֶר. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר: הַגּוּף אֵצֶל הָרֹאשׁ. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? מָר סָבַר: גּוּפֵיהּ בְּדוּכְתֵּיהּ נָפֵיל, רֵישָׁא דְּנָאדֵי וְנָפֵיל. וּמָר סָבַר רֵישָׁא הֵיכָא דְּנָפֵיל נָפֵיל, גּוּפָא הוּא דְּרָהֵיט אָזֵיל: מַאַיִן הָיוּ מוֹדְדִין: בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? מָר סָבַר עִיקַּר חִיּוּתָא בְּאַפֵּיהּ, וּמָר סָבַר עִיקַּר חִיּוּתָא בְּטִיבּוּרֵיהּ לֵימָא כִּי הָנֵי תַּנָּאֵי מֵהֵיכָן הַוָּלֶד נוֹצָר מֵרֹאשׁוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "מִמְּעֵי אִמִּי אַתָּה גּוֹזִי" וְאוֹמֵר "גִּוִּי גַּזְרֵךְ וְהַשְׁלִיכִי" וְגוֹ': אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: מִטִּיבּוּרוֹ, וּמִשֶּׁלַּח שָׁרְשׁוֹ אֵילָךְ וְאֵילָךְ: אַפִּילּוּ תִּימָא אַבָּא שָׁאוּל, עַד כָּאן לֹא קָאָמַר אַבָּא שָׁאוּל אֶלָּא לְעִנְיַן יְצִירָה, דְּכִי מִיתְצַר וְלָד, מִמְּצִיעָתֵיהּ מִיתְצַר. אֲבָל לְעִנְיַן חִיּוּתָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא בְּאַפֵּיהּ הוּא, דִּכְתִיב: "כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו" וְגוֹ': ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: מִמָּקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה חָלָל מִצַּוָּארוֹ: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב? כְּדִכְתִיב: "לֶתֶת אוֹתְךָ אֶל צַוָּארֵי חַלְלֵי רְשָׁעִים": **מתני'** נִפְטְרוּ זְקֵנֵי יְרוּשָׁלַיִם וְהָלְכוּ לְהֶן. זְקֵנֵי אוֹתָהּ הָעִיר מְבִיאִין עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה בְּעוֹל, וְאֵין הַמּוּם פּוֹסֵל בָּהּ, וּמוֹרִידִין אוֹתָהּ לְנַחַל אֵיתָן. "אֵיתָן" כְּמַשְׁמָעוֹ, קָשֶׁה. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אֵיתָן, כָּשֵׁר. וְעוֹרְפִין אוֹתָהּ בְּקוֹפִין מֵאֲחוֹרֶיהָ. וּמְקוֹמָהּ, אָסוּר מִלְּזְרוֹעַ וּמִלַּעֲבוֹד. וּמוּתָּר לִסְרוֹק שָׁם פִּשְׁתָּן וּלְנַקֵּר שָׁם אֲבָנִים. זְקֵנֵי אוֹתָהּ הָעִיר רוֹחֲצִין אֶת יְדֵיהֶן בְּמַיִם בְּמָקוֹם עֲרִיפָּה שֶׁל עֶגְלָה, וְאוֹמְרִים "יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ" וְכִי עַל דַּעְתֵּינוּ עָלְתָה שֶׁזְּקֵנֵי בֵית דִּין שׁוֹפְכֵי דָמִים הֵן? אֶלָּא שֶׁלֹּא בָּא עַל יָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא מָזוֹן, וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ בְּלֹא לְוָיָה.

יְחִידִי בְּלֹא חֲבוּרָה, וְהֵינוּ וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ: וְהכהנים

רַבָּה (יוֹמָה 7), דְּאַסִּ"ד אִי אֲפִשַׁר לְצַמְצֵם אֵין כָּאן קְרוֹבָה אֶלָּא אַחַת וְאֵנָן הוּא דְּלֹא יַדְעִינָן הֵי מִנַּיְהוּ, וְהַוָּה לֵיהּ לְמִימַר יְבִיאוּ עֶגְלָה בְּשִׁתָּפוּת וְיִתְנוּ אִם שֶׁלָּנוּ קְרוֹבָה חֶלְקָם יְהֵא קָנוּי לָנוּ וְאִם עִירְכֶם קְרוֹבָה חֶלְקֵנוּ יְהֵא קָנוּי לָכֶם: אֵילֵימָא לְעִנְיַן מְדִידָה. קָאָמַר יְבִיאוּ הָרֹאשׁ אֵצֶל הַגּוּף, דְּמִמְּקוֹם שֶׁנִּמְצָא הַגּוּף שָׁם צָרִיךְ לְמִדּוֹד וְיָבִיאוּ הָרֹאשׁ לְכָאן, וְהָא מִדְּקָתָנֵי כו': קָנָה מְקוֹמוֹ. לְקָבְרוֹ שָׁם, דְּזֶה אֶחָד מִי' הַנְּאִים שֶׁהִתְנָה יְהוֹשֻׁעַ בְּפֶרֶק מְרֻבָּה (כ"ק זַף פּ"ז): עָקַר חַיּוּתָהּ כו'. הִלְכָּךְ עִקַּר חֶלְקָן מִיקְרֵי וּמוֹדְדִין מִנַּיְהוּ כִּדְכְתִיב אֶל הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹת הַחָלָל: אַתָּה נוֹזִי. אַתָּה מֵרֹאשִׁי יְצַרְתָּ רֹאשִׁי תִּחְלָה, דְּגוּזִי לִישְׁנָא דְּרִישָׁא כְּמוֹ גָּזִּי גַּזְרֵךְ שֵׂעַר רֹאשֵׁךְ, תִּלְשִׁי וְגַלִּי רֹאשֵׁךְ: אַפִּלּוּ תִּימָא אַבָּא שָׁאוּל. כַּר׳ עֲקִיבָא סְבִירָא לֵיהּ: מ"ט דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב. דְּאָמַר מִן הַצַּוָּאר הוּא קָרוּי חָלָל: דִּכְתִיב אֶל צַוָּארֵי חַלְלֵי רְשָׁעִים. וְהִלְכָּךְ מִמָּנּוּ מוֹדְדִין כִּדְכְתִיב אֶל הַחָלָל: מַתְנִי'. נִפְטְרוּ זְקֵנֵי יְרוּשָׁלַיִם כו'. שֶׁאֵין עֲלֵיהֶם אֶלָּא לְמִדּוֹד, כִּדְכְתִיב וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ וּמָדְדוּ: ואע"פ שֶׁאֵינוֹ אֵיתָן כָּשֵׁר. דְּלֹא כְּתִיב בֵּיהּ עִבּוּרָא וְלֹא נֶאֱמַר אֶלָּא לְמִצְוָה: בְּקוֹפִ"ין. כְּמִין סַכִּין גָּדוֹל: מֵאַחֲרֶיהָ. מְמוּל עָרְפָּהּ: מְקוֹמָהּ אָסוּר. לְעוֹלָם: וּמֻתָּר לִסְרוֹק שָׁם פִּשְׁתָּן. דְּזוֹקֵא נָקֵט עֲבוֹדָה שֶׁאֵינָהּ בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע כִּדְמְפָרֵשׁ בְּגֹמֶרָא: לֹא בָּא לְיָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ. בְּגֹמֶרָא מְפֹרָשׁ בְּלֹא מְזוֹנוֹת, וְהֵינוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ, לֹא נֶהֱרַג עַל יָדֵינוּ, שֶׁפְּטַרְנוּהוּ בְּלֹא מְזוֹנוֹת וְהֶחֱרַף לְלִסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת וְעַל (יָדֵי) כַּךְ נֶהֱרַג: לֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ. יְחִידִי בְּלֹא חֲבוּרָה, וְהֵינוּ וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ: וְהכהנים

ביאורים למסכת סוטה דף מה עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

תְּנִיתוּהָ – יש לפשוט חלק מספק זה מן הברייתא שהוזכרה לעיל בסוגיא, ששנינו בה, **עוֹמֶר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ לְהוֹלִיכוֹ לְעִיר וְהִנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי** עומר **חֲבֵירוֹ וּשְׁכָחוֹ, הַתַּחְתּוֹן שֶׁכָּחָה וְהָעֶלְיוֹן אֵינוֹ שֶׁכָּחָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן, שְׁנֵיהֶן אֵינָן שֶׁכָּחָה, הַתַּחְתּוֹן מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָמוּן, וְהָעֶלְיוֹן מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף.** ומבארת הגמרא את הראיה מן הברייתא, **סַבְרוּהָ** – סברו בני בית המדרש, **דְּהָנֵי תַּנָּאֵי** שבברייתא שנחלקו בדין העומר התחתון, ואף מי שמחייב בו בשכחה **כְּרַבִּי יְהוּדָה סְבִירָא לְהוּ, דְּאָמַר, 'בַּשָּׂדֶה' פָּרַט לְטָמוּן** שאין נוהג בו דין שכחה, ולמרות כך מחייב תנא קמא את העומר התחתון בדין שכחה. **מַאי לָאו בְּהָא קָא מִיפַּלְגִי** תנא קמא ורבי שמעון בן יהודה, **דְּמַר** – רבי שמעון בן יהודה שפוטר **סָבַר,** שגם כשהטמנה היא באופן של מין **בְּמִינוֹ** כמו בעניינו שהעומר התחתון נטמן תחת העומר העליון שהוא מינו, **הֲוֵי** בכך **טָמוּן** ואינו נוהג בו דין שכחה. **וּמַר** – תנא קמא שמחייב **סָבַר,** שכשהטמנה היא באופן של מין במינו, אין העליון חשוב כהפסק, ולכך **לֹא הֲוֵי טָמוּן** ונוהג בו דין שכחה. נמצא אם כך, שהשאלה ששאלו את אביי, האם סברת מין במינו נכונה היא לענין שלא יקרא טמון או לא, נחלקו בכך תנא קמא ורבי שמעון בן יהודה.

דוחה הגמרא, **לֹא,** אין לפשוט מברייתא זו, ולא בכך נחלקו תנא קמא ורבי שמעון, אלא **אִי כְּרַבִּי יְהוּדָה** היה **סְבִירָא לְהוּ** שפוטר בעומר טמון, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** היו אומרים שגם כשהטמנה היא באופן של **מִין בְּמִינוֹ הֲוֵי טָמוּן** ולא היה חל עליו דין שכחה. **וְהָכָא** בברייתא זו, חכמים ורבי שמעון בן יהודה **בְּפִלּוּגְתָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה וְרַבָּנָן קָמִיפַּלְגִי, דְּרַבָּנָן** שאמרו שיש לתחתון דין שכחה סוברים **כְּרַבָּנָן** שמחייבים את העומר הטמון. **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה** שאמר שאין לתחתון דין שכחה סבר **כְּרַבִּי יְהוּדָה** שפוטר את העומר הטמון.

מקשה הגמרא, **אִי הָכִי** שרבנן שבברייתא מחייבים בדין שכחה בכל עומר טמון, **מַאי אִירְיָא** שנקטה הברייתא את המחלוקת באופן שהניח את העומר **עַל גַּבֵּי** עומר **חֲבֵירוֹ** שבכך יש מקום לומר שאין לתחתון דין טמון משום שההטמנה היא במינו, הרי לדבריך **אֲפִילּוּ** אם טמנו ממש **בְּעָפָר וּבְצְרוֹר נַמִּי** מחייבים רבנן. מתרצת הגמרא, **אֵין הָכִי נַמִּי** יכלה הברייתא לנקוט את המחלוקת גם כשטמנו בעפר או בצרור, **וּלְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר אֲפִילּוּ מִין בְּמִינוֹ הֲוֵי טָמוּן** ואין נוהג בו דין שכחה, נקטה הברייתא את המחלוקת כשנטמן תחת עומר חברו.

תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בפסוק שנמצא 'חָלָל' שמשמעו הרוג בכלי ברזל, **וְלֹא** כשנמצא **חָנוּק.** וכמו כן 'חָלָל' משמעו שכבר הרוג **וְלֹא** כשנמצא **מְפַרְפֵּר.** נאמר 'בָּאֲדָמָה' **וְלֹא** כשנמצא **טָמוּן בְּגַל.** נאמר 'נוֹפֵל' **וְלֹא** כשנמצא **תָּלוּי בְּאִילָן.** נאמר 'בַּשָּׂדֶה' **וְלֹא** כשנמצא **צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם. רַבִּי אֱלִעֶזֶר אוֹמֵר, בְּכוּלָּן** – בכל מצב שנמצא, בין אם הוא מפרפר או טמון או תלוי או צף, **אִם הָיָה חָלָל** – הרוג במכת חרב **עוֹרְפִין.**

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה, אָמְרוּ לוֹ חכמים **לְרַבִּי אֱלִעֶזֶר, אִי אַתָּה מוֹדֶה שֶׁאִם הָיָה חָנוּק וּמוּטָל בְּאַשְׁפָּה, שֶׁאֵין עוֹרְפִין** עליו, שכיון שלא הוכה במכת חרב, אין זה קרוי חלל, **אַלְמָא** גם לדבריך דורשים 'חָלָל' **וְלֹא חָנוּק, הָכָא נַמִּי** תדרוש 'בָּאֲדָמָה' **וְלֹא טָמוּן בְּגַל, 'נוֹפֵל' וְלֹא תָּלוּי בְּאִילָן, 'בַּשָּׂדֶה' וְלֹא צָף עַל גַּבֵּי מַיִם,** ומדוע בדרשות אלו אתה חלוק עלינו. אומרת הגמרא, **וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר** שדורש רק את 'חלל' ולא את יתר הדרשות, טעמו הוא כי 'חָלָל' **יְתֵירָא כְּתִיב** בפרשה זו פעמים רבות, ומן היתור הוא דורש למעט חנוק, אבל הפסוקים האחרים אינם מיותרים, ומן המשמעות עצמה לא משמע לו למעט.

שנינו במשנה, **נִמְצָא סָמוּךְ לַסָּפָר אוֹ לָעִיר שֶׁרוּבָּהּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים כּוּ',** מבארת הגמרא את הטעם שבשני אלו לא היו עורפין, **דִּכְתִיב 'כִּי יִמָּצֵא** חלל' שמשמע שנמצא דבר שאינו רגיל, **פָּרַט לְמָצוּי** – לדבר שהוא רגיל שימצא, ובעיר הסמוכה לספר וכן ברובה עובדי כוכבים, מצוי הדבר שיהיו חללים.

שנינו במשנה, **אוֹ לָעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין.** מבארת הגמרא, שהטעם שאין מודדין לעיר שאין בה בית דין, הוא משום **דִּבְעֵינָא** – שיש צורך שיתקיים מה שנאמר בפרשה 'זִקְנֵי הָעִיר', **וְלֵיכָּא.**

שנינו בסוף המשנה, **אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר** שיש בה בית דין **כּוּ'.** מקשה הגמרא, **פְּשִׁיטָא,** כֵּיוָן **דְּתָנָא** כבר שאין מודדין **לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין, אֲנָא יָדַעְנָא דְּאֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין.** מתרצת הגמרא, אילו לא שנינו אלא שעיר שאין בה בית דין אין מודדין לה, היינו אומרים, שאם העיר הקרובה אל החלל אין בה בית דין, אין מביאים עגלה ערופה כלל, ובתוספת זו שבמשנה **הָא קָא מַשְׁמַע לָן, כִּדְתַנְיָא** – את הדין השנוי בברייתא, **מִנַּיִן שֶׁאִם נִמְצָא** החלל **סָמוּךְ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין, שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתָהּ וּמוֹדְדִין לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין, תַּלְמוּד לוֹמַר "וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא"** ומלת 'עיר' יתירה היא, שהיה יכול לומר ולקחו זקניה, ומן היתור אנו למדים שגם כשהעיר הקרובה אין בה בית דין, **מִכָּל מָקוֹם** מביאה העיר הקרובה ביותר שיש בה בית דין.

משנה. נִמְצָא ההרוג **מְכֻוָּן בֵּין שְׁתֵּי עֲיָרוֹת** בדיוק באותה מידת קירבה, **שְׁתֵּיהֶן מְביאוֹת שְׁתֵּי עֶגְלוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְאֵין יְרוּשָׁלַיִם מְביאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה** גם כשהיא העיר הקרובה אל החלל. **נִמְצָא רֹאשׁוֹ** של ההרוג **בְּמָקוֹם אֶחָד** לחוד, **וְגוּפוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, מוֹלִיכִין הָרֹאשׁ אֵצֶל הַגּוּף, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,** מוליכין **הַגּוּף אֵצֶל הָרֹאשׁ.**

מֵאַיִן – מאיזה מקום בגוף **הָיוּ מוֹדְדִין, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,** מודדין **מִטִּיבּוּרוֹ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,** מודדין **מֵחוֹטְמוֹ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר,** מודדין **מִמָּקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ חָלָל,** דהיינו **מְצָוָּארוֹ.**

גמרא. אומרת הגמרא, **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** במה שאמר שאם נמצא מכוון בין שתי עיירות, שתיהן מביאות, **קָסָבַר, אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם** – יש אפשרות לצמצם ולדייק, שמה שנמצאו שתי העיירות מכוונות במדה, אכן מדידה נכונה היא וקרובות הן במידה שוה, ואין אחת קרובה מחברתה אפילו במשהו, שאם נאמר שאי אפשר לצמצם, והמדידה שלנו אינה מדוייקת, הרי זה ספק מי מהן הקרובה, ועל שתיהן להביא עגלה אחת בשותפות, ולהתנות, שאם היא אינה העיר הקרובה, הרי היא מקנה את חלקה בעגלה לעיר האחרת. ועוד סבר רבי אליעזר, שאף אמרה תורה 'קרובה' בלשון יחיד, אין קפידא שתהיה רק אחת שמביאה, אלא לאו דווקא הוא, **וּ'קְרוֹבָה' וַאֲפִילּוּ קְרוֹבוֹת.**

שנינו במשנה, **וְאֵין יְרוּשָׁלַיִם מְביאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה.** מבארת הגמרא את הטעם, **דְּאָמַר קְרָא** 'באדמה אשר ה' אלקיך נותן לך **לְרִשְׁתָּהּ'** שמשמעו, שהוא מקום שעלה ונחלק בגורל, **וְקָסָבַר** התנא של המשנה **יְרוּשָׁלַיִם לֹא נִתְחַלְּקָה לִשְׁבָטִים** לפי הגורל, אלא היא נחלת הכלל.

שנינו במשנה, **נִמְצָא רֹאשׁוֹ בְּמָקוֹם** אחד וגופו במקום אחר, מוליכין הראש אצל הגוף דברי רבי אליעזר, רבי עקיבא אומר הגוף אצל הראש **כּוּ'.** שואלת הגמרא, רבי אליעזר ורבי עקיבא **בְּמַאי קָמִפַּלְגִי** – לענין מה נחלקו, **אִילֵּימָא לְעִנְיַן מְדִידָה** של העיר הקרובה **קָמִיפַּלְגִי,** ומוליכין הראש אצל הגוף, היינו שמודדין מהגוף, **הָא מְדִקָּתָנֵי סֵיפָא** בהמשך המשנה שנחלקו תנאים **מֵאַיִן הָיוּ מוֹדְדִין** האם מטיבורו או מחוטמו או מצוארו, **מִכְּלָל דְּרֵישָׁא** שעוסקת כשהראש והגוף היו בשני מקומות **לֹא בִּמְדִידָה עָסְקִינַן,** שהרי לענין מדידה ברור לנו לפי כל שיטה מהיכן מודדים.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, רבי אליעזר ורבי עקיבא שבמשנה, אינם עוסקים במדידת עגלה ערופה, אלא **בְּמִדַּת מִצְוָה קָנָה מְקוֹמוֹ** – בדין זה שמת מצוה שנמצא בשדה שקנה את מקומו לקוברו שם **קָמִיפַּלְגִי, וְהָכִי קָאָמַר** התנא של המשנה, הרוג זה שנמצא, לענין **לְקוֹבְרוֹ, קָנָה מְקוֹמוֹ** שנמצא בו וקוברים אותו שם, **וְהֵיכָא דְּנִמְצָא רֹאשׁוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד וְגוּפוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, מוֹלִיכִין הָרֹאשׁ אֵצֶל הַגּוּף** וקוברים אותו במקום שנמצא הגוף, **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,** מוליכין **הַגּוּף אֵצֶל הָרֹאשׁ** וקוברים אותו במקום שנמצא הראש.

המשך בעמוד רפג

ביאורים למסכת סוטה דף מו עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וְהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים, "כַּפֶּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ [ה'] וְאַל תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקִרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל", ואף שהפסוק מסיים 'ונכפר להם הדם', לֹא הָיוּ צְרִיכִין לוֹמַר "וְנִכַּפֶּר לָהֶם הַדָּם", שאין זה בכלל האמירה, אֶלָּא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבַשַּׁרְתָּן ואומרת בתורה, אֵימָתַי שֶׁתַּעֲשׂוּ כָּכָה הַדָּם מִתְכַּפֵּר לָהֶם.

גמרא. שנינו במשנה שאין המום פוסל בעגלה. מקשה הגמרא, **וְיֵהֵא מוּם פּוֹסֵל בְּעֶגְלָה מִקַּל וָחוֹמֶר, וּמַה פָּרָה** אדומה **שֶׁאֵין הַשָּׁנִים פּוֹסְלוֹת בָּהּ** שהרי אין שיעור לשנותיה, **מוּם פּוֹסֵל בָּהּ** שהרי נאמר בה 'אשר אין בה מום', **עֶגְלָה שֶׁשָּׁנִים פּוֹסְלוֹת בָּהּ** שהרי אין קרויה עגלה אלא עד בת שנה, **אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא מוּם פּוֹסֵל בָּהּ.** מתרצת הגמרא, **שַׁאנִי הָתָם** לענין מום שחלוקה בו עגלה מפרה, **דְּאָמַר קְרָא** בפרה, **'אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם',** ומלת 'בה' באה למעט, דווקא **בָּהּ מוּם פּוֹסֵל, וְאֵין מוּם פּוֹסֵל בְּעֶגְלָה** והמיעוט מוציא מסברת הקל וחומר.

מקשה הגמרא, **אֶלָּא מֵעַתָּה** ש'בה' משמע מיעוט, **לֹא יְהוּ שְׁאָר עֲבוֹדוֹת** מלבד עלה עליה עול **פּוֹסְלוֹת בָּהּ** – בפרה, **אֶלְמָה אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר רַב, הִנִּיחַ עָלֶיהָ** – על פרה אדומה **עוּדָהּ** – אגודה **שֶׁל שַׁקִּין פְּסוּלָה** משום מלאכה, וחילוק יש בין פרה לעגלה, שלענין פרה די בעליית המשא עליה כדי לפוסלה, שכן כתוב בה 'אשר לא עלה עליה', **וּבְעֶגְלָה** אינה נפסלת במלאכת משא **עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ** את המשא מעט, שכן כתוב בה 'אשר לא משכה'.

מקשה הגמרא מברייתא, על דברי רב שחילק בין פרה לעגלה, **מִיתִיבִי,** נאמר בפרה 'אשר לא עלה עליה **עוֹל, אֵין לִי** שפוסל בה **אֶלָּא עוֹל, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן** שפוסלות בפרה, **אָמְרַתְּ, קַל וָחוֹמֶר** הוא, **וּמָה עֶגְלָה** שקלה היא בכך **שֶׁאֵין מוּם פּוֹסֵל בָּהּ, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ** שכן כתוב בה 'אשר לא עובד בה', **פָּרָה** שחמורה היא בכך **שֶׁמּוּם פּוֹסֵל בָּהּ** שכן כתוב בה 'אשר אין בה מום', **אֵינוֹ דִּין שֶׁשְּׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלִין בָּהּ. וְאִם נַפְשָׁךְ לוֹמַר** שאין זה קל וחומר, יש לדמוד זאת מגזרה שוה, **נֶאֱמַר כָּאן** בפרה 'אשר לא עלה עליה **עוֹל', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן** בעגלה 'אשר לא משכה **בְּעוֹל' מַה לְּהַלָּן** בעגלה **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ, אַף כָּאן** בפרה **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת** בה.

ומבארת הגמרא תחילה את דברי הברייתא, ואחר כך תקשה ממנה את הקושיא. שואלת הגמרא, **מַאי 'אִם נַפְשָׁךְ לוֹמַר'** שאמרה הברייתא, שפירושו שאם תאמר שאין ללמוד זאת מקל וחומר, מדוע השנים פוסלות בהם, אף עבודה לא תפסול בהם, וכיון שאין כאן קל וחומר, אין צורך למעט אותם מ'בה', ובהכרח בא למעט פרה משאר עבודות שאינם עול, ומדוע אמר רב שאף שאר עבודות פוסלות בפרה. מתרצת הגמרא, **אָטוּ קָדָשִׁים מִי לֵיכָּא דְּפָסְלֵי בָּהּ שָׁנִים** – וכי לא מצאנו קדשים שפוסלים בהם שנים, וכיון שיש קדשים שפוסלים בהם שנים, כגון פסח וחטאת שנאמר בהם 'בן שנתו', **כִּי אִיצְטְרִיךְ קְרָא** שנאמר בעגלה 'בה', **לְהָנָךְ קָדָשִׁים דְּפָסְלָה בְּהוּ שָׁנִים** שבהם ניתן ללמוד בקל וחומר מעגלה שתפסול בהם עבודה, הואיל ואין בהם פירכא זו של פסול שנים, ולכך ניתן לומר ש'בה' זה ממעט רק קדשים ולא פרה.

מקשה הגמרא, **וְקָדָשִׁים,** מה **דִּלֵּא פָּסְלָה בְּהוּ עֲבוֹדָה, וכי מֵהָכָא נַפְקָא** מהמיעוט 'בה', הרי **מֵהָתָם נַפְקָא,** ממה שנאמר בפרשת מומין, **"עִוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ חָרוּץ אוֹ יַבֶּלֶת אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה'",** ומהמלה 'אלה' מדוייק, שרק **אֵלֶּה** שהם מומין **אִי אַתָּה מַקְרִיב, אֲבָל אַתָּה מַקְרִיב קָדָשִׁים שֶׁנַּעֲבְדָה בָּהֶן עֲבוֹדָה,** ואין צריך ללמוד זאת מ'בה', ושוב יקשה, שבהכרח נדרוש מ'בה' שאין שאר עבודות פוסלות בפרה, וקשה על דברי רב. מתרצת הגמרא, אף שכבר נאמר 'לא תקריבו אלה', עדיין **אִיצְטְרִיךְ** למעט זאת מ'בה', שאילו נאמר רק 'לא תקריבו אלה', **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא,** שמה שאין עבודה פוסלת בקדשים, **הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּעָבַד בָּהֶן עֲבוֹדַת הֶיתֵּר, אֲבָל** עבד בהם **עֲבוֹדַת אִיסּוּר** כגון שעבד בהם בשבת, או שחרש בכלאים של שור וחמור, **אֵימָא לִיתַּסְרוּ** להקרבה, לכך **צְרִיכָא** למעט זאת גם מ'בה'.

מקשה הגמרא, **וְהָא נָמֵי** כשעבד בהם עבודת איסור, הרי **מֵהָכָא נַפְקָא,** שנאמר בפרשת מומין פסוק נוסף, **"וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל אֵלֶּה",** וגם כאן מדוייק מהמלה 'אלה', שרק **אֵלֶּה** שהם מומין **אִי אַתָּה מַקְרִיב, אֲבָל אַתָּה מַקְרִיב קָדָשִׁים שֶׁנַּעֲבְדָה בָּהֶן עֲבוֹדָה,** וכיון שנאמרו שני פסוקים, ודאי יש לדרוש את השני לעבודת איסור, ושוב אין צורך ללמוד זאת מ'בה' שבעגלה, ובהכרח נדרוש מ'בה' שאין שאר עבודות פוסלות בפרה, ושוב יקשה על דברי רב. מתרצת הגמרא, אף שנאמרו שני פסוקים בפרשת מומין, עדיין **אִיצְטְרִיךְ** למעט זאת מ'בה', שאילו לא נאמרו אלא פסוקים אלו, **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא,** שמה שאין עבודה פוסלת בקדשים, בין עבודת היתר ובין עבודת איסור, **הָנֵי מִילֵּי, הֵיכָא דְּעָבַד בָּהֶן כְּשֵׁהֵן חוּלִּין, אֲבָל** אם **עָבַד בָּהֶן כְּשֵׁהֵן קָדָשִׁים, אֵימָא לִיתַּסְרוּ** בכך מהקרבה, לכך **צְרִיכָא** למעט זאת גם מ'בה' שבעגלה, ולענין זה נדרש 'בה', ולא למעט פרה, וכדברי רב שלמדים מעגלה לפסול גם שאר עבודות בפרה.

גּוּפָא, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, הִנִּיחַ עָלֶיהָ – על פרה אדומה **עוּדָהּ** – אגודה **שֶׁל שַׁקִּין, פְּסוּלָה** משום מלאכה, וחילוק יש בין פרה לעגלה, שלענין פרה די בעליית המשא עליה כדי לפוסלה, שכן כתוב בה 'אשר לא עלה עליה', **וּבְעֶגְלָה** אינה נפסלת במלאכת משא **עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ** את המשא מעט, שכן כתוב בה 'אשר לא משכה'.

מקשה הגמרא מברייתא, על דברי רב שחילק בין פרה לעגלה, **מִיתִיבִי,** נאמר בפרה 'אשר לא עלה עליה **עוֹל, אֵין לִי** שפוסל בה **אֶלָּא עוֹל, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן** שפוסלות בפרה, **אָמְרַתְּ, קַל וָחוֹמֶר** הוא, **וּמָה עֶגְלָה** שקלה היא בכך **שֶׁאֵין מוּם פּוֹסֵל בָּהּ, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ** שכן כתוב בה 'אשר לא עובד בה', **פָּרָה** שחמורה היא בכך **שֶׁמּוּם פּוֹסֵל בָּהּ** שכן כתוב בה 'אשר אין בה מום', **אֵינוֹ דִּין שֶׁשְּׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלִין בָּהּ. וְאִם נַפְשָׁךְ לוֹמַר** שאין זה קל וחומר, יש לדמוד זאת מגזרה שוה, **נֶאֱמַר כָּאן** בפרה 'אשר לא עלה עליה **עוֹל', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן** בעגלה 'אשר לא משכה **בְּעוֹל' מַה לְּהַלָּן** בעגלה **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ, אַף כָּאן** בפרה **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת** בה.

המשך בעמוד עז

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מו עמוד א

רש"י

וְהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים. כְּדִכְתִיב לָעֵיל וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי וְלֹא פֵּרֵשׁ עַל מַה הֵם נִגָּשִׁים: וְלֹא הָיוּ צְרִיכִים לוֹמַר וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם. כְּלוֹמַר וְנִכַּפֵּר דִּכְתִיב בְּקָרָא לְאוֹ אוֹעֶנוּ וְאָמְרוּ קָאֵי שֶׁיֵּהָא אַף זֶה בִּכְלַל אֲמִירָה, אֶלָּא מִלְּתָא בְּאַנְפֵּי נַפְשָׁהּ הִיא. שֶׁרוּחַ הַקֹּדֶשׁ בִּשֵּׁר אֶת יִשְׂרָאֵל ע"י מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לְכַשֶּׁיַּעֲשׂוּ כֵּן וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם. **גמ'** עֶגְלָה. בַּת שְׁנָתָהּ הִיא וְאִם עָבְרָה שְׁנָתָהּ פְּסוּלָה, דְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה עֵגֶל סְתָם בֶּן שָׁנָה הוּא, דְּיָלִיף מוּעֲגָל וְכֶבֶשׂ בְּנֵי שָׁנָה: פָּרָה אֲדֻמָּה. אֵינוֹ שִׁעוּר לִשְׁנוֹתֶיהָ: מוּם פּוֹסֵל בָּהּ. דִּכְתִיב בְּפָרָה אֲדֻמָּה אֵין בָּהּ מוּם (כְּמֻלָּבָן יט): בָּהּ. מְעוּט: אֶלָּא מֵעַתָּה. דְּכָל הֵיכָא דִּכְתֵב בָּהּ מְעוּטָא הוּא וְלֹא גְּמִרִינַן מִנֵּהּ בְּקַל וְחֹמֶר: לֹא יִהוּ שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת. בְּפָרָה, דְּהָא עַל בְּלַבֵּד כְּתִיב בָּהּ אֶלָּא דְּגָמַר לָהּ בק"ו מֵעֶגְלָה דִּכְתִיב (וְקָרֵיס כז) אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ כָּל עֲבוֹדוֹת בְּמַשְׁמַע, וְאִי בָּהּ מְעוּטָא לֹא נִגְמַר מִנֵּהּ: אַלְמָה אָמַר רַב יְהוּדָה הַנְיָא. עַל פָּרָה עוֹדָה שֶׁל שִׁקּוּן אֲגֻדָּה שֶׁל שִׁקּוּן פְּסוּלָה וואע"ג דְּלָאו עַל הוּא וּבְעֵלִיָּה לְחוּדֵיהּ מִיפְסְלָא כְּדִכְתִיב בְּפָרָה בְּמְלֹאכֶת עֹל הָאֲמוּרָה בָּהּ אֲשֶׁר לֹא עָלָה, בְּעֵלִיָּה לְחוּדֵהּ וְאַפְּלוּ שֶׁלֹּא מְשֻׁכָּה: וּבְעֶגְלָה עַד שֶׁתְּמַשֵּׁךְ. שֶׁתִּטָּלֵטֶל הַמַּשָּׂא מְעַט, דִּבְעֶגְלָה כְּתִיב אֲשֶׁר לֹא מְשֻׁכָּה, וּלְקַמָּן פָּרִיךְ כֵּיוָן דִּשְׁאַר עֲבוֹדוֹת בְּפָרָה לֹא כְּתִיבֵי וּמֵעֶגְלָה יַלְפִינָן אַמַּאי מִיפְסְלָא בְּעֵלִיָּה לְחוּדֵהּ דִּשְׁאַר מִשְׁאוּי שֶׁאֵינוֹ עַל מְמָשׁ, מ"מ שְׁמַע מִנַּהּ דְּגָמַר פָּרָה מֵעֶגְלָה בק"ו בִּשְׁאָר עֲבוֹדוֹת וואע"ג דִּכְתִיב בָּהּ מְעוּטָא: שֹׁאֲנֵי פָּרָה דְּיָלְפִינָן עַל עֹל. וְכֵיוָן דִּגְזֵרָה שָׁוָה מִפְּנָה הִיא הָוָה לֵיהּ כְּמַאן דִּכְתִיב בְּגוּפֵהּ, וּמְעוּטָא דְּבָהּ דָּרֵשׁ לֵיהּ לְדִרְשָׁא אַחֲרִינָא כְּדִלְקַמָּן: עֶגְלָה נַמִי תֵּיתֵי עַל עַל מְפָרָה. לְמוּם: לְמִעוּטֵי קָדָשִׁים דְּלֹא פְּסֻלָה בְּהוּ עֲבוֹדָה. מֵהַקְרָבָה, אֲבָל פָּרָה לֹא מִמְּעָטָא דְּאַתְיָא מג"ש: מִי לֵיכָּא דְּפַסְלֵי בְּהוּ שָׁנִים. וְהָרֵי פֶּסַח וְחַטָּאת דִּכְתִיב בְּהוּ בְּנֵי שְׁנָתָן וְכִי אִיצְטְרִיךְ בָּהּ לְמַעֲטִינְהוּ מִפְּסוּל עֲבוֹדָה לְהָכִי אִיצְטְרִיךְ, דְּאִי לֹא מַעֲטִינְהוּ הָווּ גָּמְרִי בְּקַל וְחֹמֶר מֵעֶגְלָה: שֶׁנֶּעֱבְדָה בָּהֶן עֲבוֹדָה. פְּרִסִי: עֲבוֹדַת אִסּוּר. כְּגוֹן בְּשַׁבָּת אוֹ כִּלְאַיִם בְּשׂוֹר וַחֲמוֹר: עֲבוֹדַת אִסּוּר נַמִי מֵהַאי קְרָא נָפְקָא. דִּכְתִיב דְּתִרְתֵּי קְרָאֵי כְּתִיבֵי, עַל בְּרָחִיץ חַד מִנַּיְהוּ לַעֲבוֹדַת אִסּוּר: עַל. גַּבֵּי פָּרָה תַּנְיָא: שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ. דִּכְתִיב אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ: וְאִם נַפְשֶׁךָ לוֹמַר. וְאִם יֵשׁ לְךָ לְהַשִּׁיב עַל ק"ו זֶה, צֵא וּלְמַד בג"ש, נֶאֱמַר כָּאן עַל כּוֹ: מַאי אִם נַפְשֶׁךָ לוֹמַר. מַאי הָוָה לְךָ לְמִיפְרַךְ דְּשַׁבְקֵהּ תַּנָּא לְאוֹרַחֵיהּ וְלִיף בְּגִזֵּרָה שָׁוָה: נֵאמַר כָּאן כּוֹ'. וְהַאי עַל יְתֵרָא הוּא, דְּהָא בִּכְלַל שְׁאָר עֲבוֹדוֹת הוּא: וּמִמְּקוֹם שֶׁבָּאתָ. לְאוֹ תַּנָּא קַתָּנֵי לֵהּ אֶלָּא תִּיּוּבְתֵּיהּ קָא מִפְרַשׁ וְאָזֵיל גְּמָרָא דְּקָא מוֹתִיב לְרַב יְהוּדָה דְּאָמַר לְעֵיל שְׁאָר מִשְׁאוֹת פּוֹסֵל בְּפָרָה בַּעֲלִיָּה בְּעַלְמָא, וְהָא כֵּיוָן דִּשְׁאָר מִשְׁאוּי בְּפָרָה לֹא כְּתִיב וּמֵעֶגְלָה יְלִיף לֵהּ בְּגִזֵּרָה שָׁוָה, וּמִמְּקוֹם שֶׁבָּאתָ מִשָּׁם יֵשׁ לְךָ לִלְמֹד נַמִי דְּמָה עֶגְלָה עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ אַף פָּרָה בִּשְׁאָר מִשְׁאוֹת דִּילְפִינַן מֵעֶגְלָה עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ: ת"ל אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל מ"מ. דְּרִישׁ לֵיהּ בְּלֹא עֹל מִדְּלֹא כְּתִיב אֲשֶׁר לֹא עָלָה עַל עָלֶיהָ, וְתוּ הֶדֵר כְּתִיב עַל לְדִרְשָׁא כִּדְדָרְשִׁינָא וְאָזֵיל: א"כ כּוֹ' שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה. וְאַפְּלוּ הַנְיָא עֲלֵיהָ לְהָקֵל מִשָּׁא מִיָּדוֹ וְלֹא לְמִשּׁוֹךְ: אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה. כְּלוֹמַר שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ לִצְרָךְ הִיא, אֲבָל אַקְּרַאי בְּעַלְמָא שֶׁהַנְיָיחַ שֹׁק עָלֶיהָ וְלֹא לְהוֹלִיכוֹ אֶלָּא אַקְּרַי וְאוֹתֵיב לֵהּ פְּסֻלָה: מִשֵּׁרֵת עֹל. לְפִסּוּל בְּעֶגְלָה: שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה פֵּרוֹת. עֶגְלָה בַּת שְׁנָתָהּ לֹא יָלְדָה: בְּמָקוֹם שֶׁאֵין עוֹשֶׂה פֵּרוֹת. נָחֵל אֵיתָן קָשֶׁה: שֶׁלֹּא הִנִּיחוּהוּ. שֶׁהֶרְגוּהוּ:

רש"י

וְאַל תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל". לֹא הָיוּ צְרִיכִין לוֹמַר "וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם" אֶלָּא רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ מְבַשַּׂרְתָּן: אֵימָתַי שֶׁתַּעֲשׂוּ כָּכָה הַדָּם מִתְכַּפֵּר לָהֶם: **גמ'** יֵהָא מוּם פּוֹסֵל בְּעֶגְלָה, מִקַּל וָחוֹמֶר? וּמַה פָּרָה שֶׁאֵין הַשְּׁנַיִם פּוֹסְלוֹת בָּהּ, מוּם פּוֹסֵל בָּהּ. עֶגְלָה שֶׁשְּׁנַיִם פּוֹסְלוֹת בָּהּ, אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא מוּם פּוֹסֵל בָּהּ? שָׁאנֵי הָתָם, דְּאָמַר קְרָא: "אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם" בָּהּ מוּם פּוֹסֵל, וְאֵין מוּם פּוֹסֵל בְּעֶגְלָה. אֶלָּא מֵעַתָּה, לֹא יִהוּ שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ? אַלְמָה אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: הַנְיָח עָלֶיהָ עוֹדָה שֶׁל שַׁקִּין פְּסוּלָה, וּבְעֶגְלָה עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ? שָׁאנֵי פָּרָה, דִּילְפִינַן "עֹל" "עֹל" מֵעֶגְלָה. עֶגְלָה נַמִי, תֵּיתֵי "עֹל" "עֹל" מִפָּרָה? הָא מִיעֵט רַחֲמָנָא "בָּהּ". בְּעֶגְלָה נַמִי כְּתִיב "בָּהּ"? הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ, לְמַעוּטֵי קָדָשִׁים דְּלֹא פְּסֻלָה בְּהוּ עֲבוֹדָה. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמְרִינָא, לֵיתֵי בְּקַל וָחוֹמֶר מֵעֶגְלָה וּמָה עֶגְלָה, שֶׁאֵין מוּם פּוֹסֵל בָּהּ, עֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהּ. קָדָשִׁים שֶׁמּוּם פּוֹסֵל בְּהֶן, אֵינוֹ דִּין שֶׁעֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהֶן? אֵיפָא לְמִיפְרַךְ מַה לְּעֶגְלָה, שֶׁכֵּן שְׁנַיִם פּוֹסְלוֹת בָּהּ. אַטּוּ קָדָשִׁים, מִי לֵיכָּא דְּפַסְלֵי בְּהוּ שְׁנַיִם? כִּי אִיצְטְרִיךְ קְרָא, לְהָנָךְ קָדָשִׁים דְּפַסְלָה בְּהוּ שְׁנַיִם. וְקָדָשִׁים דְּלֹא פְּסֻלָה בְּהוּ עֲבוֹדָה מֵהָכָא נָפְקָא! "עֲוֵרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ חָרוּץ אוֹ יַבֶּלֶת אוֹ גָּרָב אוֹ יַלֶּפֶת לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה'" אֵלֶּה אִי אַתָּה מַקְרִיב, אֲבָל אַתָּה מַקְרִיב קָדָשִׁים שֶׁנֶּעֱבְדָה בָּהֶן עֲבוֹדָה! אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמְרִינָא: הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּעָבַד בָּהֶן עֲבוֹדַת אִיסּוּר אֵימָא לִיתַּסְרוּ, צְרִיכָא. וְהָא נַמִי, מֵהָכָא נָפְקָא "וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכֹּל אֵלֶּה" אֵלֶּה, אִי אַתָּה מַקְרִיב, אֲבָל אַתָּה מַקְרִיב קָדָשִׁים שֶׁנֶּעֱבְדָה בָּהֶן עֲבוֹדָה. אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמְרִינָא: הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּעָבַד בָּהֶן כְּשֶׁהֵן קָדָשִׁים אֵימָא לִיתַּסְרוּ. גּוּפָא, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: הַנְיָח עָלֶיהָ עוֹדָה שֶׁל שַׁקִּין פְּסוּלָה, וּבְעֶגְלָה עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ. מִיתִיבֵי "עֹל" אֵין לִי אֶלָּא עוֹל, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן? אֲמַרְתָּ: קַל וָחוֹמֶר, וּמָה עֶגְלָה שֶׁאֵין מוּם פּוֹסֵל בָּהּ, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ. פָּרָה שֶׁמּוּם פּוֹסֵל בָּהּ, אֵינוֹ דִּין שֶׁשְּׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלִין בָּהּ? וְאִם נַפְשֶׁךָ לוֹמַר: נֵאמַר כָּאן "עֹל" וְנֵאמַר לְהַלָּן "עֹל" מַה לְּהַלָּן שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ, אַף כָּאן שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת? מַאי "אִם נַפְשֶׁךָ לוֹמַר"? וְכִי תֵּימָא: אִיפָא לְמִיפְרַךְ, מַה לְּעֶגְלָה שֶׁכֵּן שְׁנַיִם פּוֹסְלוֹת בָּהּ, אִי נַמִי קָדָשִׁים יוֹכִיחוּ, שֶׁמּוּם פּוֹסֵל בָּהֶן וְאֵין עֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהֶן, נֵאמַר כָּאן "עֹל" וְנֵאמַר לְהַלָּן "עֹל", מַה לְּהַלָּן שְׁאָר עֲבוֹדוֹת, אַף כָּאן שְׁאָר עֲבוֹדוֹת. וּמִמְּקוֹם שֶׁבָּאתָה, מַה לְּהַלָּן עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ, אַף כָּאן עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ. תַּנָּאֵי הִיא, דְּאִיכָּא דְּמַיְּיתֵי לֵהּ מֵעֶגְלָה, אִיכָּא דְּמַיְּיתֵי לֵהּ מִגּוּפֵהּ דְּפָרָה, דְּתַנְיָא: "עֹל", אֵין לִי אֶלָּא עוֹל, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל" מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "עֹל"? עוֹל פּוֹסֵל בֵּין בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה. שְׁאָר עֲבוֹדוֹת, אֵין פּוֹסְלוֹת אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה. וְאִימָא "אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ" כְּלָל, "עֹל" פְּרָט, כְּלָל וּפְרָט, אֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט, עוֹל אִין, מִידֵּי אַחֲרִינָא לֹא?! "אֲשֶׁר" רִבּוּיָא הוּא. וְתַנְיָא נַמִי נַבֵּי עֶגְלָה כִּי הַאי גַּוְונָא: "עֹל", אֵין לִי אֶלָּא עוֹל, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ" מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "עֹל"? עוֹל פּוֹסֵל בֵּין בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה. שְׁאָר עֲבוֹדוֹת, אֵין פּוֹסְלוֹת אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה. וְאִימָא "אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ" כְּלָל, "עֹל" פְּרָט, כְּלָל וּפְרָט, אֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט: עוֹל אִין, מִידֵּי אַחֲרִינָא לֹא?! "אֲשֶׁר" רִבּוּיָא הוּא. אָמַר ר' אַבָּהוּ: בְּעֵי מִינֵּיהּ מֵר' יוֹחָנָן: מְשִׁיכַת עוֹל בְּכַמָּה? אָמַר לִי: כְּמֹלֵא עוֹל. אִיבַּעְיָא לְהוּ, לְאָרְכּוֹ אוֹ לְרָחְבּוֹ? אָמַר לְהוּ הַהוּא מֵרַבָּנַן וְר' יַעֲקֹב שְׁמֵיהּ: לְדִידִי מְפָרְשָׁא לִי מִינֵּיהּ ר' יוֹחָנָן מְשִׁיכַת עוֹל לְרָחְבּוֹ טֶפַח. וְלֵימָא טֶפַח? הָא קָא מַשְׁמַע לָן, שֶׁיַּעֲוֹרֶא דְּעוֹל טֶפַח הָוֵי. לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ? לְמִקָּח וּמִמְכָּר. אָמַר ר' יוֹחָנָן בֶּן שָׁאוּל, מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה: הָבִיא עֶגְלָה בְּנַחַל? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יָבֹא דָּבָר שֶׁלֹּא עָשָׂה פֵּירוֹת; וְיֵעָרֵף בְּמָקוֹם שֶׁאֵין עוֹשֶׂה פֵּירוֹת, וִיכַפֵּר עַל מִי שֶׁלֹּא הִנִּיחוּ לַעֲשׂוֹת פֵּירוֹת. מַאי פֵּירוֹת? אִילֵימָא פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אֶלָּא מֵעַתָּה זָקֵן וְסָרִים, הָכִי נַמִי דְּלָא עָרְפִינַן? אֶלָּא מִצְוֹת: וּמוֹרִידִין אוֹתָהּ אֶל נַחַל אֵיתָן. "אֵיתָן" כְּמִשְׁמָעוֹ, קָשֶׁה: תְּנוּ רַבָּנַן: מִנַּיִן לְאֵיתָן שֶׁהוּא קָשֶׁה? שֶׁנֶּאֱמַר:

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מו עמוד ב

רש"י

1 אֵיתָן מוֹשְׁכָךְ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנָּךְ. אַלְמָא אֵיתָן הוּא סֶלַע: מוֹסְרֵי אֶרֶץ. הֵם הָרִים, וְכָל הַר שֶׁל
2 אֲבָנִים הוּא: שֶׁהוּא יָשָׁן. וְלֹא שֶׁהוּבְּא קַרְקָעִיתוֹ מֵחָדָשׁ מִקַּרְקַע אַחֲרִיתִי: גּוֹי מֵעוֹלָם הוּא.
3 הֵינוּ יָשָׁן: מְחַצֵּאת עוֹף. דִּכְתִיב בָּהּ מְמוּל עָרְפּוֹ (וַיִּקְרָא ה) : כְּלֵי עֶלְבָּא לֹא פְּלִיגִי. דְּהָא כְּתִיב
4 וְלֹא יִזְרַע מִשְׁמַע לְהַבְּא, מִדְּלֹא כְּתִיב וַאֲשֶׁר לֹא יִזְרַע דִּלְהֵוֵי מִשְׁמַע לְשֶׁעְבַר: מִי כְּתִיב וְלֹא
5 יֵעָבֵד. אִי הָוָה כְּתִיב אֶל נַחַל אֵיתָן וְלֹא יֵעָבֵד בּוֹ
6 הָוָה מִשְׁמַע לְהַבְּא, אֲבָל הַשְׁתָּא דִּכְתִיב (וַאֲשֶׁר)
7 לֹא יֵעָבֵד מִשְׁמַע לְשֶׁעְבַר, דַּאֲשֶׁר לְאוֹ לְשׁוֹן
8 צִוּאָה הוּא: אֲשֶׁר לְשֶׁעְבַר מִשְׁמַע. אע"ג דְּלֹא
9 יֵעָבֵד לְהַבְּא מִשְׁמַע, הֵנִי מִלֵּי בְּלֹאו אֲשֶׁר, אֲבָל
10 הַשְׁתָּא דִּכְתִיב אֲשֶׁר עַל כָּרְחָךְ מוּכָּח עֲלֵהּ
11 דִּלְשֶׁעְבַר הוּא: רְבוּיָא הוּא. לֹא בָּא אֶלָּא לְרַבּוֹת
12 כָּל עֲבוֹדוֹת כְּדִלְקַמָּן דְּלֹא תִּדְרְשִׁיהּ בִּכְלָל וּפְרָט:
13 כּוֹפִין לְלַוְיָה. כּוֹפִין אֶת מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לִלְוּוֹת
14 אֶת חֲבֵרוֹ לְדֶרֶךְ שְׁיָרוּחָהוּ: וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז. סִיפֵיהּ
15 דִּקְרָא, הֵיא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה, וּמִנַּיהּ יְלִיף דְּלֹא
16 נִתְבַּלְבְּלָה וְלֹא חֲרָבָה, כְּדַאֲמְרִינָן כָּל מָקוֹם

1 "אֵיתָן מוֹשְׁכָךְ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנָּךְ" וְאוֹמֵר: "שִׁמְעוּ הָרִים
2 אֶת רִיב ה' וְהָאֵתָנִים מוֹסְדֵי אָרֶץ". אֲהֵרִים אוֹמְרִים: מְנַיִן
3 לְ"אֵיתָן" שֶׁהוּא יָשָׁן? שֶׁנֶּאֱמַר: "גּוֹי אֵיתָן הוּא, גּוֹי
4 מֵעוֹלָם הוּא": וְעוֹרְפִין אוֹתָהּ בְּקוֹפִיץ מֵאַחוֹרֶיהָ: מַאי
5 טַעֲמָא? גְּמַר עֲרִיפָה עֲרִיפָה מֵחַטַּאת הָעוֹף: וּמְקוֹמָהּ
6 אָסוּר מִלְּזָרוֹעַ וּמִלֶּעֱבֹד: תְּנוּ רַבָּנָן: "אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ
7 וְלֹא יִזְרַע" לְשֶׁעָבַר, דִּבְרֵי ר' יאשיה. ר' יוֹנָתָן אוֹמֵר:
8 לְהַבָּא. רָבָא אָמַר: לְהַבָּא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי,
9 דִּכְתִיב: "וְלֹא יִזְרַע". כִּי פְּלִיגִי, לְשֶׁעָבַר. ר' יאשיה סָבַר:
10 מִי כְּתִיב "וְלֹא יְעוּבַּד"? וְר' יוֹנָתָן: מִי כְּתִיב "אֲשֶׁר לֹא

רש"י

17 שֶׁנֶּאֱמַר עַד הַיּוֹם הַזֶּה לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים הוּא: שֶׁלֹּא דִּבֵּר בְּפִיו. דְּלֹא כְּתִיב אֶלָּא
18 וַיִּרְאֵם בְּאֶצְבָּעוֹ אוֹ בְּעִקְּמִימוּת שְׁפָתַיִם כִּדְלִקַּמָּן: וּלְזַרְעוֹ. דְּאַמְרִינָן שֶׁאֵין מַלְאַךְ הַמָּוֶת
19 שׁוֹלֵט בָּהֶם: שֶׁלְּוָהוּ פַּרְעֹה. כִּדְכְתִיב וַיֵּצוּ עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ: אֵינוֹ נוֹזֵק. אוֹתוֹ
20 הַיּוֹצֵא לְדַרְכּוֹ: עַד עֲבוּרָהּ שֶׁל עִיר. שֶׁהוּא יוֹצֵא מִמְּנָהּ, וְהוּא בְּבֵית הַחִיצּוֹן שֶׁבְּתוֹךְ שִׁבְעִים
21 אַמָּה וְשֹׁרִירִים לְבָתֵּי הָעִיר: בֵּי צִינִיָּתָא דְּבָבֶל.
22 מְקוֹם הוּא וּבוֹ דְּקָלִים הַרְבֵּה כְּמוֹ צִינִי הַר הַבַּרְזֶל
23 (לקמן קף כט:): לֹא נִתְיַשֵּׁב. וְהֵינוּ לֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם,
24 לֹא גָּזַר אָדָם הָרִאשׁוֹן יִשּׁוּב שָׁם, וְהֵינוּ דְּאָמְרִי
25 אִינְשֵׁי אִיתְנְהוּ מִשֵּׁנִי אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁגָּזַר עָלָיו
26 אָדָם הָרִאשׁוֹן יִשּׁוּב דְּקָלִים וְלֹא יִשּׁוּב אַחֵר:
27 שֶׁהִקְרַחְתָּ עָלֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם. שֶׁכִּשְׁהָיוּ הַמַּיִם
28 הָרָעִים הָיְתָה פַּרְנָסָתֵנוּ לְהָבִיא מַיִם וְלִמְכּוֹר:
29 מִקְּטַנֵּי אֻמָּנָה. שֶׁהָיוּ דּוּגְאִים שֶׁפָּסְקָה פַּרְנָסָתָם
30 בִּשְׁבִיל שֶׁנִּתְרַפְּאוּ הַמַּיִם: קְטַנִּים מִמֹּשֶׁ הָווּ
31 וְעַל שֵׁם מְקוֹמָם נִקְרְאוּ נְעָרִים שֶׁהָיוּ מִן נְעוּרָן:
32 הֲכָא מְפָרֵשׁ מְקוֹמָן. יְרִיחוּ:

11 נֶעֱבַד"? וְר' יאשיה: "אֲשֶׁר" לְשֶׁעָבַר מַשְׁמַע, וְר' יוֹנָתָן: "אֲשֶׁר" רְבוּיָא הוּא: וּמוּתָּר לִסְרוֹק שָׁם פִּשְׁתָּן וּלְנַקֵּר שָׁם אֲבָנִים. תְּנוּ רַבָּנָן:
12 "אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ" אֵין לִי אֶלָּא זְרִיעָה, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ" מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן, מַה
13 תַּלְמוּד לוֹמַר "וְלֹא יִזָּרֵעַ"? לוֹמַר לְךָ: מַה זְּרִיעָה מְיוּחֶדֶת שֶׁהִיא בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע, אַף כָּל שֶׁהִיא בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע. יָצָא סְרִיקַת פִּשְׁתָּן
14 וְנִיקּוּר אֲבָנִים, שֶׁאֵינָן בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע. וְאִימָא "אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ" כְּלָל, "וְלֹא יִזָּרֵעַ" פְּרָט, כְּלָל וּפְרָט אֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶׁבַּפְּרָט;
15 זְרִיעָה אֵין מִידֵּי אַחֲרִינָא לֹא! "אֲשֶׁר" רְבוּיָא הוּא: זְקֵנֵי הָעִיר רוֹחֲצִין יְדֵיהֶן כּוּ' כוּ'. תְּנוּ רַבָּנָן, "וְכֹל זְקֵנֵי הָעִיר הַהִיא הַקְּרֹבִים אֶל הֶחָלָל
16 יִרְחֲצוּ אֶת יְדֵיהֶם עַל הָעֶגְלָה הֲעֲרוּפָה בַּנָּחַל" שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר "הֲעֲרוּפָה", וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר "הֲעֲרוּפָה"? עַל מְקוֹם עֲרִיפָתָהּ שֶׁל
17 עֶגְלָה. "וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ", וְכִי עַל לִבֵּנוּ עָלְתָה שֶׁבֵּית דִּין שׁוֹפְכִין דָּמִים? אֶלָּא, לֹא בָּא לְיָדֵינוּ
18 וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא מְזוֹנוֹת וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ בְּלֹא לְוָיָה. תַּנְיָא, הָיָה ר' מֵאִיר אוֹמֵר: כּוֹפִין לְלַוְיָה, שֶׁשֶּׁכַר הַלְוָיָה אֵין לָהּ שִׁיעוּר, שֶׁנֶּאֱמַר:
19 "וַיִּרְאוּ הַשֹּׁמְרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַרְאֵנוּ נָא אֶת מְבוֹא הָעִיר וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד", וּכְתִיב: "וַיַּרְאֵם אֶת מְבוֹא הָעִיר". וּמַה
20 חֶסֶד עָשׂוּ עִמּוֹ? שֶׁכָּל אוֹתָהּ הָעִיר הָרְגוּ לְכִי חָרֵב, וְאוֹתוֹ הָאִישׁ וּמִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלְּחוּ. "וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ הַחִתִּים וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז
21 הוּא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה" תַּנְיָא: הִיא לוּז שֶׁצּוֹבְעִין בָּהּ תְּכֵלֶת, הִיא לוּז שֶׁבָּא סַנְחֵרִיב וְלֹא בִּלְבְּלָהּ, נְבוּכַדְנֶצַּר וְלֹא הֶחֱרִיבָהּ, וְאַף מַלְאַךְ
22 הַמָּוֶת אֵין לוֹ רְשׁוּת לַעֲבוֹר בָּהּ. אֶלָּא זְקֵנִים שֶׁבָּהּ, בִּזְמַן שֶׁדַּעְתָּן קָצָה עֲלֵיהֶן, יוֹצְאִין חוּץ לַחוֹמָה וְהֵן מֵתִים. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר:
23 וּמַה כְּנַעֲנִי זֶה שֶׁלֹּא דִּיבֵּר בְּפִיו וְלֹא הָלַךְ בְּרַגְלָיו, גָּרַם הַצָּלָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. מִי שֶׁעוֹשֶׂה לְוָיָה בְּרַגְלָיו, עַל אַחַת כַּמָּה
24 וְכַמָּה. בַּמֶּה הֶרְאָה לָהֶם? חִזְקִיָּה אָמַר: בְּפִיו עִקֵּם לָהֶם, ר' יוֹחָנָן אָמַר: בְּאֶצְבָּעוֹ הֶרְאָה לָהֶם. תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: בִּשְׁבִיל שֶׁכְּנַעֲנִי
25 זֶה הֶרְאָה בְּאֶצְבָּעוֹ, גָּרַם הַצָּלָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ וְאֵין לוֹ לְוָיָה, יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה,
26 שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ". וְאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: בִּשְׁבִיל אַרְבָּעָה פְּסִיעוֹת שֶׁלְּוָה פַּרְעֹה לְאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר:
27 "וַיְצַו עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים" וְגוֹ' נִשְׁתַּעְבֵּד בְּבָנָיו אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה". אָמַר רַב יְהוּדָה
28 אָמַר רַב: כָּל הַמְלַוֶּה אֶת חֲבֵירוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת בָּעִיר, אֵינוֹ נִיזּוֹק. רַבִּינָא אַלְוֵיהּ לְרָבָא בַּר יִצְחָק אַרְבַּע אַמּוֹת בָּעִיר, מְטָא לִידֵיהּ הֵיזִיקָא
29 וְאִיתְּצִיל. תָּנוּ רַבָּנָן: הָרַב לְתַלְמִיד, עַד עִיבּוּרָהּ שֶׁל עִיר. חָבֵר לְחָבֵר, עַד תְּחוּם שַׁבָּת. תַּלְמִיד לְרַב, אֵין לוֹ שִׁיעוּר. וְכַמָּה? אָמַר רַב
30 שֵׁשֶׁת: עַד פַּרְסָה, וְלֹא אָמְרָן אֶלָּא רַבּוֹ שֶׁאֵינוֹ מוּבְהָק, אֲבָל רַבּוֹ מוּבְהָק שְׁלֹשָׁה פַּרְסָאוֹת. רַב כָּהֲנָא אַלְוֵיהּ לְרַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי מֵפּוּם
31 נַהֲרָא עַד בֵּי צִינִיָּתָא דְּבָבֶל. כִּי מָטוּ הָתָם, אָמַר לֵיהּ: וַדַּאי דְּאָמְרִיתוּ, הֵנִי צִינִיָּתָא דְּבָבֶל מִשֵּׁנִי אָדָם הָרִאשׁוֹן אִיתְּנְהוּ. אָמַר לֵיהּ: אַדְּכַרְתָּן
32 מִלְּתָא דְּאָמַר ר' יוֹסֵי בַּר' חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב "בְּאֶרֶץ לֹא עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם" וְכִי מֵאַחַר שֶׁלֹּא עָבַר, הֵיכָן יָשַׁב? אֶלָּא,
33 אֶרֶץ שֶׁגָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לְיִשּׁוּב נִתְיַשְּׁבָה, אֶרֶץ שֶׁלֹּא גָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לֹא נִתְיַשְּׁבָה. רַב מָרְדְּכַי אַלְוֵיהּ לְרַב אַשִׁי מֵהַגְרוֹנְיָא
34 וְעַד בֵּי כֵּיפֵי, וְאָמְרִי לָהּ עַד בֵּי דּוּרָא. אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' מֵאִיר: כָּל שֶׁאֵינוֹ מְלַוֶּה וּמִתְלַוֶּה כְּאִילּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, שֶׁאִילְמָלֵי לִיוּוּהוּ
35 אַנְשֵׁי יְרִיחוֹ לֶאֱלִישָׁע, לֹא גֵּירָה דּוּבִּים לַתִּינוֹקוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית אֵל וְהוּא עֹלֶה בַּדֶּרֶךְ וּנְעָרִים קְטַנִּים יָצְאוּ מִן הָעִיר וַיִּתְקַלְּסוּ
36 בוֹ וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲלֵה קָרֵחַ עֲלֵה קָרֵחַ" אָמְרוּ לוֹ: עֲלֵה, שֶׁהִקְרַחְתָּ עָלֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם. מַאי "וּנְעָרִים קְטַנִּים"? אָמַר ר' אֶלְעָזָר שֶׁמִּנּוּעָרִים
37 מִן הַמִּצּוֹת, "קְטַנִּים" שֶׁהָיוּ מִקְּטַנֵּי אֻמָּנָה. תָּנָא: נְעָרִים הָיוּ, וּבִזְּבוּז עַצְמָן כִּקְטַנִּים. מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף: וְדִלְמָא עַל שֵׁם מְקוֹמָן? מִי לֹא
38 כְּתִיב "וַאֲרָם יָצְאוּ גְדוּדִים וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה" וְקָשְׁיָא לָן "נַעֲרָה" וּ"קְטַנָּה"? וְאָמַר ר' פְּדָת: קְטַנָּה מִן נְעוּרָן. הָתָם, לֹא
39 מְפָרֵשׁ מְקוֹמָהּ. הָכָא, מְפוֹרָשׁ מְקוֹמָן. "וַיִּפֶן אַחֲרָיו וַיַּרְאֵם וַיְקַלְּלֵם בְּשֵׁם ה'" מָה רָאָה? אָמַר רַב: רָאָה מַמָּשׁ, כִּדְתַנְיָא רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן
40 גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים עֵינֵיהֶם, אוֹ מִיתָה אוֹ עוֹנִי. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: רָאָה שֶׁכּוּלָּן נִתְעַבְּרָה בָּהֶן אִמָּן בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים. וְר'
41 יִצְחָק נַפְּחָא אָמַר: בְּלוּרִית רָאָה לָהֶן, כְּגוֹיִם. וְר' יוֹחָנָן אָמַר: רָאָה שֶׁלֹּא הָיְתָה בָּהֶן לְחָלוּחִית שֶׁל מִצְוָה. וְדִלְמָא בְּזִרְעֵיהוּ נִיהְוָה הָוָה,
42 אָמַר ר' אֶלְעָזָר: לֹא בָּם וְלֹא בְּזַרְעָם עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת: "וַתֵּצֶאנָה שְׁתַּיִם דֻּבִּים מִן הַיַּעַר וַתְּבַקַּעְנָה מֵהֶם אַרְבָּעִים וּשְׁנֵי יְלָדִים"

ביאורים למסכת סוטה דף מו עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

"אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ – מקום מושבך קשה, משום **וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ"**, הרי שאיתן הוא סלע, **וְאוֹמֵר, "שִׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה' וְהָאֵתָנִים מוֹסְדֵי אָרֶץ"** הרי שההרים קרויים איתנים, והר הוא של אבנים. **אֲחֵרִים אוֹמְרִים, מִנַּיִן לְאֵיתָן שֶׁהוּא** מקום **יָשָׁן** – דהיינו שמקום עריפת העגלה צריך להיות מקום שלא הביאו קרקע ממקום אחר לכאן, **שֶׁנֶּאֱמַר** בנבואת ירמיהו על בבל, **"גּוֹי אֵיתָן הוּא גּוֹי מֵעוֹלָם הוּא"**, הרי ש'איתן' פירושו ישן.

שנינו במשנה, **וְעוֹרְפִין אוֹתָהּ בְּקוֹפִין מֵאַחוֹרֶיהָ.** אומרת הגמרא, **מַאי מַעֲמָא** עורפים אותה במקום זה, משום **שׁוּמַר** בגזרה שוה **'עֲרִיפָה' 'עֲרִיפָה' מַחֲטַאת הָעוֹף** שנאמר בה 'ממול ערפו', שפירושו, המקום שתחת הערוף שאחורי הפנים.

שנינו במשנה, **וּמְקוֹמָהּ אָסוּר מִלִּזְרוֹעַ וּמִלֵּיעָבֵד. תְּנוּ רַבָּנָן,** נאמר על מקום העריפה, שהוא נחל **"אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע"**, לשון זה משמע **לְשֶׁעָבַר** – שבעבר לא נעבד ולא נזרע בו, לומר שאם נזרע או נעבד בו בעבר נפסל מלערוף בו, **דִּבְרֵי רַבִּי יֹאשִׁיָּה. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר,** לשון זה משמע **לְהַבָּא** – שאסור לעבוד ולזרוע במקום העריפה מכאן ולהבא.

מבאר רבא את מחלוקתם, **רָבָא אָמַר, לְהַבָּא** – שאסור לעבוד ולזרוע במקום העריפה מכאן ולהבא, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** הן רבי יאשיה והן רבי יונתן **לֹא פְּלִיגִי, דִּכְתִיב 'וְלֹא יִזְרַע'** שמשמעותו להבא, **כִּי פְּלִיגִי** – במה נחלקו, האם יש בפסוק משמעות גם **לְשֶׁעָבַר,** ובכך נחלקו, **רַבִּי יֹאשִׁיָּה סָבַר,** שנכלל בפסוק גם תנאי שבעבר לא נעבד ולא נזרע בו, שהרי כתוב באותו פסוק, 'אשר לא יעבד בו', **וּמִי כְּתִיב 'וְלֹא יְעוּבַד'** בלבד, שמשמעו לשון צוואה לעתיד, הרי 'אשר לא יעבד' נאמר, וכשנוספת המלה 'אשר', אין זה לשון צוואה, אלא עובדה שכך היה. **וְרַבִּי יוֹנָתָן** סבר שאין נכלל בכך תנאי לשעבר, **כִּי מִי כְּתִיב 'אֲשֶׁר לֹא נֶעֱבַד'** שהוא לשון עבר, 'אשר לא יעבד' נאמר, ו'יעבד' הוא לשון עתיד. **וְרַבִּי יֹאשִׁיָּה** משיב על כך, שאמנם ללא המלה 'אשר', 'לא יעבד' הוא לשון עתיד, אולם כשנוסף על כך **'אֲשֶׁר',** לשון זה **לְשֶׁעָבַר מַשְׁמַע. וְרַבִּי יוֹנָתָן** סבר שהתוספת של **'אֲשֶׁר'** לא משום לשון עבר נאמר, אלא **דְּבוּיָא הוּא** לרבות את כל העבודות לאיסור, וכדלהלן.

שנינו במשנה, **וּמוּתָּר לִסְרוֹק שָׁם פִּשְׁתָּן וּלְנַקֵּר שָׁם אֲבָנִים. תָּנוּ רַבָּנָן, 'אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע',** כיון שנאמר 'ולא יזרע', **אֵין לִי** לאסור בו **אֶלָּא זְרִיעָה, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן** שאסורות, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ',** שמשמע כל העבודות **מִכָּל מָקוֹם, אִם כֵּן** כיון שנאסרו כל העבודות, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְלֹא יִזְרַע', לוֹמַר לָךְ,** שלא נאסרו אלא העבודות הדומות לזריעה, **מַה זְּרִיעָה מְיוּחֶדֶת** בכך **שֶׁהִיא בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע, אַף כָּל** עבודה **שֶׁהוּא בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע** אסורה, **יָצָא סְרִיקַת פִּשְׁתָּן וְנִיקּוּר אֲבָנִים שֶׁאֵינָן בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע** שמותרות. מקשה הגמרא, מדוע כל העבודות אסורות, **וְאֵימָא 'אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ'** הרי הוא **כְּלָל, 'וְלֹא יִזְרַע'** הרי הוא **פְּרָט,** והמדה היא שבמקום שיש **כְּלָל וּפְרָט, אֵין בְּכְלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבְּפְרָט,** ואם כך **זְרִיעָה אֵין** – תהיה אסורה, **מִידֵי אַחֲרִינָא לֹא** יהיה אסור. מתרצת הגמרא, **'אֲשֶׁר'** שנאמר כאן **דְּבוּיָא הוּא** לרבות כל העבודות.

שנינו במשנה, **זְקֵנֵי הָעִיר רוֹחֲצִין יְדֵיהֶן כּוּ'. תָּנוּ רַבָּנָן,** נאמר בפסוק, **"וְכָל זְקֵנֵי הָעִיר הַהִיא הַקְּרוֹבִים אֶל הַחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת יְדֵיהֶם עַל הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַּנָּחַל", שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר** – שלא היה צריך לומר **'הָעֲרוּפָה', וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'הָעֲרוּפָה',** שצריכים לרחוץ את ידיהם **עַל מְקוֹם עֲרִיפָתָהּ שֶׁל עֶגְלָה.** הברייתא ממשיכה לבאר את המשך הפסוק, **"וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ", וְכִי עַל לִבֵּנוּ עָלְתָה שֶׁבֵּית דִּין שׁוֹפְכִין דָּמִים, אֶלָּא** כך פירושו, **לֹא בָּא** הרוג זה **לְיָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ** לדרכו **בְּלֹא מְזוֹנוֹת,** שאם שלחנו אותו ללא מזון, יש לחוש שעל ידי כך הוצרך לגזול מן הבריות ומתוך כך נהרג, וזהו 'ידינו לא שפכו', **וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ** ללכת לדרכו יחידי **בְּלֹא לְוָיָה** וזהו 'ועינינו לא ראו'.

תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, בית דין **כּוֹפִין לִלְוָיָה** – את מי שאינו רוצה ללוות האורחת, **לְפִי שֶׁשֶּׁכַר הַלְוָיָה אֵין לָהּ שִׁיעוּר, שֶׁנֶּאֱמַר** בענין כיבוש העיר לוז על ידי בני יוסף, **"וַיֵּרְאוּ הַשֹּׁמְרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַרְאֵנוּ נָא אֶת מְבוֹא הָעִיר וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד" וּכְתִיב, "וַיַּרְאֵם אֶת מְבוֹא הָעִיר", וּמַה חֶסֶד עָשׂוּ עִמּוֹ,** מה שנאמר שם **שֶׁכָּל אוֹתָהּ הָעִיר הָרְגוּ לְפִי חֶרֶב, וְאוֹתוֹ הָאִישׁ וּמִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלְּחוּ.**

עוד נאמר שם, **"וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ הַחִתִּים וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז הִיא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה", תַּנְיָא,** אותה עיר לוז שבנה אותו איש, **הִיא** העיר **לוּז שֶׁצּוֹבְעִין בָּהּ תְּכֵלֶת,** וממה שנאמר 'היא שמה עד היום הזה' למדנו, **הִיא לוּז שֶׁבָּא סַנְחֵרִיב וְלֹא בִּלְבְּלָהּ,** אף שבלבל את כל האומות, בא **נְבוּכַדְנֶצַּר** שהחריב את ארץ ישראל **וְלֹא הֶחֱרִיבָהּ, וְאַף מַלְאַךְ הַמָּוֶת אֵין לוֹ רְשׁוּת לַעֲבוֹר בָּהּ, אֶלָּא זְקֵנִים שֶׁבָּהּ, בִּזְמַן שֶׁדַּעְתָּן קָצָה עֲלֵיהֶן, יוֹצְאִין חוּץ לַחוֹמָה וְהֵן מֵתִים.** ומעתה, **וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר, וּמַה כְּנַעֲנִי זֶה** שהראה להם את מבוא העיר, **שֶׁלֹּא דִּיבֵּר בְּפִיו** לשם כך, **וְלֹא הָלַךְ בְּרַגְלָיו** שהרי לא נאמר אלא 'ויראם', בשכר זאת **גָּרַם הַצָּלָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת,** שאין מלאך המות שולט בהם, כדלעיל, **מִי שֶׁעוֹשֶׂה לְוָיָה בְּרַגְלָיו, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שאין שיעור לשכרו. אומרת הגמרא, **כַּמָּה הֲרָאָה לָהֶם** אותו כנעני את מבוא העיר, **חִזְקִיָּה אָמַר, בְּפִיו עָקַם לָהֶם** לצד אותו מקום. **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, בְּאֶצְבָּעוֹ הֲרָאָה לָהֶם** את המקום. **תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, כִּשְׁכִיל שֶׁכְּנַעֲנִי זֶה הֲרָאָה בְּאֶצְבָּעוֹ, גָּרַם הַצָּלָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת.**

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ לְוָיָה, יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר על התורה שהיא לויה, **"כִּי לְוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ".**

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כִּשְׁכִיל אַרְבָּעָה פְּסִיעוֹת שֶׁלְּוָיָה פָּרְעָה לְאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר, "וַיֵּצֵא עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וישלחו אתו ואת אשתו ואת כל אשר לו" **וְגוֹ'**, שנאמר שם 'וישלחו אותו' שזו היא לויה, **נִשְׁתַּעְבֵּד בְּבָנָיו** של אברהם עד **אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה".**

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל הַמְּלַוֶּה אֶת חֲבֵירוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת בָּעִיר, אותו חבר **אֵינוֹ נִיזּוֹק** בדרכו. ומספרת הגמרא שכך אירע, **רַבִּינָא אַלְוֵיהּ לְרַבָּא בַּר יִצְחָק אַרְבַּע אַמּוֹת בָּעִיר, מִטָּא לִידֵיהּ חִיזְקִיָּא, וְאִיתְּצִיל** – הגיע בדרך היזק לרבא בר יצחק, וניצול ממנו.

תָּנוּ רַבָּנָן, הָרַב לַתַּלְמִיד חייב ללוותו **עַד עִיבּוּרָהּ שֶׁל עִיר** – עד הבית החיצון של העיר שעומד בתוך שבעים אמה וארבעה טפחים לבתי העיר, **חָבֵר לְחָבֵר** חייב ללוותו **עַד** סוף **תְּחוּם שַׁבָּת** שהם אלפיים אמה מחוץ לעיר, **תַּלְמִיד לְרַב אֵין לוֹ שִׁיעוּר.** אומרת הגמרא, **וְכַמָּה** חייב התלמיד ללוות את רבו, **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, עַד פַּרְסָה, וְלֹא אַמְרָן** שדי בפרסה אחת **אֶלָּא רַבּוֹ שֶׁאֵינוֹ מוּבְהָק, אֲבָל רַבּוֹ מוּבְהָק** צריך ללוותו עד **שְׁלֹשָׁה פַּרְסָאוֹת.**

מספרת הגמרא, **רַב כַּהֲנָא אַלְוֵיהּ לְרַב שִׁימִי בַּר אַשֵׁי רִבּוּ, מִפּוּם נַהֲרָא** – עיר בבבל, **עַד בֵּי צִינְיָתָא דְּבָבֶל** – מקום שיש בו הרבה עצי דקל, **כִּי מָטוּ הָתָם** – כשהגיעו לשם, **אָמַר לֵיהּ** רב כהנא לרב שימי בר אשי, **וַדַּאי דְּאָמְרִיתוּ** – האם אמת הוא דבר זה שאומרים, **הָנֵי צִינְיָתָא דְּבָבֶל מִשְּׁנֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן אִיתְּנְהוּ** – אלו הדקלים שבבבל מצויים שם משנות אדם הראשון. **אָמַר לֵיהּ** רב שימי בר אשי, **אַדְכַּרְתָּן מִלְּתָא** – הזכרת לי דבר זה **דְּאָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב** שהקדוש ברוך הוא הוליך את בני ישראל **"בְּאֶרֶץ לֹא עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם",** לשם מה הוצרך לומר שלא ישב אדם שם, **וְכִי מֵאַחַר שֶׁלֹּא עָבַר, הֵיכָן יָשַׁב (וּמֵאַחַר שֶׁלֹּא יָשַׁב הֵיכָן עָבַר), אֶלָּא** כוונת הפסוק לאדם הראשון, שכל **אֶרֶץ שֶׁגָּזַר עֲלֵיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לִישּׁוּב, נִתְיַשְּׁבָה, אֶרֶץ שֶׁלֹּא גָּזַר עֲלֵיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לִישּׁוּב לֹא נִתְיַשְּׁבָה** ו'לא ישב אדם', פירושו, שלא גזר

המשך בעמוד רפו

ביאורים למסכת סוטה דף מז עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

רַב וּשְׁמוּאֵל נחלקו במעשה זה כיצד נעשה, חַד אָמַר, שנעשה בו רק נֵס אחד, וְחַד אָמַר שנעשה בו נֵס בְּתוֹךְ נֵס. ומבארת הגמרא, מַאן דְּאָמַר נֵס אחד סבר, יַעַר הָיָה שם מכבר, דּוּבִּים לֹא הָיוּ בו, ונעשה נס ובאו דובים. מַאן דְּאָמַר שנעשה נֵס בְּתוֹךְ נֵס סבר, לֹא יַעַר הָיָה שם וְלֹא דּוּבִּים הָיוּ, ונעשה נס ונהיה שם יער, ועוד נס, שהיו בו דובים. שואלת הגמרא, אם לא היה שם יער, לשם מה היה צריך לנס זה, וְלֵיהֲוֵי רק דּוּבִּים וְלֹא לֵיהֲוֵי יַעַר. משיבה הגמרא, משום דִּבְעִיתֵי – יראים הדובים ואינם מזיקים כשאין להם יער להסתתר בו, ולכך הוצרכו שני נסים.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, בִּשְׁכִיל אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב כשבא בלעם לקלל את ישראל, ולא עלתה בידו לקללם, עלה בידו זאת שתחול עליהם קללת אלישע, ועל ידי כך הוּבְקְעוּ מִיִּשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם יְלָדִים במספר קרבנותיו. מקשה הגמרא, אֵינִי – וכי זה היה שכרו, וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ, שִׁבְשִׁכַּר אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב למרות שלא היתה כוונתו למצוה, אלא לקבל רשות לקלל את ישראל, זָכָה וְיָצְתָה מִמֶּנּוּ רוּת המואביה, שֶׁיָּצְאָ מִמֶּנָּהּ שְׁלֹמֹה, שֶׁכָּתוּב בֵּיהּ "אֶלֶף עוֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה", וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן חוֹנִי, שאכן כך הוא, כִּי רוּת בִּתּוֹ שֶׁל עֶגְלוֹן בְּנוֹ שֶׁל בָּלָק הָיְתָה, הרי ששכר אחר היה לו על קרבנותיו. מתרצת הגמרא, למרות ששכרו היה שיצאה ממנה רות, בכך לא הגיע לשכרו, שהרי תַּאֲוָתוֹ מִיהָא על ידי קרבנות אלו לְקַלְקֵל הֲוֵי – שיוכל לקלל את ישראל, ועלתה זאת בידו בתינוקות אלו.

הגמרא חוזרת לענין אלישע, שבא לירחו כדי לרפא את המים שבה. נאמר שם, "וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא מוֹשַׁב הָעִיר טוֹב כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי רֹאֶה והמים רעים והארץ משכלת" וְגוֹ', ותמהה הגמרא, וְכִי מֵאַחַר דְּמַיִם רָעִים וְאֶרֶץ מְשַׁכֵּלֶת, אֶלָּא מַה טּוֹבָתָהּ. אָמַר רַבִּי חָנִין, אפילו מקום רע, בעיני יושבי המקום טוב הוא, כִּי חֵן מָקוֹם עַל יוֹשְׁבָיו.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁלֹשָׁה מיני חִינּוֹת הֵן שבהם גם דבר גרוע נראה לו טוב, חֵן מָקוֹם עַל יוֹשְׁבָיו, חֵן אִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ, חֵן מִקָּח עַל מִקָּחוֹ (ולוקחו).

תָּנוּ רַבָּנָן, שְׁלֹשָׁה חֲלָאִין חָלָה אֱלִישָׁע, אֶחָד בעוון שֶׁגֵּירָה דּוּבִּים בְּתִינוֹקוֹת, וְאֶחָד בעבור שֶׁדָּחֲפוֹ לְגֵחֲזִי וגרשו ממנו בִּשְׁתֵּי יָדַיִם, כפי שיתבאר בהמשך, וְאֶחָד שֶׁמֵּת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, "וֶאֱלִישָׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ", הרי שלשה חלאים אמורים, 'חלה', 'את חליו', ו'אשר ימות בו'.

תָּנוּ רַבָּנָן, לְעוֹלָם תְּהֵא שְׂמֹאל של אדם דּוֹחָה את החוטא וְיָמִין מְקָרֶבֶת אותו, לֹא כְּאֱלִישָׁע שֶׁדְּחָפוֹ לְגֵחֲזִי בִּשְׁתֵּי יָדָיו, וְלֹא כִּיהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה שֶׁדְּחָפוֹ לְאֶחָד מִתַּלְמִידָיו בִּשְׁתֵּי יָדָיו.

מבארת הגמרא, אֱלִישָׁע מַאי הִיא, דִּכְתִיב בשעה שריפא אלישע את נעמן שר צבא ארם מצרעתו, וסירב לקבל ממנו כל מתן, הלך אחריו גחזי משרתו ובקש ממנו ככר כסף ושתי חליפות, "וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוֹאֵל קַח כִּכָּרַיִם" ונתן לגחזי שתי ככרות כסף, ושתי חליפות בגדים, וּכְתִיב כששב אל אלישע, הוכיחו אלישע "וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא לִבִּי הָלַךְ כַּאֲשֶׁר הָפַךְ אִישׁ מֵעַל מֶרְכַּבְתּוֹ לִקְרָאתֶךָ הָעֵת לָקַחַת אֶת הַכֶּסֶף וְלָקַחַת בְּגָדִים וְזֵיתִים וּכְרָמִים וְצֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת" הרי שמונה דברים הוזכרו כאן, ותמהה הגמרא, וּמִי שָׁקִיל כּוּלֵּי הַאי – וכי כל כך הוא לקח, הלא כֶּסֶף וּבְגָדִים בלבד הוּא דְּשָׁקִיל ככתוב שם. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שבא נעמן לפני אלישע הָיָה אֱלִישָׁע עוֹסֵק עם תלמידיו ועם גחזי בִּשְׁמֹנֶה שְׁרָצִים שהם אב הטומאה, וכשלקח גחזי כסף ובגדים, שיש בהם כדי לקנות כל דברים הללו, אָמַר לוֹ אלישע, רָשָׁע, הִגִּיעַ עֵת לִיטּוֹל שְׂכַר תורתך שעסקת בסוגיית שְׁמֹנֶה שְׁרָצִים וכנגד זה קבלת כשיעור שמונה דברים בעולם הזה, ותידחה לעולם הבא, ונוסף על כך, "וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ לְעוֹלָם". נאמר בספר מלכים, "וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצוֹרָעִים" וישבו בפתח שער שומרון, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, ארבעה מצורעים אלו זֶה גֵּחֲזִי וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו שנענש בצרעת הוא וזרעו.

עוד מביאה הגמרא מה שנאמר מיד אחר מעשה גחזי 'וַיֵּלֶךְ אֱלִישָׁע דַּמֶּשֶׂק', שואלת הגמרא, לָמָּה הָלַךְ אלישע לדמשק. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁהָלַךְ לְהַחֲזִירוֹ לְגֵחֲזִי בִּתְשׁוּבָה, וְלֹא חָזַר, אָמַר לוֹ אלישע לגחזי חֲזוֹר בָּךְ, אָמַר לוֹ גחזי, כָּךְ מִקּוּבְּלַנִי מִמְּךָ, כָּל מִי שֶׁחָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. ומבארת הגמרא, מַאי עֲבַד גחזי להחטיא את הרבים, אִיכָּא דְּאָמְרִי, אֶבֶן שׁוֹאֶבֶת – שמגבהת את המתכת מן הארץ תָּלָה לוֹ לְחַטַּאת יָרְבְעָם – לעגלי הזהב שהעמיד ירבעם, וְהֶעֱמִידוֹ בֵּין שְׁמַיִם לָאָרֶץ, והטעה בכך את הרבים שסברו שמאליהם עומדים. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי, שֵׁם חָקַק לָהּ אַפּוּמָהּ – על פיה של חטאת ירבעם, וְהָיְתָה אוֹמֶרֶת אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ, והטעה בכך את הרבים שסברו שמאליה מדברת. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי שבכך החטיא גחזי את הרבים, שכל עוד היה אצל אלישע רַבְּנָן דָּחֵה מִקַּמֵּיהּ – היה דוחה את התלמידים מלבוא ללמוד לפני אלישע, דִּכְתִיב מיד אחר שגורש גחזי "וַיֹּאמְרוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ צַר מִמֶּנּוּ", מִכְּלָל דְּעַד הָאִידְּנָא לֹא הֲוָה דְּחִיק – משמע מכך, שעד עתה לא היה המקום דחוק, משום שעתה כשהלך גחזי, נוספו התלמידים.

אומרת הגמרא, יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה שאמרנו לעיל שדחה את אחד מתלמידיו בשתי ידים מַאי הִיא, כְּדַהֲוָה קָא קָטִיל יַנַּאי מַלְכָּא לְרַבָּנַן – כשהרג ינאי המלך את חכמי ישראל, שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אַטְמִינֵהוּ אֲחָתֵיהּ – אחותו של שמעון בן שטח, שהיתה אשתו של ינאי המלך החביאה אותו וכך ניצל, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה ניצל גם הוא, שבאותה שעה אַזַּל עָרַק – ברח לַאֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם, כִּי הֲוָה שַׁלְמָא – כשהשלים ינאי המלך עם החכמים, שָׁלַח לֵיהּ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אגרת לרבי יהושע בן פרחיה רבו, וכך כתב לו, מִנִּי – ממני יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ, שלוחה אגרת לְךָ אֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם אֲחוֹתִי, בַּעְלִי – רבי יהושע בן פרחיה שהוא נשיא ישראל שָׁרוּי בְּתוֹכֵךְ, וַאֲנִי יוֹשֶׁבֶת שׁוֹמֵמָה, אָמַר רבי יהושע בן פרחיה כשקיבל האגרת, שְׁמַע מִינָּהּ מדברים אלו, הֲוָה לֵיהּ שְׁלָמָא – כבר יש שלום לחכמים, ועלי לשוב. כִּי אָתָא לארץ ישראל, אִקְּלַע לְהַהוּא אוּשְׁפִּיזָא – נזדמן לאכסניא אחת, קָם קַמֵּיהוּ בִּיקְרָא שַׁפִּיר – קם בעל אכסניא לפני רבי יהושע בן פרחיה ותלמידיו בכבוד ראוי, עֲבַדֵי לֵיהּ יְקָרָא טוּבָא – ועשו לו כבוד הרבה, יָתֵיב רבי יהושע בן פרחיה וְקָא מִשְׁתַּבַּח באכסניא זו, כַּמָּה נָאָה אַכְסַנְיָא זוּ שמכבדת את החכמים, אָמַר לֵיהּ אֶחָד מִתַּלְמִידָיו, רַבִּי, עֵינֵיהּ של בעלת האכסניא טְרוּטוֹת – עגולות ואינן נאות, אָמַר לוֹ רבי יהושע בן פרחיה, רָשָׁע, בְּכָךְ אַתָּה עוֹסֵק, אַפִּיק אַרְבַּע מַאָה שִׁפּוּרֵי וְשַׁמְּתֵיהּ – הוציא ארבע מאות שופרות ונידהו, כָּל יוֹמָא אָתָא לְקַמֵּיהּ אותו תלמיד להתיר לו נידויו, וְלֹא קַבְּלֵיהּ רבי יהושע, יוֹמָא חַד הֲוָה רבי יהושע קָרֵי קְרִית שְׁמַע, ובתוך כך אָתָא לְקַמֵּיהּ אותו תלמיד, ובאותו יום הֲוָה בְּדַעְתֵּיהּ של רבי יהושע בן פרחיה לְקַבּוּלֵיהּ, וכיון שלא היה יכול להפסיק אַחֵי לֵיהּ בִּידֵיהּ – הראה לו סימן בידו שימתין, אך התלמיד סָבַר שבסימן זה רבי יהושע מִדְּחָא דָּחֵי לֵיהּ לגמרי, אַזַל זָקַף לְבִינְתָא פַּלְחָא – הלך וזקף לבנה לעבודה זרה ועבדה, אָמַר לֵיהּ רבי יהושע בן פרחיה, חָזוֹר בָּךְ, אָמַר לֵיהּ, כָּךְ מִקּוּבְּלַנִי מִמְּךָ, כָּל הַחוֹטֵא וּמַחֲטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, וכיצד החטיא את הרבים, דְּאָמַר מַר, אותו תלמיד כִּישֵׁף וְהִכִּיתָ וְהִרַּיחַ וְהֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל.

תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, יֵצֶר של תשמיש, תִּינוֹק, וְאִשָּׁה, לא ידחה אדם אותם בשתי ידים, אלא תְּהֵא שְׂמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת.

המשך בעמוד רט

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מז עמוד א

רש"י

לֵיהֲוֵי דְּבִים וְלֹא לֵיהֲוֵי יַעַר. מַאי עָבַד לֵיהּ יַעַר דִּקְרִית לֵיהּ נַס: דִּבְעִיתִי. הַדְּבִים לְהִתְגָּרוֹת בָּהֶם כְּשֶׁאֵין מָקוֹם קָרוֹב לָהֶם לָנוּס וּלְהִתְחַבְּאוֹת, וּכְשֶׁהֵן קְרוֹבִים לַיַּעַר יוֹצְאִין בְּהִבָּטְחָה: זָכָה וְיָצְתָה מִמֶּנּוּ רוּת. שֶׁיָּצְאוּ מִמְּנָּה דָּוִד וּשְׁלֹמֹה שֶׁהִרְבּוּ לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת, אַלְמָא זֶה הָיָה שִׁבְרוֹ: לְקָלְלָה הָיָה. לְמַעַט אֶת יִשְׂרָאֵל, וְאוֹתָהּ כּוּנָּה כָּאן נִתְקַיְּמָה: וְאִלָּא מַאי טִיבוּתֵיהּ. דְּמָקוֹם הוֹאִיל וְהַמַּיִם רָעִים וְהָאָרֶץ מְשַׁכֶּלֶת: חַן מָקוֹם עַל יוֹשְׁבָיו. וְאֲפִלּוּ הוּא רָע נִרְאֶה לָהֶם טוֹב: חַן הָאִשָּׁה. תְּמִיד עַל בַּעְלָהּ, וְאֲפִי' הִיא מְכֹעֶרֶת נוֹשֵׂאת חֵן בְּעֵינָיו: אֶחָד שֶׁנָּרַע דְּבִים. בְּעוֹן שֶׁגָּרַע דְּבִים בְּתִינוֹקוֹת: חֶלְקָה. חַד, אֶת חֶלְיוֹ תְּרֵי, וְחַד אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ: מִי שֶׁקִּיל כְּלֵי הַאי. בְּהַאי קְרָא כְּתִיב שְׁמוֹנָה דְּבָרִים, כֶּסֶף וּבְגָדִים וְצֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת וְזֵיתִים וּכְרָמִים: כֶּסֶף וּבְגָדִים הוּא דְּשָׁקֵל. דִּכְתִיב וַיְצַר כִּכְּרִים כֶּסֶף בִּשְׁנֵי חֲרִיטִים וּשְׁתֵּי חֲלִיפוֹת בְּגָדִים: כִּשְׁמוֹנָה שְׁרָצִים. בְּפֶרֶק שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים (שבת קז:): הַגִּיעַ עֵת לִטּוֹל שָׂכָר. תּוֹרָתְךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה: אֶבֶן שׁוֹאֶבֶת. שֶׁמְּגַבֶּהֶת אֶת הַמִּתְכֶּת מִן הָאָרֶץ וּמַעֲמִידָתוֹ בְּאֲוִיר (רע"י אוֹתוֹ אֶבֶן הֶעֱמִיד הֶעְגָלִים שֶׁל יָרְבְעָם בְּאֲוִירוֹ): רַבָּנָן דָּחֵה. דּוֹחֶה הָיָה אֶת הַתַּלְמִידִים מִפְּנֵי אֱלִישָׁע כְּשֶׁהָיָה מְשַׁמֵּשׁ לְפָנָיו, דִּכְתִיב לְאַחַר שֶׁפֹּרַשׁ מִמֶּנּוּ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבִין בֵּית הַמִּדְרָשׁ שֶׁל רַבָּנָן צָר מִמֶּנּוּ, שֶׁנִּתּוֹסְפוּ הַתַּלְמִידִים שֶׁהָיָה גֵּחֲזִי דּוֹחֶה: יַנַּאי מַלְכָּא קַטְלֵיהּ לְרַבָּנָן. כְּדַאֲמְרִינָן בְּקִדּוּשִׁין בְּהָא דְּאָמַר לִשְׁלוּחוֹ (קד"ס סו.): בַּעֲלֵי שָׁרוּי בְּתוֹכֵךְ. נְשִׂיא הָיָה כְּדַאֲמְרִינָן בְּחַגִּיגָה (קד"ס עז:): קָם קַמֵּיהוּ שַׁפִּיר. כְּבַדְּתוּ:

רש"י

אַכְסַנְיָא זוּ יָפָה. בְּמַעֲשֶׂיהָ: טְרוּטוֹת. עֲגֻלּוֹת: בְּכָךְ אַתָּה עוֹסֵק. מִסְתַּכֵּל בְּאִשַּׁת אִישׁ: אַחֲוֵי לֵיהּ בִּידֵיהּ. שֶׁיִּקַּבְּלוּנוּ: יַצֵּר. שֶׁל תִּשְׁמִישׁ תִּקְרָבוּנוּ בִּימִין שֶׁלֹּא יְקוּרַ בְּפַרְיָהּ וְרַבִּיָּהּ, וְכֵן תִּינוֹק פֶּן יְבֹרַח וְיֹאבַד אֶת עַצְמוֹ, וְאִשָּׁה אַף הִיא דַּעְתָּהּ קַלָּה וְאִם יְרַדְּפוּהָ תֵּצֵא לְהַרְבּוֹת רָעָה. מַתְנִי'. תֵּצֵא וְתִרְעֶה בָּעֶדֶר. כְּשֹׁאֵר חֻלִּין, וְהַאי תַּנָּא לֵית לֵיהּ הָא דְּאַמְרִינָן בְּבַמָּה דּוּכְתֵּי עֶגְלָה עֲרוּפָה נֶאֱסְרָה מֵחַיִּים וִירִידָתָהּ לְנַחַל אֵיתָן אוֹסְרָתָהּ, וּבְמִסֶּכֶת כְּרִיתוֹת מוֹקְמִינָן לָהּ לְמִלְתָא בִּפְלוּגְתָּא דְּתַנָּאֵי בְּפֶרֶק בְּתֶרֶא (קד"ס כה.): כִּפְּרָה סְפֵקָה. הִיא עָשְׂתָה אֶת שֶׁלָּהּ, וְאִם לֹא נִמְצָא הַהוֹרֵג נִתְכַּפֵּר הַסְּפֵק וְלִכְשֶׁנִּמְצָא נַעֲשָׂה וְדַאי וִיהָרֵג, וּמִיהוּ הִיא בְּאִסּוּר הֲנָאָה דִּידָהּ קָיְמָא דְּכַפָּרָה כְּתִיב בָּהּ כִּקְדָּשִׁים: שְׁנַיִם אוֹמְרִים רָאִינוּ לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. דְּהָא נוֹדַע מִי הַכֹּהֵן וְאע"פ שֶׁאֵינוֹ עַכְשָׁיו בְּפָנֵינוּ לְדוּנוֹ: בְּטֵלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה. שֶׁהֲרֵי מַכִּירִין (קז) בָּהֶן מִי הָרָגִיל בָּהֶן לְהָרוֹג: לֹא אֶפְקוֹד. עַל נִיאוּף נְשׁוֹתֵיכֶם לְבַדְּקָן, וּמִפְּנֵי מָה עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה, וְעוֹד כִּי הֵם עִם הַזּוֹנוֹת יִפְרְדוּ, הֵם עַצְמָן נוֹאֲפִין בִּפְרָדִים הֲלָכוֹת הָאֲשָׁכּוֹלוֹת. מְפָרֵשׁ בְּגִמְרָא שֶׁהֵכֵל בְּהֶן, עַד יָמֵיהֶן לֹא הָיָה מְחֻלָּקֶת בְּחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּן הָיוּ אוֹמְרִים דְּבָרִים בִּנְתִינָתָן לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וְהֵן הָרִאשׁוֹנִים שֶׁנְּחֻלְקוּ בִּסְמִיכַת קָרְבָּנוֹת בְּיוֹם טוֹב כְּדַאֲמְרִינָן בְּחַגִּיגָה (קד"ס עז.), וְדוּא הָיָה מְחַלּוֹקֶת רִאשׁוֹן שֶׁהָיָה בְּיִשְׂרָאֵל בְּדִבְרֵי תּוֹרָה: הָעֲבִיר הוֹדִית הַמַּעֲשֵׂר. שֶׁלֹּא יְהִיוּ מִתְוַדִּין בְּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ כו', וּבְגִמְרָא מְפָרֵשׁ טַעְמָא: עוֹרְרִין וְנוֹקְפִין. בְּגִמְרָא מְפָרֵשׁ טַעְמָא:

רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: גַּם. וְחַד אָמַר: גַּם בְּתוֹךְ גַּם. מַאן דְּאָמַר גַּם, יַעַר הֲוָה, דּוּבִּים לֹא הָווּ. מַאן דְּאָמַר גַּם בְּתוֹךְ גַּם, לֹא יַעַר הֲוָה, וְלֹא דּוּבִּים הָווּ. וְלֵיהֲוֵי דּוּבִּים וְלֹא לֵיהֲוֵי יַעַר? דִּבְעִיתִי. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: בִּשְׁבִיל אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב, הוּבְקְעוּ מִיִּשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם יְלָדִים. אִינִי? וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ. שֶׁבִּשְׁכַר אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב, זָכָה וְיָצְתָה מִמֶּנּוּ רוּת שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ שְׁלֹמֹה שֶׁכָּתוּב בּוֹ "אֶלֶף עֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה". וְאָמַר ר' יוֹסֵי בֶּן חוֹנִי: רוּת בִּתּוֹ שֶׁל עֶגְלוֹן בְּנוֹ שֶׁל בָּלָק הָיְתָה! תַּאֲוָתוֹ מֵיהָא לִקְלָלָה הָוֵי. "וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא מוֹשַׁב הָעִיר טוֹב כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי רֹאֶה" וְכִי מֵאַחַר דְּמַיִם רָעִים וְאֶרֶץ מְשַׁכֶּלֶת, אֶלָּא מַה טּוֹבָתָהּ? אָמַר ר' חָנִין: חֵן מָקוֹם עַל יוֹשְׁבָיו. אָמַר ר' יוֹחָנָן: שְׁלֹשָׁה חִינּוּת הֵן, חֵן מָקוֹם עַל יוֹשְׁבָיו, חֵן אִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ, חֵן מִקָּח עַל מִקָּחוֹ. תְּנוּ רַבָּנַן: שְׁלֹשָׁה חֲלָאִין חָלָה אֱלִישָׁע: אֶחָד שֶׁגֵּרָה דּוּבִּים בְּתִינוֹקוֹת, וְאֶחָד שֶׁדְּחָפוֹ לְגֵחֲזִי בִּשְׁתֵּי יָדַיִם, וְאֶחָד שֶׁמֵּת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וֶאֱלִישָׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ". תְּנוּ רַבָּנַן: לְעוֹלָם תְּהֵא שְׂמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת, לֹא כֶּאֱלִישָׁע שֶׁדְּחָפוֹ לְגֵחֲזִי בִּשְׁתֵּי יָדָיו, וְלֹא כִּיהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה שֶׁדְּחָפוֹ לְיֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי בִּשְׁתֵּי יָדָיו. אֱלִישָׁע מַאי הִיא? דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוֹאֵל קַח כִּכָּרַיִם" וּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא לִבִּי הָלַךְ כַּאֲשֶׁר הָפַךְ אִישׁ מֵעַל מֶרְכַּבְתּוֹ לִקְרָאתֶךָ הֲעֵת לָקַחַת אֶת הַכֶּסֶף וְלָקַחַת בְּגָדִים וְזֵיתִים וּכְרָמִים וְצֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת" וּמִי שֶׁקִּיל כּוּלֵּי הַאי? כֶּסֶף וּבְגָדִים הוּא דְּשָׁקֵיל! אָמַר ר' יִצְחָק: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה אֱלִישָׁע עוֹסֵק בִּשְׁמוֹנָה שְׁרָצִים. אָמַר לוֹ: רָשָׁע, הַגִּיעַ עֵת לִיטּוֹל שָׂכָר שִׁמּוֹנָה שְׁרָצִים "וְצַרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ לְעוֹלָם". "וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרָעִים" אָמַר ר' יוֹחָנָן: זֶה גֵּחֲזִי וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו. "וַיָּבֹא אֱלִישָׁע דַּמֶּשֶׂק" לְמָה הָלַךְ? אָמַר ר' יוֹחָנָן: שֶׁהָלַךְ לְהַחֲזִירוֹ לְגֵחֲזִי בִּתְשׁוּבָה, וְלֹא חָזַר. אָמַר לוֹ: חֲזוֹר בְּךָ. אָמַר לוֹ: כָּךְ מִקּוּבָּלַנִי מִמְּךָ, כָּל מִי שֶׁחָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. מַאי עֲבַד? אִיכָּא דְּאָמְרִי: שֵׁם קָקַיִל לָהּ אַפּוּמָהּ, וְהָיְתָה אוֹמֶרֶת "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ". וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: רַבָּנַן דָּחֵה מִקַּמֵּיהּ דִּכְתִיב "וַיֹּאמְרוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ צַר מִמֶּנּוּ" מִכְּלָל דְּעַד הָאִידָּנָא לֹא הֲוָה דָּחֵיק. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה מַאי הִיא? כְּדַהֲוָה קָא קָטִיל יַנַּאי מַלְכָּא לְרַבָּנַן, שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אַטְמִינְהוּ אַחֲתֵיהּ, ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה אֲזַל עָרַק לְאַלֶּכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם. כִּי הֲוָה שְׁלָמָא, שְׁלַח לֵיהּ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח, מִנִּי יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקּוֹדֶשׁ לְךָ אֶלֶכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם: אֲחוֹתִי! בַּעְלִי שָׁרוּי בְּתוֹכֵךְ וַאֲנִי יוֹשֶׁבֶת שׁוֹמֵמָה. אָמַר: שְׁמַע מִינָּהּ, הֲוָה לֵיהּ שְׁלָמָא. כִּי אֲתָא, אִקְלַע לְהַהוּא אוּשְׁפִּיזָא. קָם קַמֵּיהוּ בִּיקָרָא שַׁפִּיר, עֲבָדֵי לֵיהּ יְקָרָא טוּבָא. יָתֵיב וְקָא מִשְׁתַּבַּח, כַּמָּה נָאָה אַכְסַנְיָא זוּ! אָמַר לֵיהּ יֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי: רַבִּי, עֵינֶיךָ טְרוּטוֹת. אָמַר לֵיהּ: רָשָׁע, בְּכָךְ אַתָּה עוֹסֵק? אַפִּיק אַרְבַּע מֵאָה שִׁפּוּרֵי וְשַׁמְתֵּיהּ. כָּל יוֹמָא אֲתָא לְקַמֵּיהּ וְלָא קַבְּלֵיהּ. יוֹמָא חַד הֲוָה קָרֵי קְרִיַּת שְׁמַע, אֲתָא לְקַמֵּיהּ, הֲוָה בְּדַעְתֵּיהּ לְקַבּוּלֵיהּ אַחֲוֵי לֵיהּ בִּידֵיהּ, סָבַר מִדְּהָא דְּחֵי לֵיהּ, אֲזַל זָקֵף לְבֵינְתָא, פְּלָחָא, אָמַר לֵיהּ: חֲזוֹר בְּךָ! אָמַר לֵיהּ: כָּךְ מִקּוּבָּלַנִי מִמְּךָ, כָּל הַחוֹטֵא וּמַחֲטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. דְּאָמַר מָר: יֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי כִּישֵׁף וְהִסִּית וְהִדִּיחַ וְהֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל. תַּנְיָא ר' שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: יָצֵר, תִּינוֹק וְאִשָּׁה, תְּהֵא שְׂמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת. **מתני'** נִמְצָא הַהוֹרֵג עַד שֶׁלֹּא נֶעֱרְפָה הָעֶגְלָה, תֵּצֵא וְתִרְעֶה בָּעֶדֶר. מִשֶּׁנֶּעֱרְפָה הָעֶגְלָה, תִּקָּבֵר בִּמְקוֹמָהּ, שֶׁעַל סָפֵק בָּאתָה מִתְּחִילָּתָהּ. כִּיפְּרָה סְפֵיקָהּ, וְהָלְכָה לָהּ. נֶעֱרְפָה הָעֶגְלָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג. עַד אֶחָד אוֹמֵר "רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג" וְעַד אֶחָד אוֹמֵר "לֹא רָאִיתִי", אִשָּׁה אוֹמֶרֶת "רָאִיתִי" וְאִשָּׁה אוֹמֶרֶת "לֹא רָאִית", הָיוּ עוֹרְפִין. עַד אֶחָד אוֹמֵר "רָאִיתִי" וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים "לֹא רָאִיתָ", הָיוּ עוֹרְפִין. שְׁנַיִם אוֹמְרִים "רָאִינוּ" וְאֶחָד אוֹמֵר לָהֶן "לֹא רְאִיתֶם", לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. מִשֶּׁרַבּוּ הָרוֹצְחָנִין, בְּטְלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה. מִשֶּׁבָּא אֱלִיעֶזֶר בֶּן דִּינַאי, וּתְחִינָה בֶּן פְּרִישָׁה הָיָה נִקְרָא, חָזְרוּ לִקְרוֹתוֹ "בֶּן הָרַצְחָן". מִשֶּׁרַבּוּ הַמְנַאֲפִים פָּסְקוּ הַמַּיִם הַמָּרִים, וְר' יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הִפְסִיקָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה כִּי הֵם וְגוֹ'". מִשֶּׁמֵּת יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵידָה וְיוֹסֵי בֶּן יְהוּדָה אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם, בָּטְלוּ הָאֲשָׁכּוֹלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵין אֶשְׁכּוֹל לֶאֱכוֹל בִּכּוּרָה אִוְּתָה נַפְשִׁי". יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל הֶעֱבִיר הוֹדִיַּת הַמַּעֲשֵׂר, אַף הוּא בִּטֵּל אֶת הַמְעוֹרְרִין וְאֶת הַנּוֹקְפִין.

עד

עד

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מז עמוד ב

רש"י

עד יָמָיו הָיָה פַּטִּישׁ מַכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם. בְּבֵית הַנִּפְחִים בְּחֶלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד לַעֲשׂוֹת מְלֶאכֶת דָּבָר הָאֲבֵד שֶׁמְּחֻרָּת בְּמוֹעֵד, וְעָמַד הוּא וְגָזַר עַל הַנִּפְחִים אֲפִלּוּ בְּדָבָר הָאֲבֵד, מִפְּנֵי שְׁקוּלָן נִשְׁמַע לְמֵרְחוֹק וְאֵין הַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁהִיא לְדָבָר הָאֲבֵד, וְהָכִי אָמְרִינַן לֵהּ בְּמוֹעֵד קָטָן (יח.): כָּל יָמָיו לֹא הָצְרַךְ אָדָם לִשְׁאֹל לַחֲכָרוֹ עַל הַדְּמַאי. אם מְעַשֵּׂר אם לָאו, שֶׁהוּא הַתְּקִין שֶׁיְּהוּ כָּל הַלּוֹקְחִין מֵעֵם הָאָרֶץ מְעֻשָּׂרִין:

גמ' אֲפִלּוּ אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם. הַכִּיר בּוֹ: וְהָא אֲמַר שׁוּלָא כוּ'. סוּגְיָא זוֹ כְּלָה פֵּרַשְׁתִּיהָ בְּפֶרֶק מִי שֶׁקִּבֵּא (לְעֵיל לח:) וְאֵינָהּ חֲלוּקָה כָּאן כְּלוּם: אֶלָּא עַל הַסָּפֵק. וְעִבְּשָׁיו יוֹדְעִים אֶת הַהוֹרְגִים מִי הֵם: מְגַנֵּן מַעֲוֹן. נאוף בְּאִשָּׁה הֶאֱסוּרָה לוֹ, בֵּין מזוז שֶׁנִּסְתְּרָה בֵּין מֵאַחֶרֶת: עָוֹן דְּבָנֶיהָ וְדִבְנָתֶיהָ. שֶׁהֵם נוֹאֲפִין: לֹא. אֵינוֹ מוֹנֵעַ אֶת אִשְׁתּוֹ מִלְּבַדֵּק: הָא שְׁמַע לֹא אֶפְקְדוּהּ. לְבַדּוֹק אֶת הַנָּשִׁים, וּמַה טַּעַם עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה: נִתְעַוְּתוּ הַדַּיָּנִין: דְּמוּתוּהּ שֶׁהֵם בַּעֲלֵי הַנָּאָה אֵין מְטָרְחִין עַצְמָן לְעִין בְּדִין וּבְאִסּוּר וְהֶתֵּר לְהוֹרוֹת לְצִבּוּר, וּמִתּוֹךְ כָּךְ נִתְקַלְקְלוּ מַעֲשֵׂיהֶם, וְכֵיוָן שֶׁכֵּן אֵין לְהַקְבָּ"ה נַחַת רוּחַ בְּעוֹלָמוֹ וְאֵין עוֹלָמוֹ נוֹחַ לוֹ: לוֹחֲשֵׁי לְחִישׁוֹת. עוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין, וּמִתְלַחֲשִׁים עִם הַדַּיָּנִין לִפְתּוֹחַ לָהֶם פֶּתַח בִּזְכוּתוֹ שֶׁל זֶה וּבְחוֹבְתוֹ שֶׁל זֶה: רַבָּה חֲרוֹן אַף. שֶׁעַל הַטִּיַּת הַמִּשְׁפָּט חָרוֹן אַף בָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי כב) אם עֹנֶה תַּעֲנֶה אוֹתוֹ וגו' וְחָרָה אַפִּי: נִצָּב בַּעֲדַת אֵל. בִּזְמַן שֶׁבְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפּוֹט: הוֹלְכֵי אַחַר בִּצְעָם. לְהַנָּאָתָם: הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב. שֶׁמִּשְׁבַּחִין אֶת הָרְשָׁעִים: רַבּוּ הוֹי הוֹי. דִּיכְתִּיב הוֹי הוֹי בְּהַהִיא פָּרָשְׁתָּא טוּבָא: מוֹשְׁבֵי תֵּבֵל. מְאַרִיכִין הָרוֹק, וּמִדַּת גַּאֲוָה הוּא: וְנִתְמַעֲטוּ הַתַּלְמִידִים. כדקי"ל (קוֹהֶלֶת ז ט): סִימָן לְגִסּוּת הָרוּחַ עֲנִיּוּת שֶׁל תּוֹרָה: חוֹזֶרֶת עַל לוֹמְדֶיהָ. מְחַזֶּרֶת אוֹלִי תִּמְצָא לוֹמֶדֶיהָ: וּלְבַסּוֹף תִּתְיַל עֲלֵיהוּ. נִמְאָס בְּעֵינֵיהֶם: מְטִילֵי מְלֵאי. הַדַּיָּנִים מְטִילִין מְלֵאי פְּרֻקְמַטְיָא שֶׁלָּהֶם בַּעֲלֵי בָּתִּים הַיּוֹדְעִים בְּטִיב סְחוֹרָה שֶׁיִּשְׁתַּכְּרוּ הַדַּיָּנִין עַל יָדוֹ: רַבּוּ אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה. שֶׁהָרוֹאֶה שֶׁהַדַּיָּנִין מִסְבִּירִים לוֹ פָּנִים מִפְּנֵי טוֹבָה שֶׁעָשָׂה לוֹ וְאֵינוֹ מִתְיָרֵא מֵהֶם: שְׁפָלִים הֶגְבֵּהוּ. שֶׁאֵין אֵימַת הַגְּדוֹלִים עַל הַקְּטַנִּים, וְאֵין נִכָּר בֵּין גְּבוֹהַּ לְשָׁפֵל: וּמַלְכוּתָא. מַלְכוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֲזָלָא וְנָוְלָא, הוֹלֶכֶת וּמִתְגַּוֶּלֶת: צָרֵי עַיִן. מַלְכָּנוֹת אֲחֵרִים בְּמָמוֹנָם: טוֹרְפֵי מָרָח. גּוֹזְלָנִים וּמְאַמְּצֵי הַלֵּב מִן הָעֲנִיִּים לְרַחֵם: רַבּוּ מַיִם הַמָּרִים. רַבּוּ הַמְקַנְּאִים לְנָשׁוֹתֵיהֶם וְהָיָה לְמַיִם הַמְּרִים לְהַרְבּוֹת: אֶלָּא שֶׁפָּסְקוּ מִלְּהַשְׁקוֹתָם. כִּדְאַמְרִינָן שֶׁאֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין מִשֶּׁרַבּוּ הַמְנָאֲפִים: וְחוּחֵי הַלֵּב. שֶׁאֵין מַטִּין אֶת אָזְנָם לְשָׁמוֹעַ יָפֶה מִפּוּי רַבָּם וְסוֹמְכִים עַל בִּינָתָם לְדַקְדֵּק שְׁמוּעָתָם: יִשְׂרָאֵל לְפָנִים. כְּנוּי הוּא: שֶׁהַכֹּל בּוֹ. תּוֹרָה בַּאֲמִתָּהּ וְאֵין דִּפּוּי וְשִׁבְחָהּ וּמְחֻלָּקֶת: :

ואנן

רש"י

1 עַד יָמָיו הָיָה פַּטִּישׁ מַכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם, וּבְיָמָיו אֵין צָרִיךְ
2 לִשְׁאוֹל עַל הַדְּמַאי: **גמ'** תָּנוּ רַבָּנַן: מִנַּיִן שֶׁאִם נֶעֱרְפָה
3 הָעֶגְלָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, שֶׁאֵין פּוֹטֶרֶת אוֹתוֹ?
4 תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלָאָרֶץ לֹא יְכֻפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שֻׁפַּךְ בָּהּ
5 כִּי אִם בְּדַם שֹׁפְכוֹ": עַד אֶחָד אוֹמֵר "רָאִיתִי אֶת
6 הַהוֹרֵג" וְכוּ': טַעֲמָא דְּמַכְחִישׁ לֵיהּ, הָא לֹא מַכְחִישׁ
7 לֵיהּ, עַד אֶחָד מְהֵימַן, מְנָהֲגֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "לֹא
8 נוֹדַע מִי הִכָּהוּ" הָא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ, אֲפִילּוּ אֶחָד
9 בְּסוֹף הָעוֹלָם לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִנַּיִן
10 לְסַנְהֶדְרִין שֶׁרָאוּ אֶחָד שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ וְאֵין מַכִּירִין
11 אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא הָיוּ עוֹרְפִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְעֵינֵינוּ לֹא
12 רָאוּ" וַהֲלֹא רָאוּ. הָשְׁתָּא דְּאָמְרַתְּ עַד אֶחָד מְהֵימַן,
13 אִידְּךָ חַד הֵיכִי מָצֵי מַכְחִישׁ לֵיהּ? וְהָאָמַר עוּלָּא: כָּל
14 מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עַד אֶחָד הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם וְאֵין
15 דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד בְּמִקּוֹם שְׁנַיִם! אָמַר לְךָ עוּלָּא: תְּנֵי: לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. וְכֵן אָמַר ר' יִצְחָק: תְּנֵי: לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. וְר' חִיָּיא אָמַר: תְּנֵי:
16 הָיוּ עוֹרְפִין. וּלְר' חִיָּיא קַשְׁיָא דְעוּלָּא! לָא קַשְׁיָא, כָּאן בְּבַת אַחַת, כָּאן בְּזֶה אַחַר זֶה. תְּנַן: עַד אֶחָד אוֹמֵר "רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג"
17 וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים "לֹא רָאִיתָ" הָיוּ עוֹרְפִין. הָא חַד וְחַד, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. תִּיּוּבְתָּא דְּרַבִּי חִיָּיא. וְלִיטַעֲמִיךָ, אֵימָא סֵיפָא: שְׁנַיִם אוֹמְרִים
18 "רָאִינוּ" וְעַד אֶחָד אוֹמֵר "לֹא רְאִיתֶם" לֹא הָיוּ עוֹרְפִין, הָא חַד וְחַד, הָיוּ עוֹרְפִין. אֶלָּא מַתְנִיתִין בִּפְסוּלֵי עֵדוּת, וּכְר' נְחֶמְיָה, דְּאָמַר:
19 כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עַד אֶחָד, הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים אִישׁ אֶחָד כְּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי,
20 כָּל הֵיכָא דַּאֲתָא עַד אֶחָד כָּשֵׁר מֵעִיקָּרָא, אֲפִילּוּ מֵאָה נָשִׁים כִּי אֶחָד דָּמְיָין. וְהָכָא בְּמֵאי עָסְקִינַן? כְּגוֹן דַּאֲתַאי אִשָּׁה מֵעִיקָּרָא.
21 וְתַרְצָהּ לְדִרְבִּי נְחֶמְיָה הָכִי, ר' נְחֶמְיָה אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עַד אֶחָד, הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִשָּׁה
22 אַחַת כְּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד. אֲבָל שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד, כִּי פַּלְגָּא וּפַלְגָּא דָּמֵי. וְתַרְתֵּי פְּסוּלֵי עֵדוּת לָמָּה לִי? מַהוּ דְּתֵימָא: כִּי
23 אָזְלִינַן בָּתַר רוֹב דֵּעוֹת לְחוּמְרָא אֲבָל לְקוּלָּא לֹא, קָא מַשְׁמַע לָן: תָּנוּ רַבָּנַן: מִשֶּׁרָבּוּ הָרוֹצְחָנִין בָּטְלָה עֶגְלָה
24 עֲרוּפָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא עַל הַסָּפֵק. מִשֶּׁרַבּוּ הָרוֹצְחָנִין בְּגָלוּי, בָּטְלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה: מִשֶּׁרַבּוּ הַנּוֹאֲפִין כוּ': תָּנוּ רַבָּנַן, "וְנִקָּה
25 הָאִישׁ מֵעָוֹן" בְּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן, הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ. אֵין הָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן, אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ. וְאוֹמֵר:
26 "לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה" כוּ'. מַאי וְאוֹמֵר? וְכִי תֵּימָא: עָוֹן דִּידֵיהּ אִין, דְּבְנֵיהּ וְדִבְנָתֵיהּ לֹא, תָּא שְׁמַע "לֹא אֶפְקוֹד עַל
27 בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה". וְכִי תֵּימָא: עָוֹן אֵשֶׁת אִישׁ אִין, עָוֹן דִּפְנוּיָה לֹא, תָּא שְׁמַע "כִּי הֵם עִם הַזֹּנוֹת
28 יִפְרֵדוּ וְעִם הַקְּדֵשׁוֹת יִזְבְּחוּ" וגו'. מַאי "וְעִם לֹא יָבִין יִלְבָּט"? אָמַר ר' אֶלְעָזָר: אָמַר לָהֶם נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל: אִם אַתֶּם מַקְפִּידִין עַל
29 עַצְמְכֶם, מַיִם בּוֹדְקִין נְשׁוֹתֵיכֶם. וְאִם לָאו, אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין נְשׁוֹתֵיכֶם. מִשֶּׁרַבּוּ בַּעֲלֵי הָנָאָה, נִתְעַוְּתוּ הַדַּיָּנִין וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים וְאֵין
30 נוֹחַ בָּעוֹלָם. מִשֶּׁרַבּוּ רוֹאֵי פָּנִים בַּדִּין, בָּטֵל "לֹא תָגוּרוּ" וּפָסַק "לֹא תַכִּירוּ" וּפָרְקוּ עוֹל שָׁמַיִם, וְנָתְנוּ עֲלֵיהֶם עוֹל בָּשָׂר וָדָם. מִשֶּׁרַבּוּ
31 לוֹחֲשֵׁי לְחִישׁוֹת בַּדִּין, רַבָּה חֲרוֹן אַף בְּיִשְׂרָאֵל, וְנִסְתַּלְּקָה הַשְּׁכִינָה, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט". מִשֶּׁרַבּוּ "אַחֲרֵי בִצְעָם לִבָּם
32 הֹלֵךְ", רַבּוּ "הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע". מִשֶּׁרַבּוּ הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע, רַבּוּ "הוֹי הוֹי", בָּעוֹלָם. מִשֶּׁרַבּוּ מוֹשְׁבֵי תֵּבֵל,
33 רַבּוּ הַיְּתוֹמִים וְנִתְמַעֲטוּ הַתַּלְמִידִים, וְהַתּוֹרָה חוֹזֶרֶת עַל לוֹמְדֶיהָ. מִשֶּׁרַבּוּ הַיְּתוֹמִים, הִתְחִילוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לִהְנָשֵׂא לַיְּתוֹמִים, שֶׁאֵין דּוֹרֵינוּ
34 רוֹאֶה אֶלָּא לַפָּנִים. אִינִי? וְהָאָמַר מָר: הַאי מַאן דִּמְיַהַר, אֲפִילּוּ אֵאינְשֵׁי בֵּיתֵיהּ לָא מִיקַּבַּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "גֶּבֶר יָחִיר וְלֹא יִנָּוֶה" לֹא יִנָּוֶה
35 אֲפִילּוּ בַּנָּוֶה שֶׁלּוֹ, מֵעִיקָּרָא קָפְצָה עָלֶיהָ, לְסוֹף מִיתְּזִיל עָלֶיהוּ. מִשֶּׁרַבּוּ מְטִילֵי מְלֵאי עַל בַּעֲלֵי בָתִּים, רַבָּה הַשּׂוֹחֵד וְהַטִּיַּית מִשְׁפָּט,
36 וּפָסְקָה טוֹבָה. מִשֶּׁרַבּוּ "מְקַבְּלֵנִי טוֹבָתְךָ" וּ"מְחַזְּקֵנִי טוֹבוֹתֶיךָ", רַבּוּ "אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה" שְׁפָלִים הוּגְבָּהוּ וְהַגְּבוֹהִים הוּשְׁפְּלוּ,
37 וּמַלְכוּתָא אָזְלָא וְנָוְלָא. מִשֶּׁרַבּוּ צָרֵי עַיִן וְטוֹרְפֵי טֶרֶף, רַבּוּ מְאַמְּצֵי הַלֵּב וְקוֹנְצֵי יָדַיִם מִלְּהַלְווֹת, וְעָבְרוּ עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה הִשָּׁמֶר
38 לְךָ פֶּן וגו'. מִשֶּׁרַבּוּ "נְטוּיוֹת גָּרוֹן וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינָיִם", רַבּוּ מַיִם הַמָּרִים אֶלָּא שֶׁפָּסְקוּ. מִשֶּׁרַבּוּ מְקַבְּלֵי מַתָּנוֹת, נִתְמַעֲטוּ הַיָּמִים וְנִתְקַצְּרוּ
39 הַשָּׁנִים, דִּכְתִיב: "יְשׁוֹנֵא מַתָּנוֹת יִחְיֶה". מִשֶּׁרַבּוּ זְחוּחֵי הַלֵּב, רַבּוּ מַחֲלוֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל. מִשֶּׁרַבּוּ תַּלְמִידֵי שַׁמַּאי וְהִילֵּל שֶׁלֹּא שִׁמְּשׁוּ כָּל
40 צוֹרְכָן, רַבּוּ מַחֲלוֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, וְנִעֲשֵׂית תּוֹרָה כִּשְׁתֵּי תּוֹרוֹת. מִשֶּׁרַבּוּ מְקַבְּלֵי צְדָקָה מִן הַגּוֹיִם. הָיוּ יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה וְהֵם לְמַטָּה, יִשְׂרָאֵל
41 לְפָנִים וְהֵם לְאָחוֹר: מִשֶּׁמֵּת יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר כוּ': מַאי "אֶשְׁכּוֹלוֹת"? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, אִישׁ שֶׁהַכֹּל בּוֹ: יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל
42 הֶעֱבִיר הוֹדְיַית הַמַּעֲשֵׂר כוּ': מַאי מַעֲמָא? אָמַר ר' יוֹסֵי בְּר' חֲנִינָא: לְפִי שֶׁאֵין נוֹתְנִין אוֹתוֹ בְּתִיקוּנוֹ, דְּרַחֲמָנָא אָמַר דְּיָהֲבֵי לַלְוִיִּם,

ואנן

ביאורים למסכת סוטה דף מז עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

עַד יָמָיו של יוחנן כהן גדול **הָיָה פַּטִּישׁ מַכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם** בבית הנפחים בחול המועד, לצורך מלאכת דבר האבד, המותרת בחול המועד, והוא גזר על כך ואסר זאת, משום שנשמע קולם למרחק, ואין כולם יודעים שהיא מלאכת דבר האבד.

וּבְיָמָיו של יוחנן כהן גדול **אֵין** אדם הנזהר במעשרות **צָרִיךְ לִשְׁאוֹל עַל הַדְּמַאי** – על פירותיו של עם הארץ כשקונה אותם מחבירו החבר, האם הם מעושרים או לא, משום שתיקן שכל הקונה פירות מעם הארץ חייב להפריש מהם מעשרות.

גמרא. תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן שֶׁאִם נֶעֱרְפָה הָעֶגְלָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, שֶׁאֵין עֲרִיפַת הָעֶגְלָה פּוֹטֶרֶת אוֹתוֹ מִמִּיתָה, **תַּלְמוּד לוֹמַר, "וְלָאָרֶץ לֹא יְכוּפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שֻׁפַּךְ בָּהּ כִּי אִם בְּדַם שֹׁפְכֹהּ".**

שנינו במשנה, **עַד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג** ועד אחד אומר לא ראיתי **כּוּ'** היו עורפין. מדייקת הגמרא, **מַעֲמָא דְּמַכְחִישׁ לֵיהּ** – דווקא כשעד אחר מכחישו, **הָא** אם **לֹא מַכְחִישׁ** לֵיהּ אחר, **עַד אֶחָד מְהֵימָן** להעיד שראה את ההורג, ולפטור בכך מעריפת העגלה, מבארת הגמרא, **מְנָהֵנֵי מִילֵּי** שעד אחד נאמן בכך, **דְּתָנוּ רַבָּנָן,** נאמר בפסוק 'לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ', **הָא** – משמע מכאן, שאם **נוֹדַע** למישהו מִי הִכָּהוּ, **אֲפִילּוּ** אֶחָד **בְּסוֹף הָעוֹלָם** הכירו, **לֹא הָיוּ עוֹרְפִין** ומכאן שעד אחד נאמן. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מִנַּיִן לְסַנְהֶדְרִין שֶׁרָאוּ אֶחָד שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, וְאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא הָיוּ עוֹרְפִין, תַּלְמוּד לוֹמַר** מה שנאמר בפסוק 'וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ', **וַהֲלֹא רָאוּ,** ומכאן שבסנהדרין גם ראייה לבדה פוטרת מעריפה, אבל ראיית עד אינה פוטרת עד שיכיר מי הוא.

מקשה הגמרא, **הַשְׁתָּא דְּאָמְרַתְּ** שבעריפת עגלה **עַד אֶחָד מְהֵימָן, אִידָּךְ חַד הֵיכִי מָצֵי מַכְחִישׁ לֵיהּ** – כיצד יכול העד האחר להכחישו, ולגרום בכך שתתבטל עדותו ושתערף העגלה, **וְהָאָמַר עוּלָּא, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן** עדות גמורה כאילו הוא **שְׁנַיִם, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד** הבא להכחישו עומדים **בִּמְקוֹם שְׁנַיִם.**

מתרצת הגמרא, **אָמַר לָךְ עוּלָּא** אין לשון המשנה שאמרה 'היו עורפין' מתוקן, אלא **תָּנֵי** במשנה, 'עד אחד אומר ראיתי את ההורג ועד אחד אומר לא ראית, **לֹא הָיוּ עוֹרְפִין**' כי אין עד אחד יכול לבטל את העדות הראשונה. **וְכֵן אָמַר רַבִּי יִצְחָק, תָּנֵי** במשנה 'לֹא הָיוּ עוֹרְפִין'. **וְרַבִּי חִיָּיא אָמַר, תָּנֵי** במשנה 'הָיוּ עוֹרְפִין' כפי הלשון שלפנינו, שמועילה העדות השניה לבטל את הראשונה.

מקשה הגמרא, **וּלְרַבִּי חִיָּיא** שאינו מתקן את לשון המשנה, **קַשְׁיָא דְּעוּלָּא** שאמר אין דבריו של העד האחרון עומדים כנגד העד הראשון, וכאמור. מתרצת הגמרא, **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** במשנתינו שמועילה העדות השניה לבטל את הראשונה, מדובר שבאו שני העדים **בְּכַת אַחַת** והעיד השני בתוך כדי דיבור של הראשון, וכיון שעדיין לא נתקבלה עדותו של הראשון, יכול השני להכחישה ולגרום שלא תתקבל, אבל **כָּאן** בדברי עולא שאמר שאין השני יכול להכחיש את הראשון, הוא כשבאו העדים **בְּזֶה אַחַר זֶה,** שכיון שכבר נתקבלה העדות של הראשון, הרי היא כשנים, ואין השני יכול להכחישו.

מקשה הגמרא, **תָּנֵן** בהמשך המשנה, **עַד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא רָאִיתָ, הָיוּ עוֹרְפִין,** ולכאורה אין בכך שום חידוש, ששני עדים מבטלים עדותו של אחד, אלא ודאי נשנה דין זה לדקדק ממנו, שרק משום ששנים הם המכחישים את הראשון, בטלה העדות הראשונה, **הָא** אם היו **חַד וְחַד, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין** משום שנתקבלה עדות הראשון, ואין אחר יכול להכחישה, וכדברי עולא שיש לשנות במשנה שבאחד ואחד לא היו עורפין, ומכאן **תְּיוּבְתָּא דְּרַבִּי חִיָּיא** ששנה שגם באחד ואחד היו עורפין.

מתרצת הגמרא, **וְלִיטַעְמִיךְ** – שפירשת ברישא, שלא נשנה הדין לגופו אלא לדקדק ממנו את הדין באחד כנגד אחד, **אֵימָא סֵיפָא** בהמשך המשנה, **שְׁנַיִם אוֹמְרִים רָאִינוּ** את ההורג **וְעַד אֶחָד אוֹמֵר לֹא רְאִיתֶם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין,** והרי גם שם אין שום חידוש בכך, שאין עד אחד יכול להכחיש שנים, וכי גם כאן תוכל לדקדק, שרק משום שאחד מכחיש את השנים אין העדות הראשונה בטלה, **הָא** אם היו **חַד וְחַד, הָיוּ עוֹרְפִין** משום שהעדות הראשונה מתבטלת, ואם כך, הרי יש סתירה בכך מן הרישא לסיפא. **אֶלָּא** בהכרח **מַתְנִיתִין כּוּלָּהּ** הן הרישא והן הסיפא, העדות של השנים השנויה בה, **כִּפְסוּלֵי עֵדוּת** המעידים כנגד עד אחד עוסקת, ולגופה נשנית כשיש אחד כנגד שנים, ולא לדקדק מכאן דין אחד כנגד אחד, **וְכִדְרַבִּי נְחֶמְיָה, דְּאָמַר, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד,** כשבאו עדים אחרים להכחישו, **הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת** והעדות שיש בה דעות רבות יותר, היא המכרעת, **וְעָשׂוּ** משום כך עדות **שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד** – המעידות כנגד איש אחד, שמבטלות את דבריו **כְּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד** ואין הבדל בכך בין אנשים לנשים, ומשמיעה לנו המשנה, שכיון שעדות עד אחד אינה עדות גמורה, רוב דעות מכריעות אותו, וכך פירוש המשנה, עד אחד כשר אומר ראיתי את ההורג ושתי נשים אומרות לא ראית, היו עורפין, שתי נשים אומרות ראינו, ועד אחד כשר אומר לא ראיתן, לא היו עורפין.

וְאִיבָּא דְּאָמְרִי, כָּל הֵיכָא דְּאָתָא עֵד אֶחָד כָּשֵׁר מֵעִיקָּרָא, אֲפִילּוּ מֵאָה נָשִׁים שמעידות כנגדו **כִּי אֶחָד דָּמְיָין** – הרי הן כאחד המכחישו, ואחר שנתקבלה עדותו של ראשון אין עד אחד יכול להכחישו, וכאמור לעיל, **וְהָכָא** במשנתינו, שהעמדנו אותה שהשנים המעידים הם פסולי עדות, כגון נשים, **כְּמַאי עָסְקִינַן,** כשהעד האחד האמור במשנה, גם הוא היה מפסולי עדות, **כְּגוֹן דַּאֲתָאֵי אִשָּׁה מֵעִיקָּרָא** – שבאה אשה מתחילה ואמרה ראיתי את ההורג, ונתקבלה עדותה, ואחר כך באו שתי נשים ואמרו לא ראית, ומשמיעה המשנה, שאף שנתקבלה עדותה, רוב דעות מכריעות אותה, וכך הוא פירוש המשנה, **וְתַרְצָהּ לִדְרַבִּי נְחֶמְיָה הָכִי** – ולפי זה תפרש כך את דברי רבי נחמיה שאמרנו לעיל, **רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד,** כשבאו עדים אחרים להכחישו, **הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת** והעדות שיש בה דעות רבות יותר, היא המכרעת, ועל כך תוסיף פירוש, **וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִשָּׁה אַחַת** שמכרעת אותה **כְּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד** שמכריעים אותו, ודווקא שתי נשים המעידות כנגד אשה, **אֲבָל שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד, כִּי פְּלִגָא וּפְלִגָא דָּמֵי** הרי הם כמחצה על מחצה, ולכך, כשבאו בבת אחת, הרי הן מכחישות אותו והעגלה נערפת, אבל כשבאו אחר שנתקבלה עדותו, נעשית עדות האחד כשנים, ואין שתי נשים יכולות להכחיש את עדותו.

שואלת הגמרא, אחר שהעמדנו את המשנה בפסולי עדות, וחידושה הוא שהולכים בהם אחר רוב דעות, **וְתַרְתֵּי** בבות על **פְּסוּלֵי עֵדוּת לָמָּה לִי** הרי לכך די לנו ברישא, כשעד אחד אומר ראיתי ושנים אומרים לא ראית, ולשם מה הוצרכה הסיפא, כששנים אומרים ראינו ואחד אומר לא ראיתם. משיבה הגמרא, אם היתה נשנית רק הרישא, **מַהוּ דְּתֵימָא** – היית אומר, **כִּי אָזְלִינַן בָּתַר רוֹב דֵּעוֹת,** רק בכגון הרישא שהוא **לְחוּמְרָא** שעל ידי כך נערוף את העגלה, **אֲבָל** כשהוא **לְקוּלָּא** שעל ידי כך לא נערוף את העגלה כגון ששני פסולים אומרים ראינו ואחד אומר לא ראיתם **לֹא** נלך אחר רוב דעות, ויוכל האחד להכחישם, ונערוף את העגלה, **קָא מַשְׁמַע לָן** הסיפא, שגם אז הולכים אחר רוב דעות, ואין האחד יכול להכחישם, ואין עורפים את העגלה.

שנינו במשנה, **מְשֻׁרָּבוּ הָרוֹצְחִין כּוּ'. תָּנוּ רַבָּנָן, מְשֻׁרָּבוּ הָרוֹצְחָנִין בְּטֵלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא עַל הַסָּפֵק** שאין יודעים מי ההורג, ולכך **מְשֻׁרָּבוּ הָרוֹצְחָנִין בְּגָלוּי** והרי ההורגים מוכרים לנו, **בְּטֵלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה.**

שנינו במשנה, **מְשֻׁרָּבוּ הַנֹּאֲפִין כּוּ'. תָּנוּ רַבָּנָן,** נאמר בפרשת סוטה 'וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן', מכאן אנו למדים, **בִּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן, הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ** אם חטאה או לא, אבל אם **אֵין הָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן, אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ,** וכיון שרבו הנואפים,

המשך בעמוד רי

ביאורים למסכת סוטה דף מח עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וַאֲנַן קָא יָהֲבִינַן לַכֹּהֲנִים – ואנו נותנים אותו לכהנים, לפי שקנס עזרא הסופר את הלוויים, על שלא עלו עמו מבבל, ולכך אינו יכול לומר 'בכל מצותיך אשר צויתני'. שואלת הגמרא, **וְלוֹדֵי** – יתוודה **אַשְׁאָר מַעֲשְׂרוֹת** שאותם נתן כדין. **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, כָּל בַּיִת שֶׁאֵין מִתְוַדֶּה עַל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, שׁוּב אֵין מִתְוַדֶּה עַל שְׁאָר מַעֲשְׂרוֹת.** אומרת הגמרא, **מַאי מַעֲמָא, אָמַר אַבָּיֵי, הוֹאִיל וּפְתַח בּוֹ הַכָּתוּב** בפרשת וידוי מעשרות **תְּחִילָּה** שנאמר 'ונתת ללוי, לגר ליתום ולאלמנה', ו'ללוי' הוא מעשר ראשון הניתן ללוים, וכיון שהוא נכתב תחילה, הוא העיקר, ואם אינו מתודה עליו, אינו מתודה אף על יתר המעשרות.

מקשה הגמרא, **מִכְּלָל** – מתוך טעמו של רבי יוסי בר חנינא, שלא היו נותנים מעשר ראשון כדינו, משמע **דְּאַפְרוּשֵׁי הֲווּ מַפְרְשֵׁי** את המעשר כדינו, אלא שהנתינה לא היתה כדינה, **וְהָא תַּנְיָא, אַף הוּא** – יוחנן כהן גדול **בִּיטֵּל אֶת הַוִּידּוּי, וְגָזַר עַל הַדְּמַאי** – על פירות עם הארץ, **לְפִי שֶׁשָּׁלַח** לבדוק **בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל** האם מפרישים תרומות ומעשרות כראוי, **וְרָאָה שֶׁאֵין הָעָם מַפְרִישִׁין אֶלָּא תְּרוּמָה גְּדוֹלָה בְּלִבְד** לפי שיש על האוכלה עוון מיתה בידי שמים, **וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, מִקְצָתָן מְעַשְּׂרִין וּמִקְצָתָן אֵין מְעַשְּׂרִין, אָמַר לָהֶם, בָּנַי, בּוֹאוּ וְאוֹמַר לָכֶם, כֵּשֵׁם שֶׁתְּרוּמָה גְּדוֹלָה יֵשׁ בָּהּ עָוֹן מִיתָה, כָּךְ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְטֶבֶל יֵשׁ בָּהֶן עָוֹן מִיתָה, עָמַד וְהִתְקִין לָהֶם** שאין עם הארץ נאמן על המעשרות אלא על תרומה גדולה בלבד, לפיכך, **הִלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת מֵעַם הָאָרֶץ, מַפְרִישׁ מֵהֶן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, מַפְרִישׁ מִמֶּנָּה עשירית לשם תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְנוֹתְנָהּ לְכֹהֵן, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, עוֹלֶה וְאוֹכְלוֹ בִּירוּשָׁלַיִם. מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר עָנִי** כיון שפירות אלו הם ספק מעושרים, **הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה** ואינו חייב ליתנם מספק ללוים או לעניים, אלא קורא להם שם להוציאם מידי טבל, הרי שבימי יוחנן כהן גדול, לא היו כל העם מפרישים מעשר ראשון.

מתרצת הגמרא, **תַּרְתֵּי** תקנות שונות **תִּקֵּן** יוחנן כהן גדול, **בִּיטֵּל וִידּוּי** המעשרות **דַּחֲבִירִים** הזהירים להפריש מעשר ראשון, ותיקן שלא יתוודו משום שאין נותנים אותו ללוים. **וְגָזַר עַל דְּמַאי** של פירות **עַמֵּי הָאָרֶץ,** שהלוקח מהם יפריש מעשרות כמפורט לעיל, משום שחשודים על המעשרות.

שנינו במשנה, **וַאַף הוּא בִּיטֵּל אֶת הַמְּעוֹרְרִים.** שואלת הגמרא, **מַאי מְעוֹרְרִים. אָמַר רַחֲבָה, בְּכָל יוֹם וְיוֹם שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים לְוִיִּם עַל דּוּכָן וְאוֹמְרִים** את המזמור **'עוּרָה לָמָה תִישַׁן ה'**, לכך נקראו מעוררים, ואותם ביטל יוחנן כהן גדול, וכך **אָמַר לָהֶן** יוחנן כהן גדול, **וְכִי יֵשׁ שֵׁנָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם, וְהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר, "הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל", אֶלָּא, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין בְּצַעַר, וְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּנַחַת וְשַׁלְוָה,** הרי זה דומה כאילו יש שינה לפניו, **לָכֵן נֶאֱמַר 'עוּרָה לָמָה תִישַׁן ה'.**

שנינו במשנה **וְאֶת הַנּוֹקְפִים.** שואלת הגמרא, **מַאי נוֹקְפִים. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, שֶׁהָיוּ מְסָרְטִין לָעֵגֶל בֵּין קַרְנָיו, כְּדֵי שֶׁיִּפּוֹל דָּם בְּעֵינָיו** ולא יראה כשהולכים לשחטו, **אָתָא אִיהוּ בָּטֵיל, מִשּׁוּם דְּמֵיחֲזֵי כִּי מוּמָא** – משום שנראה כמום. **בְּמַתְנִיתָא תָּנָא, שֶׁהָיוּ חוֹכְטִין אוֹתוֹ בְּמַקְלוֹת** להפילו לארץ **כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין אוֹתוֹ לִפְנֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** ו'נוקפים' הוא מלשון מכה, **אָמַר לָהֶם** יוחנן כהן גדול, **עַד מָתַי אַתֶּם מַאֲכִילִין נְבֵילוֹת לְמִזְבֵּחַ,** ותמהה הגמרא, **וכי נְבֵילוֹת הן, הָא שְׁחִיט לְהוּ, אֶלָּא** כך אמר, עד מתי אתם מאכילין **טְרֵיפוֹת** למזבח, הרי יש לחוש **שֶׁמָּא** על ידי החבטות **נִיקַּב קְרוּם שֶׁל מוֹחַ, עָמַד וְהִתְקִין לָהֶם מַטְבְּעוֹת בְּכַרְקַע** להכניס בהם את ראש הבהמה.

שנינו במשנה, **עַד יָמָיו הָיָה פַּטִּישׁ מַכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם.** אומרת הגמרא, שזהו **בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד** שהיו עושים מלאכה בבית הנפח לצורך המועד, ובא יוחנן כהן גדול ואסר זאת, משום שנשמע קולם למרחק, ואין כולם יודעים שהיא מלאכת דבר האבד.

שנינו במשנה, **כָּל יָמָיו לֹא הָיָה אָדָם צָרִיךְ לִשְׁאוֹל עַל הַדְּמַאי.** אומרת הגמרא, **כְּדַאֲמָרָן** לעיל בסוגיא, שיוחנן כהן גדול גזר על הדמאי, שהקונה פירות מעם הארץ עליו להפריש מהם מעשרות, ולכך לא היו שואלים חבר שלקח פירות מעם הארץ אם מעושרים הם, שודאי עישרם, כתקנת יוחנן כהן גדול.

משנה. המשנה ממשיכה למנות את המעלות הטובות שהיו הולכות ופוסקות מישראל בהדרגה, **מִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִין, בָּטַל הַשִּׁיר מִבֵּית הַמִּשְׁתָּאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר 'בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יַיִן' וְגוֹ'. מִשֶּׁמֵּתוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים, בָּטְלוּ אוּרִים וְתוּמִּים. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, בָּטַל הַשָּׁמִיר, וְנוֹפֶת צוּפִים, וּפָסְקוּ אַנְשֵׁי אֱמוּנָה מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר, 'הוֹשִׁיעָה ה' כִּי גָמַר חָסִיד' וְגוֹ'** ומסיים הפסוק 'כי פסו אמונים מבני אדם'.

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין יוֹם שֶׁאֵין בּוֹ קְלָלָה, וְלֹא יָרַד הַטַּל לִבְרָכָה, וְנִיטַל טַעַם הַפֵּרוֹת. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף נִיטַּל שׁוּמַן הַפֵּרוֹת. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הַטְּהֹרָה שלא נשמרה נָטְלָה אֶת (הַטַּעַם וְאֶת) הָרֵיחַ, הַמַּעֲשְׂרוֹת שלא ניתנו נָטְלוּ אֶת שׁוּמַן הַדֶּגֶן. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הַזְּנוּת וְהַכִּשָּׁפִים כִּילּוּ אֶת הַכֹּל.

גמרא. שנינו במשנה, שמשבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות, ולמדו זאת מ'בשיר לא ישתו יין'. שואלת הגמרא, **וּמִמַּאי דְּמִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִי כְּתִיב** מקרא זה. **אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, דְּאָמַר קְרָא** אחר, באיכה, **"זְקֵנִים מִשַּׁעַר שָׁבָתוּ כַּחוּרִים מִנְּגִינָתָם",** הרי שהשביתה מהנגינה תלויה בהשבתת הסנהדרין.

אָמַר רַב, אוּדְנָא דְּשָׁמְעָא זְמָרָא – אוזן ששומעת זמר **תֵּעָקֵר. אָמַר רָבָא, זְמָרָא** שנשמעת **בְּבֵיתָא, חוּרְבָא** מזומנת **בְּסִיפָא** – במפתן הבית, **שֶׁנֶּאֱמַר, "קוֹל יְשׁוֹרֵר בַּחֲלוֹן חֹרֶב בַּסַּף כִּי אַרְזָה עָרָה"** ומדרשו, שבעוון קול המשורר בחלון, יהיה חורב במפתן הבית.

אומרת הגמרא, **מַאי 'כִּי אַרְזָה עָרָה', אָמַר רַבִּי יִצְחָק,** וכי **בַּיִת הַמְסוּבָּךְ בְּאַרְזִים עִיר הוּא** – האם הוא כעיר שקשה להחריבה, **אֶלָּא אֲפִילּוּ בַּיִת הַמְסוּבָּךְ בַּאֲרָזִים** גם הוא **מִתְרוֹעֵעַ** ונשבר. **אָמַר רַב אַשִּׁי, שְׁמַע מִינַּהּ** מפסוק זה, **כִּי מַתְחִיל חוּרְבָא** בבית, **בְּסִיפָא** – במפתן הבית הוא **מַתְחִיל, שֶׁנֶּאֱמַר 'חֹרֶב בַּסַּף'. וְאִיבָּעֵית אֵימָא** יש ללמוד דבר זה **מֵהָכָא, 'וּשְׁאִירָה יוּכַת שָׁעָר'** – בית השמם מאין יושב, השדים מכתתים את שעריו. **אָמַר מַר בַּר רַב אַשִּׁי, לְדִידִי חָזֵי לֵיהּ** – אני ראיתיו לאותו שד **וּמְנַגַּח כִּי תּוֹרָא** – ומנגח את שערי הבית כשור.

אָמַר רַב הוּנָא, זְמָרָא דְּנַגְרֵי – הזמר שמזמרים מושכי הספינות, שמטרתו לזרזם במלאכתם, **וּדְבַקְרֵי** – ושל החורשים בשוורים, שמטרתו לכוון את השוורים לתלמיהם, **שָׁרֵי** – מותרים, ואין בכך משום איסור זמר. אבל **דְּגַרְדָּאֵי** – של אורגים **אָסִיר** לפי שמטרתו היא לשחוק. מספרת הגמרא, **רַב הוּנָא בָּטֵיל זְמָרָא** – אסר על בני דורו לזמר בביתם ובבית המשתה, עקב כך בא שפע לעולם, **קָם מָאָה אַוָּזֵי בְּזוּזָא וּמֵאָה סָאָה חִיטֵּי בְּזוּזָא** – עמדו מאה אווזים במחיר זוז, ומאה סאה חיטים בזוז, **וְלֹא אִיבָּעֵי** – ולא רצו לקנותם אפילו בכך, **אָתָא רַב חִסְדָּא, זַלְזֵיל בֵּיהּ** – זלזל בגזרתו של רב הונא, ולא הקפיד למחות במזמרים, עקב כך הופסק השפע, **אִיבָּעֵאי אַוָּזָא בְּזוּזָא וְלֹא מִשְׁתַּכַּח** – התבקש אווז אחד בזוז ולא נמצא.

אָמַר רַב יוֹסֵף, זְמָרֵי נַגְרֵי וְעָנֵי נָשֵׁי – מזמרים אנשים ועונות להם נשים, הרי זה בגדר **פְּרִיצוּתָא,** לפי ש'קול באשה, ערוה', ואילו **זְמָרֵי נָשֵׁי וְעָנֵי נַגְרֵי** – מזמרות נשים ועונים להן אנשים, הרי זה מביעיר את היצר **כְּאֵשׁ** שנאחזת **בְּנַעוֹרֶת,** שואלת הגמרא, מאחר ששני הדברים אסורים, **לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** עלינו לדעת איזה יותר חמור, עונה הגמרא, **לְבַטּוּלֵי הָא מִקַּמֵּי הָא** – להעדיף לבטל את החמור מפני הקל, שאם אין בכוחנו לבטל את שניהם, עלינו לבטל את זמר הנשים ועניית האנשים, שהוא כאש בנעורת.

המשך בעמוד צד

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מח עמוד א

רש"י

וַאֲנַן יָהֲבִי לֵיהּ לַכֹּהֲנִים. קַנְסִינְהוּ עֲזָרָא כִּדְאָמְרִי׳ בִּיבָמוֹת (קף פז:), וְכֵיוָן דְּאִינָּן נוֹתְנִין כִּתִּקָּנָן אֵין יְכוֹלִין לוֹמַר וְגַם נִתְּתִּי לְלֵוִי כְּבָל מַעֲנִיָּךְ: תְּחִלָּה. וְנִתַּתָּ לְלֵוִי זֶה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, לַגֵּר זֶה מַעֲשֵׂר עָנִי, בְּשִׁעֲרֶיךָ זֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי דִּכְתִיב לֹא תוּכַל לֶאֱכוֹל בִּשְׁעָרֶיךָ (דְּבָרִים יב:) **אַף הוּא.** יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל: **מִכָּל וּתְרוּמַת מַעֲשַׂר עָוֹן מִיתָה.** בְּאֵלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין (סַנְהֶדְרִין פז.) וְלְפִי׳ לָה, וּכְשֶׁאֹתָם לוֹקְחִין מֵעִם הָאָרֶץ וְהֵם לֹא הִפְרִישׁוּ אֶלָּא תְּרוּמָה עוֹדְּנוּ טֶבֶל לְמַעֲשְׂרוֹת וְאִתָּם נֶעֱנָשִׁים מִיתָה: **מַפְרִישׁ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְנוֹתְנָהּ לַכֹּהֵן.** מִפְרִישׁ כָּל הַמַּעֲשְׂרוֹת מִמֻּנָּה לְהוֹצִיא מִידֵי טֶבֶל, וְאַחַר כָּךְ מַפְרִישׁ מִתּוֹךְ מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן תְּרוּמַת מַעֲשַׂר מַה שֶׁעָל הַלֵּוִי לְהַפְרִישׁ וְנוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן, מִשּׁוּם דְּאִית בֵּיהּ עָוֹן מִיתָה אַחֲמוּר עֲלֵיהוּ שֶׁלֹּא לְעַכְּבוֹ אֶצְלוֹ וְלִמְכּוֹר לַכֹּהֵן כֶּשֶׁם שֶׁהוּא מְעַכֵּב אֶצְלוֹ מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשַׂר עָנִי וְאוֹמֵר הַמּוֹצִיא מֻחֲזָרוֹ עָלָיו הָרְאִיָּה, גְּזֵרָה דִּלְמָא כִּי מִשְׁהֵי לֵיהּ גַּבֵּיהּ אֲכִיל לֵיהּ. אֲבָל מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשַׂר עָנִי מִתְּרִים לְזָרִים וְאֵין בֹּהֵן אֶלָּא גֵּזֶל כֹּהֵן, הִלְכָּךְ הַמּוֹצִיא מֻחֲזָרוֹ עָלָיו הָרְאִיָּה, אַלְמָא אַפְרוּשֵׁי נַמִּי לֹא הָווּ מַפְרְשֵׁי וְאִתְּ אָמְרַתְּ לְפִי שֶׁאֵין נוֹתְנִין אוֹתוֹ כְּתִקָּנָן הָא אַפְרוּשֵׁי מַפְרְשֵׁי לֵיהּ: תַּרְתֵּי תִּקּוּן. לְעוֹלָם הֵעֲבָרַת הוֹדָאוֹת מַעֲשַׂר מִשּׁוּם שֶׁאֵינָם נוֹתְנִין אוֹתוֹ לַלְּוִיִּם הוּא, וְהָא דְּתַנְיָא לְפִי שֶׁשָּׁלַח כו׳ לָאו אַבַּשֵּׁל אֶת הַוּדּוּי קַאֵי אֶלָּא אַגְּזֵר עַל הַדְּמַאי קַאֵי, וְתַרְתֵּי תַּקְּנוֹת תִּקֵּן, בְּשֵׁל וּדּוּי שֶׁל חֲבֵרִים אע"פ שֶׁמַּפְרִישִׁין אוֹתוֹ לְפִי שֶׁאֵין נוֹתְנִין אוֹתוֹ כְּתִקּוּנוֹ, וְגָזַר עַל הַדְּמַאי עַל לוֹקֵחַ מֵעַם הָאָרֶץ לְפִי שֶׁשָּׁלַח כו׳: **מְבָרְטִין.** כְּשֶׁהָיוּ רוֹצִין לְהַפִּילוֹ לְאָרֶץ לְשִׁחְטוֹ: **שֶׁיִּפּוֹל דָּם בְּעֵינָיו.** וְאֵינוֹ רוֹאֶה וְאֵינוֹ מִתְחַזֵּק כָּל כָּךְ עַל רַגְלָיו. וְנוֹקְפִין לְשׁוֹן וְנָקַף סַבְּכֵי הַיַּעַר (יְשַׁעְיָהוּ יז: חוֹבְטִין. לְהַפִּילוֹ לְאָרֶץ. וְנוֹקְפִין לְשׁוֹן חֲבָטָה וּמַכָּה, כִּדְאָמְרִי׳ אֵין אָדָם מְנַקֵּף אֶפְרֹ׳ אֶצְבָּעוֹ, דַּף נְקוּף מְרֻצָּה כְּדַם עוֹלָה (וַיִּקְרָא ז:): **מַטְבָּעוֹת.** לְהַכְנִיס צוּאַר בְּהֶמָה לְתוֹכוֹ: **כִּדְאָמְרִינַן.** שֶׁתִּקֵּן שֶׁיְּהוּ כָּל הַלּוֹקְחִין מִפְּרִישִׁין וְלֹא הָיָה אָדָם צָרִיךְ לִשְׁאַל לְחֲבֵרוֹ חָבֵר שֶׁלָּקַח מֵעַם הָאָרֶץ הִפְרִשְׁתָּ דְּמַאי: **מַתְנִי׳ בְּשִׂרֵי לֹא יִשְׁתּוּ יַיִן.** וּבגמ׳ מְפָרֵשׁ מְנָא לָן דְּמִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִין הוּא: **נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים.** בְּגִמָּרָא מְפָרֵשׁ: **נֹפֶת צוּפִים.** מְפָרֵשׁ בגמ׳: **אַנְשֵׁי אֲמָנָה.** בּוֹטְחִים בְּהֶקֵּבֵ"ה וְסוֹמְכִין עָלָיו לַעֲשׂוֹת טוֹב וְאֵין דּוֹאֲגִין לְחִסָּרוֹן: **גמ׳ אֹמֵר רַב יוֹסֵף.** הָכִי קָאָמַר, וְכִי בֵּית הַמִּסְבָּךְ בְּאַרְזִים עִיר הוּא שֶׁלֹּא יְהֵא נוֹחֵשׁ לְחֵרֵב: **מִתְרוֹעֵעַ.** לְשׁוֹן עָרָה כְּמוֹ עָרוּ עָרוּ (תְּהִלִּים קלז:): **בַּסִּיפָא מַתְחִיל.** מֵאִיסְקוּפּוֹת הַבַּיִת וּפִּתְחָיו מַתְחִיל: **וּשְׁאִיָּה.** לְשׁוֹן בֵּית הַשְּׁאָבָה מָאַיִן יוֹשֵׁב, וּמִתּוֹךְ כָּךְ שְׁעִירִים מְרַקְּדִים שָׁם וּמְנַגְּחִין וְכוֹתְתִין אֶת שְׁעָרָיו: **זְמָרֵי דְּגָדֵי.** מוֹשְׁכֵי סְפִינוֹת בְּחֶבֶל שָׂרִי, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לְזָרְזָם בְּמְלַאכְתָּם: **וּדְבָקָרֵי.** שֶׁמְּזַמְּרִין בְּשָׁעָה שֶׁחוֹרְשִׁין, וְאֵינוֹ אֶלָּא לְכַוֵּן אֶת הַשְּׁוָרִים לְתִלְמֵידֵיהֶם שֶׁהוֹלְכִין לְקוֹל הַשִּׁיר דְּעֵרֶב עֲלֵיהֶם: **דְּגָדֵאי.** אֵינוֹ אֶלָּא לְשִׁחוּק: **בְּטֵל וּמְרָא.** גָּזֵר עַל דּוֹרוֹ שֶׁלֹּא יְזַמְּרוּ בְּבֵיתָם וּבְבֵית מִשְׁתְּאוֹת: **וְלֹא אִיבָּעֵי.** וְלֹא הָיוּ רוֹצִים לְקַנּוֹתָם בְּכָךְ: **זְלִיל בָּהּ.** וְלֹא הִקְפִּיד לִמְחוֹת בְּיָדָם: **כְּאֵשׁ בִּנְעֹרֶת.** לְפִי שֶׁהִעוֹנָה מֵשָׁה אָזְנוֹ לִשְׁמוֹעַ אֶת הַמְזַמֵּר לַעֲנוֹת אַחֲרָיו, וְנִמְצְאוּ הָאֲנָשִׁים נוֹתְנִים לֵבָם לְקוֹל הַנָּשִׁים וְקוֹל בְּאִשָּׁה עֶרְוָה כְּדִכְתִיב הִשְׁמִיעֵנִי אֶת קוֹלֵךְ (שיר כ), וּמַבְעִיר אֶת יְצִרוֹ כְּאֵשׁ בִּנְעֹרֶת. אֲבָל זְמָרֵי גְּבָרֵי וְעָנְיָן נָשֵׁי קְצָת פְּרִיצוּת יֵשׁ דְּקוֹל בְּאִשָּׁה עֶרְוָה, אֲבָל אֵינוֹ מַבְעִיר יְצִרוֹ כָּל כָּךְ, שֶׁאֵין הַמְזַמְּרִים מִטִּים אָזְנָם לְקוֹל הָעוֹנִים: **לְבַטּוֹלֵי הַאי מִקַּמֵּי הַאי.** אם אֵין שׁוֹמְעִין לָנוּ לְבַטֵּל אֶת שְׁנֵיהֶם, נְקַדֵּים לְבַטֵּל אֶת זֶה שֶׁהוּא כְּאֵשׁ בִּנְעֹרֶת: **צַחֵה צְמָא.** צְמָא (שְׁמוֹת יז) מְתַרְגֵּם צְחוּתָא:

הרחיבה

1 וַאֲנַן קָא יָהֲבִינַן לַכֹּהֲנִים. וְלוֹדֵי אַשְׁאָר מַעֲשְׂרוֹת? אָמַר
2 רֵישׁ לָקִישׁ: כָּל בַּיִת שֶׁאֵין מִתְּוַדֶּה עַל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן,
3 שׁוּב אֵין מִתְּוַדֶּה עַל שְׁאָר מַעֲשְׂרוֹת. מַאי טַעְמָא? אָמַר
4 אַבָּיֵי: הוֹאִיל וּפָתַח בּוֹ הַכָּתוּב תְּחִילָּה. מִכְּלָל דְּאַפְרוּשֵׁי
5 הָווּ מַפְרְשֵׁי? וְהָא תַּנְיָא: אַף הוּא בִּיטֵּל אֶת הַוִּידּוּי, וְגָזַר
6 עַל הַדְּמַאי. לְפִי שֶׁשָּׁלַח בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְרָאָה שֶׁאֵין
7 מַפְרִישִׁין אֶלָּא תְּרוּמָה גְּדוֹלָה בִּלְבַד, וְמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן
8 וּמַעֲשַׂר שֵׁנִי מְקַצָּתָן מְעַשְּׂרִין וּמִקְצָתָן אֵין מְעַשְּׂרִין. אָמַר
9 לָהֶם: בָּנַי, בּוֹאוּ וְאוֹמַר לָכֶם: כְּשֵׁם שֶׁתְּרוּמָה גְּדוֹלָה
10 יֵשׁ בָּהּ עָוֹן מִיתָה, כָּךְ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְטֶבֶל יֵשׁ בָּהֶן
11 עָוֹן מִיתָה. עָמַד וְהִתְקִין לָהֶם: הַלּוֹקֵחַ פֵּירוֹת מֵעַם
12 הָאָרֶץ מַפְרִישׁ מֵהֶן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי. מַעֲשֵׂר
13 רִאשׁוֹן מַפְרִישׁ מִמֶּנָּה תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְנוֹתְנָהּ לְכֹהֵן,
14 וּמַעֲשַׂר שֵׁנִי עוֹלֶה וְאוֹכְלוֹ בִּירוּשָׁלַיִם. מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן
15 וּמַעֲשַׂר עָנִי הַמּוֹצִיא מֻחֲזָרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. תַּרְתֵּי תִּקֵּן:
16 בִּיטֵּל וִידּוּי חֲבֵרִים, וְגָזַר עַל דְּמַאי שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ:
17 וְאַף הוּא בִּיטֵּל אֶת הַמְעוֹרְרִים: מַאי מְעוֹרְרִים? אָמַר
18 רַחֲבָה: בְּכָל יוֹם וְיוֹם שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים לְיָם עַל דּוּכָן
19 וְאוֹמְרִים "עוּרָה לָמָּה תִישַׁן ה'", אָמַר לָהֶן: וְכִי יֵשׁ
20 שֵׁינָה לִפְנֵי הַמְּקוֹם? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "הִנֵּה לֹא יָנוּם
21 וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל"! אֶלָּא, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִן
22 בְּצַעַר וְאוּמּוֹת הָעוֹלָם בְּנַחַת וְשַׁלְוָה, לְכָךְ נֶאֱמַר "עוּרָה לָמָּה תִישַׁן ה'": וְאֶת הַנּוֹקְפִים: מַאי "נוֹקְפִים"? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר
23 שְׁמוּאֵל: שֶׁהָיוּ מְסָרְטִין לָעֶגֶל בֵּין קַרְנָיו, כְּדֵי שֶׁיִּפּוֹל דָּם בְּעֵינָיו. אֲתָא אִיהוּ, בְּטֵל מִשּׁוּם דְּמֶיחֲזֵי כִּי מוּמָא. בְּמַתְנִיתָא תָּנֵא: שֶׁהָיוּ
24 חוֹבְטִין אוֹתוֹ בְּמַקְלוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין אוֹתוֹ לִפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה. אָמַר לָהֶם עַד מָתַי אַתֶּם מַאֲכִילִין גְּבִילוֹת לַמִּזְבֵּחַ! גְּבִילוֹת? הָא
25 שָׁחִיט לְהוּ! אֶלָּא טְרֵיפוֹת, שֶׁמָּא נִיקַּב קְרוּם שֶׁל מוֹחַ, עָמַד וְהִתְקִין לָהֶם טַבָּעוֹת בַּקַּרְקַע: עַד יָמָיו הָיָה פַּטִּישׁ מַכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם:
26 בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד: כָּל יָמָיו לֹא הָיָה אָדָם צָרִיךְ לִשְׁאוֹל עַל הַדְּמַאי: כִּדְאָמְרָן: **מתני׳** מִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִין, בָּטֵל הַשִּׁיר מִבֵּית
27 הַמִּשְׁתָּאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יַיִן" וְגוֹ'. מִשֶּׁמֵּתוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים בָּטְלוּ אוּרִים וְתוּמִּים. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, בָּטֵל
28 הַשָּׁמִיר וְנֹפֶת צוּפִים, וּפָסְקוּ אַנְשֵׁי אֱמָנָה מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹשִׁיעָה ה' כִּי גָמַר חָסִיד". רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הֵעִיד
29 ר' יְהוֹשֻׁעַ: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֵין יוֹם שֶׁאֵין בּוֹ קְלָלָה. וְלֹא יָרַד הַטַּל לִבְרָכָה, וְנִיטַּל טַעַם הַפֵּירוֹת. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף
30 נִיטַּל שׁוּמַן הַפֵּירוֹת. ר' שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: הַטָּהֳרָה נָטְלָה אֶת הַטַּעַם וְאֶת הָרֵיחַ, הַמַּעֲשְׂרוֹת נָטְלוּ אֶת שׁוּמַן הַדָּגָן. וַחֲכָמִים
31 אוֹמְרִים: הַזִּנּוּת וְהַכְּשָׁפִים כִּילּוּ אֶת הַכֹּל: **גמ׳** וּמִמַּאי דְּמִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִי כְּתִיב? אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: אָמַר קְרָא
32 "זְקֵנִים מִשַּׁעַר שָׁבָתוּ בַּחוּרִים מִנְּגִינָתָם". אָמַר רַב: אוּדְנָא דְּשָׁמְעָא זִמְרָא תֵּעָקֵר. אָמַר רָבָא: זִמְרָא בְּבֵיתָא חוּרְבָא בְּסִיפָא, שֶׁנֶּאֱמַר:
33 "קוֹל יְשׁוֹרֵר בַּחֲלוֹן חָרֵב בַּסַּף כִּי אַרְזָה עֲרָה" מַאי "כִּי אַרְזָה עֲרָה"? אָמַר ר' יִצְחָק: וְכִי בֵּית הַמִּסּוּבָּךְ בַּאֲרָזִים, עִיר הוּא? אֶלָּא
34 אֲפִילּוּ בֵּית הַמִּסּוּבָּךְ בַּאֲרָזִים, מִתְרוֹעֵעַ. אָמַר רַב אַשִּׁי: שְׁמַע מִינָּהּ, כִּי מַתְחִיל חוּרְבָא, בְּסִיפָא מַתְחִיל, שֶׁנֶּאֱמַר: "חֶרֶב בַּסַּף".
35 וְאִיבָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא "וּשְׁאִיָּה יֶכֶת שָׁעַר". אָמַר מָר בַּר רַב אַשִּׁי: לְדִידִי חָזֵי לֵיהּ, וּמְנַגַּח כִּי תּוֹרָא. אָמַר רַב הוּנָא: זִמְרָא דְּגַנְדֵּי
36 וּדְבָקְרֵי שָׂרֵי, דְּגַרְדָּאֵי אֲסִיר. רַב הוּנָא בָּטֵיל זִמְרָא, קָם מַאָה אַוְזֵי בְּזוּזָא וּמַאָה סְאָה חִיטֵּי בְּזוּזָא, וְלֹא אִיבָּעֵי. אֲתָא רַב חִסְדָּא,
37 זְלִיל בֵּיהּ, אִיבָּעֵאי אַוְזָא בְּזוּזָא וְלֹא מִשְׁתַּכַּח. אָמַר רַב יוֹסֵף: זְמָרֵי גַּבְרֵי וְעָנְיָן נָשֵׁי, פְּרִיצוּתָא. זְמָרֵי נָשֵׁי וְעָנְיָן גַּבְרֵי, כְּאֵשׁ בִּנְעֹרֶת.
38 לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ? לְבַטּוּלֵי הָא מִקַּמֵּי הָא. אָמַר ר' יוֹחָנָן: כָּל הַשּׁוֹתֶה בְּאַרְבָּעָה מִינֵי זֶמֶר, מֵבִיא חָמֵשׁ פּוּרְעָנִיּוֹת לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר:
39 "הוֹי מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ מְאַחֲרֵי בַנָּשֶׁף יַיִן יַדְלִיקֵם וְהָיָה כִנּוֹר וָנֵבֶל תֹּף וְחָלִיל יַיִן מִשְׁתֵּיהֶם וְאֵת פֹּעַל ה' לֹא יַבִּיטוּ" מַה
40 כְּתִיב אַחֲרָיו: "לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִי דָעַת" שֶׁגּוֹרְמִין גָּלוּת לָעוֹלָם, "וּכְבוֹדוֹ מֵתֵי רָעָב" שֶׁמְּביאִין רָעָב לָעוֹלָם, "וַהֲמוֹנוֹ צִחֵה צָמָא"
41 שֶׁגּוֹרְמִין לַתּוֹרָה שֶׁתִּשְׁתַּכַּח מִלּוֹמְדֶיהָ, "וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל אִישׁ" שֶׁגּוֹרְמִין שִׁפְלוּת לְשׁוֹנָאוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵין "אִישׁ" אֶלָּא
42 הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' אִישׁ מִלְחָמָה". "וְעֵינֵי גְבֹהִים תִּשְׁפַּלְנָה" שֶׁגּוֹרְמִין שִׁפְלוּת שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּמַה כְּתִיב אַחֲרָיו, "לָכֵן

הרחיבה

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מח עמוד ב

רש"י רש"י

הִרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ. לְאַחַר שֶׁהֵבִיאוּ חֲמֵשׁ פּוּרְעָנִיּוֹת הַלָּלוּ לָעוֹלָם סוֹפָן נוֹפְלִין בְּגֵיהִנָּם: וִימִנִין סָלִיק. פְּעָמִים עוֹלִים (עוֹלֶה) בְּיָדָם שְׁנַיִּים וּפְעָמִים שֶׁלֹּא עָלָה בְּיָדָם, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁבָּרַח דָּוִד מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם יָצָא מִירוּשָׁלַיִם שֶׁאֵל צָדוֹק בָּאוּרִים וְתוּמִים וְעָלְתָה לוֹ שֶׁהֶשִׁיבוּהוּ, נַבִּי נָפָה. מְרוֹב שִׁמְנָה מִדְּבֶקֶת בְּדָפְנֵי נָפָה וְדוֹמִים לְעִסָּה חַיָּה שֶׁנִּפּוֹשָׁה בְּיַיִן כו'. נִפָּת דָּבֶק הַנָּפָה, צוּפִים שֶׁצָּפָה: שֶׁתֵּי כִּכָּרוֹת הַנִּדְבָּקוֹת כו'. שֶׁהֶחֱזִיקָה בְּרִכָּה מִצְוִיָּה בְּעִסָּה, וּכְשֶׁמִּדְבַּקִּין כִּכָּרוֹת בְּדָפְנֵי הַתַּנּוּר אַחַת בְּדֹפֶן זֶה וְאַחַת בְּדֹפֶן זֶה שֶׁכְּנֶגְדּוֹ וְהֵן תְּפוּחוֹת אצפליי"ר בְּלַע"ז עַד שֶׁמְּגִעַת פְּנֵי זוֹ לְזוֹ, כְּצוּף זֶה שֶׁגָּדֵל וּמִתְפַּשֵּׁט וְהוֹלֵךְ וְתוֹלֶה בָּאֲוִיר, כֵּן אֵלּוּ צְפוֹת וּתְפוּחוֹת בָּאֲוִיר: מִן הַצּוּפִים. הַהֲרִים הַגְּבוֹהִים שֶׁמִּשָּׁם צוֹפָה לְמַרְחוֹק: מֵאי מַשְׁמַע. מַהֵיכָא יְלִפְתָּ שֶׁדָּבֵשׁ בָּא מִן הַהֲרִים: בְּדִמְתַרְגְּמֵם רַב יוֹסֵף. כַּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂינָה הַדְּבוֹרִים: כָּל הַנִּצּוֹק. הַמְעֻרָה מִכְּלִי טָהוֹר לְכְלִי טָמֵא אֵין הַקִּלּוּחַ מְצָרְפָן לְהְיוֹת חִבּוּר לְטַמֵּא אֶת מַה שֶּׁבְּתוֹךְ הַכְּלִי שֶׁהוּא מְעֻרָה מִמֶּנּוּ: חוּץ מִדֶּבֶשׁ זִיפִּין. שֶׁהוּא עָב מְאֹד וְהֲרֵי הוּא כְּמֻחְבָּר, שֶׁכְּשֶׁהַקִּלּוּחַ פּוֹסֵק הוּא הוֹלֵךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וְהָכִי אָמְרִינַן בְּמִדּוֹת: הַצַּפְתָּת. ברשק"א בְּלַע"ז שֶׁהֵן עָבוֹת וְנִכְבָּסֶת וְנִכְתֶּבֶת] הַשַּׁעֲוָה עִם הַדְּבַשׁ: שֶׁמְּזִיפִּין בו. מִתּוֹךְ שֶׁהוּא טוֹב וְעָב מְעָרְבִין בּוֹ מַיִם וְיַיִן וְאֵין נִכְרוֹת בּוֹ: שֶׁמְּזִיפִּין. שֶׁקָּרָנִים וְהוֹלְכִי רָכִיל: שֶׁמַּאֲמִינִים בְּהֶקְדֵּוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. לְזוֹתֵר מִמְּזוֹנָם לְנוֹי הַדּוֹר מְעָרָה וְלִצְרָקָה וּלְהוֹצָאַת שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים: שֶׁיִּתְבַּזּוּ שֶׁלְּחָנָם לְעָתִיד לָבֹא. שֶׁאֵינָן מְקַבְּלִין שָׂכָר שֶׁלָּם, וְהָכִי מִשְׁמַע כִּי מִי בָּז לְיוֹם הַבָּא אֶת הַצַּדִּיקִים: קְטַנּוֹת. קְטַנּוֹת אֲמָנָה: קְטַנֵּי רִשְׁעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שֶׁמֹּתוּ בְּשֵׁהֵן קְטַנִּים:

הִרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ וּפָעֲרָה פִיהָ לִבְלִי חֹק וְיָרַד הֲדָרָהּ וַהֲמוֹנָהּ וּשְׁאוֹנָהּ וְעָלֵז בָּהּ": מְשֻׁמָּתוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים: מַאן "נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים"? אָמַר רַב הוּנָא: זֶה דָּוִד וּשְׁמוּאֵל וּשְׁלֹמֹה, רַב נַחְמָן אָמַר: בִּימֵי דָוִד, וִימִנִין סָלִיק וְזִימְנִין לֹא סָלִיק. שֶׁהֲרֵי שָׁאַל צָדוֹק וְעָלְתָה לוֹ, שָׁאַל אֶבְיָתָר וְלֹא עָלְתָה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַל אֶבְיָתָר". מְתִיב רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל: "וְיהִי לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים בִּימֵי זְכַרְיָהוּ הַמֵּבִין בְּרְאֹת הָאֱלֹהִים" מַאי לָאו, בְּאוּרִים וְתוּמִים. לֹא, בִּנְבִיאִים. תָּא שְׁמַע, מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, בְּטְלוּ עָרֵי מִגְרָשׁ, וּפְסָקוּ אוּרִים וְתוּמִים, וּפָסַק מֶלֶךְ מִבֵּית דָּוִד. וְאִם לְחָשְׁךְ אָדָם לוֹמַר "וַיֹּאמֶר הַתִּרְשָׁתָא לָהֶם אֲשֶׁר לֹא יֹאכְלוּ מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים עַד עֲמֹד כֹּהֵן לְאוּרִים וּלְתֻמִּים כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ "עַד שֶׁיְּחִיוּ מֵתִים וְיָבֹא מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד". אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מַאן "נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים" לְאַפּוּקֵי מֵחַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי, דְּאַחֲרוֹנִים נִינְהוּ. דְּתָנוּ רַבָּנָן: מִשֶּׁמֵּתוּ חַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי, נִסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל. וְאַף עַל פִּי כֵן הָיוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּבַת קוֹל, שֶׁפַּעַם אַחַת הָיוּ מְסוּבִּין בַּעֲלִיַּת בֵּית גּוּרְיָא בִּירִיחוֹ, נִתְּנָה עֲלֵיהֶן בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם וְאָמְרָה: יֵשׁ בָּכֶם אָדָם אֶחָד שֶׁרָאוּי שֶׁתִּשְׁרֶה אִשְׁמְדַאי מַלְכָּא דְשֵׁדָא: אֲבָנִים הַלָּלוּ. שֶׁבְּאֵפוֹד וְחֹשֶׁן: פִּתּוּחֵי חוֹתָם. חָקַק מִשְׁמַע: בְּמִלּוּאוֹתָם. שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֵמוֹת שֶׁלֹּא יְחַסְּרוּ מֵהֶם כְּלוּם: וּמַרְאֶה לָהֶם שָׁמִיר. עַל פְּנֵי הַדִּיו כְּחַרְיָץ הָאוֹת: אִיטְנִי שֶׁל אֵבֶר. גּוּבְתָּא מש"א בְּלַע"ז: שִׁירָא פְּרַנְדָּא. מִין מְשִׁי הוּא: סֹלֶת צָפָה עַל נַבֵּי נָפָה. מְרוֹב שִׁמְנָה מִדְּבֶקֶת בְּדָפְנֵי נָפָה וְדוֹמִים לְעִסָּה חַיָּה שֶׁנִּפּוֹשָׁה בְּיַיִן כו'. נִפָּת דָּבֶק הַנָּפָה, צוּפִים שֶׁצָּפָה: שֶׁתֵּי כִּכָּרוֹת הַנִּדְבָּקוֹת כו'. שֶׁהֶחֱזִיקָה בְּרִכָּה מִצְוִיָּה בְּעִסָּה, וּכְשֶׁמִּדְבַּקִּין כִּכָּרוֹת בְּדָפְנֵי הַתַּנּוּר אַחַת בְּדֹפֶן זֶה וְאַחַת בְּדֹפֶן זֶה שֶׁכְּנֶגְדּוֹ וְהֵן תְּפוּחוֹת אצפליי"ר בְּלַע"ז עַד שֶׁמְּגִעַת פְּנֵי זוֹ לְזוֹ, כְּצוּף זֶה שֶׁגָּדֵל וּמִתְפַּשֵּׁט וְהוֹלֵךְ וְתוֹלֶה בָּאֲוִיר, כֵּן אֵלּוּ צְפוֹת וּתְפוּחוֹת בָּאֲוִיר: מִן הַצּוּפִים. הַהֲרִים הַגְּבוֹהִים שֶׁמִּשָּׁם צוֹפָה לְמַרְחוֹק: מֵאי מַשְׁמַע. מַהֵיכָא יְלִפְתָּ שֶׁדָּבֵשׁ בָּא מִן הַהֲרִים: בְּדִמְתַרְגְּמֵם רַב יוֹסֵף. כַּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂינָה הַדְּבוֹרִים: כָּל הַנִּצּוֹק. הַמְעֻרָה מִכְּלִי טָמֵא אֵין הַקִּלּוּחַ מְצָרְפָן לְהְיוֹת חִבּוּר לְטַמֵּא אֶת מַה שֶּׁבְּתוֹךְ הַכְּלִי שֶׁהוּא מְעֻרָה מִמֶּנּוּ: חוּץ מִדֶּבֶשׁ זִיפִּין. שֶׁהוּא עָב מְאֹד וְהֲרֵי הוּא כְּמֻחְבָּר, שֶׁכְּשֶׁהַקִּלּוּחַ פּוֹסֵק הוּא הוֹלֵךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וְהָכִי אָמְרִינַן בְּמִדּוֹת: הַצַּפְתָּת. ברשק"א בְּלַע"ז שֶׁהֵן עָבוֹת וְנִכְבָּסֶת וְנִכְתֶּבֶת] הַשַּׁעֲוָה עִם הַדְּבַשׁ: שֶׁמְּזִיפִּין בו. מִתּוֹךְ שֶׁהוּא טוֹב וְעָב מְעָרְבִין בּוֹ מַיִם וְיַיִן וְאֵין נִכְרוֹת בּוֹ: שֶׁמְּזִיפִּין. שֶׁקָּרָנִים וְהוֹלְכִי רָכִיל: שֶׁמַּאֲמִינִים בְּהֶקְדֵּוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. לְזוֹתֵר מִמְּזוֹנָם לְנוֹי הַדּוֹר מְעָרָה וְלִצְרָקָה וּלְהוֹצָאַת שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים: שֶׁיִּתְבַּזּוּ שֶׁלְּחָנָם לְעָתִיד לָבֹא. שֶׁאֵינָן מְקַבְּלִין שָׂכָר שֶׁלָּם, וְהָכִי מִשְׁמַע כִּי מִי בָּז לְיוֹם הַבָּא אֶת הַצַּדִּיקִים: קְטַנּוֹת. קְטַנּוֹת אֲמָנָה: קְטַנֵּי רִשְׁעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שֶׁמֹּתוּ בְּשֵׁהֵן קְטַנִּים:

שמבזוין

שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עָלָיו אֶלָּא שֶׁאֵין דּוֹרוֹ רָאוּי לְכָךְ. נָתְנוּ עֵינֵיהֶם בְּהֵלֵל הַזָּקֵן, וּכְשֶׁמֵּת הִסְפִּידוּהוּ הֵי חָסִיד, הֵי עָנָיו, תַּלְמִידוֹ שֶׁל עֶזְרָא. וְשׁוּב פַּעַם אַחֶרֶת, הָיוּ מְסוּבִּין בַּעֲלִיָּיה בִּיבְנֶה, נִתְּנָה לָהֶן בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם וְאָמְרָה לָהֶן: יֵשׁ בָּכֶם אָדָם אֶחָד שֶׁרָאוּי שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עָלָיו, אֶלָּא שֶׁאֵין דּוֹרוֹ זַכָּאִין לְכָךְ. נָתְנוּ עֵינֵיהֶם בִּשְׁמוּאֵל הַקָּטָן, וּכְשֶׁמֵּת הִסְפִּידוּהוּ הֵי עָנָיו, הֵי חָסִיד, תַּלְמִידוֹ שֶׁל הִלֵּל. וְאַף הוּא אָמַר בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ: שִׁמְעוֹן, וְיִשְׁמָעֵאל, לְחַרְבָּא. וְחַבְרוֹהִי לְקַטְלָא, וּשְׁאָר עַמָּא לְבִיזָּא, וְעָקָן סַגִּיאִין עֲתִידִין לְמֵיתֵי עַל עַמָּא. וְאַף עַל ר' יְהוּדָה בֶּן בָּבָא בְּקֵשׁוּ לוֹמַר "הֵי חָסִיד הֵי עָנָיו", אֶלָּא שֶׁנִּמְרְפָה שָׁעָה, שֶׁאֵין מִסְפִּידִין עַל הָרוּגֵי מַלְכוּת: מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּטֵל הַשָּׁמִיר כו': תָּנוּ רַבָּנָן: שָׁמִיר שֶׁבּוֹ בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע נִבְנָה" הַדְּבָרִים כִּכְתָבָן, דִּבְרֵי ר' יְהוּדָה. אָמַר לוֹ ר' נְחֶמְיָה: וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "כָּל אֵלֶּה אֲבָנִים יְקָרֹת מְגֹרָרוֹת בַּמַּגְּרָה". אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "לֹא נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ"? שֶׁהָיָה מַתְקִין מִבַּחוּץ, וּמַכְנִיס מִבְּפְנִים. אָמַר רַבִּי: נִרְאִין דִּבְרֵי ר' יְהוּדָה בְּאַבְנֵי מִקְדָּשׁ, וְדִבְרֵי ר' נְחֶמְיָה בְּאַבְנֵי בֵיתוֹ. וְר' נְחֶמְיָה, שָׁמִיר לְמֵאי אֲתָא? מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא: אֲבָנִים הַלָּלוּ אֵין כּוֹתְבִין אוֹתָן בְּדִיו, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "פִּתּוּחֵי חוֹתָם". וְאֵין מְסָרְטִין עֲלֵיהֶם בְּאִיזְמֵל, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמִלּוּאֹתָם". אֶלָּא כּוֹתֵב עֲלֵיהֶם בְּדִיו, וּמַרְאֶה לָהֶן שָׁמִיר מִבַּחוּץ, וְהֵן נִבְקָעוֹת מֵאֲלֵיהֶן כִּתְאֵינָה זוֹ שֶׁנִּבְקַעַת בִּימוֹת הַחַמָּה וְאֵינָהּ חֲסִירָה כְּלוּם, וּכְבִקְעָה זוֹ שֶׁנִּבְקַעַת בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְאֵינָהּ חֲסֵירָה כְּלוּם. תָּנוּ רַבָּנָן: שָׁמִיר זֶה, בְּרִיָּיתוֹ כִּשְׁעוֹרָה, וּמִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית נִבְרָא, וְאֵין כָּל דָּבָר קָשֶׁה יָכוֹל לַעֲמוֹד בְּפָנָיו. בַּמֶּה מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ? כּוֹרְכִין אוֹתוֹ בִּסְפוֹגִין שֶׁל צֶמֶר, וּמַנִּיחִין אוֹתוֹ בְּאִיטְנִי שֶׁל אֵבֶר, מְלִיאָה סוּבִּי שֶׁעוֹרִין. אָמַר ר' אַמִּי: מִשֶּׁחָרַב מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, בָּטְלָה שִׁירָא פְּרַנְדָּא וּזְכוּכִית לְבָנָה. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: מִשֶּׁחָרַב מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, בָּטְלָה שִׁירָא פְּרַנְדָּא וּזְכוּכִית לְבָנָה וְרֶכֶב בַּרְזֶל, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף יַיִן קָרוּשׁ הַבָּא מִשְּׁנִיר הַדּוֹמֶה כְּעֵינוּלֵי דְבֵילָה: וְנוֹפֶת צוּפִים: מַאי "נוֹפֶת צוּפִים"? אָמַר רַב: סוֹלֶת שֶׁצָּפָה עַל גַּבֵּי נָפָה, וְדוֹמָה לְעִיסָּה שֶׁנִּילּוּשָׁה בְּדִבַשׁ וְשֶׁמֶן. וְלֵוִי אָמַר: שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת הַנִּדְבָּקוֹת בְּתַנּוּר וְתוֹפְחוֹת וּבָאוֹת עַד שֶׁמַּגִּיעוֹת זוֹ לְזוֹ. וְר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: זֶה דִּבַשׁ הַבָּא מִן הַצִּיפִּיָּא. מַאי מַשְׁמַע? כְּדִמְתַרְגֵּם רַב שֵׁשֶׁת, כְּמָא דְנָתְנָן דִּבְרֵיאָתָה וְשִׁייְטָן בְּרוּמֵי עָלְמָא וּמְתָיְיָן דּוּבְשָׁא מַעֲשִׂיבֵי טוּרָא. תְּנַן הָתָם: כָּל הַנִּצּוֹק טָהוֹר, חוּץ מִדֶּבֶשׁ זִיפִּים וְהַצַּפִּיחִים. מַאי 'זִיפִּים'? אָמַר ר' יוֹחָנָן: דְּבַשׁ שֶׁמְּזַיְּיפִין בּוֹ, וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: עַל שֵׁם מְקוֹמוֹ, כְּדִכְתִיב "זִיף וָטֶלֶם וּבְעָלוֹת". כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר "בְּבוֹא הַזִּיפִים וַיֹּאמְרוּ לְשָׁאוּל הֲלֹא דָוִד" וגו', מַאי 'זִיפִים'? אָמַר ר' יוֹחָנָן: בְּנֵי אָדָם הַמְזַיְּיפִין דִּבְרֵיהֶם. וְר' אֶלְעָזָר אוֹמֵר: עַל שֵׁם מְקוֹמָן, כְּדִכְתִיב "זִיף וָטֶלֶם וּבְעָלוֹת": וּפָסְקוּ אַנְשֵׁי אֲמָנָה: אָמַר ר' יִצְחָק: אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵן מַאֲמִינִין בְּהַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. דְּתַנְיָא, ר' אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסַלּוֹ וְאוֹמֵר "מָה אוֹכַל לְמָחָר", אֵינוֹ אֶלָּא מִקְּטַנֵּי אֲמָנָה, וְהַיְינוּ דְאָמַר ר' אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב "כִּי מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת" מִי גָּרַם לַצַּדִּיקִים שֶׁיִּתְבַּזְּבוּ שׁוּלְחָנָן לֶעָתִיד לָבֹא? קְטַנּוּת שֶׁהָיָה בָּהֶן, שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רָבָא אָמַר: אֵלּוּ קְטַנֵּי בְנֵי רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל

שמבזוין

ביאורים למסכת סוטה דף מח עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

הֲרִחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ וּפָעֲרָה פִּיהָ לְבִלִּי חֹק וְיָרַד הֲדָרָהּ וַהֲמוֹנָהּ וּשְׁאוֹנָהּ וְעָלֵז בָּהּ" שבסופו של דבר, כל המון הרשעים הללו יפלו בגיהנם.

שנינו במשנה, מִשֶּׁמֵּתוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים בטלו אורים ותומים. שואלת הגמרא, מַאן נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים שבמותם בטלו אורים ותומים. אָמַר רַב הוּנָא, זֶה דָּוִד וּשְׁמוּאֵל וּשְׁלֹמֹה. רַב נַחְמָן אָמַר, אף בִּימֵי דָוִד, זִימְנִין סָלִיק וְזִימְנִין לָא סָלִיק – פעמים עלתה להם תשובה באורים ותומים, ופעמים שלא עלתה, שֶׁהֲרֵי שָׁאַל צָדוֹק באורים ותומים, כשברח דוד מפני אבשלום וְעָלְתָה לוֹ תשובה, שֶׁאַל אֶבְיָתָר באורים ותומים וְלֹא עָלְתָה לוֹ תשובה, שֶׁנֶּאֱמַר באותו ענין 'וַיַּעַל אֶבְיָתָר', ופירושו, שנסתלק מן הכהונה כיון שלא נענה.

מקשה הגמרא, מֵתִיב רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל, כיצד אמרת שמשמתו דוד ושמואל ושלמה בטלו אורים ותומים, והרי נאמר "וַיְהִי לְדָרוֹשׁ אֱלֹהִים כָּל יְמֵי זְכַרְיָה [בִּימֵי זְכַרְיָהוּ] הַמֵּבִין בְּרֹאוֹת הָאֱלֹהִים", מַאי לָאו ראיה זו היא בְּאוּרִים וְתוּמִים, הרי שהיו גם בימיו אורים ותומים. מתרצת הגמרא, לֹא באורים ותומים, אלא ראיה בְּנְבִיאִים.

עוד מקשה הגמרא מברייתא, תָּא שְׁמַע, מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, בָּטְלוּ עָרֵי מִגְרָשׁ – ערי הלויים שנצטוו להניח סביבם מגרש, וּפָסְקוּ אוּרִים וְתוּמִים, וּפָסַק מֶלֶךְ מִבֵּית דָּוִד, וְאִם לְחָשְׁךְ אָדָם לוֹמַר כיצד אתה אומר שפסקו אז אורים ותומים, והלא נאמר בעליית זרובבל, בבנין בית שני, כשחלק מהכהנים לא מצאו את כתב יחוסם, "וַיֹּאמֶר הַתִּרְשָׁתָא לָהֶם אֲשֶׁר לֹא יֹאכְלוּ מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים עַד עֲמוֹד כֹּהֵן לְאוּרִים וְתוּמִים", הרי שגם אז היו אורים ותומים, [אֲמוֹר לוֹ], אין הפירוש כך, אלא כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ עַד שֶׁיִּחְיוּ מֵתִים וְיָבֹא מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד, כך גם אמר להם התרשתא, שלא יאכלו מן הקדשים עד שיבא המשיח ויהיו אורים ותומים, הרי מפורש בברייתא זו שאורים ותומים פסקו רק משחרב בית המקדש הראשון, וקשה על רב הונא שאמר שנביאים הראשונים הם דוד שמואל ושלמה.

אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מַאן נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים שבמותם פסקו אורים ותומים, כל הנביאים שבימי בית ראשון, לְאַפּוּקֵי מֵחַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי שהתנבאו בתחילת הבית השני, דְּאַחֲרוֹנִים נִינְהוּ ובימיהם לא היו אורים ותומים, ומצינו כך בברייתא, שהם היו הנביאים האחרונים, דְּתָנוּ רַבָּנַן, מִשֶּׁמֵּתוּ חַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי נִסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ של נבואה מִיִּשְׂרָאֵל, הרי שהם היו הנביאים האחרונים, וְאַף עַל פִּי כֵן הָיוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּבַת קוֹל מן השמים, שֶׁפַּעַם אַחַת הָיוּ חכמים מְסוּבִּין בַּעֲלִיַּת בֵּית גּוּרְיָא בִּירִיחוֹ, נִתְּנָה עֲלֵיהֶן בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם וְאָמְרָה, יֵשׁ בָּכֶם אָדָם אֶחָד שֶׁרָאוּי שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עָלָיו, אֶלָּא שֶׁאֵין דּוֹרוֹ רָאוּי לְכָךְ, נָתְנוּ עֵינֵיהֶם בְּהִלֵּל הַזָּקֵן, וּכְשֶׁמֵּת הלל הזקן, הִסְפִּידוּהוּ, הִי חָסִיד הִי עָנָיו תַּלְמִידוֹ שֶׁל עֶזְרָא. וְשׁוּב פַּעַם אַחֶרֶת הָיוּ חכמים מְסוּבִּין בַּעֲלִיָּה בִּיבְנֶה, נִתְּנָה לָהֶן בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם וְאָמְרָה לָהֶן, יֵשׁ בָּכֶם אָדָם אֶחָד שֶׁרָאוּי שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עָלָיו, אֶלָּא שֶׁאֵין דּוֹרוֹ זַכַּאי לְכָךְ, נָתְנוּ עֵינֵיהֶם בִּשְׁמוּאֵל הַקָּטָן, וּכְשֶׁמֵּת, הִסְפִּידוּהוּ, הִי עָנָיו הִי חָסִיד, תַּלְמִידוֹ שֶׁל הִלֵּל, וְאַף הוּא – שמואל הקטן, אָמַר בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ ברוח הקודש ששרתה עליו אז, שִׁמְעוֹן – רבן שמעון בן גמליאל נשיא ישראל, וְיִשְׁמָעֵאל – רבי ישמעאל כהן גדול, ינתנו לְחַרְבָּא – להריגה בחרב בגזרת המלכות, וְחַבְרוֹהִי אף הם יהיו לְקִטְלָא – להריגה במיתות משונות אחרות, וּשְׁאָר עַמָּא יהיו לְבִיזָּא – לבז, וְעָקָן סַגִּיאִין עָתִידִין לְמִיתֵי עַל עַמָּא – וצרות רבות עתידות לבא על העם, וְאַף עַל רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא בְּקִשּׁוּ לוֹמַר במותו כשנהרג, הִי חָסִיד הִי עָנָיו, אֶלָּא שֶׁנִּטְרְפָה שָׁעָה מלהספידו, לפי שֶׁאֵין מְסַפְּדִין עַל הֲרוּגֵי מַלְכוּת מאימת המלכות.

שנינו במשנה, מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּטַל הַשָּׁמִיר כו'. תָּנוּ רַבָּנַן, שָׁמִיר זהו שֶׁבּוֹ בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר בבנין הבית שבנה שלמה, "וְהַבַּיִת בְּהִבָּנוֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מְסֻעָ נִבְנָה ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו" הַדְּבָרִים כִּכְתָבָן, כמו שחצבו אותה מן ההר על ידי השמיר ולא סיתתוה בכלי ברזל, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לוֹ רַבִּי נְחֶמְיָה, וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, וְהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר בפסוק אחר, "כָּל אֵלֶּה אֲבָנִים יְקָרוֹת וְגוֹ' מְגוֹרְרוֹת בַּמְּגֵרָה" – בכלי ברזל מלאה פגימות, הרי שהיו האבנים חתוכות ומסותתות בכלי ברזל, אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'כל כלי ברזל לֹא נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנוֹתוֹ', פירושו, שבבית לא נשמע כלי ברזל, אלא שֶׁהָיָה מַתְקִין אותם מִבַּחוּץ, וּמַכְנִיס אותם מוכנות מִבְּפָנִים. אָמַר רַבִּי, נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה שהיו האבנים שלמות כחציבתן בְּאַבְנֵי מִקְדָּשׁ, וְדִבְרֵי רַבִּי נְחֶמְיָה שהיו האבנים מסותתות בְּאַבְנֵי בֵּיתוֹ של שלמה המלך, שהרי הפסוק שהביא רבי נחמיה שהיו האבנים מגוררות במגרה, בענין בנין ביתו נאמר.

שואלת הגמרא, וְרַבִּי נְחֶמְיָה שאמר שהיו מתקנים את האבנים מבחוץ בכלי ברזל, לדבריו שָׁמִיר לְמַאי אָתָא – לאיזה צורך הביאוהו. משיבה הגמרא, השמיר מִיבְּעֵי לֵיהּ, לְכִדְתַנְיָא, אֲבָנִים הַלְּלוּ של האפוד והחושן, שצריך לכתוב עליהם שמות שבטי ישראל, אֵין כּוֹתְבִין אוֹתָן בְּדִיו, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר עליהם 'פִּתּוּחֵי חוֹתָם', שמשמעו חקוק בתוכם, וְאֵין מְסָרְטִין עֲלֵיהֶם את האותיות בְּאִיזְמֵל, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר עליהם 'כְּמִלּוּאֹתָם', שמשמעו שתהיינה שלמות בלי חסרון, אֶלָּא כּוֹתֵב עֲלֵיהֶם תחילה את השמות בְּדִיו, וּמַרְאֶה לָהֶן – לאנשים הרשומות בדיו את הַשָּׁמִיר מִבַּחוּץ, וְהֵן נִבְקָעוֹת מֵאֲלֵיהֶן בצורת האותיות, כִּתְאִינָה זוֹ שֶׁנִּבְקַעַת מאליה בִּימוֹת הַחַמָּה וְאֵינָהּ חֲסֵירָה כְּלוּם, וּכְבִקְעָה זוֹ שֶׁנִּבְקַעַת אדמתה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְאֵינָהּ חֲסֵירָה כְּלוּם.

תָּנוּ רַבָּנַן, שָׁמִיר זֶה, בְּרִיָּתוֹ כִּשְׂעוֹרָה, וּמִשֶּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית נִבְרָא, וְאֵין כָּל דָּבָר קָשֶׁה יָכוֹל לַעֲמוֹד בְּפָנָיו. בַּמֶּה מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ, כּוֹרְכִין אוֹתוֹ בְּסִפּוּגִין שֶׁל צֶמֶר, וּמְנִיחִין אוֹתוֹ בְּאִיטְנִי שֶׁל אֵבֶר – בארגז של עופרת מְלֵיאָה סוּבִּי שְׂעוֹרִין.

אָמַר רַבִּי אַמִּי, מִשֶּׁחָרַב מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן בָּטְלָה שִׂירָא פְּרַנְדָּא – מין משי חשוב, וּזְכוּכִית לְבָנָה. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, מִשֶּׁחָרַב מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן בָּטְלָה שִׂירָא פְּרַנְדָּא, וּזְכוּכִית לְבָנָה, וְרֶכֶב בְּרָזֶל. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף יַיִן קָרוּשׁ – שנעשה מוצק הַבָּא מִשְּׁנִיר, הַדּוֹמֶה כְּעֵינוּלֵי דְּבֵילָה בטל אז.

שנינו במשנה, משחרב בית המקדש בטל השמיר וְנוֹפֶת צוּפִים. שואלת הגמרא, מַאי נוֹפֶת צוּפִים. אָמַר רַב, סוֹלֶת שֶׁצָּפָה ונדבקת עַל גַּבֵּי נָפָה מרוב שומנה בשעת הניפוי, וְדוֹמָה לְעִיסָּה שֶׁנִּילּוּשָׁה כבר בְּדִבְשׁ וְשֶׁמֶן, ו'נופת' הוא על שם דבק הנפה, ו'צופים' הוא על שם שצפה עליה. וְלֵוִי אָמַר, נופת צופים הם שְׁתֵּי כִּכְּרוֹת לחם הַנִּדְבָּקוֹת בַּתַּנּוּר על גבי שתי דופניו מן הצדדים, ככר בדופן זו, וככר בדופן שכנגדה, וְתוֹפְחוֹת וּבְאוֹת כל כך בתנור, עַד שֶׁמַּגִּיעוֹת זוֹ לְזוֹ ו'נופת' הוא מלשון נוף, שגדל הככר כמו ענפי עץ, ו'צופים' הוא מלשון צוף, שהככרות תופחים וצפים. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר, נופת צופים זֶה דְּבַשׁ הַבָּא מִן הַצִּיפְיָא – מן ההרים הגבוהים שמהם צופים למרחק. שואלת הגמרא, מַאי מַשְׁמַע שהדבש בא מן המקומות הגבוהים, כְּרַמְתַּרְגֵּם רַב שֵׁשֶׁת על הפסוק 'כאשר תעשינה הדבורים', כְּמָא דְּנַתְּנָן דַּבְּרֵיאָתָא וְשָׁיְיטָן בְּרוּמֵי עָלְמָא וּמַתְיָין דּוּכְשָׁא מֵעֵישְׁבֵי טוּרָא – כמו שעפות הדבורים ושטות בגובה העולם, ומביאים דבש מעשבי ההרים, הרי שהדבש המשובח בא ממקומות הגבוהים.

כיון שעסקנו בדבש משובח, מביאה הגמרא משנה במסכת מכשירין העוסקת בענין זה, תְּנַן הָתָם, כָּל משקה הַנִּצּוֹק מכלי טהור לכלי טמא, טָהוֹר – אינו חיבור להעביר את הטומאה מהכלי הטמא לכלי הטהור, חוּץ מִדְּבַשׁ וְיָפִים וְהַצִּפְּיָחִים שהם משקים עבים מאד, עד כדי שכשנפסק הקילוח, חוזר למעלה. שואלת הגמרא, מַאי יָפִים, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, זהו דְּבַשׁ שֶׁמְּזַיְּיפִין בּוֹ ומערבים בו יין ומים, ומתוך שהוא עב אין הדבר ניכר. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, הוא קרוי 'זיפים' עַל

המשך בעמוד רי

ביאורים למסכת סוטה דף מט עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

שֶׁמְּכַזְּבִין – שמבטלים דִּין אֲבִיהֶם הרשעים לֶעָתִיד לָבוֹא, וכך אוֹמְרִים לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מֵאַחַר שֶׁאַתָּה עָתִיד לִיפָּרַע מֵהֶן, לָמָּה הִקְהֵיתָה שִׁינֵּיהֶם בָּם לענשם במיתתנו בקטנותנו.

אָמַר רַבִּי אִילְעָא בַּר יְבֶרֶכְיָה, אִלְמָלֵא תְּפִלָּתוֹ שֶׁל דָּוִד, הָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בגלות מוֹכְרֵי רְבָב – שומנים ודברים מאוסים, מתוך עניותם, שֶׁנֶּאֱמַר בתהילים, שבקש דוד על ישראל, שגם כשיהיו בגלות, 'שִׁיתָה ה' מוֹרָה לָהֶם' שפירושו, תתן לעניים מרות ועושר, כדי שלא יהיו פחותים ונבזים כל כך בעיני האומות.

וְאָמַר רַבִּי אִילְעָא בַּר יְבֶרֶכְיָה, אִלְמָלֵא תְּפִלָּתוֹ שֶׁל חֲבַקּוּק, הָיוּ שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִתְכַּסְּסִים בְּטִלִּית אַחַת מרוב עניותם וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בתפלתו של חבקוק, "ה' שָׁמַעְתִּי שִׁמְעֲךָ יָרֵאתִי ה' פָּעָלְךָ בְּקֶרֶב שָׁנִים חַיֵּיהוּ", אַל תִּקְרָא 'בְּקֶרֶב שָׁנִים', אֶלָּא 'בְּקֵרוּב שָׁנִים', וכך הוא נדרש, פעלך, שהיא התורה, כששנים מתקרבים ללמוד אותה בכסות אחת מחמת עניים, חיה אותם לבל יהיו עוסקים בה בעניות מרובה.

וְאָמַר רַבִּי אִילְעָא בַּר יְבֶרֶכְיָה, שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַמְּהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ וְאֵין בֵּינֵיהֶן דִּבְרֵי תּוֹרָה, רְאוּיִן לִישָׂרֵף בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר כשהלכו אליהו הנביא ואלישע תלמידו, "וַיְהִי הֵמָּה הוֹלְכִים הָלוֹךְ וְדַבֵּר וְהִנֵּה רֶכֶב אֵשׁ וְגו'" והפריד ביניהם, ולקח את אליהו, מַעֲמָא שלא נשרפו אש של מעלה, הוא משום דְּאִיכָּא דִּיבּוּר תורה ביניהם, הָא אם לֵיכָּא דִּיבּוּר, הוּי רְאוּיִן לִישָׂרֵף.

וְאָמַר רַבִּי אִילְעָא בַּר יְבֶרֶכְיָה, שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַדָּרִין בְּעִיר אַחַת וְאֵין נוֹחִין זֶה לְזֶה כַּהֲלָכָה, אֶחָד מהם מֵת על ידי חברו, וְאֶחָד – ההורג בשגגה גּוֹלֶה על ידו, שֶׁנֶּאֱמַר בפרשת ערי מקלט, שמטרת עיר מקלט היא "לָנוּס שָׁמָּה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת רֵעֵהוּ בִּבְלִי דַעַת", וְאֵין 'דַּעַת' אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר על ישראל כשעברו על מצוות התורה 'גְּרֵמוּ עָמִי מִבְּלִי הָדָעַת' שפירושו, שנטפשו עמי מתוך שלא עסקו בתורה, ונדרש הפסוק של ערי מקלט כך, שהרציחה נגרמה משום שלא עסקו יחד בדעת שהיא תורה.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּא, כָּל תַּלְמִיד חָכָם הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה מִתּוֹךְ הַדְּחָק, תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר, "כִּי עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב בִּירוּשָׁלִַם בָּכוֹ לֹא תִבְכֶּה חָנוֹן יָחְנְךָ לְקוֹל זַעֲקֵךְ כְּשָׁמְעָתוֹ עָנָךְ", ונדרש, שהקדוש ברוך הוא עונה לקול זעקת אלו היושבים ישיבה של תורה, וּכְתִיב בַּתָּרֵיהּ, שבאיזה עסק התורה הדברים אמורים, "וְנָתַן ה' לָכֶם לֶחֶם צַר וּמַיִם לָחַץ", ומכאן, שישיבה זו היא על ידי הדחק. רַבִּי אַבָּהוּ אוֹמֵר, אותו העוסק בתורה מתוך הדחק מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ מִזִּיו שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר בסוף הפסוק, "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רוֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ". רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא אָמַר, אַף אֵין הַפַּרְנוֹס נִנְעָל בְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר באתו הפסוק "וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ", שפירושו, שלא יסתר ממך מורירך, שהוא הקדוש ברוך הוא, ולא תנעל המחיצה בינך לבינו.

שנינו במשנה, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין יום שאין קללה וְכוּ'. אָמַר רָבָא, לא זו בלבד שאין יום שאין בו קללה, אלא וְכָל יוֹם וְיוֹם מְרוּבֶּה קִלְלָתוֹ מִשֶּׁל חֲבֵרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בתוכחת הגלות, "בַּבֹּקֶר תֹּאמַר מִי יִתֵּן עֶרֶב וּבָעֶרֶב תֹּאמַר מִי יִתֵּן בֹּקֶר", ויש לשאול, הֵי בֹּקֶר – על איזה בקר הכוונה שבערב תאמר עליו מי יתן ויבא, אֵילֵימָא תאמר כך על בֹּקֶר דִּלְמָחָר, מִי יָדַע מַאי הָוֵי – וכי יודע הוא שיהיה טוב יותר, אֶלָּא תאמר כך על הבקר דְּחָלִיף – שעבר, מי יתן ויבא שוב יום כזה, משום שהיה טוב יותר מן הערב שאחריו. שואלת הגמרא, וְאֶלָּא אם כל יום מתרבה הקללה, עָלְמָא אַמַּאי קָא מְקַיֵּים – על מה העולם עומד. עונה הגמרא, אִקְּדוּשָׁה דְּסִידְרָא – על סדר קדושה שאומרים על הסדר בשחרית אחר תפילת שמונה עשרה, וְאִיהָא שְׁמֵיהּ רָבָא דְּאַגַּדְתָּא – ועל 'אמן יהא שמיה רבא' שעונים העם אחר הדרשה בדברי אגדה כל שבת, שֶׁנֶּאֱמַר, "אֶרֶץ עָפְתָה כְּמוֹ אוֹפֶל צַלְמָוֶת וְלֹא סְדָרִים", שמשמעו, שהארץ חשכה וצלמות כשאין בה סדרים, וסוף הפסוק הוא, 'ותופע כמו אופל', ופירושו, הָא אם יֵשׁ סְדָרִים – סדר קדושה ויהא שמיה רבא, אזי תּוֹפִיעַ הארץ מֵאוֹפֶל.

שנינו במשנה, העיד רבי יהושע מיום שחרב בית המקדש וכו' וְלֹא יָרַד טַל לִבְרָכָה וְנִיטַּל טַעַם פֵּרוֹת וְכו'. מביאה הגמרא ברייתא בענין זה, תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, טָהֳרָה בִּטְלָה טַעַם וְרֵיחַ, מַעֲשֵׂר בִּיטֵּל שׁוּמַּן דָּגָן. מספרת הגמרא, רַב הוּנָא אַשְׁכַּח תּוֹמַרְתָּא דְּחִינוּנִיתָא – מין תמרה שמנה שאף יש בה ריח טוב, שַׁקְלָהּ כַּרְכָּהּ בְּסוּדְרֵיהּ – נטלה רב הונא ועטפה בסודרו, אָתָא רַבָּה בְּרֵיהּ של רב הונא, אָמַר לֵיהּ לרב הונא, מוֹרְחִינָא רֵיחָא דְּחִינוּנִיתָא – מריח אני ריח של תמרה חינוניתא, אָמַר לֵיהּ רב הונא לרבה בנו, בְּנִי, כיון שהרחת את ריחה, ודאי טָהֳרָה יֵשׁ בָּךְ שלכך לא ניטל ממך ריח הפירות, יָהֲבָהּ נִיהֲלֵיהּ – נתנה לו רב הונא לרבה, אַדְּהָכִי אָתָא אַבָּא בְּרֵיהּ – בין כך בא אבא בנו של רבה בר רב הונא, שַׁקְלָהּ יָהֲבָהּ נִיהֲלֵיהּ – נטלה רבה בר רב הונא ונתנה לאבא בנו, אָמַר לֵיהּ רב הונא לרבה בנו, בְּנִי, שַׁמְּחָתָּ אֶת לִבִּי בכך שיש בך טהרה, וְהִקְהֵיתָה אֶת שִׁנַּי בכך שהראית לי שאתה אוהב את בנך יותר ממני, שלקחת אותה ממני ונתת לו, הֵיינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי, רַחֲמֵי דְּאַבָּא אַבְנֵי – רחמי האב על בניו, רַחֲמֵי דִּבְנֵי אַבְנֵי דְּהָווּ לֵיהּ – ורחמי הבן אינם על האב, אלא על הבנים שלו.

עוד מספרת הגמרא, רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אִיטַּפֵּל בֵּיהּ בְּרַב יַעֲקֹב בַּר בְּרַתֵּיהּ – טרח בגידולו של רב יעקב בן בתו, כִּי גָּדַל, אָמַר לֵיהּ רב אחא בר יעקב לנכדו, אַשְׁקְיֵין מַיָּא – השקני מים, אָמַר לוֹ רב יעקב, לָאו בְּרֵיךְ אֲנָא – איני בנך, ואיני חייב לכבדך כאב, וְהַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי, רַבִּי רַבִּי, בַּר בְּרַתְּךָ אֲנָא – גדל גדל את נכדיך, ולבסוף יאמרו לך בן בתך אני.

משנה. בְּפוּלְמוּס שֶׁל אַסְפַּסְיָנוּס – בביאת חילו של אספסיינוס קיסר רומי על ירושלים בסוף ימי בית שני, גָּזְרוּ חכמים עַל עֲטָרוֹת חֲתָנִים, וְעַל הָאֵירוּס. בְּפוּלְמוּס – בביאת חילו שֶׁל טִיטוּס, כשהביאו הורקנוס להילחם עם אריסתובלוס אחיו, גָּזְרוּ חכמים עַל עֲטָרוֹת כַּלּוֹת, וְשֶׁלֹּא יְלַמֵּד אָדָם אֶת בְּנוֹ יְוָנִית. בְּפוּלְמוּס – בביאת החיל הָאַחֲרוֹן על ירושלים, שבו בא טיטוס והחריב את בית המקדש, גָּזְרוּ חכמים שֶׁלֹּא תֵצֵא הַכַּלָּה בְּאַפְּרִיוֹן – בחופת כבוד של מעילים וטליתות מוזהבות בְּתוֹךְ הָעִיר כשמוליכים אותה מבית אביה לבית בעלה, וְרַבּוֹתֵינוּ הִתִּירוּ שֶׁתֵּצֵא הַכַּלָּה בְּאַפְּרִיוֹן בְּתוֹךְ הָעִיר.

מִשְּׁמַת רַבִּי מֵאִיר, בָּטְלוּ מוֹשְׁלֵי מְשָׁלִים – מלמדים את החכמה דרך משל ומליצה, כגון משלי שועלים. מִשְּׁמַת בֶּן עַזַּאי, בָּטְלוּ הַשַּׁקְדָּנִים – שוקדים על דלתות בית המדרש לילה ויום. מִשְּׁמַת בֶּן זוֹמָא, בָּטְלוּ הַדַּרְשָׁנִים – דורשים את פסוקי התורה. מִשְּׁמַת רַבִּי עֲקִיבָא, בָּטַל כְּבוֹד הַתּוֹרָה – שהיה דורש כל קוץ וקוץ של אותיות, וכל שכן אותיות, וזהו כבוד התורה שאין בה דבר לבטלה. מִשְּׁמַת רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דוֹסָא, בָּטְלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה – בטוחים בצדקתם ועושים מעשי פלא. מִשְּׁמַת רַבִּי יוֹסֵי קָטְנְתָּא, פָּסְקוּ חֲסִידִים, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ קָטְנְתָּא, שֶׁהָיָה קָטְנְתָּא וסופם שֶׁל חֲסִידִים. מִשְּׁמַת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, בָּטַל זִיו הַחָכְמָה. מִשְּׁמַת רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן, בָּטַל כְּבוֹד הַתּוֹרָה – שהיו עד אז עוסקים בה בעמידה, ומשמת ירדה חולשה לעולם ועוסקים בה בישיבה, וּמִתָּה טָהֳרָה וּפְרִישׁוּת. מִשְּׁמַת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן פָּאבִי, בָּטְלָה זִיו הַכְּהוּנָּה – שהיה חכם ועשיר וכהנים רבים אוכלים על שולחנו. מִשְּׁמַת רַבִּי, בָּטְלָה עֲנָוָה וְיִרְאַת חֵטְא.

[גמרא. תָּנוּ רַבָּנָן], רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר אוֹמֵר, מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בּוֹשׁוּ חֲבֵרִים – תלמידי חכמים וּבְנֵי חוֹרִין – מיוחסים, וְחָפוּ רֹאשָׁם לפי שהיו הממזרים ועזי הפנים בגדולה ועושר, והתלמידים והמיוחסים בעניות, וְנִדְלְדְּלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה, וְנָכְרוּ בַּעֲלֵי זְרוֹעַ וּבַעֲלֵי לָשׁוֹן, וְאֵין דּוֹרֵשׁ לישראל וְאֵין מְבַקֵּשׁ עליהם רחמים, וְאֵין שׁוֹאֵל בשלום חבירו, ואם כך, עַל מִי לָנוּ לְהִשָּׁעֵן, עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שָׁרוּ חַכִּימֵיָא לְמֶהֱוֵי כְּסַפְּרֵיָא – התחיל ערך החכמים להיות כמלמדי תינוקות, וְסַפְּרֵיָא כְּחַזָּנֵיָא – וערך מלמדי התינוקות התחיל להיות כשמשי הצבור, וְחַזָּנֵיָא כְּעַמָּא דְּאַרְעָא – וערך משמשי הצבור התחיל להיות כעם הארץ, וְעַמָּא דְּאַרְעָא

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מט עמוד א

שֶׁמְּבַזְּבְזִין דִּין אֲבִיהֶם לֶעָתִיד לָבוֹא. אוֹמְרִים לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מֵאַחַר שֶׁאַתָּה עָתִיד לִיפָּרַע מֵהֶן, לָמָּה הִקְהֵיתָה שִׁינֵּיהֶם בָּם. אָמַר ר' אִילְעָא בַּר יְבֶרֶכְיָה: אִלְמָלֵא תְּפִלָּתוֹ שֶׁל דָּוִד, הָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מוֹכְרֵי רְבָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁיתָה ה' מוֹרָה לָהֶם". וְאָמַר ר' אִילְעָא בַּר יְבֶרֶכְיָה: אִלְמָלֵא תְּפִלָּתוֹ שֶׁל חֲבַקּוּק, הָיוּ שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים מִתְכַּסִּים בְּטַלִּית אַחַת וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' שָׁמַעְתִּי שִׁמְעֲךָ יָרֵאתִי ה' פָּעָלְךָ בְּקֶרֶב שָׁנִים חַיֵּיהוּ" אַל תִּקְרָא "בְּקֶרֶב שָׁנִים" אֶלָּא "בִּקְרוֹב שְׁנַיִם". וְאָמַר ר' אִילְעָא בַּר יְבֶרֶכְיָה: שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים הַמְּהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ וְאֵין בֵּינֵיהֶן דִּבְרֵי תוֹרָה, רְאוּיִן לִישָּׂרֵף בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי הֵמָּה הֹלְכִים הָלוֹךְ וְדַבֵּר וְהִנֵּה רֶכֶב אֵשׁ". טַעֲמָא, דְּאִיכָּא דִּיבּוּר. הָא לֵיכָּא דִּיבּוּר, רְאוּיִן לִישָּׂרֵף. וְאָמַר ר' אִילְעָא בַּר יְבֶרֶכְיָה: שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים הַדָּרִין בְּעִיר אַחַת וְאֵין נוֹחִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה, אֶחָד מֵת וְאֶחָד גּוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָנֻס שָׁמָּה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת רֵעֵהוּ בִּבְלִי דַעַת" וְאֵין דַּעַת אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִדְמוּ עַמִּי מִבְּלִי הַדָּעַת". אָמַר ר' יְהוּדָה בְּרֵיהּ דר' חִיָּיא: כָּל תַּלְמִיד חָכָם הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה מִתּוֹךְ הַדְּחָק, תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב בִּירוּשָׁלָםִ בָּכוֹ לֹא תִבְכֶּה חָנוֹן יָחְנְךָ לְקוֹל זַעֲקֶךָ כְּשָׁמְעָתוֹ עָנָךְ" וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "וְנָתַן לָכֶם ה' לֶחֶם צַר וּמַיִם לָחַץ". ר' אַבָּהוּ אוֹמֵר: מַשְׂבִּיעִין אוֹתוֹ מִזִּיו שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ". ר' אַחָא בַּר חֲנִינָא אָמַר: אַף אֵין הַפַּרְגּוֹד נִנְעָל בְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ": רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִשּׁוּם ר' יְהוֹשֻׁעַ: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין וְכוּ': אָמַר רָבָא: בְּכָל יוֹם וְיוֹם מְרוּבָּה קִלְלָתוֹ מִשֶּׁל חֲבֵירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "בַּבֹּקֶר תֹּאמַר מִי יִתֵּן עֶרֶב וּבָעֶרֶב תֹּאמַר מִי יִתֵּן בֹּקֶר" הֵי בֹּקֶר? אִילֵימָא בֹּקֶר לְמָחָר, מִי יָדַע מַאי הָוֵי? אֶלָּא דְּחָלֵיף. וְאֶלָּא, עָלְמָא אַמַּאי קָא מְקַיֵּים? אַקְּדוּשָּׁה דְּסִידְרָא וְאַ"יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא" דְּאַגַּדְתָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶרֶץ עֵפָתָה כְּמוֹ אֹפֶל צַלְמָוֶת וְלֹא סְדָרִים" הָא יֵשׁ סְדָרִים, תּוֹפִיעַ מֵאוֹפֶל: לֹא יָרַד טַל לִבְרָכָה וְנִיטַּל טַעַם פֵּירוֹת וְכוּ': תַּנְיָא, ר' שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: טָהֳרָה בִּטְּלָה טַעַם וְרֵיחַ, מַעֲשֵׂר בִּיטֵּל שׁוּמָן דָּגָן. רַב הוּנָא אַשְׁכַּח תּוּמַרְתָּא דְחִינוּנִיתָא, שְׁקָלָהּ, כְּרָכָהּ בְּסוּדָרֵיהּ. אֲתָא רַבָּה בְּרֵיהּ, אָמַר לֵיהּ: מוֹרְחִינָא רֵיחָא דְחִינוּנִיתָא. אָמַר לֵיהּ: בְּנִי, טָהֳרָה יֵשׁ בְּךָ, יָהֲבָהּ נִיהֲלֵיהּ. אַדְּהָכִי, אֲתָא אַבָּא בְּרֵיהּ. שְׁקָלָהּ, יָהֲבָהּ נִיהֲלֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: בְּנִי, שִׂמַּחְתָּ אֶת לִבִּי וְהִקְהֵיתָה אֶת שִׁינַּי. הַיְינוּ דְּאָמְרֵי אֱינָשֵׁי: רַחֲמֵי דְּאַבָּא, אַבְּנֵי. רַחֲמֵי דִּבְנֵי, אַבְּנֵי דְּהָווּ לֵיהּ. רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, אִיטַּפַּל בֵּיהּ בְּרַב יַעֲקֹב בַּר בְּרַתֵּיהּ. כִּי גְּדַל, אָמַר לֵיהּ: אַשְׁקְיַין מַיָּא. אָמַר לוֹ: לָאו בְּרִיךְ אֲנָא. וְהַיְינוּ דְּאָמְרֵי אֱינָשֵׁי: רַבִּי רַבִּי, בַּר בְּרָתָךְ אֲנָא: **מתני'** בַּפּוּלְמוּס שֶׁל אַסְפַּסְיָינוּס גָּזְרוּ עַל עַטְרוֹת חֲתָנִים, וְעַל הָאִירוּס. בַּפּוּלְמוּס שֶׁל טִיטוּס גָּזְרוּ עַל עַטְרוֹת כַּלּוֹת, וְשֶׁלֹּא יְלַמֵּד אָדָם אֶת בְּנוֹ יְוָונִית. בַּפּוּלְמוּס הָאַחֲרוֹן גָּזְרוּ שֶׁלֹּא תֵּצֵא הַכַּלָּה בְּאַפִּרְיוֹן בְּתוֹךְ הָעִיר, וְרַבּוֹתֵינוּ הִתִּירוּ שֶׁתֵּצֵא הַכַּלָּה בְּאַפִּרְיוֹן בְּתוֹךְ הָעִיר. מִשֶּׁמֵּת ר' מֵאִיר בָּטְלוּ מוֹשְׁלֵי מְשָׁלִים. מִשֶּׁמֵּת בֶּן עַזַּאי בָּטְלוּ הַשַּׁקְדָנִים. מִשֶּׁמֵּת בֶּן זוֹמָא בָּטְלוּ הַדַּרְשָׁנִים. מִשֶּׁמֵּת ר' עֲקִיבָא בָּטַל כְּבוֹד הַתּוֹרָה. מִשֶּׁמֵּת ר' חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא בָּטְלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. מִשֶּׁמֵּת ר' יוֹסֵי קְטַנְתָּא פָּסְקוּ חֲסִידִים. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ "קְטַנְתָּא"? שֶׁהָיָה קְטַנְתָּא שֶׁל חֲסִידִים. מִשֶּׁמֵּת ר' יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי בָּטַל זִיו הַחָכְמָה. מִשֶּׁמֵּת רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן בָּטַל כְּבוֹד הַתּוֹרָה, וּמֵתָה טָהֳרָה וּפְרִישׁוּת. מִשֶּׁמֵּת ר' יִשְׁמָעֵאל בֶּן פָּאבִי בָּטְלָה זִיו הַכְּהוּנָּה. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי בָּטַל עֲנָוָה וְיִרְאַת חֵטְא: **גמ'** [תָּנוּ רַבָּנָן]: ר' פִּנְחָס בֶּן יָאִיר אוֹמֵר: מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בּוֹשׁוּ חֲבֵרִים וּבְנֵי חוֹרִין וְחָפוּ רֹאשָׁם, וְנִדַּלְדְּלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה, וְגָבְרוּ בַּעֲלֵי זְרוֹעַ וּבַעֲלֵי לָשׁוֹן, וְאֵין דּוֹרֵשׁ וְאֵין מְבַקֵּשׁ וְאֵין שׁוֹאֵל, עַל מִי לָנוּ לְהִשָּׁעֵן עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. ר' אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שָׁרוּ חַכִּימַיָּא לְמֶהֱוֵי כְּסַפְרַיָּא, וְסַפְרַיָּא כְּחַזָּנַיָּא, וְחַזָּנַיָּא כְּעַמָּא דְּאַרְעָא, וְעַמָּא דְּאַרְעָא

אזלא

רש"י

שֶׁמְּבַזְּבְזִין דִּין אֲבִיהֶם. קוֹרְעִים דִּין אֲבִיהֶם, שֶׁכְּשֶׁבָּאִין לְדוּנָם אוֹמְרִים לְפָנָיו וְכוּ': הִקְהֵיתָה שִׁנֵּיהֶם. לָמָּה הֶאֱבַלְתֶּם וְצִעַרְתֶּם עָלֵינוּ בְּמוֹתֵנוּ וְנִפְרַעְתָּ מֵהֶם בְּחַיֵּיהֶם: מוֹכְרֵי רְבָב. רְבָב הוּא דָּבָר מָאוּס, כְּגוֹן חֵלֶב וְשֶׁמֶן וְנִדְבָּק בִּבְגָדִים וְנִמְאָסִין, וְאֵין לְךָ אָדָם מִתְעַסֵּק בָּהֶם אֶלָּא עָנִי: שִׁיתָה ה' מוֹרָה לָהֶם. לְעֵיל מִנֵּיהּ כְּתִיב כִּי לֹא לָנֶצַח יִשָּׁכַח אֶבְיוֹן תִּקְוַת עֲנִיִּים תֹּאבַד לָעַד שִׁיתָה ה' מוֹרָה לָהֶם, תֵּן לָהֶם מָרוּת לְאוֹתָן עֲנִיִּים עֹשֶׁר שֶׁיִּהוּ הַגּוֹיִם נוֹהֲגִין בָּהֶם כָּבוֹד, וְיֵדְעוּ הַגּוֹיִם שֶׁהֵן אֱנוֹשׁ וְאֵינָם אֱלֹהוּת, שֶׁאֵין כָּל הַכָּבוֹד וְהַגְּדֻלָּה שֶׁלָּהֶם: מִתְכַּסִּין בְּטַלִּית אַחַת. מִשּׁוּם עֹנִי: בְּקֶרֶב שְׁנַיִם. אוֹתָהּ פְּעֻלָּה שֶׁלְּךָ דְּהַיְנוּ דְּבַר תּוֹרָה שֶׁהִיא בְּקֵרוּב שְׁנַיִם, שֶׁשְּׁנַיִם צְרִיכִין לְהִתְקָרֵב יַחַד בְּכִסּוּי אֶחָד: חַיֵּהוּ. רַפְּאֵהוּ וְהַרְוַח לָהֶם וְתֵן לָהֶם חִיּוּתָם: הֵמָּה הוֹלְכִים הָלוֹךְ וְדַבֵּר. בְּדִבְרֵי תוֹרָה. בְּאֵלִיָּהוּ וּבֶאֱלִישָׁע כְּתִיב: רְאוּיִין לִשָּׂרֵף. שֶׁעַל מְנָת כֵּן בָּא הָרֶכֶב אֵשׁ עֲלֵיהֶם: אֶחָד מֵת. ע"י חֲבֵרוֹ שֶׁהֲרָגוֹ בְּשׁוֹגֵג וְזֶה גּוֹלֶה לְעָרֵי מִקְלָט, וְאִם אֵין כָּאן מִיתָה סִימָן לְמִיתָה [אִיכָּא], וְגָלוּת סִימָן לְגָלוּת שֶׁאֶחָד מֵת וְאֶחָד גּוֹלֶה: בִּבְלִי דַעַת. עַל שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם דַּעַת לִהְיוֹת מְלַמְּדִין זֶה אֶת זֶה וּלְמֵדִין זֶה מִזֶּה: נִדְמוּ עַמִּי. וְסֵיפֵיהּ דִּקְרָא וַתִּשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ: כִּי עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב. אֵלּוּ יוֹשְׁבֵי יְשִׁיבַת תּוֹרָה, וְסֵיפָא דִּקְרָא חָנוֹן יָחְנְךָ לְקוֹל זַעֲקֶךָ: לֶחֶם צַר. בְּמִי הַכָּתוּב מְדַבֵּר, בְּמִי שֶׁמְּזוֹנוֹתָיו קָשִׁין עָלָיו ואעפ"כ יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה: וְהָיוּ עֵינֶיךָ וְגוֹ'. וְכֵן בַּתְרֵיהּ כְּתִיב וְלֹא יִכָּנֵף: פַּרְגּוֹד. מְחִצָּה: לֹא יִכָּנֵף. לֹא יִתְכַּסֶּה מִמְּךָ בִּכְנַף בִּגְדוֹ וּמְחִצָּתוֹ: דִּלְמָחָר. מִי יִתֵּן שֶׁיָּבֹא יוֹם: מִי יֵדַע. אִם יֵיטַב מִן הַלַּיְלָה: אֶלָּא דְּחָלֵיף. מִי יִתֵּן וְהָיָה זֶה יוֹם הַבָּא כְּזֶה שֶׁעָבַר: אֶלָּא עָלְמָא אַמַּאי מְקַיֵּם. מֵאַחַר שֶׁהַקְּלָלָה הוֹלֶכֶת תָּמִיד וְרַבָּה: אַקְּדֻשָּׁה דְּסִדְרָא. סֵדֶר קְדֻשָּׁה, שֶׁלֹּא תִקְּנוּהָ אֶלָּא שֶׁיְּהוּ כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה בְּכָל יוֹם דָּבָר מוּעָט, שֶׁאוֹמֵר קְרִיאָתוֹ וְתַרְגּוּמוֹ וְהֵן כְּעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, וְכֵיוָן שֶׁנּוֹהֵג בְּכָל יִשְׂרָאֵל בְּתַלְמִידִים וּבְעַמֵּי הָאָרֶץ וְיֵשׁ כָּאן שְׁתַּיִם קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם וְתַלְמוּד הַתּוֹרָה חָבִיב הוּא, וְכֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּה מְבָרֵךְ שֶׁעוֹנִין אַחַר הַגָּדָה שֶׁהַדַּרְשָׁן דּוֹרֵשׁ בָּרַבִּים בְּכָל שַׁבָּת הָיוּ נוֹהֲגִין כָּךְ, וְשָׁם הָיוּ נִקְבָּצִין כָּל הָעָם לִשְׁמֹעַ לְפִי שֶׁאֵינוֹ יוֹם שֶׁל מְלָאכָה וְיֵשׁ כָּאן תּוֹרָה וְקִדּוּשׁ הַשֵּׁם: סְדָרִים. סִדְרֵי פָּרְשִׁיּוֹת דְּתוֹרָה: טָהֳרָה. שֶׁפָּסְקָה מִיִּשְׂרָאֵל: בִּטְּלָה טַעַם. הַפֵּרוֹת וְרֵיחָם, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁהָיוּ טְהוֹרִים וְנוֹהֲגִין בְּטָהֳרָה אַף הַקָּבָּ"ה מְטַהֵר פֵּרוֹתֵיהֶן מֵרֵיחַ רַע וּמִטַּעַם רַע: מַעֲשֵׂר בִּטֵּל שֶׁמֶן דָּגָן. בְּעָוֹן פִּסּוּק מַעַשְׂרוֹת פָּסַק שֶׁמֶן הַדָּגָן כִּשְׁמוֹ שֶׁל מַעֲשֵׂר דְּאִיקְּרֵי חֵלֶב כִּדְכְתִיב כָּל חֵלֶב יִצְהָר וְגוֹ' (בַּמִּדְבָּר יח): דְּחִנּוּנִיתָא. שְׁמֵנָה וְיֵשׁ בָּהּ רֵיחַ טוֹב, וּמִין תְּמָרִים הוּא לְעַצְמָן: טָהֳרָה יֵשׁ בְּךָ. לְפִיכָךְ מְרִיחָה לְךָ וְלֹא בָּטֵל הָרֵיחַ מֵאֶצְלְךָ: אֲתָא בְּרֵיהּ. דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָא: א"ל. רַב הוּנָא לִבְרֵיהּ: שִׂמַּחְתָּ אֶת לִבִּי. בְּטָהֳרָתְךָ: וְהִקְהֵיתָה אֶת שִׁנַּי. שֶׁהֶרְאִיתַנִי שֶׁאַהֲבָתְךָ עַל בִּנְךָ יוֹתֵר מֵעָלַי, שֶׁנָּטַלְתָּ מִמֶּנִּי וְנָתַתָּ לוֹ: רַחֲמֵי. אַהֲבָה: אִיטַּפַּל בֵּיהּ. גִּדְּלוֹ בְּבֵיתוֹ: רַבִּי רַבִּי. גָּדֵל גִּדֵּל אוֹתִי ואע"פ כֵּן אֵינִי בִּנְךָ: בַּר בְּרָתָךְ אֲנָא. וְאֵין עָלַי לְכַבֶּדְךָ כְּבֵן: מַתְנִי' בְּפּוּלְמוּס. חַיִל שֶׁהֵבִיא אַסְפַּסְיָנוּס עַל יְרוּשָׁלַיִם: עַטְרוֹת חֲתָנִים וְאֵרוּס. מְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא: בְּפּוּלְמוּס שֶׁל טִיטוּס. שֶׁהֵבִיא הוֹרְקָנוּס אַאֲרִיסְתּוֹבְלוּס אָחִיו, וּבֵין זֶה לָזֶה הָיוּ חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה כִּדְאָמַר בְּסֵדֶר עוֹלָם: עַטְרוֹת כַּלּוֹת. מְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא: בַּפּוּלְמוּס הָאַחֲרוֹן. הוּא שֶׁל חֻרְבַּן הַבַּיִת וְשֶׁל טִיטוּס נַמִּי הֲוָה: בְּאַפִּרְיוֹן בְּתוֹךְ הָעִיר. שֶׁהָיוּ מוֹלִיכִין אוֹתָהּ מִבֵּית אָבִיהָ לְבֵית בַּעְלָהּ וְאַפִּרְיוֹן שֶׁל מְעִילִים וְטַלִּיתוֹת מְזֻהָבוֹת מֻקָּפוֹת לָהּ: מוֹשְׁלֵי מְשָׁלוֹת. לָתֵת אוֹת אֲמַתְלָא וְטַעַם לַחָכְמָה לִכָּנֵס בָּהּ בְּשַׁעֲרֵי בִינָה, כְּגוֹן מִמְּשָׁלוֹת שׁוּעָלִים דְּאָמַר בְּסַנְהֶדְרִין (דַּף לח:) כִּי הֲוָה דָּרֵישׁ ר"מ בְּפִירְקָא הֲוָה דָּרֵישׁ תִּלְתָּא שְׁמַעְתָּא וְתִלְתָּא אַגַּדְתָּא וְתִלְתָּא מַתְלֵי: שַׁקְדָנִים. שׁוֹקְדִין עַל דַּלְתוֹת בֵּית הַמִּדְרָשׁ לַיְלָה וָיוֹם כִּדְאָמַר בִּיבָמוֹת (דַּף סג:) אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁנַּפְשִׁי חָשְׁקָה בַּתּוֹרָה: הַדַּרְשָׁנִים. שֶׁהָיָה בָּקִי בְּטַעֲמֵי הַמִּקְרָאוֹת כִּדְאָמַר לֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת עַד שֶׁדְּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא (בְּרָכוֹת דַּף יב:): בָּטֵל כְּבוֹד תּוֹרָה. שֶׁהָיָה נוֹתֵן לִבּוֹ לִדְרוֹשׁ כָּל קוֹץ וָקוֹץ שֶׁל כָּל אוֹת, וכ"ש תֵּבוֹת יְתֵרוֹת וְאוֹתִיּוֹת יְתֵרוֹת כְּגוֹן בַּת וּבַת אֲנִי דּוֹרֵשׁ (סַנְהֶדְרִין דַּף נא:), וְזֶהוּ כְּבוֹד תּוֹרָה גָּדוֹל שֶׁאֵין בָּהּ דָּבָר לְבַטָּלָה: אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. בָּטוּחַ בַּחֲשִׁיבוּתוֹ וְעוֹשֶׂה מַעֲשִׂים מֻפְלָאִים כִּדְאָמַר בְּתַעֲנִית (דַּף כה.) נִמְטֵי כְּשׁוּרַיךְ יֹאמַר לַחֹמֶץ וְיִדְלוֹק וְלָעִזִּים לְהָבִיא זְאֵבִים בְּקַרְנֵיהֶם: קַטְנוּתָם שֶׁל חֲסִידִים. שֶׁהָיוּ הַחֲסִידִים הוֹלְכִים וְכָלִים וְהוּא הָיָה מִקְּטְנוּתֵיהֶם וְסוֹפָן: זִיו הַחָכְמָה. זֶה לֹא יָדַעְנָא מַאי הִיא: מִשֶּׁמֵּת ר"ג הַזָּקֵן בָּטַל כְּבוֹד הַתּוֹרָה. בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה (דַּף כא.) אָמַר שֶׁעַד שֶׁמֵּת הוּא הָיָה בְּרִיאוּת בָּעוֹלָם וְלֹא הָיוּ לְמֵדִין תּוֹרָה אֶלָּא מְעֻמָּד, מִשֶּׁמֵּת הוּא יָרַד חֹלִי לָעוֹלָם וְהוּצְרְכוּ לִלְמוֹד תּוֹרָה מְיֻשָּׁב: בָּטַל זִיו הַכְּהֻנָּה. שֶׁהָיָה חָכָם וְעָשִׁיר וְכֹהֲנִים רַבִּים אוֹכְלִין עַל שֻׁלְחָנוֹ: וּבְנֵי חוֹרִין. מְיֻחָסִין: חָפוּ רֹאשָׁם. שֶׁגָּבְרָה יַד עַזֵּי פָּנִים מְמֻזָּרִים שֶׁהֵם עֲשִׁירִים וְאֵלּוּ עֲנִיִּים: נִדַּלְדְּלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. אֵין חָשׁ לָהֶם: וְאֵין דּוֹרֵשׁ. לְיִשְׂרָאֵל: וְאֵין מְבַקֵּשׁ. עֲלֵיהֶם רַחֲמִים: שָׁרוּ חַכִּימַיָּא. הִתְחִילוּ הַחֲכָמִים: סַפְרַיָּא. מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת, שֶׁהֵם קְטַנִּים מִן הַחֲכָמִים: כְּעַמָּא דְּאַרְעָא. כְּעַמֵּי הָאָרֶץ:

אזלא

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מט עמוד ב

רש"י

אִוְּלָא וְנָוְלָא. הוֹלְכִים וְדָלִים וּמִתְנַוְּלִים: בְּעָקְבוֹת הַמָּשִׁיחַ. בְּסוֹף הַגְּלוּת לִפְנֵי בִּיאַת מָשִׁיחַ: וְהַיַּיִן בָּקֵר. שֶׁהַכֹּל עוֹסְקִין בְּמִשְׁתָּאוֹת: וְאֵין תּוֹכֵחָה. אֵין לָךְ אָדָם שֶׁיּוּכַל לְהוֹכִיחַ, שֶׁכֻּלָּם נִבְשָׁלִים בְּחִשָּׁאוֹת וּכְשֶׁמּוֹכִיחִין אוֹמֵר לוֹ אוֹתָהּ כְּמוֹנִי: וּבֵית הַוַּעַד. שֶׁל חֲכָמִים יִהְיוּ לְבֵית זְנוּת, שֶׁכֻּלָּו הַחֲכָמִים וְאֵין לוֹמֵד תּוֹרָה, וְיֵהָא חָרֵב מֵאֵין אִישׁ, וּבַעֲלֵי זִימָּה מִתְגּוֹדְדִים שָׁם מִפְּנֵי שֶׁחוּרֵב לְעִיר הָיוּ בְּתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁלָּהֶם: גמ'.

שֶׁל מֶלַח וְשֶׁל גְּפָרִית. עִנְיָן עֲטָרָה עוֹשִׂין מֵאֶבֶן שֶׁל מֶלַח שֶׁהוּא צָלוּל כְּאֶבֶן הַבְּדֹלַח וְקוֹרִין שליימי"א, וְצוֹבְעִין אוֹתָהּ כְּמִין צִיּוּרִין בְּגְפָרִית כֶּשֶׁם שֶׁעוֹשִׂין בְּכֵלֵי זָהָב וְכֶסֶף וְקוֹרִין נאול"א: חִילָּת. לישק"א כְּמִין גֹּמֶא הַגָּדֵל בַּמַּיִם: מַטְבֵּלָא דְּחַד פּוּמָא. זוג שֶׁל עִנְבָּל אֶחָד שֶׁמְּקַשְּׁקְשִׁין בּוֹ לְשִׁיר בְּבֵית הַמִּשְׁתָּאוֹת: מַטְבּוּרָא. כָּךְ קוֹרִין אוֹתוֹ בְּלִשּׁוֹן לַעַז טַנְבּוּר, וְהוּא עָשׂוּי דְּפָנוֹתָיו עֲגֻלּוֹת כְּעֵין נָפָה וְקוֹשְׁרִין בְּדְפָנוֹתָיו חוּטִין שֶׁל בֶּרֶזֶל וְשׁוֹטְחִין עַל פִּיו עוֹר כְּשֶׁהוּא לַח וּמוֹתֵחַ וְהוּא מִתְיַבֵּשׁ שָׁם מֵאֵלָיו, וּכְשֶׁמַּכִּין עָלָיו בְּמִקַּל דַּק הוּא מוֹצִיא קוֹל צָלוּל, וְיֵשׁ אוּמָנִין שֶׁיּוֹדְעִין לְהַכּוֹת עָלָיו מַכָּה אַחַר מַכָּה כְּסֵדֶר עַד שֶׁנִּשְׁמָע כְּמִין שִׁיר: מֵיחַלַּף בְּמַטְבֵּלָא דְּחַד פּוּמָא. זוג שֶׁל עִנְבָּל שֶׁעוֹשִׂים בְּבֵית מִשְׁתָּאוֹת דּוֹמֶה לוֹ בְּקוֹל, וְאִתֵּי לְמֵעְבַּד הַהוּא דְּגִזּוּר עֲלֵיהּ: קַפְּוָיָא. כְּלֵי מַחֲזִיק ג' לוּגִין: עִיר שֶׁל זָהָב. עֲטָרָה שֶׁל זָהָב וְעִיר שֶׁל זָהָב מְצַיֶּרֶת עָלֶיהָ: כַּפָּה. כְּמוֹ כּוֹבַע שֶׁל צֶמֶר לָבָן שֶׁקּוֹרִין פילטר"א: זְהוֹרִית הַמַּזְהֶבֶת. טַלִּית צְבוּעָה שְׁנֵי וּבוֹ קְבוּעִין טַסֵּי זָהָב עַד שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָהּ כְּמִין כַּפָּה: אֲבָל עוֹשֶׂה הוּא פְּרִיפִיר. כְּמִין כַּפָּה שֶׁל מַעְגְּלֵי עֵץ כְּמוֹ שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין, וְתוֹלִין בָּהּ צְנִיפִין וּרְדִידֵי זָהָב כְּמוֹ שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין: חֲכָמוֹת יְוָנִית. לְשׁוֹן חָכְמָה שֶׁמְּדַבְּרִים בּוֹ בְּנֵי פְּלִטִין וְאֵין שֹׁאֵר הָעָם מְבִינִין בּוֹ: מַלְכֵי בֵית חַשְׁמוֹנַאי. שְׁנֵי אַחִים שֶׁהָיוּ מִתְקוֹטְטִין עַל הַמְּלוּכָה הוּרְקָנוֹס וְאַרִיסְטוֹבּוּלוֹס: הָיָה הוּרְקָנוֹס מִבַּחוּץ. צָר עַל יְרוּשָׁלַיִם וְהֵבִיא עִמּוֹ חֵיל רוֹמָיִים: מְשַׁלְּשְׁלִים לָהֶם דִּינְרֵי כֶּסֶף בַּכַּפָּה. מִתְרוֹמֵמוֹת הַלִּשְׁכָּה לַתְּמִידִים: הָיָה שָׁם זָקֵן אֶחָד. מִבִּפְנִים: לָעֵז לָהֶם. לְאוֹתָן שֶׁבַּחוּץ: נָעַץ צִפָּרְנָיו נִוְדַּעֲזָעָה. מֵחֲמַת הַמֶּלֶךְ שֶׁבָּעֲרָה עַל חִלּוּל שְׁמוֹ: וְעַל אוֹתָהּ שָׁנָה שָׁנִינוּ כוּ'. שֶׁאוֹתָהּ שָׁנָה הֶחֱרִיבוּ הַחֵילוֹת אֶת הַזְּרָעִים שֶׁסְּבִיבוֹת מְדִינַת יְרוּשָׁלַיִם וְהֶצְרִיךְ לְהָבִיא אוֹתָהּ שָׁנָה אֶת הָעֹמֶר מִגִּבְעַת צְרִיפִים, וּבִשְׂאָר הַשָּׁנִים מִצּוֹת הָעֹמֶר לְהָבִיא מִן הַקָּרוֹב לִירוּשָׁלַיִם כִּדְכְתִיב (וַיִּקְרָא כג) כַּרְמֶל תִּקְרְבוּ שֶׁיְּהֵא הַזֶּרַע לַח וְהַכֹּר מְלֵא מִמֶּנּוּ, וּכְשֶׁהוּא בָּא מֵרָחוֹק מִתְיַבֵּשׁ וּמִתְמַעֵךְ וְאֵין כֹּר הַשִּׁבֹּלֶת מְלֵא מִן הַגַּרְעִין: לְשׁוֹן סוֹרְסִי. קָרוֹב הוּא לְלִשּׁוֹן אֲרַמִּי, וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁזֶּה לְשׁוֹן גְּמָרַת יְרוּשַׁלְמִי, וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם קוֹרִין אוֹתוֹ לינג"א שוריי"א: אוֹ לְשׁוֹן יָוָנִי. שֶׁהָיוּ קְרוֹבִין לְאֶרֶץ יָוָן, וּלְשׁוֹן יָוָן יָפָה מִזֶּה וְהָיָה לוֹ לְסַפֵּר בּוֹ: מַאי דִּכְתִיב. לא גָּרַס אֶלָּא ר"ש קָרָא מִקְרָא זֶה עַל עַצְמוֹ וְאָמַר שֶׁעָלָיו לְעוֹלֵל אֶת עֵינָיו בִּבְכִי יוֹתֵר מִן הַכֹּל: עוֹלְלָה. מְגַלֶּלֶת אֶת עֵינָיו: לְנַפְשִׁי. עַל נַפְשִׁי מִפְּנֵי קוֹרוֹתַי: מִסֵּפֶר קוֹמִי. שֶׁעָרוֹ שָׁלְפָנָיו וּמַנִּיחַ בְּלוֹרִית מֵאָחוֹרָיו: מִדַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי. שֶׁהֵן מַנִּיחִין בְּלוֹרִית לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: נִגְנֵי סֵפֶר תּוֹרָה. שֶׁהָיָה בַּעַל הֲלָכוֹת מִפִּי שְׁמוּעָה הַרְבֵּה, וּסְדוּרוֹת בְּפִיו כְּאִלּוּ כְּתוּבִים בַּסֵּפֶר כְּדַאֲמַר בְּסַנְהֶדְרִין (קף סח.) הַרְבֵּה תּוֹרָה לְמַדְתִּי מֵרַבּוֹתַי, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֲנִי שׁוֹנֶה שְׁלֹשָׁה אֲלָפִים הֲלָכוֹת בְּנִבְיעוֹת קְשׁוּאִין וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת בְּבֵהֲרַת עִזָּה: עָצָה וּמַחֲשָׁבָה. שֶׁהָיָה זָהִיר בְּדִרְשׁוֹת וּבְקִי בַּהֲלָכוֹת וּבִתְשׁוּבַת הָאֶפִּיקוֹרְסִים וּלְהָבִין בְּרַמְזֵיהֶם כְּדַאֲמַרִי בפ"ק דְּחַגִּיגָה (קף ה.): כִּי נַח נַפְשֵׁיהּ אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן מֵאי תְּהֵוֵי עָלָן מִמִּינִים, אָמַר לָהֶן אַבְדָּה עֵצָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִסְרְחָה חָכְמָה שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: זְרוֹעֵי תּוֹרָה. עֹמֶק סְבָרָא וְלִסְמוֹךְ טַעֲמֵי תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה עַל מִדְרָשֵׁי הַמִּקְרָאוֹת וְאוֹתִיּוֹת הַיְתֵרִים וּלְשׁוֹנוֹת הַמִּשְׁתַּנִּים בַּמִּקְרָא: רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה. עָשִׂיר הָוָה דְּאַמְרִי' (שבת קף נה:) תְּרֵיסַר אַלְפֵי עִגְלֵי הָוָה מְעַשַּׁר מֵעֲדָרֵיהּ כָּל שְׁתָּא: דְּאִיבָּא אֲנָא. שֶׁאֲנִי עֲנִוּתָן:

הֵדְרָן עֲלָךְ עֶגְלָה עֲרוּפָה וּסְלִיקָא לָהּ מַסֶּכֶת סוֹטָה

אָזְלָא וְדַלְדְּלָה, וְאֵין שׁוֹאֵל וְאֵין מְבַקֵּשׁ, עַל מִי יֵשׁ לְהִשָּׁעֵן עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. בְּעִקְּבוֹת מְשִׁיחָא, חוּצְפָּא יִסְגֵּא וְיוֹקֶר יַאֲמִיר. הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהַיַּיִן בְּיוֹקֶר, וּמַלְכוּת תֶּהְפַּךְ לְמִינוּת וְאֵין תּוֹכַחַת. בֵּית וַוַעַד יִהְיֶה לִזְנוּת, וְהַגָּלִיל יֶחֱרַב, וְהַגַּבְלָן יִשּׁוֹם, וְאַנְשֵׁי הַגְּבוּל יְסוֹבְבוּ מֵעִיר לְעִיר וְלֹא יְחוֹנֵנוּ, וְחָכְמוֹת סוֹפְרִים תִּסָּרֵח, וְיִרְאֵי חֵטְא יִמָּאֲסוּ, וְהָאֱמֶת תִּהֵא נֶעְדֶּרֶת. נְעָרִים פְּנֵי זְקֵנִים יַלְבִּינוּ, זְקֵנִים יַעַמְדוּ מִפְּנֵי קְטַנִּים, בֵּן מְנַוֵּול אָב, בַּת קָמָה בְּאִמָּהּ, כַּלָּה בַּחֲמֹתָהּ, אֹיְבֵי אִישׁ אַנְשֵׁי בֵיתוֹ, פְּנֵי הַדּוֹר כִּפְנֵי הַכֶּלֶב, הַבֵּן אֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ מֵאָבִיו, וְעַל מָה יֵשׁ לָנוּ לְהִשָּׁעֵן עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם: **גמ'** אָמַר רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁל מֶלַח וְגָפְרִית, אֲבָל שֶׁל הֶדֶם וְשֶׁל וֶוֶרֶד מוּתָּר. וּשְׁמוּאֵל אוֹמֵר: אַף שֶׁל הֶדֶם וְשֶׁל וֶוֶרֶד אָסוּר, שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חֵילֶת מוּתָּר. וְלֵוִי אָמַר: אַף שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חֵילֶת אָסוּר. וְכֵן תָּנֵי לֵוִי בְּמַתְנִיתֵיהּ: אַף שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חֵילֶת אָסוּר; וְעַל הָאִירוּס: מַאי "אִירוּס"? אָמַר ר' אֶלְעָזָר: טַבְלָא דְּחַד פּוּמָא. רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, עֲבַד לֵיהּ לְבֵרֵיהּ טַנְבּוּרָא. אֲתָא אֲבוּהּ, תַּבְרֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: מֵיחַלַּף בַּטַבְלָא דְּחַד פּוּמָא, זִיל עֲבִיד לֵיהּ אַפּוּמָא דְּחַצְבָא אוֹ אַפּוּמָא דְּקַפְּוָיָא: בַּפּוּלְמוּס שֶׁל טִיטוּס גָּזְרוּ עַל עֲטָרוֹת כַּלּוֹת וכו': מַאי "עֲטָרוֹת כַּלּוֹת"? אָמַר רַבָּה בַּר חָנָה אָמַר ר' יוֹחָנָן: עִיר, שֶׁל זָהָב. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: אֵיזֶהוּ עֲטָרוֹת כַּלּוֹת? עִיר שֶׁל זָהָב, אֲבָל עוֹשֶׂה אוֹתָהּ כִּיפָּה שֶׁל מֵילֶת. תָּנָא: אַף עַל חוּפַּת הַחֲנִים גָּזְרוּ. מַאי "חוּפַּת הַחֲנִים"? זְהוֹרִית הַמּוּזְהֶבוֹת. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: אֵלּוּ הֵן חוּפַּת הַחֲנִים, זְהוֹרִית הַמּוּזְהֶבוֹת, אֲבָל עוֹשֶׂה פַּפִּירִית וְתוֹלֶה בָּהּ כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה: שֶׁלֹּא יְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ יְוָנִית: תָּנוּ רַבָּנָן, כְּשֶׁצָּרוּ מַלְכֵי בֵית חַשְׁמוֹנַאי זֶה עַל זֶה הָיָה הוּרְקָנוֹס מִבַּחוּץ וְאַרִיסְטוֹבּוּלוֹס מִבִּפְנִים. בְּכָל יוֹם וְיוֹם הָיוּ מְשַׁלְשְׁלִין דִּינָרִים בְּקוּפָּה, וּמַעֲלִין לָהֶן תְּמִידִים. הָיָה שָׁם זָקֵן אֶחָד שֶׁהָיָה מַכִּיר בְּחָכְמַת יְוָנִית, לָעֵז לָהֶם בְּחָכְמַת יְוָנִית, אָמַר לָהֶן: כָּל זְמַן שֶׁעוֹסְקִים בַּעֲבוֹדָה אֵין נִמְסָרִין בְּיֶדְכֶם. לְמָחָר, שִׁלְּשְׁלוּ לָהֶם דִּינָרִים בְּקוּפָּה וְהֶעֱלוּ לָהֶם חֲזִיר. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לַחֲצִי חוֹמָה, נָעַץ צִפָּרְנָיו, נִוְדַּעֲזָעָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה. אוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ: אָרוּר אָדָם שֶׁיְּגַדֵּל חֲזִירִים, וְאָרוּר אָדָם שֶׁיְּלַמֵּד לְבְנוֹ חָכְמַת יְוָנִית. וְעַל אוֹתָהּ שָׁנָה שָׁנִינוּ: מַעֲשֶׂה וּבָא עוֹלֶה מִגְּזוֹת צְרִיפִים, וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם מִבִּקְעַת עֵין סוֹכֵר, אֵינִי? וְהָאָמַר רַבִּי: בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לָשׁוֹן סוּרְסִי לָמָּה? אֶלָּא, אִי לְשׁוֹן יְוָנִית. וְאָמַר רַב יוֹסֵף בְּבָבֶל לָשׁוֹן אֲרַמִּי לָמָּה? אֶלָּא, אוֹ לְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ אוֹ לְשׁוֹן פַּרְסִי. לָשׁוֹן יְוָנִית לְחוּד, וְחָכְמַת יְוָנִית לְחוּד. וְחָכְמַת יְוָנִית מִי אִסְּרָה? וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: מַאי דִּכְתִיב "עִינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי"? אֶלֶף יְלָדִים הָיוּ בְּבֵית אַבָּא, חָמֵשׁ מֵאוֹת לָמְדוּ תּוֹרָה, וְחָמֵשׁ מֵאוֹת לָמְדוּ חָכְמָה יְוָנִית, וְלֹא נִשְׁתַּיֵּיר מֵהֶן אֶלָּא אֲנִי כָּאן, וּבֶן אֲחִי אַבָּא בְּעַסְיָא. שֶׁאֲנִי שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל, דִּקְרוֹבִין לַמַּלְכוּת הָווּ, דְּתַנְיָא מְסַפֵּר קוֹמִי, חֲרֵי זֶה מִדַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי. אַבְטוֹלוֹס בֶּן רָאוּבֵן הִתִּירוּ לוֹ לְסַפֵּר קוֹמִי, שֶׁהוּא קָרוֹב לַמַּלְכוּת. שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל הִתִּירוּ לָהֶן חָכְמָה יְוָנִית מִפְּנֵי שֶׁקְּרוֹבִין לַמַּלְכוּת: בַּפּוּלְמוּס הָאַחֲרוֹן גָּזְרוּ שֶׁלֹּא תֵּצֵא כַּלָּה בְּאַפִּרְיוֹן וכו': מַאי מַעֲמָא? מִשּׁוּם צְנִיעוּתָא: מִשְּׁמֵת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הֶחָכְמָה: תָּנוּ רַבָּנָן: מִשְּׁמֵת ר' אֱלִיעֶזֶר נִגְנַז סֵפֶר תּוֹרָה. מִשְּׁמֵת ר' יְהוֹשֻׁעַ בְּטֵלָה עֵצָה וּמַחֲשָׁבָה. מִשְּׁמֵת ר' עֲקִיבָא בְּטְלוּ זְרוֹעֵי תּוֹרָה וְנִסְתַּתְּמוּ מַעְיְנוֹת הַחָכְמָה. מִשְּׁמֵת ר' אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה בְּטְלוּ עֲטָרוֹת חָכְמָה, שֶׁ"עֲטֶרֶת חֲכָמִים עָשְׁרָם". מִשְּׁמֵת ר' חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא בְּטְלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. מִשְּׁמֵת אַבָּא יוֹסֵי בֶּן קְטוֹנְתָּא בָּטְלוּ חֲסִידִים, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אַבָּא יוֹסֵי בֶּן קְטוֹנְתָּא? שֶׁהָיָה מִקְּטַנֵּי חֲסִידִים. מִשְּׁמֵת בֶּן עַזַּאי בָּטְלוּ הַשַּׁקְדָּנִין. מִשְּׁמֵת בֶּן זוֹמָא בָּטְלוּ הַדַּרְשָׁנִין. מִשְּׁמֵת רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל עָלָה גּוֹבַאי וְרַבּוּ צָרוֹת. מִשְּׁמֵת רַבִּי הוֹסְפְּלוּ צָרוֹת: מִשְּׁמֵת רַבִּי בָּטְלָה עֲנָוָה וְיִרְאַת חֵטְא: אָמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף לְתַנָּא: לֹא תִּיתְנֵי עֲנָוָה, דְּאִיבָּא אֲנָא. אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְתַנָּא: לֹא תִּיתְנֵי יִרְאַת חֵטְא, דְּאִיבָּא אֲנָא:

הֵדְרָן עֲלָךְ עֶגְלָה עֲרוּפָה וּסְלִיקָא לָהּ מַסֶּכֶת סוֹטָה

ביאורים למסכת סוטה דף מט עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

אֲזֵלָא וְדִלְדֵּלָה – ועם הארץ הולך ומידלדל, **וְאֵין שׁוֹאֵל** לישראל **וְאֵין מְבַקֵּשׁ, עַל מִי יֵשׁ לְהִשָּׁעֵן, עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם.**

בְּעֶקְבוֹת מְשִׁיחָא חוּצְפָּא יַסְגֵּא – לקראת ביאת המשיח תרבה החוצפה בעולם, **וְיוֹקֶר יַאֲמִיר** – היוקר יגדל, **הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהַיַּיִן** למרות כן **בְּיֹקֶר** משום שישתמשו בו הכל למשתה, **וּמַלְכוּת תֵּהָפֵךְ לְמִינוּת, וְאֵין תּוֹכַחַת** – לא יהיה מי שראוי להוכיח, **בֵּית וַוַעַד** של החכמים יהיה שמם מן הלומדים ותחת זה **יִהְיֶה לְזִנּוּת** – למקום שמתאספים בו בעלי זמה, **וְהַגָּלִיל,** שהיה שם תלמידי חכמים וחסידים **יֶחְרַב, וְהַגַּבְלָן יִשּׁוֹם** – יהיה שמם, **וְאַנְשֵׁי הַגְּבוּל** – אנשי גבול ארץ ישראל **יְסוֹבְבוּ מֵעִיר לְעִיר, וְלֹא יְחוֹנְנוּ** – אין מי שיחון אותם, **וְחָכְמוֹת סוֹפְרִים תִּסְרַח** – יהיה לבוז, **וִירֵאֵי חֵטְא יִמָּאֲסוּ, וְהָאֱמֶת תִּהְא נֶעְדֶּרֶת, נְעָרִים פְּנֵי זְקֵנִים יַלְבִּינוּ, זְקֵנִים יַעֲמְדוּ מִפְּנֵי קְטַנִּים,** "**כִּי מְגַוֵּל אָב, בַּת קָמָה בְּאִמָּהּ** לחרפה ולביישה, **כַּלָּה בַּחֲמוֹתָהּ, אוֹיְבֵי אִישׁ אַנְשֵׁי בֵיתוֹ",** פְּנֵי הַדּוֹר כִּפְנֵי הַכֶּלֶב – שתהיה עזות ולא יתביישו זה מזה, **הַבֵּן אֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ מֵאָבִיו, וְעַל מַה יֵשׁ לָנוּ לְהִשָּׁעֵן, עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם.**

(גמרא) אָמַר רַב, מה שגזרו על עטרות חתנים, **לֹא שָׁנוּ, אֶלָּא** עטרה **שֶׁל מֶלַח וְגַפְרִית** – העשויה מאבן מלח, או מכסף וזהב, ומציירים אותו בגפרית, **אֲבָל** עטרה **שֶׁל דָּם וְשֶׁל וֶרֶד מוּתָּר. וּשְׁמוּאֵל אוֹמֵר, אַף** עטרה **שֶׁל דָּם וְשֶׁל וֶרֶד אָסוּר,** אבל **שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חֵילֶת** – צמח כמין גומא הגדל במים **מוּתָּר. וְלֵוִי אָמַר, אַף** עטרה **שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חֵילֶת אָסוּר, וְכֵן תָּנֵי לֵוִי בְּמַתְנִיתֵיהּ** – וכן שנה לוי בברייתא שלו, **אַף שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חֵילֶת אָסוּר.**

שנינו במשנה, בפולמוס של אספסיינוס גזרו על וכו' **וְעַל הָאֵירוּס.** שואלת הגמרא, **מַאי אֵירוּס. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַטְבְּלָא דְּחַד פּוּמָא** – פעמון שיש בעינבל אחד, שמקשקשים בו בבתי משתה. מספרת הגמרא, **רַבָּה בַּר רַב הוּנָא עָבַד לֵיהּ לִבְרֵיהּ מַטְבּוּרָא** – עשה לבנו מין תוף שקולו צלול, ואפשר להשמיע בו צליל של שיר, **אָתָא אֲבוּהּ תַּבְרֵיהּ** – בא רב הונא, אביו של רבה בר רב הונא, ושברו, וכך **אָמַר לֵיהּ** רב הונא לרבה, גם דבר זה בכלל האיסור, כי **מִיחַלַּף בְּמַטְבְּלָא דְּחַד פּוּמָא** שהוא האירוס שנאסר, מפני שקולו דומה, אלא, **זִיל עֲבִיד לֵיהּ** תוף **אַפּוּמָא דְּחַצְבָא** – על פי חבית **אוֹ אַפּוּמָא דְּקַפִּיזָא** – על פי כלי ששמו קפיזא שמכיל שלשה לוגים, ובכך לא יתחלף באירוס.

שנינו במשנה, **בְּפוּלְמוּס שֶׁל טִיטוּס גָּזְרוּ עַל עֲטָרוֹת כַּלּוֹת וְכוּ'.** שואלת הגמרא, **מַאי עֲטָרוֹת כַּלּוֹת. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עִיר שֶׁל זָהָב** – עטרה עשויה מזהב, ועיר של זהב מצויירת עליה. **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, אֵיזֶהוּ עֲטָרוֹת כַּלּוֹת עִיר שֶׁל זָהָב, אֲבָל עוֹשֶׂה אוֹתָהּ כִּיפָּה שֶׁל מֵילֶת** – כמין כובע של צמר נקי.

תָּנָא בברייתא, **אַף עַל חוּפַּת חֲתָנִים גָּזְרוּ.** מבארת הגמרא, **מַאי חוּפַּת חֲתָנִים, וְהוֹרִית הַמּוּזְהָבוֹת** – בגד צמר צבוע שני, וקבועים בו רצועות של זהב, שמעמידים אותו ככיפה. **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, אֵלּוּ הֵן חוּפַּת חֲתָנִים** שאסורות, **וְהוֹרִית הַמּוּזְהָבוֹת, אֲבָל עוֹשֶׂה פַּפְּרִית** – עיגולים מעץ כמין כיפה, **וְתוֹלֶה בָּהּ כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה** כגון רצועות של זהב.

שנינו במשנה, **וְשֶׁלֹּא יְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ יְוָנִית. תָּנוּ רַבָּנַן, כְּשֶׁצָּרוּ מַלְכֵי בֵית חַשְׁמוֹנַאי זֶה עַל זֶה,** שנלחמו שני האחים על המלוכה, והביא הורקנוס עמו את חיל רומי לעזרו, **הָיָה הוֹרְקָנוֹס מְכַחוּ לְחוּמָה, וְאַרִיסְטוֹבּוּלוּס מִבִּפְנִים, בְּכָל יוֹם וָיוֹם הָיוּ מְשַׁלְשְׁלִין** אלו שבפנים **דִּינָרִים בְּקוּפָּה** מתרומת הלשכה, **וּמַעֲלִין לָהֶן** אלו שבחוץ טלאים לצורך **תְּמִידִים, הָיָה שָׁם זָקֵן אֶחָד שֶׁהָיָה מַכִּיר בְּחָכְמַת יְוָנִית, לָעַז לָהֶם** לאותם שבחוץ **בְּחָכְמַת יְוָנִית** באופן שאין הכל מבינים, **אָמַר לָהֶן, כָּל זְמַן שֶׁעוֹסְקִים בַּעֲבוֹדָה אֵין נִמְסָרִין בְּיֶדְכֶם, לְמָחָר שַׁלְשְׁלוּ לָהֶם** אותם שבפנים **דִּינָרִים בְּקוּפָּה, וְהַעֲלוּ לָהֶם** אותם שבחוץ **חֲזִיר** במקום טלה, **כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לַחֲצִי חוֹמָה, נָעַץ צִפָּרְנָיו** בה, ואז **נִזְדַּעְזְעָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה** מחמת חילול כבוד שמים, **אוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ חֲכָמִים, אָרוּר אָדָם שֶׁיְּגַדֵּל חֲזִירִים, וְאָרוּר אָדָם שֶׁיְּלַמֵּד לִבְנוֹ חָכְמַת יְוָנִית, וְעַל אוֹתָהּ שָׁנָה** שבאו הרומאים והחריבו את סביבות ירושלים, **שָׁנִינוּ, מַעֲשֶׂה וּבָא עוֹמֶר מִנְּגוֹת צְרִיפִים וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם מִבִּקְעַת עֵין סוֹכֵר** שהם מקומות רחוקים, אף שמצוה להביא ממקום קרוב, כיון שלא נמצא בסביבות ירושלים.

מקשה הגמרא, **אֵינִי** – וכי אכן חכמת יוונית אסורה, **וְהָאָמַר רַבִּי, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לָשׁוֹן סוּרְסִי לָמָּה לדבר בו, אֶלָּא אִי** לדבר **לָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, אִי לָשׁוֹן יְוָנִית** שהיא לשון צח ויפה ואילו לשון סורסי הוא לשון עילג, **וְאָמַר רַב יוֹסֵף, בְּבָבֶל לָשׁוֹן אֲרַמִּי לָמָּה** לדבר בו, **אֶלָּא אוֹ לָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אוֹ לָשׁוֹן פָּרְסִי** שהוא יפה יותר מארמי, הרי מבואר בדברי רבי, שלשון יוונית מותרת. מתרצת הגמרא, **לָשׁוֹן יְוָנִית לְחוּד, וְחָכְמַת יְוָנִית לְחוּד** שאמנם לשון יוונית מותרת, אבל חכמת יוונית, שהיא שפת רמזים שהקרובים למלכות משתמשים בה, אסורה.

שוב מקשה הגמרא, **וְחָכְמַת יְוָנִית מִי אֲסִירָא, וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, מַאי דִּכְתִיב** באיכה "**עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי"** לי יש להצטער לבכות ולנוול את עיני יותר מכל משפחות עירי, **אֶלֶף יְלָדִים הָיוּ בְּבֵית אַבָּא** – רבן גמליאל דיבנה, **חֲמֵשׁ מֵאוֹת** מהם **לָמְדוּ תּוֹרָה, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת** מהם **לָמְדוּ חָכְמַת יְוָנִית, וְלֹא נִשְׁתַּיֵּיר מֵהֶן** אחר החורבן **אֶלָּא אֲנִי כָּאן, וּבֶן אֲחִי אַבָּא בְּעַכְּוָא,** הרי שמותר ללמד חכמת יוונית. מתרצת הגמרא, **שַׁאנִי שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל דִּקְרוֹבִין לְמַלְכוּת הָווּ** והיה להם צורך להשתמש בחכמת יוונית לצורך ישראל, **דְּתַנְיָא,** מי שהוא **מְסַפֵּר קוֹמֵי** – מסתפר מלפניו ומניח בלורית מאחוריו, **הֲרֵי זֶה מִדַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי** שהיו נוהגים לעשות כך לשם עבודה זרה, אולם **אַבְטִילוֹס בֶּן רָאוּבֵן הִתִּירוּ** לו חכמים **לְסַפֵּר קוֹמֵי,** לפי **שֶׁהוּא קָרוֹב לְמַלְכוּת,** וכן **שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל הִתִּירוּ לָהֶן** ללמוד **חָכְמַת יְוָנִית מִפְּנֵי שֶׁקְּרוֹבִין לְמַלְכוּת.**

שנינו במשנה, **בְּפוּלְמוּס הָאַחֲרוֹן גָּזְרוּ שֶׁלֹּא תֵּצֵא כַלָּה בְּאַפִּרְיוֹן וְכוּ'** ושנינו שם שרבותינו התירו גזרה זו. אומרת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** התירו רבותינו שתצא הכלה באפריון, **מִשּׁוּם צְנִיעוּתָא** – שתהיה הכלה מכוסה בצאתה מבית אביה לבית בעלה.

שנינו במשנה, **מִשֶּׁמֵּת רַבָּן יוֹחָנָן בן זכאי בָּטְלָה זִיו הַחָכְמָה. תָּנוּ רַבָּנַן, מִשֶּׁמֵּת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** בן הורקנוס, **נִגְנַז סֵפֶר תּוֹרָה** – שהיו הלכות שבתורה שבעל פה סדורות בפיו בכתובות בספר. **מִשֶּׁמֵּת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, בָּטְלָה עֵצָה וּמַחְשָׁבָה** – שהיה זהיר בדרשות ובקי בהלכות, ויודע להשיב על קושיות המינים. **מִשֶּׁמֵּת רַבִּי עֲקִיבָא, בָּטְלוּ זְרוֹעֵי תּוֹרָה** – עומק הסברא בתורה, **וְנִסְתַּתְּמוּ מַעְיְנוֹת הַחָכְמָה** – שהיה סומך את הלכות תורה שבעל פה על דרשות הפסוקים ועל האותיות היתירות והלשונות המשתנים במקרא. **מִשֶּׁמֵּת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה, בָּטְלוּ עֲטָרוֹת חָכְמָה** – שהיה עשיר מופלג, **שֶׁ"עֲטֶרֶת חֲכָמִים עֹשְׁרָם". מִשֶּׁמֵּת רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דוֹסָא, בָּטְלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. מִשֶּׁמֵּת אַבָּא יוֹסֵי בֶּן קְטוֹנְתָּא, בָּטְלוּ חֲסִידִים, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אַבָּא יוֹסֵי בֶּן קְטוֹנְתָּא, שֶׁהָיָה מִקְּטַנֵּי וסופם של חֲסִידִים. מִשֶּׁמֵּת בֶּן עַזָּאי, בָּטְלוּ הַשַּׁקְדָּנִין. מִשֶּׁמֵּת בֶּן זוֹמָא, בָּטְלוּ הַדַּרְשָׁנִין. מִשֶּׁמֵּת רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, עָלָה גוֹבַאי וְרַבּוּ צָרוֹת. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי, הוּכְּפְלוּ צָרוֹת.** שנינו במשנה, **מִשֶּׁמֵּת רַבִּי, בָּטְלָה עֲנָוָה וְיִרְאַת חֵטְא. אָמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף לְתַנָּא** השונה את המשנה, **לֹא תִּיתְנֵי** במשנתך **עֲנָוָה, דְּאִיכָּא אֲנָא** – שהרי יש אותי, שאני עניו. **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְתַנָּא, לֹא תִּיתְנֵי** במשנתך **יִרְאַת חֵטְא, דְּאִיכָּא אֲנָא** – שהרי יש אותי, שאני ירא חטא.

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ארבעים ושלושה לעומר עמוד א

מְרַבֶּה אַף הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר אִכְסַדְּרָה וּמִרְפֶּסֶת שעשויים לדריסת רגל ולא להשתמש בהם, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳בַּיִת׳, מַה בַּיִת הָרָאוּי לְדִירָה אַף כֹּל הָרָאוּי לְדִירָה, למעט את אלו שאינם עומדים לתשמיש דירה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, שהבית שנאמר בתורה הוא ׳בַּיִת׳ כְּמַשְׁמָעוֹ, וחוזר מהמלחמה רק על בית רגיל, ולא על אלו שהוזכרו במשנה ובברייתא.

מוסיפה הברייתא לדרוש את הפסוק, שהיה יכול לכתוב ׳וְלֹא חָנַךְ׳ וכתוב ׳וְלֹא חֲנָכוֹ׳, משמע שבא למעט ׳חנכו׳ לזה ולא לאחר, פָּרַט לְנַזְלָן שגזל בית, שאינו חוזר. שואלת הגמרא, לֵימָא מה שהוצרך למעט גזלן דְּלֹא כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאִי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אפשר למעט גזלן מסיבה אחרת שהרי הָא אָמַר – דרש מהאמור בפרשה ׳וְרַךְ הַלֵּבָב׳ שכוונת התורה לִזֶּה הַמִּתְעָרֵא

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ארבעים וחמישה לעומר עמוד א

מעיקר המלה ׳בשדה׳ למדו לרבות שכחת קמה. וְרַבִּי יְהוּדָה שלא למד מכאן שכחת קמה, משום נצרך לו את עיקר הפסוק למעט צפו עומרים לתוך שדה חברו, לא רצה ללמוד זאת מן היתור של הכ״ף, כי ׳בַּשָּׂדֶה׳ ׳בְּשָׂדְךָ׳ לֹא מַשְׁמַע לֵיהּ שזהו יתור שניתן לדורשו, שגם ללא דרשה ניתן לכתוב ׳בשדך׳ עם כ״ף, אם כן מ׳בשדה׳ הוא צריך ללמוד שכחת קמה, ואין לו דרשה למעט טמון.

בהקשר לדין זה שהוזכר בענין שכחה, צפו עומרין לתוך שדה חברו, מביאה הגמרא את ספקו של רבי ירמיה. בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה, צָפוּ עוֹמָרִין לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ – היו העומרים באויר שדהו, ולא על שדהו ממש, כגון על גבי אבן או עמוד, או על עומרים אחרים, ושכחם, מַהוּ, האם חל עליהם דין שכחה או לא, והספק הוא, האם אֲוִיר שָׂדֶה כְּשָׂדֶה דָּמֵי אוֹ לָאו כְּשָׂדֶה דָּמֵי.

אָמַר לֵיהּ רַב כַּהֲנָא לְרַב פַּפִּי, וְאָמְרִי לָהּ, רַב כַּהֲנָא לְרַב זְבִיד, תִּפְשׁוֹט לֵיהּ את ספקו של רבי ירמיה, מִדְּרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר, פָּרַט לְשֶׁצָּפוּ עוֹמָרִין לְתוֹךְ שָׂדֵה חֲבֵירוֹ שאז לא חל עליהם דין שכחה, והבין רב כהנא, ש׳צפו׳ פירושו שהעומרים עומדים באויר שדה חברו על גבי משהו, ואינם על שדהו ממש, ומבואר בכך, שגם אם העומרים צפים ואינם על גבי השדה ממש, דַּחֲבֵירוֹ אֵין – אז מיעטתו תורה מדין שכחה, אבל לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, גם אם אינם על השדה ממש לֹא מיעטה תורה, וחל עליהם דין שכחה. דחה רב פפי או רב זביד את הראיה, ואמר לרב כהנא, וְלִיטַעְמֵיךְ שהבנת ש׳צפו׳ שהזכיר רבי אלעזר, פירושו שעמדו באויר שדה חברו, אם כך משמע, שגם לְתוֹךְ שָׂדֵה חֲבֵירוֹ, צָפוּ אֵין – אז מיעטתו תורה מדין שכחה, אבל אם הם מוּנָּחִין בשדה חברו ממש לֹא מיעטה תורה, וחל עליהם דין שכחה, וכיצד אפשר לומר כך, וְהָא סוף סוף, הרי בְּעֵינָן שהעומר ישכח ׳בְּשָׂדְךָ׳ כדי שיחול עליו דין שכחה, שהרי זהו לימודו של רבי אלעזר, וְלֵיכָּא – וגם כשהעמרים על הארץ, עדיין אינו מתקיים תנאי זה. אֶלָּא ודאי, לְתוֹךְ שָׂדֵה חֲבֵירוֹ שאמר רבי אלעזר שאין נוהג בהם שכחה, כוונתו וַאֲפִילּוּ הם מוּנָּחִין על שדה חברו ממש, וְהַאי דְּקָאָמַר רבי אלעזר צָפוּ אין פירושו שהם צפים באויר שדה חברו על גבי משהו, ואינם מונחים, אלא פירושו שהתרוממו ברוח ונפלו לתוך שדה חברו ממש, ונקט כך משום דְּלֹא מַשְׁכַּחַת לֵהּ שישכחו עומרים שלו בשדה חברו, אֶלָּא בְּצָפוּ ברוח באויר שדהו, וכך נפלו לתוך שדה חברו, אבל כשמונחים באויר ייתכן שאף בשדהו לא חל עליהם דין שכחה.

הגמרא מביאה ראיה לפשוט את ספקו של רבי ירמיה, בצפו עומרים בתוך שדהו. תָּא שְׁמַע ראיה מברייתא, עוֹמֶר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ בעליו לְהוֹלִיכוֹ מן השדה לָעִיר, וְהִנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי עומר חֲבֵירוֹ, וּשְׁכָחוֹ, העומר הַתַּחְתּוֹן הרי הוא שִׁכְחָה, וְהָעֶלְיוֹן אֵינוֹ שִׁכְחָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן, שְׁנֵיהֶם אֵינָן שִׁכְחָה, העומר הַתַּחְתּוֹן אינו שכחה מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָמוּן תחת העומר העליון, וְהָעֶלְיוֹן אינו שכחה מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף באויר שדהו, ואינו על שדהו ממש. ומדקדקת הגמרא מכאן, עַד כָּאן לֹא פְּלִיגִי התנאים בברייתא אֶלָּא בְּתַחְתּוֹן אם הוא שכחה או לא, אֲבָל בְּעֶלְיוֹן דִּבְרֵי הַכֹּל לֹא הֲוַאי שִׁכְחָה, הרי מפורש שכל שהעומר באויר שדהו ולא בשדהו ממש, אינו שכחה. דוחה הגמרא, לעולם נוהג דין שכחה גם בעומר העומד באויר שדהו, ומה שהעומר העליון כאן אינו שכחה, שַׁאנִי הָתָם כֵּיוָן דְּאַחֲזִיק בֵּיהּ בעל הבית לפני שהניחו על עומר אחר, שהרי בכך עוסקת הברייתא, זָכָה בֵּיהּ ואינו נעשה שוב הפקר מדין שכחה.

מקשה הגמרא, אִי הָכִי שטעם הפטור בעומר העליון הוא משום שזכה בו, מַאי אִירְיָא שנקטה הברייתא שהניחו עַל גַּבֵּי חֲבֵירוֹ, אֲפִילּוּ אם יניחנו בְּשָׂדֶה נַמִּי פטור מטעם זה, ומדוע נקטה הברייתא את הפטור דווקא באופן זה. מתרצת הגמרא, אֵין הָכִי נַמִּי – אכן היה לברייתא לנקוט את פטורו גם כשהניחו על גבי קרקע, שפטור משום שכבר זכה בו, וְהַאי דְּקָתָנֵי בברייתא שהניחו עַל גַּבֵּי חֲבֵירוֹ, מִשּׁוּם שרצתה לפרש גם את דינו של עומר תַּחְתּוֹן שנחלקו בו תנא קמא ורבי יהודה. מקשה הגמרא, כיצד תאמר שטעם הפטור של העומר העליון הוא משום שזכה בו, וְהָא ׳מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף׳ קָאָמַר בברייתא, הרי מפורש שהטעם הוא משום שצף באויר. מתרצת הגמרא, אֵימָא – אמור בברייתא, מִפְּנֵי שֶׁהוּא ׳כְּצָף׳ בתוספת כ״ף הדמיון, ופירושו, שכיון שזכה בו, אף שהניחו מידו, הרי הוא כאילו הוא צף עדיין מן השדה ומונח בידו, ולא חל עליו דין שכחה.

הגמרא חוזרת לענין עגלה ערופה. אָמַר אַבָּיֵי, הֲרֵינִי כאן בפומבדיתא מוכן להשיב לכל שואל בעומק ובחריפות כְּבֶן עַזַּאי שהיה חריף והיה יושב ודורש בְּשׁוּקֵי טְבֶרְיָא. כיון שכך, אָמַר לֵיהּ הַהוּא מְדַרְבָּנָן לְאַבָּיֵי, שְׁנֵי חֲלָלִים – שני הרוגים מוטלים זֶה עַל גַּבֵּי זֶה ואחד משוך מעט מחברו, ומתוך כך יש לכל אחד מהם עיר קרובה אחרת, מַהֵיכָן הוּא מוֹדֵד את העיר המביאה עגלה ערופה. ויש בשאלה זו כמה צדדים, שהרי יתכן שההרוג התחתון קרוי ׳טמון׳, שהעליון מסתירו, ואין מביאים עליו עגלה ערופה. ויתכן שההרוג העליון קרוי ׳צף׳ מאחר שאינו נוגע בארץ, והרי אין מביאים עליו עגלה ערופה, כפי שלמדנו במשנה שאין מביאין עגלה ערופה בנמצא חלל צף. ומאידך יתכן שכיון שההטמנה או ההגבהה היא דרך מין במינו, שהוא אדם כמותו, אינו נחשב הפסק, ואין זה ׳טמון׳ או ׳צף׳. ויתכן גם שסברת ׳מין במינו׳ נכונה רק לגבי שלא יקרא ׳טמון׳ ולא לגבי שלא יקרא ׳צף׳. או ההיפך, רק לגבי ׳צף׳ ולא לגבי ׳טמון׳. וביאר השואל את הספק, האם נאמר שגם כשההטמנה היא דרך מִין בְּמִינוֹ שהרי הוא אדם כמותו, גם בכגון זה הָוֵי התחתון טָמוּן, שאין סברת מין במינו נכונה לענין שלא יקרא ׳טמון׳, אבל לענין שלא יקרא ׳צף׳ סברת מין במינו נכונה היא, וּמִין בְּמִינוֹ – וכשההגבהה היא דרך מין במינו לֹא הָוֵי בכך צָף, וּמֵעֶלְיוֹן מוֹדֵד – והעיר הקרובה לעליון מביאה עגלה ערופה ולא הקרובה לתחתון. אוֹ דִּלְמָא, גם כשההגבהה היא דרך מִין בְּמִינוֹ, הָוֵי ההרוג העליון צָף, שאין סברת מין במינו נכונה לענין שלא יקרא ׳צף׳, אבל לענין שלא יקרא ׳טמון׳ סברת מין במינו נכונה היא, וּמִין בְּמִינוֹ – וכשההטמנה היא דרך מין במינו לֹא הָוֵי בכך טָמוּן, וּמִתַּחְתּוֹן מוֹדֵד – והעיר הקרובה לתחתון מביאה עגלה ערופה ולא הקרובה לעליון. אוֹ דִּלְמָא, גם כשההגבהה היא דרך מִין בְּמִינוֹ הָוֵי בכך טָמוּן, וּמִין בְּמִינוֹ הָוֵי כמו כן צָף שאין סברת מין במינו נכונה לא לענין שלא יקרא טמון ולא לענין שלא יקרא צף, וְלֹא מִתַּחְתּוֹן מוֹדֵד וְלֹא מֵעֶלְיוֹן מוֹדֵד – והן העיר הקרובה לעליון, הן הקרובה לתחתון, שתיהן אינן מביאות עגלה ערופה.

אָמַר לֵיהּ אביי,

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ארבעים ושלושה לעומר עמוד ב

שחייבים במעשר **אֶלָּא** שכינסם **בְּשָׂדֶה** שלא ראו כולם כשכינסם, **אֲבָל** אם כינסם **בָּעִיר** אינו חייב לעשרם, כיון שקָלָא **אית** לֵיהּ **לְמִלְּתָא** שהוא לקט שכחה ופאה, שכל שכיניו ראו שהביאם מעט מעט.

מימרא נוספת נאמרה משמם, **וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב,** שנטיעה **יַלְדָּה הַפְּחוּתָה מִטֶּפַח** שנטעה בין הזרעים, **אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת** לאסור **אֶת הַזְּרָעִים** מדין כלאים, כיון שאינה נראית נטיעה. ומוסיפה הגמרא, **וְהָנֵי מִילֵּי** שאינה אוסרת **בִּשְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב** – בכרם בשיעורו המועט ביותר, **אֲבָל כּוּלֵּי כֶּרֶם** – אם כל הכרם עשוי כן **מַקְדִּישׁ** – אוסר הזרעים.

מימרא נוספת שנינו משמם, **וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב,**

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ארבעים וארבעה לעומר עמוד א

בצפיפות שלא יפרידום האויבים, **וְלִרְאוֹת חֶרֶב שְׁלוּפָה.**

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, 'הַיְּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב' אינו מפחד המלחמה, אלא **זֶהוּ הַמִּתְיָרֵא מִן הָעֲבֵירוֹת שֶׁבְּיָדוֹ** שמא יענש עליהם במלחמה. **וּלְפִיכָךְ תָּלְתָה לוֹ הַתּוֹרָה אֶת כָּל אֵלּוּ** בנה בית ונטע כרם ונשא אשה **שֶׁיַּחֲזוֹר כְּגָלְלָן,** אף שאינם הסיבה לחזרה, וזה מפני שרצתה התורה שלא יתבייש בעת חזרתו.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר שהירא ורך הלבב הוא **אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל** – כהן גדול שנשא אלמנה, או **גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט** או **מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל** או **בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין** שנשאה בעבירה, **הֲרֵי הוּא הַיְּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב,** שמפחד שיענש על עבירה זו. ממשיכה המשנה לתאר את מהלך המלחמה, **"וְהָיָה כְּכַלּוֹת הַשּׁוֹטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת** – גיבורים הממונים לכך **בְּרֹאשׁ הָעָם", וּבַעֲקִיבוֹ שֶׁל עָם** – וכן מעמידים מאחורי העם. ומבארת המשנה, **מַעֲמִידִין זְקִיפִין** – גיבורים, **לְפָנֶיהָם,** שאם יפול אחד מהלוחמים יזקפוהו, **וַאֲחֵרִים מֵאַחוֹרֵיהֶם, וְכַשִּׁלִּין** – וחיצים **שֶׁל בַּרְזֶל בְּיָדֵיהֶן, וְכָל הַמְבַקֵּשׁ לַחֲזוֹר** ולברוח מהמלחמה, **הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ** של הזקיף **לְקַפֵּחַ אֶת שׁוֹקָיו** – לקטוע רגליו,

---

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ארבעים וארבעה לעומר עמוד ב

דיינים, מנין ילמד שצריכים הדיינים להיות מבית הגדול, משיבה הגמרא, **מִ'זְקֵנַי' 'זְקֵנֶיךָ' נַפְקָא** – ממה שהיתה יכולה התורה לכתוב 'זקני', וכתבה 'זקניך', הרי כ"ף זו מיותרת לדרוש ממנה למיוחדין שבזקניך.

אומרת הגמרא, **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן** שדרש דין מיוחדין מ'ושופטיך', ולא מן הכ"ף של 'זקניך', ולכך אינו דורש מ'בשופטיך' להצריך עוד שני דיינים, סבר שמן הכ"ף של 'זקניך' לבדה עדיין אין ללמוד דין מיוחדין, כי **אִי כָּתַב רַחֲמָנָא** 'זְקֵנַי' ללא הכ"ף, **הֲוָה אֲמִינָא** שלמדידת העיר כשרים **אֲפִילּוּ** זְקֵנֵי הַשּׁוּק שאינם סנהדרין, **כָּתַב רַחֲמָנָא** זְקֵנֶיךָ עם כ"ף ללמדנו שצריך שיהיו מן הסנהדרין, **וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** 'זְקֵנֶיךָ' ולא היה נכתב גם 'ושופטיך', **הֲוָה אֲמִינָא** שלמדידת העיר כשרים **אֲפִילּוּ סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה** שיש בכל עיר ועיר, **כָּתַב רַחֲמָנָא** גם **'וְשׁוֹפְטֶיךָ' לְמִיּוּחָדִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ** – שצריך לכך דיינים מסנהדרין גדולה היושבת בירושלים בלשכת הגזית.

שואלת הגמרא, **וְרַבִּי יְהוּדָה,** הרי ודאי מ'זקני זקניך' צריך ללמוד מזה למעט זקני השוק, ואם כן מנין ילמד למיוחדין שבזקניך, משיבה הגמרא, רבי יהודה מיוחדין שבזקניך, **גְּמַר** בגזרה שוה **'זְקֵנַי' 'זְקֵנַי' מִ'זְקֵנֵי הָעֵדָה'** האמור בסמיכה על פר העלם דבר של צבור, **מָה** 'זקני' האמור **לְהַלָּן** בפר העלם דבר, הם **מִיּוּחָדִין שֶׁבָּעֵדָה,** כפי שנאמר 'זקני העדה', **אַף כָּאן** במדידת עגלה ערופה צריך שיהיו **מִיּוּחָדִין שֶׁבָּעֵדָה** שהם מסנהדרין גדולה, ו'משופטיך' למד שצריך עוד שנים. מקשה הגמרא, **אִי גְּמַר** רבי יהודה גזרה שוה מפר העלם דבר, **לִגְמַרָה לְכוּלָּהּ מִילְּתָא מֵהָתָם** – נלמד בגזרה שווה זו את כל דין הדיינים, וגם שצריך חמישה, ואם כך, **'זְקֵנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ'** שכתבה תורה בעגלה ערופה **לָמָּה לִי** לכתבם כלל.

חוזרת בה הגמרא, **אֶלָּא** לעולם לא נאמרה גזרה שוה זו של 'זקני זקני', ולדברי הכל יש צורך בשתי דרשות, ללמדנו שצריך שיהיו מסנהדרין, ושצריך שיהיו מסנהדרין גדולה, וטעמו של רבי יהודה שמרבה עוד שני דיינים אינו מ'שופטיך' כפי שסברנו, שהרי הוא נצרך לסנהדרין גדולה, אלא **יָ"וּ** של **'וְשׁוֹפְטֶיךָ'** באה **לְמִנְיָנָא** להביא עוד שנים, **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן** שאינו מרבה עוד דיינים, הוא כי

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ארבעים ושבעה לעומר עמוד א

משנה. נִמְצָא הַהוֹרֵג עַד שֶׁלֹּא נֶעֱרְפָה הָעֶגְלָה, תֵּצֵא העגלה **וְתֵרָעֶה בָּעֵדֶר** שעדיין חולין היא, נמצא **מִשֶּׁנֶּעֱרְפָה הָעֶגְלָה, תִּקָּבֵר בִּמְקוֹמָהּ** ואסורה בהנאה, ואין אומרים שנערפה בטעות, לפי **שֶׁעַל פָּסֵק בָּאתָה מִתְּחִילָּתָהּ** שלא נודע מי ההורג, ובשעת עריפה **כִּיפְּרָה סְפֵיקָה וְהָלְכָה לָהּ** – היא עשתה את שלה, וכיפרה על הספק, וכשנמצא אחר כך ההורג לא בטלה כפרתה בכך. **נֶעֱרְפָה הָעֶגְלָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג,** אינו נפטר מעונשו בעריפת העגלה, אלא **הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג.**

עַד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג, וְעַד אֶחָד אוֹמֵר לֹא רָאִיתָ, וכן **אִשָּׁה אוֹמֶרֶת רָאִיתִי, וְאִשָּׁה** אחרת **אוֹמֶרֶת לֹא רָאִיתִי, הָיוּ עוֹרְפִין,** שמתוך שיש הכחשה, אין לפנינו שום עדות.

עַד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי את ההורג, **וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא רָאִיתָ, הָיוּ עוֹרְפִין,** שאין דבריו של אחד עומדים במקום שנים. **שְׁנַיִם אוֹמְרִים רָאִינוּ, וְאֶחָד אוֹמֵר לָהֶן לֹא רְאִיתֶם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין** שאין עד אחד יכול להכחיש שנים, והרי נודע מי הכהו.

מִשֶּׁרַבּוּ הָרוֹצְחָנִין בְּטְלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה שהרי מכירים היו מי רגיל להרוג, והרי זה כמי שנודע מי הכהו, ודבר זה החל **מִשֶּׁבָּא אֱלִיעֶזֶר בֶּן דִּינַאי** שהיה רוצח ידוע, **וּתְחִינָה בֶּן פְּרִישָׁה הָיָה נִקְרָא** תחילה, ומשנעשה רוצח **חָזְרוּ לִקְרוֹתוֹ בֶּן הָרַצְחָן.**

מִשֶּׁרַבּוּ הַמְנָאֲפִים פָּסְקוּ הַמַּיִם הַמָּרִים, וְרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הִפְסִיקָן, שֶׁנֶּאֱמַר **"לֹא אֶפְקֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה כִּי הֵם** עם הזונות יפרדו **וְגוֹ'"** ופירש כך, לא אפקוד לבדוק את נשותיכם, משום שבנותיכם תזנינה, ואף הבעלים עצמם עם הזונות מצויים כפרדים.

מִשֶّמֵּת יוֹסֵי בֶן יָעוֹזֵר אִישׁ צְרֵידָה וְיוֹסֵי בֶן יְהוּדָה אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם, בָּטְלוּ הָאֲשֻׁכּוֹלוֹת – אנשים שהכל בהם ואין פגם בתורתם, שעד סוף ימיהם לא היו מחלוקות במה שקבלו מרבותיהם, וראיה שאדם השלם נקרא 'אשכול', **שֶׁנֶּאֱמַר "אֵין אֶשְׁכּוֹל לֶאֱכוֹל בִּכּוּרָה אִוְּתָה נַפְשִׁי"** וההמשך הוא 'אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין'.

יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל הֶעֱבִיר מישראל **הוֹדִיַּת הַמַּעֲשֵׂר** – וידוי המעשרות, שמצווה להתוודות בפסח של שנה רביעית ושביעית, 'בערתי הקדש מן הבית', וביטלו יוחנן כהן גדול. **אַף הוּא בִּטֵּל אֶת הַמְּעוֹרְרִין, וְאֶת הַנּוֹקְפִין,** יתבאר בגמרא.

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ארבעים ושבעה לעומר עמוד ב

הרי אין האנשים מנוקים מעוון, ולכך בטלו מי המרים, **וְאוֹמֵר** פסוק נוסף, **"לֹא אֶפְקֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה כוּ"** שואלת הגמרא על דברי הברייתא, **מַאי וְאוֹמֵר** – מה מלמדנו פסוק זה. משיבה הגמרא, **וְכִי תֵימָא, עָוֹן דִּידֵיהּ אֵין** – הוא בלבד מעכב את בדיקת מי המרים, אבל עוון **דִּבְנֵיהּ וּדְבִנְתֵּיהּ לֹא** מעכבים את הבדיקה, לכך **תָּא שְׁמַע** פסוק נוסף **"לֹא אֶפְקֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאֲפְנָה"** שאף עוון בנותיו וכלותיו מעכבים את הבדיקה. ומבארת הגמרא שגם המשך הפסוק הוצרך ללמדנו, **וְכִי תֵימָא, עָוֹן** האיש הבועל **אֵשֶׁת אִישׁ אֵין** – הוא בלבד מעכב את הבדיקה, אבל **עָוֹן דִּפְנוּיָה לֹא** מעכב, לכך **תָּא שְׁמַע** את המשך הפסוק, **"כִּי הֵם עִם הַזּוֹנוֹת יִפְרֵדוּ וְעִם הַקְּדֵשׁוֹת יִזְבָּחוּ וְגוֹ"** ו'הזונות' משמע פנויה, לומר שאף בעוון זנות עם פנויה אין המים בודקים את אשתו. עוד מבארת הגמרא את סוף אותו פסוק, **מַאי "וְעָם לֹא יָבִין יִלְבָּט"**, **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אָמַר לָהֶם נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל, אִם אַתֶּם מַקְפִּידִין עַל עַצְמְכֶם** מלהכשל בזנות, אז **מַיִם בּוֹדְקִין נְשׁוֹתֵיכֶם, וְאִם לָאו,** הרי אינכם מנוקים מעון, ואז **אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין נְשׁוֹתֵיכֶם.**

ממשיכה הברייתא, **מְשַׁרְבוּ** **בַּעֲלֵי הַנָּאָה,** ומתוך כך אינם טורחים לעיין בדין ולהוציא הדבר לאשורו, **נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים** מתוך כך, **וְאֵין נוֹחַ** לקדוש ברוך הוא **בָּעוֹלָם.**

מְשַׁרְבוּ רוֹאֵי פָּנִים בַּדִּין – דיינים המכבדים בעל דין אחד על פני חברו, **בָּטֵל 'לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ' וּפָסַק 'לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט',** **וּפָרְקוּ עוֹל שָׁמַיִם** מעליהם, **וְנָתְנוּ עֲלֵיהֶם עוֹל בָּשָׂר וָדָם.**

מְשַׁרְבוּ לוֹחֲשֵׁי לְחִישׁוֹת בַּדִּין – עורכי הדיינים המתלחשים עם הדיינים בדבר זכותו של זה וחובתו של זה, נגרמת בכך הטיית המשפט, ואז **רַבָּה חֲרוֹן אַף בְּיִשְׂרָאֵל, וְנִסְתַּלְּקָה הַשְּׁכִינָה, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי קֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפּוֹט',** מכאן ששכינה שרויה כשיש משפט, ובהטיית המשפט היא מסתלקת.

מְשַׁרְבוּ האנשים העושים מעשיהם להנאתם, שעליהם נאמר **'אַחֲרֵי בִּצְעָם לְבַם הוֹלֵךְ',** על ידי כך **רַבּוּ** המשבחים את הרשעים, שעליהם נאמר **'הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע'.**

מְשַׁרְבוּ **'הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע', רַבּוּ** צעקות **הוֹי הוֹי בָּעוֹלָם,** שכך נאמר, 'הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע'.

מְשַׁרְבוּ גסי הרוח שדרכם להיות **מוֹשְׁכֵי הָרוֹק** בפיהם, **רַבּוּ הַיְהִירִים, וְנִתְמַעֲטוּ** עקב כך **הַתַּלְמִידִים, וְהַתּוֹרָה חוֹזֶרֶת עַל לוֹמְדֶיהָ** ומחפשת אותם, כיון שאינה מתקיימת בגסי הרוח.

מְשַׁרְבוּ הַיְהִירִים, הִתְחִילוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְהִנָּשֵׂא לַיְּהִירִים, לפי **שֶׁאֵין דּוֹרֵינוּ רוֹאֶה אֶלָּא לַפָּנִים** ועל ידי יהירותם נראים להן חשובים. מקשה הגמרא, **אֵינִי** – וכי אכן כך הוא, שהיהירים מקובלים על נשותיהם, **וְהָאָמַר מַר, הַאי מַאן דְּמִיַּהַר, אֲפִילּוּ** **אֵאֵינְשֵׁי בֵּיתֵיהּ לֹא מִיקַּבֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר, 'גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא יִנְוֶה' ופירושו** **'לֹא יִנְוֶה' אֲפִילּוּ בַּנָּוֶה שֶׁלּוֹ.** מתרצת הגמרא, **מַעְיְקָרָא קָפְצָה עֲלֵיהּ** – מתחילה קופצת עליו, אולם **לְסוֹף מִיתַּזִּיל עֲלֵיהוּ** – בסוף נמאס בעיניהן.

מְשַׁרְבוּ מַטִּילֵי מְלַאי עַל בַּעֲלֵי בָתִּים – דיינים הנותנים סחורה לבעלי בתים להתעסק בה ולעשות ריוח לדיינים, **רַבָּה הַשּׂוֹחֵד וְהַמַּיָּיִת מִשְׁפָּט** שהרי הדיינים משוחדים בכך ונוטה לבם למי שהרויח להם, **וּפְסִקָה טוֹבָה.**

מְשַׁרְבוּ הדיינים האומרים למי שעושה להם טובה **'מְקַבְּלֵנִי טוֹבָתְךָ'** **'וּמְחַזְּקֵנִי טוֹבוֹתֶיךָ',** אינם יראים מן הדיינים, ועקב כך **רַבּוּ 'אִישׁ הָרָשָׁע בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה',** ואין אימת הגדולים על הקטנים, ואז **שָׁפְלִים הוּגְבְּהוּ וְהַגְּבוֹהִים הוּשְׁפְּלוּ** ואין ניכר בין גבוה לשפל, **וּמַלְכוּתָא אַזְלָא וְנָוְלָא** – ומלכות ישראל הולכת ומתנוולת.

מְשַׁרְבוּ צָרֵי עַיִן מלהנות לאחרים, **וְטוֹרְפֵי טֶרֶף** – גזלנים, **רַבּוּ מְאַמְּצֵי הַלֵּב** מן העניים מלתת להם צדקה **וְקוֹפְצֵי יָדַיִם מִלַּהֲלוֹוֹת, וְעָבְרוּ עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיעַל וְגוֹ'** ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא".

מְשַׁרְבוּ נשים ההולכות **'נְטוּיוֹת גָּרוֹן וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינָיִם'** ובאות על ידי כך לידי ניאוף, **רַבּוּ** הבעלים המקנאים לנשותיהם, וצריכים להשקותן **מַיִם הַמָּרִים, אֶלָּא שֶׁפָּסְקוּ** המים המרים מלבדוק, כאמור לעיל.

מְשַׁרְבוּ מְקַבְּלֵי מַתָּנוֹת, נִתְמַעֲטוּ הַיָּמִים של חיי האדם **וְנִתְקַצְּרוּ הַשָּׁנִים, דִּכְתִיב 'וְשׂוֹנֵא מַתָּנוֹת יִחְיֶה'.**

מְשַׁרְבוּ חוּחֵי הַלֵּב – הסומכים על בינתם ואינם מתאמצים לשמוע היטב מפי רבם, לא הבינו התלמידים את רבותיהם, ועקב כך **רַבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל.**

מְשַׁרְבוּ תַּלְמִידֵי שַׁמַּאי וְהִילֵּל שֶׁלֹּא שִׁמְּשׁוּ כָּל צוֹרְכָּן, רַבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, וְנַעֲשֵׂית תּוֹרָה כִּשְׁתֵּי תּוֹרוֹת.

מְשַׁרְבוּ מְקַבְּלֵי צְדָקָה מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, הָיוּ בביכול **יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה וְהֵם לְמַטָּה, יִשְׂרָאֵל לְפָנִים וְהֵם לְאָחוֹר** בלשון נקיה, והכוונה היא להיפך.

שנינו במשנה, **מְשָׁמֵּת יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר כוּ'** בטלו האשכולות. שואלת הגמרא, **מַאי אֶשְׁכּוֹלוֹת. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, אִישׁ שֶׁהַכֹּל בּוֹ** – שתורתו אמת ואין בה פגם, ולא שכחה.

שנינו במשנה, **יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל הֶעֱבִיר הוֹדָיַת הַמַּעֲשֵׂר כוּ'.** שואלת הגמרא, **מַאי מַעֲמָא** ביטל את וידוי המעשרות. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, לְפִי שֶׁאֵין נוֹתְנִין אוֹתוֹ** – את מעשר ראשון **כְּתִיקּוּנוֹ, דְּרַחְמָנָא אָמַר דִּיהָבֵי לַלְוִיִּם** – שיתנוהו ללויים,

---

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ארבעים ושמונה לעומר עמוד ב

שֵׁם מְקוֹמוֹ, כְּדִכְתִיב ביהושע שיש מקום ששמו כך **'זִיף וָטֶלֶם וּבְעָלוֹת',** **כֵּיוֹצֵא בְּדָבָר אַתָּה אוֹמֵר** במה שנאמר בתהילים, **"הִבְאוּ הַזִּיפִים וַיֹּאמְרוּ לְשָׁאוּל הֲלֹא דָוִד וְגוֹ",** ואף שם שאלו **מַאי זִיפִים, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** אלו **בְּנֵי אָדָם הַמְזַיְּפִין דִּבְרֵיהֶם** ואומרים דברי שקר ורכילות. **וְרַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר,** קרויים כך **עַל שֵׁם מְקוֹמָן, כְּדִכְתִיב 'זִיף וָטֶלֶם וּבְעָלוֹת'.**

שנינו במשנה, **וּפָסְקוּ אַנְשֵׁי אֱמָנָה. אָמַר רַבִּי יִצְחָק,** אנשי אמנה **אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵן מַאֲמִינִין בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** ומוציאים ממון למצוות ואינם דואגים, **דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר, כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסַלּוֹ לְהיום, וְאוֹמֵר, מָה אוֹכַל לְמָחָר, אֵינוֹ אֶלָּא מִקְּטַנֵּי אֱמָנָה.** ומביאה הגמרא, שאף רבי אלעזר אמר כך, **וְהַיְינוּ דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב 'כִּי מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת', מִי גָּרַם לַצַּדִּיקִים שֶׁיִּתְבַּזּוּ שׁוּלְחָנָן** ולא יהיה שלם **לֶעָתִיד לָבֹא, קְטַנּוּת שֶׁהָיָה בָּהֶן, שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. רָבָא אָמַר,** 'יום קטנות' **אֵלּוּ קְטַנֵּי בְּנֵי רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל** שמתו בעודם קטנים,

ירמיה פרק־טו ד־ט

ד וּנְתַתִּים (לזועה) לְזַעֲוָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ בְּגֹלַל מְנַשֶּׁה בֶן־יְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַל אֲשֶׁר־עָשָׂה
בִּירוּשָׁלִָם: ה כִּי מִי־יַחְמֹל עָלַיִךְ יְרוּשָׁלִַם וּמִי יָנוּד לָךְ וּמִי יָסוּר לִשְׁאֹל לְשָׁלֹם לָךְ: ו אַתְּ נָטַשְׁתְּ אֹתִי
נְאֻם־יְהוָה אָחֹור תֵּלֵכִי וָאֵט אֶת־יָדִי עָלַיִךְ וָאַשְׁחִיתֵךְ נִלְאֵיתִי הִנָּחֵם: ז וָאֲזָרֵם בְּמִזְרֶה בְּשַׁעֲרֵי הָאָרֶץ
שִׁכַּלְתִּי אִבַּדְתִּי אֶת־עַמִּי מִדַּרְכֵיהֶם לוֹא־שָׁבוּ: ח עָצְמוּ־לִי אַלְמְנֹתָו מֵחֹול יַמִּים הֵבֵאתִי לָהֶם עַל־אֵם
בָּחוּר שֹׁדֵד בַּצָּהֳרַיִם הִפַּלְתִּי עָלֶיהָ פִּתְאֹם עִיר וּבֶהָלוֹת: ט אֻמְלְלָה יֹלֶדֶת הַשִּׁבְעָה נָפְחָה נַפְשָׁהּ (באה)
בָּא שִׁמְשָׁהּ בְּעֹד יוֹמָם בֹּושָׁה וְחָפְרָה וּשְׁאֵרִיתָם לַחֶרֶב אֶתֵּן לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה:

רש"י

(ד) לזעוה. מגזרת לא קם ולא זע (אסתר ה) וכמוהו גאוה מגזרת גא מאד (ישעיה טו): לכל ממלכות הארץ. כל השומע רעה שבאה עליהם יזוע: (ה) ינוד. יקונן: ומי יסור. אליך לנטות מדרכו אליך לשאול לך לשלום: (ו) נלאתי הנחם. כמה פעמים חשבתי להשחית ונחמתי על הרעה. עתה נלאיתי הנחם, הנחם דפורפנשי"ר בלעז: (ז) במזרה. נפה שקורין וו"ן בלעז כזה שהוא זורה שעורין שלא יהו כולן גולין למקום אחד: (ח) עצמו לי. רבו לפני אלמנותיו: על אם. על ירושלים שהיתה עיר ואם בישראל: ובצהרים. הכל יהא גלוי לפניו כל גנזי מטמונם: הפלתי עליה פתאום עיר. השכנתי עליהם פתאום גייסות של עיר ובהלות רבות, ויש פותרים עיר ל' שונא כמו ויהי עריך (שמואל א כח) ופשרי' לערך (דניאל ג): (ט) אמללה יולדת השבעה. שומרון וכנסייה של עשרת שבטים שעמדו מהם ז' משפחות כבר אומללה וגלתה: ושאריתם. אלו יהודה וקצת בנימן שנשתיירו בישראל: לחרב אתן. אלו הן שבע משפחות ירבעם בן נבט וביתו בעשא וביתו עמרי וביתו יהוא וביתו מנחם וביתו פקח וביתו הושע וביתו: נפחה נפשה. ל' דאבה נפשה מתרגמינן ודאבון נפש (דברים כח) ומפחן נפש: בעוד יומם. בלא זמנם מהרו ליפול כך נדרש במס' גיטין, ובמדרש רבי תנחומא דרשו כלפי ירושלים, ומונה שבעה רשעים יהורם יהואש אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו אך יש למנות עוד רחבעם אביה אמציה אחזיה: וחפרה. ל' בושת:

מצודת דוד

(ד) לזעוה לכל ממלכות. כולם יחרדו וירעדו שלא יקרה להם כמקרה: בגלל מנשה. ר"ל בעבור שאחזו במעשה מנשה וכו': על אשר וכו'. בעבור אשר עשה מעשיו בירושלים בפרסום לכך למדו ממנו ואחזו בהם: (ה) כי מי יחמול. ר"ל אין מי יחמול עליך ואין מי ינודד בראש עליך כדרך המנחמים לנחמך בבוא הצרה עליך ואין מי יסיר לנטות מדרכו לבוא אליך לשאול בשלומך: (ו) את נטשת אותי. על כי עזבת אותי ותלכי לאחור לפרוש ממני לכן אטה את ידי עליך להכות בך ואשחיתך: נלאתי הנחם. הנה רבות פעמים גזרתי עליך השחתה ואח"ז ניחמתי, ועתה נלאיתי להנחם על הרעה: (ז) ואזרם. אפזרם בכל ערי הארץ כהמפזר תבואה במזרה שאין כולם נופלים במקום אחד: שכלתי. אף כי שכלתי אותם והאבדתים עכ"ז לא שבו מדרכיהם ולא לקחו מוסר: (ח) עצמו לי. האלמנות שבהם המה מרובות בעיני יותר מחול ימים ר"ל אין אני עושה בהם כמתנקם להיות הכל נחשב לפני למעט כי אדרבה נחשב לפני להרבה ואין בזה שמחה לפני: הבאתי להם. הבאתי עליהם וחוזר ומפרש על אם. רצה לומר, על ירושלים הבאתי קבוצת בחורים להיות שודד אותם בעת צהרים למען יראה למצוא כל גנזי המטמוניות: הפלתי. השכנתי עליה פתאום קבוצת שונאים ועדת עם המבהילות: (ט) אמללה. כבר גלתה שומרון ועשרת השבטים שגדלה ז' משפחות מלכים רשעים והם ירבעם בן נבט וביתו בעשא וביתו עמרי וביתו יהוא וביתו מנחם וביתו פקח וביתו הושע בן אלה וביתו: נפחה נפשה. היה לה דאבון נפש: בא שמשה. שקעה שמשה כשהיה עוד היום גדול ר"ל הושפל גדולתה במהירות בלא זמנה: בושה וחפרה. והיא יושבת בגולה בבושה וכלימה: ושאריתם. השארית הנשארה מעדת ישראל הם יהודה ובנימין, אתן גם אותם לחרב לפני אויביהם:

מצודת ציון

(ד) לזעוה. ענין רתת וחרדה כמו והיה רק זועה (ישעיה כח): בגלל. בעבור כמו בגלל הדבר הזה (דברים טו): (ה) יחמול. מלשון חמלה ורחמים: ינוד. מלשון נדידה: (ו) נטשת. עזבת: ואט. מלשון נטיה: נלאתי. ענין עייפות ויגיעה כמו ונלאו מצרים (שמות ז): הנחם. ענין היפוך מחשבה, כמו פן ינחם העם (שם יג): (ז) ואזרם. ענין פיזור, כמו ואתכם אזרה בגוים (ויקרא כו): במזרה. הוא הכלי שזורין בו התבואה וכן ברחת ובמזרה (ישעיה ל): בשערי. בערי, וכן באחד שעריך (דברים יז): שכלתי. ענין מיתה כמו מחוץ תשכל חרב (שם לב): (ח) עצמו. ענין ריבוי כמו בעם עצום (תהלים לח): אם. כן יקרא עיר גדולה אשר הקטנות סביב לה וכן עיר ואם בישראל (ש"ב כ): בחור. נבחר וגבור: שודד. עושק: הפלתי. ענין השכנה וחניה כמו נופלים בעמק (שופטים ז): עיר. ענין שונא, כמו ויהי ערך (ש"א כח): ובהלות. מלשון בהלה ופחד: (ט) אמללה. ענין כריתה כמו אומלל אני (תהלים ו): נפחה נפשה. ענין דאבון נפש וכן ותקותם מפח נפש (איוב יא): בא. ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כח). וחפרה. ענין כלימה וכן וחפרה הלבנה (ישעיה כד): ושאריתם. מלשון שארית ושיור:

קהלת פרק־ד א־ז

א וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה אֶת־כָּל־הָעֲשֻׁקִים אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְהִנֵּה ׀ דִּמְעַת הָעֲשֻׁקִים וְאֵין לָהֶם
מְנַחֵם וּמִיַּד עֹשְׁקֵיהֶם כֹּחַ וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם: ב וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת־הַמֵּתִים שֶׁכְּבָר מֵתוּ מִן־הַחַיִּים אֲשֶׁר הֵמָּה
חַיִּים עֲדֶנָה: ג וְטוֹב מִשְּׁנֵיהֶם אֵת אֲשֶׁר־עֲדֶן לֹא הָיָה אֲשֶׁר לֹא־רָאָה אֶת־הַמַּעֲשֶׂה הָרָע אֲשֶׁר נַעֲשָׂה
תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: ד וְרָאִיתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עָמָל וְאֵת כָּל־כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה כִּי הִיא קִנְאַת־אִישׁ מֵרֵעֵהוּ גַּם־זֶה
הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ: ה הַכְּסִיל חֹבֵק אֶת־יָדָיו וְאֹכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ: ו טוֹב מְלֹא כַף נָחַת מִמְּלֹא חָפְנַיִם עָמָל
וּרְעוּת רוּחַ: ז וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה הֶבֶל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ:

רש"י

(א) ושבתי אני ואראה. ברוח הקדש: **את כל העשקים.** הנעשים עשוקים בגיהנם במעשים אשר נעשים: **תחת השמש.** תחת חליפיה של התורה: **והנה דמעת העשקים.** בוכים על נפשותם העשוקות ביד מלאכי משחית ואכזרים, וכן הוא אומר (תהלים פד) עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו אלו יורדי גיהנם ואף מקרא זה כך נדרש בספרי: **ומיד עושקיהם כח.** עושקיהם מכריחים ותוקפים אותם בכח: **(ב) שכבר מתו.** עד שלא שלט בהם יצר הרע הזה לדחותם מן הקדוש ברוך הוא, כגון אבות הראשונים שלא נענה משה אלא על ידיהם וכגון דוד אבי שלא נענתי אני בכ"ד רננות עד שאמרתי (ד"ה ב ו) זכרה לחסדי דוד עבדך: **(ג) עדן.** עדיין: **אשר לא ראה את המעשה.** ראיתי במדרש קהלת אלו תתק"עד דורות שקומטו להבראות ולא נבראו: **(ד) וראיתי אני את כל עמל.** הן העבירות שהן עמל בעיני הקב"ה: **ואת כל כשרון המעשה.** שאינו לשם שמי' אלא לקנאת איש מרעהו ששניהם הבל: **כי היא קנאת איש.** אשר היא קנאת איש מרעהו: **(ה) הכסיל.** הרשע, חובק את ידיו ואינו יגע ואינו אוכל אלא מן הגזל: **ואוכל את בשרו.** ליום הדין שרואה צדיקים בכבוד והוא נידון, כך נדרש בספרי: **(ו) טוב מלא כף נחת.** להיות קונה נכסים מעט ומיגיעו שיהא בהן נחת רוח ליוצרו: **ממלא חפנים.** נכסים הרבה בעבירה שהוא עמל ועצבות רוח לפני המקום: **(ז) תחת השמש.** כמו תחת השמים:

מצודת דוד

(א) ושבתי. חזרתי וראיתי את כל הערעורים אשר נעשים בעולם: **והנה דמעת העשוקים.** רוצה לומר, דמעת הבכי של הנעשקים, הנה זוחלת ומטפטפת ואין להם מי לנחמם: **ומיד עושקיהם כח.** אף שהמה נעשקים מיד עושקיהם בכח הזרוע, לא במשפט, עם כל זה אין להם מנחם: **(ב) ושבח** וגו'. רוצה לומר, טוב ויפה למתים שאינם יודעים מאומה מזה ואינם מצטערים על זה: **שכבר מתו.** אמר זה לתוספת ביאור: **מן החיים.** יותר מן החיים אשר עודם חיים: **(ג) וטוב משניהם.** מן החיים ומן המתים טוב יותר למי שעדיין לא היה ולא נולד. ואמר כן דרך מליצה, כי אין מקום לומר טוב למי שלא היה בעולם: **אשר לא ראה.** בעבור שלא ראה כלל את המעשה הרע הנעשה בזה העולם והוא העושק האמור למעלה: **(ד) את כל עמל.** הם העבירות שהמה עמל בעיני המקום ורע לפניו. ולהסביר את האוזן אמר לשון הנופל בבן אדם שנחשב לו לעמל ויגיעה אם מי ימרה פיו: **כשרון המעשה.** מעשה כשר וישר אשר היא קנאת איש מרעהו, רוצה לומר שלא עשוה לשמה כי־אם מחמת קנאה בראותו תפארת רעהו בעבור כשרון מעשיו, ומתקנא בו ואוחז במעשיו למען לא תגדל תפארתו עליו: **גם זה הבל.** גם כי עשה כשרון מעשה, מכל־מקום הוא דבר שאין בו ממש: **ורעות רוח.** כי אינו עושה מרצונו, כי־אם בעל־כרחו יעשה המעשה, ונשבר אם כן הרצון: **(ה) חובק את ידיו.** יחבקם זה בזה, רוצה לומר לא ינענע ידיו לעשות בהם מלאכה להחיות את נפשו: **ואוכל את בשרו.** בסוף אין לו מה לאכול ובעל־כרחו יאכל בשר עצמו. והוא ענין מליצה לומר שמשמן בשרו ירזה בעבור הרעבון, וכאילו אכלו מחוסר המזון: **(ו) טוב.** ויותר טוב להרויח מעט כמלא כף היד ויהיה במנוחה והשקט, מלהרויח הרבה כמלא חפנים ויהיה בעמל רב ובשבר רצון, רוצה לומר לעשות דבר שאין דעתו נוטה אליו ואין חפצו בזה: **(ז) ושבתי.** חזרתי וראיתי דבר הבל הנעשה בעולם:

מצודת ציון

(א) ושבתי. מלשון השבה והחזרה: **העשוקים.** ענין עירור ותגר. כמו והיית אך עשוק וגזול (דברים כח): **מנחם.** מלשון תנחומין: **(ב) עדנה.** עדיין: **(ג) עדן.** עדיין: **(ד) כשרון.** ענין יושר: **כי היא.** אשר היא: **(ה) חובק.** ענין סיבוב היד בדבר מה: **(ו) כף.** כף היד: **נחת.** מלשון מנוחה: **חפנים.** כן יקראו כפות הידים הדבקות זה בזה:

יא אָמַר לִשְׁנַיִם: מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם אִישׁ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, שֶׁאִם אַתֶּם יוֹדְעִין לִי עֵדוּת שֶׁתָּבוֹאוּ וּתְעִידוּנִי — שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לָךְ עֵדוּת, וְהֵם יוֹדְעִין לוֹ עֵדוּת עֵד מִפִּי עֵד, אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל — הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין.

יב שִׁלַּח בְּיַד עַבְדּוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר לָהֶן הַנִּתְבָּע: מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם שֶׁאִם אַתֶּם יוֹדְעִין לוֹ עֵדוּת, שֶׁתָּבוֹאוּ וּתְעִידוּהוּ — הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין, עַד שֶׁיִּשְׁמְעוּ מִפִּי הַתּוֹבֵעַ.

יג מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם, מְצַוֶּה אֲנִי עֲלֵיכֶם, אוֹסְרְכֶם אֲנִי — הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין. בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ — הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין. באל"ף דל"ת, ביו"ד ה"א, בְּצְבָאוֹת, בְּחַנּוּן וְרַחוּם, בְּאֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד, וּבְכָל הַכִּנּוּיִין — הֲרֵי אֵלּוּ

פירוש ברטנורא

יא **והם יודעים לו עדות עד מפי עד וכו' פטורים.** שאם העידוהו לא היתה עדותן מועלת לו כלום:

יב **עד שישמעו מפי התובע.** דכתיב (שם) אם לוא יגיד, מלא בוי"ו ואל"ף. למדרש הכי, אם לו לא יגיד, כלומר לתובע, ונשא עונו, הא אם לאחר לא יגיד פטור:

יג **מצוה אני עליכם וכו'.** והוא שיאמר מצוה אני עליכם בשבועה, אוסרכם אני בשבועה: **המקלל בכולם.** מברך את השם באחד מהם: **ר' מאיר מחייב.**

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה יא

כבר שנינו במשנה א, שאין שבועת העדות נוהגת לא בקרובים ולא בפסולים, אלא בראויים להעיד. משנתנו חוזרת ללמד, שאם העדים שכפרו לא היו ראויים להעיד, כגון שידעו את העדות עד מפי עד, דהיינו ששמעו אותה מפי עדים אחרים (עיין סנהדרין ג, ו; ד, ה), או אפילו הם בעצמם ראו את העדות, אלא שאחד מהם קרוב לאחד מבעלי הדין, או פסול לעדות מחמת עבירה (עיין משנה א בפרקנו), הרי הם פטורים.

אָמַר לִשְׁנַיִם: מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם אִישׁ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, שֶׁאִם אַתֶּם יוֹדְעִין לִי עֵדוּת שֶׁתָּבוֹאוּ וּתְעִידוּנִי – והם השיבו לו: **שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לָךְ עֵדוּת, וְהֵם יוֹדְעִין לוֹ עֵדוּת עֵד מִפִּי עֵד** – שלא ראו את העדות אלא שמעו מפי אחרים שהעידו כך, **אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל** – ואפילו היו מעידים, לא היתה עדותם מועילה לו, לחייב את הנתבע ממון, **הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין** – מקרבן משום שבועת העדות, שכתוב בשבועת העדות **(ויקרא ה, א)**: "אם לא יגיד ונשא עוונו" – בראויין להגדה הכתוב מדבר. בתוספות מבואר, שאף על פי שכבר למדנו שאין שבועת העדות נוהגת אלא בראויין להעיד, נשנתה משנתנו, כדי להשמיע, שאפילו ישנם שלושה עדים, והשניים כשרים – פטורים, שעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה **(עיין משנה מכות א, ח)**. ויש מבארים, שמשנתנו באה להשמיע, שאם האמינם הנתבע על עצמו, שאם יודעים עדות, יבואו ויעידו **(עיין משנה סנהדרין ג, ב)**, אף על פי כן פטורים משבועת העדות, כיון שמן הדין אינם נאמנים **(הרמב"ן; ועיין "תוספות יום טוב")**.

באור משנה יב

כפי שכבר הזכרנו בבאור משנה ז, באה משנה זו להשמיענו, שאין העדים חייבים משום שבועת העדות, אלא אם כן הושבעו מפי התובע, או שכפרו ונשבעו לאחר ששמעו מפי התובע, שאמר להם: "בואו והעידוני". אבל אם הושבעו על ידי אחר, שיעידו לפלוני התובע, שחברו חייב לו כסף, אינם חייבים. ברם, אם המשביע הוא שליחו של התובע, שבא בהרשאה, הרי הם חייבים, כמו שבארנו לעיל במשנה ז.

שִׁלַּח בְּיַד עַבְדּוֹ – להשביע את העדים שיבואו להעיד לו, **אוֹ שֶׁאָמַר לָהֶן הַנִּתְבָּע: מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם שֶׁאִם אַתֶּם יוֹדְעִין לוֹ עֵדוּת, שֶׁתָּבוֹאוּ וּתְעִידוּהוּ** – לפלוני התובע, וכפרו שאין יודעים לו עדות, **הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין** – משבועת העדות, **עַד שֶׁיִּשְׁמְעוּ מִפִּי הַתּוֹבֵעַ** – כמו שבארנו לעיל. בגמרא מבואר הטעם, שנאמר: "אם לוא יגיד ונשא עוונו" – כתוב "לוא" מלא, בוא"ו ובאל"ף, ודורשים: אם לו לא יגיד (אם לתובע לא יגיד) ונשא עוונו, ואם לאחר לא יגיד, פטור. – ולמה נקטה משנתנו "ביד עבדו", ולא "ביד אחר"? יש מפרשים, שעבדו היינו עבד כנעני, וכיון שאין קנין לעבד בלא רבו, הרי שאינו יכול לבוא בהרשאה; ולפי מפרשים אלה, באה משנתנו להשמיע דווקא "ביד עבדו", לפי שאינו יכול לשולחו כמורשה, ולעולם פטורים; אבל שילח ביד אחר, אם שילחו בהרשאה, הרי יכול הוא להשביע את העדים, ואם כפרו – חייבים, כמו שהזכרנו לעיל **("תוספות יום טוב")**. ברם, יש סוברים, שגם עבד כנעני יכול לבוא בהרשאה ולהשביע את העדים, ולא נקטה משנתנו "ביד עבדו" אלא לרבותא, שאפילו עבדו, שידו כיד רבו, וכגופו הוא, מכל מקום אם בא בלי הרשאה והשביע את העדים, הרי הם פטורים משבועת העדות **("תפארת ישראל", תוספות ר' עקיבא איגר)**. בגמרא אמרו **(שבועות לא, ב)**: ראוהו (את התובע) שרץ אחריהן; אמרו לו: מה אתה רץ אחרינו? שבועה שאין אנו יודעין לך עדות – פטורין, עד שישמעו מפיו ("בואו והעידוני" **– רש"י**).

יום שני

באור משנה יג

בענין שבועת העדות כתוב בתורה (ויקרא ה, א): "ונפש כי תחטא ושמעה "קול אלה" (לא נאמרה בה שבועה במפורש), ושנו בברייתא (שבועות לה, ב): "אין אלה אלא בשבועה, וכן הוא אומר (במדבר ה, כא): "והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה". ומניין לעשות שבועה שאין עמה אלה כשבועה שיש עמה אלה? תלמוד לומר: "ושמעה קול אלה" – "ושמעה קול, ושמעה אלה", כלומר שתיבת "קול" יתירה, והיא באה לרבות אף שבועה, שאין עמה אלה. ועוד אמרו בגמרא (שבועות לו, א): מניין לאלה שהיא שבועה, שנאמר (יחזקאל יז, יג): "ויבא אותו באלה" (נבוכדנאצר את צדקיהו – רש"י), וכתוב (דברי הימים ב לו, יג): וגם במלך נבוכדנאצר מרד (צדקיהו), אשר השביעו בא־להים". – משנתנו באה לפרט, אילו הן לשונות של שבועה, שחייבים עליהן משום שבועת העדות. והוא הדין בשבועות אחרות.

אמר לעדים: **מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם** – שתבואו ותעידוני, או שאמר: **מְצַוֶּה אֲנִי עֲלֵיכֶם**, או: **אוֹסְרְכֶם אֲנִי** – בגמרא מבואר, שיש להוסיף את התיבה "בשבועה": משביע אני עליכם בשבועה, מצווה אני עליכם בשבועה, אוסרכם אני בשבועה; ומפרש רש"י: בשבועה – "מזכיר את השם באחד מכל הלשונות הללו". כלומר שמזכיר שם ה' או כינויו, כפי שנלמד להלן במשנתנו. ברם, יש חולקים על כך וסוברים, שדי באומר "בשבועה" בלבד, ואינו צריך להזכיר גם את השם או את כינויו; וכן באומר שם או כינוי בלי "בשבועה" – מכל מקום כשהשביע את העדים באחד מהלשונות הללו, וכפרו, **הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין** – משום שבועת העדות. אבל אם אמר: **בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ** – שאם אתם יודעים לי עדות שתבואו ותעידוני, **הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין** – משבועת העדות, שלשון זה אינו כינוי לשם ה', ואין כאן שבועה. השביע את העדים **באל"ף דל"ת** – בשם ה' כפי שהוא נזכר, בשם האדנות, או **ביו"ד ה"א** – בשם המיוחד, בשם הויה; או שהשביעם **בְּצְבָאוֹת, בְּחַנּוּן וְרַחוּם, בְּאֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד, וּבְכָל הַכִּנּוּיִין** – או בכל כינוי אחר לשם ה', **הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין** – כלומר בין שהשביעם באחד משמות ה', ובין שהשביעם באחד מכינוייו, הרי זו שבועה,

חַיָּבִין. הַמְקַלֵּל בְּכֻלָּן — חַיָּב, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין. הַמְקַלֵּל עַצְמוֹ וַחֲבֵרוֹ בְּכֻלָּן — עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. יַכֶּכָּה אֱלֹהִים, וְכֵן יַכְּכָה אֱלֹהִים — זוֹ הִיא אָלָה הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה. אַל יַכְּךָ, וִיבָרֶכְךָ וְיֵיטִיב לְךָ — רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין.

פרק חמישי

א שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן נוֹהֶגֶת בָּאֲנָשִׁים וּבַנָּשִׁים, בָּרְחוּקִים וּבַקְּרוֹבִים, בַּכְּשֵׁרִים וּבַפְּסוּלִים, בִּפְנֵי בֵּית דִּין וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵּית דִּין, מִפִּי עַצְמוֹ; וּמִפִּי אֲחֵרִים — אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּכַפֵּר בּוֹ בְּבֵית דִּין; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בֵּין מִפִּי עַצְמוֹ בֵּין מִפִּי אֲחֵרִים, כֵּיוָן שֶׁכָּפַר בּוֹ — חַיָּב. וְחַיָּב עַל זְדוֹן הַשְּׁבוּעָה וְעַל שִׁגְגָתָהּ עִם

פירוש ברטנורא

סקילה: **וחכמים פוטרין.** דעל שם המיוחד דוקא בסקילה, דכתיב (ויקרא כ"ד) בנקבו שם יומת. ועל הכינויים באזהרה דאלהים לא תקלל (שמות כ"ב). ובשבועת העדות מודים חכמים לר"מ דחייב על הכינויים כמו שחייב על השם המיוחד. דבשבועת [עדות] כתיב (ויקרא ה') ושמעה קול אלה: **המקלל עצמו.** דכתיב (דברים ד') השמר לך ושמור נפשך מאד, וכל השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה: **והמקלל חבירו.** דכתיב (ויקרא י"ט) לא תקלל חרש, אפילו חרש שאינו שומע ולא קפיד אקללתו לא תקלל, וכל שכן שאר כל אדם דשמע וקפיד: **יככה אלהים וכן יככה אלהים.** אם אמר לעדים יככה אלהים אם לא תעידוני. או ששמע אחד שקורא בקללות שבתורה יככה אלהים, ואמר הוא לעדים וכן יככה אלהים אם לא תעידוני. או שאמר אל יככה אלהים אם תעידוני. או יברכך ה' אם תעידוני. וייטיב לך אלהים אם תעידוני. בכל אלו ר"מ מחייב, דמכלל לאו אתה שומע הן, אל יככה אלהים אם תעידוני, הא אם לא תעידוני יככה. וכן יברכך אלהים אם תעידוני, הא אם לא תעידוני יקללך. ובכל אלו אין הלכה כר"מ:

ה א שבועת הפקדון. באנשים ובנשים. איידי דתנא בשבועת העדות באנשים ולא בנשים, תנא נמי הכא לכולהו: **בקרובים.** שבעל הפקדון קרוב לזה שהפקדון אצלו: **בפני בית דין ושלא בפני ב"ד.** אם מפי עצמו נשבע, שהוציא שבועה מפיו או שענה אמן אחר השבועה ואח"כ הודה, חייב קרבן. דכתיב (ויקרא ה') וכיחש בעמיתו, כל דהו: **ומפי אחרים.** ולא ענה אמן. כגון משביע אני עליך שתחזיר לי פקדוני, ואמר אין לך בידי כלום, אינו חייב עד שיכפור בב"ד: **וחכמים אומרים וכו'.** והלכה כחכמים: **וחייב על זדון השבועה.** דלא כתיב בה ונעלם. זדון השבועה, שזכור על הפקדון ויודע שמתחייב על כפירתו

משניות מבוארות – קהתי

וחייבים עליה. **הַמְקַלֵּל בְּכֻלָּן** — המקלל את ה' ומכנה אותו באחד הכינויים שנזכרו לעיל, **חַיָּב** — סקילה, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** — שנאמר **(ויקרא כד, טו):** "איש איש כי יקלל א־להיו ונשא חטאו", ודורש רבי מאיר, שפסוק זה בא לרבות המקלל באחד הכינויים **(ברייתא בגמרא שבועות לו, א).** **וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין** — שסוברים חכמים: "המגדף אינו חייב (סקילה), עד שיפרש השם" **(משנה סנהדרין ז, ה),** שנאמר **(שם שם, טז):** "ונוקב שם ה' מות יומת"; ואילו המקלל בכינויים, אינו עובר אלא בלא תעשה, שנאמר **(שמות כב, כז):** "א־להים לא תקלל". ברם, בשבועת העדות מודים חכמים לרבי מאיר, שחייבים על הכינויים כשם שחייבים על השם המיוחד, לפי שכתוב בה: "ושמעה קול אלה" **(ברטנורא).** **הַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ** — או אמו — **בְּכֻלָּן** — באחד מכל הכינויים הללו, **חַיָּב** — סקילה, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** — הסובר, שדינו של המקלל בכינוי כדינו של המקלל בשם המיוחד. **וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין** — אותו מסקילה, שסוברים הם: "המקלל אביו ואמו אינו חייב (סקילה), עד שיקללם בשם" **(משנה סנהדרין ז, ח).** **הַמְקַלֵּל עַצְמוֹ וַחֲבֵרוֹ בְּכֻלָּן** — באחד מכל הכינויים הללו, **עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה** — המקלל את עצמו, משום שכתוב **(דברים ד, ט):** "רק השמר לך ושמור נפשך מאד", וכל מקום שנאמר "השמר, פן ואל", אינו אלא לא תעשה. המקלל את חברו, משום שכתוב **(ויקרא יט, יד):** "לא תקלל חרש", ומכאן למדים לרבות כל אדם (עיין גמרא סנהדרין סו, א). — אם אמר לכל אחד מהעדים: **יַכֶּכָּה אֱלֹהִים** אם לא תעידני, **וְכֵן יַכְּכָה אֱלֹהִים** — או ששמע אחד קורא בתורה בפרשת התוכחה: "יככה ה' בשחפת"... ואמר לכל אחד מהעדים: "וכן יככה א־להים, אם לא תעיד לי" **(רש"י; ועיין "תוספות יום טוב", שמובאת שם גירסה אחרת ופירוש אחר), זוֹ הִיא אָלָה הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה** — "ושמעה קול אלה", וחייבים עליה משום שבועת העדות. האומר לכל אחד מהעדים: **אַל יַכְּךָ** א־להים אם תעידני; **וִיבָרֶכְךָ** — או שאמר: יברכך ה' אם תעידני; **וְיֵיטִיב לְךָ** — או: ייטיב לך א־להים אם תעידני, **רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב** — שמכלל לאו אתה שומע הן: אל יכך אם תעידני, אבל אם לא תעידני יככה; או יברכך אם תעידני, אבל אם לא תעידני יקללך, והרי זה — לדעת רבי מאיר — בכלל "ושמעה קול אלה"; **וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין** — שכתוב: "ושמעה קול אלה", אבל לא ששמעה ברכה ונשמעה מתוכה קללה **(הר"ן בשם הרמב"ן).** ובכל אלו הדברים שנישנו במשנתנו הלכה כחכמים.

באור משנה א

פרק זה עוסק בפרטי הדינים של שבועת הפיקדון, וכבר בארנו בתחילת מסכתנו, שאם אדם כפר בממון שיש לחברו בידו, כגון פיקדון או הלואה או גזילה וכדומה, ונשבע לשקר שאין לו אצלו כלום, הרי שבועה זו נקראת "שבועת הפיקדון", על שם שפתח בה הכתוב, שנאמר (ויקרא ה, כא): "נפש כי תחטא ומעלה מעל בה', וכיחש בעמיתו בפקדון" וכו'. — להלן בפרשה זו (שם שם, כא-כו) מפורשים ענייני שבועת הפיקדון וחיובה, ופרטי הדברים יבוארו במקומם, כסדר שהם נישנים בפרקנו. — הענין שבו פותחת משנתנו נשנה משום הפרק הקודם. שכן שנינו שם במשנה א: "שבועת העדות נוהגת באנשים ולא בנשים, ברחוקים ולא בקרובים, בכשרים ולא בפסולים". ובאה משנתנו לפרט, ששבועת הפיקדון נוהגת בכולם, כשבועת ביטוי וכשבועת שוא (פרק ג, י-יא), ולא כשבועת העדות.

שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן נוֹהֶגֶת בָּאֲנָשִׁים וּבַנָּשִׁים — אף אשה שכפרה בפיקדון, או בהלואה, ונשבעה לשקר, חייבת משום שבועת הפיקדון; **בָּרְחוּקִים וּבַקְּרוֹבִים** — גם הקרובים קרבת משפחה לבעל הפיקדון, או למלוה, אם כפרו ונשבעו לשקר, חייבים; **בַּכְּשֵׁרִים וּבַפְּסוּלִים** — אף הפסולים לעדות מחמת עבירה חייבים בשבועת הפיקדון; **בִּפְנֵי בֵּית דִּין וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵּית דִּין, מִפִּי עַצְמוֹ** — אם מפי עצמו נשבע, שהוציא הנתבע שבועת מפיו, או שהושבע וענה אמן, הרי הוא חייב משום שבועת הפיקדון, בין שנשבע בבית דין בין שנשבע שלא בבית דין; **וּמִפִּי אֲחֵרִים** — אבל אם הושבע מפי אחרים, ולא ענה אמן, כגון שאמר התובע לנתבע: משביע אני עליך שתחזיר לי פיקדוני, והשיב הנתבע: אין לך בידי כלום, **אֵינוֹ חַיָּב** — משום שבועת הפיקדון, **עַד שֶׁיְּכַפֵּר בּוֹ בְּבֵית דִּין** — אלא אם כן כפר בפני בית דין, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** — שסובר, הואיל ומושבע מפי אחרים לא כתוב במפורש בפרשת שבועת הפיקדון, אלא שלמדים דין זה משבועת העדות, לפיכך דינו כבשבועת העדות, שאינו חייב עד שיכפור בבית דין ("דון מינה ומינה" **– גמרא**). **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בֵּין מִפִּי עַצְמוֹ בֵּין מִפִּי אֲחֵרִים, כֵּיוָן שֶׁכָּפַר בּוֹ, חַיָּב** — אף המושבע מפי אחרים, אם כפר בפיקדון וכדומה, אפילו שלא בפני בית דין, הריהו חייב משום שבועת הפיקדון, שסוברים חכמים, הואיל ובשבועת הפיקדון אנו מוצאים בנשבע מפי עצמו שאין צריך בית דין, לפיכך אף המושבע שבועה זו מפי אחרים — שחיובו נלמד אמנם משבועת העדות — דינו כנשבע שבועת הפיקדון מפי עצמו, שאין צריך שיכפור בבית דין ("דון מינה ואוקי באתרה" **– גמרא**). **וְחַיָּב עַל זְדוֹן הַשְּׁבוּעָה**

זְדוֹן הַפִּקָּדוֹן, וְאֵינוֹ חַיָּב עַל שִׁגְגָתָהּ. וּמַה חַיָּב עַל זְדוֹנָהּ? אָשָׁם בְּכֶסֶף שְׁקָלִים.
ב שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן כֵּיצַד? אָמַר לוֹ: תֵּן לִי פִּקְדוֹנִי שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדֶךָ, שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי; אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ: אֵין לְךָ בְּיָדִי, מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר — הֲרֵי זֶה חַיָּב. הִשְׁבִּיעַ עָלָיו חֲמִשָּׁה פְּעָמִים, בֵּין בִּפְנֵי בֵּית דִּין וּבֵין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵּית דִּין, וְכָפַר — חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מַה טַּעַם? מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לַחֲזוֹר וּלְהוֹדוֹת.
ג הָיוּ חֲמִשָּׁה תּוֹבְעִין אוֹתוֹ, אָמְרוּ לוֹ: תֵּן לָנוּ פִּקְדוֹן שֶׁיֵּשׁ לָנוּ בְּיָדֶךָ; שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לָכֶם בְּיָדִי — אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת; שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לָךְ בְּיָדִי, וְלֹא לָךְ וְלֹא לָךְ — חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת; רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עַד שֶׁיֹּאמַר שְׁבוּעָה בָּאַחֲרוֹנָה; רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: עַד שֶׁיֹּאמַר שְׁבוּעָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. תֵּן לִי פִּקְדוֹן וּתְשׁוּמֶת יָד, גָּזֵל וַאֲבֵדָה, שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדֶךָ; שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לָךְ בְּיָדִי — אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת; שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לָךְ בְּיָדִי פִּקָּדוֹן וּתְשׁוּמֶת יָד, וְגָזֵל וַאֲבֵדָה —

פירוש ברטנורא

קרבן: **ועל שגגתה עם זדון הפקדון.** שאינו יודע שחייב בשבועה זו קרבן, אבל זכור הוא שהפקדון אצלו: **בכסף שקלים.** הקנוי בשני סלעים. דהכי כתיב גבי איל אשם (ויקרא ה׳), בערכך כסף שקלים:
ב **מפני שיכול לחזור ולהודות.** אחר כפירה. נמצא שבכל שבועה הוא כופר ממון:
ג **שבועה באחרונה.** אין לך בידי, ולא לך ולא לך בשבועה. והשתא קיימא שבועה אכולהו. ואין הלכה לא כרבי אליעזר ולא כר׳ שמעון: **אפילו אמר חטה ושעורה וכוסמת.** דסבר ר׳ מאיר הטוען את חבירו חטה, מין חטה קאמר. וכן שעורה, וכן כוסמת, דכתיב (שמות ט׳) והחטה והכוסמת. והוי כאילו

משניות מבוארות – קהתי

– אם זכר בשעת השבועה, שיש בידו ממון של חברו, כגון פיקדון, או הלואה, או גזילה וכדומה, ונשבע לשקר במזיד, וגם ידע שמתחייב קרבן על שבועה זו; **וְעַל שִׁגְגָתָהּ עִם זְדוֹן הַפִּקָּדוֹן** – שלא ידע שחייבים קרבן על שבועה זו, אבל זכר שיש בידו ממון של חברו וכפר בו. **וְאֵינוֹ חַיָּב עַל שִׁגְגָתָהּ** – אבל אם סבור היה שנשבע באמת, כגון ששכח שיש בידו פיקדונו של חברו, או שלוה ממנו כסף וכדומה, הריהו פטור, משום שאנוס הוא. והוא הדין בשגגת שבועה, דהיינו שלא ידע בכלל ששבועה זו אסורה, שפטור. **וּמַה חַיָּב עַל זְדוֹנָהּ** – על זדון השבועה, או על שגגתה עם זדון הפיקדון? **אָשָׁם בְּכֶסֶף שְׁקָלִים** – קרבן אשם ששוויו לפחות שני שקלים, היינו שני סלעים (שקל של תורה הוא סלע של משנה). שכתוב בפרשת שבועת הפיקדון **(ויקרא ה, כה)**: ״ואת אשמו יביא לה׳, איל תמים מן הצאן בערכך לאשם אל הכהן״, ולמדים חכמים מאשם מעילות, שמפורש בו **(ויקרא ה, טו)**: ״איל תמים מן הצאן בערכך כסף שקלים בשקל הקודש לאשם״, שכל קרבן אשם (חוץ מאשם מצורע ואשם נזיר) צריך שיהא ערכו לפחות שני שקלים (מיעוט רבים – שניים). ברם, אין הקרבן מכפר על שבועתו אלא אם כן השיב תחילה הממון לבעליו, שכתוב (שם בפרשה): ״והשיב את הגזלה אשר גזל, או את העושק אשר עשק או את הפקדון אשר הפקד אתו״. ועוד חייב הוא להוסיף לו ״חומש״, כלומר רבע הסכום שכפר בו (״חומש מבחוץ״). שכתוב **(שם שם, כד)**: ״ושלם אותו בראשו, וחמישיתיו יוסף עליו״, אלא שהחומש אינו מעכב כפרתו, היינו שאם הקריב את הקרבן קודם שנתן את החומש, חטא שבועתו מתכפר לו.

יום שלישי

באור משנה ב

משנתנו באה לבאר, כיצד מתחייב אדם על שבועת הפיקדון.

שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן כֵּיצַד – דין חיובה? **אָמַר לוֹ** – אדם לחברו: **תֵּן לִי פִּקְדוֹנִי שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדֶךָ** – שהפקדתי אצלך, והשיב לו לחברו: **שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי** – שלא הפקדת בידי כל פיקדון, **אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ: אֵין לְךָ בְּיָדִי** – ולא אמר ״שבועה״; ואמר לו התובע: **מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי** – שכך הוא כדבריך, **וְאָמַר: אָמֵן** – אם נשבע לשקר, ואחר כך הודה, **הֲרֵי זֶה חַיָּב** – קרבן אשם, כמבואר במשנה הקודמת. **הִשְׁבִּיעַ עָלָיו חֲמִשָּׁה פְּעָמִים, בֵּין בִּפְנֵי בֵּית דִּין וּבֵין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵּית דִּין, וְכָפַר** – בכל פעם, **חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת** – חייב קרבן על כל שבועה ושבועה, היינו שחייב חמישה אשמות משום חמש שבועותיו. **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מַה טַּעַם** – חייב על כל אחת ואחת? **מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לַחֲזוֹר וּלְהוֹדוֹת** – לאחר הכפירה, ואילו הודה היה חייב לשלם; וכיון שלא הודה אלא חזר וכפר, נמצא כופרו ממון בכל שבועה ושבועה, לפיכך חייב על כל אחת ואחת.

באור משנה ג

משנה זו היא המשך המשנה הקודמת, והיא מוסיפה להשמיענו, שאם תובעים אחדים השביעו את הנתבע, או שהשביעו תובע אחד על תביעות אחדות, יש והנתבע מתחייב משום שבועות אחדות, ויש שאינו חייב אלא משום שבועה אחת.

הָיוּ חֲמִשָּׁה תּוֹבְעִין אוֹתוֹ אָמְרוּ לוֹ: תֵּן לָנוּ פִּקָּדוֹן שֶׁיֵּשׁ לָנוּ בְּיָדֶךָ – כגון שחמשתם **שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לָכֶם בְּיָדִי** – פיקדון, **אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת** – שלא נשבע אלא שבועה אחת. אבל אם אמר: **שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי, וְלֹא לְךָ וְלֹא לְךָ** – שפרט את כל אחד מהם, **חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת** – שכן באומרו לכל אחד מהם ״ולא לך״, נשבע לכל אחד ואחד, וחייב קרבן על כל שבועה ושבועה. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר:** אינו חייב על כל אחת ואחת, **עַד שֶׁיֹּאמַר שְׁבוּעָה בָּאַחֲרוֹנָה** – אלא אם כן יאמר: אין לך בידי ולא לך ולא לך בשבועה, שבכגון זה מכוונת השבועה לכל אחד ואחד. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר:** אפילו אמר שבועה באחרונה, אינו חייב על כל אחת ואחת, **עַד שֶׁיֹּאמַר שְׁבוּעָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד** – שיאמר: שבועה שאין לך, ושבועה שלא לך, ושבועה שלא לך. והלכה כתנא קמא. האומר לחברו: **תֵּן לִי פִּקָּדוֹן וּתְשׁוּמֶת יָד, גָּזֵל וַאֲבֵדָה, שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדֶךָ** – שתובע ממנו ארבע תביעות: פיקדון, וגם הלואה (בלשון המקרא נקראת הלואה ״תשומת יד״, ששם בידו ממון ועושה בו הלווה כרצונו – **רש״י; ״תפארת ישראל״**). גם גזילה שגזל ממנו, וגם אבדתו שמצא; והנתבע השיבו: **שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי** – כלום, **אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת** – שאין כאן אלא שבועה אחת. אבל אם אמר הנתבע: **שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי פִּקָּדוֹן וּתְשׁוּמֶת יָד, וְגָזֵל וַאֲבֵדָה** – שפרט כל תביעה ותביעה, **חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת** – שיש כאן שבועות חלוקות על כל תביעה בפני עצמה, ולכן הוא חייב על כל שבועה ושבועה. ב״**תוספות יום טוב**״ **מבואר**, שרבי אליעזר ורבי שמעון נחלקו על חכמים גם כאן, בענין תביעות אחדות, כשם שנחלקו ברישא בתובעים אחדים. מכל מקום הלכה כחכמים. וכן האומר לחברו: **תֵּן לִי חִטִּין וּשְׂעוֹרִין וְכֻסְּמִים שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדֶךָ** – היינו תביעה אחת, אבל מינים אחדים, והנתבע השיבו: **שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי** – כלום, **אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת** – משום שבועה אחת. אבל אם אמר: **שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי חִטִּין וּשְׂעוֹרִין וְכֻסְּמִין חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת** – שהואיל ופרט כל מין ומין, הרי זה נשבע על כל מין בפני עצמו, וחייב קרבן

חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. תֵּן לִי חִטִּין וּשְׂעוֹרִין וְכֶסְמִים שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדְךָ; שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי חִטִּין וּשְׂעוֹרִין וְכֻסְּמִין — חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת; רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֲפִלּוּ אָמַר: חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְכֻסֶּמֶת — חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת.

ד אָנַסְתָּ וּפִתִּיתָ אֶת בִּתִּי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא אָנַסְתִּי וְלֹא פִּתִּיתִי, מַשְׁבִּיעֶךָ אֲנִי, וְאָמַר: אָמֵן — חַיָּב. רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר, שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם קְנָס עַל פִּי עַצְמוֹ. אָמְרוּ לוֹ: אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם קְנָס עַל פִּי עַצְמוֹ, מְשַׁלֵּם בֹּשֶׁת וּפְגָם עַל פִּי עַצְמוֹ.

ה גָּנַבְתָּ אֶת שׁוֹרִי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא גָּנַבְתִּי, מַשְׁבִּיעֶךָ אֲנִי, וְאָמַר: אָמֵן — חַיָּב. גָּנַבְתִּי אֲבָל לֹא טָבַחְתִּי וְלֹא מָכַרְתִּי, מַשְׁבִּיעֶךָ אֲנִי, וְאָמַר: אָמֵן — פָּטוּר. הֵמִית שׁוֹרְךָ אֶת שׁוֹרִי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא הֵמִית, מַשְׁבִּיעֶךָ אֲנִי, וְאָמַר: אָמֵן — חַיָּב. הֵמִית שׁוֹרְךָ אֶת עַבְדִּי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא הֵמִית, מַשְׁבִּיעֶךָ אֲנִי, וְאָמַר: אָמֵן — פָּטוּר. אָמַר לוֹ: חָבַלְתָּ בִּי וְעָשִׂיתָ בִּי חַבּוּרָה, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא חָבַלְתִּי וְלֹא עָשִׂיתִי בְּךָ חַבּוּרָה, מַשְׁבִּיעֶךָ אֲנִי, וְאָמַר: אָמֵן — חַיָּב. אָמַר לוֹ עַבְדּוֹ:

פירוש ברטנורא

טענו חטין ושעורין וכוסמין. ורבנן סברי, גרגיר אחד של חטה ושל שעורה ושל כוסמת קאמר. ואין הלכה כרבי מאיר:

ד שאינו משלם קנס על פי עצמו. וכיון דכי אודי לא מחייב, כי כפר נמי לאו ממונא כפר ליה: **אבל משלם בושת ופגם.** הלכך ממונא כפר. ופלוגתא דרבנן ור' שמעון, דר' שמעון סבר כי אמר ליה אנסת או פיתית את בתי, קנסא קתבע מיניה שדמיו קצובין חמשים כסף, ולא קא תבע מיניה בושת ופגם שאין דמיו קצובים, דלא שביק אינש מידי דקייץ ותבע מידי דלא קייץ, הלכך קנסא כפר ליה ופטור. ורבנן סברי, בושת ופגם קא תבע ליה, דלא שביק אינש מידי דכי מודה ביה לא מפטר ותבע מידי דכי מודה ביה מפטר, הלכך כי כפר ליה, ממונא כפר ליה וחייב. ואין הלכה כר' שמעון:

ה המית שורך את עבדי. קנסא הוא, דמשלם שלשים סלעים אפילו אינו שוה אלא דינר: **אמר לו עבדו הפלת את שיני.** קנסא הוא שיוציא עבדו לחירות בשביל אחד מאבריו:

משניות מבוארות – קהתי

על כל שבועה ושבועה. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֲפִלּוּ אָמַר: חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְכֻסֶּמֶת** – כלומר שלאחר שתבע ממנו התובע חיטים ושעורים וכוסמים, השיב הנתבע: שבועה שאין לך בידי חיטה ושעורה וכוסמת (כלשון המקרא שמות ט, לא–לב). **חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת** – שלדעת רבי מאיר אין כוונתו של הנתבע לגרגיר אחד של חיטה, ולגרגיר של שעורה, ולגרגיר של כוסמת, אלא כוונתו למין החיטה ולמין השעורה ולמין הכוסמת,והרי נשבע לו על כל מין ומין, כפי שתבע ממנו, ולכן אם נשבע לשקר והודה, חייב קרבן על כל שבועה ושבועה. ברם, חכמים סוברים שכוונתו לגרגיר חיטה ולגרגיר שעורה ולגרגיר כוסמת, וכיון שאין בגרגיר שווה פרוטה, אין כאן חיוב קרבן, שאין חייבים קרבן אשם על תביעה שהיא פחות משווה פרוטה **(ברטנורא; "תוספות יום טוב").**

יום רביעי
באור משנה ד

שבועת הפיקדון אינה נוהגת אלא בתביעת ממון, שאילו היה מודה בה, היה חייב לשלם. אבל התובע מחברו תשלומי קנס, וכפר חברו ונשבע לשקר, הרי זה פטור משבועת הפיקדון, לפי שמודה בקנס פטור מלשלמו, כפי שכבר הזכרנו בענין שבועת העדות (עיין הקדמה לבאור משנה ו בפרק הקודם). משנתנו דנה בתביעה שיש בה גם קנס וגם ממון, ונחלקו בה חכמים ורבי שמעון, אם הנתבע, שכפר בה ואחר כך הודה, חייב משום שבועת הפיקדון, אם לאו.

אמר אחד לחברו: **אָנַסְתָּ וּפִתִּיתָ** – או פיתית – **אֶת בִּתִּי** – ויש בתביעה זו גם קנס וגם ממון, שהאונס או המפתה נערה בתולה, חייב לשלם קנס "חמישים כסף", כמפורש בתורה **(דברים כב, כח-כט; שמות כב, טו-טז; עיין משנה כתובות ג, ד)**, וכן גם דמי בושת ופגם (האונס משלם גם דמי צער). **וְהוּא אוֹמֵר: לֹא אָנַסְתִּי וְלֹא פִּתִּיתִי** – ואינני חייב לשלם לך כלום; ואמר לו התובע: **מַשְׁבִּיעֶךָ אֲנִי** – שלא אנסת או שלא פיתית, **וְאָמַר: אָמֵן** – ואחר כך הודה שנשבע לשקר, **חַיָּב** – קרבן משום שבועת הפיקדון. **רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר** – משבועת הפיקדון, **שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם קְנָס עַל פִּי עַצְמוֹ** – שהמודה בקנס פטור מלשלם, וכיון שאילו היה מודה שאנס או פיתה, היה פטור מלשלם את הקנס, אין כאן כפירת ממון, הלכך פטור משום שבועת הפיקדון. **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים לרבי שמעון: **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם קְנָס עַל פִּי עַצְמוֹ, מְשַׁלֵּם בֹּשֶׁת וּפְגָם עַל פִּי עַצְמוֹ** – אילו היה מודה שאנס או פיתה, היה אמנם פטור מלשלם את הקנס, אבל היה חייב לשלם דמי בושת ופגם, ויש כאן כפירת ממון, הלכך חייב משום שבועת הפיקדון. בגמרא מבואר טעם המחלוקת, שלדברי רבי שמעון קנס הוא תובע ולא בושת ופגם, שקנס קצוב בתורה "חמישים כסף", ואילו דמי בושת ופגם אינם קצובים, ואין אדם מניח דבר שהוא קצוב ותובע דבר שאינו קצוב. ולדברי חכמים אף בושת ופגם הוא תובע, שאפילו יודה בו, יהא חייב לשלם. והלכה כחכמים.

באור משנה ה

משנה זו היא המשך המשנה הקודמת והיא מוסיפה ללמד, שהתובע את חברו בדבר שיש בו קנס ויש בו ממון, וכפר בכל ונשבע לשקר, הרי זה חייב משום שבועת הפיקדון. אבל אם כפר בקנס בלבד ונשבע לשקר, הרי זה פטור משבועת הפיקדון.

האומר לחברו: **גָּנַבְתָּ אֶת שׁוֹרִי** – והרי גנב חייב בתשלומי כפל, **וְהוּא אוֹמֵר: לֹא גָּנַבְתִּי** – ואומר לו התובע: **מַשְׁבִּיעֶךָ אֲנִי, וְאָמַר: אָמֵן** – ונשבע לשקר, ואחר כך הודה, **חַיָּב** – משום שבועת הפיקדון, לפי שכפר גם בקרן שהוא ממון. אבל אם אמר הנתבע: **גָּנַבְתִּי** – את שורך, **אֲבָל לֹא טָבַחְתִּי וְלֹא מָכַרְתִּי** – אותו, ואינני חייב לשלם ארבעה וחמישה, אלא כפל בלבד, ואמר התובע: **מַשְׁבִּיעֶךָ אֲנִי** – שלא טבחת ולא מכרת, **וְאָמַר: אָמֵן** – ואחר כך הודה שנשבע לשקר, **פָּטוּר** – משבועת הפיקדון, שלא כפר אלא בקנס. **הֵמִית שׁוֹרְךָ אֶת שׁוֹרִי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא הֵמִית** – ואמר לו התובע: **מַשְׁבִּיעֶךָ אֲנִי** – שלא המית, **וְאָמַר: אָמֵן** – ואחר כך הודה שנשבע לשקר, **חַיָּב** – משום שבועת הפיקדון, שכן מדובר כאן בשור מועד, והרי זו תביעת ממון. אבל האומר: **הֵמִית שׁוֹרְךָ אֶת עַבְדִּי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא הֵמִית** – ואמר לו: **מַשְׁבִּיעֶךָ אֲנִי** – שלא המית, **וְאָמַר: אָמֵן** – הרי זה **פָּטוּר** – משבועת הפיקדון, שאין כאן כפירת ממון אלא קנס, שקצוב בתורה **(שמות כא, לב)**: "כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו", ואפילו אינו שווה אלא דינר. **אָמַר לוֹ: חָבַלְתָּ בִּי וְעָשִׂיתָ בִּי חַבּוּרָה, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא חָבַלְתִּי וְלֹא עָשִׂיתִי בְּךָ חַבּוּרָה, מַשְׁבִּיעֶךָ אֲנִי, וְאָמַר: אָמֵן, חַיָּב** – קרבן משום שבועת הפיקדון, שהרי תביעת ממון היא, אבל **אָמַר לוֹ עַבְדּוֹ** – לרבו: **הִפַּלְתָּ אֶת שִׁנִּי וְסִמִּיתָ אֶת עֵינִי** – וחייב אתה להוציאני

הִפַּלְתָּ אֶת שְׁנֵי וְסִמִּיתָ אֶת עֵינִי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא הִפַּלְתִּי וְלֹא סִמִּיתִי, מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר: אָמֵן — פָּטוּר. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַמְשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ — חַיָּב; וְשֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ — פָּטוּר.

פרק ששי

א שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין — הַטַּעֲנָה שְׁתֵּי כֶסֶף, וְהַהוֹדָאָה בְּשֶׁוֶה פְּרוּטָה; וְאִם אֵין הַהוֹדָאָה מִמִּין הַטַּעֲנָה — פָּטוּר. כֵּיצַד? שְׁתֵּי כֶסֶף לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא פְּרוּטָה — פָּטוּר. שְׁתֵּי כֶסֶף וּפְרוּטָה לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא פְּרוּטָה — חַיָּב. מָנֶה לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי — פָּטוּר. מָנֶה לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים דִּינָר — חַיָּב. מָנֶה לְאַבָּא בְּיָדְךָ, אֵין לוֹ בְּיָדִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים דִּינָר — פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמֵשִׁיב אֲבֵדָה.

פירוש ברטנורא

ו א שבועת הדיינין. השבועה שהדיינים משביעים על ידי הודאה במקצת הטענה, צריך שלא תהא הטענה פחות משתי מעות כסף, שהוא שליש דינר, שהדינר שש מעות והוא משקל צ"ו שעורות בינוניות, נמצאו שתי מעות משקל ל"ב שעורות: **והוהודאה.** שמחייבתו לישבע, לא תהא פחות משוה פרוטה. שאם היה מה שכפר לו פחות משתי כסף, או מה שהודה פחות משוה פרוטה, אינו חייב שבועה דאורייתא. אבל משביעין אותו שבועת היסת מדברי סופרים. והמחוייב שבועה דאורייתא נקיט חפצא בידיה כגון ספר תורה או תפילין כשנשבע. והמחוייב שבועת היסת לא נקיט הנשבע חפצא בידיה, אלא חזן הכנסת או המשביעו נקיט חפצא בידיה בשעה שחבירו נשבע לו. ושלשה מיני שבועות הן דאורייתא, ולא יותר. המודה במקצת הטענה, ומי שעד אחד מעיד כנגדו שהוא נשבע להכחיש העד, ושבועת השומרים. וכל שאר שבועות הנזכרים במשנה, הם בתקנת חכמים והם כעין של תורה בנקיטת חפץ. ואין הפרש בין שבועה דאורייתא לשבועות הנזכרות במשנה, אלא שהמחוייב שבועה דאורייתא ולא רצה לישבע, ב"ד יורדין לנכסיו ונפרעים ממנו משלם. והמחוייב שבועה מדבריהם בתקנת חכמים ולא רצה לישבע, משמתין אותו עד שיפרע או עד שישבע. ואם עמד בנדויו שלשים יום ולא רצה לישבע ולא לשלם, מכין אותו מכת מרדות ומתירין לו נדויו והולך לו, ואין יורדין לנכסיו: **אין לך בידי אלא פרוטה פטור.** שאין ההודאה ממין הטענה, שזה טענו כסף וזה הודה לו נחושת. ודוקא שלא טענו אלא משקל שתי מעות כסף או יותר, אבל אם טענו מטבע כסף, הרי הודה לו במטבע: **שתי כסף ופרוטה.** קא סבר טענו חטים ושעורים והודה לו על אחת מהן חייב: **מפני שהוא כמשיב אבידה.** שהוא פטור משבועה, כדתנן [גיטין דף מ"ח] המוצא מציאה לא

משניות מבוארות – קהתי

לחרות, **וְהוּא אוֹמֵר** – ורבו אומר: **לֹא הִפַּלְתִּי וְלֹא סִמִּיתִי** – ואמר לו העבד: **מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי** – שכן הוא כדבריך, **וְאָמַר: אָמֵן** – הרי זה **פָּטוּר** – משבועת הפיקדון, אם נשבע לשקר והודה, שאין עבד יוצא לחירות בשביל שן ועין, אלא משום קנס שקנסו לרבו, והרי אין כאן כפירת ממון. **זֶה הַכְּלָל: כָּל הַמְשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ** – דהיינו בתביעת ממון, שאם הוא מודה, הרי הוא משלם, **חַיָּב** – קרבן, אם נשבע לשקר והודה; **וְשֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ** – דהיינו בתביעת קנס, שאם מודה אינו משלם, **פָּטוּר** – משבועת הפיקדון. ברם, חייב הוא משום שבועת ביטוי (**רמב"ם**).

יום חמישי

באור משנה א

בשלשת הפרקים הקודמים למדנו פרטי הדינים של השבועות שאדם נשבע מעצמו. פרקנו עוסק בשבועה שבית דין מחייבים בה את הנתבע. שבועה זו נקראת "שבועת הדיינים". ושלושה מיני שבועות הן, שבית דין מחייבים אחד מבעלי הדין להישבע: א. שבועה מן התורה, היינו שבועה שמחייבים בה את הנתבע המודה במקצת הטענה, כפי שיבואר בפרקנו; וכן שבועת השומרים, כגון בשומר חינם הטוען שנאבד ממנו הפיקדון; וכן שבועה שמחייבים את הנתבע להישבע, אם עד אחד מעיד כנגדו. ב. שבועה מדרבנן, שתיקנוה חכמים בזמן המשנה, והיא נקראת בקיצור "שבועת המשנה". עניינה יבואר בפרק הבא. ג. "שבועת היסת", שתיקנוה חכמי הגמרא, והיינו בכופר הכל, שמן התורה פטור מלשלם, וחכמים הסיתוהו להישבע, כדי להפיס דעתו של התובע (רש"י מפרש: היסת – לשון שומא, ששמו חכמים עליו שבועה, כמו שכתוב: "אם ה' הסיתך בי"). שבועת התורה וכן שבועת המשנה נשבעים בנקיטת חפץ, היינו שהנשבע מניח ידו על ספר תורה, או שאוחז תפילין בידו, בשעת השבועה. אבל בשבועת היסת אין צורך בנקיטת חפץ על ידי הנשבע (עיין ברטנורא; ועיין הקדמת "תפארת ישראל" לפרקנו. בה מפורטים ההבדלים בין שבועה מן התורה ובין שבועה מדרבנן.) – משנתנו דנה בשבועת המודה במקצת.

שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין – השבועה שהדיינים מחייבים בה את הנתבע, כשהוא מודה במקצת הטענה, אין הנתבע מתחייב בה, אלא אם כן **הַטַּעֲנָה שְׁתֵּי כֶסֶף** – הטענה היא לפחות שתי מעות כסף, היינו שליש דינר (דינר הוא רבע סלע, ובו שש מעות כסף). הטעם מבואר בירושלמי, שנאמר בפרשת השומרים (**שמות כב, ו**): "כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים", ואין אתה מוצא מטבע כסף מוזכר בתורה פחות ממעה כסף שהיא גרה (תרגום "ענשרים גרה" – עשרין מעין). הלכך אין לך לחייב בפחות ממטבע זה; וכיון שנאמר "כסף או כלים" למדים שכסף דומה לכלים, מה כלים שניים (שמיעוט רבים – שניים), אף כסף שניים (**גמרא לט, א**). **וְהַהוֹדָאָה** היא לכל הפחות **בְּשֶׁוֶה פְּרוּטָה** – פרוטה היא אחד משלושים ושניים במעה. בגמרא נחלקו רב ושמואל בפירושה של הפיסקה "הטענה שתי כסף"... רב אמר: "כפירת הטענה שתי כסף", כלומר שהנתבע, המודה במקצת הטענה, כופר לכל הפחות בשתי מעות כסף, והמקצת שמודה בה, אינה פחות מפרוטה. מכאן, שלדעתו של רב, התביעה היא לפחות שתי מעות כסף ופרוטה. ושמואל אמר: "טענה עצמה שתי כסף", כלומר שהתביעה היא לפחות שתי מעות כסף, וממנה הנתבע מודה לא פחות מפרוטה. – **הרמב"ם** מפרש כדעתו של רב. **וְאִם אֵין הַהוֹדָאָה מִמִּין הַטַּעֲנָה** – שהודאתו של הנתבע אינה ממין הטענה של התובע, **פָּטוּר** – הנתבע משבועה. **כֵּיצַד?** אמר אדם לחברו: **שְׁתֵּי כֶסֶף לִי בְּיָדְךָ** – אתה חייב לי שתי מעות כסף, ואמר לו חברו: **אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא פְּרוּטָה** – אינני חייב לך אלא פרוטה, **פָּטוּר** – משבועה; לדברי רב, משום שאין כאן כפירה בשתי מעות כסף שלמות, אלא בשתי מעות פחות פרוטה. לדברי שמואל, משום שאין ההודאה ממין הטענה, שכן זה תובע כסף, וזה מודה לו נחושת. אבל אם אמר לו התובע: **שְׁתֵּי כֶסֶף וּפְרוּטָה לִי בְּיָדְךָ** – והשיב לו הנתבע: **אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא פְּרוּטָה** – הרי זה **חַיָּב** – בשבועה; לרב, מפני שהכפירה היא על שתי כסף שלמות; לשמואל, משום שהודה לו הנתבע באחד המינים שתבעו ויש כאן הודאה ממין הטענה, שכן סובר התנא: טענו חיטים ושעורים והודה לו באחד מהם, חייב. האומר לחברו: **מָנֶה לִי בְּיָדְךָ** – וחברו השיב לו: **אֵין לְךָ בְּיָדִי** – כלום, **פָּטוּר** – הואיל והנתבע כופר בכל, הרי הוא פטור משבועה מן התורה. ברם משביעים אותו שבועת היסת, כמו שבארנו לעיל. אבל האומר לחברו: **מָנֶה לִי בְּיָדְךָ** – אתה חייב לי מאה דינר, והשיב לו הנתבע: **אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים דִּינָר** – הואיל והנתבע מודה במקצת, **חַיָּב** – בשבועה מן התורה, שכתוב (**שמות כב, ז-ח**): "אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית אל האלהים... על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה", ומפרשים: "אשר יאמר כי הוא זה" – שאומר הנתבע, "כי הוא זה" מה שחייב לו ולא יותר, כלומר שמודה לו במקצת, וכתוב שם: "ונקרב בעל הבית אל האלהים" – לשבועה. האומר לחברו: **מָנֶה לְאַבָּא בְּיָדְךָ** – בגמרא מבואר, שאין זו טענת ודאי אלא טענת ספק, דהיינו שאומר לו: דומני שאתה חייב לאבא מאה דינר, וכיון שאבא מת, ואני יורשו, עליך לשלם לי את

ב מָנֶה לִי בְּיָדֶךָ, אָמַר לוֹ בִּפְנֵי עֵדִים: הֵן; לְמָחָר אָמַר לוֹ: תְּנֵהוּ לִי; נְתַתִּיו לָךְ — פָּטוּר, אֵין לָךְ בְּיָדִי — חַיָּב. מָנֶה לִי בְּיָדֶךָ, אָמַר לוֹ: הֵן; אַל תִּתְּנֵהוּ לִי אֶלָּא בְּעֵדִים; לְמָחָר אָמַר לוֹ: תְּנֵהוּ לִי, נְתַתִּיו לָךְ — חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לִתְּנוֹ לוֹ בְּעֵדִים.

ג לִטְרָא זָהָב יֵשׁ לִי בְּיָדֶךָ, אֵין לָךְ בְּיָדִי אֶלָּא לִטְרָא כֶּסֶף — פָּטוּר; דִּינַר זָהָב יֵשׁ לִי בְּיָדֶךָ, אֵין לָךְ בְּיָדִי אֶלָּא דִּינַר כֶּסֶף וּטְרִיסִית וּפֶנְדְּיוֹן וּפְרוּטָה — חַיָּב, שֶׁהַכֹּל מִין מַטְבֵּעַ אֶחָד. כּוֹר תְּבוּאָה יֵשׁ לִי בְּיָדֶךָ, אֵין לָךְ בְּיָדִי אֶלָּא לֶתֶךְ קִטְנִית — פָּטוּר; כּוֹר פֵּרוֹת יֵשׁ לִי בְּיָדֶךָ, אֵין לָךְ בְּיָדִי אֶלָּא לֶתֶךְ קִטְנִית — חַיָּב, שֶׁהַקִּטְנִית בִּכְלָל פֵּרוֹת. טְעָנוֹ חִטִּין, וְהוֹדָה לוֹ בַּשְּׂעוֹרִים — פָּטוּר; וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל מְחַיֵּב. הַטּוֹעֵן לַחֲבֵרוֹ בְּכַדֵּי שֶׁמֶן וְהוֹדָה לוֹ בְּקַנְקַנִּים — אַדְמוֹן אוֹמֵר: הוֹאִיל וְהוֹדָה לוֹ מִקְצָת מִמִּין הַטַּעֲנָה — יִשָּׁבַע; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין הַהוֹדָאָה מִמִּין הַטַּעֲנָה. אָמַר רַבָּן

פירוש ברטנורא

ישבע מפני תקון העולם. ודוקא כשאין הבן טוען ודאי מנה לאבא בידך, אלא שמא. אבל טענו ודאי, ואמר הוא לא היה לו אצלו אלא חמשים, חייב שבועה דאורייתא, דאין זה משיב אבידה:

ב מנה לי בידך ואמר לו הן. בפני עדים. וכגון שאמר אתם עדי, דשוב אינו יכול למעון משטה הייתי בך: **פטור.** משבועה דאורייתא. אבל משביעין אותו היסת: **אין לך בידי.** לא היו דברים מעולם: **חייב.** לשלם. ואינו נאמן בשבועה, שהרי הוחזק כפרן. והוא שכפר בבית דין, אבל שלא בב"ד לא הוחזק כפרן:

ג אלא ליטרא כסף פטור. שאין כאן הודאה ממין הטענה: **לתך.** חצי כור. ט"ו סאין: **כדי שמן.** כדים מלאים שמן: **והודה לו בקנקנים.** כדים רקים בלא

משניות מבוארות – קהתי

החוב, והנתבע השיב לו: **אֵין לוֹ בְּיָדִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים דִּינָר** — אינני חייב לו אלא חמישים דינר, אף על פי שהוא מודה במקצת, **פָּטוּר** — משבועה, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמֵשִׁיב אֲבֵדָה** — ששנינו (**גיטין ה, ג**): "המוצא מציאה (ומחזירה לבעליה, והבעלים אומרים שלא החזיר להם את כל האבידה), לא ישבע (שהחזיר הכל), מפני תיקון העולם" (שאם נחייבו שבועה, שום אדם לא ירצה לטפל בהשבת אבידה); אף כאן הואיל ולא בא התובע אלא בטענת ספק, ויכול היה הנתבע להעיז פניו ולכפור בכל, ומשלא העיז והודה לו על חמישים, הרי הנתבע כמשיב אבידה הוא ופטור משבועה.

באור משנה ב

האומר לחברו: **מָנֶה לִי בְּיָדֶךָ** — אתה חייב לי מאה דינר, **אָמַר לוֹ** — הנתבע — **בִּפְנֵי עֵדִים: הֵן** — כן הדבר, שאני חייב לך מנה; **לְמָחָר אָמַר לוֹ** — התובע: **תְּנֵהוּ לִי** — שלם לי את המנה שאתה חייב לי, והשיב לו: **נְתַתִּיו לָךְ** — כבר שלמתי לך את החוב הזה, **פָּטוּר** — משבועה מן התורה. שהרי כופר הכל הוא. ברם, משביעים אותו שבועת היסת, כמו שבארנו במשנה הקודמת. אבל אם השיב לו הנתבע למחר, בפני בית דין: **אֵין לָךְ בְּיָדִי** — כלומר מעולם לא הייתי חייב לך, **חַיָּב** — הנתבע לשלם, שהרי אתמול הודה; ואינו נאמן בשבועה, שהרי הוחזק כפרן. ברם, אם כפר שלא בפני בית דין, לא הוחזק כפרן (**רדטנורא**). בגמרא מבואר, שכשהודה לו בפני עדים, אמר התובע לעדים: אתם עדי; שאם לא כן, יכול התובע לומר: משטה הייתי בך. אמר לחברו: **מָנֶה לִי בְּיָדֶךָ, אָמַר לוֹ** — הנתבע: **הֵן** — כן, אני חייב לך מנה; **אַל תִּתְּנֵהוּ לִי אֶלָּא בְּעֵדִים** — כלומר שאמר לו התובע בפני עדים, שלא יחזיר לו את החוב אלא בעדים. **לְמָחָר אָמַר לוֹ: תְּנֵהוּ לִי** — החזר לי את חובי, והשיב לו הנתבע: **נְתַתִּיו לָךְ** — שלא בפני עדים, **חַיָּב** — לשלם לו, **מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לִתְּנוֹ לוֹ בְּעֵדִים** — כפי שהתנה עמו, ואף על פי שלא אמר לו תנאי זה בשעת ההלואה אלא אחר כך, מכל מקום אין הלווה עשוי לפורעו בלא עדים, ואם הוא טוען שפרע לו את החוב בלא עדים, אינו אלא משקר, ולפיכך חייב לשלם.

יום ששי

באור משנה ג

למדנו במשנה א בפרקנו, שהמודה במקצת הטענה אינו חייב שבועה מן התורה, אלא אם כן הודאתו היא ממין הטענה של התובע; "ואם אין ההודאה ממין הטענה פטור". משנתנו מוסיפה לעסוק בהלכה זו, והיא מביאה דוגמאות אחדות, כיצד אין ההודאה ממין הטענה.

לִטְרָא זָהָב יֵשׁ לִי בְּיָדֶךָ — האומר לחברו: אתה חייב לי ליטרא זהב ("ליטרא" – משקל רומי קדום = מנה איטלקי = 358,5 גרם בערך); וחברו אומר: **אֵין לָךְ בְּיָדִי אֶלָּא לִטְרָא כֶּסֶף** — אינני חייב לך אלא ליטרא כסף, **פָּטוּר** — הנתבע משבועה, לפי שאין ההודאה ממין הטענה, שהטענה היא "זהב", וההודאה היא "כסף". אבל אם אמר התובע: **דִּינַר זָהָב יֵשׁ לִי בְּיָדֶךָ** — ששוויו עשרים וחמישה דינר כסף, והשיב לו הנתבע: **אֵין לָךְ בְּיָדִי אֶלָּא דִּינַר כֶּסֶף וּטְרִיסִית** — או טריסית, מטבע רומי ששוויו שלושה איסרים (איסר = 1/24 הדינר של כסף), **וּפֶנְדְּיוֹן** — או פונדיון, מטבע רומי ששוויו שני איסרים, **וּפְרוּטָה** — או פרוטה, מטבע של נחושת ששוויו שמינית האיסר, **חַיָּב** — הנתבע בשבועה מן התורה, כדין המודה במקצת הטענה, **שֶׁהַכֹּל מִין מַטְבֵּעַ אֶחָד** — שלא טען התובע "זהב" דווקא, אלא מטבעות בשוויו של דינר הזהב, והרי ההודאה ממין הטענה היא. האומר לחברו: **כּוֹר תְּבוּאָה יֵשׁ לִי בְּיָדֶךָ,** והוא השיב: **אֵין לָךְ בְּיָדִי אֶלָּא לֶתֶךְ קִטְנִית** — לתך הוא חצי כור, חמש עשרה סאה, **פָּטוּר** — הנתבע משבועה, שהקטנית אינה בכלל תבואה, ואין כאן הודאה ממין הטענה. אבל אם אמר: **כּוֹר פֵּרוֹת יֵשׁ לִי בְּיָדֶךָ,** והנתבע השיב: **אֵין לָךְ בְּיָדִי אֶלָּא לֶתֶךְ קִטְנִית,** הרי זה **חַיָּב** — בשבועה מן התורה, כדין המודה במקצת הטענה, **שֶׁהַקִּטְנִית בִּכְלָל פֵּרוֹת** — הרי ההודאה ממין הטענה היא. **טְעָנוֹ חִטִּין** — תבע מחברו חיטים, כגון שאמר לו: כור חיטים יש לי בידך, **וְהוֹדָה לוֹ בַּשְּׂעוֹרִים** — וחברו הודה לו בשעורים, כגון שהשיב לתובע: אין לך בידי אלא כור שעורים, **פָּטוּר** — בגמרא מבואר, שפטור אף מדמי שעורים (**בבא קמא לה, ב**). הטעם הוא, לפי שיכול הנתבע לומר: משטה הייתי בך, מאחר שתבעת ממני דבר שאיני חייב לך (**רמ"ה**). ויש אומרים, שהטעם הוא, הואיל וטענו חיטים ולא טענו שעורים, מן הסתם מחל לו על השעורין (**רש"י; תוספות**). **והרמב"ם** מבאר הטעם, "שהרי אומר לו (התובע): אין לי בידך שעורים, ונמצא זה דומה למי שאמר לחברו בבית דין: מנה לך בידי (אני חייב לך מאה זוז), ואומר לו האחר: אין לי בידך (אינך חייב לי), שאין בית דין מחייבין אותו ליתן לו כלום" (**הל' טוען ונטען ג, י**). **וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל מְחַיֵּב** — את הנתבע שבועה, שחולק רבן גמליאל על תנא קמא וסובר, שכל המודה במקצת, אפילו אין הודאתו ממין הטענה של התובע, חייב שבועה. **הַטּוֹעֵן לַחֲבֵרוֹ בְּכַדֵּי שֶׁמֶן** — כגון שאמר לו: עשרה כדים שמן לי בידך, **וְהוֹדָה לוֹ בְּקַנְקַנִּים** — שאינו חייב לו אלא כדים ריקים, **אַדְמוֹן אוֹמֵר: הוֹאִיל וְהוֹדָה לוֹ מִקְצָת מִמִּין הַטַּעֲנָה, יִשָּׁבַע** — שסובר אדמון, הואיל ותבע ממנו "כדי שמן", יש במשמעות תביעתו שמן וכדים, וכשהודה לו הנתבע בכדים ריקים, הרי זו הודאה ממין הטענה, כמי שטענו חברו חיטים ושעורים והודה לו בשעורים, ולכן חייב שבועה.

גַּמְלִיאֵל: רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אַדְמוֹן. טְעָנוֹ כֵּלִים וְקַרְקָעוֹת, וְהוֹדָה בַּכֵּלִים וְכָפַר בַּקַּרְקָעוֹת, בַּקַּרְקָעוֹת וְכָפַר בַּכֵּלִים — פָּטוּר. הוֹדָה בְּמִקְצָת הַקַּרְקָעוֹת — פָּטוּר; בְּמִקְצָת הַכֵּלִים — חַיָּב, שֶׁהַנְּכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת, זוֹקְקִין אֶת הַנְּכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת לִשְׁבֹּעַ עֲלֵיהֶן.

ד אֵין נִשְׁבָּעִין עַל טַעֲנַת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, וְאֵין מַשְׁבִּיעִין אֶת הַקָּטָן; אֲבָל נִשְׁבָּעִים לַקָּטָן וְלַהֶקְדֵּשׁ.

ה וְאֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאֵין נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶן: הָעֲבָדִים, וְהַשְּׁטָרוֹת, וְהַקַּרְקָעוֹת, וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת. אֵין בָּהֶם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל וְלֹא תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. שׁוֹמֵר חִנָּם אֵינוֹ נִשְׁבָּע; נוֹשֵׂא שָׂכָר אֵינוֹ מְשַׁלֵּם. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: קָדָשִׁים שֶׁחַיָּב

פירוש ברטנורא

שמן: **הואיל והודה במקצת הטענה.** דהוה ליה כמו טענו חטין ושעורין והודה לו באחד מהן. והלכה כאדמון, אבל אין הלכה כרבן גמליאל דמחייב בטענו חטין והודה לו בשעורים: **פטור.** משבועה דאורייתא, לא על הקרקעות ולא על הכלים. שאין הודאת קרקעות מביאתו לידי שבועה, שאין דין שבועה בקרקעות: **הודה במקצת כלים.** דאיכא הודאה וכפירה בלאו קרקעות. **חייב,** לישבע אף על הקרקעות על ידי גלגול שבועה: **זוקקין.** גוררין:

ד אין נשבעין על טענת חרש. כגון שטוענו חרש ברמיזה. דחרש שאמרו חכמים בכל מקום, אינו שומע ואינו מדבר: **וטענת קטן.** כגון שטוענו קטן. דאמר קרא כי יתן איש אל רעהו, ואין בנתינת קטן כלום. [והחרש] והשוטה כקטן הוא. ודוקא שבועה דאורייתא הוא שאין נשבעין על טענת קטן, אבל שבועת היסת חייבין לישבע על טענתו: **אבל נשבעין לקטן ולהקדש.** הבא ליפרע מנכסי קטן, לא יפרע אלא בשבועה. וכן המקדיש נכסיו ויצא עליו שטר חוב ובא בעל חוב ליפרע מן הנכסים של הקדש, צריך שבועה:

ה העבדים והשטרות והקרקעות וכו'. דכתיב (שמות כ"ב) על כל דבר פשע, כלל. על שור על חמור על שה על שלמה, פרט. על כל אבידה, חזר וכלל.

משניות מבוארות – קהתי

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין הַהוֹדָאָה מִמִּין הַטַּעֲנָה – שסוברים חכמים, אין במשמעות "כדים שמן" אלא שמן בלבד כמלוא מידת הכד, וכשהודה לו בקנקנים, נמצא שאין הודאתו ממין הטענה, שזה טענו שמן והלה הודה בקנקנים, והרי זה דומה לטענו חיטים והודה לו בשעורים, ולפיכך פטור משבועה. **אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל: רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אַדְמוֹן** – כלומר: נראים לי דברי אדמון. **טְעָנוֹ כֵּלִים וְקַרְקָעוֹת** – תבע אדם מחברו כלים וקרקעות, **וְהוֹדָה** חברו **בַּכֵּלִים וְכָפַר בַּקַּרְקָעוֹת,** או שהודה **בַּקַּרְקָעוֹת וְכָפַר בַּכֵּלִים** – אף על פי שהודה במקצת הטענה, **פָּטוּר** – משבועה של תורה, שאין דין שבועה בקרקעות, כפי שנלמד במשנה ה; ואפילו הודה בקרקעות, אינו נשבע על הכלים, שאין ההודאה בקרקעות מחייבת שבועה על הכלים. וכן אם **הוֹדָה בְּמִקְצָת הַקַּרְקָעוֹת, פָּטוּר** – משבועה, מהטעם שהזכרנו לעיל, שאין נשבעים על טענת קרקעות (**עיין "תוספות יום טוב", שם מבואר למה נשנתה פיסקה זו**). אבל אם הודה **בְּמִקְצָת הַכֵּלִים** – וכפר בשאר הכלים ובקרקעות, הואיל ויש כאן הודאה וכפירה בכלים מלבד הקרקעות, **חַיָּב** – שבועה על הכל, ואף על הקרקעות, **שֶׁהַנְּכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת** – היינו מיטלטלים, **זוֹקְקִין** – קושרים אל עצמם, **אֶת הַנְּכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת** – היינו הקרקעות, **לִשְׁבֹּעַ עֲלֵיהֶן** – שהואיל וחייב הנתבע להישבע על הכלים, מגלגלים עליו שבועה אף על הקרקעות (בענין גלגול שבועה עיין משנה סוטה ב, ה).

באור משנה ד

משנה זו באה ללמדנו דין שבועה בחרש שוטה וקטן.

אֵין נִשְׁבָּעִין עַל טַעֲנַת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן – אם התובע הוא חרש, שאינו שומע ואינו מדבר, או שוטה, או קטן, אין מחייבים את הנתבע להישבע שבועה של תורה משום הודאתו במקצת הטענה, שכן חרש שוטה וקטן אינם בני דעת ואין תביעתם תביעה. בגמרא מבואר הטעם, שנאמר (**שמות כב, ו**): "כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור" (וכתוב שם: "ונקרב בעל־הבית אל האלהים" – לשבועה), ואין נתינת קטן כלום (שהרי כתוב "איש"; והחרש והשוטה כקטנים הם בלא דעת. – **רש"י**). **ברם נשבעים על טענת הקטן שבועת היסת, מפני** תיקון העולם, שלא יהא כל אחד נוטל ממונו של קטן וילך לו (**רמב"ם**). **וְאֵין מַשְׁבִּיעִין אֶת הַקָּטָן** – כל שבועה שהיא, לפי שאינו יודע עונש השבועה (**רמב"ם**). **אֲבָל נִשְׁבָּעִים לַקָּטָן** – הבא לגבות חובו, שיש לו על אביו של הקטן, מן הנכסים שירש הקטן מאביו, מחייבים אותו שבועה שעדיין לא גבה חובו; **וְלַהֶקְדֵּשׁ** – וכן המקדיש נכסיו ובא בעל חובו ליפרע מהם, צריך להישבע כדלעיל, כמו ששנינו באלמנה הבאה לגבות כתובה (**משנה כתובות ט, ז**): "מנכסים משועבדים ומנכסי יתומים לא תפרע אלא בשבועה". בגמרא מבואר, למה משנתנו חוזרת על דין זה, שכן ביתומים, באות שתי המשניות להשמיענו, שבין ביתומים קטנים ובין ביתומים גדולים אין נפרעים מנכסיהם אלא בשבועה; ובהקדש באה משנתנו להשמיע, שלא רק במשועבדים להדיוט חוששים שמא עשה הלווה קנוניא עם חברו, כדי שיטרוף הקרקע מהלקוחות ויחלקו ביניהם, ולכן הטילו חכמים עליו שבועה, אלא גם במשועבדים להקדש חוששים לקנוניא, ולפיכך אף הבא ליפרע חובו מנכסי הקדש, כמבואר לעיל, צריך שבועה.

שבת קודש

באור משנה ה

משנתנו מונה דברים שאין בהם דין שבועה, כפי שיבואר.

וְאֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאֵין נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶן – מן התורה: **הָעֲבָדִים, וְהַשְּׁטָרוֹת, וְהַקַּרְקָעוֹת וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת** – בדברים אלו אף המודה במקצת, או מי שכופר בכול ועד אחד מכחישו, או מי ששמר וטען טענת השומרים (**עיין הקדמתנו לבאור משנה א בפרקנו**), הריהו פטור משבועה, שנאמר בפרשת השומרים (**שמות כב, ו**): "כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור" וכו', ודרשו: "כי יתן איש אל רעהו" – כלל "כסף או כלים" – **פרט,** "לשמור" **חזר וכלל,** כלל ופרט וכלל – אי אתה דן אלא כענין הפרט; מה הפרט מפורש דבר המיטלטל וגופו ממון, אף כל דבר המיטלטל וגופו ממון נשבעים עליו, יצאו קרקעות שאינן מיטלטלין; יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות, שנאמר (**ויקרא כה, מו**): "והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה" – הקישן הכתוב לשדה אחוזה; יצאו שטרות שאף על פי שהם מיטלטלים, אין גופם ממון ככסף וככלים, ואינם אלא לראיה שבהם, – שכל אלו אין נשבעים עליהם; והקדש אין נשבעים עליו, שנאמר: "כי יתן איש אל רעהו", ודרשו: אל רעהו ולא להקדש. **אֵין בָּהֶם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל** – אם נגנבו, שנאמר (**שמות כב, ח**): "על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה על כל אבדה... אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו", ודרשו: "על כל דבר פשע" – **כלל,** "על שור על חמור" וכו' – **פרט,** "על כל אבדה" – **חזר וכלל,** כלל ופרט וכלל – אי אתה דן אלא כענין הפרט; מה הפרט מפורש דבר המיטלטל וגופו ממון, אף כל דבר המיטלטל וגופו ממון, יצאו קרקעות ועבדים ושטרות, כמו שבארנו לעיל; יצאו הקדשות, שנאמר: "ישלם שנים לרעהו", ולא להקדש (**ברייתא בגמרא**). **וְלֹא תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה** – אם גנב שור או שה של הקדש וטבחו או מכרו, אינו משלם חמישה בקר תחת השור, וארבע צאן תחת השה (**עיין שמות כא, לז**), שהואיל ופטור מכפל, כמבואר לעיל,

בְּאַחֲרָיוּתָן — נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶן; וְשֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן — אֵין נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶן.

ו רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵן בַּקַּרְקַע וְאֵינָן בַּקַּרְקַע; וְאֵין חֲכָמִים מוֹדִים לוֹ. כֵּיצַד? עֶשֶׂר גְּפָנִים טְעוּנוֹת מָסַרְתִּי לְךָ, וְהַלָּה אוֹמֵר: אֵינָן אֶלָּא חָמֵשׁ — רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב שְׁבוּעָה; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כָּל הַמְחֻבָּר לַקַּרְקַע הֲרֵי הוּא כַּקַּרְקַע. אֵין נִשְׁבָּעִין אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁבַּמִּדָּה וְשֶׁבַּמִּשְׁקָל וְשֶׁבַּמְּנָיָן. כֵּיצַד? בַּיִת מָלֵא מָסַרְתִּי לְךָ, וְכִיס מָלֵא מָסַרְתִּי לְךָ, וְהַלָּה אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ, אֶלָּא מַה שֶּׁהִנַּחְתָּ אַתָּה נוֹטֵל — פָּטוּר. זֶה אוֹמֵר: עַד הַזִּיז, וְזֶה אוֹמֵר: עַד הַחַלּוֹן — חַיָּב.

פירוש ברטנורא

כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש דבר המיטלטל וגופו ממון, אף כל דבר המיטלטל וגופו ממון, יצאו קרקעות שאינן מיטלטלין, יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות, יצאו שטרות שאע"פ שהם מיטלטלין אין גופן ממון. שכל אלו אין נשבעין עליהן. והקדש אין נשבעין עליו דכתיב (שם) כי יתן איש אל רעהו, ולא של הקדש: **אין בהן תשלומי כפל.** דבהני דוקא דרבינן כעין הפרט דכתיב באותה הפרשה ישלם שנים: **ולא תשלומי ארבעה וחמשה.** דכל היכא דליכא כפל אינו משלם ארבעה וחמשה, דכיון דליכא כפל הוו להו תשלומי שלשה וארבעה, ותשלומי ארבעה וחמשה אמר רחמנא ולא תשלומי שלשה וארבעה: **שומר חנם אינו נשבע.** שומר חנם אין עליו אלא שבועה, דכתיב (שם) ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח ידו, ואותה הפרשה בשומר חנם נאמרה. ועל העבדים ועל הקרקעות ועל השטרות אינו נשבע, דילפינן לה מדכתיב כי יתן איש אל רעהו, כלל. כסף או כלים, פרט. לשמור, חזר וכלל. כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש דבר המיטלטל וגופו ממון, אף כל וכו', יצאו קרקעות דלאו מטלטלים וכו'. וכל הני דאמרינן בהו אינו נשבע, דוקא שבועה דאורייתא, אבל שבועת היסת לעולם חייבין לישבע: **נושא שכר אינו משלם.** גניבה ואבידה הכתוב בו לחיוב, דכתיב (שם) אם גנוב יגנב מעמו ישלם לבעליו. ועבדים וקרקעות ושטרות אינו משלם, דכתיב בשומר שכר (שם) כי יתן איש אל רעהו, כלל. חמור או שור או שה וכל בהמה, פרט. לשמור, חזר וכלל וכו', כדאמרינן לעיל. רעהו כתיב בשומר חנם ובשומר שכר, דמשמע רעהו ולא הקדש. ושואל ושוכר לא הוזכרו כאן למעוטי בהו עבדים וקרקעות ושטרות והקדשות, דלא שייך שאלה בקרקעות, ולא בשטרות על הרוב, וכל שכן שכירות שאינו שייך בשטרות, וכן לא שייך שאלה ושכירות בהקדש שאסור להשאיל ולהשכיר ההקדשות:

ו רבי מאיר אומר יש דברים שהם כקרקע. ענבים העומדות ליבצר הוא דאיכא בין חכמים לרבי מאיר, דרבי מאיר סבר ענבים העומדות ליבצר כבצורות דמיין, וחכמים סברי לאו כבצורות דמיין. והלכה כחכמים. ודוקא בדין שומרים, אבל גבי מקח וממכר ואונאה ומודה במקצת הטענה, בכל הני קיי"ל דדבר העומד ליבצר כבצור דמי. וכן הלכה: **עד הזיז.** קורה של עליה הבולטת מתוך הבית. וכללא דמלתא, לעולם אינו חייב שבועה דאורייתא עד שיטענו דבר שבמדה או שבמשקל או שבמנין, ויודה לו במקצת המדה או במקצת המשקל או מקצת מנין:

משניות מבוארות – קהתי

הרי אין כאן ארבעה וחמישה אלא שלושה וארבעה, והתורה אמרה ארבעה וחמישה, ולא שלושה וארבעה. **שׁוֹמֵר חִנָּם אֵינוֹ נִשְׁבָּע** – שכן שומר חינם הטוען שנגנב או נאבד ממנו הפיקדון, חייב להישבע שלא פשע בשמירתו, שנאמר בו (**שמות כב, ז**): "ונקרב בעל הבית אל האלהים, אם לא שלח ידו במלאכת רעהו"; אבל אם נמסרו לו עבדים או שטרות או בהמות הקדש לשמירה ואבדו, או שנמסרה לו קרקע לשמור ונתקלקלה, אינו נשבע עליהם שלא פשע בשמירתם, שהרי נאמר בשומר חינם: "כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור", וכבר הבאנו לעיל, שדורשים מכאן, שאין נשבעים על הקרקעות ועל העבדים ועל השטרות ועל ההקדשות. **נוֹשֵׂא שָׂכָר** – שומר שכר, **אֵינוֹ מְשַׁלֵּם** – שכן שומר שכר חייב לשלם גניבה ואבידה, שנאמר בו (**שמות כב, יא**): "ואם גנוב יגנב מעמו, ישלם לבעליו"; אבל בעבדים ושטרות וקרקעות והקדשות אינו משלם, אם נגנבו או אבדו, שנאמר בו (**שמות כב, ט**): "כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמור" – "אל רעהו" ולא להקדש; "חמור או שור או שה" – הרי פירט הכתוב דברים המיטלטלים וגופם ממון, יצאו קרקעות ועבדים ושטרות, כמבואר לעיל (**עיין באורנו למשנה בבא מציעא ד, ט**).

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: קָדָשִׁים שֶׁחַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן – שאם אבדו, חייבים בעליהם להביא אחרים תחתיהם, והיינו שאמרו: הרי עלי קרבן, והפרישו אותו, **נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶן** – שהואיל וחייב באחריותם, הרי הם ברשותו, **וְשֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן** – שהפריש בהמה ואמר: הרי זו קרבן, ואם אבדה, אינו חייב להביא אחרת במקומה, **אֵין נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶן** – שברשות הקדש הם. ואין הלכה כרבי שמעון. אלא בין קדשים שאין הבעלים חייבים באחריותם בין קדשים שהבעלים חייבים באחריותם, אין נשבעים עליהם.

באור משנה ו

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵן בַּקַּרְקַע – מחוברים לקרקע (ויש גורסים שהן כקרקע), **וְאֵינָן בַּקַּרְקַע** – ואין דינם כקרקע, אלא נשבעים עליהם. **וְאֵין חֲכָמִים מוֹדִים לוֹ** – כפי שיבואר במשנתנו לקמן. **כֵּיצַד?** האומר לחברו: **עֶשֶׂר גְּפָנִים טְעוּנוֹת מָסַרְתִּי לְךָ** – חייב אתה להחזיר לי עשר גפנים טעונות ענבים שמסרתי לך, **וְהַלָּה אוֹמֵר: אֵינָן אֶלָּא חָמֵשׁ** – לא מסרת לי אלא חמש גפנים כאלו, **רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב שְׁבוּעָה** – שאין דינם של גפנים אלו כדין קרקע (כמבואר הטעם לקמן. ועיין "תוספות יום טוב"). **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כָּל הַמְחֻבָּר לַקַּרְקַע הֲרֵי הוּא כַּקַּרְקַע** – ואין נשבעים עליהן. בגמרא מבואר שמחלוקת רבי מאיר וחכמים בתובע מחברו ענבים העומדים ליבצר, שרבי מאיר סובר: ענבים העומדים ליבצר כבצורים הם, ולכן דינם כמיטלטלים, ונשבעים עליהם. וחכמים סוברים: אף על פי שעומדים ליבצר, אינם כבצורים, ודינם כקרקעות, שאין נשבעים עליהם. והלכה כחכמים. ברם, לא נחלקו חכמים על רבי מאיר אלא בדין השומרים, לפי שלא נמסרו לו הגפנים הטעונות ענבים בשלים לבצירה, אלא לשמירה. אבל לגבי מקח וממכר ואונאה ומודה במקצת הטענה, אף חכמים מודים, שפירות העומדים ליבצר כבצורים הם (**רדסנורא; רמב"ם**). **אֵין נִשְׁבָּעִין** – משום הודאה במקצת הטענה, **אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁבַּמִּדָּה וְשֶׁבַּמִּשְׁקָל וְשֶׁבַּמְּנָיָן** – כלומר שגם הטענה וגם ההודאה תהא בדבר שבמידה, או שבמשקל, או שבמניין. **כֵּיצַד?** האומר לחברו: **בַּיִת מָלֵא** – תבואה, **מָסַרְתִּי לְךָ** – לשמירה, **וְכִיס מָלֵא מָסַרְתִּי לְךָ** – או שאמר לו: כיס מלא כסף מסרתי לך לפיקדון, **וְהַלָּה אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ** – כמה תבואה או פירות מסרת לי, **אֶלָּא מַה שֶּׁהִנַּחְתָּ אַתָּה נוֹטֵל** – אם טוען התובע שלא מצא את הכמות שמסר לחברו, **פָּטוּר** – הנתבע משבועה, שלא היתה הודאתו במידה או במשקל או במנין, אלא אמר לו סתם: מה שהנחת אתה נוטל. אבל אם **זֶה אוֹמֵר: עַד הַזִּיז** – התובע אומר: בית זה מלא תבואה עד הזיז מסרתי לך (**רמב"ם**). "זיז" – קורה או אבן הבולטת מתוך הבנין. **וְזֶה אוֹמֵר: עַד הַחַלּוֹן** – הנתבע אומר: לא מסרת לי אלא בית זה מלא עד החלון, **חַיָּב** – הנתבע שבועה, כדין המודה במקצת הטענה, שכן הודאתו בדבר שבמידה היא. הלכה זו, שאין נשבעים אלא על דבר שבמידה ושבמשקל ושבמניין, למדים במכילתא ממה שכתוב: "כסף או כלים" – מה כסף שדרכו להימנות, אף כלים שדרכם להימנות. מכאן אמרו: כל טענה שאינה במידה, ובמשקל, ובמנין, אינה טענה (**עיין "תוספות יום טוב"**).

רש"י

שנת מלכו של עולם — דוגמא, "ויקץ כישן ה'" (תהלים עח) — לנקום נקמתו. **נדדו עליונים** — שהיו מלאכים מבהילים אותו כל הלילה, ואמרו לו: כפוי טובה, שלם טובה למי שעשאה, לשון מורי. ויש אומרים: [נדדו עליונים] כדי שירבו בתחנונים לבקש על הדבר. **מאי דקמן דזמינתיה** — כלומר: מה זאת הבאה לפני עכשיו דבר חדש כזה. **כתוב** — משמע שהיה כתוב מחדש. כתב משמע מעיקרא, וימצא כתוב בספר זכרון לפניו אשר הגיד מרדכי.

שמשי — סופר המלך, שונא ישראל היה. ומימות כורש היה, כמו שנאמר בספר עזרא (פרק ד) שכתב שטנה על בנין הבית, עד שבא כורש וביטלו. ואף בימי אחשורוש עשה כן, שנאמר (שם) "ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתב שטנה". **לו הכין** — לצורך עצמו. **דיסקרתא** = כפר. **נהרא** — ליטול מכס.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף טו ע"ב: **'בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ'. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם,** כביכול **נָדְדָה שְׁנַת מַלְכוֹ שֶׁל עוֹלָם,** והתעורר להושיע את ישראל. **וְרַבָּנָן אָמְרֵי, נָדְדוּ עֲלִיּוֹנִים נָדְדוּ תַּחְתּוֹנִים** - המלאכים נדדו להדיר את שנת אחשורוש והיו מבהילים אותו כל הלילה, ואמרו לו, כפוי טובה, שלם תמורה למי שעשה לך טובה. **רָבָא אָמַר, שְׁנַת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מַמָּשׁ** נדדה, משום **דְּנָפְלָה לֵיהּ מִילְּתָא בְּדַעְתֵּיהּ** - עלתה מחשבת חשד בלבו **וְאָמַר, מַאי דְּקַמָּן דְּזִמִּינְתֵּיהּ אֶסְתֵּר לְהָמָן** - מהו הדבר החדש הזה שבא לפני, שאסתר מזמנת את המן למשתה, **דִּלְמָא עֲצָה קָא שָׁקְלֵי עֵילָוֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא לְמִקְטְלֵיהּ** - אולי יש מחשבות בלב אסתר והמן להרגני. **הָדַר אָמַר** - אחר כך חזר בו ממחשבה זו, **דְּאִי הָכִי** - אם אכן הם חושבים כך, וכי **לֹא הֲוָה גַּבְרָא דְּרָחִים לִי דַּהֲוָה מוֹדַע לִי** - האם לא היה אדם שאוהב אותי ובא להודיעני. **הָדַר אָמַר** - שוב חזר למחשבה הראשונה, אכן הם חושבים להרגני, ומה שאין אדם שבא להודיע לי על כך, **דִּלְמָא אִיכָּא אִינִישׁ דְּעָבַד בִּי טִיבוּתָא וְלֹא פְּרַעְתֵּיהּ** - אולי יש אדם שעשה לי טובה ולא פרעתי לו טובה על כך, **וּמִשּׁוּם הָכִי מִיבְּעֵי אִינְשֵׁי וְלֹא מְגַלּוּ לִי** - ולכך אנשים נמנעים מלגלות לי, שיודעים שלא תצמח להם שום טובה מזה. **מִיָּד** החליט לתקן דבר זה, **'וַיֹּאמֶר לְהָבִיא אֶת סֵפֶר הַזִּכְרֹנוֹת דִּבְרֵי הַיָּמִים',** שיחפשו שם מי עשה לי טובה ולא קיבל גמול על כך.

'וַיִּהְיוּ נִקְרָאִים'. מְלַמֵּד שֶׁהדברים שהיו כתובים בספר, **נִקְרָאִים מֵאֵילֵיהֶן,** שאם משרתי המלך היו קוראים אותו, היה הכתוב אומר 'ויהיו קוראים'.

'וַיִּמָּצֵא כָּתוּב'. שואלת הגמרא: הרי ספר זכרונות ומעשה מרדכי נכתב זמן רב קודם לכן, ואם כן מדוע נאמר 'כתוב', **כָּתַב מִבָּעֵי לֵיהּ.** אלא **מְלַמֵּד שֶׁשִּׁמְשֵׁי** סופר המלך, היה **מוֹחֵק** מדברי הימים את המעשה שמרדכי הציל את המלך, **וְהמלאך גַּבְרִיאֵל** היה חוזר **וכוֹתֵב** אותו שוב, ולכן נאמר 'כתוב', כיון שנכתב כעת מחדש. **אָמַר רַבִּי אַפִּי,** מכאן **דָּרַשׁ רַבִּי שִׁילָא אִישׁ כְּפַר תְּמַרְתָּא, וּמַה כְּתָב שֶׁלְּמַטָּה שֶׁלִּזְכוּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל** - דברים שנכתבו בעולם הזה לטובת ישראל, **אֵינוֹ נִמְחָק** - לא יכולים שונאי ישראל למחקו ולהעלימו, **כְּתָב שֶׁנכתב לְמַעְלָה** להודיע מעלתם של ישראל, **לֹא כָּל־שֶׁכֵּן** שנשמר ואינו נמחק.

'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה נַּעֲשָׂה יְקָר וּגְדוּלָּה לְמָרְדְּכַי עַל זֶה, וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ מְשָׁרְתָיו [עדיין] לֹא נַעֲשָׂה עִמּוֹ דָּבָר'. אָמַר רָבָא, מה שהסכימו המשרתים לתת שכר למרדכי, **לֹא** היה **מִפְּנֵי שֶׁאוֹהֲבִין אֶת מָרְדְּכַי, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁשּׂוֹנְאִים אֶת הָמָן,** ורצו ששונאו יקבל שכר מהמלך.

'וְהָמָן בָּא וגו' לֵאמֹר לַמֶּלֶךְ לִתְלוֹת אֶת מָרְדְּכַי עַל הָעֵץ אֲשֶׁר הֵכִין לוֹ'. תָּנָא, תיבת 'לו' מיותרת, ויש לדרוש, **לוֹ הֵכִין** - הכנת העץ היתה עבור עצמו, שבסוף הוא יתלה עליו.

'וַעֲשֵׂה כֵן לְמָרְדְּכַי הַיְּהוּדִי הַיּוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ'. האריך לפרט למי יעשה כך, משום שהמן היתמם **וְאָמַר לֵיהּ** לאחשורוש, **מַנּוּ מָרְדְּכַי** - מי זה מרדכי. **אָמַר לֵיהּ** אחשורוש, **'הַיְּהוּדִי'. אָמַר לֵיהּ** המן, **טוּבָא מָרְדְּכַי אִיכָּא בִּיהוּדָאֵי** - הרבה יהודים קרואים מרדכי. **אָמַר לֵיהּ** אחשורוש, מרדכי היהודי **'הַיּוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ'.** וכיון שהבין המן שיצטרך לתת כבוד למרדכי, **אָמַר לֵיהּ** המן למלך, **סַגִּי לֵיהּ בְּחַד דִּיסְקַרְתָּא** - די אם תתן למרדכי כפר אחד במתנה, **אִי נַמִּי בְּחַד נַהֲרָא** - או שיקבל נהר אחד, ויהיה לו ממנו רווח לגבות מכס מן העוברים בו, אבל אין ראוי להלבישו בגדי מלכות ולהרכיבו על סוס המלך. **אָמַר לֵיהּ** אחשורוש, בנוסף למה שהצעת בתחילה לבישת בגדי מלכות ורכיבה על סוס המלך, **הָא נַמִּי הַב לֵיהּ** - תן לו גם כפר או נהר. וזהו הביאור במה שאמר אחשורוש להמן, **'אַל תַּפֵּל דָּבָר מִכֹּל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ'.**

לימוד התורה צריך להיות בדיבור דווקא, ולא מספיק הלימוד במחשבה.

ממאמר שבת פרשת נשא ה'תשכ"ח

לֵיהּ אַדַּעַת רַבִּים – מדירים את הכהן על דעת רבים, ונדר שנידר על דעת רבים אין לו התרה, משום שתלה את הנדר בדעת הרבים.

הגמרא מביאה את פסק ההלכה בדיני נדרים אלו: **אָמַר אַמֵּימַר, הִלְכְּתָא, אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר נֶדֶר שֶׁהוּדַּר בִּפְנֵי רַבִּים יֶשׁ לוֹ חֲפָרָה,** מכל מקום נדר שנידר **עַל דַּעַת הָרַבִּים, אֵין לוֹ חֲפָרָה. וְהָנֵי מִילֵּי** – ודברים אלו אינם אלא באופן שבא להתירו **לְצורך דְּבַר הָרְשׁוּת, אֲבָל לְצורך דְּבַר מִצְוָה** אף אם נדר על דעת רבים **יֶשׁ לוֹ חֲפָרָה,** שמן הסתם רצון הרבים הוא שיתירו נדר זה. ומהי התרה לצורך דבר מצוה, **כִּי הַהוּא דְּמַקְרֵי דַּרְדְּקֵי** – כאותו מעשה במלמד תינוקות, **דַּאדְרֵיהּ רַב אַחָא, דְּקָא פָּשַׁע בִּינוּקֵי** – שהדירו רב אחא על דעת רבים שלא ילמד עוד תינוקות, משום שהיה מלקה אותם עד שמתו, **וְאַהַדְרֵיהּ** [–והחזירו] **רַבִּינָא** ללמד תינוקות לאחר שהתיר לו את הנדר, משום **דְּלֵא אַשְׁכַּח דַּהֲוָה דָּיֵיק כְּוָתֵיהּ** – משום שלא נמצא מי שיודע לדקדק כמוהו בתלמודו.

שנינו במשנה: **וְהַמְּטַמֵּא לַמֵּתִים כו'** פסול עד שיקבל עליו שלא יהא מטמא למתים. שואלת הגמרא: **מַאי שְׁנָא הָכָא** בכהן המיטמא למתים **דְּסַגִּי לֵיהּ בְּקַבָּלָה** שלא יטמא שוב למתים ואינו צריך לידור בדבר זה, **וּמַאי שְׁנָא הָתָם** בנושא נשים אסורות **דְּמַהְדְּרִינַן לֵיהּ** [–שצריך להדירו] ואין די לו בקבלה בלבד. משיבה הגמרא: **הָתָם** בכהן הנושא אשה אסורה **יִצְרוֹ תוֹקְפוֹ** שלא לגרשה, ואם לא ידור הנאה מהן יש לחשוש שמא יעבור על קבלתו ולא יגרשנה. אך כהן המיטמא למתים שאינה עבירה שיצרו תוקפו עליה, די לו בקבלה שלא ישוב לחטאו זה, ואין לחשוש מא יעבור על קבלתו.

הדרן עלך מומין אלו

פרק שמיני - יש בכור

פרק זה עוסק בדיני בכור אדם, וכולל שני סוגי בכורות, לגבי שני דינים שונים: א. 'בכור לכהן', והוא בן זכר הנולד ראשון לאמו, אף אם אינו בכור לאביו, שצריך לפדותו בנתינת חמשה סלעים לכהן, שנאמר (במדבר יח טז) 'וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים'. ב. 'בכור לנחלה', והוא בן זכר הנולד ראשון לאביו, אף אם אינו בכור לאמו, שנוטל בירושת אביו חלק כפול משאר אחיו, שנאמר (דברים כא יז) 'לָתֵת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ כִּי הוּא רֵאשִׁית אֹנוֹ לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה'.

משנה

המשנה מבארת את דיני בכור שקדמה לו לידה כל שהיא, ויבואר בה שיש ארבעה מיני בנים השונים זה מזה לגבי דיני בכורה: **יֵשׁ** בן שהוא **בְּכוֹר** רק **לַנַּחֲלָה,** ליטול פי שנים בירושת אביו, **וְאֵינוֹ** נחשב **כִּבְכוֹר לַכֹּהֵן,** לענין חיוב פדיונו בנתינת חמשה סלעים לכהן. יש בן שהוא **בְּכוֹר לַכֹּהֵן** – לענין חיוב פדייתו, **וְאֵינוֹ** נחשב **כִּבְכוֹר לַנַּחֲלָה,** ליטול פי שנים בירושת אביו. יש שהוא **בְּכוֹר** בין **לַנַּחֲלָה** ובין **לַכֹּהֵן. וְיֵשׁ שֶׁאֵינוֹ** נחשב **כִּבְכוֹר לֹא לַנַּחֲלָה וְלֹא לַכֹּהֵן.**

המשנה מפרטת את הדין הראשון, ומביאה בו כמה אופנים: **אֶיזֶהוּ בְּכוֹר** רק **לַנַּחֲלָה,** שיורש את אביו פי שנים, **וְאֵינוֹ בְּכוֹר לַכֹּהֵן,** לחייב נתינת חמשה שקלים לכהן לפדיון הבן, א. **הַבָּא אַחַר נְפָלִים,** כגון אשה שהיתה מעוברת בתאומים, אחד מהם מלאו לו תשעה חדשי הריון, וראוי לחיות, והשני עדיין לא מלאו חדשיו, והרי הוא נפל, **אַף עַל פִּי שֶׁיָּצָא** – שהוציא הנפל **אֶת רֹאשׁוֹ** כשהוא **חַי,** והחזיר את ראשו ומת, והוצאת הראש נחשבת כלידה גמורה. ב. וכן אם היתה מעוברת בתאומים, **וְהולד היוצא ראשון היה בֶּן תִּשְׁעָה** – מלאו לו תשעה חדשי הריון, **שֶׁיָּצָא רֹאשׁוֹ** כשהוא **מֵת,** ואחר כך יצא השני כשהוא חי. ג. אשה **הַמַּפֶּלֶת** עובר שצורתו **כְּמִין בְּהֵמָה** או **חַיָּה וָעוֹף,** ואחר כך ילדה ולד חי, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים,** אינו פוטר את הולד הבא אחריו מפדיון הבן **עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ מַצּוּרַת אָדָם,** אך אם גם צורת פניו כבהמה חיה ועוף, הבן שנולד אחריו נחשב כבכור גם לכהן. ד. **הַמַּפֶּלֶת סַנְדָּל** – עובר בצורת דג ששמו סנדל, שאין לו צורת פנים, **אוֹ** שהפילה **שַׁלְיָא** – כעין שק עור שהולד מונח בו, ואין שליא בלי ולד, אלא שנימוח ואינו ניכר, **אוֹ** שהפילה **שָׁפִיר מְרוּקָּם** – עור של הולד, **וְהַיּוֹצֵא מְחוּתָּךְ,** שחתכוהו והוציאוהו אברים אברים, בכל ההפלות הללו, **הַבָּא אַחֲרֵיהֶם** נחשב **כִּבְכוֹר** רק **לַנַּחֲלָה,** ליטול פי שנים בירושת אביו, כיון שדין הבכורה לענין נחלה תלוי ב'ראשית אונו' של האב, דהיינו מי שהאב מצטער עליו במותו, וכיון שהראשון היה נפל שאין האב מצטער עליו במותו, הרי השני הוא ה'בכור' ונוטל פי שנים בירושת אביו. **וּ**מכל מקום הבא אחריהם **אֵינוֹ** נחשב **כִּבְכוֹר לַכֹּהֵן,** לענין חיוב נתינת חמשה סלעים לכהן לפדיון הבן, כיון שסוף סוף אותו נפל שנולד בתחילה היה 'פטר רחם' של אמו, שהוא פתח את רחמה.

אופן נוסף של דין זה: ה. **מִי שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ בָּנִים, וְנָשָׂא אִשָּׁה שֶׁכְּבָר יָלְדָה,** אפילו אם ילדה **בעוֹדָהּ שִׁפְחָה, וְנִשְׁתַּחְרְרָה,** או שכבר ילדה **בעוֹדָהּ עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים וְנִתְגַּיְּרָה,** מכל מקום אם **מִשֶּׁבָּאת** לכלל **יִשְׂרָאֵל,** שהשתחררה או התגיירה, **יָלְדָה** לבעלה הישראלי, הרי הוא **בְּכוֹר לַנַּחֲלָה,** כיון שלגבי ירושת פי שנים בנכסי האב, נאמר 'ראשית אונו', וכיון שלאב עדיין לא נולדו בנים, הרי בנו זה יורש פי שנים, **וְאֵינוֹ בְּכוֹר לַכֹּהֵן,** כיון שלענין זה חייבה התורה רק בכור שהוא פטר רחם לאמו, וכאן אמו כבר ילדה.

המשנה מביאה מי שחולק על האופן האחרון: **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר,** באופן זה שכבר ילדה בהיותה גויה, והתגיירה, בנה הראשון הנולד לה בהיותה ישראלית, נחשב **בְּכוֹר** בין **לַנַּחֲלָה** ובין **לַכֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות יג ב) 'קַדֶּשׁ לִי כָל בְּכוֹר **פֶּטֶר** כָּל רֶחֶם **בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל',** ודרשו שלעולם הולד העתיד להוולד דינו כ'פטר רחם' והוא בכור לכהן, אף שנולדו לפניו ולדות, **עַד שֶׁיִּפְטְרוּ רֶחֶם מִיִּשְׂרָאֵל,** וכיון שהשפחה שהשתחררה או הגויה שהתגיירה לא ילדה עדיין בן בהיותה ישראלית, הרי בנה הראשון שנולד לה בהיותה בישראל נחשב 'פטר רחם' וחייב בפדיון הבן.

המשנה מביאה ארבעה אופנים שבהם שייך הדין השני, שהבן הוא בכור לכהן ולא לנחלה: א. **מִי שֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים, וְנָשָׂא אִשָּׁה** נוספת **שֶׁעדיין לֹא יָלְדָה,** הבן הראשון שיוולד לו מאשה זו, הרי הוא פטר רחם לאמו. אך אינו בכור לענין ירושת פי שנים בנכסי האב, כיון שלענין נחלת האב נאמר 'ראשית אונו'. ב. וכן גוי שנשא גויה, והתגייר, **וְנִתְגַּיְּרָה** אשתו עמו כשהיא **מְעוּבֶּרֶת,** או שנשאה כשהיתה שפחה **וְנִשְׁתַּחְרְרָה** כשהיא **מְעוּבֶּרֶת, וְיָלְדָה,** אותו ולד נחשב 'פטר רחם בישראל', שהרי נולד ראשון לאמו, ולידתו היתה כשהוא כבר ישראל, אך אינו בכור לנחלה, שהרי גר ועבד אינם מתייחסים אחר אביהם ואין להם חלק בירושתם.

ג. וכן הדין בשני ולדות שהתערבו, האחד חייב בפדיון והשני פטור, כגון שילדה **הִיא** – הישראלית **וְכֹהֶנֶת** והתערבו וולדותיהם, ובן הכהנת פטור מפדיון, או שילדו **הִיא** – הישראלית **וּלְוִיָּה,** שגם בנה פטור מפדיון, או שילדו **הִיא** – אשה שעדיין לא ילדה **וְאִשָּׁה שֶׁכְּבָר יָלְדָה,** שבנה אינו בכור, ולא ידוע מי מבין הולדות חייב בפדיון, ומי מהם פטור מפדיון, אזי בעלה של האשה הישראלית שביכרה חייב לתת את דמי הפדיון לכהן,

המשך בעמוד קעט

רש"י

והני מילי — דאין לו הפרה לנדר שהודר על דעת רבים. **דאדריה רב אחא** — שלא ילמד עוד תינוקות. **פשע בינוקי** — מלקה אותן ומתים. **בקבלה** — בלא נדר. גבי נשים יצרו תוקפו, להכי מדרינן ליה.

הדרן עלך מומין אלו

משנה יש בכור לנחלה — ליטול פי שנים. **לכהן** — לתת לכהן פדיונו חמש סלעים. **הבא אחר נפלים** — שיצא ראשו של נפל חי. כגון שהיו תאומים, אחד נפל ואחד כלו לו חדשיו, והוציא נפל ראשו חי והחזירו, ובא חבירו וקדמו ויצא זה — האחרון בכור לנחלה, דראשון לא הפסידו, ואף על גב דראשו שהוציא חשוב לידה מעליא. מאי טעמא — דגבי נחלה כתיב: "ראשית אונו" — מי שלב אביו דוה עליו אם מת, יצא נפל שהוציא ראשו ראשון והוי כילוד, דלאו בר קיימא הוא, ואין לבו דוה עליו. אבל לענין כהן פטור האי ולד אחרון, דב"פטר רחם" תליא מילתא, והרי ראשון פטר את הרחם. **וכן תשעה שיצא ראשו מת** — והחזירו, ויצא אחיו — הוי בכור לנחלה. דהא ראשון לא חשיב, שאין הלב [אביו] דוה עליו. ולענין כהן — פטר רחם הוא. אבל יצא ראשון בן תשעה חי, ואחר כך החזירו ומת — בכור לנחלה נמי לא הוי זה הבא אחריו. **וכן המפלת בהמה כו'** — למיפטר מנחלה לא חשיבי, דאין הלב דוה עליהם. אבל פטר רחם מיהא הוו. **עד שיהא בו מצורת האדם** — לא חשיב פטר רחם, והבא אחריו בכור אף לכהן. **סנדל** — שאין לו צורת פנים. **או שליא** — שהרי אין שליא בלא ולד, אלא שנימוח, ומיהו פטר רחם הוי. **שפיר** — עור ממש של ולד. **מרוקם** — מפרש במסכת נדה ב"המפלת" (כה,א) מהו ריקומו של שפיר. **מחותך** — אברים אברים ויצא כו' — הוי פטר רחם. אבל ראש מחותך לא פטר. אם קדם אחיו ויצא קודם יציאת רוב אברי המחותך — הני נמי בכור לכהן. **שכבר ילדה כו'** — דלענין נחלה תליא מילתא באב, דכתיב (דברים כא): "ראשית אונו". ולענין כהן — "פטר רחם". **עודה שפחה** — אפילו עודה שפחה בלידה ראשונה, ונשתחררה עכשיו. **נכרית ונתגיירה** — ומשבחת ליד ישראל ילדה — נמי הוי בכור לנחלה, שהרי לזה לא היו בנים. ולכהן לא — דאינו "פטר רחם". **לנחלה ולכהן** — דבנים הנולדו לה בהיותה גויה לא פטרי. **נתגיירה מעוברת** — ובעלה עמה, וילדה — הוי אותו ולד בכור לכהן — דפטר רחם הוא בישראל. ולא לנחלה — דהורתו שלא בקדושה, ולאו בר נחלה הוא, וזרע גוי רחמנא אפקריה, דכתיב (יחזקאל כג): "וזרמת סוסים זרמתם". **היא וכהנת** — או בת ישראל מבכרת שילדה עם כהנת מבכרת, ואין ידוע איזה ולד של ישראל. **או היא ולויה** — דלויה נמי פטור בנה מחמש סלעים, כדאמרן בפרק קמא. **או היא ואשה שכבר ילדה** — ואין ידוע איזו בנה בכור לכהן. ורבותא קא משמע לן: דבעלה של מבכרת חייב חמשה סלעים לכהן, דהבן זכר יש לו כל היכא דאיתיה. ולא לנחלה, דהא לא ידע בריה דמאן הוא. **וכן מי שלא שהתה כו'** — נמי בכור לכהן, והוא יפדה עצמו. ולא לנחלה — דהא לא ידע מאן ירית. ובגמרא פריך: דאפילו פשוט נמי לא הוי.

גמרא

ליה אדעת רבים. אמר אמימר: הלכתא, אפילו למאן דאמר דדר שהודר ברבים כו' — לאו אפלוגתא דאמוראי קאי, דרב הונא ורב נחמן בריש "השולח" (גיטין לה,ב), אלא אפלוגתא דרבי יהודה ורבנן בסוף "השולח" (שם מו,א). אמר אמימר הלכתא אפילו למאן דאמר כו' — בפרק "השולח" (בגיטין לו,א) גרס: "הלכתא אפילו למאן דאמר" כו'. ובמכות (טז,א) גרסינן ברוב ספרים: "הלכתא, נדר שהודר ברבים יש לו הפרה". ולמאי דגרסינן נמי "אפילו למאן דאמר נדר שהודר ברבים", שלא בא עכשיו לפסוק בהודר ברבים, מכל מקום יש לדקדק: מדהוצרך לפסוק אין לו הפרה בעל דעת רבים לכולי עלמא — מכלל שסבר דברבים יש לו הפרה. דאי אין לו הפרה — כל שכן בעל דעת רבים. ושלא בלשון פסק היה לו לומר: "אפילו למאן דאמר". ואף על גב דאסקינן בפרק "השולח" (גיטין לה,ב) אליבא דרב נחמן דמדרינן ליה ברבים, דמשמע דסבירא לן הכי, דקיימא לן כוותיה בדיני, ולענין דינא איתשיל — הא פריך בתר הכי: הניחא למאן דאמר כו'. ולאו אמתניתין דפרקין דמייתי התם לחודיה קאי, אלא קאי נמי אדרב נחמן. מדאדריה נמי רב אחא לההוא מקרי דרדקי על דעת רבים, משמע דקסבר דברבים יש לו הפרה. דלא מיסתבר לומר דלכך הוצרך על דעת רבים, ולא אמר הדירו ברבים, לפי שלא היו רבים מזומנים לפניו. ורב יוסף דאמר ב"ערבי פסחים" (פסחים קז,א): (אמר) [אדור] ברבים דלא אשתי שכרא, משמע דקסבר דברבים אין לו הפרה — לא קיימא לן הכי. **אבל** לדבר מצוה יש לו הפרה — אומר רבינו תם: דמשום דמסתמא ניחא להו לרבים. ועוד אמר רבינו תם, ד"על דעת [רבים]", היינו כשמפרש: על דעת פלוני ופלוני, ואפילו שלא בפניהם. אבל "על דעת [רבים]" סתם — לאו כלום הוא. ועל דעת יחיד, ואף על פי שפירש על דעתו — יכול חכם להתיר.

הדרן עלך מומין אלו

יש בכור לנחלה כו' איזהו בכור לנחלה כו' — הבא נקיט אמאי דפתח ביה. וזימנין דנקט אדסליק מינייה, כדמפרש בריש נדרים (ב,ב).

המפלת סנדל כו' — בפרק "המפלת" (נדה כו,א) מפרש: סנדל דתנן גבי בכורות למאי הלכתא — לבא אחריו וכו'. ואם תאמר: מה חידוש הוא? הא בהדיא קתני לה הכא! ויש לומר: דסלקא דעתך ד"בא אחריו" דמתניתין דהכא — היינו אותו שיולד בעיבור אחר, ולא אותו שעם הסנדל. דרגילות הוא שיולד קודם הסנדל. ולהכי פריך: למאי הלכתא? דתיפוק לי שהרי בא אחר הולד שעם הסנדל, דאין סנדל שאין עמו ולד! ומפרש, דלאותו ולד עצמו הנולד עם הסנדל אצטריך למתנייא, דפעמים שהוא בא אחר הסנדל. **והיוצא** מחותך — פירש בקונטרס: דרוב אברים מחותכים פוטרים את הרחם, אבל ראש לא פטר במחותך. והך מילתא פלוגתא דאמוראי היא בפרק "המפלת" (נדה כט,א), דרבי יוחנן סבר התם דאפילו מחותך — הראש פוטר. **נתגיירה** מעוברת — פירש בקונטרס: ובעלה עמה, וילדה — הוי אותו ולד בכור לכהן — דפטר רחם בישראל הוא. ולא לנחלה — דהורתו שלא בקדושה, ולאו בר נחלה הוא, דזרע גוי רחמנא אפקריה, דכתיב: "וזרמת סוסים זרמתם". ובחנם פירש טעם זה, דבלאו הכי לאו בר נחלה הוא — משום דגר שנתגייר בקטן שנולד דמי, ואינו חשוב אביו. ואף על גב דבעודו גוי חשוב אביו גבי נחלה, ולא אמרינן רחמנא אפקריה לענין זה לזרעיה, דהא גוי יורש אביו דבר תורה. ומיהו, בפרק "נושאין על האנוסה" (יבמות צח,א) אמרינן: הא דאמור רבנן אין אב לגוי — לאו משום דשטופי בזימה ולא ידיע, דהא שני אחין תאומים, דטיפה אחת [היה] ונחלקה לשתים, וקתני: ואין חייבים משום אשת אח. שמע מינה: אפקורי אפקריה רחמנא לזרעיה דגוי. דצריך לטעמא דאפקריה אף על גב דנתגיירו, ולא סגי בטעמא דבקטן שנולד דמי. ודבר תימה הוא! ויש לומר: דאי לאו טעמא דאפקריה לזרעיה — היה לנו לאסור למנסב נשי דהדדי, משום דאתי לאחלופי בישראל. והתם משמע דאפילו איסורא ליכא, ו"אין חייבין" — לאו דוקא. וגם היה לנו להצריך חליצה, והתם קתני: לא חולצין ולא מייבמין. [שייך לעמוד ב] **ואיידי** דבעי למיתני סיפא בן תשעה כו' — מגופה הוה מצי למימר דנקט ראשו, משום דמשמע: דוקא נפל, הא בר קיימא — הבא אחריו בכור לנחלה נמי לא הוי. אלא סיפא דייק ליה בפשיטות טפי.

תוספות

לו הפרה, כדאמר אמימר הכא! ויש לפרש, דלענין נדרי אשתו אין לחלק בין ברבים בין על דעת רבים. כיון דברבים יש לו הפרה לרב הונא — הוא הדין על דעת רבים בנדרי אשתו. וכי פריך התם ארב הונא: וליחוש דילמא אזלא לגבי חכם ושרי לה! ומשני: קסבר צריך לפרט את הנדר — הוה מצי לשנויי דמדרי ליה על דעת רבים, אלא דלא צריך. ועוד יש לומר: דרב הונא לית ליה דאמימר. דהא דקאמר אמימר: אפילו למאן דאמר נדר שהודר ברבים כו' — לאו אפלוגתא דאמוראי קאי, דרב הונא ורב נחמן בריש "השולח" (גטין לה,ב), אלא אפלוגתא דרבי יהודה ורבנן בסוף "השולח" (שם מו,א). **אמר** אמימר הלכתא אפילו למאן דאמר כו' — בפרק "השולח" (בגיטין לו,א) גרס: "הלכתא אפילו למאן דאמר" כו'. ובמכות (טז,א) גרסינן ברוב ספרים: "הלכתא, נדר שהודר ברבים יש לו הפרה". ולמאי דגרסינן נמי "אפילו למאן דאמר נדר שהודר ברבים", שלא בא עכשיו לפסוק בהודר ברבים, מכל מקום יש לדקדק: מדהוצרך לפסוק אין לו הפרה בעל דעת רבים לכולי עלמא — מכלל שסבר דברבים יש לו הפרה. דאי אין לו הפרה — כל שכן בעל דעת רבים. ושלא בלשון פסק היה לו לומר: "אפילו למאן דאמר". ואף על גב דאסקינן בפרק "השולח" (גיטין לה,ב) אליבא דרב נחמן דמדרינן ליה ברבים, דמשמע דסבירא לן הכי, דקיימא לן כוותיה בדיני, ולענין דינא איתשיל — הא פריך בתר הכי: הניחא למאן דאמר כו'. ולאו אמתניתין דפרקין דמייתי התם לחודיה קאי, אלא קאי נמי אדרב נחמן. מדאדריה נמי רב אחא לההוא מקרי דרדקי על דעת רבים, משמע דקסבר דברבים יש לו הפרה. דלא מיסתבר לומר דלכך הוצרך על דעת רבים, ולא אמר הדירו ברבים, לפי שלא היו רבים מזומנים לפניו. ורב יוסף דאמר ב"ערבי פסחים" (פסחים קז,א): (אמר) [אדור] ברבים דלא אשתי שכרא, משמע דקסבר דברבים אין לו הפרה — לא קיימא לן הכי. **אבל** לדבר מצוה יש לו הפרה — אומר רבינו תם: דמשום דמסתמא ניחא להו לרבים. ועוד אמר רבינו תם, ד"על דעת [רבים]", היינו כשמפרש: על דעת פלוני ופלוני, ואפילו שלא בפניהם. אבל "על דעת [רבים]" סתם — לאו כלום הוא. ועל דעת יחיד, ואף על פי שפירש על דעתו — יכול חכם להתיר.

הדרן עלך מומין אלו

יש בכור לנחלה כו' איזהו בכור לנחלה כו' — הבא נקיט אמאי דפתח ביה. וזימנין דנקט אדסליק מינייה, כדמפרש בריש נדרים (ב,ב).

המפלת סנדל כו' — בפרק "המפלת" (נדה כו,א) מפרש: סנדל דתנן גבי בכורות למאי הלכתא — לבא אחריו וכו'. ואם תאמר: מה חידוש הוא? הא בהדיא קתני לה הכא! ויש לומר: דסלקא דעתך ד"בא אחריו" דמתניתין דהכא — היינו אותו שיולד בעיבור אחר, ולא אותו שעם הסנדל. דרגילות הוא שיולד קודם הסנדל. ולהכי פריך: למאי הלכתא? דתיפוק לי שהרי בא אחר הולד שעם הסנדל, דאין סנדל שאין עמו ולד! ומפרש, דלאותו ולד עצמו הנולד עם הסנדל אצטריך למתנייא, דפעמים שהוא בא אחר הסנדל. **והיוצא** מחותך — פירש בקונטרס: דרוב אברים מחותכים פוטרים את הרחם, אבל ראש לא פטר במחותך. והך מילתא פלוגתא דאמוראי היא בפרק "המפלת" (נדה כט,א), דרבי יוחנן סבר התם דאפילו מחותך — הראש פוטר. **נתגיירה** מעוברת — פירש בקונטרס: ובעלה עמה, וילדה — הוי אותו ולד בכור לכהן — דפטר רחם בישראל הוא. ולא לנחלה — דהורתו שלא בקדושה, ולאו בר נחלה הוא, דזרע גוי רחמנא אפקריה, דכתיב: "וזרמת סוסים זרמתם". ובחנם פירש טעם זה, דבלאו הכי לאו בר נחלה הוא — משום דגר שנתגייר בקטן שנולד דמי, ואינו חשוב אביו. ואף על גב דבעודו גוי חשוב אביו גבי נחלה, ולא אמרינן רחמנא אפקריה לענין זה לזרעיה, דהא גוי יורש אביו דבר תורה. ומיהו, בפרק "נושאין על האנוסה" (יבמות צח,א) אמרינן: הא דאמור רבנן אין אב לגוי — לאו משום דשטופי בזימה ולא ידיע, דהא שני אחין תאומים, דטיפה אחת [היה] ונחלקה לשתים, וקתני: ואין חייבים משום אשת אח. שמע מינה: אפקורי אפקריה רחמנא לזרעיה דגוי. דצריך לטעמא דאפקריה אף על גב דנתגיירו, ולא סגי בטעמא דבקטן שנולד דמי. ודבר תימה הוא! ויש לומר: דאי לאו טעמא דאפקריה לזרעיה — היה לנו לאסור למנסב נשי דהדדי, משום דאתי לאחלופי בישראל. והתם משמע דאפילו איסורא ליכא, ו"אין חייבין" — לאו דוקא. וגם היה לנו להצריך חליצה, והתם קתני: לא חולצין ולא מייבמין. [שייך לעמוד ב] **ואיידי** דבעי למיתני סיפא בן תשעה כו' — מגופה הוה מצי למימר דנקט ראשו, משום דמשמע: דוקא נפל, הא בר קיימא — הבא אחריו בכור לנחלה נמי לא הוי. אלא סיפא דייק ליה בפשיטות טפי.

דאדם מבהמה לא יליף דלית לה פרוזדור — האי פרוזדור דהכא ובריש "בהמה המקשה" (חולין סח,א) ובשבת פרק "אמר רב עקיבא" (פו,ב) שוים. ולא הוי כי ההוא דפרק "יוצא דופן" (נדה דף מב,ב) דמכי הוציא ולד ראשו חוץ לפרוזדור הוי כילוד. דאי בפרוזדור דדהם אמרינן הכא — מה יכול להחזיק הפרוזדור לעבב הלידה כיון שהראש חוצה לו? אלא פרוזדור דהתם הוא בית החיצון, ופרוזדור דהכא הוא עובי הירכים שמכסים את הרחם שבין ירכים, והוה אמינא דלא חשיב ראש לידה ביציאת הרחם. ואין תימה על שהלשון שוה ואין פירושם שוה, דכי הכי גונא אשכחן לעיל בפרק "הלוקח בהמה" (כ,א) דטינוף פוטר בבכורה, דחשיב ולד, ולא הוי כההיא "טינוף" דפרק "המפלת" (נדה כט,א)

דרוב היולדות מטנפות.

תיובתא דשמואל — לא הוי מצי לאקשויי לשמואל מהא דתנן בפרק "בהמה המקשה" (חולין עז,א): שליא שיצתה מקצתה — אסורה באכילה. דדייקינן מינה התם בריש פירקין (סח,א) דביציאת ראש הויא לידה, מדאסרינן להו ביציאת מקצת, דשמא הראש ישנו באותו מקצת. דהיינו דוקא בבהמה, אבל אדם לא שמעינן מהתם. דהא דקתני סיפא: בסימן ולד באשה כך סימן ולד בבהמה — היינו לענין שליא, דהויא סימן ולד. ואין להקשות דב"בהמה המקשה" היכי דייק מינה דביציאת ראש הוי כילוד? דלמא הא דאסורה משום דגזרינן מקצתה אטו רובא, כדאמר בפרק קמא דבבא קמא (יא,א). דאם איתא דביציאת ראש לא הוי לידה — לא היה ראוי לגזור, כיון דבמקצת אי אפשר לבא בשום פעם לידי חשיבות לידה. ואם תאמר: כיון דאיתותב שמואל, מאי האי דקאמר בפרק "המפלת" (נדה כו,א) גבי הסנדל: ולד דאית ליה חיותא — מכי נפיק רישיה הויא ליה לידה, סנדל — עד דנפיק רובא? בלאו טעמא דחיותא נמי, הא אפילו מתים הראש פוטר! ויש לומר: דחיותא לאו דוקא, אלא ראוי לחיותא. ואגב דנקט נמי התם לעיל האי לישנא: "ולד דאית ביה חיותא סריך ולא נפיק, סנדל דלית ביה חיותא סריק ונפיק" — נקטיה נמי בתר הכי. ויש ספרים דגרס התם: ולד דאית ביה חיותא — מכי נפיק רוביה, סנדל — עד דנפיק כוליה. ויש לפרש: ד"רוביה" דקאמר — היינו רובא דרישא. ואית דגרס בהדיא (הכא) [הכין]: "נפיק רובא דרישא". והא דאמרינן התם בפרק "המפלת" (כט,א) בשמעתין דיצא מרותך או מסורס: [משיצא רובו הרי זה כילוד], הא כתקנו — הראש פוטר. רבי יוסי אומר: משיצא כתקנו לחיים — לא כמו שפירש רבינו חננאל ד"לחיים" היינו בר קיימא, דהא אפילו בנפלים הראש פוטר, דאיתותב שמואל הכא. אלא כמו שפירש שם בקונטרס: כתקנו לחיים — שלם, לאפוקי מחותך. **לאתויי** הא דתנו רבנן גיורת שיצא פדחת ולדה כו' — ואם תאמר: מאי חידוש הוא זה בהך מילתא, טפי משאר דברים דחשוב בהן כילוד, כגון לזקוק אשת אחיו ליבום ולפטור מן היבום, והזהורגו חייב, ושאר דברים השנויים בפרק "יוצא דופן" (נדה מג,ב)? ויש לומר: דאיצטריך הכא לאשמועינן, דסלקא דעתך: אף על גב דיציאת הראש חשוב לידה — מכל מקום לידת שאר הגוף שיצא אחרי כן בקדושה חשוב כמו כן לידה, וניתיב לה ימי טומאה וימי טהרה. **מאי** טעמא יביר כתיב — תימה: בפרק "עשרה יוחסין" (קדושין עח,ב) ובפרק "יש נוחלין" (בבא בתרא קכז,ב) שדווחק לרבנן דרבי יהודה "יביר" למה ליה? לימא דאיצטריך לבדדרשינן הכא, דאפילו רבי יוחנן לא פליג. דהא דקאמר אף לנחלה — משום דקסבר דפדחת נמי הויא היבכרא. וגם דווחק ב"יש נוחלין" (שם) לרבי מאיר דאמר אדם מקנה כו', דאתא "יביר" לנבסים שנפלו לו כשהוא גוסס! ויש לומר: דהתם קשיא ליה לשון "יביר", דמשמע שיש כח בהברת האב. **מאי** קראה הברת פניהם ענתה בם — פירש בקונטרס דהברת פרצוף פניהם עדותן הוא, אלמא פרצוף פנים נמי בעי. ותימה: דביבמות (קכ,א) מייתי קרא ד"הברת פניהם ענתה בם" משמע שיש דבר באדם שמכירים על ידו את הפנים — והיינו פדחת, דחוטם בכלל פרצוף פנים הוא. והתם ביבמות (שם) בתר האי קרא מייתי עובדא דאבא בר מרתא דהוו מסקו ביה דבי ריש גלותא זוזי, אייתי קירא דבק בבלייתא דבק אאפותיה, חלף קמייהו ולא בשקרוה.

גמרא אמר שמואל: אין הראש פוטר בנפלים. מאי טעמא "כל אשר נשמת רוח חיים באפיו", כל היכא דנשמת רוח חיים באפיו - הוא דחשיב רישיה, אידך - לא חשיב רישיה. תנן: הבא אחר נפלים שיצא ראשו חי ובן תשעה שיצא ראשו מת. קתני מיהא ראשו! - מאי ראשו - רובו. - ולימתני רובו! - בדין הוא דאיבעי ליה למיתני רובו, ואיידי דקא בעי למיתני סיפא: בן תשעה שיצא ראשו מת; טעמא - דראשו מת, הא ראשו חי - הבא אחריו בכור לנחלה נמי לא הוי, תנא רישא נמי ראשו. - ומאי קא משמע לן, דכיון דמפיק ליה רישיה הוה לידה תנינא: הוציא ראשו, אף על פי שהחזירו - הרי זה כילוד! וכי תימא: אשמועינן בהמה וקא משמע לן באדם, דאדם מבהמה לא יליף - דלית לה פרוזדור, בהמה מאדם לא ילפא - משום דחשיב פרצוף פנים דידיה. הא נמי תנינא: יצא כדרכו - משייצא רוב ראשו, ואיזהו רוב ראשו - משתצא פדחתו! תיובתא דשמואל, תיובתא. אמר רבי שמעון בן לקיש: פדחת פוטרת בכל מקום, חוץ מן הנחלה. מאי טעמא "יביר" אמר רחמנא. ורבי יוחנן אמר: אפילו לנחלה. "בכל מקום" לאיתויי מאי - לאיתויי הא דתנו רבנן: גיורת שיצאה פדחת ולדה בגיותה ואחר כך נתגיירה - אין נותנין לה ימי טומאה וימי טהרה, ואינה מביאה קרבן לידה. מיתיבי: "יביר" - זו הפרת פנים, ואיזו היא הפרת פנים - פרצוף פנים עם החוטם! - תני: "עד החוטם". תא שמע: אין מעידים אלא על פרצוף פנים עם החוטם! - תני: "עד החוטם". תא שמע: פדחת בלא פרצוף פנים, פרצוף פנים בלא פדחת - אין מעידין, עד שיהו שניהם עם החוטם; ואמר אביי ואיתימא רב כהנא: מאי קראה - "הפרת פניהם ענתה בם"! - שאני עדות אשה דאחמירו בה רבנן. - ומי אחמירו והא תנן: הוחזקו להיות משיאים עד מפי עד, מפי אשה מפי עבד מפי שפחה! - כי אקילו רבנן - בסופה, בתחלתה - לא אקילו רבנן. ואיבעית אימא:

"יביר"

גמרא אין הראש פוטר בנפלים — בן שמנה שהוציא ראשו חי והחזירו, וקדמו אחיו ויצא — הוי בכור לכהן, שאין ראש הנפל פוטרו עד שיצא ראשו ורובו. **רוח חיים באפיו** — מי שהוא בן חיים הלך אחר אפיו, דהיינו ראשו. אבל אי לאו בר קיימא הוא — לא חשיבי אפיה. **קתני מיהא נפל שיצא ראשו** — פוטר הבא אחריו מכהן. **איידי דבעי למתני סיפא בן תשעה שיצא ראשו מת** — דלא מצי למיתני "רובו" בהדיא, אף על גב דאיהו גופיה לא משמע אלא רובו. ואהכי לא מצי למיתני בסיפא "רובו", משום דבעי למידק מינה: טעמא דראשו מת, הא ראשו חי — אפילו בכור לנחלה לא הוי האחרון, דראשו בן תשעה חי — ודאי הוי לידה. ואי הוה תני "רובו מת" הוה משמע: הא רובו חי — לא הוי אחרון בכור אפילו לנחלה. אבל אם יצא ראשו חי — לא הוי משמע השתא דאחרון מפסיד הנחלה, ואגן קיימין דראשו חי הוי כילוד. משום הכי תנא ראשו ברישא ובסיפא, ואף על גב דסיפא גופה דקתני "ראשו מת" לא הוי אלא ראשו ורובו. **ומאי קא משמע לן** — מתניתין אי אמרת בשלמא ראשו דוקא — אשמעינן דראש הנפלים פוטרו, ותנא סיפא אטו רישא. אלא אי אמרת ראשו לאו דוקא, ואין הראש פוטר בנפלים — השתא לא אשמעינן מינה אלא דיוקא דדייקינן: טעמא דראשו מת, הא ראשו חי — אפילו בכור לנחלה נמי לא הוי. דכיון דאפיק בן תשעה חי רישיה, הואיל ולאו נפל הוא — הוי לידה, אפילו החזירו. **הא תנינא** — בפרק "בהמה המקשה" [חולין סח,א]: הוציא עובר ראשו בשעת שחיטת אמו — הרי זה כילוד, אפילו החזירו, ואינו ניתר בשחיטת אמו. **בהמה לית ליה פרוזדור** — אין רחם שלה בין ירכותיה, הלכך חשיב הראש לידה, דבגלוי הוא. אבל אשה, דיריכים שלה מכסים את הרחם, לא חשיב ראש לידה. **הא נמי תנינא** — גבי אדם במסכת נדה [כח,א]: מי שיצא רוב ראשו הוי יולד. דאפילו החזירו ולא נולד עד לאחר מאה ימים — חשיב ילוד מיום ראשון, וחשבינן לה ימי טומאה וטהרה מיום ראשון. **יצא כדרכו** — לאפוקי היכא דיצא דרך מרגלותיו, דודאי לא חשיב יולד עד יציאת רובו. **תיובתא דשמואל** — דודאי "ראשו" דנפלים דמתניתין דוקא! [**פוטרת**] **בכ"מ** — דחשיב לידה מיציאת פדחת. ו"בכל מקום" מפרש לקמיה. **פדחת** — מצח. **חוץ מן הנחלה** — דהבא אחריו בכור לנחלה, אלא אם כן יצא פניו של ראשון. **דכתיב יביר** — והיכרא ליתא אלא בפרצוף פנים. **אף לנחלה** — דפדחת נמי הוי היכרא. גויה אינה מטמאה בנדה וזיבה ולידה. **זו הכרת פנים** — דמי שהוכרו פניו ראשון — הוי בכור לנחלה. **עם החוטם** — וקשיא לרבי יוחנן. **אין מעידין** — להשיא את אשתו, דשמא לאו זה הוא. **הכרת פניהם ענתה בם** — דהכרת פרצוף פניהם עדותן. אלמא, פרצוף פנים בעי. ופשטיה דקרא בנואפים כתיב, הכרת פני הוולדות ענתה בנואפים, שהקדוש ברוך הוא צר את הממזר בצורת פני המנאף. **בסופה** — לאחר שכוונו יפה — בזה הקילו חכמים בסוף עדותן להחזיקן, אפילו בעבד ושפחה. **אבל בתחלה** — תחלת העדות, דהיינו ראיית המת — לא אקילו עד שיכירוהו יפה.

יביר

דבהיותו

גמרא

הגמרא מביאה מימרא של שמואל, ומקשה עליו ממשנתינו: **אָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין** יציאת **הָרֹאשׁ פּוֹטֵר בְּנִפָלִים,** כלומר, נפל, שלא כלו לו חדשיו, אף שהוציא את ראשו כשהוא חי, אינו פוטר את רחם אמו עד שיצא גם רוב גופו, ולכן אם החזיר את ראשו ויצא אחיו, היוצא שני הוא הבכור וחייב בפדיון. ורק בולד בן קיימא יציאת הראש לבדה מחשיבה אותו כפטר רחם. ומפרש שמואל: **מַאי טַעֲמָא** – מה הטעם בדין זה, שנאמר לגבי ירידת המבול (בראשית ז כב) 'כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו', ויש לדרוש, דְּכָל הֵיכָא דְּנִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו – באופן שיש בו רוח חיים, שהוא בן קיימא, **הוּא דַּחֲשִׁיב רֵישֵׁיהּ** – יש חשיבות לראשו, ויציאת ראשו נחשבת כלידה, אבל **אֵידָךְ** – מי שאינו ראוי להתקיים, **לָא חֲשִׁיב רֵישֵׁיהּ** – אין חשיבות לראשו, ואינו נחשב ילוד אלא אם יצא ראשו ורובו.

מקשה הגמרא על שמואל ממשנתינו: **תְּנַן** במשנה (ע"א), 'הַבָּא אַחַר נְפָלִים שֶׁיָּצָא רֹאשׁוֹ חַי, וּבֶן תִּשְׁעָה שֶׁיָּצָא רֹאשׁוֹ מֵת, הבא אחריו בכור לנחלה ואין בכור לכהן', קָתָנֵי מִיהָא – מכל מקום שנינו במשנה, שנפל שיצא 'רֹאשׁוֹ' פוטר את הנולד אחריו מפדיון הבן, ומשמע שאף בנפל אין צריך שיצא רובו, אלא די ביציאת ראשו כדי שתחשב לידה, ושלא כדברי שמואל שאמר שאין יציאת ראש נפל נחשבת לידה. מתרצת הגמרא: **מַאי** לשון 'רֹאשׁוֹ' שבמשנה, שיצא גם **רוּבּוֹ,** ובזה גם לדברי שמואל נפל פוטר.

תמהה הגמרא: אם כן, למה אמרה המשנה 'יצא ראשו', **וְלִיתְנֵי** – היה ראוי לשנות 'יצא **רוּבּוֹ**'. מתרצת הגמרא: **כְּדֵין הוּא דְּאִיבָּעֵי לֵיהּ לְמִיתְנֵי** – אכן היה ראוי לשנות לשון 'רוּבּוֹ', שרק אז הנפל פוטר, **וְאַיְּדֵי דְּקָא בָּעֵי לְמִיתְנֵי סֵיפָא** – אך אגב כך שרצה התנא לשנות בסיפא אופן נוסף של ולד שפוטר את הרחם, והיינו 'בֶּן תִּשְׁעָה שֶׁיָּצָא רֹאשׁוֹ מֵת', ואף שגם באופן זה לפי האמת אינו פוטר אלא אם כן יצא רובו, וכדעת שמואל, מכל מקום בדין זה לא רצה התנא לשנות 'רובו' אלא דוקא 'ראשו', כדי להשמיענו **דְּמַעֲמָא דְּרֹאשׁוֹ מֵת** – רק משום שכאשר הוציא ראשו היה מת, לכן הנולד אחריו נחשב בכור לנחלה, לירש פי שנים, **הָא** – אבל אם אותו 'בן תשעה' הוציא את **רֹאשׁוֹ** כשהוא חי, **הָבָא אַחֲרָיו בְּכוֹר לַנַּחֲלָה נַמִּי לָא הָוֵי** – אינו בכור אף לענין ירושת פי שנים, כיון שלידת הראש נחשבת לידה לענין זה אף באופן שלא יצא כולו, ומחמת כן הוצרך התנא לכתוב בסיפא 'שיצא ראשו', ואגב כך **תָּנָא רִישָׁא נַמִּי** – שנה התנא גם ברישא, לגבי נפל, שהוציא 'רֹאשׁוֹ', ולא רובו. אמנם לפי האמת יש צורך שיוציא את רובו, ואם הוציא רק את ראשו, אינו פוטר את הבא אחריו מפדיון, וכדברי שמואל.

דוחה הגמרא תירוץ זה: **וְלדבריך, מַאי קָא מַשְׁמַע לָן** – מה השמיע לנו התנא בסיפא, לגבי בן תשעה שהוציא ראשו ורובו כשהוא מת, שמחמת כן נקט לשון 'ראשו', בהכרח כוונת התנא לחדש דְּאם הוציא ראשו חי, **כֵּיוָן דְּמַפִּיק לֵיהּ רֵישֵׁיהּ הָוָה לֵידָה** – מיד כשהוציא את ראשו נחשב הדבר כ'לידה', ואין הנולד אחריו נחשב בכור לנחלה, אם כן קשה, הרי **תְּנִינָא** – כבר שנינו דין זה במשנה (חולין סח.) לגבי 'בן פקועה', והיינו עובר שנמצא במעי בהמה שנשחטה, שהוא ניתר בשחיטת אמו, וכך שנינו שם 'הוֹצִיא העובר את **רֹאשׁוֹ** מרחם אמו, קודם שנשחטה אמו, **אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִירוֹ, הֲרֵי זֶה כְּיָלוּד',** ואין שחיטת אמו מתירתו, הרי שיציאת ראש העובר בבהמה נחשבת לידה, והוא הדין בבכור אדם שהוציא ראשו, שנחשב כלידה, והבא אחריו פטור מפדיון הבן.

ממשיכה הגמרא את קושייתה: **וְכִי תֵּימָא** – ואם תרצה לומר שהמשנה בחולין **אַשְׁמוּעִינַן** – השמיעה לנו רק שיציאת ראש נחשבת לידה **בִּבְהֵמָה,** ומשנתינו **קָא מַשְׁמַע לָן** – באה להשמיענו שיציאת ראש נחשבת לידה אף **בְּאָדָם,** והצורך במשנתינו הוא כיון **דְּאָדָם מִבְּהֵמָה לָא יָלִיף** – אי אפשר ללמוד לידת אדם מלידת בהמה, משום **דְּלֵית לָהּ פְּרוּזְדּוֹר** – שבבהמה פתח הרחם גלוי, ומיד כשמוציא ראשו ניכר הדבר, ולכן נחשב הדבר לידה, אבל פתח רחם האשה מכוסה על ידי ירכותיה (ומקום זה נקרא 'פרוזדור'), והיה מקום לומר שבאשה אין יציאת הראש נחשבת לידה. וכמו כן הוצרכה המשנה בחולין להשמיענו כן לגבי בהמה, כיון **שֶׁבְּהֵמָה מֵאָדָם לָא יָלְפָא** – לא ניתן ללמוד את דין הבהמה מדין לידת האדם שבמשנתינו, **מִשּׁוּם דַּחֲשִׁיב פַּרְצוּף פָּנִים דִּידֵיהּ** – שהרי פניו של אדם חשובות הם, ולכן יציאת ראשו נחשבת לידה, אף שלא יצא שאר הגוף, אולם פרצוף הבהמה אינו חשוב, והיה מקום לומר שיציאת ראש העובר אינה נחשבת לידה, עד שיצא רוב גופה. ואם כן החידוש במשנתינו הוא שעובר חי שהוציא ראשו נחשב הדבר לידה, ואין הבא אחריו נחשב בכור לנחלה. הרי אי אפשר לומר כן, **דְּהָא נַמִּי תְּנִינָא** – גם חידוש זה כבר נשנה במשנה (נדה כח.), לגבי יולדת, שאם **יָצָא** העובר **כְּדַרְכּוֹ,** שיצא ראשו תחילה, אמו נטמאת **מִשֶּׁיָּצָא רוֹב רֹאשׁוֹ, וְאֵיזֶהוּ רוֹב רֹאשׁוֹ, מִשֶּׁתֵּצֵא פַּדַּחְתּוֹ** – מצחו, ואפילו שהה כמה ימים עד שיצא לגמרי, מונים את ימי הטומאה והטהרה מיציאת פדחתו, הרי שיציאת הראש באדם נחשבת לידה. וכיון שאין חידוש במה שנקטה משנתינו 'יצא ראשו', לא יתכן שכוונתה ליציאת רובו, שאם כן לא היתה צריכה לְשַׁנּוֹת את לשונה ללא שום חידוש, אלא ודאי כוונתה שיציאת ראשו בלבד פוטרת, **וּתְיוּבְתָּא דִּשְׁמוּאֵל** – קשה ממשנתינו על שמואל, הסובר שיציאת הראש אינה פוטרת לגבי פדיון הבן. מסיקה הגמרא: **תְּיוּבְתָּא** – אכן פירכא היא על דברי שמואל, ונדחו דבריו.

הגמרא מביאה שיש חילוק בגדרי לידת בכור בין נחלה לבין שאר דינים: **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ,** יציאת **הַפַּדַּחַת** – מצחו של העובר, **פּוֹטֶרֶת בְּכָל מָקוֹם** – נחשבת כלידה ראשונה לגבי כל דין, וכמו שיתבאר להלן, **חוּץ מִן הַנַּחֲלָה,** שאם יצאה רק פדחתו של העובר הראשון, אינו נחשב כילוד, והנולד אחריו נחשב בכור ויורש פי שנים בנכסי האב. ומבארת הגמרא: **מַאי טַעֲמָא** דריש לקיש, כיון שלגבי ירושה, 'אֶת הַבְּכֹר בֶּן הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר' **אָמַר רַחֲמָנָא** (דברים כא יז), ללמד, שאינו נחשב 'בכור' אלא אם ניתן להכירו, וסובר ריש לקיש שביציאת פדחתו עדיין אי אפשר להכירו, עד שיצאו כל פניו.

מביאה הגמרא את דעת החולק: **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר,** יציאת הפדחת נחשבת לידה **אֲפִילּוּ לְנַחֲלָה,** כיון שאף הכרת הפדחת נחשבת הכרה, ואם הוציא הראשון את פדחתו והחזירה, וקדמו שני ויצא, הראשון הוא הנחשב בכור, מאחר ויצאה פדחתו תחילה.

מבררת הגמרא: מה שאמר ריש לקיש 'פדחת פוטרת **בְּכָל מָקוֹם',** כלל זה **לְאִיתְוֵי מַאי** – מה הוא בא לרבות. מפרשת הגמרא: **לְאִיתְוֵי הָא דְּתָנוּ רַבָּנַן** – להביא דין זה ששנינו בברייתא, **גְּיוֹרֶת, שֶׁיָּצְאָה פַּדַּחַת וְלָדָהּ בְּחִיּוּתָהּ נָכְרִית וְרַק אַחַר כָּךְ נִתְגַּיְּרָה,** ואז יצאו פניו ושאר אבריו של הולד, דינה כנכרית שילדה, **וְאֵין נוֹתְנִין לָהּ יְמֵי טוּמְאָה וִימֵי טָהֳרָה, וְכֵן אֵינָהּ מְבִיאָה קָרְבַּן לֵידָה** כיולדת ישראלית, כיון שהוצאת הפדחת של הולד נחשבת כ'לידה', ונמצא שהיתה הלידה בגויותה. ודין זה ריבה ריש לקיש כשאמר שיציאת הפדחת נחשבת כלידה 'בכל מקום'.

הגמרא שבה לדון במחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש, האם דין 'יכיר' מתקיים ביציאת הפדחת. מקשה הגמרא: **מַיתִיבִי,** שנינו בברייתא, לשון 'יַכִּיר' שאמרה תורה לגבי בכור, **זוֹ הַכָּרַת פָּנִים,**

המשך בעמוד רעג

'יכיר' לְחוּד וְ'הַכָּרַת פָּנִים' לְחוּד – לגבי עדות להתיר אשה, כיון שצריך בה 'הכרת פנים', כמו שדרשו מהפסוק 'הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם', צריך שיראה העד את פני הבעל המת עם החוטם, אבל לגבי בכור שלא נאמר בו אלא 'יכיר' בלבד, די שתצא הפדחת בלי החוטם כדי שיתקיים דין זה.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים לגבי ירושת בן בכור של גר שכבר היו לו בנים בגיותו: **אִיתְּמַר**, אדם שֶׁהָיוּ לוֹ **בָּנִים בִּהְיוֹתוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְנִתְגַּיֵּיר**, והוליד בגירותו בנים נוספים, הבנים שהיו לו בגיותו ודאי אינם יורשים אותו כלל, ונחלקו לגבי הבנים שנולדו לו לאחר שהתגייר, **רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, אֵין לוֹ בְּכוֹר לְנַחֲלָה**, ואין אחד מבניו יורש פי שנים. **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר, יֶשׁ לוֹ בְּכוֹר לְנַחֲלָה**, והבן שנולד ראשון לאחר שהתגייר, הוא נחשב בכור אף שכבר נולד לאביו בן בהיותו גוי.

מבארת הגמרא את טעם מחלוקתם: **רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, אֵין לוֹ בְּכוֹר לְנַחֲלָה**, וטעמו הוא משום **דְּהָא הֲוָה לֵיהּ** – שכבר היה לו בגיותו בן שנחשב **'רֵאשִׁית אונו'** – ראשית כוחו, דהיינו בנו הראשון, ונמצא שהבן הנולד לו ראשון אחר גירותו אינו 'ראשית אונו', ואינו יורש פי שנים. **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר, שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּכוֹר לְנַחֲלָה, כִּי גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּיר כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד דָּמֵי**, והרי הוא כאדם שמעולם לא היו לו בנים, ובנו הנולד לו ראשון לאחר גירותו נחשב כ'ראשית אונו'.

הגמרא מבארת שרבי יוחנן וריש לקיש כבר נחלקו בסברות אלו במקום אחר. אומרת הגמרא: **וְאִזְדוּ לְטַעְמַיְיהוּ** – ובמחלוקת זו הלכו רבי יוחנן וריש לקיש בשיטתם לגבי נידון אחר, **דְּאִיתְּמַר** – שנשנתה מחלוקת זו בבית המדרש, **הָיוּ לוֹ בָּנִים בִּהְיוֹתוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְנִתְגַּיֵּיר, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר**, קַיָּים בבנים אלו מצות **פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר**, כיון שבנים אלו נולדו לו קודם שהתגייר, הרי אינם מתייחסים אליו, **וְלֹא** קַיָּים בבנים אלו מצות פריה ורביה, וחייב לעסוק בה לאחר שהתגייר.

מבארת הגמרא במה נחלקו: **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר** שאף בבנים שהיו לו בגיותו קַיָּים מצות פריה ורביה, כיון שמתקיים הציווי האמור בפסוק (ישעיה מה יח) **'לֹא תֹהוּ בְּרָאָהּ, לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ'**, דהיינו שלא ברא הקדוש ברוך הוא את הארץ כדי שתעמוד שוממה וריקה, אלא כדי שתהיה מיושבת בבני אדם, וכיון שהביא בנים בגיותו, הרי קיים את חיובו כי הארץ מיושבת על ידו. **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, לֹא** קַיָּים בבנים אלו מצות **פְּרִיָּה וּרְבִיָּה**, כיון שגֵּר **שֶׁנִּתְגַּיֵּיר כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד דָּמֵי**, ודין הגר הוא כאדם שמעולם לא היו לו בנים, ומוטלת עליו עתה מצות פריה ורביה.

הגמרא מבארת מדוע הוצרכו רבי יוחנן וריש לקיש לחלוק בפירוש בשני המקומות: **וּצְרִיכָא** – והוצרכו רבי יוחנן וריש לקיש להשמיענו מחלוקתם בשני דינים אלו, **דְּאִי אִיתְּמַר בְּהָא קַמָּיְיתָא** – כיון שאם מחלוקתם היתה נאמרת רק בנידון הראשון, לגבי גר שהיה לו בן בגיותו, האם הבן הראשון שנולד לו לאחר גירותו נחשב בכור לנחלה, היה מקום לומר, שרק **בְּהָא** – בנידון זה **קָאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ** שהבן הנולד לו ראשון בגירותו הוא הבכור לנחלה, **מִשּׁוּם** דְּבנים שהיו לו **בִּהְיוֹתוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים לָאו בְּנֵי נַחֲלָה נִינְהוּ** – אינם יורשים אותו כלל לאחר שהתגייר, **אֲבָל בְּהָא** – בנידון זה, לגבי קיום מצות פרו ורבו, **אִימָּא** – יתכן לומר שריש לקיש **מוֹדֶה לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן**, שגר פטור מפריה ורביה, מאחר ונולדו לו בנים בגיותו, שהרי כל מצותו היא רק משום הכתוב דְּ'לֹא תֹהוּ בְּרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ', **וְהָא** – והרי גם על ידי לידת בניו בגיותו **עָבַד לֵיהּ שֶׁבֶת** – קיים את מצות ישוב העולם.

ממשיכה הגמרא ומבארת: **וְאִי אִיתְּמַר בְּהָא** – ואילו נאמרה מחלוקתם רק לגבי פריה ורביה, היה מקום לומר, שרק **בְּהָא** – בנידון זה, **קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** שבניו בגיותו פוטרים אותו מפריה ורביה לאחר שנתגייר, ואף שהוא בקטן שנולד, כיון שקיים את הציווי של 'לשבת יצרה', **אֲבָל בְּהָא** – אך לגבי הנידון של בכור לנחלה, **אֵימָא** – שמא תאמר **שְׁמוּאֵל** הֵיהּ **לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ**, שהבן הנולד לו ראשון בגירותו הוא הבכור לנחלה, ואף שהיו לו בנים בגיותו, כיון שגר שהתגייר בקטן שנולד. וכיון שבכל אחד משני דינים אלו יש סברא לכאן ולכאן, **צְרִיכָא** – הוצרכו רבי יוחנן וריש לקיש להשמיע דעתם בשני נידונים אלו.

הגמרא מקשה ממשנתינו על דברי רבי יוחנן לגבי בכור לנחלה: **תְּנַן** (לעיל מו.), **מִי שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ בָּנִים, וְנָשָׂא אִשָּׁה שֶׁכְּבָר יָלְדָה**, או שנשא אשה שכבר ילדה **בְּעוֹדָהּ שִׁפְחָה וְנִשְׁתַּחְרְרָה**, או שילדה **בְּעוֹדָהּ עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים וְנִתְגַּיְּרָה, וּמִשֶּׁבָּאתָה לְיִשְׂרָאֵל** – אחר שהתגיירה ונכנסה להיות בכלל עם ישראל, **יָלְדָה** בן לבעלה הישראל, **וְלָדָהּ** הנולד ראשון הוא **בְּכוֹר לַנַּחֲלָה**, לירש פי שנים, כיון שהוא 'ראשית אונו' של בעלה, **וְאֵינוֹ בְּכוֹר לַכֹּהֵן**, להתחייב בפדיון הבן, כיון שכבר ילדה. ומקשה הגמרא ממה נפשך, **יָלְדָה מִמַּאן** ממי התעברה לאחר שחררוה או גירותה, **אִילִימָא מִיִּשְׂרָאֵל** – אם נאמר שהתעברה מישראל **שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ בָּנִים, מַאי אִירְיָא גִּיּוֹרֶת וְשִׁפְחָה** – מדוע נקט התנא דווקא אופן שלידתה הקודמת היתה בעודה שפחה או גויה, שמשמע שרק לכן הבן הנולד לה הוא בכור לנחלה, והרי **אֲפִילּוּ** אם נשא **בַּת יִשְׂרָאֵל** שכבר ילדה בהיותה ישראלית, **נַמִּי** – גם יהיה דינו כן, שהוא בכור לנחלה, משום שהוא בכור לאביו, ואף שאינו בכור לאמו. **אֶלָּא לָאו** – בודאי כוונת המשנה להוסיף שהוא הדין אם ילדה **מִגֵּר שֶׁהָיוּ לוֹ** בעצמו **בָּנִים** בעודו גוי או עבד, **וְנִתְגַּיֵּיר** יחד עם אשתו, **וְעַל אופן זה קָתָנֵי** – כתוב במשנה שאם אחר שהתגיירו ילדה לו אשתו בן נוסף, הרי הוא **בְּכוֹר לַנַּחֲלָה**, והיינו משום שגר שהתגייר כקטן שנולד, ומוכח לכאורה כריש לקיש, ושלא כרבי יוחנן.

מתרצת הגמרא: **לֹא** – אין הכרח לפרש שהמשנה עוסקת באופן שהתגייר בעלה של האשה עמה, ולומר שאף שהיו לו בנים בגיותו מכל מקום בנו הראשון שנולד אחר הגירות הוא בכור לנחלה, אלא **לְעוֹלָם** מדובר באופן שילדה בגירותה **מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ בָּנִים**, ובאמת אין כל חידוש בכך שהוא בכור לנחלה, שהרי אף אם היתה יולדת בנים מבעל אחר בעודה ישראלית, היה בנו הראשון של בעל זה בכור לנחלה, והטעם שכתבה זאת המשנה הוא משום שהדין של 'וְאֵינוֹ בְּכוֹר לַכֹּהֵן' **אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ** – הוצרכה המשנה להשמיענו, שכיון שנולדו לה בנים בגויותה או בשפחותה, אין הבן הראשון שנולד לה לאחר הגירות חייב בפדיון, **וּלְאַפּוּקֵי** – להוציא ולמעט מִדבריו **דְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאָמַר** בהמשך המשנה שאשה שילדה בגויותה והתגיירה, בנה הראשון לאחר הגירות נחשב **בְּכוֹר** בין **לַנַּחֲלָה** ובין **לַכֹּהֵן**, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג ב) 'קַדֶּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר **פֶּטֶר** כָּל רֶחֶם בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל', ודרשו שלעולם הולד העתיד להוולד דינו כ'פטר רחם' והוא בכור לכהן, **עַד** שיוולדו לו בנים **שֶׁיִּפְטְרוּ רֶחֶם מִיִּשְׂרָאֵל**, וכיון שהבנים שנולדו בגויותה או בשפחותה לא היו 'פטר רחם בישראל', הבן הראשון שנולד בגירותה חייב בפדיון, **קָא מַשְׁמַע לָן דְּלָא** – השמיענו התנא שלא כדבריו, אלא אין הבן הראשון חייב בפדיון, כיון שכבר היו לה בנים לפניו, ואף שהיו בגויותה או בשפחותה.

הגמרא מביאה ראיה מברייתא לדברי ריש לקיש, שבנו של גר נחשב בכור לנחלה: **תָּא שְׁמַע**, שנינו בברייתא, **הָיוּ לוֹ בָּנִים בִּהְיוֹתוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְנִתְגַּיֵּיר, יֶשׁ לוֹ בְּכוֹר לַנַּחֲלָה** – בנו הראשון שלאחר גירותו יורש פי שנים, ומוכח מהברייתא שגר נחשב לענין זה כקטן שנולד, ובנו הראשון בגירותו נחשב בכור לנחלה. דוחה הגמרא: **אָמַר רַבִּינָא, וְאִיתֵּימָא** – ויש אומרים שאמר כן **רַב אֲחָא, הָא** – בברייתא זו, **וַדַּאי** בשיטת **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הוּא, דְּאָמַר** במשנתנו, שיש לדרוש מהפסוק 'פֶּטֶר רֶחֶם בְּיִשְׂרָאֵל' שאין חיוב פדיון הבן חל **עַד** שיוולדו לו בנים **שֶׁיִּפְטְרוּ**

המשך בעמוד רנ

יכיר לחוד — דלא כתיב "פנים", הוי פדחת היכר. גוים אינן בני נחלה לירש את אביהם גוי אחר שנתגיירו, בפרק קמא דקדושין (יז,ב). **לא לתוהו בראה** — הקדוש ברוך הוא את העולם, אלא לשבת יצרה. **מי שלא היו לו בנים כו'** — פרישית לעיל גבי מתניתין. **ילדה ממאן** — דקתני: משבאה לישראל ילדה — הוי בכור לנחלה. **מאי איריא ניורת ושפחה** — דמשמע: משום הכי הוי בכור לנחלה, דאותם בנים שהיו לה בהיותה גויה לא חשיבי. **אפילו בת ישראל** — דבנים הראשונים חשובים בנים, הוי האי נמי בכור לנחלה, דהא באב תליא מילתא ולא באם! **אלא לאו** — האי ילדה משבאה לישראל — לא אמי שלא היו לו בנים מהדר, אלא מילתא באפי נפשה היא, דקאמר: גיורת שהיו לה בנים בהיותה גויה ונתגיירה עם בעלה, וילדה משבאתה לתורת ישראל — הוי בכור לנחלה. ותיובתא דרבי יוחנן! **לעולם מישראל שלא היו לו בנים** — ומשום בכור לנחלה לא איצטריך למינקט גיורת. אלא משום דאשמעינן דאינו בכור לכהן, דבנים הראשונים מיקרו "פטר רחם". ולאפוקי מדרבי יוסי הגלילי. **הא** — דקתני בכור לנחלה — רבי יוסי הגלילי היא, דלגבי כהן חשיב ליה בכור דעד שיפטרו רחם בישראל. **וילף איהו** — הבעל. **מינה דידה** — כי היכי דלגבה לא חשיבי בנים ראשונים, והוי האי פטר רחם, דכתיב "בישראל" — לגביה נמי לא חשיבי ראשונים, והוי האי "ראשית אונו". **לויה** — בת לוי. **אפילו ישראלית נמי** — דאמרן בפירקין קמא (ג,ב): הכהנים והלוים פטורין. **לבית אבותם** — דמשפחת אב נפקא מהכא דקרויה "משפחה", ולא משפחת אם, ואמאי פטור **דאיעבר מגוי** — דלית ליה חייס לגבי ישראל, ושייך הבן בתר אם ישראלית טפי מבתר אבוה גוי, הלכך פטור. **ולא תימא אליבא דמאן דאמר אין מזהמין את הולד** — במסכת יבמות (מה,א) דאיכא למאן דאמר גוי הבא על בת ישראל — הוולד כשר, דבתר אימיה שדינן ליה, ומשום הכי פטור מחמש סלעים. **אלא אפילו למאן דאמר מזהמין** — דשדינן ליה בתר גוי — אפילו הכי פטור. דלוי פסול מיקרי, הואיל ואית ליה שמא דלוי — פטור. **כפטר רחם** — אחר האם אזיל לענין חמש סלעים. **מי שהיו לו בנים** — פרישית לעיל גבי מתניתין. מדקתני "היא וכהנת" רבותא אשמעינן, דאף על גב דנתערב עם הפטור — איהו חייב. **מכלל דכהנת פטורה** — וקא סלקא דעתין דהא "כהנת" — בבת כהן קאמר. **בדיק** — מנסה אותנו בהלכות. **מהו** — מי הוי בנה פטור מבכורה או לא **היינו דרב אדא כו'** — וכי היכי דלוייה פטורה כהנת נמי פטורה. **בקדושתה קיימא** — אף על גב דנבעלה לגוי. וכי שדינן בנה בתרה — הוי כלוי פסול, ופטור. **מן המעשר** — מעשר ראשון ניתן ללוים. **דאיבעלה ליה** — לגוי. **הויא זרה** — כדאמרינן ביבמות בפרק "אלמנה לכהן גדול" (סה,א): מנין לכהנת לוויה וישראלית שבאו עליה גוי ועבד שפסלוה — תלמוד לומר: "ובת כהן כי תהיה לאיש זר", כיון שנבעלה לפסול לה — פסלה. ואף על גב דלוייה נמי קתני התם — מתרומה דקא פסיל לה, שלא תינשא לכהן, אבל מדין לוויה לא מיפסלא. **הויא לה זרה** — וכיון דזרה היא — בנה חייב בחמש סלעים. הלכך, מתניתין נמי לא מוקמת דאיעבר מגוי. **הניחא למר בריה דרב יוסף** — דמוקים לדרב אדא בדאיעבר מישראל — מוקמי למתניתין נמי הכי. **לעולם מתניתין דאיעבר מכהן** — אבל בת כהן דלא איעבר מכהן — לא מיפטרא. דלא אזלינן בתר אם אלא בלוייה דאיעבר מגוי.

"יַכִּיר" לְחוּד, וְהַכָּרַת פָּנִים לְחוּד. אִיתְּמַר, הָיוּ לוֹ בָּנִים בְּגִיּוּתוֹ וְנִתְגַּיֵּיר - רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר: אֵין לוֹ בְּכוֹר לְנַחֲלָה, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר: יֵשׁ לוֹ בְּכוֹר לְנַחֲלָה. רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר: אֵין לוֹ בְּכוֹר לְנַחֲלָה - דְּהָא הֲוָה לֵיהּ "רֵאשִׁית אוֹנוֹ", וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר: יֵשׁ לוֹ בְּכוֹר לְנַחֲלָה - גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּיר כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד דָּמֵי. וְאָזְדוּ לְטַעֲמַיְיהוּ, דְּאִיתְּמַר: הָיוּ לוֹ בָּנִים בְּגִיּוּתוֹ וְנִתְגַּיֵּיר - רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: קַיְּים פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר: לֹא קַיְּים. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: קַיְּים "לֹא תֹהוּ בְּרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ", וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר: לֹא קַיְּים פְּרִיָּה וּרְבִיָּה - גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּיר כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד דָּמֵי. וּצְרִיכָא, דְּאִי אִיתְּמַר בְּהָא קַמַּיְיתָא - בְּהָא קָאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מִשּׁוּם דִּבְגִיּוּתָן לָאו בְּנֵי נַחֲלָה נִינְהוּ, אֲבָל בְּהָא - אֵימָא מוֹדֶה לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן דְּ"לֹא תֹהוּ בְּרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ", וְהָא עֲבַד לֵיהּ שֶׁבֶת; וְאִי אִיתְּמַר בְּהָא - בְּהָא קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֲבָל בְּהָא - אֵימָא מוֹדֶה לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, צְרִיכָא. תְּנַן: מִי שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ בָּנִים, וְנָשָׂא אִשָּׁה שֶׁכְּבָר יָלְדָה עוֹדָהּ שִׁפְחָה וְנִשְׁתַּחְרְרָה, עוֹדָהּ גּוֹיָה וְנִתְגַּיְּרָה, וּמִשֶּׁבָּאתָה לְיִשְׂרָאֵל יָלְדָה - וְלָדָהּ בְּכוֹר לְנַחֲלָה וְאֵינוֹ בְּכוֹר לַכֹּהֵן. יָלְדָה מִמַּאן אֵילֵימָא מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ בָּנִים - מַאי אִירְיָא גִּיּוֹרֶת וְשִׁפְחָה אֲפִילּוּ בַּת יִשְׂרָאֵל נַמִּי! אֶלָּא לָאו - מִגֵּר שֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים וְנִתְגַּיֵּיר; וְקָתָנֵי: בְּכוֹר לְנַחֲלָה! - לָא, לְעוֹלָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ בָּנִים; וְ"אֵינוֹ בְּכוֹר לַכֹּהֵן" אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ, לְאַפּוּקֵי מִדְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאָמַר: בְּכוֹר לְנַחֲלָה וְלַכֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: "פֶּטֶר רֶחֶם בְּיִשְׂרָאֵל" - עַד שֶׁיִּפְטְרוּ רֶחֶם מִיִּשְׂרָאֵל, קָא מַשְׁמַע לָן דְּלָא. תָּא שְׁמַע: הָיוּ לוֹ בָּנִים בְּגִיּוּתוֹ וְנִתְגַּיֵּיר - יֵשׁ לוֹ בְּכוֹר לְנַחֲלָה! אָמַר רָבִינָא וְאִיתֵימָא רַב אַחָא: הָא וַדַּאי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הוּא, דְּאָמַר: "פֶּטֶר רֶחֶם בְּיִשְׂרָאֵל" - עַד שֶׁיִּפְטְרוּ רֶחֶם מִיִּשְׂרָאֵל, וְיָלִיף אִיהוּ מִינָּהּ דִּידָהּ. אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: לְוִיָּה שֶׁיָּלְדָה - בְּנָהּ פָּטוּר מֵחָמֵשׁ סְלָעִים. דְּאִיעֲבַר מִמַּאן אֵילֵימָא דְּאִיעֲבַר מִכֹּהֵן וּמִלֵּוִי - מַאי אִירְיָא לְוִיָּה אֲפִילּוּ יִשְׂרְאֵלִית נַמִּי! אֶלָּא דְּאִיעֲבַר מִיִּשְׂרָאֵל - "לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם" כְּתִיב! אָמַר רַב פַּפָּא: דְּאִיעֲבַר מִגּוֹי. וְלָא תֵּימָא אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר: אֵין מְזַהֲמִין אֶת הַוָּלָד, אֶלָּא אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר: מְזַהֲמִין אֶת הַוָּלָד - לֵוִי פָּסוּל מִיקְּרֵי. מָר בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף אָמַר מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא: לְעוֹלָם דְּאִיעֲבַר מִיִּשְׂרָאֵל, וְשָׁאנֵי הָתָם דְּאָמַר קְרָא: "פֶּטֶר רֶחֶם" - בְּפֶטֶר רֶחֶם תְּלָא רַחֲמָנָא. תְּנַן: מִי שֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים וְנָשָׂא אִשָּׁה שֶׁלֹּא יָלְדָה; נִתְגַּיְּרָה מְעוּבֶּרֶת, נִשְׁתַּחְרְרָה מְעוּבֶּרֶת, וְיָלְדָה הִיא וְכֹהֶנֶת, הִיא וּלְוִיָּה, הִיא וְאִשָּׁה שֶׁכְּבָר יָלְדָה; וְכֵן מִי שֶׁלֹּא שָׁהֲתָה אַחֲרֵי בַּעֲלָהּ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, וְנִשֵּׂאת וְיָלְדָה, וְאֵין יָדוּעַ אִם בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן אִם בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן - בְּכוֹר לַכֹּהֵן וְאֵינוֹ בְּכוֹר לְנַחֲלָה. מִכְּלָל דִּכְהוּנָה וּלְוִיָּה פְּטוּרִין; דְּאִיעֲבַר מִמַּאן אֵילֵימָא דְּאִיעֲבַר מִכֹּהֵן וְלֵוִי - אִי הָכִי מַאי אִירְיָא כֹּהֶנֶת וּלְוִיָּה אֲפִילּוּ בַּת יִשְׂרָאֵל נַמִּי! אֶלָּא דְּאִיעֲבַר מִגּוֹי - כֹּהֶנֶת פְּטוּרָה וְהָאֲמַר רַב פַּפָּא, בְּדִיק לָן רַבָּה: כֹּהֶנֶת שֶׁנִּתְעַבְּרָה מִגּוֹי מַהוּ וְאָמְנָא לֵיהּ: לָאו הֵיינוּ דְּרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, דְּאָמַר: לְוִיָּה שֶׁיָּלְדָה - בְּנָהּ פָּטוּר מֵחָמֵשׁ סְלָעִים וַאֲמַר לִי: הָכִי הָשְׁתָּא בִּשְׁלָמָא לְוִיָּה - בִּקְדוּשָּׁתָהּ קַיְּימָא, דִּתְנַיָּא: לְוִיָּה שֶׁנִּשְׁבֵּית אוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה בְּעִילַת זְנוּת - נוֹתְנִין לָהּ מִן הַמַּעֲשֵׂר וְאוֹכֶלֶת. אֶלָּא כֹּהֶנֶת, כֵּיוָן דְּאִי בָּעֵיל לָהּ - הָוְיָא זָרָה! הָנִיחָא לְמָר בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא, דְּאָמַר דְּאִיעֲבַר מִיִּשְׂרָאֵל - מוֹקֵי לָהּ בְּדְאִיעֲבַר מִיִּשְׂרָאֵל. אֶלָּא לְרַב פַּפָּא, בְּמַאי מוֹקֵי לָהּ - לְעוֹלָם דְּאִיעֲבַר מִכֹּהֵן וְהִיא בַּת יִשְׂרָאֵל, וְאַמַּאי קָרֵי לָהּ "כֹּהֶנֶת" - דִּבְנָהּ כֹּהֵן.

דבהיותו עובד כוכבים לאו בני נחלה נינהו — פירש בקונטרס: גוים אינם בני נחלה משנתגיירו. ובפרק קמא דקדושין (יז,ב) משמע דהם בני נחלה, דאמרינן בקדושין דגוי יורש את אביו דבר תורה! אלא "לאו בני נחלה נינהו" דקאמר הכא — הייינו תורת בכורה.

והא עבד ליה שבת — בפרק "הבא על יבמתו" (יבמות סב,א) קאמר בלשון אחר: דמעיקרא נמי בני פריה ורביה נינהו. ולאו בני חיוב קאמר, דבפרק "ארבע מיתות" (סנהדרין נט,ב) מוכח דלא מיפקדא אפריה ורביה. אלא כלומר: דזרעו מתייחס אחריו, והיינו "עבד ליה שבת" דקאמר הכא. וגבי עבד קאמר ביבמות (סב,א) דהכל מודים דאין לו חייס. **ולא** תימא אליבא דמאן דאמר אין מזהמין כו' — ומאן דאמר מזהמין — הייינו מאן דשדי ליה בתר גוי, כדפירש בקונטרס, דקרי ליה "מזהמין" משום דגוים מזוהמין הם, כדאמרן שבת (קמו,א): בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא, ולא פסקה זוהמא מן הגוים. ומאן דאמר גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר — שדי ליה בתר דגוי. אבל מאן דאמר הולד ממזר — שדי ליה בתר בת ישראל, ולהכי שייך ביה ממזרות. ובקונטרס פירש איפכא. וכמו שפירשתי מוכח בסוף פרק קמא דיבמות (יז,א): בחלח וחבור וגו', אמר רבי יוחנן: וכולן לפסול. כי אמריתא קמיה דשמואל אמר ליה: "[כי] יסיר את בנך מאחרי", בנך הבא מישראלית — קרוי "בנך", ואין בנך הבא מן הגויה קרוי "בנך", אלא בנה. פירוש: לא מיפסלי, כיון דמתייחס אחר הגויה. ובנות ישראל דההוא דרא איצטרויי איצטרי. וכן מוכח בפרק קמא דיבמות (שם), דהאי דקרי ליה "בנך" גורם לו ממזרות. **מר** בריה דרב יוסף משמיה דרבא [אמר] לעולם מישראל — כוותיה פסקינן בחולין בריש "הזרוע" (קלב,א), ואהא סמכינן השתא לפטור בן לויה וכהנת אשת ישראל מחמש סלעים. **נותנים** לה מעשר ואוכלת — אין חולקין לאשה בגורן, אבל מחלקין להם בבתיהם, כדאמר בפרק "נושאין על האנוסה" (יבמות צט,ב).

אלא כהנת כיון דאיבעילה [ליה] הויא לה זרה — ואפילו קדושת לויה פקעה מינה. וגרעה מלויה אשת כהן שנשבית, דאף על גב דמיפסלא מתרומה — לא פקעה מינה קדושתה לענין חמש סלעים. אבל כהנת, דקדושתה מגופה אתיא, כשמתחללת — פקעה קדושתה לגמרי.

הבן חייב לפדות את עצמו — דהא לא זכה האב בפדיונו. אלא חייב הבן לפדות עצמו, אף על גב דליכא חיובא באב. וכן מתניתין דתנן: נתגיירה מעוברת נשתחררה מעוברת (כשר). ותימה: דבפרק קמא דקדושין (כט,א) גמרינן ממצות הבן על האב דדרשינן "תפדה" "תפדה": אשה שאין אחרים מצווין לפדותה — אינה מצווה לפדות עצמה. והכא נמי, האי בן, שאין אחרים מצווין לפדותו — לא יהא חייב לפדות עצמו! ויש לומר: דלא דמי האי בן לאשה, דלא שייך בה בשום אב פדיון כלל. אבל הכא, אם היה לו אב ישראל — היה חייב לפדותו.

ראשון לנחלה לא וילדו לו בעינן — מתוך פירוש הקונטרס משמע דמלשון לידה גמר. וקשה: דבנדה [ריש] פרק "יוצא דופן" (מ,א) (ברישיה) מפרש דאין יושבין עליו ימי טומאה וימי טהרה משום דכתיב: "אשה כי תזריע וילדה זכר" — עד שתלד ממקום שמזרעת. אבל מלשון "לידה" — לא! אלא יש לפרש דגמר הכא לידה [לידה] מהתם. ורבי שמעון דהכא לטעמיה, כדאמר בסמוך דמרבי התם יוצא דופן (שם) מ"תלד", דיושבין עליו ימי טומאה וימי טהרה. ואם תאמר: דהתם קאמר דמודה רבי שמעון לענין קדשים שאינו קדוש, דגמר מבכור דכתיב ביה "פטר רחם". ופריך: וליגמר לידה לידה מאדם, דמרבינן יוצא דופן מ"תלד" שכן פשוט קדוש זכר במתנות! ומשני: מבכור אית לן למילף, דנפישין, שכן אמו בהמות קדשים פגול נותר וטמא. והשתא הכא נמי נילף מבכור בהמה, שכן בכור מבכור! ויש לומר: דאינך נפישי, שכן אדם מאדם, ואינם קדושים, ולא שייך בהם פגול נותר וטמא. ובכור אדם דכהונה, דכתיב ביה "פטר רחם" — לא מצי רבי שמעון למילף מבכור לנחלה, דגבי בכור אדם ד"פטר רחם" לא כתיב לידה.

וילדו לו בעינן — תימה: כיון דדרשינן קרא בבכור, אם כן בפרק "יש נוחלין" (בבא בתרא קכז,א) דדרשינן: טומטום שנקרע ונמצא זכר, דאינו ממעט בחלק בכורה, דאמר קרא: "וילדו לו בנים" — עד שיהא בן משעת לידה. והאי דאינו נוטל פי שנים דריש מ"והיה הבכור" — עד שיהא בן משעת הווייה. וכן בפרק "מי שמת" (שם קמב,ב) דרשינן: בן שנולד לאחר מיתת אביו, דאינו ממעט מחלק בכורה מדכתיב: "וילדו לו". והא דאינו נוטל פי שנים, דריש מדכתיב: "יכיר". ואמאי? כולהו מילתא תיפוק ליה מ"וילדו לו" כיון דמוקמינן ליה בבכור! ויש לומר: דאי לאו דכתיבי תרי קראי, הוה מוקמינן ליה דוקא בבכור דאינו נוטל פי שנים, דהיה מסתבר לאוקמי טפי בבכור שלא יטול חלק בבכורה, מלהעמידו בפשוט שלא ימעט בחלק בכורה. תדע, דביוצא דופן, דליכא תרי קראי, דרשינן ליה לענין דאינו נוטל פי שנים, ולא דרשינן ליה לומר דאינו ממעט.

בכור לדבר אחד הוי בכור — ואם תאמר: מדאי טעמא גופיה דהיוצא דופן בכור לחמש סלעים, ואף על גב דכתיב ביה: "פטר רחם". כדאשכחן בסוף פרק שני (לעיל יט,א), דתנן: יוצא דופן והבא אחריו, רבי טרפון אומר: שניהם ירעו עד שיסתאבו. ומפרש בגמרא, דמספקא ליה: בכור לדבר אחד, אי הוי בכור אי לאו. ואף על גב דהתם נמי כתיב: "פטר רחם"! יש לומר: דסברת רבי שמעון חלוקה מרבי טרפון. ואף על גב דהבא אחריו פשיט ליה טפי דהוי בכור מרבי טרפון, מכל מקום יוצא דופן גרע ליה, וממעט ליה מ"פטר רחם".

אִיתְמַר, כֹּהֵן שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בֵּן חָלָל - רַב חִסְדָּא אָמַר: הַבֵּן חַיָּיב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ, רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר: אֵין חַיָּיב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ. כָּל הֵיכָא דְּמֵת הָאָב לְאַחַר שְׁלֹשִׁים - דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּאֵין הַבֵּן חַיָּיב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ, שֶׁהֲרֵי זָכָה אָבִיו בְּפִדְיוֹנוֹ. כִּי פְּלִיגִי - הֵיכָא דְּמֵת הָאָב בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, רַב חִסְדָּא אָמַר: הַבֵּן חַיָּיב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ, דְּהָא לֹא זָכָה אָבִיו לְפִדְיוֹנוֹ. רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר: אֵין הַבֵּן חַיָּיב לִפְדּוֹת עַצְמוֹ, דְּאָמַר לֵיהּ: אָתֵינָא מִכֹּהֵן גַּבְרָא דְּלָא מָצֵית לְאִשְׁתַּעוּיֵי דִּינָא בַּהֲדֵיהּ. תְּנַן: נִתְגַּיֵּירָה מְעוּבֶּרֶת - בְּכוֹר לַכֹּהֵן; וְאַמַּאי לֵימָא לֵיהּ: אָתֵינָא מִכֹּהֵן גַּבְרָא דְּלָא מָצֵית לְאִשְׁתַּעוּיֵי דִּינָא בַּהֲדֵיהּ! - שָׁאנֵי גּוֹי, דְּלֵית לֵיהּ חַיִּים. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן יַאסִינְיָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: כֹּהֵן שֶׁמֵּת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים וְהִנִּיחַ בֵּן חָלָל - הַבֵּן חַיָּיב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ, שֶׁלֹּא זָכָה הָאָב בְּפִדְיוֹנוֹ; מֵת לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - אֵין הַבֵּן חַיָּיב לִפְדּוֹת עַצְמוֹ, שֶׁהֲרֵי זָכָה הָאָב בְּפִדְיוֹנוֹ. "וְכֵן מִי שֶׁלֹּא שָׁהֲתָה אַחֲרֵי בַּעֲלָהּ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים" וכו'. בְּכוֹר לְנַחֲלָה הוּא דְּלָא הָוֵי, הָא כְּפָשׁוּט שָׁקֵיל, וְאַמַּאי לֵיזִיל לְגַבֵּי הַאי - וְלִידְחַיֵּיהּ, וּלְגַבֵּי הַאי - וְלִידְחַיֵּיהּ! אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: לָא נִצְרְכָא אֶלָּא לַבָּא אַחֲרָיו; וְהָכִי קָאָמַר: בְּכוֹר לַכֹּהֵן, וְהַבָּא אַחֲרָיו - אֵין בְּכוֹר לְנַחֲלָה. - וְלִכְתְּבוּ הַרְשָׁאָה לַהֲדָדֵי! וְכִי תֵּימָא, מַתְנִיתִין שֶׁלֹּא בְּהַרְשָׁאָה - הָא מוֹקְמִינַן לָהּ קַמָּן דְּבְהַרְשָׁאָה! מְסַיַּע לֵיהּ לְרַבִּי יַנַּאי, דְּאָמַר רַבִּי יַנַּאי: הוּכְּרוּ וּלְבַסּוֹף נִתְעָרְבוּ - כּוֹתְבִין הַרְשָׁאָה זֶה לָזֶה, לֹא הוּכְּרוּ וּבַסּוֹף נִתְעָרְבוּ - אֵין כּוֹתְבִין הַרְשָׁאָה זֶה לָזֶה.

משנה אֵי זֶהוּ בְּכוֹר לְנַחֲלָה וְלַכֹּהֵן הַמַּפֶּלֶת שָׁפִיר מָלֵא מַיִם, מָלֵא דָּם, מָלֵא גְּנִינִין, הַמַּפֶּלֶת כְּמִין דָּגִים וַחֲגָבִים שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, וְהַמַּפֶּלֶת לְיוֹם אַרְבָּעִים - הַבָּא אַחֲרֵיהֶם בְּכוֹר לְנַחֲלָה וְלַכֹּהֵן. יוֹצֵא דוֹפֶן וְהַבָּא אַחֲרָיו - שְׁנֵיהֶן אֵינָן בְּכוֹר, לֹא לְנַחֲלָה וְלֹא לַכֹּהֵן. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: הָרִאשׁוֹן - לְנַחֲלָה, וְהַשֵּׁנִי - לְחָמֵשׁ סְלָעִים.

גמרא רִאשׁוֹן לְנַחֲלָה לָא - "וְיָלְדוּ לוֹ" בָּעֵינַן, לְחָמֵשׁ סְלָעִים נַמִּי לָא - "פֶּטֶר רֶחֶם" בָּעֵינַן. שֵׁנִי לְנַחֲלָה לָא - "רֵאשִׁית אוֹנוֹ" בָּעֵינַן, לְחָמֵשׁ סְלָעִים נַמִּי לָא - קָסָבַר: בְּכוֹר לְדָבָר אֶחָד לָא הָוֵי בְּכוֹר. "רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: הָרִאשׁוֹן - לְנַחֲלָה, וְהַשֵּׁנִי - לְחָמֵשׁ סְלָעִים". רַבִּי שִׁמְעוֹן לְטַעֲמֵיהּ, דְּאָמַר: "תֵּלֵד" - לְרַבּוֹת יוֹצֵא דוֹפֶן. וְהַשֵּׁנִי לְחָמֵשׁ סְלָעִים - קָסָבַר: בְּכוֹר לְדָבָר אֶחָד הָוֵי בְּכוֹר.

בן חלל — כישראל דמי וחייב בבכורה. **לאחר שלשים** — ישנו במצות פדייה, דכתיב (במדבר יח): "ופדויו מבן חדש". **שהרי זכה אביו בפדיונו** — דאי נמי יהיב (ליה) האב הוה מפריש ליה ושקיל ליה לנפשיה, דהא כהן הוא. וכיון דזכה האב בפדיונו — מורישו לבנו עם שאר נכסיו. **לא זכה האב** — דהא לא איחייב אב מעולם, אלא בן נתחייב לאחר מיתת אביו, ואיחייבי ליה למיתביה לכהן אחר. **דאמר ליה** — האי חלל לכהן: אתינא מכח גברא כהן דלא מצית אישתעויי דינא בהדיה. שאם היה אביו פודה אותו — היה נוטל הפדיון לעצמו. **נתגיירה מעוברת** — ולא ילדה עדיין מעולם, אותו וולד בכור לכהן. **אמאי** — לימא ליה: אתינא מכח גברא דלא ציית דינא! **דלית ליה חיים** — לגבי ישראל לית ליה שום יחס, ואין זה בא מכחו, דכקטן שנולד דמי. **לא נצרכא** — מתניתין דקתני: אינו בכור לנחלה, אלא מההוא שבא אחריו. אלא איהו לא שקיל מידי, דבנו הראשון אומר לו: לא בן ראשון אתה, וכן בנו האחרון אומר לו. **והכי קאמר בכור לכהן** — הוי האי ספק, ממה נפשך, דהאי פטר רחם הוא וחייב לפדות את עצמו. והבא אחריו (מבני) השני אינו בכור לנחלה, דאמרין ליה אחיו: אותו ספק בן אבינו הוא, ואתה אינך בכור. **ולכתבו הרשאה זה לזה** — הספק והבא אחריו יכתוב אחד הרשאה לחבירו על חלקו, וילך ויתבע לו הבכורה ממה נפשך: אם אני בכור — תנו לי בשביל עצמי, ואם אחי בכור — תנו לי בשביל אחי. דהא או הספק או הבא אחריו בכור. **וכי תימא מתניתין שלא בהרשאה** — מיירי, והכי קאמר: אם לא כתבו הרשאות — אין כאן בכור לנחלה. **הא** מוקמינן ליה לקמן **דבהרשאה** קמיירי — דאמר, אמר שמואל: בבא בהרשאה. אלא ודאי הרשאה לא מהניא כלל הכא. **מסייע ליה לרבי ינאי** — דאמר: הוכרו ולבסוף נתערבו, כגון שתי נשים של שני אנשים שהוכרו וולדותיהן ואחר כך נתערבו, ועכשיו כשהן באין כולן לירש — דוחין אותן אחיהם, דלכל אחד אמרי לאו אחינו אתה. **כותבין הרשאה זה לזה** — האחד לחבירו על חלקו בנכסי אביו. ובעל ההרשאה בא אצל יורשי שני האבות, ואומר לכל אחד: אם אחיכם אני — תנו לי, ואם זה אחיכם — תנו לי חלקו. וכן לבני השני. אבל לא הוכרו מעולם — אין כותבין, דלא היתה להם זכיה מעולם בנכסי [אביו]. ומתניתין נמי — בדלא הוכרו מעולם, דמעולם לא נודע איזה בכור, ולא זכה אחד מהם בחזקת בכורה. הא דרבי ינאי בבבא בתרא ב"יש נוחלין" (קכז,א). **משנה שפיר** = עור הולד ממש. **גנינים** = גונים. **וחגבים** — לאו וולד נינהו. וטעמא מפרש במסכת נדה ב"המפלת" (כב,ב): שלא נאמרה בהן יצירה כלגבי אדם. **ליום ארבעים** — שנתעברה, דְּמַיָּא בעלמא הוא עד דמטי למחר. דארבעים יום הוי יצירת הוולד. **יוצא דופן** — **והבא אחריו** — דרך רחם, שניהן אינן בכור. וטעמא מפרש בגמרא. **גמרא** **וילדו לו בעינן** — דרך לידה. **בכור לדבר אחד** — כגון זה, שהוא בכור לרחמים ואינו בכור לוולדות, דהא הוה לו ולד זכר קודם לו. **לטעמיה** — דאמר במסכת נדה פרק "יוצא דופן" (מ,א): "ואם נקבה תלד" — לרבות יוצא דופן, דהוי לידה מעליא, וישובת עליו ימי טומאה וטהרה. הלכך, גבי "וילדו לו" נמי — לידה מעליא חשיב ליה, דגמרינן מהתם. **בכור לדבר אחד** — כגון שני, דהוי בכור לרחמים — הוי בכור לכהן. אבל ראשון, אף על גב דבכור לדבר אחד הוא, דהא הוי בכור לוולדות ולזכרים — אפילו הכי לא הוי בכור, דב"פטר רחם" תלא רחמנא.

אִיתְּמַר, כֹּהֵן שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בֵּן חָלָל – הנולד מפסולי כהונה, ולא פדאו אביו, רַב חִסְדָּא אָמַר, הַבֵּן חַיָּיב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ, כדין ישראל שלא נפדה. רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר, אֵין חַיָּיב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ.

מבארת הגמרא: כָּל הֵיכָא דְּמֵת הָאָב לְאַחַר שעברו שְׁלֹשִׁים יום מלידת הבן החלל, דְּכוּלֵּי עָלְמָא, לֹא פְּלִיגִי, דְּאֵין הַבֵּן חַיָּיב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ, שֶׁהֲרֵי זָכָה אָבִיו בְּפִדְיוֹנוֹ, שכבר חל על האב חיוב לפדותו, ואילו היה פודהו לא היה נותן את כסף הפדיון לכהן אחר, אלא מפרישו עבור הפדיון ונוטלו לעצמו, וכיון שהאב זכה בממון זה, הרי הוא מורישו לבנו עם שאר נכסיו. כִּי פְּלִיגִי, הֵיכָא דְּמֵת הָאָב בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם ללידת בנו החלל, רַב חִסְדָּא אָמַר, הַבֵּן חַיָּיב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ, דְּהָא לֹא זָכָה אָבִיו לִפְדְיוֹנוֹ שיוכל להורישו, שהרי קודם שלשים יום לא חל על האב חיוב לפדותו, והבן הוא שהתחייב בפדיון עצמו, וכיון שהוא חלל וכישראל, חייב ליתן את כסף הפדיון לכהן אחר. רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר, אֵין הַבֵּן חַיָּיב לִפְדּוֹת עַצְמוֹ ליתן לכהן אחר, אלא די שיפרישנו בעבור פדיונו, דְּאָמַר לֵיהּ הבן החלל לכהן, אָתֵינָא מִכֹּחַ גַּבְרָא דְּלֵא מָצֵית לְאִשְׁתַּעוּיֵי דִּינָא בַּהֲדֵיהּ – אני בא מכח אדם שלא יכולת לעמוד עמו בדין על כסף הפדיון, שהרי אבי היה כהן, ויכול היה ליטול את כסף הפדיון לעצמו, וכיון שכל כוחו וזכותו ירשתי ממנו לא תוכל לתבוע גם ממני.

מקשה הגמרא: תְּנַן במשנתנו, נִתְגַּיְּרָה מְעוּבֶּרֶת, ולא ילדה קודם לכן, ולדה זה בְּכוֹר לַכֹּהֵן, וחייב בפדיון, וְאַמַּאי חייב הוא בפדיון, לֵימָא לֵיהּ – יאמר הבן לכהן, אָתֵינָא מִכֹּחַ גַּבְרָא דְּלֵא מָצֵית לְאִשְׁתַּעוּיֵי דִּינָא בַּהֲדֵיהּ – אני בא מכח אדם שלא יכולת לעמוד עמו בדין על כסף הפדיון, שהרי אבי הוא גוי, ופטור ממצוות. ומוכח שאין בכור נפטר מפדיון משום שאביו לא היה חייב לפדותו, ושלא כסברת רבה בר רב הונא. מתרצת הגמרא: שָׁאנִי עוֹבֵד כּוֹכָבִים דְּלֵית לֵיהּ חַיִּים – חלוק דינו של בן הגוי, שבגירותו אינו מתייחס כלל אחר אביו, שדינו כקטן שנולד, ולכן אינו נחשב כבא מכחו של האב, וחייב בפדיון, אך חלל בן כהן שמתייחס לאביו, כיון שלאביו הזכות ליטול את מעות הפדיון לעצמו, לפיכך גם בנו היורשו נוטלם לעצמו.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן יָאסִינְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, כֹּהֵן שֶׁמֵּת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יום ללידת בנו, וְהִנִּיחַ בֵּן חָלָל, הַבֵּן חַיָּיב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ, כיון שֶׁלֹּא זָכָה הָאָב בְּפִדְיוֹנוֹ. אבל אם מֵת האב לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם מלידת בנו, אֵין הַבֵּן חַיָּיב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ, שֶׁהֲרֵי זָכָה הָאָב בְּפִדְיוֹנוֹ.

שנינו במשנה: וְכֵן מִי שֶׁלֹּא שָׁהָתָה אַחֲרֵי בַּעֲלָהּ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וכו' ונשאת, ואחר שבעה חדשים ילדה בן, ואין ידוע אם עיבורו תשעה חדשים והוא מבעלה הראשון, או עיבורו שבעה חדשים והוא מבעלה השני, הרי הוא בכור לכהן, וחייב לפדות עצמו. אך אינו בכור לנחלה ליטול פי שנים.

מדייקת הגמרא: מלשון המשנה משמע, שבְּכוֹר לַנַּחֲלָה הוּא דְּלֵא הָוֵי – שרק אינו זכאי ליטול פי שנים בירושת כל אחד מבעלי אמו, הָא כְּפָשׁוּט שָׁקִיל – אולם הוא מקבל חלק בירושתם ככל בן פשוט. ותמהה הגמרא: וְאַמַּאי, לֵיזִיל לְגַבֵּי הַאי וְלִידְחֵייהּ וּלְגַבֵּי הַאי וְלִידְחֵייהּ – והרי כשיבוא לתבוע את ירושתו של בעל אחד, ידחוהו היורשים בטענה שהבעל השני הוא אביו, וכשיבוא לתבוע את יורשי הבעל השני, ידחוהו שהבעל הראשון הוא אביו, ולא יוכל להוציא את חלקו בירושה מאף אחד, משום שהמוציא מחבירו עליו הראיה. מבארת הגמרא: אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, אכן אותו הבן שנולד אחר שבעה חדשים אינו מקבל חלק בנחלה אפילו כבן פשוט, וּלֵא נַצְרְכָא המשנה לחדש ש'אינו בכור לנחלה', אֶלָּא לְבָא – לבן שיולד אַחֲרָיו, וְהָכִי קָאָמַר, הבן שנולד אחר שבעה חדשים מנשואי אמו לבעל השני, הוא בְּכוֹר לַכֹּהֵן, שהרי הוא פטר רחם לאמו, וחייב לפדות את עצמו, וְאילו הבן הַבָּא אַחֲרָיו, אֵין דינו כבְּכוֹר לַנַּחֲלָה, ואינו מקבל בירושת אביו פי שנים מאחיו, אלא חלק פשוט כשאר אחיו, כי האחים אומרים לבן השני, הולד הקודם לך בן אבינו הוא, ואתה אינך בכור.

שואלת הגמרא: כיון שבודאי אחד משניהם, או הראשון הספק או הבא אחריו, הוא בכור, מדוע לא מקבל אחד מהם את חלק הבכורה, וְלִכְתְּבוּ הַרְשָׁאָה לַהֲדָדֵי – והלא יכול אחד מהם לכתוב שטר הרשאה לחבירו, ובו ייפה את כחו לתבוע את חלקו, והמקבל את ההרשאה יתבע את הבכורה מכל מקום, כי יטען ליורשים, אם אני הבכור, תנו לי כפלים כפי המגיע לי, ואם אחי הוא הבכור, תנו לי חלק בכורה בשביל אחי שהרשני עליה.

מוסיפה הגמרא: וְכִי תֵּימָא להשיב דמַתְנִיתִין באה לפרש כיצד יהיה הדין שֶׁלֹּא בְּהַרְשָׁאָה, וְהָא מוֹקְמִינַן לָהּ קַמָּן דִּבְהַרְשָׁאָה – והרי להלן (מט.) העמיד שמואל את המשנה שבסמוך באופן שבא בהרשאה, ובהכרח שמשניות אלו עוסקות גם באופן שבאו בהרשאה, ואם כן קשה למה שלא יכתבו הרשאה האחד לשני. ובהכרח שאין מועיל הרשאה באופן זה, והרי לנו שדין זה מְסַיֵּיעַ לֵיהּ לְרַבִּי יַנַּאי, דְּאָמַר רַבִּי יַנַּאי, לגבי שתי נשים של שני אנשים, שילדו כל אחת בן, והתערבו וולדותיהן, ומתו שני האבות, ובאו בניהם לירש נחלתם, ודחו אותם אחיהם משתי הירושות, שכן אומרים לכל אחד מהאחים המסופקים, אתה לא אחינו אלא בנו של האיש השני, ואמר רבי ינאי, אם בתחילה הוּכְּרוּ [–ידעו מי הוא אביו של כל בן], וְרק לְבַסּוֹף נִתְעָרְבוּ הוולדות, כּוֹתְבִין הַרְשָׁאָה זֶה לָזֶה – אחד לחבירו, ומייפה את כוחו לתבוע את חלקו, והמקבל את ההרשאה בא אצל יורשי האבות ותובע אותם ממה נפשך, וכדלעיל. אבל אם לֹא הוּכְּרוּ וְבַסּוֹף נִתְעָרְבוּ, אלא מתחילה לא נודע מי הוא אביו של כל בן, אֵין כּוֹתְבִין הַרְשָׁאָה זֶה לָזֶה, כי אין לאדם כח לכתוב הרשאה אלא על ממון שכבר זכה בו, אך לא בדבר שעדיין לא זכה בו מעולם, וכל אחד מאלו הבנים המסופקים מתחילתן, לא היתה לו מעולם זכיה בנכסי אביו, שמעולם יכלו אחיו לדחותו מירושתו, ולפיכך אינו יכול לכתוב שטר הרשאה על חלקו.

משנה

המשנה מבארת מתי הולד הוא בכור לנחלה ולכהן: אֵי זֶהוּ שנחשב בְּכוֹר בין לַנַּחֲלָה – ליטול פי שנים בירושת אביו, וּבין לַכֹּהֵן – שצריך לתת לכהן את פדיונו, ואף שקדמה לו לידה אחרת. אשה הַמַּפֶּלֶת שָׁפִיר [–עור שיש בו צורת ולד], והוא מָלֵא מַיִם, או מָלֵא דָם, או מָלֵא גְּנִינִין – שיש בו הרבה גוונים, וכן הַמַּפֶּלֶת כְּמִין דָּגִים וְחָגָבִים, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, שיציאתם אינה נחשבת לידה לעומת לידת שאר צורות של בעלי חיים, וְהַמַּפֶּלֶת עובר עד לְאחר יוֹם אַרְבָּעִים מעת שהתעברה, שאינו נחשב ולד, בכל האופנים הללו הבן הראשון הַבָּא אַחֲרֵיהֶם, נחשב בְּכוֹר לַנַּחֲלָה וּלַכֹּהֵן. כי מה שהפילה האם לפניו לא היה נחשב כולד, ונוטל פי שנים בנחלה, שהוא ראשית אונו של אב, וטעון פדיון אצל הכהן, שהוא נחשב פטר רחם.

המשנה מביאה אופן שאינו בכור כלל: ולד ראשון שהוא יוֹצֵא דּוֹפָן – שלא נולד דרך פתח הרחם, אלא הוצא דרך חתך בדופן בטן אמו, וְהבן הַבָּא אַחֲרָיו, שיצא דרך הרחם, שֶׁנֵּיהֶן אֵינָן נחשבים בְּכוֹר, לֹא לַנַּחֲלָה ליטול פי שנים בירושה, וְלֹא לַכֹּהֵן, שאין צריך לפדותן אצל כהן. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הָרִאשׁוֹן שיצא דרך דופן, בכור לַנַּחֲלָה, וְהַשֵּׁנִי שנולד אחר היוצא דופן, נחשב בכור לִפדותו בחָמֵשׁ סְלָעִים.

המשך בעמוד קעט

משנה

חיוב חמשה סלעים של פדיון הבן הוא בכל חיוב ממון, ובמקום ספק פטורים הבכור ואביו מנתינתם לכהן, כדין כל ספק ממון שמכריעים בו לטובת המוחזק, והמוציא מחבירו עליו הראיה. משנתנו דנה בכמה אופני ספק בחיוב זה: **מִי שֶׁלֹּא בֵּרְכָה אִשְׁתּוֹ** – שעדיין לא ילדה אשתו מעולם, **וְיָלְדָה שְׁנֵי זְכָרִים,** ולא ידוע מי מהם נולד ראשון, **נוֹתֵן** האב **חֲמִשָּׁה סְלָעִים לַכֹּהֵן,** שהרי בודאי אחד מהם הוא בכור. ואם **מֵת אֶחָד מֵהֶן בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם** ללידתם, **הָאָב פָּטוּר** מפדיון הבן, שכן יתכן שהבכור הוא זה שמת ולא התחייב האב בפדיונו, ומשום ספק זה הוא פטור.

מֵת הָאָב וְהַבָּנִים קַיָּימִים, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אִם נָתְנוּ חמשה סלעים לכהן **עַד שֶׁלֹּא חָלְקוּ** ביניהם את הירושה, **נָתְנוּ,** וכן חייבים הם לכתחילה ליתנם לכהן, ואין יכול כל אחד מהם לטעון לכהן שמא אין הוא הבכור אלא אחיו ויש להם להפטר מספק, שהרי כבר התחייב האב בחייו חמשה סלעים לכהן בעבור אחד מבניו, ויש לו לכהן לגבות חוב זה מנכסיו המשועבדים לחוב זה. **וְאִם לָאוּ** – ואם לא נתנו לכהן לפני שחילקו את הירושה, שניהם **פְּטוּרִין,** משום שכל מהם יכול לטעון לכהן שמא לא אני הבכור אלא אחי. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** כבר **נִתְחַיְּבוּ הַנְּכָסִים** בחוב חמשה סלעים, ולפיכך אף לאחר שחלקו את הירושה הם חייבים לתת לכהן חמשה סלעים מבין שניהם. ובגמרא יבואר במה נחלקו תנאים אלו.

אם נולדו לאשה שלא ביכרה **זָכָר וּנְקֵבָה,** ולא ידוע אם הזכר נולד ראשון והוא בכור, או הנקבה נולדה ראשונה והזכר אינו בכור, **אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם,** משום שיכול לומר לכהן שמא הנקבה יצאה ראשונה, והמוציא מחבירו עליו הראיה.

גמרא

שנינו במשנה שאם מת האב והבנים קיימים נחלקו תנאים בדינם, ודנה הגמרא באיזה אופן הדברים אמורים. שואלת הגמרא: **דְּמִית הָאָב אִימַת** – מתי מת האב, **אִילֵימָא דְּמִית לְאַחַר** שמלאו לבנים **שְׁלֹשִׁים יוֹם,** **כְּהָא** – וכי באופן זה **אָמַר רַבִּי מֵאִיר כִּי** [–שכאשר] קדמו **וְחָלְקוּ** את הירושה הם **פְּטוּרִין** מנתינה, **וְהָא אִשְׁתַּעְבְּדָן לְהוּ לְנִכְסֵי** – והרי כבר השתעבדו נכסי האב לחוב פדיון בנו לאחר שלשים יום מלידת הבן, ויש לו לכהן לגבותו מנכסי הירושה.

משיבה הגמרא: **אֶלָּא** בהכרח דברי המשנה אמורים באופן **דְּמִית** האב **בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם** ללידתם, ומעולם לא חל עליו חיוב חמשה סלעים, אלא חל חיוב זה מתחילתו על הבכור עצמו, וסובר רבי מאיר, שמכיון שלא ידוע מי ביניהם הוא הבכור שניהם פטורים מספק.

הגמרא מקשה על פירוש זה בדברי המשנה: **מַאי שְׁנָא כִּי חָלְקוּ** הבנים את הירושה ביניהם, שהם פטורים מחמשה סלעים, הלא הוא משום **דְּאָזִיל לְגַבֵּי הַאי וּמַדְחֵי לֵיהּ** – שכאשר הולך הכהן לתבוע את האחד הרי הוא דוחה אותו בטענה שמא אין הוא הבכור אלא אחיו, **דְּאָזִיל לְגַבֵּי הַאי וּמַדְחֵי לֵיהּ** – וכן כאשר הוא הולך לתבוע את השני הרי הוא דוחה אותו באותה טענה. ואם כן **כִּי** עדיין **לֹא חָלְקוּ** ביניהם את הירושה **נַמִּי לֵיזִיל לְגַבֵּי הַאי וְלִידְחֵייהּ וְלֵיזִיל לְגַבֵּי הַאי וְלִידְחֵייהּ** – כשילך הכהן לאח זה ידחנו אצל השני, וכשילך לשני ידחנו שוב לראשון. שהרי אם מת האב קודם שלשים יום לא התחייב מעולם בפדיון בנו, ואין הכהן בא לתבוע את חוב אביהם מנכסי הירושה, אלא תובע את חוב הבכור עצמו, ומאחר שאין ידוע מי מהם הוא הבכור יש לשניהם להפטר מספק, ומה בכך שעדיין לא חילקו את הירושה. ומדוע מבואר בדברי המשנה שקודם החלוקה הם חייבים בנתינה לכהן.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, זֹאת אוֹמֶרֶת** – יש להוכיח ממשנתנו, ששני בני אדם ששמם שוה, כגון **שְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן, שֶׁהָיוּ בְּעִיר אַחַת, וְלָקְחוּ שָׂדֶה בְּשׁוּתָּפוּת,** ויצא עליהם שטר חוב שכתוב בו ששמעון בן יוסף לוה כסף מפלוני, ואין ידוע מי מבין שניהם הוא הלוה, וכל אחד מהם טוען שלא הוא הלוה אלא חבירו, **בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה** את **אוֹתָהּ** שדה השותפות **מֵהֶם** עד חציה. משום **דְּאָמַר** **לֵיהּ** בעל חוב לכל אחד מהם, **אִי בְּדִידָךְ מַסֵּיקְנָא** – אם ממך יש לי לגבות את חובי, **מְנָתָא דִּידָךְ קָא שָׁקִילְנָא** – הריני לוקח את חלקך בשדה, **וְאִי בְּחַבְרָךְ מַסֵּיקְנָא** – ואם מחבירך השותף השני יש לי לגבות את חובי, **מְנָתָא דְּחַבְרָךְ קָא שָׁקִילְנָא** – הריני לוקח את חלקו בשדה. ולפי זה מיושבים דברי המשנה, שכן כל זמן שלא חילקו האחים ביניהם את נכסי הירושה בודאי יש לבכור חלק בהם, ואף על פי שאין ידוע מי הוא מכל מקום יש לו לכהן לגבות את חובו מחלק זה, ואת יתר הירושה יחלקו הבנים ביניהם.

רבא מקשה על תירוצו של רבי ירמיה: **אָמַר רָבָא, מִכְּדֵי נִכְסֵי דְּכַר אִינִישׁ אִינּוּן עָרְבִין בֵּיהּ** – והרי מה שנכסיו של אדם משועבדים לפרעון חובו הוא משום שהם נחשבים כערבים על חוב זה, ואם כן **מִי אִיכָּא מִידִּי דְּלִדְיֵדֵיהּ לֹא מָצֵי תָּבַע לֵיהּ וּלְעֵרֶב מָצֵי תָּבַע לֵיהּ** – וכי יש חוב שהמלוה אינו יכול לתובעו מהלוה עצמו ואף על פי כן יוכל לתובעו מהערב, **וְהָתְנַן** – והרי שנינו בבבא בתרא (קעג) **הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵירוֹ עַל יְדֵי עֵרֶב** [–שנטל ערב על הלואה זו], **לֹא יִפְרַע מִן הָעֵרֶב, וְקָיְימָא לָן** בביאור דברי המשנה, **דְּלֹא יִתְבַּע מִן הָעֵרֶב תְּחִלָּה** לפני שתבע מן הלוה עצמו, ורק לאחר שתבע את הלוה ולא פרע לו יכול הוא לתבוע את הערב. והוא הדין לנכסי אדם שהם ערבים על חובו, שכל שאין ביד הבעל חוב לתבוע את הלוה עצמו אף אינו יכול לגבות מנכסיו. ואם כן שבה הקושיא על דברי המשנה למקומה, מדוע קודם שחילקו שני הבנים את נכסי הירושה ביניהם גובה מהם הכהן את חוב חמשת הסלעים, הלא כשם שמספק אינו יכול לתבוע אותם עצמם, כמו כן אינו יכול לגבות מנכסיהם המשותפים.

רבא מפרש את דברי המשנה בדרך אחרת: **אֶלָּא אָמַר רָבָא, לְעוֹלָם** אמורים דברי המשנה באופן **שֶׁמֵּת** האב **לְאַחַר** שהיו הבנים בני **שְׁלֹשִׁים יוֹם** וכבר התחייב בפדיון בנו, **וְאִי דְּאִיכָּא נִכְסֵי טוּבָא** – ואם יש בירושתו נכסים רבים, **הָכִי נַמִּי דְּשָׁקִיל** – אכן יטול מהם הכהן חמשה סלעים, בין אם עדיין לא חילקו הבנים את הירושה ובין אם כבר חילקוה ביניהם, שכן כבר בחיי האב השתעבדו נכסיו לפרעון חובו זה. **וְאוּלַם הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, כְּגוֹן דְּלִיכָּא** בנכסי ירושת האב **אֶלָּא חָמֵשׁ סְלָעִים** בלבד. **וּדְכוּלֵּי עָלְמָא** – בין רבי מאיר ובין רבי יהודה **אִית לְהוּ** כדבריו **דְּרַב אַסִּי, דְּאָמַר רַב אַסִּי, הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ** ביניהם את ירושת אביהם, על **מֶחֱצָה** ממנה דינם **יוֹרְשִׁין** ועל **מֶחֱצָה** ממנה דינם **לָקוּחוֹת.** שכן עד החלוקה אין מבורר היכן נמצא חלקו של כל אחד מהיורשים, ולאחר החלוקה נחלקו תנאים ואמוראים האם 'יש ברירה' או 'אין ברירה'. כלומר, האם על ידי החלוקה מתברר למפרע שמלכתחילה ירש כל אחד מהם מהאב את החלק שנטל לבסוף, או שאין הדבר מתברר למפרע אלא יתכן שהחלק שכל אחד נוטל בחלוקה אינו חלק ירושתו, והחלוקה אינה אלא כמקח, שכל אחד מהם מוכר לאחיו את חלקו בירושה. והסתפק רב אסי בדין זה, ועל כן מספק יש לתת להם דין יורשים על חצי מהנכסים ועל החצי האחר דין לקוחות.

וְכֵן צריך לומר, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** סוברים **שְׁמִלְּוֶה הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה,** כגון חוב פדיון הבן שהתורה זיכתה אותו לכהן,

רש"י

משנה נותן חמש סלעים — דאחד מהן בכור. **האב פטור** — דמצי למימר: הבכור מת. והוא הדין נמי לבן הנשאר דפטור, והאי לישנא דנקט "האב פטור" — משום סיפא, דבעי למימר: מת האב כו'. **פטורין** — כדמפרש בגמרא. **נתחייבו** — בו נכסי האב לכהן כבעל חוב, וחייבין לפרוע בין שניהם. **אין כאן לכהן כלום** — דאמר ליה: הנקבה יצאת ראשון. וכהן ידו על התחתונה, דהמוציא מחבירו עליו הראיה. **גמרא הא אישתעבד נכסיה** — דחוב מעליא הוא. **ומדחי ליה** — ואומר: אין אני בכור, אלא אחי. **כי לא חלקו נמי כו'** — והא ליכא למימר דטריף נכסי משום אביהם, דהא האב לא נתחייב כלום, אלא בשביל הבנים טורפן. ואמאי קתני: אם נתנו כו', דמשמע דאם לא חלקו — חייבין! **שני יוסף בן שמעון** — שהיה איש אחד מוציא על אחד מהן שטר חוב, וכל אחד מהן היה מדחהו לאמר: לא אני הוא, כי אם חבירי. וולקחו בין שניהם שדה אחת — טורף בעל חוב חציה, דאמר ליה כו'. והכא נמי, טורף הכהן חמש סלעים מהנכסים שהן יחד, ואמר להו נמי הכי: אם אתה הבכור — מחלקך אני נוטל, ואם אחיך הבכור — מחלקו אני נוטל, ובין שניכם תתפשרו. **דלדידהו לא מצי תבע ליה** — דכל חד וחד מדחי ליה. **לא יפרע וקיימא לן מאי לא יפרע דלא יתבע לערב תחלה** — עד שיתבע מן הלוה, ולא יהא לו מה לפרוע. **הכי נמי דשקיל** — אפילו חלקו, דהא אישתעבדו נכסים בחיי האב. ואף על פי שמלוה על פה היא — גובה מן היורשין אם יש ירושה כשיעור החוב. **דרב אסי** — כדאיתא בבבא קמא בפרק ראשון (ט,א). **מחצה יורשין ומחצה לקוחות** — דמספקא ליה אם ברירה ויורשין נינהו, או אין ברירה ולקוחות נינהו, הלכך מחצה יורשין ומחצה לקוחות. **מלוה הכתובה בתורה** כגון

משנה מִי שֶׁלֹּא בִּכְּרָה אִשְׁתּוֹ, וְיָלְדָה שְׁנֵי זְכָרִים - נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן, מֵת אֶחָד מֵהֶן בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הָאָב פָּטוּר. מֵת הָאָב, וְהַבָּנִים קַיָּימִים, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אִם נָתְנוּ עַד שֶׁלֹּא חָלְקוּ - נָתְנוּ, וְאִם לָאו - פְּטוּרִין; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נִתְחַיְּבוּ נְכָסִים. זָכָר וּנְקֵבָה - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם. **גמרא** דְּמִית הָאָב אֵימַת אִילֵּימָא דְּמִית לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - בְּהָא אָמַר רַבִּי מֵאִיר כִּי חָלְקוּ פְּטוּרִין וְהָא אִשְׁתַּעְבְּדָן לְהוּ לְנִכְסֵי? אֶלָּא דְּמִית בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, מַאי שְׁנָא כִּי חָלְקוּ - דְּאָזֵיל לְגַבֵּי הַאי וּמַדְחֵי לֵיהּ, דְּאָזֵיל לְגַבֵּי הַאי וּמַדְחֵי לֵיהּ; כִּי לֹא חָלְקוּ נַמִּי, לֵיזִיל לְגַבֵּי הַאי - וְלִידְחַיֵּיהּ, וְלֵיזִיל לְגַבֵּי הַאי - וְלִידְחַיֵּיהּ! אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: זֹאת אוֹמֶרֶת, שְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן שֶׁהָיוּ בְּעִיר אַחַת וְלָקְחוּ שָׂדֶה בְּשׁוּתָּפוּת - בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה אוֹתָהּ מֵהֶם, דְּאָמַר לֵיהּ: אִי בְּדִידָךְ מַסֵּיקְנָא - מְנָתָא דִּידָךְ קָא שָׁקִילְנָא, וְאִי בְּחַבְרָךְ מַסֵּיקְנָא - מְנָתָא דְּחַבְרָךְ קָא שָׁקִילְנָא. אֲמַר רָבָא: מִכְּדֵי, נִכְסֵי דְּבַר אִינִישׁ אִינּוּן עָרְבִין בֵּיהּ, מִי אִיכָּא מִידֵּי דְּלִדִידֵיהּ לָא מָצֵי תָּבַע לֵיהּ, וּלְעָרֵב מָצֵי תָּבַע לֵיהּ וְהָתְנַן: הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵירוֹ עַל יְדֵי עָרֵב - לֹא יִפְרַע מִן הֶעָרֵב; וְקַיְּימָא לָן: דְּלָא יִתְבַּע מִן הֶעָרֵב תְּחִלָּה! אֶלָּא אָמַר רָבָא: לְעוֹלָם שֶׁמֵּת לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְאִי דְּאִיכָּא נְכְסֵי טוּבָא - הָכִי נַמִּי דְּשָׁקִיל, וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן דְּלֵיכָּא אֶלָּא חָמֵשׁ סְלָעִים. וּדְכוּלֵּי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּרַב אַסִּי, דְּאָמַר רַב אַסִּי: הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ - מֶחֱצָה יוֹרְשִׁין וּמֶחֱצָה לָקוֹחוֹת, וּדְכוּלֵּי עָלְמָא: מִלְּוֶה הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה לאו

והא אישתעבדי להו נכסי — דקסבר השתא: האחין שחלקו יורשין הן, ומלוה על פה גובה מן היורשין. אי נמי, קסבר: מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר. ומיהו במסקנא קאמר דבהכי פליגי. **הכולי** עלמא אית להו דרב אסי כו' — משמע הכא דרבי מאיר מספקא ליה אי אית ברירה או לא, כרב אסי. ותימה: דרבי מאיר לית ליה ברירה בההיא דהלוקח יין מן הכותים, וב"מרובה" (בבא קמא סט,ב) ובפרק "כל הגט" (גיטין כה,א). ורבא גופיה דמוקי להו הכא כרב אסי, יש לתמוה: דבפרק "כל הגט" (שם כו,א) קאמר: דבין רבי יהודה בין רבי שמעון אית להו ברירה! ויש לחלק: דיש ברירה היכא דמתני בפירוש, כגון "שני לוגין שאני עתיד להפרישׁ" ו"הריני בועליך על מנת שירצה אבא" ו"זה גטיך אם מתי". ובהכי מתרצא קושיא דשמואל אדשמואל, דלית ליה ברירה בסוף ביצה (לז,ב) גבי שנים שלקחו בהמה בשותפות, ובההיא ד"מי שאחזו" (גיטין עה,ב) דאיתקין שמואל בגיטא דשביב מרע, אית ליה ברירה, והוי גיטא לכי מיית, כדדייק בריש "כל הגט" [גיטין כה,ב]. **דאמר** רב אסי אחין שחלקו מחצה יורשין כו' — מילתא דרב אסי איתא בפרק קמא דבבא קמא (ט,א), ובבבא בתרא בסוף "בית כור" (קז,א). דפליגי התם באחין שחלקו ובא בעל חוב וטרף חלקו של אחד מהם, דרב אמר: בטלה מחלוקת, דיורשין הם. ושמואל אמר: ויתר, דלקוחות הן, ושלא באחריות. ורב אסי מספקא [ליה ונוטל] בנכסים הנשארים (אלא שאינו) חלקו, דהוא רביע הנכסים נוטל בקרקע, וחצי האחר במעות. משום דמספקא ליה אי ביורשין — ונוטל הכל בקרקע, או כלקוחות באחריות — ויכול לסלקו במעות. ולפירוש זה לא יתכן גירסת רבינו חננאל דגרס בפרק "בית כור" (שם): "שלשה אחין". ויש מפרש: שנוטל חצי חלקו הראוי לו, ורביע חלקו נוטל בקרקע ורביע במעות. וחצי חלקו מפסיד, משום דאם הוא יורש — יש לו ליטול חלק משלם, ואם שלא באחריות — יש לו להפסיד, ונוטל חצי חלקו מספק. ומה שנוטל נמי, מספקא לן אם מכח ירושה נוטל — ויש לו ליקח הכל בקרקע, או מכח דהוי בלוקח באחריות — ונוטל במעות. הלכך נוטל מחצה בקרקע, ומחצה במעות. וקשה לפירוש זה: דהשתא אי לא הוה לספוקי לן אלא אי ביורשין אי בלקוחות שלא באחריות — נוטל חלקו בקרקע, ומשום דאיכא נמי לספוקי דאפילו אי הוה לוקח שמא לוקח באחריות הוא, הורע בחו? אדרבה, הוה לן לומר דחצי חלקו יטול בקרקע והרביע במעות! ועוד: דמוקמינן הכא מתניתין כגון דליכא אלא חמשה סלעים. ואי לא חשיב להו רב אסי ביורשין אלא ברביע, אפילו יש שם עשר סלעים — פטורים, שלא יכול לגבות הכהן כי אם הרביע דהוו בהו ביורשים, והיינו חצי חמש! וללשון ראשון שפירש בקונטרס בבבא קמא (ט,א) שנוטל חצי חלקו בקרקע או במעות, משום דמספקא לן אי הוו ביורשין או לקוחות שלא באחריות — אותו לשון נמי יתכן בין גירסת "שני אחין" בין גירסת "שלשה". ומיהו, קשיא: מנא ליה להתלמוד שמספקא לרב אסי כלל ביורשין? דלמא פשיטא דלאו יורשין נינהו, אלא מספקא ליה אי הוו כלקוחות באחריות או כלקוחות שלא באחריות! ועוד: דלא הוה שייך למיתני תרי זימני רביע, כיון ד"או או" קתני! וכלשון אחרון נראה. ולא יתכן לגרוס כלל "שלשה אחין", דמאי אית ליה למינקט שלשה? אי הוה נקט חמשה — אורחיה דהתלמוד הוא בכל דוכתי, כמו "היו חמשה תובעין אותו", "חמש נשים שנתערבו ולדותיהן", "כל אחד מחמשה". אבל שלשה — לאו אורחיה למינקט, כיון שכך — שוין שנים כשלשה! ואם תאמר: מאחר דמספקא ליה לרב אסי אי ביורשין הוו אי כלקוחות, לימא: המוציא מחבירו עליו הראיה. דאפילו לסומכוס לא מסתבר הכא לומר חולקין בספק זה, בזה שחכמים מסופקים בהוראה! ויש לומר: שיש דברים דהיכא דהדין מסופק לחכמים כי הכא, עשו אותו כודאי פלגא הכי ופלגא הכי. כדאשכחן נמי בפרק "השוכר את האומנים" (בבא מציעא פג,א) גבי הני דדרו באגרא — לישלם פלגא, קרוב לפשיעה וקרוב לאונס. דמה נפשך, או כוליה פשיעה או כוליה אונס. ואי מספקא לן, הוה ליה למימר: המוציא מחברו עליו הראיה. וכן בפרק "מי שמת" (בבא בתרא קמה,א) דקאמר רבי יוסי: קדשה בעשרים — נותן לו שלשים חצאין, דמספקא ליה אי קדושין לטיבועין או לא, ועושה כאילו ודאי מחצה לטיבועין ומחצה לאו לטיבועין. ובפרק "יש נוחלין" (שם קכו,א) גבי בכור, דאמרינן: ובמלוה שעמו פליגי. ולפירוש זה אתיא נמי שפיר ההוא דמרחץ ד"השואל" בסוף הפרק (בבא מציעא קב,א) דקאמר: יחלקו את חדש העיבור לכולי עלמא, ולא צריך לאוקמה בסומכוס. ויש דברים שאמרו חכמים: והשתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר — דעבד כמר עבד, ודעבד כמר עבד. ויש דברים שאמרו חכמים: שודא דדייני, כי התם בריש "המוכר את הבית" (בבא בתרא סב,ב) דאמרי לה להאי גיסא ואמרי לה להאי גיסא — שודא דדייני. **ודכולי** עלמא מלוה הכתובה בתורה לאו ככתובה בשטר דמיא — גם במסקנא יהיה כן. דאמרינן: בדרב אסי או בדרב פפא קמיפלגי. דמשמע, אי כולהו אית להו דרב אסי ודרב פפא — היו פטורין מטעם "חמש" ולא חצי חמש. ותימה: דלקמן בפירקין (מט,ב) אמר: דרבי יהודה סבר ככתובה בשטר דמיא. ועוד קשה, למאי דמסקינן: בדרב פפא קמיפלגי, דלית ליה לרבי יהודה דרב פפא — אלמא קסבר: דמלוה על פה גובה אף מן הלקוחות. אטו מי לית ליה לרבי יהודה הא דתנן ב"גט פשוט" (בבא בתרא קעה,א): המלוה את חבירו בשטר — גובה מנכסים משועבדים, על פה — גובה מן בני חורין? ועיקר מילתיה דרב פפא לאו איתמר אלא לאשמועינן דגובה מן היורשים, לאפוקי מדרב ושמואל דאמרי: מלוה על פה אינו גובה לא מן היורשין ולא מן הלקוחות. אבל למאי דאינו גובה מן הלקוחות — זה אינו שום חידוש, ודבר פשוט הוא בכל התלמוד. ונראה לפרש לפי המסקנא דלאו ממש כרב פפא קאמר, אלא במלוה על פה, כי דף דפדיון הבן כשהיא כתובה. ובפרק קמא דקדושין (כט,ב) איתא להא דלקמן, וגרסינן שם: רבי יהודה לטעמיה דאמר מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא. והיינו לטעמא דהכא. אי נמי, בדרב פפא ממש קמיפלגי, דרב פפא גופיה צריך לומר דאיירי נמי במלוה הכתובה בתורה. דבפרק קמא דקדושין (יג,ב) קאמר רב פפא: הלכתא, מלוה על פה גובה מן היורשין, שיעבודא דאורייתא. ובפרק "גט פשוט" (בבא בתרא קעו,א) מפרש טעמא — שלא תנעול דלת בפני לווין. וצריך לומר: דבקדושין איירי במלוה הכתובה בתורה, דקסבר: גובה מן היורשים ולא מן הלקוחות. ובההיא אייריגן הכא, דרבי יהודה לית ליה דרב פפא, וקסבר דגובה מן הלקוחות.

מלוה הכתובה בתורה — היינו דוקא כגון פדיון הבן וערכין ונזקין וכיוצא בהן, שלא נתחייבו אם לא שחייבתו תורה. אבל מלוה על פה, אף על גב דכתיב (דברים כד): "האיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט" — לא (מקרא) [מקרי] כתובה להיות כתובה בשטר. ואף על גב דאיירי על פה. דלא חייבתו ממה שכתובה בתורה, כיון דבלאו הכי פשיטא הוא שיש לו לשלם מה שהלווהו.

תוספות

דרבי מאיר סבר חמש — ולא דמי לחמשה בקר, דמסקינן (בבא קמא עא,ב): אפילו חמשה חצאי בקר אמר רחמנא. דתשלומין נינהו, ויש לו לשלם מה שהוא חייב. אבל הכא — מצות חמש סלעים רחמנא רמי עליה, ולא מקיימא בפחות מחמש. אף על פי שיכול לשלם לעשרה כהנים בזה אחר זה — לא דמי הכא, דלא משתעבד אלא בחצי חמש. **ואם** לשני כהנים נתן אין יכול להוציא מידם — ואם תאמר: כיון דאם לא נתן אין זקוק ליתן, השתא נמי דנתן נמי — ליהוי כתקפו כהן, דמוציאין מידו, כדאמר בפרק "שנים אוחזין" (בבא מציעא ו,ב). והכא ניחא טפי, דאין יודע ממי להוציא. אבל לקמן קשה טפי, גבי מת ביום שלשים, דקאמר רבי עקיבא: אם נתן — לא יטול, ואם לא נתן — לא יתן. דכיון דאם לא נתן לא יתן, השתא נמי כשנתן — ליהוי כתקפו כהן! ויש לומר: כיון דמתחלה נותן לו בתורת מתנות כהונה, אף על פי שאחר כך נתגלה שאם לא נטל לא היה ראוי ליטלו — מספק לא אמרינן מוציאין מידו. וכן ההוא דבא באמצע החדש בסוף "השואל" (בבא מציעא קב,ב), דאף על גב דבתחלת החדש בולו למשכיר — לא מדמינן ליה לתקפו כהן. **אם** נתנו עד שלא חלקו כו' — צריך שום צריכותא אמאי קתני בתרוייהו פלוגתא דרבי מאיר ורבי יהודה.

הני

כגון פדיון הבן חמש סלעים דזכי ליה רחמנא לכהן. **ולא חצי חמש** — הלכך פטורין. דכיון דחלקו — הוה ליה מחצה לקוחות, ולא אישתאר ירושה אלא שני סלעים ופלגא. ומפלגא דלקוחות לא שקיל איהו מידי, דמלוה על פה לא גביא מלקוחות. **ואפילו חצי חמש** — ושקיל ההוא פלגא דהוי ירושה. **אי הכי** — דלרבי יהודה פלגא הוא דשקיל, נתחייבו הנכסים בתמיה. **חייב גברא מיבעי ליה** — גרסינן. ולא גרסינן "נתחייב". כלומר, הכי איבעי ליה למיתנא: רבי יהודה אומר חייבין. שאינן פטורין לגמרי כדאמרינן, אלא חצי חמש מיהא מיחייבי. ולא שייך למיתני "נתחייבו הנכסים" ד[והא רבי מאיר נמי נתחייבו נכסים] אית ליה, מאחר שלאחר שלשים מת. אלא בשביל החלוקה שחלקו ונעשו לקוחות הפסיד הכהן, לרבי יהודה גופיה ממה שנתחייבו הנכסים הפסיד מחצה. **האחים שחלקו** — ושנידהם ספק בכורות. **עשרה זוז לזה ועשרה זוז לזה** — דהיינו שני סלעים ופלגא. **אי לימא בין** חלק הירושה בין חלק הלקוחות — והא דקתני: חייבין — פלגא דחמשה קאמר. דהא אמרת דכולי עלמא אית להו דרב אסי ורב פפא, ושמעינן מינה דחמש ואפילו חצי חמש. **אפילו בציר מעשרה** — אלא שמונה, דלא מטי לכהן אלא שני סלעים — שקיל להו. דהואיל ושקיל כהן בציר מחמש — כל מה דמיתרמי ליה שקיל, דהא דאמרינן חצי חמש — הוא הדין לרבות חמש ושליש חמש. ואמאי קתני: אם לאו פטורין **אלא פשיטא** — (ודוקא) עשרה זוז דירושה לכל חד וחד לבר מפלגא דלקוחות, דהוי חמש סלעים דירושה. **והכא** — במתניתין, בדרב אסי או בדרב פפא פליגי. דרבי מאיר אית ליה דרב אסי ורב פפא, הואיל דבין הכל אין שם אלא חמש — לא שקיל מידי, דחמש ולא חצי חמש. ורבי יהודה אית ליה דרב אסי דפלגא הוי לקוחות. ולית ליה דרב פפא, אלא סבירא ליה דמלוה על פה גובה מן הלקוחות, ושקיל כולהו. אי נמי: לית ליה דרב אסי, אלא כולהו הוי ירושה ושקיל כולה. והשתא דהכי סבירא לן מוקמינן לה לברייתא: אם יש שם עשרה זוז לזה ועשרה זוז לזה בין הכל — חייבין לתת כל הנכסים. ואם לאו, דבין הכל ליכא חמש — פטורין, דחמש ולא חצי חמש. **איכא דמתני לה לכולה הך שמעתא אסיפא** — דמתניתין, דמילתיה דרבי יהודה. ולקח **אחד מהם שדה מחבירו** — הכא נמי דסבירא לן: האחין שחלקו לקוחות הן, דאין ברירה, דקמחייב להו רבי יהודה. **כלישנא קמא** — אלא בדרב אסי ורב פפא פליגי. **משנה שתי נשים** — של

לאו כִּכְתוּבָה בִּשְׁטָר דְּמִיָא: וּדְכוּלֵּי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּרַב פַּפָּא, דְּאָמַר רַב פַּפָּא: מִלְוֶה עַל פֶּה - גּוֹבֶה מִן הַיּוֹרְשִׁין, וְאֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַלָּקוֹחוֹת. וְהָכָא בְּחָמֵשׁ וְלֹא בַּחֲצִי חָמֵשׁ קָמִיפַּלְגִי, דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר: חָמֵשׁ וְלֹא חֲצִי חָמֵשׁ, וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: חָמֵשׁ וַאֲפִילּוּ חֲצִי חָמֵשׁ. - אִי הָכִי, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר נִתְחַיְּבוּ נְכָסִים, נִתְחַיֵּב גִּבְרָא מִיבְּעֵי לֵיהּ! וְעוֹד תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ, אִם יֵשׁ עֲשָׂרָה זוּז לָזֶה וַעֲשָׂרָה זוּז לָזֶה - חַיְּבִין, וְאִם לָאו - פְּטוּרִין; מַאי "עֲשָׂרָה זוּז לָזֶה וַעֲשָׂרָה זוּז לָזֶה" אִילֵימָא בֵּין דִּירוּשָׁה בֵּין דְּלָקוֹחוֹת, וְחָמֵשׁ וַאֲפִילּוּ חֲצִי חָמֵשׁ, אִי הָכִי - מַאי אִירְיָא עֲשָׂרָה אֲפִילּוּ בְּצִיר מֵעֲשָׂרָה נַמִי! אֶלָּא פְּשִׁיטָא, עֲשָׂרָה זוּז דִּירוּשָׁה לָזֶה, וַעֲשָׂרָה זוּז דִּירוּשָׁה לָזֶה. אֵלְמָא: חָמֵשׁ וְלֹא חֲצִי חָמֵשׁ סְבִירָא לֵיהּ! אֶלָּא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא חָמֵשׁ וְלֹא חֲצִי חָמֵשׁ, וְהָכָא בִּדְרַב אַסִי וְרַב פַּפָּא קָמִיפַּלְגִי. וְאִיכָּא דְּמַתְנֵי לֵיהּ אַסִּיפָא: נִתְחַיְּבוּ הַנְּכָסִים. דְּמִית הָאָב אֵימַת אִילֵימָא דְּמִית לְאַחַר שְׁלֹשִׁים - מִכְּלָל דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר כִּי חָלְקוּ פְּטוּרִין הָא אִישְׁתַּעְבַּדִי לְהוּ נְכָסֵי! אֶלָּא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים; כִּי חָלְקוּ אַמַּאי מְחַיֵּב רַבִּי יְהוּדָה לֵיזִיל לְגַבֵּי הַאי - לִידְחֵייֵהּ, וְגַבֵּי הַאי - וְלִידְחֵייֵהּ! אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: זֹאת אוֹמֶרֶת, שְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן שֶׁהָיוּ בְּעִיר אַחַת, וְלָקַח אֶחָד מֵהֶם שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ - בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ, דְּאָמַר לֵיהּ: אִי בְּדִידָךְ מַסֵּיקְנָא - מְנָתָא דִּידָךְ קָא שְׁקִילְנָא, וְאִי בְּחַבְרָךְ מַסֵּיקְנָא - מִשְׁתַּעְבְּדָא לִי מִקַּמֵּי דִּידָךְ. אֲמַר רָבָא: מִכְּדֵי נְכָסוֹהִי דְּכַר אִינִישׁ אִינּוּן עָרְבִין בֵּיהּ, וְכוּלְּהָ כְּלִישָׁנָא קַמָּא. **משנה** שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁלֹּא בִּכְּרוּ, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים - נוֹתֵן עֲשָׂרָה סְלָעִים לַכֹּהֵן. מֵת אֶחָד מֵהֶן בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, אִם לְכֹהֵן אֶחָד נָתַן - יַחֲזִיר לוֹ חָמֵשׁ סְלָעִים, וְאִם לִשְׁנֵי כֹּהֲנִים נָתַן - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא מִיָּדָם. זָכָר וּנְקֵבָה, אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה - נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן. שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וְזָכָר, אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּשְׁתֵּי נְקֵבוֹת - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם. אַחַת בִּכְּרָה וְאַחַת שֶׁלֹּא בִּכְּרָה, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים - נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן. מֵת אֶחָד מֵהֶן בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הָאָב פָּטוּר. מֵת הָאָב וְהַבָּנִים קַיָּימִים, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אִם נָתְנוּ עַד שֶׁלֹּא חָלְקוּ - נָתְנוּ, וְאִם לָאו - פְּטוּרִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נִתְחַיְּבוּ נְכָסִים. זָכָר וּנְקֵבָה - אֵין לַכֹּהֵן כְּלוּם. שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁל שְׁנֵי אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא בִּכְּרוּ, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים - זֶה נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן וְזֶה נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים. מֵת אֶחָד מֵהֶם בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים, אִם לְכֹהֵן אֶחָד נָתְנוּ - יַחֲזִיר לָהֶם חָמֵשׁ סְלָעִים, אִם לִשְׁנֵי כֹּהֲנִים נָתְנוּ - אֵינָן יְכוֹלִין לְהוֹצִיא מִיָּדָם. זָכָר וּנְקֵבָה - הָאָבוֹת פְּטוּרִין, וְהַבֵּן חַיָּיב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ. שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וְזָכָר, אוֹ שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וּשְׁנֵי זְכָרִים - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם. אַחַת בִּכְּרָה וְאַחַת שֶׁלֹּא בִּכְּרָה שֶׁל שְׁנֵי אֲנָשִׁים, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים - זֶה שֶׁלֹּא בִּכְּרָה אִשְׁתּוֹ נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן, זָכָר וּנְקֵבָה - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם. **גמרא** מַאי שְׁנָא שְׁנֵי כֹּהֲנִים, דְּאֲזִיל לְגַבֵּי הַאי וּמִדְּחֵי לֵיהּ, וְאֲזִיל לְגַבֵּי הַאי וּמִדְּחֵי לֵיהּ; כֹּהֵן אֶחָד נַמִי, לֵיזִיל לְגַבֵּי הַאי - וְלִידְחֵייֵהּ, וְלֵיזִיל לְגַבֵּי הַאי - וְלִידְחֵייֵהּ! אָמַר שְׁמוּאֵל:

בבא

אחד. **וילדו שני זכרים** — במחבא, שנתערבו. **אם לכהן אחד נתן** — האב פדיון שניהם — יחזיר לו חמש סלעים, הואיל ומת בתוך שלשים, ואיגלאי מילתא דנפל הוא, ושלא כדין שקל. **אין יכול להוציא מידם** — דכל חד וחד מדחי ליה ואומר: הריני מחזיק בם בשביל פדיון הרוי. **או שני זכרים ונקבה** — ילדו הנשים שלו במחבא — נותן חמש סלעים לכהן. דממה נפשך חד הוי בכור, אם האחת ילדה שני זכרים — הראשון בכור, ואם האחת ילדה זכר ונקבה — נמצא שחבירתה ילדה זכר לבדו והוא בכור. ואותו שעם הנקבה פטור, שמא נקבה יצאת ראשון, והמוציא מחבירו עליו הראיה. **אין כאן לכהן כלום** — דאיבא למימר: הנקבות יצאו תחלה, ואין כאן בכור. **האב פטור** — דמצי למימר: בן המבכרת מת. **נתנו עד שלא חלקו כו'** — כדין אותו של מעלה, משום דרב אסי ורב פפא. **זכר ונקבה** — יש לומר: אותה שלא בכרה ילדה הנקבה, ואין כאן בכור. **מת אחד מהם** — מן הוולדות, יחזיר להם חמשה סלעים, ויחלקו שני האבות. **ואין יכולין להוציא** — דכל חד וחד אומר: אני מחזיק בם בשביל הרוי, דאותו שנתן לי בשבילו — לא מת. וכל המוציא מחבירו ידו על התחתונה. **האבות פטורין** — דכל חד וחד אמר ליה לכהן: הנקבה שלי היא. **והבן חייב לפדות את עצמו** — דמכל מקום בכור הוא. **שתי נקבות וזכר** — יש לומר: האחת ילדה נקבה, ושנית זכר ונקבה, ויצתה נקבה תחלה. הלכך אין כאן לכהן כלום, דיש לומר: המבכרת ילדה הנקבה, ע"כ. וכן שני זכרים ושתי נקבות. **גמרא כהן אחד נמי** — ומשני אבות שקל, כי אזיל לגביה האי אב — לידחייה כהן ולימא: לא שלך מת אלא של חבירך, ולאו בעל דברים דידי את.

לָאו כִּכְתוּבָה בִּשְׁטָר דְּמֵיָא, אלא היא כמלוה על פה. וְכן צריך לומר **דְּכוּלֵּי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּרַב פַּפָּא.** דְּאָמַר **רַב פַּפָּא,** מִלְוֶה **עַל פֶּה גּוֹבֶה מִן הַיּוֹרְשִׁין** של הלוה, **וְאֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַלְּקוֹחוֹת** שלו. נמצא שאם יש בירושה שחילקוה רק חמשת סלעים בלבד, רק על שנים וחצי סלעים יש להם דין יורשים, ורק הם משתעבדים לכהן. **וְהָכָא** בְּמִיעוּט 'חָמֵשׁ' **וְלֹא** כַּחֲצִי חָמֵשׁ **קָמִיפַּלְגִי** רבי מאיר ורבי יהודה. **דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר** שמצות פדיון הבן אינה חלה אלא על **חָמֵשׁ** סלעים, **וְלֹא** על **חֲצִי** מ**חָמֵשׁ,** ומאחר שרק שנים וחצי סלעים משתעבדים נפקע החיוב לגמרי. **וְאִילּוּ רַבִּי יְהוּדָה סָבַר,** שהמצוה חלה על **חָמֵשׁ** סלעים **וַאֲפִילּוּ** על **חֲצִי** מ**חָמֵשׁ,** ולפיכך גובה הכהן חצי מהירושה שיש להם בה דין יורשים, שכן מלוה על פה גובה מן היורשים.

הגמרא מקשה על ביאור זה בדברי המשנה: **אִי הָכִי,** איך שנינו **'רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר נִתְחַיְּבוּ נְכָסִים',** שמשמע מכך שעיקר טענתו של רבי יהודה היא שחל שיעבוד על הנכסים, הלא גם רבי מאיר מודה בדבר זה, אלא שסובר שנפקע השיעבוד לאחר החלוקה משום 'חמש ולא חצי חמש'. ואם כן **'נִתְחַיְּב גַּבְרָא'** [–'הבנים חייבים'] **מִיבָּעֵי לֵיהּ** לרבי יהודה לומר, ואפילו שאין החוב עומד אלא על חצי מהחמש, שכן לא בא אלא להוציא מדברי רבי מאיר בפרט זה.

הגמרא מקשה קושיא נוספת על דברי רבא: **וְעוֹד** הלא **תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הָאַחִין** שספק מי מהם הבכור **שֶׁחָלְקוּ** ירושת אביהם, **אִם** יֵשׁ בירושה **עֲשָׂרָה** זוּז שהם שנים וחצי סלעים **לָזֶה, וַעֲשָׂרָה** זוּז **לָזֶה, חַיָּבִין** הם בנתינת חמשה סלעים, **וְאִם לָאו** הרי הם **פְּטוּרִין.** ודנה הגמרא: **מַאי** היא כוונת רבי יהודה באומרו **'עֲשָׂרָה** זוּז **לָזֶה וַעֲשָׂרָה** זוּז **לָזֶה', אִילֵימָא** שבֵּין בחצי **דִּירוּשָׁה** ובֵּין **דְּלָקוֹחוֹת** יחד יש עשרה זוז, ויש להם דין יורשים רק על עשרה זוז שהם שנים וחצי סלעים, וְסובר רבי יהודה שהמצוה חלה על **חָמֵשׁ וַאֲפִילּוּ חֲצִי חָמֵשׁ, אִי הָכִי מַאי אִירְיָא** – מדוע נקט רבי יהודה **עֲשָׂרָה** לזה ועשרה לזה, והרי **אֲפִילּוּ** אם יש לכל אחד **בְּצִיר** [–פחות] **מֵעֲשָׂרָה** נַמִּי יש לחייבם. **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** שכוונת רבי יהודה היא לירושה שיש בה **עֲשָׂרָה** זוּז בחצי שיש לו דין **דִּירוּשָׁה לָזֶה, וַעֲשָׂרָה** זוּז בחצי שיש לו דין **דִּירוּשָׁה לָזֶה,** ונמצא שנוטל הכהן משניהם יחד עשרים זוז שהם חמשה סלעים. **אֶלָּא** רק על **חָמֵשׁ** סלעים **וְלֹא** על **חֲצִי** מ**חָמֵשׁ** סלעים **סְבִירָא לֵיהּ** לרבי יהודה שחלה מצות פדיון, ולא כדברי רבא שהיא חלה גם על חצי חמש.

הגמרא חוזרת בה ומפרשת את משנתנו באופן אחר: **אֶלָּא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** סוברים שהמצוה חלה רק על **חָמֵשׁ וְלֹא** על **חֲצִי חָמֵשׁ, וְהָכָא** בְּדינים **דְּרַב אַסִּי וְרַב פַּפָּא קָמִיפַּלְגִי** רבי מאיר ורבי יהודה. ומדובר באופן שמת האב לאחר שלשים יום ויש בירושה רק חמש סלעים. רבי מאיר סובר כרב אסי, שאחים שחלקו הם מחצה יורשים ומחצה לקוחות, וכן מלוה על פה נגבה רק מיורשים ולא מלקוחות, כרב פפא. ומאחר שאין שיעבוד אלא על חצי הירושה שיש בה רק שנים וחצי סלעים, הרי הם פטורים משום חמש ולא חצי חמש. ואילו רבי יהודה חולק על רב פפא, וסובר שמלוה על פה נגבית גם מלקוחות, או שהוא חולק על רב אסי וסובר שאחים שחלקו יורשים הם, ונמצא שמשתעבדת כל הירושה לפדיון הבן, וחלה המצוה על חמשה הסלעים שלמים.

הגמרא מביאה את המשא ומתן שהובא לעיל באופן אחר: **וְאִיכָּא דְּמַתְנִי לֵיהּ** לכל נידון זה **אַסִּיפָּא,** 'רבי יהודה אומר **נִתְחַיְּבוּ הַנְּכָסִים'. דְּמִית הָאָב אֵימַת** [–מתי מת]**, אִילֵימָא דְּמִית לְאַחַר** שהיו הבנים בני **שְׁלֹשִׁים** יום, **מִכְּלָל דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר,** כִּי **חָלְקוּ** ביניהם את הירושה לפני שנתנו **פְּטוּרִין,** איך יתכן כדבר הזה, **הָא** כבר **אִישְׁתַּעְבְּדִי לְהוּ נִכְסֵי** האב לכהן, ומדוע לא יגבה מהם. **אֶלָּא** בהכרח שמדובר במת האב **בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים** יום ומעולם לא התחייב אלא הבכור עצמו התחייב, ומאחר שאין ידוע מי הוא שניהם פטורים. אך אם כן יקשה, **כִּי** [–אם] כבר **חָלְקוּ** את הירושה ביניהם **אַמַּאי מְחַיֵּיב רַבִּי יְהוּדָה,** הלא מכיון שלא חל חיוב על האב אלא על הבכור **לֵיזִיל** [–אם ילך] הכהן **לְגַבֵּי הַאי** בן, **לִידְחֵייהּ** [–ידחהו] בטענה שלא הוא הבכור אלא אחיו השני, וְכן כשיבוא **לְגַבֵּי הַאי** בן **וְלִידְחֵייהּ** [–וידחהו] באותה טענה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, זֹאת אוֹמֶרֶת שְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן שֶׁהָיוּ בְּעִיר אַחַת, וְלָקַח אֶחָד מֵהֶם שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ,** ויצא עליהם שטר חוב שכתוב בו ששמעון בן יוסף לוה כסף מפלוני, ואין ידוע מי מבין שניהם הוא הלוה, וכל אחד מהם טוען שלא הוא הלוה אלא חבירו, **בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה** את הקרקע **מִמֶּנּוּ,** משום **דְּאָמַר לֵיהּ** הבעל חוב, ממה נפשך אני נוטלה, **אִי בִּידֵיךְ מַסִּיקְנָא** – אם אותך אני תובע, **מְנָתָא דִּידָךְ קָא שָׁקִילְנָא** – הריני לוקח את הקרקע משום שהיא עתה שלך, **וְאִי בְּחַבְרָךְ מַסִּיקְנָא** – ואם את חבירך אני תובע, הריני נוטלה משום **דִּמְשִׁתַּעְבְּדָא לִי מִקַּמֵּי דִּידָךְ** – לפני שקנית אותה מידו. ומעתה יש לומר שמדובר במת האב קודם שלשים יום, ואכן חל החיוב רק על הבנים. אלא שאחים שחלקו נחשבים כלקוחות זה מזה, וכל אחד מהם קונה מאחיו את חלקו בירושה, וכמו כן חוב פדיון הבן נגבה אף מלקוחות. לפיכך נוטל הכהן מכל אחד מהבנים שנים וחצי סלעים בטענת ממה נפשך, אם אתה הבכור הינך חייב בפדיון, ואם אחיך הוא הבכור הרי חלק זה שקנית מאחיך בשעת החלוקה כבר השתעבד לי בחובי.

רבא מקשה על תירוצו של רבי ירמיה: **אָמַר רָבָא, מִכְּדֵי נִכְסוֹהִי דְּבַר אִינִישׁ אִינּוּן עָרְבִין בֵּיהּ** – הרי נכסיו של אדם משועבדים לחובו משום שהם נחשבים כערבים לו, והלכה בידינו שאין נפרעים מהערב תחילה, וכשם שאין הכהן גובה מהבכור עצמו משום שאין ידוע מי הוא, אף אינו יכול לגבותו מנכסיו המשועבדים שמכר לאחיו. וְהמשך הסוגיא **כּוּלָּהּ** הוא **כְּלִישְׁנָא קַמָּא** שהובאה לעיל. שבתחילה העמיד רבא את דברי המשנה באופן שמת האב לאחר שלושים והיה בירושה רק שיעור חמש סלעים, ונחלקו רבי יהודה ורבי מאיר האם חלה המצוה על חצי חמש בלבד. ודחתה הגמרא פירוש זה, והסיקה שנחלקו רבי מאיר ורבי יהודה בדיניהם של רב אסי ורב פפא.

משנה

המשנה דנה בכמה אופנים של ספק בכור: א. **שְׁתֵּי נָשִׁים** של אדם אחד **שֶׁלֹּא בִּכְּרוּ** – שעדיין לא ילדו מעולם, **וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים** במחבוא והתערבו זה עם זה, ואין ידוע מי הוא בנה של זו ומי של זו, **נוֹתֵן** אביהם **עֶשֶׂר סְלָעִים לַכֹּהֵן,** שהרי כל כל אחד מהם הוא בכור לאמו. ואם **מֵת אֶחָד מֵהֶן בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם,** וכבר נתן האב את דמי פדיונם לכהן, **אִם לְכֹהֵן אֶחָד נָתַן** את כל הדמים **יַחֲזִיר לוֹ** הכהן **חָמֵשׁ סְלָעִים,** שכן לא התחייב האב בפדיונו של זה שמת. **וְאִם לִשְׁנֵי כֹּהֲנִים נָתַן,** חמשה סלעים לזה וחמשה לזה, **אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא** אותם **מִיָּדָם,** שכן יכול כל אחד לדחות את האב ולומר לו שחמשת הסלעים שקיבל הם דמי הבן החי, ודמי הבכור המת ניתנו לחבירו, ומאחר שהכהן מוחזק בממון, המוציא מחבירו עליו הראיה.

ב. ילדו שתי נשותיו במחבוא **זָכָר וּנְקֵבָה, אוֹ** שילדו **שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה,** והתערבו הולדות זה עם זה, **נוֹתֵן** האב **חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן,** שכן אחד מהזכרים בודאי בכור.

ג. ילדו שתיהן **שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וְזָכָר, אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּשְׁתֵּי נְקֵבוֹת, אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם,** שכן יתכן שאף אחד מהזכרים אינו בכור.

ד. היו לו שתי נשים, **אַחַת בִּכְּרָה וְאַחַת שֶׁעֲדַיִן לֹא בִּכְּרָה,**

המשך בעמוד רנא

משנתינו עוסקת **בְּבָא בְּהַרְשָׁאָה**, שכתבו כל אחד מהאבות לחבירו, שאם הבכור המת הוא בנו הרי הוא מרשהו לתבוע מהכהן את חמשת סלעיו המצוים בידו שלא כדין, ובא השני לכהן ואומר לו, ממה נפשך עליך להחזיר לי סלעים אלו, אם בני הוא המת הרי הם שלי, ואם המת הוא בנו של חברי הרי הרשה אותי לתבוע מידך את סלעיו.

מקשה הגמרא: **וְהָאֲמְרֵי נְהַרְדְּעֵי, לֹא כָּתְבִינַן אִדְּרַבְּתָא** [–הרשאה] **אַמְּטַלְטְלֵי**, שמא אין לו לתובע כלום אצל הנתבע, וחתימת העדים על הרשאה זו נראית כעדות שקר, ואם כן אין מועילה הרשאה על חמשה סלעים שבדי הכהן שהם מטלטלין.

מתרצת הגמרא: **הָנֵי מִילֵּי** שאין כותבים הרשאה על מטלטלין, רק **הֵיכָא דְּכַפְּרֵיהּ** – במקום שהנתבע כופר בחובו, **אֲבָל הֵיכָא דְּלֹא כַּפְּרֵיהּ, כָּתְבִינַן** הרשאה גם על מטלטלין, שכן באופן זה אין הדבר נראה כשקר. לפיכך יכולים שני האבות לכתוב הרשאה זה לזה.

שנינו במשנה: שתי נשים של שני אנשים שלא ביכרו וילדו **זָכָר וּנְקֵבָה**, האבות פטורים והבן חייב לפדות את עצמו, ואם ילדו שתי נקבות וזכר או שתי נקבות ושני זכרים, **אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם**. הגמרא מביאה אופן נוסף של ספק בכור: **תָּנָא** [–שנה] **רַב הוּנָא** בריתא, שתי נשים של שני אנשים שעדיין לא ביכרו, וילדו **שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה** והתערבו הולדות זה בזה, **אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם**, ואף לאחר שיגדילו הזכרים אינם חייבים לפדות את עצמם, משום שכל אחד מהם אינו אלא ספק בכור.

הגמרא מבארת למה לא הוזכר במשנתנו אופן זה: **וְטַעְמוֹ** של **תַּנָּא דִּידָן** [–תנא משנתנו] שלא הזכיר דין זה, הוא **מִכֵּיוָן** דְּרַק **בִּשְׁנֵי אֲנָשִׁים הוּא דְּמַשְׁכַּחַת לָהּ** שיפטרו שניהם, אבל **בְּאִישׁ אֶחָד וּשְׁתֵּי נָשִׁים, לֹא מַשְׁכַּחַת לָהּ** שאם ילדו שני זכרים ונקבה לא יקבל הכהן כלום, שהרי אחד הזכרים הוא בודאי בכור. לפיכך **לֹא מַתְנֵי לֵיהּ** התנא דין זה.

משנה

מֵת הַבֵּן הבכור **בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם** ללידתו, **אַף עַל פִּי** שֶׁכבר **נָתַן** האב **לַכֹּהֵן** חמשה סלעים עבור פדיונו, **יַחֲזִיר** לו הכהן אותם, שכן התברר שהוא נפל. ואם מת רק **לְאַחַר** שמלאו **שְׁלֹשִׁים יוֹם** ללידתו, **אַף עַל פִּי** שֶׁעדיין **לֹא נָתַן** האב את דמי פדיונו לכהן, **יִתֵּן** אותם לאחר מיתת הבכור. **מֵת** הבכור **בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים** ללידתו, דינו כְּמת **בְּיוֹם שֶׁלְּפָנָיו**, וחייב הכהן להחזיר. כן היא דעת חכמים. אבל **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אִם** כבר **נָתַן** האב לכהן את דמי הפדיון **לֹא יִטּוֹל** אותם חזרה, **וְאוּלַם אִם** עדיין **לֹא נָתַן** לו, **לֹא יִתֵּן**. ובגמרא בסמוך תבואר מחלוקת זו.

גמרא

הגמרא מבארת את סברותיהם של חכמים ורבי עקיבא: **מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּרַבָּנָן** שאמרו שהיום השלישים הוא כלפני שלשים, משום **שְׁגָמְרִי** [–שלמדו] גזרה שוה 'חֹדֶשׁ חֹדֶשׁ' **מִמִּדְבָּר**. שבפדיון הבן נאמר (**במדבר יח טז**) 'וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה', ובמנין הבכורות במדבר נאמר (**שם ג מ**) 'פְּקֹד כָּל בְּכֹר זָכָר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמָעְלָה'. ודרשו בגזירה שוה, **מָה הָתָם** במדבר נאמר 'מבן חודש **וָמַעְלָה**' ולא נמנו אלא אלו שהיו בני יותר משלשים יום, **אַף הָכָא** בפדיון הבן **נַמִּי** [–גם] אין מתחייב אלא מי שהוא בן חודש **וָמַעְלָה**, כלומר לאחר שלשים יום.

וְרַבִּי עֲקִיבָא סובר שהיום השלישים הוא ספק, משום **דְּמִסַּפְּקָא לֵיהּ** בגזירה שוה זו. שכן נאמר בפרשת ערכין (**ויקרא כז ז**) 'וְאִם מִבֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה, אִם זָכָר וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שָׁקֶל' וגו', ומכאן שבשנת הששים עצמה ערכו כערך פחות מבן ששים שהוא חמשים שקלים. **וּמִדְּאִיצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב** 'וָמַעְלָה' **לְגַבֵּי עֲרָכִין** כדי ללמדנו שתוך הזמן הוא כלפני הזמן, **וְלֹא גָּמְרִי מִמִּדְבָּר** – ולא הסתמך הכתוב על כך שנדרוש זאת בגזירה שוה של 'חודש' 'חודש' ממדבר שאף 'מבן חודש' שנאמר בערכין (**שם כז ו**) הוא לאחר שלשים, נמצא ש'מבן חודש ומעלה' שנאמר במדבר ו'מבן ששים ומעלה' שנאמר בערכין **הָווּ לְהוּ** [–הרי הם] **שְׁנֵי כְּתוּבִים הַבָּאִים כְּאֶחָד** – ללמד דין אחד, שמשמעות הזמן הכתוב בהם היא על אחר זמן זה. **וּכלל** הוא בידינו שכל **שְׁנֵי כְּתוּבִים הַבָּאִים כְּאֶחָד אֵין מְלַמְּדִין** על מקום אחר. על כן הסתפק רבי עקיבא, האם ממה שנכתב 'ומעלה' גם בערכין וגם במנין המדבר מוכח שאין ללמוד בגזירה שוה ממנין המדבר על פדיון הבן, ואם כן חיוב פדיון הבן חל כבר ביום שלושים עצמו. **אוֹ דִּלְמָא, כִּי** [–מתי] שני כתובים הבאים כאחד **אֵין מְלַמְּדִין**, דווקא **לְעָלְמָא** – על דינים אחרים אינם מלמדים, **אֲבָל לְאוֹתם** דינים **גּוּפֵיהוּ** [–עצמם] שנאמרו בכתובים אלו הרי הם **מְלַמְּדִין**, והרי גם מנין הבכורים במדבר היה לצורך פדיונם בלויים, ועל כן יש ללמוד מהם על בכורי דורות. **וּמִשּׁוּם הָכִי מְסַפְּקָנַן לֵיהּ** לרבי עקיבא האם חיוב פדיון הבן חל ביום השלשים עצמו או רק לאחריו. על כן הכריע להלכה, שאם מת הבן ביום השלשים ועדיין לא נתן האב את דמי פדיונו לכהן, אינו צריך לתת מספק, אבל אם כבר נתן לא יחזור ויטלם מהכהן.

רב אשי מחלק בין פדיון הבן לבין אבילות: **אָמַר רַב אַשִּׁי, הָכָל מוֹדִים לְעָנְיַן** חיוב **אֲבֵילוּת** האב על מיתת בנו, **שיום שְׁלֹשִׁים** הוא **כְּיוֹם שֶׁלְּפָנָיו**, וכשם שאם מת לפני היום השלשים ללידתו אינו מתאבל עליו משום שהוא נפל, הוא הדין במת ביום השלשים עצמו. ואפילו רבי עקיבא הסובר שלענין פדיון ספק הוא האם נחשב יום השלשים כיום שלפניו או כיום שאחריו, מודה לענין אבילות שהוא כיום שלפניו. שהרי גם לשיטתו יש ספק בדבר, **וְאָמַר שְׁמוּאֵל הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמֵּיקֵל בְּאָבֵל**, ובכל ספק בדיני אבילות יש להכריע לקולא.

משנה

המשנה דנה בדין בכור שאינו יודע אם נפדה או לא: **מֵת הָאָב בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים** יום ללידת בנו הבכור, בכור זה **בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא נִפְדָּה**, שכן אין דרך בני אדם לפדות את בנם קודם זמן החיוב שהוא לאחר שלשים יום, והרי הוא חייב לפדות את עצמו כשיגדיל, **עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁנִּפְדָּה** על ידי אביו. ואם מת האב **לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם** ללידת בנו, הבן **בְּחֶזְקַת שֶׁנִּפְדָּה**, ואין הכהן יכול לתבוע ממנו את דמי פדיונו, שכן מאחר שהוא מוחזק בממונו על הכהן להביא ראיה שעדיין לא נפדה. והבן פטור מלפדות את עצמו **עַד שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ** שאמר אביו בשעת מיתתו שֶׁעדיין **לֹא נִפְדָּה**.

המשנה מביאה מחלוקת בדין קדימה בפדיון: **הוּא לִפְדּוֹת** – בכור שלא פדאו אביו שמוטל עליו לפדות את עצמו, ונולד לו בן בכור **וְגַם** את **בְּנוֹ** מוטל עליו **לִפְדּוֹת, הוּא קוֹדֵם לְבְנוֹ**, ועליו לפדות את עצמו תחילה. כן היא דעת תנא קמא. אבל **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, חיוב פדיון **בְּנוֹ קוֹדְמוֹ** – קודם לפדיון עצמו, כיון **שֶׁמְּצִוָּתוֹ** של האב היתה מתחילתה מוטלת **עַל אָבִיו, וְאִילוּ מִצְוַת בְּנוֹ** מוטלת **עָלָיו**. ודברי רבי יהודה ואופן מחלוקת זו יבוארו בגמרא.

גמרא

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בפדיון קודם זמנו: **אִיתְּמַר, הַפּוֹדֶה אֶת בְּנוֹ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם** ללידתו קודם זמן חיוב פדיונו, **רַב אָמַר, בְּנוֹ פָּדוּי, וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֵין בְּנוֹ פָּדוּי**.

הגמרא מפרשת מחלוקת אמוראים זו: **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** מודים שאם נותן האב את כסף הפדיון על מנת שיהיה בנו פדוי **מֵעַכְשָׁיו, אֵין**

המשך בעמוד ה

בָּבָא בְּהַרְשָׁאָה. - וְהָאָמְרִי נְהַרְדְּעֵי: לָא כָּתְבִינַן אַדְרַכְתָּא אַמִּטַּלְטֵלֵי! - הָנֵי מִילֵי - הֵיכָא דְּכַפְּרִיהּ, אֲבָל הֵיכָא דְּלָא כַּפְּרִיהּ - כָּתְבִינַן. "זָכָר וּנְקֵבָה אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם". תְּנָא רַב הוּנָא: שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם. וְתַנָּא דִּידַן, כֵּיוָן דְּכִשְׁנֵי אֲנָשִׁים הוּא דְּמַשְׁכַּחַתְּ לַהּ, בְּאִישׁ אֶחָד וּשְׁתֵּי נָשִׁים לָא מַשְׁכַּחַתְּ לַהּ - לָא מַתְנֵי לֵיהּ. **מִשְׁנָה** מֵת הַבֵּן בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לַכֹּהֵן - יַחֲזִיר. לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן - יִתֵּן. מֵת בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים - כְּיוֹם שֶׁלְּפָנָיו. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אִם נָתַן - לֹא יִטּוֹל, וְאִם לֹא נָתַן - לֹא יִתֵּן. **גְּמָרָא** מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּרַבָּנַן גָּמְרִי "חֹדֶשׁ" "חֹדֶשׁ" מִמִּדְבָּר, מַה הָתָם - "וְמַעֲלָה", אַף הָכָא נַמִּי - וְמַעֲלָה. וְרַבִּי עֲקִיבָא מְסַפְּקָא לֵיהּ: מִדְּאִיצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב "וְמַעֲלָה" גַּבֵּי עֲרָכִין, וְלָא גָּמְרִי מִמִּדְבָּר - הָווּ לְהוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים הַבָּאִים כְּאֶחָד, וְכָל שְׁנֵי כְּתוּבִים הַבָּאִים כְּאֶחָד אֵין מְלַמְּדִין; אוֹ דִּלְמָא: כִּי אֵין מְלַמְּדִין - לְעָלְמָא, אֲבָל לְגוּפֵיהוּ - מְלַמְּדִין וּמִשּׁוּם הָכִי מְסַפְּקִינַן לֵיהּ. אָמַר רַב אַשִׁי: הַכֹּל מוֹדִים לְעִנְיַן אֲבֵילוּת, יוֹם שְׁלֹשִׁים - כְּיוֹם שֶׁלְּפָנָיו. וְאָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמֵּיקֵל בְּאֵבֶל. **מִשְׁנָה** מֵת הָאָב בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים - בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא נִפְדָּה, עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁנִּפְדָּה; לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - בְּחֶזְקַת שֶׁנִּפְדָּה, עַד שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ שֶׁלֹּא נִפְדָּה. הוּא לְפִדּוֹת וּבְנוֹ לִפְדּוֹת - הוּא קוֹדֵם לְבְנוֹ, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּנוֹ קוֹדְמוֹ, שֶׁמִּצְוָתוֹ - עַל אָבִיו, וּמִצְוַת בְּנוֹ - עָלָיו. **גְּמָרָא** אִיתְּמַר, הַפּוֹדֶה אֶת בְּנוֹ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, רַב אָמַר: בְּנוֹ פָּדוּי, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֵין בְּנוֹ פָּדוּי. דְּכוּלֵּי עָלְמָא: "מֵעַכְשָׁיו" - אֵין בְּנוֹ פָּדוּי, לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם וְאִיתְּנְהוּ לַמָּעוֹת - וַדַּאי בְּנוֹ פָּדוּי. כִּי פְּלִיגִי - לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם וְנִתְעַכְּלוּ הַמָּעוֹת; רַב אָמַר: בְּנוֹ פָּדוּי - מִידֵּי דַּהֲוָה אֲקִידּוּשֵׁי אִשָּׁה, הָתָם לָאו אַף עַל גַּב דְּנִתְעַכְּלוּ הַמָּעוֹת - הָווּ קִידּוּשֵׁי,

בבא בהרשאה — שני האבות כתבו הרשאה האחד לחבירו, ובא בעל הרשאה ותובעו ממה נפשך: אם שלי מת — החזיר לי את שלי, ואם של חבירי מת — החזיר לי את שלו, שהרי יש לי הרשאה. **אדרכתא** — הרשאה אמטלטלי. דהואיל ואינן בעין — מיחזי כשיקרא, שמא אין בידו משל זה כלום, וחתימי סהדי אשיקרא. **היכא דכפריה** — לוה למלוה, תו לא כתב מלוה הרשאה עלייהו, משום דמיחזי כשיקרא. **תני רב הונא** — גבי שתי נשים של שני אנשים שלא בכרו וילדו שני זכרים ונקבה במחבא: אין כאן לכהן כלום. ואף על גב דחד הוי בכור ממה נפשך, דאם האחת ילדה שני זכרים — האחד בכור, ואם זכר ונקבה ילדה — נמצאת חבירתה יולדת זכר לבדו והוא בכור. ואפילו הכי הבן אינו חייב לפדות את עצמו, דאמר ליה: שמא אין אני בכור, אלא חבירי. **באיש אחד ושתי נשים לא משכחת לה** — דכיון דאיכא חד בכור יהיב חמש סלעים לכהן — להכי לא תני ליה, דכל הנך דתנא כאן "אין כאן לכהן כלום" — שוין, בין איש אחד ושתי נשיו, בין בשתי נשים של שני אנשים. **משנה מת הבן בתוך שלשים** — אבכורות ודאין דעלמא קאי נמי. **יחזיר** — דנפל הוה, ולא מיחייב בפדיון עד לאחר שלשים. **כיום שלפניו** — אף על פי שנתן יחזיר לו. **גמרא** ממדבר — כתיב הכא (במדבר יח): "ופדויו מבן חדש תפדה", וכתיב במדבר (שם ג): "פקוד כל בכור זכר מבן חדש ומעלה". **ומעלה** — משמע: לאחר שלשים. **מספקא ליה** — אי גמרי מהתם. דמדאיצטריך "ומעלה" בערכין — "אם מבן ששים ומעלה" וגו', וגמר במסכת ערכין (יח,א) "שנה" "שנה" לגזרה שוה, שכשם ששנת ששים כלמטה הימנו להחמיר — אף שנת חמש ושנת עשרים כלמטה, אף על גב דלהקל. והוא הדין לענין בן חדש, דיום שלשים כלמטה אף על גב דלהקל, ולא גמר "חדש" "חדש" ממדבר, דלא יהא נערך עד לאחר שלשים. הוו דערכין ודמדבר סיני שני כתובין הבאין כאחד ואין מלמדין — על פדיון הבן. **או דלמא כי אמר אין מלמדין** — שני כתובין — לעלמא, דלא משתעי מבכור ודערכין. כמו אי הוה כתב "חדש" במידי אחרינא. **אבל לגופייהו** — כגון בכורי דורות מבכורי מדבר, דאידי ואידי בבכור הוא משתעי — מלמדין. ומדמספקא לן, קאמר: אם נתן — לא יטול, ואם לא נתן — לא יתן. לענין **אבילות** — אם מת ולד בתוך שלשים — אין אבילות חלה על אביו, דאימר נפל הוא. **משנה שלא נפדה** — דלא עביד איניש דפריק תוך שלשים. עד שיביא ראיה. **לאחר שלשים בחזקת שנפדה** — דכהן הוי מוציא מחבירו, והורע כחו. **עד שיאמרו לו** — לבן, שצוה אביו בשעת מיתתו שלא נפדה. ובאמירה סגיא, בלא עדות גמורה. דהך חזקה דמחזקינן ליה בחזקת שנפדה — לאו זו היא חזקה מעלייתא, דרובא דאינשי לא עבדי למפרע חובו מיד. והכא לא שייך למימר "עד שיביא ראיה", דהכא יכול לומר לו הבן: לכהן דעלמא יהביה אבא. **שמצותו על אביו** — מצות פדייתו של אב זה היתה על אביו שמת, ומצות בנו עליו. **גמרא דכולי עלמא אי אמר ליה מעכשיו יהא בנו פדוי לאו פדיון הוא** — אלא מתנה בעלמא, דהא בתוך שלשים לא שייבא פדיה. ואי אמר בתוך שלשים: "הרי לך המעות ולאחר שלשים יחול פדיון בני" ואיתנהו מעות ביד כהן בעין לאחר שלשים — ודאי פדוי, כמאן דיהיב להו ניהליה השתא. **נתעכלו** — שאינן בעין. **אקידושי אשה** — דאי יהיב לה השתא מידי, ואמר לה "התקדשי לאחר שלשים יום" — הויא מקודשת, כדאמרינן במסכת קדושין (נט,א).

תוספות

הני מילי היכא דכפריה — תימה: דלילשנא קמא ב"מרובה" (בבא קמא ע,א) דלא מפליג בין כפריה ללא כפריה, מאי איכא למימר? וכן יש להקשות ממתניתין פרק "שבועת העדות" (שבועות לג,ב): גבי "איש פלוני כהן", "איש פלוני לוי", דדייק: הא "מנה לפלוני ביד פלוני" — חייבין. והא אמרת: עד שישמע מפי תובע! ומשנ: בבא בהרשאה. ופריך: והא אמרי נהרדעי כו'. הני מילי היכא דכפריה כו'. ומיהו, ההוא איכא לאוקומי בפקדון ליישנא קמא דנהרדעי. דכיון שיכול להקדיש בפקדון, כדמוכח בפרק "המוכר את הספינה" (בבא בתרא פח,א) גבי ההוא דאייתי קרי לפום נהרא — הכי נמי יכול להרשות, דחד טעמא הוא, כדמוכח. ויש לתרץ הך דשמעתין [בקרקעות] ואליבא [דרבי], דאית ליה לקמן בפירקין (נא,א) פודין בקרקעות כמו שפודין במטלטלי, דאמקרקעי כתבינן אדרכתא. דאמטלטלי דוקא לא כתבינן, דאינו ברשותו. אי נמי: איכא לאוקמה כרבי נתן, דמדרבי נתן יכול להוציא מידו אם חבירו חייב ואין לו מה לפרוע. אי נמי: איכא לאוקמה כגון שנתן אחד לחבירו במעמד שלשתן. ומיהו צריך עיון: דלמא היכא דאין יכול להוציא מידו בבית דין — לא תקון רבנן מעמד שלשתן, כי היכי דלא תקון מעמד שלשתן בכתובה, משום דלא ניתנה לגבות מחיים, כדפרישית ב"החובל" (בבא קמא פט,א). ועוד יש לתרץ: דדלמא אם שניהם מצויים לפנינו ומצווים לתת לאחר — חייב להחזיר. ולא הוצרך להעמיד בבא בהרשאה אלא כדי שיוכל האחד להוציא מידו בפני עצמו. **אבל** בדלא כפריה כתבינן — מה שנוהגים עכשיו לכתוב הרשאה אפילו כפריה, אומר רבינו תם: דהיינו טעמא דלא כתבינן לנהרדעי — היינו משום דמיחזי כשיקרא, כדאמרינן ב"מרובה" (בבא קמא ע,א). ובכתובות (פה,א) מוכח דלמיחזי כשיקרא לא חיישינן. וב"מרובה" [שם ד"ה אמטלטלין] הארכתי.

מת בנו בתוך שלשים יום כו' יחזיר לו חמש סלעים — פירש בקונטרס: משום דנפל הוא. ובחנם פירש כן, דאפילו קים לן ביה דכלו לו חדשיו — ב"בן חדש" תלה רחמנא. **לאחר** שלשים אף על פי שלא נתן יתן — בפסחים בסופו (קבא,ב) אמרינן דאבי הבן מברך שתים. ויש לספק: כיון שמת אם מברך "שהחיינו", מכיון דזוכה לקיים המצוה. ואין לתמוה אהא דלא מברכינן "שהחיינו" על כל מילה ומילה כמו על כל פדיון הבן, דשאני מצות פדיון הבן דלא שכיחא.

הכא

מת ביום שלשים כיום שלפניו רבי עקיבא אומר כו' — בריש "החולץ" (יבמות לו,ב) אמרינן: התם תניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל, הא לא שהה — ספיקא הוי. ואיתמר: מת בתוך שלשים יום ועמדה ונתקדשה, אם אשת ישראל היא — חולצת. וברוב הספרים גרסינן בסוף פרק "רבי אליעזר דמילה" (שבת קלו,א): "מת ביום שלשים". וכן גורס רבינו יצחק, ורבינו חננאל גורס כן. ונראה (דגורס) [דגרסינן]: "תוך שלשים". דכיון דאמרי רבנן הכא: יום שלשים כיום שלפניו, ורבינו חננאל משוי ליה ספיקא, ופליגי רבנן ורבן שמעון בן גמליאל גם ביום שלשים — מה לי ביום שלשים ומה לי בתוך שלשים יום, גם בשאלתות גורס: "תוך שלשים". ומיהו בהלכות גדולות כתוב דביום שלשים, אפילו פיהק ומת — לא הוי נפל לרבנן, ודוקא תוך שלשים הוא דאמרינן במסכת שבת: פיהק ומת — דברי הכל מת הוא. משמע דגרסינן: "ביום שלשים", ומפרשי מת כמשמעו, פיהק ומת. וקחשיב פיהק ומת ביום שלשים, כיון שחי כל כך — כנפל מן הגג תוך שלשים. ועוד יש לקיים גירסא זו אם בנפל מן הגג ואבלו ארי ביום שלשים דוקא הוא, דסמכינן אדרבנן, ושמא אפילו לענין אבילות דהוי כבר קיימא. **כיום** שלפניו — ואם תאמר: דבריש "החולץ" (יבמות לז,ב) משמע דפשיטא לן מן התורה אפילו תוך שלשים דחי הוא. דאמר: מת בתוך שלשים ועמדה ונתקדשה, אם אשת כהן היא — אינה חולצת! ויש לומר: דהתם בנפל מן הגג או אבלו ארי, כרבנן, דפליגי ארבן שמעון בן גמליאל בסוף "רבי אליעזר דמילה". אבל הכא בפיהק ומת — דכולי עלמא מת הוא. ומיהו, אפילו הכי איירי הכא בנפל מן הגג כי התם — אין לחוש, דהכי נמי פסקינן בסוף "אם לא הביא" כרבן שמעון בן גמליאל לענין אבילות להקל. אף על גב דבאשת כהן, דלא אפשר — סמכינן אדרבנן, ושריא בלא חליצה. ואם תאמר: דהכא מקילינן כל כך לענין אבילות,

תוספות

אפילו באותו דחשבינן ודאי בר קיימא, היכא דלא אפשר, כגון באשת כהן. ובמסכת שמחות פרק רביעי (הל"ב) תנן: הספקות אוננין ומתאבלין עליהן! ויש לומר: דהתם בספק בן תשע לראשון או בן שבע לאחרון. דגנאי הדבר שלא יתאבל לא זה ולא זה, והרי הוא ודאי בנו של אחד מהן.

ודידיה אזיל וטריף ממשעבדי ובהני חמש בני חורין פריק ליה לבריה — ואם תאמר: היכי טריף ממשעבדי? הא אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין, והא איכא חמש בני חורין! ואם היה פורק בנו תחלה הוה ניחא. ואם תאמר: אכתי ליהדרי לקוחות מהני חמש שפדה כהן בנו, דמה נפשך שיעבודם קודם לדידת בנו. דאי לידת בנו קדמה — אם כן היה יכול לטרוף מן הלקוחות לפדיון בנו, כמו לפדיון עצמו! ויש לומר: דהכא מלקוחות שקנו מאביו, לפיכך אין חוזרין על הנכסים שקנה הוא. ועוד יש לומר: כגון שלא כתב ללקוחות "דאקני", והוא קנה הנך חמש בני חרי אחרי כן. ואפילו היכא דכתב ליה "דאקני" בעיא בפרק "מי שמת" (בבא בתרא קנז,א), אבל היכא דלא כתב ליה — קיימא לן דלא משתעבד. ואם תאמר: אי הנך משעבדי בנכסים שקנה מאביו — ניחא, אבל בנכסים שקנה הוא היכי משתעבדי לפדיונו? דהא אימת חל חיוב פדיון עצמו — כשהביא שתי שערות, שנעשה גדול. תו לא אשתעבד נכסים שקנה אחרי כן, דלא כתב ליה לכהן "דאיקני"! וצריך לומר: דעל ברחין מיירי כשירש מאביו. מיהו, לרבי יהודה נמי זימנין דמשכחת לההוא קודם לבנו, כגון שאין לו נכסים מאביו, ומשהביא שערות קנה הני קרקעות, ומכרם לאחר לידת בנו, דלפדיון בנו אזיל וטריף ממשעבדי. ועוד יש לומר: דנכסים שקנה אחרי כן חל עלייהו שיעבוד לענין פדיון, ואף על גב דלא כתב "דאיקני". דכל שעתא ושעתא רכיב עליה חיוב פדיון, וכיון דחשבינן ליה כמלוה בשטר — הוי כאילו נכתב לאחר שקנה הקרקעות. **חמש** סלעים של בן (ב') [כו'] — אשם בכסף שקלים וערכין לא איצטריך ליה לתנא למיתני. דבאשם כתיב בהדיא: "בשקל הקדש". וערכין נמי פשיטא דבשקל הקדש הוו, כיון דכתיב (ויקרא כז): "וכל ערכך יהיה בשקל הקדש". **אמר** רבי אסי מנה של צורי — פירש בקונטרס: היוצא במדינת צור. וזהו שיעור סלע של אותו מנה, דבסלע ארבעה זוזים, והזוז כמשקל זהוב של משקל שני פשיטים ומחצה למשקל הברזל. ונראה שקבלה היתה בידו מרבותיו. ומשמע שרוצה לומר דזוז הוא דינר של כסף, ומשקלו של זהב. וכמו כן פירש בפירוש חומש בפרשת "ואלה המשפטים" גבי שלשים שקל, דהשקל משקלו ארבעה זהובים שהם חצי אונקיי"א למשקל הישר של קלונייא. משמע נמי שרוצה לומר דדינר כסף וזהב משקלו שוה, דסלע הוא ארבעה דינרים. אבל לא נראה לרבינו תם, מדקאמר דדינר של זהב משקלו כשנים של כסף, כמו שאפרש בסמוך. ועוד פירש בקונטרס, דרבי חנינא דאמר: איסתירא סרסיא דמזבנא תמניא מינייהו בדינרא — היינו בדינר האמור בכל התלמוד, הוא דינר שמינית שבדינר צורי. ורבי חנינא תנא הוא ופליג אמתניתין. והשתא הוו חמש סלעים דבר מועט. מאי דקאמר חמשה מינייהו לפדיון הבן, ותמניא מינייהו לא שוו אלא שמינית שבדינר צורי, וצורי גופיה אין משקלו אלא שני פשיטים ומחצה — נמצא דחמש סלעים של בן אין שוין פשוט אחד ממטבע שלנו לרבי חנינא. ועוד, ד"דינר" מפרש דהוא דינר מדינה. ובלשון משנה רגיל לקרותו "זוז", ובלשון התלמוד רגיל לקרותו "פשיטי", כי ההוא דכתובות (סז,א) דאמרינן: "חמשי זוזי פשיטי". ועוד: בכל דוכתי בסתם "דינרא" הוה דדהבא, דמזדבנא בעשרים וחמשה זוזי, בפרק קמא דקדושין (מ,א), גבי רב כהנא דיהיב ליה אליהו שייפא דדינרי, ורבי אמי דאשכח אונייא דדינרי — כלומר, בדינרין זהב! ונראה לפרש: דבולהו לא פליגי, ואמתניתין קיימי לפרושי לן שיעורא. דרבי אמי מנה צורי — כלומר, (סלעים) חמש סלעים ממנה של [צורי הן] סלעים של בן. **רבי** אמי אמר דינרא ערבא — כלומר, דינר של ערביא שוה חמש סלעים של בן. ולא כמו שפירש בקונטרס דסלע צורי דינרא ערביא. וגם פירש שמצאתי בתשובת הגאונים בבליים ששבעה דינרים האמורים בכל מקום בהתלמוד שהדינר שש מעה כסף, עושין עשרה מאותו של ערביא. ודבריו סותרין זה את זה, דכיון דדינר של ערביא קטן אפילו מדינר שבכל התלמוד — אין יכול להיות דסלע צורי הוא דינר ערביא, והלא בסלע ארבעה דינרי מאותם של צורי שבכל התלמוד, כדאמרינן בקדושין ובכל דוכתי! אלא, בדינרי זהב איירי. ושל ערביא קטן הוא מדינר זהב של צורי, דשל צור מיזדבן בעשרים וחמש של כסף, ושל ערביא — בעשרים, כדפרישית, דשיעורו כחמש סלעים של בן. **רבי** חנינא אומר איסתירא ססוריייא — כן כתוב ברוב ספרים. אבל בקונטרס פירש: סווסריתא. נראה דבין זה ובין זה נקרא על שם סוריא, כמו (בבא קמא פג,א) "לשון סורסי", שהוא על סוריא. והוא סלע של סוריא, דמזדבנא תמני בדינרא, היינו בדינר זהב של סוריא. וגדול הוא מדינר זהב של צור שבכל התלמוד, (דהסוריא) [דההוא] לא מיזדבן [אלא] בעשרים וחמש, והאי של סוריא ששוה שמונה של בן — היינו שלשים ושנים דינר של כסף, שהסלע ארבעה דינרין.

[שייך לעמוד הבא] **רבי** יוחנן אמר דינרא הדריינא כו' — הוא דינר זהב שבכל התלמוד, דמזדבן בעשרים וחמש. ומסיק: דל זוז וישארו עשרים וארבעה, והדרא שתותא מאותן עשרים וארבעה וישארו עשרים לפדיון הבן — דהיינו חמש סלעים, שהסלע ארבעה דינרים. וכתוב בספרים: דהוו להו עשרים מתקלי כמתקלי דינרא, דאינון עשרין ותמניא זוזי ופלגא, ופלגא דנקא. ודומה פירוש של גאונים, שפירשו חמש סלעים של בן לפי מטבע שבימיהם.

רש"י

תא שמע — ממתניתין: מת האב בתוך שלשים בחזקת שלא נפדה כו'. "עד שיביא ראיה" גרסינן. ואי מייתי ראיה — הוי פדוי. וקשיא לשמואל. **ודידיה** — חמש סלעים דידיה אזיל כהן וטריף ממשעבדי, שהרי שיעבודו של כהן קדם. והיינו דקאמר "שמצותו על אביו", כלומר: שמאביו נשתעבדו אותן נכסים לכהן. **ובהנך חמש בני חרי פריק לבניה** — מיד. דאי יהיב בני חרי משום פדיון דידיה — תו לא מיפריק בנו, דשמא שיעבוד הלקוחות קודם ללידת בנו. **לאו כבתובה בשטר דמיא** — ואי יהיב בני חרי בשביל פדיון בנו — תו לא מיפריק איהו, דבהן לא מצי טריף לקוחות. **משנה מנה צורי** — מפרש בגמרא. **חמשים של אונס ושל מפתה** — כלומר, וכן חמשים של אונס וכו'. **וכולן בשקל הקדש** — דהוו עשרין מעין, ואותן מעין שבמעות מנה צורי. ובגמרא מפרש למה לי למהדר ולמיתני האי וכו'. **חוץ משקלים** — שקלים הבאים בלשכה באדר, אין מביאין שם אלא מטבע של חצי שקלים. **גמרא מנה של צורי** — היוצא במדינת צורי. דהסלע ארבעה זוזים, והזוז במשקל זהב של משקל שני פשיטין ומחצה למשקל הברזל. **רב אמי אומר** — סלע צורי היינו דינר ערבא = ישמעאלי. ולא פירש לי שיעורו, ומצאתי בתשובת הגאונים בבליים: ששבעה דינרים האמורים בכל התלמוד, שהדינר שש מעה כסף — עושין עשרה מאותן של ערביא, ובלשון ערבי קורין אותה מגרעות. **איסתירא סוסרייתא** — סלעים מיושנים. **דמזדבנא תמניא** — מינייהו בדינרא.

הָכָא נַמִּי לָא שְׁנָא. וּשְׁמוּאֵל אָמַר לָךְ: הָתָם - בְּיָדוֹ לְקַדְּשָׁהּ מַעֲכַשָּׁיו, הָכָא - אֵין בְּיָדוֹ לִפְדּוֹתוֹ מֵעַכְשָׁיו. וְאַף עַל גַּב דְּקַיְּימָא לָן דְּכָל הֵיכָא דִּפְלִיגִי רַב וּשְׁמוּאֵל - הִלְכְתָא כְּרַב בְּאִיסּוּרֵי וְכִשְׁמוּאֵל בְּדִינֵי, הָכָא הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל. תְּנַן: מֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לַכֹּהֵן - יַחֲזִיר לוֹ חָמֵשׁ סְלָעִים; מַעֲמָא - דְּמֵת, הָא לָא מֵת - בְּנוֹ פָּדוּי! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - דְּאִיתְּנְהוּ לַמָּעוֹת. תָּא שְׁמַע: בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא נִפְדָּה עַד שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ שֶׁנִּפְדָּה! - הָתָם נַמִּי - דְּאִיתְּנְהוּ לַמָּעוֹת בְּעֵינַיְיהוּ. תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב יְהוּדָה: הַפּוֹדֶה אֶת בְּנוֹ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - בְּנוֹ פָּדוּי. אָמַר לֵיהּ: שְׁמוּאֵל אָמַר אֵין בְּנוֹ פָּדוּי, וְאַתְּ אָמְרְתְּ בְּנוֹ פָּדוּי וְאַף עַל גַּב דְּקַיְּימָא לָן כְּרַב בְּאִיסּוּרֵי וְכִשְׁמוּאֵל בְּדִינֵי, הָכָא הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל. "הוּא לִפְדּוֹת וּבְנוֹ לִפְדּוֹת - הוּא קוֹדֵם לְבְנוֹ" וכו'. תְּנוּ רַבָּנַן: הוּא לִפְדּוֹת וּבְנוֹ לִפְדּוֹת - הוּא קוֹדֵם לְבְנוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּנוֹ קוֹדְמוֹ, שֶׁמְּצִוָּתוֹ עַל אָבִיו, וּמִצְוַת בְּנוֹ - עָלָיו. אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: הַכֹּל מוֹדִים הֵיכָא דְּלֵיכָא אֶלָּא חָמֵשׁ סְלָעִים - הוּא קוֹדֵם לְבְנוֹ, מַאי טַעֲמָא - דְּמִצְוָה דִּידֵיהּ עָדִיף. כִּי פְּלִיגִי - הֵיכָא דְּאִיכָּא חָמֵשׁ מְשׁוּעְבָּדוֹת וְחָמֵשׁ בְּנֵי חוֹרִין; רַבִּי יְהוּדָה סָבַר: מִלְּוֶה הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה - כִּכְתוּבָה בִּשְׁטָר דָּמְיָא, וְדִידֵיהּ - אָזֵיל וְטָרֵיף מִמְּשַׁעְבְּדֵי, וּבְהָנֵי חָמֵשׁ בְּנֵי חוֹרִין - פָּרֵיק לֵיהּ לִבְרֵיהּ. וְרַבָּנַן סָבְרֵי: מִלְּוֶה הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה - לָאו כִּכְתוּבָה בִּשְׁטָר דָּמְיָא, הִלְכָּךְ - מִצְוָה דִּידֵיהּ עָדִיף. **משנה** חָמֵשׁ סְלָעִים שֶׁל בֵּן - בְּמָנֶה צוֹרִי. שְׁלֹשִׁים שֶׁל עֶבֶד, חֲמִשִּׁים שֶׁל אוֹנֵס וְשֶׁל מְפַתֶּה, וּמֵאָה שֶׁל מוֹצִיא שֵׁם רַע - כּוּלָּם בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ בְּמָנֶה צוֹרִי. וְכוּלָּן נִפְדִּין בְּכֶסֶף וּבְשָׁוֶה כֶּסֶף, חוּץ מִשְּׁקָלִים. **גמרא** מָנֶה צוֹרִי. אָמַר רַבִּי אַסִּי: מָנֶה שֶׁל צוֹרִי. רַבִּי אַמִּי אָמַר: דִּינָרָא עֲרָבָא. רַבִּי חֲנִינָא אוֹמֵר: אִסְתִּרָא סָרְסָיָא דְּמִזְדַּבְּנָא תְּמַנְיָא בְּדִינָרָא, חָמֵשׁ מִינַּיְיהוּ לְפִדְיוֹן הַבֵּן.

הָכָא נַמִּי בפדיון הבן **לֹא שְׁנָא**, ואפילו שכשהגיע זמן הפדיון המעות אינן ברשות הכהן מכל מקום הבן פדוי.

וּשְׁמוּאֵל אָמַר לָךְ, אינו דומה דין פדיון הבן בתוך שלשים לדין קידושין לאחר שלשים יום, שכן **הָתָם** בקידושין **בְּיָדוֹ** של המקדש **לְקַדְּשָׁהּ** כבר **מֵעַכְשָׁיו** בשעת נתינת המעות לידה, ועל כן הם חלים גם לאחר שהתעכלו המעות. אבל **הָכָא** בפדיון הבן הרי **אֵין בְּיָדוֹ לִפְדּוֹתוֹ מֵעַכְשָׁיו** בתוך שלשים יום, ועל כן אם כלו המעות כשהגיע היום השלושים אין הבן פדוי.

הגמרא מכריעה במחלוקת זו: **וְאַף עַל גַּב דְּקָיְימָא לָן דְּכָל הֵיכָא דְּפִלְיגִי** – ואף על פי שבכלל הוא בידינו בכל מקום שנחלקו **רַב וּשְׁמוּאֵל, הִלְכְתָא כְּרַב בְּאִיסּוּרֵי** [–באיסור והיתר] **וְהִלְכָה כִּשְׁמוּאֵל בְּדִינֵי** ממון, מכל מקום **הָכָא** בפדיון הבן, אף שהוא חיוב מצוה שדינו כאיסור והיתר, **הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל,** שאם התעכלו המעות בתוך שלושים יום אין הבן פדוי.

הגמרא מביאה ראיה מדברי המשנה לעיל לדברי רב: **תְּנַן** במשנה לעיל (ע"א), **מֵת** הבן **בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, אַף עַל פִּי** שֶׁכבר **נָתַן** האב חמשה סלעים **לַכֹּהֵן** קודם לכן, **יַחֲזִיר לוֹ** הכהן לאב **חָמֵשׁ סְלָעִים.** מדייקת הגמרא: משמע מלשון המשנה **דְּטַעְמָא** שעליו להחזיר הוא רק משום **דְּמֵת** הבן בתוך שלשים, **הָא** [–אבל] אם **לֹא מֵת** הבן, **בְּנוֹ פָּדוּי.** ומכאן שעל ידי הנתינה בתוך שלושים חל הפדיון לאחר שלשים. דוחה הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן דְּאִיתַּנְהוּ לַמָּעוֹת** – המשנה עוסקת באופן שהמעות ישנם ביד הכהן לאחר שלשים, ובאופן זה גם שמואל מודה שהפדיון חל לאחר שלשים, כמבואר לעיל (ע"א).

הגמרא מביאה ראיה אחרת ממשנתנו לדברי רב: **תָּא שְׁמַע,** שנינו במשנתנו, 'מת האב בתוך שלשים הרי הבן **בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא נִפְדָּה, עַד (שיאמרו לו) [שֶׁיָּבִיא רְאָיָה] שֶׁנִּפְדָּה'.** הרי שאם פדה האב בתוך שלושים הבן פדוי. דוחה הגמרא: **הָתָם נַמִּי** מדובר באופן **דְּאִיתַּנְהוּ לַמָּעוֹת בְּעֵינֵיהוּ** [–שהמעות בעין] לאחר שלושים, שגם שמואל מודה בו שהבן פדוי.

רב יהודה הכריע להלכה כדברי שמואל: **תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב יְהוּדָה** – שנה אחד החכמים ברייתא לפני רב יהודה, **הַפּוֹדֶה אֶת בְּנוֹ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם בְּנוֹ פָּדוּי. אָמַר לֵיהּ** רב יהודה, הרי **שְׁמוּאֵל אָמַר 'אֵין בְּנוֹ פָּדוּי', וְאַתְּ אָמְרַת** – ואיך אתה שונה בברייתא **'בְּנוֹ פָּדוּי'. וְאַף עַל גַּב דְּקָיְימָא לָן** שהלכה **כְּרַב בְּאִיסּוּרֵי** וְהלכה **כִּשְׁמוּאֵל בְּדִינֵי** ממונות, מכל מקום **הָכָא** בפדיון הבן **הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל.**

שנינו במשנה: **הוּא לִפְדּוֹת וּבְנוֹ לִפְדּוֹת הוּא קוֹדֵם לִבְנוֹ וּבְנוֹ,** רבי יהודה אומר בנו קודמו, שמצותו על אביו ומצות בנו עליו. וכן שנינו בברייתא: **תָּנוּ רַבָּנָן, הוּא לִפְדּוֹת** – בכור שלא נפדה על ידי אביו ומוטל עליו לפדות את עצמו, **וְגַם** את **בְּנוֹ** הבכור מוטל עליו **לִפְדּוֹת,** פדיונו **הוּא** [–שלו] **קוֹדֵם** לפדיון **בְּנוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** חיוב פדיון **בְּנוֹ קוֹדֵמוֹ** לפדיון עצמו, משום **שֶׁמִּצְוָתוֹ** של האב הבכור היתה מתחילתה מוטלת **עַל אָבִיו, וְאִילוּ מִצְוַת בְּנוֹ** מוטלת **עָלָיו.**

הגמרא מפרשת מחלוקת תנאים זו: **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה הַכֹּל מוֹדִים, הֵיכָא דְּלֵיכָא** [–שאין לו] **אֶלָּא חָמֵשׁ סְלָעִים** בלבד **הוּא קוֹדֵם לִבְנוֹ** ופודה את עצמו. **מַאי טַעְמָא,** משום **דְּקִיּוּם מִצְוָה דִּידֵיהּ** [–שלו] **עָדִיף** וקודם למצות פדיון בנו המוטלת עליו. **כִּי פְּלִיגִי** – מתי נחלקו, **הֵיכָא דְּאִיכָּא** קרקעות בשווי **חָמֵשׁ** סלעים שהיו של אביו שנעשו **מְשׁוּעְבָּדוֹת** לחוב פדיונו שהתחייב בו אביו ואחר כך מכרן לאחרים, **וְיֵשׁ** לו עוד **חָמֵשׁ** סלעים **בְּנֵי חוֹרִין** שהם עדיין שלו. **רַבִּי יְהוּדָה סָבַר, מִלְּוֶה הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה** – חוב שהתורה מחייבת אותו כגון חוב פדיון הבן, **כִּכְתוּבָה בִּשְׁטָר דָּמְיָא** והבעל חוב גובה אותו אף מקרקעות שבידי הלקוחות. **וְלֵכן** את חוב הפדיון **דִּידֵיהּ אָזִיל וְטָרִיף מִמְּשַׁעְבְּדֵי** – הולך הכהן וטורף מהקרקעות שבידי הלקוחות, שהרי כבר כבר השתעבדו הקרקעות לכהן משום שהתחייב אביו בפדיונו לפני שמכרן. **וּכְהֲנֵי חֲמֵשׁ** הסלעים שהם **בְּנֵי חוֹרִין** ועדיין הם ברשותו **פָּרִיק לֵיהּ לְבָרֵיהּ** – יפדה את בנו. ועליו לעשות דווקא בסדר זה, משום שאם יפדה את עצמו בסלעים בני החורין, שוב לא יוכל הכהן לגבות את חוב פדיון בנו מהקרקעות המשועבדות, משום שקדמה מכירתם ללידת הבן ולא השתעבדו מעולם לחוב פדיונו. **וְרַבָּנָן סָבְרִי שִׁמְלֶוֶה הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה לָאו כִּכְתוּבָה בִּשְׁטָר דָּמְיָא** ואינו אלא כמלוה על פה שאינו גובה מן הלקוחות, ואף את פדיון האב אין הכהן יכול לגבות מן הלקוחות. ומאחר שאין בידו אלא חמשה סלעים בני חורין, **הִלְכָּךְ** קיום **מִצְוָה דִּידֵיהּ עָדִיף,** והוא קודם למצות פדיון בנו.

משנה

נאמר בתורה (במדבר יח טז) 'וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הוּא'. המעות הנקראות בתורה 'שקלים' נקראו בלשון המשנה 'סלעים', ונידון המשנה הוא לברר את ערך הכסף המופיע בתורה, שהרי הוסיפו חז"ל על השקל שהיה בימי משה וקבעו אותו לפי השקל הצורי.

חָמֵשׁ סְלָעִים שֶׁל פדיון הבֵּן, לאחר שהוסיפו חז"ל על המטבע של משה, ערכם נקבע **בְּמָנֶה צוֹרִי** – לפי ערך מנה של מדינת צור, שהיה ערכו שוה לערך עשרים וחמשה סלעים.

המשנה מביאה תשלומים נוספים שנקבעו לפי ערך המטבעות שבמדינת צור: **שְׁלֹשִׁים** שקלים **שֶׁל עֶבֶד** – אם נגח שורו של אדם את עבדו של חבירו, חייבה התורה את בעל השור לשלם לבעל העבד סכום קבוע של שלושים שקלים. **חֲמִשִּׁים** שקלים **שֶׁל אוֹנֵס וְשֶׁל מְפַתֶּה** נערה בתולה, שחייב ליתן לאביה קנס של חמשים שקלים. **וּמֵאָה** שקלים **שֶׁל מוֹצִיא שֵׁם רָע** – הנושא אשה, וטוען שלא מצא לה בתולים, אם התברר שהיו לה בתולים, וטענתו היא הוצאת שם רע, חייב לשלם לאביה קנס של מאה שקלים. כל התשלומים הללו שהוזכרו בתורה, אף אלו שלא נאמר בהם 'שקל' אלא 'כסף', **כּוּלָּם** נקבעו **בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ,** ששיעורו כשיעור סלע שהוא אחד מעשרים וחמשה **בְּמָנֶה צוֹרִי. וְכוּלָּן נִפְדִּין** – וכל הנפדים, כגון בכור אדם והקדשות, פודים אותם בין **בְּמִטְבְּעוֹת** של **כֶּסֶף** ובין **בְּשָׁוֶה כֶּסֶף** – אין צורך לתת כנגדם דווקא מטבעות כסף, אלא כל דבר ששוויו כמותם. **חוּץ מִשְּׁקָלִים** – מצות נתינת מחצית השקל בכל שנה, שאי אפשר לקיימה בנתינת שוה כסף, אלא רק במטבע של חצי שקל.

גמרא

שנינו במשנה שערך הכסף הנדרש לשקלים של פדיון הבן, נמדד לפי ערכו של מנה צורי, ונחלקו האמוראים האם חל שינוי בערך השקל מאז תקופת המשנה ועד לתקופתם. מבארת הגמרא: **מָנֶה צוֹרִי,** מהו שויו. **אָמַר רַבִּי אַסִּי,** כפי שווי **מָנֶה שֶׁל צוֹרִי** – מדינת צור, ולדבריו אף בזמנו השיעור הוא כבזמן המשנה, והיינו כפי שוויו של מנה במדינת צור.

רַבִּי אַמִּי אָמַר, כדי לשער את שוויו של סלע צורי בזמנינו, יש לשערו לפי **דִּינָרָא עַרְבָא** – דינר היוצא במדינות הישמעאלים. **רַבִּי חֲנִינָא אוֹמֵר,** חמש סלעים שנזכרו במשנה, יש לשער אותם לפי **אִיסְתָּרָא סְרָסָיָא** – סלעים מיושנים, **דְּמִיזְדַּבְּנָא תְּמַנְיָא בְּדִינָרָא** – שנמכרים שמונה מהם בדינר אחד, **חָמֵשׁ מִינַיְיהוּ** – חמש סלעים כאלו הוא השיעור הנדרש **לְפִדְיוֹן הַבֵּן.**

רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, שוויו של מנה צורי בזמנינו, נמדד לפי **דִּינָרָא דַּרְיָינָא טָרְיָינָא** – דינר זהב שטבועה בו דמותו של הדריינוס קיסר או של טוריינוס קיסר, **וּשְׁיָיפָא** – שנישוף ממנו שם המלך החקוק בו, **דְּמִזְדַּבְּנָא** – שהוא נמכר **בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה זוּזֵי** – דינרי כסף צוריים, וכדי לדעת את שווי הסלעים הנדרשים לפדיון הבן, **דַּל מִינַּיְיהוּ שְׁתוּתָא,** הפחת שישית מסכום הדינרים הנדרשים לקניית מנה צורי, **וְהָנָךְ** – ואלו עשרים הדינרים הנותרים, הם שווי חמשה סלעים הנדרשים **לְפִדְיוֹן הַבֵּן.**

מקשה הגמרא על חשבון זה: כיון שהפחתת שישית, דהיינו ארבעה דינרים ושישית, **הָנֵי עֶשְׂרִין וְחַד נְכִי דַּנְקָא הָוֵי** – אין כאן אלא עשרים ואחד דינרים פחות שישית [כלומר עשרים דינר ועוד חמש שישיות דינר], ואילו לפדיון הבן די בחמשה סלעים שנקנים בעשרים דינרים.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** כך צריך לומר, **דַּל שְׁתוּתָא וְזוּזָא** – הפחת שישית ועוד דינר אחד, **וְהָנָךְ** הנותרים הם בשווי חמשה סלעים הנדרשים **לְפִדְיוֹן הַבֵּן.**

שבה הגמרא ותמהה: **אַכַּתִּי** – עדיין החשבון אינו מדויק, כיון שחוץ מהשישית [שהוא ארבע דינרים ועוד שישית דינר] הפחתת עוד דינר שלם, נמצא שלא נותרו אלא **עֶשְׂרִין נְכִי דַּנְקָא הָוֵי** – עשרים דינר פחות שישית, ואילו לפדיון הבן צריך שיהיו הסלעים שוים עשרים דינרים שלמים.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** כך צריך לומר, **דַּל זוּזָא** – הפחת תחילה דינר אחד, ויוותרו עשרים וארבעה דינרים, [ואחר כך הפחת **שְׁתוּתָא** – שישית מאותם עשרים וארבע דינרים [דהיינו ארבע דינרים], **וְהָנָךְ** הנותרים הם משקל חמש סלעים הנדרשים **לְפִדְיוֹן הַבֵּן,** ונמצא **דְּהָוֵי לְהוּ** – ששווי חמשה סלעים הוא **עֶשְׂרִין מַתְקְלֵי כְּמַתְקְלֵי דִּינָרָא** – עשרים דינרים הנשקלים במשקל דינר צורי. **דְּאִינּוּן** – שהם שוים **עֶשְׂרִין וּתְמָנְיָא זוּזֵי וּפַלְגֵי וּפַלְגָּא דַּנְקָא** – עשרים ושמונה וחצי דינרים ערביים ועוד חצי שישית הדינר, דהיינו פונדיון, והוא שיעור חמשה סלעים של פדיון הבן.

הגמרא מברר כמה דינרים יש בכל סלע של תורה: **אָמַר רָבָא, סִילְעִים דְּאוֹרַיְיתָא** – סלעים של התורה, דהיינו שקלי הקודש, **תְּלָתָא וְתִילְתָא הָוֵי** – ערכו של כל סלע הוא שלשה דינרים ועוד שליש דינר, **דִּכְתִיב** לגבי מצות מחצית השקל (**שמות ל יג**) 'עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל', **וּמְתַרְגְּמִינַן** – והתרגום של 'עשרים גרה' הוא 'עֶשְׂרִין מְעָין', דהיינו ששוויו של השקל הוא עשרים מעה, **וְתַנְיָא** בברייתא, **שֵׁשׁ מָעָה כֶּסֶף,** הוא שווי של **דִּינָר,** אם כן נמצא שבשקל אחד שהוא עשרים מעה, יש שלש דינרים [שהם שמונה עשרה מעות], ועוד שליש דינר [שהן שתי מעות].

המקדיש שדהו בזמן שהיובל נוהג, ובא לפדותו, קבעה התורה סכום קבוע לפדיון השדה, חמשים שקל כסף לכל מידת שטח של בית חומר שעורים [והוא שטח שבו זורעים כמות שעורים שנקראת חומר], וסכום זה ניתן עבור כל שנות היובל, דהיינו אם הקדישה בשנה הראשונה של היובל, ולולי שהיה פודה את השדה היא היתה נשארת ביד ההקדש ארבעים ותשע שנים, עד היובל הבא, אולם אם הקדישה שנתיים או שלש לפני היובל, נותן עבור הזמן שנותר עד היובל סלע ופונדיון עבור כל שנה.

הגמרא מקשה על שיעורו של רבא ממה ששנינו בתורת כהנים (**בחוקותי פ"י ה"ה**) לגבי המקדיש שדה אחוזה בשנת היובל.

מקשה הגמרא: **מֵיתִיבִי,** שנינו בברייתא, אם בא לפדותה בתחילת היובל, נותן ארבעים ותשעה סלעים וארבעים ותשעה פונדיונים עבור ארבעים ותשע שנים שבין יובל ליובל, ומקשה הברייתא, **וְהַלָּא סֶלַע שֶׁל קֹדֶשׁ** ערכו הוא רק **אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה פּוּנְדְּיוֹנִין,** וכיון שנותן ארבעים ותשעה דינרים ועוד ארבעים ותשע פונדיונים, נמצא שנותן חמישים שקל ופונדיון נוסף, **וּפוּנְדְּיוֹן זֶה מַה טִּיבוֹ,** והרי התורה קבעה שיתן חמשים שקל, ולא יותר. ומבארת הברייתא, פונדיון זה משמש **קִילְבּוֹן** ומתחלק **לְפְרוּטְרוֹט.** והיינו, שפונדיון זה ניתן כתוספת מועטת לתשלום של כל שנה, כדי שלא יחסר ממשקל המטבע המשולם לפדיון ההקדש, שהרי כשיתן לשולחני הרבה מטבעות קטנים [סלעים ופונדיונים] כדי לקבל מטבע אחת ששוה חמשים שקלים, יצטרך להוסיף פונדיון, ומשמש לקילבון, היינו להכריע את הכף לטובת משקל המטבע המשולם להקדש, וכאילו פונדיון זה מתחלק לפרוטרוט היינו למטבעות קטנות, הנוספות לפדיון כל שנה ושנה.

ויש להקשות על דברי רבא, שמכל מקום מבואר בברייתא שערך הסלע הוא ארבעים ושמונה פונדיונים, וידוע שערכו של כל דינר הוא שנים עשר פונדיונים, נמצא שערך כל סלע [של ארבעים ושמונה פונדיונים] הוא ארבע דינרים, וזהו שלא כדברי רבא שאמר שערך הסלע הוא רק שלשה דינרים ושליש.

מתרצת הגמרא: מה ששנינו בברייתא שערך השקל הוא ארבעים ושמונה פונדיונים, הוא **כָּתַר דְּאוֹסִיפוּ עִילָּוֵיהוּ** – אחר שהגדילו את שיעור השקל בשישית, ונעשה שוויו שוה לערך עשרים וארבע מעות כסף, שהן ארבע דינרים, ובהם ארבעים ושמונה פונדיונים.

ומביאה הגמרא מקור שאפשר להוסיף על מדת ה'שקל': **דְּתַנְיָא** בברייתא, נאמר לגבי מצות נתינת מחצית השקל (**שמות ל יג**), 'עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל', **לָמַדְנוּ לְשֶׁקֶל שֶׁערכו הוא עֶשְׂרִים גֵּרָה,** ו'גרה' היא המטבע הנקראת 'מעה כסף', **וּמִנַּיִן שֶׁאִם רָצָה לְהוֹסִיף** על משקל הכסף הצרוף במטבע השקל, **יוֹסִיף** – רשאי להוסיף, **תַּלְמוּד לוֹמַר** לגבי שיעור הערכין (**ויקרא כז ה**) 'עֶשְׂרִים גֵּרָה יִהְיֶה הַשֶּׁקֶל', ומשמעות תיבת 'יהיה' שיכולה להיות בו הויה אחרת, דהיינו שניתן לשנותו. **יָכוֹל** הייתי לומר כשם שניתן להוסיף על משקל השקל, כך אם ירצה אף **יַפְחוּת** מערכו, **תַּלְמוּד לוֹמַר** לגבי פדיון הבן (**במדבר יח טז**) 'עֶשְׂרִים גֵּרָה **הוּא'** ומשמע שמשקלו לפחות כמשקל עשרים גרה.

הגמרא מביאה מעשה שבו נחלקו אמוראים מהו המטבע הנדרש לפדיון הבן בזמנם: **רַב אַשִּׁי שַׁדַּר לֵיהּ שִׁבְסַר זוּזֵי** – שלח שבעה עשר דינרים **לְרַב אָחָא בְּרֵיהּ דְּרַבִינָא** שהיה כהן, **בְּפִדְיוֹן הַבֵּן** – בעד פדיון בנו בכורו. ושוב **שָׁלַח לֵיהּ** רב אשי לרב אחא, וביקש מאת רב אחא **לִישַׁדַּר לִי מַר** – ישלח לי כבודו בחזרה **תְּלָתָא יְתֵירָתָא דְּאִיכָּא עִלָּוֵיהוּ** – שליש דינר שהוא יתר על שווי חמשה סלעים של פדיון הבן, כיון שסבר כרבא שערך סלע שוה לערך שלשה דינרים ושליש, ונמצא שערך חמשה סלעים שוה לששה עשר דינרים ושני שליש דינר, וכיון שנתן שבעה עשר דינרים, הרי צריך להחזיר לו שליש דינר.

שָׁלַח לֵיהּ רב אחא בריה דרבינא, לרב אשי, אין לך בידי עודף על שווי חמשה סלעים, אלא אדרבא, **לִשְׁדַּר לִי מַר תְּלָתָא אַחֲרִינָא** – עליך לשלוח לי עוד שלשה דינרים, כיון **דְּאוֹסִיפוּ עִילָּוֵיהוּ** – שהגדילו את שיעור השקל בשישית, וערכו שוה לארבע דינרים, ונמצא שבחמשה סלעים יש עשרים דינרים.

הגמרא מבארת שיש הבדל בכמות של 'שקל כסף' בין המוזכר בתורה למה שמוזכר בנביאים ובכתובים: **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, כָּל** לשון 'שקל **כֶּסֶף' הָאָמוּר בַּתּוֹרָה סְתָם,** הכוונה לערך של **סֶלַע.** וכל לשון 'שקל כסף' **דִּנְבִיאִים** – שהוזכר בספרי הנביאים, הכוונה **לְלִיטְרִין,** דהיינו מנה שהוא משקל ליטרא, השוה למשקל עשרים וחמשה סלעים של התורה. וכל לשון 'שקל כסף' **דִּכְתוּבִין** – שהוזכר בספרי הכתובים, הכוונה **לְקִינְטָרִין,** דהיינו במשקל מאה סלעים של התורה. **חוץ מִן כַּסְפּוֹ שֶׁל עֶפְרוֹן** שקיבל מאברהם אבינו בעת שקנה ממנו את שדה מערת המכפלה, **שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה** בלשון 'כסף' **סְתָם,** היה

המשך בעמוד רנב

רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר: דִּינָרָא הַדְרִיָּינָא טְרַיָּינָא שַׁיְּיפָא, דִּמְזַבְּנָא בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה זוּזֵי, דַּל מִינַּיְיהוּ שְׁתוּתָא - וְהָנָךְ לְפִדְיוֹן הַבֵּן. - הָנֵי עֶשְׂרִין וְחַד נְכִי דַּנְקָא הָוֵי! אֶלָּא: דַּל שְׁתוּתָא וְזוּזָא, וְהָנָךְ לְפִדְיוֹן הַבֵּן. - אַכַּתִּי עֶשְׂרִין נְכִי דַּנְקָא הָוֵי! אֶלָּא, דַּל זוּזָא וּשְׁתוּתָא, וְהָנָךְ לְפִדְיוֹן הַבֵּן. דְּהָוֵי לְהוּ עֶשְׂרִין מַתְקְלֵי בְּמַתְקָלֵי דִּינָרָא, דְּאִינּוּן עֶשְׂרִין וּתְמַנְיָא זוּזֵי וּפַלְגֵי וּפַלְגָּא דַּנְקָא. אָמַר רָבָא: סִילְעִים דְּאוֹרַיְיתָא - תְּלָתָא וְתִילְתָּא הָוֵי, דִּכְתִיב: "עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל", וּמְתַרְגְּמִינַן: עֶשְׂרִין מָעִין, וְתַנְיָא: שֵׁשׁ מָעָה כֶּסֶף - דִּינָר. מֵיתִיבֵי: וַהֲלֹא סֶלַע שֶׁל קֹדֶשׁ אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה פּוּנְדְיוֹנִין, פּוּנְדְיוֹן זֶה מַה טִּיבוֹ - קִילְבּוֹן לִפְרוֹטְרוֹט! - בָּתַר דְּאוֹסִיפוּ עִילָּוֵייהוּ. דְּתַנְיָא: "עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל" - לָמַדְנוּ לַשֶּׁקֶל שֶׁהוּא עֶשְׂרִים גֵּרָה, וּמִנַּיִן שֶׁאִם רָצָה לְהוֹסִיף יוֹסִיף - תַּלְמוּד לוֹמַר: "יִהְיֶה"; יָכוֹל יִפְחוֹת תַּלְמוּד לוֹמַר: "הוּא". רַב אַשִׁי שְׁדַר לֵיהּ שִׁבְסַר זוּזֵי לְרַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבִינָא בְּפִדְיוֹן הַבֵּן, שְׁלַח לֵיהּ: לִישַׁדַּר לִי מָר תִּלְתָּא יְתֵירְתָּא דְּאִיכָּא עִלָּוַיְיהוּ! שְׁלַח לֵיהּ: לִשְׁדַּר לִי מָר תִּלְתָּא אַחֲרִינָא דְּאוֹסִיפוּ עִילָּוַיְיהוּ! אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: כָּל כֶּסֶף הָאָמוּר בַּתּוֹרָה סְתָם - סֶלַע, דִּנְבִיאִים - לִיטְרִין, דִּכְתוּבִין - קִינְטָרִין; חוּץ מִן כַּסְפּוֹ שֶׁל עֶפְרוֹן, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה סְתָם - קִינְטָרִין, דִּכְתִיב: "אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עוֹבֵר לַסֹּחֵר", וְאִיכָּא דּוּכְתָּא דְּקָא קָרוּ לְקִינְטְרָא "תִּיקְלָא". אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: בִּיקְּשׁוּ לִגְנוֹז כָּל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁבָּעוֹלָם מִפְּנֵי כַּסְפָּהּ וּזְהָבָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, עַד שֶׁמָּצְאוּ לוֹ מִקְרָא מִן הַתּוֹרָה שֶׁהוּא מוּתָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָאוּ בָהּ פָּרִיצִים וְחִלְּלוּהָ". - וִירוּשָׁלַיִם הָוְיָא רוּבָּא דְּעָלְמָא אֶלָּא אָמַר אַבַּיֵי: בִּקְשׁוּ לִגְנוֹז דִּינָרָא הַדְרִיָּינָא טִירְיָיאנָא שַׁיְּיאפָּא מִפְּנֵי טִבְעָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, עַד שֶׁמָּצְאוּ לָהּ מִקְרָא מִן הַתּוֹרָה שֶׁהוּא מוּתָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָאוּ בָהּ פָּרִיצִים וְחִלְּלוּהָ".

רב

רש"י

דינרא הדריינא — דינר זהב שטבוע במטבע אדריינוס קיסר וטוריינוס קיסר. **ושייפא** — שם המלך. **דמיזדבין בעשרים וחמשה דינר של כסף** — בדינר צורי. **דל מינייהו שתותא** — ואינך לפדיון הבן. דסבירא ליה דסלעים של בכור הם סלעים של ארבעה דינר, והוא סלע צורי דמטי לחמשה סלעים עשרים דינר. **עשרים וחד נכי דנקא הוו** — דל שתות מעשרים וארבעה ופשו עשרים, ודל שתות מחד זוזא — פשו עשרים ואחד נכי דנקא. **אלא דל שתותא וזוזא** — ואכתי עשרים נכי דנקא הוו, דכי מדלית שתות וכי הדר מדלית חדא — פשו עשרים נכי שתות! **אלא דל בריש זוזא** — ופשו עשרים וארבעה, והדר דל שתות מעשרים וארבעה ופשו עשרים, והנך לפדיון הבן אזלי. **דהוו להו עשרין מתקלי במתקלא דינרא** — במשקל דינר צורי, כדפרישית. **דאינון עשרין ותמניא ופלגי ופלגא דנקא** — בדינרא ערביא. דדינר צורי עושין השבעה — עשר בדינר ערבי, והארבעה עשר עושין עשרים. פשו להו שש צורים, דעבדי שמונה דינרים ערביים ופלגא [ופלגא] דנקא דהוא פונדיון. דדינר הוו שנים עשר פונדיונין, אלא שפונדיוני צורי גדולים ושל ערביים קטנים. וכיון דשבעה צורים עושין עשרה ערביים, מטי לכל דינר צורי דינר ערבי וחמש פונדיונין ערביים ושביעית פונדיון. דצא וחשוב לשבעה דינרים חמש פונדיונין ושביעית פונדיון לכל דינר — הוו להו שלשים וששה פונדיונין טופייאנא, דאינון שלשה דינרים, ואישתכח דשבעה הוו עשרה. הלכך שבעה דינר צורים הוו עשרה, והארבעה עשר הוו עשרים, ופשו ששה דינר צורים, הוסף לכל דינר חמשה פונדיונין ושביעית — הוו להו שלשים ואחד פונדיונין טופייאנא בציר פורתא, וההוא פורתא לא חשיב בין פונדיונין. ועשה אותן דינר — הוו שלשים ואחד פונדיונין שני דינר ופלגא דדינר ופונדיון, אישתכח דששה דינרי צורים עושין תמניא ופלגא ופלגא דנקא של ערביים. ולשון זה שפירשתי כתוב בספרים, ולא פירש לנו, כי לא פירש מפי הרב הגדול כל הך מילתא דהוו להו עשרין מתקלי במתקלא דינר דאינון עשרים ושמונה ופלגא ופלגא דנקא, אבל מצאתיה בתשובת הגאונים. **סילעין דאורייתא תלתא** — דינר צורים הוו, ותילתא, דהן עשרין מעין. **והלא סלע של קודש** — המקדיש שדהו בשנת היובל היה פודה בית זרע [חומר] שעורים בחמשים סלעים, ובתורת כהנים גבי מקדיש שדהו קתני: "בערכך יקום", נותן ארבעים ותשעה סלעים וארבעים ותשעה פונדיונין לארבעים ותשע שנים של יובל. והלא סלע של קודש כו', כלומר: ולמה אמרנו ארבעים ותשעה פונדיונין והלא סלע של קודש ארבעים ושמונה פונדיונין, אישתכח דקא פריק בית זרע חומר שעורים בחמשים שקל ופונדיון! **פונדיון זה מה טיבו** — והלא לא נאמר אלא "חמשים שקל כסף"! **קולבון לפרוטרוט** — הכרע הוא האי פונדיון, דמטי קולבון — מעה קטנה, לכל אחד. "לפרוטרוט" משמע: לכל אחד בפני עצמו, כדאמרינן בפרק ראשון (בכורות ה,א): ולא מנאו הכתוב אלא בפרוטרוט. קתני מיהת: סלע של קודש ארבעים ושמונה פונדיונין, והיינו ארבעה דינר צורים דהכי אמרינן בקדושין (יב,א): שש מעה כסף — דינר, מעה — שני פונדיונין, נמצא דינר שנים עשר פונדיונין, וסלע ארבעים ושמונה. אלמא סלע דאורייתא ארבעה דינרין, וקשיא לרבא! ומשנינן: **בתר דאוסיפו עליה** — על סלע דאורייתא, הוסיפו שתות ועשאוהו למדת סלע צורי, עשרים וארבעה מעין. **יהיה** — "עשרים גרה יהיה השקל", משמע: עוד הויה אחרת. בפרשת ערכין כתיב "הוא". בסדר "ויקח קרח" כתיב: "עשרים גרה הוא" — שלא יפחות. רב אחא כהן היה ושלח רב אשי לרב אחא. **לישלח לי מר תילתא** — שנתתי לך יותר מדאי, כרבא דאמר: סלע דאורייתא שלש דינרין ותילתא. מטי לחמשה סלעים חמשה עשר דינר, והתילתא דאינון שתי דינרין נכי תלתא, דמטי לסך הכל שבסר זוז נכי תילתא. **שלח ליה רב אחא** — תשלח לי מר תלתא זוזי, דהא אוסיפו עלייהו ועשאום למדת צורי, דהוו חמש סלעים עשרים זוז. **ליטרין** — מנין, דהוא עשרים וחמשה סלעים. **קינטרין** — מאה סלעים בכל שקל. **דכתיב עובר לסוחר** — שבכל מקום שיש סוחרים מקבלין אותו בתורת שקלים. **והאיכא דוכתא דקרו לתקלא דידהו קינטריא** — שגדול במדת קינטרא, הלכך קינטריא יהיב ליה. **מפני כספה [וזהבה] של ירושלים** — שהיה בלשכה, והוא של הקדש ואסור לזרים, וכשלקחוהו גוים ערבוהו עם זהובים. **וחיללוה** — משמע: כיון שבאו פריצים חיללוהו — נפק לחולין. **הויא רובא דעלמא** — בתמיה, דעליה בעי איתסורי כל זהבים שבעולם **הדריינא טריינא שיפא** — אלו היו ממטבעות של ירושלים, ורובן של אלו באו מירושלים.

תוספות

דינרא הדריינא טריינא שייפא. פירש בקונטרס הדריינא על שם הדריינוס קיסר וטוריינוס קיסר שייפא שם המלך וקשה לר"ת דבסמוך אמר שבקו לגונזו משום טיבעה של ירושלים ומטבע ירושלמים אמרינן בהגוזל קמא" (בבא קמא צז,ב): דוד ושלמה מצד אחד וירושלים עיר הקודש מצד אחד! ואומר רבינו תם: ד"הדריינא" היינו עגול, כמו "הדר הודרנא" (עבודה זרה כב). ו"טוריינא" היינו גדול, כי תריטא (חולין קכד,א). אף על גב ד"טוריינא" בטי"ת ו"תריטא" בתי"ו — אין להקפיד. ו"שייפא" — היינו שנשופה צורתו. ומיהו, פירוש הקונטרס יש ליישב, ולחלק בין בית ראשון לבית שני, כדאמר במנחות. ואשכחן "הדריינוס קיסר" בפרק "אין מעמידין" (עבודה זרה לב,א), וכן פירש בערוך.

דמזדבנא בעשרים וחמש זוז — והכי נמי אמר בריש "הזהב" (בבא מציעא מד,ב) דדינר של כסף הוא אחד מעשרים וחמשה בדינר של זהב, וכן מוכח בפרק "שור שנגח ארבעה וחמשה" (בבא קמא לו,א) גבי שנים הראשונים דינרי זהב. ובפרק "כל הנשבעין" (שבועות מד: ושם) גבי "התקבלתי ממך דינר זהב". ויש לתמוה: דעכשיו אין זקוק של זהב שוה יותר מעשרה זקוקים של כסף לכל היותר, ואיך נשתנה כל כך שער הזהב והכסף, דבימי חכמי הגמרא היה שוה של זהב עשרים וחמש של כסף? ונראה לרבינו תם: דדינר זהב משקלו כפליים של כסף. ולא כפירוש הקונטרס דלעיל, דמשמע מתוך דבריו שהם שוים, כדפירשתי לעיל. ובפרק "אלו טרפות" (חולין נה,ב) נמי משמע שהיה עוביו של דינר זהב משונה מדינר של כסף, מדנקט: ואם נשתייר בו כעובי דינר של זהב — כשירה. ושמע מינה: כפליים בשל כסף היה, ולפיכך שוה מהם עשרים וחמשה, אבל משקל במשקל — אינו שוה אלא שנים עשר. וגם במדרש מוכיח שהסלע של זהב אינו אלא שנים עשר סלעים של כסף. דבספר שמואל (ב' כד) כתיב גבי גורן ארוונה [היבוסי] שקנאה בכסף חמשים שקלים, ובדברי הימים (א' כא) כתיב: "שקלי (כסף) [זהב] שש מאות". ומפרש במדרש דהכי פירושא דקרא דשמואל: "כסף שש מאות שקלים" — דהיינו חמשים שקלים של זהב. וקרא דדברי הימים הכי פירושו: "שקלי זהב חמשים" — דהיינו שש מאות שקלים של כסף. ובפרק בתרא דזבחים (קטז,ב) מפרש בענין אחר: שגבה מכל שבט ושבט חמשים, שהם בין כולם שש מאות. ולפי מה שפירש: דינר של זהב שוקל שתים כשל כסף — לפי חשבון זה דינר של זהב בעשרים וארבעה של כסף, והאי דטפי הכא דינר דקאמר בעשרים וחמש — אומר רבינו תם: דהאי זוז המותר להכרע הוא. תדע, מדקאמר הכא: "דל זוזא ושתותא" דהיינו חמשה זוזים, אמאי נקט כהאי גוונא? הוה ליה למימר "דל חומשא", דחמשה זוזי הוא חומשא של עשרים וחמש! אלא לפי שאותו זוז היתר הוא להכרע, חשיב ליה באנפי נפשיה. וזהו נמי שיעורא של הכרע למחצית השקל. למאן דאמר בשקלים שנותנים למחצית השקל חצי מעה, ומחצית השקל הוא שני דינר, והדינר שש מעה כסף — הרי עשרים וארבעה חצאי מעה. ואף על גב דאיכא למאן דאמר התם שקלבון מחצית השקל הוא מעה — מודה בהכרע דינר זהב שהוא דינר כסף. והא דאמר בסמוך גבי בית זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף, שאין נותנין אלא פונדיון אחד, ואותו פונדיון קולבון לפרוטרוט, דמשמע דאין ההכרע עולה יותר — לאו דוקא נקט לשון "קולבון", דאינו

אלא

כסף

רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַסִי: כָּל "כֶּסֶף" הָאָמוּר בַּתּוֹרָה סְתָם - כֶּסֶף צוֹרִי, וְשֶׁל דִּבְרֵיהֶם - כֶּסֶף מְדִינָה. - וּכְלָלָא הוּא וַהֲרֵי טַעֲנָה, דִּכְתִיב: "כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כֵלִים לִשְׁמוֹר", וּתְנַן: שְׁבוּעַת הַדַּיָּינִין, הַטַּעֲנָה שְׁתֵּי כֶסֶף! - שָׁאנֵי הָתָם דִּכְתִיב: "כֶּסֶף אוֹ כֵלִים", מַה כֵּלִים - שְׁנַיִם, אַף כֶּסֶף - שְׁנַיִם; וּמַה כֶּסֶף - דָּבָר חָשׁוּב, אַף כֵּלִים - דָּבָר חָשׁוּב. - וַהֲרֵי מַעֲשֵׂר, דִּכְתִיב: "וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ", וּתְנַן: הַפּוֹרֵט סֶלַע בְּמָעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי! - "כֶּסֶף" "כֶּסֶף" רִיבָּה. - וְהֲרֵי הֶקְדֵּשׁ, דִּכְתִיב: "וְנָתַן הַכֶּסֶף וְקָם לוֹ", וְאָמַר שְׁמוּאֵל: הֶקְדֵּשׁ שָׁוֶה מָנֶה שֶׁחִילְּלוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה - מְחוּלָּל! - הֶקְדֵּשׁ נַמִי, יָלֵיף "קֹדֶשׁ" "קֹדֶשׁ" מִמַּעֲשֵׂר. - וַהֲרֵי קִידּוּשֵׁי אִשָּׁה, דִּכְתִיב: "וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף", וּתְנַן, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: בְּדִינָר וּבְשָׁוֶה דִינָר, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: בִּפְרוּטָה וּבְשָׁוֶה פְּרוּטָה; לֵימָא רַב אַסִי דַּאֲמַר כְּבֵית שַׁמַּאי אֶלָּא, אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַסִי: כָּל כֶּסֶף קָצוּב הָאָמוּר בַּתּוֹרָה - כֶּסֶף צוֹרִי, וְשֶׁל דִּבְרֵיהֶם - כֶּסֶף מְדִינָה. - מַאי קָמַשְׁמַע לָן תָּנֵינָא: חָמֵשׁ סְלָעִים שֶׁל בֵּן וכו'! - וְשֶׁל דִּבְרֵיהֶם כֶּסֶף מְדִינָה אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ. דִּתְנַן: הַתּוֹקֵעַ לַחֲבֵירוֹ - נוֹתֵן לוֹ סֶלַע; וְלָא תֵּימָא סֶלַע - אַרְבַּע זוּזֵי, אֶלָּא פַּלְגָּא דְּזוּזָא, דְּקָרֵי אֱינָשֵׁי "סֶלַע" - פַּלְגָּא דְּזוּזָא. חָנָן בִּישָׁא תְּקַע לֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב הוּנָא, אֲמַר לֵיהּ: הַב לֵיהּ פַּלְגָּא דְּזוּזָא. הֲוַת אִיכָּא

זוזא

רש"י

כסף צורי — היכא דכתיב "שקל" — הוי סלע צורי, דהוא ארבעה דינרי, כדאוקי רבי יוחנן לעיל. והיכא דלא כתיב "שקל" אלא "כסף" — הוי דינר צורי. **כסף מדינה** — שמינית של כסף צורי, והוא "איסתירא סוורסיאתא" דאמרן לעיל. **טענה** — שאדם טוען לחבירו: כך וכך מסרתי לך. **שבועת הדיינין** — הבאה מחמת הודאת מקצת הטענה, אינו נשבע אלא אם כן טענו שוה שתי מעות שהן שליש דינר, ואף על גב דכתיב "כי יתן איש אל רעהו כסף"! **שאני התם** — דאקשיה רחמנא לכסף בהדי "כלים", שנים כל דהו, אפילו אין שוין דינר — אף כסף שנים. **ומה כסף דבר חשוב** — ומעה כסף הוי חשוב — אף כלים דבר חשוב, ולא כל דהו ממש. **הפורט סלע** — מדמי מעות מעשר שני, שהיו לו פרוטות ורוצה להחליפן בסילעי כסף מפני משוי הדרך. והתם מסיים פלוגתא, בית שמאי אומרים: בכל הסלע מעות כו'. ומיהו שמעינן מינה דמכר המעשר בפרוטות, וכתיב: "ונתת בכסף"! **הכסף כסף ריבה** — תלתא זימני כתיב התם "כסף": "ונתת בכסף", "וצרת הכסף", "ונתת בכסף", וריבה כל מילי. **שוה פרוטה** — והיינו נחשת. **["קדש" "קדש" ממעשר]** — במעשר שני כתיב "קדש": "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור" וגו', ובהקדש כתיב: "ואיש כי יקדיש את ביתו קדש". **ויצאה חנם אין כסף** — ומהתם גמרינן קדושין, דאמרינן: אין כסף לאדון זה, ויש כסף לאדון אחר. **קצוב** — דאיכא שלשים, חמשים. אבל בכל הנך דפרכינן — ליכא קצבה. **התוקע** — המכה את חבירו באזנו, לשון מורי בבבא קמא. וכאן שמעתי: תוקע ממש, שתקע מפיו באזנו. וראיה ללשון מורי בבבא קמא. וכאן שמעתי: "אל תהי בתוקעי כף" — שמכין בכפם על כף חביריהם להיות ערבים בשביל אחרים. וקא משמע לן רב אשי, דלא תימא סלע צורי ליתיב ליה, דהוא ארבע זוז, אלא סלע מדינה דהוא פלגא דזוזא, שמינית שבסלע צורי.

זוזא

תוספות

אלא להשוות השנים, שיהא סלע ופונדיון לארבעים ותשעה שנים של יובל, שחסר מהם פונדיון אחד. ושמא כשנותן חמשים שקל ביחד — אז אינו נותן פונדיון, ולא שייך שם הכרע, דהוי כעין מקח וממכר, ולא שייך הכרעה אלא כשמחליפין מעות לשולחני. ומה שפירש דהכרע של דינר זהב כפי חשבון הכרע של חצי מעה למחצית השקל, ואף על גב דאשכחן ב"המוכר הספינה" (בבא בתרא פט,א) גבי בשר, דכששוקל עשר ליטרא ביחד אין נותן לו כל כך הכרע כמו ששוקל כל ליטרא וליטרא בפני עצמה — אין להשוות הבשר להכרע של כסף. ומיהו, קשה מאחין השותפין שפטורין מן הקולבון לקמן בפרק בתרא (נו,ב), דאף על גב שאם שוקל כל אחד בפני עצמו חייב בקולבון, שני קלבונות לשני חצאי שקל, השתא שהם יחד — אין נותנין אלא קולבון אחד! ויש לחלק בהכרעות. והרב רבינו יהודה בר נתן פירש בפרק "הזהב" (בבא מציעא מד,ב): שאותו דינר הוא להכרעות המטבעות ושכר בעלי המטבע, שמי שיש לו כסף כדי לעשות עשרים וחמשה דינר של כסף נותנין לבעל המטבע לטובעו, ואין מחזיר לו אלא עשרים וארבעה של כסף. **כל** כסף האמור בתורה כסף צורי — בפרק קמא דקדושין (יא,א) פירש הקונטרס בשם רבותיו: דדינר הוי מטבע פחותה שבצורי, ומייתי לה התם אהא דאמר בית שמאי דאשה מתקדשת בדינר. ומפרש טעמא דבית שמאי כדרב אסי, דכל "כסף" האמור בתורה כסף צורי. ואף על גב דכתיב: "עשרים גרה השקל", ומתרגמינן: "עשרין מעין סלעא" — לא בשביל שהיתה מעה בימי משה, אלא משקל אחד היה בימי משה שהיה שוה מעה, שנעשית אחרי כן בימי אונקלוס. ופריך: והרי טענה, דקתני: שתי כסף, שהן מעות, מדקתני "שתי" ולא קתני "שני"! ומשני: דהתם דבעינן דבר חשוב דומיא דכלים, ומעה דבר חשוב הואי. והשתא אתי קרא לגרועי, דסגיא במעה ולא בעינן דינר. אבל לפי המסקנא דאמר: כסף קצוב — אתי דבר חשוב לאוסופי, דבעינן מעה ולא סגי בפרוטה. ורבינו שלמה יצחקי הקשה לפירוש זה: דאם כן, דכל "כסף" האמור בתורה דינר הוא — היכי אתיא הקישא ומפקא ליה? הא כי אתאי היקש לאשמועינן: מה "כלים" — שנים, אף "כסף" שנים הוא דאתא! ונראה דלא קשה מידי, דאין היקש למחצה. ולרב דפליג אדשמואל בפרק "שבועת הדיינין" (שבועות לט,ב) צריך לומר כן, דתרווייהו דרשות נפקי מ"כלים" — שנים, ודבר חשוב. ד"כסף" כי אתא — לכפירה הוא דאתא. ועוד הקשה, היכי אמרינן: מה "כלים" דבר חשוב, וכי מחט דבר חשוב הוא? והא אמר התם: לכך יצאו כלים למה שהן, אלמא דלא חשיבי מחטין! והא נמי לא קשיא, דאפילו מחט יש בו חשיבות, שראוי לעשות בו מלאכה חשובה וגדולה. ועוד הקשה, דבהדיא אמר איפכא בשבועות: מה "כסף" דבר חשוב — אף "כלים" דבר חשוב. ו"כסף" כי אתא — להך דרשא הוא דאתא! והא נמי לא קשה: דהיינו לשמואל, אבל לרב איתא בהדיא התם דבין שנים בין דבר חשוב מ"כלים" נפקי, ו"כסף" כי אתא — לכפירה הוא דאתא. ועוד: דאפילו בדשמואל יש ספרים דגרסי התם כי הכא: וכי דייקי קרא כוותיה דשמואל. והא דקאמר בתר הכי: לשמואל אי כתיב "כלים" ולא כתיב "כסף", הוה אמינא: מה "כלים" שנים, אבל דבר חשוב לא בעינן — לא משום דמפקינן מכסף דבר חשוב אמר הכי. אלא משום דאי לא "כסף" — לא הוה מפקינן מ"כלים" אלא שנים, להכי כתב "כסף" — לאקושי ל"כלים" ולהצריך בו דבר חשוב. ועוד יש לומר: דמ"כסף" דמשמע חשיבות ממון — פרוטה לכל הפחות. שמצינו דבעי חשיבות בכלים לאפוקי כלי גרוע, כגון מרוקא, כדאמר בפרק "הזהב" (בבא מציעא מז,א): "במנא דכשר" — לאפוקי מרוקא. אי נמי: לאפוקי כלי שהוא פחות משוה פרוטה. דלא תימא: גזירת הכתוב הוא בכל כלי, אף על פי שאין בו שוה פרוטה. כמו שאומר בירושלמי ד"טענו שני מחטים" מיירי בשוים שתי פרוטות, שתהא הכפירה פרוטה וההודאה פרוטה, והדר מקשינן "כסף" ל"כלים", להצריך חשיבות בכסף יותר מפרוטה. דמה כלי לאו כל דהו, אלא כלי חשוב — אף כסף לאו כל דהו, אלא כסף חשוב, והיינו מעה, שבכך יש בו חשיבות. ורש"י גריס התם: "כבדייקי קרא כוותיה דשמואל, מה כסף דבר חשוב" כו'. והגיה: "אף כל דבר חשוב", לא גרס "אף כלים", משום דשמואל אית ליה: יצאו כלים למה שהן. ובחנם דחק, דב"כלים" נמי בא לאפוקי מרוקא. אי נמי, שאין בכלי שוה פרוטה, כדפרישית. ורש"י פירש עוד לשון אחר בקדושין: כל "כסף" האמור בתורה כסף צורי, אם פירש שקלים — הוי שקל צורי, ואם סתם — הוי מטבע הפחות שבצורי. הלכך פרוטה לא מצית אמרת, לפי שהיה של נחשת, ובצורי מטבע נחשת ליכא. ובקדושין "כסף" כתיב, דהא "קיחה" גמירי. וכיון דאפיקתיה מפרוטה — אלמא מידי דחשיבותא בעי לאוקמוה אדינר, כדלקמן בשמעתין: והרי טענה כו'. ותימה, ונימא: נהי דמעה היא מטבע פחותה שבצורי, מיהו שתים מנא ליה? ומשני: מה "כלים" שנים כו'. ומה "כסף" דבר חשוב — אף "כלים" דבר חשוב, שיהו שוים שתי כסף. לאפוקי ממאן דאמר התם: טענו שני מחטין — חייב בהודאה אחת מהם. לכך יצאו "כלים" למה שהן, כלומר: שיתחייב עליהן בכל שהוא, עד כאן לשון הקונטרס. וקשה לן לפירושו: דלפי שיטתו דשבועות היה לו להגיה "אף כל" כמו שמגיה בשבועות. דהך דרשא דמה "כסף" דבר חשוב — ליתא אלא לשמואל, דרב סבירא ליה ד"כסף" כי אתא — לכפירה הוא דאתא. ועוד קשה לרבינו יצחק: כיון דמטבע פחות שבצורי היא מעה — היכי שייך למימר כלל: כיון דאפיקתיה מפרוטה אוקמיה אדינר? הוה ליה למימר אמעה, שהיא מטבע פחותה שבצורי! דבשלמא למאן דאמר: כיון דאפיקתיה מפרוטה אוקמא אדינר — היינו בתר דאשכחנא דפרוטה הוי של כסף לגבי אמה העברייה, וכיון דאפיקתיה מפרוטה דהוי כסף — אוקמא אדינר, דהוי דבר חשוב. אבל השתא דסבירא לן דסתמא מעה, כמו גבי טענה — אמאי מוקמי ליה אדינר? ואין שייך לומר: כיון דאפיקתיה מפרוטה שאין בשום מקום סתמו פרוטה אלא מעה. ועוד: כי היכי דבקדושין אמר: כיון דאפיקתיה מפרוטה אוקמא אדינר — גבי טענה נמי נימא: כיון דאפיקתיה משני פרוטות אוקמה אשני דינרים!

מה כלים שנים כו' — בשבועות (לט,ב) הקשה רש"י: מנא ליה לשמואל דדריש: לכך יצאו "כלים" למה שהן? הא איצטריך לאשמועינן מה "כלים" שנים! ותירץ: דלכתוב "כספים", דמשמע "שנים", ודבר חשוב. ומיהו, תימה: דאם כן דבר חשוב מנליה? דאמינא שתי פרוטות כמו שאמר לעיל! ויש לומר: דהוה ליה למיכתב "כסף" או "חפצים". **כל** כסף קצוב האמור בתורה כסף צורי, ושל דבריהם כסף מדינה — תימה: דבפרק "החובל" (בבא קמא צ,א) תנן גבי התוקע לחבירו: רבי יוסי הגלילי אומר: מנה. ומסיק בגמרא דהיינו מנה צורי. ובכתובות בפרק "אף על פי" (סד,ב) תנן: נותן להם

כלים

הגמרא מבארת מהו לשון 'כסף' האמור בתורה ובדברי חכמים: [אָמַר] **רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַסִּי כָּל** לשון **'כֶּסֶף' הָאָמוּר בַּתּוֹרָה סְתָם,** משמעו **כֶּסֶף צוֹרִי.** כאשר נאמר בתורה 'שקל כסף' הכוונה לסלע צורי [שהוא ארבעה דינרים], וכאשר נאמר 'כסף' סתם הכוונה לדינר צורי. וְלשון 'כסף' האמור לגבי תשלומין **שֶׁל דִּבְרֵיהֶם** [–דברי חכמים], משמעו **כֶּסֶף מְדִינָה,** שערכו הוא שמינית מכסף צורי.

הגמרא נושאת ונותנת מדינים שונים שנאמר בהם 'כסף' ואינם כסף צורי. מקשה הגמרא: וְכִי **כְּלָלָא** [–כלל] **הוּא** ש'כסף' האמור בתורה משמעו כסף צורי, **וַהֲרֵי** מצינו לגבי **טַעֲנָה,** שאדם הטוען לחבירו כך וכך הפקדתי או הלוותי לך, והודה לו חבירו במקצת ממה שתבע ממנו, שהמודה חייב שבועה כדי לאמת את כפירתו בשאר התביעה, ובדין זה נאמר שחיוב השבועה חל רק אם יש חשיבות בתביעה, והתורה קבעה את שיעור החשיבות בלשון 'כסף', **דִּכְתִיב (שמות כב ו)** 'כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כֵלִים לִשְׁמֹר', ובהמשך הפסוקים נאמר שיש בכך חיוב השבועה באופן של הודאה במקצת, **וּתְנַן** [–שנינו במשנה] **(שבועות לח:) שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין,** אם הודה הנתבע בחלק מסכום התביעה, אינו מתחייב בשבועת מודה במקצת אלא אם **הַטַּעֲנָה** [–התביעה] היא לפחות **שְׁתֵּי** מעות **כֶּסֶף,** שהן שליש דינר, הרי שמשמעות לשון 'כסף' אינה דינר צורי כדברי רב אסי. מתרצת הגמרא: **שָׁאנִי הָתָם** – שונה היא משמעות לשון 'כסף' האמורה לגבי מודה במקצת, שהתורה גילתה בה שאין הכוונה לכסף צורי, **דִּכְתִיב** בפסוק 'כֶּסֶף **אוֹ כֵלִים',** והקישה התורה כסף לכלים, כדי ללמד, **מָה** 'כֵּלִים' **שְׁנַיִם,** שאפשר לחייב שבועה על כל שני כלים ואף שאין ערכם אלא כלשהו, **אַף** 'כֶּסֶף' **שְׁנַיִם,** שגם בתביעת כסף ניתן לחייב שבועה על ערך של שתי מטבעות כסף, ולכן די בתביעת שתי מעות כסף כדי לחייב שבועה. וְעוד דורשים מן ההיקש, **מָה** 'כֶּסֶף' הוא **דָּבָר חָשׁוּב,** דהיינו מעה כסף ולא פחות מכך, **אַף** 'כֵּלִים' **דָּבָר חָשׁוּב,** שאין חיוב שבועה על כלים פחותים.

מקשה הגמרא: **וַהֲרֵי** פדיון **מַעֲשֵׂר** שני, **דִּכְתִיב** בו **(דברים יד כה)** 'וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ', **וּתְנַן (מעשר שני פ"ב מ"ח) הַפּוֹרֵט סֶלַע** של כסף **(במעות) [מִמְּעוֹת]** – ממטבעות נחושת של **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי,** שהצטברו בידו פרוטות נחושת שחילל עליהם מעשר שני, ובא להחליפם במטבע של כסף כדי להקל על משאו בדרכו לירושלים, ונחלקו בית שמאי ובית הלל אם פורטן [מחליפן] לסלע שלם או למחצית הסלע. ועל כל פנים מוכח כי אף שנאמר בתורה שהחילול הוא ב'כסף', אף על פי כן ניתן לחלל גם על פרוטת נחושת, ושלא כדברי רב אסי שאמר ש'כסף' הוא כסף צורי בלבד, שאין בו מטבע זו. מתרצת הגמרא: אף על פי שבכל התורה 'כסף' הוא כסף צורי, שונה דין מעשר שני, לפי שנאמר בו 'כֶּסֶף' 'כֶּסֶף' שלש פעמים, א. 'ונתת בכסף' **(דברים יב כה),** ב. 'וצרת הכסף' **(שם יד כה),** ג. 'ונתת הכסף' **(שם כו),** ובכך **רִיבָּה** הכתוב שניתן לחללו על כל סוגי כסף, ואף על מטבעות של נחושת כגון פרוטה.

מקשה הגמרא: **וַהֲרֵי** פדיון **הֶקְדֵּשׁ, דִּכְתִיב** בו **(ויקרא כז כט)** 'וְנָתַן הַכֶּסֶף וְקָם לוֹ', ואף על פי כן מצינו **שֶׁאָמַר שְׁמוּאֵל,** שחפץ של **הֶקְדֵּשׁ** אפילו אם הוא **שָׁוֶה מָנֶה,** כיון **שֶׁחִילְּלוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה, מְחֻלָּל** – יצא החפץ מידי קדושתו ונעשה חולין. שאף שאין בכסף הפדיון כדי שוויו של החפץ, אין דין הקדש כדין הדיוט שאם הטעו אותו במחיר המקח, המקח בטל, שאין דיני אונאה בהקדש. הרי שאף שנאמר בפדיון הקדש לשון 'כסף', פודהו בפרוטת נחושת ובשוייה, ושלא כדברי רב אסי, שלפי דבריו יש ללמוד מהפסוק 'ונתן הכסף' שהפדיון אינו אלא בכסף צורי שאין בו פרוטת נחושת. מתרצת הגמרא: כפי שאמרנו במעשר שני כך **הֶקְדֵּשׁ נַמִּי** [–גם כן], שנפדה גם במה שאינו כסף צורי, לפי שיָלִיף [–לומד] גזרה שוה 'קֹדֶשׁ' 'קֹדֶשׁ' **מִמַּעֲשֵׂר** שני, שנאמר במעשר שני **(ויקרא כז ל)** 'וְכָל מַעְשַׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ לַה' הוּא קֹדֶשׁ', ונאמר בהקדש **(שם יד)** 'וְאִישׁ כִּי יַקְדִּשׁ אֶת בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ לַה'', וכשם שמעשר שני ישנו ריבוי לשאר מיני כסף, כך הוא גם בהקדש שאין צורך בו לכסף צורי דווקא.

מקשה הגמרא: **וַהֲרֵי קִידּוּשֵׁי אִשָּׁה, דִּכְתִיב** לגבי אמה עבריה שהביאה סימני נערות **(שמות כא יא)** 'וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף', ודרשו **(קדושין ג:)** מהפסוק ש'אין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר' והוא האב, כלומר שהאדון שקנאה לאמה אינו מקבל כסף כשהיא יוצאת ממנו בעת שהביאה סימני נערות, אבל האב מקבל את כסף קדושיה אפילו אחר שהביאה סימני נערות. הרי שלגבי קנין קידושין נאמר בתורה לשון 'כסף', וְאף על פי כן **תְּנַן** [–שנינו במשנה] במסכת קידושין **(ב.)** לגבי קידושי אשה בקנין כסף, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים,** שהאשה נקנית **בְּדִינָר וּבְשָׁוֶה דִּינָר. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, בִּפְרוּטָה וּבְשָׁוֶה פְּרוּטָה.** הרי שאף שנאמר בקידושין לשון ב'כסף', אף על פי כן לדעת בית הלל ניתן לקדש גם בפרוטת נחושת, ושלא כדברי רב אסי שאמר ש'כסף' הוא כסף צורי בלבד, שאין בו מטבע זו. ותמהה הגמרא: **לֵימָא** – האם נאמר שר**ַב אַסִּי דְּאָמַר** ש'כסף' הוא כסף צורי, דבריו הם **כְּדַעְתָּ בֵּית שַׁמַּאי,** שאמרו שכסף קידושין הוא לפחות דינר כסף, שהוא המטבע הקטן ביותר בכסף צורי. אולם דבר תמוה הוא לומר כן, שהרי ידוע שדברי בית שמאי במקום בית הלל אינם משנה **(ברכות לו:).**

הגמרא מבארת את דברי רב אסי באופן אחר: **אֶלָּא אִי אִיתְּמַר** – מה שנאמר בשם רב אסי שכל לשון 'כסף' האמור בתורה משמעו דינר צורי, **הָכִי אִיתְּמַר** – על כרחך שכך נאמר בשמו, **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַסִּי, כָּל כֶּסֶף** ששיעורו **קָצוּב, הָאָמוּר בַּתּוֹרָה,** כגון שלושים שקלים שמשלם בעל שור ההורג עבד כנעני, או חמישים שקלים שמשלם אונס או מפתה, משתלמים לפי ערך **כֶּסֶף צוֹרִי,** וְאילו כסף קצוב **שֶׁל דִּבְרֵיהֶם** – תשלומי ממון שקבעו חכמים, משתלמים **בְּכֶסֶף מְדִינָה,** שהוא הכסף שהיה מצוי בירושלים, וערכו שווה לשמינית דינר צורי.

מעתה מיושבת הקושיא ממה שקידושין בפרוטה, וכן אין צורך לכל התירוצים שנאמרו על הקושיות מטענה ופדיון מעשר שני ופדיון הקדש, משום שלא נאמר בכל אלו כסף קצוב, ולכך אין צריך בהם כסף צורי דוקא.

הגמרא דנה מה חידש רב אסי. מקשה הגמרא: **מַאי קָמַשְׁמַע לָן** – מה השמיע לנו רב אסי בדבריו אלו, שכסף הקצוב במספר מסוים שנאמר בתורה הוא דינר צורי, והרי **תְּנִינָא** כבר הלכה זו במשנתנו, ששנינו בה 'חֲמֵשׁ סְלָעִים שֶׁל פִּדְיוֹן הַבֵּן וכו' במנה צורי, שלשים של עבד חמשים של אונס ושל מפתה ומאה של מוציא שם רע כולם בשקל הקדש במנה צורי', ולמה הוצרך רב אסי לשוב ולהשמיענו דין שכבר הוזכר במשנה. מתרצת הגמרא: אמנם תחילת דברי רב אסי כבר כלולים בדברי במשנה, אולם סיום דבריו שאמר 'וְשֶׁל דִּבְרֵיהֶם כֶּסֶף מְדִינָה' **אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ** [–זהו מה שהוצרך לומר], שדין זה לא התפרש במשנה.

הגמרא מבארת על מה נסובים דבריו אלו. אומרת הגמרא: היכן מצינו כסף של דבריהם, **דִּתְנַן** – ששנינו במשנה בבבא קמא **(צ.),** **הַתּוֹקֵעַ** משמיע בפיו קול תקיעה **לַחֲבֵירוֹ** לתוך אוזן חברו, וביישו בכך, **נוֹתֵן לוֹ סֶלַע** דמי בושתו. וְחידש רב אסי, **שֶׁלֹּא תֵימָא** – לא תאמר שכוונת המשנה שעליו לשלם **סֶלַע** צורי, ששוויו **אַרְבַּע זוּזֵי** – ארבעה דינרים צוריים, **אֶלָּא** חיובו לשלם רק **פַּלְגָא דְּזוּזָא** – חצי דינר צורי, דהיינו סלע מדינה, ואף שהכונה לחצי זוז, נקטה המשנה 'סלע', כיון **דְּקָרֵי אִינְשֵׁי** – שרגילים אנשים לקרוא בשם 'סֶלַע' **לְפַלְגָא דְּזוּזָא** – לחצי דינר צורי.

הגמרא מביאה מעשה שממנו מוכח שכך פסקו להלכה, שהתוקע לחברו משלם סלע מדינה: **חָנָן בִּישָׁא** – חנן הרע, שכונה כך על שם מעשיו הרעים, **תָּקַע לֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא** – תקע לאדם באזנו, **אֲתָא לְקַמֵּיהּ** – בא נידון זה לפני **דְּרַב הוּנָא. אָמַר לֵיהּ** רב הונא לחנן בישא, **הַב לֵיהּ פַּלְגָא דְּזוּזָא** – תן למוכה חצי זוז, כי ההלכה היא שהתוקע לחברו נותן לו סלע מדינה, דהיינו חצי דינר צורי. **(הות איכא) [הָוָה לֵיהּ]** – היה לו לחנן בישא

זוזָא מְאַכְּא בַּהֲדֵיהּ – זוז גרוע שהיה אצלו, שנמחקה צורתו, **דְּלֵא נָפִיק** – שלא היה חנן יכול להוציאו בשוק, ולכן רצה לשלם בסלע זה לניזק, אך כיון שהיה שוה כפלים מחיוב נזקו, חזר **וּתְקַע לֵיהּ אַחֲרִינָא** – פעם נוספת באונו, ונמצא שנתחייב לו זוז שלם על שתי הפעמים, **וִיהַבֵּיהּ נִיהְלֵיהּ** – ונתן לו את אותו זוז גרוע כתשלום בושתו.

שנינו במשנה: **שְׁלֹשִׁים שֶׁל עֶבֶד חֲמִשִּׁים שֶׁל אוֹנֵס וְשֶׁל מְפַתֶּה וכו'** ומאה של מוציא שם רע כולם בשקל הקדש במנה צורי. הגמרא מבארת את סיום דברי המשנה. מקשה הגמרא: **הָא תּוּ לָמָּה לִי** – למה הוצרכה המשנה לומר שוב 'כולם בשקל הקדש במנה צורי', **הָא תָּנָא לֵיהּ רֵישָׁא** – הרי כבר שנינו כלל זה בתחילת המשנה, לגבי פדיון הבן, ש'שקל' היינו סלע צורי. מתרצת הגמרא: דין זה לגבי **אוֹנֵס וּמוֹצִיא שֵׁם רָע אִיצְטְרִיךְ** [–הוצרכה] המשנה להשמיענו, **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** – היה עולה בדעתך לומר, כי רק תשלומי פדיון הבן ושלושים של עבד ושל מפתה ישלמו בסלעים צוריים, כיון שבהם אמרה התורה לשון 'שקלים', אבל אונס ומוציא שם רע **כֵּיוָן דְּלֵא כְּתִיב בְּהוּ** לשון **'שְׁקָלִים', אֵימָא** שישלמו **זוּזֵי בְּעָלְמָא** – דינרים ולא שקלים, **קָא מַשְׁמַע לָן** המשנה שכולם משלמים בכסף צורי, ללמדנו **דְּמֵילַף קָא יָלְפִי מֵהָדֵדֵי** – שדינים אלו נלמדים האחד מחברו, והושוו תשלומי אונס ומוציא שם רע לתשלומי פדיון הבן ושלושים של עבד ומפתה, שכולם צריכים לשלם בסלעים צוריים.

שנינו במשנה: וכולן נפדין בכסף ובשוה כסף **חוּץ מִן הַשְּׁקָלִים.** בברייתא מבוארים דברים נוספים שאין נפדים בשוה כסף: **תָּנָא,** כל התשלומים שהוזכרו בתורה ניתן לשלמם אף בשוה כסף, **חוּץ מִן הַשְּׁקָלִים,** וְחילול **מַעֲשֵׂר** שני, **וְהָרְאָיוֹן** – קניית עולת ראייה [שקבעו לה שיעור שתי מעות כסף], שאינם נעשים אלא בכסף ולא בשוה כסף. הגמרא מביאה מקורות לכך ששלושת אלו אינם נעשים אלא בכסף ולא בשוה כסף: מצות נתינת **שְׁקָלִים, דְּתַנֵּי** בני העיר ששולחים יחד את שקליהם לירושלים על ידי שליח, **מְצָרְפִין** ערך של הרבה **שְׁקָלִים לְדַרְבּוֹנוֹת** [–מטבעות זהב טבועים], **מִפְּנֵי** [–בכדי] להקל על **מַשָּׂאוֹ הַדֶּרֶךְ** לירושלים, שההמרה מפחיתה את משקל המטבעות שהשליח מעלה לירושלים. ומשמע שאינם יכולים להמיר על מטילי זהב, אלא רק על מטבעות זהב טבועות. חילול **מַעֲשֵׂר** שני, **דִּכְתִיב (דברים יד כה) 'וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ',** ודורשים **(ברכות מז:)** שיש לחללו דווקא על כסף שיש בו צורה, והיינו כסף טבוע. **וְהָרְאָיוֹן, תָּנֵי רַב יוֹסֵף** ברייתא האומרת שֶׁהבא לקנות עולת ראייה **לֹא יָבִיא סִינָה** [–כסף סיגים] **לָעֲזָרָה,** אלא כסף טבוע.

משנה

המשנה מבארת כי קיימים שוי כסף שאין פודים בהם: **אֵין פּוֹדִין** בכור, **לֹא בְּנִתנִין עֲבָדִים** לכהן, **וְלֹא בְּנִתנִין שְׁטָרוֹת** חוב שכתוב בהם שאדם אחר חייב ממון לאבי הבכור, שאינו יכול ליתנם לכהן [שיגבה את החוב לעצמו] ובזה יפדה את בנו, **וְלֹא בְּנִתנִין קַרְקָעוֹת. וְלֹא** פודים **בְּהֶקְדֵּשׁוֹת. כְּתַב** אבי הבכור **לַכֹּהֵן** שטר, ובו כתוב **שֶׁהוּא** [–האב] **חַיָּיב לִיתֵּן** לכהן **חֲמִשָּׁה סְלָעִים, חַיָּיב לִיתֵּן לוֹ** אותם, וכיון שנתנם, מעיקר הדין בנו פדוי, **וּמִכֹּל** מקום גזרו חכמים ואמרו **בְּנוֹ אֵינוֹ פָּדוּי,** כדי שלא יאמרו שפודים בשטרות. **לְפִיכָךְ, אִם רָצָה הַכֹּהֵן לִיתֵּן לוֹ** לאב את חמשת הסלעים הנוספים **בְּמַתָּנָה,** כדי שלא יפסיד במה ששילם את דמי פדיון הבן פעמיים, **רַשַּׁאי.**

דין דמי פדיון הבן שהופרשו ואבדו: **הַמַּפְרִישׁ** ומייחד חמשה סלעים **לִפְדְּיוֹן בְּנוֹ, וְאָבַד** קודם שנתנו לכהן, האב **חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ,** וצריך לתת לכהן חמשה סלעים אחרים, **שֶׁנֶּאֱמַר** בענין נתינת פדיון הבן לכהן **(במדבר יח טו)** 'כָּל פֶּטֶר רֶחֶם לְכָל בָּשָׂר אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ לַה' בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה יִהְיֶה לָךְ', וְסיום הפסוק 'אַךְ **פָּדֹה תִפְדֶּה** אֵת בְּכוֹר הָאָדָם', ודורשים שרק כאשר יהיה כסף הפדיון ביד הכהן, יהיה הבכור פדוי.

גמרא

שנינו במשנה, אין פודין לא בעבדים ולא בשטרות ולא בקרקעות. אומרת הגמרא: **מַתְנִיתִין דְּלֵא כְּדַעְתַּיְיהוּ דְּרַבִּי, דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר, בַּכֹּל פּוֹדִין בְּכוֹר אָדָם חוּץ מִן הַשְּׁטָרוֹת,** ואילו במשנתנו מבואר שגם בעבדים וקרקעות אין פודים, ונמצא שמחלוקת בדבר. מבארת הגמרא: **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי, דְּרֵישׁ** את הכתוב לגבי פדיון הבן, **בְּרִיבּוּיֵי וּמִיעוּטֵי.** נאמר **(במדבר יח טז)** 'וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה', ובמה שאמור 'ופדויו מבן חודש' **רִיבָּה,** שניתן לפדות בכל דבר, 'בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמִשֶּׁת שְׁקָלִים', **מִיעֵט,** שאין פודים אלא בכסף, 'תִּפְדֶּה', **רִיבָּה,** והוא ריבוי שני בפסוק, וכיון **שְׁרִיבָּה וּמִיעֵט וְרִיבָּה, רִיבָּה הַכֹּל** חוץ מדבר אחד. **מַאי רַבִּי** [–ריבה] הכתוב ב'תפדה', **רַבִּי כָּל מִילֵּי** – ריבה שניתן לקיים פדיון הבן בכל דבר, **וּמַאי מִיעֵט** מ'בערכך כסף', **מִיעֵט** דבר אחד בלבד, והוא **שְׁטָרוֹת,** שמצד עצמם אין להם כל ערך, והם פחות ראויים לפדיון הבן מאשר קרקעות ועבדים.

וְאִילּוּ רַבָּנָן דָּרְשִׁי את הפסוק במידת **כְּלָל וּפְרָט,** מה שנאמר **'וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ'** הוא **כְּלָל,** שמשמעו שניתן לפדות בכל דבר, **'בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמִשֶּׁת שְׁקָלִים'** הוא **פְּרָט,** המלמד שאין פודים אלא בכסף, ומה שנאמר **'(תִּפְדֶּה) תִּפְדֶּה',** חָזָר **וְכָלַל,** ומשמעותו שפודים בכל דבר, ודורשים **כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל, אִי אַתָּה דָּן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט, מָה הַפְּרָט מְפוֹרָשׁ** 'כסף', שהוא **דָּבָר הַמִּטַּלְטֵל וְגוּפוֹ** שוה **מָמוֹן, אַף** כֹּל הדומה לו, פודים בו את הבכור, דהיינו **בְּדָבָר הַמִּטַּלְטֵל וְגוּפוֹ** שוה **מָמוֹן,** ומכלל זה **יָצְאוּ** קַרְקָעוֹת שאין פודים בהם, כיון **שֶׁאֵין מִטַּלְטְלִין, יָצְאוּ עֲבָדִים** שאין פודים בהם, כיון **שֶׁהוּקְשׁוּ לְקַרְקָעוֹת** ונחשבים אף הם כקרקעות שאינם מטלטלים, **יָצְאוּ שְׁטָרוֹת שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמִּטַּלְטְלִין** אין פודים בהם, כיון שאֵין **גּוּפָן** שוה **מָמוֹן,** כי אין להם ערך עצמי, אלא הם משמשים רק כראיה על החוב הכתוב בהם.

הגמרא דנה בדברים: **אָמַר לֵיהּ רַבִּינָא לְמֵרֵימַר, וְכִי רַבִּי רִיבּוּיֵי וּמִיעוּטֵי דָּרֵישׁ, וְהָא** [–והלא] **רַבִּי כְּלָלֵי וּפְרָטֵי דָּרֵישׁ,** כמו שמצינו לגבי הכתוב **בְּמַרְצֵעַ, דְּתַנְיָא** אודות רציעת עבד עברי, נאמר **(דברים טו יז)** 'וְלָקַחְתָּ אֶת הַמַּרְצֵעַ וְנָתַתָּה בְאָזְנוֹ', **אֵין לִי** ללמוד מפסוק זה **אֶלָּא** שניתן לרצוע את אזנו **בְּמַרְצֵעַ, מִנַּיִן לְרַבּוֹת** שניתן לרצוע את אזנו גם על ידי **הַסּוּל** – קיסם חד, **וְהַסִּירָא** – קוץ, **וְהַמַּחַט, וְהַמַּקְדֵּחַ, וְהַמַּכְתֵּב** – עט ברזל, **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'וְלָקַחְתָּ אֶת הַמַّרְצֵעַ', **לְרַבּוֹת** שניתן לרצוע **בְּכָל דָּבָר שֶׁנִּלְקַח בַּיָּד, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה, רַבִּי אוֹמֵר,** נאמר 'מַרְצֵעַ', ויש לדרוש **מַה מַּרְצֵעַ מְיוּחָד** שהוא כלי **שֶׁל מַתֶּכֶת, אַף כֹּל** דבר שניתן לרצוע בו, אינו ראוי לרציעת עבד עברי אלא אם הוא כלי **שֶׁל מַתֶּכֶת. וְאָמְרִינַן בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי, שֶׁרַבִּי דָּרֵישׁ כְּלָלֵי וּפְרָטֵי,** 'ולקחת' כלל, כי משמעו כל דבר הניקח ביד, 'מרצע' פרט, 'ונתתה באזנו' חזר וכלל, 'כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט', מה הפרט של מתכת, אף כל של מתכת, ועל כן אמר רבי שניתן לרצוע בכל כלי מתכת. ואילו **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה דָּרֵישׁ רִיבּוּיֵי וּמִיעוּטֵי,** 'ולקחת' ריבה, כי משמעו כל דבר הניקח ביד, 'מרצע' מיעט, שניתן לרצוע דווקא במרצע ולא בדבר אחר, 'ונתתה באזנו' חזר וריבה, 'ריבה ומיעט וריבה ריבה הכל', שהכל כשר לרציעה ואף שאינו של מתכת, ומיעט דבר אחד, רציעה בסם, שאינה דומה לרציעה בכלי. נמצא שרבי דורש את הפסוקים במדת 'כלל ופרט וכלל', ואי אפשר לפרש שהטעם שהוא סובר שפודים בעבדים וקרקעות משום שדרש את הכתוב ב'ריבוי מיעוט וריבוי'.

מתרצת הגמרא: **אִין** – אמנם כן, **בְּעָלְמָא רַבִּי כְּלָלֵי וּפְרָטֵי**

המשך בעמוד רעג

זוזא מאכא — שנפחתה צורתו. ולא הוה שקיל ליה, כלומר: לא היה ניקח בעיר להוצאה, לא היה הדינר שקול ושוה לו כלום. **הא תו למה לי** — האי "וכולם" הא תנא ליה! **משום אונס ומוציא שם רע** — איצטריכא ליה למיתני האי "וכולם בשקל הקודש", משום דרישא לא תנא "שקל הקודש". ומיהו פשיטא לן באינך כולהו דסקלעים נינהו, דהא בפדיון הבן כתיב (במדבר ג): "חמשת שקלים לגולגלת" ובעבד כתיב (שמות כא): "שלשים שקלים יתן (בעל השור) לאדוניו", ובמפתה כתיב (שם כב): "כסף ישקול". אבל באונס ומוציא שם רע לא כתיב "שקל", וסלקא דעתך אמינא: [הא] דתנא ברישא במנה צורי — כל חד וחד כי דיניה קאמר. דהיכא דכתיב שקלים — יהיב שקלים צורים, והיכא דלא כתיב שקלים — ליתיב דינרי צורים. קא משמע לן סיפא: וכולם בשקל הקודש. דמילף ילפי מהדדי בכסף קצוב מכסף קצוב, כדרב אסי דלעיל. אית ספרים דכתוב הכי: "אטו כולהו בני פדיה נינהו". וקפריך אמתניתין דנקט לשון פדיה בכולהו, דקתני: "וכולן נפדין", והא לא שייכא לשון פדיה אלא בבכור! תני: כל הנפדין נפדין בכסף ושוה כסף. כל הנפדין — כגון בכור אדם והקדשות ומעשר. **מעשר שני** — אינו נפדה אלא בכסף טבוע ולא בשוה כסף, ואפילו פרוטות טבועות שפיר דמי. **והראיון** — לקנות עולת ראייה הנקנית בשתי מעות כסף, כדאמרינן בחגיגה (ב,א): הראייה שתי כסף. והנך שתי כסף טבועות בעינן. **מצרפין שקלים לדרבונות** — בני העיר ששולחין שקליהם לירושלים מצרפין אותו ולוקחין מהן דרבונות, הוו זהובים טבועים. דרבונות — אין, שאר זהב — לא, שאינו טבוע. ובמסכת שקלים (ד) מפרש טעמא שמא תיזול מרגליות כו'. והוא הדין לכל שוה כסף, שמא יזול ונמצא הקדש מפסיד. אבל טיבעא לא זייל. **וצרת הכסף** — דבר שיש עליו צורה. **הכי גרסינן: ראיון תני [נמי] רב יוסף** — שלא יביא סיגה — כסף סיגים, אלא טבוע. והיינו ברייתא, דרב יוסף לאו לפרושי אלא לסיועי. **משנה אין פודין בכור אדם לא בעבדים כו'** — אף על גב דאמרן לעיל (מט,ב): בכסף ובשוה כסף. **ולא בשטרות** — שאם יש לו שטר על חבירו בחמשה סלעים, ונתנו לכהן שיגבה אותו חוב בפדיון בנו — אינו פדוי. **ולא בהקדישות** — מפרש בגמרא. **כתב לכהן שהוא חייב ליתן לו חמשה סלעים** — משום פדיון בנו. **ובנו אינו פדוי** — כדאמרינן בגמרא: שמא יאמרו פודין בשטרות. **לפיכך** — דאמרן: חייב ליתן לו חמשה סלעים, אם רצה הכהן לתנם ולהחזירם לו במתנה — רשאי, אבל תקנתא אחריתי ליכא. **יהיה לך ופדה תפדה** — כשיזיהה לך הפדיון אז יהיה פדוי, והאי קרא לאהדרן אמר ליה רחמנא. **גמרא מיעט** — כסף ולא מידי אחרינא. **מיעט שטרות** — דלא חשיבי מידי. **תפדה חזר וכלל** — ואף על גב דהאי "תפדה" כתיב קודם לפרט — אפילו הכי דיינינן ליה בכלל ופרט, כדאמרינן לקמן. **שהוקשו לקרקעות** — "והתנחלתם אותם" וגו' (ויקרא כה). **הסול** = ברוק"א בלעז. **הסירא** = קוץ. **מכתב** = עט. **ואמרינן** — במסכת קדושין (כא,א). **כמאי קא מיפלגי רבי דריש כללי ופרטי** — "ולקחתם" — כלל, "מרצע" — פרט, "ונתת באזנו" — חזר וכלל, מה הפרט מפורש של מתכת — אף כל של מתכת. **ורבי יוסי ברבי יהודה דריש ליה ברבויי ומיעוטי** — ומאי רבי — רבי כל מילי, ומאי מיעוט — מיעט סם. **הכא** — היינו טעמא דדריש ריבויי ומיעוטי — כדתנא דבי רבי ישמעאל בשילהי "אלו טריפות" (חולין סז,א): כל מקום שנאמר "במים" "במים" שתי פעמים, כלומר, כל מקום שנאמר שתי כללות זו אצל זו ופרט אחריהן, כגון הכא: "את זה תאכלו מכל אשר במים אשר לו סנפיר וקשקשת במים", דהיינו שתי כללות, דמשמע דבכל מים בעינן סנפיר וקשקשת, ופרט כתיב אחריהם "בימים ובנחלים", דמשמע: בימים ובנחלים שנובעים הם בעינן סנפיר וקשקשת, אבל הגדילים במים מכונסין — מיתאכלי בלא סנפיר וקשקשת. אין זה כלל ופרט — לא דיינינן ליה בכלל ופרט, אלא מטילין הפרט ביניהן ודנין אותו ברבויי ומיעוטי. והכא נמי: "ופדויו מבן חדש" — כלל, "תפדה" — חזר וכלל, הרי שתי כללות הסמוכות זה לזה והפרט אחריו, הלכך בריבוי ומיעוטי דרשינן להו. **ורבנן** — דדרשי להו בכללי ופרטי סברי כדאמרינן במערבא.

ולא

זוזא מאכא בהדיה דלא נפיק, תקע ליה אחרינא ויהביה ניהליה. "שלשים של עבד חמשים של אונס ושל מפתה" וכו'. הא תו למה לי הא תנא ליה ריש! - אונס ומוציא שם רע איצטריך, סלקא דעתך אמינא: כיון דלא כתיב בהו שקלים - אימא זוזי בעלמא, קא משמע לן דמילף קא ילפי מהדדי. "חוץ מן השקלים". תנא: חוץ מן השקלים ומעשר והראיון. שקלים - דתנן: מצרפין שקלים לדרבונות, מפני משאוי הדרך. מעשר - דכתיב: "וצרתה הכסף בידך". והראיון - תני רב יוסף: שלא יביא סיגה לעזרה. **משנה** אין פודין לא בעבדים ולא בשטרות ולא בקרקעות ולא בהקדשות. כתב לכהן שהוא חייב ליתן חמשה סלעים - חייב ליתן לו, ובנו אינו פדוי. לפיכך, אם רצה הכהן ליתן לו במתנה - רשאי. המפריש פדיון בנו ואבד - חייב באחריותו, שנאמר: "יהיה לך" ו"פדה תפדה". **גמרא** מתניתין דלא כרבי, דתנאי, רבי אומר: בכל פודין בכור אדם, חוץ מן השטרות. מאי טעמא דרבי דריש ריבויי ומיעוטי: "ופדויו מבן חדש תפדה" - ריבה, "בערכך כסף חמשת שקלים" - מיעט, "תפדה" - ריבה; ריבה ומיעט וריבה - ריבה הכל, מאי רבי - רבי כל מילי, ומאי מיעט - מיעט סם. ורבנן דרשי כלל ופרט: "ופדויו מבן חדש" - כלל, "בערכך כסף חמשת שקלים" - פרט, "פדה תפדה" - חזר וכלל; כלל ופרט וכלל - אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש - דבר המטלטל וגופו ממון, אף כל דבר המטלטל וגופו ממון; יצאו קרקעות - שאין מטלטלין, יצאו עבדים - שהוקשו לקרקעות, יצאו שטרות, שאף על פי שמטלטלין - אין גופן ממון. אמר ליה רבינא למרימר: ורבי ריבויי ומיעוטי דריש והא רבי כללי ופרטי דריש במרצע! דתניא: "מרצע" - אין לי אלא מרצע, מנין לרבות הסול והסירא והמחט והמקדח והמכתב תלמוד לומר: "ולקחתי" - לרבות כל דבר שנלקח ביד, דברי רבי יוסי ברבי יהודה. רבי אומר: "מרצע" - מה מרצע מיוחד - של מתכת, אף כל של מתכת. ואמרינן: במאי קא מיפלגי - רבי דריש כללי ופרטי, רבי יוסי ברבי יהודה דריש ריבויי ומיעוטי! - אין, בעלמא רבי כללי ופרטי דריש, והכא - כדתנא דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל: "במים" "במים" שתי פעמים - אין זה כלל ופרט, אלא ריבה ומיעט. ורבנן - אמרי כדאמרינן במערבא: כל מקום שאתה מוצא שתי כללות הסמוכים זה לזה - הטל פרט ביניהם ודונם בכלל ופרט. "ולא בהקדשות". פשיטא, לאו בהקדשות! - אימא:

ולא

כלים של חמשים זוז, ובפרק "מציאת האשה" (כתובות סז,א): לא יפחות לה מחמשים זוז, ודייק בגמרא דחמשים זוזי פשיטי קאמר, ולא דייק כלל מדרב יהודה אמר רב אסי. וכתובת בתולה שהיא מאתים צוריים, בין למאן דאמר דאורייתא בין למאן דאמר דרבנן, ואפילו כתובת אלמנה שהיא לכולי עלמא דרבנן — הויא מנה צורי? ונראה לרבינו יצחק דלא מיירי הכא אלא בסלעים, דומיא דכסף קצוב האמור בתורה, שאין כתוב בתורה אלא שקלים.

והראיון תני רב יוסף כו' — פירש בקונטרס דהכי גרסינן: תני נמי רב יוסף שלא יביא סיגה, כסף סיגים, אלא טבוע. והא ברייתא דרב יוסף לא לפרושי אלא לסיועי. ולא משמע כן, דמה צריך להביא ברייתא לסיועי לברייתא? ועוד: דלא הוה ליה למימר "שלא יביא", אלא: "לא יביא". ועוד: דמשמע דאחרינות דמפרש בכל חד טעמא! לכך נראה דלפרושי טעמא אחר, דאם היה מביא שוה כסף — זימנין דמייתי נסכא וכסף סיגים שלא ישוה שתי מעות כסף, ולא ימכרו לו לעולת ראייה טובה באותה סיגה כאילו היה מביא כסף טבוע. **כתב** לכהן שהוא חייב לו חמש סלעים — בכתובות בריש "הנושא" (קב,א) מייתי לה גבי פלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש ד"חייב אני לך מנה בשטר". ופירש שם בקונטרס: כגון שכתב לו בשטר ונתן לו בפני עדים, ופליגי מדחשיב הודאה, דאלימא מילתא בשטר אף על גב דלא אמר להם "אתם עדיי". ורבינו תם מפרש: כגון שבא לחייב עצמו באותו שטר אף על פי שאינו חייב לו כלום. וצריך ליישב כל הסוגיא, ושם פירשתי. **אימא** ולא הקדשות בכל אלו — בפסחים (לה,ב) וב"הזהב" (בבא מציעא נד,א) מייתי גבי הקדש שחללו על גבי קרקע שאינן פדויין, מדכתיב: "ונתן הכסף וקם לו", משמע דמההוא קרא קא דרשי. אבל אי אפשר לומר [כן], דבתורת כהנים בפרשת "ואם בחקותי" דריש מ"וכל ערכך יהיה בשקל הקדש", כדפירש שם בקונטרס. ולא חש שם להביא אלא חד מקראי דכתיב בהו "כסף" גבי הקדש. וכן מצינו בכמה מקומות, שאין מביא עיקר הדרשה בכל דוכתא, כדאייתי בקדושין (ג) [בבא קמא פז,א]: "בנעוריה בית אביה" — כל שבח נעורים לאביה, אף על גב דבהפרת נדרים כתיב. וכן גיטין (כא,ב): ספר כורתה ואין דבר אחר כורתה, דהוהיא דרשא ליתא לרבנן אלא לרבי יוסי הגלילי.

אמר

אמר עולא דבר תורה בנו פדוי לכשיתן — לכאורה משמע בריש "הנושא" (כתובות קא,ב) דליתא לדעולא אלא לריש לקיש. ויש ליישב דאיתא אפילו לר' יוחנן. **אבל** חכמים אומרים אין בנו פדוי — תימה, דמתניתין נמי קתני: חייב ליתן לו ובנו אינו פדוי! ויש לדחות: דאמר אינו פדוי — עד שיתן לו. ואתי מתניתין לאשמועינן דאפילו זקפם עליו במלוה — לא הוה כאילו קבלם הכהן וחזור והלוה לו, ואם מחלם הכהן — אינו פדוי עד שיתן.

אמר ליה לא גמרת ויהבת מידעם ביש עבדת — ויש לפרש "מידעם" לשון "מאומה", דמתרגמינן מידעם, כלומר, לא גמרת ויהבת מידעם. ועוד יש לפרש כן: מידעם ביש עבדת, כלומר, דבר רע עבדת. דמתרגמינן "דבר רע" (מלכים ב ד) — כל מידעם ביש. ויש ספרים דלא כתוב בהו "עבדת", אלא: "מידעם ביש" ותו לא. כלומר, דבר רע הוא, כלומר, דין עסק ביש.

הלכך אין בנו פדוי — תימה: מאי שנא ממתנה על מנת להחזיר, דאמרינן בפרק קמא דקדושין (ו,ב) דבנו פדוי, דמסיק: בכולהו קני? ויש לומר: דהכא רבי חנינא לא היה רוצה לזכות אלא במתנה גמורה, דאסרינן התם לעשות מפני שנראה כבהן המסייע בבית הגרנות, כדנפקא לן לעיל בפרק "עד כמה" (כו,ב) משום שנאמר "שחתם (את) ברית הלוי". ואף על פי שאותו סתם נתן לו — כפירש על מנת שיחזירו לו, [כיון] דאיכא היכירא למילתא, ואין זה דברים שבלב, כמו זבין ולא איצטריכא ליה לזוזי בפרק "אלמנה" (בכתובות צז,א). ומיהו, קצת תימה: דכיון שהיו רבי טרפון ורבי חנינא מחזירין כל שעה — נמצאו משחיתים ברית הלוי, שיפסידו שאר כהנים שלא יתנו אלא להם, מפני שהם רגילים להחזיר! ויש לומר: שאין הנותן יודע בשעה שנותן אם יחזירו לו, ולא קרינא ביה "שחתם ברית הלוי", דמה לנו במה שיחזיר לו אחר כך. וגם שמא לא היו מחזירין אלא לעניים, ולא לאותם שהיו דומים להם לעשירים.

ולא בראוי כבמוחזק ולא האשה בכתובתה — בפרק "יש נוחלין" (בבא בתרא קכה,ב) פסקינן הלכתא דאין הבכור נוטל פי שנים במלוה, בין שגבו מעות בין שלא גבו מעות. ומתוך כך נראה דאינו גובה כתובה במלוה, כדתנן הכא: אין לה בראוי. אבל רבי פירש, דאף על פי שהורע כח הבעל ובכור לענין מלוה, דחשבינן ליה לגבייה ראוי — לגבי כתובת אשה מידא חשיבא מוחזקת, ואשה גובה כתובתה ממלוה. כדתנן בכתובות ב"הכותב" (פד,א): מי שמת והניח אשה ובעל חוב ויורשים והיו לו מלוה ופקדון ביד אחרים, רבי טרפון אומר: יתנו לכושל שבהן, רבי עקיבא אומר: יתן ליורשים, שכולם צריכין שבועה ואין היורשין צריכין שבועה. אלמא, אפילו לרבי עקיבא אם לא שצריכה שבועה — היתה גובה, אבל לפי שצריכה שבועה — גובין היורשין, ושוב לא תגבה האשה מהן, דהוו להו מטלטלי דיתמי דלא משתעבדי. ואם גבו קרקע בחובת אביהם — היא חוזרת וגובה אותם מהם בשבועה, כדין בעל חוב. או אם פטרה מן השבועה — גובה מלוה. ולא משום דלדידהו הוי מלוה ראוי, דהא לא מישתמיט התם שום חכם להעמידה כרבי דוקא. אלא משמע דליכא מאן דפליגי, אלא כולי עלמא בין לרבי בין לרבנן אית להו דמלוה מוחזקת היא לגבי כתובת אלמנה. ואפילו לרבנן דאמרי מטלטלי לא משתעבדי לכתובה כלל, אפילו מחיים — נראה מתוך המשנה זו ד"הכותב" שהם מודים דמלוין דיתמי משתעבדי לכתובה. דהא ליבא למימר דרבי מאיר היא, ולהכי אית ליה לההיא משנה דשייכא כתובת אשה במלוה אף על גב דהוי מטלטלי דיתמי. חדא, שרבינו תם מפרש שאפילו לרבי מאיר מטלטלי דיתמי לא משתעבדי לכתובה, אלא מטלטלי דיבם דוקא, דעליה קאי בפרק "האשה שנפלו" (כתובות פא,ב). דלא מסתברא שיפה רבי מאיר כתובה לגבות ממטלטלי דיתמי טפי מבעל חוב, איפכא מדרבנן שמגרעים כחה יותר מבעל חוב שלא לגבות ממטלטלי אפילו מיניה, כדמשמע בפרק "האומר" בקדושין (סה,ב) גבי שנים שבאו ממדינת הים ואשה וחבילה עמהם כו'. וההיא דגבי ממטלטלי דנפלו קמי יבם במתניתין ד"האשה שנפלו" (כתובות פ,ב) — היינו משום דיבם במקום בעל קאי, וחשיב בהכי כמו מיניה, כיון דאגידה ביה מחמת נשואי הבעל. ונראה דברי רבינו תם, דאם לא כן שיהא יבם מיניה — מנלן לרבנן דרבי מאיר דלא משתעבדי מטלטלי לכתובה אפילו מיניה? ועוד: דאם כן איך יתנו ליורשים שבולם צריכין שבועה ולא היורשין? גם כשיתנו ליורשין תגבה האשה מהם, כיון שתאמר דמטלטלי דיתמי משתעבדי לכתובה סבירא ליה! ועוד: תינח כתובת אשה, אבל בעל חוב מאי איכא למימר? הא לא אשכחן תנא דאית ליה דמטלטלי דיתמי משתעבדי לבעל חוב. אלא על כרחין משום דמלוה אינה ביד היורשין — יפה כח אשה ובעל חוב טפי ממטלטלי שהם ביד היתומים. ותרי חומרי בכתובה לא שייכי הכא, כדפרישית בסוף "האשה שנפלו" (שם פב,א) דהא חומרא דרבי מאיר אינה כאן, כדפרישית, דהואיל והמלוה ביד אחרים — לא הויא ממטלטלין דיתמי. ואם כן חומרא דרבי

ולא

וְלֹא הֶקְדֵּשׁוֹת בְּכָל אֵלּוּ. "כָּתֵב לַכֹּהֵן שֶׁהוּא חַיָּיב לוֹ חֲמִשָּׁה סְלָעִים - חַיָּיב לִיתֵּן לוֹ" כו'. אָמַר עוּלָּא: דִּבַּר תּוֹרָה בְּנוֹ פָּדוּי; מַאי טַעֲמָא אֵין בְּנוֹ פָּדוּי - גְּזֵירָה שֶׁמָּא יֹאמְרוּ פּוֹדִין בִּשְׂטָר. תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן: בְּנוֹ פָּדוּי לְכִשֶּׁיִּתֵּן. אֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן: זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה סְתִימְתָּא, וְאָמְרִי לָהּ: זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן סְתִימְתָּא; אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין בְּנוֹ פָּדוּי. וְהִלְכְתָּא: אֵין בְּנוֹ פָּדוּי. "לְפִיכָךְ אִם רָצָה הַכֹּהֵן לִיתֵּן לוֹ בְּמַתָּנָה - רַשַּׁאי". תָּנֵינָא לְהָא, דְּתָנוּ רַבָּנַן: נָתַן לַעֲשָׂרָה כֹּהֲנִים בְּבַת אַחַת - יָצָא, בָּזֶה אַחַר זֶה - יָצָא, נִטְּלוּ וְהֶחֱזִירוּ לוֹ - יָצָא. וְכָךְ הָיָה מִנְהָגוֹ שֶׁל רַבִּי טַרְפּוֹן, שֶׁהָיָה נוֹטֵל וּמַחֲזִיר, וּכְשֶׁשָּׁמְעוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר אָמְרוּ: קַיֵּים זֶה הֲלָכָה זוֹ. הֲלָכָה זוֹ וְתוּ לָא אֶלָּא: קַיֵּים זֶה אַף הֲלָכָה זוֹ. רַבִּי חֲנִינָא הֲוָה רָגִיל וְשָׁקֵיל וּמְהַדַּר, חַזְיֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה קָא אָזֵיל וְאָתֵי קַמֵּיהּ, אֲמַר לֵיהּ: לָא גְּמַרְתְּ וִיהִיבַת, מִידַּעַם בִּישׁ, הִילְכָךְ אֵין בְּנוֹ פָּדוּי. "הַמַּפְרִישׁ פִּדְיוֹן בְּנוֹ וְאָבַד - חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ". מְנָלַן אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: אָתְיָא "עֶרֶךְ" "עֶרֶךְ" מֵעֶרְכִּין. רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: "וְכָל בְּכוֹר בְּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם", וְיָלִיף "רֵיקָם" "רֵיקָם" מֵעוֹלַת רְאִיָּיה, מָה עוֹלַת רְאִיָּיה חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ - אַף פִּדְיוֹן הַבֵּן חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ. מַתְקִיף לָהּ רַב פַּפָּא: קְרָא לִקְרָא אֶלָּא אָמַר רַבִּי פַּפָּא: הָא - כִּדְקָתָנֵי טַעֲמָא: "יִהְיֶה לָךְ אַךְ פְּדֹה תִּפְדֶּה", וְכִי אִיתְּמַר דְּרֵישׁ לָקִישׁ - אַרֵישָׁא אִיתְּמַר: מֵת לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן - יִתֵּן. מְנָא לָן אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: אָתְיָא "עֶרֶךְ" "עֶרֶךְ" מֵעֶרְכִּין. רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: "וְכָל בְּכוֹר בְּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם", מַה לְּהַלָּן יוֹרְשִׁין חַיָּיבִין - אַף כָּאן יוֹרְשִׁין חַיָּיבִין. **מִשְׁנָה** הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּנִכְסֵי הָאָב, וְאֵינוֹ נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּנִכְסֵי הָאֵם. וְאֵינוֹ נוֹטֵל בַּשֶּׁבֶר, וְלֹא בָּרְאוּי בְּכִמּוּחָזָק.

ולא

ולא הקדשות נפדין בכל אלו — בעבדים שטרות וקרקעות. והתם נפקא לן מקראי, בתורת כהנים בפרשת ערכין. **שמא יאמרו פודין בשטרות** — אפילו אין נותנין כלום. אי נמי, בשטר שיש לו על חבירו. **בנו פדוי לכשיתן** — שהרי נתן הפדיון. **בבת אחת** — שהניח לפני כולן חמש סלעים והלך לו. **בזה אחר זה** — ולבהן אחר. הכי תניא ליה בתוספתא יצא. **נטלן** — הכהן והחזירן לו — יצא. **רבי טרפון** — כהן היה. **רבי חנינא** — כהן היה. **אויל ויתיב קמיה** — כדי שיראנו מהלך ובא לפניו, ויחזיר לו חמש סלעים שנתן (לפדיון) בנו. **אמר ליה לא גמרת ונתת** — נתינה גמורה, אלא כדי שאחזירם לך. **מידעם ביש עבדת** — דבר רע עשית, הלכך אין בנך פדוי אם אחזירם. לשון אחר: אפילו לא אחזירם אין בנך פדוי. **מנלן** — דחייב באחריותו. ואף על גב דקא נסיב קרא במתניתין קבעי מנלן, ולקמן פריך ליה רב פפא. **אתיא ערך ערך** — כתיב הכא בבכור (במדבר יח): "ופדויו מבן חדש תפדה בערכך", מה ערכין חייב באחריותן עד שיבאו לידי גזבר, כדאמר בפרק בתרא דשחיטת חולין (קלט,א): "ונתן את הערכך ביום ההוא" וגו' (ויקרא כז) — חולין הן בידך עד שיבאו לידי גזבר. **מה עולת ראייה חייב באחריותה** — דהא חובה היא עליה. דלא גרעה היא מנדר, שאם מתה או נגנבה — חייב באחריותה, דכמאן דטעין ליה אכתפיה דמי. ועוד, דכתיב (שמות כג): "לא יראו פני ריקם", ואם מתה או נגנבה ולא פרע ליה — אישתכח דאיתחזי ריקם בעזרה. אבל מ"לא יראו" דבכור לא הוה שמעינן, דההוא לאו פנים ממש קאמר, דהא לאו בעזרה מייתי לה, דלכהן יהיב ליה, והוה אמינא בהפרשה סגיא ליה. **קרא לקרא** — קרא צריך לאיתויי לסיועי לקרא הא תנא דמתניתין קרא אחרינא קנסיב לה! **מנלן** — דחייב לתת לאחר מיתה. **ערך ערך מעריכין** — דאמר במסכת ערכין (כ,א): אמר "ערכי עלי" ומת — יתנו היורשים. אמר "ערך פלוני עלי" ומת — על הנודר ליתן. ומקרא יליף במסכת ערכין ובתורת כהנים: יכול אם אמר "ערך פלוני עלי" ומת יהא פטור — תלמוד לומר: "יעריכנו" — אפילו מת. והכי נמי כי מת לאחר שלשים — נתחייב האב בפדיונו. **מה עולת ראייה יורשין חייבין** — דעולת חובה היא. הכא נמי כי מת לאחר שלשים — נתחייב האב בפדיונו. וגבי עולת חובה תנן: האשה שהביאה חטאתה ומתה — יביאו יורשין עולתה. **אף כאן יורשין חייבים** — לאחר מיתת האב והבן, דהוו מחוייבים ומתו. **משנה בנכסי האם** — נכסי מלוג. **בשבח** — אם השביחו נכסים לאחר מיתת האב קודם שחלקו — אין הבכור נוטל פי שנים בשבח. אלא שמין מה שהיו שוין בשעת מיתת אביהן, והבכור שנטל שני חלקים בקרקעות — יתן מעות לפי ששוה שבח חלק השני שנטל בשביל הבכורה, ואותן מעות יחלקו בין כולם. **בראוי** — בנכסים שלא היה אביהן מוחזק בשעת מיתתו, אבל ראויין היו ליפול לו בירושה, ונפלו להן לאחר זמן — אין הבכור נוטל פי שנים בהן.

ולא

וְלֹא הֶקְדֵּשׁוֹת – וגם ההקדשות אינם נפדים **בְּכָל אֵלּוּ** – בקרקעות עבדים ושטרות.

שנינו במשנה: **כָּתַב לַכֹּהֵן שֶׁהוּא חַיָּיב לוֹ חֲמִשָּׁה סְלָעִים חַיָּיב לִיתֵּן לוֹ כו'** ובנו אינו פדוי.

הגמרא מבארת את דברי המשנה: **אָמַר עוּלָּא דְּבַר תּוֹרָה** – מעיקר הדין האמור בתורה, אם התחייב לכהן בשטר שיתן לו חמשה סלעים לפדיון הבן, **בְּנוֹ פָּדוּי** [**לִכְשֶׁיִּתֵּן**] האב לכהן את המעות שהתחייב בשטר, ואינו צריך לתת עוד מעות אחרים לשם פדיון הבן. **וּמַאי טַעֲמָא** אמרו חכמים שהנותן שטר התחייבות שלו לכהן **אֵין בְּנוֹ פָּדוּי**, עד שיתן חמשה סלעים אחרים, דין זה הוא **גְּזֵירָה שֶׁמָּא יֹאמְרוּ שפּוֹדִין בִּשְׁטָר** לבד אף אם לא יפרע אחר כך.

הגמרא מביאה מחלוקת בדבר: **תָּנֵי תַּנָּא** – אחד האמוראים שהיה שונה ברייתות שנה **קַמֵּיהּ** [–לפני] **דְּרַב נַחְמָן** ברייתא, בה נאמר שבאופן האמור **בְּנוֹ פָּדוּי לִכְשֶׁיִּתֵּן** האב לכהן את המעות שהתחייב בשטר, ואף מדרבנן אינו צריך לתת עוד מעות אחרות לשם הפדיון. **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן, זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה סְתִימְתָּא** – שנשנו בברייתא בסתמא בלא לפרש את שמו, **וְאָמְרִי לָהּ** [–ויש שאמרו] שרב נחמן אמר לאותו אמורא **זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן סְתִימְתָּא, אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים, שֶׁאֵין בְּנוֹ פָּדוּי**, וכאמור במשנה, וצריך לתת עוד מעות אחרים לשם פדיון הבן, כי גזרו חכמים שמא יאמרו שהוא נפדה בשטר אפילו אם לא נתן לו אחר כך את החמשה סלעים.

הגמרא מכריעה במחלוקת זו: **וְהִלְכְתָּא** שהכותב שטר התחייבות לכהן, אף שפרע את דמיו, **אֵין בְּנוֹ פָּדוּי** עד שיתן מעות אחרים לשם פדיון הבן.

שנינו במשנה: מאחר שהכותב לכהן שטר התחייבות אין בנו פדוי ועליו לפדותו שנית, **לְפִיכָךְ אִם רָצָה הַכֹּהֵן לִיתֵּן לוֹ** לאב **בְּמַתָּנָה** את מעות הפדיון שפדה בהם פעם שניה, **רַשַּׁאי**.

הגמרא מביאה שהדין המבואר במשנתנו נאמר גם בברייתא: **תְּנִינָא** [–שנינו] בדין זה המוזכר במשנתנו סיוע **לְהָא** [–לדין זה] **דְּתָנוּ רַבָּנַן** בברייתא, **נָתְנוּ** האב [את פדיון בנו] **לַעֲשָׂרָה כֹּהֲנִים בְּכַת אַחַת**, שהניח לפני כולם יחד חמש סלעים והלך לו, **יָצָא** ידי חובתו בפדיון הבן. וכן אם נתן לכהן אחד את חמשת הסלעים **בְּזֶה אַחַר זֶה, יָצָא**. ואם **נְטָלוֹ** הכהן לכסף הפדיון **וְהֶחֱזִירוֹ לוֹ** [–לאב], **יָצָא**, כמבואר במשנתנו שרשאי הכהן לתת לאב את מעות הפדיון במתנה, ודין המשנה מסייע לדברי הברייתא.

הגמרא מביאה את סיום הברייתא: **וְכָךְ הָיָה מִנְהָגוֹ שֶׁל רַבִּי טַרְפוֹן**, שהיה כהן, **שֶׁהָיָה נוֹטֵל** את דמי פדיון הבן **וּמַחֲזִיר** אותם לאב, **וּכְשֶׁשָּׁמְעוּ חֲכָמִים בְּדָבָר, אָמְרוּ** במה שהחזיר את המעות, **קַיֵּים זֶה** – גילה רבי טרפון לכל **הֲלָכָה זוֹ** שניתן להשיב את דמי פדיון הבן, ושאף על פי כן הבן פדוי. הגמרא מבררת את לשון הברייתא. שואלת הגמרא: וכי רק **הֲלָכָה זוֹ** קיים רבי טרפון, **וְתוּ** [–ושאר ההלכות] **לֹא** קיים. מבארת הגמרא: **אֶלָּא** כוונת חכמים לומר שקִיֵּים **זֶה** [רבי טרפון] **אַף הֲלָכָה זוֹ**. כוונת חכמים בדברים היא לומר, כי במעשיו פרסם לכל שהחזרת המעות אינה מגרעת בחלות הפדיון.

הגמרא מביאה מעשה אודות השבת דמי הפדיון: **רַבִּי חֲנִינָא** שהיה כהן, **הָוָה רָגִיל וְשָׁקִיל וּמַהְדַּר** – היה נוהג ליטול את מעות הפדיון ולהחזירם לאב. פעם אחת **חַזְיֵיהּ** – ראה רבי חנינא **לְהַהוּא גַּבְרָא** – לאדם אחד שפדה את בנו אצלו, **דַּהֲוָה קָא אָזֵיל וְאָתֵי קַמֵּיהּ** – שאחר הפדיון היה עובר ושב לפניו, כדי שיבחין בו רבי חנינא ויחזיר לו את מעותיו. **אָמַר לֵיהּ** רבי חנינא, ממעשיך ניכר **דְּלֹא גְּמִרְתְּ** בדעתך **וְיַהִיבַת** [–ונתת] את המעות בלב שלם, ולכן אתה מחכה שאשיבם לך, **וּמִידָּעַם בִּישׁ** [–דבר גרוע] הוא, **וְהִילְכָךְ אֵין בְּנוֹ פָּדוּי**.

שנינו במשנה: **הַמַּפְרִישׁ פִּדְיוֹן בְּנוֹ וְאָבַד חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ**. הגמרא מבררת את המקור לדין המשנה. שואלת הגמרא: **מְנָלָן** [–מנין לנו] דין זה, שאם אבדו המעות חייב האב באחריותן ועליו לתת מעות אחרות לכהן. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אָתְיָא** – דין זה נלמד בגזירה שוה **'עֶרֶךְ' מֵעֲרָכִין**, שנאמר לגבי פדיון בכור (**במדבר יח טז**) 'וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכְּךָ', ונאמר בפרשת ערכין (**ויקרא כז כג**) 'וְנָתַן אֶת הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא'. ואודות האמור בערכין דרשו בחולין (**קלט.**) שאם הפריש מעות לשלם את הערך שהתחייב בו, הרי הם חולין ביד הבעלים עד שיבואו לידי הגזבר, ואם אבדו קודם לכן חייב לשלם אחרים תחתיהן, שעדיין לא נעשו למעות הקדש. וכיון שבשני דינים אלו נאמר לשון 'ערך', יש ללמוד בגזירה שוה שכשם שבתשלומי ערכין חייב באחריותן עד שיבואו לידי גזבר, כך גם בפדיון הבן חייב באחריות הדמים עד שיבואו ליד כהן.

הגמרא מביאה מקור נוסף: **רַב דִּימִי אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹנָתָן**, נאמר בפדיון בכור (**שמות לד כ**) 'וכֹל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם', וְיָלִיף – ודורשים גזירה שווה 'רֵיקָם' 'רֵיקָם' מֵעוֹלַת רְאִיָּיה שנאמר בה (**שם כג טו**) 'וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם', והיינו שאסור לעולי הרגל להיכנס לעזרה בלא שיביאו עמם קרבן ולכן מי שאבד קרבנו חייב להביא אחר, וכך היא הדרשה, **מָה עוֹלַת רְאִיָּיה** אם מתה קודם שהביאה לעזרה, **חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ** וצריך להביא עולה אחרת, **אַף פִּדְיוֹן הַבֵּן** שהפרישנו ואבד, **חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ** ומביא אחר תחתיו.

הגמרא מקשה על שני המקורות: **מַתְקִיף לָהּ רַב פָּפָּא** על ריש לקיש ורב דימי, **קְרָא לִקְרָא** – וכי צריך לסייע פסוק אחד על ידי פסוק אחר, והרי המשנה פירשה שהמקור לחיוב אחריות במעות פדיון הבן קודם שניתנו לכהן הוא ממה שנאמר לגבי בכור אדם ובכור בהמה (**במדבר יח טו**) 'יִהְיֶה לָךְ', והמשך הפסוק 'אַךְ פָּדֹה תִּפְדֶּה אֶת בְּכוֹר הָאָדָם', ודרשו שרק כאשר יהיה כסף הפדיון ביד הכהן, יהיה הבכור פדוי. ואם כן, למה הוצרכו ריש לקיש ורב דימי ללמוד את חיוב האחריות בדמי פדיון הבן מגזירה שוה. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אָמַר רַב פָּפָּא, הָא** – מקור דין זה, שהאב חייב באחריות דמי הפדיון עד שיבואו לידי הכהן, הוא **כִּדְקָתָנֵי טַעֲמָא** – כפי הטעם ששנינו במשנה, שנאמר לגבי בכור אדם ובכור בהמה (**במדבר יח טו**) 'יִהְיֶה לָךְ, **אַךְ פָּדֹה תִּפְדֶּה** אֵת בְּכוֹר הָאָדָם', וכאמור, **וְכִי אִיתְּמַר** [–ומה שנאמר] בבית המדרש בשם **רֵישׁ לָקִישׁ**, שלמדים מגזירה שוה 'ערך' 'ערך' מערכין, **אַרֵישָׁא אִיתְּמַר** – על הדין שברישא נאמר, דהיינו על המשנה לעיל (**מט.**), ששנינו בה שאם **מֵת** הבן **לְאַחַר** שמלאו לו **שְׁלֹשִׁים יוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁעדיין לֹא נָתַן** האב את דמי הפדיון, **יִתֵּן**, ועל כך שאלה הגמרא, **מְנָא לָן** [–מנין לנו] דין זה, ועל כך **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אָתְיָא** – דין זה נלמד בגזירה שוה **'עֶרֶךְ' עֶרֶךְ' מֵעֲרָכִין**, שבערכין שנינו (**ערכין כ.**) שאם אמר 'ערך פלוני עלי' חייב הנודר ליתן כפי ערכו אף שמת אותו פלוני שהעריכו, ולמדים כן לפדיון בכור, שכיון שמלאו לו שלושים יום והתחייב האב לפדותו, שוב אין מיתת הבן פוטרתו מחיובו. **וְרַב דִּימִי אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹנָתָן**, מקור אחר לכך, שלמדים מהכתוב 'וכֹל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם', ודרשו, **מַה לְּהַלָּן**, לגבי עולת ראייה, אם התחייב בה האב ומת **הַיּוֹרְשִׁין חַיָּיבִין** להביאה תחתיו, **אַף כָּאן**, לגבי בן שמת לאחר שמלאו לו שלושים יום, כבר חל החיוב על האב, ואף אם מתו האב והבן, **הַיּוֹרְשִׁין חַיָּיבִין** לשלם את דמי הפדיון.

משנה

המשנה עוסקת בדיני ירושת בכור ובעניינים אחרים המשתוים לה בדיניהם. נאמר בתורה (**דברים כא יז**) 'כִּי אֶת הַבְּכֹר וגו' יַכִּיר

המשך בעמוד לב

המשנה מביאה עניינים אחרים שדינידם כדיני ירושת בכור: **וְלֹא הָאִשָּׁה** נוטלת **כְּפַרְעוֹן כְּתֻבָּתָהּ** מנכסים אלו, כלומר, שאינה נפרעת אלא מהנכסים שהיו בידי בעלה בשעת מיתתו ולא ממה שהשביחו הנכסים אחר כך, או שבאו אחר כך ובחייו היו רק ראויים לבוא, ואפילו אם אין במה שהיה בעת מותו כדי חוב כתובתה. **וְלֹא הַבָּנוֹת בְּמְזוֹנוֹתֵיהֶן** – אשה שהיו לה בנות מבעלה הראשון, ונשאת לאחר, וקבל עליו לזון אותן כמה שנים, אינן נוטלות את המזונות שהתחייב עבורן, אלא מהנכסים שהיו בידיו בשעת מיתתו, ולא ממה שהשביחו הנכסים אחר מותו, או מהנכסים שהגיעו לרשותו אחר מותו ובחייו היו רק ראויים לבוא. **וְלֹא (אֶת) הַיָּבָם** – המייבם את אשת אחיו ואחר כך מת אביו, שהוא נוטל פי שנים בירושת אביהם שנאמר (**דברים כה ו**) ׳וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת׳, ודרשו ביבמות (**כד.**) שהיבם עומד תחת אחיו המת ונוטל שני חלקים, חלקו וחלק המת, אף דינו כבכור, ואינו נוטל בחלק אחיו המת אלא מהנכסים שהיו בידי האב בשעת מיתתו, ולא ממה שהשביחו הנכסים אחר מותו, או מהנכסים שהגיעו לרשותו אחר מותו, ובחייו היו רק ראויים לבוא.

המשנה שבה וכוללת כלל אחד לכל הדינים האמורים למעלה: **וְכוּלָּם** – הבכור בחלקו בירושת אביו, האשה בכתובתה, הבנות במזונותיהן, והיבם בחלק שיורש מאביו במקום אחיו, **אֵין נוֹטְלִין כַּשֶּׁבַח** שהשביחו הנכסים לאחר מיתת המוריש קודם שחלקו את הירושה, **וְלֹא** נוטלים **בָּרָאוּי** – בנכסים שלא היה המוריש מוחזק בהם בעת מיתתו, אף שהיו עתידים ליפול לרשותו לאחר זמן, אין נוטלים בהם כְּשם שנוטלים בַּנכסים שהיה האב **מוּחְזָק** בהם בעת מיתתו.

גמרא

שנינו במשנה: הבכור נוטל פי שנים בנכסי האב ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם. הגמרא מבררת את המקור לדין זה. שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מהו הטעם שהבכור אינו נוטל פי שנים בנכסי האם. מבארת הגמרא: **אָמַר קְרָא** – נאמר בפסוק (**דברים כא יז**) ׳כִּי אֶת הַבְּכֹר בֶּן הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ כִּי הוּא רֵאשִׁית אֹנוֹ לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה׳, ויש לדורשו שמִשְׁפַּט הַבְּכוֹרָה, שנוטל הבכור בנכסים פי שנים, נאמר ׳לו׳, דהיינו לָאִישׁ, דהיינו לאב, וְאֵין מִשְׁפַּט הַבְּכוֹרָה לָאִשָּׁה, דהיינו לאם, ואין לבכור חלק פי שנים בנכסיה.

שנינו במשנה: **וְאֵינוֹ** [–הבכור] **נוֹטֵל כַּשֶּׁבַח.**

הגמרא מבארת את המקור לדין זה: **דִּכְתִיב** (**שם**) ׳לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ׳, ומשמע שאינו נוטל פי שנים אלא בנכסים עצמם שהיו לאב בשעת מיתה, ולא בשבח שנוסף עליהם אחר מיתה.

שנינו במשנה: **וְלֹא** – ואין הבכור נוטל **בָּרָאוּי כְּמוּחְזָק.**

הגמרא מבארת את המקור לדין זה: **דִּכְתִיב** (**שם**) ׳לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ׳ כלומר, שאינו נוטל פי שנים אלא בנכסים שהיו לאב בשעת מיתה, ולא באלו שהיו עתידים לבוא לרשותו לאחר מיתה.

שנינו במשנה: **וְלֹא הָאִשָּׁה בְּכְתֻבָּתָהּ** – שאין האשה נפרעת בכתובתה משבח ששבחו נכסים או מנכסים שבאו לרשותו לאחר מיתה.

הגמרא דנה בדברים אלו. מקשה הגמרא: **אִינִי** – וכי כך הוא הדין, **וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל, בַּעַל חוֹב** שהלוה לחברו מעות, והלוה מכר את נכסיו המשועבדים, והושבחו על ידי הלקוחות, הרי בעל חוב **גּוֹבֶה** מהלקוחות **אֶת** גוף הנכסים עם **הַשֶּׁבַח** שהשביחו, ואם כן מדוע האשה אינה גובה את כתובתה ממה שהשביחו נכסי בעלה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אַבָּא, מַקּוֹלֵי כְּתוּבָּה שָׁנוּ כָּאן** – זהו אחד מהדינים שהקלו בדיני כתובה ביחס לדיני בעל חוב. והטעם שהקלו בכתובה, משום שיותר משהאיש רוצה לישא אשה, האשה רוצה להנשא לאיש, ואינה כבעל חוב שעושה בממונו טובה ללוה ואינו צריך להפסיד מחמת טובה שעשה.

שנינו במשנה: **וְלֹא הַבָּנוֹת בְּמְזוֹנוֹתֵיהֶן** – שאינן נוטלות את המזונות משבח ששבחו נכסים או מנכסים שבאו לרשותו לאחר מיתה.

הגמרא מבארת את טעמו של דין זה: **מַאי טַעְמָא** – מפני מה אינן נוטלות בראוי ובשבח, משום **שתְּנַאי** שמתנה אדם עם אשתו **בִּכְתֻבָּה, כְּכְתֻבָּה דָּמֵי** – נחשב כחלק מהכתובה עצמה, וכשם שאינה נוטלת לפרעון כתובתה מנכסים אלו, כאמור למעלה, כך גם לגבי התחייבותו בכתובה לפרנס את הבנות, אינן נוטלות מנכסים אלו.

שנינו במשנה: **וְלֹא** (**אֶת**) **הַיָּבָם** נוטל את חלק אחיו המת בירושת אביהם, בנכסים אלו.

הגמרא מבארת את טעמו של דין זה: **מַאי טַעְמָא,** אינו נוטל מנכסים אלו, משום **שבְּכוֹר כַּרֵייהּ רַחֲמָנָא** – התורה קראה ליבם בכור, שנאמר (**דברים כה ו**) ׳וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו׳, ולמדו ביבמות (**כד.**) שהכוונה לאח הגדול מבין האחים שמצותו לייבם, וכשנוטל את חלק אחיו בירושת אביהם דינו כבכור, ועל כן אינו נוטל מנכסים הראויים לבא ומשבח שהשביחו נכסי האב לאחר מותו.

כאמור, אין יבם יורש נכסים שהיו ראויים לבוא לאחר מיתה, ובכללם שבח שהשביחו נכסים לאחר מיתה, ועדיין לא התחלקו בין האחים. הגמרא מביאה מחלוקת באיזה שבח מדובר: **אָמַר אַבַּיֵי, לֹא שָׁנוּ** – לא נאמרה דין זה שאין היבם נוטל בשבח שהשביחו נכסי אביו, **אֶלָּא בְּשֶׁבַח שֶׁשָּׁבְחוּ נְכָסִים** בזמן שבֵּין מִיתָה של האב **לְיִבּוּם, אֲבָל** בשבח ששבחו הנכסים בזמן דְּבֵין [–שבין] **הִיבּוּם** לַחֲלוּקָה של הנכסים בין האחים, שָׁקִיל – נוטל היבם את החלק שהגיע לאחיו המת בנכסי אביהם. **מַאי טַעְמָא,** מפני ש׳יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת׳ **אָמַר רַחֲמָנָא** [–אמרה תורה (**שם**)], **וַהֲרֵי** כבר ייבם וקָם לו חלק אחיו ליטלו, ונמצא שהשביחו הנכסים ברשותו.

רָבָא אָמַר, אֲפִילּוּ בשבח שהשביחו הנכסים בזמן דְּבֵין **הִיבּוּם** לַחֲלוּקָה, **נַמִּי לֹא** שָׁקִיל – גם בשבח זה אין היבם נוטל את חלק אחיו. **מַאי טַעְמָא,** שכיון שנאמר (**שם**) ׳וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו׳, משמע שהתורה החשיבה את היבם **כַּבְּכוֹר,** ועל כן יש ללמוד ולומר, **מַה בְּכוֹר אֵין לוֹ** חלק בשבח שהשביחו נכסי הירושה קוֹדֶם חֲלוּקָה, **אַף יָבָם נַמִּי אֵין לוֹ** חלק בשבח שהשביחו הנכסים קוֹדֶם חֲלוּקָה, ואפילו כבר ייבם את אשת אחיו.

שנינו במשנה: **וְכוּלָּם** – הבכור, היבם, האשה בכתובתה, והבנות במזונותיהן, **אֵין נוֹטְלִין כַּשֶּׁבַח.**

לעולם הוי׳ דברך ניצב בשמים, שהאותיות דעשרה מאמרות וחילופיהם ותמורותיהם הם ניצבים לעולם בכל הברואים להחיותם ולקיימם.

ממאמר שבת פרשת נשא ה׳תשכ״ח

וְלֹא הָאִשָּׁה בִּכְתוּבָּתָהּ, וְלֹא הַבָּנוֹת בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶן, וְלֹא אֶת הַיָּבָם, וְכוּלָּם אֵין נוֹטְלִין בַּשְּׁבָח וְלֹא בָּרָאוּי כְּבַמּוּחְזָק. **גמרא** מַאי טַעֲמָא אָמַר קְרָא: "וְלוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכוֹרָה" - מִשְׁפַּט הַבְּכוֹרָה לָאִישׁ וְאֵין מִשְׁפַּט הַבְּכוֹרָה לָאִשָּׁה. "וְאֵינוֹ נוֹטֵל בַּשְּׁבָח" - דִּכְתִיב: "בְּכָל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ". "וְלֹא בָּרָאוּי כְּבַמּוּחְזָק" - דִּכְתִיב: "בְּכָל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ". "וְלֹא הָאִשָּׁה בִּכְתוּבָּתָהּ". אִינִי וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל: בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה אֶת הַשְּׁבָח! אָמַר רַבִּי אַבָּא: מִקּוּלֵּי כְתוּבָּה שָׁנוּ כָּאן. "וְלֹא הַבָּנוֹת בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶן". מַאי טַעֲמָא תְּנַאי כְּתוּבָּה כִּכְתוּבָּה דָּמֵי. "וְלֹא אֶת הַיָּבָם". מַאי טַעֲמָא "בְּכוֹר" קָרְיֵיהּ רַחֲמָנָא. אָמַר אַבַּיֵי: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בִּשְׁבָח שֶׁשָּׁבְחוּ נְכָסִים בֵּין מִיתָה לְיִבּוּם, אֲבָל דְּבֵין יִבּוּם לַחֲלוּקָה - שָׁקֵיל, מַאי טַעֲמָא "יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת" אָמַר רַחֲמָנָא, וַהֲרֵי קָם. רָבָא אָמַר: אֲפִילּוּ דְּבֵין יִבּוּם לַחֲלוּקָה נַמִי לָא שָׁקֵיל; מַאי טַעֲמָא כִּבְכוֹר, מַה בְּכוֹר - אֵין לוֹ קוֹדֶם חֲלוּקָה, אַף יָבָם נַמִי - אֵין לוֹ קוֹדֶם חֲלוּקָה. "וְכוּלָּם אֵין נוֹטְלִין בַּשְּׁבָח".
לאיתויי

רש"י

ולא האשה בכתובתה — לא בשבח שהשביחו. אם אינם שוין הנכסים בשעת מיתת בעלה כדי שיעור כתובה, ואחר כך השביחו — אינה נוטלת אלא כמה שהיו שוין, ולא בראוי כבמוחזק. **ולא הבנות** — שהיה מקבל עליו לזון את בתה שהיה לה מאיש אחר חמש שנים — אינה ניזונת לאחר מיתתו אלא לפי מה שהנכסים שוין, לא בשבח ולא בראוי. **ולא היבם** — שנוטל פי שנים, חלקו וחלק המת, שייבם את אשתו — אינו נוטל [בחלק] אחיו לא בשבח ולא בראוי. **וכולן אין נוטלים כו'** — מפרש בגמרא אמאי נקיט ליה. **גמרא כי הוא ראשית אונו ולו משפט הבכורה** — משמע דאדידיה קאי. כלומר, בנכסיו משפט הבכורה ולא בנכסי אשתו. **לו** — לאב בשעת מיתה. **בעל חוב** — שהלוה לחבירו מעות ומכר לוה הנכסים והשביחום לקוחות — טורף בעל חוב הגוף והשבח. והך אשה נמי בעלת חוב היא. **מקולי כתובה** — זה אחד מקולי כתובה. **בכור קרייה רחמנא** — "והיה הבכור אשר תלד" ומוקמינן ביבמות (כד,א) דביבם מיירי, וקאמר רחמנא דמצוה לייבם בגדול. **יקום על שם אחיו** — והיינו לנחלה, כדאמר ביבמות (כד,ב): בכור קרייה רחמנא. ודינו כבכור, דלא יטלו בראוי, ובשבח בין מיתת אביהם לייבום. **והרי קם** — משעה שנשא אשת אחיו (כמו) [קמו] פי שנים בנכסים ברשותו. **וכי אשבח** — ברשותו אשבח ונוטל פי שנים אף בשבח.
שבחא

תוספות

נתן אין כאן. דהא מילתיה דרבי טרפון דאמר ינתנו לכושל שבהם, ורבי עקיבא נמי היה מודה ליה — אי לאו טעמא דכולן צריכין שבועה, ואין היורשין צריכין שבועה. ומסתבר דאתיא אפילו כרבנן דפליגי ארבי נתן. והיינו טעמא דלא שייכא דרבי נתן — לפי שלא היה ממון זה ביד היתומים מעולם, אלא עכשיו באין ליטול מכח ירושה ועדיין לא בא לידם. להכי מודו ביה רבנן לרבי נתן שניתן לבעל חוב ולכתובת אשה. אף על גב דלא סבירא להו כרב נחמן במחיי המלוה, שאז יאמרו שאין מוציאין מלוה שיש לו ביד אחרים לבעל חוב ולכתובת גרושתו, לפי שיש לו כח גדול בממון זה [שיש] ביד אחר, [יותר] ממה שיש ליתומים במה שהניח אביהם ביד אחרים, שלא היה מעולם בידם ולא בא מידם ליד אותן אחרים. והניח פירות התלושין דקתני נמי התם: כל הקודם בהם זכה, ואיפלגו בה רבי טרפון ורבי עקיבא בריש המשנה, במלוה ופקדון ביד אחרים (כתובות פד,א) — ההיא נמי בפירות שאינם ביד היתומים מיירי, כדקתני: כל הקודם בהם זכה, דמשמע בין יורשים בין אשה בין בעל חוב, כל הקודם בהן זכה, לפי שאינם להיתומים בהם כח מהאשה ובעל חוב יותר משאר מטלטלי דיתמי. והשתא דתקון רבותינו הגאונים שיגבו אשה ובעל חוב ממטלטלי דיתמי — גובה אשה אפילו ממלוה אביהם של יתומים, בין גבו קרקע בין גבו מעות. דמלוה לא חשיבא ראוי לגבי כתובה, אלא מוחזק הוי, כדפרישית. ובלאו האי מתניתין ד"הכותב" (כתובות פד,א) שהוכחתי ממנה דמלוה מוחזקת לגבי כתובה, גובה אשה כתובתה ממלוה יתומים בזמן הזה, אפילו גבו מעות מכח תקנת הגאונים. דכיון דעשו מטלטלי כמקרקעי — הוה ליה מטלטלי שגבו יתומים בחוב אביהם משועבדים לבעל חובו דאביהם מדרבי נתן, דמהאי טעמא חשבינן ליה לקרקע שגבו יתומים (חשובין) משועבדים מהאי טעמא כאילו אביהם גבאן מחיים. ולהכי ליכא למימר דליהוי ראוי לענין כתובה כמו לשאר דברים. מיהו קשה: מכל מקום הוו תרי חומרי בכתובה, שתקנו הגאונים שתגבה אשה ממטלטלי דיתמי, (ואי טעון) [ותקנו נמי] שתגבה אפילו ממלוה הבעל כשגבו היתומים מעות מדרבי נתן! יש לומר: לגמרי עשו הגאונים כמקרקעי. ועוד: שלרבינו תם שאומר שתקנת הגאונים דאורייתא — אינם תרי חומרי כלל. ואף על פי שאמרתי כי גם בלא מלוה דיתמי מכח תקנת הגאונים אין להוכיח כל כך שיהו מטלטלי שגבו יתומים בחובת אביהם משועבדים לבעל חוב ולכתובת אשה מטעם דרבי נתן כמו קרקע, כשגבו קרקע, כיון דאלים שיעבוד קרקע לענין טריפה מלקוחות טפי משיעבוד מטלטלי, אך יש להוכיח דאשה גובה ממלוה מההיא ד"הכותב" כמו שפירשתי. וכן עמא דבר להגבות לנשים ממלוה של בעליהן. **ולא** האשה בכתובתה ולא הבנות במזונותיהן ולא היבם — הא דלא חשיב (בעלים) [בעל], דאמר רב פפא ב"יש נוחלין" (בבא בתרא קכה,ב), הלכתא: אין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק — משום דשבח נוטל, כדפירש רבינו שמואל התם. דכיון דאין יורש אלא הוא — זוכה בנכסים מיד, (ובירושתו באו לשבח) [וברשותו בא השבח]. ונראה דכיון שאין הבעל נוטל בראוי — כמו כן אינו נוטל ממלוה אשתו, אפילו מה שהלוותה מנכסי מלוג שלה כשהיא תחתיו כדמוכח ב"שור שנגח ארבעה וחמשה" (בבא קמא מב,ב) שאינו יורש נזקי אשתו (לרבנן) משום דהוה כמלוה, דמדמי ראוי דבכור לראוי דגבי בעל, דמייתי התם גבי בעל פלוגתא דרבי ורבנן דגבי בכור ב"יש נוחלין" (בבא בתרא קכד,א). דלרבי צריך לאוקמה בגירשה, משום דלא חשיב מלוה ראוי בבכור והוא הדין באשה. אף על גב דבבכור יש פסוקא, דילפינן מהדדי. ורבנן חשבי לה ראוי, אף על גב שאם הנזקין שלה באים לידה בחיים — היה עליהם תורת נכסי מלוג, כדמוכח מתניתין ד"מציאת האשה" (כתובות סה,ב). והאי דשבק ב"יש נוחלין" (בבא בתרא קכד,ב) בעל דאיירי ביה, ונקט בכור שאינו נוטל פי שנים במלוה — לאו משום דסבירא ליה דבעל שקיל במלוה, דהא ודאי לא שקיל, כדפרישית. אלא להכי נקט גבי בכור פסקא דמלוה — משום דלגבי בכור פליגי בה אמוראי התם בההיא שמעתא, ולהכי שבקיה לבעל ונקט בכור. והא ליכא לאקשויי אמאי לא תני להו בהדי הדדי הא (אין) [דאין] הבעל ובכור נוטלין בראוי כבמוחזק, ואין נוטלין במלוה — משום דלגבי בכור משנה שלימה היא, כדתנן הכא: דאין נוטל בראוי כבמוחזק. אבל בעל דאינו נוטל בראוי לא אשכח לא משנה ולא ברייתא, אלא מימרא היא בפרק "יש נוחלין" (שם קיג,א), דאמר רב אבהו אמר רבי ינאי, ומטו בה משמיה דרבי יהושע: מנין לבעל שאינו נוטל בראוי כבמוחזק — שנאמר: "הוליד את יאיר" וגו'. **והאמר** שמואל בעל חוב גובה את השבח מקולי כתובה שנו כאן — ביתומים איירי הכא, דומיא דבנות במזונותיהן. דמזון האשה והבנות אין גובין מנכסים משועבדים, כדתנן בפרק "הנושא" בכתובות (קא,ב). ובקונטרס פירש: מזון הבנות — כגון נשא אשה ופסק לזון בתה. ולפירושו אין ראייה, דמצי איירי שפיר בשבח לקוחות. ואין לשון "בנות" משמע כן, דמה ליה בנות יותר מבן? דהכי נמי בבן אם פסק עם אשתו, כי ההיא דקתני גבי חמשה גובין מן המחוררין: והמקבל עליו לזון בת אשתו ובן אשתו. ולא הוה ליה נמי למינקט "בנות" לשון רבים, אלא הוה ליה למיתני: "ולא בת אשתו במזונותיה". דלשון "בנות" משמע מזון הבנות, דתנן ב"הניזקין" (גיטין מח,ב) שאוכלת בתנאי בית דין, כדתנן בפרק "נערה שנתפתתה" (כתובות נב,ב): לא כתב לה "בנן נוקבן דיהויאן ליכי מינאי" כו' — חייב, מפני שהוא תנאי בית דין, ועוד: דפריך הכא טעמא משום דתנאי כתובה (כתנאי בית דין) [ככתובה]. ובתה הניזונית בפסק שפסק עם אשתו לזון את בתה חמש שנים — לא מקרי תנאי כתובה, דאינה ניזונית מכח שהיא בתה, דאפילו בת אחרים היתה ניזונית אם פסק עליה עם אשתו, שהיא כבעל חוב! אלא במזון הבת, שהוא תנאי בית דין איירי. והנהו לא גבי ממשעבדי, כדתנן בגיטין ב"הניזקין" (מח,ב) ובכתובות פרק "הנושא" (קא,ב). ואם כן הא ודאי הא דקאמרי הכא דאינן גובות שבח כי אם קרן — היינו מיתמי, ולא מלקוחות. ודומיא דהכא איירי בכתובה דלא גביא משום דמקולי כתובה שנו כאן, כדאמר טעמא. משמע אבל בעל חוב גובה שבח כדאמר שמואל, ואפילו מיתמי. כדפרישית דביתמי עסקינן. ואף על גב דאמר בפרק קמא דבבא מציעא (טו,א) דבעל חוב גובה שבח מלקוחות, שכך כתב לו מוכר ללוקח: "אנא איקום ואישפי ואימרוק זבינא אלין אינון עמליהון ושבחיהון", אבל המקבל מתנה דלא כתב לה הכי — לא גבי, כיון דאין לו על מי לחזור — מהאי טעמא גופיה דלא גבי מיתמי דאין להם על מי לחזור יש לחלק בין יורש למקבל מתנה. דיורש כרעיה דאבוה הוי, ויש לו לבעל חוב לגבות את השבח ממנו כמו מאביו. ומשום נעילת דלת צריך לתקן שיגבה מהן את השבח יותר ממקבל מתנה, דלא שייך לאב. והא דאמרינן בפרק "המקבל" (בבא מציעא קי,א): יתומים אומרים "אנו השבחנו" ובעל חוב אומר "אביכם השביח" כו'. משמע דאם השביחו יתומים — לא גבי בעל חוב שבחא, היינו דוקא כשעשאה אפותיקי. דהכי נמי קאמר התם דלא גבי מלקוחות, דקאמר שמואל: שלשה שמין להם את השבח ומעלין אותם בדמים, אלו הם: בכור לפשוט, ובעל חוב ליתומים, ובעל חוב ללקוחות. ומההוא דשמואל מייתי התם דאי אייתו יתמי ראייה דאינהו אשבחן — בדמי מסלקינן להו. משמע שלשתן ענין אחד באפותיקי. דפריך עליה: מי אמר שמואל בעל חוב ללוקח יהיב ליה שבחא? והאמר שמואל: בעל חוב גובה מן השבח! ומשני: הכא במאי עסקינן בשעשאה אפותיקי. (כי) [פירוש] הא דאמר בעל חוב גובה שבח — כגון דאמר ליה "לא יהא לך פרעון אלא מזו", וכשהגיע זמן הויא ליה כמאן דגבי, ונשאר שדות של בעל חוב, [והוי כיורד לשדה חבירו] ונטעה שלא ברשות. וגרע כחו של בעל חוב במה שנעשית אפותיקי, דמשום דהויא כמאן דגביא — צריך לשלם דמי השבח בין ליתומים בין ללקוחות. והיינו דקאמר בתחילת הסוגיא גבי יתומים: ארעא, כיון דלגוביינא קיימא — כמאן דגביא דמיא. גם בקונטרס פירש עלה דכשנעשית אפותיקי מוכח כדלקמן בשמעתין. ומה שתירץ התלמוד תחלת הקושיא דשמואל: הא דמסיק בה שיעור ארעא ושבחא הא דלא מסיק כו' — לא קאי במסקנא, דמוקמינן לה כשעשאו אפותיקי. דאפילו מסיק בה שיעור ארעא ושבחא — צריך לשלם ליתומים וללקוחות דמי שבחן, כדפרישית. ועוד: דעל כרחיך הך יתומים אומרים "אנו השבחנו" לא מתוקמא דלא מסיק בה שיעור ארעא ושבחא, דאם כן אפילו אביהם השביח לא שקיל. אלא ודאי במסיק
ביה

ביה שיעור ארעא ושבחא איירי. ואפילו הכי לא שקיל אם השביחו יתומים, כד[מ]פרש בשעשאו אפותיקי. ואשנוייא קמא דהוה משני, הא דמסיק בה שיעור ארעא הא דלא מסיק כו' — הוה מצי לאקשויי: אם כן דף יתומים אמרו אנו השבחנו, במאי נוקי לה? אי כדמסיק — אפילו השביחו יתומים שקיל, ואי דלא מסיק — אפילו השביחו אביהם הא לא שקיל! אלא לא קאי ההיא שנוייא אהא סוגיא דיתומים אומרים אנו השבחנו, אלא אקושיא דשמואל אדשמואל, דאיתא נמי בפרק קמא דבבא מציעא (טו,א) וב"הגוזל קמא" (בבא קמא צה,ב).

לאיתויי שבחא דממילא חפורה והוו שובלי כו' — כרבנן אתיא מתניתין. דפליגי רבי ורבנן גבי בכור אם נוטל בשבח אם לאו, ומסיק התם: ובחפורה והוי שובלי, שלפופי והוו תמרי פליגי. והתם נמי קאמר רבא דאסור לעשות כדברי רבי.

בכור לתת לו פי שנים מתנה קרייה רחמנא — תימה: בפרק שני דיבמות (כד,ב) דמסיק גבי יבם: אלא "בכור" דקרייה רחמנא, למאי הלכתא — לגריעותא, דאינו נוטל בראוי בבמוחזק. אמאי לא קאמר לחשיבותא, דאינה חוזרת ביובל בבכורה? ויש לומר: משום דאיבא רבי אלעזר דפליג הכא, ואמר: כולן חוזרין ביובל.

אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן האחין שחלקו לקוחות הן — ומה שקשה אדרבי אסי דריש פירקין (מח,א), דאמר: מחצה יורשין, ומה שמקשה רבינו תם: היאך מצינו ידינו ורגלינו בבית המדרש, דקיימא לן כרבי יוחנן דלקוחות הן, וכריש לקיש דקנין פירות לאו כקנין הגוף, ואם כן לא משכחת לך דמייתי ביכורים אלא חד בר חד עד יהושע בן נון — הכל פירשתי בפרק "החובל" (בבא קמא פח,ב) ובפרק "בית כור" (קז,א). ויש לפרש: דאף על גב דאית ליה לקוחות הן, וכל הנהו נמי דאית להו אין ברירה — לא אמרו דמחזירין ביובל, רק רבי יוחנן לבדו. ודוקא על רבי יוחנן דייק בסוף "השולח" (גיטין מח,א) דיאך מצא ידיו ורגליו, דהרי חוזרת ביובל בכך. אבל כולהו אחריני סברי: אף על גב דלקוחות הן, דאין ברירה — מכר הוא דאמר רחמנא דליהדר ביובל, ירושה ומתנה לא, כדאמר לעיל. וכדאמר נמי לקמן בפרק בתרא (נו,ב), דאף על גב דאמר רבי יוחנן דאפילו חלקו תשעה כנגד תשעה ועשרה כנגד עשרה אין אומרים הוא חלקו המגיעו משעה ראשונה לכך, אפילו הכי אצטריך לאשמועינן דלקוחות הוו, וחוזרים ביובל, דסלקא אדעתין דאין חוזר מטעם דפרישית. אי נמי: ילפינן כל חלוקת ירושה מחלוקת יהושע, דאמר ב"יש נוחלין" (בבא בתרא קיט,ב) דירושה היא להם מאבותיהם, ואפילו הכי מודה בה רבי יוחנן דלא חוזרה ביובל, כדקאמר: חד בר חד עד יהושע בן נון. דסברא הוא דלא חוזרה, כיון שחלקו על פי נביאים ובאורים ותומים ובגזירת הכתוב. ובהך סברא פליגי שאר אמוראי על רבי יוחנן. וניחא השתא הא דפריך הכא רב אושעיא על רבי יוחנן ממתניתין, דקתני: ואלו שאין חוזרין ביובל הבכורה, ואיכא אמוראי דאית להו לקוחות הן, ואין ברירה, ולא פריך עלייהו, אלא דווקא על רבי יוחנן — משום דאמר חוזרין. ואם תאמר: מאי קשה לרבי יוחנן? הא רבי מאיר קתני לה למתניתין, דאית ליה ברירה גבי לוקח יין מבין הכותיים (תוספתא דדמאי פרק ז משנה ד)! ויש לומר: דחכמים נמי לא פליגי עליה בבכור אלא רבי אלעזר. ועוד: דאף על גב דאית ליה ברירה היכא דמברר הספק על פי תנאו, דלמא לית ליה בעלמא. שיש לחלק, כדפרישית לעיל (מח,א דבור המתחיל דבולי). **קרי** רב חמא עליה דרב ששת טובה חכמה עם נחלה — רב ששת בעל ברייתות הוה, כדאמר בפרק "הדר" (עירובין סז,א) דרב ששת. ולהכי קאמר: "טובה חכמה" — מימרא דרבין אמר רבי יוחנן, "עם נחלה" — קבלות הרבה שהיו לו שגויות בברייתא. **באין** בני המשפחה וקוברין אותו בעל כרחו משום פגם משפחה — בפרק "גנמר הדין" (סנהדרין מו,ב) מבעיא לן: קבורה משום בזיונא או משום כפרה? נפקא מינה דאמר "לא תקברוניה", דאי משום בזיונא — לאו כל כמיניה. וליכא למיפשט מידי מהכא, דלא קאמר הכא דלא ליקברוהו כלל, אלא זוזי אנסוהו למכור קברו ודרכו. וכן מההיא דכתובות (מח,א) נמי ליכא למיפשט מינה, דקאמר "אל תקברוהו מנכסיו" — אין שומעין לו. דבעי הוא שיקברוהו, אלא מתכוין להפיל עצמו על הציבור ולהעשיר את בניו. **הדרן עלך יש בכור**

לְאִיתוּיֵי שְׁבָחָא דְּמִמֵּילָא, חֲפוּרָה וְהָווּ שׁוּבְלֵי, שַׁלְפּוּפֵי וְהָווּ תַּמְרֵי. "וְלֹא בָּרְאוּי כְּבַמּוּחְזָק" - לְאִיתוּיֵי נְכְסֵי דַּאֲבֵי אַבָּא.

משנה וְאֵלּוּ שֶׁאֵין חוֹזְרִין בַּיּוֹבֵל: הַבְּכוֹרָה, וְהַיּוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, וְהַמְיַבֵּם אֶת אֵשֶׁת אָחִיו; וְהַמַּתָּנָה - דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הַמַּתָּנָה כְּמֻכָּר. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: כּוּלָּם חוֹזְרִין בַּיּוֹבֵל. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר: אַף הַיּוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ יַחֲזִיר לְבְנֵי מִשְׁפָּחָה, וְינַכֶּה מִהֶן אֶת הַדָּמִים.

גמרא מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי מֵאִיר מֻכָּר הוּא דְּאָמַר רַחֲמָנָא לִיהַדַּר בַּיּוֹבֵל, מַתָּנָה וִירוּשָׁה - לָא, וְהָנֵי מִירוּשָׁה - יְרוּשָׁה, דְּמַתָּנָה - מַתָּנָה; בְּכוֹר - "לָתֵת לוֹ פִּי שְׁנַיִם", מַתָּנָה קָרְיֵיהּ רַחֲמָנָא, וְהַיּוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ - יְרוּשַׁת הַבַּעַל דְּאוֹרַיְיתָא, וְהַמְיַבֵּם אֶת אֵשֶׁת אָחִיו - "בְּכוֹר" קָרְיֵיהּ רַחֲמָנָא. "וַחֲכָמִים אוֹמְרִים מַתָּנָה כְּמֻכָּר". מַאי טַעֲמַיְיהוּ דְּרַבָּנַן "תָּשֻׁבוּ" - לְרַבּוֹת אֶת הַמַּתָּנָה, וְהָנֵי כּוּלְּהוּ יְרוּשָׁה נִינְהוּ; בְּכוֹר - אָמַר קְרָא: "לָתֵת לוֹ פִּי שְׁנַיִם", מַקִּישׁ חֵלֶק בְּכוֹרָה לְחֵלֶק פָּשׁוּט, מַה חֵלֶק פָּשׁוּט - יְרוּשָׁה, אַף חֵלֶק בְּכוֹרָה - יְרוּשָׁה. "רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר כּוּלָּם חוֹזְרִים בַּיּוֹבֵל". סָבַר לַהּ כְּרַבָּנַן דְּאָמְרִי: "תָּשֻׁבוּ" - לְרַבּוֹת אֶת הַמַּתָּנָה, וְהָנֵי כּוּלְּהוּ מַתָּנָה נִינְהוּ; בְּכוֹר - "לָתֵת לוֹ פִּי שְׁנַיִם", מַתָּנָה קָרְיֵיהּ רַחֲמָנָא. וְהַיּוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ - יְרוּשַׁת הַבַּעַל דְּרַבָּנַן, וְהַמְיַבֵּם אֶת אֵשֶׁת אָחִיו - "בְּכוֹר" קָרְיֵיהּ רַחֲמָנָא. אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ - לָקוֹחוֹת הֵן, וּמַחֲזִירִין זֶה לָזֶה בַּיּוֹבֵל. מוֹתִיב רַב הוֹשַׁעְיָא: וְאֵלּוּ שֶׁאֵין חוֹזְרִין בַּיּוֹבֵל: הַבְּכוֹרָה! אָמַר לֵיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי "אֵין חוֹזְרִין" - אֵין חוֹזְרִין לְבַטֵּלָה. מַתְקִיף לַהּ רַב שֵׁשֶׁת: מִכְּלָל דְּמַאן דְּאָמַר חוֹזְרִין - חוֹזְרִין לְבַטֵּלָה קָאָמַר קָרֵי רַב חָמָא עֲלֵיהּ דְּרַב שֵׁשֶׁת: "טוֹבָה חָכְמָה עִם נַחֲלָה"; וְלָא שְׁמִיעַ לְהוּ הָא, דְּכִי אָתֵי רָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְאָמְרִי לַהּ רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ: מַאי "חוֹזְרִין" - חוֹזְרִין לְבַטֵּלָה. "רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר: אַף הַיּוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ יַחֲזִיר לְבְנֵי" וכו'. מַאי קָסָבַר אִי קָסָבַר יְרוּשַׁת הַבַּעַל דְּאוֹרַיְיתָא - אַמַּאי יַחֲזִיר לִבְנֵי מִשְׁפָּחָה וְאִי קָסָבַר יְרוּשַׁת הַבַּעַל דְּרַבָּנַן - דָּמִים מַאי עֲבִידְתַּיְיהוּ - לְעוֹלָם קָסָבַר יְרוּשַׁת הַבַּעַל דְּאוֹרַיְיתָא, וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁהוֹרִישַׁתּוּ אִשְׁתּוֹ בֵּית הַקְּבָרוֹת, וּמִשּׁוּם פְּגַם מִשְׁפָּחָה אָמוּר רַבָּנַן לִשְׁקוֹל דָּמֵי וְלִיהַדַּר. וְכִדְתַנְיָא: הַמּוֹכֵר קִבְרוֹ וְדַרְכּוֹ קִבְרוֹ, מְקוֹם מַעֲמָדוֹ, וּבֵית הֶסְפֵּדוֹ - בָּאִים בְּנֵי מִשְׁפָּחָה וְקוֹבְרִים אוֹתוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ, מִשּׁוּם פְּגַם מִשְׁפָּחָה. וּמַאי "יְנַכֶּה לָהֶם מִן הַדָּמִים" דְּמֵי קֶבֶר אִשְׁתּוֹ.

הדרן עלך יש בכור

שבחא דממילא — שלא טרח בה אחיו. **כגון חפורה והוו שובלי** — שהיתה התבואה שחת בשעת מיתתו, ועכשיו נעשו שבלים. **או שלפופי והוו תמרי** — סמדר, ועכשיו נעשו תמרים גדולים. וקא משמע לן, דאפילו בהאי שבחא לא שקיל בכור אלא באחד מן האחין. ושמין אותן מה היו שוין כשמת האב, ובהנהו דמים שקיל פי שנים. דאי מרישא הוה אמינא אין הבכור נוטל פי שנים בשבח — הני מילי בשבח שטרחו בו אחים, כגון זיבול שדות וקשקוש ועידור. **נכסי דאבי אבא** — אם היה אבי אביהם חי בשעת מיתת אביהם, והיו נכסים ראוין ליפול להם כשימות, אף על גב דודאי עתידים ליפול להם, ואפילו יש לו בן (אחד) [אחר] — יטלו אלו חלק אביהם. וסלקא דעתך אמינא כמוחזק דמו. וקא משמע לן סיפא, דאי מרישא הוה אמינא: "ראוי" דקתני רישא דאין הבכור נוטל בו — כגון שנפלו לו נכסי אחי אביהם שהיה לו בנים בשעת מיתת אביהם של אלו, ומתו בניו ואחר כך מת הוא, דנכסים הללו לא היו ראוין להם בשעת מיתת אביהם אלא מספק.

משנה והמייבם את אשת אחיו — ונטל חלק אחיו — ירושה גמורה היא, ואינו מחזיר ביובל. **מתנה כמכר** — ויוצאה ביובל. **היורש את אשתו** — יחזיר קרקעות לבני משפחתה בדמים, וינכה להם מן הדמים. ובגמרא מפרש לה. **גמרא ירושת הבעל דאורייתא** — "לשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה" [במדבר מ] — מכאן שהבעל יורש את אשתו, ב"יש נוחלין" (בבא בתרא קיא,ב). **תשובו** — איש אל אחוזתו. קרא יתירא הוא, דהא כבר נאמר (ויקרא כה): "ושבתם איש אל אחוזתו", והלכך, לרבות את המתנה. **והנך אחריני** — דמתניתין, להכי מודו רבנן דאינם חוזרין, דכולהו ירושה נינהו. **פי שנים** — מקיש חלקיו זה לזה, דמה חלק פשיטותו הוי ירושה, כדכתיב: "ביום הנחילו את בניו". **אף** חלק **בכורתו ירושה** — וירושת הבעל דאורייתא, ויבם — "בכור" קרייה רחמנא. **ומחזירין זה לזה** — וחוזרין וחולקין. **אין חוזרין לבטלה** — שיהא מאבד בכורתו. אבל חוזרין וחולקין, ונוטל פי שנים כבתחלה. **מכלל דרבי אלעזר דאמר חוזרין לבטלה קאמר** — בתמיה. **טובה חכמה עם נחלה** — טוב טעם חכמת חריפות האמורה עם נחלת הברייתות. שהיה רב ששת בעל ברייתות, דאי הוה שמיע ליה לרב ששת הא דרביה — לא הוה פריך מידי. **מקום מעמדו** — שעושין מעמדות שבעה למת. **בעל כרחו** — של לוקח. **דמי קבר אשתו** — דהוא חייב בקבורתה, כדאמר במסכת כתובות (מז,ב).

הדרן עלך יש בכור

יש לשאול, מדוע כפלה המשנה דין זה אחר שכבר אמרה שאינם נוטלים בשבח. מבארת הגמרא: באה המשנה **לְאִיתּוּיֵי** [–לרבות] **שִׁבְחָא דְּמִילְּא** – שבח הבא מאליו, **חֲפוּרָה וַהֲווּ שׁוּבְלֵי** – תבואה שהיתה שחת ועתה נעשתה לשבלים, **שַׁלְּפוּפֵי וַהֲווּ תַּמְרֵי** – פירות שהיו סמדר בשעת מיתתו ועכשיו נעשו תמרים גדולים, שלא טרחו בהם האחים לחרוש או לנטוע, אלא גדלו מאליהם, וללמד שכל אלו אינם נוטלים אפילו שבח זה שלא טרחו בו שאר האחים.

שנינו במשנה: **וְלֹא בָּרָאוּי כְּבַמּוּחְזָק.** אף כאן יש לשאול, מדוע כפלה המשנה דין זה. מבארת הגמרא: **לְאִיתּוּיֵי נִכְסֵי דַּאֲבִי אַבָּא** [–הסבא] וללמד שגם הם נחשבים כראוי וכל אלו אין להם חלק בנכסים, והיינו באופן שהיה אבי אביהם חי בשעת מיתת אביהם, והיו נכסיו ראויים ליפול להם כשימות, שאף על פי שהם ודאי עתידים ליפול להם, כגון שאין לו בן אחר חוץ מאביהם, מכל מקום אין נכסיו נחשבים כמוחזקים להם אלא נחשבים כראוי, ואין נוטלים בהם.

משנה

נאמר בתורה (**ויקרא כה יג**) 'בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ', ללמד שכל הקרקעות שנמכרו חוזרות בשנת היובל לידי בעליהן הראשונים. המשנה מלמדת אלו קרקעות אינן חוזרות: **וְאֵלּוּ שֶׁאֵין חוֹזְרִין בַּיּוֹבֵל,** קרקע שירש בן בכור בחלק **הַבְּכוֹרָה,** ושירש בעל **הַיּוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, וְהַמְיַיבֵּם אֶת אֵשֶׁת אָחִיו** שירש את קרקעותיו של אחיו, **וְהַמַּתָּנָה** [מתנת קרקע] שקיבל מחבירו, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הַמַּתָּנָה כְּמֶכֶר** וחוזרת ביובל לידי הנותן. **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, כּוּלָּם חוֹזְרִין בַּיּוֹבֵל. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, (אַף) הַיּוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ,** יַחֲזִיר את הקרקעות שקבל בירושתה, **לִבְנֵי מִשְׁפָּחָה** של האשה, **וִינַכֶּה מֵהֶן אֶת הַדָּמִים.**

גמרא

שנינו במשנה, ואלו שאין חוזרין ביובל הבכורה והיורש את אשתו והמייבם את אשת אחיו והמתנה, דברי רבי מאיר. מבארת הגמרא: **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר, מֶכֶר הוּא דְּאָמַר רַחֲמָנָא** [–שאמרה תורה] **לֶיהְדַּר** [–שיחזור] **בַּיּוֹבֵל,** שנאמר (**ויקרא כה יד-טו**) 'וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ וגו', בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ' וגו', אך קרקע שבאה לידו על ידי **מַתָּנָה וִירוּשָּׁה לֹא, וְהָנֵי** הקרקעות שהוזכרו במשנה שקבלן **מִירוּשָּׁה,** דינן **כִּירוּשָּׁה** שאינה חוזרת ביובל, ואלו דְּמובאים במשנה שנחשבים **מַתָּנָה,** כמַתָּנָה הם שאינה חוזרת ביובל. כלומר, ירושת **הַבְּכוֹר,** אינה חוזרת ביובל, כיון שנאמר (**דברים כא יז**) 'לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם' הרי ש'מַתָּנָה' קָרְיֵיהּ רַחֲמָנָא, ומתנה אינה חוזרת ביובל. **וְהַיּוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ,** דינו כירושה, כי **יְרוּשַּׁת הַבַּעַל** את נכסי אשתו, דין **דְּאוֹרַיְיתָא** הוא מדיני ירושה, שנאמר (**במדבר כז יא**) 'וּנְתַתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְיָרַשׁ אֹתָהּ', ודרשו שהירושה תהיה נחלתו של האיש שאשה זו היא שארו, כלומר שיש לתת את נחלת האשה לבעלה. **וְהַמְיַיבֵּם אֶת אֵשֶׁת אָחִיו,** חלקו נחשב כמתנה, שהרי נאמר (**דברים כה ו**) 'וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת', הרי ש'**בְּכוֹר**' קָרְיֵיהּ רַחֲמָנָא [–קראתו התורה], וחלקו כחלק בכורה שנחשב כמתנה ואינו חוזר ביובל.

עוד שנינו במשנה: **וְהַחֲכָמִים אוֹמְרִים מַתָּנָה כְּמֶכֶר.** מבארת הגמרא: **מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּרַבָּנַן,** נאמר לגבי חזרת קרקעות ביובל (**ויקרא כה יג**) 'בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ', ופסוק זה מיותר, שהרי כבר נאמר (**שם כה י**) 'וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ', ועל כן יש לדרוש, 'תָּשׁוּבוּ' לִרְבּוֹת **אֶת הַמַּתָּנָה,** שאף היא חוזרת ביובל, **וְהָנֵי כּוּלְּהוּ** הדינים המוזכרים במשנה, דהיינו חלק הבכורה וירושת אשתו וחלק היבם בנכסי אחיו, **יְרוּשָּׁה נִינְהוּ,** ומודים חכמים שירושה אינה חוזרת ביובל. הכיצד, חלק **הַבְּכוֹר** דינו כירושה, משום **דְּאָמַר קְרָא** 'לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם', ומשמע ששני החלקים שמקבל הבכור שוים הם, **שְׁמַקִּישׁ** ומדמה הכתוב את **הַחֵלֶק** שנוטל הבכור מדין **הַבְּכוֹרָה לְחֵלֶק** שנוטל כבן **פָּשׁוּט,** לדרוש, **מַה הַחֵלֶק** שנוטל כהן **פָּשׁוּט** נחשב **יְרוּשָּׁה, אַף הַחֵלֶק** שנוטל הבכור מדין **בְּכוֹרָה** נחשב **יְרוּשָּׁה.** והוא הדין לחלק שנוטל היבם בירושת אביו תחת אחיו שמת, שנחשב 'ירושה', כי התורה קראה את היבם 'בכור' כמבואר לעיל, ועל כן אינם חוזרים ביובל. ואף ירושת הבעל ירושה היא לפי שהיא מן התורה. נמצא שלדעתם אין חוזרת ביובל אלא קרקע שניתנה במתנה, כאמור במשנה.

עוד שנינו במשנה: **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר כּוּלָּם חוֹזְרִים בַּיּוֹבֵל.** הגמרא מבארת את טעמו של רבי אלעזר: רבי אלעזר **סָבַר** לָהּ **כְּרַבָּנַן דְּאָמְרִי** 'תָּשׁוּבוּ' לִרְבּוֹת **אֶת הַמַּתָּנָה** שאף היא חוזרת ביובל, **וְבכך** הוא חולק עליהם שדעתו **דְּהָנֵי כּוּלְּהוּ** הנזכרים במשנה, **מַתָּנָה נִינְהוּ** – יש להם דין מתנה, ועל כן חוזרים ביובל. כיצד, חלק **הַבְּכוֹר** חוזר ביובל, שנאמר בו 'לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם', הרי ש'מַתָּנָה' קָרְיֵיהּ **רַחֲמָנָא,** ומתנה דינה לחזור ביובל. **וְהַיְרוּשה** שהבעל **יוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ** גם כן דינה כמתנה, כי **יְרוּשַּׁת הַבַּעַל** אינה ירושה גמורה לפי שתקנה **דְּרַבָּנַן** היא, וכיון שכן דינה כמתנה שחוזרת ביובל. **וְהַמְיַיבֵּם אֶת אֵשֶׁת אָחִיו,** לענין לקבל את חלק המת, 'בְּכוֹר' קָרְיֵיהּ **רַחֲמָנָא,** וכשם שחלק הבכור נחשב כמתנה אצל הבכור, גם חלק המת שנוטל היבם בירושת אביהם נחשב כמתנה וחוזר ביובל.

הגמרא מביאה דין אודות החזרתם ביובל של קרקעות שחלקו בהם בירושה: **אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ** ביניהם את ירושת אביהם, כלָקוֹחוֹת **הֵן** נחשבים, כאילו כל אחד קנה מאחיו את חלקו בירושה, ואין אומרים שהחלוקה ביררה כל חלק למי הוא שייך, כיון שאין ברירה, **וּמאחר** שחלוקתם נחשבת כמכירה, **מַחֲזִירִין זֶה לָזֶה בַּיּוֹבֵל,** כדין לקוחות שקנו שדות בארץ ישראל שביובל חוזרת הקרקע לבעליה. על כן ביובל חוזרים כל החלקים לבעלותם המשותפת כפי שהיתה קודם החלוקה, וחוזרים וחולקים.

הגמרא דנה בדברי רבי יוחנן: **מוֹתִיב רַב הוֹשַׁעְיָא,** שנינו במשנתנו **וְאֵלּוּ שֶׁאֵין חוֹזְרִין בַּיּוֹבֵל, הַבְּכוֹרָה,** ולדברי רבי אסי יקשה למה לא יחזור חלקו ביובל כחלק הפשוט, ומוכח שירושה אינה חוזרת ביובל, ועל כן גם חלק בכורה אינו חוזר. **אָמַר לֵיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי 'אֵין חוֹזְרִין', אֵין חוֹזְרִין לְכַטָּלָה,** להפסיד את זכותם לקבל חלק כפול בירושה, אבל מחזירים את שני חלקי ירושתם לבעלות כל האחים, וחוזרים וחולקים את הירושה, ושוב מקבלים שני חלקים כבתחילה.

מַתְקִיף לָהּ רַב שֵׁשֶׁת, שכיון שאמר רבי אלעזר [האמורא] שמה שנאמר במשנה 'אין חוזרין' משמעו שאין החזרתם מבטלת את זכותם לקבל חלק כפול בירושה, **מִכְּלָל** [–יש לדייק מכך] **דְּמַאן דְּאָמַר** במשנה [הוא התנא רבי אלעזר] שחלק הבכור והיבם **חוֹזְרִין** ביובל, **חוֹזְרִין לְכַטָּלָה קָאָמַר,** והאם נכון לומר כן, שלדעתו אחר היובל יאבדו את חלקם. **קָרֵי** [–קרא] **רַב חָמָא עֲלֵיהּ** [–עליו] **דְּרַב שֵׁשֶׁת** את הפסוק (**קהלת ז יא**) 'טוֹבָה חָכְמָה עִם נַחֲלָה', כלומר, טובה חכמת חריפות האמוראים, כשהיא באה יחד עם ה'נחלה' שהיא ידיעת הברייתות שיש לרב ששת, וכוונתו לומר שרב ששת הקשה את קושייתו משום שידע רק ברייתות, **וְלֹא שְׁמִיעַ** (להו) [לֵיהּ] – לא ידע **הָא דְּכִי אָתָא רָבִין** מארץ ישראל **אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן, וְאָמְרִי לָהּ** – ויש שאמרו כי מימרא זו **רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ,**

המשך בעמוד כד

רֶחֶם מִיִּשְׂרָאֵל, ולכן הבן הראשון שנולד לאשה לאחר שהתגיירה חייב בפדיון, וְיָלִיף אֵיהוּ מִינָּהּ דִּידָהּ – ולמד רבי יוסי הגלילי את דין בכור של האב מדין בכור של האם, וכשם שלגבי פדיון הבן שהוא תלוי באם, בנה הראשון בגירותה נחשב כפטר רחם, כך לגבי ירושת האב, בנו הראשון שנולד בגירותו נחשב כ'ראשית אונו', לירש חלק כפול בנחלת האב.

במשנה לעיל (ג:) התבאר שכהנים ולויים פטורים מפדיון הבן, והגמרא דנה עתה בדין לויה או כהנת שילדה, האם בנה הבכור חייב בפדיון הבן: אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, לְוִיָּה שֶׁיָּלְדָה בן בכור, בְּנָהּ פָּטוּר מֵחיוב נתינת חָמֵשׁ סְלָעִים לכהן לפדיון הבן. הגמרא מבררת באיזה אופן מדובר: דְּאִיעַבַּר מִמַּאן – ממי התעברה לויה זו, אִילֵימָא – אם תאמר דְּאִיעַבַּר מִכֹּהֵן וּמִלֵּוִי [–או מלוי], אם כן קשה, מַאי אִירְיָא – מדוע נקט רב אדא בר אהבה דווקא 'לְוִיָּה', והרי אֲפִילּוּ יִשְׂרְאֵלִית נַמִּי שהתעברה מכהן או לוי, בנה פטור מפדיון הבן, שהרי כהנים ולויים פטורים ממצות פדיון הבן. אֶלָּא בודאי מדובר באופן דְּאִיעַבַּר מִיִּשְׂרָאֵל, ואם כן קשה, שהרי לשון 'שְׁאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחוֹתָם לְבֵית אֲבוֹתָם' כְּתִיב בפסוק (במדבר א ב), ומשמע שאין הבן מתייחס אחר אמו, אלא אחר אביו, וכיון שהוא ישראל יתחייב בפדיון.

מבארת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָא, מדובר דְּאִיעַבַּר מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים, שבנה אינו מתייחס אחר אביו, שהרי עובד כוכבים הבא על בת ישראל הולד ישראל, וכיון שכך הוא מתייחס לאמו, שהיא לויה, ופטור מפדיון הבן. ממשיך רב פפא ואומר: וְלֹא תֵּימָא – ואל תאמר שדין זה הוא רק אַלִּיבָּא – לשיטתו דְּמַאן דְּאָמַר (יבמות מה.) אֵין מְזַהֲמִין אֶת הַוָּלָד, כלומר, ולד הנולד מגוי שבא על בת ישראל, כשר הוא, ואינו נחשב מזוהם ומלוכלך בממזרות, כי הוא מתייחס רק לאמו, שלדבריו ודאי שדין הולד כ'לוי', ופטור מפדיון. אֶלָּא דין זה הוא אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר מְזַהֲמִין אֶת הַוָּלָד – ולד הנולד מגוי וישראלית הוא מזוהם בממזרות, כיון שהולכים גם אחר אביו הגוי, מכל מקום כשבא הגוי על בת לוי, הבן הנולד לה לֵוִי פָּסוּל מִיקְּרֵי – נקרא לוי פסול, שהרי הוא ממזר, ומכל מקום כיון שסוף סוף הוא לוי, פטור מפדיון.

הגמרא מביאה פירוש אחר בדברי רב אדא בר אהבה: מַר בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף אָמַר מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא, לְעוֹלָם – באמת רב אדא בר אהבה דיבר על בת לוי דְּאִיעַבַּר מִיִּשְׂרָאֵל, שבנה פטור מפדיון הבן, ומה שמצינו במנין בני ישראל שאמר הכתוב 'למשפחותם לבית אבותם' ומשמע שהולכים אחר האב, היינו לגבי דינים התלויים ביחוס הבן הנמשך אחר אביו, וְשַׁאנִי הָתָם – אולם שונה הדבר שם, לגבי פדיון הבן, דְּאָמַר קְרָא (שמות יג ב) 'קַדֶּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל', הרי שרק בְּפֶטֶר רֶחֶם תְּלָאָ רַחֲמָנָא – הקדוש ברוך הוא תלה את החיוב בבכור באמו, ולכן לענין פדיון הבן אין הולכים רק אחר יחוס האב, אלא גם כשהאם אינה ישראלית אלא כהנת או לויה, בנה פטור מפדיון.

מקשה הגמרא על רב פפא ממשנתנו: תָּנַן (לעיל מו.), מִי שֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים וְנָשָׂא אִשָּׁה שֶׁלֹּא יָלְדָה, הבן הראשון שיולד לו מאשה זו, הרי הוא בכור לכהן וחייב בפדיון הבן, וכן אם נשא אשה בגיותו, וְנִתְגַּיְּרָה כשהיא מְעוּבֶּרֶת, או שהיתה שפחה וְנִשְׁתַּחְרְרָה מְעוּבֶּרֶת, וְיָלְדָה, אותו ולד נחשב בכור לגבי חיוב פדיון הבן, וכן הדין באשה שבנה חייב בפדיון הבן, והתערב עם ולד אחר הפטור מבכורה, כגון שילדה הִיא – הישראלית וְכֹהֶנֶת יחד, ובן הכהנת פטור מפדיון, או הִיא וּלְוִיָּה, שגם בנה פטור מפדיון, או הִיא – אשה שעדיין לא ילדה וְאִשָּׁה שֶׁכְּבָר יָלְדָה, שבנה אינו בכור, אף שלא ידוע מי מבין הולדות בכור החייב בפדיון, ומי מהם פטור מפדיון, מכל מקום אותו אב שאשתו ילדה בן החייב בפדיון, חייב לפדותו, שהרי עצם לידת הבכור מחייבת אותו בפדיון, אף אם אינו יודע מי הוא בנו. וְכֵן מִי שֶׁלֹּא שָׁהָתָה אַחֲרֵי שמת בַּעְלָהּ או גירשה שֶׁלֹּשָׁה חֳדָשִׁים הנדרשים כדי להבחין מאיזה בעל התעברה, וְנִשֵּׂאת, וְיָלְדָה, וְאֵין יָדוּעַ אִם ולד זה הוא בֶּן תִּשְׁעָה חדשים לְהַריונה מהבעל הָרִאשׁוֹן, או אִם הוא בֶּן שִׁבְעָה חדשים לְהַריונה מהבעל הָאַחֲרוֹן, ולד זה הוא בְּכוֹר לַכֹּהֵן וחייב בפדיון, וְאֵינוֹ בְּכוֹר לַנָּחָלָה – אינו יורש פי שנים בנכסי האב, כי אינו יודע איזה מהם הוא יורש, ובניו של כל אחד מהם דוחין אותו, ואומרים לו אינך מיורשי אבינו, אלא של הבעל האחר.

מדייקת הגמרא: מִכְּלָל – משמע מהמשנה, ש'היא וכהנת' או 'היא ולויה' בנם אינו בכור לכהן, משום דִּכְהוּנָּה [–בת כהן] וּלְוִיָּה פְּטוּרִין מפדיון הבן, ויש לברר באיזה אופן עוסקת הברייתא, דְּאִיעַבַּר מִמַּאן – ממי התעברה כהנת או לויה זו, אִילֵימָא דְּאִיעַבַּר מִכֹּהֵן וְלֵוִי, אִי הָכִי – אם כן יקשה מַאי אִירְיָא – מדוע נקט התנא דווקא אופן שהולד נולד מ'כֹּהֶנֶת' ו'לְוִיָּה', והרי אֲפִילּוּ אם הוא נולד מִבַּת יִשְׂרָאֵל נַמִּי – גם כן הוא פטור מפדיון הבן, שהרי כהנים ולויים פטורים מפדיון הבן. אֶלָּא בהכרח מדובר באופן דְּאִיעַבַּר מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים, והולדות פטורין מפדיון משום שהולכים אחר אמם, אך אם כן יקשה, שהרי רק בלויה אפשר לפרש שאם התעברה מעובד כוכבים בנה פטור מפדיון, אבל כֹּהֶנֶת, שזינתה והתעברה מעובד כוכבים, וכי פְּטוּרָה היא, וְהָאָמַר רַב פָּפָא, בְּדִיק לָן רַבָּה – ניסה רבה ובחן את סברתנו, ושאל אותנו כך, כֹּהֶנֶת שֶׁנִּתְעַבְּרָה מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים, מַהוּ, האם בנה חייב בפדיון הבן או לא, וַאֲמִינָא לֵיהּ – והשבתי לו בלשון שאלה, לָאו הַיְינוּ – וכי אין נידון זה שוה לדבריו דְּרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, דְּאָמַר, לְוִיָּה שֶׁיָּלְדָה, בְּנָהּ פָּטוּר מֵחָמֵשׁ סְלָעִים, ומדובר בבת לוי שהתעברה מעובד כוכבים, וכשם שבן לויה פטור כיון שהולכים אחר אמו, כך בן כהנת פטור כיון שהולכים אחר אמו. וְאָמַר לִי רבה, הָכִי הַשְׁתָּא – וכי כך נראה בעיניך שיש לדמות את דין הכהנת לדין לויה, והרי בִּשְׁלָמָא – דין זה מובן רק לגבי לְוִיָּה שהתעברה מעובד כוכבים, כי גם אחר שזינתה בִּקְדוּשָּׁתָהּ קָיְימָא – היא עומדת בקדושתה, דְּתַנְיָא בברייתא, לְוִיָּה שֶׁנִּשְׁבֵּית בין הגוים, ומסתבר שנבעלה לגוי, אוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה בְּעוּלַת זְנוּת לאדם הפסול לה, נוֹתְנִין לָהּ מִן הַמַּעֲשֵׂר – מעשר ראשון הניתן ללויים, וְאוֹכֶלֶת, ומוכח שלא נפסלה מקדושת לויה, ולכן גם הבן שנולד לה פטור מפדיון הבן. אֶלָּא – אבל לגבי כֹּהֶנֶת אי אפשר לומר כן, שהרי כֵּיוָן דְּאִי בָּעֵיל לָהּ – שאם בעל אותה אדם האסור לה, הָוְיָא זָרָה – היא נחשבת זרה, כי ביאת איסור פוסלתה לכהונה, ואף אם תנשא לכהן פסולה מלאכול תרומה, אם כן אף בנה הנולד לה מעובד כוכבים אינו נפטר מפדיון הבן.

מסיימת הגמרא את קושייתה, ומבארת מדוע היא קשה רק לדברי רב פפא: הָנִיחָא – דברי רב אדא בר אהבה שלויה פטורה מפדיון הבן מובנים לְפִי ביאור מַר בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא, דְּאָמַר שהפטור הוא גם באופן דְּאִיעַבַּר מִיִּשְׂרָאֵל, כיון שהוא מוֹקֵי לָהּ – יכול להעמיד את מה ששנינו במשנה ש'היא וכהנת' או 'היא ולויה' פטורין מפדיון הבן, בִּדְאִיעַבַּר מִיִּשְׂרָאֵל – באופן שהכהנת או הלויה התעברו מישראל, ולכן לא נפגמה הכהנת או הלויה מקדושתה. אֶלָּא לְרַב פָּפָא, שכוונת רב אדא בר אהבה לפטור בת לוי מפדיון הבן רק באופן שהתעברה מעובד כוכבים, אם כן קשה בְּמַאי מוֹקֵי לָהּ – באיזה אופן יעמיד מה ששנינו במשנה ש'היא וכהנת' או 'היא ולויה' פטורין מפדיון הבן. מתרצת הגמרא: לְעוֹלָם – באמת מה ששנינו במשנה שכהנת או לויה שילדו פטורות מפדיון הבן, אינו מדובר בבת כהן או בת לוי, אלא באשה דְּאִיעַבַּר מִכֹּהֵן וְהִיא בַּת יִשְׂרָאֵל, וַאֲמַאי קָרֵי לָהּ – ולמה קראה המשנה 'כֹּהֶנֶת', משום דִּבְנָהּ כֹּהֵן – שהבן הנולד לה מתייחס אחר אביו והוא כהן. אך באמת יאמר לך רב פפא שבת כהן ולוי אינן פוטרות את בניהן אם ילדו לישראל, כיון שאז הבן מתייחס אחר האב, שהוא ישראל, ורק אם ילדו לעובד כוכבים, שהבן אינו מתייחס אחר אביו, אלא אחר אמו, כיון שהיא לויה הבן פטור מפדיון.

המשך ביאור למס' בכורות ליום שלישי עמ' ב

וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים והתערבו זה עם זה, **נוֹתֵן** האב **חֲמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן,** שהרי אחד מהם ודאי בכור. ואם **מֵת אֶחָד מֵהֶן בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם** ללידתו, **הָאָב פָּטוּר,** שכן יתכן שהבכור הוא זה שמת. ואם **מֵת הָאָב וְהַבָּנִים קַיָּימִים, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אִם נָתְנוּ** לכהן **עַד שֶׁלֹּא חָלְקוּ** את הירושה, **נָתְנוּ, וְאִם לָאוּ פְּטוּרִין,** משום שכל אחד מהם טוען שמא אינו הבכור. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** כבר **נִתְחַיְּבוּ הַנְּכָסִים,** ולפיכך אף לאחר שחלקו חייבים לתת מהם לכהן.

ה. אם שתי נשיו אלו, שאחת מהן ביכרה ואחת לא ביכרה, ילדו **זָכָר וּנְקֵבָה,** והתערבו הולדות, ולא ידוע אם אותה שלא ביכרה ילדה זכר והרי הוא בכור, או שמא אותה שלא בכרה ילדה נקבה, והזכר שנולד לשניה אינו בכור, **אֵין לַכֹּהֵן כְּלוּם** ומספק הוא פטור, שכן המוציא מחבירו עליו הראיה.

ו. **שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁל שְׁנֵי אֲנָשִׁים** ששתיהן עדיין **לֹא בִּכְּרוּ, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים,** והתערבו הוולדות, **זֶה נוֹתֵן חֲמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן, וְזֶה נוֹתֵן חֲמֵשׁ סְלָעִים** לכהן, שהרי כל אחד מהם הוא בכור לאמו. ואם **מֵת אֶחָד מֵהֶם** [מהבכורים] **בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים** יום ללידתו ונפטר מפדיון, וכבר נתנו האבות את דמי פדיונם לכהן, **אִם** שניהם **לְכֹהֵן אֶחָד נָתְנוּ, יַחֲזִיר לָהֶם** הכהן לשני האבות יחד **חֲמֵשׁ סְלָעִים** ויחלקו אותם ביניהם, שהרי אחד מהם פטור מפדיון. אבל **אִם לִשְׁנֵי כֹהֲנִים נָתְנוּ,** שכל אב נתן את פדיון בנו לכהן אחר, **אֵינָן יְכוֹלִין לְהוֹצִיא מִיָּדָם** של הכהנים את דמי פדיונו של זה שמת, משום שכל אחד משני הכהנים יכול לומר להם שהדמים שקיבל הם דמי פדיונו של הבכור החי, ואת דמי הבכור המת קיבל חבירו.

ז. שתי נשים של שני אנשים שילדו **זָכָר וּנְקֵבָה,** ולא ידוע מאיזו אשה נולד כל אחד מהולדות, **הָאָבוֹת פְּטוּרִין,** שכן אין ידוע אשתו של מי ילדה זכר, **וְאוּלַם הַבֵּן חַיָּיב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ** כשיגדיל.

ח. ילדו שתיהן **שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וְזָכָר, אוֹ** שילדו **שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וּשְׁנֵי זְכָרִים,** ולא ידוע מאיזו אשה נולד כל אחד מולדות אלו, **אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם,** שכן כל אחד מהזכרים אינו אלא ספק בכור.

ט. אשה **אַחַת שֶׁבִּכְּרָה וְאַחַת שֶׁעֲדַיִין לֹא בִּכְּרָה,** והן **שֶׁל שְׁנֵי אֲנָשִׁים, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים** והתערבו, **זֶה שֶׁלֹּא בִּכְּרָה אִשְׁתּוֹ נוֹתֵן חֲמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן,** שהרי ודאי בנו בכור. ואם ילדו **זָכָר וּנְקֵבָה, אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם,** שמא זו שלא ביכרה ילדה נקבה.

גמרא

מקשה הגמרא: **מַאי שְׁנָא שְׁנֵי כֹהֲנִים** שקיבל כל אחד מהם דמי פדיון הבן ומת אחד מהבכורים שאינם חייבים להחזיר כלום, משום **דְּאָזִיל לְגַבֵּי הַאי וּמַדְחֵי לֵיהּ** – שכשבא כל אב לתבוע את אחד הכהנים דוחהו בטענה שמא קיבל את דמי פדיון החי, **וְכֵן אִם אָזִיל לְגַבֵּי הַאי** [–הכהן השני] **וּמַדְחֵי לֵיהּ** באותה טענה, הלא **כֹּהֵן אֶחָד** שקיבל את דמי פדיון שניהם **נַמִּי** [–גם] יכול להיפטר מסיבה זו, שהרי **לֵיזִיל לְגַבֵּי**[ה] **הַאי וְלִידְחֵייהּ** – כשילך אב אחד לכהן ויתבע בחזרה את דמי פדיונו של המת ידחנו הכהן בטענה שמא בנך הוא החי, **וְלֵיזִיל לְגַבֵּי**[ה] **הַאי וְלִידְחֵייהּ** – וכן כשיבוא לפניו האב השני ידחהו באותה טענה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר שְׁמוּאֵל,**

אגרות קודש

ב"ה, כ"ו סיון, ה'תשכ"ב

ברוקלין, נ. י.

הרה"ג הרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ כו'

מו"ה [חיים מרדכי שי' כהן]

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מבתר שבתא דפ' בהעלותך והקודמו.

... פשוט שבמקום שלא יסכימו למקוה זעג"ז - יש לעשות מן הצד, ושניים: לזריעה ולהשקה.

לכתבו ע"ד ניילאן ופלאסטיק - כמדומה (קרוב לודאי) ישנם שינויים (עתה, ומשתנה גם מזמן לזמן) בהנוגע להדברים מהם עושים הנ"ל. וכיון שכ"ק אדנ"ע מחשב גומי לדבר המקב"ט - אין להשתמש גם בהנ"ל.

בעת רצון יזכירוהו וכל אלה שכותבם על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

המשך ביאור למס' בכורות ליום חמישי עמ' א

זה **קִינְטָרִין**, כסף שמשקלו מאה סלעים. והראיה שאברהם נתן לעפרון קינטרין, **דִּכְתִיב (בראשית כג טז) 'אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר'**, ו'עובר לסוחר' משמעו כסף המתקבל על ידי הסוחרים בכל מקום, והיינו רק קינטרין. וְראיה נוספת שכספו של עפרון היה קינטרין, כי **אִיכָּא דּוּכְתָּא דְּקָא קָרוּ לְקִינְטָרָא תִּיקְלָא** – יש מקומות שקוראים לקינטרין 'שקלים', אך סלע או ליטרא אינן נקראים 'שקל' בשום מקום.

הגמרא מביאה נידון שהתעורר בזמן חורבן בית המקדש אודות דינרי הזהב שהיו בירושלים: **אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא,** אחר חורבן הבית, כאשר לקחו הגויים את הכסף מהלשכה בבית המקדש, **כִּיקְּשׁוּ** – רצו חכמים **לִגְנוֹז** – לאסור בהנאה את **כָּל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁבָּעוֹלָם, מִפְּנֵי** שנתערב בו **כַּסְפָּהּ וּזְהָבָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם,** ונמצא שכל הכסף שבעולם מעורב בכספי הקדש, ומספק הוא אסור בהנאה. **עַד שֶׁמָּצְאוּ לוֹ מִקְרָא מִן הַתּוֹרָה שֶׁהוּא מוּתָּר, שֶׁנֶּאֱמַר** בנבואת יחזקאל על חורבן בית המקדש (יחזקאל ז כב) **'וּבָאוּ בָהּ פָּרִיצִים וְחִלְּלוּהָ',** ולמדו חכמים מכאן, שכאשר באו פריצים ונטלו ממון הקדש, יצא הכסף לחולין.

מקשה הגמרא: מדוע רצו בתחילה לאסור את כל הכסף והזהב שבעולם, **וּירוּשָׁלַיִם הָוְיָא רוּבָא דְּעָלְמָא** – וכי הכסף של ירושלים הוא רוב הכסף שבעולם, והרי אינו אלא מיעוט, ולמה לא נלך אחר רוב הכסף שבעולם, שאינו מירושלים, ויהא כל הכסף מותר בהנאה מדין ביטול ברוב.

הגמרא חוזרת בה ממה שאמרה שביקשו לאסור את כל הכסף שבעולם: **אֶלָּא אָמַר אַבַּיֵי, כִּקְּשׁוּ** חכמים **לִגְנוֹז** – לאסור בהנאה **דִּינָרָא הֲדַרְיָנָא טִירְיָיאנָא** – את דינרי הזהב שהוטבעו עליהם דמותם של הדריינוס קיסר או של טוריינוס קיסר, **וּשְׁיָיאפָּא** – והם מטבעות שנישוף מהם שם המלך החקוק בהן, **מִפְּנֵי** שרובן היו **מַטְבְּעָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם** – מטבעות שבאו מירושלים, **עַד שֶׁמָּצְאוּ לָהּ מִקְרָא מִן הַתּוֹרָה שֶׁהוּא מוּתָּר, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּבָאוּ בָהּ פָּרִיצִים וְחִלְּלוּהָ'.**

אגרות קודש

ב"ה, ט"ו אייר, תשי"ד
ברוקלין.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו, בו כותב אודות אשר עבר עליו ומתאונן על מצבו עתה שמלמד הוא תינוקות של בית רבן וחושב שעל ידי זה נפל בלימודו ובמילא רוצה או לנסוע לאה"ק ת"ו או שיתנו לו כתה גבוה ללמוד.

והנה בכלל ענינים כמו אלו שייכים להנהלת מוסדות אהלי יוסף יצחק ליובאוויטש אשר במרוקה ובמילא מסרתי בקשתו להם ויבואו בקשר אתו.

אבל מה שמפליאני ביותר הוא מה שמצטער על עסקו עתה ועל סיומו במכתבו שכותב שהוא בצער עצום עי"ז ואומר אשר ע"י התעסקותו הנ"ל נפל בלימודו. והרי ידוע ומפורסם תורת הבעש"ט ששמענוה כ"פ מכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע אשר כדאית ירידת הנשמה למטה ולהיות כאן בגוף גשמי משך שבעים שמונים שנה בשביל לעשות טובה פעם אחת במשך ימי חייו לאיש או אשה הישראלים בגשמיות או ברוחניות והנשמה הרי היא חלק אלקה ממעל ממש וחצובה מתחת כסא הכבוד, ובכל זה אומרת השכינה אשר כדאי שתרד ממקום כבודה מאיגרא רמה לבירא עמיקתא בשביל עשיית טובה פעם אחת, וכאשר זיכהו השי"ת והצליחו שבכל יום ויום עושה מה בקירוב לבם של בני ישראל לאבינו שבשמים שעל ידי זה יש לו חלק בשמחת ה' במעשיו ושמחת ישראל בעושיו, הרי אומר הוא שאפשר ליפול בלימודי התורה עי"ז ונמצא הוא בצער עצום, וכשהדבר ברור ופשוט כ"כ מאין באים טענות אלו הרי כנראה שספק הוא אצלו וקס"ד שהוא טענות היצר טוב.

כלך מדרך זה לגמרי וימסור את עצמו לעבודתו בקדש ללמד את בני ישראל תורה, שהלומד מתחיל מלימוד אל"ף בי"ת וכו' ואין אתנו יודע עד מה נחשב יותר לפני המקום נוסף על מרז"ל אל תהי' יושב ושוקל במצותי' של תורה כו' שנאמר אורח חיים **פן תפלס**. ומובן אשר צריכה להיות עבודה זו בשמחה על שזכה לזה ואז יצליח גם בעניניו הפרטים שיעשו מוחו ולבו - כלשון רבנו הזקן - זכים אלף פעמים ככה ויעלה בלימוד תורת הנגלה ובתורת החסידות.

בברכה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **י...וּמִכָּל־מָקוֹם אִם הַמִּטָּה עוֹמֶדֶת בַּחֶדֶר שֶׁדָּר שָׁם** צח] **וְיֵשׁ בִּזָּיוֹן וְדָבָר מְגֻנֶּה הוּא אִם תַּעֲמוֹד כָּךְ בְּלֹא הַצָּעָה**
2 **- מֻתָּר לְהַצִּיעָהּ** צט] **, שֶׁזֶּהוּ גַּם כֵּן לְצֹרֶךְ הַשַּׁבָּת** ק] **וְלִכְבוֹדוֹ** [137].
3 **וּמַצִּיעִין מִלֵּיל שַׁבָּת לְשַׁבָּת, אֲפִלּוּ עֶשֶׂר מִטּוֹת וְיוֹתֵר, שֶׁאִם יִצְטָרֵךְ לִישַׁן בְּאַחַת מֵהֶן - יִישַׁן** [138] קא] **. וּמִכָּל־מָקוֹם**
4 **טוֹב יוֹתֵר לְהַצִּיעָן מֵעֶרֶב שַׁבָּת (עַיֵּן סִמָּן רס"ב** [140]**):**

הלכות שבת, חלק ב סימן שב, דיני ניקוי וקיפול הבגדים בשבת, סוף סעיף י:

ביאורי הלכה

צח] שדר שם - היינו שעושה שם כל עניניו כגון אכילה וכיו"ב וכגון שיש לו רק חדר אחד.

צט] מותר להציעה - מותר לסדר ולנקות את הבית ולפנות את הפסולת והאשפה לאחר סעודת השבת, וכן מותר לאסוף ולסדר משחקים או ספרים לאחר השימוש בהם[134].

ק] לצורך השבת - שדעתו גם לצורך השבת וגם עבור השינה במוצאי שבת, ואם אין בדעתו לא לצורך השבת (וכגון שלא יהיה בביתו במשך היום), אך גם לא לצורך הכנה לחול, אלא עושה כרגילותו[135] לסדר מיטתו מיד כשקם - מותר, וכן הוא בכל דבר שאין בדעתו להכין לחול,

ולכך מותר להחזיר הטלית מבית הכנסת לביתו לאחר התפילה, מותר לעשות סימן בשבת כדי להזכר לאחר השבת בדבר כלשהו או בחידוש תורה, וכן מותר ליטול עמו כדרכו את מפתח הבית[136].

קא] יישן - מותר להלביש לילדים קטנים בגדי־הלילה מבעוד יום[139].

ציונים והוספות

134) היינו במקומות ששוהים בהם בשבת ויש בזה משום כבוד וצורך השבת (ובאופנים המותרים בשבת, ללא איסור בורר או מוקצה), אך במקום שאין לסידור והנקיון צורך השבת אין לעשות זאת כהכנה לחול, ולכן לא יעשו זאת סמוך לחשכה שאז נראה כהכנה לחול (כתנאי ההיתר בעשיית דבר שאינו לצורך השבת המבוארים בהערה להלן).

135) או למטרה אחרת שאינה הכנה לחול, ולכך מותר לטלטל כלי שמלאכתו להיתר למקום שמור - שאין בדעתו להכינו כעת למלאכה כי־אם לשמרו, וכן מותר להקפיא חלות שנשארו בשבת שאין זו פעולת הכנה אלא שימור (ואדרבה, הכנסת הכלי לבית או החלה לפריזר אינה הכנה אלא פעולה הפוכה, אבל אסור להוציא חלה או מאכל מההקפאה בשבת לצורך מוצאי־שבת), אלא שיש בהיתר זה תנאים המפורטים בהערה הבאה.

136) שאין זו הכנה משבת לחול, אלא עושה כהרגלו, וכדלעיל מ'בדי השולחן',

אלא שבהיתר עשיית דבר שאינו לצורך השבת יש להקפיד על ג' תנאים: **א.** שלא יהיה בדעתו כלל שמכינו לחול, אף שעיקר כוונתו לצורך שימור או דבר אחר, והוא הנקרא "טורח משבת לחול" (וכן מבואר בסי' שיט סי"ח שאסור לקלוט שומן הצף על פי החלב שלא לצורך השבת כיון שזו פעולת הכנה לאכילה, אף שחושש שיפסיד או יתקלקל אם לא יעשהו בשבת). **ב.** לא התירו אלא פעולות קלות כטלטול, סידור מצעים וכיו"ב, אבל לא כשהוא טרחה יתירה ומעשה חול, שאז יש בזה זלזול שבת (סי' שלח ס"ח: מי שיש לו פירות בראש הגג ורואה מטר שבא אסור לשלשלם בשבת דרך ארובה שבגג מפני שטורח בדבר שאינו לצורך שבת ומעשה חול הוא וזלזול לשבת... אבל מותר לכסותן מפני המטר), ובמקום טרחה בחינם אסור אפילו לצורך השבת (סי' שכד סי"א: אין נוטלין (מאכל) מלפני שור ליתן לפני חמור מפני שנמאס ברירי השור ואינו ראוי עוד לחמור אלא ע"י הדחק וקרוב לודאי שלא יאכלנו ונמצא טורח בחנם בשבת), ובמקום טרחה יתירה אסור אפילו לצורך שבת כמבואר בסי' שלג ס"א, סי' שלו סי"ח ועוד. **ג.** שלא יהיה ניכר שהוא לצורך חול (סי' שכא ס"ו: מותר להשקות ירקות תלושים כדי שלא יכמשו כיון שירקות הללו ראויים לאכילה ביומן... אבל אם אינן ראויים לאכילה היום... אסור להשקותן, ולכן אסור להדיח בשר שלא נמלח שחל יום שלישי להיות בשבת כדי שלא יאסר לבישול... משום שטורח משבת לחול ואינו דומה לירקות שראויים היום לאכילת כל אדם ואינו ניכר כלל שטורח משבת לחול כי שמא יאכלם היום משא"כ בשר... ניכר הדבר שטורח משבת לחול), ומטעם זה נאסר לעיל סידור הבית סמוך לחשיכה במקום שאין שוהים בו ואין בזה צורך שבת.

137) ראה לעיל סי' רפט ס"א: בשבת שחרית בבואו מבית הכנסת צריך שיהיה שולחנו ערוך ומפה פרוסה על הפת... ומטה שאוכל עליה מוצעת יפה כמו בסעודת הלילה.

138) עד"ז לקמן סי' שכג ס"ז: מדיחין עשרה כוסות שאם יצטרך באחד מהם שותה.

139) שו"ת אג"מ ח"ד סי' ק"ה שכן הדרך שהולכים עמהם לפעמים גם כמה שעות קודם השינה.

ועפי"ז מותר ללבוש בגדי יום־טוב בערב יו"ט שחל בשבת כיון שהדרך ללובשם וליהנות מהם כבר קודם היום־טוב, אך הנוטל סידור בשבת לצורך תפילת ערבית של מוצאי שבת - יקרא בו מעט בשבת עצמו (שש"כ פכ"ח הערה קפב).

140) סעיף א: צריך אדם לסדר שלחנו בערב שבת לילי שבת ויציע המטות שיושבים עליהם ויתקן כל עניני הבית שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבית הכנסת שזהו כבוד השבת.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות תפילין/ברכות השחר – לפי לוח "רב יומי"

ז במה דברים אמורים ליכנס לבית הכסא אבל צואה שאינה בבית הכסא מותר לילך אצלה בתפילין שעל ראשו וזרועו אם דרך הילוכו הוא שם וא"צ להרחיק ממנה ולכן מותר לילך בתפילין שעל ראשו במבואות המטונפות אע"פ שהצואה נראה לעין וא"צ לכסות התפילין של ראש מן הדין ואעפ"כ טוב לכסות בכובע:

ח וכן מותר לרופא ליקח עביט של מי רגלים לבדוק בו החולה אע"פ שתפילין בראשו ובעל נפש יחמיר לעצמו:

ט אם שכח תפילין בראשו ועשה בהן צרכיו מניח ידו עליהן לכסותן עד שיגמור עמוד הראשון שאם יפסיק מיד יבא לידי הדרוקן ויוצא וחולץ של יד ושל ראש וחוזר ונכנס:

חלק א' סימן מג, דין איך להתנהג בתפילין בהכנסו לבית הכסא:

א כל זמן שתפילין בראשו או בזרועו אסור לישן בהן אפילו שינת עראי מפני שגנאי הוא לתפילין כשישן בהן והן מגולין ואם פרס סודר עליהן ואין עמו אשה ישן בהם שינת עראי אבל לא שינת קבע שמא יפיח בהן כיצד הוא עושה שלא ירדם בשינה וישן שינת קבע יניח ראשו בין ברכיו והוא יושב וישן ואין בשינה משום היסח הדעת לפי שהיסח הדעת הוא כשעומד בשחוק או קלות ראש (או שמטריד דעתו בצרכי הגוף הרבה) כמו שנתבאר בסי' כ"ח וכשישן הוא שוכח כל הבלי עולם אבל אם יש אשה עמו במטה לא ישן בהם כלל שמא ישכח וישמש מטתו אבל אם אינן בראשו וזרועו אלא כרוכין בידו מותר לישן בהם אפילו שינת קבע ויש אוסרין לישן שינת קבע אצל התפילין אפילו כשהן מונחים על השלחן עד שיפרוס סודר עליהן גזירה שמא יפיח והעיקר כסברא הא' שלא חששו להפחה אלא כשהן עליו שהן צריכין גוף נקי ואם אוחזן בידו ואינן כרוכין בידו אסור לישן בהם אפילו שינת עראי שמא יפלו מידו במה דברים אמורים כשאוחזן בלא נרתקן אבל כשהן בנרתקן מותר אפילו שינת קבע לדברי הכל שאין לחוש כל כך אם יפלו וגם אין לחוש כלל להפחה אף לסברא האחרונה:

ב נהגו העולם להתענות כשנופל תפילין מידו על הארץ בלא נרתקן וה"ה אם נפל ספר תורה אפילו בנרתקו:

חלק א' סימן מד, איסור שינה בתפילין:

* * *

א אסור ליכנס בתוך ד' אמות של מת או של קבר ותפילין בראשו משום לועג לרש ובית הקברות שהוא מוקף מחיצה יש להחמיר שלא ליכנס בתוכו כלל בתפילין שבראשו אפילו רחוק הרבה מן הקברות שמא יתקרב בתוך ד' אמות של איזה קבר בלי דעת אבל חוץ למחיצה מותר אפילו בסמוך לה אף ע"פ שהוא תוך ד' אמות להקברות מפני שהמחיצה מפסקת ואינו נראה כלועג לרש:

ב במה דברים אמורים כשהן מגולין אבל אם הן מכוסין אין כאן לועג לרש ומותר בכל ענין וצריך שגם הרצועות תהיינה מכוסות לפיכך אע"פ שמותר ליכנס בתפילין של יד לבדה הואיל והיא מכוסה צריך ליזהר ברצועה שעל אצבעו שתהיה ג"כ מכוסה:

ג בבית המרחץ בבית החיצון שכל העומדים בו הן לבושים מותר להניח שם תפילין על ראשו וזרועו לכתחלה ובבית האמצעי שמקצת בני אדם עומדים שם לבושים ומקצתן ערומים אסור להניח שם תפילין לכתחלה אפילו בשעה שאין שם אדם ערום אבל אם היו בראשו א"צ לחולצן כשנכנס לשם ובבית הפנימי שכל העומדים בו הם ערומים אפילו היו בראשו צריך לחלצן כשנכנס לשם אפילו בשעה שאין שם אדם בד"א במרחץ שזוהמתו רבה מהבל החמין שמשתמשין בו אבל בבית הטבילה אע"פ שעומדים בו ערומים כיון שתשמישו בצונן אין בו זוהמא ומותר ליכנס בו בתפילין כשאין שם אדם ערום לכן מברכין ברכת הטבילה במקוה אפילו קודם שירד למים אע"פ שלמעלה מהמים עומדים שם ערומים אבל אם יש שם ערום אסור ליכנס לתוכו בתפילין או בשאר כתבי הקודש שאסור לעמוד ערום בפני כתבי הקודש (ולכן צריך ליזהר לכסות הקטנים שלא יהיו ערומים בפני הספרים עיין סס"י ער"ה):

(סליק הלכות תפילין)

חלק א' סימן מה, דין תפילין בבית הקברות ובבית המרחץ:

* * *

א ברכות השחר תקנום חכמים על סדר העולם והנהגתו מה שהבריות נהנין בכל יום שיברכו להקדוש ברוך הוא על זה בפעם ראשונה שנהנין הנאה זו בכל יום ויום להשלים מנין המאה ברכות שחייב כל אדם לברך בכל יום ויום מערב ועד בקר כמו שתיקן דוד המלך עליו השלום ע"י מעשה שהיו מתים בכל יום מאה נפשות מישראל ולא היו יודעים על מה היו מתים עד שחקר והבין ברוח הקודש ותיקן מאה ברכות בכל יום ורמז לדבר נאום הגבר הוקם על, על בגימטריא ק' וסמך לדבר מן התורה ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אל תקרי מה אלא מאה.

והן מאה ברכות שהן ליראה את ה' ולאהבה אותו ולזכרו תמיד על ידי הברכות שמברך תמיד ערב ובוקר וצהרים בג' תפלות וברכות השחר ושאר ברכות הקבועות בכל יום ובכל עת והן ק' ברכות אף ביום התענית נ"ז בג' תפלות וב' לפני קריאת שמע של ערבית וג' לאחריה עם יראו עינינו הרי ס"ב ובסעודת הלילה מברך ח' ברכות על נטילת ידים והמוציא וד' של ברכת המזון ועל כוס שבברכת המזון מברך לפניו ולאחריו הרי ע' ואח"כ ברכת המפיל כשהולך לישן ועל נטילת ידים בשחר ואשר יצר ואלהי נשמה הרי ע"ד וט"ו ברכות מהנותן לשכוי עד הגומל חסדים טובים הרי פ"ט וג' ברכות התורה וב' של תפילין וא' של ציצית וברוך שאמר וישתבח ושתים לפני קריאת שמע ואחת לאחריה הרי ק'.

ובשבת חסרו מג' תפלות ל"ו ברכות וב' ברכות של תפילין וברכת יראו עינינו ונתוספו ז' של מוסף וט"ז של ב' סעודות וב' של קידוש הלילה כשמקדש על הכוס וא' של קידוש היום הרי כ"ו חסרו י"ג צריך למלאותן בפירות ומיני בשמים ואם אין לו יכוין וישמע ברכות הקוראין בתורה והמפטיר ויענה אחריהן אמן כמ"ש בסי' רפ"ד אבל אם לא ישמע הברכה אע"פ שיודע איזה ברכה מברך ועונה אחריה אמן אינה עולה לו למנין ק' ברכות אבל מי שיש לו פירות אינו יוצא בשמיעת הברכות וביום הכפורים יכול להריח ולמלאות מנין ק' ברכות אך אי אפשר לברך על כל פעם אם לא בהיסח הדעת כמו שיתבאר בסי' רי"ז והשאר יכוין בשמיעת הברכות בחזרת הש"ץ וכן יעשה מי שמתענה מבעוד יום שחסרו לו ח' של סעודת הלילה:

* * *

ב ברכות השחר נתקנו לברך כל אחת בשעה שנתחייב בה דהיינו כשיעור משנתו יאמר אלהי נשמה וכששומע קול התרנגול יברך הנותן לשכוי בינה וכשלובש חלוקו והוא מושכב יברך מלביש ערומים וכשיניח ידו על עיניו דרך חלוק (אבל שלא דרך החלוק אסור להושיט יד לעין קודם נטילת ידים כמו שנתבאר בסי' ד') יברך פוקח עורים וכשיושב יברך מתיר אסורים מפני שמניע עצמותיו שהיו כל הלילה כמו כפותים וכשזוקף יברך זוקף כפופים שהיתה קומתו כפופה כל הלילה ועכשיו עמדה על מעמדה וכשיניח רגליו בארץ יברך רוקע הארץ על המים וכשנועל מנעליו יברך שעשה לי כל צרכי ואין לשנות הנוסח ולומר צרכי הכ"ף בקמץ שהוא לשון רבים מפני שברכה זו אינו אלא על נעילת מנעלים שהוא צורך האדם (ועל שאר צרכיו מברך עליהם בפני עצמם כשנהנה מהם) וכשהולך יברך המכין מצעדי גבר ויש נוהגין לומר אשר הכין וכשחוגר חגורו או לובש האבנט המפסיק בינו לערוה יברך אוזר ישראל בגבורה וכשמשים כובע או מצנפת בראשו יברך עוטר ישראל בתפארה.

ולמה הוזכרו שם ישראל בב' ברכות אלו ולא באחרות לפי שהחגורה והכובע בישראל אינם כמו באומות שבאומות אינן אלא להנאת הגוף בלבד אבל בישראל הם ג"כ משום צניעות וקדושה החגורה להפסיק בין לבו לערוה והכובע שלא יהא בגלוי הראש ואף שאין איסור בזה מן הדין מכל מקום מדת צניעות וקדושה הוא שעל ידי כך ממשיך מורא שמים על ראשו.

וכשנוטל ידיו יברך על נטילת ידים וכשנוטל פניו יברך המעביר שינה מעיני וכו' ויהי רצון כו' עד בא"י גומל חסדים טובים לעמו ישראל ואין לענות אמן אחר המעביר שינה מעיני קודם ויהי רצון מפני שהכל ברכה אחת ארוכה פותחת בברוך וחותמת בברוך ואע"פ שצריך לומר החתימה מעין הפתיחה י"ל שגומל חסדים טובים הוא החסד שעושה הקב"ה שמעביר חבלי שינה מעיניו:

* * *

ג עכשיו מפני שאין הידים נקיות וגם מפני עמי הארצות שאינם יודעים אותן נהגו לסדרן בבית הכנסת והם עונין אחריהן אמן ויוצאים ידי חובתן שברכות אלו אינן דומין לברכות המצות שצריך לברך עובר לעשייתן לפי שמברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות אבל ברכות הללו שהן שבח והודאה יכול לברך אותן גם אחר כך ואפילו שמע קול תרנגול בחצות יכול לברך עליו בשחר כיון שלאחר מכן מברך לא נתנו בהם חכמים שיעור תכיפה:

ד ועוד ג' ברכות שחייב אדם לברך בכל יום שלא עשני גוי ושלא עשני עבד ושלא עשני אשה ואפילו השבוי יאמר שלא עשני עבד שאין הברכה על החירות מהעבדות אלא על שאין העבד חייב אלא במצות שהאשה חייבת בהם.

וגר יש אומרים שיאמר שעשני גר כי כשנעשה גר הוא כקטן שנולד ונעשה בריה ועשיה חדשה אבל לא יאמר שלא עשני גוי שהרי היה גוי בתחלת עשייתו ואעפ"כ יאמר שלא עשני עבד ואע"פ שהיה נכרי וגרוע מעבד מכל מקום היה יכול להתגייר ולהתחייב בכל המצות אבל אם היה עבד לא היה יכול להשתחרר אלא א"כ שחררו רבו וי"א שאין לו לברך שעשני גר כי נתגייר ע"י בחירתו שבחר בדת ישראל ולפי דברי המקובלים שברכות אלו הן על יציאת נשמתו בלילה שלא נדבק בה נשמת גוי או עבד או אשה גם הגר יכול לברך כן.

והנשים נוהגות לברך שעשני כרצונו והוא כמו שמצדיק עליו את הדין על הרעה:

* * *

ה כשמסדרין אותן בבית הכנסת יש לסדרן כסדר שמתחייבין בהן כל מקום ומקום לפי מנהגו כגון במקומות שאין הולכין יחף כלל ונועלים מנעלים תחלה ואח"כ הולכין מברך תחלה העושה לי כל צרכי ואח"כ המכין מצעדי גבר ובמקומות שהולכין קצת יחף בתוך הבית ואח"כ נועלין כשיוצאין לשוק מברכין המכין מצעדי גבר תחלה (וכן לענין פוקח עורים ומלביש ערומים).

ואם טעה בסדר הברכות אין בכך כלום חוץ מברכת מתיר אסורים וזוקף כפופים שאם בירך זוקף כפופים לא יחזור ויברך מתיר אסורים מפני שבכלל זקיפת הקומה הוא התרת האיברים ותנועתם ולמה יחזור לברך על זה שנית.

אבל אם בירך תחלה שלא עשני עבד יחזור לברך שלא עשני גוי אף שהגוי גרוע מהעבד לפי שיש מעלה בגוי שאינה בעבד שהעבד אין לו יחוס שאין זרעו מיוחס אחריו אלא אחרי האם כמו בבהמה שנאמר שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור משא"כ בנכרי וגם הנכרי יכול להתגייר מעצמו ולהיות כישראל גמור מה שאין כן בעבד.

וכן אם בירך תחלה שלא עשני אשה יחזור לברך שלא עשני גוי ועבד שהאשה אינה יכולה להתחייב בכל המצות כמו נכרי שיתגייר ועבד שישחררו רבו וצריך ליתן הודאה למקום ברוך הוא שלא שם חלקו כמעולה שבהם אלא זכה לעבוד ה' ולהיות קרוב אליו יותר מכולם:

ו במדינות אלו נוהגין לברך הנותן ליעף כח ותקנוהו הגאונים אחר חתימת התלמוד מפני תשות כח שירדה

לעולם ובכל יום מתחדש כחו של אדם וכמו שאמרו חדשים לבקרים רבה אמונתך בשר ודם מפקיד פקדון אצל חבירו והוא מחזירו בלוי ומקולקל וכל אדם מפקיד נשמתו אצל הקב"ה לעת ערב עיפה והוא מחזירה לו חדשה ורגועה וראו הגאונים לתקן ברכה על החסד הגדול הזה.

ויש מפקפקים לאמרה מפני שאין כח ביד שום אדם לתקן ברכה אחר חתימת התלמוד ואין בזה כדאי לדחות המנהג ותקנת הגאונים (אבל ברכה שלא תיקנוה הגאונים או שלא נתפשטה תקנתם ולא נהגו בה רוב הציבור אין לאמרה כלל לדברי הכל ולכן צריך למחות ביד המדפיסים שלא להדפיס בא"י בסוף כמה תחינות ובקשות כי הן ברכות לבטלה לדברי הכל) וכן מה שיש נוהגין לברך בשחר ברכות אחרות נוספות כגון ברוך סומך נופלים ברוך מגביה שפלים טעות הוא בידם ואין לאמרם כלל:

* * *

ז כל ברכות השחר אם לא נתחייב באחד מהן כגון שלא שמע קול תרנגול או שלא הלך או שלא לבש או שלא חגר (או שהיה ניעור כל הלילה ולא הוצרך להעביר חבלי שינה מעיניו) יש אומרים שאותה ברכה שלא נתחייב בה לא יאמרנה ויש אומרים שכל הברכות שהן על סידורו של עולם והנהגתו כגון הנותן לשכוי בינה ורוקע הארץ מברך אותן אע"פ שלא נתחייב בהן אבל הברכות שהן להנאתו כגון מלביש ערומים והמכין מצעדי גבר ואוזר ישראל בגבורה ועוטר ישראל אם לא נתחייב בהן כגון ששוכב על מטתו ערום לא יאמרן כלל ויש אומרים שאפילו לא נתחייב בהן כלל יברך כולן כסדרן מפני שאין הברכות על הנאת עצמו בלבד אלא מברכין שהקב"ה ברא צרכי העולם ואם הוא אינו נהנה אחרים נהנין וכן המנהג פשוט ואין לשנות ויש מי שאומר שאעפ"כ סומא לא יברך פוקח עורים כיון שהוא דבר החסר בגופו אבל חרש יברך הנותן לשכוי בינה כיון ששמיעת האוזן אינה מוזכרת בברכה.

ולכתחלה טוב להביא עצמו לידי חיוב כל הברכות אם אפשר לו (ואם אי אפשר בכולן עכ"פ יש לו לילך וללבוש ולחגור ולעטר קודם שיסדר ברכותיהן כדי לחוש לסברא שניה):

ח יש מקומות שנוהגין לסדר ברכות התורה קודם פרשת תמיד ואע"פ שאומרים פסוקים הרבה קודם ברכות התורה אין חוששין לזה הואיל ואומרים אותן דרך תחנונים ולא דרך לימוד וקריאה בתורה אבל יותר נכון מנהג הנוהגין לברך מיד אחר אשר יצר ואלהי נשמה (או אחר גומל חסדים טובים ויהי רצון כו') קודם שאומרים שום פסוק מן המקרא.

ובימי הסליחות יברך ברכת התורה קודם הסליחות וידלגנה אח"כ וכן יש לנהוג בכל מקום ואם יש אחד שלא אמרה עדיין ירד לפני התיבה ויאמרנה אח"כ במקומות שנוהגין לאמרה לפני התיבה כדי להוציא את מי שאינו יודע וכן יעשה בראש השנה ויום כפור:

חלק א' סימן מו, הלכות ברכות השחר ושאר ברכות:

'לקוטי תורה' פרשת במדבר – הפרשה החסידית

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי [ב]

וַיְדַבֵּר[1] **ה' אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי, בְּאֹהֶל מוֹעֵד** וְגו'[2]. **שְׂאוּ, אֶת־רֹאשׁ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל, לְמִשְׁפְּחֹתָם** וְגו'[3]. **תִּפְקְדוּ אוֹתָם לְצִבְאֹתָם אַתָּה וְאַהֲרֹן (בַּמִּדְבָּר א, א־ג):**

הִנֵּה "**לְמִשְׁפְּחוֹתָם**", פֵּירוּשׁ: לִבְחִינַת "ע' מִשְׁפָּחוֹת" שֶׁיָּצְאוּ מֵע' "נֶפֶשׁ יֹצְאֵי יֶרֶךְ יַעֲקֹב"[4]. וּכְדֵי לְהָרִים וְלִישָׂא רֹאשׁ וּמוֹחִין שֶׁל נְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הַמּוּשְׁרָשִׁים בִּמְקוֹר חוֹצְבָם – בְּחִינַת כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל, לְהַעֲלוֹתָם לִבְחִינַת "ע' נֶפֶשׁ" הַנִּזְכָּר לְמַעְלָה –

"**תִּפְקְדוּ**" – "**אַתָּה וְאַהֲרֹן**": שֶׁבְּחִינַת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הֵם הַמַּעֲלִים וּמְנַשְּׂאִים בְּחִינַת כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים עז, כא): "נָחִיתָ כַצֹּאן עַמֶּךָ – בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן". כִּי מֹשֶׁה הוּא "שׁוֹשְׁבִינָא דְּמַלְכָּא", וְאַהֲרֹן – "שׁוֹשְׁבִינָא דְּמַטְרוֹנִיתָא".

וּבֵיאוּר הַדָּבָר:

הִנֵּה נוֹדָע, שֶׁיְּרִידַת נִשְׁמוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְהִתְלַבֵּשׁ בַּגּוּף וְנֶפֶשׁ־הַבַּהֲמִית בָּעוֹלָם־הַזֶּה, הִיא יְרִידָה גְּדוֹלָה לָהֶן מִמַּעֲלָתָן וּמִמַּדְרֵגָתָן שֶׁהָיוּ מִקּוֹדֶם לָכֵן. שֶׁבְּעוֹדָן קְשׁוּרוֹת בִּמְקוֹרָן, הָיוּ "נֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה"[5] בְּגַן־עֵדֶן עֶלְיוֹן וְתַחְתּוֹן, אַךְ הַיְרִידָה – צוֹרֶךְ עֲלִיָּיה הִיא.

וְהִנֵּה אָמְרוּ רַז"ל (אבות ג, א): "**דַּע מֵאַיִן בָּאתָ, וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ**". פֵּירוּשׁ: שֶׁמִּקּוֹר הַנְּשָׁמָה הִיא "מֵאַיִן" – בְּחִינַת 'גַּן־עֵדֶן **הָעֶלְיוֹן**'[6], וְהוֹלֶכֶת לְקַבֵּל שְׂכָרָהּ – לִבְחִינַת

---

1. (נֶאֱמַר שַׁבָּת פָּרָשַׁת בַּמִּדְבָּר, כ"ט אִיָּיר, מִבְּרִכִּין הַחֹדֶשׁ וְעֶרֶב רֹאשׁ חֹדֶשׁ סִיוָן תקס"ג).

2. ("בָּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי, בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר").

3. ("לְבֵית אֲבֹתָם, בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת כָּל זָכָר לְגֻלְגְּלֹתָם. מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל").

4. (שְׁמוֹת א, ה: "כָּל נֶפֶשׁ יֹצְאֵי יֶרֶךְ יַעֲקֹב שִׁבְעִים נָפֶשׁ". נִמְנוּ בְּבְרֵאשִׁית מו, ח וְאֵילֶךְ, וְשָׁם כז: "כָּל הַנֶּפֶשׁ לְבֵית יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרַיְמָה, שִׁבְעִים").

5. (בְּרָכוֹת יז, א).

6. (וְעַיֵּין בְּ"לִיקוּטֵי הַשַּׁ"ס מַהֲרַא"י זַ"ל" עַל זֶה הַמַּאֲמָר).

"**אָן**" שֶׁהִיא 'גַּן־עֵדֶן **הַתַּחְתּוֹן**'. כִּי 'אָן' הוּא מִלְּשׁוֹן "**אָנָה**", שֶׁהוּא נוֹפֵל עַל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מָקוֹם וּגְבוּל, כְּמוֹ "**אָנָה** פָּנֶיךָ מוּעָדוֹת" (בִּיחֶזְקֵאל סִימָן כ"אוֹ, כאוֹ), דְּהַיְינוּ בְּחִינַת גַּן־עֵדֶן **הַתַּחְתּוֹן**, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת מָקוֹם וּגְבוּל, כְּמַאֲמַר רַז"ל בְּפֶרֶק ט' דִּפְסָחִים (צד, א): הָ"עוֹלָם – אֶחָד מִשִּׁשִּׁים בְּגַן כו'" – וְאִם כֵּן, מַהוּ הַיִּתְרוֹן וְהַמַּעֲלָה?

אֶלָּא הָעִנְיָן, שֶׁתַּכְלִית יְרִידַת הַנְּשָׁמוֹת לֹא הָיְתָה בִּשְׁבִיל קִיבּוּל שְׂכָרָן בָּעוֹלָם־הַבָּא בִּלְבַד, אֶלָּא הַיְרִידָה הִיא צוֹרֶךְ עֲלִיָּה גַּם בְּעוֹדָן בָּעוֹלָם־הַזֶּה, מְלוּבָּשׁוֹת בַּגּוּף הַגַּשְׁמִי.

וְהוּא עִנְיָן מַאֲמַר רַז"ל: "יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם־הַזֶּה, **מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא**". כִּי "כָּל חַיֵּי הָעוֹלָם־הַבָּא" הוּא שֶׁ"נֶּהֱנִין **מִזִּיו** הַשְּׁכִינָה", וְאֵין זֶה אֶלָּא "זִיו כו'", מַה שֶּׁאֵין כֵּן "תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים" נִקְרָא בַּזּוֹהַר: "לְאִשְׁתָּאְבָא **בְּגוּפָא** דְּמַלְכָּא"[7].

וְהִנֵּה, עִם הֱיוֹת כִּי עִיקַּר גִּילוּי בְּחִינָה זוֹ יִהְיֶה **לֶעָתִיד**, וְעַל זֶה אָמְרוּ: "**עַתִּידִים** צַדִּיקִים שֶׁיֹּאמְרוּ לִפְנֵיהֶם קָדוֹשׁ". מִכָּל מָקוֹם, **הָאָרָה** מִבְּחִינָה זוֹ מֵאִיר גַּם כֵּן בְּגַן־עֵדֶן. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" פֶּרֶק ל"ט, בְּשֵׁם הַזּוֹהַר: "וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה כו', וְהוּא זִיו תּוֹרָתָן וַעֲבוֹדָתָן מַמָּשׁ כו'".

וּלְפִי זֶה יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁ"זִיו תּוֹרָתָן וַעֲבוֹדָתָן" הַמֵּאִיר בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן – הוּא הַגְּבֹהָה מְאוֹד נַעֲלֶה מֵהַבְּחִינוֹת שֶׁהִשִּׂיגָה הַנְּשָׁמָה אֲפִילוּ בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן קוֹדֶם יְרִידָתָהּ בָּעוֹלָם־הַזֶּה.

וְהוּא מוּבָן, עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב בְּ"סֵפֶר הַגִּלְגּוּלִים" פֶּרֶק עֶשְׂרִים[8]: שֶׁבְּחִינַת אֲצִילוּת מַמָּשׁ מִתְלַבֵּשׁ בְּבִי"ע בִּפְנִימִיּוּתָם, וַאֲצִילוּת שֶׁל פְּנִימִיּוּת הָעַשִׂיָּה, הוּא גָּדוֹל לְאֵין קֵץ יוֹתֵר מֵהַבְּחִינָה הַיּוֹתֵר גְּדוֹלָה שֶׁל הַבְּרִיאָה שֶׁמִּבְּחִינַת עַצְמָהּ.

וְהִנֵּה, גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן הוּא מִבְּרִיאָה, וְעַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת מַמְשִׁיכִים מַ"ד דַּאֲצִילוּת, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר[9], שֶׁהַמְשָׁכַת הָאֲצִילוּת בְּבִי"עַ נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת דַּוְקָא. עַיֵּן שָׁם.

וְנִמְצָא, הַנְּשָׁמָה קוֹדֶם שֶׁיְּרִידָה בָּעוֹלָם־הַזֶּה לְקַיֵּים הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, כְּשֶׁהָיְתָה בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן שֶׁהוּא בִּבְרִיאָה, לֹא הִשִּׂיגָה כְּלָל בְּחִינַת אֲצִילוּת־שֶׁבְּבְרִיאָה, שֶׁהֲרֵי בְּחִינַת אֲצִילוּת אֵינוֹ נִמְשָׁךְ רַק עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. וְאַף הַנְּשָׁמוֹת הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנוֹת שֶׁבְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, לֹא הִשִּׂיגוּ רַק בְּחִינַת בְּרִיאָה־שֶׁבְּבְרִיאָה.

וְזֶהוּ "יִשְׂרָאֵל עָלוּ **בְּמַחְשָׁבָה**"[10]: 'מַחְשָׁבָה' הִיא בְּחִינַת 'בְּרִיאָה', וְ"**עָלָה** בְּמַחְשָׁבָה" הַיְינוּ הַבְּחִינָה יוֹתֵר עֶלְיוֹנָה שֶׁבַּמַּחְשָׁבָה, וְהַיְינוּ בְּחִינַת מַחְשָׁבָה־שֶׁבַּמַּחְשָׁבָה, שֶׁהִיא בְּרִיאָה־שֶׁבְּבְרִיאָה. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחִינַת אֲצִילוּת, לֹא הִשִּׂיגוּ כְּלָל.

וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּפֵירוּשׁ "עָלוּ בְּמַחְשָׁבָה" – בֶּאֱמֶת יֵשׁ פֵּירוּשִׁים גְּבוֹהִים יוֹתֵר הַרְבֵּה מִבְּחִינַת 'גַּן־עֵדֶן שֶׁבְּבְרִיאָה'[11], מִכָּל מָקוֹם, אַחַר שֶׁיְּרִידָה הַנְּשָׁמָה בְּגַן־עֵדֶן, קוֹדֶם יְרִידָתָהּ בַּגּוּף הִיא בִּבְחִינַת בְּרִיאָה, אֲבָל עַל יְדֵי יְרִידָתָן בָּעוֹלָם־הַזֶּה בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹות, נִמְשָׁךְ לָהֶם "זִיו תּוֹרָתָן וַעֲבוֹדָתָן", שֶׁהוּא הֶאָרַת מַ"ד־**דַּאֲצִילוּת** מַמָּשׁ.

לְכָךְ, גַּם כְּשֶׁנִּמְשָׁךְ לָהּ גִּילוּי זֶה אֲפִילוּ רַק בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, שֶׁהוּא בְּעַשִׂיָּה, הֲרֵי זֶה כְּעִנְיָן הָאֲצִילוּת שֶׁנִּמְשָׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ בִּפְנִימִית הָעַשִׂיָּה, שֶׁהוּא גְּבוֹהַּ יוֹתֵר אֵין קֵץ מֵהַבְּחִינָה הַיּוֹתֵר גְּדוֹלָה שֶׁבְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן מִצַּד עַצְמוֹ, שֶׁהוּא כְּעִנְיָן בְּחִינַת בְּרִיאָה־שֶׁבְּבְרִיאָה כַּנִּזְכָּר לְעֵיל[12].

וְעִנְיָן הִתְלַבְּשׁוּת אֲצִילוּת מַמָּשׁ בַּעֲשִׂיָּה – יֵשׁ לְצַיֵּיר מִנְּבוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, שֶׁהָיָה מֵאִיר בּוֹ אֲפִילוּ בְּחִינַת אֲצִילוּת הָעֶלְיוֹן מַמָּשׁ, עִם הֱיוֹתוֹ מְלוּבָּשׁ בְּגוּף שֶׁמַּעֲשִׂיָּה הַגַּשְׁמִיּוּת[13].

וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בְּ"שַׁעֲרֵי־קְדוּשָׁה" לְהָרַחַ"ו חֵלֶק ג', שַׁעַר ו', שֶׁנִּבּוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הָיָה מֵאֲצִילוּת מַמָּשׁ דֶּרֶךְ מַעֲבַר הַבְּרִיאָה[14]).

אַךְ אֵיךְ וּבַמָּה תִּתְגַּדֵּל מַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים כָּל כָּךְ?

הִנֵּה, הוּא עַל יְדֵי ב' בְּחִינוֹת – "בְּמִדְבַּר סִינַי", ו"**בְּאוֹהֶל מוֹעֵד**":

---

7. (זֹהַר חֵלֶק א', רי"ז, ב').

(וְעַיֵּן בְּפָרָשַׁת יִתְרוֹ עַל פָּסוּק "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת" (תּוֹרָה אוֹר עא, א וְאֵילָךְ). וּבְשִׁיר הַשִּׁירִים עַל פָּסוּק "אֲנִי יְשֵׁנָה", מַעְיַנְיָן פֵּירוּשׁ "לְאִשְׁתָּאְבָא בְּגוּפָא דְּמַלְכָּא" (לִקְמָן שִׁיר הַשִּׁירִים לד, ב).

8. הוּבָא בְּ"תּוֹרָה אוֹר" פָּרָשַׁת חַיֵּי שָׂרָה, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "עַיֵּן מַה שֶׁכָּתַב בְּ'עֵץ חַיִּים'" (רְאֵה שָׁם טז, ד). וְכֵן הוּא בְּהָרַמַ"ז רֵישׁ פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים.

9. בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "עַיֵּן מַה שֶׁכָּתַב בְּ'עֵץ חַיִּים'" הַנַּ"ל. וּבְפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית, בַּבִּיאוּר עַל פָּסוּק "כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים כו'".

10. (בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה א, ד: "הָאָבוֹת, וְיִשְׂרָאֵל, וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וּשְׁמוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, עָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה לְהִבָּרְאוֹת". בִּפְסִיקְתָא זוֹטְרְתָא (לֶקַח טוֹב) בְּרֵאשִׁית ג, כד: "יִשְׂרָאֵל, עָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה לְהִבָּרְאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים עד, ב): 'זְכֹר עֲדָתְךָ קָנִיתָ קֶדֶם'").

11. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע" (לִקְמָן שִׁיר הַשִּׁירִים טז, ד). וּבִשְׁאָר דּוּכְתֵּי.

12. **וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "מִי מָנָה"** (לִקְמָן בְּלֶק סז,ד), **בְּעִנְיָן "אַף עֲשִׂיתִיר"** (יְשַׁעְיָהוּ מג, ז): **אַף** – מְרַבֶּה בְּחִינַת **רְבִיעִית**, **וְהוּא גִּילוּי אוֹר הָאֲצִילוּת שֶׁאֵינוֹ נִמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה כִּי אִם עַל יְדֵי יְרִידַת הַנְּשָׁמָה בָּעוֹלָם־הַזֶּה דַּוְקָא.** עַיֵּן שָׁם.

13. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בַּבִּיאוּר עַל פָּסוּק "שׁוֹשׁ אָשִׂישׂ כו'" (לִקְמָן נִצָּבִים מט, ב וְאֵילָךְ).

14. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עוֹד מֵעִנְיָן הִתְגַּלּוּת זִיו הַשְּׁכִינָה שֶׁבְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת – בְּפָרָשַׁת שְׁלַח, עַל פָּסוּק "וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כו'". עַיֵּן שָׁם (לִקְמָן לט, ג).

בְּחִינַת **מִדְבָּר** הוּא מַה שֶּׁכָּתוּב (שִׁיר הַשִּׁירִים ד, ג): "**וּמִדְבָּרֵךְ נָאוֶה**" – מִלְּשׁוֹן **דִּיבּוּר**.

כִּי הִנֵּה "דִּבַּר ה'" – "זוֹ גִּילּוּי שְׁכִינָה כו'", וּכְשֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בְּבִי"ע נִקְרָא "מִדְבָּר" בְּתוֹסֶפֶת אוֹת מ פִּתּוּחָה, לְפִי שֶׁאָז יֵשׁ פֶּתַח וּמָבוֹא לַחִיצוֹנִים, הֵם הַקְּלִיפּוֹת וְסִטְרָא־אָחֳרָא – לִינֹק וּלְקַבֵּל חַיּוּת מִמֶּנָּה בְּהִתְלַבְּשׁוּתָהּ בְּע' שָׁרִים כו'. ([15] מַה שֶּׁאֵין כֵּן ם סְתוּמָה – "עָלְמָא דְחֵירוּת" – חֵירוּת מִמַּלְאָךְ הַמָּוֶת כו'[16]).

שֶׁבִּזְמַן שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּים – נִקְרָא "מִדְבָּר" מִלְּשׁוֹן "**יְדַבֵּר** עַמִּים כו'" (תְּהִלִּים מז, ד), שֶׁכּוּלָּם הָיוּ מוּכְנָעִים תַּחַת הַקְּדוּשָּׁה. וְהַנְּשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הָיוּ "מַמְשְׁלוֹתָיו"[17]. אֲבָל בִּזְמַן הַגָּלוּת, הִנֵּה אָמְרוּ רַז"ל[18]: "גָּלוּ כו' שְׁכִינָה עִמָּהֶם". וְנִקְרָא "מִדְבָּר" – כְּאֶרֶץ מִדְבָּר וְצִיָּה[19] כְּבִיכוֹל.

וְהִנֵּה, כְּשֵׁם שֶׁהוּא בִּכְלָלוּת הָעוֹלָם, כָּךְ הוּא בִּפְרָטִיּוּת **בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם**: שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת, הִנֵּה גַּם נִיצוֹץ אֱלֹקִי שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאָדָם הוּא בְּגָלוּת וּמַאֲסַר הַגּוּף הַגַּשְׁמִי, בְּ"מַחְשְׁבוֹת אָדָם וְתַחְבּוּלוֹתָיו וְיִצְרֵי מַעֲלְלֵי אִישׁ" בְּהֶבְלֵי הָעוֹלָם. וִירִידַת נִיצוֹץ אֱלֹקִי בַּגָּלוּת הַזֶּה – הוּא צוֹרֶךְ עֲלִיָּה. דְּהַיְינוּ, כְּדֵי לְבָרֵר וּלְהַפְרִיד הָרַע שֶׁבַּנֶּפֶשׁ־הַבַּהֲמִית מִלְּבוּשֵׁי נוֹגַהּ כו', (כִּי הַנְּשָׁמָה אֵינָהּ צְרִיכָה תִּיקּוּן לְעַצְמָהּ כו'), כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר.

וְצָרִיךְ לִהְיוֹת עֲלִיָּה זוֹ גַּם כֵּן בִּבְחִינַת "מִדְבָּר", דְּהַיְינוּ עַל יְדֵי **דִּיבּוּר** הַתְּפִלָּה בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ וְצִמְאוֹן כו', וְצַעֲקַת הַלֵּב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (אֵיכָה ב, יח): "צְעַק לִבָּם כו'".

כִּי כָּל זְמַן שֶׁאֵינוֹ מְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה בַּתְּפִלָּה, בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ עַד שֶׁתֶּחְפָּץ[20] לְהִתְפַּשֵּׁט מִלְּבוּשֶׁיהָ שֶׁבְּנוֹגַהּ, הִנֵּה הָאָדָם בְּטִבְעוֹ מְעוֹרָב טוֹב וָרָע, וְאַף שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה רַע בְּפוֹעַל מַמָּשׁ – הוּא מֵחֲמַת שֶׁהָרַע **יָשֵׁן** אֶצְלוֹ, אַךְ אַף עַל פִּי כֵן, בְּטִבְעוֹ הוּא בְּכֹחוֹ כְּתוֹלְדָתוֹ, עַד שֶׁיַּפְרִידֶנּוּ בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ[21] הָאַהֲבָה.

וְהַיְינוּ שֶׁיִּהְיֶה בִּבְחִינַת **צִמְאוֹן** כְּאֶרֶץ מִדְבָּר וְצִיָּה כו', שֶׁהִיא "אֶרֶץ מְלֻחָה" (יִרְמְיָהוּ יז, ו), "לֹא זְרוּעָה" (יִרְמְיָהוּ ב, ב), וְלֹא יִצְמַח בָּהּ כָּל עֵשֶׂב[22]. לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ חַיּוּת שֶׁל כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ.

וְכָךְ יָשִׁים הָאָדָם אֶל לִבּוֹ, שֶׁאֲפִילּוּ כָּל הָעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים, מַרִישׁ כָּל דַּרְגִּין כו' – הֵם בְּחִינַת מִדְבָּר וְשִׁמָּמוֹן, וּבְחִינַת דּוֹמֵם מַמָּשׁ, שֶׁאֵין בָּהֶם חַיּוּת כְּלָל לְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא. כִּי ([נְחֶמְיָה ט, ו]): "אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם כו', וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כּוּלָּם", שֶׁהוּא הוּא יִתְבָּרֵךְ חַיּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת, וְ"אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ" (דְּבָרִים ד, לה), וְ"אֶפֶס זוּלָתוֹ", "וְהָיוּ כְּלֹא הָיוּ" (עוֹבַדְיָה א, טז). וְלָזֹאת תִּכְלֶה אֵלָיו נֶפֶשׁ כָּל חָי[23], לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, חַיֵּי הַחַיִּים בָּרוּךְ־הוּא.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[24]: "לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ [..] כִּי הוּא **חַיֶּיךָ**", פֵּירוּשׁ: שֶׁאֵין חַיֶּיךָ – אֶלָּא הוּא. וּכְדִכְתִיב (דְּבָרִים לב, לט): "רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹקִים עִמָּדִי". אֶלָּא שֶׁמִּקְרָא זֶה – עַל **לֶעָתִיד** נֶאֱמַר, שֶׁאָז יֹאמְרוּ "**רְאוּ** עַתָּה כִּי כו'", בִּבְחִינַת **רְאִיָּה** חוּשִׁיִּית מַמָּשׁ, כִּדְכְתִיב (יְשַׁעְיָהוּ מ, ה) "וְנִגְלָה כְּבוֹד ה' **וְרָאוּ** כָל בָּשָׂר כו'", וּכְתִיב (יְשַׁעְיָהוּ נב, ח): "כִּי עַיִן בְּעַיִן **יִרְאוּ** וגו'".

מַה שֶּׁאֵין כֵּן עַכְשָׁיו בִּזְמַן הַגָּלוּת, הוּא בְּחִינַת **הַצְמָאוֹן** לָבוֹא לִבְחִינָה וּמַדְרֵיגָה זוֹ, שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת רְאִיָּה חוּשִׁיִּית, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים מב, ג): "**צָמְאָה** נַפְשִׁי לֵאלֹקִים לְאֵל חָי, מָתַי אָבוֹא וְאֵרָאֶה וְגו'".

וְהִנֵּה כְּתִיב (תְּהִלִּים קז, ה־ו): "רְעֵבִים גַּם צְמֵאִים, נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטָּף. וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה', בַּצַּר לָהֶם כו'", שֶׁמִּבְּחִינַת הַצִּמָּאוֹן, עַד שֶׁנַּפְשׁוֹ עָלָיו "**תִּתְעַטָּף**", נוֹלָד בְּחִינַת הַצְּעָקָה בַּלֵּב עַל הַהֵיפֶךְ, כִּי צַר לוֹ מְאֹד הַגָּלוּת, וּמַאֲסַר הַגּוּף הַגַּשְׁמִי.

וְהַיְינוּ, כִּי בְּשׁוּמוֹ לְלִבּוֹ שֶׁאֵין חַיּוּת אֲמִיתִּי לְכָל הַנִּבְרָאִים, וַאֲפִילּוּ לָעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים, אֶלָּא "אַתָּה" הוּא הַמְחַיֶּה כו', וְאִי לָזֹאת יָשִׁים אִשָּׁם נַפְשׁוֹ[25], אֵיךְ שֶׁהוּא רָחוֹק מֵה' בְּתַכְלִית הָרִיחוּק, וְ"חַיָּיו אֵינָן חַיִּים"[26], אֶלָּא חַיֵּי הַהֶבֶל.

וְזֶהוּ "**בְּמִדְבַּר סִינַי**" – שֶׁיָּרְדָה שִׂנְאָה עַל הָרַע[27],

---

15. וְעַיֵּן בַּזֹּהַר חֵלֶק א', דַּף ו', עַמּוּד ב'.

16. (שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה ח, ו). וְעַיֵּן בַּזֹּהַר רֵישׁ פָּרָשַׁת שְׁלַח (קנז, ב), בָּעִנְיָן "לְסַרְבָּה הַמִּשְׁרָה". וּבְ"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ" שָׁם (קנו, ב).

17. (תְּהִלִּים קיד, ב: "יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו").

(**וְעַל דֶּרֶךְ זֶה אָמְרוּ רַז"ל** פְּרָק ג' דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, דַּף כ"ג, **עַל פָּסוּק** (יְשַׁעְיָהוּ מא, יט) "אֶתֵּן **בַּמִּדְבָּר** אֲרֶז כו'": "**וְאֵין מִדְבָּר** אֶלָּא **יְרוּשָׁלַיִם**").

18. (מְגִילָּה כט, א. סִפְרֵי מַסְעֵי לה, לד).

19. (הוֹשֵׁעַ ב, ה: "וְשַׂמְתִּיהָ כַּמִּדְבָּר וְשַׁתִּהָ כְּאֶרֶץ צִיָּה". יְשַׁעְיָהוּ לה, א: "מִדְבָּר וְצִיָּה").

20. (עַל פִּי "שִׁיר הַשִּׁירִים ב, ז: "תְּעוֹרְרוּ אֶת הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ").

21. (וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר – עַל פָּסוּק "מַצְרֵף לַכֶּסֶף וְכוּר לַזָּהָב, וְאִישׁ לְפִי מַהֲלָלוֹ" (רָאֵה תּוֹרָה אוֹר קיא, ג. וְעוֹד).

22. (עַל פִּי דְּבָרִים כט, כב: "וְלֹא יַעֲלֶה בָּהּ כָּל עֵשֶׂב").

23. ("נֶפֶשׁ כָּל חָי". – אִיּוֹב יב, י).

24. (דְּבָרִים ל, כ: "לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ, לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה בוֹ, כִּי הוּא חַיֶּיךָ, וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ").

25. (עַל פִּי יְשַׁעְיָהוּ נג, י: "תָּשִׂים אָשָׁם נַפְשׁוֹ").

26. (לְשׁוֹן הַגְּמָרָא בֵּיצָה לב, ב).

27. ("מַאי "הַר סִינַי"? הַר שֶׁיָּרְדָה שִׂנְאָה לְאוּמּוֹת הָעוֹלָם עָלָיו" (שֶׁלֹּא קִבְּלוּ בּוֹ תּוֹרָה). שַׁבָּת פט, א וְרַשִׁ"י).

שֶׁמַּחֲמַת בְּחִינַת הַמִּדְבָּר וְצִמָּאוֹן גּוֹרֵם לְעוֹרֵר שִׂנְאָה עַל הָרַע לִהְיוֹת צַעֲקַת הַלֵּב וְכו׳, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.

וּבְזֶה יוּבָן מַה שֶּׁתִּקְּנוּ הַתְּפִלָּה בִּזְמַן חוּרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ דַּוְקָא, כִּי בִּזְמַן שֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים – לֹא הָיְתָה שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה לְהָרַע שֶׁמִּקְלִיפּוֹת וְסִטְרָא־אָחֳרָא לִידְבֹּק בָּאָדָם כָּל כַּךְ, וְ"יִתְפָּרְדוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן כו׳" (תְּהִלִּים צב, י). אֲבָל בִּזְמַן חוּרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, "עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט כו׳"[28], תִּגְבּוֹרֶת הַיֵּצֶר־הָרַע וְנֶפֶשׁ־הַבַּהֲמִית – צָרִיךְ לְהַפְרִיד עַל יְדֵי הַתְּפִלָּה דַּוְקָא, בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ וְצִמָּאוֹן, וְצַעֲקַת הַלֵּב כו׳, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.

וְתִיקְּנוּ לְהִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם, כִּי בְּכָל יוֹם יִצְרוֹ שֶׁל אָדָם מִתְגַּבֵּר עָלָיו[29], וְצָרִיךְ לְהוֹסִיף אוֹמֶץ כו׳. וְעַל בְּחִינַת תְּפִלָּה זוֹ נֶאֱמַר (שִׁיר הַשִּׁירִים ד, ג): "וּמִדְבָּרֵךְ נָאוָה", דְּהַיְינוּ, כְּשֶׁעוֹלָה בִּבְחִינַת מִדְבָּר וְצִמָּאוֹן כו׳.

(וְזֶהוּ הָא דְּאִיתָא בַּזֹּהַר חֵלֶק ג׳, פָּרָשָׁה אַחֲרֵי, דַּף ע"ב א׳ עַל פָּסוּק (בְּרֵאשִׁית לח, כד) "הוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף": "בְּשַׁלְהוֹבֵי טִיהֲרָא בְּגָלוּתָא"[30]. דְּהַיְינוּ, שֶׁמַּחֲמַת "הוֹצִיאוּהָ – בְּגָלוּתָא", שֶׁהוּא בְּחִינַת מִדְבָּר, "אֶרֶץ צִיָּה וְעָיֵף בְּלִי מָיִם" (תְּהִלִּים סג, ב) – תִּגְדַּל בְּחִינַת הַצִּמָּאוֹן וְהָאַהֲבָה, בְּ"חֵילָא יַתִּיר" דִּבְחִינַת תְּשׁוּבָה.

וְזֶהוּ "וְתִשָּׂרֵף" – הַיְינוּ רִשְׁפֵּי אֵשׁ הָאַהֲבָה. וּכְעִנְיָן בְּחִינַת הַ"שְׂרָפִים", הַמְבוֹאָר עַל פָּסוּק "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ"[31].

וְזֶהוּ "וּמִדְבָּרֵךְ נָאוָה" – וּכְעִנְיָן "שְׁחוֹרָה אֲנִי" (שִׁיר הַשִּׁירִים א, ה), וְעַל יְדֵי זֶה דַּיְיקָא – וְ"נָאוָה" (שָׁם). כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

וְגַם: "וּמִדְבָּרֵךְ נָאוָה" – הַיְינוּ **הַדִּיבּוּר** שֶׁל הַתְּפִלָּה וְהַתּוֹרָה. עַיֵּין בַּזֹּהַר חֵלֶק א׳, וַיְחִי, דַּף רמ"ו, עַמּוּד ב׳. וּבְדַף יו"ד, סוֹף עַמּוּד א׳: "בְּהַהוּא מִדְבָּר דִּלְחִישׁוּ דִשְׂפָוָון – אִיהִי עוֹלָה כו׳"[32]).

וְהִנֵּה, עַל דֶּרֶךְ זֶה נִתְקְנוּ כָּל פְּסוּקֵי דְזִמְרָה – כִּדֵּי לְעוֹרֵר וּלְהַגְדִּיל בְּחִינַת הַצִּמָּאוֹן בְּ"קֶרֶב אִישׁ וְלֵב עָמֹק" (תְּהִלִּים סד, ז), בְּשׁוּמוֹ לְלִבּוֹ אֵיךְ אֲפִילוּ הַשָּׁמַיִם וּ"שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל הַשָּׁמַיִם" (תְּהִלִּים קמח, ד), "יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם ה׳ כו׳" (שָׁם, יג) – בְּחִינַת "שְׁמוֹ" בִּלְבָד, וְגַם בְּחִינַת "שְׁמוֹ" הוּא "נִשְׂגָּב" – בְּבְחִינַת "לְבַדּוֹ", דְּ"לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל", רַק "הוֹדוֹ", וְזִיווֹ שֶׁל שְׁמוֹ – "עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם כו׳" (שָׁם). כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זֶה הִיא בִּרְכַּת "יוֹצֵר אוֹר כו׳", אֵיךְ שֶׁהַמַּלְאָכִים אוֹמְרִים "קָדוֹשׁ כו׳", שֶׁהוּא קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל כו׳, וְאֵין עֲרוֹךְ אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ – יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁאֵין עֲרוֹךְ בְּחִינַת דּוֹמֵם לְגַבֵּי בְּחִינַת אָדָם בַּעַל שֵׂכֶל, חַי וּמְדַבֵּר כו׳, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[33].

וּמִזֶּה יוּבָן דַּאֲפִילוּ בְּחִינַת מִדְבָּר הָעֶלְיוֹן (דִּלְקַמָּן), בְּחִינַת "וְלֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם" (יִרְמְיָהוּ ב, ו), שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר (דְּבָרִים ח, טו): "בַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא", עִם כָּל זֶה, לְגַבֵּי אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא כְּמִדְבָּר וְכִשְׁמָמָה מַמָּשׁ יֵחָשֵׁב.

וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר גַּם כֵּן עַל פָּסוּק (שִׁיר הַשִּׁירִים א, ה) "שְׁחוֹרָה אֲנִי", מֵעִנְיָן "כֶּתֶר־עֶלְיוֹן, אַף עַל גַּב דְּאִיהוּ אוֹר צַח אוֹר מְצוּחְצָח – אוּכְּמָא הוּא לְגַבֵּי עִילַּת הָעִילּוֹת כו׳". עַיֵּן שָׁם. (לִקּוּטֵי תּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים ב, ב. ד, ד)).

וְכָל זֶה הוּא עִנְיָן הַגְדָּלַת הַצִּמָּאוֹן **מִמִּטָּה־לְמַעְלָה**, וְהוּא בְּחִינַת "מִדְבַּר סִינַי כו׳"; עַד בִּרְכַּת "אַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתָּנוּ", שֶׁבִּרְכַּת "אַהֲבַת־עוֹלָם" הִיא הַמִּשְׁכָּה מִלְּמַעְלָה־**לְמַטָּה** – לְרַוּוֹת הַצִּמָּאוֹן כו׳[34], וְנִקְרֵאת בְּחִינַת **"אֹהֶל מוֹעֵד". :**

ב וּבִיאוּר הָעִנְיָן:

כִּי הִנֵּה מִלַּת "**מוֹעֵד**" – מִלְּשׁוֹן "**וְנוֹעַדְתִּי** לְךָ שָׁמָּה"[35]. וְהִנֵּה, "וְנוֹעַדְתִּי" אוֹתִיּוֹת "וְנוֹדַעְתִּי"[36], שֶׁהוּא לְשׁוֹן הִתְקַשְּׁרוּת וְהִתְחַבְּרוּת – מִלְּשׁוֹן "וְהָאָדָם **יָדַע** כו׳" (בְּרֵאשִׁית ד, א). דְּהַיְינוּ, הַמִּשְׁכַּת יִחוּד אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְמַטָּה, שֶׁיִּהֵא שׁוֹרֶה וּמִתְגַּלֶּה בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם – יִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ הָאֲמִיתִּי, אֵיךְ הוּא "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין' בְּשָׁוֶה, וַאֲפִילוּ "**מֹלֵא** כָּל הָאָרֶץ" הַלָּזוּ, הוּא "כְּבוֹדוֹ"[37] יִתְבָּרֵךְ כו׳, כִּי הוּא חַיֵּי הַחַיִּים בָּרוּךְ־הוּא, וְ"אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ כו׳".

וְלָזֹאת תִּהְיֶה שִׂמְחַת הַנֶּפֶשׁ גְּדוֹלָה לֵאלֹקִים[38], לְהִתְעַנֵּג עַל ה׳[39] בִּבְחִינַת אַהֲבָה־בַּתַּעֲנוּגִים, מִפְּנֵי קִרְבַת

---

28. ("הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ". – קֹהֶלֶת ח, ט)

29. (סוּכָּה נב, א־ב: "יִצְרוֹ שֶׁל אָדָם מִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּכָל יוֹם שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית ו, ה) 'רַק רַע כָּל הַיּוֹם'. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: יִצְרוֹ שֶׁל אָדָם מִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּכָל יוֹם וּמְבַקֵּשׁ לְהֲמִיתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים לז, לב): 'צוֹפֶה רָשָׁע לַצַּדִּיק וּמְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ'").

30. (תַּרְגּוּם: בְּשַׁלְהֶבֶת הַצַּהֲרַיִם בַּגָּלוּת).

31. (לְעֵיל אֲמוֹר לב, ב). וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק (תְּהִלִּים קיח, ז): "וַאֲנִי אֶרְאֶה" (לִקַּמָּן שְׁמִינִי עֲצֶרֶת פח, א).

32. (תַּרְגּוּם: בְּאוֹתוֹ מִדְבָּר שֶׁל לַחַשׁ בִּשְׂפָתַיִם הִיא עוֹלָה).

33. (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת וַיְחִי עַל פָּסוּק "אוֹסְרִי לַגָּפֶן" (תּוֹרָה אוֹר מו, ב וְאֵילְךָ). וּבְפָרָשַׁת בְּשַׁלַּח עַל פָּסוּק "אָשִׁירָה", בְּפֵירוּשׁ "אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת" וְ"עוֹשֵׂה פֶלֶא" (שָׁם סג, א). וּבְפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים, סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "עַיֵּין בְּסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים פֶּרֶק מ"ו" (שָׁם עו, ד בַּהַגָּהָה).

34. (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "וְאַרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם כו׳" (לִקַּמָּן ח, ב)).

35. ("וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם". – שְׁמוֹת כה, כב).

36. (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ כו׳ לְגָלְגֹלְתָם" (לְעֵיל א, ב וְאֵילְךָ). וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר רֵישׁ פָּרָשַׁת וָאֵרָא סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וָאֵרָא", מֵעִנְיָן "נוֹדַעְתִּי" (תּוֹרָה אוֹר נו, א)).

37. ("מֹלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ" – יְשַׁעְיָהוּ ו, ג)

38. ("גְּדוֹלָה לֵאלֹקִים" – יוֹנָה ג, ג).

39. ("תִּתְעַנַּג עַל ה׳". – יְשַׁעְיָהוּ נח, יד)

ה' ודְבֵקוּתָהּ בֵּאלקִים חַיִּים, תַּחַת אֲשֶׁר הָיְתָה צְמֵאָה "מָתַי אָבוֹא וְאֵרָאֶה כו'" (תְּהִלִּים מב, ג), וְהִרְוָוה אֶת נַפְשָׁהּ בְּגִילוּי יִחוּד זֶה, וְ"הִשְׁבִּיעַ נֶפֶשׁ שֹׁקֵקָה כו'" (תְּהִלִּים קז, ט).

וּכְדִכְתִיב (תְּהִלִּים ק, ב): "עִבְדוּ אֶת ה' בְּשִׂמְחָה", וּכְתִיב (דְּבָרִים כח, מז): "תַּחַת, אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב, מֵרֹב כֹּל". וּ"**מֵרֹב כֹּל**" פֵּירוּשׁ: יוֹתֵר מִכָּל הַתַּעֲנוּגִים – אֲפִילוּ רוּחָנִיִּים, בְּחִינַת גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן כו'[40].

אַךְ אֵיךְ הוּא דֶּרֶךְ יִחוּד אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְמַטָּה בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם – מֵאַחַר דְּ"לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כו'"?

אַךְ הִנֵּה הוּא בֶּאֱמֶת עַל יְדֵי בְּחִינַת "אוֹהֶל", וְזֶהוּ "אוֹהֶל מוֹעֵד".

וְהָעִנְיָן:

כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָהוּ נא, טז): "**וּבְצֵל** יָדִי כִּסִּיתִיךָ כו'"[41], בְּחִינַת צֵל וְלֹא אוֹרָה נִגְלֵית. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי בְּחִינַת רְמַ"ח פִּיקוּדִין, שֶׁהֵן "רְמַ"ח **אֵיבָרִים** דְּמַלְכָּא". וְנִקְרָאִים "אֵיבָרִים" עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל – כְּמוֹ אֵיבְרֵי הַגּוּף שֶׁהֵם בָּשָׂר, גִּידִים וְעֲצָמוֹת; וּבָאִין מִלֵּיחָה סְרוּחָה, וְאַף עַל פִּי כֵן שׁוֹרָה וּמִתְלַבֵּשׁ בָּהֶם חַיּוּת הַנֶּפֶשׁ;

כָּךְ הֵם עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל הָרְמַ"ח מִצְוֹת, שֶׁאַף שֶׁהֵם מְלוּבָּשִׁים בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים – סֵדֶר זְרָעִים וּמוֹעֵד כו', אַף עַל פִּי כֵן שׁוֹרָה וּמְלוּבָּשׁ בָּהֶם אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ, לְפִי שֶׁהֵן הֵן חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְהוּא יִתְבָּרֵךְ, וּרְצוֹנוֹ, וְחָכְמָתוֹ – הַכֹּל אֶחָד כו'.

וְהִנֵּה, כְּמוֹ לְמָשָׁל אֶחָד הָאוֹהֵב אֶת חֲבֵירוֹ, שֶׁמִּפְּנֵי אַהֲבָתוֹ הוּא מְחַבְּקוֹ בְּגוּפוֹ אוֹ בְיָדוֹ, הִנֵּה זֶה וַדַּאי שֶׁלֹּא מִפְּנֵי אַהֲבַת הַגּוּף עַצְמוֹ אוֹ הַיָּד עַצְמָהּ מַמָּשׁ, הוּא מְחַבְּקוֹ. אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאוֹהֵב פְּנִימִיּוּתוֹ וְחִיּוּתוֹ, הוּא מְחַבְּקוֹ בְּגוּפוֹ אוֹ בְיָדוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לִתְפּוֹס בִּפְנִימִיּוּתוֹ וְחִיּוּתוֹ בִּלְבָד;

כָּךְ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, הִנֵּה כְּתִיב (שִׁיר הַשִּׁירִים ב, ו): "**וִימִינוֹ** תְּחַבְּקֵנִי", שֶׁהִיא הַתּוֹרָה, הַנִּקְרֵאת יְמִינוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא. וְכֵן כְּשֶׁהָאָדָם דָּבוּק בַּתּוֹרָה, הֲרֵי זֶה קְרֻבַת ה' מַמָּשׁ, וְיִחוּד אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּנַפְשׁוֹ מַמָּשׁ. וְהִנֵּה, יִחוּד זֶה הוּא יִחוּד נִפְלָא וְעָצוּם שֶׁאֵין כְּמוֹהוּ בְּגַשְׁמִיּוּת, וְלָכֵן נִקְרָא "לְאִשְׁתְּאֳבָא בְּגוּפָא דְמַלְכָּא" מַמָּשׁ[42]. :

ג וְהִנֵּה ב' בְּחִינוֹת אֵלּוּ, שֶׁהֵם "מִדְבַּר סִינַי" וְ"אוֹהֶל מוֹעֵד", הֵם נַעֲשִׂים וְנִמְשָׁכִים עַל יְדֵי בְּחִינַת **מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן**:

כִּי **מֹשֶׁה** – "**שׁוֹשְׁבִינָא דְמַלְכָּא**", פֵּירוּשׁ: כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שׁוֹשְׁבִינוֹ שֶׁל הֶחָתָן, שֶׁמּוֹלִיךְ אֶת הֶחָתָן לִמְקוֹם הַכַּלָּה, כַּךְ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם הוּא הַמַּמְשִׁיךְ בְּחִינַת יִחוּד אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְמַטָּה, שֶׁיִּהְיֶה שׁוֹרָה וּמִתְגַּלֶּה בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, שֶׁיִּהְיֶה בִּבְחִינַת "אוֹהֶל מוֹעֵד" כו'.

וְ"אִתְפַּשְׁטוּתָא דְמֹשֶׁה בְּכָל דָּרָא", שֶׁהוּא מִ"שִׁבְעָה רוֹעִים" כו', הוּא בְּחִינַת מֹשֶׁה – "דַּעַת ה'". דְּהַיְינוּ, לֵידַע אֶת ה', שֶׁהוּא חַיֵּי הַחַיִּים, וְ"אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ כו'". וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דִּבְרֵי הַיָּמִים א' כח, ט): "**דַּע** אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ וְעָבְדֵהוּ". וּבְחִינַת דַּעַת אֵינָהּ הַיְדִיעָה לְבַדָּהּ, אֶלָּא דַּעַת מִלְּשׁוֹן **הַרְגָּשָׁה**, שֶׁהִיא הַהַרְגָּשָׁה בַּלֵּב, שֶׁיַּכִּיר וְיַרְגִּישׁ כְּאִלּוּ רוֹאֶה לְעֵינֵי בָשָׂר בְּרִאיָּה חוּשִׁיִּית מַמָּשׁ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים לב, לט): "**רְאוּ** עַתָּה, כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא, וְאֵין אֱלֹקִים עִמָּדִי".

וַהֲגַם שֶׁמִּקְרָא זֶה, נֶאֱמַר עַל **לֶעָתִיד** – שֶׁאָז יֹאמְרוּ "רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי" כו' כַּנִּזְכָּר לְעֵיל[43], מִכָּל מָקוֹם, כֹּחַ זֶה יֵשׁ בְּכָל נֶפֶשׁ וּנְשָׁמָה מִיִּשְׂרָאֵל – בִּינִיקָתָהּ מִנִּשְׁמַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם – לְקַשֵּׁר מַחְשַׁבְתּוֹ בַּה' בְּקֶשֶׁר אַמִּיץ וְחָזָק, כְּמוֹ שֶׁהִיא מְקוּשֶׁרֶת בְּדָבָר גַּשְׁמִי שֶׁרוֹאֶה בְּעֵינֵי בָשָׂר כו', אֶלָּא שֶׁצְּרִיכָה לִיגִיעָה רַבָּה כו'. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים", פֶּרֶק מ"ב[44].

וְאַהֲרֹן – "**שׁוֹשְׁבִינָא דְמַטְרוֹנִיתָא**", פֵּירוּשׁ: "מַטְרוֹנִיתָא" הִיא בְּחִינַת כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל, מְקוֹר נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וּלְהַעֲלוֹת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וּלְקָשְׁרָם בַּה' וּלְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, חַיֵּי הַחַיִּים בָּרוּךְ־הוּא – הוּא עַל יְדֵי אַהֲרֹן, שֶׁהוּא גַּם כֵּן מִ"שִׁבְעָה רוֹעִים" כו', הַמַּמְשִׁיךְ לִכְלָלוּת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת הִתְפַּעֲלוּת הַנֶּפֶשׁ – בְּחִינַת "מִדְבָּר", וְצִמָּאוֹן וְרִשְׁפֵּי אֵשׁ כו'.

כִּי עֲבוֹדַת אַהֲרֹן הוּא "בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת **הַנֵּרוֹת**" (בְּמִדְבַּר ח, ב). פֵּירוּשׁ: "הַנֵּרוֹת" הֵם הַנִּשְׁמוֹת, כִּי "נֵר ה' – נִשְׁמַת אָדָם" (מִשְׁלֵי כ, כז), וְעַל יְדֵי אַהֲרֹן – הָיְתָה הַדְּלָקָתָם וְהִתְלַהֲבוּתָם כִּרְשִׁפֵּי שַׁלְהֶבֶת כו'[45]

אַךְ עוֹד אַחַת הִיא[46]:

כִּי הִנֵּה אִי אֶפְשָׁר לָבוֹא לִבְחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת אֵלּוּ, שֶׁהֵם

---

40. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאַר עַל פָּסוּק "לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ" ("סִדּוּר" לא, ג וְאֵילָךְ).

41. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאַר מֵעִנְיָן זֶה עַל פָּסוּק "בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת" דְּרוּשׁ הַשֵּׁנִי (שְׁמִינִי עֲצֶרֶת פד, ב)).

42. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "מַה טּוֹבוּ אוֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב" (לִקּוּטֵי בְּלָק עד, ד).

43. (וְעַיֵּן בַּגְּמָרָא: פֶּרֶק ו' דִּפְסָחִים, דַּף ס"ח, סוֹף עַמּוּד א'. סַנְהֶדְרִין, דַּף צ"א, עַמּוּד ב'. זֹהַר: חֵלֶק א', פָּרָשַׁת לֶךְ לְךָ, דַּף פ"ז, עַמּוּד ב'. חֵלֶק ב', מִשְׁפָּטִים, ק"ח, ב').

44. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאַר עַל פָּסוּק "וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה, וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר" (לְעֵיל וַיִּקְרָא ב, א)).

45. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר.

46. (עַל פִּי חַגַּי ב, ו: "עוֹד אַחַת מְעַט הִיא").

בְּחִינַת "מִדְבַּר סִינַי" וְ"אוֹהֶל מוֹעֵד" כו', שֶׁהוּא עִנְיָן צֵאת הַנֶּפֶשׁ מִנַּרְתֵּיקָהּ, מִלְּבוּשֵׁי נוֹגַהּ כו', וְשִׂמְחַת הַנֶּפֶשׁ בַּה' עוֹשָׂהּ כו'[47] – עַד שֶׁיַּפְרִיד מִנַּפְשׁוֹ, קוֹדֶם, חֶלְאַת טוּמְאַת הָרַע גָּמוּר שֶׁמִּשָּׁלֹשׁ קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת לְגַמְרֵי, דְּהַיְינוּ, לִהְיוֹת "סוּר מֵרָע" גָּמוּר בְּפוֹעַל מַמָּשׁ. וְהוּא עִנְיָן יְצִיאַת מִצְרַיִם.

וְזֶהוּ "בְּאֶחָד **לַחֹדֶשׁ** הַשֵּׁנִי **בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית**, לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כו'" (בַּמִּדְבָּר א, א): כִּי בְּחִינַת "**חֹדֶשׁ**" וּבְחִינַת "**שָׁנָה**" – הַכֹּל אֶחָד. וְצָרִיךְ לִהְיוֹת בִּבְחִינַת "**שֵׁנִית**" מִיְּצִיאַת מִצְרַיִם. דְּהַיְינוּ, אַחַר שֶׁיִּהְיֶה סוּר מֵרָע גָּמוּר בְּתַכְלִית, וַאֲזַי יָכוֹל לָבוֹא לִידֵי בְּחִינַת וּמַדְרֵגַת "מִדְבַּר סִינַי" וְ"אוֹהֶל מוֹעֵד" כו', עַל יְדֵי בְּחִינַת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כו', כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.

(וּבְמִדְרָשׁ בַּמִּדְבָּר־רַבָּה (פָּרָשָׁה ג', דַּף רי"ד, עַמּוּד ד') אִיתָא: שֶׁלֹּא יָצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם אֶלָּא בִּזְכוּת "אֹהֶל מוֹעֵד". הַיְינוּ, כִּי "אִלְמְלֵא עוֹזְרוֹ – לֹא יָכוֹל לוֹ"[48]. וְעֵזֶר זֶה הוּא בִּזְכוּת בְּחִינַת "אֹהֶל מוֹעֵד" הַנַּ"ל.

וְעַיֵּין בַּזֹּהַר חֵלֶק ג' פָּרָשַׁת בַּמִּדְבָּר קי"ז ב':

'בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית' (בַּמִּדְבָּר א, א): כּוֹלָּא חָד, וְהַאי אִקְרֵי חֹדֶשׁ זִיו[49] – רֶמֶז לְהַהוּא יַרְחָא וְשַׁתָּא דְּנָהִיר לְסִיהֲרָא[50].

וְהַיְינוּ, שֶׁהַבְּחִינָה רִאשׁוֹנָה דִּיצִיאַת מִצְרַיִם "בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן", זֶהוּ בְּחִינַת "סוּר מֵרָע" (תְּהִלִּים לד, טו), וְהוּא בְּחִינַת וּמַדְרֵגַת **אִתְכַּפְיָא** סִטְרָא־אָחֳרָא. וְזֶהוּ 'יְסוֹד הַיְסוֹדוֹת'. וְאַחַר כַּךְ הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי נִקְרָא "חֹדֶשׁ זִיו"[51] – דְּנָהִיר לְבְחִינָה רִאשׁוֹנָה. הַיְינוּ, לָבוֹא לִבְחִינַת '**אִתְהַפְּכָא** חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא', שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן "מִדְבַּר סִינַי כו'", רִשְׁפֵּי אֵשׁ וְצִמָּאוֹן כו'.

וְהֵן הֵן גַּם כֵּן ב' בְּחִינוֹת – "חָצֵר הַחִיצוֹנָה" וְ"חָצֵר הַפְּנִימִית"[52].

וְעַיֵּין מֵעִנְיָן זֶה עוֹד, בַּזֹּהַר חֵלֶק ג', בְּהַעֲלוֹתְךָ קנ"ב, עַמּוּד ב. וּמַה שֶּׁכָּתוּב שָׁם: דְּאִי תֵּימָא כו', לָאו הָכִי כו', וּמַאן דְּנָטִיל יְסוֹדָא בְּקַדְמִיתָא כו'[53] – יוּבָן לַמַּשְׂכִּיל מִמַּה שֶׁנִּתְבָּאַר עַל פָּסוּק "קָחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה" בְּפָרָשַׁת וַיַּקְהֵל, בְּעִנְיָן בְּחִינַת אִתְכַּפְיָא, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בְּחִינָה שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת אִתְהַפְּכָא[54]. :

ד וְעִם כָּל הַנִּזְכָּר לְמַעְלָה, יוּבָן מַה שֶּׁכָּתוּב "**שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ** כו'":

כִּי הִנֵּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[55]: "אֵין קוֹרִין אָבוֹת אֶלָּא שְׁלֹשָׁה, שֶׁהֵם: אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב". וּמִדָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם הִיא הָאַהֲבָה, וְשֶׁל יִצְחָק הִיא הַיִּרְאָה – "פַּחַד יִצְחָק" (בְּרֵאשִׁית לא, מב), וּמִדָּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הִיא הָרַחֲמָנוּת שֶׁכְּלוּלָה מִשְּׁתֵּיהֶן כו'.

וְהִנֵּה, מִדַּת הָרַחֲמָנוּת הִיא נִמְשֶׁכָה מִבְּחִינַת הַ"דַּעַת", כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים בְּחוּשׁ, שֶׁטֶּבַע הַתִּינוֹק לִהְיוֹת אַכְזָרִי לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת.

וְכֵן הוּא עִנְיָן מַה שֶּׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קג, יג): "כְּרַחֵם **אָב** עַל בָּנִים" וְלֹא "כְּרַחֵם **אֵם** כו'" – מִפְּנֵי שֶׁ"נָּשִׁים דַּעְתָּן קַלָּה", מַה שֶּׁאֵין כֵּן הָאִישׁ, מִפְּנֵי שֶׁדַּעְתּוֹ רְחָבָה יוֹתֵר – הוּא מְרַחֵם בְּיוֹתֵר.

וּכְשֵׁם שֶׁהוּא לְעִנְיָן הַ"מְרַחֵם", כַּךְ הוּא לְעִנְיָן "מִי שֶׁצָּרִיךְ לְרַחֵם עָלָיו". וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: "כָּל מִי שֶׁאֵין בּוֹ דֵּעָה – אָסוּר לְרַחֵם עָלָיו", לְפִי שֶׁאֵין הָרַחֲמָנוּת נוֹפֶל אֶלָּא עַל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת.

וְהִנֵּה, מִדַּת הָרַחֲמָנוּת שֶׁל יַעֲקֹב, לְעוֹרֵר רַחֲמִים רַבִּים אֲפִילוּ עַל עוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים, מֵחֲמַת "דַּעַת ה'" כו', כִּי הוּא חַיֵּי הַחַיִּים, וְ"אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ כו'". וְהַרֵי הָרַחֲמָנוּת שָׁוָה עַל עוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים, מַרִישׁ כָּל דַּרְגִּין – כְּמוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנִים מַמָּשׁ, מֵאַחַר שֶׁכּוּלָּם בְּחִינַת מִדְבָּר וְשִׁמָּמוֹן כו', וְ"כוֹלָּא קַמֵּיהּ – **כְּלָא** חָשִׁיב", שֶׁהוּא מְחַיֶּה אֶת כּוּלָּם בְּשָׁוֶה, וְמַעְלָה וּמַטָּה שָׁוִין אֶצְלוֹ כו'.

אַךְ בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְהַמְשָׁכַת הַמַּדְרֵגוֹת, נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת יַעֲקֹב – בְּחִינַת י"ב **שְׁבָטִים**: 'שֵׁבֶט' – לְשׁוֹן '**הַמְשָׁכָה**', כְּמוֹ "כּוֹבְבָא דְּ**שָׁבִיט**". וְהוּא כְּמוֹ לְמָשָׁל עַנְפֵי הָאִילָן שֶׁנִּמְשְׁכוּ מִן הָאִילָן. שֶׁמִּמִּדַּת רַחֲמָנוּתוֹ שֶׁל בְּחִינַת יַעֲקֹב נִמְשָׁךְ מִדַּת רַחֲמָנוּת אַחֶרֶת שֶׁל בְּחִינַת י"ב שְׁבָטִים.

וְהָעִנְיָן:

---

47. ("ה' עוֹשָׂהּ". – יִרְמְיָהוּ לג, ב).

48. ("יֵצֶר שֶׁל אָדָם מִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּכָל יוֹם . . וְאִלְמְלֵא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹזְרוֹ אֵין יָכוֹל לוֹ". קִידּוּשִׁין ל, ב).

וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר מִזֶּה עַל פָּסוּק "אֲנִי הֲוָיָ"ה אֱלֹקֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" – בְּפָרָשַׁת שְׁלַח (לִקּוּטֵי מט, ב).

49. (מְלָכִים א', ו, א).

50. (הַכֹּל אֶחָד. וְזֶה נִקְרָא חֹדֶשׁ זִיו – רֶמֶז לְאוֹתוֹ חֹדֶשׁ וְשָׁנָה שֶׁמֵּאִיר לַלְּבָנָה).

51. ("בְּחֹדֶשׁ זוּ הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי". – מְלָכִים א' ו, א).

52. עַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר עַל פָּסוּק (אֶסְתֵּר ה, ב) "וַיּוֹשֶׁט הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר" (תּוֹרָה אוֹר צד, ג).

53. (שֶׁאִם תֹּאמַר כו' – לֹא כֵּךְ! וּמִי שֶׁלּוֹקֵחַ יְסוֹד בַּתְּחִלָּה).

54. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּשִׁיר הַשִּׁירִים עַל פָּסוּק "קוֹל דּוֹדִי כו'", בְּעִנְיָן "מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת" (לִקּוּטֵי תּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים טו, ג).

55. (בְּרָכוֹת טז, ב. וְשָׁם נִסְתָּם. רְאֵה לִקּוּטֵי שִׁיחוֹת: חֵלֶק ד' עַמּוּד 1068 הֶעָרָה 12.

כִּי בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת הַשִּׁבְטִים, הוּא מַה שֶּׁכָּתוּב[56]: "עוֹמֵד עַל שְׁנֵים עָשָׂר בָּקָר [..] וְהַיָּם עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה", שֶׁה"שְׁנֵים עָשָׂר בָּקָר" הֵם בְּחִינַת "מֶרְכָּבָה" לִבְחִינַת "הַיָּם", וְ"שָׁם עָלוּ שִׁבְטִים"[57].

וּכְדִכְתִיב (תְּהִלִּים כ, ו): "וּבְשֵׁם אֱלֹקֵינוּ **נִדְגֹּל**", פֵּירוּשׁ: שֶׁה"**דְּגָלִים**" הֵם בְּחִינַת מֶרְכָּבָה לִבְחִינַת שֵׁם ה'. שֶׁהוּא בְּחִינַת "יָם", וְהוּא בְּחִינַת מָקוֹר וְרֵאשִׁית הַגִּילּוּי, בְּחִינַת עָלְמָא־דְּאִתְגַּלְיָא, לְהַחֲיוֹת וּלְהַוּוֹת עָלְמִין־דְּאִתְגַּלְיָין.

וְהִנֵּה, בְּחִינַת עָלְמִין־דְּאִתְגַּלְיָין, הַמְקַבְּלִים חִיּוּתָם מִבְּחִינַת עָלְמָא־דְּאִתְגַּלְיָא, הֵם הַנִּקְרָאִים "מַיִם תַּחְתּוֹנִים", וְנִקְרָאִים "מֵי בוֹכִים"[58]. כִּדְאִיתָא בַּזֹּהַר[59]: שֶׁהַמַּיִם הַתַּחְתּוֹנִים בּוֹכִים "אֲנַן בָּעִינָן לְמֶהֱוֵי קֶדֶם מַלְכָּא".

וְהַיְינוּ מִפְּנֵי הַדַּעַת וְהַהַשָּׂגָה כִּי יֵשׁ "מַיִם עֶלְיוֹנִים" מֵהֶם, בִּבְחִינַת "עָלְמִין סְתִימִין – דְּלָא אִתְגַּלְיָין". אַךְ הֵם נִקְרָאִים "מַיִם הַתַּחְתּוֹנִים" – "וַיַּבְדֵּל אֱלֹקִים [..] בֵּין מַיִם לָמָיִם" (בְּרֵאשִׁית א, ד־ו); דְּעָלְמִין־סְתִימִין מְקַבְּלִים חִיּוּתָם מִכֹּחוֹת וְהַמְשָׁכוֹת נֶעֱלָמוֹת כו'[60]; וְלָכֵן בּוֹכִים עַל יְרִידָתָם מַטָּה מַטָּה, וְכָל חֶפְצָם וְיִשְׁעָם – לִהְיוֹת "קֶדֶם מַלְכָּא" דַּוְקָא.

וְכַךְ הִיא בְּחִינַת וּמִדַּת הָרַחֲמָנוּת שֶׁל י"ב שְׁבָטִים בְּכָל אָדָם – לְעוֹרֵר רַחֲמִים רַבִּים עַל נִיצוֹץ אֱלוּקוּת שֶׁיָּרַד מִמְּקוֹם כְּבוֹדוֹ, מִמְּקוֹם גָּבוֹהַּ לְמָקוֹם נָמוּךְ, מֵאִיגֶּרֶא רָמָה כו'[61].

וְהִנֵּה, בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַמַּדְרֵגוֹת, מַדְרֵגָה אַחַר מַדְרֵגָה, יָצְאוּ מִי"ב שְׁבָטִים – ע' נֶפֶשׁ "יֹצְאֵי יֶרֶךְ יַעֲקֹב"[62], שֶׁהֵם גַּם כֵּן בְּחִינַת וּמַדְרֵגַת הָרַחֲמָנוּת – מִדָּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב.

וְהוּא גַּם כֵּן בְּכָל אָדָם – לְעוֹרֵר רַחֲמִים רַבִּים עַל נַפְשׁוֹ. וְלֹא בִּשְׁבִיל הִירִידָה לְבַדָּהּ שֶׁיָּרְדָה מִמְּקוֹם כְּבוֹדָהּ, אֶלָּא אַף גַּם זֹאת שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בִּלְבוּשׁ הַגּוּף הַחוֹמְרִי.

וְהִנֵּה, כָּל בְּחִינַת וּמַדְרֵגַת הַמְשָׁכַת וְהִתְעוֹרְרוּת הָרַחֲמִים עַל נַפְשׁוֹ, וּלְהַעֲלוֹתָהּ וּלְקַשְּׁרָהּ בַּה' – הֵן הֵם הַמְשָׁכוֹת עֶלְיוֹנוֹת הַבָּאוֹת מִלְּמַעְלָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים יג, יח): "**וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים** וְרִחַמְךָ כו'".

חֵלֶק י' עַמּוּד 97 הֶעָרָה 48).

56. (מְלָכִים א' ז, כה. דִּבְרֵי הַיָּמִים ב ד, ד).

57. (תְּהִלִּים קכב, ד: "שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי יָהּ, עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל לְהוֹדוֹת לְשֵׁם ה'").

58. (מִדְרָשׁ עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת סָעִיף ב).

59. (תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ה, דַּף יט, ב: "דְּמַיִם תַּתָּאִין אינוּן בּוֹכִין, וְאָמְרִין: אֲנַן בְּעִינָן לְמֶהֱוֵי קֶדֶם מַלְכָּא").

וְכֵן אָנוּ אוֹמְרִים בְּבִרְכַּת "אַהֲבַת עוֹלָם": "אָבִינוּ אָב הָרַחֲמָן, הַמְרַחֵם, רַחֵם־נָא עָלֵינוּ, וְתֵן בְּלִבֵּנוּ בִּינָה כו'". וְאֵין זֶה מִצַּד הַנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ, לְפִי הַשָּׂגָתָהּ – שֶׁהֲרֵי זֶה מִצַּד **בִּיטּוּל** הַהַשָּׂגָה, וְהַשָּׂגַת הַנִּבְרָאִים כו'; וְהוּא מִבְּחִינַת "**דַּעַת ה'**", מִבְּחִינַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם כו'[63].

וְהִנֵּה, ג' בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת שֶׁל ג' מִינֵי רַחֲמָנוּת הַנִּזְכָּר לְמַעְלָה, הֵם כְּסִדְרָן מִלְּמַעְלָה־**לְמַטָּה**, אַךְ כְּדֵי לְהַעֲלוֹת נֶפֶשׁ הָאָדָם שֶׁהוּא לְמַטָּה מַטָּה מֵהֶם, צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת כְּסִדְרָן מִלְּ**מַטָּה־לְמַעְלָה**. דְּהַיְינוּ, תְּחִלָּה "לְמִשְׁפְּחוֹתָם" – בְּחִינַת ע' נֶפֶשׁ, וְאַחַר כַּךְ "לְבֵית אֲבוֹתָם" – בְּחִינַת "בְּנֵי יַעֲקֹב", וְאַחַר כַּךְ לְמַדְרֵגַת "יַעֲקֹב" כו'.

(וְאֶפְשָׁר לוֹמַר, שֶׁכְּנֶגֶד זֶה מַזְכִּירִים וּמְעוֹרְרִים בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת בַּתְּפִלָּה הִתְעוֹרְרוּת רַחֲמִים. הַיְינוּ:

הָאֶחָד: בַּפְּסוּקֵי דְזִמְרָה – כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים "וְהוּא **רַחוּם** כו'" (תְּהִלִּים עח, לח), "זְכֹר **רַחֲמֶיךָ** כו'" (תְּהִלִּים כה, ו), וְכֵן בְּ"בָרוּךְ שֶׁאָמַר" – "בָּרוּךְ **מְרֻחָם** כו'", וְכֵן בְּ"אַשְׁרֵי" – "חַנּוּן **וְרַחוּם** הָוָיָ"ה" (תְּהִלִּים קמה, ח).

הַב': בְּבִרְכַּת "יוֹצֵר אוֹר" – "**בְּרַחֲמֶיךָ** הָרַבִּים **רַחֵם** עָלֵינוּ".

הַג': בְּ"אַהֲבַת עוֹלָם" – "אָבִינוּ אָב **הָרַחֲמָן** כו'".

שֶׁכָּל זֶה, הִתְעוֹרְרוּת ג' בְּחִינוֹת רַחֲמִים הַנַּ"ל – כְּסִדְרָן מִלְּ**מַטָּה־לְמַעְלָה**, לִפְנֵי קְרִיאַת־שְׁמַע, שֶׁיּוּכָל לָבוֹא לוֹמַר קְרִיאַת־שְׁמַע, בְּחִינַת "אֶחָד – וְאָהַבְתָּ כו'").

וְהִנֵּה, זֶהוּ עִנְיָן "סְפִירַת הָעוֹמֶר": לְהַמְשִׁיךְ בְּ"שִׁבְעָה שָׁבוּעֹת"[64] – בְּחִינַת הָרַחֲמָנוּת מִבְּחִינַת ע' נֶפֶשׁ כו', עַד יוֹם חַג הַשָּׁבוּעוֹת שֶׁאָז הוּא זְמַן מַתַּן־תּוֹרָה, שֶׁ"עַל כָּל דִּבּוּר, פָּרְחָה נִשְׁמָתָן כו'", שֶׁהוּא גִּילּוּי בְּחִינַת "אַהֲבָה רַבָּה" – שֶׁלְּמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת הַ"דַּעַת" כו'. וְהִיא הִיא בְּחִינַת "עֲבוֹדַת **מַתְּנָה** כו'" (בְּמִדְבַּר יח, ז), וּבְחִינַת "אֵשׁ **שֶׁלְּמַעְלָה**" כו'.

וְזֶהוּ "**לְגַלְגֹּלוֹתָם**" – שֶׁהוּא עִנְיָן גֻּלְגֹּלֶת, שֶׁהִיא **הַחוֹפֶפֶת** עַל הָרֹאשׁ וּמוֹחִין – שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִתְלַבֵּשׁ בָּהֶם. :

60. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים", חֵלֶק ב', פֶּרֶק י"א.

61. (וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּפָרָשַׁת וַיֵּצֵא: עַל פָּסוּק "וַיִּשְׁכַּם לָבָן" (תּוֹרָה אוֹר כד, א). וְעַל פָּסוּק "כְּנֶשֶׁר יָעִיר" (לִקּוּטֵי תַּאֲזִינוּ עח, א). וְעַל פָּסוּק "וַיַּאֲכִילֵךָ אֶת הַמָּן" (לִקּוּטֵי עֵקֶב יד, א).

62. (שְׁמוֹת א, ה: "כָּל נֶפֶשׁ יֹצְאֵי יֶרֶךְ יַעֲקֹב שִׁבְעִים נָפֶשׁ").

63. (וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּפָרָשַׁת פִּנְחָס, עַל פָּסוּק "אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה כו'" (לִקּוּטֵי עו, ד)).

64. ("שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת תִּסְפֹּר לָךְ". – דְּבָרִים טז, ט).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(מד) **אך** הנה להבין היטיב ענין ירידה זאת שהיא צורך עלי' איך יתכן שמבחי' ירידה גדולה כזאת יבא לבחי' עליה גדולה כזאת כו' דהנה יש להקדים ענין אחד והוא לתרץ הקושי' החזקה הידועה על מאמרם ז"ל במה דרמו קראי אהדדי כתיב ואספת דגנך כו' וכתיב ועמדו זרים ורעו צאנכם כו' ותירצו כאן כשישראל עושין רצונו של מקום ועמדו זרים ורעו כו' וכשאין ישראל עושין רש"מ ואספת דגנך כו' והקושיא ע"ז הוא ממה שמבואר בפ' והיה אם שמוע כשאמר ואספת דגנך כו' שזהו כשישמעו אל מצותי לאהב' את הוי"ה ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם אז ונתתי מטר כו' ואספת דגנך כו' א"כ הרי אין לך עושין רש"מ יותר מבחי' מס"נ כזה בכל לבבכם ובכל נפשכם ואעפ"כ אמר ואספת דגנך וזה ודאי א"א לומר דבמס"נ דבכל לבבכם ובכל נפשכם ג"כ יהיו נקראים אין עושין רצונו של מקום כו'. והנה התירוץ האמיתי על קושיא זאת הנה ידוע בשם הה"מ ז"ל דגם שבפ' שניה נאמר בכל לבבכם ובכל נפשכם אבל לא נאמר בה ובכל מאודכם כמו בפ' ראשונה שא' גם ובכל מאודך וזה דבר פלא באמת למה בפ' ראשונ' נא' ובכל מאודך ובפ' שנייה לא הזכיר בכל מאודכם וא"כ מפני שאין שם בחי' אהבה רבה דבכל מאודך אינו נקראים עדיין בשם בחי' עושין רצונו של מקום רק כשיהיה בהם אהבת בכל מאדך כמו לעתיד אז נאמר ועמדו זרים כו' ובזה מתורץ הקושי' הנ"ל. אך עדיין אין זה מתיישב היטב לכאורה דאיך יתכן דבשביל חסרון מעלת ומדריגת אהבה רבה דבכל מאדך יהיו נקראים בשם אין עושין רש"מ להיות עליהם כובד עול הקשה דואספת דגנך כו' דלכאורה גם באהבה דבכל לבבכם ובכל נפשכם בבחי' מס"נ ממש תספיק לענין שיהיו נקראים בשם עושין רש"מ להיות פרנסתם ע"י אחרים כמ"ש ועמדו זרים כו'. אך הנה תחלה יש להבין ולדקדק בביאור לשון רצונו של מקום מהו דלכאורה אין זה מובן מהו רצונו של מקום מקום זה מהו הל"ל רצון העליון או רצונו של הקב"ה וכה"ג. והנה ידוע בפי' מקום שהוא כולל ששה קצוות מעלה ומטה מזרח ומערב כו' וכמו ענין ו' קצוות גשמיים שהוא בגדר מקום גשמי כך יש ו"ק רוחניים שבחי' הו"ק גשמיים (ו"ק) מקבלים מהם וכמו בחי' ו"ק דעולם העשיה בכלל מקבלים מבחי' ו"ק דיצי' ובחי' ו"ק דיצירה מקבל מו"ק דבריאה וו"ק דבריא' מקבלים מבחי' ו"ק דאצי' וע"ז נאמר כי הנה מקום אתי שבחי' מקום של כל עולם ועולם עד לפני האצי' ועד בכלל כו' הכל הוא רק בבחי' ממלא כ"ע לבד שהוא בטל ונכלל בבחי' סובב כ"ע הכללי שלמעלה מבחי' המקום של כל העולמות דאבי"ע כידוע וע"ז נאמר בכלל הנה מקום אתי שנכלל בבחי' סובב כו' וד"ל וזהו שארז"ל הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו פי' הוא מקומו של עולם היינו בחי' הארת השפע מסובב כ"ע שנק' הוא לשון נסתר לבחי' ממלא להיות נק' מקומו של כל עולם כו' אבל אין העולם דבחי' ממלא מקומו העצמי' כמ"ש הנה מקום אתי להיות בחי' סובב נבדל בערך מכל בחי' מקום עד רום המעלות (ומ"ש ברוך כבוד ה' ממקומו העצמי וכן מ"ש הנה ה' יוצא ממקומו כו' זהו בחי' גילוי דהעלם העצמות דסובב לבא בעצמו לידי גילוי ולא בבחי' צמצום הארה כעכשיו מסובב לממלא כו' וכן ממקומו יפן ברחמיו כו' וכה"ג) ולזה אמר ברוך המקום שיבא בחי' מקום דבחי' ממלא לבחי' ומדריגה דבחי' סובב ע"י בחי' הברכה מן ההעלם לגילוי כמו ברוך אתה כו' וד"ל:

חינוך. להבין הפרש שבין תפלה לתורה. סד"פ

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

ענין חג המצות: (ט') להשבית חמץ בערב פסח שנאמר תשביתו (שמות י"ב ט"ו). (י') לאכול מצה בליל ט"ו בניסן שנאמר בערב תאכלו מצת (שמות י"ב י"ח): הנה במצות אכילת הפסח צלי אש נת' בלק"ת ובפע"ח שהענין כי בגלות מצרים הי' הז"א בקטנות כי נסתלקו ממנו הה"ח המתפשטים בגופו מחסדו עד הודו וחזרו לגרון ששם הדעת שלו המלובש ביסוד אי' ואז פרעה העומד בעורף מעכב

השפע הנמשכת דרך הגרון ומקבל לעצמו מה"ח וה"ג הנ"ל וזה הי' מחמת פגם הנשמות הנמשכים מחו"ג שבדעת, ולזאת הוצרך לבא בבחי' עיבור תלת כלילן בתלת ובליל פסח הי' הלידה וזהו ענין צליית הפסח ראשו על כרעיו כו' ע"ש: וענין המצות הוא כי באותו לילה נכנסים בו ג"כ כל המוחי' דעיבור יניקה מוחי' יחד דהיינו מוחי' דקטנות ומוחי' דגדלות ועוד נוסף לזה ג"כ קטנות וגדלות שני פי' קטנות וגדלות ראשון הוא מוחי' הנמשכים לו מנה"י דישסו"ת חיצוני' ופנימי' וקטנות וגדלות שני הוא הנמשכים לו מנה"י דאו"א עילאי' חיצוני' ופנימי' וכ"ז נכנס יחד מה שע"פ ההדרגה הי' צ"ל המשכת זמן טובא שאפי' בשבת אינו מגיע לגדלות שני עד תפלת המוסף כו' והוא כדי לגואלם ממצרים שמחמת גילוי ההוא הי' הגאולה שלא כפי הטבע וזהו ענין מצות אכילת מצה רומז על המשכת מוחי' דאבא והד' כוסות רומזים על המשכת מוחי' דאימא שהם בחי' יין המשמח ע"ש בארוכה:

ולהבין זה קצת לקרב אל השכל ענין המשכת מוחי' הללו וההארה המגיע לנו עי"ז כי ידוע מ"ש בזהר ויצא (קנ"ז) שהמצה היא מיכלא דמהימנותא שע"י אכילת מצה תתחזק האמונה בלב נשמות ישראל וכ"כ החינוך במצות סיפור יצ"מ כי הוא יסוד גדול ועמוד חזק בתורתינו ואמונתינו לפי שהוא לנו אות ומופת גמור בחידוש העולם וכי יש אלוה קדמון חפץ ויכול פועל כל הנמצאות ובידו לשנות היש שיחפוץ בו בכל זמן מן הזמנים כמו שעשה במצרים ששינה טבעי העולם בשבילינו כו' ועם שכתב דבריו אלה עפ"י פשוט דהיינו שע"י המצות שנעשה בזכרון יצ"מ תקבע בלבבינו האמונה הזאת כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות והאדם נפעל כפי פעולותיו ע"ש מצוה ט"ז שהאריך בזה, מ"מ כבר הקדמתי לך במצות מילה כי אורייתא סתים וגליא, והוא כתב הנראה ממצוה זו בנגלה, ועפ"י הנסתר הנה באמת המצה יש בה הכח הזה לחזק האמונה מלבד הזכרון וכעד"ז ענין ההגדה, והגליא שבתורה הוא כפי הסתים כמו הלבוש לגוף ויש עוד כמה פנים לפנים עד אין קץ ותכלית וכגוף לנפש ונפש לרוח ונח"י כו':

מצות השבתת חמץ, ואכילת מצה

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

א"ר יהושע בן לוי בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה שבשעה שבהמ"ק קיים אדם מקריב עולה שכר עולה בידו, מנחה שכר מנחה בידו, אבל מי שדעתו שפלה עליו כאילו הקריב כל הקרבנות כולם שנא' זבחי אלקי' רוח נשברה ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנא' לב נשבר ונדכה אלקי' לא תבזה. ולכאו' צ"ל מה"ע ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת למ"ד תפלות כנגד תמידין תקנו, שמאחר שדעתו שפילה עליו כאלו הקריב כל הקרבנות כולם ואיך לא יקובל תפילתו שהיא כנגד קרבן התמיד לבד. וי"ל שנעשה תפלתו כמו תפלת הצבור שנא' הן אל כביר לא ימאס, וכמו תמידי' שהיו קריבין משל צבור כמ"ש ברפ"ד דשקלים, והיינו כמארז"ל ביבמות דק"ה סע"א כתי' בכל קראנו אליו וכתי' דרשו ה' בהמצאו. ותירצו כאן ליחיד וכאן לצבור, והיינו שלצבור הוא בכל קראנו אליו, ושם ארז"ל יחיד אימת א"ר נחמן אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ, והיינו מפני כי בעשי"ת מאיר יגמה"ר ולכן גם ליחיד הוא נמצא, נשמע מזה שלרבים בכל קראנו אליו והיינו כי הרבים ע"י תפלתם ממשיכי' יגמה"ר, וכמו"כ היחיד כשהוא בבחי' לב נשבר ונדכה תפלתו ג"כ אינו נמאסת כמו תפלת הצבור שאינו נמאסת כמארז"ל בברכות ד"ח ע"א מנין שהקב"ה אינו מואס בתפלת של רבים שנא' הן אל כביר לא ימאס, וכמו"כ הוא תפלת היחיד כשהוא בבחי' לב נשבר ונדכה.

וביאור הענין יובן בהקדם ענין הקרבנו' דהנה צ"ל איך המביא קרבן בהמה מתכפר לו על מה שפגם במ"ע, או בעשותו אחת ממצות ה' אשר לא תעשינה ואשם, האיך יתכפר ע"י שמקריב קרבן לה' מן הבקר ומן הצאן. אך הענין הוא דהנה שרש נפש הבהמה הוא מבחי' פני שור שבמרכבה, וע"י שמקריב הבהמה על המזבח עי"ז היא מתעלית לשרשה ומקורה פני שור מהשמאל, וע"י עלי' זו ובירור זה החיות נושאות את הכסא ומגביהים את הכסא עם בחי' אדם שעל הכסא לבחי' אוא"ס שלא אדם, לכן עי"ז נמשך הסליחה והמחילה ונמשך האור למלאות הפגם שפגם,

1 כי שורש כל הרמ"ח מ"ע הם מבחי' אדם כמ"ש זאת
2 התורה אדם, וכנודע שרמ"ח פקודין הם רמ"ח אברין
3 דמלכא, ושס"ה ל"ת הם שס"ה גידי' וזהו ענין בחי'
4 אדם בכלל, וע"י שמגביהים את בחי' אדם זה לבחי'
5 אוא"ס שכי לא אדם הוא עי"ז נמשך תוס' וריבוי אור
6 למלאות כל הפגמים כו'.

אריב"ל כו' גדולים נמוכי הרוח

[ש"פ בהר (ערב ל"ג בעומר), ל"ב].

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס עץ החיים

ה) וְהִנֵּה, הֲגַם כִּי הַתּוֹרָה הִיא הָרְפוּאָה הָאֲמִיתִּית לַמַּחֲלָה הַנַּ"ל, וְלֹא לְבָד לְהַחְלִישָׁהּ וּלְהַתִּישׁ כֹּחָהּ, אֶלָּא גַּם לְהַעֲבִירָהּ וּלְהָסִירָהּ לְגַמְרֵי, וּבְכֹחַ וִיכוֹלֶת הַתּוֹרָה לַהֲפוֹךְ מָהוּת וְעֶצֶם נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית לְטוֹב כו' כַּנַּ"ל, מִכָּל מָקוֹם, מָצִינוּ לְרַז"ל שֶׁאָמְרוּ בְּיוֹמָא דַף עב עַמּוּד ב עַל הַפָּסוּק "וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה"[1]: "זָכָה – נַעֲשָׂה לוֹ סַם חַיִּים, לֹא זָכָה – נַעֲשָׂה לוֹ סַם הַמָּוֶת כו'".

וְלִכְאוֹרָה הוּא דְּבַר פֶּלֶא: אֵיךְ הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא מְקוֹר הָרְפוּאָה וְ"עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ"[2], תִּהְיֶה בְּחִינַת סַם הַמָּוֶת חַס וְשָׁלוֹם, וְלֹא זֹאת לְבָד שֶׁאֵינָהּ רְפוּאָה לַנֶּפֶשׁ – תִּהְיֶה עוֹד הֵהֵיפוּךְ חַס וְשָׁלוֹם!

אַךְ[3] לְהָבִין זֶה צָרִיךְ לְהַקְדִּים תְּחִילָּה מַה דְּאִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבָּה בְּרֵאשִׁית, פָּרָשָׁה יט עַל פָּסוּק "וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה **תְאֵנָה**"[4]: "אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי: עָלֶה שֶׁהֵבִיאָה **תוֹאֵנָה** לָעוֹלָם". דְּסָבַר שֶׁ"עֵץ הַדַּעַת – תְּאֵנָה הָיְתָה". וְכֵן הוּא דַּעַת רַבִּי נְחֶמְיָה בַּגְּמָרָא בְּרָכוֹת דַף מ' עַמּוּד א.

וְלִכְאוֹרָה צָרִיךְ לְהָבִין, וַהֲלֹא נִמְשְׁלָה **תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה** לְתְאֵנָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[5]: "נוֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ", וְדָרְשׁוּ רַז"ל בְּעֵירוּבִין דַף נד סוֹף עַמּוּד א:

"לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה כִּתְאֵנָה? מַה תְּאֵנָה זוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאָדָם מְמַשְׁמֵשׁ בָּהּ מוֹצֵא בָהּ תְּאֵנִים (שֶׁאֵינָן מִתְבַּשְּׁלוֹת בְּבַת אַחַת, אֶלָּא הַיּוֹם מְעַט וּלְמָחָר מְעַט, וְכָל שָׁעָה רָאוּי לֶאֱכוֹל מֵהֶן)[6] אַף דִּבְרֵי תּוֹרָה, כָּל זְמַן שֶׁאָדָם הוֹגֶה בָּהֶן מוֹצֵא בָּהֶם טַעַם.

וְכֵן הוּא בְּמִדְרַשׁ רַבָּה פָּרָשַׁת נָשֹׂא פָּרָשָׁה יב דַף רמח סוֹף עַמּוּד ד:

"לָמָּה נִמְשְׁלָה תּוֹרָה בִּתְאֵנָה? שֶׁרוֹב הָאֵילָנוֹת נִלְקָטִים כְּאַחַת, וְהַתְּאֵנָה נִלְקֶטֶת מְעַט מְעַט.

(וְלָכֵן הִיא פְּטוּרָה מִן הַפֵּאָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּמִּשְׁנָה דְּפֵאָה פֶּרֶק א: "כְּלָל אָמְרוּ בְּפֵאָה, כָּל שֶׁהוּא אוֹכֶל כו' **וּלְקִיטָתוֹ כְּאַחַת**". וְהַיְינוּ לְאַפּוֹקֵי תְּאֵנָה שֶׁנִּלְקָטִין אַחַת אַחַת[7].)

וְכָךְ הַתּוֹרָה, הַיּוֹם לוֹמֵד מְעַט וּלְמָחָר הַרְבֵּה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ מִתְלַמֶּדֶת לֹא בְּשָׁנָה וְלֹא בִּשְׁתַּיִם, וְעָלֶיהָ נֶאֱמַר 'נוֹצֵר תְּאֵנָה'".

וּבַגְּמָרָא בְּרָכוֹת דַף נז עַמּוּד א: "הֲרוֹאָה תְּאֵנָה בַּחֲלוֹם – תּוֹרָתוֹ מִשְׁתַּמֶּרֶת בְּקִרְבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'נוֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ'". (כִּי תְּאֵנָה הִיא מַלְכוּת[8] וּ"מַלְכוּת – פֶּה, תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה קָרִינָן לָהּ"[9])

הֲרֵי שֶׁתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה נִמְשְׁלָה לִתְאֵנָה, וְאֵיךְ נֶאֱמַר שֶׁעֵץ הַדַּעַת תְּאֵנָה הָיָה?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא:

דְּהִנֵּה אִיתָא בַּזֹּהַר חֵלֶק א דַף רכא, דְ"עֵץ הַחַיִּים" הוּא תִּפְאֶרֶת, וְ"עֵץ הַדַּעַת" הִיא מַלְכוּת. וְזֶה לְשׁוֹנוֹ שָׁם סוֹף עַמּוּד א עַל פָּסוּק[10] "וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל כו'":

"בִּשַׁעְתָּא דְּבָרָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא לְאָדָם כו', בָּעָא מִינֵיהּ לְאִתְדַּבְּקָא בֵּיהּ, בְּגִין דִּישְׁתַּכַּח יְחִידָאי, וּבְלִבָּא יְחִידָאי, וּבְאָתַר דִּדְבֵקוּתָא יְחִידָאי, דְּלָא אִישְׁתַּנֵּי וְלָא מִתְהַפַּךְ לְעָלְמִין כו'. הָדָא הוּא דִכְתִיב "וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן"[11].

לְבָתַר סָטוּ מֵאָרְחָא דִּמְהֵימְנוּתָא, וְשָׁבְקוּ אִילָנָא יְחִידָאי עִילָּאָה מִכָּל אִילָנִין, וְאָתוּ לְאִתְדַּבְּקָא בְּאָתַר דִּמְשְׁתַּנֵּי

1. וְאֶתְחַנַּן ד, מד.

2. מִשְׁלֵי ג, יח.

3. הֹבָא לְקַמָּן עַד אֲמֻצָע פֶּרֶק ו מְיוּסָּד, כִּנְרָאֶה, עַל הֵהָל אוֹר לִתְהִלִּים עַמּוּד קעב. וְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "חֲגוֹר חַרְבְּךָ עַל יָרֵךְ" תרל"ג סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרל"ג חֵלֶק ב עַמּוּד תד וְשָׁם נִסְמָן.

4. בְּרֵאשִׁית ג, ז.

5. מִשְׁלֵי כז, יח.

6. רַשִׁ"י שָׁם.

7. לְאַפּוֹקֵי תְּאֵנָה שֶׁנִּלְקָטִין אַחַת אַחַת: עַל פִּי פֵּירוּשׁ רַבִּי עוֹבַדְיָה בַּרְטְנוּרָא.

8. מִדְרַשׁ רַבָּה שָׁם: "מַהוּ "יֹאכַל פִּרְיָהּ"? פְּרִי שֶׁל תּוֹרָה, מַלְכוּת וְשָׁרוּת".

9. תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה יז, א.

10. בְּרֵאשִׁית ג, ו.

11. בְּרֵאשִׁית ב, ט.

(וּבְ"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ" וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "כָּתַב הָרַב חַיִּים וִיטַאל זַ"ל בְּפָרְשַׁת אֱמוֹר עַל זֶה: סוֹד עֵץ הַדַּעַת נוֹקְבָא. וּבְזֶה יָבוֹא עַל נָכוֹן מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר בְּרֵאשִׁית, שֶׁהַחֵטְא הָיָה שֶׁלֹּא אָכַל מֵעֵץ הַחַיִּים קוֹדֶם שֶׁאָכַל מֵעֵץ הַדַּעַת אוֹ בְּיַחַד". עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ).

וּמִתְהַפֵּךְ מִגַּוְונָא לְגַוְונָא, וּמִטָּב לְבִישׁ וּמִבִּישׁ לְטָב, וְנָחֲתִי מֵעֵילָא לְתַתָּא וְאִתְדְּבָקוּ לְתַתָּא בְּשִׁנּוּיִין סַגִּיאִין כוּ', וַדַּאי כְּדֵין אִתְהַפַּךְ לְבֵיהוּ בְּהַהוּא סִטְרָא מַמָּשׁ, זִמְנִין לְטָב, זִמְנִין לְבִישׁ, זִמְנִין לְרַחֲמֵי כוּ'.

אָמַר לֵיהּ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא: אָדָם, שְׁבַקְתְּ חַיֵּי וְאִתְדַּבְּקַת בְּמוֹתָא? חַיֵּי – דִּכְתִיב 'וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן', דְּאִקְרֵי 'חַיִּים', דְּמַאן דְּאָחִיד בֵּיהּ לָא טָעִים מוֹתָא לְעָלְמִין. אִתְדַּבְּקַת בְּאִילָנָא אָחֳרָא, הָא וַדַּאי מוֹתָא הוּא לָקְבָלָךְ, הָדָא הוּא דִכְתִיב: "רַגְלֶיהָ יוֹרְדוֹת מָוֶת"[12], וּכְתִיב: "וּמוֹצֶא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה"[13], וַדַּאי בְּאַתַר דְּמוֹתָא אִתְדְּבַק וְשָׁבִיק אֲתַר דְּחַיֵּי כוּ'.

כֵּיוָן דְּחָזוּ דְּאָדָם סְגִיד לְהַאי אֲתָר וְאִתְדְּבַק בֵּיהּ, כּוּלְהוֹ אִתְמַשְּׁכוּ אַבַּתְרֵיהּ, וְגָרִים מוֹתָא לְכָל עָלְמָא, וּכְדֵין אִשְׁתַּנֵּי אָדָם לְכַמָּה גְוָונִין, זִמְנִין דִּינָא, זִמְנִין רַחֲמֵי כוּ'[14]. עַד כָּאן לְשׁוֹן הַזֹּהַר.

וּפֵירֵשׁ בְּזָזְהֲרֵי חַמָּה[15] שָׁם:

"דְּמָה שֶׁהַמַּלְכוּת נִקְרֵאת עֵץ הַדַּעַת, זֶהוּ מִצַּד הִתְלַבְּשׁוּתָהּ בְּמַטַ"ט (שֶׁהוּא בְּעוֹלָם הַיְּצִירָה) הַנִּקְרָא "עֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע"[16], מֵחֲיָיוֹ וּמִטָּה רַע, מִצַּד הַקְּלִיפּוֹת הַנֶּאֱחָזוֹת בּוֹ. וְכֵן נִקְרֵאת "אִילָנָא דְּמוֹתָא" כְּשֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּקְּלִיפָּה הַגּוֹרֶם מִיתָה לְכָל הָעוֹלָם. אֲבָל הַמַּלְכוּת בִּבְחִינַת עַצְמָהּ, חָלִילָה וְחָס, כִּי הִיא אֲצִילוּת, וְכוּלָּהּ חַיִּים וָטוֹב. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב "רַגְלֶיהָ יוֹרְדוֹת מָוֶת", כְּלוֹמַר, סִבּוֹתֶיהָ וּבְחִינוֹתֶיהָ יוֹרְדוֹת וּמִתְלַבְּשׁוֹת בְּמָוֶת.

(וְרוֹצֶה לוֹמַר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן תִּפְאֶרֶת הַנִּקְרָא "עֵץ הַחַיִּים", גַּם סִיבּוֹתָיו אֵינָן יוֹרְדוֹת וּמִתְלַבְּשׁוֹת בְּמָוֶת חַס וְשָׁלוֹם.

וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּ"תּוֹרָה אוֹר" דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לָכֵן אֱמוֹר"[17] בְּעִנְיָן "קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא", שֶׁאֲפִילּוּ בְּחִינַת זִיו וְהוֹד מִבְּחִינָה זוֹ אִי אֶפְשָׁר לְהִתְלַבֵּשׁ כוּ'. וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא" הַיְינוּ תִּפְאֶרֶת, כַּנּוֹדָע מֵעִנְיָן[18] "קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא מַצְלִי"[19])

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר גַּם כֵּן: "הָא וַדַּאי מוֹתָא הוּא לְקָבְלָךְ"[20], כִּי בִּהְיוֹתְךָ מְקוּשָׁר שָׁם, הַמָּוֶת הוּא לְנֶגְדֶּךָ, כִּי "לַפֶּתַח חַטָּאת רוֹבֵץ"[21].

"כֵּיוָן דְּאָדָם סְגִיד לְהַאי אֲתָר"[22], כְּלוֹמַר "לְהַאי אֲתָר" וְלֹא רָצָה בְּמִדַּת הַתִּפְאֶרֶת, אֶלָּא אַדְרַבָּה, הִפְרִידָהּ מִן הַתִּפְאֶרֶת, וְלָקְחָה בַּר מִבַּעֲלָה, מְלוּבָּשֶׁת בְּ"אִילָנָא דְּמוֹתָא" – "כּוּלְהוֹ אִתְמַשְּׁכוּ אַבַּתְרֵיהּ וְגָרִים מוֹתָא כוּ'"[23]. עַד כָּאן לְשׁוֹן הַזָּזְהֲרֵי חַמָּה.

וְלִכְאוֹרָה כָּל זֶה תְּמוּהַּ: מַהוּ הַחֵטְא מַה שֶּׁנִּתְדַּבֵּק בְּמִדַּת הַמַּלְכוּת – הֲלֹא הִיא סְפִירָה קְדוֹשָׁה מִמִּדּוֹת דַּאֲצִילוּת, וְאִיתָא בְּ"סֵפֶר הַבָּהִיר", הוּבָא בַּ"פַּרְדֵּס" שַׁעַר עֶרְכֵּי הַכִּנּוּיִים פֶּרֶק ד, שֶׁרָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא לִיתֵּן מִדָּה זוֹ לְהָאֲבוֹת וְלֹא רָצוּ בָּהּ, וְזֶהוּ "אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים כוּ'"[24], וְדָוִד הָיָה מְרֻבָּבָה לְמִדַּת הַמַּלְכוּת, וּכְתִיב בֵּיהּ[25]: "דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיָּם" כוּ'.

וּבְ"זָזְהֲרֵי חַמָּה" כָּתַב שֶׁ"הִפְרִידָהּ מִן הַתִּפְאֶרֶת כוּ'". וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲלֹא בַּזֹּהַר אוֹמֵר רַק "**שֶׁלֹּא רָצָה** בְּמִדַּת הַתִּפְאֶרֶת", וְהֵיכָן מְרוּמָז שֶׁ"הִפְרִידָהּ כוּ'", וַהֲלֹא הָאָבוֹת,

---

12. מִשְׁלֵי ה, ה.

13. קֹהֶלֶת ז, כוּ.

14. בְּשָׁעָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא אֶת הָאָדָם כוּ', בִּקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לְהִדָּבֵק בּוֹ כְּדֵי שִׁימָּצֵא יְחִידִי, וּבְלֵב יְחִידִי, וּבְמָקוֹם שֶׁל דְּבֵקוּת יְחִידָה שֶׁלֹּא מִשְׁתַּנָּה וְלֹא מִתְהַפֵּךְ לְעוֹלָמִים כוּ'. זֶהוּ שֶׁכָּתוּב "וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן".

אַחַר כָּךְ סָטוּ מִדַּרְכָּהּ הָאֱמוּנָה, וְעָזְבוּ אֶת הָעֵץ הַיְחִידִי, הָעֶלְיוֹן מִכָּל הָאִילָנוֹת, וּבָאוּ לְהִדָּבֵק בְּמָקוֹם שֶׁמִּשְׁתַּנֶּה וּמִתְהַפֵּךְ מִגָּוֶן לְגָוֶן וּמִטּוֹב לְרַע וּמֵרַע לְטוֹב, וְיָרְדוּ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, וְנִדְבְּקוּ לְמַטָּה בְּשִׁנּוּיִים רַבִּים כוּ', וַדַּאי שֶׁאָז הִתְהַפֵּךְ לְבָם בְּאוֹתוֹ הַצַּד מַמָּשׁ, לִפְעָמִים לְטוֹב לִפְעָמִים לְרַע כוּ'.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא: אָדָם, עָזַבְתָּ חַיִּים וְנִדְבַּקְתָּ בַּמָּוֶת? חַיִּים – שֶׁכָּתוּב "וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן", שֶׁנִּקְרָא "חַיִּים", שֶׁמִּי שֶׁאוֹחֵז בּוֹ לֹא טוֹעֵם מָוֶת לְעוֹלָמִים. נִדְבַּקְתָּ בְּעֵץ אַחֵר – הֲרֵי וַדַּאי הַמָּוֶת בְּנֶגְדֶּךָ. זֶהוּ שֶׁכָּתוּב "רַגְלֶיהָ יֹרְדוֹת מָוֶת", וְכָתוּב "וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה". וַדַּאי שֶׁנִּדְבַּק בְּמָקוֹם הַמָּוֶת וְעָזַב מָקוֹם הַחַיִּים כוּ'.

כֵּיוָן שֶׁרָאוּ שֶׁאָדָם מִשְׁתַּחֲוֶה לְמָקוֹם זֶה וְנִדְבָּק בּוֹ, כֻּלָּם נִמְשְׁכוּ אַחֲרָיו, וְגָרַם מָוֶת לְכָל הָעוֹלָם. וְאָז הִשְׁתַּנָּה הָאָדָם לְכַמָּה גְוָנִים, לִפְעָמִים דִּין לִפְעָמִים רַחֲמִים כוּ'.

15. וּפֵירֵשׁ בְּזָזְהֲרֵי חַמָּה: **עַל דֶּרֶךְ זֶה רָאָה אַגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן כ"ו הוּבְאָה לְקַמָּן פֶּרֶק יא. – הָעֵרֶת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוֹ"ר.**

16. בְּרֵאשִׁית ב, ט.

17. שְׁמוֹת נז, ג וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "'קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא' הוּא בְּחִינַת מַה שֶּׁהוּא קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל מִגֶּדֶר עָלְמִין לְגַמְרֵי, שֶׁאֲפִילּוּ בִּבְחִינַת זִיו וְהוֹד לֹא הָיוּ עוֹלָמוֹת יְכוֹלִים לְקַבֵּל חִיּוּת מִמֶּנּוּ".

18. כַּנּוֹדָע מֵעִנְיָן: **רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה** [בַּמִּדְבָּר טו, ב] **סוֹף הַבִּיאוּר לְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּשָׁעָה שֶׁהִקְדִּימוּ".** – **לְהָעִיר מִתּוֹרַת חַיִּים** [בְּרֵאשִׁית קיד, ב] **דְּרוּשׁ שֵׁנִי לְפָסוּק "אַרְדָּה נָא" פֶּרֶק כד.** – **הָעֵרֶת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוֹ"ר.**

19. בְּרָכוֹת ז, א. רְאֵה תִּקּוּנִים שֶׁבַּזֹּהַר חָדָשׁ עַמּוּד קמא, ב. וּרְאֵה בַּאוּרֵי הַזֹּהַר לְאַדְמוֹ"ר הַצֶּמַח צֶדֶק חֵלֶק א עַמּוּד נד. אוֹר הַתּוֹרָה וַיֵּרָא (בְּרֵאשִׁית בְּרָךְ ד) עַמּוּד תשנח.

20. הֲרֵי וַדַּאי הַמָּוֶת כְּנֶגְדֶּךָ.

21. בְּרֵאשִׁית ד, ז.

22. שֶׁאָדָם מִשְׁתַּחֲוֶה לְמָקוֹם זֶה.

23. כֻּלָּם נִמְשְׁכוּ אַחֲרָיו, וְגָרַם מָוֶת לְכָל הָעוֹלָם.

24. תְּהִלִּים קיח, כב.

25. רֹאשׁ הַשָּׁנָה כה, א.

גַּם שֶׁלֹּא רָצוּ בְּמִדַּת הַמַּלְכוּת, מִכָּל מָקוֹם לֹא הִפְרִידוּ אוֹתָהּ חַס־וְשָׁלוֹם, וְלָמָּה כָּאן שֶׁאָחֲזוּ בְּמִדַּת הַמַּלְכוּת – הִפְרִידָהּ?

וְעוֹד זֹאת, שֶׁאוֹמֵר בְּ"זָזֶרֵי חַמָּה": "שֶׁלָּקְחָה בַּר מִבַּעֲלָה מְלוּבֶּשֶׁת בְּאֵילָנָא דְּמוֹתָא", שֶׁנִּרְאֶה דְּהָא בְּהָא תַּלְיָא כוּ' – וּצְרִיכִים לְהָבִין זֹאת.

קִיצּוּר. יַקְשֶׁה בַּמַּאֲמָר רַז"ל א) "עֵץ הַדַּעַת תְּאֵנָה הָיְתָה", וַהֲרֵי בָּהּ נִמְשְׁלָה תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה – מַלְכוּת. ב) חֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁנִּתְדַּבֵּק בְּמִדַּת הַמַּלְכוּת, שֶׁהִפְרִידָהּ מִן הַתִּפְאֶרֶת.

קונטרס עץ החיים פרק ה

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – ה'תש"ט

ג) **וְהִנֵּה** מָצִינוּ עוֹד דֵּגְמָא לְעִנְיָן זֶה בְּעִנְיָן הַתְּרוּמָה. דְּהִנֵּה כְּתִיב (שְׁמוֹת כה, א) "וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי", שֶׁבְּפֵרוּשׁ תְּרוּמָה יֵשׁ ב' פֵּרוּשִׁים, הָא' מִלְּשׁוֹן הַגְּבָהָה וַהֲרָמָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית יד, כב) "הֲרִמֹּתִי יָדִי אֶל יְהוָ'" וְכוּ', אוֹ (תְּהִלִּים נז, ו) "רוּמָה עַל שָׁמַיִם אֱלֹקִים" וְגוֹ', דְּזֶהוּ פֵּרוּשׁ "וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה" — אֲרָמוּתָאי, הַגְּבָהָה וְהַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וּכְמוֹ הַמֵּרִים אֶת יָדָיו שֶׁהוּא הַגְּבָהָה לְמַעְלָה מִמְּקוֹמָן, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (וַיִּקְרָא ט, כב) "וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם", וְתִרְגֵּם "וַאֲרִים אַהֲרֹן יָת יְדוֹהִי עַל עַמָּא וּבָרְכִנּוּן"[ד], וּבְגְמָרָא סוֹטָה (דַּף לח עַמּוּד א) יַלִּיף לַהּ מֵהָא[ה] דְּבְרִכַּת כֹּהֲנִים הָוֵי בִּנְשִׂיאַת כַּפַּיִם, שֶׁהוּא הַגְּבָהַת הַיָּדַיִם, וּבְדֵגְמָא כָּזֹאת יוּבַן בְּפֵרוּשׁ תְּרוּמָה שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן הַגְּבָהָה וַהֲרָמָה, דְּכָל הֲרָמָה הִיא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה. וְהַפֵּרוּשׁ הַב' בִּתְרוּמָה הוּא מִלְּשׁוֹן הַפְרָשָׁה, וּכְמוֹ שֶׁתֵּרְגֵּם עַל "וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה" — "וַיַּפְרְשׁוּן קֳדָמַי אַפְרָשׁוּתָא"[ו], וְכֵן פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י זַ"ל, תְּרוּמָה — הַפְרָשָׁה, וְיָדוּעַ דְּכָל הַפְרָשָׁה הוּא מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, וּכְמוֹ הַפְרָשַׁת וְהִתְחַלְּקוּת חֵלֶק מִן הָעֶצֶם. וּלְהָבִין עִנְיָנָם בְּרוּחָנִיּוּת בַּעֲבוֹדָה בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, הִנֵּה בַּזֹּהַר[11] פֵּרֵשׁ עִנְיָן הַתְּרוּמָה שֶׁתְּרוּמָה הָוֵי תְּרֵי[ז] מִמָּאָה, וְקָאֵי עַל עִנְיָן הַקְּרִיאַת שְׁמַע שֶׁהוּא עִנְיָן הַתְּרוּמָה וּבָזֶה הָוֵי תְּרֵי מִמָּאָה, דְּעִקַּר עִנְיָן הַקְּרִיאַת שְׁמַע הֵם ב' פְּסוּקִים[12] רִאשׁוֹנִים דִּקְרִיאַת שְׁמַע וּבָרוּךְ שֵׁם, וּבְפָסוּק שְׁמַע יֵשׁ כ"ה אַתְוָון[ח], וּבְבָרוּךְ שֵׁם כ"ד אַתְוָון[ט], הֲרֵי מ"ט, וְיָדוּעַ דְּכַנְּוָנַת הַקְּרִיאַת שְׁמַע הוּא לְיַחֲדוֹ, שֶׁהוּא עִנְיָן הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ לִמְסֹר נַפְשׁוֹ בְּאֶחָד, שֶׁהוּא מַדְרֵגַת הַנּוּ"ן שֶׁהִיא הַתְּרוּמָה אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים, וְיִחוּד זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם, יִחוּד לַיְלָה בַּיּוֹם בִּקְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית, וְיִחוּד יוֹם בַּלַּיְלָה בִּקְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית, הֲרֵי ב' פְּעָמִים עִנְיָן הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ, וְזֶהוּ דִּתְרוּמָה תְּרֵי מִמָּאָה. אָמְנָם בִּתְרוּמָה זוֹ גּוּפָא יֵשׁ ב' מַדְרֵגוֹת, הָא' תְּרוּמָה שֶׁהִיא הֲרָמָה וְהַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וְהַב' תְּרוּמָה שֶׁהִיא בְּחִינַת הַפְרָשָׁה, וְהִיא הַהַמְשָׁכָה וְהַגִּלּוּי מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, וְזֶהוּ "וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה", לִי לִשְׁמִי, שֶׁהִיא עֲבוֹדָה תַּמָּה וּבָרָה בִּיְחוּדָא עִלָּאָה[י] דִּקְרִיאַת שְׁמַע, שֶׁהִיא מַדְרֵגָה נַעֲלֵית עַד מְאֹד. אָמְנָם עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין, דְּהִנֵּה מָצִינוּ ג' מִדּוֹת בְּתוֹרְמֵי תְּרוּמָה, עַיִן יָפָה אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וְעַיִן בֵּינוֹנִית אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים וְעַיִן רָעָה אֶחָד מִשִּׁשִּׁים, הֲרֵי דְּהַתּוֹרֵם אֶחָד מִנּוּ"ן הָוֵי עַיִן בֵּינוֹנִית, וּלְפִי הַמְבֹאָר כָּאן דִּתְרוּמָה הִיא הַיִּחוּד דִּקְרִיאַת שְׁמַע, וְזֶהוּ תְּרֵי מִמָּאָה לִמְסֹר נַפְשׁוֹ בְּאֶחָד פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם, אֲשֶׁר בַּעֲבוֹדָה בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם הֲרֵי זוֹ מַדְרֵגָה נַעֲלֵית עַד מְאֹד, דַּהֲרֵי מְסִירוּת נֶפֶשׁ הוּא מַדְרֵגָה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה, וְאֵיךְ נֹאמַר שֶׁהוּא רַק בְּחִינַת עַיִן בֵּינוֹנִית, וּמַה מָּצִינוּ מַדְרֵגָה שֶׁגָּבֹהַּ יוֹתֵר מִבְּחִינַת לִמְסֹר נַפְשׁוֹ בְּאֶחָד שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר שֶׁהִיא בְּחִינַת אֶחָד מֵאַרְבָּעִים דְּהָוֵי עַיִן טוֹבָה וְיָפָה בַּהֲרָמַת הַתְּרוּמָה.

11) זוהר חלק ג קעט, א. וראה גם כן זוהר חלק ב ר, א. זוהר חלק ג קפח, ב. - ב' הפירושים בתרומה - ראה תורה אור סוף פרשת ויקהל ובהוספות שם.

12) אף דברוך שם כו' אינו בתנ"ך בכל זה קוראו גם כן פסוק, אגב דשמע ישראל, ויש לומר עוד שהוא מפני שמצינו בכמה מקומות בחז"ל על נוסח תפילה עתיקה הביטוי "דכתיב" (זוהר חלק א לד, א. ובכמה מקומות. תוספות דיבור המתחיל נשים ברכות כ, ב), או גם "קרא" (תיקוני זוהר תיקון נז על פי שטחיות הלשון שם) - ולכן שייך לקרותו "פסוק".

ג. הרמה. ד. והרים אהרן את ידיו על העם וברכם. ה. לומד מזה. ו. ויפרישו לפני (עבורי) הפרשה. ז. היא שנים. ח. 25 אותיות. ט. 24 אותיות. י. ביחוד עליון.

קצור. בִּתְרוּמָה ב׳ פֵּרוּשִׁים. הָרָמָה שֶׁזֶּהוּ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, הַפְּרָשָׁה שֶׁזֶּהוּ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. וִיבָאֵר עִנְיָנָהּ תְּרֵי מִמְּאָה שֶׁהוּא הַיִּחוּד דְּקְרִיאַת שְׁמַע, מְסִירוּת נֶפֶשׁ.

ד) **אַךְ** בֶּאֱמֶת פֵּרֵשׁ בַּזֹּהַר[13] עוֹד פֵּרוּשׁ, שֶׁהַתְּרוּמָה הִיא בְּחִינַת וּמַדְרֵגַת הַתּוֹרָה, וְזֶהוּ תְּרוּמָה — תּוֹרָה מ׳, וְהֵינוּ מַה שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּנָה לְמ׳ יוֹם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שְׁמוֹת לד, כח) "וַיְהִי שָׁם עִם הָוָיָ׳ אַרְבָּעִים יוֹם" וְגוֹ׳ (וְכֵן פֵּרֵשׁ בְּבַעַל הַטּוּרִים בִּמְקוֹמוֹ), וְזֶהוּ שֶׁמַּתְחִיל הַמִּשְׁנָיוֹת בְּמֵ"ם וּמְסַיֵּם בְּמֵ"ם, שֶׁהַהַתְחָלָה הִיא "מֵאֵימָתַי קוֹרִין" וְהַסִּיּוּם "לֹא מָצָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּלִי מַחֲזִיק בְּרָכָה לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא הַשָּׁלוֹם כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים כט, יא) הָוָיָ׳ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן הָוָיָ׳ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם", וְזֶהוּ תְּרוּמָה — תּוֹרָה מ׳. וְאִם כֵּן לְפִי זֶה יוּבַן שֶׁב׳ פֵּרוּשִׁים שֶׁבַּתְּרוּמָה הֵם תּוֹרָה וּתְפִלָּה, דְּפֵרוּשׁ הָא׳ שֶׁבַּזֹּהַר דְּקָאֵי עַל קְרִיאַת שְׁמַע הִיא הָעֲבוֹדָה דִּתְפִלָּה, שֶׁהֲרֵי הַקְּרִיאַת שְׁמַע הִיא מֵעִקְּרֵי הַתְּפִלָּה, וְהַפֵּרוּשׁ הַב׳ הִיא הָעֲבוֹדָה דְּתוֹרָה, שֶׁעַל זֶה אָמַר תְּרוּמָה תּוֹרָה מ׳. וְהִנֵּה בֶּאֱמֶת יֵשׁ לוֹמַר דְּב׳ מַדְרֵגוֹת שֶׁבִּתְרוּמָה הֵן בְּדֶרֶגְמַת עִנְיָן נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע וְהַקְּדָמַת נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמָע, דְּנִתְבָּאֵר לְעֵיל דְּנִשְׁמָע הִיא עֲבוֹדָה חֲלוּשָׁה, וְהָעִקָּר הִיא בְּחִינַת נַעֲשֶׂה שֶׁהוּא בְּחִינַת קַבָּלַת עֹל מִצְוּוֹת, וְהַנִּרְצֶה יוֹתֵר וְעִקָּר הַמְכֻוָּן הוּא בְּחִינַת הַקְּדָמַת נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמָע, שֶׁהוּא בְּחִינַת קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם בִּכְלָל עַל כָּל מַה שֶׁיִּגְזֹר, וְאֵינוֹ בְּחִינַת קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם שֶׁבִּדְרֶךְ פְּרָט, דִּבְדֶרֶגְמָא כָּזוֹ הוּא בְּג׳ מִדּוֹת שֶׁבִּתּוֹרְמֵי תְּרוּמָה, דַּהֲגַם שֶׁנּוֹתֵן אֶחָד מִשִּׁשִּׁים הָוֵי עַיִן רָעָה, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי יָצָא חוֹבַת וּמִצְוַת תְּרוּמָה, וְהַמַּבְחָר יוֹתֵר הוּא אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים דְּהָוֵי עַיִן בֵּינוֹנִית, שֶׁבָּעֲבוֹדָה הָוֵי גַּם כֵּן עֲבוֹדַת הַבֵּינוֹנִים שֶׁהִיא הָעֲבוֹדָה דִּתְפִלָּה, לְמִסֹּר נַפְשׁוֹ בְּ"אֶחָד" בְּבִטּוּל דְּקְרִיאַת שְׁמַע בְּיִחוּדָא עִלָּאָה וְיִחוּדָא תַּתָּאָה[יא] בְּפָסוּק רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי דְּקְרִיאַת שְׁמַע כַּנַּ"ל. וְהַגַּם שֶׁהִיא עֲבוֹדָה נְכוֹנָה, מִכָּל מָקוֹם עֲדַיִן נִקְרֵאת עֲבוֹדָה בֵּינוֹנִית[14], אַךְ הַנִּרְצֶה יוֹתֵר וּמַה שֶׁהוּא עִקָּר הַמְכֻוָּן הוּא אֶחָד מֵאַרְבָּעִים שֶׁהוּא עִנְיָן תְּרוּמָה תּוֹרָה מ׳, לְפִי שֶׁזֶּה עִקַּר עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים שֶׁעֲבוֹדָתָם הִיא בַּתּוֹרָה, מַה שֶּׁתּוֹרָתָם אוּמָנוּתָם וְהוּא מְקוֹם וּמְקוֹר חַיּוּתָם, וּכְמַאֲמַר רַבִּי עֲקִיבָא[15] "וּמַה בִּמְקוֹם חַיּוּתֵנוּ כָּךְ" כו׳, שֶׁנִּמְשְׁלוּ לִדְגֵי הַיָּם שֶׁאֵינָם יְכוֹלִים לִפְרֹשׁ מִן הַמַּיִם אֲפִלּוּ לְרֶגַע, דְּדָגִים שֶׁבַּיָּם כְּשֶׁפּוֹרְשִׁים מִן הַיָּם מִיָּד מֵתִים, בְּדֶרֶגְמָא כָּזֹאת הֵם הַצַּדִּיקִים שֶׁתּוֹרָתָם הִיא חַיּוּתָם מַמָּשׁ, דְּזֶהוּ שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרֵאת לֶחֶם, וּכְמוֹ לֶחֶם הַגַּשְׁמִי אֲשֶׁר לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד, בְּדֶרֶגְמָא כָּזוֹ חֲרֵי הַתּוֹרָה הִיא מָזוֹן הַמַּחֲיֶה, אָמְנָם אֶצְלֵנוּ חֲרֵי הַתּוֹרָה הִיא לֶחֶם אֶל הַנֶּשָׁמָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּצַּדִּיקִים הַגְּדוֹלִים חֲרֵי הַתּוֹרָה וַעֲבוֹדַת הָוָיָ׳ הִיא חַיּוּתָם מַמָּשׁ, וְלָזֹאת גָּדְלָה מַעֲלַת מַדְרֵגָה זוֹ בְּיוֹתֵר וְהִיא הַמַּדְרֵגָה הַיּוֹתֵר מֻבְחֶרֶת, כְּמַעֲלַת הַקְּדָמַת נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמָע, דַּהֲגַם דַּעֲבוֹדוֹת דְּנַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע הֵן גַּם כֵּן עֲבוֹדוֹת נְכוֹנוֹת, אַךְ הַמְּעֻלָּה יוֹתֵר מִכֹּל הִיא הַקְּדָמַת נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמָע, וּבְדֶרֶגְמָא כָּזֹאת הוּא בִּתְרוּמָה, דַּהֲגַם שֶׁהָעֲבוֹדָה דְּקְרִיאַת שְׁמַע שֶׁהִיא תְּרֵי מִמְּאָה הִיא גַּם כֵּן עֲבוֹדָה תַּמָּה וּבְרָה, אַךְ הַמֻּבְחָר יוֹתֵר הִיא הָעֲבוֹדָה דִּתְרוּמָה תּוֹרָה מ׳, שֶׁהִיא עֲבוֹדָה נִרְצֵית יוֹתֵר.

קצור. יָבִיא עוֹד פֵּרוּשׁ, דִּתְרוּמָה הֵינוּ תּוֹרָה מ׳. וִיפָרֵשׁ ג׳ מִדּוֹת בַּתּוֹרְמִים: נִשְׁמָע, נַעֲשֶׂה — קְרִיאַת שְׁמַע, הַקְּדָמַת נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמָע — תּוֹרָה.

ה) **וְהִנֵּה** בֶּאֱמֶת צָרִיךְ לוֹמַר דְּהַב׳ מַדְרֵגוֹת שֶׁבִּתְרוּמָה הֵם עִנְיָן אֶחָד, אֶלָּא שֶׁהַהֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם הוּא, דְּבָעֲבוֹדָה דִּקְרִיאַת שְׁמַע חֲרֵי הָעִקָּר הִיא בְּחִינַת הַעֲלָאָה, וַהֲגַם דְּכָל עֲבוֹדָה וְאִתְעַרוּתָא דִּלְתַתָּא[יב] מַמְשִׁיךְ וּמְעוֹרֵר בְּחִינַת אִתְעַרוּתָא דִּלְעֵלָא[יג], הָאֱמֶת הוּא כֵּן, אָמְנָם הַמְשָׁכַת וְגִלּוּי הָאִתְעַרוּתָא דִּלְעֵלָא הוּא לְפִי עֶרֶךְ הָאִתְעַרוּתָא דִּלְתַתָּא. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּעֲבוֹדָה דְּתוֹרָה, לִהְיוֹת שֶׁעִקַּר עִנְיָנָהּ הוּא בִּבְחִינַת הַמְשָׁכָה וְגִלּוּי, לָזֹאת עַל יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ בַּתּוֹרָה מְעוֹרֵר לְמַעְלָה גַּם כֵּן בְּחִינַת אִתְעַרוּתָא דִּלְעֵלָא מִצַּד עַצְמָהּ שֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּאִתְעַרוּתָא דִּלְתַתָּא כְּלָל, פֵּרוּשׁ שֶׁהַגִּלּוּי אוֹר שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַתּוֹרָה אֵינוֹ לְפִי עֶרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ כְּלָל, וְלָכֵן הַתּוֹרָה נִקְרֵאת בְּשֵׁם חֶסֶד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי לא, כו) "וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ", דְּיָדוּעַ דְּגִלּוּי הַחֶסֶד הוּא בְּחִינַת הַמְשָׁכָה וְגִלּוּי שֶׁאֵינוֹ בְּעֶרֶךְ כְּלָל לַגַּבֵּי הָאִתְעַרוּתָא דִּלְתַתָּא, וְזֶהוּ שֶׁאִיתָא בַּזֹּהַר חֵלֶק א דַּף קמה עַמּוּד א, "וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ — דָּא אַבְרָהָם דְּבֵיהּ בָּרָא עָלְמָא וּבֵיהּ מִשְׁתָּעֵי תָּדִיר"[יד], דִּבְרִיאַת הָעוֹלָמוֹת הָיְתָה גַּם כֵּן בִּבְחִינַת חֶסֶד, וּכְמוֹ שֶׁאוֹמֵר בְּעֵץ חַיִּים (בִּתְחִלָּתוֹ), כְּשֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ

13) זוהר חלק ג קעט, א. תיקונים תיקון יז.

14) להעיר ממה שנתבאר בשיחת שמחת תורה תרס"ט אות יז (תורת שלום - ספר השיחות עמוד 129) ואילך בענין ג׳ העבודות דמוחא ליבא וכבדא [=מוח לב וכבד].

15) ברכות סא, ב.

יא. ביחוד עליון ויחוד תחתון (שני אופנים בביטול העולם לאלקות). יב. והתעוררות מלמטה (מצד האדם). יג. התעוררות מלמעלה. יד. זה אברהם (מדת החסד, כדלהלן) שבו ברא את העולם ובו מדבר תמיד.

הַפְּשׁוּט לִבְרֹא אֶת הָעוֹלָם בִּכְדֵי לְהֵטִיב לִבְרוּאָיו שֶׁהוּא מִצַּד טֶבַע הַטּוֹב לְהֵטִיב, וְיָדוּעַ[16] דְּחֶסֶד דִּבְרִיאַת הָעוֹלָם הוּא בְּחִינַת "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא", וְזֶהוּ שֶׁאוֹמֵר "דְּבֵיהּ בָּרָא עָלְמָא", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית ב, ד) "אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם", בְּאַבְרָהָם שֶׁבִּזְכוּתוֹ נִבְרָא, דְּלְהִיוֹת מַדְרֵגַת אַבְרָהָם הוּא בְּחִינַת הַחֶסֶד, וּכְמוֹ שֶׁאוֹמֵר בַּפַּרְדֵּס[17] בְּשֵׁם סֵפֶר הַבָּהִיר: "אָמְרָה מִדַּת הַחֶסֶד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִימֵי הֱיוֹת אַבְרָם בָּאָרֶץ לֹא הֵצְרַכְתִּי לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתִּי, אֶלָּא אַבְרָם עוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ בִּמְקוֹמִי", שֶׁהֶחְלִיף מְקוֹם מִדַּת הַחֶסֶד מַמָּשׁ, שֶׁהָיָה מֻרְכָּבָה לִבְחִינַת חֶסֶד הָעֶלְיוֹן, וְלָכֵן גַּם בִּהְיוֹתוֹ לְמַטָּה מְלֻבָּשׁ בְּגוּף גַּשְׁמִי הָיָה מֵאִיר בּוֹ גִּלּוּי אוֹר הָעֶלְיוֹן, וְכִדְאִיתָא בַּזֹּהַר חֵלֶק א דַּף קמא עַמּוּד ב עַל פָּסוּק "וַיִּקְרָא אֱלֹקִים לָאוֹר יוֹם", "דָּא אַבְרָהָם דְּאִיהוּ נְהוֹרָא דִּימָמָא, וּנְהוֹרָא דִּילֵיהּ אָזִיל וְנָהִיר וְאִתְתַּקִּיף בְּתַקּוּנָא דְּיוֹמָא"[טו], שֶׁהוּא בְּחִינַת גִּלּוּי הַחֶסֶד הָעֶלְיוֹן (וְעַיֵּן בְּמִקְדַּשׁ מֶלֶךְ שָׁם)[18], וְלָזֹאת הֲרֵי הָיָה מַשְׁפִּיעַ טוֹב וָחֶסֶד לַכֹּל, לְפִי שֶׁהוּא עֶצֶם מַעֲלַת מַדְרֵגַת חֶסֶד, וְזֶהוּ שֶׁאוֹמֵר "דָּא אַבְרָהָם דְּבֵיהּ בָּרָא עָלְמָא וּבֵיהּ מִשְׁתָּעֵי תָּדִיר", דְּכְמוֹ בִּתְחִלַּת הַבְּרִיאָה הָיָה בְּעִקָּר לְפִי שֶׁחָפֵץ חֶסֶד הוּא, כְּמוֹ כֵן גַּם עַתָּה הָרָצוֹן וְהַחֵפֶץ שֶׁלְּמַעְלָה שֶׁיָּאִיר גִּלּוּי אֱלֹקוּת לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא לְמַעְלָה, וְגִלּוּי זֶה וְהַמְשָׁכָה זוֹ הוּא עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּתוֹרָה דַּוְקָא, וְכַמְבֹאָר בַּגְּמָרָא (סֻכָּה דַּף מט עַמּוּד ב) "וְכִי יֵשׁ תּוֹרָה שֶׁל חֶסֶד וְיֵשׁ תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל חֶסֶד, אֶלָּא תּוֹרָה לִשְׁמָהּ זוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁל חֶסֶד, שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ זוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל חֶסֶד", שֶׁבֶּאֱמֶת הֲרֵי הִיא רַק תּוֹרָה אַחַת, אַךְ בָּהּ ב' בְּחִינוֹת, תּוֹרָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ וְתוֹרָה לִשְׁמָהּ שֶׁהִיא תּוֹרַת חֶסֶד, וְאִיתָא בִּקְהִלַּת יַעֲקֹב דְּתוֹרַת חֶסֶד הִיא הַמְשָׁכַת גִּלּוּי אוֹר הַחֲסָדִים דְּאַבָּא, אָמְנָם בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה גִּלּוּי אוֹר זֶה בִּבְחִינַת הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה בְּגִלּוּי מַמָּשׁ לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא לְמַעְלָה, הוּא עַל יְדֵי עֲבוֹדָה דְּתוֹרָה שֶׁהִיא בִּבְחִינַת לִשְׁמָהּ. "אִיכָּא דְּאָמְרֵי"[טו], שֶׁיֵּשׁ עוֹד אֹפֶן בְּהַמְשָׁכַת גִּלּוּי אוֹר הַחֶסֶד שֶׁלְּמַעְלָה שֶׁיָּאִיר לְמַטָּה, "תּוֹרָה לְלַמְּדָהּ זוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁל חֶסֶד, שֶׁלֹּא לְלַמְּדָהּ זוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל חֶסֶד", דְּלְהִיוֹת עִקַּר עִנְיַן הַחֶסֶד הוּא בְּחִינַת הַגִּלּוּי וְהַמְשָׁכָה דַּוְקָא, שֶׁיָּאִיר בְּחִינַת גִּלּוּי אֱלֹקוּת לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא לְמַעְלָה, וְהַמַּמְשִׁיךְ בְּחִינָה וּמַדְרֵגָה זוֹ הוּא עַל יְדֵי עֲבוֹדָה דְּתוֹרָה, אַךְ בִּתְנַאי שֶׁתִּהְיֶה בְּחִינַת תּוֹרָה לְלַמְּדָהּ, לְלַמְּדָהּ לַכֹּל, אוֹ שֶׁיִּגְרֹם עִנְיַן לִמּוּד הַתּוֹרָה (וְכַיָּדוּעַ מִמַּעֲלַת תַּמְכִּין דְּאוֹרַיְיתָא[יז]) שֶׁהוּא בְּחִינַת הַגִּלּוּי, וְכָל גִּלּוּי נִקְרָא בְּשֵׁם חֶסֶד, שֶׁעַל יְדֵי עֲבוֹדָה דְּתוֹרָה עַל יְדֵי זֶה גּוֹרֵם לְהִיוֹת גִּלּוּי הַחֶסֶד שֶׁלְּמַעְלָה שֶׁגַּם לְמַטָּה יָאִיר גִּלּוּי הָאֱלֹקוּת כְּמוֹ שֶׁהוּא לְמַעְלָה, שֶׁמּוּבָן הֵיטֵב שֶׁגִּלּוּי כָּזֶה אֵינוֹ לְפִי עֶרֶךְ הָעֲבוֹדָה בִּבְחִינַת אִתְעַרוּתָא דִּלְתַתָּא כְּלָל, אֶלָּא שֶׁהוּא גִּלּוּי בְּחִינַת אִתְעַרוּתָא דִּלְעֵלָּא מִצַּד עַצְמָהּ לִהְיוֹת כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּעֲבוֹדָה דִּתְפִלָּה, הֲגַם שֶׁנִּמְשָׁךְ גִּלּוּי אוֹר נַעֲלֶה בִּבְחִינַת אִתְעַרוּתָא דִּלְעֵלָּא, מִכָּל מָקוֹם הוּא לְפִי עֶרֶךְ הָאִתְעַרוּתָא דִּלְתַתָּא. וְזֶהוּ שֶׁקְּרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה יֵשׁ לָהֶן זְמַן מֻגְבָּל, מַה שֶּׁאֵין כֵּן תּוֹרָה אֵין לָהּ זְמַן מֻגְבָּל, וּמִצְוָתָהּ בַּלַּיְלָה וּבַיּוֹם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְהוֹשֻׁעַ א, ח) "וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה" וְגוֹ', שֶׁלִּהְיוֹתָהּ בְּחִינַת גִּלּוּי חֶסֶד הָעֶלְיוֹן לָזֹאת אֵין לָהּ זְמַן מֻגְבָּל כְּלָל, אֲבָל בְּעֶצֶם עִנְיָנָם הֵם מַדְרֵגָה אַחַת, לְהַמְשִׁיךְ הָאוֹר הָאֱלֹקִי לְמַטָּה, אֶלָּא שֶׁעֲבוֹדָה דִּתְפִלָּה הִיא בִּבְחִינַת הַעֲלָאָה וְהַגִּלּוּי בָּזֶה אִתְעַרוּתָא דִּלְעֵלָּא שֶׁלְּפִי עֶרֶךְ הָאִתְעַרוּתָא דִּלְתַתָּא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן עֲבוֹדָה דְּתוֹרָה הִיא בִּבְחִינַת הַמְשָׁכָה וְגִלּוּי, וְעַל יָדָהּ נִמְשָׁךְ בְּחִינַת אִתְעַרוּתָא דִּלְעֵלָּא מִצַּד עַצְמָהּ שֶׁהוּא בְּחִינַת "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא", אַךְ בִּכְלָלוּת הֵם בְּחִינַת תְּרוּמָה, אֶלָּא שֶׁבִּתְרוּמָה זוֹ גּוּפָא יֶשְׁנָן ב' מַדְרֵגוֹת אֵלּוּ.

קצור. קְרִיאַת שְׁמַע עִנְיָנָהּ הַעֲלָאָה, וְהָאִתְעַרוּתָא דִּלְעֵלָּא לְפִי עֶרֶךְ הָאִתְעַרוּתָא דִּלְתַתָּא. תּוֹרָה עִקָּרָהּ הַמְשָׁכָה, וְהָאִתְעַרוּתָא דִּלְעֵלָּא אֵינָהּ לְפִי עֶרֶךְ, וְלָכֵן נִקְרֵאת חֶסֶד וְאֵין לָהּ זְמַן מֻגְבָּל.

ליל ראשון דחג השבועות, תש"ט

---

16) בדרושי ראש השנה ובכמה מקומות.

17) שער כב, פרק ד. ונדפס גם כן בהשמטות לזוהר חלק א רסד, ב.

18) הגהת כבוד קדושת מורי חמי אדמו"ר שליט"א [=אדמו"ר מהוריי"צ נשמתו עדן] על הגליון וזה לשונו: בענין אברהם צריך עיון מהא דאברהם פסיק טעמא בגווייהו, ומבואר דאינו דומה לכמו שהוא למעלה כו', עד כאן לשונו.

פסיק טעמא דאברהם - ראה שמות רבה פרשה ב. זוהר חלק א קכ, א. ונסמן במנחת שי שמות ג, ד.

טו. זה אברהם שהוא אור היום ואורו הולך ומאיר ומתחזק בתיקון היום. טז. יש שאומרים. יז. תומכי התורה.

ספר השיחות – ה'תש"ב־תש"ג בלה"ק

יום ב' דחג הפסח, בסעודה

א. בשעת הסעודה סיפר הרד"ש שרמ"ק הולך אל אחד – ראש המתנגדים – והוא עלול לקלקל אותו, הרכין כ"ק אדמו"ר ראשו ואמר: כן, הדבר עלול, ובשחוק קל אמר "זה מה"תשעים ותשע" הקשישים".

ב. הרד"ש סיפר אודות החסיד ר' אברהם חיים[1] והחזן. ואמר כ"ק אדמו"ר: אצל חסידים בעבר לא היו פשרות. היה פעם חסיד, שהיה משפיע האברכים בויטבסק. בין המקבלים שלו היה גם החסיד ר' שמואל ברין. היו אלה חברה של בעלי מוחין קרים, היה להם מנין לעצמם, והמשפיע היה הש"ץ הקבוע שלהם. תפילתם היתה בחשאי ובמתינות, בבחינת מוחין.

פעם אחת בא המשפיע אל כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש. היה זה לראש השנה תרכ"ז. כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש היה שואל אז מהחסידים שהיו נכנסים אליו ל"יחידות": "היכן אתה אוחז". והכוונה היתה מה היה הענין של ה"יחידות" האחרונה של החסיד אצל אביו כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק". כשהמשפיע האמור נכנס ל"יחידות", שאל אותו גם כן הרבי: היכן אתה אוחז? והמשפיע ענה: בעל תפלה...

ואמר כ"ק אדמו"ר מוהר"ש:

בעל תפלה עומד על הסף, אם הבעל תפלה הוא כראוי הרי הוא זוכה ומזכה את הרבים, ואם אין הוא כראוי – הוא חוטא ומחטיא את הרבים.

לאחר מכן אמר המשפיע, שהרבי גירד לו מתחת ללב והכניס בו נשמה חדשה. כששב אז לויטבסק והתפלל קבלת שבת בבית הכנסת שלהם, התאספו ברחוב בית הכנסת לראות מה אירע שם – שכן עד אז היה שם תמיד שקט – והפעם התפללו טוב יותר מאשר ב"כל נדרי".

בהזדמנות אחרת אמר כ"ק אדמו"ר מוהר"ש: על פי רוב מזכה בעל תפלה את הרבים ואילו חזן מחטיא על פי רוב את הרבים.

ליל שביעי של פסח, בסעודה

א. יש לי ענין ששמעתי מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק חמש פעמים. היסוד לכך הוא הסיפור משנת תקפ"ה. כפי הידוע הרי משנת תקפ"ג היה בבחינת שני מלכים משתמשים בכתר אחד, אלא מפני שה"צמח צדק" היה חכם גדול, לא היתה נשיאותו ניכרת בפרהסיא.

בשנת תקפ"ה היה אחד מחסידי רבנו הזקן בהאדיץ' והשתטח על הציון של רבנו הזקן.

כשאותו חסיד בא לאחר מכן לליובאוויטש, ראו גם הרבי האמצעי וגם ה"צמח צדק" את רבנו הזקן בחזיון לילה. אך הם לא גילו את הדבר אחד לשני. כשאותו חסיד נכנס ב"יחידות" אל הרבי האמצעי, אמר לו הרבי האמצעי שרבנו הזקן היה אצלו ואמר על אותו חסיד שהוא הפציר יותר מדאי, ושאל "מדוע?". לאחר מכן נכנס אותו חסיד אל ה"צמח צדק", וגם הוא דיבר עם החסיד בענין ה"מדוע?". והחסיד הבין שאין זה ענין פשוט.

סיפור זה הוא היסוד למה שאספר ממה ששמעתי מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק חמש פעמים.

בשנת תרנ"ג, ח"י כסלו, יום הזכרון של סבי הוד כ"ק אאזמו"ר הריי"צ נ"ע, הנה אחרי תפילת המנחה, הפסיק הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק למשך זמן קט לנוח.

אחרי תפלת מעריב התאספו בעלי הבתים הליובאוויטשים להתוועדות החג י"ט כסלו. בתחילה ישבו חצי שעה בערך בבית א"ז הרבנית רבקה נ"ע, לאחר מכן חצי שעה אצל דודי הרז"א, ובערך חצי שעה אצל דודי הרמ"מ, לאחר מכן החלה ההתוועדות האמיתית.

בשעת ההתוועדות אמר אחד מהבעלי בתים "לחיים", זכותו של בעל השמחה תגן עלינו. שאלו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: "מדוע"?

ב. הפעם השניה היתה בפורים תר"ע במענטאן, שם התאספו הגבירים של חב"ד, ר' שמואל גוראר'י, ר' יעקב הורוויץ מריגא ועוד. ר' יעקב הורוויץ לקח אז כוס משקה ואמר לחיים, זכותו של רבנו הזקן תגן עלינו.

ענה לו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: "מדוע"? והמשיך ואמר: יעקב, זוכר אתה כשהיית בשעבישץ, כששוד"ר היה בא לעירכם, היית רץ בבוץ לשמוע אימרה.

בריגא היה חסיד, ר' שמואל בארשיי, היה תקיף בדעתו. היה לומד עם בני החסידים. לאחר מכן לקחו אותו הגבירים למלמד עבור עצמם. הוא היה לומד עם ר' ישעיה ברלין בשעה ארבע־חמש ועם יעקב

1) הרא"ח היה משכיל בחסידות, בקי בקבלה ובכלל איש מופלא.

הורוויץ בשעה שש־שבע בבוקר והיה לומד אתם כמה שעות.

ר' שמואל בארשיי היה אומר, מי שאומר שהוא לומד פרק תניא ומבין היטב, דומה למי שאומר שהוא לומד פרשה חומש ומבין היטב כנתינתה מסיני, הרי הוא גוי גמור ואפיקורס. ר' שמואל היה לוקח מהגבירים על עניני צדקה במדה מרובה, וכן מיעקב הורוויץ.

בהתוועדות פורים האמורה במענטאן, שאל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את ר' יעקב הורוויץ, מדוע כשמבקשים ממך לצדקה, אתה שואל - מדוע, וכעת אתה מאחל לעצמך שזכותו תגן עלינו ואינך שואל "מדוע"? הרי ידוע כשהמלאך הטוב עולה למעלה עם בקשה אל הצדיק עבור מישהו, ושם הרי עולם האמת, ואמת היא הרי דין, הנה שם לא יכולים להיות טוב, מן ההכרח שיהיה "מדוע". בכלל מפחד מלאך להיכנס להיכל הצדיק. לכן שאלתי על בקשתך - מדוע?.

במשך הזמן התחזקה התקשרותו ונתן הרבה צדקה, אך השאלה היא אם רוצים אותו למקושר.

כתוב[2]: "וסביביו נשערה מאד", שערות או שהן בוערות או שהן מכסות.

ג. פעם שלישית שמעתי אימרה זו מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק שלא בפרהסיא. הוא אמר לי, אצל "פנימי" צריך תמיד להיות - "מדוע", שכן רבנו הזקן עשה את חסידיו שלא להיות קבצנים, שלא יהיה אצלם נהמא דכסופא. אצל "פנימי" צריך תמיד להיות "מדוע", גם כאשר נותנין לו אין הוא צריך לרצות לקחת.

לאחר מכן שמעתי את האימרה מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק עוד שתי פעמים בזמנים שונים.

ד. דיבוריו הנלהבים של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בהתוועדות י"ט כסלו תרנ"ג השאירו רושם חזק על הנאספים. המלמד שלי ר' ניסן ע"ה הסביר לי אז את דברי אבי בהרחב הביאור. בצורה החזקה ביותר השפיעה האימרה - "על האדם לשאול את עצמו מדוע" - על החסיד ר' הענדל.

כשהתאספו לאחר מכן ב"אולם הקטן" לכתוב את הפדיונות לקראת ההליכה לאוהל, החל החסיד ר' הענדל לטעון ולתבוע מעצמו בדמעות שליש: "הענדל - מדוע?" וכך טען כמה פעמים, עד שנשאר בלי פדיון רשום, וב"אוהל" ביקש בעל־פה בחסד חנם וברחמים רבים. הדבר פעל עליו שברון גדול. לא היה זה הענין של מרירות, בה יש משהו משאיפה וצמאון, אלא שברון בעצם.

ה. יש להתעמק במהותו של החסיד ר' הענדל, ששהה ארבעים שנה בליובאוויטש והתפשט לגמרי מעניני העולם הזה. מה היה האוכל שלו? - לחם עם מים. כשהיו באים אליו אורחים כמו החסיד ר' יקותיאל מדוקשיץ, ואחרים, היה מוסיף מים שהספיק לכולם.

אהבת ישראל שלו אין לצייר כלל, הוא היה מוסר את נפשו בפועל ממש עבור כל יהודי. כשהרש"פ זלמנוב חלה והיה נזקק לחלב טרי, היה ר' הענדל קם לפנות בוקר והולך מהלך רב כדי להשיג את החלב בסיר קטן, ובבואו הביתה מרתיח את הסיר, וזה היה כל חיותו.

כשהתקבלה בליובאוויטש הידיעה שהרא"ד מרוזוב שוחרר מגיוס - רקד בחצר אדמו"ר בשמחה גדולה.

כשפרצה פעם שריפה בליובאוויטש, עמד בחוץ ובכה בדמעות שליש: "כסף יהודי בוער". כשלקחו את בנו ממנו, קיבל את הדבר בשמחה באמרו מן הסתם כך צריך להיות, ואילו בשעת השריפה - בכה על שריפת כסף יהודי, עד שחלה במחלה כבידה, ממנה נפטר לעולמו, קראו אמנם אז מיד לשני רופאים גדולים מויטבסק, אך זה לא עזר.

בשעת פטירתו ביקש ממישהו שהיה במקרה בבית, לצאת, כי הוא רוצה למסור את נשמתו כשאף אחד לא נמצא בבית.

ידוע שבעונשים למעלה, אחרי מאה ועשרים שנה, ישנם שני עונשים שונים, עונש ארוך ועונש קצר. העונש הקצר הוא יסורים גדולים ונוראים מאד, שאף למלאכי החבלה קשה להסתכל על יסוריו הגדולים של הנענש. אף על פי כן ביקש ר' הענדל לדונו בעונש הקצר, שכן הוא רוצה להיות בהיכל כ"ק רבנו הזקן ביום ההילולא שלו, החל בכ"ד טבת. ר' הענדל נפטר ביום י"ט טבת תר"ס.

בכל השנים הללו, משנת תרנ"ג עד לפטירתו בשנת תר"ס, התמיד החסיד ר' הענדל לטעון כלפי עצמו "מדוע?". כך נראו חסידים בזמנים עברו.

חיו באימרה אחת. יותר לא רצו, שכן זו מדת האמת, המחיה כל רמ"ח האברים ושס"ה הגידים.

מה עושים עם השכן הרע, עם היצר הרע.

---

2) תהלים נ, ג.

ו. רואים אנו בטבעי בני אדם, שהמתהלך קרוע ובלוע - רחמנות גדולה עליו, ובמיוחד מי שיש לו עשירות גדולה אלא שאין הוא יודע מכך - הרי בודאי רחמנות עליו.

כך גם ברוחניות, לכל יהודי - מובן זה שנולד בכשרות, לא על ידי טבילה באמבטיה, אלא במקוה כשרה - יש עשירות גדולה, אלא הוא מתהלך קרוע ובלוע ברוחניות, בכל הכוחות והלבושים, איזו רחמנות גדולה, איפוא, עליו.

ז. בליובאוויטש היו לילות שלא היו קוראים בהם קריאת שמע שעל המטה: שביעי של פסח, הושענא רבה, ליל שבועות והלילה הראשון של פסח.

בדרך כלל, הנה בכל לילה היה נוהג הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לקרוא קריאת שמע בחצות הלילה, גם אם היה ער לאחר מכן, אלא שלא הרגישו בכך. בלילות שלא היה קורא בהם קריאת שמע שעל המטה - כנ"ל - היה מדבר לפעמים בענין קריאת שמע ולפעמים בפירוש המלות של קריאת שמע. בשביעי של פסח היה מדבר בענין יחודא עילאה, שכן שביעי של פסח בכלל הוא יחודא עילאה.

ח. הבעל שם טוב והמגיד ממזריטש היו על־דרך האבות לפני מתן תורה. עבודת אברהם היתה על ידי גמילות חסדים, עבודת יצחק - על ידי חפירת בארות ועבודת יעקב - על ידי המקלות. לאחר מכן היה מתן תורה, כידוע בענין שמן תורק שמך[3].

על־דרך־זה היתה התגלותם של הבעל שם טוב והמגיד ממזריטש. הם היו בדוגמא של מעלה, כפי שידועים הסיפורים הבעש"טיים.

הרי ידוע, שבעל ה"תולדות" היה הולך יום שלם רגלי אל הבעל שם טוב. בבואו היה מדליק את מקטרתו ["ליולקא"] של הבעל שם טוב, מתפלל וחוזר לביתו בהליכה רגלית במשך יום שלם. כך היה הדבר. לא הבעל שם טוב עשה מכך ענין שלם ולא בעל ה"תולדות" למרות שהיה גאון גדול, בקי בקבלה ובעל עבודה גבוה, אף על פי כן עשה זאת בפשטות, מפני שהכל היה בדוגמא שלמעלה.

אך, החל מרבנו הזקן היתה התגלות חב"ד על־דרך כמו במתן תורה, אורות בכלים, כדי שכל אחד יוכל להשיג ולהמשיך אורות פנימיים בכלים פנימיים ואורות מקיפים על הכלים.

ט. צריכים עבודה בפועל. בשלש שורות חסידות יכולים לעסוק בהשגה והבנה וגם בעבודה. בחסידות לא שייך ריבוי, ובפרט בזמן הנוכחי, שצריכה להיות עבודה בפועל במסירות נפש בתוקף גדול, כמו איש חיל העומד על משמרתו בתוקף גדול.

למרות שיש לנו בחירה, הרי אדרבה מכך גופא מובנת המעלה שלנו, מה שהשי"ת בחר בנו ונתן לנו את הבחירה, הרי זו הוראה על התוקף שהוענק לנו לשמור את התורה והמצוות ולעבוד עבודה בפועל ממש.

ליל שביעי של פסח, ה'תש"ב

3) שיר השירים א, ג.

אגרות קודש

ב"ה, ט"ו תמוז, תרצ"ד
ווארשא

אל ידידי הנכבד וו"ח אי"א מוהר"ר
יהושע אייזיק שי'

שלום וברכה!

הבשורה מלימודם של אנ"ש שיחיו דא"ח ברבים בכלל, והתעוררותם של תלמידי התמימים שי' ועבודת התעסקותם בענין זה בפרט, הוא לי סמא מרפא ממש, המחזיקים כחי ובריאותי בגשמיות, וכל הנותן לבו ודעתו ע"ז הוא דורש טובתי, נוסף על טובתו הפרטית בגשמיות וברוחניות. והנני מכיר לו טובה על הטוב והחסד אשר עושה אתי עמי, ותוספות ברכה יתברך בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר.

ונא בכל לשון של בקשה ותחנונים מאת כל תלמידי התמימים ובחירי אנ"ש שיחיו להוסיף אומץ בעבודתם זו, בלימוד דא"ח ברבים אשר ע"ז הנני מוסר נפשי ממש, להמציא להם בעזרתו ית' מאמרים מסודרים בעניניהם לפי האפשרית ללמדם ברבים, אשר מלבד גודל הקורת רוח הנעשה מלימוד זה לנשמת קדש הקדשים הוד כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר בזה מתרחב ומתפשט הכוונה העליונה בגילוי אור אלקי בעולם זה, הנה מלבד זה בכל לימוד ולימוד מקרבים את הגאולה, כמיועד למורנו הבעש"ט נ"ע במאמר כשיפוצו מעינותיך חוצה.

והשם יתברך יחוס וירחם עלינו כולנו לפקוח עינינו להכיר את האמת הגמור בכוונת ירידת הנשמה למטה להאיר את העולם באור תורה ועבודה שבלב, ויתן לנו כח ועוז למלא את תעודתינו בחיים בהרבצת תורה ויראת שמים, ויזכנו בביאת גואל צדק בב"א.

בבקשה למסור פ"ש וברכה לכל הקבוצות מאנ"ש שיחיו הלומדים דא"ח בכל מרחבי מדינתם הט', כי יברך השם יתברך את הלומדים וחבירים השומעים הם ובני ביתם יחיו בגשמיות וברוחניות.

בדבר קופסאות בשביל היגדיל תורה, מאחר שכבר הונהג יכולים הם לעשות זאת, ואין זה נוגע לקופת הרמבה"ן, כי ת"ל בני ישראל נותנים צדקה, והשם יתברך יעזרם.

נהניתי לשמוע כי לוקח מלמד ירא שמים, וכי כמה תלמידים נכנסים לישיבה קטנה וגדולה, יברכם השם יתברך בגשמיות וברוחניות.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

המשך ביאור למס' בכורות ליום ראשון עמ' ב

שהולד נחשב בכור רק מעת שהוכרו פניו, **וְאֵיזוֹ הִיא הַכָּרַת פָּנִים, פַּרְצוּף פָּנִים עִם הַחוֹטֶם,** הרי שיציאת פדחת בלבד אינה נחשבת הכרה, וכריש לקיש. מתרצת הגמרא: לדברי רבי יוחנן, **תְּנִי** – שְׁנֵה בברייתא, 'פרצוף הפנים **עַד הַחוֹטֶם',** ואין החוטם בכלל, וכדברי רבי יוחנן.

הגמרא מסייעת לריש לקיש ממשנה נוספת: **תָּא שְׁמַע,** שנינו במשנה (יבמות קכ.), עדים המעידים על אדם שמת כדי להתיר את אשתו להנשא, **אֵין מְעִידִים** – אין עדותם מתקבלת, **אֶלָּא** כשמעידים שהכירוהו **עַל** ידי ראיית **פַּרְצוּף הַפָּנִים עִם הַחוֹטֶם,** כיון שללא ראיית החוטם אינם יכולים להכירו, וזהו כדברי ריש לקיש ש'יכיר' היינו בראיית כל הפנים. דוחה הגמרא: אף כאן, **תְּנִי** – שְׁנֵה במשנה **'עַד הַחוֹטֶם',** ולא 'עם החוטם'.

הגמרא מביאה ראיה נוספת לריש לקיש: **תָּא שְׁמַע,** שנינו בברייתא לגבי עדות על אדם שמת, להתיר את אשתו, אם ראו העדים **פַּדַּחַת בְּלֹא פַּרְצוּף פָּנִים,** או **פַּרְצוּף פָּנִים בְּלֹא פַּדַּחַת, אֵין מְעִידִין, עַד שֶׁיְּהוּ שְׁנֵיהֶם** – פדחת ופרצוף **עִם הַחוֹטֶם,** אבל אם ניטל חוטמו אין מעידין עליו, אף שראו פדחת ופרצוף. **וְאָמַר אַבָּיֵי, וְאִיתֵּימָא** – ויש אומרים שאמר זאת **רַב כַּהֲנָא, מַאי קְרָאָה** – מהו הפסוק בו נרמז שההכרה היא בראיית כל הפנים, שנאמר (ישעיה ג ט) **'הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָם',** ופסוק זה עוסק בנואפים, שהקדוש ברוך הוא צר את צורת הולדות כפני הנואפים, ומתוך הכרת פני הבנים ניתן לדעת את חטאי אבותם. ועל כל פנים מוכח שרק על ידי ראיית פדחת ופרצוף עם החוטם ניתן להכיר את האדם, וכדעת ריש לקיש, ושלא כדברי רבי יוחנן שניתן להכיר את הולד על פי הפדחת לבד. דוחה הגמרא: באמת ניתן להכיר את האדם בפדחת בלבד, ולכן לגבי בכור די בהוצאת הפדחת כדי שיתקיים דין 'יכיר', אך **שָׁאנִי עֲדוּת אִשָּׁה** – שונה הדבר בעדות המתירה אשת איש, **דְּאַחְמִירוּ בָהּ רַבָּנָן** שלא תחשב הכרה עד שיראו העדים את כל פניו של הבעל.

תמהה הגמרא: **וּמִי אַחְמִירוּ** – האם החמירו חכמים בעדות אשה, **וְהָא** – והרי אדרבה, **תְּנַן** במסכת יבמות (קכב.) **שֶׁהוּחְזְקוּ לִהְיוֹת מַשִּׂיאִים** – קיבלו חכמים שניתן להתיר אשה על פי עדות שמת בעלה, אפילו **עֵד מִפִּי עֵד,** ואפילו כששמעו את העדות **מִפִּי אִשָּׁה,** או **מִפִּי עֶבֶד** או **מִפִּי שִׁפְחָה,** שהם פסולים לשאר עדויות, הרי שהקילו בעדות זו יותר מבשאר עדויות. מתרצת הגמרא: **כִּי אַקִּילוּ רַבָּנָן** – מה שהקילו חכמים בעדות זו, היינו **בְּסוֹפָהּ** – לאחר שראיית העדות היתה בצורה ברורה, הקילו להאמין אפילו למי שאינו נאמן בדרך כלל, אבל **בִּתְחִלָּתָהּ,** בראיית העדות עצמה, **לֹא אַקִּילוּ רַבָּנָן,** אלא אדרבה, החמירו שלא לסמוך על עדות שאינה ברורה, ולכן אמרו שאין מעידים אלא על פרצוף הפנים עם החוטם. תירוץ נוסף: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה תוכל ליישב כך,

---

המשך ביאור למס' בכורות ליום שישי עמ' א

דָּרֵישׁ, וְהָכָא בפדיון הבן גם הוא דורש במדת 'ריבוי מיעוט וריבוי', **כִּדְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל,** נאמר (**ויקרא יא ט**) 'אֶת זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם כֹּל אֲשֶׁר לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים אֹתָם תֹּאכֵלוּ', ונאמר בפסוק זה **'בַּמַּיִם'** שהוא 'כלל' האומר שכל מיני הדגים הנמצאים בכל מים טעונים סימני טהרה, ועוד נאמר **'בַּמַּיִם', שְׁתֵּי פְּעָמִים** בזה אחר זה ואחרידהם נאמר 'פרט' 'בימים ובנחלים' [שמשמעו שרק דגים הנמצאים במים נובעים טעונים סימני טהרה אך אלו שבמים מכונסים כגון אגמים אינם טעונים סימני טהרה], **אֵין זֶה** נידון במדת **כְּלָל וּפְרָט,** הואיל ושינה הכתוב לכתוב פרט אחר שני הכללים, בהכרח כוונתו לגלות שלא תדרשנו במדת 'כלל ופרט' ככל התורה, **אֶלָּא** במדת **רִיבָּה וּמִיעֵט,** ורואים כאילו לשון הפרט נאמרה בין הכללים, ודנים אותם כ'ריבוי מיעוט וריבוי', שריבה הכל ומיעט דבר אחד. ואף כאן בפדיון הבן דרש רבי את הפסוק 'ופדויו מבן חודש תפדה' כ'ריבוי מיעוט וריבוי', ומיעט רק זאת שאין פודים בשטרות, משום ששני הכללים סמוכים זה לזה, 'ופדויו' ו'תפדה', והפרט 'בסף' נאמר רק אחריהם.

ביאור דעת חכמים: **וְרַבָּנָן** שדרשו את הפסוק 'ופדויו מבן חודש תפדה' בכלל ופרט וכלל, ואמרו שגם בעבדים וקרקעות אין פודים את הבכור, **אָמְרִי** שלא כרבי ישמעאל, **כִּדְאָמְרִינָן כְּמַעֲרָבָא** – כפי שאומרים חכמי ארץ ישראל, **כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא שְׁתֵּי כְלָלוֹת הַסְּמוּכִים זֶה לָזֶה, הַטֵּל** את **הַפְּרָט בֵּינֵיהֶם, וְדוּנֵם בְּכְלָל וּפְרָט.**

שנינו במשנה: **וְלֹא בְּהֶקְּדֵּשׁוֹת.** בפשטות כוונת המשנה לומר כי גם בהקדשות אין פודים. הגמרא תמהה על כך: **פְּשִׁיטָא, לָאו דִּידֵיהּ נִינְהוּ** – אינם של הפודה, ואיך יתן לכהן עבור פדיון הבן דבר שאינו שלו. מבארת הגמרא: **אֵימָא** – יש לפרש את המשנה באופן זה,

פרשת במדבר

א א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי
בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית
לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: ב שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ
כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת כָּל־זָכָר לְגֻלְגְּלֹתָם: ג מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל
תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצִבְאֹתָם אַתָּה וְאַהֲרֹן: ד וְאִתְּכֶם
יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמַּטֵּה אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית־אֲבֹתָיו
הוּא: (לוי) ה וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יַעַמְדוּ
אִתְּכֶם לִרְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר: ו לְשִׁמְעוֹן
שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי: ז לִיהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־
עַמִּינָדָב: ח לְיִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר: ט לִזְבוּלֻן
אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן: י לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע
בֶּן־עַמִּיהוּד לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר:
יא לְבִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי: יב לְדָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־
עַמִּישַׁדָּי: יג לְאָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן: יד לְגָד
אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל: טו לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן:
טו אֵלֶּה כתיב קריאי קרי קְרוּאֵי הָעֵדָה נְשִׂיאֵי מַטּוֹת
אֲבוֹתָם רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל הֵם: (ישראל) יז וַיִּקַּח
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְבוּ
בְּשֵׁמוֹת: יח וְאֶת כָּל־הָעֵדָה הִקְהִילוּ בְּאֶחָד
לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּתְיַלְּדוּ עַל־מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית
אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה
לְגֻלְגְּלֹתָם: יט כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
וַיִּפְקְדֵם בְּמִדְבַּר סִינָי: **ס**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ח עמ' 221)

כָּל יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל (א, ג)

כָּתַב הָ'אוֹר הַחַיִּים' (פסוק כ): "לֹא הָיָה אֶחָד מִכָּל הַבָּאִים לִכְלָל הַמִּסְפָּר שֶׁלֹּא הָיָה רָאוּי לָצֵאת בַּצָּבָא, אֶלָּא כֻּלָּן גִּבּוֹרֵי כֹּחַ . . וְזֶה גַּם שֶׁאֵינוֹ בְּעַכּוּ"ם". כְּשֶׁיְּהוּדִי דָּבוּק בַּאֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת יִתְבָּרֵךְ עַל יְדֵי קִיּוּם תּוֹרָתוֹ, הוּא מִתְעַלֶּה מֵעַל לְחֻקֵּי הַטֶּבַע; וּמִכֵּיוָן שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל עָמַד עֲדַיִן תַּחַת הָרֹשֶׁם שֶׁל מַעֲמַד הַר סִינַי וְהָיָה מָסוּר וְנָתוּן לְחֻקֵּי הַתּוֹרָה, זָכָה לְמַעֲמָד נִסִּי זֶה.

שני כ וַיִּהְיוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל תּוֹלְדֹתָם
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת
לְגֻלְגְּלֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל
יֹצֵא צָבָא: כא פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה רְאוּבֵן שִׁשָּׁה
וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: **פ** כב לִבְנֵי שִׁמְעוֹן
תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם פְּקֻדָיו
בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת לְגֻלְגְּלֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים
שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא: כג פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה
שִׁמְעוֹן תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת: **פ**
כד לִבְנֵי גָד תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל
יֹצֵא צָבָא: כה פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה גָד חֲמִשָּׁה
וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים: **פ** כו לִבְנֵי
יְהוּדָה תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא
צָבָא: כז פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה יְהוּדָה אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים
אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת: **פ** כח לִבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלְדֹתָם
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא: כט פְּקֻדֵיהֶם
לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע
מֵאוֹת: **פ** ל לִבְנֵי זְבוּלֻן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא: לא פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה זְבוּלֻן
שִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: **פ** לב לִבְנֵי
יוֹסֵף לִבְנֵי אֶפְרַיִם תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית
אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה
כֹּל יֹצֵא צָבָא: לג פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה אֶפְרַיִם
אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: **פ** לד לִבְנֵי מְנַשֶּׁה
תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר
שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:
לה פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף
וּמָאתָיִם: **פ** לו לִבְנֵי בִנְיָמִן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה

וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא: לו פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה בִנְיָמִן
חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: פ לח לִבְנֵי
דָן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר
שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:
לט פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה דָן שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע
מֵאוֹת: פ מ לִבְנֵי אָשֵׁר תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא: מא פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה אָשֵׁר
אֶחָד וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: פ מב בְּנֵי
נַפְתָּלִי תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא
צָבָא: מג פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה נַפְתָּלִי שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים
אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: פ מד אֵלֶּה הַפְּקֻדִּים אֲשֶׁר
פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר
אִישׁ אִישׁ־אֶחָד לְבֵית־אֲבֹתָיו הָיוּ: מה וַיִּהְיוּ כָּל־
פְּקוּדֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם מִבֶּן עֶשְׂרִים
שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל: מו וַיִּהְיוּ
כָּל־הַפְּקֻדִים שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים
וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים: מז וְהַלְוִיִּם לְמַטֵּה אֲבֹתָם
לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹכָם: פ מח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה לֵּאמֹר: מט אַךְ אֶת־מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד
וְאֶת־רֹאשָׁם לֹא תִשָּׂא בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
נ וְאַתָּה הַפְקֵד אֶת־הַלְוִיִּם עַל־מִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְעַל
כָּל־כֵּלָיו וְעַל כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ הֵמָּה יִשְׂאוּ אֶת־
הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְהֵם יְשָׁרְתֻהוּ וְסָבִיב
לַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ: נא וּבִנְסֹעַ הַמִּשְׁכָּן יוֹרִידוּ אֹתוֹ
הַלְוִיִּם וּבְחָנֹת הַמִּשְׁכָּן יָקִימוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם וְהַזָּר
הַקָּרֵב יוּמָת: נב וְחָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל־מַחֲנֵהוּ
וְאִישׁ עַל־דִּגְלוֹ לְצִבְאֹתָם: נג וְהַלְוִיִּם יַחֲנוּ סָבִיב
לְמִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְלֹא־יִהְיֶה קֶצֶף עַל־עֲדַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְשָׁמְרוּ הַלְוִיִּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן
הָעֵדוּת: נד וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יג עמ' 111)

פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה רְאוּבֵן שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת (א, כא)

יֵשׁ לְהָעִיר, שֶׁבְּכָל שֵׁבֶט יֶשְׁנוֹ מִסְפַּר הַמִּתְחַלֵּק לַחֲמִשִּׁים. וְלִכְאוֹרָה אֵין זוֹ תּוֹפָעָה שְׁכִיחָה כְּלָל, וְצָרִיךְ עִיּוּן בְּטַעַם הַדָּבָר. וְאִי מִשּׁוּם 'שָׂרֵי חֲמִשִּׁים' – הֲרֵי יֵשׁ גַּם 'שָׂרֵי עֲשָׂרוֹת' וְ'שָׂרֵי מֵאוֹת'. וּלְהָעִיר מִ"חֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו" (ש"ב טו, א), הַמּוֹרֶה עַל חֲשִׁיבוּתָהּ שֶׁל קְבוּצָה זוֹ.

שלישי **ב** א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
לֵאמֹר: ב אִישׁ עַל־דִּגְלוֹ בְּאֹתֹת לְבֵית אֲבֹתָם
יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנֶּגֶד סָבִיב לְאֹהֶל־מוֹעֵד יַחֲנוּ:
ג וְהַחֹנִים קֵדְמָה מִזְרָחָה דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה
לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי יְהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב:
ד וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ
מֵאוֹת: ה וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה יִשָּׂשכָר וְנָשִׂיא לִבְנֵי
יִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר: ו וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו
אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: ז מַטֵּה
זְבוּלֻן וְנָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן: ח וּצְבָאוֹ
וּפְקֻדָיו שִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת:
ט כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה יְהוּדָה מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנִים
אֶלֶף וְשֵׁשֶׁת־אֲלָפִים וְאַרְבַּע־מֵאוֹת לְצִבְאֹתָם
רִאשֹׁנָה יִסָּעוּ: ס י דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן תֵּימָנָה
לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־
שְׁדֵיאוּר: יא וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף
וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: יב וְהַחוֹנִים עָלָיו מַטֵּה שִׁמְעוֹן
וְנָשִׂיא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי:
יג וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ
מֵאוֹת: יד וּמַטֵּה גָד וְנָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף
בֶּן־רְעוּאֵל: טו וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים
אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים: טז כָּל־הַפְּקֻדִים
לְמַחֲנֵה רְאוּבֵן מְאַת אֶלֶף וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף
וְאַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים לְצִבְאֹתָם וּשְׁנִים
יִסָּעוּ: ס יז וְנָסַע אֹהֶל־מוֹעֵד מַחֲנֵה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ
הַמַּחֲנֹת כַּאֲשֶׁר יַחֲנוּ כֵּן יִסָּעוּ אִישׁ עַל־יָדוֹ

לְדִגְלֵיהֶם: ס יח דֶּגֶל מַחֲנֵה אֶפְרַיִם לְצִבְאֹתָם
יָמָּה וְנָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרָיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד:
יט וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת:
כ וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה וְנָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל
בֶּן־פְּדָהצוּר: כא וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים
אֶלֶף וּמָאתָיִם: כב וּמַטֵּה בְּנְיָמִן וְנָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן
אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי: כג וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה
וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: כד כָּל־הַפְּקֻדִים
לְמַחֲנֵה אֶפְרַיִם מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנַת־אֲלָפִים וּמֵאָה
לְצִבְאֹתָם וּשְׁלֹשִׁים יִפָּעוּ: ס כה דֶּגֶל מַחֲנֵה דָן
צָפֹנָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־
עַמִּישַׁדָּי: כו וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף
וּשְׁבַע מֵאוֹת: כז וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה אָשֵׁר וְנָשִׂיא
לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן: כח וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם
אֶחָד וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: כט וּמַטֵּה
נַפְתָּלִי וְנָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן:
ל וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע
מֵאוֹת: לא כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה דָן מְאַת אֶלֶף
וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת לָאַחֲרֹנָה
יִסָּעוּ לְדִגְלֵיהֶם: פ לב אֵלֶּה פְקוּדֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־פְּקוּדֵי הַמַּחֲנֹת לְצִבְאֹתָם שֵׁשׁ־
מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת
וַחֲמִשִּׁים: לג וְהַלְוִיִּם לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: לד וַיַּעֲשׂוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
כֵּן־חָנוּ לְדִגְלֵיהֶם וְכֵן נָסָעוּ אִישׁ לְמִשְׁפְּחֹתָיו
עַל־בֵּית אֲבֹתָיו: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יג עמ' 8)

מְנֻגָּד סָבִיב לְאֹהֶל מוֹעֵד יַחֲנוּ (ב, ב)

הַמֶּרְחָק בֵּין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל לַמִּשְׁכָּן הָיָה מיל, אַלְפַּיִם אַמָּה, כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לָבֹא בְּשַׁבָּת (רש"י), וּמִטַּעַם זֶה הָיָה מֶרְחָק מיל גַּם בִּימוֹת הַחֹל. לוֹמַר לְךָ: הַקִּרְבָה הַמְיֻחֶדֶת הַקַּיֶּמֶת בֵּין יְהוּדִי לְבֵין הַקָּבָּ"ה (בֵּין 'מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל' לְבֵין הַ'מִּשְׁכָּן') בְּיוֹם הַשַּׁבָּת צְרִיכָה לְהִמָּשֵׁךְ גַּם בִּימוֹת הַחֹל; קְדֻשַּׁת הַשַּׁבָּת צְרִיכָה לְהַשְׁפִּיעַ עַל הָ'עוּבְדִּין דְּחֹל' שֶׁל יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ.

רביעי ג א וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה בְּיוֹם דִּבֶּר
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי: ב וְאֵלֶּה שְׁמוֹת
בְּנֵי־אַהֲרֹן הַבְּכֹר | נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר
וְאִיתָמָר: ג אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים
הַמְּשֻׁחִים אֲשֶׁר־מִלֵּא יָדָם לְכַהֵן: ד וַיָּמָת נָדָב
וַאֲבִיהוּא לִפְנֵי יְהוָה בְּהַקְרִבָם אֵשׁ זָרָה לִפְנֵי
יְהוָה בְּמִדְבַּר סִינַי וּבָנִים לֹא־הָיוּ לָהֶם וַיְכַהֵן
אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר עַל־פְּנֵי אַהֲרֹן אֲבִיהֶם: פ
ה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ו הַקְרֵב אֶת־
מַטֵּה לֵוִי וְהַעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן
וְשֵׁרְתוּ אֹתוֹ: ז וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתּוֹ וְאֶת־
מִשְׁמֶרֶת כָּל־הָעֵדָה לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד לַעֲבֹד
אֶת־עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן: ח וְשָׁמְרוּ אֶת־כָּל־כְּלֵי אֹהֶל
מוֹעֵד וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד אֶת־
עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן: ט וְנָתַתָּה אֶת־הַלְוִיִּם לְאַהֲרֹן
וּלְבָנָיו נְתוּנִם נְתוּנִם הֵמָּה לוֹ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
י וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּפְקֹד וְשָׁמְרוּ אֶת־
כְּהֻנָּתָם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת: פ יא וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יב וַאֲנִי הִנֵּה לָקַחְתִּי אֶת־
הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת כָּל־בְּכוֹר פֶּטֶר
רֶחֶם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם: יג כִּי לִי
כָּל־בְּכוֹר בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
הִקְדַּשְׁתִּי לִי כָל־בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאָדָם עַד־
בְּהֵמָה לִי יִהְיוּ אֲנִי יְהוָה: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ל עמ' 29)

וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה (ג, א)

שֶׁכָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֵּן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה . . כְּאִלּוּ יְלָדוֹ (רש"י)

אָמְרוּ רַז"ל "הָיוּ לוֹ בָּנִים בְּיַלְדוּתוֹ, יִהְיוּ לוֹ בָּנִים בְּזִקְנוּתוֹ . . הָיוּ לוֹ תַּלְמִידִים בְּיַלְדוּתוֹ, יִהְיוּ לוֹ תַּלְמִידִים בְּזִקְנוּתוֹ". וְהַיְנוּ, שֶׁדִּין 'הוֹלָדָה' רוּחָנִית כְּדִין הוֹלָדָה גַּשְׁמִית, וּמִי שֶׁעָסַק בְּהַשְׁפָּעָה עַל הַזּוּלַת חַיָּב לְהַמְשִׁיךְ בְּכָךְ גַּם בְּהַגִּיעוֹ לְעֵת זִקְנָה - עָלָיו לִלְמֹד תּוֹרָה עִם תַּלְמִידִים, לְקָרֵב עוֹד יְהוּדִי וְעוֹד יְהוּדִי לַתּוֹרָה.

חמישי יד וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי
לֵּאמֹר: טו פְּקֹד אֶת־בְּנֵי לֵוִי לְבֵית אֲבֹתָם

לְמִשְׁפְּחֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקְדֵם:
טו וַיִּפְקֹד אֹתָם מֹשֶׁה עַל־פִּי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צֻוָּה:
יז וַיִּהְיוּ־אֵלֶּה בְּנֵי־לֵוִי בִּשְׁמֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת
וּמְרָרִי: יח וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־גֵרְשׁוֹן לְמִשְׁפְּחֹתָם
לִבְנִי וְשִׁמְעִי: יט וּבְנֵי קְהָת לְמִשְׁפְּחֹתָם עַמְרָם
וְיִצְהָר חֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל: כ וּבְנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם
מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְבֵית
אֲבֹתָם: כא לְגֵרְשֹׁן מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי וּמִשְׁפַּחַת
הַשִּׁמְעִי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי: כב פְּקֻדֵיהֶם
בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה פְּקֻדֵיהֶם
שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: כג מִשְׁפְּחֹת
הַגֵּרְשֻׁנִּי אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ יָמָּה: כד וּנְשִׂיא
בֵית־אָב לַגֵּרְשֻׁנִּי אֶלְיָסָף בֶּן־לָאֵל: כה וּמִשְׁמֶרֶת
בְּנֵי־גֵרְשׁוֹן בְּאֹהֶל מוֹעֵד הַמִּשְׁכָּן וְהָאֹהֶל מִכְסֵּהוּ
וּמָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: כו וְקַלְעֵי הֶחָצֵר וְאֶת־
מָסַךְ פֶּתַח הֶחָצֵר אֲשֶׁר עַל־הַמִּשְׁכָּן וְעַל־
הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֵת מֵיתָרָיו לְכָל עֲבֹדָתוֹ: ס
כז וּלְקְהָת מִשְׁפַּחַת הָעַמְרָמִי וּמִשְׁפַּחַת הַיִּצְהָרִי
וּמִשְׁפַּחַת הַחֶבְרֹנִי וּמִשְׁפַּחַת הָעֻזִּיאֵלִי אֵלֶּה הֵם
מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי: כח בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ
וָמַעְלָה שְׁמֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת שֹׁמְרֵי
מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ: כט מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־קְהָת יַחֲנוּ עַל
יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן תֵּימָנָה: ל וּנְשִׂיא בֵית־אָב
לְמִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי אֱלִיצָפָן בֶּן־עֻזִּיאֵל:
לא וּמִשְׁמַרְתָּם הָאָרֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנֹרָה וְהַמִּזְבְּחֹת
וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ בָּהֶם וְהַמָּסָךְ וְכֹל
עֲבֹדָתוֹ: לב וּנְשִׂיא נְשִׂיאֵי הַלֵּוִי אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן
הַכֹּהֵן פְּקֻדַּת שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ: לג לִמְרָרִי
מִשְׁפַּחַת הַמַּחְלִי וּמִשְׁפַּחַת הַמּוּשִׁי אֵלֶּה הֵם
מִשְׁפְּחֹת מְרָרִי: לד וּפְקֻדֵיהֶם בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר
מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה שֵׁשֶׁת אֲלָפִים וּמָאתָיִם:
לה וּנְשִׂיא בֵית־אָב לְמִשְׁפְּחֹת מְרָרִי צוּרִיאֵל
בֶּן־אֲבִיחַיִל עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ צָפֹנָה:
לו וּפְקֻדַּת מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי מְרָרִי קַרְשֵׁי הַמִّשְׁכָּן
וּבְרִיחָיו וְעַמֻּדָיו וַאֲדָנָיו וְכָל־כֵּלָיו וְכֹל עֲבֹדָתוֹ:
לז וְעַמֻּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאַדְנֵיהֶם וִיתֵדֹתָם
וּמֵיתְרֵיהֶם: לח וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה לִפְנֵי
אֹהֶל־מוֹעֵד | מִזְרָחָה מֹשֶׁה | וְאַהֲרֹן וּבָנָיו
שֹׁמְרִים מִשְׁמֶרֶת הַמִּקְדָּשׁ לְמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת: לט כָּל־פְּקוּדֵי הַלְוִיִּם אֲשֶׁר
פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה לְמִשְׁפְּחֹתָם
כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים
אָלֶף: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ׳ 15)

מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה (ג, טו)

וְהִיא הִשְׁלִימָה אֶת הַמִּנְיָן (רש״י)

מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת שֶׁסְּפִירַת הַמַּלְכוּת מַשְׁלִימָה אֶת כָּל הַסְּפִירוֹת בְּכָךְ שֶׁהִיא מַמְשִׁיכָה אֶת אוֹרָן גַּם בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה; אֲבָל אֵין זֶה מִכֹּחָהּ (שֶׁהֲרֵי הִיא מִתְלַבֶּשֶׁת בָּהֶם וְ׳אֵין חָבוּשׁ מַתִּיר עַצְמוֹ׳), אֶלָּא מִכֹּחַ אוֹר הַסְּפִירוֹת שֶׁמֵּאִיר בָּהּ. וְאַף כָּאן:

יוֹכֶבֶד נוֹלְדָה עִם הַכְּנִיסָה לְמִצְרַיִם, אַךְ יְמֵי עִבּוּרָהּ הָיוּ לִפְנֵי כְּנִיסָה זוֹ.

ששי מ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּקֹוד כָּל־בְּכֹר זָכָר
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה וְשָׂא אֵת מִסְפַּר
שְׁמֹתָם: מא וְלָקַחְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִי אֲנִי יְהוָה תַּחַת
כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵת בְּהֵמַת הַלְוִיִּם תַּחַת
כָּל־בְּכוֹר בִּבְהֵמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: מב וַיִּפְקֹד מֹשֶׁה
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ אֶת־כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל: מג וַיְהִי כָל־בְּכוֹר זָכָר בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת
מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה לִפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף
שְׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים וּמָאתָיִם: פ מד וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: מה קַח אֶת־הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל־
בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־בְּהֵמַת הַלְוִיִּם תַּחַת
בְּהֶמְתָּם וְהָיוּ־לִי הַלְוִיִּם אֲנִי יְהוָה: מו וְאֵת פִּדְוּיֵי
הַשְּׁלֹשָׁה וְהַשִּׁבְעִים וְהַמָּאתַיִם הָעֹדְפִים עַל־
הַלְוִיִּם מִבְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: מז וְלָקַחְתָּ חֲמֵשֶׁת
חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ תִּקָּח

עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל: מח וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף לְאַהֲרֹן
וּלְבָנָיו פְּדוּיֵי הָעֹדְפִים בָּהֶם: מט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת
כֶּסֶף הַפְּדֻיִים מֵאֵת הָעֹדְפִים עַל פְּדוּיֵי הַלְוִיִּם:
נ מֵאֵת בְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקַח אֶת־הַכֶּסֶף חֲמִשָּׁה
וְשִׁשִּׁים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וָאֶלֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ:
נא וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־כֶּסֶף הַפְּדוּיִם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו
עַל־פִּי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ד׳ סיון תשמ״ה)

קַח אֶת הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל בְּכוֹר בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל (ג, מה)

עֲבוֹדַת הַשֵּׁרוּת לַה׳ נוֹעֲדָה מִלְּכַתְּחִלָּה לַבְּכוֹרִים, וְהַלְוִיִּם נִכְנְסוּ תַּחְתֵּיהֶם; חֲרֵי שֶׁיְּכוֹלָה לִהְיוֹת עֲבוֹדָה זוֹ גַּם אֵצֶל מִי שֶׁלֹּא נוֹעַד לָהּ מִלְּכַתְּחִלָּה. לְלַמֶּדְךָ: גַּם מִי שֶׁשַּׁיָּךְ בְּטִבְעוֹ לַעֲבוֹדַת שֵׁבֶט זְבוּלוּן, הִתְעַסְּקוּת בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם, יָכוֹל לְהַגִּיעַ לַעֲבוֹדַת שֵׁבֶט לֵוִי, שֵׁרוּת לַה׳. וּבְלָשׁוֹן הָרַמְבַּ״ם: ״וְלֹא שֵׁבֶט לֵוִי בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל אִישׁ . . אֲשֶׁר נְדָבָה רוּחוֹ . . נִתְקַדֵּשׁ קֹדֶשׁ קֳדָשִׁים״.

שביעי **ד** א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
לֵאמֹר: ב נְשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי קְהָת מִתּוֹךְ בְּנֵי לֵוִי
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם: ג מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה
וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־בָּא לַצָּבָא
לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד: ד זֹאת עֲבֹדַת
בְּנֵי־קְהָת בְּאֹהֶל מוֹעֵד קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים: ה וּבָא
אַהֲרֹן וּבָנָיו בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה וְהוֹרִדוּ אֵת פָּרֹכֶת
הַמָּסָךְ וְכִסּוּ־בָהּ אֵת אֲרֹן הָעֵדֻת: ו וְנָתְנוּ עָלָיו
כְּסוּי עוֹר תַּחַשׁ וּפָרְשׂוּ בֶגֶד־כְּלִיל תְּכֵלֶת
מִלְּמַעְלָה וְשָׂמוּ בַדָּיו: ז וְעַל | שֻׁלְחַן הַפָּנִים
יִפְרְשׂוּ בֶגֶד תְּכֵלֶת וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת־הַקְּעָרֹת
וְאֶת־הַכַּפֹּת וְאֶת־הַמְּנַקִּיֹּת וְאֵת קְשׂוֹת הַנָּסֶךְ
וְלֶחֶם הַתָּמִיד עָלָיו יִהְיֶה: ח וּפָרְשׂוּ עֲלֵיהֶם בֶּגֶד
תּוֹלַעַת שָׁנִי וְכִסּוּ אֹתוֹ בְּמִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְשָׂמוּ
אֶת־בַּדָּיו: ט וְלָקְחוּ | בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אֶת־מְנֹרַת
הַמָּאוֹר וְאֶת־נֵרֹתֶיהָ וְאֶת־מַלְקָחֶיהָ וְאֶת־
מַחְתֹּתֶיהָ וְאֵת כָּל־כְּלֵי שַׁמְנָהּ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־לָהּ
בָּהֶם: י וְנָתְנוּ אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ אֶל־מִכְסֵה
עוֹר תָּחַשׁ וְנָתְנוּ עַל־הַמּוֹט: יא וְעַל | מִזְבַּח
הַזָּהָב יִפְרְשׂוּ בֶגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אֹתוֹ בְּמִכְסֵה
עוֹר תָּחַשׁ וְשָׂמוּ אֶת־בַּדָּיו: יב וְלָקְחוּ אֶת־כָּל־
כְּלֵי הַשָּׁרֵת אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־בָם בַּקֹּדֶשׁ וְנָתְנוּ
אֶל־בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אוֹתָם בְּמִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ
וְנָתְנוּ עַל־הַמּוֹט: יג וְדִשְּׁנוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וּפָרְשׂוּ
עָלָיו בֶּגֶד אַרְגָּמָן: יד וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת־כָּל־כֵּלָיו
אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ עָלָיו בָּהֶם אֶת־הַמַּחְתֹּת אֶת־
הַמִּזְלָגֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת כֹּל כְּלֵי
הַמִּזְבֵּחַ וּפָרְשׂוּ עָלָיו כְּסוּי עוֹר תָּחַשׁ וְשָׂמוּ
בַדָּיו: טו וְכִלָּה אַהֲרֹן וּבָנָיו לְכַסּוֹת אֶת־הַקֹּדֶשׁ
וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ בִּנְסֹעַ הַמַّחֲנֶה וְאַחֲרֵי־כֵן
יָבֹאוּ בְנֵי־קְהָת לָשֵׂאת וְלֹא־יִגְּעוּ אֶל־הַקֹּדֶשׁ
וָמֵתוּ אֵלֶּה מַשָּׂא בְנֵי־קְהָת בְּאֹהֶל מוֹעֵד:
טז וּפְקֻדַּת אֶלְעָזָר | בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן שֶׁמֶן הַמָּאוֹר
וּקְטֹרֶת הַסַּמִּים וּמִנְחַת הַתָּמִיד וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
פְּקֻדַּת כָּל־הַמִּשְׁכָּן וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ בְּקֹדֶשׁ
וּבִכֵלָיו: פ יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
לֵאמֹר: יח אַל־תַּכְרִיתוּ אֶת־שֵׁבֶט מִשְׁפְּחֹת
הַקְּהָתִי מִתּוֹךְ הַלְוִיִּם: יט וְזֹאת | עֲשׂוּ לָהֶם וְחָיוּ
וְלֹא יָמֻתוּ בְּגִשְׁתָּם אֶת־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אַהֲרֹן
וּבָנָיו יָבֹאוּ וְשָׂמוּ אוֹתָם אִישׁ אִישׁ עַל־עֲבֹדָתוֹ
וְאֶל־מַשָּׂאוֹ: כ וְלֹא־יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבַלַּע אֶת־
הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וַיַּמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא

בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 24)

נָשֹׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי קְהָת (ד, ב)

שְׁלֹשָׁה מִנְיָנִים הֵם בְּפָרָשָׁתֵנוּ, כְּנֶגֶד "סְגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים", "מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים" וְ"גוֹי קָדוֹשׁ". מִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁבִּשֵּׁא אֶת חֲשִׁיבוּתָם הַמְיֻחֶדֶת לְגַבֵּי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, כִּי דָּבָר שֶׁבְּמִנְיָן לֹא בָּטֵל - כְּנֶגֶד "סְגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים". מִנְיַן בְּנֵי לֵוִי, שֶׁנִּמְנוּ בִּפְנֵי עַצְמָם לִהְיוֹתָם בְּגֶדֶר מְיֻחָד שֶׁל שׁוֹמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ - כְּנֶגֶד "מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים" (שָׂרִים). מִנְיַן בְּנֵי קְהָת, בָּהֶם נֶאֱמַר "קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים" - כְּנֶגֶד "גּוֹי קָדוֹשׁ".

מפטיר יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: יח אַל־תַּכְרִיתוּ אֶת־שֵׁבֶט מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי מִתּוֹךְ הַלְוִיִּם: יט וְזֹאת | עֲשׂוּ לָהֶם וְחָיוּ וְלֹא יָמֻתוּ בְּגִשְׁתָּם אֶת־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אַהֲרֹן וּבָנָיו יָבֹאוּ וְשָׂמוּ אוֹתָם אִישׁ אִישׁ עַל־עֲבֹדָתוֹ וְאֶל־מַשָּׂאוֹ: כ וְלֹא־יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבַלַּע אֶת־הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ: פפפ

קנ"ט פסוקים, חלקיה"ו סימן.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

שי למורא

א) אֲשֶׁר לֹא יִמַּד, שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לִהְיוֹת נִמְדָּדִים. בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם, בִּמְקוֹם אֲשֶׁר הָיָה נֶאֱמָר עֲלֵיהֶם. לֹא עַמִּי אַתֶּם, לְפִי מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים הָיָה נֶאֱמָר כָּךְ. בְּנֵי אֵל חָי, שֶׁחַבִּיבִים לוֹ כְּבָנִים, יוֹתֵר מֵעַם. **ב)** רֹאשׁ אֶחָד, מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. וְעָלוּ מִן הָאָרֶץ, וְיַעֲלוּ מֵאֶרֶץ גָּלוּתָם. כִּי גָּדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל, כִּי יוֹם גָּדוֹל וְנִכְבָּד יִהְיֶה יוֹם קִבּוּץ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵפִיצָם הַקב"ה כְּפִזּוּר זְרָעִים עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה. **ג)** אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם עַמִּי, אַתֶּם בְּנֵי יְהוּדָה וּבִנְיָמִין, אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם בְּנֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, שֶׁהֵם עַמִּי כְּמוֹכֶם, אַף עַל פִּי שֶׁהָלְכוּ בַּגָּלוּת לִפְנֵיכֶם, וְיָשׁוּבוּ לְקִיּוּם הַתּוֹרָה. וְלַאֲחוֹתֵיכֶם רֻחָמָה, וְלַנָּשִׁים שֶׁבַּעֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, אִמְרוּ לָהֶן

עטרת מרים

בִּזְמַן הַגְּאוּלָּה **א** וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִמַּד אי אֶפְשָׁר לִמְדוֹד אוֹתָם וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יֵאָמֵר לָהֶם בִּזְמַן הַזֶּה לֹא־עַמִּי אַתֶּם לְפִי מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים יֵאָמֵר לָהֶם בִּזְמַן הַהוּא בְּנֵי אֵל־חָי כִּי יָשׁוּבוּ אֶל ה' וְהוּא יָשִׁיב שְׁבוּתָם וִירַחֲמֵם: **ב** וְנִקְבְּצוּ בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ בְּנֵי־יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד זֶהוּ מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ מֵאַרְצוֹת הַגּוֹלָה יַעֲלוּ אֶל אַרְצָם כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל קִבּוּץ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵפִיצָם הָאֵל כִּמְפֻזַּר זְרָעִים עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה: **ג** אַתֶּם בְּנֵי יְהוּדָה וּבִנְיָמִין אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם בְּנֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים שֶׁהֵם עַמִּי כְּמוֹתְכֶם, עַם כִּי

הפטרה לפרשת במדבר לקריאה בציבור

ולשמו"ת הושע פרק ב

ב א וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יֵאָמֵר לָהֶם לֹא־עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל־חָי: ב וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי־יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל: ג אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם עַמִּי וְלַאֲחוֹתֵיכֶם

עטרת מרים

מִהַרְתִּי לְהַגְלוֹתָם וּקְרָאתִים אָז לֹא עַמִּי, וְכֵן אָמְרוּ וְלַאֲחוֹתֵיכֶם נְשֵׁי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים רָחֲמָה: ד אֹמֵר אֶל הַצַּדִּיקִים שֶׁבַּדּוֹר רִיבוּ בְּאִמְּכֶם שֶׁהִיא אִם לַדּוֹרוֹת הַבָּאִים רִיבוּ אִישׁ בְּרֵעֵהוּ לַהֲשִׁיבָם לְדֶרֶךְ טוֹבָה כִּי מַעֲתָה "הִיא לֹא אִשְׁתִּי כִּי סָרְתָה מֵעָלַי וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ לְהַזְמִין לָהּ סִפּוּקָהּ וְתָסֵר זְנוּנֶיהָ מִפָּנֶיהָ וְנַאֲפוּפֶיהָ בְּשָׂמִים מִבֵּין שָׁדֶיהָ מַעֲתָה שֶׁתַּעֲזוֹב דַּרְכָּהּ: ה כִּי אִם לֹא תַּעֲזוֹב דַּרְכָּהּ פֶּן־אַפְשִׁיטֶנָּה מִבְּגָדֶיהָ וְתִשְׁאַר עֲרֻמָּה וְהֹצַגְתִּיהָ אֲעֲמִיד אוֹתָהּ מִבְּלִי לְבוּשׁ וּמִכְסֶה כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ וְשַׂמְתִּיהָ כַּמִּדְבָּר הֶפְקֵר לְכֹל כְּמוֹ הַמִּדְבָּר, וְשַׁתִּהָ אִשִּׁים אוֹתָהּ כְּאֶרֶץ צִיָּה שְׁמָמָה וַהֲמִתִּיהָ בַּצָּמָא: ו וְאֶת־בָּנֶיהָ אַף עַל הַצַּדִּיקִים שֶׁבָּהֶם לֹא אֲרַחֵם שֶׁיֵּלְכוּ בַּגּוֹלָה כִּי־בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה: ז כִּי זָנְתָה אִמָּם כְּלֻלּוֹת הָאֵמָּה סָרְתָה מֵעָלַי, הָאֵם שֶׁהָרְתָה אוֹתָם הוֹבִישָׁה הוֹרָתָם עָשְׂתָה מַעֲשֵׂה בוּשָׁה וּכְלִימָה כִּי אָמְרָה אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי בְּדַרְכֵי הַגּוֹיִם נֹתְנֵי הַנּוֹתְנִים לִי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי: ח לָכֵן הִנְנִי־שָׂךְ אֶת־דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים וְגָדַרְתִּי אֶת־גְּדֵרָהּ וּנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִמְצָא: ט וְרָדְפָה אֶת־מְאַהֲבֶיהָ וְלֹא־תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל־אִישִׁי הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אָז מֵעָתָּה: י וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּי אָנֹכִי נָתַתִּי לָהּ הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל: יא לָכֵן אָשׁוּב וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ וְהִצַּלְתִּי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי לְכַסּוֹת אֶת־עֶרְוָתָהּ: יב וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת־נַבְלָתָהּ לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא־יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי: יג וְהִשְׁבַּתִּי

שי למורא

שֶׁרַחֵם ה' עֲלֵיהֶן. ד) רִיבוּ בְּאִמְּכֶם רִיבוּ, כָּאן שֶׁב הַנָּבִיא לְדַבְּרֵי הַתּוֹכֵחָה שֶׁאָמַר בַּתְּחִלָּה, וְאָמַר אֶל הַצַּדִּיקִים שֶׁבַּדּוֹר, עֲשׂוּ מְרִיבָה עִם כְּלֻלּוֹת הַצִּבּוּר, שֶׁנִּקְרֵאת "אֵם" לְבָנֶיהָ שֶׁהֵם הַפְּרָטִים שֶׁבַּצִּבּוּר. כִּי הִיא לֹא אִשְׁתִּי, כִּי סָרְחָה מֵעָלַי. וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ, וְאֵין עָלַי לְהַזְמִין לָהּ צְרָכֶיהָ. וְתָסֵר זְנוּנֶיהָ מִפָּנֶיהָ, שֶׁלֹּא תִּצְבַּע עוֹד אֶת פָּנֶיהָ לְהַזְנוֹת אַחֲרֶיהָ. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ עוֹד מַעֲשִׂים רָעִים. וְנַאֲפוּפֶיהָ מִבֵּין שָׁדֶיהָ, וְלֹא תְּשִׂים בֵּין שָׁדֶיהָ מִינֵי בְּשָׂמִים לְהַלְהִיב הַנּוֹאֲפִים. כְּלוֹמַר, שֶׁיָּסִירוּ מִינֵי עֲבוֹדוֹת זָרוֹת מִבֵּין הֶעָרִים. ה) פֶּן אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה, פֶּן אַפְשִׁיטֶנָּה מִתִּכְשִׁיטֶיהָ. כְּלוֹמַר, אֲסַלֵּק שְׁכִינָתִי מֵהֶם. כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ, כְּיוֹם שֶׁמְּצָאתִיהָ בְּמִצְרַיִם. כְּלוֹמַר, כְּפִי שֶׁהָיוּ קֹדֶם שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה. כַּמִּדְבָּר, הֶפְקֵר לַכֹּל, כְּמוֹ הַמִּדְבָּר. וְשַׁתִּהָ כְּאֶרֶץ צִיָּה, אָשִׂים אוֹתָהּ כְּאֶרֶץ שׁוֹמֵמָה. ו) וְאֶת בָּנֶיהָ, הֵם הַפְּרָטִים שֶׁל הַצִּבּוּר. כִּי בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה, שֶׁהֵם מַמְשִׁיכִים לְטָעוּת בְּדִרְכֵי אֲבוֹתֵיהֶם. ז) כִּי זָנְתָה אִמָּם, כְּלֻלּוֹת הָאֵמָּה סָרְחָה מֵעָלַי. הוֹבִישָׁה, עָשְׂתָה מַעֲשֵׂי בוּשָׁה. הוֹרָתָם, מִי שֶׁהָרְתָה אוֹתָם. אַחֲרֵי מְאַהֲבַי, אַחֲרֵי הָאֻמּוֹת שֶׁהָיוּ לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עִמָּהֶם. וְשִׁקּוּיָי, הַיַּיִן וּשְׁאָר מַשְׁקִים. ח) שָׂךְ, סוֹגֵר בְּגָדֵר. כְּמוֹ "הֶסֵּר מִשּׂוּפָתוֹ" (יְשַׁעְיָה ה,ה). בַּסִּירִים, בְּקוֹצִים. כְּמוֹ "סִירִים סְבֻכִים" (נַחוּם א,י). ט) אֶל אִישִׁי הָרִאשׁוֹן, אֶל בַּעֲלִי הָרִאשׁוֹן. כְּלוֹמַר, לְהִקָּבֵ"ה. י) עָשׂוּ לַבָּעַל, וְהֵם עָשׂוּ מִהַכֶּסֶף וְהַזָּהָב קִשּׁוּטִים לַעֲבוֹדָה־זָרָה שֶׁנִּקְרֵאת "בַּעַל". יא) וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ, בְּעֵת גְּמַר הַבִּשּׁוּל שֶׁל הַדָּגָן, אֶקַּח אוֹתוֹ מֵהֶם עַל יְדֵי בָּרָד וְאַרְבֶּה וְכַדּוֹמֶה לָזֶה. וְהִצַּלְתִּי וגו', וְאָסִיר אֶת הַצֶּמֶר וְהַפִּשְׁתִּים שֶׁנָּתַתִּי לָהּ לְכַסּוֹת אֶת עֶרְוָתָהּ, כִּי יָמוּתוּ הַצֹּאן וְלֹא יִהְיֶה צֶמֶר, וְהַפִּשְׁתִּים יִלְקוּ בַּשָּׂדֶה. יג) וְהִשְׁבַּתִּי,

שָׁאָבִיא אוֹיְבֶיהָ לְקַחְתּוֹ בְּזְמַן הַבְּצִיר וְהִצַּלְתִּי אָסִיר מֵהֶם צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שֶׁנָּתַתִּי לָהּ לְכַסּוֹת אֶת עֶרְוָתָהּ כִּי יָמוּתוּ הַצֹּאן וְלֹא יִהְיֶה לָהּ צֶמֶר, וְהַפִּשְׁתִּים תִּלְקֶה וְלֹא יִהְיֶה לָהּ בֶּגֶד לִלְבּוֹשׁ: יב וְעַתָּה כְּשֶׁאָסִיר צַמְרִי וּפִשְׁתִּי אֲגַלֶּה אֶת־נַבְלָתָהּ כִּיעוּרָהּ וּמַעֲשֶׂיהָ הָרָעִים לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וּבְכָל זֹאת וְאִישׁ לֹא־יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי: יג וְהִשְׁבַּתִּי אֲבַטֵּל כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ שִׂמְחָתָהּ חַגָּהּ יָמִים שֶׁמַּרְבִּים לְהָבִיא בָּם שְׁלָמֵי חֲגִיגָה, חָדְשָׁהּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְשַׁבָּתָהּ וְכָל מוֹעֲדָהּ

שי למורא

וַאֲבַטֵּל. **יד) וַהֲשִׁמֹּתִי,** אֶעֱשֶׂה שְׁמָמָה. **אֶתְנָה,** מִלְּשׁוֹן "אֶתְנָן", וְעִנְיָנוֹ מִתָּנָה בִּתְנַאי. **וְשַׁמֹּתִים לְיַעַר,** אֶעֱשֶׂה אֶת הַפַּרְדֵּסִים מְקוֹם הֶפְקֵר כְּיַעַר. **וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה,** כְּלוֹמַר, הָאוֹיֵב יִקַּח הַכֹּל. **טז) אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם,** אֲשֶׁר תְּמִיד הָיְתָה מַקְטִירָה לָהֶם. **וַתַּעַד נִזְמָה וְחֶלְיָתָהּ,** קִשְׁטָהּ עַצְמָהּ בַּעֲדֵי שֶׁל גֵּוֶם וְתַכְשִׁיט מַרְגָּלִיּוֹת. **טז) אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ,** כְּלוֹמַר, אֶתֵּן בְּלִבָּהּ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה בְּעוֹדָהּ בַּגָּלוּת. **וְדִבַּרְתִּי עַל לִבָּהּ,** אֲנַחֵם אוֹתָהּ מִצַּעַר הַגָּלוּת שֶׁפָּבְלָה. **יז) וְנָתַתִּי לָהּ אֶת כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם,** כְּלוֹמַר, בְּעוֹדָהּ בַּמִּדְבָּר וּבַגָּלוּת אֵתֵן לָהּ פְּרָנְסִים וּמַנְהִיגִים. **וְאֶת עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה,** וְאֶת עֵמֶק הַגָּלוּת שֶׁהֵם עֲכוּרִים שָׁם, אֶתֵּן לְפֶתַח תִּקְוָה, שֶׁמִּתּוֹךְ אוֹתָן צָרוֹת תִּתֵּן לֵב לָשׁוּב אֵלַי. **וְעָנְתָה שָׁמָּה,** וְשָׁם תָּרִים קוֹל שִׁיר. **כִּימֵי נְעוּרֶיהָ,** כְּמוֹ בִּימֵי הַגֵּם שֶׁנַּעֲשָׂה לְיִשְׂרָאֵל בִּימֵי סִיסְרָא, שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם "וַתָּשֶׁר דְּבוֹרָה" (שופטים ה,א). וְכֵן שִׁירַת דָּוִד "וַיְדַבֵּר דָּוִד לַה' אֶת דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת" (שמואל־ב כב,א). **וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם,** שֶׁשָּׁרוּ "אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות טו,א). **יח) תִּקְרָאִי אִישִׁי,** תַּעֲבְדוּנִי מֵאַהֲבָה. "אִישִׁי", לְשׁוֹן אִישׁוּת וְחִבַּת נְעוּרִים. **בַּעֲלִי,** לְשׁוֹן אֲדָנוּת וּמוֹרָא. **יט) וְלֹא יִזְכְּרוּ עוֹד בְּשְׁמָם,** שֶׁאֲפִלּוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם לֹא יַזְכִּירוּ עוֹד שְׁמוֹת עֲבוֹדָה־זָרָה. **כ) עִם חַיַּת הַשָּׂדֶה,** שֶׁלֹּא יַזִּיקוּ. **וְעֵם עוֹף הַשָּׁמַיִם,** כְּמוֹ אַרְבֶּה וְזוּלָתוֹ, שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ פֵּרוֹתֵיהֶם וּתְבוּאָתָם. **וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה,** כְּמוֹ נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים. **וּמִלְחָמָה,** וּשְׁאָר כְּלֵי מִלְחָמָה. **אֶשְׁבּוֹר,** אֲבַטֵּל. **כא) וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי** וגו', שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים הִזְכִּיר "וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי", כְּנֶגֶד שֶׁלֹּשׁ גָּלֻיּוֹת שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל, גָּלוּת מִצְרַיִם, גָּלוּת בָּבֶל, וְהַגָּלוּת הַזֹּאת שֶׁאֲנַחְנוּ בָהּ. וְכָל זְמַן צֵאתָם מִן הַגָּלוּת הָיָה הַקב"ה כְּאִלּוּ מְאָרֵשׂ אוֹתָם. הָאֲרוּשִׁין הָרִאשׁוֹנִים כְּשֶׁהוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם, לֹא הָיוּ לְעוֹלָם, שֶׁהֲרֵי גָּלוּ, לְפִיכָךְ אָמַר כְּנֶגְדּוֹ "וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם". וְהָאֲרוּשִׁין הַשֵּׁנִיִּים כְּשֶׁהוֹצִיאָם מִבָּבֶל לֹא הָיוּ בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב שֶׁהָיוּ בָהֶם מְחַלְּלֵי שַׁבָּתוֹת וְנוֹשְׂאִים נָשִׁים נָכְרִיּוֹת וְהָיוּ כּוֹבְשִׁים אַחֵיהֶם לַעֲבָדִים, לְפִיכָךְ אָמַר כְּנֶגְדּוֹ "וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים", שֶׁהֲרֵי יָשׁוּבוּ בִּתְשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ד,ל). (עפ"י רד"ק).

עטרת מרים

הַקְּבוּעִים, וְהֵם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים וּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת: **יד וַהֲשִׁמֹּתִי** אֶעֱשֶׂה שְׁמָמָה מְקוֹם **גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְנָה** לְשׁוֹן אֶתְנַן זוֹנָה **הֵמָּה לִי אֲשֶׁר נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבָי וְשַׂמְתִּים הַפַּרְדֵּסִים לְיַעַר** מְקוֹם הֶפְקֵר **וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה: טו וּפָקַדְתִּי אֲזִכִּיר עָלֶיהָ אֶת־יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם** לְשַׁלֵּם הַגְּמוּל לְפִי רֹב הַיָּמִים **וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ** קִשְׁטָהּ עַצְמָהּ בְּקִשּׁוּטֶיהָ **וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה: טז לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי עַל־לִבָּהּ: יז וְנָתַתִּי לָהּ אֶת־כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם** אֶת אַרְצָם בְּבִתְּחִילָּה **וְאֶת־עֵמֶק עָכוֹר** שְׁמוֹ לְגֵנַאי יִקָּרֵא לוֹ שֵׁם לְשֶׁבַח **לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה** תְּנַגֵּן וְיָשִׁירוּ **שָׁמָּה** לְאֵל יִתְבָּרַךְ עַל הַנִּפְלָאוֹת **כִּימֵי נְעוּרֶיהָ** הַנִּסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ עִמָּהֶם בַּיָּמִים הַקּוֹדְמִים בְּעֵת כִּיבּוּשׁ הָאָרֶץ וּבְעֵת נִבְנָה הַמִּקְדָּשׁ בִּימֵי שְׁלֹמֹה **וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ־מִצְרָיִם** שִׁירַת מֹשֶׁה עַל יַם סוּף: **יח וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי** לְשׁוֹן אִישׁוּת **וְלֹא־תִקְרְאִי־לִי עוֹד בַּעְלִי:** שֵׁם מִשּׁוּתָּף לְשֵׁם עֲבוֹדַת גִּלּוּלִים: **יט וַהֲסִרֹתִי אֶתְּן בְּלִבָּם לְהַסִּיר אֶת־שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּיהָ** שֶׁמַּזְכִּירִים אוֹתָם אַף בְּלִי כַּוָּנָה **וְלֹא־יִזָּכְרוּ הַבְּעָלִים עוֹד בִּשְׁמָם** כִּי עֲבוֹדַת הַבְּעָלִים תִּבָּטֵל לְגַמְרֵי: **כ וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה** שֶׁאֵשְׁבִּית מִזִּיקָן מִן הָעוֹלָם **וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה אֶשְׁבּוֹר** אֲבַטֵּל מִן־הָאָרֶץ כְּמוֹ שֶׁאָמַר וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים (ישעיה יא) **וְהִשְׁכַּבְתִּים לָבֶטַח: כא וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם** אֶקַּח אוֹתְךָ לִהְיוֹת אֲרוּסָתִי עַד עוֹלָם וְלֹא אֶמְאַס עוֹד בְּךָ **וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק** לְפִנִּים מִשּׁוּרַת הַדִּין **וּבְמִשְׁפָּט** בַּעֲבוּר הַצְּדָקָה וְהַמִּשְׁפָּט שֶׁתַּעֲשׂוּ אָז **וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים** אֲנִי אֶתְנַהֵג אִתְּכֶם:

כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ וְכָל מוֹעֲדָהּ: יד וַהֲשִׁמֹּתִי גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְנָה הֵמָּה לִי אֲשֶׁר נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבָי וְשַׂמְתִּים לְיַעַר וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה: טו וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת־יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה: טז לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי עַל־לִבָּהּ: יז וְנָתַתִּי לָהּ אֶת־כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם וְאֶת־עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שָׁמָּה כִּימֵי נְעוּרֶיהָ וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ־מִצְרָיִם: יח וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא־תִקְרְאִי־לִי עוֹד בַּעְלִי: יט וַהֲסִרֹתִי אֶת־שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּיהָ וְלֹא־יִזָּכְרוּ עוֹד בִּשְׁמָם: כ וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה אֶשְׁבֹּר מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁכַּבְתִּים לָבֶטַח: כא וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי

בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים:
כב וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת־יְהוָה:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

עטרת מרים

כב וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה בִּשְׁבִיל הָאֱמוּנָה שֶׁהֶאֱמַנְתִּי בִּי בְּגוֹלָה לְהַבְטָחוֹת שֶׁעַל יְדֵי נְבִיאַי וְיָדַעַתְּ אֶת־יְהוָה אָז תַּשִּׂיג הַשָּׁגָה גְּדוֹלָה:

שי למורא

כב) וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה, בִּשְׁבִיל הָאֱמוּנָה, שֶׁהֶאֱמַנְתִּי בְּגוֹלָה לְהַבְטָחוֹת שֶׁלִּי עַל יְדֵי נְבִיאַי. וְיָדַעַתְּ אֶת ה׳, שֶׁתַּשִּׂיגִי הַשָּׁגָה גְּדוֹלָה לָדַעַת אֶת ה׳.

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

כא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: כב נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן גַּם־הֵם לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם: כג מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה עַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקֹד אוֹתָם כָּל־הַבָּא לִצְבָא צָבָא לַעֲבֹד עֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד: כד זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי לַעֲבֹד וּלְמַשָּׂא: (לוי) כה וְנָשְׂאוּ אֶת־יְרִיעֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד מִכְסֵּהוּ וּמִכְסֵה הַתַּחַשׁ אֲשֶׁר־עָלָיו מִלְמָעְלָה וְאֶת־מָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: כו וְאֵת קַלְעֵי הֶחָצֵר וְאֶת־

מָסָךְ׃ כג פֶּתַח׃ שַׁעַר הֶחָצֵר אֲשֶׁר עַל־הַמִּשְׁכָּן
וְעַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֵת מֵיתְרֵיהֶם וְאֶת־כָּל־כְּלֵי
עֲבֹדָתָם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה לָהֶם וְעָבָדוּ׃
כד עַל־פִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו תִּהְיֶה כָּל־עֲבֹדַת בְּנֵי
הַגֵּרְשֻׁנִּי לְכָל־מַשָּׂאָם וּלְכָל עֲבֹדָתָם וּפְקַדְתֶּם
עֲלֵהֶם בְּמִשְׁמֶרֶת אֵת כָּל־מַשָּׂאָם׃ כה זֹאת עֲבֹדַת
מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי בְּאֹהֶל מוֹעֵד וּמִשְׁמַרְתָּם
בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ ס (ישראל) שני כט בְּנֵי
מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית־אֲבֹתָם תִּפְקֹד אֹתָם׃

ל מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה
תִּפְקְדֵם כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל
מוֹעֵד׃ לא וְזֹאת מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם לְכָל־עֲבֹדָתָם
בְּאֹהֶל מוֹעֵד קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו וְעַמּוּדָיו
וַאֲדָנָיו׃ לב וְעַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאַדְנֵיהֶם
וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם לְכָל־כְּלֵיהֶם וּלְכָל עֲבֹדָתָם
וּבְשֵׁמֹת תִּפְקְדוּ אֶת־כְּלֵי מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם׃
לג זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי לְכָל־עֲבֹדָתָם
בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ארבעים וחמישה לעומר עמוד ב

ומבארת הגמרא את טעם המחלוקת, **כְּמַאי קָמִיפַּלְגֵי, מַר** – רבי אליעזר **סָבַר, גּוּפֵיהּ כְּדוּכְתֵּיהּ נָפֵיל** – גופו של ההרוג במקום שעמד בו בשעת המכה שם נפל, ואילו **רֵישָׁא דְּנָאדֵי וְנָפֵיל** – הראש דרכו לנוד ממקומו וליפול במקום אחר, ולכך קוברים אותו במקום הגוף, ששם היא נפילתו. **וּמַר** – רבי עקיבא **סָבַר, רֵישָׁא הֵיכָא דְּנָפֵיל נָפֵיל** – הראש דרכו ליפול במקום שהותז ונהרג, ואילו **גּוּפָא הוּא דְּרָהִיט אָזֵיל** – הגוף דרכו לרוץ אחר שהוכה וליפול במקום אחר, ולכך קוברים אותו במקום הראש, ששם היא נפילתו.

שנינו במשנה, **מֵאַיִן הָיוּ מוֹדְדִין,** רבי אליעזר אומר מטיבורו, רבי עקיבא אומר מחוטמו. מבארת הגמרא, **כְּמַאי קָמִיפַּלְגֵי** התנאים שבמשנה, **מַר** – רבי עקיבא **סָבַר, עִיקָּר חִיּוּתָא בְּאַפֵּיהּ** – עיקר חיותו של האדם היא באפו, וממילא שם היא עיקר ההריגה שבו, ולכך מודדין מחוטמו. **וּמַר** – רבי אליעזר **סָבַר, עִיקָּר חִיּוּתָא בְּטִיבּוּרֵיהּ** – עיקר חיותו של האדם היא בטיבורו, וממילא שם היא עיקר הריגתו, ולכך מודדין מטיבורו.

שואלת הגמרא, **לֵימָא** מחלוקת רבי אליעזר ורבי עקיבא, **כִּי הָנֵי תַּנָּאֵי** – תלויה במחלוקת תנאים אלו, ששנינו בברייתא, **מֵהֵיכָן הַוָּלָד נוֹצַר** – מתחיל להווצר במעי אמו, **מֵרֹאשׁוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "מִמְּעֵי אִמִּי אַתָּה גּוֹזִי"** שפירושו, אתה יצרתני במעי אמי מראשי, ומנין ש'גוזי' הוא כינוי לראש, **וְאוֹמֵר,** 'עָזִי גִּזְרֵךְ וְהַשְׁלִיכִי וְגוֹ' שפירושו גזיזת שער הראש. **אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר,** הוולד מתחיל להווצר **מִטִּיבּוּרוֹ, וּמְשַׁלֵּחַ שָׂרָשׁוֹ אֵילָךְ וְאֵילָךְ,** ואם כך נאמר, שרבי עקיבא שאמר שעיקר חיותו של אדם היא באפו, הוא משום שסבר כתנא קמא שתחילת יצירתו היא מראשו, ורבי אליעזר שאמר שעיקר חיותו של אדם היא בטיבורו, הוא משום שסבר כאבא שאול שתחילת יצירתו היא מטיבורו.

משיבה הגמרא, **אֲפִילּוּ תֵּימָא** שרבי עקיבא הסובר שמודדין מחוטמו סבר כשיטת **אַבָּא שָׁאוּל** שיצירת הולד היא מטבורו, **שַׁעַד כָּאן לֹא קָאָמַר אַבָּא שָׁאוּל, אֶלָּא לְעִנְיַן יְצִירָה, דְּכִי מִיתְּצַר וָלַד מִמְּצִיעֲתֵיהּ מִיתְּצַר** – שכשנוצר הוולד מאמציעתו נוצר, **אֲבָל לְעִנְיַן חִיּוּתָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** יודו שעיקר החיות **בְּאַפֵּיהּ הוּא, דִּכְתִיב, "כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו וְגוֹ'".**

עוד שנינו במשנה שיטה שלישית, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, מִמָּקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה חָלָל, מִצָּוָארוֹ.** מבארת הגמרא, **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, כִּדְכְתִיב "לֹתֵת אוֹתָךְ אֶל צַוְּארֵי חַלְלֵי רְשָׁעִים",** הרי שה'חללות' קרויה על שם הצואר, ובעניינו הלא נאמר 'אשר סביבות החלל'.

משנה. אחר שמדדו זקני הסנהדרין אל העיר הקרובה, **נִפְטְרוּ זְקֵנֵי יְרוּשָׁלַיִם וְהָלְכוּ לָהֶן, זְקֵנֵי אוֹתָהּ הָעִיר** שנמצאת קרובה **מְביאִין עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה בְּעוֹל** – כלי שמניחים אותו על הבהמה כדי לכוון החרישה שתהיה כראוי, **וְאֵין הַמּוּם פּוֹסֵל בָּהּ, וּמוֹרִידִין אוֹתָהּ לְנַחַל אֵיתָן,** ומהו **אֵיתָן, כְּמַשְׁמָעוֹ, קָשֶׁה** – שהוא בארץ סלע, שהיא קשה, ומכל מקום **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אֵיתָן כָּשֵׁר,** שלא נאמר איתן אלא למצוה. **וְעוֹרְפִין אוֹתָהּ בְּקוֹפִיץ** – בסכין גדול **מֵאַחוֹרֶיהָ** ממול ערפה, **וּמְקוֹמָהּ** שנערפה בו **אָסוּר מִלְּזָרוֹעַ וּמִלַּעֲבוֹד** בו לעולם, **וּמוּתָּר לִסְרוֹק שָׁם פִּשְׁתָּן, וּלְנַקֵּר** – לסתת **שָׁם אֲבָנִים** אחר העריפה, מכיון שאינם עבודת קרקע. **זְקֵנֵי אוֹתָהּ הָעִיר רוֹחֲצִין אֶת יְדֵיהֶן בְּמַיִם בְּמָקוֹם עֲרֵיפָה שֶׁל עֶגְלָה, וְאוֹמְרִים,** 'יָדֵינוּ **לֹא שָׁפְכָה אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ',** תמה התנא, **וְכִי עַל דַּעְתֵּינוּ עָלְתָה שֶׁזְּקֵנֵי בֵית דִּין שׁוֹפְכֵי דָמִים הֵן** שהוצרכו לומר 'ידינו לא שפכו את הדם', **אֶלָּא** 'ידינו לא שפכו' הכוונה, שלא גרמנו שישפך דמו, והיינו, **שֶׁלֹּא בָּא** ההרוג **עַל יָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ (בְּלֹא מָזוֹן)** שאם שלחנו אותו ללא מזון, יש לחוש שעל ידי כך הוצרך לגזול מן הבריות ומתוך כך נהרג, ו'עינינו לא ראו' הכוונה, **וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ** ללכת לדרכו יחידי **(בְּלֹא לְוָיָה),**

פרק שישי משנה א

שָׁנוּ חֲכָמִים בִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה, בָּרוּךְ שֶׁבָּחַר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם: רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, זוֹכֶה לִדְבָרִים הַרְבֵּה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַאי הוּא לוֹ. נִקְרָא רֵעַ, אָהוּב, אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת, מְשַׂמֵּחַ אֶת הַמָּקוֹם, מְשַׂמֵּחַ אֶת הַבְּרִיּוֹת, וּמַלְבִּשְׁתּוֹ עֲנָוָה וְיִרְאָה, וּמַכְשַׁרְתּוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק חָסִיד יָשָׁר וְנֶאֱמָן, וּמְרַחֲקָתוֹ מִן הַחֵטְא, וּמְקָרֶבְתּוֹ לִידֵי זְכוּת, וְנֶהֱנִין מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה בִּינָה וּגְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה. אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה". וְנוֹתֶנֶת לוֹ מַלְכוּת וּמֶמְשָׁלָה וְחִקּוּר דִּין, וּמְגַלִּין לוֹ רָזֵי תוֹרָה, וְנַעֲשֶׂה כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר וּכְנָהָר שֶׁאֵינוֹ פּוֹסֵק, וְהֹוֶה צָנוּעַ וְאֶרֶךְ רוּחַ וּמוֹחֵל עַל עֶלְבּוֹנוֹ, וּמְגַדַּלְתּוֹ וּמְרוֹמַמְתּוֹ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים:

נקודות משיחות קודש

בדברי רבי מאיר יש, לכאורה, דבר והיפוכו: מצד אחד כוונתו היא לעודד עסק בתורה לשמה ומצד שני כיצד הוא עושה כן? על ידי שמבטיח לאדם "דברים הרבה" ("נקרא רע, אהוב וכו'") - הרי אם ילמד למטרה זו לא יהא זה לימוד תורה לשמה?!

ויש לומר בביאור הדברים:

המשנה מדברת במי שכבר עוסק בתורה לשמה ("כל העוסק") ולומד תורה לשם השגת התורה ולא לשום מטרה אחרת, אפילו לא מטרה קדושה אחרת[1]. והדגש הוא על המילה "עוסק בתורה לשמה", כלומר שלומד מתוך עמל ויגיעה, כאדם הטרוד בעסקו יום וליל.

אדם כזה, העסוק כל־כולו בלימוד תורה, עשוי להיות מוטרד מן השאלה - מכיון ש"כל האומר אין לי אלא תורה.. אפילו תורה אין לו"[2], כלומר, בנוסף לעסק התורה חייב הוא לעסוק גם בכל שאר עניני עבודת ה' (אהבתו ויראתו וכו')[3], דבר הדורש עמל רב; וכלשון הרמב"ם[4], "והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים.. וכשמחשב בדברים האלו עצמם, מיד הוא נרתע לאחוריו וכו'". ובנוסף לכך עליו לעסוק גם בעניני גמילות חסד; אם־כן - שואל הוא את עצמו - האמנם בגלל שכל עסקו הוא בלימוד תורה יחסרו אצלו כל שאר עניני העבודה?

על כך משיבה המשנה ואומרת לו - "כל העוסק בתורה לשמה, זוכה לדברים הרבה".

הטעם שנאמר כאן "זוכה לדברים הרבה" ולא "מקבל שכר הרבה" הוא שאכן אין זה בגדר של קבלת שכר, אלא - בנוסף לשכרו של הלומד תורה לשמה - "זוכה הוא לדברים הרבה". כלומר, הוא מקבל "דברים" שמעלתם פחותה ממעלת לימוד תורה לשמה, אך "דברים" אלה מסייעים לו בכל שאר עניני עבודת ה', כדי שלא יחסרו לו ענינים אלה.

"דברים" אלה שזוכה בהם ה"עוסק בתורה לשמה" נחלקים לשני סוגים:

א. "דברים" שמקבל באופן חלקי בלבד. כלומר, אף־על־פי שהם מסייעים לו בעבודת ה' שלו, אין הם ניתנים לו בשלימות ומוטל עליו לעבוד כדי להשיגם באופן שלם - "ומלבשתו ענוה ויראה", דהיינו שמידות הענוה והיראה ניתנות לו כ"לבוש" שהוא מקיף וחיצוני לאדם (אבל אינו נעשה על־ידי־זה עניו). כמו כן "ומכשרתו להיות צדיק, חסיד, ישר ונאמן"; "ומרחקתו מן החטא"; "ומקרבתו לידי זכות". הצד השווה לכל ה"דברים" האלה הוא שניתנים לו בתור מסייעים בלבד, אך הם אינם פוטרים אותו לגמרי מעבודה ויגיעה.

ב. "דברים" שהעוסק בתורה לשמה זוכה בהם בשלימותם, ללא צורך בתוספת יגיעה שלו - "אוהב את המקום, אוהב את הבריות", "משמח את המקום, משמח את הבריות", "ונהנין ממנו עצה ותושיה, בינה וגבורה".

נמצא אפוא כי הלומד תורה לשמה, זוכה לסיוע הן בענינים ש"בין אדם למקום" והן בענינים ש"בין אדם לחבירו". ויתירה מזו, אף ב"מילי דעלמא" יוכל הוא להנות את הבריות בהשאת עצה ותושיה.

(לקוטי־שיחות, כרך יז, עמ' 401)

* * *

עוד יש להשיב על השאלה הנ"ל (בדרך שונה לגמרי):

דברי המשנה אינם פונים ללומד תורה אלא למי שבא אל לומד תורה לשמה כדי ליטול מפיו עצה. אדם זה, עשוי לחשוב - מכיון שאיש זה עסוק אך ורק בלימוד התורה לשמה והוא מובדל מהבריות ומופרש מכל עניני העולם, כיצד ישיא לי עצה בעניני העולם (כדוגמת מסחר, עסקנות ציבורית וכיוצא בזה)!

מבהירה המשנה ואומרת, "ונהנין ממנו עצה ותושייה". והיינו, לא זו בלבד ש"מקבלין ממנו עצה" אבל יתכן שהעצה אינה מוצלחת, אלא "נהנים ממנו עצה", כלומר שמכיון שעוסק בתורה לשמה, זוכה הוא להתעלות בשכלו ובחכמתו גם במילי דעלמא, וממילא עצותיו טובות ומועילות, ומתקבלות על דעת הבריות עד לאופן של "הנאה" מהן.

(לקוטי שיחות, כרך יז, עמ' 406)

---

1. כגון "לידע את המעשה אשר יעשון" וכדומה. 2. יבמות קט, ב; וראה אגרת הקודש סימן ה (קח סוף עמ' ב) 3. ראה מאמרז"ל (יבמות קט, ב) "כל האומר אין לו אלא תורה.. אפילו תורה אין לו". 4. הלכות יסודי התורה פרק ב, הלכה ב.

לוח זמנים לשבוע פרשת במדבר בחו"ל (נשא באה"ק) בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	5:37	5:36	8:26	8:25	9:06	9:06	10:18	10:19	13:14	13:15	19:41	19:44	20:10	20:13	19:23	20:25
חיפה (ק)	5:33	5:32	8:22	8:21	9:03	9:03	10:16	10:17	13:13	13:15	19:47	19:50	20:14	20:17	19:19	20:29
ירושלים (ק)	5:34	5:33	8:23	8:23	9:04	9:04	10:16	10:17	13:12	13:14	19:45	19:49	20:10	20:13	19:08	20:25
תל אביב (ק)	5:35	5:34	8:24	8:24	9:05	9:05	10:18	10:18	13:14	13:15	19:43	19:46	20:12	20:16	19:25	20:28
אוסטריה, וינה (ק)	4:58	4:55	7:44	7:40	8:52	8:53	10:15	10:14	13:32	13:33	20:47	20:52	21:31	21:36	20:34	21:55
אוסטרליה, מלבורן (ח)	7:27	7:30	9:11	9:13	9:53	9:50	10:41	10:43	12:48	12:49	17:10	17:09	17:40	17:39	16:51	17:51
אוקראינה, אודסה (ק)	5:08	5:05	7:56	7:53	8:59	9:00	10:19	10:19	13:34	13:35	20:43	20:48	21:24	21:29	20:29	21:47
אוקראינה, דונייצק (ק)	4:33	4:30	7:19	7:16	8:27	8:28	9:49	9:49	13:06	13:08	20:21	20:26	21:04	21:09	20:07	21:28
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	4:42	4:39	7:27	7:23	8:37	8:38	9:59	9:59	13:17	13:19	20:34	20:39	21:17	21:23	20:20	21:42
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	5:00	4:56	7:38	7:31	8:58	9:00	10:22	10:22	13:44	13:45	21:08	21:13	21:54	22:00	20:54	22:22
אוקראינה, קייב (ק)	4:51	4:48	7:28	7:20	8:50	8:52	10:14	10:14	13:36	13:38	21:01	21:06	21:48	21:54	20:48	22:16
איטליה, מילאנו (ק)	5:38	5:35	8:27	8:25	9:27	9:28	10:47	10:47	14:00	14:01	21:08	21:12	21:45	21:50	20:54	22:07
אקוואדור, קיטו (ח)	6:09	6:10	8:38	8:38	9:09	9:08	10:11	10:12	12:42	12:43	18:15	18:16	18:39	18:40	17:58	18:50
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	7:52	7:56	9:42	9:44	10:22	10:20	11:12	11:14	13:22	13:23	17:52	17:51	18:20	18:19	17:33	18:31
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	9:02	9:05	10:39	10:41	11:23	11:20	12:09	12:11	14:13	14:14	18:25	18:23	18:57	18:56	18:05	19:09
ארה"ב, בולטימור (ק)	5:41	5:40	8:33	8:31	9:21	9:21	10:37	10:37	13:41	13:43	20:28	20:31	21:02	21:06	20:13	21:20
ארה"ב, ברוקלין (ק)	5:27	5:25	8:18	8:17	9:08	9:08	10:25	10:25	13:31	13:32	20:21	20:25	20:56	21:00	20:06	21:15
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	5:27	5:25	8:18	8:17	9:08	9:09	10:25	10:25	13:32	13:33	20:22	20:26	20:57	21:01	20:07	21:16
ארה"ב, דטרויט (ק)	5:58	5:56	8:49	8:47	9:41	9:42	10:59	10:59	14:08	14:09	21:03	21:07	21:39	21:44	20:49	21:59
ארה"ב, האוסטון (ק)	6:21	6:20	9:09	9:09	9:48	9:48	11:00	11:00	13:54	13:55	20:19	20:22	20:47	20:50	20:03	21:02
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	5:42	5:41	8:32	8:31	9:14	9:14	10:27	10:28	13:26	13:27	19:58	20:02	20:29	20:32	19:43	20:45
ארה"ב, מיאמי (ק)	6:29	6:29	9:15	9:15	9:52	9:52	11:02	11:03	13:53	13:54	20:09	20:11	20:36	20:39	19:53	20:50
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	5:20	5:19	8:12	8:10	9:03	9:03	10:20	10:20	13:27	13:28	20:19	20:23	20:55	20:59	20:05	21:14
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	5:52	5:50	8:43	8:41	9:32	9:33	10:49	10:49	13:55	13:56	20:45	20:49	21:19	21:24	20:30	21:38
ארה"ב, שיקגו (ק)	5:17	5:16	8:09	8:07	9:01	9:01	10:18	10:18	13:26	13:27	20:20	20:24	20:56	21:00	20:05	21:15
בוליביה, לה-פס (ח)	6:54	6:56	9:09	9:10	9:42	9:40	10:38	10:40	13:01	13:02	18:07	18:07	18:31	18:32	17:49	18:41
בלגיה, אנטוורפן (ק)	5:32	5:28	8:02	7:41	9:33	9:34	10:58	10:57	14:21	14:22	21:49	21:55	22:38	22:44	21:36	23:07
בלגיה, בריסל (ק)	5:34	5:30	8:08	7:57	9:34	9:35	10:58	10:58	14:21	14:22	21:48	21:53	22:35	22:42	21:34	23:04
ברזיל, סאן פאולו (ח)	6:42	6:44	8:48	8:49	9:23	9:21	10:17	10:18	12:35	12:36	17:32	17:32	17:54	17:53	17:14	18:04
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	6:28	6:31	8:35	8:37	9:10	9:08	10:04	10:06	12:23	12:24	17:17	17:17	17:43	17:43	16:59	17:53
בריטניה, לונדון (ק)	4:48	4:45	7:15	6:59	8:50	8:52	10:15	10:15	13:39	13:41	21:11	21:17	21:58	22:05	21:01	22:28
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	4:46	4:42	7:07	7:08	8:53	8:55	10:20	10:19	13:49	13:50	21:28	21:34	22:22	22:30	21:19	22:56
גרמניה, ברלין (ק)	4:49	4:45	7:04	7:06	8:54	8:55	10:20	10:19	13:46	13:47	21:22	21:28	22:12	22:19	21:09	22:43
גרמניה, פרנקפורט (ק)	5:20	5:17	7:59	7:53	9:19	9:20	10:43	10:42	14:04	14:05	21:27	21:32	22:13	22:20	21:14	22:41
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	6:48	6:50	8:50	8:52	9:26	9:24	10:19	10:21	12:35	12:36	17:30	17:29	17:49	17:49	17:11	18:00
הודו, מומבאי (ח)	6:00	6:00	8:42	8:42	9:17	9:16	10:24	10:25	13:09	13:11	19:13	19:15	19:38	19:41	18:57	19:51
הודו, פונה (ח)	5:57	5:57	8:39	8:39	9:13	9:13	10:21	10:21	13:05	13:07	19:08	19:10	19:33	19:36	18:52	19:46
הונגריה, בודפשט (ק)	4:50	4:47	7:37	7:34	8:43	8:44	10:05	10:04	13:21	13:22	20:34	20:38	21:16	21:21	20:20	21:40
טורקיה, איסטנבול (ח)	4:30	4:28	7:21	7:20	8:12	8:12	9:29	9:29	12:36	12:37	19:27	19:31	20:02	20:06	19:12	20:21
יוון, אתונה (ק)	6:04	6:03	8:55	8:54	9:41	9:42	10:57	10:57	14:00	14:01	20:42	20:46	21:15	21:19	20:27	21:33
מולדובה, קישינב (ק)	5:13	5:10	8:01	7:58	9:05	9:06	10:26	10:26	13:42	13:43	20:53	20:57	21:34	21:39	20:39	21:58

לוח זמנים לשבוע פרשת במדבר בחו"ל (נשא באה"ק) בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	5:57	5:57	8:39	8:39	9:13	9:14	10:21	10:22	13:07	13:08	19:11	19:13	19:37	19:39	18:55	19:49
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	7:59	8:04	9:26	9:28	10:11	10:14	10:58	11:00	12:57	12:58	16:55	16:53	17:31	17:29	16:35	17:42
נפאל, קטמנדו (ח)	5:08	5:07	7:55	7:55	8:33	8:33	9:44	9:44	12:36	12:37	18:55	18:58	19:23	19:26	18:40	19:38
סין, בייג'ין (ח)	4:48	4:46	7:39	7:37	8:28	8:27	9:44	9:44	12:49	12:50	19:37	19:41	20:11	20:16	19:20	20:30
סינגפור, סינגפור (ח)	6:57	6:58	9:27	9:28	9:58	9:59	11:01	11:02	13:33	13:34	19:08	19:09	19:32	19:33	18:51	19:43
פולין, ורשא (ק)	4:20	4:16	6:34	6:35	8:25	8:24	9:50	9:49	13:15	13:17	20:48	20:54	21:39	21:46	20:35	22:10
פרו, לימה (ח)	6:22	6:24	8:41	8:42	9:12	9:14	10:12	10:13	12:36	12:37	17:50	17:50	18:14	18:15	17:32	18:24
צרפת, ליאון (ק)	5:54	5:51	8:43	8:41	9:44	9:44	11:04	11:04	14:17	14:19	21:24	21:28	22:04	22:09	21:10	22:26
צרפת, פריז (ק)	5:51	5:48	8:35	8:31	9:48	9:47	11:10	11:09	14:28	14:30	21:48	21:54	22:31	22:37	21:35	22:56
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:43	5:44	8:15	8:16	8:47	8:48	9:51	9:52	12:25	12:26	18:06	18:07	18:30	18:31	17:49	18:41
קנדה, טורונטו (ק)	5:38	5:36	8:29	8:27	9:25	9:24	10:43	10:43	13:54	13:55	20:56	21:00	21:31	21:35	20:42	21:51
קנדה, מונטריאול (ק)	5:08	5:06	7:58	7:56	8:58	8:58	10:18	10:18	13:31	13:32	20:38	20:42	21:16	21:21	20:24	21:38
קפריסין, לרנקה (ק)	5:33	5:31	8:23	8:22	9:06	9:06	10:20	10:20	13:19	13:21	19:54	19:58	20:25	20:29	19:39	20:42
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	4:25	4:21	6:54	6:55	8:38	8:36	10:05	10:04	13:37	13:38	21:24	21:30	22:22	22:30	21:11	23:01
רוסיה, מוסקבה (ח)	3:53	3:48	6:27	6:29	8:08	8:06	9:36	9:35	13:10	13:12	21:07	21:15	22:05	22:14	20:55	22:48
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	4:29	4:26	7:16	7:13	8:22	8:21	9:42	9:42	12:58	13:00	20:10	20:15	20:52	20:57	19:56	21:15
שוויץ, ציריך (ק)	5:33	5:30	8:20	8:17	9:26	9:25	10:47	10:47	14:03	14:04	21:20	21:25	21:57	22:03	21:07	22:21
תאילנד, בנגקוק (ח)	5:50	5:50	8:28	8:29	9:01	9:01	10:07	10:08	12:48	12:49	18:43	18:45	19:08	19:09	18:26	19:19

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ארבעים ושישה לעומר עמוד ב

עליה אדם הראשון לישוב, ולכך לא עבר בה איש, וכן דקלים אלו, במקום זה יש רק דקלים, כי כך גזר אדם הראשון, שלא יהיה בו אלא ישוב דקלים, ולכך מתכוונים במה שאומרים שהדקלים משנות אדם הראשון. מספרת הגמרא, **רַב מָרְדְּכַי אַלְוִיהּ לְרַב אַשִׁי** רבו **מֵהַגְרוֹנְיָא וְעַד בֵּי כִּיפֵּי, וְאָמְרִי לְהּ, עַד בֵּי דּוּרָא.**

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, כָּל שֶׁאֵינוֹ מְלַוֶּה וּמִתְלַוֶּה – כל שאינו מלוה את חברו, וכן מי שאינו מניח שילווהו, הרי הוא **כְּאִילּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, שֶׁאִילְמָלֵי לִיוּוּהוּ אַנְשֵׁי יְרִיחוֹ לָאֱלִישָׁע** כשהלך מעירם, לא היו התינוקות מתקלסים בו, וכך **לֹא גִּירָה דּוּבִּים לַתִּינוֹקוֹת.** ומביאה הגמרא את המעשה, **שֶׁנֶּאֱמַר** על אלישע הנביא אחר שריפא את המים בירידו, **"וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית אֵל וְהוּא עֹלֶה בַּדֶּרֶךְ וּנְעָרִים קְטַנִּים יָצְאוּ מִן הָעִיר וַיִּתְקַלְּסוּ בוֹ וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲלֵה קֵרֵחַ עֲלֵה קֵרֵחַ", וּמפרשת הגמרא, אָמְרוּ לוֹ, עֲלֵה שֶׁהִקְרַחְתָּ** – שרוקנת **עָלֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם** שכל עוד שהיו המים רעים, היינו מתפרנסים על ידי שהבאנו מים ממקום אחר ומכרנו, ועכשיו שרפאת את המים, קפחת את פרנסתינו.

עוד מבארת הגמרא, **מַאי 'וּנְעָרִים קְטַנִּים'** הרי נערים גדולים הם ואינם קטנים, וקטנים אינם נערים, **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר,** נערים נקראו על שם **שֶׁמְּנוֹעָרִים מִן הַמִּצְוֹת, קְטַנִּים** נקראים על שם **שֶׁהָיוּ מְקַטְּנֵי אֲמָנָה** בכך שדאגו על הפסק פרנסתם על ידי ריפוי המים. **תָּנָא** בברייתא פירוש אחר על כך, **נְעָרִים הָיוּ, וּכְזַבּוּ עַצְמָן** – הנהיגו את עצמם בבזיון **כַּקְּטַנִּים.** **מַתְקִיף לְהּ רַב יוֹסֵף,** מה הקושי בכך שקרויים גם נערים וגם קטנים, **וְדִלְמָא** נערים אינו כינוי לגילם אלא קרויים כך **עַל שֵׁם מְקוֹמָן** שבאו מעיר ששמה 'נעורן', וקטנים היו, **מִי לֹא כְּתִיב** – וכי לא נאמר בעין זה, **"וַאֲרָם יָצְאוּ גְדוּדִים וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה", וְקַשְׁיָא לָן** כמו כן, כיצד היא **נַעֲרָה וּקְטַנָּה** הלא נערה בת שתים עשרה היא ואינה קטנה, **וְאָמַר רַבִּי פְּדָת, קְטַנָּה** היתה **דְּמִן נְעוֹרָן** – מן העיר נעורן, וכך נאמר גם כאן בענין נערים קטנים. מתרצת הגמרא, **הָתָם** בענין נערה קטנה **לֹא מְפָרֵשׁ** הכתוב **מְקוֹמָהּ** מאין היא באה, לכך ניתן לפרש ש'נערה' הוא על שם מקומה, ואילו **הָכָא** בענין הנערים הקטנים **מְפוֹרָשׁ מְקוֹמָן** שיצאו מיריחו, ולכך אין לפרש ש'נערים' הוא על שם מקומם.

עוד נאמר שם, **"וַיָּפֶן אַחֲרָיו וַיַּרְא אֹתָם וַיְקַלְלֵם בְּשֵׁם ה'",** מפרשת הגמרא, **מָה רָאָה, אָמַר רַב, רָאָה מַמָּשׁ** – שהענישם בראייתו, **כִּדְתַנְיָא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים עֵינֵיהֶם** לרעה, התוצאה היתה **אוֹ מִיתָה אוֹ עוֹנִי. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, רָאָה** ברוח הקדש **שֶׁכּוּלָּן נִתְעַבְּרָה בָּהֶן אִמָּן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים** שהוא יום שאסור בתשמיש המטה. **וְרַבִּי יִצְחָק נַפְּחָא אָמַר, בְּלוּרִית** – שער שמגדלים אחורי העורף **רָאָה** שיש **לָהֶן כְּאֶמּוֹרִיִּים** ולכך קללם. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, רָאָה** ברוח הקדש **שֶׁלֹּא הָיְתָה בָּהֶן לַחְלוּחִית שֶׁל מִצְוָה** ולכך קללם. שואלת הגמרא, **וְדִלְמָא בְּזַרְעֵיהוּ נָיְחֵהּ הָוֵה** – תהיה לחלולית, ואין ראוי לקללם. **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר** ראה שאין לחלוחית **לֹא כָּם וְלֹא בְּזַרְעָם עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת** ולכך קללם.

אחרי שאלישע קללם נאמר שם, **"וַתֵּצֶאנָה שְׁתַּיִם דֻּבִּים מִן הַיַּעַר וַתְּבַקַּעְנָה מֵהֶם אַרְבָּעִים וּשְׁנֵי יְלָדִים",**

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש וחג השבועות

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה. כאשר חג ושבת סמוכים זה לזה, נותנים צדקה לפני הדלקת הנרות הראשונה, של ערב חג או ערב שבת - גם עבור היום שלאחריו.

ערב שבת קודש

יש להדליק – לפני כניסת השבת 'נר נשמה' (או שלהבת גז וכדומה) כדי לאפשר העברת אש להדלקת הנרות במוצאי שבת קודש בליל החג.

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

חג השבועות

זמן הדלקת נרות הערב – רק בלילה, במוצאי שבת, לאחר צאת הכוכבים, הדלקת הנרות נעשית אך ורק על ידי העברה מאש הדלוקה לפני כניסת השבת. אסור בשום אופן להדליק על ידי יצירת אש חדשה (גפרור או מצית).

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

בחו"ל יום שני של חג השבועות

מדליקים את הנרות - על ידי העברה מאש הדלוקה מלפני כניסת השבת - ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

•••

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # **00683**
02/06/2019

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים